

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

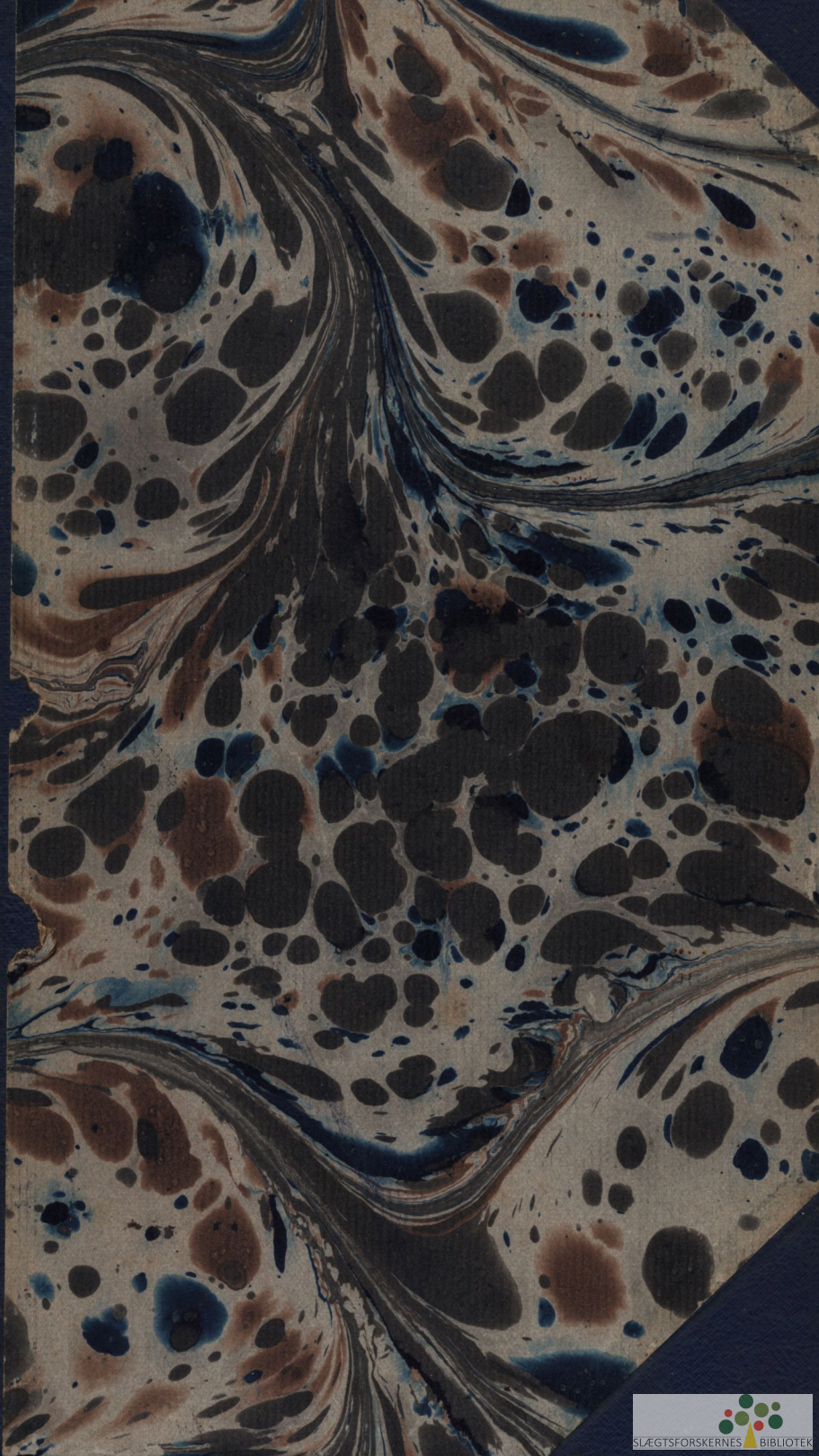
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

GRUNDLAGT AF C. F. BRICKA

REDIGERET AF

POVL ENGELSTOFT

UNDER MEDVIRKNING AF

SVEND DAHL

UDGIVET

MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

XXII

SIEMONSEN—STOFFREGEN

J. H. SCHULTZ FORLAG
KØBENHAVN MCMXLII

Tilsynsraad:
Aage Friis, Ellen Jørgensen, Th. A. Müller.

Copyright 1942 by J. H. Schultz Forlag.
Aktieselskabet J. H. Schultz Bogtrykkeri · København

Siemonsen, Lorenz, 1800—72, Præst. F. 20. Aug. 1800 i Flensborg, d. 17. Dec. 1872 sst., begr. sst. Forældre: Møller Marx (Marcus) Detlefsen S. og Ingeborg Cathrina Jenssen (ca. 1775—1864). Gift 21. Sept. 1839 i Kbh. (Fred. Ty.) med Elise Sophie Frederikke Gøricke, f. 21. Sept. 1806 i Paris, d. 22. Juni 1870 i Flensborg, D. af Præst ved den danske Legation i Paris, senere ved Frederiks tyske K. i Kbh. Christian Georg Wilhelm G. (1762—1829) og Sophie Elisabeth Cappaun (1775—1846).

Fra sit Barndomshjem i Flensborg var S. fortrolig baade med dansk og tysk Folkeliv; han studerede til Præst i Kiel, hvor Claus Harms kom til at præge hans Syn paa Præstegerningen som en Sjælesorg blandt Folket, og i Berlin, hvor Schleiermacher var det store Lys; han tog 1823 teologisk Eksamen fra Seminariet paa Gottorp og opholdt sig derpaa en Tid i sin Hjemstavn. 25 Aar gammel kom han til Kbh., hvor han blev Kateket ved Frederiks tyske Kirke, der 1819 havde faaet den tyske Garnison lagt til sin Menighed, og hvor der var et stort humanitært Arbejde i Gang med Skole, Opdragelsesanstalt og Haandværkerundervisning, medens det direkte kristelige stod i Skyggen. S., der 1826 ordineredes til Medhjælper for sin senere Svigerfader, Sognepræst Gøricke, kom midt ind i den grundtvigske Kirkekamp, hvori han snart selv blev Deltager. Som Grundtvig kom S. til at se paa Statskirken som en Hindring for et ægte Menighedsliv, især fandt han Sakramenternes Forvaltning ganske verdsliggjort; sammen med J. C. Lindberg og Student Harmsen søgte han at vække aandeligt Liv ved at holde stærkt besøgte og forkætrede gudelige Forsamlinger, baade paa Christianshavn og andetsteds. Som konst. Sognepræst 1829—31 blev han mere og mere drevet ind paa Frikirketanker; han traadte tilbage fra Præstetjenesten og arbejdede for Oprettelsen af en Fri-menighed ved sin gamle Kirke, hvor Grundtvig og han selv skulde virke som dansk og tysk Præst, en Plan, Kancelliet lod strande. Han samlede 1832 i »Geistliche Gesänge und Lieder« en

Salmebog for denne tænkte Menighed. 1836 blev han Sognepræst i Husby i Angel, hvor han virkede med stor Iver, ogsaa for Grundtvigs Tanker, men da han, som saa mange Kielstudenter, under Trearskrigen tog Parti paa slesvigholstensk Side, maatte han 1850 flygte for de danske Tropper og blev afsat fra sit Embede. Da han 1864 efter Freden i Wien fik det tilbage af det preussiske Styre, var han en nedbrudt Mand, der kort efter (1866) trak sig tilbage og døde i sin Fødeby. — Litografi af O. Speckter 1853. Portrætteret paa Raderingen »Tidsaanden« 1831.

Kirkehist. Saml., 4. Rk., III, 1893—95, S. 227 f. F. Rønning: N. F. S. Grundtvig, III, 1, 1911, S. 56—58, 60 f. Nord. Kirke-Tidende, IV, 1836, Sp. 501—11, 519—38.

Carl Weltzer.

Siersted, Peter Theodor Emil, 1852—1915, Skolemand. F. 8. April 1852 i Nyker, d. 8. Juni 1915 i Odense, begr. sst. Forældre: Førstelærer Peter Rømer S. (1819—96) og Sørine Emilie Wulff (1813—70). Gift 23. Nov. 1882 i Kolding med Thora Frederikke Warburg, f. 8. Febr. 1860 i Kolding, D. af Købmand, senere Bankdirektør, Justitsraad Jacob Isac W. (1822—92) og Henriette Elisa Salomonsen (1829—64).

S. blev Student 1870 fra Sorø og cand. theol. 1877. N. A. fik han Timer ved Efterslægtsselskabets Skole; men allerede 1880 blev han Skoleinspektør i Kolding og endelig 1892 Leder af det kommunale Skolevæsen i Odense med Titlen Skoleinspektør. Odense Skolevæsen udviklede sig stærkt i Aarene efter hans Ansættelse. Undervisningen udvidedes, og Børnetallet voksede, saa S. i de første Aar efter 1900 havde fire Skoler at tilse og lede. Skønt han ikke alene var en dygtig Pædagog, men tillige en udmærket Administrator, blev dog Inspektionen og Besvarelser af de talrige Henvendelser fra Forældre mere, end han kunde overkomme. Ordningen var desuden i Strid med Skoleloven, og efter at man en Tid havde hjulpet sig med en Tillidsmand ved hver Skole til Bistand for Ledelsen, blev der efter langvarige Forhandlinger 1907 ansat en af Kongen udnævnt Overlærer ved hver af de fire Skoler. Samtidig fik S. som den første uden for Hovedstaden Titlen Skoledirektør. — Medens S. i det hele var forstaaende med Hensyn til moderne Fremskridt i Skolen, stillede han sig reserveret over for den ved Almenskoleloven af 1903 oprettede Mellemskole, som han mente Statens Skoler burde prøve, inden de kommunale Skoler indførte den. — S. var Formand for Overlærerforeningen 1907—15, og 1909 blev han Medlem af en af Kultusministeriet nedsat Kommission til Overvejelse af Folkeskolens Tilsyn. Foruden adskillige Skole-

bøger har han udgivet »Nogle geografiske Navnes Form, Udtale og Betydning« (1901), »Kolding kommunale Skoler 1792—1892« (1892) og i Meddelelser fra Odense Skolevæsen 1908 givet »Kort Oversigt over Odense kommunale Skolevæsens Udvikling i Tidsrummet 1874—1907«. Endelig har han givet en metrisk Oversættelse af Sofokles' »Elektra« (1884, 2. Udg. 1913). — R. 1898. DM. 1909.

Josef Fischer: Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927, S. 63. Lærerne og Samfundet, III, 1913, S. 565 f. Fyns Stiftstidende 8. Juni 1915.

Chr. Buur.

Siesby, Gottlieb Isaschar, 1803—84, Journalist, Forfatter. F. 4. Maj 1803 i Kbh. (Mos.), d. 28. Nov. 1884 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. Kgd., Møllegade). Forældre: Kattuntrykker, senere Inspektør ved Meyers Minde Isaschar Meyer S. (1765—1825) og Liebe Eichel (1765—1852). Gift 15. Maj 1827 i Kbh. (Mos.) med Eva Bendixen, f. 29. Nov. 1790 i Kbh. (Mos.), d. 24. Maj 1877 sst., (Mos.), D. af Handelsmand Joseph B. (ca. 1746—1819) og Rose Unna (ca. 1756—1802).

S. var blandt de første Kuld Jødebørn af ubemidlede Forældre, der fik dansk Skoleopdragelse; af den mosaiske Frikoles Stifter M. L. Nathanson udgav han 1845 en Levnedsskildring. Men kun den ældre Broders Lyst til videre Uddannelse havde Forældrene Raad til at imødekomme; S. kom i Skomagerlære, blev Mester 1826 og arbejdede i Professionen, lige til han blev Redaktør. Lyst til at skrive havde han meget tidligt, og medens hans Prosa stedse var tung og graa, vandt han et ikke ringe Herredømme over den bundne Stil, kunde give overbevisende Udtryk for en ægte Naturfølelse, forme Festsange og Mindedigte saa net som de rigtige Guldalderdigtere, naar Aanden just ikke var over dem, og give Polemik og Satire en ikke altid banal Pointe. 1825 udkom »Lyriske Forsøg«, en ny Samling 1829. 1834 blev hans Syngestykke »Robinson« opført uden Held paa Det kgl. Teater. Da Stænderforsamlingernes Indførelse vakte Bevægelsen for fri Forfatning, blev S. en af dens ivrigste folkelige Ordførere. I tre »Poetisk-politisk Nytaarsgave« (1839, 40, 43) besang han Frihed og Lighed og deres danske Talsmænd. Disse Bøger havde kun et »— ? —« som Forfatternavn, men 1839 traadte S. frem som Redaktør af »Kjøbenhavns Morgenblad«, hvori han tidligere havde skrevet Kritikker, og Juli 1840 stiftede han »Folkevennen«, der skulde tolke Tidens Tanker for Menigmand. Bladet udkom med 170 Numre et Aar igennem; dets økonomiske Trivsel var vel umuliggjort allerede ved, at Redaktøren stillede en stor Del Plads i det lille Blad til gratis Raadighed

for annoncerende Abonnenter. Samtidig udgav han et belletristisk Maanedstidsskrift »Salonen« (tre Bind, 1840—41); Interessen for de skønne Kunster laa ham nærmere og var bedre underbygget end den politiske Interesse. 1847 blev han Medarbejder ved »Flyveposten«, tilkaldt af J. Davidsen (s. d.) og Ed. Meyer, og fulgte nu dette Blads stedse konservativere Retning. Han maatte døje en Del Spot som forhenværende Skomager; men det synes, som om Agtelsen for hans Redelighed og Godsindethed har hindret, at gamle Venner og Forbundsfæller lagde ham hans politiske Omslag til Last. 1852 blev han sammen med Davidsen Ejer af Bladet. Af dets politiske Artikler skrev han de færreste. Hans Medredaktør har vidnet, at han stedse øvede Indflydelse med Hensyn til at gøre Polemikken maadeholden, ikke personlig; i sin Tid havde han dog selv kunnet være bidsk som i den velformede versificerede »Epistel til Corsaren« 1846. Efter en Blomstringstid gik Bladet tilbage; 1862 maatte begge Redaktører opgive deres Bo; de købte vel Bladet paa ny, men S., der 1865 blev Eneredaktør, maatte 1870 lade det gaa ind. I Alderdommen levede S. i smaa Kaar, som han bar ligevægtigt og værdigt, stadig plejende sin lille poetiske Aare. Et Udvalg af Digte fra forskellige Tider, »Ved Tid og Lejlighed«, udkom 1871. — Maleri af D. Monies 1846 (Familieeje). Litografi fra Em. Bærentzen & Co. derefter. Træsnit 1869 og 1875.

Søndags-Posten 2. Maj 1869. J. Davidsen i Nutiden 7. Dec. 1884. J. Michael- sen: Fra min Samtid, I, 1890, S. 68.

Paul Læssøe Müller.

Siesbye, Oskar, 1833—1913, Filolog. F. 19. Juli 1833 i Æbeltoft, d. 16. Dec. 1913 i Kbh., begr. sst. (Mos. Vestre). Forældre: Læge Wulff Isaschar S. (1800—40) og Esther Wallich (1805—88). Ugift.

S. kom 1841 efter Faderens Død til Kbh., hvor han 1849 blev dimitteret fra det v. Westen'ske Institut. Han studerede klassisk Filologi og tog filologisk-historisk Embedseksamen 1856. 1853—93 underviste han i Latin og Græsk ved det v. Westen'ske Institut. 1871 blev det overdraget ham at holde sproglige og eksegetiske Forelæsninger og Øvelser over klassisk Filologi i tre Aar, og dette Hverv fik han fornyet 1874 og 1875. En Stilling som Docent ønskede han derimod ikke at modtage, da han ikke mente at kunne undervise i de reale Dele af Faget. Efter at Universitetet imidlertid 1876 havde tildelt ham den filosofiske Æresdoktorgrad, virkede han i nogle Aar som Privatdocent, men 1882 fik han paa ny det tidligere Hverv overdraget og bevarede det indtil sin Død. Hans Undervisning formede sig dels som Stiløvelser, dels som Fortolkning af latinske og græske Tekster, hvorved han strengt holdt sig

til en Redegørelse for de sproglige Fænomener uden at gaa nærmere ind paa reale eller historiske Forhold.

Kort efter at S. havde bestaaet sin Embedseksamen, kom han i personlig Forbindelse med Madvig, hvem han hjalp med Udgivelsen af 2. Udgave af hans græske Ordføjningslære (1857). S., som nærede stor Veneration for sin Lærer, vedblev fremdeles at yde ham Bistand ved Udgivelsen af hans forskellige Arbejder, og ligeledes gav han stadig med enestaaende Uegennyttighed, ofte under Form af Medvirkning ved Korrekturlæsning, Bidrag til de fleste filologiske Arbejder, som udkom i Danmark. Hans egen videnskabelige Produktion var lidet omfattende; den bestaar mest i mindre Afhandlinger af sproglig Art i »Nordisk Tidsskrift for Filologi«, »Dania« og »Danske Studier« o. fl. St. Hans Interesser begrænsedes nemlig ikke til de klassiske Sprog, han var ogsaa godt hjemme i dansk Sprog og Litteratur; i Det kgl. Bibliotek findes hans Supplementer til Levins Samlinger vedrørende dansk Sprog. Paa sine Disciple øvede S. en stor personlig Indflydelse og fulgte dem (saavel som mange andre forskelligartede Mennesker, med hvem han var kommet i Forbindelse) med alsidig og uegennyttig Deltagelse, hvorved hans udprægede, stundom kuriøse, personalhistoriske og genealogiske Interesser lagde sig for Dagen. — Blyantstegning (Fr.borg).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1876, S. 49—52. C. Jørgensen i Nordisk Tidsskrift for Filologi, 4. Rk., III, 1914—15, S. 92—96. J. L. Heiberg i Univ. Progr. Nov. 1914, S. 123—26 (med Bibliografi). N. Holm: Glade Aar, 1915, S. 54 f. Troels-Lund: Et Liv, 1924, S. 261—66. K. G. Brøndsted: Erindringer, II, 1932, S. 47 ff. Julius Clausen: Mennesker paa min Vej, 1941, S. 116—20. Breve i Tilskueren, 1914, I, S. 327—32 og Georg og Edv. Brandes: Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd, I, 1939, S. 239—58.

Hans Ræder.

Sievers, se **Sivers**.

Sievert, Erik Christian, f. 1897, Maler. F. 5. Aug. 1897 i Kbh. Forældre: Afdelingschef hos Akts. J. Moresco Ernst Christian Joachim S. (1859—1900) og Marie Sophie Amalie Jensen (1868—1920, gift 2° med Skibsfører Adolph Blom, d. ca. 1915). Ugift.

S. har aldrig gaaet paa nogen Kunstscole, men modtog i de første Aar lejlighedsvis Raad af Harald Giersing uden dog at blive hans Elev. 1930 var han en Maanedes Tid i Paris. Han har udstillet paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1919—20, 1924—27, Kunststævnet i Forum 1929, Den frie Udstilling 1932 og har i øvrigt deltaget i Decembristernes Udstillinger siden Dec. 1928. — S. er

en paradoksal Maler, snart spillende livfuld i Kolorit og Fortællemaade, naar han tegner Tingene ind i Billedet med ornamentale Konturer, snart sparsom og knap i sit Farvesyn. Med sine Inspirationer fra Matisse og Derain er han den mest udprægede »Fauvist« inden for dansk Ekspressionisme. Dristigst og dog med megen Følsomhed har hans Kolorit udfoldet sig i mange Opstillinger med og uden Blomster og i det Interiør, holdt i gult og violet, som hang paa Den frie Udstilling 1932 Side om Side med et Par karakteristiske Vuer ned over Kronprinsessegade, fulde af Spræl og Gadeliv. Herimod staar de senere Aars Skovpartier og Landskaber fra Egnene omkring Lyngby, Lynæs og Hundested ved deres entonige Kolorit af grønt og sort med lidt Okker. Hans største Lærred er en Landsbygade med en Kirke (1926, Horsens Museum). I dets Stemning ligger en Undertone af sørgmodig Angst, som man stundom ogsaa træffer i hans Selvportrætter. — Malerier af Otto Sievert 1913 (iflg. Signaturen, men formentlig dog fra 1915), 1921, Tegninger 1920, 1921, 1922 og Træsnit 1920 og ca. 1922 (Dobbeltportræt af Rigmor og Erik S.) af samme. Adskillige malede Selvportrætter, bl. a. 1932, 1933—35, 1936 (flere).

Chr. Houmark i B.T. 30. Dec. 1930. Sigurd Schultz: De to Brødre Otto Sievert—Erik Sievert, 1937 (Danske Kunstnere, 10).

Sigurd Schultz.

Sievert, Otto Christian, 1894—1940, Maler. F. 6. Juli 1894 i Kbh., d. 16. Marts 1940 i Gentofte, begr. i Lyngby. Broder til Erik S. (s. d.). Gift 9. Febr. 1923 paa Frbg. (b. v.) med Rigmor Thora Waterstradt, f. 19. Marts 1897 i Gentofte, D. af Handlungartner Christian Gotfred Heinrich W. (f. 1865) og Olivia Deleuran (f. 1864).

Efter Konfirmationen kom S. i Kontorlære hos Sophus Berendsen og gik paa Købmandsskolen. Derefter havde han Plads som Tegner hos en Landinspektør og hos Stadsingeniøren i Kbh. indtil 1926, men han interesserede sig kun for at male. Hans Uddannelse blev sparsom, blot tre Maaneders Gipstegning hos Gustav Vermehren ca. 1914 og et halvt Aars Tid paa Harald Giersings Skole, vistnok Vinteren 1915—16. Fra den Tid stammer hans første Oliebilleder. Kunstnerisk set er S. i udpræget Grad et Barn af den kaotiske Tid omkring den første Verdenskrigs Slutning. Tidens nervøse Uro og Følsomhed, dens æstetiske Paradoksmageri og artistiske Ensidighed mærkes i hans tidlige Billeder (»En Model« 1919, Selvportrættet med den rundpuldede Hat 1920, Broderens Portræt 1921), ligesaa i hans senere Arbejder dens levende Optagethed af anden Kunst, baade samtidig og ældre, og den dermed følgende

Lyst til at eksperimentere og prøve udefra hentede Inspirationer. Der er meget af Senbarokkens stærke Samling i Farven og følelsesbevægede Formgivning i S.s store Komposition »Loths Hustru« (1921), men kort efter slog han om i en yppig Kolorit af ren Zinnober, kromgult og ultramarinblaat (»Sommer« 1922). Efterhaanden arbejdede han sig henimod en Stabilisering af sin Kunnen i Billeder med nøgen Model, stort sete Portrætter, enkelte Landskaber (Cagnes 1926, Toledo 1936) og naede sine bedste Resultater i Selvportrætter (med en Kat 1934, Brystbillede 1935), Hovedværket »Gadekamp« (1934—35) og visse andre Arbejder (»Model med en Kat« 1936—37), der i Kolorit og Temperament leder Tanken hen paa de store Spaniere. Hans Livsværk er en stormfuld Temperaments-Kunst, der ekspressionistisk kredser om Malerens egen Person og søger Udløsning for hans individuelle Stemninger. Malerisk set er det gennemført med en Overlegenhed af betydeligt Format. S. blev det stærkest udtalte Eksempel paa den Svingning i Samtidens kunstneriske Indstilling, som fuldbyrdedes i Aarene mellem de to Verdenskrige, men der var i og for sig Stof i ham til noget større. — S.s urolige Løbebane afspejler sig i hans Udstillings-Deltagelse: Kunstnernes Efteraarsudstilling 1919—23, 1929, Charlottenborg Foraarsudstilling 1922—23, 1925—27, 1930—31, 1934, Charlottenborg Efteraarsudstilling 1922, 1931, Grønningen 1932—33, Høst-Udstillingen 1934, 1936, Vinterudstillingen 1939, 1941 (Mindeudstilling). Paa Rejser besøgte han Paris 1921 og 1924 (fra Marts til Efteraaret), Tyskland 1922, Frankrig (fem Maaneder i Cagnes) og Italien (Firenze) 1926, Spanien (Maj—Juni; Madrid, Toledo, San Sebastian) 1936. N. A. var han dels i Italien (Firenze, Rom, Napoli, Venezia), dels paa Udstillingsbesøg i München. Efter Spanien-Rejsen begyndte han at skrive til »Samleren«. Indledningen var nogle Iagttagelser og Betragtninger over Mesterværker i spanske og italienske Museer. Derefter fulgte 1937—40 en Række store Artikler, der viste ham som en skarp og dreven Polemiker, og som vakte almindelig Opsigt og Røre i Kunstkrede. S. foreholdt Samtiden, »at kunsten ikke er en leg med materialer og metoder, ikke en flugt fra virkeligheden, men en modig kamp med livets realiteter«. Han angreb Tidens Æstetisme og Statens Kunstpolitik, anklagede Kunstlivets Autoriteter — Kunstmuseet, Akademiet, Kritikken (»Politiken« 21. Febr. 1939) — og førte en Krig til alle Sider, hvis Betydning endnu ikke lader sig overskue. — Foruden Malerierne efterlod S. sig en Række Træsnit og en Del Tegninger, 3: Model- og Portrætstudier samt groteske Satirer, der er et ejendommeligt Vidnesbyrd om hans

voldsomme Fantasi og Lyst til at fabulere. Til Fr.borg-Museet udførte han et Portræt af Professor Niels Bohr (1926). — Malede Selvportrætter, bl. a. 1918, 1919, 1920, 1921, 1924, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, samt paa to Familiestykker 1923 og ca. 1930. Tegninger 1921, 1922 og satiriske Blade med Selvportræt 1926.

B.T. 2. Nov. 1931. Chr. Houmark sst. 26. Okt. 1936. Sigurd Schultz: De to Brødre Otto Sievert—Erik Sievert, 1937 (Danske Kunstnere, 10). Samme i Nationaltidende 17. Marts 1940. Samme i Samleren, XVII, 1940, S. 76; XVIII, 1941, S. 25—29. Samme, Chr. Rimestad og M. Peschcke Køedt sst., XVII, 1940, S. 2—24. Nationaltidende 12. Jan. 1938. Politiken 23. Jan. s. A. Henrik Bramsen sst. 28. Febr. 1939. Ekstrabladet 21. Febr. s. A. M. Peschcke Køedt i Samleren, XV (Tillæg I), 1938. Samme i B.T. 18. Marts 1940. J. Hartvig Jacobsen i Samleren, XV (Tillæg VII), 1938. Danske i Paris, red. af Franz von Jessen, II, 1938. Knud Pontoppidan i Politiken 17. Marts 1940. Else Kai Sass i Nationaltidende 18. Febr. 1941.

Sigurd Schultz.

Sievertz, Gerhard, 1682—1717, Søofficer. F. 4. Sept. 1682 i Aalborg, d. 14. Maj 1717 ved Göteborg. Forældre: Kaptajnløjtnant, senere Kaptajn i Søetaten Johan S. (1646—1712) og Cornelia Sibarsdatter (1651—1711). Gift 1705 i England med Elisabeth Bewen, f. ca. 1686, d. 7. Marts 1769.

G. S. blev Lærling 1700, n. A. Kadet, Sekondløjtnant 1708, Premierløjtnant 1709, Kaptajnløjtnant 1710 og Kaptajn 1711. 1703—06 var han i engelsk Tjeneste, hvor han var med ved Gibraltars Erobring 1704. Han gjorde sig snart bemærket som en dygtig Officer og avancerede i hurtige Spring. Særlig viste han sig som en energisk Fregatchef, hvorfor han allerede 1712 fik Kommandoen over Orlogsskibet »Tomleren« og n. A. over »Ebenetzer«. 1714 og 15 var han Chef for Fregatten »Raae« og deltog under Gabel i Slaget ved Femern 24. April. Han blev derefter s. A. Chef for Orlogsskibet »Fyen«, en Kommando, han beholdt i de følgende Aar, fra Nov. 1716 underlagt Tordenskiold. Han deltog under denne i Angrebet paa Göteborg 14. Maj 1717. G. S. havde, da Overraskelsesmomentet var faldet bort ved Kaptajn Vossbeins Ulydighed og Stykprammen »Arche Noa« forsinkede Ankomst, umiddelbart før Angrebet fraraadet dette, men Tordenskiold fastholdt, at Angrebet skulde foretages. G. S. kæmpede tappert og faldt i Kampen.

Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold, II, 1925 (se Registeret).

Th. Topsøe-Jensen.

Sigbrit Villoms (Villemssoon), antagelig d. omkring 1531, Christian II.s Raadgiverske. Fader: Villum. Gift med Nicolaus.

Om S. V.s Oprindelse vides kun, at hun var fra Amsterdam. Hendes senere Liv tyder nærmest paa, at hun stammer fra en velhavende Købmandsslægt. Gennem Datteren Dyveke (s. d.), der under et af Prins Christians Ophold i Bergen blev dennes Elskerinde, kom S. V. i Forbindelse med den senere danske Konge. Da Christian II. havde bestegget Tronen, flyttede hun og Dyveke til Danmark, en Tid boede de paa Hvidøre, senere købte Kongen en Gaard til dem paa Hjørnet af Amagertorv. Antagelig allerede i Norge har S. V. haft politisk Indflydelse. Hendes Broder Herman Villemssoon blev saaledes 1512 Høvedsmand paa Bergenhus. I de første Aar efter Tronbestigelsen førte Christian II. en ret moderat Kurs, og S. V.s Indflydelse synes ikke at have været særlig betydelig. Datterens Død 1517 svækkede ikke hendes Stilling. Tværtimod blev hun i Løbet af de følgende Aar den førende politiske Skikkelse i Danmark. Hun overtog Ledelsen af Toldvæsenet og af hele det øvrige Finansstyre, blev den faktiske Rentemester. De talrige bevarede Kvitteringer viser, at hun paa Kronens Vegne modtog og udbetalte meget store Pengesummer. Kongens Politik blev i disse Aar stadig skarpere og skarpere. Især efter Sejren i Sverige var den antiadelige Kurs klar og tydelig, selv om der endnu paa enkelte Punkter kunde skabes et Samarbejde. De to ledende Personligheder i denne Politik var S. V. og Hans Mikkelsen. Men af disse var det uden Tvivl S. V., der først og fremmest havde Kongens Bevaagenhed, den, der baade i Kraft af sin Villie, sin Intelligens og sin Viden var mest egnet til at blive den faktiske Leder af Landets Politik. Hendes politiske Stilling kunde ifølge Sagens Natur ikke blive af officiel Karakter. Hun havde undertiden sin Gang i Kancelliet, i nogle Tilfælde opføres hun som Relator ved Breve, især saadanne, der angaar Folk, som var i Familie med hende. Men ellers var det oppe i Slottets Værelser, at hendes Indflydelse gjorde sig gældende. Naar Kongen var bortrejst, var Dronning Elisabeth den officielle Regent. Men i Virkeligheden var det da S. V., som holdt alle Traadene i sin Haand. Kongen befalede sin Dronning at lade sig »undervise« af S. V. eller ikke at foretage sig noget uden Forhandling med hende. Hun modtog da de fremmede Magters Repræsentanter og forhandlede med dem. Den dantsigiske Udsending Ambrosius Storm har givet en livfuld Skildring af Underhandlinger, som han 1521 førte med hende. Men ogsaa naar Kongen var hjemme, ordnede hun paa egen Haand mange vigtige Spørgsmaal, hun havde sin egen Sekretær og førte en udstrakt

Korrespondance med Embedsmænd og med mere eller mindre fremtrædende Personligheder i Udlandet. Hun traf Afgørelser, gav Instrukser og Ordre og modtog Indberetninger, som om hun var den ansvarlige Leder af Landets Politik.

Hendes hollandske Oprindelse satte ogsaa i flere Tilfælde sit Præg paa den Politik, der førtes. Det var hende, der ordnede Indvandringen af hollandske Kolonister til Amager, hun sørgede for deres Forplejning, da de 1518 var kommet til Helsingør. Samtiden vil ogsaa vide, at hun har haft Indflydelse paa Christian II.s to store Love: Byloven og Landloven. Der findes paa enkelte Punkter hollandsk Paavirkning — især i Byloven —, men denne maa dog snarest tilskrives Mænd som Hans Mikkelsen og den kongelige Sekretær Hans Wenck.

Da Christian II.s Politik af mange forskellige Grunde brød sammen 1523, fulgte S. V. Kongen ud af Landet sammen med flere af hans trofaste Mænd. Af storpolitiske Grunde maatte Kongen dog kort efter Ankomsten til Nederlandene opgive officielt at have noget med hende at gøre, men synes at have bevaret en hemmelig Forbindelse med hende i nogle Aar. En Tid opholdt hun sig i Hertug Karl af Gelderns Land. 1525 indberetter en af Christian II.s Folk, at hun var blevet set i Nærheden af Dortrecht, forklædt som Nonne. 1531 fortalte Henrik VIII. af England den danske Udsending Peter Svave, at hun var fængslet og vilde komme til at lide Dødsstraf.

Der kan næppe være Tvivl om, at ogsaa S. V. maa bære sin Del af Ansvar for, at Kongens Politik led Nederlag. Hun var en klog og indsigtfuld Kvinde, men manglede paa afgørende Omraader Statsmandsevner. Hendes Ord var bidende og hvasse, saa at Kongen selv 1523 maatte bede Dronningen give S. V. Paalæg om at vare sin Mund. Hun kunde ikke bøje af og give efter. Hun forstod ikke at lempe sig frem, evnede bedre at skaffe sig Fjender end Venner. At Adelen foragtede og afskyede hende, er ikke underligt; at de frygtede hende, viser de næsten overensstemmende Opsigelsesbreve til Kongen. Men ogsaa mange af de Mænd, der var knyttet til hendes og Kongens Politik, hadede og frygtede hende. Ingen vidste sig sikker over for hende, ingen vidste, naar hendes Had vendte sig mod ham. Kun Kongen var hende en usvigelig Ven, og paa det nøjeste var hun knyttet til det kongelige Hus. Hun var Dronningens Veninde og Raadgiver, var til Stede ved hendes Barsler og Hovmesterinde for den ældste Søn. Hun havde en underlig — næsten uforklarlig — Magt over Christian II. Naar hun ikke er ved hans Side, er det, som om den Villiekraft og

Energi, som ellers til Tider kunde præge hans Politik, er borte. Ærkebiskop Erik Valkendorf skrev 1522, at hun selv lige ud sagde, at hun kunde faa Kongen til at gøre, hvad hun ønskede, »al den stund hun er hans naade paa 10 mile nær«. Naar han mente, at hun vidste mere, end hun burde vide efter Kristenretten, at hun altsaa havde Forbindelse med overjordiske Magter, er det kun Datidens almindelige Tro og Overtro, som han giver Udtryk for, en Overbevisning, der ikke blev mindre ved hendes indgaaende Kendskab til Lægeurter og Lægemedler. Den store Læge Paracelsus synes at have truffet hende i Danmark og at omtale hende med stor Anerkendelse. Paa ikke saa faa Punkter minder hun om flere af de ulykkelige Kvinder, som i det 17. Aarhundrede maatte bestige Heksebaalene, og som mange af dem har hun selv troet paa sine overnaturlige Evner.

Henrik Behrmann: Kong Christian II.s Historie, II, 1815, S. 19—35, 88, 94 f., 214, 217. C. F. Allen: De rebus Christiani Secundi exsulis, I, 1844, S. 44—48. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie, 1497—1536, I, 1864, S. 490 ff.; II, 1865, S. 297—300, 327—37; III, 2, 1867, S. 124 f., 321 f.; IV, 2, 1870, S. 103 f.; V, 1872, S. 286—90. A. N. J. Fabius: Sigbritte Willemsz (Kon. oudheidkundig Genootschap te Amsterdam. Jaarverslag in de 45. vergadering), 1903, S. 1—32. Erik Arup: Danmarks Historie, II, 1932, S. 309, 323, 333 ff., 338 ff., 343 ff., 361, 370 f., 381 f., 388 ff., 392 ff. Scandia, X, 1937, S. 179, 188; XII, 1939, S. 237 ff. C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern II.s og Frederik I.s Historie, I, 1854, især S. 344 f. N. J. Ekdahl: Christiern II.s Arkiv, I, 1—2, 1835—36. Hanserecesse, 3. Abth., VII, 1905; VIII, 1910. Suhms Samlinger, II, 1, 1781; 2, 1782. Suhms Nye Samlinger, I, 1792; II, 3 og 4, 1793. Dsk. Mag., 3. Rk., III, 1851, S. 11 f. Bijdr. en Mededeelingen van het Hist. Genootschap te Utrecht, XXXVI, 1915, S. 259 ff. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1879, S. 56 f., 86. Diplomatarium Norvegicum, I, 2, 1849, S. 766 ff. Acta Pontificum Danica, VI, 1915, S. 362 ff.

Johan Hvidtfeldt.

Sigrid, —1066—, Kongedatter. Fader: Kong Svend Estridsen. Gift med den vendiske Fyrst Gudskalk, d. 1066, Søn af Obotriferfyrsten Uto.

Vort Kendskab til S. indskrænker sig til hendes Ægteskab med Gudskalk, som ca. 1029 var traadt i Knud den Stores Tjeneste, og som senere, hjulpet af Svend Estridsen, genvandt sin Faders, Fyrst Utos Herredømme i Venden. Sandsynligvis har han ved denne Lejlighed ægtet S. Hans Magt brød sammen under en stor hedensk Opstand i Sommeren 1066. Han selv myrdedes, og S. blev sammen med sine Kvinder fanget i Mecklenburg, hvorpaa hun blev pisket og jaget nøgen ud af Landet. Hendes senere Skæbne kendes ikke; men Sønnen, Henrik Gudskalksøn, gjorde

ca. 1100 Krav paa Mødrenearv efter hende i Danmark, hvoraf langvarige Fejder opstod, som først afsluttedes ved Knud Lavards Indgriben.

Vilh. la Cour.

Sigrid Storraade, ca. 1000, Sagn-dronning.

S. S. kendes kun fra den sene Sagalitteratur, og det er yderst vanskeligt at afgøre, hvorvidt der i dennes Fortællinger om hende findes Træk af historisk Værdi. Sandsynligvis har der omkr. 1000 levet en svensk Høvdingedatter S., hvis Fader var en godsrig Stormand, Skogul-Toste. I den norrøne Tradition mindes hun som »Storraade«, o: den, der lægger vidtrækkende Planer; i den svenske Overlevering kaldes hun »den Rige«, idet der henvises til hendes udstrakte Ejendomme, det saakaldte »Sigridlev«, der var en Del af den danske Kongeæts Arvegods i Sverige. Til disse faa og lidet sigende Træk indskrænker sig alt, som med nogenlunde Sandsynlighed kan henføres til en historisk S. S. Beretningerne om, hvorledes hun indebrænder sine Bejlere, den norske Konge Harald Grenske og den russiske Vsevolod, synes ikke at hvile paa nogen paalidelig Tradition, og den dramatiske Fortælling om Olav Trygvassøns Frieri til hende og den voldsomme Strid, det affødte, er ren og skær Sagndigtning. Ikke heller har S. S., som Sagaerne melder, først ægtet den svenske Konge Erik Sejrsæl og derefter den danske Svend Tveskæg. Her har Sagnet ombyttet disse Kongers virkelige Dronning, den polske Hertugdatter Gunhild, med S. S. — hvilket i sig selv ikke udelukker, at Kong Svend før eller efter dette Giftermaal kan have ægtet Skogul-Tostes Datter. I den middelalderlige Sagnudvikling er Sigurddigtningens pragtfulde Skildring af Brynhild Budlesdatter Træk for Træk blevet overført til S. S., saa hendes og Brynhilds Karakter og de ydre Forhold, hvorunder de to Kvinder fremtræder, er blevet saa at sige identiske. Herved er Muligheden for at paavise Enkeltheder, der kan tænkes at tilhøre en historisk S. S., gaaet tabt.

R. C. Boer: Untersuchungen über den Ursprung und die Entwicklung der Nibelungensage, III, 1909, S. 147—75. Aarb. for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1910, S. 21—29. Lauritz Weibull: Kritiska undersökningar i Nordens historie omkring år 1000, 1911, S. 106—10, 118, 125 f. Curt Weibull: Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, 1921, S. 103 ff. (Svensk) Hist. tidskr., XLI, 1921, S. 216—24; XLII, 1922, S. 155 ff. Hans Toll: Kring Sigrid Storråda, 1926.

Vilh. la Cour.

Sigurjónsson, Jóhann, 1880—1919, Forfatter. F. 19. Juni 1880 paa Laxamyri, Tingasýssel, Island, d. 30. Aug. 1919 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Gaardejer Sigurjón Jóhannesson (1833—

1918) og Snjólaug Gudrun Thorvaldsdóttir (1839—1912). Gift 5. Nov. 1912 i Kbh. (b. v.) med Ingeborg Blom, f. 30. Okt. 1872 i Snøde, d. 17. Nov. 1934 i Kbh. (gift 1° 1892 med Dampskibsfører Peter Anton Christian Thidemann, 1853—1911), D. af personel Kapellan i Snøde, senere Sognepræst i Dalby og Tureby, Provst Helmer B. (1843—1937, gift 2° 1885 med Karen Simonia Waidtløw, 1865—1928) og Caroline Sophie Frederiksen (1848—81).

S. vilde oprindeligt være Dyr læge, og efter at han havde studeret nogle Aar i Reykjavík, kom han paa Veterinærskolen i Kbh., men hans Trang til at digte blev saa stor, at han opgav Studiet. Hans Debut var »Dr. Rung« (1905), det første islandske Drama skrevet paa Dansk. N. A. blev »Gaarden Hraun« antaget af Det kgl. Teater, men henlagdes til efter Gennembrudet med »Bjærg-Ejvind og hans Hustru« paa Dagmar-teatret (1911) og opførtes 1912. Siden fulgte »Ønsket« (Dagmar-teatret 1915) og »Løgneren« (Det kgl. Teater 1917). Efter hans Død udkom et Bind »Smaadigte« (1920). — S. blev en af Førstemændene i den nye islandsk-danske Litteratur. Han gav de danske Scener en hidtil ukendt Verden af Sindsbevægelser. Han var et udpræget dramatisk Talent, der forstod at opbygge et Teaterstykke med en stærk Spændingskraft. De Karakterer, han fremførte, var usammensatte, heftigt bevægede af deres Lidenskaber. Alt var storstilet, enkelt og gav et vejt og splittet Publikum Eksempler paa Mennesker, der havde de primitive Drifter, den primitive Kraft i Behold. Skuespillene, især »Bjærg-Ejvind«, fik ogsaa en speciel paagaende Magt over Tilskuernes Nerver og Fantasi ved den Maade, hvorpaa Naturen var fremstillet som en levende Faktor i Menneskeskæbnernes Forløb. Man kan finde, at det ofte blev en brutal Kunst, der tog sin Tilflugt til meget grove Virkemidler for at vække Tilskuernes Medleven og Medfølelse, men man kan ikke frakende den Slagkraft og ægte, haardt spændt dramatisk Nerve. — Radering af Johs. Britze 1926 efter Tegning af H. Slott Møller 1918.

Bogvennen Nov. 1911 og Jan. 1912. *Oðinn*, VIII, 1913, S. 1. *The American-Scandinavian Review*, IV, 1916, S. 346—49. *Pressens Magasin*, 1918, Nr. 5, S. 44—47. *Litteraturen*, II, 1919—20, S. 359—71. *Tilskueren*, XXXVI, 1919, II, S. 330—37. *Ill. Tid.* 21. Sept. s. A. *Nationaltidende* 20. Febr. 1931. Ingeborg Sigurjónsson: *Mindernes Besøg*, 1932. *Dagens Nyheder* 19. Nov. 1934.

Chr. Rimestad.

Sigvalde, ca. 1000, Jarl. Fader: Strut-Harald. Gift med Astrid, D. af Hertug Misiko af Polen.

Om S. indeholder den sene Sagalitteratur en Række Fortæl-

linger af meget tvivlsom historisk Værdi, og vi ejer ringe Mulighed for at finde det Gran af Sandhed, som de maatte rumme. S. skal have været Søn af en skaansk Jarl Strut-Harald og en Broder til den store Høvding Torkil den Høje. Et løserevet Skjaldevers nævner ham som Deltager i Hjørungavaag-Kampen og haaner ham, fordi han i Utide rømmer fra Valpladsen. Sandsynligvis har S. været Styrbjørns Efterfølger som Høvding i Jomsborg, og Traditionen om hans Ægteskab med den polske Hertug Boleslav Chrobrys Søster Astrid synes at være paalidelig. Et Skjaldevers af Stefnir Torgilssøn om »Nidingen med den krogede Næse«, der »svog Kong Sven ud af Landet og bedrog Tryggves Søn«, hentyder sikkert til S., om hvem Sagaerne da — inspireret netop af Verset — fortæller, at han fangede og bortførte Svend Tveskæg til Jomsborg, og at han inden Kampen ved Svoldr forlod Olav Tryggvasøn og derved bidrog til Heltekongens Nederlag og Død. Om Sagamændene har fortolket Verset rigtigt, kan dog ikke afgøres, og deres Skildring af S. som den underfundige og upaalidelige Kriger har næppe andet Grundlag.

Vilh. la Cour.

Sikker Hansen, Aage, f. 1897, Tegner. F. 29. Juni 1897 i Grenaa. Forældre: Maskinkonstruktør Markus S. H. (f. 1867) og Valborg Augusta Rasmussen (f. 1872). Gift 21. Okt. 1922 i Sædder med Anna Kristine Nielsen, f. 7. Aug. 1897 i Ringsbjerg, D. af Landpostbud Jens Peter N. (f. 1867) og Ane Marie Hansen (f. 1872).

S. H., der var sat i Malerlære i Aalborg, blev Svend 1916. Fra den tekniske Skole i Aalborg dimitteredes han til Kunstakademiet. Det blev kun til en Maanedes Undervisning ved Akademiet 1917, saa brød han ud og var Teatermaler ved Odense Teater 1917—20. Siden stod han tre Aar i Litograflære. S. H. vakte første Gang Opmærksomhed om sit Navn ved den Udstilling af Tegninger, han afholdt hos Larsen i Klosterstræde Foraaret 1932. Han blev s. A. knyttet til »Politiken« som Tegner og har i Aarene siden været med til at præge dette Blads Søndagstillæg »Magasinet«. 1933 udstillede han som Gæst paa Grønningen og blev 1934 Medlem. Han har haft Separatudstillinger (foruden ovennævnte) i Kunstforeningen 1939 og paa Kunstindustrimuseet Vinteren 1940 og har tillige udstillet i Helsingfors (1939), Stockholm og Tokio. Paa Verdensudstillingerne i Bruxelles 1935 og Paris 1937 fik han Grand prix for sin Udsmykning af den danske Pavillon. Ogsaa paa Verdensudstillingen i New York 1939 udførte han Dekorationen af den danske Afdeling. Han har rejst i Tyskland og Holland 1927, igen i Tyskland samt i Østrig og Italien 1931, Belgien 1935 og

Frankrig 1937. — S. H. har skabt sig en særpræget Tegnemaade, der til Dels har faaet Karakter af hans Arbejde med Litografien. Han tegner gerne med Litografkridt eller Kul paa en ru Flade og opnaar besnærende Virkninger med kraftige Farvesammenstillinger eller alene med Variationerne af sort og hvidt. Figurstilen er underlagt Teknikken i den Grad, at alle Detailler maa vige for Helheden. S. H.s Popularitet som Tegner maa sikkert til Dels grunde sig derpaa, at han i sjælden Grad opfylder Tidens Krav om Forenkling og plakatagtig Virkning. Hans specielle Evner er da ogsaa blevet taget i Bogillustrationens Tjeneste. I Samarbejde med Johs. V. Jensen og Hans Kyrre blev »Mammutbogen« (1933) og »Zoologisk Have« (1934) til. Han har illustreret Hans Hvass' Børnebøger »Storken« (1938) og »Egernet« (1939) og sammes populærvidenskabelige Skildringer af Dyrenes Liv »Dyrene derude« (1935) og »Byens Dyreliv« (1940), den nye Udgave af Daniel Defoes »Robinson Crusoe« (1940) foruden mange andre Bøger og Hæfter. Han har endvidere udført Litografier og tegnet Plakater. Hans udprægede dekorative Evner i Forbindelse med stor manuel Dygtighed har gjort ham velegnet til at løse en Række Udsmykningsopgaver i private Hjem og Institutioner (Rutebaade, Forsikringsselskabet Nye Danskes Lokaler etc.). Hans Hovedværk paa dette Felt er foreløbig Vægdekorationen i Kbh.s Boldklubs Festsal 1938—39. Han har tillige malet Fortæppet til Bellevueteatret 1936. 1933—36 var han Lærer ved Kunsthaandværkerskolen i Bredgade. Kunstmuseet og Maribo Museum ejer Tegninger og grafiske Arbejder af ham.

Jørn Rubow i Tilskueren, LVI, 1939, I. S. 109 ff. Henrik Bramsen i Nyt Tidsskrift for Kunstindustri, XII, 1939, S. 33—36. Chr. Rimestad i Samleren, XVII, 1940, 8. Hæfte; XVIII, 1941, S. 164—69. Svend Rindholt sst., XVIII, 1941, S. 17. Nationaltidende 9. Dec. (af Sigurd Schultz) og 14. Jan. 1939. Berl. Tid. 8. Nov. 1940. Politiken 16. Dec. 1938, 14. og 22. Jan., 16. Marts 1939 (af Vilh. Wanschler), 5., 6. og 28. Nov. 1940 (af Johs. V. Jensen). Magasinet 20. Marts 1939.

Elsø Kai Sass.

Silfverberg, Lene Christine, f. Blauenfeldt, 1838—1922, Afholdsagitor. F. 3. Juni 1838 i Vejle, d. 7. Okt. 1922 i Kbh., Urne paa Bispebjerg. Forældre: Organist Dines Bredahl B. (1804—78) og Hansine Petrine Hansen (1810—66). Gift 5. Nov. 1886 i Vejle med Fuldmægtig, senere Regnskabsfører og Materialforvalter ved Statsbanerne, endelig Amtsfuldmægtig i Kbh. Ludvig Emil Damkier S., f. 17. Okt. 1845 i Viborg, d. 4. Marts 1915 i Kbh. (gift 1° 1874 med Nielsine Tychsen, 1846—84), Søn af Sognepræst,

sidst i Svendborg, Anton Frederik S. (1808—59) og Augusta Caroline Damkier (1816—97). Ægteskabet opløst 1896.

L. S. gik i Skole i Vejle og fik en stærkt religiøs Opdragelse. Hun blev uden særlig Uddannelse Lærerinde og var i tretten Aar Medleder af Frøknerne Blauenfeldts Skole i Vejle, 1877—86 Kommunelærerinde sst.; fra 1894 boede hun i Kbh. 1880 blev hun som den første danske Kvinde Medlem af Afholdsordenen I.O.G.T., som hun indførte i Vejle 22. Maj s. A. Fra 1886 til 1919 var hun meget anvendt som Foredragsholder inden for Afholdsbevægelsen og i kirkelige Kredse. Hun var Medstifter af Afholdsselskabet Det blaa Baand 30. Okt. 1890. 10. April 1907 stiftede hun med 40 Medlemmer Københavnske Kvinders Kaffevogne, K.K.K., hvis røde Vogne siden har sat deres Præg paa det københavnske Gadeliv. Selskabet disponerer for Tiden over 47 Vogne og har en Aarsomsætning paa ca. tre Mill. Kr. Det virker filantropisk derved, at Overskudet anvendes til Fribilletter til arbejdsløse, saa de kan faa Kaffe med Brød Aaret rundt. I Femaarsperioden 1930—35 uddeltes saaledes for 212 500 Kr. Kaffebilletter, 860 000 Kopper Kaffe til arbejdsløse. — F.M.S. 1918. — Mindesmærke ved Bispebjerg Krematorium.

Anton Schmidt: Lene Silfverberg (født Blauenfeldt). Et Mindeskrift, 1924.

Adolph Hansen.

Simesen, Ingeborg, f. 1861, Forfatterinde. F. 28. Okt. 1861 i Hobro. Forældre: Landinspektør, senere Forretningsfører i Musikforeningen Georg Carl Vilhelm Christian S. (1834—1915) og Thora Louise Georgine Hejde (1836—93). Ugift.

Efter et frit og friskt Barndomsliv i Hobro kom I. S. som halvoksen til Kbh. og blev meldt ind i Frk. Zahles Skole. Der blev herved lagt Grunden til en personlig Forbindelse med Frk. Zahle, som blev af meget stor Betydning for I. S. Gennem sin Moder, der var Veninde af Laura Grundtvig, blev hun en hyppig Gæst i Svend Grundtvigs Hjem, som hun har sat et smukt Minde i Bd. VI af H. P. B. Barfods Serie »Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem« (1926). Ogsaa i N. W. Gades Hus var hun som hjemme, og som ganske ung kom hun som Lærerinde for en af Komtesserne til Holsteinborg, hvorved der ogsaa til den Side knyttedes faste og varige Baand. — I. S. var tidligt interesseret i nordisk Sprog og Litteratur. Allerede som fjortenaarig hørte hun Svend Grundtvigs Forelæsninger. Senere fulgte hun Wimmer og Vilh. Thomsen og læste Islandsk hos Axel Olrik. Da hun ikke var Student, var en

Magisterkonferens udelukket, skønt hendes Forberedelse kvalificerede hende dertil. 1893 tog hun (paa elleve Maaneder) Lærerindeksamen hos Frk. Zahle og blev straks ansat, først paa Skolen, snart efter paa Seminariet med Psykologi og Dansk som Fag; viede sig senere helt til Dansk med Bifag. Ved Siden deraf havde hun Studenterklasser i Komtesse Moltkes Drengeskole. Sygdom tvang hende til at holde op med Undervisningen 1904 og begive sig paa en længere Udenlandsrejse (Sicilien). Af fast Arbejde har hun siden kun haft Censuren i Dansk ved Præliminæreksamen paa Universitetet (1906—27), men har desuden holdt en Række Folkeuniversitetsforelæsninger rundt i Landet (Folkeviserne, Shakespeare, italiensk Kunst m. m.). — Af I. S.s Forfatterskab fortjener at nævnes en Række skattede Udgaver til Dansk lærerforeningen (bl. a. »Danske Fædrelandssange«, »Kong Renés Datter«, »Svend Dyrings Hus«, »Elverhøj«, H. C. Andersens »Lykkeper« og »Fire Eventyr«, »Folkeeventyr«), en Bog om Frk. Zahle i Serien »Mennesker« (1919), den fortjenstfulde Udgave af »N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste Slægt under Trearskrigen. En Brevveksling« (1933) og den førnævnte Skildring af Svend Grundtvigs Hjem. Foruden Artikler (navnlig i »Gads danske Magasin«) og Digte rundt omkring har hun udsendt en Digtsamling »Indad og Udad« (1907), »Børnevers« til Billeder af Niels Skovgaard (1922) og »Jorden rundt i 24 Minuter«, illustreret af Agnes Lunn (1897). Endelig kan nævnes Oversættelser fra Engelsk, fire Bøger af Willa Cather. Hele I. S.s Virksomhed vidner om hendes dybe Kærlighed til dansk Litteratur, en fyldig humanistisk Dannelse og en rig og djærv Personlighed.

Georg Christensen.

Simon, d. ca. 1187, Abbed i Sorø. Begr. i Kapitelsalen i Klosteret.

S. var fra England, en af de ikke faa fremmede, der kom til Danmark i 12. Aarh., i Cistercienserordenens første Tid. Man finder Folk med udenlandske Navne i Herisvad saavel som i Esrom og Øm. I Sorø var S.s Forgænger som Abbed en tysk Munk, hans Efterfølger en Englænder. Han siges at have styret i 23 Aar, vistnok 1164—87. Det var i denne Periode, Absalon og hans Frænder paa alle Maader fremhjælp Slægtens Kloster, der blev rigt paa Jordegods ved Gaver, Køb og Mageskifter. Pavelige Beskærmelsesbreve opnaedes 1182 og 1186. Samtidig var den skønne Klosterkirke under Bygning. Den blev dog næppe fuldført før sidst i Aarhundredet. — S., der nævnes som Vidne ved tre af Absalon udstedte Breve, synes at have udfærdiget disse og nogle

faa andre, der tilsammen danner en lille Gruppe inden for de kendte, ikke meget talrige Absalonbreve.

A. Køcher: Absalons Brev til Roskilde Mariekloster, Scandia, II, 1929, S. 65—79.

Ellen Jørgensen.

Simon, —1158—83—, Biskop af Odense.

S. var Kannik i Lund og Domkapitlets Provst. 1158 nævnes han som Biskop, men blev under den Uro og Opløsning, der var Følge af Skismaet 1159 og Ærkebiskop Eskils Landflygtighed, fortrængt af Provsten ved St. Albans Kirke, Live, som 1162 modtog Vielse af Alexander III.s Modpave Victor IV. Først da Splittelsen i Kirken var endt ved Victor IV.s Død, da Eskil vendte hjem og Live ligesom den skismatiske Ribebisp Oggi søgte til Tyskland, kunde S. indtage sit Bispesæde. 1170 var han til Stede ved Knud Hertugs Skrinlæggelse i Ringsted. I de følgende Aar arbejdede Konge og Ærkebisp og Rigets Bisper samdrægtigt og maalbevidst. S. skænkede Gods til Oprettelse af et Præmonstratenserkloster i Væ, hvortil Munke hentedes fra Tommerup, som var stiftet af Eskil, støttede Nonnerne i Odense ved Overdragelse af Hjalles Kirke og skaffede St. Knuds Kirke og Kloster Privilegier og Gaver. 1171 fastlagde Eskil paa Basis af Konstitutionen af 1139 Benediktinernes Rettigheder i Egenskab af Domkapitel. 1174 stadfæstede Kong Valdemar (I.) St. Knuds Klosters gamle Forbindelse med Moderklosteret i Evesham og henvendte sig vistnok ved samme Tid til Abbeder, Priorer og Munke i England om paa ny at sende gode Klosterfolk, en Henvendelse, som kun kendes fra Evesham Kopibog. — S. nævnes i det bevarede Brevstof sidste Gang 20. Nov. 1183, Efterfølgeren Johannes første Gang 1187. Dødsdagen var 13. Maj ifølge Op-tegnelse i Lund.

L. Weibull: Necrologium Lundense, 1923, S. 114. C. Weeke: Lunde Domkapitels Gavebøger, 1884—89, S. 120. M. Cl. Gertz: Vitae sanctorum Danorum, 1908—12, S. 164. A. Køcher: Biskop Livo af Odense, Hist. Tidsskr., 9. Rk., II, 1921—23, S. 338—42. Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Rk., IX, 1930, S. 59—65. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1892, S. 348.

Ellen Jørgensen.

Simoni, Daniel, 1842—1910, Jernbanceingeniør. F. 10. Juni 1842 i Aalborg, d. 2. Juli 1910 i Kbh., begr. sst. (Holmens). Forældre: Vinhandler Marinus S. (1812—1900) og Sophie Frederikke Sødring (1814—84). Gift 21. Maj 1884 i Kbh. (Frue) med Constance Dagmar Emilie Primon, f. 13. April 1862 i Kbh. (Helligg.),

d. 30. April 1929 sst., D. af Manufakturhandler Emil Albert P. (1819—1910) og Dorothy Georgine Fife (1823—1900).

S. tog 1860 Realafgangseksamen i Aalborg, 1862 polyteknisk Adgangseksamen og blev 1867 cand. polyt. i Ingeniørfaget. Han kom derefter til Vandbygningsvæsenet, hvor han assisterede ved Udarbejdelsen af et Projekt til en Kanalforbindelse mellem Vesterhavet og Limfjorden og 1869—72 var Ingeniørassistent ved Bygningen af Esbjerg Havn. Nytaar 1873 ansattes han som Afdelingsingeniør ved de jysk-fynske Jernbaneanlæg, der 1867 var overtaget af Staten. I denne Egenskab ledede han i de nærmest følgende Aar Bygningen af Lunderskov—Esbjerg—Varde Banen, Silkeborg—Herning Banen og Struer—Thisted Banen. Tillige ledede han i disse Aar Bygningen af Limfjordsbroen. 1880 overtog Staten ogsaa de sjællandske Jernbaner. Selv om Lederen af de jysk-fynske Baner N. Holst (s. d.) først ved V. Rothes (s. d.) Afgang 1885 som Generaldirektør fik den øverste Ledelse af alle Baneanlæg, blev S. hurtigt en meget anvendt Kraft ogsaa ved de sjællandske Baner, særlig ved de Vandbygningsarbejder, som Indførelsen af Dampfærgeforbindelser mellem Landsdelene medførte. S. har saaledes bygget Dampfærgehavnene ved Masnedsund (1880—84), Store Bælt og Odde-sund (1882—91), i Helsingør (1889—91) og i Kbh.s Frihavn (1892—93). Endvidere ledede han Bygningen af Masnedsundbroen og Helsingørs nye Jernbanestation samt af den 1893 paa-begyndte nye Godsbanegaard i Kbh., der fuldførtes 1902. Efter C. Ambts (s. d.) Overtagelse af Generaldirektørstillingen var S. særlig beskæftiget med Arbejder foranlediget af Nyordningen af Kbh.s Banegaardsforhold. Fra 1901 var han Statens tilsynsførende ved Bygningen af Fjerritslev—Nørre Sundby—Frederikshavn og Aars—Svendstrup Jernbanerne. S., der foretog talrige Tjenesterejser til Sverige, Tyskland, Frankrig og England og jævnlig i Foredrag og Tidsskriftartikler gav Meddelelser om Statsbanernes Arbejder, fik 1878 Eneretsbevilling paa et Underlag til Træbro-lægning. — R. 1879. DM. 1903.

Ingeniøren, XIX, 1910, S. 242. Berl. Tid. 4. Juli s. A. Jernbanebladet, VIII, s. A., S. 169 ff. J. Munch-Petersen: Danmarks Vandbygning i de sidste 50 Aar, Den tekniske Forenings Tidsskr., LI, 1927, S. 109 f.

Poul Vinding.

Simonsen. Af danske borgerlige Slægter S. skal først nævnes en sønderjysk Fribondeslægt, der føres tilbage til Bertel Andersen i Øsby, Haderslev Amt, hvis Søn Christen Bertelsen sst., der nævnes som Sandemand 1649, var Bedstefader til Simon

Bertelsen (1637—1727) paa Frigaarden Sparlund i Øsby Sogn; han var Fader til Hoffourér Evald S. (d. 1695), til Skovrider Bertel S. (d. 1731), til nedenn. Amtmand, Konferensraad Hans S. (1688—1768), der erigerede Stamhuset Erholm og Søndergaarde, og til Generalkrigskommissær Andreas S. (1680—1733), der fik Erholm ved sit Ægteskab med Karen Borchfeldt (d. 1726, gift 1° med Clemen Clemensen, 2° med Lyder Spleth til Erholm), hvis Datterdatters Dattersøn Vicelandsdommer, Kammerjunker Lorentz Christian Ernst Cederfeld de S. (1752—1822, se Slægtartiklen de Cederfeld) ægtede Anna Sophie S. (1755—1802) og indsattes som Arving til Stamhuset. Ovenn. Skovrider Bertel S. (d. 1731) var Fader til Degn og Organist i Møgeltønder Christopher S. (ca. 1726—93), af hvis Børn skal nævnes Generalmajor Hans Bartholin S. (1760—1849) og ovenn. Anna Sophie S. (1755—1802). — En musikalsk begavet Slægt S. føres tilbage til Stadsmusikant og Organist i Svendborg Gregers Hiort S. (1763—1843), der var Fader til Organist i Kristianssand Niels Peter S. (1800—51) og til nedenn. Kapelmusicus Hans Sophus S. (1810—57), der var gift med nedenn. Operasangerinde Catharine Elisabeth S., f. Rysslaender (1816—49); af deres Børn skal nævnes nedenn. Operasanger Niels Juel S. (1846—1906), Ane Elisabeth Frederikke S. (1834—1919) — der først var gift med Lægen Christian Frederik Bloch (1809—57), derefter med Zoologen og Lægen Sophus Rudolph Bergh (1824—1909, s. d.) — Ernesta Felicita S. (1843—1916) — der ægtede Operasanger Harald Edvard Christophersen (1838—1919, s. d.) — og Fanny Carlotta S. (1844—1928), der først var gift med Grosserer Gotfred Vilhelm Julius Schmedes (1837—91), dernæst med Grosserer Olaf Hakon Schythe (1845—1921). — Høker, senere Øltapper i Kbh. Simon Rasmussen (d. 1813) var Fader til nedenn. Genremaler Niels S. (1807—85), hvis Søn var nedenn. Dyrmaler Simon Ludvig Ditlev S. (1841—1928).

Personalhist. Tidsskr., III, 1882, S. 104—16. — Jul. Bidstrup: Stamtavle over Familien Koefoed, 1886, S. 79—82. I. Ammitzbøl: Meddelelser om familien Ammitzbøll og descendenter, 1902, S. 59—62.

Albert Fabritius.

Simonsen, jødiske Slægter. Stamfaderen til den ene af disse er Levin S. (ca. 1780—1843), der var født i Parchim i Mecklenburg-Schwerin og indvandret 1805 fra Sverige, hvor Moderen og Stiffaderen, Jeremias Salomon (ca. 1760—1826), sidst var bosat. Han tog 1806 Borgerskab som Silke- og Klædekræmmer, men var ogsaa interesseret i industrielle Virksomheder, var bl. a.

Medindehaver af Maglekilde Papirfabrik i Roskilde, som senere blev udvidet med et Bomuldsspinderi. Han blev gift med Esther Henriques (1785—1852) og fik mange Børn. Den ældste af Sønerne var Handelsagent Simon Levin S. (1808—79), der har sat sig et varigt Minde ved sin Oversættelse af den tyske Børnebog »Der Struwelpeter«, som paa Dansk blev til »Den store Bastian« (1867). En anden Søn var nedenn. Jurist Joseph Levin S., der var Fader til Overretssagfører, Etatsraad Ludvig Julius S. (1847—1905), hvis Søn er nedenn. Direktør Poul S., og til Vekselrerer Andreas Isidor Carl S. (1857—1933), hvis Søn er nedenn. Komponist Rudolph Hermann S. Blandt Levin S.s Døtre var Eva (1809—83), som blev gift med Handelsmand og Fabrikant Meyer Herman Bing (1807—83, s. d.), og Henriette (1812—96), som blev gift med Porcelænsfabrikant Jacob Herman Bing (1811—96), blandt hvis Børn var Emma Mathilde (1843—1910), som blev gift med Tobaksfabrikant Bernhard Hirschsprung (1834—1909). — En anden Slægt nedstammer fra Simon David Levy (ca. 1760—1833), der var født i Groningen i Holland og indvandret 1800 til Kbh. Hans Børn antog Navnet S. En af hans Sønner, Jacob S. (1821—80), kom i Lære hos Vekselrerer Isac Selig Hahn (1788—1842), hvis Forretning efter Chefens tidlige Død blev ført videre af ham i Enkens Navn. Efter at han var blevet gift med Datteren, Rose Hahn (1826—69), og Enken havde trukket sig ud af Forretningen, blev han Indehaver af Firmaet I. S. Hahns Enke. Den ene af hans Sønner var Vekselrerer Sophus Heiman S. (1850—1913), Fader til Firmaets nuværende Indehaver Jacob S. (f. 1882). En anden Søn var nedenn. jødiske Præst og Orientalist David Jacob S. (s. d.).

Ernst Henriques: Stamtavlen Henriques, 1903. Josef Fischer i Tidsskrift for jødisk Historie og Literatur, III, 1925, S. 127, 189. Josef Fischer: Jacob Simonsen og Hustru Rose født Hahn og deres Forfædre, 1923.

Josef Fischer.

Simonsen, Axel Bjerre, f. 1884, Maler. F. 12. Okt. 1884 i Hille-rød. Forældre: Manufakturhandler Christen Bjerre S. (1849—1904) og Karen Kirstine Jørgensen (1857—1926). Ugift.

S. stod fem Aar i Malerlære i Hillerød og blev Svend, gik derefter paa Teknisk Skole i Kbh. under H. Grønvold og kom ind paa Akademiet Efteraaret 1906. Her fik han Afgang Maj 1911, men søgte endnu dets Skoler Vinteren 1912—13. Han debuterede paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1910 og har i øvrigt udstillet paa Charlottenborg Foraarsudstilling fra 1911, paa Charlotten-

borg Efteraarsudstilling 1922, 1929 og haft egne Udstillinger i Kunsthallen Sept. 1929 og hos Chr. Larsen, Højbroplads Jan. 1932. Hans første Udenlandsrejse gik til Paris og Italien ca. 1913. I de første Aar søgte S. hovedsagelig sine Motiver omkring Hillerød, men fra 1920 har han jævnlig tilbragt Somrene i Italien for at male, især i Cività d'Antino, Rom, Terracina og Venezia, var dog i Frankrig 1925 (Moret sur Loing). — S. er en solid og saglig Maler, der stilfærdigt passer sig selv og sin Metier. Han holder mest af Bymotiver, hvor et landskabeligt Element gør sig gældende, eller hvor i alt Fald Lys og Luft og Farve sætter en Stemning af landskabelig Karakter. Sikrest har han behandlet dansk Vinter med Sne og italiensk Sollys. Sine betydeligste Resultater naaede han vistnok i Venezia 1939. Her lykkedes det ham, uden at slappe sit faste Greb om Emnet og sin velfunderede Arbejdsmaade, at fange den venezianske Lokalkolorit, den spirituelle Lethed i Lyset og Stemningen, som gør denne By til noget for sig. Billeder i Museerne i Aalborg, Maribo og Tønder. — Maleri af Axel P. Jensen ca. 1935.

Sigurd Schultz.

Simonsen, Carl Emil, 1855—1939, Forfatter, Journalist. F. 16. Febr. 1855 i Middelfart, d. 18. Sept. 1939 i Vanløse, Urne paa Rødovre Kgd. Forældre: Rebslager Anders S. (1827—1909) og Ane Barbara Mikkelsen (1828—1919). Gift 1° 25. Nov. 1878 i Vejle med Hulda Alvilda Oviline Claville, f. 10. Juni 1853 i Fredericia, d. 15. Marts 1905 i Kbh., D. af Tobakspinder Anton C. (1829—70) og Amalie Christine Dupont (1833—1913). 2° 6. Juli 1907 i Kbh. (Trin.) med Rigmor Christine Jensen, f. 23. Dec. 1881 i Sundby, d. 29. Marts 1941 i Vanløse, D. af Maskinarbejder Jens Christian J. (1848—1924) og Jensine Sørensen (1844—1921).

S. lærte Rebslageriet hos sin Fader og var udlært 1873. Fem Aar efter rejste han til Kbh. med den Hensigt at udvandre til Queensland, men kom ikke af Sted; han blev i Hovedstaden og ernærede sig i de følgende otte Aar som Arbejdsmand forskellige Steder, paa Orlogsværftet, Frbg. Bryggeri, Tuborgs Fabrikker og Østre Gasværk. Han var tidligt begyndt at skrive Noveller og Vers; gennem Sophus Schandorph kom han i Forbindelse med Julius Schiøtt, og i dennes Ugeblad »Nordstjernen« debuterede han som Forfatter 1885. 1887 blev han Forretningsfører ved »Aftenbladet« og virkede i femten Aar her som Medarbejder under Pseudonymet Simon Hamber. 1893 begyndte han med »Skærver« et skønlitterært Forfatterskab, der omfattede talrige

Romaner, Fortællinger og Digte, bl. a. »Huset Thorbjørnsen« (1914) og »Konsulens Børn« (1914). En Samling historiske Smaaskildringer udgav han 1912 som »Under Huset Glycksborg«. 1927—29 kom i tre Bind hans Erindringer, »Af min egen Roman«. Han redigerede 1916—38 »Vanløse Avis« og skrev i Tidens Løb Artikler i mange forskellige Blade. Han tog levende Del i filantropisk Arbejde, var 1902 sammen med N. Neergaard o. fl. Medstifter af Selskabet De hjemløses Venner og var dets Sekretær til 1928. 1925—36 var han Medindehaver af Bevillingen til at drive Odeon-Biografen i Kbh. Han var en stor Arbejdskraft, en Personlighed af rene Linier og med et robust Lune; som Forfatter viste han Kendskab til og Forstaaelse af Arbejderes og fattiges Livskaar, men han naaede aldrig fuld kunstnerisk Beherskelse af Stoffet. — Tegning af H. Chr. Holter 1910. Linoleumstik af K. J. Almquist 1929.

Ovenn. Erindringer. S. Bernsteen: Carl E. Simonsen, 1910. Journalisten 1. Okt. 1939. Vanløse Avis 6. Okt. s. A.

Povl Engelstoft.

Simonsen, Carl Ulrich, f. 1886, Ingeniør. F. 14. Okt. 1886 i Kbh. (Johs.). Forældre: Grosserer Joel S. (1856—1905) og Nicoline Theodora Hornung (1861—1935). Gift 10. Maj 1913 i Aarhus med Gertrud Marie Skikkild, f. 28. Maj 1888 i Ringkøbing, D. af Købmand Christian Carl S. (f. 1857) og Mette Marie v. Lasson (1861—1939).

S. blev Student 1904 fra Industribygningens Skole og 1910 cand. polyt. som Bygningsingeniør. Efter Eksamen fik han Ansettelse hos Stadsingeniøren i Kbh. og forblev her til 1912, da han blev ansat som Ingeniør ved C. M. Hess' Fabrikker i Vejle; s. A. foretog han paa Larssens Legat en Studierejse til England. 1913 fortsatte han Studierne i Tyskland og Østrig, og s. A. modtog han Præmie for Besvarelse af en af Den tekniske Forening 1910 udsat Prisopgave om Indretning af mindre Køleanlæg til Opbevaring og Transport af letfordærlige Varer. 1918 ansattes S. som Overingeniør. Hans Arbejde i denne Stilling har, foruden om en Række varmetekniske Ingeniørarbejder, særlig koncentreret sig om Bestræbelser for at anvise Veje til Danmarks Selvforsyning med æggehviderigt Vinterkraftfoder, saaledes at Importen af Oliekager og andet Kraftfoder til Kvæget kan nedsættes. S. har i denne Henseende arbejdet med saavel Ensilering som Tørring af vitaminrigt Grønfoder, og han har konstrueret og gennemarbejdet den saakaldte Hessicator, et Tørringsmaskineri, som har vakt en Del Interesse. 1931 blev S. Forretningsfører for det ny-

stiftede Firma Akts. Hessicator, i hvilket han 1937 ansattes som Direktør. S., der desuden har skrevet forskellige Afhandlinger om moderne Straaleopvarmning, Staldhygiejne og Ventilation, er fra 1936 Medlem af Statens Materialprøveraad og fra 1929 af Dansk Købestævnes Landbrugsudvalg. 1934—40 var han Medlem af Dansk Ingeniørforenings Hovedbestyrelse, 1937—40 Formand for samme Forenings Afdeling for Sydjylland. 1939 blev han Medlem af det af Akademiet for de tekniske Videnskaber nedsatte Boligopvarmningsudvalg. — Kultegning af Hertha v. Gutenberg, Rostock, 1922.

Ingeniøren, XLIII, 1934, Afd. III, S. 12, 18 ff.; XLIX, 1940, S. 83. Dansk Arbejde 1. Juli 1940.

Poul Vinding.

Simonsen, Catharine Elisabeth, f. Rysslaender (Ryssländer, Rysslander), 1816—49, Operasangerinde. F. 7. Marts 1816 i Kbh. (Trin.), d. 3. Maj 1849 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). Forældre: Farversvend, senere -mester Niels R. (ca. 1781—1845) og Juliane Marie Strøm (1785—1846). Gift 3. Okt. 1834 i Kbh. (Slotsk.) med Bratschist, senere kgl. Kapelmusicus Sophus S. (s. d.).

Faderen var finsk, Moderen svensk, og deres musikalske Begavelse gik i Arv til Datteren, som allerede i Ottearsalderen fik Sangundervisning og 1829 blev Elev paa Sibonis Konservatorium. Skønt hun ikke var fyldt femten Aar, lod han hende (25. Sept. 1830) debutere paa Det kgl. Teater som den unge, muntre Brud i Syngespillet »Marie«. Stemmen var imponerende, en stor Sopran, blød og varm i Klang, og hun var dertil musikalsk og sikker i sin Fremtræden. Der var Stof i hende til en Guldfugl for Operaen, og hun fik straks et Repertoire; 1834 blev hun kgl. ansat. Men saa begyndte Vanskelighederne. Virtuusbarnets mere børnerige end harmoniske Ægteskab bidrog til at svække hendes Arbejdsevne og -lyst i saa høj Grad, at Direktionen allerede 1. Jan. 1836 afskedigede hende uden Pension, dog med Haabet om, at hun vilde genoptage sin Karriere. Hun vendte da ogsaa tilbage, genhilst af Publikum som Madame Voltisubito i »Re-censenten og Dyret« (8. April 1837). Stemmen havde hun i Behold, Jenny Lind beundrede især dens Mellemeleje, men dramatisk udviklede hun sig ikke; Spillet var konventionelt, og det syntes nærmest en Tilfældighed, om Rollen klædte hende, som f. Eks. Angela i »Den sorte Domino«. Derimod blev Koncertsalen hendes ubestridte Forum, og under 40'ernes Begejstring for den italienske Musik var hun den danske Sangerinde, som i Værker af Donizetti, Bellini, Rossini og den unge Verdi dygtigst tog

Kampen op med de fremmede Sangere paa Hofteatret. Ligesom Italienernes Primadonna, Madame Forconi, udnævntes hun 1843 til Kammersangerinde, og s. A. udtalte Mendelssohn-Bartholdy i Berlin sig meget anerkendende om hendes Stemme. Men kun 32 Aar gammel optraadte C. S. sidste Gang 20. Nov. 1848 som Donna Anna i »Don Juan«, og nogle Maaneder senere døde hun i Barselseng fra otte ukonfirmerede Børn, blandt hvilke var Niels Juel S. og Mødrene til Sangerne Erik og Hakon Schmedes samt til Gerda Christophersen. — Kgl. Kammersangerinde 1843. — Maleri af Em. Bærentzen 1845 i Det kgl. Teater. Litografi derefter af Em. Bærentzen.

H. P. Selmer: Nekrologiske Samlinger, II, 1852, S. 221—24. Th. Over-skou: Den danske Skueplads, V, 1864. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919, S. 16—19.

Robert Neiiendam.

Simonsen, David Jacob, 1853—1932, Judaist, Filantrop, Bog-samler. F. 17. Marts 1853 i Kbh. (Mos.), d. 15. Juni 1932 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). Forældre: Vekselerer Jacob S. (1821—80) og Rose Hahn (1826—69). Gift 25. Maj 1879 i Kbh. (Mos.) med Cora Salomon, f. 18. Marts 1856 i Kbh. (Mos.), d. 13. Jan. 1938 sst., D. af Silke- og Klædehandler Heyman Joel S. (1822—92) og Therese Oettinger (1820—58).

S. blev Student 1870 fra det v. Westen'ske Institut og studerede derefter ved Kbh.s Universitet østerlandske Sprog under A. F. van Mehren. Allerede som 20-aarig besvarede han, samtidig med Frants Buhl, Universitetets Prisopgave over et Emne inden for den arabiske og hebraiske Syntaks og fik, ligesom Buhl, et Accessit (1874). Siden sin Skoletid havde S. dyrket de talmudiske Fag, og 1874 tog han til Breslau for at studere ved det derværende jødisk-teologiske Seminarium. Endnu inden han 1879 havde bestaaet sin Rabbinateksamen, fik han Tilbud om et Docentur ved Seminariet. Han afslog imidlertid baade denne Gang og senere, da han blev opfordret til at overtage en ledende Stilling ved en lignende Lærestalt i Ramsgate (nu Jews' College i London). Han foretrak at virke i Danmark, hvor han som den første dansk-fødte Rabbiner blev ansat ved Det mosaiske Trossamfund i Kbh. under den allerede dengang højtbedagede OVERRABBINER, Profes-sor A. A. Wolff. Efter dennes Død blev S. 1892 OVERRABBINER, men allerede 1902 opgav han Stillingen.

S. var en ualmindelig lærd Mand med alsidige Interesser. Hans litterære Produktion strækker sig over de mest forskellige filologiske, historiske og boghistoriske Omraader med Hovedvægten paa judai-

stiske Emner. Den bestaar af en lang Række mindre, til Dels ganske smaa, Afhandlinger og Indlæg spredt rundt omkring i Tids- og Lejlighedsskrifter. Blandt hans Arbejder skal nævnes »Skulpturer og Indskrifter fra Palmyra i Ny Carlsberg Glyptothek beskrevne og forklarede« (1889), som ogsaa udkom paa Fransk, samt en Række Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter og Festskrifter: »Le Psaume XXII et la Passion de Jesus« (1891), »Til Koppeindpodningens Historie« (1894), »Arabic Responses of Maimonides« (1900), »Hebraisk Bogtryk i ældre og nyere Tid« (1900), »Der vergessene Verbalstamm [jph] und einige seiner Derivate« (1901), »Ordenes Liv« (1903), »Min Religion og min Livsanskuelse« (1904), »Zur Geschichte der Familie Liebmann (Berlin)« (1905), »Le Pourim de Saragosse est un Pourim de Syracuse« (1910), »Ein Midrasch im IV. Buch Esra« (1911), »Mendelssohniana — aus Dänemark« (1916), »Dänemark und die Juden in Prag 1745« (1917), »Musketérens Edsaflæggelser. Et Bidrag til dansk Rettergangs Historie« (1920), »Jødiske Æventyr og Legender« (1928) og »Eigentümliche Namen« (1929). — S. var primus motor i jødiske lærde Selskaber, bl. a. i Mekize Nirdamim (De slumrendes Opvækkere), en Forening til Udgivelse af ældre hebraiske Hovedværker, i Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums o. a., og han har baade videnskabeligt og materielt bidraget til et stort Antal judaistiske Værkers Tilblivelse. I Anledning af hans 70-aarige Fødselsdag udsendes et Festskrift (1923).

Den samme Alsidighed, som S.s skriftlige Arbejder udviser, præger ogsaa hans Bibliotek, som han havde tilvejebragt i Løbet af ca. 60 Aar, og som ved hans Død rummede henimod 40 000 Bind. Bogsamlingen var i egentligste Forstand et Brugsbibliotek, »svarende til hans Studier og personlige Tilbøjeligheder«. Den betydeligste Del af Samlingen bestod af Hebraica og Judaica, men den var ogsaa meget righoldig paa mange andre Omraader, som f. Eks. Memoirer, Kulturhistorie, Slangordbøger, Spørgsmaalet om Sjælens Udødelighed, de østeuropæiske Landes Historie og meget andet. Efter S.s Død kom Størstedelen af denne store Bogsamling i Det kgl. Biblioteks Eje og holdes der for de judaistiske Bøgers Vedkommende samlede under eet som Bibliotheca Simonseniana.

Den Hjælpomhed og Organisationsevne, som S. udviste paa videnskabeligt Omraade, antog endog meget store Dimensioner, naar det drejede sig om at lindre almindelig menneskelig Nød. Allerede som Rabbiner havde han udført et stort filantropisk Arbejde, men det var først efter hans Tilbagetræden, at denne Side af hans Virksomhed udfoldede sig i stadig tiltagende Grad. I

Begyndelsen af Aarhundredet var han med i første Række til at organisere Hjælpen til de talrige Ofre for Jødeforfølgelserne i Østeuropa og til Emigranterne til de oversøiske Lande. Og da Verdenskrigen brød ud, kom han til at indtage en førende Stilling i det uhyre Hjælpearbejde, der blev ydet i de følgende Aar. Han oprettede Forbindelsen mellem jødiske Krigsfanger og deres Paa-rørende og mellem de enkelte Medlemmer af de ved Krig og Deportation splittede Familier; han var Bindeled mellem de forskellige Hjælpeorganisationer rundt om i Landene, formidlede meget store Beløb fra Udlandet til de nødlidende i de krigshærgede Lande og skaffede selv endog betydelige Pengesummer til Veje til samme Formaal. Hele dette Arbejde kulminerede i Aarene efter Krigen, da utallige Hjem og Virksomheder i Østeuropa blev genopbygget og endnu flere Mennesker reddet fra den værste Nød. S. var en i enhver Henseende uafhængig Mand, og dette i Forbindelse med hans retlinede Karakter og hans Hjælpsomhed vandt ham stor Respekt i de forskelligste Kredse. Som Videnskabsmand havde han sin Styrke ikke saa meget i Fremstillingen som i Viden og Kombinationsevne. — S. var Formand for det permanente Centralraad, som var blevet nedsat af Conférence universelle juive de secours og sad som ledende Bestyrelsesmedlem i en Række, baade danske og udenlandske, velgørende Selskaber. — Tit. Professor 1903. — F.M.G. 1928. — To Malerier efter Fotografi, det ene af Max Nathan i Det mosaiske Trossamfunds Administrationsbygning, det andet i Det kgl. Bibliotek. — Lito-grafi af Harald Jensen 1903.

Bibliografi indtil 1922 (114 Numre) ved Josef Fischer i Festskrift i Anledning af Professor David Simonsens 70aarige Fødselsdag, 1923, S. 11—21. — Erindringer i Ill. Tid. 4. Jan. 1903, i Allgemeine Zeitung des Judentums, LXXVII, 1913, S. 7 ff. og i Mit Hjem, IV, 1926, S. 70 ff. Louis Fränkel i Ill. Tid. 4. Jan. 1903 og 18. Marts 1923. Vald. Schmidt i Berl. Tid. 16. Marts 1923. Israeliten 17. Marts 1923 og Marts 1928. Nationaltidende 16. Marts 1923. Berl. Tid. 9., 15. og 16. Juni 1932. Dagens Nyheder s. D. og 16. Juni 1932. Politiken 9. og 16. Juni s. A. Jødisk Familieblad Juli—Aug. s. A. R. Edelmann i Nord. tidskrift för bok- och biblioteksväsen, XXIV, 1937, S. 223—32.

R. Edelmann.

Simonsen, Hans Caspar (ved Daaben kun Caspar), 1812—76, Komponist. F. 29. April 1812 i Assens, d. 5. Marts 1876 i Odense, begr. sst. Forældre: Havnefoged, Værtshusholder og Stadsmusikant i Assens Peter S. (1777—1844) og Maria Weierup (1776—1828). Gift 30. Marts 1855 i Assens med Marie Louise Petrea Dreyer, f. 10. Juli 1831 i Assens, d. 2. Marts 1912 i Odense, D. af

Skibsfører Carl Wilhelm D. (1806—55) og Nicoline Cecilie Emilie Simonsen (ca. 1807—57).

Som Barn kom S. ofte ud med sin Fader for at spille paa alle Slags Instrumenter til Bryllupper og Begravelser. Han lærte snart Musikkens Vrangside at kende og vilde forlade Kunsten, da han blev større, men hans Broder — Komponisten J. E. S., der var Sanglærer ved Skaarup Seminarium — overtalte ham til at følge sit Kald og tog sig af hans musikalske Opdragelse. Seksten Aar gammel kom han til Kbh. for at blive Klarinettist i Fodgarden, og samtidig var han Elev i Generalbas hos Komponisten P. Jensen, men efter halvtredie Aars Forløb tog han sin Afsked. Ungdomsaarene hutlede han sig igennem ved slet betalt Lærerarbejde. Seks Aar var han Musklærer i Aabenraa, derefter et halvt Aar hos Broderen, som nu var Sanglærer i Randers, og seks Aar Lærer i Haderslev. En Italienrejse strandede i Hamburg. 1842 blev han sin Broders Efterfølger som Sanglærer ved Randers lærde Skole, hvor den sparsomme Løn maatte suppleres ved private Informationer og ved at stemme Klaverer. Skuffet over ikke at kunne faa Stillingen som Organist i Randers drog han 1847 af Sted med det Lange'ske Skuespilselskab som Musikdirektør. Han kom til Sverige, hvor han opholdt sig i halvtredie Aar, dels i Malmø, dels i Stockholm. 1851 blev han Organist i Assens og 1868 ved St. Knuds Kirke i Odense. — S. tog altid levende Del i Musiklivet i de Byer, hvor han havde sin Gerning, saaledes i Randers og Odense, særlig det sidste Sted, hvor han var en af de førende, indtil Sygdom 1870 tvang ham til hovedsagelig at leve for sin Organisttjeneste. S. var en fin Musiker og en omhyggelig Lærer; hans Hovedinstrument var Violin, men ogsaa i Behandling af Orgel var han en Mester. — Som Komponist huskes han for sine geniale Fortoninger af St. St. Blichers jyske Sange, navnlig »Jyden han æ stærk aa sæj«. 1846 udkom »Digte i jydsk Mundart af St. St. Blicher. Satte i Musik af H. Cpr. Simonsen. 1. Hefte«, der indeholder »Bjergmandsbruden«, »Mads Doss«, »Øwli« og »Faawal Marri«. Blicher takkede ham med et Digt i »Randers Avis« 23. Maj 1846 (»Do æ mæ da relle en pussig Krabat«) og sendte ham »Havet bruser« og »Jyden«, som dog først blev trykt i »Musikalsk Anthologie«, II (1857). Mere end til disse seks blev det ikke, men med dem ramte S. ogsaa i Centrum af Blichers Kunst og anslog en Tone, der i sin jyske Egenart var ny i dansk Kunstmusik. — En Indvielseskantate til den restaurerede St. Knuds Kirke (1875) er holdt i den traditionelle Weyse-Stil. En spinkel Strygekvartet i H-Mol (1869) tilgnedes Hartmann. Uden synderlig Originalitet er nogle Klaver-

sager, en utrykt Sonate og »Alla Polacca« samt en trykt »Rondino« og »Caffee. Ein launiger Einfall«. Som et Vidnesbyrd om S.s kirkelige Virksomhed foreligger »116 Melodier udgivne af Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark«, som han samlede og hvori der findes adskillige af ham selv. — Fotografi af Autobiografi i Det kgl. Bibliotek.

Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie, II, 1904, S. 248—59. Fyens Stiftstidende 6. Marts 1876. Odense Bys Historie, udg. af H. St. Holbeck, 1926, S. 735. Chr. M. K. Petersen: Odense Musikforening 1866—1916, 1916, S. 51 ff.

Sven Lunn.

Simonsen, Hans, 1688—1768, Amtmand. F. 7. Nov. 1688 paa Frigaarden Sparlund i Øsby Sogn, Haderslev Amt, d. 11. April 1768 paa Odense Slot, begr. i Rørup K. Forældre: Adelsbonde Simon Bertelsen (1637—1727) og Kirsten Boldich (1650—1727). Ugift.

H. S. kom som ung til Kbh., blev Lakaj hos Anna Sophie Reventlow og derefter Kammertjener hos Frederik IV., hvem han bl. a. fulgte i Feltoget 1712, hvor han blev fanget af Svenskerne. For sin lange og tro Tjeneste blev han 1726 udnævnt til Amtmand over Assens og Hindsgavl Amter samt til Overinspektør over det fynske Ryttergods med Bolig paa Odense Slot. Efter sin Broder Land- og Krigskommissær *Andreas S.* (d. 1733) blev han Ejer af Hovedgaarden Erholm, hvis Tilliggende han energisk forøgede, og 1759 købte han den tilgrænsende Gaard Søndergaarde. Efter sin norske forlovedes tidlige Bortgang indlod H. S. sig ikke i Ægteskab og oprettede ved Testamente 1761 af sine samlede Godser et Stamhus for Konferensraad Bartholomæus de Cederfelds (s. d.) Søn Lorentz Christian Ernst, hvis Moder nedstammede fra en Datter af ovenn. *Andreas S.s* Hustru i hendes første Ægteskab, og paa den Betingelse, at han ægtede en Brodersøns Datter af Erector. H. S. hørte til den Kreds af haardhændede tro Tjenere, der havde Frederik IV.s Tillid, han var en dygtig Overinspektør, men enedes ikke for godt med sine Stiftamtmand, og som Godserhverver var han ikke lemfældig. Ogsaa Frederik V. satte Pris paa ham og besøgte ham paa Erholm. — Justitsraad 1727. Etatsraad 1744. Konferensraad 1767. — Maleri paa Træ (Odense). Malerier, bl. a. signeret Dahlin 1769 (Erholm).

Personalhist. Tidsskr., III, 1882, S. 97—116. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 539 ff. Aar bog for historisk Samfund for Odense og Assens Amter, IX, 1921, S. 687—93, 704—09.

G. L. Wad (Hans Knudsen).*

Simonsen, Harald, f. 1872, Bygherre. F. 2. Aug. 1872 i Kbh. (Trin.). Forældre: Hørkræmmer, senere Grosserer Georg Harald S. (1841—90) og Caroline Jensen (1845—1913). Gift 10. Jan. 1899 med Betty Nathalia Thorup, f. 10. Febr. 1877 i Kbh. (Frels.), D. af Arbejdsmand, senere Entreprenør Henrik Jakob T. (1843—1921) og Betzi Clara Nathalia Juul (1845—1913).

Efter at S. seksten Aar gammel havde taget Præliminæreksamen fra Nørrebro Latin- og Realskole, var han tre Aar i Lære hos det store Købmands- og Sejlskibsrederifirma B. Kromann jr. i Marstal. Derefter tog han Ansættelse i Manufakturengrosfirmaet v. Barm & Petersen i Flensborg og kom derfra til Holger Petersen paa Købmagergade, i hvis Firma han arbejdede i seks Aar. Hans Ønske var imidlertid at blive selvstændig, og 1899 startede han inden for Bygningsmaterialebranchen sit eget Firma Harald S., som fra en beskeden Begyndelse i Løbet af et kort Aaremaal voksede op til en meget anselig Forretning med Mursten som Hovedartikel. For yderligere at udbygge og sikre Forretningen i sidstnævnte Artikel købte Firmaet 1911 Niverød Teglværk og 1916 Snese Teglværk, hvortil senere føjedes Kollerup Teglværk. Samtidig voksede ogsaa S.s Forretning med Trælast og Tømmer, og 1918, da Tonnagemangelen var paa sit højeste, gjorde han sig bemærket ved at hjembringe Tømmerflaaden »Refanut«, som efter at være fremstillet i Finland bugseredes til Kbh. med et Indhold af 3000 stds. Ved Omgangen med Haandværksmestrene i alle disse Aar lærte S., hvad der hørte til for at blive en klog Bygherre, og da han midt i 20'erne optog Byggeriet som Virkefelt, var han for længst paa dette Omraade en baade indsigtfuld og erfaren Mand. Sit afgørende Gennembrud som Bygherre fik han 1926 ved Erhvervelsen af de store Svanemøllegrunde, der hidrørte fra S. N. Meyers Dødsbo og som paa dette Tidspunkt henlaa i et fuldkomment Vildnis. Denne Transaktion gav Anledning til Byggeri fra hans egen Side, — Svanemøllegaarden og Ulfsgaard —, og samtidig realiserede han med betydelig Gevinst anselige Arealer til Højbebyggelse, Villa- og Parcelbyggeri. Siden har han med stor Energi gennemført en Række andre Byggeforetagender, dels selvstændig, dels som Participant inden for snævre Kredse. Blandt de mest anselige Bolig- og Forretningskomplekser, hvor han har staaet som den ledende Kraft, kan nævnes Lindevangsgaarden (1933 med 200 Lejligheder), Hustrups Have (1935 med 638 Lejligheder), Ringkøbinggaarden (1937, med 116 Lejligheder), Hollændervænget (1940 med 453 Lejligheder) og Thorsgaard (1940 med 178 Lejligheder). Som Bygherre

har S. ikke blot haft et vaagent Blik for Konjunkturernes Forløb, men ogsaa forstaaet at imødekomme de Krav, Lejere stiller til Lejligheder. Ved Gennemførelsen af sine Byggeforetagender har han lagt en usædvanlig Evne for Dagen ved forud at planlægge alt meget omhyggeligt, hvorved det fulde Overblik over Byggeomkostningerne har kunnet naas. Samtidig har han forstaaet at gennemføre sit Byggeri i det planlagte Tempo, hvilket har været af stor Betydning for Sikringen af Rentabiliteten. 1936 omdannede S. sit Firma til et Aktieselskab under Navnet Harald S. Akts. med en Aktiekapital paa 1 Mill. Kr., og samtidig udskiltes Ejendommenes Administrationskontor fra den øvrige Virksomhed. 1917 opførte S. den anselige Ejendom Østerbrogade 28, som siden har afgivet Plads for hans Privatbolig og en Del af hans Forretningskontorer. — R. 1927. DM. 1939. — Marmorbuste af G. Hammerich 1938.

Jens Vestberg.

Simonsen, Joseph Levin, 1814—86, Overretsprokurator. F. 27. Dec. 1814 i Kbh. (Mos.), d. 21. Juni 1886 i Ny Taarbæk, begr. i Kbh. (Mos. Kgd., Møllegade). Forældre: Silke- og Klædehandler Levin S. (ca. 1780—1843) og Esther Henriques (1785—1852). Gift 28. Maj 1846 i Hamburg med Mina Julie Fürst, f. 29. Juli 1824 i Hamburg, d. 1. Maj 1897 i Kbh., D. af Husmægler, Købmand Hirsch Ruben F. (1780—1827, gift 1° med Friederike Popert, d. 1813) og Sophia (Schewa) Ruben (1785—1827).

S. blev Student 1832 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand. jur. 1837, Fuldmægtig hos Lottoadvokat Damkier s. A. og 1838 hos Højesteretsadvokat Liebenberg (s. d.), Overretsprøveprokurator 1849, Overretsprokurator 1851. I Kraft af sin Dygtighed, sin store Arbejdskraft og sit vindende Væsen oparbejdede S. en betydelig Sagførerforretning; han var i en Aarrække Konsulent for en stor Del af Kbh.s mest ansete Handelshuse og nød den største Tillid og Agtelse baade blandt Klientel og Kolleger. 1847 udpegedes han til Sekretær og juridisk Konsulent for Boghandlerforeningen, i hvilken Egenskab han virkede meget for Boghandelens Tarv, hvorfor han 1872 blev udnævnt til Foreningens Æresmedlem. Stillingen gik i Arv til hans Søn Overretssagfører, Etatsraad *Ludvig Julius S.* (1847—1905) og atter til dennes Søn Overretssagfører *Axel S.* (f. 1878). J. L. S. var i øvrigt Medlem af Bestyrelsen for Det forenede Dampskibsselskab fra dets Start (1865) og Medlem af Kbh.s Brandforsikrings Societet, Sekretær ved Det mosaiske Trossamfunds Repræsentantskab, Formand for Prokuratorforeningen, Formand for den københavnske Sagførerforening og Næstformand

i Hovedbestyrelsen for Den danske Sagførerforenings Hovedbestyrelse, som han (1886) sammen med Højesteretsadvokat Nellemann (s. d.) var med til at stifte. — R. 1883. — Træsnit af C. Poulsen 1886.

Ill. Tid. 4. Juli 1886. Nationaltidende og Berl. Tid. 22. Juni s. A. H. Hjorth-Nielsen: Af den danske Sagførerstands Historie 1736—1936, i Festskrift i Anledning af Tohundrede Aars Dagen for Indførelsen af juridisk Eksamen ved Kbh.s Universitet, 1936, S. 392 f. Samme: Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869, 1935, S. 306. Andreas Dølleris: Danmarks Boghandlere 1837—1892, 1912, S. 315 f. O. H. Delbanco: Festskrift i Anledning af Boghandlerforeningens Halvhundredaarsdag den 18. Januar 1887, 1887, S. 161. Arthur G. Hassø: Den danske Boghandlerforenings Historie gennem Hundrede Aar, 1937, S. 106, 184, 216 o. fl. a. St.

Erik Reitzel-Nielsen.

Simonsen, Jesper, f. 1881, Højesteretsdommer, Politiker. F. 7. Juli 1881 i Kalvslund ved Ribe. Forældre: Gaardejer Simon Jespersen S. (1851—95, gift 2° 1895 med Marie Kathrine Frank, 1856—1924, gift 1° 1884 med Gaardejer Jens Simonsen Lautrup, 1857—90, 3° 1902 med Gaardejer Ole Madsen Simonsen, 1866—1935, gift 2° 1927 med Bodil Marie Hansen, f. 1871) og Annenue Frederikke Clausen (1854—87). Gift 7. Okt. 1919 i Kbh. (Stef.) med Johanne Harriet Ahlgren, f. 9. Marts 1885 i Kbh. (Pauls), D. af Skomagermester Martin Persson A. (1852—1905) og Mariane Nielsen (1854—1934).

Tidligt forældreløs søgte S., trods megen Svagelighed fra Barneaarene af, bort fra Fædrengaarden og blev som ganske ung Landvæsenselev paa forskellige større Gaarde. Den utilstrækkelige Undervisning, han havde nydt i Vinterskolen paa Landet, gjorde, at han endnu som tyveaarig ikke kunde skrive fejlfrit Dansk. For at raade Bod derpaa søgte han ind paa et københavnsk Kursus (R. P. Rasmussens og K. M. Klausens), og det førte til, at han 1904 blev Student. Han læste Jura uden Manuduktør, begyndte endda selv at manuducere, blev syg af Overanstrengelse og maatte opsætte sin Embedseksamen, men tog den 1910 og rejste paa det Liebe'ske Stipendium et Aar til Tunis for helt at komme sig. Hjemkommen søgte han ind i Justitsministeriet, men skønnedes der allerede at være for gammel til Nyansættelse. Hans Maal var at gaa Dommervejen. Han blev da Protokolfører i Kriminalretten, først konstitueret, men avancerede efterhaanden og blev Dommer i Retten (konst. 1914, udnævnt 1916) og fik til Behandling et stort Antal Sager, hvorimellem adskillige meget omfattende, som f. Eks. Nordtoft-Sagen, i hvilken han var Kommissionsdommer. 1929 rykkede han ind i Østre Landsret, 1936 i Højesteret. — Ved Siden af

sin Embedsgerning, i hvilken han erhvervede sig Ry for Skarpsindighed og Energi, udfoldede S. til Trods for, at Helbredet i mange Aar med Mellemlum voldte ham store Vanskeligheder, en omfattende offentlig Virksomhed som radikal Politiker, Medlem af Bestyrelsen for Hovedstadens radikale Venstreforening (fra 1917) saavel som af Bestyrelsen for det radikale Landsforbund (fra 1919). Han var Borgerrepræsentant 1917—29 og Raadmand (i 4. Afdeling) 1929—31 og deltog med stor Iver baade i det saglige Arbejde og i Agitationen for Partiet; hans Taler var, om end nu og da lidt tørre, altid meget klare, nøgterne og koncise; særlig kæmpede han for en rationel Løsning af Havnespørgsmaalet, hvilken han hævdede kun kunde naas gennem Anlægget af en Østhavn. Under Paaskekrisen 1920 var S. Forslagstiller til Borgerrepræsentationens Beslutning om at henvende sig til Kongen, ligesom han ogsaa var Ordfører for Forsamlingens Flertal under Audiensen Paaske-lørdag paa Amalienborg. Efter dennes Afslutning havde han Lejlighed til under en Privataudiens at henlede Kongens Opmærksomhed paa Muligheden af, at Konflikten kunde bilægges paa den Maade, som det senere — paa Ove Rodes Forslag — faktisk skete under de bevægede Forhandlinger samme Nat paa Slottet, nemlig ved Dannelsen af et upolitisk Forretningsministerium med M. P. Friis som Chef. — I Folketinget havde S. Sæde 1929—32 som Ringstedkredsens Repræsentant og tog der til Orde for visse Reformers paa Retsplejens Omraade (offentlig Votering i Højesteret, Omorganisation af Sagførerstanden), som det kun lykkedes ham at gennemføre i meget ufuldstændig Form. Derimod havde han den Tilfredsstillelse at faa vedtaget en lille Lov, hvorved hans Fødesogn, Kalvslund, der ved Grænse-dragningen 1864 var blevet skaaret midt over, atter blev samlet. Han gled ud af Tinget 1932; han havde ikke personlig kunnet deltage i Valgkampagnen paa Grund af et nyt Udbrud af sin gamle Lidelse og maatte underkaste sig et flere Maaneders Hospitalsophold. — Inden for Fredsbevægelsen har S. i mange Aar hørt til Lederne. Han har siddet i Dansk Freds- og Folkeforbundsforenings Hovedbestyrelse siden 1919 og været Foreningens Formand siden 1929 og har ligeledes deltaget i den internationale Fredsbevægelse, bl. a. som Delegeret ved flere Konferencer i Genève. — S. udmærker sig i sin Virksomhed ved sin udprægede Saglighed og overordentlige Grundighed; naar han tager en Sag op til Behandling, forlader han den ikke, førend han har undersøgt alle dens Muligheder og Forgørelser. Dermed forbinder han en Retfærdighedsfølelse, der er lige levende, hvad enten det drejer sig om kriminelle

Anliggender eller om sociale Forhold. — Portrætteret paa Gruppebillede af Margrethe Svønn Poulsen 1937. *Vald. Koppel.*

Simonsen (Simensen), **Jørgen**, d. 1602, Lektor, Præst. F. i Odense, d. 28. Maj 1602 sst., begr. sst. (Albani K.). Gift med Maren Hansdatter, d. antagelig 3. Juni 1602 i Odense.

J. S. nævnes første Gang 1556, da han modtog et kgl. Pas for at kunne drage paa en Studierejse til Udlandet. 1560 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Kbh., og 1562 forekommer han som Magister og teologisk Lektor ved St. Knuds Kirke i Odense. 1567 blev han tillige Sognepræst i Ubberud, 1571 Sognepræst til St. Albani Kirke i Odense og 1577 Provst i Odense By og Herred. Baade som Lektor og Præst nød han ikke ringe Anseelse som en flittig og nidkær Mand. Et endnu bevaret Haandskriftbind (Kall, 4°, 524) indeholder bl. a. Prædikendispositioner, han har dikteret sine Tilhørere, og ad anden Vej vides det, at han som Lektor med stor Iver holdt baade dogmatiske, eksegetiske og kateketiske Forelæsninger. En dybt indgribende Begivenhed i J. S.s Præstetid var den store Pest, der 1584 hærgede Odense, bortrev en stor Del af Menigheden og fik ham selv til at optræde som Opbyggelsesforfatter. Gennem tre Skrifter »En Historia om Konning Davids synd oc Straff« (1586), »Davids 91. Psalme« (s. A.) og »Nogle Prædicken om Pestilenzis straff oc kranckhed« (s. A.) søgte han at bringe sin Menighed Trøst og at anlægge en religiøs Vurdering af den store Farsot, idet han indskærpede, at »Pestilense« var Guds Straf, som kun kunde afvendes ved fornyet, alvorlig »Pønitense«. Af lignende Karakter er »En Trøstescriff« til Morten Skinkel og hans Søstre (1587). J. S. udtrykker sig klart og jævnt i en egen trohjertet Sprogtone, let tilgængelig for Menigmand, og er ved sin Fromhedstype, Idékreds og Fremstillingsform typisk for den hjemlige Filippisme. Det didaktiske Præg er stærkt fremtrædende i hans direkte religiøse Skrifter, men behersker næsten helt Fremstillingen i hans »Tuende Tractater« (1587) til Hjælp og Trøst for Barselkvinder og Jordemødre, og i hans »Paedagogia« (s. A.), der vidner om hans høje Værdsættelse af Undervisningens og Opdragelsens Betydning. Begge Arbejder indeholder talrige kulturhistorisk vigtige Træk.

J. C. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie, I, 2, 1788, S. 272—76. H. F. Rørdam i Saml. til Fyens Hist. og Topographie, X, 1890, S. 145—54. Kirkehist. Saml., 2. Rk., IV, 1867—68, S. 79; 4. Rk., II, 1891—93, S. 483, 486; VI, 1899—1901, S. 532 f., 540. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 232 f.

Bjørn Kornerup.

Simonsen, Konrad Emil Eickstedt, f. 1876, Forfatter. F. 28. Dec. 1876 i Kbh. (Helligg.). Forældre: Litograf, Udgiver af »Punch« Carl Nicolai Marius S. (1828—1902) og Louise Oline Dihm (1838—1909). Ugift.

S. blev Student 1898 fra Lyceum, tog Magisterkonferens i almindelig og sammenlignende Litteraturhistorie 1904 og blev Dr. phil. 1909 paa Afhandlingen »Goethes Naturfølelse«. Han havde fra Barndommen næret en glødende Interesse for Litteratur, og allerede i sit Rusaar udgav han et versificeret Drama »Hadrian«. Hans Liv har siden baade bogstaveligt og overført været Vandrenens; han har paa lange Rejser besøgt det meste af Verden og bl. a. boet tre Aar i Nordafrika, og han har under sin Søgen efter Erkendelse og Livslykke bevæget sig gennem en lang Række Standpunkter. Som ung var han en begejstret Tilhænger af Georg Brandes, men rettede i Dec. 1912 i Forelæsninger paa Universitetet et voldsomt Angreb paa ham og den jødiske Aand i Danmark, hvorefter en Pibekonzert bragte Forelæsningsrækken til Ophør. Siden har han gennem Genidyrkelse (Ibsen, Goethe, Nietzsche, Wilde, Hamsun og Rathenau), gennem Kommunisme og Katholicisme bevæget sig hen imod en apostolsk Kristendom, indtil han i de sidste Aar gennem parapsykologiske Studier er naaet over i Okkultismen. Han er en receptiv og følsom Sandhedssøger, en Analytiker uden større Originalitet, uafhængig, kosmopolitisk og hjemløs. Han har udgivet »Georg Brandes« (1913, tysk 1914), »Den moderne Mennesketype« (1917), »Dostojewski« (1924), Romanen »Den ny Adam« (I—III, 1919—22) og den selvbiografiske »Tusind og eet Liv« (1926). Han har endvidere oversat Rathenaus »Zur Mechanik des Geistes« (1918) og holdt Forelæsninger i Kbh. og Oslo, har været Medarbejder bl. a. ved »Aalborg Stiftstidende«, »Arbejderbladet« og »Tidens Stemme«. — Malerier af to franske og en bulgarsk Kunstner samt af Torrild og K. Windfeld-Hansen.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1910, S. 49. Sv. Leopold: Tres Talenter, 1918, S. 174 ff. Rathenaus Briefe, 4. Opl., I, 1927, S. 179 f., 214, 303 f. Ill. Tid. 8. Juli 1923. Knut Hamsun: Artikler, 1939, S. 189 f. *Poul Engelstoft.*

Simonsen, Jens Peter Marius, 1869—1939, Redaktør, Politiker. F. 8. April 1869 paa Høver Mark, Storning Sogn, d. 7. Okt. 1939 i Aarhus, begr. sst. Forældre: Husmand Mikkel S. (1836—94) og Ane Marie Nielsen (1838—1919). Gift 15. Dec. 1894 i Aarhus med Nicoline Marie Mariane Høyer, f. 9. Maj 1873 i Kbh. (Frels.), D. af Skibstømrer Albert Marius Johan H. (1850—80) og Flora Rosalie Adelheid Sick (1850—1936).

Fra Silkeborg, hvor han havde staaet i Bogtrykkerlære, kom S. 1891 til Aarhus og fik Arbejde paa »Demokraten«. Dette Blad og Kredsen om det, Harald Jensen, Laust Rasmussen, Sabroe, var i disse Aar som en Kraftcentral for Socialdemokratiets Udbredelse i Jylland, og S. kom straks med paa Agitationen i By og Opland. Han blev 1894 Formand for Fremskridtsklubben og blev fra Sætte-riet hentet over paa Redaktionen. Efter Sabroes Valg til Folke-tinget blev S. 1901 »Demokraten«s Redaktør. 1906—25 var han Medlem af Aarhus Byraad og 1910—21 Formand for Socialdemo-kratisk Forbund. Ved adskillige Folketingsvalg i Randers Amt tog han Tørn som Partiets Kandidat og samlede beskedne Stemmetail i de dengang udprægede Venstrekredse, 1898 i Æbeltoft, 1901 og 03 i Skjolddelev, 1909 i Hornslet, 1910 og 13 i Grenaa, til han 1918 blev opstillet og valgt i den nyoprettede Aarhus Midtkreds. Han repræsenterede Kredsen i Folketinget til 1932, da han efter Lyngsies Død blev tingvalgt Medlem af Landstinget. I Aarhus bidrog han som Udvalgsformand til Forbedring af Slagtehusforholdene, og paa Rigsdagen var han navnlig Ordfører ved Behandlingen af Spørgs-maal som Levnedsmiddelundersøgelser, Kød- og Mælkekontrol etc. samt for Forslag om Boligforhold, Indfødsret, Ligbrænding m. fl. I Kampaarenes Hede kunde han være skarp baade i Mund og Pen, hvad der hos Borgerskabet indbragte ham Tilnavnet »Røde Mads« og ved Retten flere Domme for Presseforseelser. For Injurier mod Herredsfoged Grundtvig fik han saaledes 1916 tre Maaneders Fængsel, i hvilken Tid han skrev en Roman »Bag Fængslets Mure«. Han var i øvrigt en stiltfærdig og afdæmpet Mand, grundig i Arbejdet, lidt tung i Fremstillingen. Delvis hemmet af Sygdom indtog han i de senere Aar en mere tilbagetrukket Stilling baade i Parti og Presse.

Demokraten, Social-Demokraten, Aarhus Amtstidende og Aarhus Stifts- tidende 8. Okt. 1939. Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 378 f.

Oluf Bertolt.

Simonsen, Martin Nissen, f. 1861, Politiker. F. 13. April 1861 i Flovt. Forældre: Gaardejer Peter Petersen S. (1814—94) og Ane Kirstine Knudsen (1834—1922). Gift 14. Juni 1894 i Øsby med Stine Marie Erichsen, f. 6. Jan. 1869 i Sverdrup, d. 14. Juni 1901 i Haderslev, D. af Gaardejer Falle Knudsen E. (1839—1913) og Cecilie Marie Mortensen (1840—83).

S. var blandt de allerførste unge fra bevidst danske Hjem, der valgte ikke at udvandre. Efter at have lært Landbrug i Konge- riget var han 1881—83 preussisk Soldat i Bromberg ved den polske Grænse. 1886—87 var han Elev paa Vinding Højskole,

hvor navnlig H. Rosendals historiske Foredrag fik Betydning for hans Udvikling. 1894 overtog han kort før Faderens Død Fødegaarden, der gennem flere Generationer havde været i Slægtens Eje. Den nationale Stilling paa Haderslev Næs var vanskelig, da en stor Del af de større Gaarde var paa tyske Hænder. Med stilfærdig Styrke modarbejdede S. den tyske Indflydelse, han kom ind i Kommuneraadet, blev Tillidsmand for de nationale Foreninger og stod som Sekretær i Haderslev Amts Landboforening fra 1905 ved P. J. Refshauges Side i den Omlægning af Foreningens Arbejde, der fandt Sted i de følgende Aar. Han havde sin gode Del af Æren for, at der i den i sin Tid halvt for-tyskede Flovt Kommune 1920 kunde afgives 145 danske mod kun fem tyske Stemmer. Allerede 1897 var han blevet valgt ind i Vælgerforeningens Tilsynsraad, og 1910 afløste han Nis Nissen som Foreningens Sekretær. Foreningens stærke Vækst i disse Aar (1910: 6 000, 1914: 9 000 Medlemmer) gav Sekretæren et stærkt øget Arbejde, til hvis Nøjagtighed og Præcision der yderligere stilledes Fordringer ved Myndighedernes vaagne Kritik. Krigen standsede i det væsentlige Foreningens Virksomhed, mens til Gengæld Arbejdet i Overgangsaaene 1918—20 blev uhyre omfattende. Medlemstallets Stigning til over 41 000, de indre politiske Brydninger, Afstemningsarbejdets Tilrettelæggelse stillede næsten uoverkommelige Fordringer. Men S. magtede sin Opgave. Hans Arbejdsevne strakte til, og han, der selv sluttede sig til H. P. Hanssens Gruppe, ejede i høj Grad de mæglende Egenskaber, der hjalp til under de haardeste Kampe at bevare Samarbejdet. Et Udtryk for hans forsonlige Holdning var det, at han kunde virke sammen med Flensborggruppen for 3. Zones Rømning. Efter Genforeningen har hans Arbejde væsentlig samlet sig om den snævre Hjemegn. Han blev Sognefoged og Skatte-raadsformand, Formand for Haderslev Næs' Elektricitetsforsyningsselskab og senere Medlem af Hovedbestyrelsen for Sønderjyllands Højspændingsværk. Sin Interesse for Folkeoplysningen har han vist ved sit Arbejde for Bibliotekssagen — han er Næstformand i Haderslev Amtskreds' Biblioteksforening — og ved sin Støtte til Arbejdet i Øsby Forsamlingshus. Politisk har han sluttet sig til Venstre og været Medlem af Hovedbestyrelsen for det jyske Venstre og af Hovedbestyrelsen for Venstre i Sønderjylland. — R. 1920.

H. Rosendal: Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland, II, 1912, S. 140 ff. Dannevirke 11. April 1931, 10. Febr. 1940, 9. April 1941. P. J. Refshaug: Bonden, der blev Landraad, 1941, S. 37 ff. *Hans Lund.*

Simonsen, Niels, 1807—85, Genremaler. F. 10. Dec. 1807 i Kbh. (Frue), d. 11. Dec. 1885 paa Frbg. (Matth.), begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Høker, senere Øltapper Simon Rasmussen (d. 1813) og Bolette Nielsdatter (ca. 1771—1822, gift 2° 1819 med Kusk, senere Høker og Gæstgiver Niels Jacobsen, ca. 1787—1849, gift 2° 1823 med Cecilie Kirstine Larsen, 1803—43). Gift 25. Juli 1837 i München med Anne Marie Petersen, f. 24. Aug. 1807 i Kbh. (Trin.), d. 12. Okt. 1888 sst. (Matth.), D. af Silke- og Klædekræmmer Johannes P. (1774—1844) og Georgine Christiane Bloch (1787—1865).

S. begyndte som fjortenaarig paa Akademiet i Kbh. og fik privat Vejledning hos Historiemaleren J. L. Lund. Oprindeligt var det hans Tanke at blive Litograf, men han valgte snart Billedhuggerkunsten og udførte efter Lunds Tegninger en Række Relieffer til en Sal paa Christiansborg. 1829 fik han den lille Guldmedaille for et Relief. Endvidere udførte han nogle Portrætbuster. Efter faa Aars Forløb gik han imidlertid over til Malerkunsten og udstillede 1833 to Malerier, en Modelfigur og et Genrebillede, der især gjorde Lykke. Efter at have udført nogle andre Billeder — deriblandt en Altertavle — rejste han med offentlig Understøttelse til Udlandet og tog Ophold i München, hvor han var bosat i otte Aar, og hvis opblomstrende Kunstscole blev helt bestemmende for hans Natursyn og Teknik. Han blev Ven med mange af de førende Kunstnere i Byen og vandt hurtigt almindelig Anseelse ved sine personlige Egenskaber og ved sin Malefærdighed og Evne til at digte livlige Motiver. Samtidig opnaede han ogsaa et godt Salg; med Lydhørhed over for Publikums Ønsker dyrkede han det nye, brogede, anekdotiske Folkelivsmaleri, der i München saavel som andre Steder havde vundet stor Popularitet blandt Kunstsamlerne. For yderligere at udvide sit Motivforraad var han 1840 i Algier, hvor han tegnede og malede mange Studier, der senere tjente ham som Grundlaget for talrige Kompositioner, saaledes at arabiske Pirater derefter fik Overtaget over tyrolske Gemsejægere. 1842 blev han Medlem af Akademiet i München, men vendte 1845 tilbage til Kbh., hvor han straks fik Bestillinger og i øvrigt var sysselsat med at fuldende tidligere paabegyndte Malerier med afrikanske Motiver. 1848 blev han Medlem af Akademiet i Kbh. og var derefter i Treaarskrigen stærkt optaget som Slagmaler. Efter Fredslutningen vendte han tilbage til sin oprindelige Motivkreds og malede en Del Araberbilleder. En Rejse til Sverige gav ham imidlertid Stof til et stort Genrebillede, som udstilledes 1863. Krigen 1864 gav atter Anledning til Slagbilleder fra hans Haand.

1854 afløste han J. L. Lund som Professor ved Modelskolen og virkede som saadan til 1883. 1870 var han paa Rejse i Italien paa det Ancker'ske Legat. — R. 1852. DM. 1873. — Malerier af A. Dorph 1868 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg) og af V. Bendz (forhen hos Johan Hansen). Portrætteret paa D. Monies' Maleri 1833: »Kunstnere paa Udflygt« (litograferet af F. C. Kierschou); Tegning hertil paa Fr.borg. Litografi fra Em. Bærentzen & Co. 1845 efter Tegning af J. Holm. Litografi fra ca. 1840. Træsnit 1860, 1873 og af C. L. Sandberg 1877 efter Tegning af C. Bayer samt af C. Poulsen 1885.

Freia, I, 1845, Sp. 7—12. Danmarks ill. Almanak 1860, S. 74—77. N. L. Høyens Skrifter, I, 1871, S. 40, 151—54, 159. J. Lange: Nutids-Kunst, 1873, S. 128 f., 200 f. Ill. Tid. 23. Dec. 1877. Aaret rundt, II, 1890, S. 448 ff. C. A. Been og E. Hannover: Danmarks Malerkunst, I, 1902, S. 170, 190. Kunstens Historie i Danmark, red. af Karl Madsen, 1901—07, S. 328 f. Ed. Meyer: Contes de la mer Baltique, 1855, S. 108 f.

Henrik Bramsen.

Simonsen, Niels Juel, 1846—1906, Operasanger. F. 16. Maj 1846 i Kbh. (Slotsk.), d. 25. Maj 1906 sst., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Kgl. Kapelmusicus Sophus S. (s. d.) og kgl. Kammersangerinde Catharine Elisabeth Rysslaender (se Simonsen, Catharine). Gift 11. Maj 1869 paa Frbg. med Cecilie Elisa Laura Eulalia Bjørn, f. 18. Nov. 1835 i Glumsø, d. 21. April 1920 i Kbh., D. af Kaptajn Peder Christian B. (Bjørn) til Frederikseg (1787—1868) og Cathrine Antoinette Guldager (1805—87).

Da Moderen døde, opløstes Hjemmet, og Børnene optoges i forskellige Familier. S. kom tre Aar gammel i Huset hos Musiklærer Guldager i Ringsted, hvis Navn han bar i sin Opvækst. Skønt meget musikalsk og i Besiddelse af et stort Stemmemateriale vilde han være Landmand og blev Forvalter paa Landsledgaard paa Møen. Atten Aar gammel deltog han som frivillig i Krigen 1864 ved det Aarøe'ske Strejfkorps, og Oplevelserne her gav ham hele Livet en stærk national Indstilling. Krigen kaldte Sangeren frem i ham, idet han dannede et Sangkorps og fik Tillid til sin Stemme. Efter Feltogets Afslutning gav Henrik Rung ham nogen vokal Uddannelse og skaffede ham Plads i Koret ved Det kgl. Teater, og samtidig antog han paa ny Navnet S., der havde en god Klang i Musikverdenen fra Forældrenes Virketid. I de trange Aar, som nu fulgte, opdagede Professor Høedt hans Naturbegavelse og instruerede ham til Hans Heiling i Marschners Opera, der ikke alene blev hans Debut (4. Nov. 1868), men en af Hovedopgaverne i det mægtige Repertoire, som ventede ham; han sang den endnu

paa sin Jubilæumsaften 25 Aar senere. Den halvt dæmoniske, halvt menneskelige Helt klædte S., hvis sceniske Styrke var Mandighed og Villie, og der var i hans klangfulde Baryton en romantisk dragende Magt, som fik Tilhørerne til at bære over med hans mangelfulde Sangteknik og hans ejendommelige, paa een Gang voldsomme og afstumpede Bevægelser, som han aldrig blev Herre over. Ved Hjælp af sin Stemme, der »ejede Metalklangens lyse og Violoncellens mildt dækkende Farve« (Angul Hammerich), og sin musikalske Blodrigdom formede S. virkningsfulde Teaterskikkelser paa et omfattende Omraade, fra Glucks Agamemnon og Orestes til Mozarts Figaro og Rossinis Wilhelm Tell, der blev en af hans Ungdoms mest klædelige Skikkelser. Enkle, faste Linier karakteriserede hans Fremstillinger, som altid vidnede om musikalsk Instinkt, men ikke om den Refleksion, der trænger ind i Komponistens Intention. For umiddelbart Følelsesliv havde S. troværdigt Udtryk, godmodigt Stemningsmenneske uden megen Forstand som han selv var. Marsk Stig i »Drot og Marsk«, kreeret af ham 1878, betegnede et Højdepunkt i hans Naturkunst, en storladet Inkarnation af den i Ærlighed opbrusende danske Mand, som vi kender fra Folkeviserne. For hjemlige Komponister var S. en overordentlig Støtte ved den enkle Kraft, han nedlagde i Kong Valdemar i »Tove«, Nureddin i »Aladdin«, Sverkel i »Liden Kirsten«, Titelrollen i »Frode« og Saul i »Saul og David«. Den sidste Rolle var hans kunstneriske Svanesang; der var gammeltestamentlig Patos over ham, og Carl Nielsen takkede ham »for hans glimrende storlaaede og dybtfølte Fremstilling«. Uden Lune strejfede S. ind paa det komiske Omraade, bl. a. som Figaro i »Barberen i Sevilla«, men det var i den store Opera, han vandt sin ubestridte Plads, f. Eks. hos Verdi som Rigoletto, Greven af Luna i »Troubadouren«, Faderen i »Traviata«, Amonasro i »Aida«, Falstaff og Jago og hos Wagner Wolfram i »Tannhäuser«, Telramund i »Lohengrin«, Hans Sachs i »Mestersangerne« og »Den flyvende Hollænder«, hvor hans Udtryk for det dæmoniske, der undertiden kunde føre ham ud i Parodien, var behersket og derfor virkningsfuldt. Naturmagten i hans musikalske Personlighed bar ham frelst over den Kritik, der ikke mindst af Charles Kjerulf blev rettet mod hans Syngen staccato og hans besynderlige Tekstudtale (f. Eks. »fliv« for »flyv« og »Sister« for »Søster«), der fremkaldte lunerige Parodier af Peter Fjelstrup i »Lille Faust« og Frederik Jensen i Revyvisen »Kender du Danmark?« Men Malmrøsten sejrede instinktmæssigt over andre Sanges mere udviklede Teknik.

Uden for Scenen var S., hvad H. C. Knudsen havde været

under Frederik VI. og Christian Hansen for Frederik VII., en vennesæl Kongens og Folkets Sanger, der ødselt udkastede sin Stemmepragt ved utallige Koncerter og Sangstævner Landet over og derved vandt uhyre Popularitet. Hans Toner vældede frodigt fra det brede Bryst, og hans Hjertes Vibration bevægede altid Menigmand, naar han sang til Fædrelandets Pris. Han var en usammensat Karakter, festligt anlagt, repræsentativ, barnlig-forføngelig, men ogsaa godmodig og hjælpsom. Disse Egenskaber og hans nationale Sindelag, Landmanden og Landsoldaten i ham, førte ham frem til Formandspladsen for Vaabenbrødrene, og som Leder af Skuespillerforeningen af 1879 (1882—95) gjorde han et stort grundlæggende Arbejde. Han optraadte sidste Gang 8. Marts 1906 i en af sine stilsfærdige Opgaver, Harpespilleren Lothario i »Mignon«, som sammen med Hans Heiling, Valentin i »Faust« og Marsk Stig hørte til hans mest populære Figurer. — Efterladte Papirer i Teatermuseet. — Kgl. Kammersanger 1874. Kgl. ansat 1885. — R. 1879. F.M.G. 1893. DM. 1899. — Malerier af P. S. Krøyer 1874 (Det kgl. Teater), 1893 (Teatermuseet) samt af V. Rosenstand 1902 (som Marsk Stig; Det kgl. Teater). Buster af L. Prior 1878 (Teatermuseet) og Anne Marie Carl Nielsen 1905 (Det kgl. Teater, Teatermuseet). Rolletegninger (Teatermuseet). Radering af Jul. Rosenbaum 1906. Træsnit 1873 efter Fotografi, 1879 af G. Pauli, 1887 efter Fotografi, 1888 af H. P. Hansen og 1899 efter Fotografi af A. Bork.

Teatret, II, 1903. Ch. Kjerulf: Gift og hjemfaren, 1917, S. 74 ff. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I—V, 1921—30. Gerda Christophersen: Memoirer, 1919, S. 25 ff. Berl. Tid. 22. Marts 1938.

Robert Neiiendam.

Simonsen, Peter Christian, 1864—1930, Redaktør. F. 24. Nov. 1864 i Branderup, Nordslesvig, d. 13. Dec. 1930 i Flensborg, begr. sst. Forældre: Farver og Landmand Jes Peter S. (1818—1900) og Anne Marie Westergaard (1823—75). Gift 31. Juli 1908 i Flensborg med Kirsten Marie Andersen, f. 31. Maj 1877 i Sønder Draaby, Mors, D. af Gaardejer Peter Christian A. (Rolighed) (1841—1914) og Jensine Larsen (1843—1918).

Fra Landsbyskolen sendtes den velbegavede S. til Flensborg Latinskole og blev Student 1886, hvorefter han studerede ved tyske Universiteter uden dog at tage nogen Embedseksamen. 1893 optoges han i Redaktionen af »Flensborg Avis«, hvor han 1902—14 og fra 1919 til sin Død med stor Omhu og Klarsyn redigerede Bladets udenrigspolitiske Oversigt »Verdens Gang«, men i øvrigt fordringsløst og samvittighedsfuldt tjente Bladets Sag paa enhver

Maade, som de raadende Forhold krævede. Derved blev han viden om kendt som den sønderjyske Pressemand, der næst efter Redaktør Jessen har maattet opholde sig længst (1903—04 halvandet Aar i Træk og i alt 33 Maaneder) i preussiske Fængsler for politiske Presseforsøelser. Under Verdenskrigen, da alle de øvrige Redaktører var indkaldt til Militærtjeneste, var det ham, som havde Eneansvaret under de meget vanskelige Forhold. Bag hans tilbageholdende Fremtræden skjultes en lidenskabelig, ukuelig og redelig Personlighed, en Fjende af enhver Form for Akkord, dertil en Elsker af det danske Sprog. Den danske Sag i Sønderjylland var han uden Forbehold hengiven og tog alene af den Grund imod nogle enkelte Hverv: 1907—21 Medlem af Sprogforeningens Tilsynsraad og fra 1918 til kort før sin Død af Borgerforeningens Bestyrelse. Ved Folkeafstemningen 1920 fik han som de danske Sydslesvigeres »levende Leksikon« Sæde i det officielle Kontroludvalg for Flensborg By. Afgørelsen ramte ham som et haardt Slag, som han imidlertid ligesom personlige Tilskikkelser bar uden at fortrække en Mine. Træffende har Redaktør Ernst Christiansen udtrykt Landsmændenes Dom over ham i det Ord, der sattes paa Medarbejdernes Mindesten paa hans Grav: »Tro du stod paa din Post, i Mørketid lige saa rank, som naar det gik mod lysere Dage«. — Paa Tryk har han — ud over de mange usignerede Artikler i »Flensborg Avis« — kun udgivet faa, men vægtige Ting; bl. a. maa nævnes Afsnittet om »Værnepligtsforholdene i Nordslesvig efter 1864 og Befolkningens Stilling dertil« i Franz v. Jessens »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie« (1901, S. 337—48) og »Stemmetal« i L. P. Christensens »Grænsebogen« (1923, S. 269—312).

Sprogforeningens Almanak, 1932, S. 112 ff. Flensborg Avis 14., 17. og 18. Dec. 1930.

H. F. Petersen.

Simonsen, Poul, f. 1881, Direktør. F. 12. Juli 1881 i Kbh. (Mos.). Forældre: Overretssagfører, senere Etatsraad Ludvig Julius S. (1847—1905) og Agnes Henriette Davidsen (1857—1901). Gift 11. April 1905 i Kbh. (Mos.) med Johanne Bing, f. 27. Dec. 1883 i Kbh. (Mos.), D. af Fabrikant Harald B. (s. d.) og Hustru.

S. blev Student 1899 fra Sorø og n. A. cand. phil. Han søgte Uddannelse i Bankfaget og blev ansat i Landmandsbanken, men tog snart efter paa Studierejse til Hamburg, London og Manchester. Da han 1903 vendte hjem, blev han Sekretær i Bing & Grøndahls Porcelænsfabrik, hvor han n. A. blev Underdirektør og 1915 Direktør. Siden Harald Bings Død 1924 har han været

administrerende Direktør og har med megen merkantil Dygtighed og sikker kunstnerisk Sans ledet denne Virksomhed, hvor han har givet Kunstnere som Kai Nielsen og Jean Gauguin store Opgaver at løse. Endvidere har han i vid Udstrækning ladet Firmaet deltage i de internationale Udstillinger, hvorved Bing & Grøndahl stærkt har udbygget sin Position. En betydelig personlig Indsats har S. øvet ved Starten 1916 og Oparbejdelsen af Porcelænsfabrikken Norden, der oprindeligt var baseret paa Fremstilling af Lavspændingsmateriel, men hvis Produktion hurtigt blev udvidet til ogsaa at omfatte Højspændingsmateriel, hvor den fik store Leverancer baade til Ind- og Udland. Denne Virksomhed, der ogsaa har optaget Fabrikation af Hotelporcelæn og ildfast Materiale til Husholdningsbrug, har stedse arbejdet i nær Tilknytning til Bing & Grøndahl og har i ikke ringe Grad været medvirkende til, at de Vanskeligheder, som den danske keramiske Industri i flere Perioder har været ude for, i mindre Grad mærkedes for dette Selskab. Bing & Grøndahl ejede fra 1934 samtlige Aktier i Norden, der ved Slutningen af 1939 helt overtoges af nævnte Firma, hvorefter Virksomheden har været fortsat under Firmanavnet Porcelænsfabrikkerne Bing & Grøndahl og Norden Akts. med S. som administrerende Direktør. Aktiekapitalen er gennem flere Udvidelser naaet op paa tre Mill. Kr., og Udbyttet har de sidste ti Aar ligget mellem seks og syv pCt. S. er Medlem af Komiteen for Udstillinger i Udlandet og har været Medlem af Kommissariatene for en Række Verdensudstillinger, hvor dansk Kunstindustri har været repræsenteret. Desuden har han varetaget en Række Organisationsmandater. Han er saaledes siden 1932 Formand for Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for den keramiske Industri og er Medlem af Industriraadet, af Industriforeningens og Dansk Arbejdes Repræsentantskab, af Arbejdsgiverforeningens og Industrifagenes Hovedbestyrelser, af Dansk Købestævnes Komité for Kunstindustri samt af Bestyrelserne for Foreningen for industrielle Reparationsværksteder og for Kunstindustrimuseet. — R. 1926. DM. 1937. — Tegning af Otto Christensen.

Arbejdsgiveren 4. Juli 1941. Børsen 11. Juli s. A.

P. Koch Jensen.

Simonsen, Rudolph Hermann, f. 1889, Komponist og Pianist. F. 30. April 1889 i Kbh. (Mos.). Forældre: Vekselerer Andreas Isidor Carl S. (1857—1933) og Ida Fürst (1860—1925). Gift 20. Dec. 1915 i Berlin med Käthe Löwenthal, f. 11. Febr. 1892 i

Brieg, Schlesien, D. af Fabrikejer Louis L. (1859—1937) og Mary Levy (1864—1939).

S. blev Student 1906 fra Henrik Madsens Skole og cand. jur. 1912. Han gennemgik 1907—09 Konservatoriet, hvor Agnes Adler underviste ham i Klaver og Otto Malling i Teori. Senere har han uddybet sine Studier i Klaverspil hos Teresa Carreno og Anders Rachlew. Han debuterede 1911 som Pianist og ansattes 1916 som Lærer i Klaverspil ved Musikkonservatoriet; senere har han her ogsaa overtaget Timer i Musikhistorie. 1927 valgtes han til Medlem af Konservatoriets Bestyrelse, og 1931 afløste han Carl Nielsen som Bestyrelsens Formand. 1920 modtog han det Ancker'ske Legat, paa hvilket han foretog Studierejse til München og Italien. I Berlin har han 1921 givet en Orkesterkoncert med egne Værker. 1926 vikarierede han for Carl Nielsen i Musikforeningen. S. har navnlig i 1920'erne været stærkt produktiv som Komponist. Bl. a. er han traadt frem med fire Symfonier, »Zion« (1920), »Hellas« (1921), »Roma« (1923) og »Danmark« (1925), i hvilke han viser stærk Indflydelse fra Carl Nielsen, desuden Korværker, bl. a. »Kyrie og Gloria« (1914), »Vinter« (1926), »Sang til Solen« (1929) og Musikken til Synagogens Hundredeaarsfest (1933), to Kvartetter (1923 og 1925), en Kvintet (1929) og Sange (»Fire Saphiske Sange«, 1928). To af Symfonierne er opført i Sverige. — Som Pianist har S. — ogsaa navnlig i 1920'erne — ofte optraadt offentligt, og hans fornemme Klaverbehandling placerede ham afgjort som en af de førende hjemlige Pianister. En stor Indsats i Musiklivet har S. — foruden gennem sin Gerning ved Konservatoriet — ydet med de af ham 1931 oprettede og ledede »Populære Aftener« paa Konservatoriet, hvoraf der er afholdt mere end 200, og hvor han for Ikke-Musikere gennemgaar Musikkens Hovedværker. Hans pædagogiske Stræben gaar ud paa at vække Sansen for den højere Musik og skabe Ærbødighed over for det store i Kunsten. Som Led i dette Arbejde har han udsendt forskellige mindre Skrifter (»Musikkultur«, 1927, »Musikhistoriske Hovedstrømninger«, 1930, og »Moderne Musik«, 1932). Ud fra omfattende humanistiske Studier, navnlig vedrørende græsk Aandsliv, har han som Privattræk udsendt »Almenmenneskelige Værdier« (1940). — R. 1938. *Sven Lunn.*

Simonsen, Simon Ludvig Ditlev, 1841—1928, Dyrmaler. F. 19. Jan. 1841 i München, d. 26. Febr. 1928 i Kbh., begr. paa Frbg. Forældre: Maleren Niels S. (s. d.) og Hustru. Gift 9. Juli 1874 i Havdrup med Regisse Christine Maria Svendsen, f. 15. Febr. 1846 i Kbh. (Frbg.), d. 27. Maj 1922 sst., D. af Slagtermester, senere

Hofslagtermester Niels Andreas S. (ca. 1808—62) og Johanne Marie Dorothea Scheibel (1825—1906).

S. blev født i München under Forældrenes Ophold der. Fire Aar gammel kom han til Danmark. Han fik sin Uddannelse paa Kunstakademiet 1855—60 og gennem Faderens Vejledning. Under en Studierejse, som han foretog Juli 1867—69 for Akademi-Stipendier, og som gik til Paris (for at se Verdensudstillingen) over Pyrenæerne og Marseille til Rom, modtog han tillige Vejledning af Auguste Bonheur, dels i Paris, dels i Chevreuse (Seine-et-Oise) Sommeren 1868. Senere gjorde han Rejser til Rom 1870 (sammen med Faderen), til Paris, Søalperne og Italien 1881 (for Anckers Legat) og 1900 til Holland og Belgien. Tre Gange vandt han den Neuhausen'ske Præmie, nemlig 1859 for sit Debut-Billede paa Charlottenborg Foraarsudstilling »En Ko, halv naturlig Størrelse«, 1861 for »En Hingst fra Frederiksborg Stutteri« og 1867 for »Heste ved en Landsbysmedie«. — Som Tegner for et engelsk Blad opholdt S. sig paa Als 1864. Fra Krigen malede han et større Billede »Den sidste Gang til Dybbøl Skanser Søndag Aften den 17. April 1864« (Fr.borg), men for øvrigt har hans Billeder altid været Dyrestykker eller haft Tilknytning til Dyr, mest Heste og Hunde. Hans Styrke var Fortællingen, den patetiske Skildring af Dyrene og Evnen til at tilrettelægge en Situation klart og let fatteligt. Særlig Hundebillederne vandt ham en meget betydelig Popularitet. Gennem et langt Liv udfoldede han en frodig Produktion, der udstilledes paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1859—1921. Aalborg, Aarhus, Horsens, Kolding og Ribe Museer besidder Billeder af ham. Tillige har han modelleret nogle mindre Skulpturer, ligeledes mest Dyr. — R. 1915.

Vilh. Østergaard i Ill. Tid. 27. Maj 1900. Selvbiografi i Verdens-Spejlet, VIII, 1909—10, S. 675 ff. Berl. Tid. 28. Febr. 1928. Knud Pontoppidan i Politiken s. D. Danske i Paris, red. af Franz von Jessen, II, 1938.

Sigurd Schultz.

Simonsen, Hans Sophus, 1810—57, Violinist. F. 25. Dec. 1810 i Svendborg, d. 11. Febr. 1857 sst., begr. sst. Forældre: Stads-
musikant og Organist Gregers Hiort S. (1763—1843) og Anne Elisabeth Petersen (1771—1845). Gift 1° 3. Okt. 1834 i Kbh. (Slotsk.) med Catharine Elisabeth Rysslaender (se Simonsen, Catharine). 2° 22. Marts 1853 i Svendborg med Gommine Christine Graae, f. 10. Maj 1810 paa Egeløkke, d. 7. Jan. 1896 i Svendborg (gift 1° 1836 med Skibsfører Ole Bondo, 1811—37), D. af Forpagter paa Egeløkke, senere Møller og Proprietær Gomme G. (1775

—1851, gift 2° 1820 med Cathrine Jenssen, 1783—1862) og Poulina Abrahamine Barfoed (1776—1819).

S. lærte at spille Violin hos Faderen, en udmærket Musiker, der navnlig som Lærer havde det bedste Lov paa sig. Violinisten Mads Dam, der senere gjorde sig bekendt i Udlandet, var saaledes hans Elev, og sine egne Sønner bragte han allerede som Dreng til Kbh., hvor de spillede for Hoffet og ved Koncerter paa Det kgl. Teater. Paa samme Maade gjorde ogsaa S. 1829 sit Indtog i Hovedstadens Musikliv efter med Held at have givet Koncerter i Provinsen. Hans Ærgerrighed stod til at komme ind i Det kgl. Kapel. Fra Kongen modtog han økonomisk Støtte til Uddannelse hos Claus Schall paa Kapellets Violinskole og rykkede 1834 ind blandt de fast ansatte paa en ledigbleven Bratschistplads. Han var en udmærket Solospiller, der ofte gav Koncerter sammen med sin Hustru. Som Komponist, bl. a. af et Variationsværk »à la Ole Bull« og en Sangkomposition til Tekst af H. C. Andersen, har han næppe været meget betydelig. 1852 trak han sig tilbage fra sin Stilling paa Grund af Svagelighed og tog Ophold i sin Fødeby. — Radering af A. Melbye 1838 (med Urette betegnet som A. Melbyes Fader).

J. Bidstrup: Stamtavle over Familien Koefoed, 1886, S. 80. P. B. Grandjean: Den Graae'ske Slægtbog, 1914, S. 72 f. C. Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908, S. 325, 353, 440. Dagen 28. Jan. 1829, 22. Aug. 1839. Kjøbenhavns Theaterblad, 1844, Nr. 47. Tillæg til Figaro Okt. Kvartal 1841, Nr. 7. S. A. E. Hagens Samlinger til dansk Musikhistorie (Det kgl. Bibliotek). Gerda Christophersen: Memoirer, 1919, S. 15—19.

Nils Schiørring.

Simony, Carl Frederik, 1806—72, Embedsmand, Politiker. F. 28. April 1806 i Aalborg, d. 30. Nov. 1872 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Købmand Frederik S. (1773—1824) og Anne Christine Deichmann (1781—1853). Gift 28. Juni 1837 i Kbh. (Frue) med Anna Sophie Faber, f. 4. Sept. 1812 i Kbh. (Frue), d. 26. Juni 1896 sst., D. af Tømmerhandler Johan Frederik F. (1768—1824) og Gjertrud Elisabeth Matthiesen (1783—1846).

S. blev Student 1824 fra Aalborg og cand. jur. 1829, hvorefter han indtraadte som Volontær først i Statsgældskontoret og siden i Kancelliet. Samtidig uddannede han sig i Bogholderi hos Gylden- dal og styrede en Tid for Moderens Fætter Boghandler Jac. Deichmann Fabrikken Elisabethsminde, som han siden stod i Forbindelse med næsten til sin Død. Han fik herigennem en Berøring med det praktiske Liv, der kom ham til gode som Politiker og Embedsmand. 1834—38 deltog han i Udarbejdelsen af Sterms »Statistisk-Topogra-

phisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt« (I—III). 1837 avancerede han til Kancellist, 1841 til Fuldmægtig, 1843 til Kontorchef og Departementssekretær. Ved Forfatningsforandringen 1848 udnævntes han til Chef for Justitsministeriets 2. Departement og ved Omlægning af Ministerierne i Dec. til Chef for Indenrigsministeriets 1. Departement. 1849 valgtes han til Landstinget for 7. Kreds og genvalgtes til 1866, sad 1858—66 tillige i Rigsraadet. Han var nationalliberal, tog ikke fremtrædende Del i Debatterne, men gjorde et stort sagligt Arbejde. Juni 1852—April 1853 var han Kultusminister under Bluhme, tilhørte Ministeriets mere frisindede Fløj og traadte ud sammen med P. G. Bang, da Ørsted blev ledende. Under Bang, Andræ og Hall var han Justitsminister Jan. 1855—Dec. 1859 og desuden Indenrigsminister Febr.—Juni 1856. Han havde ikke nogen stærk Stilling i Ministeriet, og i Andræ-Kriegers Kreds var Dommen over ham meget haard. Han var imidlertid en dygtig og ihærdig Fagminister, og en Række vigtige Love gennemførtes under ham, bl. a. om en ny Sindssygeanstalt i Jylland 1856, om Tilvejebringelse af Sundhedsvedtægter 1858, Bygningslove for Kbh. og Købstæderne 1856 og 1858, om Rentefodens Frigørelse 1855, om Fallitboer 1858 og om Kvinders fulde Myndighed og Arveret 1857, hvilke sidste to Love dog mere skyldtes Lehmann end S. S., der i Mellemtiden mellem sine Ministerier 1853—55 havde været Direktør i Indenrigsministeriet, var fra 1860 til sin Død Stiftamtmand for Sjælland og Amtmand i Kbh.s Amt og indlagde sig her stor Fortjeneste bl. a. ved sit Arbejde for offentlig Forsorg. Dec. 1863 var han oprindelig designeret til Kultusminister i Monrads Ministerium, og i de tre første Uger af 1864 var han slesvigsk Minister. 1870 afslog han Kbh.s Overpræsidium. Han var ikke nogen fremragende Kraft som Taler og Politiker, men ved sin Forretningskyndighed, sin Administrationsevne og sit udprægede Retsind var han en fortrinlig Embedsmand, der blev meget paaskønnet. Han var i Tidens Løb Medlem af en lang Række Kommissioner og sad i Bestyrelsen for mange store Foretagender, var Præsident i Forsikringsselskabet Danmark og Medlem af Privatbankens Bankraad. — Kancelliraad 1842. Justitsraad 1848. Etatsraad 1851. Kammerherre 1860. — R. 1850. DM. 1853. K. 1855. — Maleri af H. Olrik (Familieej). Litografi fra E. Fortling 1872 efter Fotografi. Træsnit bl. a. af C. L. Sandberg 1872. Skal være portrætteret paa P. C. Skovgaards satiriske Litografi »Statsskibet«.

M. C. Bech: Slægtregister over Familien Mathiesen, 1908, S. 10. Edgar Collin: Fremragende danske Frimurere, II, 1875, S. 191—200. III. Tid. 15.

Dec. 1872. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—III, V, 1920—21. Gehejmerraadinde Andræs politiske Dagbøger, I—III, 1914—20.

Poul Engelstoft.

Sinclair, Andrew (Anders Sinklar), til Ravenscraig og Sinklarsholm, 1555—1625, Rigsraad. F. 1555, d. 17. Jan. 1625. Forældre: Henry Lord of St. Clair (d. 1601, gift 2° med Elisabeth Forbes) og Janet Lindsay. Gift 23. Nov. 1600 paa Kbh.s Slot med Kirsten Kaas, d. mellem 12. Jan. 1632 og 10. Juli 1633, D. af Erik K. (d. 1578) og Kirsten Pedersdatter Galt (1536—1616).

A. S. tilhørte den skotske Højadel. Han havde haft Hertugen af Guise til Opdrager, hvoraf vel kan sluttes, at han en Tid har opholdt sig i Frankrig. Til Danmark er han sikkert kommet som Følge af den Forbindelse, der knyttedes mellem dette Rige og hans Hjemland ved Dronning Annas Ægteskab med Jakob VI. 1589; maaske har han allerede ved Brylluppet lært sin senere Hustru at kende. 1591 blev han i alt Fald Hofjunker hos den unge Christian IV., hvem han i denne Egenskab fulgte paa hans Brudfærd til Tyskland 1597, hvorefter han blev Kammerjunker hos Dronning Anna Cathrine. Da han selv giftede sig, opgav han Hoftjenersten og blev nu Lensmand i Skaane, hvor han havde Gladsaxe 1600—20, Gislev 1613—25 og Landskrona fra 1619 til 1621, da han ombyttede dette Slot med Hammershus. Under Kalmarkrigen gjorde han sig som Kaptajn for et skaansk Kompagni Fodfolk fortjent af sit nye Fædreland, medvirkede 1611 ved Ølands Erobring og førte 1611—13 Befalingen paa det erobrede Kalmar Slot. Det var vel som Belønning herfor, at Christian IV., der i det hele satte Pris paa ham, gerne omgikkes ham selskabeligt og 1607 stod Fadder til hans Søn, 1615 skænkede ham Sandby i Gønge Herred; s. A. blev han Oberst ved det skaanske Regiment. Mere end nogen Sinde var han nu knyttet til Skaane; lige i Nærheden af Sandby paabegyndte han Opførelsen af en ny Herregaard, Sinklarsholm, som fuldendtes af Enken 1626. 1617 optoges han i Rigsraadet. Som naturligt var anvendtes han baade før og efter denne Tid navnlig i Sendelser til England, hvor han særlig efter Jakob I.s Tronbestigelse havde udmærkede Forbindelser; han var der 1604, 1606, 1614, 1618, 1619 og 1621, i hvilket sidste Aar han paa Danmarks Vegne afsluttede et Forbund med England. Bortset herfra spillede han ikke nogen fremtrædende Rolle inden for Rigsraadet; nævnes kan, at han 1620 var med til at forhøre Christoffer Dybvad og 1624 sendtes til Kristiansstad for at sørge for Fæstningens Forbedring. — R. af den væbnede Arm 1616.

Danmarks Adels Aarvog, XXXII, 1915, S. 483. N. Slange: Christian IV.s Hist., 1749, S. 276, 293, 295, 386, 423, 428 ff., 455, 468, 511, 564. Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. af C. Molbech, I, 1848, navnlig S. 9. Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, I, 1887—89. *Henry Bruun (J. A. Fridericia).*

Sindballe, Kristian Laursen, f. 1884, Retslærd. F. 5. Marts 1884 i Vester Ørum, Sindbjerg Sogn. Plejeforældre: Bolsmand Engelhard Knop (1850—1937) og Anc Mette Sørensen (1858—1937). Gift 12. Juli 1909 i Kbh. (b. v.) med Ingrid Antoinette Kaarsberg, f. 9. Maj 1885 i Skelby, Tybjerg Herred, d. 4. April 1941 i Gentofte, D. af Læge, senere Dr. med., Amtslæge Hans K. (s. d.) og 1. Hustru og 1897 adopteret af Lektor i Fredericia, cand. mag. Volmer Joseph Emanuel Mørck (1861—1926).

S. blev Student 1903 fra Horsens og begyndte straks at studere til Skoleembedseksamen med Matematik som Hovedfag. Som Dreng havde han været meget læselysten, og da han lettest kunde faa fat i Regnebøger, tilfredsstillede han sin Trang til intellektuel Virksomhed ved paa egen Haand at gennemgaa og tilegne sig Chr. Hansens Lærebog i Regning i fire Dele, den sidste beregnet paa Seminarier. Han lærte derved Reglerne og deres praktiske Anvendelse, men kendte ikke deres Begrundelse. Da han derfor i Latinskolen fik Beviserne for de matematiske Sætninger, der laa til Grund, følte han det som et Savn, der blev stillet. Som han selv engang har sagt, havde han ikke hverken før eller senere kendt nogen større intellektuel Nydelse end den, hans Matematiklærers Undervisning beredte ham.

1909 tog S. Skoleembedseksamen. Men Glæden ved Matematik, der allerede var blegnet, før han begyndte paa Studiet, var nu borte. Han havde ingen Lyst til at fortsætte. Samtidig med at han ernærede sig som Lærer ved forskellige Skoler, begyndte han da 1911 at studere Retsvidenskab, og i Løbet af kun tre Aar fuldendte han Studiet og tog 1914 juridisk Embedseksamen. Han havde endda tillige i Studietiden faaet Tid til at besvare Universitetets juridiske Prisopgave for 1912 om et retshistorisk Emne og opnaaet Guldmedaille derfor. Afhandlingen, der blev omtalt med megen Anerkendelse i Bedømmelsen, udgav han i noget omarbejdet Skikkelse 1915 under Titlen »Af Testamentarvens Historie i Dansk Ret«.

Det var ikke saa underligt, at Universitetet efter denne Præstation ønskede at knytte ham til sig. 1915 blev han Eksaminator ved

juridisk Eksamen, 1916 Docent og 1920, efter at han 1919 havde taget Doktorgraden, Professor i Retsvidenskab. Umiddelbart derefter falder hans eneste direkte Deltagelse i det politiske Liv, idet han 2.—5. April 1920 var Justitsminister i Liebes kortvarige Ministerium.

Den Afhandling, S. blev Doktor paa, »Bidrag til Læren om judicielle Afgørelsens Retskraft« (1918), behandler et vigtigt og vanskeligt Emne inden for Processen. Det var, som han siger i Indledningen, ikke hans Mening at skrive en Haandbog eller at foretage Retssammenligning i større Stil. Men han var blevet fængslet af et vigtigt Problem i Emnet, nemlig i hvilket Omfang en Dom bør gælde som endelig Afgørelse for andre end Parterne selv, og ud herfra voksede Afhandlingen op. Den behandler for øvrigt ikke blot det rent processuelle Emne, der er dens Genstand, men giver ogsaa en Række Bidrag til vigtige Spørgsmaal inden for Civilretten, saaledes til Læren om Betaling og *condictio indebiti* og om Anerkendelseskontrakten.

Dette Arbejde viser klarere end noget andet de Træk, der særtegner S. som juridisk Tænkter og Skribent. Det er skrevet med en stærk Koncentration i Tanken og rummer en Fylde af fin Iagttagelse og skarpsindig, juridisk Analyse. Behandlingen vidner desuden om betydelig Realitetssans. S. havde efter sin Eksamen i et Par Aar været ansat som Sekretær i Sø- og Handelsretten, hvor han til Stadighed havde Lejlighed til at overvære Procedure og Domsaffattelse, og man mærker gennem Fremstillingen, at Processen for ham er blevet levende Virkelighed. Bogen er i øvrigt skrevet i en klar, elegant, nærmest causerende Form, uden Stivhed i Opstillingen, og med et Lune, der Gang paa Gang bryder igennem og giver sig forfriskende Udslag i Stilen.

Da S. var blevet Professor, tilfaldt det ham at holde Forelæsninger over en Række vigtige Afsnit inden for Obligationsretten: Selskabsret, Søret og Forsikringsret, og det er disse Emner, hans senere Produktion har til Genstand. Allerede 1919 havde han i et mindre Skrift, »Forsikringsøgendes Pligt til at give Risikoplysninger« behandlet et Spørgsmaal fra Forsikringsretten, og 1921 udkom to andre Smaaskrifter: »Forsikring for fremmed Regning« og »Forsikringskontraktens Forudsætninger«, der ligeledes behandler Hovedspørgsmaal i Læren om Forsikring.

Derefter indtraadte der en Standsning i hans Produktion, optaget som han var af en Række vigtige Hverv i det praktiske Liv. Men 1928 begyndte den paa ny med Udgivelsen af »Dansk Selskabsret«, hvoraf 6. og sidste Bind kom 1935. Selskabsretten blev fulgt

af »Dansk Søret« (1936—38) og »Dansk Forsikringsret II« (1941). Dermed havde S. gennemført en litterær Behandling af hele det Omraade, der omfattedes af hans Undervisning.

»Dansk Selskabsret« er S.s Hovedværk. Den behandler ikke blot de Afsnit, som tidligere var mere indgaaende undersøgt i vor Litteratur, navnlig Læren om Interessentskab og Aktieselskaber. Men S. tog desuden en Række nye Spørgsmaal op til videnskabelig Bearbejdelse. Saaledes gav han i 2. Bind (1930) en meget tiltrængt Redegørelse for Andelsforeningernes Retsforhold, i 5. Bind (1935) en tilsvarende for Kreditforeninger og Hypotekforeninger. Forinden havde han i 4. Bind (1933) belyst Bankers og Sparekassers Retsstilling, derunder givet en indgaaende Skildring af Nationalbankens Virksomhed, og i 6. Bind (1935) gjorde han det tilsvarende for Forsikringsselskabers Vedkommende.

Til Behandlingen af Selskabsretten saavel som af Søretten og Forsikringsretten medbragte S. foruden sin juridiske Indsigt mange Aars Erfaring fra sin Virken i det praktiske Liv. Det giver disse Bøger deres Præg. De er mættet med Indsigt. Forfatteren kender til Bunds de Livsforhold, hvis Retsregler han gør Rede for. Det er disse Regler og de Problemer, de rejser, han vil fremstille. Mere almindelige Spørgsmaal giver Emnerne kun i mindre Grad Anledning til at drøfte.

Foruden sin Universitetsgerning og sin Forfattervirksomhed har S. i rigt Maal taget Del i det praktiske Liv. Det er talrige Hverv, der her i Aarenes Løb er blevet ham betroet. Hans Realitetssans og hans Evne til hurtigt at beherske en Sag og finde Kernen deri i Forbindelse med hans Ro og den Mangel paa Højtidelighed, der er over hans Fremtræden, gør ham velskikket til en saadan Virksomhed. Baade Forretninglivet og Staten har da ogsaa i stort Omfang gjort Anvendelse af hans Evner. I mange Aar har han saaledes siddet som Formand for Handelsbankens Repræsentantskab og Bestyrelse og været Formand eller Bestyrelsesmedlem i en Række Forsikringsselskaber. 1919—27 var han Formand for Forsikringsnævnet og har bl. a. været Formand for Forsikringstilsynskommissionen af 1921 og for Aldersrentekommissionen af 1922. Efter Krigsudbrudet 1939 indtager han en fremtrædende Plads i Administrationen af de forskellige Grene inden for Dansk Krigsforsikring. Paa Søfartsomraadet har han bl. a. været Formand for det danske Sølovsrevisionsudvalg 1925—36 og dansk Delegeret ved Søretskonferencerne i Bruxelles 1922 og 1926. 1941 blev han udnævnt til Formand for Priskontrolraadet.

1910—11 var S. Formand for Studentersamfundet.

Det er ikke blot her hjemme, S.s Evner som Forhandlingsleder og Mægler er taget i Brug. Ogsaa i internationale Forhold har man benyttet hans Medvirken. Da der i sin Tid blev sluttet en Overenskomst mellem en Række Stater, hvorved Norge fik Højhedsret over Spitsbergen, blev det samtidig bestemt, at Folk, som havde okkuperet Land deroppe før 1920, kunde faa deres Ejendomskrav prøvet af en særlig Kommissær, som skulde udnævnes af den danske Regering. Denne valgte S. dertil, og 1925—27 virkede han som Spitsbergen-Kommissær. Desuden har han været Medlem af en Række mellemstatlige Forligsnævn og blev 1928 Formand for den nordamerikansk-mexikanske Voldgiftskommission, hvad der bl. a. medførte et længere Ophold i Mexico City.

S. er baade i sine Forelæsninger og paa andre Omraader en elegant og betydelig Taler.

R. 1920. DM. 1924. K.² 1936. — Maleri af G. J. Fenger 1936.

Selvskildring i Ill. Tid. 14. Sept. 1916 og i Univ. Progr. Nov. 1919, S. 143 f.

O. K. Magnussen.

Sinding, Anna Elga Augusta f. Betzonich, 1859—1936, Skuespillerinde. F. 18. Marts 1859 i Kbh. (Helligg.), d. 16. Marts 1936 i Paris, begr. sst. (Père Lachaise). Forældre: Lejetjener, senere Marskandiser Carl Ludvig Julius B. (1827—70) og Oline Andrea Olsen (1828—89). Gift 28. Maj 1885 paa Frbg. med Billedhugger Stephan S. (s. d.).

E. S. havde prøvet for Fru Heiberg og læst med F. L. Høedt, inden hun første Gang (10. Marts 1875) stod paa Det kgl. Teaters Scene som Angelique i »Advokat Pathelin«, og hun gjorde straks et frisk og sundt Indtryk, Egenskaber, som hun bevarede sit Kunstnerliv til Ende. Da hun n. A. med Held havde spillet Madam Schoppen i »En Kone, der springer ud af Vinduet«, blev hun ansat, og Teatret havde dermed vundet sin bedste Fremstillende i den nyere Periode af de klassiske Tjenestepiger. Medens hendes Forgængerinde, Fru Hilmer, agerede paa den Phister'ske Tradition og for øvrigt beholdt sine unge Roller alt for længe, var E. S. en Nyskaber, der med usnerpet Lune og opfindsom Frejdighed varierede Typerne, især hos Holberg, saa at moderne Tilskuere ret fornåm den gamle Komodieskrivers Saft og Kraft. Hendes kaade og varm-hjertede Pige i »Pernilles korte Frøkenstand« var et andet Menneske end Skøgen Pernille i »Jacob v. Tyboe«, som baade var gusten og fræk, et Mesterværk i Hogarth'sk Stil, og modsat straaledede Henriks Partnerske i »Henrik og Pernille« af delikat Lystighed ligesom

hendes Navnesøster i »Den Stundesløse« eller som Columbine i »De Usynlige«. Grundbilledet for alle hendes Perniller var Dorine i »Tartuffe«, saa frodig og frisk i sin Replik, hvor hvert Ord kom til sin Ret, saa munter og sikker i sin legemlige Yppighed og afparerende Tartuffes Skinhellighed med sit brede Smil og sin smittende Latter. Hvad enten Rollernes borgerlige Raptungethed skulde være komisk (Mine Tokkerup i »En Spurv i Tranedans«, Amalie i »Genboerne«) eller bidende (Regine i »Gengangere«), virkede E. S. aldrig simpel; det djærve i hendes Natur reddede hende derfra og gjorde f. Eks. Lona Hessel i »Samfundets Støtter« saa overbevisende. Men hvis Kravet var at fremstille stilfærdige, mere sammensatte Karakterer, ældre Mennesker, der skulde resignere eller være moderlige, hindredes hun af Stemmens nasale Klang og en bred Hvilen i Vokalerne, som let forrykkede Tonelejet og dermed Stemningen. E. S. var ingen dramatisk Enepige-Natur, der spillede alting lige godt, men inden for sit Omraade var hun en Mester, baade klassisk og moderne, stilfuld og livfuld, ikke endnu overgaaet af nogen senere Pernille-Fremstillende. Da hendes Mand, med hvem hun levede i et lykkeligt Ægteskab, ønskede at bosætte sig i Paris, tog hun stilfærdigt sin Afsked. 7. Maj 1907 stod hun sidste Gang paa Scenen i »Den politiske Kandestøber« som den kaade Pige Anneke, der ler, naar hun gaar. Netop saaledes burde E. S. forlade sin Kunst. Hun fulgtes til Dørs af vemodsblandet Bifald fra et Publikum, der forstod, at Holbergs Scene i hende mistede et muntert-spillende Lyspunkt, kongenialt med Mesterens Aand. — Buste 1884 af Stephan Sinding og Tegning som Pernille af Knud Søeborg, begge i Teatermuseet. Træsnit 1879.

Edv. Brandes: Holberg og hans Scene, 1898. Stephan Sinding: En Billedhuggers Liv, 1921, S. 90, 146 f. og passim. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I—V, 1921—30.

Robert Neiiendam.

Sinding, Knud, f. 1875, Maler. F. 27. Aug. 1875 i Aarhus. Forældre: Toldforvalter Rasmus Emil S. (1843—1909) og Ellen Margrethe Schandorff (1844—1916). Gift 21. April 1907 i Mesinge med Marie (Mia) Bolette Carla Nielsen, f. 4. Febr. 1881 i Kbh. (Pauls), Adoptivd. af Sognepræst, sidst i Mesinge, Frederik Adolph N. (1845—1918) og Helga Judith Berg (1856—1933).

S. stod i Malerlære i Kolding fra Paaske 1892 til Paaske 1895, blev Svend og gik samtidig paa Byens tekniske Skole. Herfra optoges han Sept. 1895 i Kunstakademiets Skoler, hvor Frants Henningsen og Otto Bache blev hans Lærere. Han forlod Akademiet

Foraaret 1902 efter at have deltaget i Afgangsprøven uden at gennemføre den. 1895—97 søgte han tillige Zahrtmanns Skole. — S. foretog sin første Italienrejse for et Akademistipendium 1908 (Verona, Firenze, Venezia) og var dernæst to Aar i Italien 1909—11 for det Stoltenberg'ske Legat (Vinterophold i Rom og Firenze, Sommerophold i Volterra). Paa den sidste Rejse mødte han Zahrtmann, der satte megen Pris paa hans Kunst og energiske Personlighed: »Det er selve Italiens Livsglæde, han vil. Han har et Billed her, Masser af glade unge skønne frodige Italienerinder der jubler ud mod Lys og Sol og Frihed . . . Selve Folkefriheden løssluppen i Lys. Farverne er altid friske, mættede, straalende, Jubel i hver Farvepaasætning«. Siden har S. ofte tilbragt sine Somre dernede, især i Cività d'Antino, Ravello og Rovetodalen, for at male italienske Bjerglandskaber og Folkelivsbilleder. De Somre, da han ikke tog sydpaa, slog han sig ned i Lemvig, hvor han omgikkes Thøger Larsen, og senere (fra 1915) i Slettestrand. Her har han paa lignende Maade søgt sine Motiver dels i Landskabet, dels i Befolkningen og malet figurrige Skildringer af den jyske Hedebondes Liv. — S. har regelmæssig deltaget i Charlottenborg Foraarsudstilling fra 1898, tillige i Charlottenborg Efteraarsudstilling 1932 og 1940, men især har han holdt en Række Privatudstillinger hos Winkel & Magnussen og i Den frie Udstilling (bl. a. Febr. 1927). Malerier af ham findes i Maribo, Odense, Randers og Kolding Museer. — Tre Selvportrættegninger. Hoved i Ler af Carl Martin-Hansen.

Kristian Zahrtmann. En Mindebog, udg. af F. Henriksen, 1919.

Sigurd Schultz.

Sinding, Stephan Abel, 1846—1922, Billedhugger. F. 4. Aug. 1846 i Trondhjem, d. 23. Jan. 1922 i Paris, begr. sst. (Père Lachaise). Forældre: Bjergmester Mathias Vilhelm S. (1811—60) og Cecilie Marie Mejdell (1817—86). Gift 28. Maj 1885 paa Frbg. med Skuespillerinde ved Det kgl. Teater Anna Elga Augusta Betzonich (se Sinding, Elga).

Der sporedes ingen kunstneriske Tilbøjeligheder hos S. i hans Barn- dom og tidligste Ungdom. De viste sig ret sent, men derefter følte han Billedhuggerkunsten som et Kald. Uden synderlig Interesse derfor blev han Student 1865 fra Heltbergs Kursus i Oslo, tog Filosofikum og studerede Jura ved Universitetet ca. tre Aar. Da han var 24 Aar, gik det en Dag pludselig op for ham, at han vilde være Billedhugger. Han henvendte sig til J. O. Middelthun og kom ind paa den kgl. Tegneskole i Oslo, men her blev han kun et halvt Aar. Nærmest paa Lykke og Fromme rejste han 1871 til Udlandet.

Undervejs til Kbh. stiftede han Bekendtskab med Storkøbmanden S. Seidelin (s. d.), der bestilte en Statue hos ham (»Vølund Smed«, ca. 1872) og ogsaa ved senere Lejlighed ydede ham Støtte. Efter Hans Gudes Raad fortsatte han til Berlin og blev Elev af Albert Wolff, hos hvem han fik sin Uddannelse. Wolff tog ham med paa en Tur til Wien for at se Verdensudstillingen 1873, hvor Frankrig mødte med en meget anselig Skulpturafdeling. Her gjorde den officielle franske Naturalisme et Fremstød, der kom til at øve vidtrækkende Indflydelse, ikke mindst paa dansk Billedhuggerkunst. S. saa bl. a. Arbejder af de førende franske Billedhuggere Dubois, Barrias og Mercié og modtog Indtryk, der blev afgørende for hans Udvikling. Efteraaret 1873 maatte han vende tilbage til Oslo, men hans Interesse for fransk Skulptur var vakt, og Efteraaret 1874 slog han sig ned i Paris for et Aars Tid. Det lykkedes ham ikke i den følgende Tid at vinde Fodfæste i sit Hjemland. Som Reaktion mod den Kulde, han følte om sin Kunst, modellerede han Statuen »Slaven« (eller »Fangen«), der blev udstillet paa Verdensudstillingen i Paris 1878 og er det første Værk, hvormed han vakte Opmærksomhed. Efter nogle Aars Omflakken, snart i Oslo, snart i Udlandet, rejste han til Rom, ifølge nogle Kilder 1877, efter andre og sandsynligere Meddelelser (bl. a. Galschiøt) 1880. Her udførte han Statuen »Hylas« (bestilt i Marmor til Slottet i Oslo til Kong Oscar II.s Sølvbryllup 1882) og Gruppen »En Barbarkvinde bærer sin dræbte Søn bort fra Slaget«. Med denne Gruppe, som han straks huggede i Marmor, fik han sit Gennembrud, baade som Kunstner og udadtil. Han sendte den til Den nordiske Kunstudstilling i Kbh. 1883, rejste selv over Kbh. hjem til Oslo, men vendte ved Juletid s. A. tilbage til Kbh. Da Gruppen kort efter blev købt af Brygger Carl Jacobsen, knyttedes en varig Forbindelse mellem S. og Danmark.

S. træder nu ind i dansk Kunstliv. Selv efter europæisk Maalestok stod »En Barbarkvinde« helt paa Højde med Tidens Udvikling baade med Hensyn til Virkelighedsstudium og til stoffig Behandling af Stenmaterialet. Gruppen havde ogsaa den Understrøm af romantisk Følelse, der er karakteristisk for den franske Naturalismes Skulptur, og den blev et af de første anselige Billedhuggerværker, hvor man i Kbh. saa den nye Bevægelse i fuldt Flor. Frem for nogen anden blev det S., der populariserede Naturalismen hos os. Hans Arbejder havde Publikumstække i Kraft af deres sluttede Formgivning og de almene Følelser, der var Fremstillingens Motiv, og hver Gang han havde udført et nyt større Værk, indbød han Offentligheden til at se det i Lermodellen i hans

Atelier, ofte under voldsom Tilstrømning. Der stod et Gny om hans Navn, der kulminerede 1900 med »Moder Jord«. Enkelte Arbejder indsendtes desuden til Charlottenborg Foraarsudstilling 1884—85, 1887, 1890, 1893—94 og Raadhusudstillingen 1901. I Carl Jacobsen fandt S. en storstilet Mæcen, som købte næsten hvert nyt Arbejde af ham og stillede ham Opgaver. Paa Opfordring af Jacobsen paatog han sig bl. a. at rekonstruere H. E. Freunds Ragnarokfrise. Da en Fjerdedel var udført, gav han imidlertid op, og Bestillingen ændredes til en selvstændig Valhalla-Frise (udført 1886—87, suppleret 1904, opsat i Glyptotekets Falguière-Sal). I Kbh. opstod i Rækkefølge Hovedværkerne »Fangen Moder« (1884, udstillet i Marmor paa den nordiske Udstilling i Kbh. 1888), »To Mennesker« (1889), »En ung Kvinde med sin Mands Lig« (eller »Enken«, 1892, Kunstmuseet), »Slægtens Ældste« (udført i Egetræ og Ahorn 1898, udstillet paa Grosse Berliner Kunstaustellung 1900), »Moder Jord« (1900, Marmor 1906), »Tilbedelse« (eller »Adoratio« 1903), »Elskov« (1907, Stillingsmotivet gentaget i Gruppen »Sigmund og Siglinde«) og den ridende »Valkyrie« (modelleret 1908, afleveret i Bronze 1910, opstillet i Langelinieanlægget i Kbh. som Gave fra Carl Jacobsen). Desuden leverede S. en Række Arbejder til offentlige Pladser i Kbh., Worsaaes Mindetavle i Nationalmuseet (1889), to knælende Engle (Alterstager) og en Frise »Kristendommens Grundpiller« til Jesuskirken i Valby, Daabsengel til Marmorkirken, Gruppen »Klokkeslagerne« over Dipylon-Porten paa Carlsberg, Gavlgruppe med Statuen »Elektra« til Store nordiske Telegrafsekskabs Bygning paa Kongens Nytorv (ca. 1893). Derimod gavnede det næppe S.s Stilling til hans Hjemland, at han tog dansk Indfødsret 1890, og Statuerne af Bjørnstjerne Bjørnson og Henrik Ibsen, der fuldførtes 1898 og 1899 til Pladsen foran Nationalteatret i Oslo, rejste en voldsom Storm imod ham. Han udførte dog det anselige Mindesmærke over Ole Bull i Bergen (afsløret 1901).

Jævnside med S.s Fremgang hjemme steg hans Berømmelse i Udlandet. »Fangen Moder« fik Grand Prix paa Verdensudstillingen i Paris 1889 og 1. Klasses Guldmedaille i München 1890. Febr.—Aug. 1891 (ikke som angivet i Selvbiografien 1890) flyttede han til Paris med alle sine Elever, huggede i et Atelier paa Boulevard Arago »To Mennesker« i Marmor (Glyptoteket) og tildrog sig ærefuld Opmærksomhed med denne Gruppe paa Salonen s. A. En stor Udstilling af hans Værker hos Reiner & Keller i Berlin 1902 fastslog med Glans hans Ry i Tyskland, og 1914 holdt han

en lignende i London med stort Resultat, men her hindrede Verdenskrigens Udbrud ham i at forfølge sin Succes. — Den sidste Del af S.s Virksomhed faldt i Paris, hvor han tog fast Bopæl 1910. Til denne Tid hører Grupperne »Idyl« (1912, Omarbejdelse af Gruppen »Maj« med samme Motiv fra 1910), »Skabelses-Fantasi« (1912), »Angelus« (1913) og »Natten« (1914, Omarbejdelse af en Gruppe med samme Motiv fra 1896), hans Selvportrætstatue (1915) og Statuen »L'Offrande« (modelleret 1918, afsløret i Sorbonnes Kirke 1920 som Gave fra Nordmænd).

Med Bistand af Franz von Jessen udgav S. 1921 en selvbiografisk Skildring, der tegner et udmærket Billede af hans temperamentsfulde Personlighed. Hovedsamlingen af hans Værker findes i Glyptoteket i Kbh.; desuden Arbejder i Kunstmuseet sst., Aalborg Museum, Nasjonalgalleriet i Oslo og Museerne i Bergen og Göteborg. Til Norge udførte han i Halvfjerdserne nogle dekorative Arbejder i Handelsforeningens Bygning i Oslo, et større Relief »Carl Johan nedlægger Grundstenen til Oslo Slot« (1879, i Slottets Vestibule), Alterbilledet »Kristus velsigner de smaa Børn« til en Landsbykirke ved Østerrisør og fire Relieffer til Bergens Kreditbank. — Tit. Professor 1897. — R. 1888. DM. 1916. — Selvportrætstatue 1915 (Glyptoteket). Maleri af Sigmund Sinding 1902. Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri 1888: Aftenselskab i Ny Carlsberg Glyptotek (Glyptoteket). Portrætstatue af Rasmus Harboe 1903 (Bronze 1906). Tegninger af Erich Heermann, Knud Søeborg og Otto Sinding. Træsnit af H. C. Olsen 1885, efter Fotografi 1892, fra L. B. Hansen & G. Holter og af A. Bork 1897 efter Fotografi.

A. T. Gløersen: Slægten Meidell i Norge og Danmark, 1903, S. 27. Nutiden 24. Maj 1885. M. Galschiøt i Ill. Tid. 8. Dec. 1889. Gustav Hetsch i Hver 8. Dag April—Juni 1897, S. 45—50. C. C. Clausen sst., 1902—03, S. 801—08. Johan Rohde i Tilskueren, XVIII, 1901, S. 159—67. Knud Søeborg sst., S. 248—53. Gottfried Niemann: Stephan Sinding, [1909] (Die Kunst unserer Zeit). M. Rapsilber: Stephan Sinding, [1910] (Kunst der Gegenwart). Georges Grappe: Stephan Sinding, [1911] (L'art et le beau). Stephan Sinding: En Billedhuggers Liv, 1921. Franz von Jessen i Berl. Tid. 21. Febr. 1922. Jacques de Coussange: Stephan Sinding, 1922. Carl W. Schnitler i Nordens Aarbog, 1923, S. 181 ff. Rikard Magnussen: Billedhuggerminder, 1933. Danske i Paris, red. af Franz von Jessen, II, 1938.

Sigurd Schultz.

Sinklar, se Sinclair.

Sistinus, Theodoricus, se Aagesen, Truid.

Sivard den Digre, d. 1055, Jarl af Northumberland. D. 1055 i York. Gift 1° med Ælfled, D. af Ealdred, Jarl af Bernicia. 2° med Godgifu, d. før 1055 (gift 1° med N. N.).

Da Northumberlands Jarledømme deltes ved Eadwulf Cutels Død, fik S. overdraget Deira, og han nævnes her for første Gang som Jarl 1026. Sandsynligvis er han nogle Aar i Forvejen kommet til England med Knud den Store, men til hans tidligste Tid derovre kendes for øvrigt intet. Sammen med Jarlerne Godwin og Leofric plyndrede han 1041 Worcestershire, hvis Befolkning ikke vilde udrede Skat til Hardeknud, og paa Kongens Tilskyndelse dræbte han sin Hustrus Farbroder Eadwulf, der var fulgt efter hendes Fader Ealdred som Jarl i Bernicia. S. tilegnede sig nu selv dette Landskab og lagde saaledes hele Northumberland fra Humber til Tweed under sit Herredømme, hvorpaa han skaffede sig Magten i Huntingdonshire. Efter Hardeknuds Død 1042 svor han Edward Bekenderen Troskab og ledsagede ham 1043, da han satte sig i Besiddelse af sin Moders Skatte i Winchester. To Aar efter greb S. ind i Kirkestriden i Durham, idet han hjalp den fordrevne Biskop Ethelric tilbage til Bispedømmet; men derpaa hører vi intet om ham, før han 1051 støttede Kong Edward under dennes Kamp med Godwin Jarl og 1054 paa Kongens Bud gjorde et Hærtog mod Skotland. Her overvandt han 27. Juli ved Dundee Kong Macbeth og skaffede Malcolm Tronen i Cumbria. I Slaget mistede han baade sin Søn Osbeorn og sin Nevø Sivard. N. A. døde han selv i York, i hvis Nærhed han havde bygget en Kirke, indviet til St. Olav. Han overlevedes vistnok af Sønnen Waltheof.

Dictionary of national biography, LII, 1897, S. 318 f. E. A. Freeman: The History of the Norman conquest of England, I—IV, 1867—71 (se Registeret i VI, 1879). G. Stephens: Macbeth, Earl Siward and Dundee, 1876. Johs. Steenstrup: Normannerne, III, 1882, S. 378, 424 ff.

Vilh. la Cour.

Siwers, Berent, ca. 1646—96, Pædagog. F. ca. 1646 paa Gotland, begr. 19. Marts 1696 i Kbh. (Trin. Kgd.). Forældre: vistnok Sognepræst paa Faarø Johan Berndtson (d. 1672) og Kirsten Pedersdatter. Ugift.

B. S. kom til Danmark ca. 1660 og blev 1666 indskrevet i Kbh. som Student fra Vor Frue Skole. Han fik aldrig nogen fast Ansættelse, men levede til sin Død af at give privat Undervisning bl. a. i adelige Familier (Ahlefeldt, Lerche o. fl.). Ofte var hans økonomiske Forhold trange, et melankolsk Sind og et svageligt Helbred bidrog yderligere til at formørke hans Skæbne, men trods al Mod-

gang kæmpede han til det sidste tappert for sit Livs Idé, en Reform af Tidens pædagogiske Metoder især med Hensyn til Grammatikundervisningen i Latin. Aar igennem arbejdede han med disse Planer, og 1675 kunde han udsende en »Grammatica Latina in usum scholarum conscripta«, hvori han dels — med megen Ret — kritiserer det uensartede og vildledende i de hidtil anvendte Lærebøger, dels fremlægger sit eget System, der betegner væsentlige Fremskridt i Retning af Overblik og Ensartethed. Han havde tilegnet Griffenfeld dette Skrift, han havde desuden fundet varm Støtte hos flere af Universitetets Professorer, saaledes hos Ole Borch, af hvis filologiske Skrifter han vistnok er paavirket, Rasmus Bartholin og Willum Worm, og 1676 tillod Kongen, at hans Grammatik maatte indføres i de latinske Skolers 1. og 2. Lektie. I tre Skrifter 1680—82, hvoraf især bør fremhæves »Tvende Skole-Methoder« (1682), gjorde han paa ny Rede for sine Reformforslag, og 1684 udkom hans latinske Grammatik i 2. Udgave med mange Forklaringer paa Dansk. Det er dog uvist, i hvor høj Grad denne Foregangsmands Lærebøger virkelig vandt Indgang i Skolerne. — Med sin grublende Natur nærede B. S. ogsaa levende Interesse for teologiske Spørgsmaal, og efter at have gennemlevet en alvorlig sjælelig Krise udgav han 1684 en Andagtsbog »Saligheds Midler eller Guds Raad til Salighed«. Den er i det væsentlige Udtryk for den lutherske Ortodoksi, men faar sit Særpræg ved den stærke Vægt, Forfatteren lægger paa Kristenlivets moralske Side (»Bod og Bedring«). For saa vidt var B. S. en Pietist før Pietismen. Uheldigvis havde han for at markere dette Synspunkt, men efter at Bogen var blevet godkendt af det teologiske Fakultets Censor, i Fremstillingen af Retfærdiggørelseslæren tilføjet forskellige Bestemmelser, som ikke kunde faa Lov til at gaa upaaagtet hen. Efter pinlige Overvejelser og Forhandlinger maatte B. S. 1686 levere en ændret, strengt korrekt Udgave. Ogsaa denne indskærpede dog i høj Grad Nødvendigheden af Helliggørelseslivet. Den vandt senere betydelig Udbredelse blandt Almuen ved at blive uddelt af det Stistrupske Bibellegat, men maatte i Oplysningstiden paa Grund af sin hele Tendens døje en haard Medfart.

R. Nyerup: Hist.-stat. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, III, 1, 1804, S. 186 ff., 332—38. Dsk. Mag., III, 1747, S. 313. Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, V, 1795, S. 1—14.

Bjørn Kornerup.

Sivers (Sievertz), **Peter**, 1674—1740, russisk Søofficer. F. 19. Maj 1674 i Stade, d. 10. Maj 1740 i St. Petersborg, begr. i Hitola, Finland. Broder til Gerhard Sievertz (s. d.). Gift 3. Dec. 1706 i

St. Petersborg med Sophia Elisabeth v. Numers, D. af Kaptajn v. N. og Lucretia v. Knorring.

Efter at have sejlet til Koffardis fra sin tidlige Ungdom blev P. S. 1700 Lærling og s. A. Maanedsløjtnant i den danske Søetat. N. A. blev han Kadet og 1703 Sekondløjtnant. Allerede 1704 afgik han efter Ansøgning og ansattes i den russiske Marine som Kaptajn. De følgende Aar deltog han som Chef for mindre Skibe i Søforsvaret af det nys anlagte St. Petersborg og forfremmedes 1714 til Kommandørkaptajn. 1716 var han Chef for en russisk Eskadre til Kbh., der skulde assistere ved Overførelsen af danske og russiske Tropper til Skaane, en Plan, der dog ikke blev realiseret. Han blev Schoutbynacht 1719, Viceadmiral 1721 og Admiral og Præsident for Admiralitetskollegiet 1728. P. S. var en dygtig og erfaren Søofficer af Tsar Peters Skole, noget vanskelig i Kollegiet. Han fortsatte Admiral Corn. Cruys' (s. d.) Værk og indtager sammen med denne en Hædersplads mellem Grundlæggerne af Ruslands Flaade. Under Kejserinde Anna faldt han i Unaade, og en Kommission nedsattes for at undersøge hans Forhold. P. S., der vistnok var ganske uskyldig, blev 1732 afskediget og forvist til sine Godser i Finland. 1740 fik han dog Tilladelse til at rejse til St. Petersborg for at søge Lægehjælp, men døde der af et Slagtilfælde. Kejserinde Elisabeth, der værdsatte P. S.s store Fortjenester, skænkede Enken Godset Exekäll i Finland, der i mange Aar ejedes af Ægteparrets Efterkommere. Han bevarede sin Hengivenhed og Troskab mod Danmark og erklærede under de spændte politiske Forhold 1725—26, at han ikke vilde kæmpe mod sit Fædreland.

Berg: Levnedbeskrivelse af de første russiske Admiraler, I, 1831, S. 298—327. Mat. til den russiske Flaades Hist., 1866. F. Veselago: Den russiske Flaades kortfattede Hist., 1893, S. 72 m. fl. St. Alm. russisk Flaadeliste, 1885, S. 335—38 (alle paa Russisk). E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, I, 1891 (se Registeret). (Norsk) Hist. Tidsskr., 2. Rk., IV, 1884, S. 433—37. Zeitschr. der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, XLIII, 1913, S. 256—352.

Th. Topsøe-Jensen (G. L. Grove).

Siversleth, Hans Christian Pedersen, 1856—1914, Hippolog. F. 11. Nov. 1856 i Kbh. (Frels.), d. 4. Juli 1914 sst., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Brygger Mads Christian Pedersen (1828—90) og Margrethe Hansen (1817—1900). Navneforandring 24. Marts 1887. Gift 10. Juli 1889 i Kbh. (Helligg.) med Anna Hansen, f. 23. Okt. 1852 i Kbh. (Garn.), d. 18. Jan. 1925 sst. (gift 1° 1881 med Tømremester Albert Oscar Mertins, 1850—

88, D. af Skomagermester Søren H. (1821—94) og Ane Kirstine Holtegaard (1817—1904).

S. lærte Landvæsen og virkede nogle Aar som Forvalter og Gaardbestyrer. Fra første Færd interesseret i Hesteavl satte han sig grundigt ind i dennes Historie og Teori, og ved allerede som yngre at komme paa Rejser Europa over fik han udmærket Indsigt i europæisk Hesteavl. 1888 grundlagde han »Hippologisk Tidsskrift« paa et Tidspunkt, da dansk Hesteavl var i Brydning og da der dreves en udbredt Krydsningsavl mellem lette og svære Racer. Han satte sig som Maal at udrydde denne »skarpe« Krydsning og ved en »mild« Krydsning af Jyde med Belgier og engelsk Trækhest at skabe en speciel Trækhestetype, ligesom han ved at krydse Fr.borghesten med svært Halvblod paa den ene og Fuldblod paa den anden Side mente at kunne skabe en henholdsvis sværere og lettere Kørehestetype til specielt Brug og til Eksport. Ved helt at bryde Staven over de nationale Hesteracer kom han derfor hurtigt paa Kant med Renavlens og Nationalavlens Mænd, der vel vilde en Kvalitetsforbedring, men samtidig holde Racerne rene. S. kæmpede utrætteligt for sit alene paa forretningsmæssigt Hensyn hvilende Synspunkt, og da Begrebet Kompromis var hans stejle Natur ukendt, fik han, der var en fortræffelig Taler og en udmærket Skribent, god Brug baade for sin skarpe Tunge og sin spidse Pen. Hans Blad blev mere og mere polemisk, ligesom han i sine talrige Foredrag og i sine Indlæg paa Landbo- og Hesteavls møder efterhaanden blev mere og mere ensidig. Sit Ideal af en Trækhest fandt han i Belgieren af groveste Type. 1894 indførtes den første Avlshingst af denne Race til Danmark, og S. fandt Tiden moden til at føre sine Teorier ud i Praksis. 1895 købte han Christianshus ved Hørsholm, lagde det meste af dens ca. 75 Tdr. Land ud til Græsmark, omdøbte Gaarden til Christianshus Stutterifarm og begyndte at opdrætte Trækheste og svært Halvblod. Men selv om hans Opdræt efterhaanden hentede ca. 200 Præmier paa Skuer, slog det i det store og hele fejl for ham; 1905 bortforpagtede og 1908 bortsolgte han Gaarden og opgav det praktiske Opdræt. Sine sidste Aar helligede han udelukkende Foredrags- og Journalistvirksomheden. — S.s litterære Produktion om Hesteavl var enorm, men fremkom saa at sige udelukkende i hans Blad. I hans Levetid udkom en hippologisk Rejseberetning samt en Pjece om Klampenborg Væddeløbsbane, og efter hans Død kom Pjecen »Hvad enhver Hesteopdrætter bør vide« (1915), skrevet 1913 og forfægtende hans ældste Teorier saa at sige uforandret. Det skyldes for en stor Del ham, at

Oldenborg- og Belgieravlens vandt fast Fod i Danmark, og hans skarpe Kritik bidrog ogsaa til mere ordnede Forhold inden for Hesteavlens som Helhed. S. var Medlem af Bestyrelsen for Hoppecentret Sjælland og for Foreningen af danske Landbrugsblade; 1895—1900 var han Medlem af Bestyrelsen for Det Danske Travelskab og 1896—1900 tillige af dettes Overvoldgiftsret. — Portrætteret paa Litografi 1904 af Hesteskuet paa Brahetrolleborg.

Hippologisk Tidsskrift, XXVI, 1914, S. 169—72, 179 f.; L, 1938, S. 299. Sportsbladet, VII, 1914, S. 428.

H. Marks-Jørgensen.

Skaaning, Hans Hansen, se Skonning.

Skaanlund, Matthias (Matthies), 1657—ca. 1731, Lakaj, Sørenskriver. F. 9. Sept. 1657 i Lund, d. ca. 1731 paa Follo (Ørkedal). Forældre: Ridefoged paa Ellinge Niels Nielsen (1618—79, gift 2° 1678 med Sidsel Pedersdatter) og N. N. Matthiesdatter (1621—77). Gift 10. Nov. 1689 i Ørkedal med Mette Sophia Schwartz, f. 26. Okt. 1669 ved Frederiksstad, D. af Løjtnant Svend Olsen S. og Kirsten Torbjørnsdatter.

M. S., der aabenbart tog Navn efter Fødebyen og -landsdelen, gik 1667—69 i Lunds Latinskole, men havde derpaa 1669—71 en dansk Skolemester. Han tjente en Tid hos en svensk Adelsmand, men tog senere Tjeneste hos Holger Thott til Sövde, »som det svenske Væsen ej stod mig an«. Under Fredskongressen i Nijmegen 1676—79 var han Lakaj hos den danske Ambassadør Just Høg (s. d.), 1680—88 hos Christian V.s Søn Christian Gyldenløve (s. d.), hvem han 1682—84 fulgte til Holland. Gennem sin Herre kom han i Berøring med dennes Farbroder, den norske Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve, og opnaaede Sept. 1688 Kaldelse til Sørenskriver i Ørkedal (Trondhjems Stift), hvor han 1689 for opsparede Midler købte den anselige Gaard Follo. I denne Stilling virkede han til sin Død. — M. S.s Ry skyldes hans efterladte Selvbiografi, som han nedskrev i Aarene efter 1701, til Dels paa Grundlag af ældre Optegnelser. Det er især Ungdomsoplevelserne i Holland, som fylder Bogen. Nogen stor Aand var M. S. ikke, men han gik med megen Pligtfølelse op i sin Lakajtjeneste, lærte sig Hollandsk, Tysk og Fransk og fulgte med Interesse Diplomaternes Færd i Nijmegen og Chr. Gyldenløves Oplevelser, hvorom han fortæller ganske levende, om end uden at meddele meget af Interesse, som ikke kendes bedre fra andre Kilder. Værdifuldest er det Indblik, som Skildringen giver i Datidens Lakajmilieu. Sit Liv og sin Virksom-

hed i Norge gennem mere end 40 Aar ofrer M. S. desværre ikke mange Ord paa; disse Aar har syntes ham fattige og graa i Sammenligning med Ungdomstidens Opvartning af store Herrer i det fremmede.

L. Daae: Sorenskriver M. S.s Autobiographi. Et Tidsbillede fra Christian V.s Dage. Udg. i Uddrag, (Norsk) Hist. Tidsskr., III, 1875, S. 97—194. S. H. F[inne]-G[rønn]: Hvorledes man blev Sorenskriver i Norge i Christian V.s Dage, Folkebladet, XXVII, 1906, S. 52 ff., jfr. J. K. Bergwitz, sst., S. 144. Gyldenløves Lakaj. Optegnelser fra Christian V.s Tid, af M. S. (Jul. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XVII), 1912.

C. O. Bøggild Andersen.

Skaarup, Frede, 1881—1942, Teaterdirektør. F. 11. Okt. 1881 i Glumsø, d. 2. Jan. 1942 i Gentofte, begr. paa Frbg. Forældre: Købmand, senere i Slagelse, Peder S. (1853—96, gift 2° 1887 med Anna Maria Cathinca Sørensen, 1852—1932) og Adolphine Frederikke Sørensen (1854—84). Gift 1° 27. Dec. 1906 i Ringkøbing med Ingrid Marie Pedersen Noes, f. 10. Dec. 1885 i Vejrum, Hjerm Herred (gift 2° 1927 med Skibsfører Axel Matthiesen, f. 1891), D. af Gaardejer, senere Kreditforeningsdirektør Peder Pedersen N. (1845—1913) og Kirsten Marie Pedersen (1843—1918). Ægteskabet opløst. 2° 1. Maj 1920 paa Frbg. (Mariendal) med Skuespillerinde Hertha Antonia Elnen (gift 1° 1894 med Skuespiller, senere Teaterdirektør Emil Wulff, s. d.), f. 7. Juni 1878 i Kbh. (Frue), Søster til Thyra Valborg Elnen, gift med Georg Nygaard (s. d.).

S. blev uddannet til Købmand og nedsatte sig 1902 i Ringkøbing. Han forudsaa de økonomiske Muligheder, der var i den da nye Filmindustri, særlig gennem Udlejning af Kopier til Landets mange Biografteatre, og blev 1905 Direktør for Akts. Fotorama i Aarhus, hvor han ogsaa virkede som Producent. Derved kom han i Forbindelse med den københavnske Teaterverden, og Okt. 1912 overtog han med Opførelsen af Revyen »Den Traadløse« Scala-Teatret, som han 1917 med stor Bekostning lod ombygge, saa det blev et Centrum i Hovedstadens lette Forlystelseliv i de pengेरigelige Aar under og efter Verdenskrigen. S. dyrkede (indtil 1918 i Direktionsfællesskab med Emil Wulff) kosmopolitiske Udstyrsrevyer og moderne Operetter med stærke Lysvirkninger, kostbare Dekorationer og Kostymer, flotte Kor og nogle talentfulde Skuespillere, bl. a. Carl Alstrup, Amélie Kirkegaard og Liva Weel. Hans Teater passede til Øjeblikket, »de nye rige« Tid, men maatte ogsaa være forberedt paa Undergang, naar de hektiske Samfundsforhold ændredes. Forinden havde S. i Smag

med Stockholm-Direktøren Albert Ranft kastet sig over nye Foretagender, idet han, efter at have overtaget hele Komplekset, hvor nu National-Scala er til Huse, i Efteraaret 1920 oprettede den intime Lystpilsscene Det lille Teater (nu Scala-Bio). Dens Levetid blev kun et Par Sæsoner (»Kiki«; »Flamme«), hvorefter Personalet flyttedes til Dagmarteatret. Dette var S. ogsaa blevet Ejer af, og Ledelsen her tilbød han 1918 Dr. Karl Mantzius, men da denne afslog Tilbudet, finansierede han 1919—23 Driften med Th. Roose som Direktør. Den vigtigste Indsats i disse Sæsoner var Gæstespillet af det russiske Kunstner-teater fra Moskva. Ogsaa i Casino var S. omkring 1920 økonomisk interesseret, og det skyldtes ham, at Gæstespillet af Max Reinhardts Personale blev gennemført, og at Mesteren selv satte »Orfeus i Underverdenen« i Scene (Marts 1921). S.s Initiativ paa Teatrets Omraade var dristigere end sædvanligt under danske Forhold og kongenialt med Situationen under Krigen 1914—18 og de nærmest følgende Aar. Han havde Vovemod og en brændende, baade naiv og beregnende Interesse for Teatrets Yderside, det flotte og blændende. Hans Palet som maître de plaisir raadede over alle Farver, men da Samfundets økonomiske Forhold forandredes, maatte han, hvis økonomiske Basis ogsaa ændredes, 1927 forlade Scalas Ledelse; siden var han til 1930 Meddirektør for Nørrebro Teater, og i Scalas sidste Sommer inden Nedrivningen (1930) stod han i Spidsen for Slutnings-Revyn »Punktum Finale«. Siden virkede han som Impresario især for Ensembler af forskellig Art, var ogsaa Leder af Polyfoto. 1938 fik han Bevilling til et Biografteater paa Frbg. — Tegning af Sven Brasch i Teatermuseet. Tuschtegning af H. Jensenius.

Scala, et Festskrift, 1917. Poul Reumert: Masker og Mennesker, 1940, S. 99—106.

Robert Neiiendam.

Skade, Niels Clausen, se Clausen.

Skadhauge, Jeppe Poulsen, 1852—1939, Antikvarboghandler. F. 25. Sept. 1852 i Nørhaa, d. 12. Maj 1939 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Indsidder, Tømrer Poul Jepsen (1820—1900) og Karen Nielsdatter (1823—95). Navneforandring 31. Marts 1903. Gift 1° 23. Jan. 1880 i Kbh. (Trin.) med Christine Sønderup, f. 2. Okt. 1844 i Nordby, Samsø, d. 28. Jan. 1908 i Kbh., D. af Baadfører, Husmand Rasmus Jensen (1811—59, gift 1° 1836 med Christine Sophie Christensdatter, ca. 1811—39) og Karen Jensdatter (1810—72). 2° 6. Juli 1923 med Mary Nielsen, f.

19. Dec. 1877 i Kbh. (Johs.), D. af Skomagersvend, senere mester Hans Henrik N. (1852—84) og Marie Hansine Vilhelmine Axelsen (1851—1936).

Som saa mange andre fattige Børn maatte S. tidligt ud at tjene for Føden, men hans største Lyst var at læse, og han købte paa Markederne ikke Kager, men Bøger for sine Spareskillinger. Da han ca. 1870 kom til Kbh., tog han til at begynde med fat som Arbejdsmand; en Tid var han Tjener i et Pensionat, og en af Pensionærerne, der havde fattet Interesse for ham, raadede ham da til at handle med Bøger i Stedet for at blive Hørkræmmer, som han havde tænkt; han købte derfor et lille Boglager og aabnede 30. Okt. 1878 en Antikvarboghandel i Aabenraa Nr. 9. Takket være hans solide Dygtighed og reelle Handlemaade gik Forretningen støt fremad; 1889 flyttede han den hen i Universitetskvarteret til større Lokaler i Fiolstræde 31, og da Forretningens Vækst stadig krævede større og større Plads til det efterhaanden store Lager, der naaede op til en halv Mill. Bind, købte han Ejendommen Nr. 19 i samme Gade, hvor Bogladen siden har befundet sig. S. var en ejendommelig Mand, som Livet igennem bevarede sit jævne jyske Præg; med tørt Lune færdedes han uforstyrret i sit store Boglager, som han kendte ud og ind, let kendelig med sin Fez paa Hovedet og sin uadskillelige lange Pibe i Munden; hans solide Hukommelse og store Bogkendskab gjorde ham til en god Raadgiver for sine mange Kunder, og hans Kundekreds fandtes ikke blot i Quartier latin med dets Studenter og Videnskabsmænd, men over hele Landet blandt Lærere, Biblioteksfolk og Landboere. Den Agtelse, som han nød ogsaa hos sine Fagfæller, gav disse Udtryk for ved 1934 at udnævne ham til Æresmedlem af Antikvarboghandlerforeningen. — Maleri af S. Hjorth-Nielsen i Familieeje og af Carl A. Nielsen i Forretningen. Akvarelleret Skizze af sidstnævnte i Familieeje.

Knud Bokkenheuser: Det gamle Antikvariat, I, 1928, S. 43—60; II, 1934, S. 7—10. Jeppe Aakjær: Den Sommer og den Eng —, 1910, S. 67 f. Politiken 25. Sept. 1927, 13. Maj 1939, 18. Maj s. A. (Digt af Eddie Salicath). Nationaltidende 14. Maj s. A. (af Jesper Ewald).

Ove Tryde.

Skagbo, se Skavbo.

Skandorf, Niels Poulsen, se Schandorph.

Skandrup, se Schandrup.

av Skarði, Símun, f. 1872, færøsk Højskolemand. F. 3. Maj 1872 i Skarð paa Kunoy. Forældre: Kongsbonde Johannes Frederik Johannesen (1843—1918) og Else Frederikke Matras (1843—1934). Gift 15. Sept. 1901 med Susanna Kathrina Jacobsen, f. 19. April 1876 i Thorshavn, D. af Bødker Jacob J. (1838—1920) og Elsebeth Simonsen (1849—1938).

av S. kom 1893 ind paa Seminariet i Thorshavn, hvorfra han tog Lærereksamen 1896. I den følgende Tid fortsatte han sin Uddannelse i Danmark, først ved Askov Højskole (1896—98), dernæst (1898—99) paa Statens Lærershøjskole. Efter sin Tilbagekomst til Færøerne grundede han sammen med Rasmus Rasmussen (s. d.) 1. Nov. 1899 Færøernes eneste Højskole, for hvilken han har været Forstander siden. Skolen havde først til Huse i en lejet Bygning á Stongunum ved Klakksvík, men allerede 28. Nov. 1900 kunde dens eget Hus indvies i Fagralíð, omtrent en Fjerdingsvej fra denne Bygd, paa den vestre Side af Fjældet Klakkur. 1909 flyttedes Skolen, hvis officielle Navn nu er Føroya Fólkaháskuli, til Thors-havn, hvor den har virket siden. — Tanken om at oprette en færøsk Folkehøjskole gaar tilbage til Slutningen af 1880'erne, da der paa Færøerne opstod en færøsk-national Bevægelse, der ikke var helt upaavirket af danske Højskoletanker. Det er derfor naturligt, at den færøske Højskole fra første Færd blev færøsk-national og nordisk. I øvrigt har Undervisningen haft nogenlunde samme Form som i Danmark. Foruden ved Undervisning har Skolen og dens Ledere paa mange Maader været med til at præge færøsk Folkeliv i mere end en Menneskealder, f. Eks. ved Afholdelse af nationale Folkemøder i fri Luft, ved at tage Initiativet til Udgivelse af en færøsk Folkesangbog efter Højskolesangbogens Mønster o. m. a. Det bør ogsaa nævnes, at den yngre Generation inden for Færøernes Lærerstand for en stor Del har faaet sit Præg af Højskolens Aand, hvad enten der er Tale om et direkte eller indirekte Elevforhold. — Paa Udviklingen af det færøske Skriftsprog har av S. haft en stor Indflydelse, ikke alene ved sin originale Forfattervirksomhed (Sange som f. Eks. den nationale Hymne »Tú alfagra land mítt«, Skuespillet »Vár«, Tidsskriftartikler o. l.) samt ved Oversættelser, men ogsaa, og ikke mindst, ved sin Redaktion af Børne- og Ungdomsbladet »Ungu Føroyar« (I—V, 1907—15). av S.s sproglige Ideal kan karakteriseres som et Færøsk, der med Hensyn til Ordforraad mest muligt nærmer sig Nysislandsk. — Ligesom sin Kollega R. Rasmussen har av S. ogsaa deltaget i det politiske Liv. Han var Lagtingsmand (Selvstyrepartiet) 1908—14. Desuden har han interesseret sig for sociale Spørgsmaal, først og fremmest for Afholds-

sagen, som han har været en ivrig Agitator for. — Maleri af S. Joensen-Mikines.

Den danske Højskole, 1904, S. 409—25. Den danske Folkehøjskole gennem 100 Aar, II, 1940, S. 290—95.

Chr. Matras.

Skarpenberg, Johan, ca. 1400, Rigsraad. Levede endnu 10. Nov. 1413 og maaske 1417 (Klevenfeldt), men var d. 1421; begr. i Viborg Domkirke. Forældre: Gotskalk S. til Hald (d. tidligst 1377) og Elisabeth Nielsdatter Bugge (d. tidligst 1391). Gift senest 1407 med Eibe, der levede endnu 19. Juni 1427 (mulig gift 2° med Claus Limbek, d. ca. 1426, s. d.).

J. S., der indtil 1397 altid kaldes Henneke eller Henning, forekommer tidligst 1380, da han i Forening med Broderen Vicke solgte Jordegods i Mecklenburg. 1389 og 1396 nævnes han i Tingsvidner paa Mors; men 1390 var han atter i Mecklenburg, og n. A. tiltraadte han sst. Forbundet i Gadebusch, hvis Deltagere forpligtede sig til at virke for Kong Albrechts Udfrielse af Fangenskab. Tvivlsom er hans Identitet med den »Henningus de Scharpenberch«, der 1393 immatrikuleredes ved Universitetet i Prag. 1395 findes hans Navn blandt de talrige Forlovere for Lindholmforliget. Ridder blev han utvivlsomt ved Kroningsfestlighederne i Kalmar 1397; fra da af ændrede han sit Fornavn til Johan. Ved samme Tid eller snart efter maa han være blevet Medlem af Rigsraadet; som saadan deltog han ofte i Rettertingets Domme og var til Stede ved de politiske Forlig i Flensborg 1405 og 1412 samt i Kolding 1411. 1405 havde han Trøjborg Slot i Nordslesvig i Pant af Claus Limbek og laa i heftig Strid med Ribe Domkapitel. 1407 fik han Pantebrev paa Skivehus med hele Salling; i samme Landsdel havde han en Tid ejet Spøttrup, men solgte det 1404. 1409 var han med til at afslutte en Traktat med Ditmarskerne; s. A. skal han have ledsaget Dronning Margrete til Gottorp og her afsløret et af Hertuginde Elisabeth paatænkt Forræderi. N. A. var han en af Hovedanførerne for den Hær, som Kong Erik sendte mod Friserne, men som blev overrasket og tilintetgjort af Holstenerne ved Eggebæk; J. S. blev selv taget til Fange og maatte udrede en meget stor Løsesum. Hans private Gods laa mest paa Viborgegnen og paa Mors; her ejede han Højris, som han afhændede 1413, samt den nu forsvundne Gaard Lund. Et stedligt Sagn fortæller, at han forgæves klagede til Kongen over dennes Lensmand Peder Pykstrud; han tog da sig selv til Rette, dræbte sin Fjende og afbrændte hans Borg Alstedvold, men dømtes derefter fredløs og maatte

forlade Danmark. Om Sagnet rummer nogen historisk Kærne, er yderst tvivlsomt; vel bekræftes det tilsyneladende af, at »Skarpenbergs Gods« paa Mors og i Salling i det 16. Aarh. var kongeligt Lensgods, men kan netop være konstrueret til Forklaring af dette Forhold.

Danmarks Adels Aarbog, XXXII, 1915, S. 434 f. Mecklenburgische Jahrbücher, XXIII, 1858, S. 199; L, 1885, S. 349. Sagnet: Danske Atlas, V, 1769, S. 567; Fædrelandet 13. Febr. 1874; K. Barner: Familien Rosenkrantz's Hist., I, 1874, S. 172.

Henry Bruun.

Skau, Laurids (ved Daaben Lauritz) Pedersen, 1817—64, Politiker. F. 22. Maj 1817 i Sommersted, d. 11. Maj 1864 paa Mariegaard, begr. i Gammel Haderslev. Forældre: Gaardejer, Sognefoged Jens Lauritzen S. (1795—1863) og Bodil Kjestine Raun (1788—1861). Gift 29. Okt. 1836 i Sommersted med Maria Elisabeth Byg, f. 25. Febr. 1805 i Lunding, Starup Sogn, d. 13. Dec. 1883 paa Mariegaard, D. af Gaardejer Knud Jørgensen (1771—1839) og Johanna Pedersdatter Byg (1785—1815).

S. skal have været vanskelig som Dreng, hvorfor han maatte aves haardt af Faderen. Derimod kom han under heldig Indflydelse af sin Lærer, Degnen A. Kloster, der gennem en dygtig Undervisning i Modersmaalet og Fædrelandshistorien rustede ham til hans senere offentlige Virksomhed og vakte hans Almensans. En Tradition inden for hans Slægt om, at det var en Pligt for dens Medlemmer at »gaa i Spidsen til Kampen mod Holsterne«, skal have virket i samme Retning. Tidligt viste hans Uafhængighedslyst sig, og for at tilfredsstille den ægtede han, knap tyve Aar gammel, en tolv Aar ældre Gaardmandsdatter og købte egen Gaard i Sommersted. Allerede nu øvede han betydelig Indflydelse blandt sine Standsfæller og blev Medlem af Sogneforstanderskabet, skønt man fandt, at han »spillede sine Kort for haardt og drev sine Jorder for haardt«.

S. begyndte ogsaa tidligt at blive kendt uden for sit Sogns Grænser ved Artikler i »Dannevirke«, og en udførlig Beretning om Egnens Oldtidsminder, som han sendte til Kiel, henledte Professor Flors Opmærksomhed paa ham. Men først efter at Hiort Lorenzen »vedblev at tale Dansk« i Stænderforsamlingen (Nov. 1842), traadte S. ind i det politiske Liv og knyttede sig nøje til den nordslesvigske Stænderdeputerede. I nært Samarbejde med Flor udbragte han ved Sommerstedgildet 21. Febr. 1843 »Løftets Bæger«, holdt paa det første Skamlingsbankemøde 18. Maj s. A. sin berømte Tale om, at Slesvigs Vaaben »ikke er en Abekat, men en Løve«, og blev Sekretær i den nystiftede Slesvigske Forening (12. Juni). Fra nu

af havde hans Navn Klang overalt i Kongeriget og i Hertugdømmet. Sammen med Foreningens Formand Hans Nissen stemte han under en Audiens paa Før 6. Aug. Kongen venlig for Spørgsmaal som »Tavlesagen« og Forligskommissioners Oprettelse. Men særlig udfoldede han stor Energi for Oprettelsen af den første Højskole i Rødning (14. Juni 1844).

Patentet af 29. Marts 1844, der indskrænkede Brugen af Dansk i Stænderne til de Deputerede, »som ikke tiltro sig at være det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige«, slog imidlertid en Revne mellem Christian VIII. og de danske Slesvigere. S. stillede sig herunder sammen med Hiort Lorenzen paa et radikalere Standpunkt end Flor, men S.s Holdning var ikke fra Begyndelsen af utvetydig, hvorfor han senere af sine nordslesvigske Venner dreves til at skrive sit berygtede »Opsigelsesbrev« til Kongen, der med god Grund vakte dennes Harm. Brevet i Forbindelse med den slesvigske Forenings »Protokolekstrakt« førte til Sagsanlæg mod Foreningen, der først hævedes, efter at S. i Forbindelse med Formanden (Hans Nissen) havde gjort Afbigt for Christian VIII. under en ny Audiens paa Før. Midt under denne Strid foregik det andet Skamlingsbankemøde (4. Juli 1844), hvor S. vandt en ny Sejr ved sin Tale for Modersmaalet. Hans Nederlag over for Kongen havde dog endnu ikke lært ham Forsigtighed, og man ser ham n. A. i Tillid til sin diplomatiske Evne henvende sig til Hertugen af Augustenborg om en politisk Forsoning mellem de stridende Standpunkter, et Forsøg, der paa Forhaand var dømt til at mislykkes. Men i øvrigt udviklede S. sig i Løbet af 40'erne til større Modenhed og Selvstændighed. Ved Hiort Lorenzens Død 1845 arvede han dennes Stilling som politisk Fører, og ved Hans Nissens Afgang som Formand for Den slesvigske Forening 1846 blev S. hans Efterfølger. Han havde i Mellemtiden købt en ny Gaard i Hovst i Sønder Vilstrup Sogn, men opholdt sig kun sjældent hjemme, da Arbejdet paa at holde Højskolen oppe førte ham ud paa langvarige Rejser i Kongeriget, som han rigtignok samtidig benyttede til at adspredde sig og lade sig hylde.

Ved Rejsningens Udbrud 1848 traadte S. tilbage for Krüger, da det drejede sig om at organisere Modstanden i Nordslesvig, men han forstod i øvrigt at holde sig i Forgrunden, red ved Frederik VII.s Side paa dennes Tog gennem Nordslesvig i April og maatte til Gengæld efter Slaget ved Slesvig forlade sit Hjemland paa Grund af Slesvigholstenernes Had. Under Krigen blev han i Kongeriget valgt til Folketingsmand for Skanderborg Amts 3. Valgkreds, men efter Sejren ved Isted vendte han hjem og stod fra nu

af i Offentlighedens Øjne som Nordslesvigs ukronede Konge, skønt under skarp Konkurrence fra den egentlige Bondefører Hans Krüger. 1852 udnævntes han til Amtsforvalter i Haderslev Vesteramt, en Stilling, som han til Trods for sin manglende akademiske Uddannelse forstod at udfylde. Fra Mariegaard ved Haderslev, som han købte 1855, øvede han desuden en vidtstrakt Indflydelse paa hele Landbostanden. Han gav Stødet til Oprettelsen af Haderslev Amts Landboforening, hvis Formand han blev, skaffede den ved sine gode politiske Forbindelser Statsunderstøttelse og fik 1859 en stor Landmandsforsamling med Fællesdyrskue i Stand i Haderslev. Samtidig var han, navnlig som Medlem af Bestyrelsen for Rødding Højskole, i høj Grad med i den aandelige Kamp i Sønderjylland, som ikke havde fundet sin Afslutning sammen med Krigens Ophør.

Sin vigtigste Rolle spillede han dog som Danskernes Fører i den nyoprettede Stænderforsamling. Her traadte han frem med sine Kongstanker, der viste, at han havde udviklet sig til en Politiker i stort Format. Samtidig med at han aldrig firede paa sit nationale Standpunkt over for Slesvigholstenerne og bl. a. var en ufortrøden Forsvarer af de Regenburg'ske Sprogskripter, forstod han ved økonomiske Reformforslag at dele Modstanderne i en konservativ og en fremskridtsvenlig Fløj og at skabe Muligheder for et Samarbejde med denne sidste (Stænderforsamlingerne 1853—55). Denne lovende Udvikling strandede dog til Dels paa manglende Støtte fra Regeringens Side, foruden at det lykkedes de slesvigholstenske Aristokrater ved Hjælp fra Tyskland at skyde det nationale Spørgsmaal frem i første Række og at undgaa de truende indre Reformere. Fra 1857 var den nationale Strid atter det altbeherskende Emne i Stænderforsamlingen, og S. planlagde som en kyndig Generalstabschef den danske Minoritets Kamp i Enkelthederne. Han fordelte Rollerne og skrev Betænkningerne, men navnlig holdt han sig rede til at gribe ind i Debatteerne og at ile sine Meningsfæller til Hjælp med Indlæg, der i ligè Grad virkede ved deres saglige Indhold og deres klare Form. Hans Ironi gjorde ham til en frygtet Modstander af Slesvigholstenerne, og fra hele Nordslesvig strømmede man til Flensborg for at høre hans kraftige og myndige Tale, naar det nationale Problem stod paa Dagsordenen. Tillige var S. fra 1854 Medlem af Rigsraadet i Kbh., og han stillede sig her efterhaanden paa det Standpunkt, som formuleredes i Novemberforfatningen 1863 med dens Krav om den fuldstændige Forening af Kongeriget og Sønderjylland. Men han ønskede en mere demokratisk Forfatning for »Danmarks Rige«, end der herved opnaaedes,

ligesom han var en Modstander af, at de nationalliberale Ministerier gennem hele Frederik VII.s Tid bevarede Carl Moltkes reaktionære Styre af Sønderjylland.

S. naaede ikke engang de halvhundrede Aar. Hans overanstrengende og urolige Livsførelse havde tæret stærkt paa ham, huslige Sorger var kommet til, og Nederlaget 1864 brød hans sidste Modstandskraft. Tre Uger efter Dybbøls Fald døde han.

Dommen over S. har ikke været enstemmigt anerkendende. Straks ved sin første Fremtræden 1843 virkede han som Taler betagende paa alle Samfundslag; det forekom dem et Særsyn, at en 26-aarig Bonde havde erhvervet en saadan Kultur og Myndighed. Ploug besang ham som »den stolte Riddersmand i Bondekoften«, og selv Kong Christian VIII. var behagelig overrasket over den Beskedenhed og Klogskab, som den unge S. lagde for Dagen ved deres første Møde. Længe varede det dog ikke, før Kritikken lod høre fra sig, først og fremmest blandt hans egne Standsfæller. Man bebrejdede ham, at han søgte ud over sin egen Klasse og baade ved sin Klædedragt og sine Interesser stræbte efter Optagelse blandt »de dannede«. En vægtigere Anke var det, at han ofte viste Aabenmundethed og Taktløshed (som paa den famøse Rejse til Hertugen af Augustenborg); »her synes hans geniale lette Sind at slaae over i Letsind«, som en Ven af ham skrev. At S. var skinsyg paa de andre yngre Førere, som Hans Krüger, kunde heller ikke forblive skjult. Man havde endelig Blik for, at Forholdet til hans tolv Aar ældre Hustru ikke var pletfrit, og at S. paa sine mangfoldige Agitationsrejser ofte søgte Adspredelser af betænkelig Art.

Det var dog kun inden for meget snævre Kredse, at denne Kritik kom frem i S.s egen Levetid. Derimod er der i vore Dage gjort Forsøg (af P. Lauridsen) paa at stemple ham som kun en Skue-spiller »uden virkelig Førerevne«. Dommen motiveres med, at S. spillede den Rolle, som Flor gav ham, og at det var sidstnævnte, der »sandsynligvis« forfattede alle hans Taler i 40'erne. Dette er dog ikke helt rigtigt. Allerede i Samtiden (antydet 1863) var det en offentlig Hemmelighed, at S.s første Taler skyldtes Flor, men man forargedes dengang ikke derover, dels fordi man ikke saa med de samme Øjne paa aandelig Ejendomsret som nu, dels fordi det var vitterligt, at Flor selv savnede Talegaver. Samarbejdet mellem de to Mænd var derfor til begges Fordel eller rettere: til Fordel for den Sag, som de begge uegennyttigt tjente. Men hertil kommer, at S. forstod at lære af Mesteren, og allerede før 1848 ser man ham adskillige Gange optræde paa egen Haand med selvstændige Taler, som gjorde betydelig Virkning. Hovedsagen er dog, at den

Mand, der allerede før 1848 viste sit Organisationstalent i sit Arbejde for Rødding Højskole, og som formaaede at samle politiske Venner og Modstandere om Spørgsmaal af fælles Interesse, næppe kan siges at have manglet Førerevne. Saa meget mindre, som han i 50'erne stod som det danske Mindretals ubestridte og lykkelige Fører i Stændersalen.

S. var en sammensat og problematisk Natur. Den strenge Opdragelse og den tørre rationalistiske Skoleundervisning havde ladet visse Kilder hos ham tørre ind. Hans Kærlighed til Mennesker var begrænset, og til Religionen var hans Forhold overfladisk. Udadventt som han var, var han fantasirig og ærgerrig, og da han tillige synes at have haft et neurastenisk Anlæg, kunde hans Ærgerrighed give sig helt barnagtige, forfængelige Udslag. Men der fandtes ogsaa faste Punkter i hans Karakter. Han elskede Børn, og han var trofast over for sine Venner; hans Hjælpsomhed mod disse og deres efterladte kunde føre til helt rørende Udtryk. Han kunde taale at høre Sandheden, og hans Bekendte benyttede sig ofte skaanselsløst heraf. Han var desuden en mægtig Arbejder, der sled sig op for Sønderjyllands Sag. Rastløs og initiativrig virkede han ikke blot ved sin store naturlige Veltalenhed, men endnu mere ved sin Menneskekundskab og sin Koldblodighed, ved sin Snarraadighed og sin Ironi. Derfor formaaede han at omskabe sin Person til en Myte. Selv hans skarpeste Kritiker P. Lauridsen har udtrykt dette i Ordene: »Den unge Laurids S. vil aldrig dø«.

Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — DM. 1848. R. 1857. — Maleri af E. D. Barentzen 1844 (Fr.borg), udgivet i Litografi s. A. og i Træsnit 1858 efter en tegnet Kopi af Carl Bloch. Et Maleri fandtes 1894 i Handelen i Odense. Farvelagt Blyantstegning af C. Zeuthen (Fr.borg). Træsnit 1863 efter Fotografi af R. Striegler. — Mindestøtte paa Skamlingsbanken 1893 med Portrætmedaillon af H. V. Bissen og paa Gl. Haderslev Kgd. s. A.

Slesvigsk Stændertidende 1853—60. Ill. Tid. 11. Jan. 1863. A. Ingerslev i Nord. Univ. Tidskr., X, 1, 1864, S. 133—49; Tillæg, 1866, S. 91—112. M. Mørk Hansen: Den danske Bonde L. S., 1865. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, I—VIII, 1909—22 (især V). Johan Plesner i Sønderjydske Aarbøger 1925, S. 225—81, passim. Sønderjyllands Historie, IV, 1937, særlig S. 283—86, 292, 301, 305, 320, 392, 404, 420, 438, 440 ff., 448 f., 468, 477 ff., 481—95, 512, 526. And. Lebeck: Haderslev Amts Landboforening 1861—1911, 1911.

Knud Fabricius.

Skau, Peder, 1825—1917, nordslesvigsk Bonde og Politiker. F. 5. Juni 1825 i Sommersted, d. 7. Marts 1917 paa Buks-

have i Fjelstrup, begr. i Fjelstrup. Broder til Laurids S. (s. d.). Gift 1° 26. Sept. 1850 i Sommersted med Caroline Skytt (Schytt), f. 17. Dec. 1830 i Haderslev, d. 24. Dec. 1852 i Sommersted, D. af Værtshusholder i Haderslev, senere Gaardejer i Sommersted Peter Petersen (ved Daaben Erichsen) S. (1795—1876, gift 2° 1835 med Maria Sophia Petersen, 1809—tidligst 76) og Gjertrud Marie Ravn (1811—33). 2° 9. Nov. 1854 i Sommersted med Christine Dall, f. 27. April 1832 i Hovst, d. 25. Jan. 1859 paa Bukshave, D. af Gaardejer, sidst i Vejstruprød Andreas Madsen D. (1800—82, gift 2° 1839 med Anna Kirstine Ravn, 1820—97) og Anna Catharina Ravn (1808—34). 3° 25. April 1860 paa Bukshave med Anne Nielsine Christine Bruun, f. 19. Okt. 1817 i Lintrup, d. 25. Juli 1879 paa Bukshave, D. af Grænsekontrollør Carsten Anthon B. (1787—1821, gift 1° 1813 med Eleonora Svitzer, 1788—1814) og Anna Jacobsen (1793—1817).

I sit Barndomshjem kom S. i Forbindelse med den nationale Vækkelse ved dens første Udspring, han blev en flittig Læser af »Dannevirke« fra den Dag, Bladet begyndte at udkomme, og han fulgte paa nærmeste Hold Broderen Laurids' politiske Arbejde. I Sommersted Skole fik han en god Undervisning hos Lærer A. Kloster, af hvem han senere har tegnet et smukt Billede i »Sønderjydske Aarbøger« (1892, S. 161—81). 1844—46 var han Elev paa Rødding Højskole paa Skolens første Hold, og han oplevede med aabne Sanser den Verden, der her lukkede sig op for ham. Personligt Samvær med Chr. Flor, der brugte ham som Kusk paa sine Rejser, var overordentlig udviklende for ham. I de efterfølgende Aar fulgte han Broderen paa Rejser i Kongeriget. Han kasseredes som Soldat efter en kort Tid at have gjort Tjeneste i Rendsborg. Under Krigen 1848—50 var han knyttet til Efterretningsvæsenet og blev i den Anledning flere Gange fængslet. Efter i nogle Aar at have bestyret Fædrenegaarden overtog han den 1853, men afstod den igen 1856 til en yngre Broder; han købte selv Gaarden Bukshave i Fjelstrup Sogn, som han ejede til 1905. Han drev den forsømte Gaard op og blev med Aarene en holden Mand. Han blev hurtigt en af Østeramtets førende Skikkelser, og det er blevet sagt, at ingen Bonde i denne Del af Landet i Tiden efter 1864 har haft saa mange Tillidshverv. Allerede 1858 blev han valgt ind i det nyoprettede Amtsraad i Haderslev, og da dette oplugtes af Kredsagen 1867, blev han Medlem af denne og var det med en Afbrydelse paa seks Aar, til han blev over 80. Navnlig Vejevæsenets og Skattevæsenets Sager havde hans Interesse. Han var Medlem af Boniteringskommissionen for den nye Grundskatansættelse i

Haderslev Amt 1871—78; i Anledning af den Omlægning af Grundskatterne, som dette Arbejde var Baggrunden for, tog han Initiativet til en Proces mod Regeringen, som delvis blev vundet. Han har selv kaldt denne Sejr for »den bedste Bedrift i materiel Retning, jeg har været med til«. 1868 valgtes han til Medlem af Provslanddagen i Rendsborg, og paa denne vanskelige Post, hvor det danske Mindretal udgjorde tre Mand, hævdede han med Dygtighed Nordslesvigs Særstilling og Interesser i en lang Aarrække; saaledes gennemførte han de danske Medlemmers Ret til at bruge deres Modersmaal, indtil det 1876 blev forbudt. 1880 blev han ikke genvalgt, men var igen Medlem fra 1886 til 1888, da den preussiske Kommunallovs Omdannelse forhindrede, at Danske kunde vælges mere til denne Forsamling. Han var Medlem af Bankraadet for Haderslev Bank fra dens Oprettelse 1875 til sin Død, og 1883—86 var han dets Formand; igennem en lang Aarrække var han med i Bestyrelsen for Haderslev Amts Landboforening. — 1881 valgtes han af Provstisynoden, hvor han ikke havde Sæde, til Medlem af Provinssynoden, og han sad fra 1886 i den af Provinssynoderne valgte Salmebogskommission, der udgav den sønderjyske Salmebog.

Stærkest var han dog optaget af den nationale Kamp. Ogsaa i denne Henseende blev han Østeregnens førende Personlighed. Han var Medlem af de 47's Deputation, var altid i den organisationsløse Tid med i den Inderkreds, der bestemte den politiske Kurs, og han blev senere Medlem af Sprogforeningens og Vælgerforeningens Bestyrelser. Selvstændig og modig veg han ikke tilbage for at gaa ad egne Veje. Han var blandt de første, der tog til Orde mod Protestpolitikken efter 1878, og han vendte sig kritisk mod Krüger, hvad der kostede ham Stillingen som Medlem baade af Kredsdag og Provslanddag gennem en Aarrække. Under de indre Brydninger stod han ved Valget 1881 som Krügers gamle Modstander paa Junggreens Side, men 1884, da Valget klart stod mellem Eds-aflæggelse og Edsnægtelse, støttede han Hans Lassen mod Junggreen. Selv opstilledes han ved Landdagsvalget i 1. Kreds 1881, men opnaede kun 74 Stemmer mod Hørlücks 80. Da Edsaflæggerne var blevet Flertal blandt Valgmændene 1888, kunde hans Valg været gennemført, men han afslog Kandidaturen, da kun Gustav Johannsens Valg kunde finde Støtte hos begge de kæmpende Parter. Efter Johannsens Død 1901 var det stærkt paa Tale at vælge den 76aarige S. til hans Efterfølger, men Tanken blev dog opgivet af Hensyn til hans høje Alder. Indsigtsfuld, veltalende og i Besiddelse af formel Sikkerhed og personlig Myndighed blev han i

Kongeriget en meget skattet Foredragsholder og fik i sin Hjemstavn hyppig betroet vanskelige Ordførerposter; han var saaledes Befolkningens Talsmand over for v. Köller 1899; da han under Verdenskrigen under et Besøg i Kbh. fik Foretræde for Kong Christian X., kunde han indlede sin Henvendelse med Ordene: »Jeg tillader mig at tale frit til Deres Majestæt, som jeg har talt frit til Deres Majestæts Forfædre«. Levende historisk interesseret blev han en af Medudgiverne af »Sønderjydske Aarbøger« fra 1889. Sit Liv har han skildret i »Minder fra mit Liv og min Tid« (1909). — Mindesmærke paa Graven af N. Hansen Jacobsen 1925. — Buste af Carl Martin-Hansen 1905 (Fr.borg og paa Skamlingsbanken 1921). Tegning af Frode Eskesen 1889.

Ovenn. Erindringer. Sønderjydske Aarbøger 1890, S. 72—101. Nic. Svendsen i Haabets Mænd, 1923, S. 271—75. Hans Kau: Peder Skau, 1925. Johs. Jørgensen: Udv. Værker, IV, 1915, S. 383 f. Th. Kaftan: Erlebniise und Beobachtung, 1924, S. 187. Haderslev Bank 1875—1925, 1925, S. 172—75.

Hans Lund.

Skautrup, Jens Peter Andreas, f. 1896, nordisk Filolog. F. 21. Jan. 1896 i Grove Sogn. Forældre: Lærer, sidst i Skautrup, Tvis Sogn, Niels Jensen S. (1866—1940; Navneforandring fra Jensen 1921) og Anne Kirstine Pedersen (1861—1931). Navneforandring 22. Jan. 1921. Gift 26. Febr. 1921 i Holstebro (b. v., derefter i Holstebro Frimenighed) med Sygeplejerske Ester Bengtsson, f. 12. Aug. 1895 i Helsingborg, D. af Skræddermester Gustav Vilhelm B. (1860—1938) og Ane Kristine Svendsen (1869—1934).

S. blev Student 1915 fra Høng Kursus og blev Medarbejder ved Stednavneudvalget samtidig med, at han forberedte sig til Embeds-eksamen. 1922 blev han cand. mag. og kom straks ind i en ret alsidig Virksomhed, bl. a. som Medarbejder ved Udgaven af Danmarks gamle Landskabslove, og ved »Ordbog over det danske Sprog«, hvor han var Medredaktør 1924—28. Samtidig var han Redaktionssekretær ved Traps »Danmark«, 4. Udg., 1922—28. 1926 vandt han Universitetets Guldmedaille for en Undersøgelse af Ordforraadet i en dansk Dialekt, og 1928 udnævntes han til Docent ved Aarhus Universitet, hvor han 1934 blev Professor i nordiske Sprog. Som Universitetslærer har S. udfoldet en rig og frugtbar Virksomhed, ikke blot ved det jyske Universitet. 1930—36 fungerede han tillige som Censor ved Skoleembedseksamen ved Kbh.s Universitet; i Marts 1938 holdt han Forelæsninger ved Göteborgs Högskola, i April 1939 ved Reykjavík Universitet og i Marts 1941 ved Stockholms Högskola. 1932—34 var S. Formand for Lærerfor-

samlingen ved Aarhus Universitet, og 1932 startede han Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning, hvis Leder han siden er, og, sammen med Museumsforstander H. P. Hansen, Redaktør af dets Tidsskrift »Sprog og Kultur«. Han er Formand for Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur og Medlem af Bestyrelsen for Det danske Sprog- og Litteraturselskab; fra 1938 tillige Medlem af Stednavneudvalget. Trods denne alsidige Virksomhed har han kunnet udfolde en meget betydelig Udgivervirksomhed, dels af Jyske Lov (1926 ff., samt Haandudgaven 1941), Eriks sjællandske Lov (1932 ff.), »Danske Breve og Diplomer«, I (1930), Jacob Madsen Aarhus: »De literis libri duo« (I—II, 1930—31), »Danske Bibeltexter« (1938), Henrik Bertelsen: »Ordrytme og Versrytme« (1933) samt flere jyske Dialektbøger i Samarbejde med andre. I »Et Hardsysselmål« (I, 1927—29; II, 1, 1930) og »Hardiske Mål« (I, 1930), samt i talrige, særdeles vægtige videnskabelige Afhandlinger har S. ført Dialekt- og Stednavneforskningen ind i nye Baner, dels ved sit kritiske Studium af Fortidens og Nutidens Kilder til Dialekternes Sprogform, dels ved sin klare Problemstilling og de metodisk underbyggede Resultater, med ligelig Hensyntagen til de lydhistoriske, semantiske og kulturhistoriske Sider af Sprogforskningen. Han har altid haft et aabent Blik for, at Sproghistorien er et Led af den almindelige Kulturhistorie, og er i Virkeligheden lige saa meget Historiker som Sprogforsker. Ordet og Tingen, Sprog og Kultur, hører i hans Forskning organisk sammen som prægnante Udtryk for Folkeliv, og han har igennem sin Herkomst og sin nære Tilknytning til jysk Bondeliv sjældne Betingelser for at forstaa og skildre dets skiftende Udtryksformer. — S. blev 1934 Medlem af Gustav Adolfs Akademien för Folklivsforskning, 1938 af Humanistisk Samfund i Aarhus, 1940 af Kungl. Vetenskaps och Vitterhets-Samhället i Göteborg. — R. 1940.

Svend Aakjær.

Skavbo (Scavenius), **Claus Lauridsen**, Professor, d. 1590. F. i Skaugen, d. 18. Aug. 1590 i Kbh. Vistnok Søn af Raadmand Laurids Thomesen. Gift 1° med Magdalene Arctander, D. af Sognepræst i Stjørdalen Laurids Nielsen (ca. 1527—96) og Magdalene Sigurdsdatter (ca. 1536—95). 2° med Kirstine N. N., d. tidligst 1615.

Efter at C. L. S. havde studeret i Kbh., hvor han var traadt i Discipelforhold til Chr. Torkelsen Morsing, drog han 1543 — vistnok som Hovmester for Johan Oxe til Torsø — til Wittenberg, hvor han endnu opholdt sig ca. 1550. Siden besøgte han franske Universiteter og var 1551—52 i Paris i Følge med Albert (og Eskil) Oxe samt Lauge Brockenhuus, der var hans Disciple.

Under sit Ophold her udgav han 1552 et ret mærkeligt Skrift »Arithmetica«, en Lærebog i Regnekunsten paa Dansk og til-egnet Albert Oxe. Skriftet, der indholdsmæssigt staar i Gæld til C. T. Morsing, viser Forfatterens Evne til at udtrykke sig i et fyndigt, folkeligt Dansk. 1555 vendte C. L. S. tilbage til Kbh., hvor han s. A. blev Professor i Matematik og tog Magistergraden. 1564 rykkede han op i Professoratet i Fysik, som han beklædte til sin Død. 1562 var han blevet Universitetets Regnskabsfører (fiscarius), 1566—67 og 1584—85 var han Rector magnificus og 1573—77 tillige Forstander for Kommunitetet. Desuden virkede han 1570—84 som akademisk Værge for Vor Frue Kirke. Disse Hverv tyder paa, at han er blevet anset for en Mand, der var vel skikket til praktiske Gøremaal. Bortset fra den ovennævnte Regnebog kendes ikke Skrifter af ham, men det vides, at han har udgivet en Del akademiske Teser, som nu er gaaet tabt. Hans Svigersøn, Claus Christoffersen Lyschander, har efterladt en længere hædrende Karakteristik af C. L. S., der særlig be-rømmes for sin tiltalende menneskelige Personlighed.

Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 92. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, II, 1869—72, S. 486—90. Samme: Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 213 f. Dsk. Mag., I, 1745, S. 118—25. [P. F. Suhm:] Nye Saml. til den danske Historie, III, 1794, S. 73—77. M. Arnesen og J. Breder: Stamtavler over Familien Breder og de med den beslægtede Familier Preus og Arctander, 1876, S. 127.

Bjørn Kornerup.

Skave, Niels, d. 1500, Biskop. D. 12. el. 15. Nov. 1500, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Rigsraad Niels Jensen S. til Eskilstrup (d. 1452, gift 1° med Sidsel Wohnsfleth) og Dorte Herlufsdatter Snekken (d. 1492, gift 2° med Claus Daa til Ravnstrup).

N. S. forekommer 1470 som Kannik i Roskilde, og 1483 blev han Provst i Viborg; maaske allerede det sidstnævnte Aar, men i alt Fald 1484 og 1485 var han Kongens Kansler. 1485 blev han valgt til Biskop i Roskilde; efter en vistnok rigtig Tradition skyldtes Valget Kongens Indflydelse og skete ikke med Kapitlets frie Villie. Trods dette oprindelig nære Forhold til Kongen var N. S., saa vidt vides, den eneste Rigsraad, der maatte forny det 1487 afgivne Løfte om at vælge Christian (II.) til Kong Hans' Efterfølger. N. S.s Bispetid var en uafbrudt, lidet klogt ført og i det hele forgæves Kamp for at hævde Embedets Rettigheder over for verdslige og gejstlige Myndigheder. 1486—87 streedes han med Dronning Dorothea om Omfanget af Bispestolens Fjerding i Roskilde By, 1487—88 med Antvorskov, 1489—93 med Sorø Kloster, en Proces, der ud-

viklede sig til en principiel Strid om Bispens Myndighed over Cistercienserklostrene i hans Stift. 1493 rejste han over for Kronen Fordring paa Kbh.s Slot, et Krav, der, som Kongens Forhold til Hovedstaden havde udviklet sig, nødvendigt maatte afvises; samtidig indlod han sig af ubetydelige Grunde i Konflikt med den mægtige Poul Laxmand, saa at Ærkebispens maatte advare ham mod at sætte hele den danske Kirkes Forhold til Adelen paa Spil. Paa alle Hovedpunkter led han Nederlag. — Han stiftede et Vor Frue Alter i Roskilde Domkirke og byggede Holmstrup Kirke.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 426. Dsk. Mag., 4. Rk., II, 1873, S. 60—69; 5. Rk., III, 1893—97, S. 356—77. Johs. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans, 1907. Samme i Hist. Tidsskr., 8. Rk., I, 1907—08, S. 254—83. Acta Pontificum Danica, III—V, 1908—13. Erik Arup: Danmarks Historie, II, 1932, S. 275 ff.

Poul Bagge.

Skeel. Det tværdelte og i øverste Felt delte Skjold hører til de tidligst forekommende danske Slægtsvaaben og føres i Midten af 13. Aarhundrede i Sjælland og Skaane af Slægten Drefeld og i Begyndelsen af 14. Aarhundrede i Jylland, hvor en formentlig fælles Stamme har spaltet sig ud i Slægterne Sandberg, S. og Viffert. Vaabenet føres endvidere af flere mindre, lavadelige Ætter. Johannes Skelesen (nævnt 1366) antages at have været Fader til Albret Rytter (kaldet Lange S.) (nævnt 1401), der skal have ejet Møgtved; hans Søn Anders S. (nævnt 1421 og 54) til Møgtved var Bedstefader til Anders S. (nævnt 1506 og 52) til Hegnet, Rostrup og Jungetgaard, af hvis Børn skal nævnes Jacob S. (d. 1565), der druknede ved Bornholm, Herman S. (d. 1555) til Jungetgaard — hvis Søn var Albret S. (d. 1609) til Jungetgaard — og nedenn. Albret S. (d. 1568) til Hegnet og Fusingø m. m., der var Fader til Karen S. (d. 1601) — gift med Rigmarsken Peder Munk (1534—1623, s. d.) — og til Rigsraaden Christen S. (1543—95) til Hegnet og Fusingø m. m., der var Fader til nedenn. Otte S. (1576—1634) til Hammelse og Markie og til de nedenn. Rigsadmiralen Albret S. (1572—1639) til Hegnet og Fusingø m. m., og Rigmarsken Jørgen S. (1578—1631) til Sostrup m. m., hvis Søn nedenn. Gehejmeraad Christen S. (1623—88) »den Rige« til Gl. Estrup m. m. var Fader til nedenn. Jørgen S. (1656—95) til Sostrup m. m. Dennes Søn Kammerherre, Oberst Greve Christen S. (Scheel) (1695—1731) til Grevskabet Scheel, som han erigerede 1725, og Stamhuset Gl. Estrup var Fader til Overstaldmester, Gehejmekonferensraad.

Greve Jørgen S. (Schæel) (1718—86) til Grevskabet Scheel og Stamhuset Gl. Estrup, hvis Søn var nedenn. Diplomat Greve Christen S. (Scheel) (1743—71); denne var Fader til Kammerherre Greve Jørgen S. (Scheel) (1768—1825) til Grevskabet Scheel (solgt 1823) og Stamhuset Gl. Estrup, af hvis Børn skal nævnes Greve Christen S. (Scheel) (1792—1844) til Stamhuset Gl. Estrup og Kammerherre, Greve Henrik Jørgen S. (Scheel) (1796—1862) til Stamhuset Rosenkrantz, der var Fader til nedenn. Politiker Greve Frederik (Fritz) Christian Rosenkrantz S. (Scheel) (1833—1912). Af Greve Christen S. (Scheel)s Børn skal nævnes Komtesse Eleonore Henriette Cathrine S. (Scheel) (1814—78), der ægtede Filologen Hans Kofod Whitte (1810—94, s. d.), og Kammerherre Greve Jørgen S. (Scheel) (1827—89), der var Fader til Greve Christen S. (Scheel) (1853—1926) til Gl. Estrup — hvis Søn er Lensgreve Jørgen Carl S. (Scheel) (f. 1874) til Gl. Ryomgaard og Hjelm — og til Komtesse Christiane S. (Scheel) (1855—1934), der var gift med Kammerherre Otto Jacob Brønnum Scavenius (1849—1913, s. d.). — Ovenn. Rigsadmiral Albret S. (1572—1639) var Fader til Otte S. (1605—44) til Katholm og Hessel m. m., og til nedenn. Rigsraad Christen S. (1603—59) til Fusingø og Holbækgaard m. m., af hvis Børn skal nævnes de nedenn. Berte S. (1644—1720) til Holbækgaard og Selsø — der ægtede Generaløjtnant Niels Rosenkrantz (1627—76, s. d.) — og Stiftamtmand Mogens S. (1650—94) til Fusingø m. m. — hvis Datter Charlotte Amalie S. (1685—1729) til Stamhusene Fusingø og Holbækgaard, der var gift med Christian Ludvig v. Plessen (1676—1752, s. d.), overførte Navnet Scheel til Familien v. Plessen — samt Birgitte S. (1638—99), der først var gift med Christian Barnekow (1626—66, s. d.), derefter med Greve Christoffer Parsberg (1632—71, s. d.), og Gehejmeraad Otto S. (1633—95) til Vallø og Rudholt m. m.; denne var Fader til Birgitte S. (1669—1737) — der var gift med Stiftamtmand Otte Krabbe (1641—1719, s. d.) — og til Amtmand, Etatsraad Christen S. (1663—1709) til Vallø og Rudholt, hvis Datter Charlotte Amalie S. (1700—63) ægtede Statsminister Iver Rosenkrantz (1674—1745, s. d.). — Ovenn. Otte S. (1605—44) til Katholm og Hessel m. m. var Fader til Vibeke S. (1633—85), gift med Baron Jens Juel (1631—1700, s. d.), til Amtmand, Etatsraad Otto S. (1636—96) til Birkelse og til Etatsraad Jørgen S. (1634—96) til Broholm og Arreskov, hvis Sønnesøn nedenn. Stiftamtmand Gehejmeraad Holger S. (1699—1764) til Stamhuset Birkelse m. m. var Fader til Re-

gitze Sophie Charlotte S. (1746—1806), gift med Kancellipræsident Christian Brandt (1735—1805, s. d.), til Amtmand, Gehejmerraad Anders S. (1731—76) til Stamhuset Birkelse, til de nedenn. Gehejmerraad Frederik (Fritz) Christian S. (1735—98) til Stamhuset Birkelse og Statsminister Jørgen Erik S. (1737—95) til Faarevejle, samt til Amtmand Vilhelm Mathias S. (1746—1817), af hvis Børn skal nævnes Landsoverretsprokurator Holger Frederik S. (1785—1838) — Fader til nedenn. Justitiarius Vilhelm Samuel S. (1810—87) — Underretsprokurator Jørgen Erik S. (1793—1817) — hvis Søn var nedenn. Politiker, Gehejmekonferensraad Erik Vilhelm Robert S. (1818—84) til Dronninglund — og Kaptajn Christian S. (1789—1850), hvis Datter Regitze Sophie S. (1827—1917) var gift med Overretsjustitiarius Niels Frederik Schlegel (1824—91, s. d.). Ovenn. Statsminister Jørgen Erik S. (1737—95) var Fader til Sophie Eleonora Frederikke S. (1778—1836), der ægtede Prins Frederik Carl Emil af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1767—1841, s. d.), til Major Christian Frederik Erik S. (1777—1837) — hvis Datter Clara Charlotte Fanny S. (1809—98) ægtede Gehejmekonferensraad Peter Hersleb Classen (1804—86, s. d.) — og til Sophus Peter Frederik S. (1776—1826) til Stamhuset Birkelse, hvis nedenn. Søn Kammerherre Jørgen Erik Frederik S. (1802—49) til Stamhuset Birkelse var Fader til nedenn. Politiker Sophus Frederik Erik Otto S. (1836—97) til Stamhuset Birkelse. — Ovenn. Anders S. (nævnt 1421 og 54) var Fader til Iver S. (nævnt 1465 og 89) til Møgtved, hvis Sønnesøn Niels S. (d. 1561) til Nygaard var Fader til nedenn. Ingeborg S. (d. 1604) til Voergaard, der var gift med Otte Banner (d. 1585) til Asdal.

V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871; Suppl. 1882. Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 407—42; XXIII, 1906, S. 502; XXVIII, 1911, S. 574; XL, 1923, S. 552; XLVI, 1929, II, S. 309; XLVIII, 1931, II, S. 159; LI, 1934, S. 277; LIII, 1936, II, S. 122; LVI, 1939, II, S. 120; LVII, 1940, II, S. 169 f.

Albert Fabritius.

Skeel, Albret, d. 1568, til Fusingø, Adelsmand. D. 28. Nov. 1568 i Roskilde, begr. i Aalum K. Forældre: Anders S. (d. tidligst 1552, gift 2° senest 1537 med Bege Eriksdatter Rosenkrantz) og Karen Hermansdatter Flemming. Gift før 1. Aug. 1540 med Kirsten Sandberg, d. 8. Febr. 1572, D. af Christiern Andersen S. (d. tidligst 1523) og Anne Olufsdatter Sommer (d. tidligst 1543).

A. S. nævnes tidligst i den store Reces 1536; 1539 deltog han i Takseringen af det Bøndergods, som Vendelboerne havde for-

brudt under Clementsfejden. Efter sin Fader fik han dels den lille Gaard Raastrup i Thy, dels Hegnet i Salling, som han dog til 1565 maatte dele med Broderen Jacob. Disse oprindelig yderst beskedne Besiddelser øgede han efterhaanden stærkt. Ved Mage-skifter med Kronen erhvervede han adskilligt af det tidligere Klostergoods, bl. a. Hammelmose Nord for den store Vildmose; ved sit Giftermaal fik han Gjendrup Vest for Randers, som han ombyggede til en anselig og stærkt befæstet Borg, der fik Navnet Fusingø. Den Dygtighed, hvormed han forvaltede sin private Formue, var vel ogsaa Grunden til, at Christian III. betroede ham en Række til Dels betydelige Forleninger: Irup 1537—40, Børglum Kloster 1540—57, det lille Manneby Len 1540—68, Bøvling 1558—61 med Hind og Ulvborg Herreder 1558—60; Smerupgaard paa Thyholm, som allerede Faderen havde haft i Pant, fik han 1558 Tilladelse til at indløse fra sine Medarvinger. Under Frederik II. fik han derimod ingen nye Forleninger. Ved Syvaarskrigens Udbrud blev han Chef for Orlogsskibet »Mercurius« og deltog som saadan i Søslaget ved Øland 11. Sept. 1563. Paa Herredagen n. A. anklagedes han af Eiler Hardenberg paa Kongens Vegne for forsømmelig Passivitet under Kampen; men da han kunde fremlægge et Vidnesbyrd til sin Fordel og lovede at skaffe flere, udsattes Sagen, og senere synes den at være bilagt i Mindelighed. — Maleri i hel Figur paa Birkelse; det stammer fra Holmegaard og hører til en, delvis fantastisk, Serie S.-Billeder fra 18. Aarh. Ligsten i Aalum K.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 414 f. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien S., 1871, S. 66—77; Suppl. 1882, S. 21 ff. H. D. Lind: Fra Kong Frederik den Andens Tid, 1902, S. 240. Saml. t. jydsk Hist. og Top., 3. Rk., V, 1906—08, S. 212—20.

Henry Bruun.

Skeel, Albret, 1572—1639, Rigsadmiral. F. 23. Nov. 1572 paa Fusingø, d. 9. April 1639 paa Riberhus, begr. i Ribe Domk. Forældre: Senere Rigsraad Christen S. (1543—95) og Margrethe Brahe (1551—1614). Gift 5. Juli 1601 i Nyborg med Birte Friis, f. 27. Febr. 1583 paa Hesselager, d. 31. Jan. 1652 paa Fusingø, D. af Niels F. til Ørbæklunde og Hesselager (1544—1610) og Vibeke Christoffersdatter Gyldenstjerne (1549—1613).

Efter Skolegang i Viborg rejste A. S. 1585—94 i Udlandet (Strassburg, Padova, Siena, Frankrig, England) uden, som det synes, at tilegne sig større Lærdom, i alt Fald i de gamle Sprog. 1595 blev han Hofjunker; 1597 fulgte han Christian IV. paa Frier-

færden til Brandenburg, 1597—98 som Hofmester Hertug Ulrik, Kongens Broder, paa en Rejse til Frankrig (hvor han 1597 immatruleredes i Orléans), England og Skotland. 1599 udnævntes han til Hofskænk og var med paa Kongens Rejse til Nordkap; 1600 var han Kongens næstkommanderende paa Skibet »Victor« paa den ufuldførte Rejse til Akershus. Efter sit Bryllup 1601 udtraadte han af Hoftjenesten og forlenedes med Riberhus; allerede tidligere havde han i Forlening faaet Mariæ Klosters Provsti i Oslo, som han besad til 1603. 1603 fulgte han Kongen til Hylningen i Hamburg, 1606 paa Rejsen til England, hvor han fungerede som Marskal. 1608 var han blandt den jyske Adels befuld-mægtigede ved Prins Christians Valg. 1609 blev han Ritmester for Riberfanen (den gule) af jyske Rostjeneste og deltog som saadan med Hæder i Kalmarkrigen, bl. a. ved Indtagelsen af Ny Lødøse 1611, Stormen paa Elfsborg 1612 og Indfaldet i Västergötland s. A., under hvilket han i en Fægtning nær Jönköping fik sin Hest skudt under sig. Stedse fastere satte han sig i Kongens Gunst; 1611 stod han Fadder til Kongesønnen Hertug Ulrik. 1616 blev han Ridder af den væbnede Arm, Rigsraad og Rigsadmiral. 1618 og 1619 var han Sendemand til Gottorp, 1620 til Bremen; 1620 synes han at have krydset med en Eskadre i Nordsøen; 1622 deltog han i Herredagen i Bergen og virkede som Kommissær ved Opret-telsen af Saltkompagnierne, 1623 var han til Stede paa Landdagen i Rendsborg.

Jan. 1623 fratraadte han Stillingen som Rigsadmiral. Ligprædi-kenen angiver som Grund en Sygdom i Fødderne; en af Slange og Holberg meddelt Tradition vil derimod vide, at han afskedigedes som Følge af et heftigt Sammenstød med Christian IV.; ifølge et Haandskrift (der dog henlægger Begivenheden til 1627) skal han have trukket sit Sværd mod Kongen. Hvad der fandt Sted, kan ikke sikkert bestemmes; muligvis har Traditionen mere eller mindre sammenblandet det skete med Striden mellem Kongen og A. S.s Broder Jørgen S. 1627. Som Rigsraad vedblev A. S. at indtage en fremtrædende Position. Under Kejserkrigen maatte han 1627—29 forlade Riberhus Len; 1629 var han en af de danske Fredsforhandlere i Lübeck og deltog i Bestræbelserne for at bryde Kongens Modstand mod rimelige Fredsvilkaar. S. A. var han blandt de Kommissærer, som skulde undersøge de jyske Bønders og Køb-stæders Forhold og erklære sig om Midler til atter at bringe dem paa Fode. 1629, 1631 og 1632 deltog han i Forhandlinger med Gottorp, 1634 i Kolding i Forhandlingerne om Udvidelse af Unio-nen med Hertugdømmerne, 1637 i Landdagen i Flensborg. Nogen

betydelig Rolle spillede han, der udadtil var for en streng Neutralitetspolitik, dog ikke.

Efter Faderen havde A. S. arvet Fusingø (Sønderlyng Hrd.) og Hegnet (Harre Hrd.) og vist ogsaa Lergrav (Hammerum Hrd.); ved Køb blev han Ejer af Holbækgaard (Rougsø Hrd.), Katholm (Sdr. Dyrs Hrd.) og Hessel (sst.); talrige Mageskifter med Kronen udvidede og afrundede Godserne, som 1625 takseredes til 2744½, 1638 til 2076½ Td. Htk. Om hans Velstand vidner, at han 1618 kunde indskyde 3630, 1625 20 000 Rdl. i Det ostindiske Kompagni. Mod Kirker, Skoler — især Ribe Skole (»Legatum Scheelianum«) — og fattige var han meget godgørende. — Epitafium i Ribe Domk. i A. S.s Gravkapel (det tidligere Kapel »Bethlehem«, købt af A. S. 1620). Maleri paa Fr.borg og af Remmert Piettersz paa Ryegaard. Stik af J. Haas 1753 efter Tegning af P. Cramer.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 415 f. J. Borchardsøn: Ligprædiken over A. S., 1639. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 134—61; Supplement, 1882, S. 40—48. K. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, I—II, 1883—88. J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse, II, 1884. H. D. Lind: Kong Kristian den Fjerde og hans Mænd paa Bremerholm, 1889. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, III, 1916; IV, 1917. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., I, 1898, S. 130; 9. Rk., I, 1928, S. 36. H. F. Rørdam: Københavns Universitets Historie fra 1537 til 1621, II, 1869—72, S. 347 f. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1660, I, 1876, S. 84.

C. O. Bøggild Andersen (J. A. Fridericia).

Skeel, Berte, 1644—1720, Legatstifter. F. 26. Marts 1644 paa Vallø, d. 5. Juli 1720 i Kbh., begr. i Nic. K. Forældre: Rigsraad Christen S. til Fusingø og Holbækgaard (s. d.) og 1. Hustru. Gift 30. Jan. 1662 i Viborg med Amtmand, senere Generalløjtnant Niels Rosenkrantz til Stovgaard og Alsted (s. d.).

Kun tretten Aar gammel blev B. S. tilsagt Oberst Kjeld Lange, men han faldt under Kbh.s Belejring 1658. Fire Aar efter stod hendes Bryllup med den senere Generalløjtnant Niels Rosenkrantz, en modig og dygtig Officer, som med stor Hæder deltog i Belejringen 1658—59 og i Skaanske Krig, hvor han faldt under Angrebet paa Helsingborg 1676. Resten af sit Liv, i 44 Aar, hensad B. S. derefter som Enke. Hun var en saare virksom og varm-hjertet Kvinde, som efter at have mistet først Manden, siden alle deres Børn, gjorde sit Hjem til et udmærket Opdragelsessted for en Mængde adelige Dreng og Piger. Af Holbækgaard, som hun arvede efter Faderen, oprettede hun et Stamhus til Fordel for en Broderdatter. I Forening med Niels Juels Enke, Margrethe

Ulfeldt, købte hun 1698 Sortebrødregaard ved Roskilde med 231 Tdr. Htk. Jordegods, hvoraf de n. A. oprettede en Stiftelse, Roskilde adelige Jomfrukloster, med Fundats af 19. Marts 1699 (kgl. konf. 19. April s. A.). Ogsaa senere betænkte B. S. denne Stiftelse med rige Gaver, ligesom hun stiftede flere mindre Legater, især til Fattigfolk. Sine Gaarde styrede hun med stor Dygtighed. Hele sit lange Liv fulgte hun sit Hjertes Trang ved at tage sig moderligt af de unge og vise Gavmildhed mod de nødlidende, saa hun ved sin Død efterlod sig et ualmindelig smukt Eftermæle. — Malerier paa Gl. Køgegaard (Barnebillede), Ryegaard og Roskilde adelige Jomfrukloster og paa Odense Kloster. Stik af Joh. Friedlein 1720.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 418 f. Iver Brinck: Ligprædiken over Berte Skeel. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 247—53; Suppl. 1882, S. 71 f. L. Bobé: Roskilde adelige Jomfrukloster 1699—1899, 1899.

Albert Thomsen (G. L. Wad).

Skeel, Christen (Albretsen), 1603—59, Rigsraad. F. 27. Juli 1603 paa Riberhus, d. 30. Marts 1659 i Kbh., begr. i Aalum. Forældre: Senere Rigsadmiral Albret S. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 12. Sept. 1630 i Odense med Birgitte Rud, f. 31. Aug. 1612 paa Fuglsang, d. 25. Maj 1645 i Kbh., begr. sst. (Helligg.), D. af Corfitz R. til Fuglsang og Sandholt (s. d.) og Hustru. 2° 28. Okt. 1649 paa Vallø med Margrete Lunge (Dyre), f. Maj 1616 paa Elfsborg, d. 7. Okt. 1653 paa Vallø, begr. i Køge (gift 1° 1646 med Mogens Bille til Tirsbæk, 1617—48), D. af Rigmarsk Jørgen L. (s. d.) og Hustru.

C. S. blev fra 1605 opdraget hos sin Farmoder Margrethe Brahe og gik derpaa 1611—19 i Ribe Skole. 1619—23 studerede han i Tyskland (Giessen 1619—20, Tübingen 1620—22), 1623—27, efter et kort Ophold i Danmark, i Nederlandene, England, Frankrig og Italien (1626 immatrikuleret i Padova). Han synes at have erhvervet grundige Kundskaber, bl. a. i Latin og Fransk. 1627 tjente han i Hoffanen; Vinteren 1627—28 fulgte han Kansler Christen Friis og Rigsraad Tage Thott paa deres Sendefærd til Sverige, 1629 sin Fader og de andre danske Kommissærer ved Fredsforhandlingerne i Lübeck. 1632 blev han Løjtnant ved den jyske Rostjeneste. 1638 valgtes han som en af de to Landkommissærer for Sjælland og genvalgtes 1645 til dette Embede. Han bidrog til at give Landkommissærinstitutionen fastere Skikkelse og udvidede Funktioner og spillede en betydelig Rolle som Talsmand for sin Stand.

Den politiske Indflydelse, han hermed vandt, førte i Forbindelse

med hans Byrd og Rigdom til, at han Juni 1649 optoges i Raadet med et stort Antal adelige Stemmer. Som Rigsraad førte han en Protokol over Kongens Propositioner til Raadet og dettes Indlæg, men skrev samtidig en privat Dagbog (fra 6. Juli 1649 til 6. Nov. 1658) over Raadsforhandlingerne, som er en vigtig Kilde til Tidens politiske Historie, samtidig med, at den tegner C. S.s eget Ansigt. En Mand af dyb Guds frygt, varmt Fædrelandssind og streng Pligtfølelse, men udpræget konservativ, forankret i den adelige Stats- og Samfundsopfattelse, uden Trang til større Reformer og uden stærkt Initiativ, en aandelig Ætling af den Raadstype, hvis mest fremtrædende Repræsentanter er Niels Kaas, Chr. Friis'erne og Chr. Thomesen (Sehested). Hans Svane siger med Rette om ham, at »han gik i de samme Fodspor med den Sal. Hr. Kansler (Chr. Thomesen) i sit Livs Fremdragelse, Kristendoms Øvelser samt store Nidkærhed til Guds Ære at forfremme«. Med Kansleren delte han ogsaa det mere og mere mistrøstige Syn paa den politiske Udvikling i Danmark. Maaske har en Mavelidelse, som allerede fra 1640'erne synes at have plaget ham, bidraget til at formørke hans Livstemning.

Rigets Velfærd var for C. S. nøje forbundet med den gamle Raadsforfatnings Bevarelse, idet han dog, mod Rigmarsk Anders Billes Angreb, ønskede Landkommissærerne bevarede, da de havde »udrettet meget godt og forhindret meget, som var skadeligt, og derved blev Adelen dygtige til at tjene deres Fædreland«. Skønt selv rede til at opgive sin Accisefrihed var han mod en Konsumtionsskat, da den vilde vække almindelig Misfornøjelse. I Forsvarsforhandlingerne var han nærmest for en væbnet Landstorm, støttet af enkelte hvervede Afdelinger. Udadtil burde man undgaa ethvert udfordrende Skridt, navnlig mod Sverige. Af Hannibal Sehesteds norske Statholderstyre var han en bestemt Modstander, og han fandt baade Sehesteds og Ulfeldts Fald fortjent, selv om han kunde have ønsket en lempeligere Fremgangsmaade fra Kongens Side.

Fra 1650 var C. S. forlenet med Trykkevælde. 1650 sendtes han til Bornholm for at undersøge Ebbe Ulfeldts Lensstyrelse. 1653 blev han Generalkommissær. 1656 ledsagede han Kongen til Norge. Paa Odensemødet Febr. 1657 blev han, som efter Evne virkede mod en Krig, en af de fire Raader, som skulde modtage de bevilgede Midler til at ruste for. Juli s. A. beskikkedes han til Medlem af det Raadsudvalg, som skulde sørge for Udrustningen og tage sig af den daglige Forvaltning, et paa Grund af den forfærdelige Penge- mangel og den af Krigen skabte Forvirring saare byrdefuldt Hverv.

Hans og hans Medbrødres Breve er fulde af fortvivlede Klager. Efter Karl Gustafs Erobring af Fyn udsendtes C. S. sammen med Rigshofmester Joachim Gersdorff 8. Febr. 1658 for at indlede Forhandlinger, og han deltog i de Underhandlinger i Vordingborg, Taastrup og Roskilde, som afsluttedes med den haarde Fredslutning 26. Febr.

Da den svenske Konge Aug. s. A. brød Freden, sendtes C. S., sammen med Mogens Høg, paa ny ud for at standse ham ved Fredsforhandlinger, men maatte vende tilbage til Kbh. med uforrettet Sag. Skønt Hovedstaden viste Villie og Evne til at modstaa den svenske Belejring, var han i den korte Tid, han havde tilbage at leve i, præget af dyb Pessimisme. Lidende (fra Maj 1658) af »en heftig Katarrh paa Brystet« fulgte han med Sorg og Ængstelse Rigsraadets Tilsidesættelse og Kongens fremmedfødte Raadgiveres stigende Indflydelse og de stedfundne Krænkelser af den gamle Forfatning og Adelens Privilegier. Sandsynligvis har han haft en væsentlig Andel i Raadets Forslag fra April og Maj 1658 om Indførelse af Kollegier og en Stænderforfatning. Senere vendte han sig i en Skrivelse, der er trykt af Suhm med Datoen 24. Nov. 1658, men som maa være affattet en Maaned Tid tidligere, til sine Raadsfæller og manede dem til at indgive et Indlæg til Kongen mod Tilsidesættelsen og mod de fremmede. Fra 6. Nov. tvang Sygdommen ham til at holde sig borte fra Raadsmøderne. Paa sit Sygeleje satte han nu selv en Skrivelse til Frederik III. sammen, som han dikterede sin otteaarige Søn Mogens, »paa det, det skulde ikke videre udkomme«. Han bad her, da han tvivlede om sin Helbredelse, om Afsked fra Raads- og Lensmandsembede, bebrejdede Kongen, at han forbigik sit Riges Raad og i Stedet betroede sig til fremmede, »som ved intet af vores Lands Love«, hvad der vilde blive ham, hans Hus og alle danske Undersaatter til Ruin og Ødelæggelse, og formanede ham, »som udi Guds Aasyn«, »at I holder Eder til Eders egne Danske, som ere Eder tro og ville Eder vel«, og at »det unge Raad maa afskaffes«. I sin overleverede Form, der afviger fra det oprindelige Udkast, er Skrivelsen dateret 27. Febr. 1659. Om den kom Frederik III. i Hænde, ved vi ikke. En Maaned senere døde C. S.

C. S. var en af sin Tids største Godsejere i Danmark. Fra Faderen arvede han Fusingø og Holbækgaard, og dels ved sine Giftermaal, dels ved Køb blev han Ejer af Vallø med Gunderup og Rudholt (Egøjegaard), Gl. Køgegaard (Ramsø Hrd.), Odden (Vennebjerg Hrd.), Stenbæk (Horns Hrd.), Bodumbisgaard (Refs Hrd.) og Andel i Birkelse (Kær Hrd.). Han takseredes 1638 til

1453 Tdr. Htk., men fik siden adskilligt mere. Han var baade en driftig Godsstyrer (Hollænderier, Plantning af levende Hegn m. m.) og en human og hjælpsom Husbonde. Paa flere af Godserne lønnede han Skolemestre, og han og hans ligesindede Hustruer tog sig af Godsernes fattige, bl. a. ved Indrettelse af Hospitaler. Til Understøttelse af Studenter ved Kbh.s Universitet stiftede han 1647 det store »S.ske Stipendium« (oprindeligt Kapital 9000 Rdl.). Ogsaa Kronen hjalp han af sine Pengemidler ved omfattende Laan.

Maleri af Remmert Piettersz (Fr.borg); Malerier paa Ryegaard (1658) og Gl. Køgegaard (1651). Gravmæle i Aalum K. Helfigursbillede paa Birkelse, hørende til Holmegaard (-Vallø)-Serien fra 18. Aarh. Stik af A. Haelwegh ca. 1658 efter A. Wuchters' Maleri og af samme ca. 1660. Stik af J. Haas 1753 efter Tegning af P. Cramer.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 416. Hans Svane: Ligprædiken over C. S., 1661, delvis optrykt i: C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede, I, 1874—75, S. 295—316. J. R. Brochmand: Ligprædiken over Birgitte Rud, 1646. C. M. Tausen: Ligprædiken over Margrethe Lunge, 1654. Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, I, 1792, S. 299—310. Dsk. Mag., 3. Rk., IV, 1854 (C. S.s Dagbog). V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 185—209; Supplement, 1882, S. 53—61. F. Carlsen: Efterretninger om Gammelkjøgegaard og Omegn, I, 1876, S. 158—91. A. Petersen: Vallø og Omegn, en historisk Skildring, 1877, S. 104—20. K. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, II—III, 1887—90. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894. Østsjæll. Aarbøger, III, 1903, S. 95—99. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede, I, 1909. C. G. Weibull i Hist. tidskr. f. Skåneland, III, 1908—09. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, V, 1920. O. Walde i Samfundet Örebro Stads- och Läsebiblioteks Vänner, Meddelande IX, 1940, S. 40 f. Danske Herregaarde ved 1920, I—III, 1920—23. Personalthist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1928, S. 42.

C. O. Bøggild Andersen.

Skeel, Christen (Jørgensen), 1623—88, Gehejmerraad, Stiftamtmand. F. 23. Jan. 1623 paa Sostrup, d. 23. Marts 1688 paa Ulstrup, begr. i Aarhus Domk. Forældre: Senere Rigsmarsk Jørgen S. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 29. Aug. 1652 i Kbh. med Birgitte Rosenkrantz, f. 25. Marts 1633 paa Aalholm, d. 21. Maj 1677, begr. i Kbh. (Nic.), D. af Palle R. til Krenkerup (s. d.) og 3. Hustru.

C. S. blev 1635—37 opdraget hos Professor Svend Pedersen ved Odense Gymnasium, senere hos Moderen paa Sostrup til hendes Død 1640. S. A. overdrog han Fætteren Christen S. (Albretsen) Bestyrelsen af sine Godser og rejste 1641 med Professor Frederik

Andersen som Hofmester til Udlandet. Han var 1641—43 i Nederlandene, 1643—46 i Frankrig (Febr. 1644 immatrikuleret i Orléans), hvorfra han 1646 drog til Italien, hvor Hofmesteren døde i Genova. C. S. besøgte bl. a. Universiteterne i Siena (immatrikuleret 1646) og Padova (1647) og kom siden til Sicilien og Malta, hvorfra han ledsagede Malteserridderne paa et seks Ugers Søtogt mod de vantro. Paa Hjemreisen, som tiltraadtes 1649, besøgte bl. a. England. Først i Foraaret 1650, efter ni Aars Fraværelse, var han atter hjemme i Danmark, hvor han gik i Lag med sine Godsers Administration og Udvidelse. Fra Faderen havde han Ulstrup, Gl. Estrup, Sostrup, Ørbækgaard, Skærvad og Kellingbøl; efter Svigerfaderen og Svigermoderen fik han Kærstrup (Fuglse Hrd.), Nørregaard (Musse Hrd.), Eskær (Horns Hrd., Vendsyssel, solgt 1670) og Rosenlund (Musse Hrd.); ved Køb erhvervede han Ravnholt (Vindinge Hrd.), Tølløse (Merløse Hrd., tilbyttet mod Kærstrup), Orelund (Baag Hrd.) og Søgaard (Merløse Hrd.). Hertil kom et Antal Kirker, købt af Kronen, og en betydelig Mængde Strøgods, Gaarde i Kbh. og Viborg og Andel i Brobyværks Geværfabrik og Jernværk. Han var en af de rigeste, nogle mente: den rigeste, Adelsmand i sin Tids Danmark og fik Tilnavnet »den Rige«. Sagnet fortæller, at han søgte at øge sin Rigdom ved Guldmageri; man har fundet en Støtte herfor i det Laboratorium, som længe eksisterede i det søndre Taarns Kælder paa Gl. Estrup.

I Regeringens Tjeneste nævnes han først, da han 1658 overtog en Sendelse til Brandenburg og s. A. blev Krigskommissær. Han underskrev Haandfæstningens Kassation af 16. Okt. 1660 og blev 1661 Medlem af Lovkommissionen, men traadte først stærkere frem efter Christian V.s Tronbestigelse. Nov. 1670 udnævntes han til Gehejmeraad og Assessor i Statskollegiet, 1671 til Stiftsbefalingsmand over Viborg Stift og Amtmand over Hald og (til 1682) Skivehus Amter; han var tillige Medlem af Højesteret fra 1670. Greveværdigheden, som skal have været ham tilbudt, siges han at have afslaaet. 1671 sendtes han til Bornholm for at ordne Øens Forsvarsvæsen, 1672 blev han Medlem af Kommissionen til Revision af Kronens Udbetalinger siden 1660, 1673 af en Kommission til Undersøgelse af Forholdene paa Holmen. 1676 indtraadte han i den over Griffenfeld nedsatte Kommissionsdomstol og var den eneste af de elleve Dommere, som ikke fandt det foreneligt med sin Samvittighed at underskrive Dødsdommen, da han ikke ansaa Højforræderianklagen for bevist. »Give Gud, vi havde mange Skeeler, du er en ærlig Mand«, skal Christian V. ved den Lejlighed have sagt, idet han klappede C. S. paa Skulderen.

Forskellige Legater, Hospitalsstiftelser m. m. er knyttede til C. S.s Navn.

Hv. R. 1671. — Maleri af A. Wuchters (med Hustruen). Miniature af samme (Fr.borg). Stik af Hub. Schaten 1694.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 426. S. S. Glud: Ligprædiken over C. S., 1693. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 229—36; Supplement, 1882, S. 64—67. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, II, 1894, S. 422—26, 529. J. Lindbæk: Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676, I—II, 1903—10. C. Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger, I, 1908 (se Registeret i II, 1922). Danske Herregaarde ved 1920, I—III, 1922—23. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1928, S. 104. *C. O. Bøggild Andersen.*

Skeel (Scheel), **Christen**, Greve, 1743—71, Diplomat. F. 15. Juni 1743 paa Gl. Estrup, d. 18. Nov. 1771 i St. Petersborg, begr. i Auning K. Forældre: Greve, Kammerherre, senere Gehejmekonferensraad Jørgen S. (1718—86, gift 2° 1745 med Charlotte Louise v. Plessen, 1720—1801) og Lucie v. Thienen (1718—43). Gift 18. Febr. 1765 paa Christiansborg (Slotsk.) med Eleonora Agnes Raben, f. 24. Marts 1743 i Kbh., d. 21. Juni 1808 paa Ulstrup, D. af Gehejmerraad Frederik R. (s. d.) og Hustru.

Naar S. kun 25 Aar gammel udnævntes til dansk Gesandt ved det russiske Kejserhof, kunde han takke J. H. E. Bernstorff for denne Udmærkelse. Tidligt havde Bernstorff opdaget hans fremragende diplomatiske Evner, og han var ivrig efter at drage ham frem og betro ham vigtige Opgaver. Ogsaa en Mand som Ditlev Reventlow saa rige Muligheder gemt i den unge S. »C'est le jeune homme le plus aimable et le plus estimable que je connoisse ici«, udtalte han allerede 1766, og ved S.s tidlige Død sørgede han over ham som over Tabet af en kær Søn. De vanskelige Opgaver, der blev lagt paa S.s Skuldre som dansk Gesandt i St. Petersborg, løste han til Bernstorffs fulde Tilfredshed. S. kom til Rusland i den besværlige Periode mellem Afslutningen af den provisoriske og den endelige Mageskiftetraktat. Hans taktfulde og forsigtige Optræden erstattede hans Mangel paa Erfaring, og det lykkedes ham paa heldig Maade at tilendebringe Forhandlingerne om Traktaten af 13. Dec. 1769. Ved Bernstorffs Fald 1770 besværliggjordes hans Stilling i høj Grad. Han repræsenterede nu et Hof, der til en vis Grad ønskede at løse sig ud af et alt for intimt Samarbejde med Rusland, og der maatte vises megen Behændighed for stedse at overbevise den mistænksomme Kejserinde Katharina II. og hendes endnu mere mistroiske Førsteminister Panin om Danmarks fortsatte Tro-

fasthed over for indgaaede Aftaler. Samtidig med at S. maatte drive paa Arbejdet med Afslutningen af den endelige Mageskifte-traktat, var det hans Opgave at forsvare Kongens Modvillie mod at blande sig i Sveriges indre Forhold. Ogsaa Episoden med den russiske Gesandt Filosofov, der efter Bernstorffs Fald gennem Kabinetet havde tilstillet Kongen en meget fornærmelig Note, stillede Krav til S.s diplomatiske Smidighed, men han løste denne Opgave saavel som de andre til Kongens fulde Tilfredshed. S.s pludselige Død gav Anledning til Rygter om, at han var skaffet af Vejen af Katharinas Favorit Orlov, men dette Rygte er efter al Sandsynlighed ubegrundet. S. havde efter sin Farfader tiltraadt Grevskabet Scheel og Stamhuset Gl. Estrup, ligesom han havde arvet andre jyske Godser. Hans Søn *Jørgen S.* (1768—1825) satte Grevskabet over Styr, saaledes at kun Stamhuset Gl. Estrup blev tilbage. — Kammerherre 1763. — L'union parfaite 1767. Hv. R. 1769. — Pastel af G. Lundberg (Kunstmuseet); Oliemaleri derefter (Fr.borg; Gatchina), Maleri af A. Bränniche (forhen Gl. Estrup) og af A. Roslin (ligesaa).

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 437. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 321 f. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, II, 1919, S. 105 f., 110. Samme: Bernstorffske Papirer, II—III, 1907—13. Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—72, udg. af Holger Hansen, I—III, 1916—23. Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen: Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760—1800, 1936.

Harald Jørgensen.

Skeel, Erik Vilhelm Robert, 1818—84, Politiker. F. 22. Febr. 1818 i Rørby, d. 5. Nov. 1884 i Kbh. (Garn.), begr. i Aaby, Vendsyssel. Forældre: Underretsprokurator Jørgen Erik S. (1793—1817) og Abrahamine Christiane Budde (1798—1852, gift 2° 1841 med Auditør, senere Justitiarius, Kammerherre V. S. S., s. d.). Gift 1° 1. Nov. 1841 i Holbæk med Cathrine Sophie Nehammer, f. 6. Juli 1816 i Holbæk, d. 5. Febr. 1898 paa Frbg., D. af Farver Carl (Carolus) Borromæus N. (1776—1854) og Sophie Frederikke Klein (1785—1834). Ægteskabet opløst. 2° 12. Dec. 1857 paa Dronninglund med Komtesse Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvig(en), f. 11. Aug. 1810 i Nyborg, d. 24. Sept. 1865 paa Birkelse (gift 1° 1833 med Kammerherre Jørgen Erik Frederik Skeel til Birkelse, s. d.), D. af Greve Vilhelm Carl Ferdinand A.-L. til Bjørnemose (1769—1852, gift 1° 1798 med Edel Dyre Løwenhielm, 1774—1804) og Claudine Bang (1789—1838).

Da Faderen døde før Sønnens Fødsel, tog Moderen Ophold i

sin Faders, Sognepræst Robert Buddes Hjem i Rørby ved Kalundborg, hvor S. opdroges. Af Hensyn til Studeringerne kom han siden i Huset hos General F. Bülow. Han blev Student 1835, privat dimitteret, og cand. jur. 1841. I et Par Aar derefter var han Volontær paa Sjællands Stiftamts Kontor. 1844 købte han ved Hjælp af et Laan paa 50 000 Rdl. af det S.ske Fideikommis Hovedgaarden Dronninglund i Vendsyssel. Med Iver kastede han sig over Godsets Drift, men først efter at han gennem sit andet Ægteskab havde faaet betydeligere Midler mellem Hænderne, lykkedes det ham at hæve Dronninglund til en Mønstergaard. Han overtog i denne Periode en Række faglige og lokale Tillidshverv. Han var Medlem af Hjørring Amtsraad, Formand for Hjørring Amts Landboforening, Medlem af Det kgl. Landhusholdningsselskabs og Landbygningernes alm. Brandforsikrings Bestyrelser. 1875 var han Præsident for den 13. danske Landmandsforsamling.

1859 valgtes han ind i Landstinget, hvor han med en kort Afbrydelse i 1866 havde Sæde til sin Død. 1864—66 var han tillige Medlem af Rigsraadets Landsting. 1869—75 var han Viceformand i Tinget samt Medlem af Rigsretten. Han var til at begynde med en ret ubehjælpesom Taler, og han tog derfor ikke fremtrædende Del i Tingets Arbejde, men i Godsejernes Inderkreds spillede han en betydelig Rolle. Sammen med Estrup traadte han 1865 ind for den Forfatningspolitik, der gjorde Grundbesiddelsen til Landstingsvalgrettens Tyngdepunkt. Han var siden Ministeriet Frijs' tro Støtte. Som Medlem af Hærlovkommissionen af 1866 bidrog han til at tilvejebringe Forlig om Værnepligtsspørgsmaalet, og ligeledes var han med til 1868 at afværge den truende Konflikt mellem Ministeriet og Landstinget vedrørende Valgmenighedsloven.

Ved Ministerskiftet 1870 nævntes han som en af dem, der kunde være Tale om; men først da Estrup 1875 dannede sit Ministerium, traadte ogsaa S. frem i første Række. Han var blandt dem, Kongen henvendte sig til. Selv ønskede han imidlertid ikke at danne Ministerium, men han var villig til at gaa ind under Estrup. Det var Estrups Plan, at S. skulde have Kultusministeriet og Fischer Indenrigsministeriet, fordi Fischer med sine kendte Sympatier for de nye litterære og aandelige Tidsstrømninger ansaas for uegnet til at staa i Spidsen for Kirke og Skole. S. ønskede imidlertid Indenrigsministeriet, der da overdroges ham. Han var i øvrigt betænkelig ved Fischers Indtræden, og han var virksom i de Bestræbelser, der 1880 medførte hans Fjernelse. — I den almindelige Politik var S. Estrups haandgangne Mand, og han regnedes for en af Ministeriets mest »haardkogte«. Under Forhandlingerne om Afviklingen af Provi-

soriet 1877 var han stemt for, om nødvendigt, at gaa til et mere vidtrækkende Provisorium, fordi Venstre efter hans Opfattelse endnu ikke var »mygt nok«. Under Forligsforsøgene 1882 stod han stejlt paa Ministeriets Forbliven og Opretholdelsen af den skarpe Kurs. — I Indenrigsministeriets Ressort, der dengang var meget omfattende, mødte han uden særlige Forudsætninger, men som Estrup havde forudset det, voksede han i sjælden Grad med Opgaven. Han udfoldede megen Flid og tilegnede sig efterhaanden en Forhandlingsform, der trods de vanskelige politiske Forhold bragte ham ret gode Resultater. Straks efter Ministeriets Dannelse nedsatte han Arbejderkommissionen, der tog det frembrydende By- og Industrisamfunds sociale Problemer op; det er dog et Spørgsmaal, i hvor høj Grad han personlig interesserede sig for Kommissionen og dens Arbejde. 1880 gennemførte han Sparekasseloven, Vandløbsloven og Varemærkeloven. Endvidere erhvervede han de sjællandske Jernbaner for Staten og fik gennemført forskellige, særlig jyske, Sidebaner, Kbh.s Havnebane og Limfjordsbroen. Til hans Fortjenester maa endvidere regnes, at han — trods Modstand i visse Højrekredse, der sporede »socialistiske Tendenser« — 1880 førte Loven om Husmandskreditforeningerne igennem. Hans Politik og Administration var i det hele stærkt præget af hans Landbrugsinteresser, hvilket efterhaanden bragte ham i skarp Konflikt med Byerhvervene og disses Fører Tietgen. Han afviste 1881 Grosserer-Societetets Krav om Oprettelse af et Handelskammer, og han truede s. A. Det forenede Dampskibsselskab med Konkurrence fra Statens Side. Ogsaa det sjællandske Landbrug lagde han sig ved en bestemt Lejlighed ud med. Da der 1881 var konstateret Tuberkulose blandt Kreaturer, indført fra Sverige, forbød han videre Indførsel fra dette Land, samtidig med at han standsede Udførselen til England af Kreaturer fra Sjælland. Disse Foranstaltninger vakte en voldsom Kritik. Man saa i dem et Udslag af særlige jyske Agrarinteresser. — S. var i Sind og Skind »som sprungen ud af sin Æts gamle Portræter«, tæt og støt af Ydre, jævn og naturlig af Optræden, men præget af en Selvsikkerhed, der kunde slaa over i Stædighed. Hans Ubevægelighed i Forholdet til den nye Tids politiske, sociale og erhvervsmæssige Strømninger blev skæbnesvanger for hans Parti og var utvivlsomt medvirkende til dets Valgnederlag 1884. Men sejgt og pligtro stod han paa sin Post, og det er næppe for meget sagt, at han sled sig op i sin omfattende Administration. Maj 1884 ramtes han af et apoplektisk Anfald, og 29. Aug. s. A. traadte han ud af Ministeriet.

Kammerherre 1859. Gehejmekonferensraad 1884. — R. 1866. DM. 1871. K.² 1875. K.¹ 1876. S.K. 1878. — Maleri af D. Monies 1858 (Familieeje), litograferet af C. Simonsen, og af H. Olrik 1884 (Birkelse). Litografi fra Em. Barentzen 1869. Træsnit af G. Pauli 1875, af H. P. Hansen 1884 samt fra 1879.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 436. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 339f. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 483—87. N. Neergaard: Under Junigrundloven, II, 1916 (se Registeret). Jul. Schovelin: Tidens Hjul og Tietgen, 1929, S. 322—75 passim. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, III, 1921, S. 246, 257; IV, s. A., S. 127, 161, 166, 168, 370; V, 1923, S. 114, 121, 124, 256; VI, 1925, S. 71, 75, 89, 92, 102, 144, 271, 308; VII, s. A., S. 132, 141, 142, 156, 166 f., 168, 189, 201, 216, 227, 239, 246, 255, 275. Povl Engelstoft og Hans Jensen: Bidrag til Arbejderklassens og Arbejderspørgsmaalets Historie i Danmark fra 1864 til 1900, 1931, S. 38 f., 121. Th. Thaulow: Jacob Brønnum Scavenius Estrup, 1940, S. 180. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, II, 1921—22. Dagbladet 7. Nov. 1884. Berl. Tid. 6. og 11. Nov. s. A. Politiken 7. Nov. s. A. Dagens Nyheder 7. Nov. s. A. Nationaltidende 6. Nov. s. A. Ill. Tid. 16. Nov. s. A. Danske Herregarde ved 1920, III, 1923, S. 305 f.

P. Stavnstrup.

Skeel, Frederik (Fritz) Christian, 1735—98, Gehejmeraad. F. 26. Nov. 1735 paa Nordborg, d. 11. April 1798 paa Mullerup, begr. i Gudbjerg. Forældre: Amtmand, senere Gehejmeraad Holger S. (s. d.) og Hustru. Gift 21. Aug. 1767 paa Nakkebølle med Catharina Elisabeth Cicignon, døbt 17. Juni 1746 i Aastrup, d. 12. Jan. 1815 paa Mullerup, D. af Godsejer, Oberstløjtnant Johan Frederik C. til Nakkebølle (1701—65, gift 1° 1743 med Baronesse Erica Kirstina Holck, 1724—44) og Sophie Amalie Sehested (1721—93).

S. studerede ved Sorø Akademi, hvor han tog juridisk Eksamen. Efter Studiernes Afslutning slog han ind paa den militære Løbebane. Han var allerede 1752 blevet udnævnt til Kornet reformé i Hestgarden, blev 1755 virkelig Kornet og fik 1757 Løjtnants Karakter. 1759 udnævntes han til virkelig Løjtnant, blev 1763 kar. Major og forflyttedes 1764 til det slesvigske Kyradseregiment. Her blev han 1772 Sekondmajor, men tog s. A. sin Afsked. Han bosatte sig nu paa Mullerup, som han 1766 havde overtaget efter sin Fader, og hertil føjede han 1777 Stamhuset Birkelse, som hans Moder havde besiddet. Fra Svigermoderen arvede han 1793 Nakkebølle. Alle disse Godser styrede han med stor Dygtighed fra Mullerup, og af sine rige Midler stiftede han 1797 det S.ske Majorat og det S.ske Fideikommiss. — Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster 1782. — Kammerherre 1773. Gehejmeraad 1792. Hv. R. 1780. — Mindestøtte i

Haven ved Mullerup. — Malerier af Joh. Hörner, i Den gamle By i Aarhus og paa Birkelse.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 429. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 309—13. Personahist. Tidsskr., 6. Rk., II, 1911, S. 247—56; 7. Rk., V, 1921, S. 238.

Harald Jørgensen (C. E. A. Schøller).

Skeel (Scheel), Frederik (**Fritz**) Christian Rosenkrantz, Greve, 1833—1912, Politiker. F. 17. Nov. 1833 i Kbh. (Holmens), d. 3. Marts 1912 paa Ryegaard, begr. i Rye. Forældre: Greve, Kaptajn-løjtnant, senere Kaptajn, Kammerherre Henrik Jørgen S. (1796—1862) og Anna Elitza Morbach Prom (1800—78). Gift 4. Nov. 1864 i Kbh. (Garn.) med Frederikke Vilhelmine Luise Zachariae, f. 4. Dec. 1842 i Kbh. (Cit.), d. 28. April 1919 i Klampenborg, D. af Premierløjtnant, senere Kaptajn Vilhelm Z. (1807—71) og Louise Frederikke Dannemand (1810—88).

S. opholdt sig som ungt Menneske nogle Aar paa Sorø Akademi. Ved Faderens Død 1862 overtog han Stamhuset Rosenkrantz. Han nød paa sin Egn almindelig Tillid, og han fik efterhaanden adskillige Tillidshverv som Medlem af Sogneraad (1862) og Amtsraad (1865), af Landmandsbankens Bankraad, Brandforsikrings-selskabet Danmarks Bestyrelse, Nationalbankens Repræsentantskab, Folkemuseets Bestyrelse m. m. — Ved Folketingsvalget 1879 stillede han sig som Højres Kandidat i Roskildekredsen og valgtes. Kredsen var en udpræget Kampkreds. Der stod Gny af dens Valgdage, og der knyttede sig Spænding til Udfaldet. I Kraft af den Anseelse, S. nød paa Egnen, lykkedes det ham at holde Kredsen til Valget 1895, da den erobredes af Venstre. 24. Juli s. A. modtog han Udnævnelse som kongevalgt Landstingsmand. 1900 blev han Medlem af Rigsretten. — Paa Rigsdagen hørte S. til i de meniges Rækker. Man han skaffede sig en ikke ringe Indflydelse i Udvalgsarbejdet, som han flittigt fulgte. Ligeledes tog han fremtrædende Del i Højres organisatoriske Arbejde. Hans støtte Karakter og jævne Optræden erhvervede ham Tillid og Velvillie blandt Meningsfæller og Modstandere. — Hofjægermester 1865. Kammerherre 1878. — R. 1880. DM. 1887. K.² 1894. — Maleri af Frants Henningsen 1889 paa Ryegaard. Buste af Elna Borch 1912 i Haven sst. Litografisk Tegning af Knud Gamborg 1890 (fra »Punch«).

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 441. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 347. H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 287 ff. Danske Herregaarde ved 1920, I, 1922, S. 512.

M. P. Friis (P. Stavnstrup).*

Skeel, Holger, 1699—1764, Stiftamtmand. F. 2. April 1699 i Køge, d. 9. Marts 1764 i Kbh. (Frue), begr. i Frue K., Aalborg. Forældre: Kaptajn Anders S. til Stamhuset Birkelse (1665—1702) og Sophie Amalie Vind (1668—1743). Gift 12. April 1730 paa Kbh.s Slot (Slotsk.) med Baronesse Regitze Sophie Güldenchrone, f. 22. Maj 1706 paa Vilhelmsborg, d. 27. Okt. 1779 i Aalborg, D. af senere Stiftamtmand, Gehejmeraad, Baron Christian G. (1676—1746) og Margrethe Amalie Moth (1683—1755).

Efter at have været Landkadet 1714—16 og gjort Tjeneste ved Hoffet ansattes S. 1730 som Amtmand over Nordborg og Ærø Amter. Fra dette Embede afskedigedes han 1746, men blev 1748 Stiftamtmand over Ribe Stift og Amtmand over Riberhus Amt. 1750 overtog han det vigtige Embede som Stiftamtmand over Sjællands Stift og Amtmand over Roskilde Amt. Regeringen ønskede meget at knytte ham til Centraladministrationen, og man tilbød ham en Plads i Rentekammeret. Han afslog imidlertid Tilbudet og forblev i Embedet som Stiftamtmand indtil sin Død. Dog lod han sig 1752 udnævne til tilforordnet i Højesteret, og han blev 1762 Medlem af Overskattedirektionen. Ved Siden af sin Embedsgering virkede S. ivrigt som Godsejer. Han havde 1729 arvet Faarevejle paa Langeland og tiltraadte 1735 Besiddelsen af Stamhuset Birkelse. Efter sin Moder arvede han 1743 Mullerup paa Fyn, og endvidere ejede han Mørup og Bonderup paa Sjælland. Han gjorde meget for sine Godsers Opkomst og stiftede flere Legater. — Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster 1763. — Hofjunker 1717. Kammerjunker 1721. Etatsraad 1730. Konferensraad 1740. Gehejmeraad 1755. — Hv. R. 1747. L'union parfaite 1757. — Maleri af Joh. Hörner (Fr.borg, Orebygaard, Roskilde adelige Jomfrukloster). Malerier paa Birkelse, i Ribe Domkirke og paa Ribe Raadhus.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 428. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 298 ff. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., II, 1911, S. 247—56. Luxdorfs Dagbøger, udg. af E. Nyström, I, 1915—30.

Harald Jørgensen (L. Laursen).

Skeel, Ingeborg, ca. 1545—1604, Godsejer. F. ca. 1545, d. 17. Okt. 1604 paa Voergaard ved Sæby, begr. i Voer. Forældre: Niels S. til Nygaard ved Kolding m. v. (d. 1561) og Karen Krabbe (d. 1586). Gift 31. Aug. 1560 paa Nygaard med Otte Banner til Asdal, f. ca. 1525, d. 17. Dec. 1585 paa Voergaard, Søn af senere Rigsmarsk Erik Eriksen B. til Kokkedal (s. d.) og 1. Hustru.

Efter flere Aars Forhandlinger med Kongen fik Karen Krabbe og I. S. 1578 Mageskiftebrev paa Voergaard for Nygaard, og Otte Banner og Fru Ingeborg synes derefter at have boet paa Voergaard, som Fru Ingeborg blev Eneejer af ved Moderens Død, og som hun synes selv at have administreret med stor Myndighed. I Aarene 1588—91 opførte hun her den endnu bevarede pragtfulde Renæssanceborg, de under Voergaard og Asdal hørende Kirker lod hun restaurere og delvis forsyne med nyt Inventar, og endvidere oprettede hun 1583 et Hospital i Sæby, hvilket dog gik til Grunde ved hendes Død, fordi Otte Banner ikke havde medunderskrevet Gavebrevet. Samtidig med sit Ægteskab overtog Otte Banner det vidtspredte Sejlstrup Len, og 15. Aug. fik han og Hustru Livsbrev paa Lenet, som Fru Ingeborg administrerede til sin Død. Endvidere havde hun fra 1586 Forleningen af Amtofte (Thy) og Strekhalss Gods (Mors), og ved Køb udvidede hun sine private Besiddelser. Hendes Virkelyst spores ogsaa i, at hun drev betydelig Handel med Korn og andet; 1598 leverede hun Mursten til Bygning af Koldinghus, og 1587 klagede Borgere i Aalborg over, at hun drev Landprang, holdt Telt paa Markederne, hvor hun solgte forskellige Varer, bl. a. tysk Øl, og at hun havde Købmandshandel i Jelstrup og Rakkeby Sogne. Hendes store Byggeforetagender og energiske Ledelse af Gods og Len medførte nødvendigvis store Krav til Fæstebønderne, og det er vel disse Byrder, der har ladet den folkelige Overlevering skildre Fru Ingeborg som en gerrig og ondsindet Kvinde. Historien ved intet nedsættende at berette om hende, og at hun i sin Alderdom tog to spæde Adelsbørn til sig, vidner vel nærmest om et mildt Sind. — Portrætfigur i Legemsstørrelse paa Epitafium i Voer K. — Træsnit efter Tegning af H. N. Hansen efter Epitafiet.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 414. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 120—26; Suppl. 1882, S. 36—39. P. Christensen: Voergaard, 1930, S. 63—125. Urban Hansen: Fru Ingeborg paa Voergaard, 1920. Kj. Galster: Aalborg Katedralskole 1540—1940, 1940, S. 37—47.

C. Klitgaard.

Skeel, Jørgen (Christensen), 1578—1631, Rigsmarsk. F. 13. Maj 1578 paa Fusingø, d. 19. Juli 1631 paa Hvidkilde, begr. i Aarhus Domk. Broder til Rigsadmiral Albret S. (s. d.). Gift 1° 29. Sept. 1607 i Viborg med Kirsten Lunge (Dyre), f. 9. Nov. 1581 paa Odden, d. 3. Aug. 1609 paa Kalø, begr. i Aarhus Domk., D. af Ove L. til Odden (1548—1601) og Anne Maltesdatter (Sehested)

(1554—1621). 2° 1. Maj 1614 i Viborg med Jytte Brock, f. 2. Maj 1595 paa Gl. Estrup, d. 16. Nov. 1640 paa Sostrup, begr. i Aarhus Domk., D. af Rigsraad Eske B. (s. d.) og Hustru.

J. S. gik 1587—90 i Aarhus Skole og studerede derpaa ved udenlandske Universiteter (Strassburg 1590—92, Orléans 1596, Padova 1597). Efter Hjemkomsten var han 1600—07 Hofjunker; 1606 fulgte han som Køgemester Christian IV. til England. 1607—29 var han forlenet med Kalø, 1629—31 med Vestervig. 1609 var han Løjtnant ved Aarhusfanen (den hvide Fane) af den jyske Rostjeneste, 1612, under sin Deltagelse i Kalmarkrigen, Ritmester; 1616 sloges han til Ridder af den væbnede Arm. Med Tiden blev han en af den jyske Adels mest fremtrædende Mænd, hvortil ikke mindst bidrog hans store Godsmængde. Fra Faderen arvede han Ulstrup (Middelsom Hrd.) og (sammen med Broderen Albret S.) Hegnet og vistnok Lergrav eller Andel deri, efter sin Svigerfader Eske Brock Gl. Estrup (Sønderhald Hrd.); hertil erhvervede han Sostrup (nu Benzon, Nørre Dyrs Hrd.) og Skærvad (sst.) — hvis tidligere Ejer Hans Seefeld skal have tabt dem til J. S. i Spil —, Ørbækgaard (sst.) og Kellingbøl (Middelsom Hrd.); 1617 mageskiftede han til Kronen Dagbjerggaard (Fjends Hrd.); 1631 tilbyttede han sig for Valden i Halland Andel i Hvidkilde (Gudme Hrd., denne Handel gik dog tilbage efter hans Død); hertil kom en Del Bøndergods, erhvervet fra Kronen eller andre. Febr. 1626 spillede han en ledende Rolle paa Adelsmødet i Nyborg, hvor de tilstedeværende afslog at bevilge det begærede Underhold af 600 Ryttere i Holsten; paa Stændermødet i Odense Febr. 1627 var han Talsmand for den forsamlede Adel og har uden Tvivl haft en væsentlig Andel i de Betingelser, hvormed den ledsagede sine Bevillinger. Da Kongen, efter at Adelen ved samme Lejlighed havde ønsket det længe ledige Rigsmarskembede besat, tillod dem selv at vælge »en oprigtig og duelig Rigenmand« til Posten, faldt de fleste Stemmer paa J. S., og Juli s. A. aflagde han paa Segeberg Slot sin Ed som Rigen Marsk. Christian IV. var imidlertid utilfreds med Valget, indkaldte ikke J. S. til de næstfølgende Raadsmøder og bestred, at Rigsmarskembedet gav Ret til Sæde i Raadet. J. S. indfandt sig alligevel og krævede Sæde og Stemme og fik Støtte baade af Raadet og af Adelen befuldmagtigede paa Raadsmødet i Slagelse Nov. 1627, som tillige krævede, at Rigsmarsken skulde være Talsmand for de adelige Ønsker. Da Adelen paa Stændermødet i Kbh. Dec. s. A. fastholdt Kravet, maatte Kongen endelig bøje sig og indrømme J. S. Sæde i Raadet. Febr. 1629 ledsagede han Kongen til Mødet med Gustaf Adolf i Ulfsbäck, førte Tilsyn

med den kejserlige Hærs Rømning af Jylland og foretog 1630 Under-søgelse i Koldinghus Len for at finde en egnet Plads for en Fæstning. J. S. skildres som en human og meget godgørende Godsherre, der bl. a. oprettede Skoler og Hospitaler paa sine Godser. — Posthumt Maleri paa Gl. Estrup. Stik 1704 og af J. Haas 1753 efter Cramers Tegning efter et ældre Originalbillede. Epitafium i Aarhus Domkirke.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 425 f. H. Michelson: Ligprædiken over J. S., 1631. (L. S.) Vedel Simonsen: Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse, 1845. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 170—85; Supplement, 1882, S. 50 ff. Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73, S. 256 ff., 278 f. J. A. Fridericia i Hist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1872—73. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian IV.s egenhændige Breve, I—VII, 1878—91. K. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV.s Tid, I—III, 1883—90. Saml. til jydsk Historie og Topografi, 2. Rk., IV, 1893—95, S. 512—17. Danske Herregaarde ved 1920, II—III, 1923.

C. O. Bøggild Andersen.

Skeel, Jørgen (Christensen), 1656—95, Godsejer. F. 12. Maj 1656 paa Gl. Estrup, d. 7. Marts 1695 sst., begr. i Auning K. Forældre: Senere Gehejmerraad, Stiftamtmand Christen S. (Jørgensen) (s. d.) og Hustru. Gift 19. Maj 1691 paa Bothkamp med Benedicte Margrethe Brockdorff, f. 1678, d. 7. Juni 1739 paa Tølløse (gift 2° 1700 med Lensgreve, Overjægermester Christian Ditlev Reventlow, 1671—1738, s. d.).

J. S. studerede et Par Aar ved Kbh.s Universitet, især Matematik, og rejste derpaa 1676 til Holland, hvor han i Nijmegen opholdt sig hos den danske Ambassadør Just Høg. 1677 hjemkaldtes han ved sin Moders Død, men rejste 1680 paa ny ud og besøgte Holland, Frankrig (1680—83), England, hvor han overværede Prins Jørgens Bryllup (1683), Frankrig, hvor han med sin Svoger Frederik Gersdorff kondolerede Ludvig XIV. i Anledning af hans Dronnings Død (1683), Italien og Tyskland. Efter Hjemkomsten blev han Kammerjunker, men søgte i øvrigt ikke Statstjeneste. Han gik op i Bestyrelsen af de mange Godser, han havde arvet efter Faderen: Sostrup, Gl. Estrup, Skærvad, Ulstrup, Ørbækgaard, Nørregaard og Rosenlund, hvortil kom de af ham købte: Karmark (Middelsom Hrd.), Skern (sst.) og Krenkerup (nu Hardenberg, Musse Hrd.). Hans samlede Godsmængde er takseret til 6394 Tdr. Htk., men han afslog at lade Godserne ophøje til Grevskab, hvorfor Christian V. nægtede sit Samtykke til hans Ægteskab med en faderløs Komtesse Ahlefeldt med den Bemærkning, at »lige og lige udi Stand bedst fjøede sig sammen«. — Efter hans tidlige Død oprettede hans Enke 1697 Gl. Estrup som Stamhus for sin Søn Chri-

sten S. (d. 1731); ved sit 2. Ægteskab bragte hun Godserne paa Lolland til Slægten Reventlow. — Gravmæle af Th. Quellinus i Auning K. Miniature paa Fr.borg. Maleri paa Gl. Estrup og af P. v. d. Meulen 1664 paa Brahetrolleborg. Stik af Andr. Reinhardt 1699 efter Tegning af Wilcken Riboldt.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 426 f. J. Braem: Ligprædiken over J. S., 1697, trykt i Uddrag i C. P. Rothe: Brave Danske Mænds og Qvinders Berømmelige Eftermæle, I, 1753, S. 315—26. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 268—72; Supplement, 1882, S. 78. Danske Herregaarde ved 1920, II—III, 1923. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus, 1926.

C. O. Bøggild Andersen.

Skeel, Jørgen Erik Frederik, 1802—49, Godsejer. F. 20. Maj 1802 paa Brobygaard, d. 22. Dec. 1849 paa Birkelse, begr. i Aaby K.s Kapel. Forældre: Major, senere Stamhusbesidder, Kammerherre Sophus Peter Frederik S. (1776—1826) og Komtesse Amalia Hedevig Trampe (1776—1840). Gift 12. April 1833 paa Taarnholm med Komtesse Charlotte Adelaide Ahlefeldt-Laurvig(en), f. 11. Aug. 1810 i Nyborg, d. 24. Sept. 1865 paa Birkelse (gift 2° 1859 med Godsejer, senere Minister Erik Skeel, s. d.), D. af Grev Vilhelm Carl Ferdinand A.-L. til Bjørnemose (1769—1852, gift 1° 1798 med Edel Dyre Løwenhielm, 1774—1804) og Claudine Bang (1789—1838).

S. blev 1825 Sekondløjtnant à la suite i Fødgarden og 1832 Premierløjtnant, men lod sig n. A. sætte uden for Nummer for selv at overtage Bestyrelsen af sine Ejendomme, som Faderen ved sin Død havde efterladt i daarlig Stand, men som hans Moder ved Dygtighed og god Økonomi atter til Dels havde bragt paa Fode; dette lykkedes fuldstændig for S., der, om end ikke uddannet som Landmand, med en god naturlig Forstand forbandt et medfødt praktisk Blik. Han blev en dygtig Landmand, særlig paa Kvægavlens Omraade, og en human og fremsynet Godsejer, der paa bedste Maade sørgede for sine Bønders Vel; saaledes var hans Godser nogle af de første i Landet, hvorpaa Hoveriet blev afløst, ligesom han 1847 fik Bevilling til at sælge sit Bøndergods til Arvefæste. S., der fra 1838 var Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster og 1839 havde faaet Kaptajns Karakter, valgtes 1841 af Sædegaardsejerne i Aalborg og Viborg Stifter til 1. Suppleant til Stænderforsamlingen i Viborg, hvor han gav Møde 1846; 1847 valgtes han til 1. Deputeret til samme Forsamling, ligesom han n. A. ifølge kgl. Udnævnelse mødte i den grundlovgivende Rigsforsamling. I Stænderne stemte han i liberal Aand og var en af de faa Godsejere, som med Varme og Kraft tog Ordet for Hartkor-

nets Egalisering. — Kammerjunker 1825. Kammerherre 1841. — R. 1842. — Maleri paa Birkelse. Litografi fra C. M. Tegner.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 430. H. P. Selmer: Nekrolog. Saml., II, 1852, S. 570—77. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 332 f.

C. E. A. Schøller (Hans Jensen).*

Skeel, Jørgen Erik, 1737—95, Statsminister. F. 4. Febr. 1737 paa Nordborg, d. 11. Jan. 1795 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Broder til Gehejmeraad Fritz S. (s. d.). Gift 30. Aug. 1765 paa Fredensborg med Anna Dorothea Ahlefeldt, døbt 14. Nov. 1743 i Eckernførde, d. 25. April 1805 i Pinneberg, D. af Kaptajn, senere Oberst Henrik A. (1711—65) og Frederikke Marsilia Krag (1724—56).

S. besøgte Sorø Akademi og blev som ganske ung Auskultant i Rentekammeret, hvor han avancerede til Kommitteret 1760. Herfra drog han 1766 til Bergen som Stiftamtmand over Bergens Stift og Amtmand over Søndre Bergenhushus Amt. Hans første Embedsperiode i Norge blev ganske kortvarig, idet han 1768 blev kaldt tilbage til Kbh., hvor han udnævntes til 3. Deputeret for Finanserne, 1770 blev han 2. Deputeret og Medlem af Direktionen for Fonden ad usus publicos, og da Gehejmekonseillet ophævedes, tillige Medlem af den raadgivende »Konferens«, der alene beskæftigede sig med finansielle Sager. Paa Struensees Befaling forlod han 1771 atter Kbh. og overtog Embedet som Amtmand i Tønder, men da den mægtige Kabinetminister var styrtet, vendte han for anden Gang tilbage til Kbh. som Deputeret i Finanskollegiet og Medlem af saavel Overskattedirektionen som Fonden ad usus publicos. I det Oprydningsarbejde, der fandt Sted efter Struensees Fald, tog han ivrigt Del. Han fik Sæde i den Kommission, der behandlede Skilsmissegagen mellem Kongen og Dronningen, og han blev endvidere Medlem af den Kommission, der skulde foretage en Gennemgang af de Forandringer, der i de forløbne Aar var sket saavel i Lovgivningen som i Administrationen.

Hans Stilling var dog ingenlunde fast, og han kom i skævt Forhold til de nye Magthavere, hvis Optræden han ikke beundrede og tilmed kritiserede højlydt. Han fjernedes derfor paa ny fra Hoffet og maatte indtil 1784 overtage Landdrostiet i Pinneberg. Da Kronprinsen havde overtaget Ledelsen, blev han atter sendt til Norge, idet man betroede ham det betydningsfulde Embede som Stiftamtmand i Akershus Stift og Amtmand i Akershus Amt. Forholdene var i disse Aar ret vanskelige. Naboskabet til Sverige gav Anledning til Spænding, og ogsaa blandt

Almuen gærede det. En Kommission blev nedsat, der skulde undersøge de fremførte Klager mod Embedsmændene, og i denne fik S. Sæde. Ved sin korrekte Optræden og ved sin store Iver for at ophjælpe norske Erhvervsforhold kom S. i det bedste Forhold til Befolkningen, og dette gav sig stærkt Udtryk, da han 1788 forlod Landet.

S. A. modtog S. Udnævnelse til Justitiarius i Højesteret, men han kom aldrig til at beklæde dette Embede, da han 1789 forfremmedes til Statsminister og blev 1. Deputeret i det vest-indisk-guineiske Rente- og Generaltoldkammer. Inden for den Reventlow'ske Kreds modtoges denne Udnævnelse med nogen Kritik, men en Mand som Chr. Ditlev Reventlow maatte anerkende S. som en brav og dygtig Mand, uden at han dog vilde anse ham for et Geni. 1790 udnævntes S. tillige til Medlem af den ekstraordinære Finanskommission, af Kanalkommissionen og den bestandige Kvægsygekommission. Paa Schimmelmanss Foranledning indtraadte han endelig 1791 i Kommissionen angaaende Negerhandelens Ophævelse. En pludselig Død 1795 afsluttede brat en meget omskiftelig Embedskarriere. Efter hans Død afholdtes der en Mindefest i Selskabet for Efterslægten, hvor der fra forskellig Side blev givet Udtryk for den Taknemmelighed, man følte over for hans Embedsgerning. Man priste samtidig hans Fordomsfrihed og Tolerance, hans mildtdømmende Sind og hans levende Medfølelse med Samfundets Stedbørn.

Hofjunker 1755. Kammerjunker 1758. Gehejmeraad 1777. — Hv. R. 1769. R. E. 1790. — Maleri paa Birkelse. Portrætteret paa W. Haffners Gruppebillede: Selskab 1794 hos Christian VII. (Jægerspris). Glassilhouet af J. L. Teuler (Norsk Folkemuseum).

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 429; XLVI, 1929, II, S. 178. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 314—17. Minerva, 1795, S. 283—328. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, VI, 1—2, 1907—09. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie-kreds, I—VI, 1895—1903 (se Registeret i X, 1931). Luxdorfs Dagbøger, udg. af E. Nystrom, I—II, 1915—30. Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen: Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv, 1936.

Harald Jørgensen (G. Kringelbach).

Skeel, Mogens, 1650—94, Diplomat, Stiftamtmand, Forfatter. F. 15. Juli 1650 paa Tryggevælde, d. 5. Aug. 1694 i Lingen ved Ems, begr. i Aalum. Forældre: Rigsraad Christen S. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 4. Juni 1679 paa Egholm med Baronesse Helle Helene Rosenkrantz, f. 8. Juni 1658, d. 27. Maj 1698 i Kbh., D. af Forfatteren Baron Oluf R. (s. d.) og Hustru.

Efter Moderens Død opdroges M. S. 1653—57 hos sin Moster Fru Sidsel Lunge paa Gaunø, var derpaa hos Faderen og efter dennes Død 1659 hos Professor Erasmus Vinding, hvor han synes at have faaet en alsidig og grundig Uddannelse. 1668 blev han Hofjunker hos Kronprinsen, men tiltraadte Sept. s. A. en Udenlandsrejse, som førte ham til Italien, hvor han 1669 studerede i Siena og Padova og en Tid var Medlem af Prins Jørgens Hofstab, Østrig, Tyskland, Schweiz, Frankrig (1670—72), England og Nederlandene. Juli 1672 kom han tilbage til Kbh. og sit Hofjunkerembede, rejste 1673 i Sverige og blev derpaa Kammerjunker hos Dronning Charlotte Amalie. 1674 deltog han i Prins Vilhelm III. af Oraniens Tjeneste i Krigen mod Frankrig (Slaget ved Seneffe, Belejringen af Oudenarde m. m.). 1675—78 var han overordentlig dansk Gesandt hos Kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg, hvem han ledsagede under Kampene i Pommern. 1680 fulgte han sammen med Baron Jens Juel (s. d.) Dronning Ulrikke Eleonora til Sverige og var til Maj 1682 dansk Gesandt i Stockholm. Hans Hjemkaldelse skyldtes Sagen mod hans Svigerfader i Anledning af Skriftet »Apologia nobilitatis Danicæ«, som M. S. i flere Breve havde forsvaret. 1683 sendtes han dog i Prins Jørgens Følge til England, men hjemkaldtes s. A., fordi han i Brev til Conrad Reventlow havde betegnet sin Stilling som en Sinekure og udtalt sig noget frit om Prinsesse Anne. Christian V. tog ham dog snart til Naade igen. Maj 1684 blev han virkelig Etatsraad, 1686 Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Aarhusgaard og Stjernholm Amter, Embeder, som han 1688 ombyttede med Viborg Stift og Hald Amt. Marts 1692 toges hans diplomatiske Evner og Erfaring atter i Brug, idet han gik som Gesandt til England. Her fik han den Opgave at skride ind imod Robert Molesworth's »An Account of Denmark« (1694), hvis Kritik af danske Forhold han dog næppe paa ethvert Punkt misbilligede. Han følte sig i mange Henseender stærkt tiltalt af Livet i England, men hans altid svage Helbred led under Londonklimaet, og han fandt Udgifterne til Bestridelse af Gesandtposten for store. Han blev derfor efter sin Begæring rappelleret og forlod Maj 1694 London efter April s. A. at have nedlagt Grundstenen til den dansk-norske Menigheds Kirke paa Wellclose Square. Paa Hjemfærden døde han.

M. S.s Gesandtbreve viser ham som en klar og livlig Aand, med en Del Vid og ikke ringe Herredømme over det danske Sprog. Allerede som ganske ung havde han 1666 udgivet en Fordanskning af Martin Opitz' Sangspil »Judith«. Fra senere Tid kendes nogle

danske og latinske Lejlighedsdigte af ham. Efter al Sandsynlighed er han tillige Forfatter af det anonyme satiriske Skuespil »Grevens og Friherrens Komædie« (»Herrestandskomædie«, »Peders og Mettes Komædie«), der er skrevet senest 1675, og som i Afskrift vandt en betydelig Udbredelse. Stykket er en vittig, paa Steder ret grovkornet, Satire over den 1671 oprettede Greve- og Friherrestand og dens Hoffærdighed og Efteraben af udenlandske, især tyske, Mønstre for Liv og Omgangsformer. Det er tydeligt paa-
virket af Molière's Prosakomædier og er det første Forsøg paa Dansk i det moderne Lystspils Genre, en Forløber for Holbergs Komædier. Svagt i Handling og Komposition har det sin Styrke i Replikskiftet og i Personskildringen. Vellykket er især den snilde og rapmunde Kammerpige Mette, en ældre Søster til Holbergs Pernille.

M. S. arvede efter sin Fader Godserne Fusingø, Odden, Stensbæk og Bodumbisgaard. 1684 overtog han fra Svigerfaderen sammen med dennes Gæld Egholm og Krabbesholm med Ladegaarden Vellerup, men afhændede 1686 disse Godser til sin Broder Otte S. Juli 1688 fik han Fusingø oprettet som Stamhus.

Hv. R. 1688. — Malerier paa Fr.borg og Ryegaard. Stik af Hub. Schaten 1696 efter Otto de Willarst og af C. Fritsch 1753.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 419. H. Gerner: Ligprædiken over M. S., 1697, delvis optrykt i C. P. Rothe: Brave Danske Mænds og Qvindes Børmelige Eftermæle, I, 1753, S. 409—28. A. Fryxell: Handlingar rörande Sverges historia, I, 1836, S. 386—483; II, s. A., S. 120—54. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 253—57; Supplement, 1882, S. 72—75. Chr. H. Brasch: Om Robert Molesworth's Skrift »An account of Denmark«, 1879, S. 35—59, 140—66, 204—17. S. Birket Smith: Studier på det gamle danske Skuespils Område, I, 1883, S. 265—84. J. Paludan i Hist. Tidsskr., 5. Rk., II, 1880—81, S. 70—77. O. Malmström: Anteckningar rörande drottning Ulrika Eleonora d. ä., 1898, S. 48 ff. Dsk. Saml., 2. Rk., III, 1873—74, S. 190 ff. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1900, S. 66; 9. Rk., I, 1928, S. 109. H. Faber: Danske og Norske i London og deres Kirker, 1915. Danske Herregaarde ved 1920, III, 1923, S. 654 f. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VII, 1926. F. v. Jessen: En slesvigsk Statsmand, I, 1930.

C. O. Bøggild Andersen.

Skeel, Otte (Christensen), 1576—1634, Rigsraad. F. 28. Aug. 1576 paa Fusingø, d. 17. Dec. 1634 i Aalborg, begr. sst. (Frue K.). Broder til Rigsadmiral Albret S. og Rigsmarsk Jørgen S. (s. d.). Gift 13. Okt. 1605 paa Aalborghus med Birgitte Lindenov, f. 29. Dec. 1581 paa Hindsgavl, d. 29. Nov. 1648 paa Bangsbo, D. af Hans Johansen L. til Fovslet, Hundslund m. m. (1542—96) og Margrete Ottesdatter Rosenkrantz (1552—1635).

O. S. gik fra 1587 i Aarhus Skole og rejste 1590—98 i Udlandet, hvor han studerede i Strassburg (1590—92), Frankrig (1592—96, 1596 immatrikuleret i Orléans) og Italien (1597 immatrikuleret i Padova). 1600—05 var han Hofjunker hos Christian IV.; 1600 ledsagede han Kansler Christian Friis paa en Sendefærd til Emden. 1609—29 var han forlenet med Dueholm, 1613—29 med Skarpenbergs Gods paa Mors, 1629—31 med Bøvling, 1631—34 med Aalborghus. Under Kalmarkrigen virkede han som Proviantmester og var 1612 med til at forhandle om Elfsborgs Overgivelse. 1613 ledsagede han Kongen til Holsten. 1614 sendtes han med Knud Gyldenstjerne til Moskva for at lykønske Tsar Michail Fedorovič til hans Tronbestigelse. 1615 nævnes han som Landsdommer i Nørrejylland. 1623 medvirkede han ved Indretningen af Sorø Akademi; 1625 var han Medlem af Kommissionen til Overvejelse af Hoveriets Afløsning med Arbejdspenge paa Kronens Godser. 1626—27 fungerede han som Krigskommissær i den tyske Krig. Jan. 1628 optoges han i Rigsraadet. Febr. 1629 var han mellem de Raader, som fulgte Christian IV. til Mødet med Gustaf Adolf i Ulfsbäck; 1630 sendtes han med Martin von Meden til Danzig til det mislykkede Forligsmøde mellem Sveriges og Kejsereus Ud-sendinge. 1632 varetog han i Rigskanslerens Fraværelse Rigens Segl. 1633 mødtes han med Christoffer Ulfeldt til det svensk-kejslerlige Fredsmøde i Breslau, som dog ikke blev til noget; 1634 deltog han i Forhandlingerne mellem danske og gottorpske Raader i Kolding om en udvidet Union mellem Kongeriget og Fyrstendømmerne. — O. S. arvede efter sin Fader Hammellose (Børglum Herred), efter sin Moder Markie (Vemmenhøgs Herred, Skaane); han var desuden Ejer af Bangsbo (Horns Herred, Vendsyssel), Asdal (Vennebjerg Herred), Burholt (Børglum Herred), Hvilshøjgaard (sst.), Langholt (Kær Herred) og Ormholt (Dronninglund Herred). 1625 takseredes han til 1957 Tdr. Htk. Han og hans Hustru var meget godgørende og oprettede flere Legater; ogsaa Kirken paa Hirtsholmene er bygget af dem. Ridder 1634.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 424. C. Hansen (Riber): Lig-prædiken over O. S., 1635. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 161—70; Supplement, 1882, S. 48 ff. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1660, I, 1876, S. 163 ff., 265—82. L. Laursen: Kronens Skøder, I, 1892. Saml. til jydsk Hist. og Topografi, 4. Rk., IV, 1922—24, S. 144—71.

C. O. Bøggild Andersen.

Skeel, Sophus Frederik Erik Otto, 1836—97, Politiker. F. 29. Jan. 1836 paa Birkelse, d. 2. Aug. 1897 i Karlsbad, begr. i Aaby,

Vendsyssel. Forældre: Premierløjtnant, senere Kaptajn, Kammerherre Jørgen S. til Birkelse (s. d.) og Hustru. Gift 1. Dec. 1858 i Sønder Broby med Baronesse Erikka Josephine Eleonora Schaffalitzky de Muckadell, f. 5. Okt. 1834 paa Ølstedgaard, d. 3. Marts 1926 i Kbh., D. af Forpagter paa Ølstedgaard og Skovrider paa Muckadell Baron Ludvig Ditlev S. de M. (1804—64) og Elisabeth (Betzy) Catharine Skeel (1803—64).

S. tilbragte sine Skoleaar i Aalborg Katedralskole. Da Moderen 1859 indgik sit andet Ægteskab, overtog han Stamhuset Birkelse. Han kom til at indtage en fremtrædende Plads i Egnens og Landets landøkonomiske Liv. Birkelse Gaard og Gods drev han op til et højt Kulturtrin, idet han navnlig opdyrkede store Arealer af Stamhusets Tilliggende i Vildmosen. Han var Formand for Aalborg Amts Landboforening og for Foreningen af jyske Landboforeninger (1875—83). Endvidere havde han Sæde i Landhusholdningsselskabets Bestyrelse, var den første Formand i den jyske Husmandskreditforenings Bestyrelse, Repræsentant i Landbygningernes alm. Brandforsikring og Forsikringsselskabet Danmark, Medlem af Jernbaneraadet m. m. En lang Aarrække var han Medlem af Aalborg Amtsraad. — Ved et Suppleringsvalg 1885 i den daværende 7. Kreds valgtes han af Højre ind i Landstinget. Dette Mandat bevarede han til sin Død. Det var i Tinget navnlig det saglige Udvalgsarbejde vedrørende Landbrugs- og Trafikspørgsmaal, han gav sig af med. En vis »storpolitisk« Rolle kom han til at spille 1893 under de Forhandlinger, der førte til Forliget n. A. Han tilhørte den Fløj af Landstingshøjre, der forstod, at Ministeriet Estrups Afgang var Betingelsen for Genoprettelsen af normale parlamentariske Forhold, og da Spørgsmaalet om, hvem der skulde underrette Estrup om den paagældende Gruppens Holdning, forelaa, blev S. udset til at »binde Bjælden paa Katten«. — Hofjægermester 1864. Kammerherre 1875. — R. 1878. DM. 1883. K.² 1894. — Træsnit 1874, 1880 og 1883. — Mindestøtte ved Birkelse 1897, rejst af Tyende og Haandværkere.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 430. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 342 f. M. Galschiøt: Landbrug og Landmænd i Danmark, 1888, S. 135 f. N. Neergaard: Erindringer fra Ungdomsaarene og fra mit offentlige Liv 1854—94, 1935, S. 282 ff. Danske Herregaarde ved 1920, III, 1923, S. 159.

M. P. Friis (P. Stavnstrup).*

Skeel, Vilhelm (ved Daaben Wilhelm) Samuel, 1810—87, Personalhistoriker. F. 6. Aug. 1810 i Slagelse, d. 24. Nov. 1887 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Landsover- samt Hof- og Stads-

retsprokurator Holger Frederik S. (1785—1838) og Ida Elisabeth Høhling (1774—1843). Gift 1. Febr. 1841 i Kbh. (Frels.) med Abrahamine Christiane Budde, f. 16. Maj 1798 i Nidløse, d. 28. Nov. 1852 i Kbh. (Frue) (gift 1° 1816 med Underretsprokurator Jørgen Erik Skeel, 1793—1817), D. af Sognepræst, sidst i Rørby, Robert B. (1769—1840) og Petronelle Kirstine Budde (1773—1852).

S. blev Student 1830 fra Odense, cand. jur. 1834 og s. A. Volontør paa Kbh.s Amts nordre Birk, Amtsfuldmægtig i Sorø 1836, Medlem af Administrationen af det S.ske Majorat 1838, Kopist i Kancelliets Revisionsdepartement 1839—46, Auditor 1841. 1846 blev han konst. og 1847 virkelig Assessor i Landsoverretten i Viborg, 1849 Formand for Borgerrepræsentationen sst., 1850 Besidder af det S.ske Majorat, var 1850—80 Patron for Roskilde adelige Jomfrukloster, 1851 Formand for Afløsningen af Jagtretten i Viborg Amt, 1852 Medlem af Rigsdagens Landsting og s. A. Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1868 blev han Repræsentant i Nationalbanken, 1879 Justitiarius i nævnte Ret, s. A. tillige ekstraordinær Assessor i Højesteret og tog 1880 sin Afsked. Han var Patron for de S.ske Universitetslegater. — S. dyrkede i adskillige Aar med Iver genealogiske og personalhistoriske Studier og udgav 1867 »Optegnelser om Roeskilde Adelige Jomfrukloster« og 1871 »Optegnelser om Familien Skeel« (med Supplement 1882), der hviler paa dybtgaaende Arkiv- og Biblioteksstudier og for sin Tid var et godt Arbejde. — Kammerherre 1866. — R. 1870. DM. 1880. K.² s. A. — Litografi af I. W. Tegner 1886 efter Fotografi.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 434. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel, 1871, S. 335 f.; Supplement, 1882, S. 94.

Th. Hauch-Fausbøll.

Skelderup, se Skjelderup.

Skibsted, Charles Arnold de Fine, 1839—1902, Livsforsikringsmand, Jurist. F. 10. Juni 1839 i Kbh. (Holmens), d. 13. Dec. 1902 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Fuldmægtig, senere Overretsassessor, Etatsraad Carl Frederik de Fine S. (1812—81) og Maria Josephine Denise Mourier (1814—61). Gift 10. Maj 1867 i Kbh. (Holmens) med Julie Magdalene Marie Wolff, f. 22. Juni 1846 paa Vodrofgaard, d. 11. Dec. 1927 paa Frbg., D. af Justitsraad, Kontorchef ved det kgl. Brandsocietet Niels W. (1793—1862, gift 1° 1828 med Emilie Augusta Zinn, 1807—36) og Louise Serafine Kock (1810—93).

S. blev Student 1857 fra Metropolitanskolen og cand. jur. 1864. Han deltog som frivillig i den anden slesvigske Krig, blev

saaret ved Dybbøl, men vedblev dog til 1868 at staa i Hæren som Sekondløjtnant i Reserven. 1869 fik han Bestalling som Overretssagfører, og som saadan vedblev han at virke til sin Død og erhvervede sig i Aarenes Løb ved sin Dygtighed og Retsindighed stor Anseelse som praktisk Jurist. Det er for sin Virksomhed paa Livsforsikringens Omraade, at S. har særligt Krav paa at mindes, og dog beroede hans første Forbindelse med Livsforsikrings-sagen nærmest paa en Tilfældighed. Under Felttoget 1864 gjorde han Bekendtskab med en Medkombattant, daværende Sergent J. C. Ramm (s. d.). I sin videre Konsekvens førte dette Bekendtskab til, at da Ramm flere Aar efter henvendte sig bl. a. til S. for at opnaa hans Hjælp til Realiseringen af sin Kongstanke: Oprettelse af et privat dansk Livsforsikringsselskab, fik han den ønskede Bistand; sammen med Ramm, Professor T. N. Thiele og Departementschef J. Benzon-Buchwald deltog S. i Stiftelsen (1872) af Livsforsikringsselskabet Hafnia, hvis første juridiske Direktør S. blev. Det blev først og fremmest ham, hvem det tilfaldt at udarbejde Vedtægt og Forsikringsbetingelser for det nye Selskab, og i Aarenes Løb udfoldede han en saavel for Selskabet som for den danske Livsforsikringsvirksomhed i det hele taget meget betydningsfuld Virksomhed. Med Iver optog han Arbejdet for at drage den nationale Livsforsikringsvirksomhed, der hidtil havde staaet noget i Skygge for den udenlandske, mere i Forgrunden, og han vandt sig herved Navn som en fortræffelig Formidler mellem gammelt og nyt. Før de fleste indsaa han Betydningen af at faa Livsforsikringsvirksomheden bragt under Statstilsyn, og i en lang Aarrække arbejdede han i Skrift og Tale ivrigt herfor. Hans Andel i, at en Lov om et saadant Tilsyn endelig kom 1904, maa derfor anses for meget betydelig. Af Afhandlinger fra hans Haand kan nævnes »Livsforsikringskontraktens Begreb« (1895). — R. 1899.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 995—99. Hafnia 1872—1922, 1922 (se Registeret).

Chr. Thorsen.

Skibsted, Oluf Vilhelm de Fine, 1814—91, Søofficer. F. 23. Juli 1814 i Kbh. (Frue), d. 19. Nov. 1891 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Kontorchef i Rentekammeret, Etatsraad Arnold de Fine S. (1785—1851) og Agathe Johanne Lovise Charlotte Haxthausen (1787—1846). Gift 6. Maj 1843 i Kbh. (Holmens) med Antonia Augusta Schønheyder, f. 8. Maj 1816 i Kbh. (Holmens), d. 23. Okt. 1885 sst. (Holmens), D. af Kaptajn, senere Admiral Ulrich A. S. (s. d.) og Hustru.

S. blev Kadet 1828, Sekondløjtnant med Gerners Medaille og Kongens Æressabel 1833, Premierløjtnant 1841 og Kaptajnløjtnant 1851. Som Løjtnant var han bl. a. med Briggen »Allart« i Vestindien 1835—37, i Koffardifart til Vestindien 1838, med Korvetten »Galathea« til Middelhavet 1839 og med Lineskibet »Christian VIII« 1841. S. A. blev han, der havde lagt sig efter Studiet af Matematik og Artilleri, ansat som Lærer ved Søkadetakademiet i Matematik og var i de følgende Aar udkommanderet med Kadetskibet Korvetten »Flora«. 1847 blev han Inspektions-officer ved Søartilleriet og Auskultant ved Konstruktions- og Regleringskommissionen. 1851 sendtes S. paa en længere Rejse for at studere Søartilleri i Sverige, Tyskland, Frankrig og England og blev ved sin Hjemkomst n. A. Undertøjmester og Lærer ved Søkadetakademiet i Artilleri. 1854 blev han kst. og n. A. udnævnt til Tøjmester og Chef for Artillerikorpsset og 1858 Direktør for Søartilleriet med Orlogskaptajns Karakter. Som Tøjmester har han indlagt sig Fortjeneste ved Indførelse af Betjeningsreglementer for de forskellige Skibes Artilleri, hvorfor han har Krav paa en Del af Æren for den gode Skydning, der blev præsteret af vore Skibe 1864. Ligeledes skyldes Oprettelsen af Marinens Musikkorps ham. Under hans Tøjmestertid faldt Overgangen fra glatløbende til riflede Kanoner og de første Forsøg med Bagladeskyts. Det var imod S.s Ønske, at der 1861 paa Amager blev afholdt en Prøveskydning med en »Whitworth« Kanon, hvorved Kaptajnløjtnant Charles Carlsen (s. d.) og en Mand mistede Livet og flere saaredes. S. afgik 1868 med Kommandørs Karakter, da Embedet som Direktør for Søartilleriet blev nedlagt, men fortsatte som Lærer i Artilleri for Kadetterne til 1873. — R. 1850. DM. 1862. K.² 1868.

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XXVII, 1892, S. 7 ff. P. Andersen: Bidrag til Søartilleriets Historie, 1909, S. 138—48.

Th. Topsøe-Jensen.

Skibsted, Poul Frederik (ved Daaben Povel Friderich), 1753—1812, Højesteretsadvokat. F. 23. Maj 1753 i Kbh. (Helligg.), d. 21. Sept. 1812 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Brygger og Grosserer i Kbh. Michael S. (1699—1775) og Johanne Angelberg (1719—72, gift 1° 1747 med Brygger Christopher Klog, ca. 1705—50). Gift 5. Maj 1779 i Kbh. (Trin.) med Christina Magdalena de Fine Olivarius, f. 15. Sept. 1756 i Kbh. (Frue), d. 14. Jan. 1817 sst. (Frue), D. af Kontrollør, senere Bogholder ved Banken Arnoldus de Fine O. (1718—1804) og Pauline Susanne Marie Baumann (1726—99).

S. blev Student 1771, privat dimitteret, og cand. jur. 1774, udnævntes 1776 til Højesteretsadvokat og 1789 til Generalfiskal. Han var en dygtig og samvittighedsfuld Advokat, der blev hyppig benyttet, særlig af Godsejere og de store Handelshuse. Som Generalfiskal faldt det i hans Lod at være Aktor i en Række af Tidens kendte Pressesager, saaledes (1798) mod Malthe Conrad Bruun i Anledning af dennes Skrift »Aristokraternes Catechismus«, hvilken Sag endte med Bruuns Udvisning, mod P. A. Heiberg — der har kaldt S. for Chr. Colbiørnsens »Bulbider« — og (1794) mod Bogtrykker K. H. Seidelin. I disse Sager forfulgte han paa Regeringens Vegne med megen Skarphed de vaagnende Frihedsideer, der stod hans egen konservative Indstilling fjernt. Fra 1793 var han Deliberationskommitteret i Kbh.s Brandforsikring. — Justitsraad 1793. — Miniature i Voks af ukendt (Familieeje). Tegning (Højesteret). Stik af A. Flint.

H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869, 1935, S. 307. Minerva Aug. 1799, S. 242 f. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede, 1927, S. 205 f., 207 f., 234, 235, 237, 239. Samme: Prokuratorerne i Danmark i det 19. Aarhundrede, 1928, S. 32, 33. Christen Thaarup: Peter Andreas Heiberg, 1883, S. 116.

Erik Reitzel-Nielsen.

Skikkild, Chresten, 1885—1927, Billedhugger. F. 2. Jan. 1885 i Ringkøbing, d. 15. Nov. 1927 paa Oringe, begr. i Hellerup. Forældre: Købmand Christian Carl S. (f. 1857) og Mette Marie v. Lasson (1861—1939). Ugift.

S. blev Student 1904 fra Ribe, begyndte at studere Medicin og tog Filosofikum 1905. Derefter fulgte han imidlertid sine kunstneriske Interesser, forberedtes hos G. Vermehren til Kunstakademiet, modellerede hos Aug. Saabye og optoges paa Akademiet, som han søgte seks Semestre fra Efteraaret 1906 til Foraaret 1910. Hans første større Arbejder var en nøgen Figur, »Forarbejde til Apostlen Johannes«, og en Statue af Mylius Erichsen med samme Stillingsmotiv (opstillet i Bronze foran Ringkøbing Museum 1916). Med den førstnævnte debuterede han paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1909, hvor Akademiet gav ham Hertzogs Legat for den. S. A. tog han om Sommeren paa sin første Udenlandsrejse til Italien (Firenze, Venezia, Bologna). I de følgende Aar arbejdede S. bl. a. med nordiske Emner. Han udførte en Relieffrise i Kalksten over Motiver fra den ældre Edda, begyndte paa en anden, der behandlede Gunlaug Ormstunges Saga og huggede en Del af den i Granit. Sommeren 1913 tog han imidlertid til Benediktinerklostret i Beuron for at studere Munkenes Kunst. Under ni Maa-

neders Ophold her gik han over til Katolicismen, og siden viede han sit Liv til Udøvelsen af katolsk liturgisk Kunst, dels i Danmark, dels i Italien. Hvad ældre Tider har frembragt i saa Henseende, studerede han paa en ny Rejse til Italien, der varede fra tidligt paa Aaret 1921 til Sommeren 1923, og som endte i Assisi, hvor han tilbragte en Vinter i Johannes Jørgensens Hus. Allerede Efteraaret 1923 vendte han tilbage til Assisi. Fra nu af tog han fast Bopæl her, fraset Sommerophold i Danmark, og oprettede et Værksted til Fremstilling af katolsk kirkelig Kunst og Kunstindustri (Manifestatores Dei). Det var hans Tanke ved en stort anlagt Produktion, gennemført i tidligere Tidens Broderskabsaand og paa haandværksmæssig Basis, at genrejse den populære katolske Kunstfrembringelse og hæve den op af det slette Fabriksniveau, den var sunket ned i. Han indledede et Pionerarbejde, som Døden afbrød. — S.s Hovedværker udførtes til Danmark. De bestaar i Udsmykningsarbejder til katolske Kapeller, St. Nicolai i Esbjerg (Kalkmalerier i Apsis og paa Korbue, en Pietà udført som Relief i Træ, Glasmosaikvinduer) og St. Bendts i Rudkøbing (Statuer af Ansgar, Gregor den Store og St. Ambrosius, Madonnarelieff af Træ, Udkast til Glasmosaikrunder), samt til den evige Tilbedelsesordens Kirke i Kbh., hvis Hovedalter med sine 46 forgyldte Trærelieffer og en Kristusfigur er hans største Værk. Andre Arbejder i denne Kirke er en Madonnapigur paa Façaden mod St. Kjelds Gade, to Engle med Vievandskar og Trærelieffer til Kirkeporten. De i plastisk Henseende interessanteste Arbejder fra hans Haand maa vistnok siges at være en Madonna, hugget som Nichefigur i en stor rektangulær Kalksten, og tre dertil hørende Kalkstensrelieffer, holdt i en streng, ægyptiserende Stil, tænkt til et Mariakapel. For dem modtog han Akademiets Aarsmedaille (Eckersbergs Medaille) 1920. Endvidere modellerede han 1926 en Buste af Johannes Jørgensen, der n. A. opstilledes i Marmor i Amtsbiblioteket i Svendborg. — S. udstillede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1909—11, 1913, 1920—21, Kunstnernes Efteraarsudstilling 1909—10, 1912, 1916 og Den frie Udstilling 1925, 1927—28. Kunstforeningen afholdt en Mindeudstilling af hans Arbejder Febr. 1930. — Tegning af Utzon Frank (Familieeje).

Johannes Jørgensen i Berl. Tid. 7. April 1926 og 28. Dec. 1934. Berl. Tid. 17. Nov. 1927. Peter Schindler m. fl. i Nordisk Ugeblad for katolske Kristne 27. Nov. 1927. H. Messerschmidt sst. 23. Marts 1930. Cay Benzon og Birgitte West i Katholsk Ungdom 4. Dec. 1927. H. Grønvold og F. Elle Jensen: Studenterne fra 1904, 1929, S. 31 f. Peter Schindler: Chresten Skikkild, 1934. Sigurd Schultz i Dagens Nyheder 28. Dec. 1934.

Sigurd Schultz.

Skinkel. Navnet S. føres af en kongerigsk og to sønderjyske Adelsætter og har formentlig sin Oprindelse af Godset Schinkel i Gettorf Sogn. Den her boende Slægt, der efter Vaabenet at dømme (tre Søblade) maa være af samme Udspring som den holstenske Slægt Sehested, nævnes tidligst 1284 med Nicolaus S., der formenes at være Bedstefader til Ludeke S. (nævnt 1337 og 44); dennes Søn Otto S., ogsaa kaldet Scheele, (nævnt 1357 og 98) var Fader til Ridderen Borkvard S. (nævnt 1382 og 90) til Rolfsted, til nedenn. Ridder Bernike S. (d. 1418) til Iversnæs og Enggaard m. m. og til Ludeke S. (nævnt 1382 og 1412) til Egeskov, hvis Søn Johan S. (nævnt 1427 og 80) til Egeskov og Fjellebro havde en Datter, som ægtede Hans Jensen (d. tidligst 1487) til Gerskov af Slægten S. med Lillien. Hr. Bernike S. var Fader til Ridderen Otte S. (d. ca. 1448) til Iversnæs og Enggaard, hvis Datter Hilleborg S. (d. 1494) ægtede Rigsraaden Knud Henriksen Gyldenstjerne (d. ca. 1467, s. d.). Ovenn. Borkvard S. (nævnt 1382 og 90) var Fader til Dronning Margretes Køgemester Claus S. (nævnt 1402 og 40) til Lammehave, med hvis Sønnesøns Søn Jørgen S. til Lammehave Slægten uddøde 1560. — Den anden sønderjyske Slægt, der snart kaldes S., snart Tinhuus (vistnok efter Tetenhusen, Krop Sogn), føres tilbage til den 1313 forekommende Markvard Tinhuus, som var Bedstefader til Ridderen Albert Tinhuus (nævnt 1378) og til Markvard Tinhuus (nævnt 1385 og 97), hvis Hustru antages at være Anne Borkvardsdatter S. af Søblad-Slægten. Deres Søn Ridderen, Landsdommer Otte S. (nævnt 1385 og 1430) var Fader til Morten S. eller Tinhuus (d. senest 1480) til Rolfsted, hvis Sønner var Hans S. (nævnt 1485 og 92) til Rolfsted og nedenn. Rigsraad Laurids S. (d. 1533) til Egeskov og Julskov; af hans Døtre ægtede Anne Tinhuus (d. 1565) Rigsmarsken Frands Brockenhuus (1518—69, s. d.). Hans S. til Rolfsted var Fader til Oluf S. (d. ca. 1556) — med hvem Slægten antagelig uddøde — og til Anne S., der ægtede nedenn. Poul Jensen til Gerskov.

Slægten S. med Lillien stammer fra Odense, fra hvis Byvaaben Lillien formentlig er taget; dens ældst kendte Mand Raadmand i Odense Hans Jensen (nævnt 1404 og 05) var Fader til Raadmand sst. Jens Hansen (nævnt 1435 og 59) til Østrupgaard, hvis Søn Raadmand sst. Hans Jensen (d. tidligst 1487) til Gerskov ægtede ovenn. Datter af Johan S. (nævnt 1427 og 80). Deres Søn Poul Jensen (nævnt 1505) til Gerskov havde i sit Ægteskab med ovenn. Anne Hansdatter S. Sønnerne Hans S. (d. tidligst 1554) til Gerskov og Poul S. (faldet 1565 ved Svarteraa) til Ege-

skov og Østrupgaard, af hvis Børn skal nævnes Hilleborg S. (1558—1612), gift med Admiralen Herluf Trolle Daa (1565—1630, s. d.), og Morten S. (1547—tidligst 1614) til Østrupgaard, hvis Sønneson var nedenn. Gehejmerraad Morten S. (1628—91) til Søholm m. m. — Hans S. (d. tidligst 1554) var Bedstefader til Laurids S. (d. 1670) til Gerskov og Søholm, hvis Sønner var Oberst Steen S. (1652—1711) til Bækkeskov og Viceadmiral Johan S. (1649—1704) til Gerskov; hans Søn Generalløjtnant Niels Juel S. (d. 1772) var Fader til Generalmajor Johan S. (1730—90), der vistnok var Slægtens sidste Mand.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 437—47. — Sst., XXXIII, 1916, S. 507—13. — Sst., XXXIII, 1916, S. 448—59; XL, 1923, S. 557 f.; LII, 1935, II, S. 146; LVII, 1940, II, S. 171.

Albert Fabritius.

Skinkel, Bernike (Detlev), d. 1418, Rigsraad. D. 1418, efter 5. Maj, begr. i St. Hans K. i Odense. Fader: Landsdommer i Fyn Otto S., kaldet Scheele, (d. tidligst 1398). Gift 1° med Hilleborg Frille, Halvsøster til Eggert F. (s. d.). 2° med Karen Kiste, der levede endnu 19. Juni 1427, D. af Jens K. og Elisabeth.

B. S. var vist egentlig døbt Detlev; dette Navn førte han i hvert Fald altid i sit Segl, mens han derimod i selve Aktstykkerne overalt benævnes B. S. Han nævnes tidligst 1382. 1387, da han deltog i det fynske Landstings Hylding af Dronning Margrete, var han Lensmand paa Hindsgavl, som han utvivlsomt beholdt til sin Død. Med dette Slot som Udgangspunkt skabte han sig efterhaanden en stærk lokal Magtstilling i Nordvestfyn. Hans vigtigste Besiddelser var Iversnæs (nu Wedellsborg) og Frøbjerg; dertil kom Enggaard (nu Gyldensteen), Langesø samt Parter i Dallund og Margaard. 1398 fik han yderligere Rugaard med Skovby Herred, Bogense, Harreslev Birk og Vissenbjerg Sogn i livsvarigt Pant for 6 000 Mark, hvormed han havde forstrakt Kronen. Medlem af Rigsraadet var han allerede 1395; s. A. nævnes han blandt Forloverne for Lindholmforliget med Kong Albrecht, her endnu blandt Væbnerne. Som Ridder betegnes han derimod, da han n. A. deltog i Forhandlingerne med de holstenske Grever i Assens, men blev det vist i Virkeligheden næppe før ved Kroningsfestlighederne i Kalmar 1397; her nævnes han nemlig sidst blandt de danske Riddere. Senere hen forekommer han af og til som Deltager i diplomatiske Underhandlinger, saaledes navnlig 1399 med Hansestæderne i Nykøbing F., 1405 med Kong Albrecht i Flensborg og 1411 med Hertuginde Elisabeth i Kolding.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 441 f. A. Thiset i Dsk. Mag., 5. Rk., II, 1889—92, S. 121.

Henry Bruun (Thiset).

Skinkel (Tinquus), **Laurids**, d. 1533, til Egeskov, Rigsraad. D. 1533, efter 7. Maj. Forældre: Morten Skinkel (d. senest 1480, gift 1° med en Datter af Claus Serlin) og Margrete Henriksdatter Friis (d. tidligst 1511, gift 2° med Niels Mogensen Lange, d. tidligst 1500). Gift før 8. April 1510 med Hilleborg Bille, d. 1. Sept. 1535, begr. i Roskilde Domkirke, D. af Peder B. til Svanholm (d. 1508) og Anne Knudsdatter Gyldenstjerne (d. 1521).

L. S. var 1486 Hofsinde. Efter Faderen arvede han Julskov samt en Part i Rolfsted; Resten fik han ved Køb 1525. Egeskov købte han 1518. 1502 og 1507 var han Lensmand paa Krogen, Annæs, Gurre og Søborg, 1506—09 paa Helsingborg; derefter forflyttedes han til Gotland, hvor han straks med Held afviste et lybsk Landgangsforsøg. Fra sin betroede Post paa Visborg trak han sig tilbage 1517 og havde efter den Tid kun nogle mindre Forleninger. Under Krigstoget mod Sverige 1518 gjorde han Tjeneste som Skibshøvedsmand. Da Oprøret mod Christian II. udbrød 1523, var han blandt de fynske Adelsmænd, der nødtvungent maatte forny deres Troskabsed til Kongen; det hindrede ham dog ikke i ved første givne Lejlighed at slutte sig til Frederik I. Til Løn optoges han i Rigsraadet, hvor han dog aldrig kom til at spille nogen fremtrædende Rolle. Han synes at have staaet sin Svoger Biskop Ove Bille nær og var 1532 hans Høvedsmand paa Bispeslottet Silkeborg.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 510. T. Becker i Orion. Hist.-geogr. Maanedsskrift, III, 1840, S. 362—72.

Henry Bruun (Thiset).

Skinkel, Morten, 1628—91, Gehejmerraad, Overkammerherre. F. 27. Juli 1628, d. 27. Juni 1691 paa Søholm, begr. i Vedtofte K. Forældre: Niels S. til Søholm (1597—1641) og Hilleborg Jørgensdatter v. Aschersleben (d. tidligst 1665). Gift 26. Juni 1667 paa Kbh.s Slot med Anna Cathrine Charisius, f. 1647 i Orléans, d. 9. Juni 1705 paa Søholm, D. af Diplomaten, senere Amtmand Peder C. (s. d.) og Hustru.

1649 nævnes M. S. som Elev paa Sorø Akademi; siden rejste han i Udlandet, bl. a. i Frankrig, hvor han 1654 immatrikuleredes i Orléans og i længere Tid »tjente«, maaske i Hæren. April 1662 ansattes han som Kammerjunker hos Kronprins Christian, hvem han fulgte paa den store Udenlandsrejse Maj—Aug. 1663 til Nederlandene, England og Frankrig. Han var en Mand uden Aands-

dannelse og Principper, men fik snart en saa stor Indflydelse over Prinsen, at han blev ham helt uundværlig. Vistnok med Rette havde han Ord for at lokke Prinsen til Udskejelser for derved at binde ham til sig. 1. Jan. 1666 fik han Bestalling som Prinsens Hofmarskal, Overkammerherre og Overstaldmester. Fra ca. 1668 var han Amtmand over Koldinghus Amt. Efter den hessiske Gesandts Vidnesbyrd modarbejdede han de fremmede ved Hoffet og blev allerede i Frederik III.s sidste Aar en Faktor, med hvilken der maatte regnes. Dagen efter sin Faders Død, 10. Febr. 1670, udnævnte Christian V. ham til Overkammerherre, Gehejmeraad og Medlem af Statskollegiet og Højesteret. Mange saa i ham den vordende Førsteminister. Han manglede imidlertid ganske dybere politisk Evne og Handledygtighed. Han lod i April Koalitionen Gyldenløve—Ahlefeldt—Schumacher fælde Christoffer Gabel, søgte derpaa uden Held at bringe denne til Naade igen, knyttede sig saa nøje til Schumacher (med hvem han var dus), men gik senere over til det adelige Oppositionsparti, hvis Førere Kansler Reedtz og Viceskatmester Holger Vind benyttede ham mod Gyldenløve og Schumacher. Over for Kongen beskyldte han den første for at ville løsrive Norge fra Danmark, den anden for Bestikkelighed. En af denne hidført Forklaring i Kongens Gemak 15. Jan. 1671 endte imidlertid med, at Christian V. forviste sin gamle Favorit til Koldinghus og afskedigede ham fra alle hans Embeder. Selv om han senere benaadedes med en betydelig Aarspension paa 2000 Rdl., var hans politiske Rolle udspillet. Han levede Resten af sit Liv paa sine Godser: Fædrengaarden Søholm (Baag Hrd.) og de ved Køb erhvervede Gaarde Krængerup (nu: Frederikslund, sst.), Brahesholm (sst.), Ny Lammehave (Gudme Hrd., solgt 1679) og Sandagergaard (Skovby Hrd., solgt 1690) samt de Skinkel'ers Gaard i Overgade i Odense. Han var en meget slet Husholder og døde i højst miserable Formuesomstændigheder.

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 456. Dsk. Saml., 2. Rk., III, 1873—74. Th. Sehested: Hannibal Sehested, II, 1886, S. 480. Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 28 ff. Museum, 1893. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I, 1893, S. 267, 279, 303 f., 309, 312, 314, 342—46, 483 f., 490. K. Fabricius: Griffenfeld, 1910.

C. O. Bøggild Andersen.

Skjalmsen, Ebbe, d. 1151, sjællandsk Stormand. Begr. i Sorø Klosterkirke. Fader: Skjalm Hvide (s. d.). Gift 1° med Gyda. 2° med Rachanild (Ragnhild), d. ca. 1161.

Da Skjalmsønnerne 1131 rejste Sjællænderne til Hævn for Knud Lavard, og Kampen mod Kong Niels og hans Søn Magnus blussede

op, maa E. S. have været en af de ledende. Han har støttet Knuds Halvbroder Erik Emune, og han er ligeledes ganske naturligt traadt i Skranken for Eriks Søn, Svend Grade, da denne kæmpede om Kronen med Magnus' Søn Knud. Saxo fortæller, at Svend »aldrig foretog sig noget paa Tinge eller paa Togt uden (Ebbes) Raad, og baade i egne og i Rigets Sager lod han udelukkende hans Dom og Mening gælde«. I Slutningen af 1140'erne har E. S. da været den mest fremtrædende blandt de sjællandske Stormænd. Som saadan overlod Svend ham Forsvaret af Roskilde, der netop var blevet omgivet med Vold og Grav; men det lykkedes Knud at fordrive ham fra Byen og at afbrænde en af hans Gaarde. E. S. flygtede over til Svend i Skaane, hvor Bønderne paa Tinge vedtog at yde ham en lignende Hjælp i Fødevarer, som de havde ydet Kong Svend, »for at han ikke af Mangel paa Forraad skulde se sig tvunget til at vige«. Om hans yderligere Deltagelse i Borgerkrigen hører vi intet. Han har vel ogsaa deltaget i de følgende Aars Kampe; men paa et Togt mod Knud 1151 fik Kong Svend ovre paa Fyn Tidende om, at E. S. var død, og Budskabet gjorde saa stærkt et Indtryk paa ham, at han opgav Togtet. Sammen med Brødrene Asser Rig og Toke havde E. S. stiftet Sorø Kloster, og hans eget Stormandsæde i Bjernede laa ikke langt derfra. Her opførte han og hans anden Hustru, Ragnhild, en lille Gaardkirke af Træ, en from Gerning, som mindedes af Sønnen Sune, da denne i Trækirkens Sted byggede den prægtige Rundkirke af Sten, som endnu staar. E. S. begravedes i Sorø Klosterkirke, hvor Ragnhild ti Aar senere jordedes ved hans Side. Af hans Sønner var Toke, Fin og Peder ikke meget fremtrædende, medens Sune (VI, S. 179 f.) spillede en betydelig Rolle i den ældre Valdemarstid. Datteren Gyda ægtede Stormanden Olaf Glug.

J. E. Boesen: Skjalm Hvide og hans Slægt i den ældre Middelalder (Sorø Akademis Indbydelsesskrift 1900), S. 12—25. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, I, 1924, S. 53 f.

Vilh. la Cour.

Skjalmsen, Toke, d. ca. 1145, sjællandsk Stormand. Begr. i Fjenneslevlille K., senere overført til Sorø Klosterkirke. Broder til Ebbe S. (s. d.).

T. S. optraadte efter Knud Lavards Drab sandsynligvis som sine Brødre blandt Sjællændernes Ledere (1131). Greben af det kirkelige Opsving lagde han sammen med sine Brødre Ebbe og Asser Rig Planer om at stifte et Kloster i deres Hjemstavn, men han følte Døden nærme sig, inden Forehavendet var kommet til Udførelse, og skænkede da Halvdelen af sin Hovedlod til det vordende Kloster.

Tillige overgav han Asser Rig seksten Mark Guld til Opførelse af Kirken (ca. 1145). Af Tøkes og deres eget Gods grundlagde Ebbe og Asser dernæst Sorø Kloster, og Asser døde som Munk i Klosteret. Guldet var kommet i Ebbes Hænder, og han overgav det til Klosterets første Prior; men denne skal have forødt det. T. S. blev jordet i Fjenneslevlille Kirke, men Absalon overførte senere hans og Skjalm Hvides Ben til Sorø Kloster, hvis Grundlægger han fremfor nogen anden maatte kaldes.

J. E. Boesen: Skjalm Hvide og hans Slægt i den ældre Middelalder (Sorø Akademis Indbydelsesskrift 1900), S. 22 f. Sorø. Klosteret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, I, 1924, S. 53 f.

Hans Olrik (Vilh. la Cour).*

Skjelderup (Skielderup, Skelderup), **Michael** (Mikkel), 1769–1852, Anatom og Fysiolog. F. 22. Okt. 1769 i Hof, Norge, d. 16. April 1852 i Kristiania, begr. sst. Forældre: Sognepræst Jacob Worm S. (1723—87) og Barbara Christensdatter Holst (1731—73). Gift 18. Sept. 1801 i Magleby, Stevns Herred, med Marthe Catharina Hoelfeldt, f. 20. (Kbg. 19.) Sept. 1776 paa Lunde, Vanse Præstegæld, Norge, d. 21. Okt. 1847 i Kristiania, D. af Kaptajnløjtnant, senere Oberstløjtnant Christoph Heinrich H. (1736—1801, gift 2° 1792 med Margrethe Pedersdatter, 1747—1812, gift 1° 1766 med Trælasthan­dler, Skibsreder, Jernværksejer Ellef Thomas Hansen, 1742—86) og Ambrosia Paludan (1750—88).

S. var som Barn svagelig og stammede stærkt, hvorfor han fik en ufuldstændig Skoleundervisning; 1785 sattes han i Apotek­er­lære i Frederiksstad, hvilket ud over Kemien ikke interesserede ham, der allerede nu stræbte mod Lærdom og Videnskab. Efter at han havde hørt om det i Kbh. 1785 oprettede kirurgiske Aka­demi, hvor Undervisning i Lægevidens­ka­ben gaves til ustuderede, drog han 1789 hertil og begyndte Studierne der og paa Frederiks Hospital; blandt hans Lærere var F. C. Winsløw, H. Callisen, J. C. Tode, F. L. Bang og M. Saxtorph. S. var fortrinnsvis inter­esseret i Anatomi og Fysiologi, lærte sig Tysk og Latin og gjorde sig med sin Flid og sit Talent for anatomisk Præparation hurtigt bemærket, blev desuden en søgt Manuduktør i alle Eksamensfagene, alle­rede inden han tog kirurgisk Eksamen 1794. Derefter holdt han privatissime Forelæsninger over Anatomi, Fysiologi og Kirurgi og ansattes 1796 som Reservekirurg, 3: Lærer, ved Akademiet. Da den aldrende M. Saxtorph (s. d.) ved Anatomiprofessoren Horrebows tidlige Død 1796 overtog Anatomiundervisningen, blev S. 1797 Prosektor ved Universitetets Anatomikammer. S., der var en ualmindelig begavet Lærer med et klart og livligt Foredrag trods

Talefejlen, praktiserede ikke og bestemte sig nu for den akademiske Løbebane og blev 1800 indskrevet som akademisk Borger (uden Artium). 1799 var han Reservekirurg ved Frederiks Hospital og fra s. A. indtil 1808 Regimentskirurg; 1807 fungerede han som Stabskirurg ved Landeværnet. 1801, Aaret efter Saxtorphs Død, udnævntes S. til Adjunkt i Anatomi og Fysiologi ved det medicinske Fakultet, og 1803 disputerede han, efter at være fritagen for medicinsk Eksamen, for Doktorgraden med en »Dissertatio inauguralis medico-practica sistens vim frigoris incitantem« (senere udkommet paa Tysk). Foruden de meget skattede Universitetsforelæsninger over Anatomi og Fysiologi og sin private Manuduktion, der gav ham Livets Udkomme, holdt S. for at vække Interesse for Fagene i videre Kredse fra 1805, da han udnævntes til ekstraordinær Professor, igennem flere Vintre, mod Betaling for Adgangen, populære Forelæsninger med Demonstrationer af friske anatomiske Præparater, som han selv udarbejdede. Forelæsningerne udkom under Titel »Anatomisk-physiologiske Forelæsninger for Anthropologer« (I—II, 1807—08, senere paa Tysk og Svensk). Desværre gik S.s Præparatsamling til Grunde ved Anatomikammerets Brand under Kbh.s Bombardement. 1808 blev S. Medlem af Direktionen for det nystiftede Classenske Litteraturselskab for Læger og en af Redaktørerne for Selskabets fra 1809 udgivne Tidsskrift »Bibliothek for Læger«. I Universitetsprogrammet Nov. 1811 publicerede S. en Oversigt over Anatomiens Historie i Danmark (forkortet paa Dansk i L. Engelstofts Universitets- og Skoleannaler, 1811, II, S. 161—97). I »Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter«, i »Bibliothek for Læger« og andetsteds publiceredes forskellige fysiologiske Afhandlinger.

Paa Grund af de under Krigen 1807—14 tiltagende vanskelige økonomiske Forhold ansøgte S., der i øvrigt befandt sig vel i Kbh., nu om Forflyttelse til Norges nyoprettede Universitet i Kristiania, hvor han tiltraadte 1814 som Professor i Anatomi, Fysiologi og Retsmedicin; Fysiologien docerede han til 1840, da der oprettedes en særlig Lærestol deri. I Norge gjorde S. sig, som i Danmark, hurtigt meget elsket baade som fremragende akademisk Lærer og som Menneske og blev af megen Betydning for det unge Universitets Vækst og Anseelse; paa Grund af Forholdene i Kristiania maatte han i de første Aar ogsaa praktisere som Læge.

S.s store Evner fandt i det hele megen Anvendelse, bl. a. i det norske Sundhedskollegium, Pharmakopoe-Kommissionen og Fødselsstiftelsens Direktion; han var bl. a. Medstifter 1833 af Lægeforeningen i Kristiania, fra 1847 kaldet Det norske medicinske Sel-

skab, og af det medicinske Tidsskrift »Eyr« (I—XI, 1826—37), hvori han udfoldede en livlig litterær Virksomhed. Først 1849 tog han sin Afsked; s. A. indstiftede han et Legat, hvis Renter anvendes til Guldmedailler som Belønning for Prisaftagelser om lægevidenskabelige Emner. S. var Medlem og Æresmedlem af forskellige danske, norske og svenske videnskabelige Selskaber. — Pastel af Chr. Horneman ca. 1808. Maleri af J. Gørbitz 1847 (Universitetet, Oslo). Maleri i Medicinsk Selskab, Oslo. Portrætteret paa Guldmedaille af Schilling 1849. Buste af J. Tostrup (Medicinsk Selskab, Oslo). Litografi af L. Fehr og 1847 efter J. Gørbitz.

Arthur Skjelderup: Slægtshistoriske Meddelelser, 1915, S. 23—31. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., I, 1898, S. 80 f.; 7. Rk., I, 1916 (se Registeret). Norsk slektshist. tidsskr., IV, 1934, S. 92—95. G. Norrie: Af medicinsk Fakultets Historie, II, 1750—1800, 1937, S. 115, 119; III, 1800—41, 1939 (se Registeret). Norsk Magazin for Lægevidenskaben, 2. Rk., VII, 1853, S. 693—752 (Biografi af F. Holst), 746 f. (Bibliografi), 748—52 (Stamtavle); 4. Rk., XVI, 1901, S. 799 (G. Guldberg: Anatomien i det 19. aarhundrede). I. Kobro: Norges læger 1800—1908, II, 1915, S. 375 f. E. Schönberg: Oversigt over den norske medicinske litteratur i det 19. aarhundrede, 1897 (Særtryk af Henrik Jæger: Illustreret norsk litteraturhistorie, III, 1896), S. 3 f. Københavnske lærde Efterretninger, 1804, Nr. 13, S. 193—203.

Otto C. Aagaard.

Skjerbæk, Oluf Peter Jensen, f. 1885, Overinspektør. F. 8. Aug. 1885 i Kbh. (Jac.). Forældre: Postbud, senere Postbudformand, Husejer Martin Christensen Jensen S. (Navneforandring fra Jensen 1893) (1860—1916) og Ane Margrethe Hansen (f. 1860). Navneforandring 9. Febr. 1893. Gift 5. Sept. 1913 paa Frbg. (Mariendal) med Karen Mathilde Storch, f. 12. Marts 1883 paa Frbg., D. af cand. polyt., Forstander for det kemiske Laboratorium ved Landbohøjskolens Forsøgslaboratorium, senere Professor Matthias Vilhelm Samuel S. (s. d.) og Hustru.

S. blev Student 1904 fra Slomanns Skole og 1910 cand. jur.; 1911—13 var han Fuldmægtig hos Straffedommeren paa Frbg., blev 1912 fungerende Assistent i Kultusministeriet og fik n. A. fast Ansættelse. Varmt interesseret i Forholdene i Sønderjylland — Slægten stammer fra Skærbæk — blev han 1919 fungerende Fuldmægtig i det midlertidige Ministerium for sønderjyske Anliggender, fra 1920 i Statsministeriet, 1921 med kgl. Udnævnelse. Gennem Arbejde i Frivilligt Dreng-Forbund i Studenteraarene og de første Kandidataar og ved Studier paa en længere Udenlandsrejse 1913—14 vakte S.s Interesse for sociale Spørgsmaal og særlig for Børns og unges Forhold; 1914 blev han Sekretær

ved Overværgeraadet, 1917 Ekspeditionssekretær sst. og 1923 Overinspektør ved Opdragelseshjemmene. Ved Socialreformens Ikrafttræden 1933 udnævntes han endelig til Overinspektør for Børneforsorgen, og han har med sin omfattende Sagkundskab og varme menneskelige Indstilling ydet en meget værdifuld Indsats ved Ledelsen af denne Institution. — Ogsaa Kirkens og Skolens Forhold ligger ham varmt paa Sinde; siden 1922 er han Medlem af Repræsentantskabet for Kbh.s Kirkefond, 1925 var han en af de danske Udsendinge ved Det kirkelige Verdensmøde i Stockholm. 1925—34 var han konservativt Medlem af Frbg. Kommunalbestyrelse, blev 1929 Medlem af Frbg. Skolekommission og er fra 1937 dennes Formand. 1922—36 var han Medlem af Provstiuudvalget for Frbg. Provsti og 1935—36 Formand for Menighedsraadsforeningen for Kbh.—Frbg. 1936 valgtes han til Medlem af Folketinget (Kbh.—Frbg.s vestre Storkreds) og har her med megen Dygtighed varetaget konservative socialpolitiske Ordførerskaber; fra 1940 er han Medlem af Bestyrelsen for Det konservative Folkepartis Rigsdagsgruppe. — S. var 1911—19 Assistent ved Universitetets juridiske Laboratorium, 1918—20 Sekretær for Udvalget til Revision af Børneloven og Plejebørnsloven og 1920—21 for Det kirkelige Udvalg af 1920, ligesom hans Arbejds-kraft i øvrigt har været anvendt paa mange andre Omraader, af hvilke her skal nævnes, at han 1923 blev Medlem af Overværgeraadet, 1933 af Landsnævnet for Børneforsorg; siden 1931 er han Formand for den danske Nationalkomité til Bekæmpelse af Handel med Kvinder og Børn og siden 1939 Formand for Foreningen To Løver's Repræsentantskab. Foruden talrige Artikler om Børneforsorg og beslægtede Emner i Blade og Tidsskrifter har S. skrevet Afsnittet Værgeraadsforsorg i K. K. Steinckes Haandbog i Forsørgelsesvæsen, 3. Udg. (1926) og har endvidere udgivet »Lovgivningen om Værgeraadsforsorg og Tilsyn med Børn m. m.« (1926) samt »Fortegnelse over Institutioner til Værn for Børn og Unge i Danmark« (1921, 4. Udg. 1936). — R. 1923. DM. 1934. K.² 1940.

H. Grønvold og F. Elle Jensen: Studenterne fra 1904, 1929, S. 186. Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 296 f.

A. Falk-Jensen.

Skjerne, Carl Christian, 1854—1927, Klarinettist. F. 10. Aug. 1854 i Kbh. (Garn.), d. 29. Juni 1927 sst., begr. sst. (Garn). Forældre: Overhornist Jens Christian Andersen S. (1821—77) og Ane Margrethe Pedersdatter (1818—92). Gift 26. Aug. 1879 i Kbh.

(Stef.) med Henriette Frederikke Bruhn, f. 9. Marts 1854 i Valsø-lille, d. 29. Nov. 1932 i Gentofte, D. af Muremester Johan Leschen B. (1821—88) og Ane Marie Pedersdatter (1826—1915).

S., der tilhørte en gammel Musikerslægt, begyndte sin Løbebane fjorten Aar gammel i Livgarden. Han var i det væsentlige Auto-didakt paa sit egentlige Hovedinstrument, Klarinetten, som han kastede sig over 1871. Først i en senere Alder foretog han Studierejser i Udlandet, hvor han bl. a. kom til at staa i Venskabsforhold til den berømte tyske Klarinetvirtuos Richard Mühlfeld i Meiningen. Hans Virksomhed som Musiker førte ham saa at sige gennem samtlige københavnske Orkestre, begyndende med den kgl. Livgarde, hvor han ansattes som Hoboist 1874, og Carl Lumbyes Concert du Boulevard, hvor han fik sin egentlige Debut som Orkestermusiker. Senere virkede han som Soloklarinettist i Tivolis Koncertsal, først under Balduin Dahl, senere under Georg Lumbye, Joachim Andersen og Schnedler-Petersen. Med Virksomheden i Tivolis Koncertsal fulgte ganske naturligt Folkekoncerterne og Palækoncerterne, ved hvilke han medvirkede 1883—1910. Fra 1884 sad han ligeledes som Soloklarinettist i Cæciliaforeningen og i Musikforeningen under N. W. Gade, der personlig satte megen Pris paa ham. 1886 ansattes han i Det kgl. Kapel, hvor han blev den egentlige Arvtager efter den berømte Klarinettist Mozart Petersen. Den beskedne og tilbageholdende S. kom til at yde sin Hovedindsats i den Periode, da Det kgl. Kapel under Johan Svendsens Førerskab gennemgik en stor og rig Udvikling. Han var en Traditionens Mand, der i en Tid, da Blæseinstrumenterne var ude for en teknisk Revolution, troligt holdt fast paa sine gammeldags Selboe-Klarinetter, og maaske hang netop hans Klarinetters ædle og skønne Klang sammen med denne Vedhængen ved en svunden Tids Blæserideal. Faa har tolket den klassiske Musik, ikke mindst Mozart, med mere ægtefølt Stilsans end S. Fjernt fra at lade sig hemme af de gamle Instrumenter fulgte han teknisk set saaledes med, at han i de ældre Aar oplevede den Triumf at blive komplimenteret af Richard Strauss, da denne selv dirigerede sin Opera »Rosenkavaleren« i Kbh. Ogsaa som Kammermusikspiller gjorde S. en betydningsfuld Indsats i dansk Musikliv, ligesom han som Lærer ved Det kgl. danske Musikkonservatorium satte Præg paa det yngre Slægtled af danske Blæsere.

Politiken 1. Sept. 1911. Dansk Musiker-Tidende 15. Juli 1927.

Torben Krogh.

Skjerne, Carl Godtfred, f. 1880, Musikhistoriker, Embedsmand. F. 10. Maj 1880 i Kbh. (Johs.). Forældre: Klarinettisten Carl S. (s. d.) og Hustru. Gift 12. Dec. 1907 i Kbh. (Slotsk.) med Gudrun Mygind Sanne, f. 28. Juli 1882 i Kbh. (Johs.), D. af kgl. Kapelmusicus Emil Harald S. (1851—1933) og Anna Augusta Mygind (1855—1925).

S. blev Student 1898 fra Østerbros Latinskole. Han begyndte først at studere Medicin, men kastede sig snart over det juridiske Studium og tog 1905 Embedseksamen, hvorefter han 1907 blev ansat i Finansministeriet. Baaret frem af sin embedsmandsmæssige Dygtighed avancerede han 1931 fra Fuldmægtig til Kontorchef; allerede 1919 havde han faaet Bestalling som Overretssagfører. 1932 førte hans Løbebane ham ind i et nyt Spor, idet han blev udnævnt til Direktør for Det kgl. Assistenshus, hvor han har vist stor administrativ Dygtighed og Selvstændighed, bl. a. ved Indførelsen af helt nye Arbejdsmetoder. Trods den krævende Indsats som Embedsmand fik S. alligevel Stunder til at dyrke sin Hovedinteresse, Musikken og den musikalske Forskning. De Emner, han har behandlet, viser hans Alsidighed som Forsker. Foruden en lang Række mindre Skrifter og Artikler har han udgivet en kommenteret Udgave af Plutarks Dialog om Musikken (1909) og M. H. Schachts »Musicus Danicus eller Danske Sangmester« (1928), et Arbejde, gennem hvilket S. paa en meget fortjenstfuld Maade har gjort et for Forstaaelsen af det 17. Aarhundredes Musikliv betydningsfuldt Værk tilgængeligt for videre Kredse. Han har desuden skrevet en grundlæggende Biografi af H. C. Lumbye (»H. C. Lumbye og hans Samtid«, 1912), præget i lige høj Grad af hans Sans for Tidskoloritten som for selve den musikalske Værdi i de Lumbye'ske Kompositioner. Sin stærke Interesse for dansk Musikforskning lagde S. ogsaa for Dagen, da han tog Initiativet til Udgivelsen af »Aar-bog for Musik« for 1922—24 (1923—26) og »Musikhistorisk Arkiv« (1931—39), to prisværdige Foretagender, som han begge har redigeret, det første sammen med William Behrend. Hans Evne til kunstnerisk Vurdering kom paa en smuk Maade frem i hans Virksomhed som Musikmedarbejder ved »Illustreret Tidende« (1909—19), ligesom hans klare Omdømme ogsaa prægede den Indsats, han ydede som Redaktør af Tidsskriftet »Musik« (I—IX, 1917—25). Hans Kendskab til ældre Tidens musikalske Kultur førte ham tidligt ind paa Studiet af Musikinstrumenternes Historie, en Viden, han fik Lejlighed til at frugtbargøre, da han efter Angul Hammerichs Afgang 1931 blev Direktør for Musikhistorisk Museum. S.s rod-fæstede Kærlighed til Musikkens Kunst har i øvrigt givet sig Udslag

paa mange forskellige Maader, bl. a. ogsaa gennem en omfattende Deltagelse inden for danske Musikorganisationer; 1919—24 var han saaledes Medlem af Tonekunstnerforeningens Hovedbestyrelse og fra 1932 af dens Repræsentantskab, ligesom han ogsaa har fungeret som Formand for Dansk Musikselskab. S. er fra 1937 Medlem af Selskabet for Dansk Kulturhistorie. — R. 1933. DM. 1938. — Malerier af Sigurd Swane 1933 og af Carl L. Nielsen 1938 (to) og 1939. Tegning af L. Kaganas s. A.

Politiken 12. og 13. Aug. 1912. Vort Land 7. Juni 1913. Berl. Tid. 15. og 20. Jan. 1940. Kristeligt Dagblad 10. Maj s. A.

Torben Krogh.

Skjoldborg, Johan Martinus, 1861—1936, Forfatter. F. 27. April 1861 i Skippergade, Øsløs Sogn, Vester Han Herred, d. 22. Febr. 1936 i Aalborg, begr. i Løgstør. Forældre: Husmand, Skomager Niels Christian Hansen (S.) (1827—99) og Sidsel Kirstine Thomasdatter (1822—92). Navneforandring fra Nielsen 6. April 1901. Gift 1° 7. Sept. 1883 i Kollerup, Vester Han Herred, med Mariana Dorthea Nielsen, f. 19. Aug. 1835 i Nørre Kirkeby, d. 8. Juni 1900 i Koldmose, Tranum Sogn, D. af Lærer Hans Jørgen Cannevald N. (1808—72) og Magdalene Kirstine Fog (1806—86). 2° 26. April 1902 i Beder med Louise Eleonore Christiane Abenth, f. 11. Jan. 1873 paa Frbg., d. 6. Jan. 1942 i Løgstør, D. af Arbejdsmand, Murer Christian Nicolai A. (1845—95) og Christence Knudsen (1849—93).

Allerede som Barn gjorde S. Tjeneste paa Gaardene ved forskelligt Landarbejde for at bidrage til det fattige Hjems Indtægter, og efter sin Konfirmation kom han 1875 i Handelslære i Nibe, men maatte to Aar senere give op paa Grund af en Fodlidelse. Hos velhavende Folk paa Egnen tegnede den foretagsomme Yngling nu en »Aktiekapital« i sin egen Fremtid og fik derved Midler til at begynde Læsningen paa Ranum Statsseminarium 1878. Herfra dimitteredes han 1881 og blev efter et Par korte Vikariater Hjælpelærer i Kollerup, Vester Han Herred. 1889 ansattes han som Enelærer ved Koldmose Skole i Tranum Sogn, Øster Han Herred; her blev han til 1902, da han opgav Embedet og forlod den barske, afsides Egn ved Jammerbugten for helt at hellige sig Forfatter- og Foredragsvirksomhed. I nogle Aar boede han forskellige Steder, i Kbh., i Aarhus, i Beder ved Odder, men købte 1908 Halvøen Dynæs med det gamle Borgsted i Julsø over for Himmelbjerget; her boede han til 1915, de sidste Aar kæmpende med økonomiske Vanskeligheder, der til Slut tvang ham bort. Et Par Aar var han knyttet til Kærehave Husmandsskole ved Ring-

sted og flyttede derefter ind i den Æresbolig, som danske Husmænd havde bygget til ham paa Løgstør Bakke, hvor han boede til sin Død. Et uroligt Rejseliv prægede hans personlige Tilværelse; ustandseligt var han paa Farten Landet rundt som Taler ved folkelige Møder; for det Ancker'ske Legat rejste han 1928 i Tyskland og Italien; han var 1910—11 paa Foredragsturné i Amerika, indbudt af de danske Foreninger; endelig talte han i Skandinavien og Finland om den danske Husmandsbevægelse. Naar han saa ofte tyede til den korte episke Form, skyldtes det ikke alene hans Evne for den isolerede Situationsskildring, men ogsaa dette farende Livs Udstykning af Arbejdstiden.

En rig Udvikling havde S. oplevet gennem sin lykkelige Barndom under Paavirkning af den stille, hjertelige Moder og den begavede, selvstændige Fader, til hvem han hele sit Liv igennem vendte tilbage i taknemlig og beundrende Omtale. Ogsaa en dygtig Landsbylærer fik Betydning for ham, og efter Aarene i Ranum, hvor især Historielæreren, Teologen A. S. Levinsen fængslede ham, fortsatte han som ung Lærer paa egen Haand sin Uddannelse gennem en omfattende Læsning, navnlig Skønlitteratur og Historie; 1897—98 studerede han dansk Litteratur og Sprog ved Statens Lærerskole. Som Lærer for Børnene fulgte han de Grundtvig-Kold'ske Skoleideer i en livfuld og ganske usystematisk Undervisning, som en Tid bragte ham i Misforhold til Myndighederne og de gammel-dags Klitboere, men vandt ham Børnenes Hengivenhed og ved de smukke Resultater ogsaa omsider overbeviste Forældrene og Tilsynet. Han kastede sig ud i et mangfoldigt folkekulturelt Arbejde, der omfattede almindelig Oplysning, politisk Vækkelse, Afholdssag, Fredssag, Plantingssag o. s. v., og en særlig fortjenstfuld Indsats gjorde han ved paa Nationalmuseets Vegne at foranledige en fra Bøndernes Side frivillig Fredning af flere Hundrede Gravhøje i hele Landet Nord for Limfjorden.

Ud fra sin egen Afstamning og sit nære Samliv med Befolkningen i Koldmose var hans Følelse tidligt vakt for Husmændene, der endnu manglede fuld politisk Ret og fortjent social Placering, og da Digterplanerne lidt efter lidt tog Form for ham som et Kald, blev disse Mennesker og deres Liv nærliggende Motiver for hans første litterære Forsøg. 1886 debuterede han i »Folkets Almanak« med Fortællingen »Et Endeligt«, endnu stærkt paavirket af Skolelærerlitteraturens Forbilleder; han indsaa selv dens kunstneriske Brist og holdt sig tilbage i seks Aar, inden han atter, 1893, vovede sig frem med Fortællingsamlingen »I Skyggen«, der viste større Sikkerhed, men dog kun svagt røbede det Talent, som først med

Romanen »En Stridsmand« (1896) slog afgørende igennem. 1899 fulgte »Kragehuset«, igen en Husmandsskildring af høj kunstnerisk Rang. I »En Stridsmand«, der indledes med den stærke Program-sang »Du Husmand, som ørker den stridige Jord«, fortælles om en Slider fra Klithusmændenes yderste Forpostfront, en af Pionererne paa Danmarks Prærieland, kun optaget af de materielle Fornødenheder; i »Kragehuset« tages den samme Type op, men her stillet i Modsætning til næste Slægtled, der har lagt Vejen om ad Højskolen og faaet Sindet aabnet for de aandelige Værdier, der lader sig udmønte trods de slidsomme og trange Kaar. De to ypperlige Bøger bragte Husmændenes sociale Problem frem i den offentlige Debat og bidrog overordentlig til hele Standens Rejsning og Samling; med Rette fik S. Navnet »Husmændenes Digter«, først brugt af Politikeren Vilhelm Lassen. Det blev en anden fattig og forskudt Befolkning, Herregaardenes Lønarbejdere, S. viede sin næste større Bog, Romanen »Gyldholm« (1902), hvortil han forklædt som Daglejer havde gjort Studier paa en Herregaard ved Odder; den vakte enorm Opmærksomhed, bl. a. ved sine krasse naturalistiske Skildringer, men rejste ogsaa en almindelig Medfølelse med de usselt stillede Mennesker, hvorved Betingelserne for en Reformering af deres Levekaar fremmedes. Denne Bog, der kunstnerisk hører til S.s bedste, fortsattes senere, 1912, med »Per Holt«, der dog hverken digterisk eller agitatorisk kommer paa Siden af »Gyldholm«.

Fra disse socialt betonedede Forhold vendte S. sig nu til andre Omraader. Hans Ungdoms Tilknytning til den grundtvigske Bevægelse, der under Paavirkning af »Det moderne Gennembrud« Aand og Socialismen havde løsnet sig, er Forudsætningen for Storbonderomanen »Bjærregaarden« (1904), hvori han søger at finde Fællesnævneren for Urgrundtvigianismen, Andelsbevægelsens materielt-økonomiske Islæt og det aandsradikale »Fritænkeri«; han sætter de generationsbestemte Modsætninger i det folkelige Kulturliv op mod hinanden, personificerede i den gamle Bedstefader, hvis Livs-syn er aandeligt bestemt fra de første Vækkelsens Tider, den midaldrende Søn, der har afbalanceret det aandelige med det materielle, en Foregangsmand i Landbrug og Andelsvæsen, politisk indflydelsesrig, og den unge Sønnesøn, der er grebet af »den frie Tanke« og alt dens Tilbehør. Ingen af de tre Aandsformer kan efter S.s Mening forkastes; der er Værdier i dem alle. Den samme udlignende Tanke tog han siden op paa ny i det smukke Skuespil »Slægten« (1925), et livsklogt og magtfuldt Kulturbillede, der giver det fyldigste Udtryk for hans omfattende humanistiske Syn og hans instinktive Positivisme, hvis eneste Vurderingsgrundlag er det

Element af menneskelig Ægthed, som de forskellige Aandsformer og Kulturretninger har fælles.

Det næste Højdepunkt i S.s Digtning betegnes med Romanen »Nye Mænd« (1917). Her vender han sig delvis mod den Udvikling, han selv har været med til at fremme, idet han peger paa Faren ved det udadvendte Liv i Organisation og anden Offentlighed, hvorved det egentlige Livsfundament, Hjem og Familieliv, forskydes; Sindets naturlige Liv og Personlighedens frodige Vækst visner og forkrøbler, og de »nye Mænd« er dem, der søger tilbage til Hjemmets Fred og Lunhed. Svagere i idealistisk Tendens er den noget virkelighedsfjerne fireligrøse Forkyndelse i »Præsten i Løgum« (I—II, 1921—22), hvis humane Fromhedstone tangerer det sødladne i Modsætning til beslægtede Glimt rundt om i S.s talrige Smaafortællinger, der er samlede under Titler som »Almue« (1900), »Ensomme Folk« (1909), »Himmerlandsbroen« (1913), »Skyer og Solglimt« (1923), »Mulm og Gry« (1927) o. fl. a. I disse mindre Arbejder fejrer hans kunstneriske Evne og dybe Menneskekundskab sande Triumfer, der dog blandes op med mere ordinære Ting. Blandt hans større Fortællinger maa især nævnes den vemodige Kærlighedshistorie »Sara« (1906) med det uovertrufne Indledningskapitel om de voksne Husmandsbørns Besøg hos Forældrene paa en Skiftedag, den friske Sømandsskildring »Søfuglen« (1908) og den medfølede og dybt forstaaende »Lene« (1928) med Beretningen om en overset Kvindes Ulykke og Redning. Foruden »Slægten« foreligger Skuespillene »Ideale Magter« (1911) og »Mikkel Larsens Dreng« (1914), begge virkningsfulde Folkekomedier, populære ogsaa som Film og Hørespil, men uden dybere Værdi. I »Dynæs Digte« (1915) samlede han sine Digte og Sange, af hvilke adskillige nyder stor og fortjent Yndest i folkelige Kredse, fremfor alle »Min Hakke, min Skovl og min Spade«, der med Johannes Torrilds Melodi er blevet Husmændenes uforgængelige Opsang. Et Udvalg af hans Artikler og Taler er bevaret i »Udmarksfolkene« (1912); særskilt udsendte han 1920 det originale og dybsindige Foredrag »Arbejdets Personlighedsværdi«.

Som Folketaler var S. en af Tidens ejendommeligste og mest fængslende, trods sit uegnede Organ i Stand til at holde en tusindtallig Forsamling fangen; med stor oratorisk Kunst vekslede han mellem en lyrisk, højstemt Patos og en fortrolig, folkelig Humor, der gennem genialt udformede eller umiddelbart oplevede Eksempler fra Dagligdagens Liv gjorde Begreber og Tankebaner lettilgængelige for alle.

Inden for den sociale Digtning indtager S. en Særstilling ved

sit lyse Livssyn, der afholder ham fra at tegne sort i sort. Vel har han skildret Fattigdom og Nød i Sandhedens Farver, men altid samtidigt hævdet, at Menneskesindet er rigt nok til at gøre sig uafhængigt af de materielle Kaar; de virkelig store Oplevelser i et Menneskes Liv betinges ikke af ydre Omstændigheder og bliver derfor ogsaa alle til Del. Til denne Overbevisning naaede han efter at have gjort alle Tidens »Bevægelser« med, den grundtvigsk-kristelige Humanisme, den politiske Liberalisme, den lyrisk-idealistiske Anarkisme, den litterære Radikalisme, den revolutionære Socialisme; han endte som Talsmand for Almuens paa een Gang traditionstro og fornemt tolerante Livssyn, der tydeligst kommer til Orde i de smukke, følsomme Erindringer, han paa sine gamle Dage nedskrev og udgav under Titlen »Min Mindebog« (1934—35). Blandt moderne Bondelivsskildrere er han maaske den, der har Sindet reneest stemt med de Mennesker, den Aand og det Milieu, han skildrede, tolkede og beskrev, og som Kunstner og Stilist er han i allerforreste Række. Hans Betydning gaar langt ud over Samtiden gennem den Kulturindsats, han har gjort, hvorved et sundt Frisind og en rummelig Livsfølelse har faaet Hjemstavnsret i Befolkningskredse, der ellers let kunde være erobret af Ensidighed og Snæversyn; uden ham vilde den danske Husmandsbevægelse være blevet en nødtøftig social-økonomisk Rejsning, men paavirket af hans Kunst og hans friske, naturlige Tanker fik den det aandskulturelle Præg, der har gjort den til den smukkeste folkelige Frigørelsesproces i dette Aarhundredes Danmark. — Udvalgte Skrifter, I—II, 1910—11. Romaner og Fortællinger, I—IV, 1921. Udvalgte Fortællinger, I—II, 1921. — Malerier af Sofie Petersen 1904, Johs. Nielsen 1926 (Høng Højskole), Ole Søndergaard 1935 (Ranum Seminarium) og Niels Hansen 1928 (Privateje). Akvarel af Johs. Nielsen (Fr.borg). Fire Malerier af Kr. Bjerre. Malerier af Martin Kaalund-Jørgensen 1923, Laurits Jørgensen 1921 og Lars Rastrup (Familieeje). Portrætteret paa Peter Hansens Maleri 1910—11 af Faaborg Museums Indvielse (Faaborg Museum). Tegninger bl. a. af P. S. Krøyer 1905 og H. Jensenius 1918 (Fr.borg). Buste af Carla M. Christiansen 1924, opstillet 1934 i Mølleparken i Aarhus. Granitstatue af Gleerup 1925. Relief af samme paa Gravstenen. Træsnit af Alex. Garff 1932 og af K. J. Almqvist 1933.

Ovenn. Mindebog. Chr. Rimstad: Digtere i Forhør, 1906, S. 60 ff. Georg Brandes: Samlede Skrifter, XV, 1905, S. 240—43. Harald Nielsen: Af Tidens Træk, 1909, S. 58—76. J. Paludan: Mellem Semestrene, 1910, S. 67—71. Oscar Geismar: Digterprofiler, 1916, S. 194—208. Jens Damsgaard: Den

moderne Husmandsbevægelse, 2. Opl., 1916, S. 17—20. K. K. Nicolaisen: Johan Skjoldborg, 1918. Jeppe Aakjær: Artikler og Taler, 1919, S. 152—56. Ejnar Skovrup: Hovedtræk af nordisk Digtning i Nytiden, I, 1920, S. 236—46. Richardt Gandrup: Døgnet og Tiden, 1926. Tilskueren, XLVIII, 1931, I, S. 252—60. Højskolebladet, LXI, 1936, S. 185—88. Jørgen Bukdahl: Dansk national Kunst, 1929, S. 268—82. August F. Schmidt: Johan Skjoldborg. Nogle Oplysninger om hans Forfatterskab (med Bibliografi), 1938. Samme i Hist. Aarvog for Thisted Amt 1939 og 1941. Viggo Bitsch: Johan Skjoldborg, 1939. Berl. Tid. 6. og 10. Okt. s. A.

Richardt Gandrup.

Skodborg, Jørgen, ca. 1480—1551, Ærkebiskop. F. antagelig ca. 1480, d. 15. Dec. 1551, begr. i St. Gereons K. i Köln. Fader: Hans Jepsen fra Skodborg, d. som Raadmand i Kolding.

Da J. S. gentagne Gange betegnes som Kleriker fra Ribe, har han sikkert faaet sin første Uddannelse der; men senere har han fuldført et regulært akademisk Studium. 1502 indskreves J. S. »de Arnsborck ex Datia« ved Universitetet i Rostock og blev 1503 Baccalaur her. »Arnsborg« kaldtes Koldinghus (muligvis har da Faderen tjenstgjort der, da J. S. fødtes, eller J. S. selv inden 1502). Magistergraden tog han andetsteds; hvor og naar vides ikke. Efter sin Hjemkomst var J. S. i Dronning Christines Tjeneste (nævnt første Gang Maj 1506, sidste Gang i Regnskab for 1510—13) og fik flere kirkelige Embeder, saaledes Nykøbing S. og Højby (opgivet 1515), et Kanonikat i Roskilde og i Viborg og Forstanderstillingen ved Helligaandshuset i Roskilde (opgivet 1517). Da Pavens Stadfæstelse af Viborg Kanonikatet (Aug. 1512) kalder ham »Clericus Ottoniensis«, maa han vel særlig have tjenstgjort for Dronningen i Odense. Derefter indtraadte han i Kongens Kancelli og blev »Sekretær«. Marts 1515 var han i Rom, vel som Medlem af den Sendefærd, der notificerede Paven Kongens Godkendelse af Lateranmødet. En pavelig Bevilling tillod ham nu at modtage Diakon- og Præstevielse i Rom. 1516—19 var han gentagne Gange i diplomatiske Sendelser til Brabant; Hovedformaalet, at faa Dronning Elisabeths Medgift udbetalt, naaede han ikke, saa lidt som han 1518, da han ogsaa sendtes til Frankrig, fik Frans I. overtalt til Forbund og militær Støtte mod Sverige. 1519 havde han ogsaa i Opdrag at skaffe Kbh.s Universitet nye Lærerkrafter. J. S.s Breve hjem til Kongen vidner om gode Iagttagelsessevner og praktisk Sans for nødvendige Virkemidler, og Christian II. anerkendte aabenbart hans Brugbarhed trods Sendelsernes Resultatløshed. J. S. havde desuden vundet hans Yndest ved i Nov.—Dec. 1517 under Herredagen i Kbh. med Dygtighed at fungere som Anklager mod Odensebispen Jens Andersen. Han belønnes nu med Præla-

turen som Ærkedegn i Aarhus og Sognepræst i Koldt. Den pavelige Nuntius Arcimbold og derefter Paven selv (Marts 1518) stadfæstede dette. Ogsaa med det videre Forløb af Sagen mod Jens Andersen havde J. S. at gøre. Da denne 1520 bekvemmede sig til Forlig med Kongen, var J. S. Medlem af den Voldgiftsret, som fastslog de haarde Betingelser for dette. — Dengang var J. S. forfremmet til Lunds Ærkebiskop efter Birger Gunnensen. Trods Christian II.s udtrykkelige Forbud mod at vælge, før han havde tilkendegivet sin Villie, havde Kapitlet vel 16. Dec. 1519 valgt Aage Sparre, men over for Kongens bestemte Villiestilkendegivelse fratraadte denne, og 5. Jan. 1520 valgtes J. S. Men i Rom havde Leo X. ifølge sin »Reservationsret« tildelt en italiensk Kardinal P. E. de Cesis Administrationen af Lunds Stift, og denne forlangte en aarlig Pension paa 500 Dukater (1000 Gylden) for at afstaa Embedet. Christian II. var absolut imod »Erstatning« til Kardinalen, hvorfor hverken Kongens eller J. S.s Afsendinge kunde opnaa hans »Konfirmation«; selv Henvendelse fra Kejser Karl V. nyttede intet. — J. S. kunde da ikke blive bispeviet, og 1521 afsatte Christian II. ham, da han modsatte sig Kongens Krav om Ærkesædets Besiddelser Bornholm, tre skaanske Herreder og Købstaden og Slottet Aarhus. I Marts 1520 havde Kongen afkrævet Lunds Kapitel Bevislighederne for Stiftets Ejendomsret, men dette nægtede, trods Advarsler fra flere Bisper, at efterkomme Kravet. Antagelig Optagethed af de svenske Forhold bevirkede, at Christian II. først 1521 skred til Handling, og først mod J. S. Efter en Regest afviste denne 1521 en Stævning fra Kongen. Sandsynligt er, at J. S. som Modstander af Sigbrit særlig havde vakt hendes Had, og utvivlsomt var det efter hendes Tilskyndelse, at Kongen i Juni 1521, for ublu Betaling, skaffede Slagheck pavelig Udnævnelse som Lunds Ærkebisp. Vel vaklede Kongen under sin Rejse til Nederlandene med Hensyn til Nybesættelsen, men J. S.s Skæbne var afgjort, og i Nov. 1521 kunde Slagheck meddele Kapitlet, at han var Sædets Indehaver, og 25. Nov. blev han introniseret i Lund. 13. Okt. havde J. S. opnaaet et Laan af Kapitlet, sikkert for at rejse som Klager til Rom, men han skjulte sig foreløbig i Graabrødrekloster i Kbh. iført Munkedragt. Endnu i Aug. 1522 mente en dansk Mand i Rom, at han opholdt sig der hemmeligt, men paa det Tidspunkt var han vel for længst flygtet videre, først til Ribe, derpaa videre sydpaa; han ledsagedes af en Kannik fra Haderslev, Mester Thomas Clausen. Rimeligvis har J. S. i Kbh. oplevet Slaghecks Henrettelse Jan. 1522 og maaske Kongens Tvangsforanstaltninger mod Lunds Kapitel, der førte til Afstaael-

sen af Bornholm. Først ved Foraarstid 1523 kan hans Tilstedeværelse i Rom konstateres. Han stod her i Forbindelse med danske Bisper og den nye Konge, Frederik I., og arbejdede med Anklager mod Christian II. for at faa denne bandlyst; Frederik I. anbefalede ham da ogsaa til Konfirmation, men ved Kurien anerkendtes Frederik kun som Hertug af Holsten. Som »familiaris« og Bordfælle hos Kardinal de Cesis opnaede J. S. imidlertid dennes Støtte til Ærkesædet mod at anerkende hans Pensionsret. Samtidig arbejdedes dog ved Kurien baade for Aage Sparre, som Kapitlet i Lund havde genvalgt efter Christian II.s Flugt, og (fra den fordrevne Konge) for Joh. Weze, der 1522 havde faaet Ærkesædet efter Slagheck, men fulgte Christian II. i Landflygtighed. — Ved Paasketid 1524 blev J. S. saa syg, at han maatte forlade Rom for at søge Helbredelse ved Badet i Aachen; forinden havde Paven i Marts tilladt ham at opkræve Indtægterne som Ærkedegne i Aarhus ved andre, men havde rigtignok i Febr. udnævnt Frederik I.s Kansler Cl. Gjordsen til samme Embede! Muligvis først efter sin Bortrejse fik J. S. den ejendommelige Begunstigelse at have 1. Plads og Stemme i Lunds Kapitel næst Prælaterne her. Men først 29. Nov. 1525 udnævnte Paven J. S. til Ærkebiskop, idet han samtidig stadfæstede de Cesis' Ret til Pension og til Regres ved Embedsledighed. Dette var en politisk Imødekommenhed mod Frederik I., der i April atter havde insisteret paa J. S.s Udnævnelse, idet han dog samtidig erklærede, at Stiftet ikke kunde bære den aarlige Afgift til Kardinalen. Palliet til J. S. sendtes ved den førnævnte Kannik Thomas Clausen til Danmark, for at Biskopperne Lauge Urne og Ove Bille skulde overgive J. S. det og modtage hans Lydighedsed mod Paven. Selv var han altsaa ikke i Rom, og Traditionen, at Clemens VII. bispeviede ham her, lader sig ikke godtgøre. Men bispeviet blev han utvivlsomt, vel i Tyskland eller i Nederlandene 1526, og i sine sidste Aar kunde han derfor virke som Viebiskop i Köln. — I Jan. 1526 var han i Brabant, dels i Antwerpen, hvor han vel ordnede sig pekuniært med Bankieren Popius Occo, dels i Mecheln for at forhandle med Statholderinden, Fru Margrethe; Hans Mikkelsen, der anede Fare for Christian II., opfordrede da denne til ikke at spare J. S.s Liv for at faa Klarhed over hans Ærinde. 6. Maj kunde J. S. fra Lübeck anmelde Frederik I. sit Komme; samtidig formanede Paven Kongen til at fratage Sparre, som havde »indtrængt« sig i Stiftet, dette. Men nu havde Kongen ændret sin Kirkepolitik. I Aug. gav han sammen med to gejstlige og femten verdslige Raader Sparre en foreløbig Stadfæstelse paa Ærkestiftet, indtil Konge og Rigsraad fældede

Dom om, hvorvidt han eller »os elskelige Hr. J. S.« var rettelig valgt; Band og Interdikt i Sagen vilde man ikke tilstede. Afgjort var J. S. da, som ogsaa Betegnelsen »os elskelige« viser, ikke forkastet; men som fuldgyldig kanonisk Biskop kunde han ikke anerkende en verdslig Domstol i Sagen, og om den paatænkte Domsafsigtelse hører man ikke mere. Men Godkendelsen af Sparre fremkaldte en Spaltning i Rigsraadet. Ingen af Biskopperne havde medbeseglet Sparres Stadfæstelse; allerede forinden havde Lauge Urne nægtet ham Anerkendelse, og efter Beslutningen paa Odense Herredagen i Nov.—Dec. om ikke fremtidig at betale Paven for Konfirmation opfordrede først Ove Bille, derefter Stygge Krumpen og atter Lauge Urne Sparre til at fratræde. — Sandsynligvis opholdt J. S. sig til 1530 mest i Lübeck, men en Beretning om, at han engang i Odense blev overfaldet af Sparres Slægt, er ikke usandsynlig. 1527 gik mærkeligt nok Rygter i Norge om, at han nu var Christian II.s Mand og skulde indsættes som Ærkebiskop i Nidaros, naar denne fik Magten der. J. S.s økonomiske Forhold var nu slette; Biskoppen af Viborg gav ham vel derfor 1528 med Kongens Billigelse Ret til at hæve Indtægterne af hans Kanonikat der. Lauge Urne vedblev til sin Død (jfr. hans Testamente) at anerkende J. S. som Ærkebiskop, hvad ogsaa dennes Bemyndigelse til en Notarialbekræftelse (Juni 1528) af Roskilde Stifts Besiddelse af Rügen viser. 1529, da Rønnow forgæves søgte Bekræftelse som Biskop i Roskilde af J. S., var han endnu i Lübeck, men i alt Fald i Dec. 1530 var han i Köln, da Kardinallegaten Campegio, der gentagne Gange søgte at støtte hans Restitution til Lund, atter tog sig af ham. I Begyndelsen boede han hos en Patricier Johs. Rinck, der i høj Grad beundrede hans fromme Personlighed. Han kom i nær Forbindelse med Domkapitlet, og 1532 støttede han, til Kardinal Campegios Misfornøjelse, dets Forligsforsøg med den reformivrige Ærkebiskop Hermann v. Wied; muligvis har han faaet et Kanonikat ved Apostelkirken, men Coadjutoren, den senere Ærkebiskop Adolf af Schauenburgs Henvendelse 1541 til Christian III. om Restitution af J. S. som dansk Ærkebiskop var forgæves. En Række Aar var hans økonomiske Forhold kummerlige; først 1549 blev han Kannik ved St. Gereons Stift og døde 1551 som saadan. Den katolske Kirkehistoriker Laur. Surius, der ca. 1540 studerede i Köln og traadte J. S. personlig nær, mindes i et Skrift fra 1566 hans strengt asketiske Livsførelse, og utvivlsomt hæver Danmarks sidste pavelig anerkendte Ærkebiskop sig ved sin Hæderlighed og sit faste katolske Trosstade langt over den foretrukne Konkurrent, der allerede som »Skinbiskop« i høj Grad

manglede Forudsætninger for at værne Romerkirken i vort Land.

Die Matrikel der Universität Rostock, II, 1891. Acta pontificum Danica, V—VI, 1913—15. W. Christensen: Dronning Christines Hofholdningsregnskaber, 1904. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Hist., III, 2, 1867, S. 67 ff. L. Helveg: Den dsk. Kirkes Hist. til Reformationen, II, 2, 1870. Nye dsk. Mag., III, 1810, S. 224—34. H. Svaning: Christiani II. vita, 1670, S. 182—96. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskrifter, I, 1873; 2. Rk., II, 1887. Kr. Erslev og W. Møllerup: Kong Frederik I.s dsk. Registranter, 1879. Kirkehist. Saml., 4. Rk., VI, 1899—1901. Norsk hist. Tidsskr., I, 1871, S. 502 f.

J. Oskar Andersen.

Skomager, Hans Rasmussen, 1551—1614, Professor. F. 1551 i Kbh., d. 19. Juli 1614 sst. Forældre: Rasmus Pedersen Falstring (d. 1589) og Marine Nielsdatter (d. 1590). Gift 1° ca. 1582 med Anne Pedersdatter, f. i Aarhus, d. ca. 1583. 2° 1593 med Karen Wesselsdatter, d. 1620, D. af Kantor i Lund, Mag. Wessel Pallesen.

Efter at have gaaet i Vor Frue Skole i Kbh. blev H. R. S. optaget i det kgl. Kantori. Herigennem vandt han en formaaende Velynder i den kgl. Sekretær Hans Skovgaard, der støttede ham, saaledes at han 1568 kunde komme til Universitetet. Sin Vælgører satte han siden et smukt Minde i et dansk og i et latinsk Skrift (1581—82). Fra 1572 studerede han i Rostock, senere i Wittenberg og tog 1579 Magistergraden her. Da han ved sin Hjemkomst kunde fremlægge gode anbefalinger, bl. a. fra Hertug Ulrik i Mecklenburg, førte dette til, at han 1580 blev ekstraordinær Professor ved Universitetet. 1582 blev han Professor pædagogicus, men maatte i henvend tyve Aar forblive i denne beskedne Stilling, indtil han endelig 1602 rykkede op i Professoratet i Matematik og 1603 i Fysik. 1610 var han Rector magnificus. Aarsagen til, at han saa længe blev hemmet i sin Løbebane, maa vistnok søges i forskellige Tildragelser, som stillede ham i et ugunstigt Lys. Saaledes blev en Bog, han havde udgivet 1590, forbudt, og senere gjorde han sig skyldig i en grov Forløbelse under en pinlig Strid med en tysk Alkymist, der havde været i hans Hus. — H. R. S. gør ikke Indtryk af at have været en større Begavelse, men han viste ikke ringe Flid som Universitetslærer. Bl. a. har han udgivet en lang Række akademiske Teser, hvoraf især kan fremhæves hans Indledninger til Studiet af Astronomien (1603) og af Fysikken (n. A.). De vidner klart nok om hans Afhængighed af den melanchtoniske Skoles Opfattelse af Videnskabernes Væsen og indeholder flere kulturhistorisk interessante Træk. Lærerig

med Hensyn til Tidens pædagogiske Standpunkt er ogsaa hans »Brevis introductio ad discendam lingvam latinam« (1608).

Koncept til Kbh.s Universitets Programma funebre af 22. Juli 1614 i Rostgaard, Fol., 121, S. 10 f. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, II, 1869—72, S. 638—45. Kirkehist. Saml., 3. Rk., II, 1877—80, S. 501, 510; 4. Rk., IV, 1895—97, S. 428. Minerva, 1790, III, S. 291—97.

Bjørn Kornerup.

Skondelev, Johan, d. 17. Aug. 1421, Biskop.

Da Biskop Henrik af Slesvig 1374 forflyttedes til Øsel, søgte Domkapitlet at faa sin Kantor, Niels Pedersen, valgt til hans Eftermand, idet ogsaa de holstenske Grever var stemt for denne Løsning. Valdemar Atterdag, som netop nu med alle Midler prøvede paa at øge den danske Krones Indflydelse i Hertugdømmet, stræbte derimod efter at faa en Franciskaner, J. S., en enkelt Gang kaldt J. de Gudensberg, udnævnt af Paven, og da J. S. var villig til ved sit Valg at love en anselig Udbetaling til Pavestolen, bl. a. til Dækning af resterende Servispenge fra de fire foregaaende Bispers Tid, gik han af med Sejren. Han nævnes første Gang som Biskop 2. Juni 1375. Om Pavestolen fik den lovede Pengesum, er maaske et Spørgsmaal; men J. S.s Forhold til Rom vedblev dog at være godt, og 25. April 1382 overdrog Paven ham Stillingen som Nuntius og Kollektor i Kongeriget Danmark, en Myndighed, der n. A. yderligere udvidedes. I denne Stilling har han virket i det mindste til 1407. 1409 udnævnte den pavelige Legat, Kardinal Johannes Dominici, ham til Biskop i Cammin, men Pave Alexander V., der netop s. A. var valgt paa Kirkemødet i Pisa, udsaa en anden til Camminstolen, og Følgen blev en langvarig Proces, der først endte i Sommeren 1418 med Annullering af J. S.s Udnævnelse.

Det blev da udelukkende i Slesvig, hans Gerning faldt. Hans stærke Sympati for den danske Politik over for Holstenerne voldte ham mange Vanskeligheder, navnlig efter at Grev Gerhard 1386 af Dronning Margrete havde modtaget Sønderjylland som et arveligt Len. J. S. maatte 1389 sværge ham Troskab; men da Gerhard var faldet 1404 paa Togt mod Ditmarsken, og Margrete søgte at udnytte den gunstige Lejlighed til at genvinde Hertugdømmet, traadte J. S. atter aabenlyst i den danske Politiks Tjeneste. Mod en aarlig Pengeydelse overlod han 1406 for et Tidsrum af seks Aar Dronningen Bispestolens to stærke Borge, Svavsted ved Trene og Stubbe paa Svansø, og personlig opfattedes han i den Grad som Schauenburgernes Modstander, at nogle unge holstenske

Adelsmænd 1410 overfaldt ham i Flensborg, huggede hans Køgemester ned, saarede ham selv og førte ham sydpaa som Fange. For 1200 Mk. lybsk maatte han købe sig fri, og Pave Johannes XXIII tog sig af hans Sag; men Episoden var kun et enkelt Led i den omfattende dansk-holstenske Strid, og den kunde ikke løses uden i Tilknytning til hele denne. Da en femaarig Stilstand blev indgaaet i Marts 1411, fik J. S. tilbagegivet de to Bispeborge, og de følgende Aar blev sikkert hans virksomste og indflydelsesrigeste. Han støttede kraftigt Kong Erik af Pommern paa Danehoffet i Nyborg 1413, da Hertugdømmet erklæredes for hjemfaldet til Kronen, og n. A. udpegedes han sammen med den daværende Ribebisp, Peder Lykke, til at repræsentere den danske Kirke paa Konciliet i Konstanz. Her skulde de tillige opnaa Kejser Sigmunds Stadfæstelse af Nyborgdommen. Ikke mindst af kirkepolitiske Grunde blev det dog Peder Lykke, som kom til at præge vor Del af Forhandlingerne dernede, og J. S. skal ikke selv have vist den nødvendige Smidighed, bl. a. skal han have stødt Lübeckerne, hvorfor det blev Peder Lykkes Sag at fortsætte Forhandlingerne med dem i Kbh. 1416. Men Kejserens for os gunstige Erklæring opnaaedes (Juni 1415), og da den femaarige Stilstand udløb 1416, saa Kampen atter brød ud, satte Kong Erik sig ved Sommertid fast i Slesvig By uden dog at vove et Angreb paa Gottorp. Lykken forlod ogsaa hurtigt hans Vaaben, og den Tryghed, som J. S. maa have følt i den nærmest forudgaaende Tid, afløstes af ny Uro. Hen paa Efteraaret erobrede Holstenerne hans Borg Stubbe, som de trods Vilkaarene i en afsluttet Vaabensstilstand ikke vilde udlevere til ham paa ny, og under fortsatte Kampe 1420 mistede han tillige Svavsted. Samtidig blev Stillingen inden for hans eget Domkapitel mere og mere spændt. Flertallet af dets Medlemmer var holstensksindede, de lededes af Domprovsten, Henrik v. See, og J. S. har sikkert ved mange Lejligheder følt Vanskelighederne taarne sig op. Alligevel svigtede han ikke Kong Eriks Sag. Endnu i Eftersommeren 1421 gav han Møde paa Viborg Landsting for at aflægge Vidnesbyrd om Sønderjyllands ældgamle Danskhed; men nu slog hans Kræfter ikke længere til, og 17. Aug. døde han. Han var den sidste danske Mand, der beklædte Slesvig Bispestol, og som saadan en af Hertugdømmets mest fængslende Personligheder i denne alvorlige Brydningstid.

L. J. Moltesen: De avignonske Pavers Forhold til Danmark, 1896, S. 50, 120, 200. Johs. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans, 1907, S. 162. Kr. Erslev: Dronning Margrethe, 1882, S.

395 ff. Samme: Erik af Pommern, 1901, S. 23, 66. Sønderjyllands Historie, II, 1939, S. 110. Zeitschr. d. Gesellschaft f. Schlesw.-Holst. Geschichte, XXXVI, 1906, S. 178; XXXVIII, 1908, S. 329 f.

Vilh. la Cour.

Skonning, Hans Hansen, 1579—1651, Bogtrykker, Forfatter. F. 1579 i Rydsgaard ved Ystad, begr. 16. April 1651 i Aarhus. Forældre ukendte. Gift.

H. H. S. synes i en ung Alder at have faaet Forbindelse med Oluf Rosensparre til Skarholt, der muligvis har bekostet den boglige Uddannelse, som H. H. S.s senere Forfatterskab forudsætter. Han var i Rosensparres Tjeneste, da denne var Lensmand i Mariager, og nævnes 1614 som Borger i Aalborg; men s. A. oprettede han et Bogtrykkeri i Aarhus, hvor han derefter levede til sin Død. Omkring 1617 blev han Klokke ved Domkirken og Notar i Domkapitlet. 1635 fik han »med hans consorter« Bevilling til at drive en Papirmølle, som Kongen paa forskellig Maade støttede, og samtidig var Bogtrykkeriet i livlig Virksomhed, ligesom H. H. S. selv udfoldede megen Flid i et broget Forfatterskab. — Som Bogtrykker kom han ikke ud over det middelmaadige, men maa dog have nydt en vis Anseelse, siden han 1637 fik den betydelige og vanskelige Opgave at trykke et nyt Oplag af Niels Jespersens »Gradual«, hvori man første Gang træffer Sats-Nodetryk fremstillet uden for Kbh. Da der i disse Aar ikke fandtes Skriftstøberier her hjemme, maa han have hentet Nodesatsen og det øvrige Skriftmateriel i Tyskland. Det vides da ogsaa, at han foretog Rejser til Udlandet (Hübertz, II, S. 93). Foruden mere end tyve Skrifter af eget Forfatterskab udsendte H. H. S. en Række Optryk af ældre, kendte Værker som Peder Laales Ordsprog og flere af Justesen Ranchs Skuespil samt henved 30 til Dels omfangsrige Ligprædikener, en Del Flyveskrifter m. m. I sin Geskæftighed forsømte han undertiden at lade Trykkeriets Produkter censurere af »de Høilærde« i Kbh., hvad Lensmanden 1643 fik Befaling til at paatale. — Af H. H. S.s egne Skrifter er en Del Kompilationer som »Collegium Philosophorum. Hedenske Philosophia eller Vijsdom« (1636), »Mirabilia naturalia eller Natur-Wunder« (1639), »Geographia historica orientalis, d. e. atskillige Østerske Landis oc Øers Beskrivelse« (1641), Værker, der røber en omfattende, om end ganske ukritisk Læsning, og som dengang trods deres snakkesalige Bredde sikkert har gjort en vis Fyldest. Nævnes maa ogsaa »Taxtebog eller Visse Udregning paa alle Species . . . udi hart Korn anslagit« (1647), der stadig har Betydning som kulturhistorisk Kildeskrift. Af Digterværker, om man her tør bruge denne Betegnelse,

kan fremhæves »De wgudelige oc forvirrede Verdens Børns Klage-maal, Rættergang oc Beskyldninger imod den arme Justitiam oc ilde hørde Sandhed« (1648), paavirket af Hans Tausens Vise om Løgn og Sandhed og Justesen Ranchs Skuespil, samt H. H. S.s af Datiden mest omtalte Arbejde, det første originale danske, episke Digt »Kattens Rættergang med Hundene« (1650), en Dyreallegori i Smag med »Reinecke Voss«, men stærkt udtværet og plat. Begge Skrifter er »vel saltet«, men »sluddervorn« Poesi, som Tøger Reenberg siger. Det er bredt satiriske Fremstillinger i daarlige Knittelvers, og H. H. S. hævder indædt, at Sandhed og Retfærdighed er hjemløse i denne Verden, hvor Lasten triumferer. »Finis materiae, non malitiae«, hedder det i Slutningen af »Kattens Rættergang«, og denne uudtømmelige Malice, der var fyldt med »gusten Galde og sort Blækspruttesnavs« (Jens Worm), skyldtes maaske i nogen Grad Bitterhed mod Biskop Morten Madsen, der 1641 afsatte ham som Klokker, samt den uhyggelige Proces mod Bispinden og hendes Svigersøn (jfr. IV, S. 351), hvori H. H. S. var indblandet. Ifølge Sagens Akter spillede han dog kun en beskeden Rolle, men efter den folkelige Overlevering var hele Processen en Hævnaakt af H. H. S. og Lensmanden Erik Grubbe. I første Omgang gik det ogsaa Bispefamilien ilde, og H. H. S. blev 1649 genindsat i sit Embede; men da han 1651 mistede Livet ved at falde ud af det Glamhul i Domkirketaarnet, hvorfra han paastod at have set det forargelige Forhold i Bispegaarden, betragtede Samtiden det som en Himlens Straf for hans falske Vidnesbyrd. — Med sin mangeartede Foretagsomhed, sit stridbare Sind og spidse Vid har H. H. S. været en usædvanlig Fremtoning, og endnu 1692 nævner Holger Jacobæus ham i sin Rejsedagbog blandt de Ting, Aarhus »er berømt af«. I Skønlitteraturen er han og især hans formodede Andel i Processen mod Bispefamilien gentagne Gange behandlet, saaledes af Fr. Sneedorff Birch (Elmquists Læsefrugter, LV, 1832), af Knud Skytte (»Den onde Lensmand«, 1884), af H. C. Bering Liisberg i Skuespillet »Domklokkerne« (opført 1905 paa Aarhus Teater; utrykt) og af Nicoline Kirkegaard i Romanen »Bispinden i Aars« (1918).

K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til den danske Digtekunsts Historie, III, 1805, S. 69—83. C. V. Hertel: Forsøg til en Beskrivelse over Aarhus Dom- og Cathedralkirke, II, 1810, S. 394—97. J. R. Hübertz: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus, II, 1845, S. 70, 83—94, 105 f., 116, 188 f., 196, 330. C. Nyrop: Strandmøllen, 1878, S. 17, 19—22. Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. af C. F. Bricka og J. A. Fridericia, V, 1883—85, S. 405 f. Severin Kjær: Erik Grubbe til Tjele og hans tre Døtre, 1904, passim. Aarhus Stifts Aarbøger, XX, 1927, S. 35—44. Emanuel Sejr: Aarhus Stiftsbogtrykkerie, 1937, S. 17—27.

Emanuel Sejr.

Skonvig (Schonevig), **Jonas** Andersen, ca. 1600—tidligst 37, Antikvar, Præst. F. ca. 1600 i Skonevik mellem Bergen og Stavanger, d. tidligst 1637. Fader: Sognepræst, senere Provst Anders Jonsson (d. tidligst 1639). Gift.

J. S. studerede i Greifswalde fra 1622, kom 1626 til Kbh.s Universitet, hvor han maa have taget teologisk Attestats. Allerede i de nærmest følgende Aar blev han af Ole Worm antaget til at rejse om i Landet for at tegne Runeindskrifter, og hans Tegninger ligger for en stor Del til Grund for Afbildningerne i Worms »Monumenta Danica« (1643). Hans Runelæsninger er tit forbavsende gode i Forhold til, hvad vi ellers har fra ældre Tid, og undertiden endog godt karakteriserede (saaledes Øster Brønderslev og Gunderup II). Hans Originaloptegnelser er endnu bevarede for Skaane, Fyns Stift, Jylland og Bergens Stift (i den Arna-Magnæanske Samling). 1628 blev J. S. valgt til Sognepræst i Finnaas paa Moster, men Valget blev ikke godkendt. S. A. synes han at være blevet Skibspræst. Han har oversat Er. Willichius' latinske Sørgedigt over Prins Ulrik (1633) og levede endnu 1637.

Danske Studier, XVI, 1919, S. 17—28; XVIII, 1921, S. 21—38. J. F. Lampe: Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen, udg. af D. Thrap, I, 1895, S. 176; II, 1896, S. 332.

Marius Kristensen.

Skotte, Peder, se Petrus David de Scotia.

Skou, Jens Carl Christian, 1831—1904, Præst. F. 31. Dec. 1831 i Kbh. (Cit.), d. 3. Okt. 1904 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Stabshornblæser Andreas Schou (1797—1860) og Christine Jensine Heilmann (1802—88). Gift 21. Maj 1858 i Kbh. (Slotsk.) med Laura Brigitte Wilhelmine Dahlenborg, f. 8. Juni 1833 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 18. Aug. 1905 paa Sindssygeanstalten ved Aarhus, D. af kgl. Vognmester Jens Christian D. (1799—1871) og Emilie Wilhelmine Lønholdt (1810—52).

S. blev Student 1849 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og 1855 cand. theol. 1863 udnævntes han til Kateket i Skanderborg, blev 1870 Sognepræst sst. og var 1875—78 tillige Provst for Hjelmslev-Gern Herreders Provsti. 1884 forflyttedes han til Horsens og 1891 til Svinninge paa Fyn. 1904 tog han sin Afsked. Medens S. næppe følte sig helt tilfreds i sit sidste Kald, stod han navnlig i Skanderborg paa Højdepunktet af sin Virksomhed og vandt sig Navn som en af den danske Kirkes mere begavede Prædikanter. Hans Forkyndelse giver Udtryk for et konservativt evangelisk-luthersk Normalstandpunkt, udmærker sig ved sit

klare, ofte digterisk farvede Sprog og viser baade indholdsmæssigt og formelt nær Tilknytning til Martensen og B. J. Fog. Et fyldigt Indtryk af hans Ejendommeligheder som Prædikant giver hans »Prædikener paa alle Søn- og Helligdage over de nye Texter« (1885). Fra sin Ungdom nærede S. særlig Interesse for Sang og Musik. Han ønskede derfor en rigere Udvikling af den danske Kirkes Liturgi og slog oftere til Lyd for Sangens Betydning baade i Kirke og Skole. Karakteristisk i saa Henseende er hans Foredrag paa Skolemødet i Aarhus 1887 »Sangen som opdragende Magt i Folkeskolen« (1887). Varigst Betydning tilkommer der dog S. som Forfatter af Biografien »Andreas Peter Berggreen« (1895). Ikke blot besad S. gode musikalske Forudsætninger for at kunne levere et saadant Arbejde, men han kunde ogsaa bygge paa et mangeaarigt personligt Kendskab til Berggreen. Det er da ogsaa lykkedes ham at skrive en Bog, der har betydelig Kildeværdi, samtidig med at den tegner et pietetsfuldt opfattet Portræt af hans beundrede Læremester paa Musikkens Omraade. — R. 1878. — Relief paa Gravstenen. Tuschtegning af F. C. Lund 1856 (Fr.-borg).

Til Minde om Provst J. C. C. Skou, 1905. L. Thane: Skanderborgs Historie, 1908, S. 144, 150, 151—54, 164 f., 166, 167, 171. Kirkehist. Saml., 6. Rk., II, 1936—38, S. 614, 617, 656. Gerhard Heilmann: Slægten Heilmann, 1893—95, S. 239 f.

Bjørn Kornerup.

Skouboe, Else Johanne Louise, f. 1898, Skuespillerinde. F. 19. Dec. 1898 i Lemvig. Adoptivforældre: Apoteker i Aarhus Søren Holger S. (1851—1925, gift 1° 1882 med Cathinka Josefa Sørensen, 1859—1903) og Juliane Kirstine Vilhelmine Høeg (f. 1873). Gift 1° 1918 med Skuespiller Hans William Petersen, f. 28. Jan. 1897 i Kbh. (gift 2° 1927 med Karen Johansen, f. 1897, gift 1° med Direktør Sven Sylvester-Hvid, f. 1894, gift 2° med Skuespillerinde Gudrun Barfoed, f. 1903), Søn af Forretningsfører Moritz William P. (1852—1906) og Hansine Marie Madsen (f. 1874). Ægteskabet opløst. 2° 9. Dec. 1933 i Kbh. (b. v.) med Direktør Christian Ditlev Reventlow, f. 4. April 1898 i Aalborg (gift 1° med N. N.), Søn af Redaktør Chr. R. (s. d.) og 1. Hustru. Separeret.

E. S. fik sin Uddannelse 1916—18 paa Det kgl. Teaters Elevskole, hvor hendes senere hyppige Medspiller Eyvind Johansen samtidig var Elev. Hun udførte nogle Smaaroller, f. Eks. (23. Marts 1917) Anna i »Sigurd Braa«, og havde 9. Febr. 1919 en forjættende Debut som Ida i »Den kære Familie« paa

Aarhus Teater, hvis Leder, Aage Garde, gav hende Lejlighed til Udvikling, bl. a. gennem den drilske Puk i »En Skærsommernatsdrøm« og Panteren Norma i »Vi Mordere«; 1921 gjorde hun sit Navn kendt i Hovedstaden ved paa Det lille Teater (nu Scala-Bio) at løfte Folkekomedien »Flamme« op til et moderne Skuespil gennem sit Spil som det erotisk besatte Pigebarn Anna, hvem hun forlenede baade med Sødme og Glød. Dagmar-teatret blev derefter hendes Forum, bl. a. for det rørende Billede af Shaws Jeanne d'Arc og Modsætningen, det halvvoksne Pigebarn i »Den grønne Ungdom«, indtil hun 1926—31 virkede første Gang ved Det kgl. Teater, som hun siden tilhørte i flere Perioder (1932—34; 1939—40), og hvor hun har udført et stort Repertoire, der har givet hende Lejlighed til at udtrykke de forskellige Sider af sit Talent. Hun tog straks den store Scene i Besiddelse som Jelena i »Onkel Vanja«, var Fru Blochs Arvtager som en impertinent Trine i »Aprilsnarrene«, spillede Dronning Mariamme i »En Idealist« og Schillers Maria Stuart, havde en stor Succes som Løgnersken Germaine i »Hr. Lamberthier« og var fuld af muntre, om end moderne Indfald som Pernille i »Henrik og Pernille«. Hun har gæstet alle Privatscenerne, Casino undtagen, men Folketeatret har især høstet Gavn af hendes Evner; f. Eks. bragte hendes Personlighed 1936 »Et Dukkehjem« en Sejr, som dette uddebatterede Skuespil ikke havde oplevet, siden Fru Hennings kreerede Nora; siden var Fru S. Hedvig i »Vildanden« og nyskabte tre lyslevende, moderne Typer i Cowards »I Aften Kl. 8.15«. Karakteristisk og prægnant for hendes Kunst paa dens nuværende Udviklingstrin var hendes Udførelse af Anna i Nicodemis romantiske Lystspil »Morgen, Middag og Aften« (Betty Nansen-Teatret Sommeren 1940), hvor hendes Vid og Evne til at kaste Poesi over Erotik fik facetterede og højst indtagende Udtryk.

E. S. er en af Samtidens bedst begavede Skuespillerinder. Hun er sensitiv og amoureuse i sit sceniske Væsen. Hun har skønne sprøde Toner i sin Stemme baade i Glæde og Sorg. Hun kan være en vittig, elegant, erfaren Verdensdame i engelsk Stil (Hustruen i »Elsker Du mig?«), og hun kan udtrykke animalsk Kvindelighed (Jomfru Møller i »Til Skjaldens Ihukommelse«; Kathrine i »Trold kan tæmmes« og Prinsesse Charlotte i »Kongeligt Blod«) og være fuldkommen i Replik og Gestus, naar hun spiller elementære Pigebørn (f. Eks. i »Gaden«). Hun synes at savne karakterfast Dybde og Temperament i stort Format, der kan løfte over Hverdagen til tragisk Poesi (Julie i »Romeo og Julie«), og hun kan henfalde til Klynken, men Charme og Vid, erotisk Følsomhed,

Intelligens og Underfundighed, Evnen til scenisk at digte videre over et moderne Stof er hendes herskende Begavelse. Næsefløjene vibrerer under Sindets Bevægelser, Øjnene kan straa af erotisk Passion. Hun er en skabende Skuespillerinde, der paa sine bedste Aftener virker som en levende Protest mod dem, der mener, at Skuespilkunsten er en andenhaands Kunst. — Ingenio et arti 1933. — Træsnit af K. J. Almqvist.

Teatret, XXX, 1930—31, S. 93—96. Fr. Schyberg: Ti Aars Teater, 1939. Samme i Politiken 21. Nov. 1941.

Robert Neiiendam.

Skousbo, Frederik Carl Christian Ernst, 1871—1933, Forfatter. F. 25. Sept. 1871 i Lyngby, d. 20. Okt. 1933 paa Frbg., Urne paa Søndermark Kgd. Forældre: Slotsgartner paa Sorgenfri Niels Peter Rasmussen S. (1835—1904) og Frederikke Caroline Christiane Ernstine Alstrøm (1847—93). Gift 4. April 1904 i Kbh. (Holmens) med Flora Alvide Madsen, f. 2. April 1879 i Kbh. (Holmens), D. af Bogholder, senere Grosserer Carl Frederik Theodor M. (1852—1902) og Alvilda Eleonora Holst (1852—1919).

S. kom 1886 i Handelslære i Kbh., gik 1890 over til Kontorfaget, blev 1908 Forretningsfører for De samvirkende Restauratørforeninger og 1910 Stadsfæstemand paa Frbg. Tidligt følte han Lyst til at skrive, og ved Siden af sine forskellige Beskæftigelser drev han en omfattende Journalistvirksomhed som Medarbejder ved »Vort Land« (1904—15), »Ravnen« (1913—21), »Politiken«s Distriktsblad for Frbg., »Hver 8. Dag«, »Nat og Morgen« o. fl. Blade. — Som Forfatter debuterede han 1901 med »Ind i Mørket«, en baade stemningsbevæget og psykologisk velunderbygget lille Fortælling om en ung Mand, der bliver blind. Senere fulgte en Række Bøger med vidt forskellige Motiver og af forskellig Værdi: »Lyse Johanne« (1906), »Stormen« (1908), en indtrængende Ægteskabsskildring, »En Samfundsfjende« (1911) med stærke, medfølede, men til Tider lidt for feuilletonagtige Skildringer fra Proletarlivet, »Barnet« (1914) og »En Ungkarlehistorie« (1922). Nogen fast Linie er der ikke i S.s Forfatterskab; men et stærkt bevæget Sind og en energisk kunstnerisk Villie giver sig til Kende i alle hans Bøger, selv om den formende Evne til Tider glipper.

Forfatterforeningens Festskrift, 1919, S. 294 f.

K. K. Nicolaisen.

Skov, Hans Larsen, f. 1870, Husmandsfører. F. 12. Jan. 1870 i Katshegnehushus, Vigerslev Sogn, Fyn. Forældre: Husmand Lars Madsen S. (1831—94) og Ane Kirstine Hansen (1845—1909).

Gift 2. Maj 1901 i Odense (Valgmenigheden) med Ane Margrethe Christensen, f. 14. Juli 1879 i Vigerslev Sogn, d. 24. Nov. 1906 i Farstrup, D. af Gaardejer Jørgen C. (1850—1935) og Karen Nielsen (1851—87).

S.s Barndomshjem var et lille Hus under Langesø Gods. Faderen gik paa Dagleje for en yderst ringe Løn, og Moderen maatte passe baade Hjemmet og den lille Jordlod. Disse Barndomsindtryk blev afgørende for S.s senere Deltagelse i Arbejdet for sine Standsfællers Rejsning. Ti Aar gammel kom han ud at tjene om Sommeren, og fra Fjortenaarsalderen arbejdede han som Karl og Møllekusk. I Vinteren 1896—97 var han paa Højskole og ledede derefter Gymnastikken i Vigerslev indtil 1902. 1900 overtog han en Ejendom i Farstrup, som nu er forpagtet ud til en Søn. S. fik efterhaanden mange Tillidshverv; han blev Formand for Vigerslev Husmandsforening (1909—38), indvalgtes i Vigerslev Sogneraad (1909—21) og har som Medlem af Husmandsbrugskommissionen for Odense Amtskreds taget ivrigt Del i Udstykningsarbejdet. Han har været Medlem af Styrelsen for de samvirkende danske Husmandsforeninger 1920—40 og af Landbrugsraadet 1932—40; han er Formand for det fynske Udvalg for korte Kursus og har fra 1938 Sæde i Tilsynsraadet for Landbosparekassen for Fyn. 1920—40 var han, med et enkelt Aars Afbrydelse, Formand for De samvirkende fynske Husmandsforeninger og i samme Tidsrum for Husmandsskolen ved Odense. Naar de fynske Husmænd i saa lang en Aarrække kaarede ham som deres Førstemand, skyldes det ikke i nogen Henseende blændende Egenskaber. Men med sit tillidvækkende Væsen og sin mere end almindelige Evne til Samarbejde har han haft Betydning for Sammenholdet inden for Bevægelsen i en Tid, da den var ude for adskillige Vanskeligheder.

Fyns Tidende 5. Jan. 1940. Fyns Venstreblad 7. Jan. s. A.

Olaf Andersen.

Skov, Mikkel Jespersen, d. 1713, Officer. Sandsynligvis f. i Ronneby, Blekinge, d. Sommeren 1713, Begravelsesbevilling 5. Aug. Fader: Ridefoged i Medelstad Herred, senere Borgmester og Tolder i Ronneby Jesper S. Formentlig ugift.

Efter at have været i udenlandsk Krigstjeneste under Ulrik Christian Gyldenløve og formentlig tjent sig op til Løjtnant opholdt M. S. sig 1656 i Kbh. og blev n. A. Adjudant hos Ulrik Christian. Han synes at have faaet en god Uddannelse og havde gode Kundskaber. Som Dragonkaptajn deltog han 1657 i Krigen

i Skaane, blev n. A. Generaladjutant hos Kongen og deltog virksomt i Kbh.s Forsvar, bl. a. Udfaldene Aug. 1658, og skal ved Udfaldet til Amager i Okt. have været paa Nippet til at tage Karl Gustaf til Fange. Ved sine Forbindelser i de skaanske Landskaber blev han virksom Deltager i Malmøsammensværgelsen m. m. og opnaaede herved en ret høj Stjerne hos Feltherre Schack. Det meste af, hvad der berettes af og om ham, er problematisk, men hans dristige Færd som Generaladjutant hos Schack ved Fyns Generobring 1659, da han ved Nattetid i Forklædning fra Munkebo sneg sig gennem de fjendtlige Linier og tilvejebragte Forbindelse med Ebersteins Korps, er godt dokumenteret. At han, som han siger, har spillet en vigtig Rolle ved Statsrevolutionen 1660, modbevises af hans historiske Samlinger; han har ikke anden Viden herom, end hvad han har opsnappet under sin Færden i forskellige Kredse disse Dage. Hans »Memorial« herom er dog et Kildeskrift af ikke ringe Rang. Han havde endnu 1660 Kompagni i Dronningens Livregiment Dragoner paa Kronborg under Eiler Holck, men var bestandig paa Farten alle andre Steder, og med sine Pralier og sin Oplæsthed irriterede han Holck, saa denne indstillede ham til Afgang fra Regimentet. 1662 udnævntes han til Kæmner over Trondhjems Len. Juli 1663 afgik han til Skibs fra Kbh. med et Kommando Soldater for i Nederlandene at faa Corfitz Ulfeldt udleveret, hvad han dog ikke opnaaede. En Del Aar indtil 1676 sad han i Gældsfængsel i Bruxelles, var 1682 hjemme paa Vartpenge som Oberst, fik 1683 en ret betydelig Pension, og efter forgæves at have søgt om Ansættelse hjemme fik han 1689 Anfaling til Indtræden i kejserlig Tjeneste, men rejste ikke. Da Kbh.s Studenter 1700 ved Karl XII.s Landgang paa Sjælland organiserede sig i Kompagnier, havde han en kort Tid trods Alder og Skrøbelighed Kommandoen over dem.

Dsk. Mag., 3. Rk., I, 1842, S. 263—96; 5. Rk., IV, 1898—1901, S. 323—26. Bidrag til den store nord. Krigs Hist., udg. af Generalstaben, I, 1899. L. S. Frhr. v. Eberstein: Kriegsberichte, 2. Udg., 1891. Aarsskrift for Svendborg Amts hist. Samf., II, 1909. Nyt hist. Tidsskr., IV, 1852, S. 28. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. Dsk. Saml., 1. Rk., VI, 1870—71, S. 228, 320, 373 f. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, V, 1882, S. 648 f. S. A. Sørensen: Kbh.s Belejring og Fyens Gjenerobring, 1896, S. 57 og passim. C. Bruun: Kjøbenhavn, II, 1890. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894, S. 397. H. D. Lind: Kong Kristian IV. og hans Mænd paa Bremerholm, 1889. Samme: Kong Frederik III.s Sømagt, 1896. Knud Fabricius: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige, I, 1906, S. 101, 111 f., 114 f.

Rockstroh.

Skovgaard. Den 1612 uddøde Adelslægt S. skal efter Traditionen være en Gren af Hvide'rne, idet man formoder, at Slægten stammer fra en Peder Jurissen, som antages identisk med den i Ringsted begravede P. J., hvis Bedstefader var Ebbe Skjalmsen. P. J. skal være Oldefader til Stig Nielsen (nævnt 1386) til Egebjerg, hvis Linie udsluktes i Slutningen af 16. Aarhundrede, og til den Jens Nielsen, hvis Søn Jep Jensen (d. senest 1427) i Varde er Slægtens ældste paaviselige Mand. Jep Jensens Sønnesøn Jep Jensen i Skovgaard (Brusk Hrd.) (nævnt 1489 og 98) var Fader til nedenn. Ærkedegn i Viborg, Mag. Anders Jepsen S. (d. 1554), til Ridderen Hans S. (d. 1564) til Gundestrup og til Jørgen Jepsen S. (d. 1557) til Skovgaard, hvis Søn nedenn. Rigsraad Hans S. (d. 1580) til Gundestrup var Fader til Jørgen S., der faldt 1612 paa Bahus, og med hvem Slægten uddøde. — Som Stednavn føres Navnet S. naturligt af flere borgerlige Slægter, af hvilke her skal nævnes en Gren af Slægten Tinglev, som ledes tilbage til Sognedegn i Tinglev Hans Hansen (d. 1659), hvis Sønnesøns Sønnesøn Gaardmand i Vonsild Mathias Nicolaisen (d. 1793) var Fader til Gaardejer sst. Hans Matthiasen (S.) (1762—1820); hans Søn, Ejer af Seest Møllegaard, Jes Hansen S. (1805—73) var Fader til Johanne Antoinette S. (1835—95) — gift med Proprietær Jens Carl Ostenfeld (1834—1919) — til Ingine Johanne S. (1837—1916) — der ægtede Pastor Søren Rasmussen Ostenfeld (1837—1900) — til Caroline Jørgine S. (1840—1907) — hvis Børn i Ægteskab med Grosserer Martin Peter Vilhelm Petersen (1835—97) var nedenn. Forfatter, Domprovst Carl Axel S.-Petersen (f. 1866), Rektor Einar S.-Petersen (1869—1942) og Dispachør Kay S.-Petersen (f. 1879) — samt til Bolette Juliane S. (1842—1900), gift med Matematikeren, Professor Carl Julius Ludvig Seidelin (1833—1909, s. d.), til Anna Elline Marie S. (1848—71), der ægtede Fysikeren, Professor Christian Christiansen (1843—1917, s. d.) og til Sognepræst Hans S. (1844—1920), af hvis Børn skal nævnes nedenn. Historiker, Arkivar Johanne Christine Eleonora S. (f. 1879) og Lektor Jes Hansen S. (f. 1884). — Kunstnerslægten S. føres tilbage til Arvefæster, senere Distriktskommisær Tham Masmann S. (1794—1835), hvis Søn nedenn. Maler Peter Christian Thamsen S. (1817—75) var Fader til Malerinden Suzette Cathrine Holten, f. S. (f. 1863, s. d.) og til de nedenn. Malere Joakim Frederik S. (1856—1933) — hvis Sønner er den ligeledes nedenn. Maler Johan Thomas S. (f. 1888) og nedenn. Ornitolog Peter S. (f. 1887) — og Niels Kristian S. (1858—1938).

Danmarks Adels Aarbog, XXXIV, 1917, S. 476—84; XL, 1923, S. 558; XLIX, 1932, II, S. 194. — Slægterne Tinglev og Wiuff med Kvindeliniér, 1917.

Albert Fabritius.

Skovgaard, Anders Jepsen, ca. 1480-85—1554, Prælat. D. 7. Jan. 1554, begr. i Viborg Domk. Forældre: Væbner Jep Jensen til Skovgaard i Øster Starup Sogn, Brusk Herred (d. tidligst 1498) og (efter Tradition) Karen Lauridsdatter Dan; men 1542 underkastes Lovgyldigheden af Skiftet mellem Mester A. S. og hans Moder (Stifmoder?) »Fru Anne i Løstrup« Prøvelse.

A. S. blev 1506 immatrikuleret ved Kölns Universitet. Naar han blev Kannik i Viborg, ligesaa naar og hvor han blev Magister (1519 benævnes han Mester Anders) samt naar han blev præsteviet, er ukendt. 1518 valgte Kapitlet ham til Ærkedegn, og Marts 1519 fik han Pavens Stadfæstelse derpaa; med denne Prælatur fulgte Patronat til Fur Kirke. A. S. har sikkert ogsaa haft andre kirkelige Embeder, thi 1522 fik han pavelig Dispensation til at forbinde to »uforenelige« Embeder med sit Kapitelspræbende. Som Ærkedegn viste A. S. stor Iver for at forsvare Kapitlets Rettigheder, ikke mindst paa Læsø, hvor de truedes ved Biskop Stygge Krumpens Overgreb. — Da den luthersksindede Majoritet i Kapitlet 1530 sluttede Overenskomst med Magistraten og Prædikanterne om Ophør af katolsk Gudstjeneste i Domkirken, hørte A. S. sikkert til de Præster, J. Sadolín »udelukkede af den hellige Kirkes Samfund«, fordi »de forhaanede den evangeliske Lærdom med deres ugudelige Messer«; og det maa antages, at den »Mester Morsing af vor Røverkule i Viborg«, »Viborg-Beretningen« siger var til Stede paa Herredagen i Kbh. 1530 og som »paa ny blev lyst i Band af Prædikestolen«, er A. S. Han maa i saa Fald have haft anden Forbindelse med Mors (Ejendom eller Embeder?) end den, at han betalte en Præst for i Dueholm Kloster at holde de Messer for Furboerne, han ikke længere kunde holde i Viborg Domkirke (de retsgyldige Vidnesbyrd, han fik derom, reddede senere det dertil henlagte Gods for Kapitlet). Trods Reaktionen paa Herredagen 1533 fik Katolicismen ikke Viborg Domkirke tilbage, og Grevefejden nødte A. S. til at hylde Christian III. Da Skipper Clement besatte Viborg, flygtede A. S. for ikke at bryde sin Ed til Kongen. 1536 nævnes han som Medudsteder af Recessen af 30. Okt., og han beskikkedes til Medlem af den Kirkekommission, som udarbejdede Kirkeordinansen af 1537, som han dog kun tiltraadte som interimistisk, »indtil et almindeligt Koncil bestemmer noget bedre«. Sit Embede beholdt A. S. til sin Død og bøjede sig udadtil loyalt for uundgaaelige Nyord-

ninger; saaledes henlagdes med hans Billigelse Messesgodset fra Fur til Betaling for luthersk Prædiketjeneste, og 1541, da Christian III. oprettede det almindelige Hospital i Viborg, anvistes bl. a. Kapitelsgods til dets Underhold, men A. S. blev ogsaa dets Forstander. I øvrigt viste han stor Iver for at sikre Kapitlet dets Gods og Rettigheder (ikke mindst dets indbringende Fiskerirettigheder), og det skyldtes i høj Grad den gode Orden, A. S. havde i Kapitlets Arkiv, at dette med Held kunde imødegaa en Række Forsøg paa at berøve det dets Formue og Indtægter. De sidste seks Aar af sit Liv skal A. S. have ligget syg.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIV, 1917, S. 479 f. Dsk. Mag., 3. Rk., VI, 1860, S. 338. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., II, 1923, S. 95. Acta pontificum Danica, VI, 1915. A. Heise: Diplomatarium Vibergense, 1879. Ny kirkehist. Saml., V, 1869—71, S. 569 ff. Dsk. Kancelliregistranter 1535—50, 1881—82.

J. Oskar Andersen.

Skovgaard, Hans, ca. 1526—80, til Gundestrup, Rigsraad. F. ca. 1526, d. 18. Juli 1580 paa Helsingborg Slot, begr. i Norra Vrams K. Forældre: Jørgen Jepsen S. til Skovgaard (d. 1557) og Anne Hermansdatter Flemming til Knudstrup (d. 1530). Gift 10. Jan. 1574 paa Kbh.s Slot med Anne Parsberg, f. 1549, d. 5. Aug. 1592 paa Hikkejbjerg (gift 2° 1590 med Rigsraad, senere Rigsmarsk Hak Holgersen Ulfstand, s. d.), D. af Rigsraad Verner P. (s. d.) og Hustru.

H. S. blev seks Aar gammel sendt til Farbroderen Mag. Anders S. (s. d.) i Viborg, hvor han gik i Skole. Sin Uddannelse fuldenkte han under et ca. fireaarigt Ophold i Nürnberg, hvorfra en kgl. Ordre kaldte ham hjem, just som han vilde se sig videre om i Verden. Paa Grund af sine gode Kundskaber i Tysk fik han ca. 1548 Ansættelse i Tyske Kancelli, men blev allerede n. A. forflyttet til Danske Kancelli, hvor han kom til at virke i 24 Aar, fra 1559 som Øverstesekretær. I denne Stilling blev han i første Række lønnet med gejstlige Forleneringer, fra 1559 saaledes med Domprovstiet i Roskilde, hvorved han blev en af Universitetets Konservatorer, og fra 1563 yderligere med Provstiet paa Thyholm; men dertil føjede Frederik II., der aabenbart har sat megen Pris paa ham, en Række skaanske Smaalen (Øster Gaardstange, Magleby, Revinge, Fliginde og Vram med Vesby og Stubberup). Som Øverstesekretær var H. S. stadig om Kongen og kunde derigennem øve en betydelig Indflydelse. Derom vidner især hans Korrespondance med Statholderen i Kbh. Mogens Gyldenstjerne, men ogsaa private Breve til ham i Forbindelse med Bønskrifter og andre

Henvendelser, som han i Embeds Medfør skulde forelægge Kongen. Ham paahvilede ogsaa Udstedelse af Lensbreve, ikke altid nogen behagelig Opgave, saaledes ikke 1562—63, da Kongen strammede Forleningsvilkaarene. Men hans med Smidighed parrede Dygtighed har nok hjulpet ham over Vanskelighederne baade op- og nedefter. Om hans Popularitet fortæller de i Samtidens Øjne ingenlunde anstødelige Ducører, som han modtog fra forskellig Side, f. Eks. fra Universitetet og Kbh.s Magistrat, som Tak for velvillig Interesse. Forholdet til Frederik II. var i Syvaarskrigens første Aar, da Kongen ofte var meget uligevægtig, ikke let. I fortrolige Breve til Mogens Gyldenstjerne mærker man, hvordan Kongens Uefterrettelighed eller Ubeslutsomhed, der jævnlig synes at have forhalet Afgørelserne, har harmet og ærgret Øverstesekretæren.

Til sidst blev H. S. træt af det urolige Liv, hans Stilling førte med sig, og kort før sit Ægteskab trak han sig — mod Kongens Ønske — tilbage (Nov. 1573). Han mistede dog ikke derved sin Herres Bevaagenhed. Kongen gjorde ham den Ære først at holde hans Bryllup og siden at deltage i Barselgildet efter hans ældste Søns Fødsel. 1574 blev H. S. ogsaa optaget i Rigsraadet. Fra 1576 var han desuden Lensmand paa Helsingborg, i hvis Omegn hans Godser og mindre Forleninger laa. S. A. var han sammen med Bjørn Kaas paa Bornholm for at modtage Øen af Lübeckerne, der nu efter 50 Aars Forløb skulde give den tilbage til den danske Krone, og senere paa Aaret fik han det mærkelige Hverv i al Hemmelighed at indsamle Materiale ved de tyske Hoffer til Godtgørelse af den nylig afdøde Rigshofmester Peder Oxes landsforræderiske Virksomhed i Landflygtighedsaarene, en Opgave, han ikke var i Stand til at løse paa fyldestgørende Maade. 1579 var han Medlem af Regeringsraadet i Kbh., medens Kongen var i Udlandet. Kirken og Universitetet havde i H. S. en god Talsmand, ligesom han var en god Støtte for begavede fattige Studenter.

H. S. tilhørte gennem Fædrengaarden Skovgaard (Brusk Herred, Vejle Amt), som han endnu skrev sig til 1567, oprindelig den jyske Adel; men i sine senere Aar samlede han sig Gods paa Helsingborgegnen. Her arvede han efter en barnløs Farbroder Hans S. (d. 1564) Gundestrup (nu Vrams Gunnarstorp), som han 1570 tog Laasebrev paa, og erhvervede desuden ved Mageskifte med Kronen sine Forleninger Magleby (1574) og Fliginde (1579) som Ejendom, det sidste mod Afstaaelse af Skovgaard. — Portrætrelief paa Gravsten indmuret i Ydermuren af Norra Vrams Kirke. Forgylt Kobberplade med Portræt i Statens historiske Museum, Stockholm.

Hans Rasmussen: Ligprædiken over H. S., 1582. Fr. Richardt og Gustaf Ljunggren: Skånska herrgårdar, I, 1853, Wrams-Gunnarstorp. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, II, 1869—72, S. 403—07. Danmarks Adels Aarbog, XXXIV, 1917, S. 481. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske Historie i Slutningen af Christian III.s og Begyndelsen af Frederik II.s Tid, 1939, S. 74, 112 f., 125, 265. E. Marquard: Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, II, 1936.

Poul Colding.

Skovgaard, Joakim Frederik, 1856—1933, Maler. F. 18. Nov. 1856 i Kbh. (Vartov), d. 9. Marts 1933 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Landskabsmaleren P. C. S. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 6. Maj 1886 i Kbh. (Vartov) med Agnete Lange, f. 3. Aug. 1861 paa Frbg. (Abel Cathrine), d. 13. April 1924 i Kbh., D. af Direktør for Botanisk Have, senere Professor Johan L. (s. d.) og Hustru. 2° 13. Jan. 1928 i Kbh. (Imm.) med Dorthea Kathrine Jensine Jensen, f. 18. Febr. 1887 i Rørbæk, Gislum Herred, D. af Husmand Søren J. (Böes) (1854—1931) og Ane Sørine Frederikke Frederiksen (f. 1863).

S. voksede op i et grundtvigiansk Hjem med dybeste Rod i den nationale Bevægelse ved forrige Aarhundredes Midte. Baade han og Broderen Niels var fra Barnsben forud bestemte til at blive Kunstnere. Faderen vejledede dem tidligt. De skar Træsnit efter hans Tegninger, og som tolvaaerig illustrerede J. S. et haandskrevet, litografisk trykt Blad »Brevduen«, som F. L. Grundtvig udgav 1868—69, med Fuglebilleder. »Ved Konfirmationsalderen var de bedre og sikrere Tegnere, end Flertallet af danske Kunstnere nogen Sinde naar at blive« (Karl Madsen). Da Faderen døde 1875, overtog Janus la Cour det kunstneriske Formynderskab for deres Uddannelse.

Efter Faderens Ønske stod S. to Aar i Malerlære hos Malermester C. C. A. Weber, før han optoges i Akademiets Skoler Sept. 1871. Her opnaaede han Afgangsbetegnelse som Maler Dec. 1876, og 1878 debuterede han paa Charlottenborg Foraarsudstilling med to Landskaber med Figurer, bl. a. »Foraars-Faareklipping paa Lolland, Graavejr« (ændret Gentagelse 1881 i den Hirschsprungeske Samling). I sine tidligste Billeder tog han sit Udgangspunkt hos Faderen, ikke uligt Janus la Cour, der stod i et Elevforhold til denne (»Vej i Halland. En Husmand henter et Læs Egegrene. Sommerdag i Graavejr«, 1879). De er for Nutidsøjne lidt tyndt, lidt spidst malede, noget grønne i Farven og døde i deres Graavejrsløys, men de blev dengang set med megen Interesse, ikke mindst paa Grund af deres Figurbehandling. Efteraaret 1880

rejste han sammen med Ludvig Kabell til Paris, hvor de blev til Forsommeren 1881 og S. gik paa Bonnats Skole. Af Foraarsstudier fra Fontainebleau og Marlotte ser man et Omslag i hans Teknik. De er mere malede, i Modsætning til den danske Skoles Penselskrift, og grovere i Behandling. Der er benyttet ufortyndet Tube-farve, Lyset er bredere og haardere, mindre nuanceret. Mærkeligt nok spores denne Indflydelse ikke synderlig i de Billeder, han efter Hjemkomsten malede i Halland, der fra 1879 og til Aarhundredskiftet var hans foretrukne Sommeropholdssted. »Piger og Koner, der byge Tøj ved en Aa i Halland« (1882) ligger baade landskabeligt og med Hensyn til Figurstil i nøje Forlængelse af hans Faders og Constantin Hansens Værk. Alligevel maa der sikkert tillægges Studierne hos Bonnat større Betydning, end man hidtil har gjort. De gav Stødet til en videre Udvikling. Det kan ses baade i hans Behandling af Oliematerialet og hans Tegnestil, og de gav ham et Overblik over Bevægelsen i en Figur, der først senere viser sig tydeligt. Denne Langsomhed i Udvikling stemmer godt med den velovervejede, regulerende Skønsomhed, der blev et karakteristisk Træk i S.s Produktion efter Aarhundredskiftet.

S. frigør sig fra den maleriske Opfattelse, han saa at sige havde arvet, paa en Rejse, han foretog til Italien og Grækenland Okt. 1882 til Efteraaret 1884. Viggo Pedersen stødte til ham i Schweiz. I Rom traf de Zahrtmann og Th. Philipsen, og sammen med disse Malere opholdt S. sig den følgende Tid i Sora og Cività d'Antino. Omkring Jul 1883 tog Zahrtmann ham med paa en flere Maaneders Rejse til Grækenland, hvor de besøgte Athen, Olympia og Peloponnes. Under Indtrykkene fra Syden, under Zahrtmanns og vel til Dels Philipsens Indflydelse renses S.s Kolorit, hans maleriske Syn vinder Finhed i Modsætning til den grove Bredde, som Studierne fra Paristiden har. De italienske Folkelivsbilleder, der lejlighedsvis næsten kan tage det op med Zahrtmanns livfulde, naturalistiske Skildring, og hans Billeder fra Athens Akropolis naaer saa højt i Farve og Lysfylde som nogen Sinde senere, og hans Behandling af Oliematerialet viser et Højdepunkt, han ikke kunde fastholde hjemme. I Billeder som »Torvedag i Sora« og »Det sydvestlige Hjørne af Parthenon«, begge 1884, har Stoffet en helt plastisk Tyngde, der efterhaanden tabte sig i hans Staffelmaleri ned gennem Aarene. Afgørende Betydning for hans hele Kunstopfattelse og senere Monumentalmaleri fik ogsaa hans Studier over græsk Kunst, ikke mindst Tegningerne efter græske Vaser (den Hirschsprungske Samling). Andre Rejser til Italien Maj 1886—Maj 1887 for et Akademistipendium og til Grækenland og Italien 1896 gav

ham Lejlighed til at uddybe disse Studier, men blev ikke saa tungt vejende som den første.

Den maleriske Frihed, som Syden bragte S., udfoldede sig gennem 80'erne og 90'erne i en Række Landskaber, malede under Sommerophold i Halland indtil 1900. Med dem fortsatte han i lige Linie det, der var hans Begyndelse, men Naturskildringen bæres af en storstilet episk Bredde, synlig f. Eks. i den Maade, hvorpaa Penslen tegner Løvmasser og Greneværk i Trærnes Kroner. Stemningsanslaget føres gennem Kompositionen som en stor Rytme, og den Staffage af Køer, han gerne anvender, staar med plastisk Vægt (»Uden for Dagsås Kirke i Halland« 1891, ogsaa kaldet »Aften ved Dagsås gamle Kirke«). Principielt afviger disse Arbejder dog ikke fra det samtidige, overvejende naturalistiske Landskabsmaleri eller fra tilsvarende Bestræbelser hos andre Malere som Viggo Pedersen. De hallandske Naturbilleder, ligesom hans Landskabsmaleri efter Aarhundredskiftet i øvrigt, er en Sidelinie i hans Produktion. Den egentlige S. skal man søge i hans Figurbilleder og dekorative Kunst. Paa disse Omraader har sikkert Venskabet med Thorvald Bindsbøll spillet en betydelig Rolle, hvilket S. ogsaa selv har bekendt.

S.s personlige Gennembrud begynder med Illustrationerne til Grundtvigs Dagvise, »Den signede Dag«, som han tegnede Sommeren 1885 paa Bestilling af Foreningen Fremtiden — et af de Værker, der mest ubetinget er og bliver et Hovedværk i dansk Illustrationskunst. S. A. indledes det keramiske Samarbejde med Bindsbøll og andre paa Wallmanns Pottemageri i Utterslev. Det førte til Stiftelsen 1887 af Dekorationsforeningen, der deltog med samlede Opvisninger i Den nordiske Udstilling i Kbh. 1888 og Verdensudstillingen i Paris 1889. S. selv viste sine keramiske Arbejder første Gang for Offentligheden paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1886, hvor de fremtraadte under Betegnelsen »Keramografik«. Fra dette Punkt udfolder hans Produktion sig med en Eksplosions Voldsomhed næsten ti Aar igennem. Først kom »Englen rører Vandet i Bethesdas Dam« (1887, Nasjonalgalleriet i Oslo; Vandfarvegentagelse 1899 i den Hirschsprungske Samling), en Temperamentudladning af overraskende Voldsomhed, med store Spændingsmodsatninger mellem den rasende Menneskehob og Tempelgaardens Stilhed, Sydens kogende Solhede over Tagene. Dernæst fulgte Tegningerne til Holger Drachmanns »Trolldøj« (1889—90), hvor Samarbejdet med Aug. Jerndorff hos S. fremkaldte romantiske Fantasier som »Den vilde Jæger«, »Elverfolket« og »Helhesten«, der er ganske enestaaende i hans Produktion.

Blandt de keramiske Arbejder opstod Fadene »Mikael med Dragen« (1887) og »Eva og Slangen« (1889), det tidligste Vidnesbyrd om hans Evne til at skabe prægnante bibelske Skikkelser. Forskønnelsesforeningens Konkurrence 1888 gav Stødet til S.s og Bindesbølls Springvand med Bjørnen i Raadhusets aabne Gaard (udført 1900—01) og deres Dragespringvand paa Raadhuspladsen (Kummen og Dragerne opstillet 1904, Midtgruppen modelleret af S. 1919—21, opsat 1923), som i deres Art hører til de originaleste Værker, vi har. Fremdeles indledede Altertavlen til Mandø Kirke, »Kristus fører Røveren ind i Paradiset« (1890, nu i den Hirschsprungske Samling; Kopi 1898 af Johan Rohde i Mandø Kirke), S.s kristelige Kunst. Med denne Paradisskildring, hvor der er brugt Guld til Glorierne i Oliemaleri, gjorde han paa et meget tidligt Tidspunkt en fuldt moden Indsats i den Stilkunst, der blev Ledemotivet for 90'ernes Maleri. Den efterfulgtes af »Pennina spotter Hanna« (1890—92), en Sjæleskildring af voldsom Liden-skab, med klart optrukne Modsætninger mellem de optrædende Karakterer og de skadefro iagttagende Børn. Til sidst kulminerede denne Udvikling i »Kristus i de Dødes Rige« (1891—94, Kunstmuseet), fra Udtrykkets Side hans vældigste Værk, med sine 3,50 × 5 m tillige et Staffelimaleri af usædvanlige Dimensioner.

Disse Arbejder vakte alle Opmærksomhed og Diskussion eller ligefrem Opsigt. »Kristus i de Dødes Rige« gik Landet rundt paa Udstilling, og Billedets Betydning understregedes ved, at Jul. Lange uventet rettede en skarp Kritik mod det, medens det fra grundtvigiansk Hold modtoges med entusiastisk Begejstring, dog heller ikke her uden Modsigelse. I S.s Figurbilleder fra disse Aar er der en storstilet Plastik, der ogsaa i Følelsen tager sig et monumentalt Udtryk, og som han ikke senere vender tilbage til. Den spænder fra saa holdningsfuld en Fremstilling som Kunstmuseets »En Moder med sine Børn« (1890) til Barneportrættet af Sønnen Niels (1891), der trods sin Lidenhed hører til de stærkeste og mest vitale Ting, han har gjort, ogsaa i Forstaaelsen af Barnet.

Hermed havde S. vundet en Position, der gjorde ham selvskreven til en Opgave, der henstod uløst, Udsmykningen af Viborg Domkirke. Aug. Jerndorff henviste Biskop Swane og Kirkens Arkitekt H. Storck til S. Juni 1885 anmodede Kultusministeriet ham om Forslag til Kirkens Udsmykning. Det var færdigt 1897 og udstilledes i Kunstforeningen Dec. n. A. Efter Prøvearbejder i Kirken 1899—1900 gennemførte S. indtil 1913 med Bistand af en Række yngre Malere sin Plan, det største samlede Arbejde, der nogen Sinde er overdraget en dansk Kunstner. Det medførte Studie-

rejser til Italien 1900 og 1904 sammen med Hjælperne fra Viborg. 1912—13 tilføjedes Udsmykningen af Kirkeskibets Loft som Afslutning paa Værket.

Kunstnerisk set sætter Viborg Domkirke Skel i S.s Produktion. Af Hensyn til den givne Arkitektur forlader han den Problemstilling af plastisk Form og Rum, der hidtil havde været afgørende for ham, og gaar over til en fladebetonet Komposition, som Billedrummet maa underordne sig. Dette bliver i væsentlig Grad bestemmende for hele hans senere Monumentalmaleri. Selv om han nu i Modsætning til tidligere eklektisk støtter sig til svundne Aarhundreders Kunst ved Laan i mange Detailler, tager hans Evne til at skabe klassiske Stillingsmotiver og dermed gøre levende Skikkelser ud af de bibelske Personer et storartet Opsving, særlig inden for de gammeltestamentlige Optrin. Bl. a. har han skabt en dansk Eva-Skikkelse. Ud fra det Kompromis mellem Flade og Rumkomposition, hvorpaa hans Billeder i Viborg hviler, er der i de senere Aar blevet rettet en Kritik mod dem, som rækker dybere end en blot Reaktion mod den næsten enstemmige Begejstring, hvormed Værket straks blev modtaget. Man maa imidlertid se, at Opgaven ogsaa fra Grundlagets Side var en anden end det, S. hidtil havde givet sig af med. Bevidst stillede han Problemet som en folkelig Opgave, en let fattelig Billedbibel for Menigmand, og den løste han til Fuldkommenhed. Om hans Evne til at fortælle de bibelske Optrin i kunstnerisk Form, saaledes at enhver forstaar dem og ogsaa opfatter dem som Udtryk for Kunst, hersker der ingen Uenighed.

Før Viborg Domkirke rigtig fik Tag i S., gjorde han nogle Vandfarve-Kartoner med Folkeviser-Motiver (»Jomfru i Fugleham« 1894, »Ridder i Hjorteham« 1894, »Jomfru i Hindeham« 1898), som vel er Nyromantikkenes skønneste Frembringelser paa dette Omraade, og Side om Side med de hallandske Landskaber optog han i Interiører fra sit Hjem en Genre, som især Viggo Johansen dyrkede, og gav den sit eget kraftige, personlige Præg (»I Dagligstuen« 1894, den Hirschsprungeske Samling; »Den Lille svøbes« (eller »I Barnekamret«) 1897; »Eline lærer at læse« 1898; »Eline skal ud« 1901). I øvrigt sætter hans udstrakte Produktion af religiøst Staffelimaleri og anden kirkelig Kunst ind allerede i 90'erne. Sammen med H. Storck udførte han Altertavlerne i Svendborg St. Nicolai Kirke (1894, Kopi 1895—96 i Kunstindustrimuseet) og Tveje-Merløse Kirke. Andre Eksempler er Malerierne i Helligaandskirken, Kbh. (»Mariæ Bebudelse«, fuldført 1896) og Daabsindelukket i Helsingør Olai-Kirke (1899), Alterbillederne i Vester

Hæsinge («Den gode Hyrde» 1893, andre Eksemplarer hos Prins Eugen af Sverige 1895 og i Nasjonalgalleriet i Oslo), Holstebro Valgmenighedskirke («Kristus toer Disciplenes Fødder» 1907), Gørlev («Hyrden finder Lammet» 1909), Skagen («Julenat» 1910) og Herning («Kristus i Synagogen» 1915), der omfatter nogle af hans mest kendte Kompositioner.

Naar det overhovedet var S. muligt at gennemføre saa vældigt et Arbejde som Viborg Domkirkes Udsmykning inden for saa relativt kort et Tidsrum, skyldes det den Tryghed, hvormed han kunde forlade sig paa en Skønhedsfølelse, der roligt styrer Haanden og Inspirationen, og som ikke eksploderer i ubændig Skaberkraft. Det sikre Mesterskab og den sunde Ligevægt i Følelse og daglig Flid bliver de afgørende Elementer under den sidste Halvdel af hans Liv. Efter Viborg indtræder en Afspænding, der viser sig i de Studier, han malede paa en Rejse til Java Dec. 1907 til Foraaet 1908. De staar med et eget solfyldt Skær, men de er Led i en Ændring af hans Landskabsstil over mod en friere og bredere Naturalisme. Tillige træder de rent dekorative Interesser fra nu af stærkere frem i hans Udsmykningsarbejder.

S. fortsætter Behandlingen af de Motivkredse, som han var kommet ind i før Aarhundredskiftet, og efterhaanden lykkes det ham gennem de Opgaver, der tilflyder ham, at samle de enkeltstaaende Motiver til større sluttede Helheder. Af Adam og Eva i Paradisets Have, der hører til hans originaleste Kompositioner, baade i Viborg og i adskillige frie Kartoner og Staffelibilleder, bliver der en Kreds af Oliemalerier, der har Landskabsstudierne fra Java som Grundlag, til Havesalen paa Havreholm 1918. Saa tidligt som 1898 havde han tænkt paa Gobelinvæv og tegnet Kartoner dertil («Den ny-skabte Eva», »Syndefaldet», »Jomfru i Hindeham»). Denne Interesse realiseres i monumentalt Format gennem Folkeviser-Gobelinerne til Christiansborg (Kartoner 1920—26 i Studenterforeningen). Folkevisemotiver afgav ligeledes Grundlaget for Fresko-Udsmykningen af Bryllupssalen i Kbh.s Raadhus, som S. netop naaede at fuldføre inden sin Død (Udkast 1929). Slutstenen paa hans Illustrator-Værk blev den saakaldte Billedbibel (1923—25). I sin høje Alder kastede han sig ogsaa over Glasmaleri (Alterbillede i Esaias-Kirken i Kbh.; Vinduer til Vallekilde Valgmenigheds Kirke og Thomas Kingos Kirke i Odense, begge Dele fra 1920'ernes Begyndelse) og Mosaiklægning. Det sidste kendte han for saa vidt fra Immanuelskirken i Kbh., hvortil tre Dørfelter udførtes efter hans Kartoner 1899, men inden for dette Materiale falder nu hans Alderdoms bedste Bedrifter, Udsmykningen af Apsis i Lunds Domkirke (Forslag 1921,

Udførelse 1924—27) og en Trilogi med for ham nye Motiver fra de græske Sagn om Afrodite og Adonis, Artemis og Aktæon, Theseus og Minotaurus (Kartoner 1926, 1929 og 1932). I dem viste han atter en Gang Evne til kunstnerisk Fornyelse. Et Forslag til Udsmykning af Apsis i Ribe Domkirke, hvortil Rigsdagen havde givet indledende Bevillinger 1927—29, bortfaldt med hans Død.

Til Billedet af S.s Personlighed hører de Skrifter, han lejlighedsvis forfattede — Redegørelsen for Billederne i Viborg til et grundtvigiansk Vennemøde (Holger Begtrup's Tidsskrift, III, 1907) og for Larsen Stevns' Deltagelse i Arbejdet (Tilskueren, 1916, I), Nekrologen over Thorvald Bindesbøll (Gads dsk. Mag., III, 1908—09), Minderne om Faderen (Tilskueren, 1908), Moderen (Højskolebladet, LVI, 1931) og Janus la Cour (Kunstbladet, 1909—10), Recensionen af Faderens Udstilling (Kunstmuseets Aarskrift 1920), Rejseskildringen fra Java (Tilskueren, 1909, I), Udtalelserne om forskellige kunstneriske Problemer og egne Arbejder til Vilh. Wanscher (Artes, II, 1933). Han havde sin egen Stil, sin egen jævne Maade at sige sin Mening klart og ligefrem.

S. var med i Stiftelsen af Den frie Udstilling 1891 og udstillede siden efter sine Arbejder her, men deltog dog tillige i Charlottenborg Foraarsudstilling 1892, 1895, 1898, 1901, 1904. Kunstakademiet, der havde tildelt ham Sødrings Præmie for Landskabsmalere 1879 for »September Eftermiddag paa en Eng. Bygevejr« og Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille) 1892 for »Uden for Dagsås Kirke i Halland«, valgte ham til Medlem af Plenarforsamlingen 1904 og overrakte ham Thorvaldsens Medaille 1923. Han havde Sæde i Akademiraadet 1906—31, var Professor i Dekorationskunst 1909—21 og Akademiets Direktør 1920—21, 1922—24. I sine sene Aar udmærkedes S. paa forskellig Maade. Han blev Medlem af det svenske Kunstakademi 1915 og modtog 1928 dets højeste Udmærkelse, Tessins Medaille i Guld. Kunstforeningen sendte 1923 en udsøgt Udstilling af hans fornemste Arbejder til Stockholm (ogsaa vist i Den frie Udstilling). Til hans 70 Aars Dag 1926 hædrede Den frie Udstilling ham med en stor retrospektiv Udstilling og en pompøs Aftenfest i Udstillingslokalerne. Endvidere gav Undervisningsminister Nina Bang en officiel Frokost for ham paa Lange-linie, han udnævntes til Æresborger i Viborg, fejredes ved en Fest i Studenterforeningen, og den Hirschsprungske Samling arrangerede en Udstilling af Forarbejderne til Viborg Domkirke. Ved hans Død foranstaltede Staten og Kbh.s Kommune en Mindehøjtidelighed i Raadhushallen. — De betydeligste Samlinger af S.s Arbejder findes i Kunstmuseet, den Hirschsprungske Samling og Kunst-

industrimuseet. Fremdeles ejer Museerne i Oslo, Stockholm og Göteborg Billeder af ham. I Viborg oprettedes 1937 et særligt S.-Museum. — R. 1909. DM. 1916. K.² 1922. F.M.G. 1926. — Barneportrætter paa en Pennetegning af Wilh. Marstrand 1858, forestillende P. C. Skovgaard arbejdende, og en Blyantstegning, som P. C. Skovgaard gjorde 1869 af sine tre Børn. Barneportrætter (Blyant) af P. C. Skovgaard 1856 og 1863. Malerier af samme 1858 (Barneportræt) og 1871. Tegnede Selvportrætter 1876 (Pen) og 1899 (Sortkridt), Malerier 1871 og 1930 (Familieeje). Malerier af Niels Skovgaard 1874(?), 1891 (Familieeje) og 1916 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg). Malerier af Const. Hansen ca. 1860, H. J. Hammer 1873 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg), Viggo Johansen 1902 (Skagens Museum) og 1903 (»Mellem Kunstnere«, Nationalmuseet, Stockholm), Poul S. Christiansen 1902 (malende i Viborg Domkirke; Tegning dertil i Kobberstiksamlingen), Peter Skovgaard 1917 (Familieeje) og Aug. Tørsleff 1930. Flere Akvareller af F. Syberg. Maleri af Johan Thomas Skovgaard »Fader i sit Atelier« 1908 (Fr.borg og Familieeje). Freske af Arne Lofthus 1926 (Viborg Domkirke). Malerier af Ernst Zeuthen 1929 (Odense Museum) og 1931 (Fr.borg). Kultegning af Arne Lofthus 1925. Buste af Johannes Kragh 1910—11 (Fr.borg) og af Svend Jespersen 1934 (Kbh.s Raadhus). Portræt-Statuette af Einar Breinholt 1921. Raderinger af Henrik Lund 1907 og Aksel Jørgensen 1928. Træsnit fra C. Poulsen 1884, af L. B. Hansen 1910 efter Fotografi og af Johan Th. Skovgaard efter Tegning 1914 af M. C. Skovgaard.

Karl Madsen i Tidsskrift for Kunstindustri, III, 1887, S. 82 f.; IV, 1888, S. 147 f. Samme i Ill. Tid. 25. Sept. 1892. Samme i Tilskueren, XII, 1895, S. 312—18. Karl Madsen og M. Mackeprang: Viborg Domkirke, 1909. Johannes Vedel i Højskolebladet 27. Juli 1894. Chr. C. Korgaard sst. 10. Aug. s. A. Udvalgte Skrifter af Julius Lange. Udg. af Georg Brandes og P. Købke, I, 1900, S. 252—58. Knud Søeborg i Kunst, III, 1901. Joh. Mielche i Gads dsk. Mag., I, 1906—07, S. 21—29. V. Jastrau: Joakim Skovgaard, 1911 (Smaa Kunstbøger, Nr. 3). [Georg Saxild og Joakim Skovgaard:] Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke. Arbejdets Historie, 1915. Leo Swane i Tilskueren, XXXIII, 1916, I, S. 359—79. Kristian Zahrtmann. En Mindebog udg. af F. Hendriksen, 1919. F. Hendriksen: En dansk Kunstnerkreds, 1928. Forskønnelsen, XII, 1922, S. 45 ff. Karl Madsen i Politiken 3. Nov. 1926. Vilh. Wanschler sst. 18. Nov. s. A. og 10. Marts 1933. Th. Oppermann i Berl. Tid. 18. Nov. 1926 og 10. Marts 1933. Holger Begtrup i Højskolebladet 12. Nov. 1926. Nicolaus Lützhøft i Samleren, III, 1926, S. 191—98. Peter Hertz i Ord og Bild, XXXV, 1926, S. 673—94. Carl V. Petersen i Nord. tidskr., Ny serie, II, 1926, S. 553—63. H. S. Hendriksen i Bogvennen, 1927, S. 1—42. Harald Andersson i Studier i konstavetenskap tillägnade Ewert Wrangel, 1928, S. 215—32. Holger Jerrild i Gads dsk. Mag., XXIII, 1929, S. 572—81.

Vilh. Wanscher i *Artes*, II, 1933, S. 153—274. Johan Borup og Sigurd Schultz i *Dagens Nyheder* 10. Marts 1933. Peter Skovgaard i *Samleren*, XII, 1935, S. 145—51. Agnete Varming i *Artes*, VIII, 1940, S. 207—16. *Danske i Paris*. Red. af Franz von Jessen, II, 1938.

Sigurd Schultz.

Skovgaard, Johan Thomas, f. 1888, Maler. F. 29. Aug. 1888 i Kbh. (Vartov). Forældre: Maleren Joakim S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 3. Nov. 1918 i Dagsås, Halland, med Hanna Astrid Evi Laurell, f. 20. April 1898 i Öströö, Halland, D. af Godsejer Elof Samuel L. (1858—1919) og Hanna Fredrika Hallberg (1870—1921).

S. stod i Gartnerlære Sept. 1904—Febr. 1907, gik paa Teknisk Skole hos H. Grønvold og optoges Jan. 1908 paa Kunstakademiet, hvis Skoler han søgte til Udgangen af 1910, bl. a. under Viggo Johansen. Han udstillede første Gang paa en Udstilling, arrangeret af Akademi-Elever (Unge Kunstneres Forbund) 1909, holdt Udstilling (især Studier fra Java) sammen med Povl Jerndorff, Georg Jacobsen og andre i Den frie Udstilling 1915 og har fra 1917 været knyttet til Den frie Udstilling, hvor han optoges som Medlem 1930; han havde retrospektiv Udstilling i Axel Duckerts Kunsthandel Marts—April 1941. I øvrigt har han rejst meget, var med Faderen i Berlin Dec. 1908, med Georg Jacobsen i Paris Jan.—Maj 1911, Sommeren s. A. med Niels Skovgaard i Norge, hvor han senere har tilbragt flere Somre, paa Java 1913—14 med Hjemrejse over Paris, i Frankrig Efteraaret 1924, i Italien, Grækenland og Paris Foraaret 1926, Holland, Belgien, Frankrig og England Efteraaret 1927, og han har ofte været i Sverige paa Studieophold, første Gang 1915. — S.s Uddannelse og Arbejde har i høj Grad været knyttet til Faderens og Farbroderens Virksomhed. Han bistod Niels Skovgaard ved Freskomalerierne i Høve Frimenighedskirke 1911, Faderen ved Loftsmalerierne i Viborg Domkirke 1912, Freskerne i Hvirring Kirke 1919 og Mosaikkerne i Lunds Domkirke 1924 og 1927 og fuldførte 1934 Hvælvings-Dekorationerne i Taarnby Kirke efter Faderens Skitser. Efter Faderens og Farbroderens Tegninger huggede han Mindestene i Granit til Varnæs og Vedsted, efter eget Udkast Mindestenen ved Dybbøl Kirke. I sin kirkelige Kunst bygger S. videre paa Faderens Stil og Opfattelse. Paa dette Omraade har han en omfattende Produktion bag sig, bestaaende i Altertavler (Kirkerne i Bejsnap, Svogerslev, Blære, Egens («Opstandelsen»), Durup og Nørre Bjert), Freskomalerier (Triumfvæg i Linnerup, søndre Korvæg i Jelling, Apsis i Ørding), Glasmaleri (Sønder Jernløse, Vanløse, Vojens, Messiaskirken i Hellerup, Brøns, Genner, Nørre Bjert, Udby, Stokkemærke, Skensved,

«Gershøj), Mosaikker (Altergulv i Genner), Broderimønstre (Altertæpper i Vedsted, Nørre Bjert, St. Knuds Kirke i Odense), Messehagel til Viborg Domkirke og udskaaret Alter i Eg og Mahogni til Ørum Kirke ved Vejle. Ved Siden af alt dette har han, efter sin Slægts Tradition, dyrket Staffelimaleriet med lige saa stor Energi, væsentlig som Landskabsmaler, ogsaa stærkt interesseret i Fuglestudier. Her søger han en stærkere Kolorit og et enklere Stemningsanslag end den forudgaaende Generation. — Fr.borg Museet ejer »Fader i sit Atelier« (1908), Raadhuset i Prag »Dronning Dagsmars Ankomst« (1928). — Maleri 1895 af Joakim Skovgaard, der ogsaa har benyttet hans Portræt paa Altertavlen i Herning; flere Tegninger af samme. Malerier af Troels Trier 1916 og Margrethe Svann Poulsen 1929.

Sigurd Schultz.

Skovgaard, Johanne Christine Eleonora, f. 1879, Historiker. F. 29. Nov. 1879 i Nykøbing F. Forældre: Adjunkt, senere Sognepræst, sidst i Kettinge og Bregninge, Hans S. (1844—1920) og Johanne (Hanne) Christine Eleonore Wegener (1847—1924). Ugift.

J. S. blev Student 1901, privat dimitteret, og cand. mag. i Historie, Græsk og Engelsk 1908. Præget af gode gamle Slægter og af Landsbylivet hos den filosofisk og sprogligt begavede Fader (om ham se H. Høffding: »Erindringer«, 1928, S. 25 ff., 47 f., 129—32) følte hun sig tidligt draget mod klassisk Filologi og Litteratur, mod den humanistiske Aandshistorie og Menneskeskildringen. Det var hende ikke nok at blive en lærd Historiker, hun vilde naa ud i videre Kredse med sin Pen. Hendes første Arbejde var det sammen med Ellen Jørgensen udgivne populærvidenskabelige Værk »Danske Dronninger« (1910), hvoraf hun skrev de tre Fjerdedele, fra Erik Plovpenning's Dronning til Frederik V.s Dronning Louise. Paa en Rejse til Italien 1911 vilde hun undersøge Danmarks Forbindelser med Renæssancen, men langvarig Sygdom hemmede hendes Planer. I Wien samlede hun 1913 Stof til Belysning af Henrik Rantzaus kulturelle Betydning og fremlagde en Del deraf i en Afhandling i Festskriftet til Johs. Steenstrup 1915, senere i udvidet Skikkelse trykt i »Nordelbingen«, XV (1939). Af andre Arbejder har hun fuldført »Dronning Margrethe og hendes Samtid. Et Mindeskrift« (udg. af Udvalget for Folkeoplysning's Fremme, 1912) og »Den hellige Birgitta. Kilderne til hendes Historie og Udvalg af hendes Skrifter« (udg. af Selskabet for historiske Kildeskrifters Oversættelse, 1921). 1917 blev hun Underarkivar i Rigsarkivet, Arkivar I 1934. Hun har i denne Stilling overvejende arbejdet med sønderjyske Arkivalier, hvad der lettede Forstudiet til hendes hidtidige Hovedværk, Frem-

stillingen af Sønderjyllands Historie 1544—1660 i II—III Bind af »Sønderjyllands Historie« (1937—42). Hun giver her en paa grundige Studier bygget klar og alsidig Skildring af den indre Udvikling i Perioden, politiske Forhold, Administration, Landboforhold, Sprogforhold, Kirke- og Skolevæsen, Kulturliv. Hendes Fremstilling er rolig og nøgtern, Personskildringerne indtrængende og flersidigt belysende. — Under Forberedelse har J. S. Supplementbind til C. F. Brickas og J. A. Fridericias Udgave af Christian IV.s Breve, rummende de 1921 i Ungarn fundne Ulfeldt'ske Breve samt en Del af hende selv paa en Rejse til tyske Arkiver 1928 fremdragne spredte Breve.

Poul Engelstoft.

Skovgaard, Niels Kristian, 1858—1938, Maler, Billedhugger. F. 2. Nov. 1858 i Kbh. (Vartov), d. 3. Febr. 1938 i Lyngby, begr. sst. (Sorgenfri Kgd.). Broder til Joakim S. (s. d.). Gift 24. Okt. 1894 paa Frbg. (Imm.) med Ingeborg Luplau Møller, f. 17. Jan. 1867 i Sorø, D. af Adjunkt i Sorø Hans Georg M. (1832—77) og Julia Augusta Luplau (1835—1908).

S.s Barndom og kunstneriske Uddannelse falder paa det nøjeste sammen med Broderen Joakims (s. d.). Ligesom denne stod han to Aar i Malerlære hos Malermester C. C. A. Weber, før han Jan. 1874 optoges paa Kunstakademiet. Efter at have gennemgaaet Akademiets Skoler indstillede han sig til Afgangsprøven i Jan. Kvartal 1879, men fuldførte den ikke. Han debuterede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1880 med »Hallandsk Skovparti med en Studevogn« (den Hirschsprungske Samling). S. A. foretog han sin første Rejse, der gik til Skotland og London. I Modsætning til Broderen stillede han sig skeptisk over for den nye franske Kunst. En ny Rejse sammen med Malthe Engelsted over Holland, Belgien til Paris 1883 omstemte ham delvis, men han følte sig nok saa stærkt tiltrukken af Holland, hvor et Besøg i Scheveningen skal have givet ham Ideen til at søge til Vesterhavet for at male. S.s tidligste Landskaber var ualmindelig lovende i malerisk Henseende. De besad i Behandlingen af Lys og Luft og i deres følsomt stemte Kolorit Værdier, som han senere ikke fastholdt efter Fortjeneste eller vel endog i nogen Grad vendte sig bort fra. Hans Ungdoms Hovedværker er »En Træskomager i en Ellemose. November. Motivet fra Halland« 1881, som Akademiet gav Sødrings Præmie paa Udstillingen 1882, og »Hedelandskab fra Halland. Skyfuld Septembertag« 1883 (Nasjonalgalleriet i Oslo). Det sidste naar et Højdepunkt blandt hans naturalistiske Landskaber. Det er saa stort i Opfattelsen af Landskabets Linier og Plastik, at han

næppe senere overtraf det. Hele sit Liv fortsatte han med stor Flid dette naturalistiske Landskabsmaleri, hvortil han vekselvis søgte sine Motiver i Halland, Norge og Danmark, men han nærede Aversion mod alt, hvad der for ham stod som tilfældige maleriske Virkninger, og Side om Side med det umiddelbare Maleri over for Naturen førtes hans Kunst ind paa Baner, der afslørede en ejendommelig Originalitet i hans Begavelse og en høj kunstnerisk Moral i hans Arbejdsmaade.

Inden for den nyromantiske eller symbolistiske Strømning ved Aarhundredets Slutning staar dansk Kunst med stor Selvstændighed. Den begynder hos os med det Bindsbøll'ske Pottemageri hos Wallmann i Utterslev, 3: paa helt hjemlig Grund, endnu før Impulserne sydfra har vist sig, og før Begrebet Symbolisme i det hele taget er opstaaet. S. tog fat paa Keramikken Efteraaret 1884 og fik straks Resultater, der vakte Opsigt i hans Kred. »Det var jo som et betagende rigt og skønt Blomsterflor, der paa en For-aarsdag pludseligt skød frem fra en fattig Jord, hvor sligt aldrig før var set og ikke var i Vente« (Karl Madsen). Han viste et »dekorativt Geni, et af de store og sjældne« i ornamentale Arbejder som Ørnebregnestagerne, der hviler paa Plantestudier, men Hovedværkerne er figurlige Fremstillinger som Sirene-Fadet og Fadet med Ødipos og Sfinxen (begge 1885 og i Kunstindustrimuseet). Hertil slutter sig hans første Billedhuggerarbejde, det polykrome Relief af Aage og Else (1887, Kunstmuseet), den smukkeste Folkeviseskildring, vi har, ikke overfløjet af Broderens senere Fremstillinger.

Skønt S. ikke regnes med i og heller ikke hører til den Symbolisme, der i 90'erne indføres med Willumsen, havde han dog fuldt saa symbolistisk et Sind som nogen af de egentlige Symbolister. Oplevelserne kunde slaa ind og fortætte sig, og de lod ham da ikke i Ro, før de blev til en Idé og udskilte sig af hans Fantasi i Form af et Kunstværk — før de naaede en Skikkelse, der for ham var »det fuldkomne«. Denne syntetiske Evne springer fuldt udviklet frem i hans Keramik og finder sit klareste Udtryk i hans Skulpturer. I hans Maleri, hvor han aldrig frigør sig fra det naturalistiske Virkelighedsstudium, sætter den Motiver, som han gennem lange Aaremaal forfølger i Serier af Studier og mere eller mindre afsluttede Billeder, og den bliver i højere Grad den samlende Linie i hans Produktion end det naturalistisk formede Maleri, i alt Fald den, der forbinder de forskellige Omraader, han efterhaanden bevægede sig over. Det tidligste Eksempel er Vesterhavsbrændingen, som han begyndte at beskæftige sig med 1884, tog op 1885,

1888 (»æ Hav. Graavejr«; »æ Hav. Solskin«, fuldført 1892), 1894 (Kunstmuseet) og gav en endelig, monumental Form 1904.

Sammen med Zahrtmann og Malthé Engelsted drog S. Efteraaret 1888 paa en Rejse over Italien til Grækenland, hvor han slog sig ned i Athen og det nærliggende Megara og besøgte Olympia. I Athens Akropolismuseum malede han Studier af de arkaiske Kvindefigurer (Glyptoteket). Olympiaskulpturerne gjorde stærkt Indtryk paa ham, han fik Ideen til en ny Rekonstruktion af Figurerne fra Templets Vestgavl, og i Megara oplevede han Kvindernes Kædedans »Trata«, som han gav sig til at male. Hans Interesse for Grækenland fik dybere Rod end Broderens, fordi han saa den folkelige Forbindelse mellem Oldtidens Kunst og Nutidens Bondelev. Aug. 1889 vendte han hjem over Sicilien, Rom og Paris. Men Indtrykkene fra Megara og Olympia førte ham atter paa Rejse til Italien og Grækenland Okt. 1894—Maj 1896. Han gjorde nu nye Studier af Kvindedansen, der blev hans mest omfattende Motiv (Billeder af Dansen paa Pladsen i Megara 1889 og 1895—97, begge i Kunstmuseet; forstørret og ændret Gentagelse af sidstnævnte 1919; det afsluttende Billede af »Trata« 1910—23), og over Olympiagavlen (publicerede i hans Bog »Apollon-Gavlgruppen fra Zeustemplet i Olympia« 1905, yderligere motiveret i Afhandlinger i Oversigt over Vidensk. Selskabs Forhandlinger 1911 og Kunstmuseets Aarsskrift, XXV, 1938), hvis Rekonstruktion endnu beskæftigede ham i hans sidste Leveaar. Fra denne Rejse stammer ogsaa »Udsigt fra vor Bolig paa Naxos« (den Hirschsprungske Samling) og »Udsigt fra Naxos mod Paros« (Nasjonalgalleriet i Oslo, begge 1895), bemærkelsesværdige ved Sollysets Fylde og Farvens Kraft.

Gennem hele S.s Liv formede Maleriet sig for ham som et fortsat Naturstudium, men visse Værker hæver sig frem som baarne af en Idé, en syntetisk Fortætning, og af en Stræben mod et Formsprog af mere almengyldig Karakter. Den kunstneriske Problemstilling er hos ham altid betinget af den aandelige Realitet, der ligger til Grund for Kunstværket, og bliver det i højere Grad, jo mere han fordyber sig i Emnet. Denne Udvikling gør sig ret langsomt gældende i hans Maleri. Gruppen af de knælende Kvinder i »Paaskemorgen« (1886), hans første Arbejde med religiøst Motiv, er endnu præget af hine Aars realistiske Opfattelse. I de hallandske Landskaber fra s. A. (»Efteraarsaften noget efter Solnedgang«, den Hirschsprungske Samling; »September Formiddag«) kan vel ses et Skridt mod større Samling, kraftigere Helhedsvirkning, men først Opholdet i Grækenland frigør den syntetiske Evne og bringer de :

monumentale Virkninger i Billedets Komposition til Bevidsthed hos ham. Tilsyneladende er »En Bøgeskov i Halland. Efteraarsblæst« (1891; ændret Gengangelse 1908 i Randers Museum) en ligefrem Landskabsskildring, men som Svinene gaar og roder mellem de spredte Sten og Vinden rusker i Træerne, har han oplevet en Fortidsstemning fra den Tid, da Skovene laa hen som Overdrev. »Æventyrskoven« (1891), hvor den hvide Hjort løfter sit gyldne Gevir i Skovmørket, er ikke mere en blot malerisk gennemført Skildring. Det er et dekorativt opbygget Billede over en i Fantasiaen undfanget Idé, og det hviler kompositionelt paa Værdier af arkitektonisk Art, Rum og Størrelsesforhold.

Denne Udvikling naar i S.s Maleri sit Højdepunkt med »Daaben paa Pinsedag«, som han udførte som Gave til Immanuelskirken i Kbh. og havde under Arbejde 1896—1906. Det er hans største Værk og Modstykket til Broderens »Kristus i de Dødes Rige«. Tilsammen betegner de Indbegrebet af grundtvigiansk Religiositet. Medens Joakim S. beskæftigede sig med de gammeltestamentlige Beretninger om de første Mennesker og skildrede Kristus som den mægtige Gud, der sejrer i Lysets Kamp mod Mørket, var den hellige Aands Mysterium det centrale i Kristendommen for Niels S. I hans Altertavle til Immanuelskirken tænder Aandens Lys sig i smaa Flamme over Hovederne paa Apostlene og de Døbte som en Indvielse til Livet. Symbolsk og med genial Bogstavelighed har han fremstillet den kristelige Forestillingskreds, hvori han bevægede sig, i Høve Frimenighedskirke ved Skelskør (Freskomaleri paa Triumfvæg og Korvæg, udført 1911, og forgyldt Alterkors med udskaarne Roser 1915), sikkert det mærkeligste Eksempel paa kristelig Mystik her i Landet. Var Broderen den stærkeste kunstneriske Begavelse, er Niels S. den dybeste Aand af de to.

Inden for S.s Værk indtager Bogillustrationen en større Plads end i Broderens. Man genfinder her en tilsvarende Udviklingslinie. Med mærkelig Kraft og Originalitet, baade fra Fantasiens Side og kunstnerisk, staar straks Billederne til Poul Martin Møllers Digt »St. Laurentius« (tegnede 1887—88, udg. af Foreningen Fremtiden i »Billeder af danske Kunstnere til Digte af ældre og nyere Forfattere«, I, 1889). Illustrationerne til Folkevisen »Thorbens Datter og hendes Fader-Bane« (tegnede 1892—93; »Danske Folkeviser med Tegninger af danske Kunstnere«, udg. af Fremtiden 1897) naar i de ornamentale Partier ud i en helt symbolistisk Stil. Adskillige af hans Tegninger (»Rolandskvaedet« 1897; »Bjovulf« 1914) kan i Streg og Opfattelse være ret beslægtede med Nordmændene (Werenskiold). Men i hans Rids

af Trolde og Fabelvæsener til »Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde«, I—IV, (udg. af Fremtiden 1913—29) ligger et underfundigt Lune og en Humor, som er specifikt dansk. Ingen er naaet saa dybt i Forstaaelsen af dansk folkelig Art som han. Hertil slutter sig ogsaa hans Raderinger (»Troldeeskoven«; »Dalbybjørnen« 1899).

For et Sind som S.s, hvis Tankebaner i Grunden var saa plastiske, maatte Skulpturen ligge naturligere end Maleriet med al dets Umiddelbarhed. Den fik efterhaanden mere og mere Magt i hans Produktion, og her naaede han sine kunstnerisk mest afklarede Resultater, ofte af ret enestaaende Originalitet. Efter »Aage og Else«-Relieffet fulgte de første af den fremragende Række Grav- og Mindestene, han kom til at udføre — for Vilh. Birkedal og Hustru i Ryslinge 1894, C. Hostrup paa Frbg. Kgd. s. A. og Pastor A. Leth (Hjorten, der drikker af Kilden ved Korsets Fod) i Middelfart 1905 (afsløret 1908). Tre Hovedværker udspringer af hans Indlevelse i folkelig Psyke, saaledes som denne er opstaaet af Historie og Menneskesinds Beskaffenhed. Paa lignende Maade som den fandt Udtryk i den græske Kvindedans og Illustrationerne til Sagn og Folkeviser, tog den Form af haandgribelige Symboler i Magnus den Godes Sten (Granit, Mindesmærke for Slaget paa Lyrskov Hede 1043, rejst i Skibelund Krat 1898), Havhest-Brønden (norsk Serpentine, Skitse 1908, opstillet paa Kultorvet i Kbh. 1916, flyttet til Kunstindustrimuseets Gaard 1925) og Lindetræs Relieffet »Rolf's Kamp i Lejre« (1933, første Skitser 1918). Hvor Samtiden individualiserede, søgte S. ud over Individet, mod det kollektive og fælles i de aandelige Bevægelser, der bar ham. De to Grundtvig-Skulpturer giver som i en Formel Grundtvigianismens Karakter. Busten af Grundtvig (1908, brændt, polykromt glaseret Ler 1913 i Grundtvigs Hus, Kbh.) er et Billede af Høvdingen, Personlighedens Magt, Statuen af den knælende Grundtvig (første Udkast 1912, Model 1928 i S.-Museet i Viborg, fuldført i Granit 1931 og opstillet 1932 i Vartovs Gaard) Symbolet paa det religiøst søgende og stridende i Bevægelsen.

En stor Plads i S.s Produktion indtager hans kirkelige Arbejder. Til de betydeligste hører, foruden de allerede nævnte, Tympanon-Mosaikken i Immanuelskirken (»Den gode Hyrde kæmper med Ulven«, Karton 1899) og Fresko-Maleriet af den barmhjertige Samaritan paa nordre Langvæg i Nørre Bramdrup Kirke (1917). En anden Tympanon-Mosaik udførte han til Frederiksværk Kirke (»Den gode Hyrde«, Udkast 1916). Hertil kommer Alterbilleder (eller Altertavler) til Bøvlingbjerg Marie Kirke (»Den gode Hyrde« 1907), Rigshospitalets Kirke (»Hyrden finder Lammet«, 1910), Søn-

der Bjert («Kristus paa Korset» 1917), Frederiksværk («Paaske-morgen» 1920), Hjørlande Valgmenighedskirke («Julenat» 1922), Boeslunde (1925), Vejle St. Nikolai (1930) og Rørdal Kirker (1931) samt Fresko-Udsmykninger af Altvæggen i Fr.borg Valgmenighedskirke i Ullerød (1910) og af Triumfvæggen i Odense Ansgar Kirke (1936).

S. udstillede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1880—82, 1884—90, deltog i Stiftelsen af Den frie Udstilling 1891 og udstillede her til sin Død. Kunstforeningen havde Udstillinger af hans Arbejder Jan. 1904 og Febr.—Marts 1919. Den frie Udstilling fejrede hans 70 Aars Dag med en stor retrospektiv Udstilling Okt. 1928; han havde Udstilling af Landskaber hos Kunsthandler Bach Febr. 1933, og paa Skulpturudstillingen Febr. 1938 var samlet en meget omfattende Repræsentation af hans plastiske Arbejder. Han er repræsenteret i Kunstmuseet, Kunstindustrimuseet, den Hirschsprungske Samling, Nationalmuseum i Stockholm, Nasjonalgalleriet i Oslo, Ateneum i Helsingfors og de fleste danske Provinsmuseer. — Malede Selvportrætter 1873, 1883 og 1895 (Kunstmuseet), Blyantstegning ca. 1886—90. Selvportræt i Træsnit af H. G. Skovgaard 1914. Barneportrætter af P. C. Skovgaard i en Blyants-tegning fra Midten af 60'erne og to andre, den ene forestillende Suzette og Niels S., den anden 23. April 1869 af Joakim, Suzette og Niels S. Tegning (Blyant) 1898 af Joakim Skovgaard, Maleri af samme. Malerier af Const. Hansen ca. 1860, P. C. Skovgaard 1871 (Familieeje), Georg Seligmann 1890 (den Hirschsprungske Samling), Joakim Skovgaard 1891, Karl Jensen 1902 (forhen hos Johan Hansen), Viggo Johansen 1903 («Mellem Kunstnere», Nationalmuseum, Stockholm), H. Slott-Møller ca. 1888 og Ernst Zeuthen 1934. Buster af Ebbe Skovgaard, S. Wagner 1920 og Anne Marie Carl Nielsen 1932. Træsnit af Chr. Poulsen 1884.

Karl Madsen i Tidsskrift for Kunstindustri, III, 1887, S. 82—88. Samme i Ill. Tid. 25. Sept. 1892. Samme: P. C. Skovgaard og hans Sønner, 1918. Sofie Holtens i Ill. Tid. 28. Aug. 1898. Emil Hannover i Politiken 8. April 1906. Ove Jørgensen i Tilskueren, XXII, 1905, S. 754—60. Kristian Zahrtmann, en Mindebog udg. af F. Hendriksen, 1919. Nicolaus Lützhøft i Skønvirke, VIII, 1922, S. 81—93, 97—108. Vilh. Wanscher i Politiken 29. Okt. 1928. Th. Oppermann i Berl. Tid. 1. Nov. s. A. Sigurd Schultz i Dagens Nyheder 2. Nov. s. A. Samme: Nyere dansk Billedhuggerkunst fra Niels Skovgaard til Jais Nielsen, 1929, S. 7 ff., 17—22. Samme i Nationaltidende 4. og 26. Febr. 1938. Samme i Kulturfronten April 1940. Elise Konstantin-Hansen: Minder og oplevelser, 1929, S. 57 ff. Samme: Samliv med dansk kunst, 1937, S. 101—05, 106—09. F. Hendriksen: Mennesker og Oplevelser. Ny Udg., 1932. Suzette Holtens Erindringer i Berlingske Søndag 30. Dec. 1934, 13. og 27. Jan., 17-

Febr., 10. og 24. Marts, 9. Juni og 25. Aug. 1935. Politiken og Berl. Tid. 4. Febr. 1938. Aksel Rode i Tidens Stemme 9. Febr. 1938. Samme i Tilskueren, LVI, 1939, I, S. 265—80. Samme i Kunstmuseets Aarsskrift, XXVIII, 1941, S. 46—78. Ebbe Skovgaard og H. G. Skovgaard: Niels Skovgaards Billedhuggerværker, 1938. Poul Uttenreitter i Tilskueren, LV, 1938, II, S. 293—311.

Sigurd Schultz.

Skovgaard, Peter, f. 1887, Ornitolog. F. 27. Juli 1887 i Kbh. (Vartov). Broder til Johan Thomas S. (s. d.). Gift 1. Maj 1913 i Viborg med Else Cathrine Godskesen, f. 20. Aug. 1892 i Hillerød, D. af Adjunkt, senere Lektor Mads Christian G. (1853—1937, gift 1° 1877 med Elisabeth Bornea Caroline Frederikke Bartholdy, 1841—88, 3° 1932 med Eufrey Lydia Eva Strandberg, f. 1862, gift 1° 1888 med Forlagsboghandler i Göteborg Hans Ludvig Bolinder, 1844—1924, gift 1° med Johanne Scheiber) og Johanne Cathrine Cecilie Tegner (1865—1930).

S., der fra Barndommen var stærkt naturhistorisk interesseret (Faderen var en ivrig Insektsamler), studerede oprindeligt paa Polyteknisk Lærestanstalt, men opgav dette og slog ind paa den militære Løbebane. Han blev Sekondløjtnant 1912 og kom 1913 til Viborg, hvor han blev Premierløjtnant. Han begyndte nu en ivrig ornitologisk Virksomhed, idet han i de nærmest følgende Aar offentliggjorde flere mindre lokalfaunistiske Arbejder, f. Eks. om Fuglelivet i Rold Skov, i Esbjergegnen (hvortil hans militære Afdeling var forlagt i de første Krigsaar) (Dansk ornithologisk Forenings Tidsskrift, IX—XI, 1915—17) og paa de militære Skydebaner paa Amager. Han traadte 1916 ud af Militærtjenesten og har senere helliget sin væsentlige Arbejdskraft til ornitologisk Arbejde, idet han dog ogsaa har virket som Kunstner. 1920 kom hans første større ornitologiske Arbejde, en monografisk Behandling af den sorte Storks Forekomst i Danmark, og s. A. grundlagde han Dansk ornitologisk Central og paabegyndte Udgivelsen af Tidsskriftet »Danske Fugle«, af hvilket der hidtil 1920—37 er udkommet i alt atten Aargange, og i hvilket S. har offentliggjort langt de fleste af sine Arbejder. Han videreførte navnlig det af H. Chr. C. Mortensen paabegyndte Ringmærkningsarbejde, idet han organiserede og systematiserede dette. Det lykkedes ham at interessere betydelige Kredse for sit Arbejde og knytte en lang Række frivillige Medarbejdere hertil. I Aarene fra 1920 og op til 1935 repræsenterede S.s Ringmærkningscentral i det væsentlige alene Danmark i det internationale Ringmærkningsarbejde, og S. har herom i »Danske Fugle« offentliggjort en lang Række korte Afhandlinger til Belysning af danske Ynglefugles Trækveje. S. interesserer sig ogsaa

meget for Spørgsmaalet om danske Fugles Udbredelse og har gennem sine Medarbejdere indsamlet adskillige Oplysninger herom, der ligeledes er offentliggjort i »Danske Fugle«. Nævnes kan endvidere »Hvorledes lærer man Fuglene at kende« (1924 og 1928) og »Storken i Danmark« (1934). S. og hans Kreds af Medarbejdere har i den sidste Snes Aar gjort en betydelig Indsats i dansk Ornitologi, væsentlig paa Ringmærkningens og Faunistikkens Omraade. — Maleri af Joakim Skovgaard 1894—95 (Kunstmuseet) og af samme 1900 (Familieej). Selvportræt 1910. Tegning af Johan Th. Skovgaard 1911.

R. Spärck.

Skovgaard, Peter Christian Thamsen, 1817—75, Maler. F. 4. April 1817 paa Hammershus ved Ringsted, d. 13. April 1875 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Arvefæster, senere Distriktskommisær i Valby Tham Masmann S. (1794—1835) og Cathrine Elisabeth Aggersborg (1795—1854). Gift 3. Sept. 1851 i Kbh. (Vartov) med Georgia Marie Louise Schouw, f. 27. Sept. 1828 i Kbh. (Frue), d. 15. Juli 1868 sst. (Frue), D. af Professor J. F. S. (s. d.) og Hustru.

Faderen maatte opgive Hammershus, mens S. var Barn, og Familien flyttede til Fredbogaard ved Søborg Sø, men ogsaa denne Gaard maatte Faderen, der egentlig ikke var Landmand, opgive og fik derpaa Ansættelse ved Politiet i Hovedstaden, mens Moderen og Børnene bosatte sig i Vejby ved Tibirke, hvor hun drev en Købmandshandel. Her voksede S. op under beskedne materielle Kaar, men med Forbindelse med Bykulturen gennem Moderen, der af Fødsel tilhørte et højere socialt Lag end det, hvori hendes Mands Forhold havde sat hende. Hun havde som saa mange unge Damer af Borgerskabet faaet Undervisning i at male, og sit kunstneriske Anlæg havde S. muligvis modtaget i Arv fra hende. Hun gav ham den første Vejledning i at tegne, og da hans Anlæg meget tidligt viste sig klart, blev det bestemt, at han efter sin Konfirmation skulde optages paa Akademiet. Han kom til Kbh. 1831, blev optaget i Huset hos sin Moders Familie og fik Adgang til Akademiets Tegneskoler. Desuden kom han i Haandværkerlære som Maler. Sin kunstneriske Uddannelse som Maler fik han i Historiemaleren J. L. Lunds Atelier. Efter S.s eget Udsagn kom dette Forhold til at betyde mindre for ham end Haandværksuddannelsen, der muligvis kan have haft nogen Indflydelse paa hans djærve, maleriske »Haandskrift«. Af væsentlig Betydning for hans kunstneriske Udvikling blev derimod hans Møde med den nationale Romantik, der paa det Tidspunkt havde faaet sit stær-

keste Udtryk i Litteraturen (for de unge Kunstnere synes især Ingemann at have haft Betydning), men som inden for Malerkunsten havde en i sig selv ikke fremragende, men meget tidsypisk Repræsentant i J. L. Lund. Dennes direkte Betydning var dog langtfra saa stor som det Indtryk, S. modtog fra sine jævnaldrende Kammerater, der samledes hos J. L. Lund, men om end S. i sine tidligste Aar i dette Forhold vel nok kan siges at have været den modtagende, saa ændredes Forholdet senere, da han i Henseende til den rumlige Billedudformning, til Formkarakteristikken og til frisk, inspireret Penselarbejde havde faaet et klart Forspring for Kammeraterne. Interessantest er Forholdet til Lundbye, der var præget af gensidig Støtte. Til Trods for, at S.s Evner i Retning af Figurmaleri var tydelige, fulgte han en fremtrædende Tendens i den paagældende Periode og valgte Landskabsmaleriet som sit Fag og fraveg senere ikke den valgte Linie ud over Portrætter af Familiemedlemmer og Venner og i dekorative Arbejder, der ligeledes hovedsagelig var bestemt til privat Brug. 1835 blev han Malersvend, og 1836 kom han paa Akademiets Modelskole. S. A. udstillede han første Gang, og Billedet, et »Maaneskinsstykke med Motiv fra Langebro«, købtes af Prins Christian Frederik. Det giver et malerisk Udtryk for den litterære Maaneskinsromantik, men opfattet af en skarpsynet Kunstner, der forbandt et lyrisk Gemyt med en udpræget Sans for Virkeligheden. Dette Billede og andre, hvor de fortællende Elementer spiller en stor Rolle, veg imidlertid snart Pladsen for Billeder, hvor Studiet af Farve, Lys og Atmosfære og af Naturens Former er eneraadende. Disse Billeder (f. Eks. »Gade i Vejby med Vippebrønd« 1836, i to Varianter i Privateje) er ved Intensiteten i det maleriske Udtryk og ved den umiddelbare Natursansning uden Paralleller i Datidens danske Kunst — bortset fra samtidige Billeder af Dankvart Dreyer — og ganske autodidaktiske i Karakter. Baade Chr. J. Thomsen og N. L. Høyen fattede Interesse for S. og fik utvivlsoomt direkte Andel i den Stilændring, hans Kunst gennemgik i de nærmest følgende Aar. Den egentlig toneangivende synes imidlertid at have været Billedhuggeren H. E. Freund, sekunderet af Maleren Constantin Hansen, og S. fik nok især herfra vigtige Impulser i Retning af Opdyrkelse af de dekorative og arkitektoniske Elementer i Billederne: den bredt anlagte Farve og den store, enkle Form. Den aandelige Baggrund for denne radikale Stilændring havde politisk Karakter, idet de nationale og folkelige Strømninger, der udsprang af den litterære Romantik og politisk fik Udtryk i Nationalliberalismen og religiøst fortrinsvis i Grundtvigianismen, sporedes i Maler-

kunsten i en kunstnerisk Sammenfatning af ideal Storslaethed og elementær Naturlåde. S.s Kunst befandt sig i Idealismens og Realismens Skæringspunkt. I Begyndelsen gav disse Aandsstrømninger sig Udtryk hos S. i en Hengivelse til en dyster, forreven Romantik, saaledes som det ses i »Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde Hegn« fra 1839 (Kunstmuseet), hvor der desuden ses Indflydelse fra den norske Landskabsmaler J. C. Dahl, der i sin Kunst stort set fulgte de samme Retningslinier som S. I den nærmest følgende Tid bliver Billedernes Opbygning imidlertid streng, og som Inspirationskilde kommer foruden Const. Hansen og Freund ogsaa Købke til, hvis Indflydelse vel ses mest i Studiernes rene maleriske Holdning. I de store Billeder beskæftiger S. sig nu især med Billedets Struktur, mens Studiet af Lys og Farve træder i Baggrunden. Derved fik flere af de store Billeder fra 1840'erne en vis tør, abstrakt Karakter, mens han i Studierne mere uhemmet — dog aldrig helt frigjort fra Stiltvang — hengiver sig til sin Glæde ved det bevægede Spil af Lys og Luft. Disse Aars Kunst er kendetegnet ved en Eksperimentering, uden at S. dog paa nogen Maade giver efter for tilfældige Indskydelser og Paavirkninger. Det mest helstøbte og typiske Resultat af disse Aars Arbejde er »Udsigt over Skarrit Sø« fra 1845 og »Landevejen ved Vognserup« fra 1849 (begge Kunstmuseet), men Sammenligningen mellem de to Billeder illustrerer dog ogsaa den Bevægelse fra den strenge og ophøjede mod en mere intim og venlig, men dog pompøs Udtryksform, der er karakteristisk for S.s Stræben i 1840'ernes sidste Halvdel.

Efter at S. (1840) var blevet fritaget for den Militærtjeneste, han som Bondesøn var forpligtet til, vandt han (1843) den Neuhausenske Præmie for »Nordskoven ved Jægerspris« (Kunstmuseet), der vakte Opmærksomhed ved den kraftige og levende Formsans, der gjorde sig gældende baade i Detailler og i Helheden. Man bemærkede Sporene af S.s skønssomme Studier i Den kgl. Malerisamling af det hollandske Landskabsmaleri fra det 17. Aarhundrede. S. blev anerkendt som førende inden for sit Fag og solgte gentagne Gange til Malerisamlingen og til Kunstforeningen, hvor Høyen begge Steder var hans Beskytter. 1845 modtog han Udstillingsmedaillen, og der stilledes ham et Rejselegat i Udsigt, men S. foretrak — i Modsætning til Lundbye — at blive hjemme og var dermed i Overensstemmelse med Høyens Ønsker. I værste Fald sinkede denne Forbliven i Landet blot S.s naturlige kunstneriske Udvikling, der var og blev meget afhængig af den ældre, klassiske Kunst. Om end han i de følgende Aar var i stærk Udvikling, lod Nødvendigheden af en Rejse sig dog ikke fragaa, og Vinteren 1854—55

tilbragte han i Italien sammen med sin Hustru, som han havde ægtet 1851, og med Høyen og hans Hustru. Paa Rejsen malede han adskillige fine Studier, men Hovedformalet var dog at studere den gamle Kunst, hvor han især følte sig tiltrukket af den italienske Højrenæssances Malere foruden af Rubens og Claude Lorrain. Efter Hjemkomsten gav Studierne sig Udtryk i en større Rigdom og Festivitas over Skovbillederne end før og ved et mere bevidst Arbejde i koloristisk Henseende. Om end S. fra Naturens Haand hverken var nogen sikker eller særlig beaandet Kolorist, naaede han efter Rejsen ret udsøgte koloristiske Virkninger, saaledes f. Eks. i »Paa Havetrappen« (1855, Kunstmuseet). Hovedværket fra denne Periode er det meget store »Bøgeskov i Maj« (1857, Privateje), hvortil der findes et stort Forarbejde (Replik?) i Tempera (i Privateje), hvor S.s sikre Haandelag ved alla prima-Maleri klart ses. Hertil slutter sig en Række andre, monumentale Skovbilleder, der alle hver for sig paa den ene eller anden Maade rummer nye Træk i hans Kunst. Den stærke Efterspørgsel, hans Billeder var Genstand for, forledte ham aldrig til aandløs Kopiering af sig selv. Periodens støtte Virksomhed afbrødes af en Rejse til London 1862 og afsluttedes af en Italienrejse 1869 sammen med Marstrand. En Tendens til Tunghed i Farvegivningen har foranlediget Ønsket om at forny Bekendtskabet med den klassiske Malerkunst. Hans Museumsstudier paa Rejsen spores klarest i Portrætterne af Børnene Suzette og Joakim (1870 og 1871, Privateje), og de følgende Aars Landskaber viser Forkærlighed for dramatiske og bevægede Naturstemninger. Det er specielt Indtryk fra Rubens, der gør sig gældende, men ogsaa en Videreførelse af den Traad, der var paabegyndt med Tisvildebilledet fra 1839, men derefter sluppet. Det fornyede Syn ses bl. a. i »Optrækkende Uvejrs over Nysø Have« (Privateje; Forarbejde i Kunstmuseet 1870) og i det store »Sommereftermiddag med bortdragende Regnbyge« (fuldendt 1874, Kunstmuseet), paa hvilket han havde arbejdet siden 1862. Dette Billede har ligesom andre af S.s store Billeder sikkert tabt en Del af sin oprindelige Virkning. Hans sidste store Billede »Sommereftermiddag paa Malkepladsen ved Knabstrup« (1874—75, Privateje) er i Tilknytning til Claude Lorrain rent lyrisk.

I Overensstemmelse med sine Ønsker om personlig Frihed gjorde S. sig ingen Anstrengelser for at opnaa en akademisk Karriere. Hans økonomiske Succes, der fulgte den kunstneriske, lettede ham i denne Beslutning. Han blev Medlem af Akademiet 1864. S. døde pludselig efter længere Tids Svagelighed. Han interesserede sig for dekorativ Kunst og tegnede Udkast til dekorative Arbejder — især

Broderier — hvor de naturalistiske Elementer er mere fremtrædende end i andre Kunstneres tilsvarende Arbejder fra samme Periode. Hans Tegninger har ikke J. Th. Lundbyes umiddelbart indtagende Karakter, men overgaar dem i Henseende til Billedets og Enkeltformernes Struktur og konsekvente, rumlige Udstrækning. Rent grafisk ejer Stregen en stor dekorativ Skønhed. S.s Betydning for den senere Kunst var stor. Om end han ikke fik direkte Arvtagere til sin Landskabsstil ud over nogle Epigoner, hvoraf Janus la Cour var langt den betydeligste og selvstændigste, har hans Kunsts samlede Bestræbelse mod ideal Monumentalitet og folkelig Realisme haft den største Betydning for dansk Kunsts Udvikling, først og fremmest gennem Sønnerne Joakim og Niels S. og gennem disse f. Eks. for en Kunstner som Poul S. Christiansen, hvis Landskabskunst er en mere moderne Parafraze over S.ske Landskabsmotiver.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Tit. Professor 1860. — R. 1874. — Selvportrætter bl. a. 1833, 1835 (Familieje) og 1843 (Kunstmuseet). Malerier af J. Th. Lundbye 1843, L. Frølich (Akvarel) 1845 (Hirschsprung), Const. Hansen 1851 (Familieje), J. Roed 1859 (Fr.borg), W. Marstrand 1866, Joakim Skovgaard 1872 (Familieje), 1874 (ligesaa) og 1880 (Hirschsprung) og af H. J. Hammer (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg). Tegninger af L. Frølich 1840 (Kobberstiksamlingen), J. Th. Lundbye 1845 (Hirschsprung), F. Vermehren 1852 (Litografi derefter fra Tegner & Kittendorff 1862), W. Marstrand (Fr.borg, Hirschsprung). Tegning 1854 fra Italien. Portrætteret paa Const. Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (1860—64; Fr.borg) og paa J. V. Sonnes Frise paa Thorvaldsens Museum 1847—48. Buste af H. V. Bissen 1857 (Fr.borg, Kunstmuseet). Træsnit 1869.

J. Lange: Nutids-Kunst, 1873, S. 275—90. Ill. Tid. 25. April 1875. S. Müller: Nyere Dansk Malerkunst, 1884, S. 321—28. J. Lange: Billedkunst, 1884, S. 450—58. S. Müller i Højskolebladet, XVII, 1892, Sp. 1409—16. K. Madsen: Kunstens Historie i Danmark, 1901—07, S. 257—64. A. Røder: Landskabsmaleren P. C. Skovgaard, 1902. Ch. A. Been og E. Hannover: Danmarks Malerkunst, II, 1903, S. 11 f. S. Müller: Nordens Billedkunst, 1905, S. 109—12. J. og N. Skovgaard i Tilskueren, XXV, 1908, S. 308—24. J. Elbæk i Tiden, I, 1910—11, S. 584 ff. S. Müller i L. F. la Cour og K. Fabricius: Danske Stormænd, 1912, S. 629—32. N. Lützhøft i Skønvirke, III, 1917, S. 33—46, 49—56. Carl V. Petersen i Tilskueren, XXXIV, 1917, I, S. 280—85. Kunstforeningens Udstilling af P. C. Skovgaards Arbejder i 100 Aaret for hans Fødsel, 1917. Th. Oppermann i Højskolebladet, XLII, 1917, Sp. 427—38. K. Madsen: P. C. Skovgaard og hans Sønner, 1918. J. Skovgaard i Kunstmuseets Aarsskrift, 1920, S. 2—44. K. Madsen sst., S. 45—55. Dansk Kunst,

Nov. 1921, Febr. 1923, Febr. 1924 (Breve). Gads dsk. Mag., XXII, 1928, S. 391—403; XXIII, 1929, S. 582—95, 658—68 (Breve). N. F. S. Grundtvig og hans nærmeste Slægt under Trearskrigen. En Brevveksling. Udg. af I. Sime-sen, 1933 (Breve). H. Bramsen: Landskabsmaleriet i Danmark 1750—1875, 1935, S. 98—105. E. Zahle: Danmarks Malerkunst, 1937, S. 170—74. H. Bramsen: Malerier af P. C. Skovgaard, 1938.

Henrik Bramsen.

Skovgaard, Suzette, se Holten.

Skovgaard-Petersen, Carl Axel, f. 1866, Præst, teologisk Forfatter. F. 6. Okt. 1866 i Kbh. (Frue). Forældre: Grosserer Martin Peter Vilhelm Petersen (1835—97) og Caroline Jørgine Skovgaard (1840—1907). Navneforandring 13. Jan. 1894. Gift 1° 24. Juni 1894 i Kbh. (Johs.) med Marie Magdalene Frimodt, f. 2. Dec. 1863 i Kbh. (Johs.), d. 6. Jan. 1911 i Maarum, D. af Sognepræst Rudolph F. (s. d.) og Hustru. 2° 14. Dec. 1912 i Esbønderup med Inga Hjorth-Petersen, f. 7. Nov. 1888 i Holbæk, D. af Godsforvalter Frederik Ludvig Petersen (1863—1930) og Dagmar Harriet Stephana Hjorth (1862—1934). Navneforandring 24. Nov. 1911.

S.-P. blev Student 1884 fra Gammelholms Latin- og Real-skole. 1889 fik han Accessit for en Afhandling om »At undersøge Forholdet mellem Kants Lære om »das radikale Böse« og den kirkelige Lære om Arvesynden«. Mod Slutningen af Studieaarene blev han ramt af et Nervesammenbrud, hvis Eftervirkninger strakte sig over flere Aar. Han blev cand. theol. 1890 og kort derefter uordineret Medhjælper i Stovby. Men allerede 1891 drog han for helt at genvinde sit Helbred ud paa en lang Sørejse til Middelhavs- og Sortehavsegnene med et efterfølgende længere Ophold i Cornwall i England i Vinteren og Forsommeren 1892. Nu var Sygdommen og den dermed i Sammenhæng staaende indre, aandelige Krise overvundet; han blev 1893 ansat som Sognepræst i Alslev og Hostrup. Herfra forflyttedes han 1901 til Maarum. 1910 fremkom der Planer om Oprettelse af en dansk Bibelskole; Sjælen i disse Planer var den senere Stiftsprovst Henry Ussing. Man anmodede S.-P. om at overtage Forstanderstillingen ved en saadan Skole og tilbød ham samtidig en Pengesum til inden Tiltrædelsen af den nye Stilling at foretage en Rejse til Indien og Kina for ved Selvsyn at lære de unge Kirker og deres Liv at kende. Denne Rejse blev af stor Betydning ikke blot for S.-P.s Undervisning ved Bibelskolen, men for hele hans senere Forfatterskab. Bibelskolen blev indviet 1912, og den Indsats, som S.-P. i sytten Aar gav i denne

Skole, er den betydeligste Del af hans Livsgerning, idet han ved Bibelforedrag rundt omkring overalt i vort Land vakte Lyst hos Mennesker til at læse Biblen, ligesom han samtidig gennem sin Forfattervirksomhed rakte dem en Hjælp til Forstaaelse af Biblen. Ogsaa efter at han var blevet Domprovst i Roskilde (1929—36), vedblev han at virke ved Bibelskolen. Hans store Arbejdskraft gjorde det muligt for ham ogsaa at virke paa adskillige andre Omraader inden for dansk Kirkeliv. Især maa fremhæves hans betydelige Indsats ved Udarbejdelsen af de nye Oversættelser baade af det gamle og det nye Testamente (fra 1919; Oversættelsen af N. T. er endnu ikke fuldendt). Han har været Medlem af Bibelselskabets Bestyrelse siden 1916, dets Formand fra 1936. Han var Formand for Dansk Sømandsmission i fremmede Havne 1930—38 og indtil 1940 for Missionskurstedet Nyborg Strand; han og Stiftsprovst Ussing var de egentlige Ledere af de saakaldte »Nyborg Møder«, der har haft stor kirkelig Betydning. For Kolonien Filadelfia var han Formand 1922—35. Siden 1925 er han Medlem af Pro fide et christianismo. En lige saa vidtspændende Karakter som hans kirkelige Virksomhed har hans Forfatterskab. Han er i sjælden Grad produktiv. Mange af hans Skrifter har faaet en ualmindelig stor Udbredelse, ogsaa i mange andre Lande end Danmark; en af hans Bøger er endog oversat til Kinesisk. Som hans Hovedværk kan man vel betegne »Evhedsordet i Slægternes Gang«, der er den fælles Titel for de tre store Bind: »Hvorledes blev Nye Testamente til« (1928), »Biblen gennem tusind Aar« (1930), og »Biblen paa de tusind Sprog« (1935). Her er, især i andet Bind, samlet et værdifuldt Materiale til Biblens Historie ned gennem Tiderne. En Frugt af S.-P.s mange Rejser er »Rejsebreve fra Ægypten og det hellige Land« (1922) og »Fra Nutidens Japan« (1911) samt det store Værk i to Bind »Landet, hvor Kilderne sprang. Rejserids og Pilgrimstanker fra det hellige Land« (1923—24). De Skrifter, som har vundet den største Udbredelse, er »Troens Betydning for den, som vil frem i Verden«, 1899 (fra 1914 under Titlen: »Vil du frem?«) og »Alene med Gud« (1921). En Række Skrifter udlægger bibelske Skrifter eller Dele af disse: »Johannes Evangeliet« (1931), »Jesu Lignelser« (1922), »Jesu Bjergprædiken« (1936). En Serie af 24 Smaaskrifter kaldes »Korte Ord om store Ting« (1904—15). I fire Bind giver S.-P. Karakteristikker af bibelske Personligheder under Titlen »Menneskeskikkelser. Bibelske Karakterer« (1913—16). Mellem hans mange andre Skrifter kan endnu nævnes: »Erfaringer fra Prækestolen« (1921). Endelig har han skrevet

en stor Selvbiografi i to Bind: »I Vaarbruddets Tegn« (1938) og »Min Arbejdsdag i Kirkens Tjeneste« (1939). — R. 1920. DM. 1931. K.² 1936. — Maleri af Ellen Hofman-Bang.

Ovenn. Selvbiografi. Studenterne fra 1884, 1910, S. 92 f.

Frederik Torm.

Skovmand, Helge, f. 1883, Redaktør. F. 14. Marts 1883 i Øster Marie. Forældre: Lærer Kristen Hansen S. (1841—1913) og Karen Augusta Nicoline Josephsen (1852—1923). Gift 9. Maj 1907 i Kbh. (Frels.) med Maren Kirstine Troelsen, f. 12. Febr. 1885 i Kbh. (Jac.), D. af Trikotagehandler Knud T. (1853—1919) og Elisabeth Jensen (f. 1858).

S. blev kun femten Aar gammel Medhjælper ved »Bornholms Tidende«. Efter sine Læreaar her (til 1901) var han Elev paa Askov Højskole i to Vintre, 1901—02 og 1902—03, og tyve Aar gammel tiltraadte han en Stilling som Redaktionssekretær ved »Højskolebladet« i Kolding, 1908 blev han dets ansvarlige Redaktør, og fra 1926 er han Medudgiver af Bladet. »Højskolebladet«, der begyndte at udkomme 1876, havde, da S. overtog Redaktionen, en stærk og fast Stilling som den grundtvigske Bevægelses førende folkelige Tidsskrift. Denne Stilling er bevaret og fæstnet under S.s Ledelse. Tidens aandelige Strømninger, folkelige, kirkelige og nationale, navnlig som de rører sig i grundtvigske Kredse, afspejler sig i Bladets Artikler og Afhandlinger, og det er med sine 65 Aargange et meget rigt Kildeskrift til det grundtvigske Aandslivs Historie. S. har i Pagt med Bladets Fortid fastholdt dets frisindede Standpunkt i Skole- og Kirkespørgsmaal, og han har haft Sind til at aabne Spalterne for nye Tanker og Brydninger inden for den Kreds, Bladet især henvender sig til. S. redigerer sit Blad, saa det ikke er tilfældigt Stof, det bringer; han skriver ikke selv i Tide og Utide, men tager han Pen i Haand, kan han gennem sine Artikler baade klare og ramme. — Maleri af Agnes Smidt 1921 (Privateje).

Fred. Nørgaard.

Skovrup, Ejnar, f. 1891, Højskoleforstander. F. 3. Sept. 1891 i Ryslinge. Forældre: Friskolelærer Kristian S. (f. 1860) og Kirsten Marie Jørgensdatter (f. 1856). Gift 25. Sept. 1917 i Ubberup Valgmenighedskirke med Sigrid Kristoffersen, f. 6. Aug. 1892 i Kelleklinte, D. af Gaardejer Mads Søren K. (1850—1922) og Bodil Andersen (1855—1931).

S.s Fader var en fremragende Fortæller og levende Forkynder, og i hans Friskole mødte S. i sine Barneaar det folkelige og kriste-

lige stærkere end noget andet Sted senere. Efter at have været Elev paa Roskilde Højskole 1908—09 og paa Ryslinge Højskole 1909—10 søgte S. til Vordingborg Seminarium, hvorfra han tog Lærereksamen 1912. Sin Uddannelse fortsatte han ved et Studieophold 1913 paa Fircroft College i England og ved Rejser til andre Lande i Europa. Lige fra den tidligste Ungdom stod det klart for S., at han vilde være Højskolemand. Han var i kortere Tid Lærer ved Højskolerne i Vejstrup, Fr.borg og Askov og 1916—30 ved Ollerup Folkehøjskole (tillige, 1920—30, Lærer ved Gymnastikhøjskolen i Ollerup). Siden 1930 har S. været Ejer af og Forstander for Kerteminde Folkehøjskole. Maalet for sin Højskolegerning har han formet saaledes: »Folkehøjskolens Opgave er at forkynde Sandheden til Liv, Oplysning og Vurdering under Lydighed over for Guds og Folkets Aand«. — Jævnside med sin Højskolegerning har S. haft en ret omfattende Skribent- og Udgivervirksomhed. Han var Redaktør af Folkehøjskolens Sangbog, 11. Udg. (1924—26 og 1930), Medlem af Fri- og Valgmenighedernes Salmebogsudvalg (1934—35), Udgiver og Redaktør af »Hovedtræk af nordisk Digtning i Nytiden« (I—II, 1919—21) og af »Tidsskrift for dansk Folkeoplysning« (I—IV, 1927—31), har udgivet »Mads Hansen: Udvalgte Digte og ny« (1923) og »Kolds Skoletanker« (1927) og har bl. a. skrevet »Anton Nielsen, 1827—1927« (1928). — Maleri af Troels Trier 1927.

Fyns Tidende 31. Aug. 1941.

Fred. Nørgaard.

Skovrøy (Schouroy), Peder Andersen, 1851—1935, nordslesvigsk Redaktør. F. 23. Juni 1851 i Arrild, d. 27. Febr. 1935 i Tønder, begr. i Løgumkloster. Forældre: Smed, senere Gæstgiver og Skotøjshandler Hans Hansen S. (1821—97) og Mette Kathrine Ene-march (1827—1907). Ugift.

S.s Fader flyttede 1862 fra Arrild til Løgumkloster, hvor han blev Gæstgiver og Skotøjshandler. Efter Konfirmationen var S. i otte Aar Kontorist i Haderslev, deraf de fem paa Amtsrettens Kontor. Han rejste derefter efter Hiort-Lorenzens Raad til Kbh. og erhvervede sig i Løbet af to Aar dansk-juridisk Eksamen. Efter et Par Aar at have været Fuldmægtig hos en Sagfører i Frederikssund vendte han tilbage til sin Hjemstavn, hvor han 1882 begyndte Udgivelsen af »Vestslesvigsk Tidende« i Tønder. Kun een Gang tidligere havde Vesteregnet i en kort Periode omkring 1870 haft et dansk Blad, udgivet af Redaktør Willemoës i Møgeltønder. S. begyndte under meget smaa Kaar og var selv »Redaktør, Ekspedient og Maskinmester«. 1885 blev Bladet sammensluttet med »Flensborg

Avis« og udkom som Særudgave af dette Blad med S. som Lokalredaktør. Gennem denne Særudgave skaffede »Flensborg Avis« sig en meget sikker Position i Vesteregnet og blev næsten det eneste danske Blad i disse Strøg (af 1517 Holdere af danske Dagblade i Tønder Nørreamt 1901 var de 1463 Abonnenter paa »Flensborg Avis«). Det blev væsentlig det lokale Stof, S. arbejdede med; men ogsaa Emner af historisk og juridisk Art har han behandlet. Hans Kærlighed til Modersmaalet lod ham udføre sit Arbejde med stor Omhu, og hans Artikler er præget af Friskhed og Lune. Han oversatte i Løbet af en Snes Aar ikke mindre end 150 Romaner til »Flensborg Avis«' Feuilleton. Han ejede selv en digterisk Aare, og Oversætterarbejdet lærte ham at bygge en Fortælling op. Efter at Sprogforeningen 1894 var begyndt at udsende sin Almanak, forsynede han denne med Smaafortællinger, som han efterhaanden udgav i Bogform, bl. a. »Ti Fortællinger fra Sønderjylland« (1909), »Lys paa Møllen« (1915) og »Den gamle Mølle« (1919). En af de mere kendte Pressesager er knyttet til hans Navn. Fra en Krigerfest i Tønder refererede han, at Amtsdommeren foruden et Telegram til Bismarck sandsynligvis »for en Ordens Skyld« ogsaa sendte et Telegram til Kejseren. Den heraf foranledigede Proces varede i to Aar og endte med Fængselsstraf for S. 1. Aug. 1914 blev han atter fængslet og ført til Altona, men løsladt; nogle Dage efter fængsledes han paa ny og sad i Varetægtsarrest i Flensborg i syv Uger. — Paa sin ensomme Post i Tønder havde han den Glæde at se Danskheden vokse fra en spæd Begyndelse, til den i hans sidste Aar som Flertal prægede hans By. — R. 1920.

Erindringer i P. S.: Hundevagten, 1913; Minder og Historier, 1924; Sprogforeningens Almanak, XIII, 1906, S. 81—93; XXI, 1914, S. 1—5. Svend Dahl og Axel Linvald: Sønderjylland, II, 1919, S. 61—67. Martin N. Hansen: Dansk Digtning i Nordslesvig efter 1864, 1926. H. Lausten Thomsen i Sprogforeningens Almanak, XLIII, 1936, S. 59—62. Hejmdal 27. Febr. 1935.

Hans Lund.

Skovsted (ved Daaben Skousted), Johan Ivar(d) Christian, 1845—1929, Jernbanemand. F. 13. Nov. 1845 i Kbh. (Helligg.), d. 16. Jan. 1929 sst., begr. i Vamdrup. Forældre: Arbejdsmand, senere Restauratør i Vamdrup Peter Nielsen S. (1809—83) og Mariane Christensen (1809—91). Gift 2. Maj 1872 i Granslev med Øllegaard Møller, f. 22. Dec. 1850 paa Røde Mølle, Granslev Sogn, d. 6. Febr. 1933 i Kbh., D. af Fæster, senere Gaardejer, Møller Hans Henrik Pedersen (1814—82) og Kirsten Rasmusdatter (Hvid) (1822—90).

S. fik sytten Aar gammel Ansættelse ved det sydslesvigske Jernbaneselskab, tjenstgørende dels paa Kontoret i Flensborg, dels paa Vojens og Rendsborg Stationer, og han var under Tilbagetoget fra Danevirke paa Flensborg Station. Efter Krigen 1864 søgte han over til Det danske Jernbane-Driftsselskab og kom 1865, da den fynske Hovedbane blev aabnet, til Odense, hvor han bestyrede Godsekspeditionen i et Aar. Da Banen fra Fredericia til Vamdrup aabnedes 1866, forflyttedes S. til Fredericia; 1869 kom han til Randers, da Banen Randers—Aalborg aabnedes, og 1871 udnævntes han til Stationsforvalter i Hjørring ved Vendsysselbanens Aabning. S. var saaledes med i Brændpunkterne for de jysk-fynske Baners tidligste Udvikling, og hans Udnævnelse til Stationsforvalter paa Grænsestationen Vamdrup 1874 var Udtryk for, at man anerkendte denne 29-aarige Mand som en dygtig Jernbanemand, der ifølge sine Evner som Leder var kvalificeret til det hurtige Avancement, der paafulgte. 1887 udnævntes S. til Stationsforstander i Kbh. Denne Stilling var under Datidens smaa og vanskelige Banegaardsforhold noget af en Uriaspost, men han magtede den, og 1899 blev han Trafikinspektør for Kbh.s Hovedbanegaard med tilhørende Havnebaner, hvilket Omraade fra 1901 udvidedes med den nye Godsbanegaard. S. blev 1898 af Indenrigsministeriet valgt til Medlem af den Kommission, der forberedte Styrelsesordningen for Statsbanerne af 1903 og Personalets Lønforhold m. m., og 1900 valgte Banernes Personale ham til Jernbaneforeningens Formand. S. dækkede denne Embedsklassernes gryende Organisationsbevægelse med sin ridderlige og retsindige Person og sit ansete Navn som Jernbanemand, men kom derved i en Dobbeltstilling, der kunde rumme Mulighed for Modsætninger, hvorfor han nedlagde sit Foreningshverv lige før Kommissionsarbejdets Afslutning. I samme Periode havde han ledet Forberedelserne til den nye Godsbanegaards Ibrugtagning. 1906 konstitueredes han ved den nye Styrelsesordnings Indførelse som Trafikbestyrer i Kbh. (Udnævnelse fra 1. April 1908) som Leder af Driftstjenesten paa Sjælland og Falster. Han afgik 1916. — R. 1888. DM. 1911. — Maleri af H. J. Hansen ca. 1925 (Hovedbanegaarden).

Jernbanebladet, VI, 1912, S. 209. Dansk Jernbaneblad 29. Marts 1916.

A. Ohmeyer.

Skram. Den sønderjyske Adelslægt S. formenes at have taget Navn efter (eller givet Navn til) Schramisgaard ved Avnbøl og føres tilbage til Erik S. (nævnt før 1371), der antages at være Søn

af den 1315 forekommende Peder S. — E. S.s Søn Ridderen Christen S. (nævnt 1388 og 1411) til Mattrup var Fader til Ridderen Peder S. (nævnt 1423 og 65) til Voldbjerg og Urup m. m., af hvis Børn skal nævnes Ellen S. til Voldbjerg, der ægtede Erik Christiensen Fasti, Christiern S. (nævnt 1480 og 1519) til Urup — hvis Søn var nedenn. Admiral Peder S. (1503(?)—81) til Urup — og Ove S. (nævnt 1487 og 1528) til Hammergaard, hvis Efterkommere levede til 1722. — Den Gren af Slægten Fasti, som ved det ovenn. Ægteskab optog Navnet S., føres tilbage til en vis Astradus, hvis Søn Christiern Arnestsøn nævnes 1361; hans Sønnesøn Christiern Pedersen (nævnt 1416 og 22) til Ørregaard var Fader til ovenn. Erik Christiensen Fasti (nævnt 1454 og 87), hvis Søn Peder S. (nævnt 1497 og 1536) til Voldbjerg var Fader til Erik S. (d. 1568) til Hastrup — dennes Sønner var de nedenn. Laurids S. (1530—87) til Hastrup og Rigsraaden Jørgen S. (1534—92) til Tjele — og til Iver S. (nævnt 1548 og 80), med hvis Sønnesøn Peder S. Slægten uddøde i Begyndelsen af 17. Aarhundrede. — En borgerlig Slægt S. udspringer fra Konferensraad, Enkekassedirektør Gerhard Christopher Schram (1776—1847), hvis Søn nedenn. Jernbanedirektør Johan Christian Gustav S. (Schram) (1802—65) var Fader til de nedenn. Skolebestyrerinde Ida Johanne Henriette S. (1841—1929) og Forfatteren Asbjørn Oluf Erik S. (1847—1923), der var gift med nedenn. Forfatterinde Bertha Amalie S., f. Alver (1846—1905).

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 461—75; XL, 1923, S. 558; LVII, 1940, II, S. 171. — Sst., IX, 1892, S. 133—37; XIV, 1897, S. 498; XVIII, 1901, S. 550; XXIII, 1906, S. 491; XXXII, 1915, S. 592; XL, 1923, S. 550; LIII, 1936, II, S. 121; LVII, 1940, II, S. 168.

Albert Fabritius.

Skram, Berthe Amalie, f. Alver, 1846—1905, Forfatterinde. F. 22. Aug. 1846 i Bergen, d. 15. Marts 1905 i Kbh., Urne tilintetgjort. Forældre: Købmand Mons Monsen A. (1819—98) og Ingeborg Lovise Sivertsen (1821—1908). Gift 1° 3. Okt. 1864 i Bergen med Skibskaptajn Bernt Ulrik August Müller, f. 6. Aug. 1837 i Bergen, d. 19. Nov. 1898 i New Orleans, Søn af Brigadelæge Jacob Worm Skjelderup M. (1793—1863) og Birgitte Ulrica Augusta Stenersen (1799—1860). Ægteskabet opløst 1878. 2° 3. April 1884 i Kbh. (b. v.) med Forfatteren Erik S. (s. d.). Separeret 1900.

I et pietistisk Hjem trykket af økonomiske Sorger og Forældrenes Splid voksede A. S. op. Sine bedste Stunder som Barn havde hun i Samvær med sine Søskende, hvoraf hun særlig sluttede sig til en lidt ældre Broder Ludvig, med hvem hun drøftede Livets Gaader, og som i Smug læste højt for hende for til Gengæld at nyde godt af

hendes tidligt vakte Fabulere lyst. Forholdet til ham har inspireret S. til Forfatterskabets mange fortrolige Søkendepar. Seks Aar gammel kom hun i Byens bedste Institut, hvis ene Bestyrer fik stor Betydning for hende ved sin religiøse Forkyndelse. Sine Kammerater dominerede hun ved sin Skønhed og Begavelse, men fik af deres Snakken Indtryk fra bedre Kredse og finere Levemaade, der tidligt gav hende smertelig Besked om de Klasse modsætninger og Standsforskelle, som er et Ledemotiv i hendes Hovedværk, hvortil hendes Familie og Barndom har leveret en væsentlig og sørgelig Del af Stoffet. Sin overordentlige Skønhed blev hun sig bevidst paa et Pinsebal 1863 i Bergen; kort Tid efter friede Skibskaptajn Müller, med hvem hun n. A. blev gift. Forelsket var hun ikke og endnu mindre erotisk vakt, men Faderen var gaaet fallit og lige emigreret, Müller var formuende og tilhørte Byens society, og Moderen pressede hende haardt. De nygifte drog straks paa Langfart, og i over en halv Snes Aar fulgte A. S. sin Mand paa Rejser Jorden rundt. Hun oplevede meget i disse Aar. Sømandsliv om Bord og paa Land i Danseboder og Værtshuse, men ogsaa straalende Selskaber, hvor hun var det fejrede Midtpunkt. Noget lykkeligt Forhold blev der aldrig mellem Ægtefællerne. Hun gengældte ikke Müllers Kærlighed og var rystet og forarget over hans mandfolkede Fortid, ligesom hun havde Grund til stadig at bebrejde ham hans erotiske Holdningsløshed. Hyppigt tænkte hun paa at lade sig skille. Mellem Farterne boede Ægteparret i Bergen, og A. S. kom her sammen med Byens radikale Intelligens, som hun nøjere knyttedes til 1876, da Müller var hørt op med at sejle. Samtidig dyrkede hun Litteratur med mere Plan end før og drøftede den nyere norske og danske Bogverden med sine Venner. »Marie Grubbe« bragte hende til første Gang at skrive offentligt, men stærkere Indtryk paa hende gjorde Bjørnsons »Magnhild«, hvor den samme Procedure for og imod Skilsmisse, som hun havde ført i sit Indre gennem flere Aar, var fremstillet, og som bestyrkede hende i sit Forsæt. Müllers Familie overtalte hende til et Kompromis, men kort Tid efter maatte hun nerveramt føres til Gaustad, hvorfra hun dog snart kunde flytte til Frederikshald, hvor Broderen Ludvig Alver var Adjunkt. I Samvær med ham faldt hun mere til Ro. De drøftede i Fællesskab religiøse Materier, og hun arbejdede sig under megen Kval ud af Ortodoksi og Kirkelighed, men fandt i Kristeligheden sin stadige Tilflugt. I Frederikshald skrev hun i den lokale Presse Boganmeldelser, som viser, hvor lidenskabeligt og personligt hun følte Tidens Tanker i sig. 1879 rejste hun til Kristiania, hvor hun straks kom ind i den oppositionelle

Kreds og selv holdt Salon, der blev latterliggjort af John Paulsen i »Moderne Damer« (1883). Sin Kamp mod Hykleri og sociale Misforhold og sin næsten religiøse Begejstring for den nye Litteratur giver hun Udtryk for i sin journalistiske Virksomhed ved »Dagbladet« og »Nyt Tidsskrift«, hvor ogsaa hendes litterære Debut fandt Sted med »Madam Høiers Lejefolk« (1882), en naturalistisk Skitse fra det mørkeste Kristiania, som allerede dokumenterer hendes fremragende Evne til at klæbe Menneske og Milieu uadskilleligt sammen.

Paa Bjørnsons 50 Aars-Dag traf A. S. første Gang Erik S. Halvandet Aar efter blev de gift og bosatte sig i Kbh. E. S. fik stor Betydning for hende ved den Tro, han havde til hendes Talent, og den Vejledning, han som Æstetiker kunde yde. Ogsaa socialt har hun følt sig styrket ved hans Sikkerhed og smukke Position.

Endelig 1885 kom A. S.s første store Roman »Constance Ring« (1885), hvormed hun i en Aarrække havde kæmpet, og som er hendes Bidrag til Problemlitteraturen paa Linie med de af hende anmeldte Arbejder. »Constance Ring« er delvis Amalie Müllers Tragedie og fortæller om den unge endnu uudviklede Pige, for hvem Ægteskabet bliver en Ulykke. Bogen er et voldsomt og forarget Angreb paa Mændenes Usædelighed og paa den klosteragtige Opdragelse af Pigebørn, men Tendensen opløser sig i det tragikomiske ved Heltindens gentagne Forsøg paa at træffe en dydsiret Elsker. For Ironi havde A. S. ingen Sans. Bag »Constance Ring« ligger Bjørnsons »En Hanske«, som A. S. helt overvældet anmeldte i »Dagbladet«, men at Aarsagen til Constances fortvivlede Liv ogsaa laa i hendes egen Natur, derom belærtes A. S. bl. a. af Arne Garborg, som kendte hende, og hvis Kritik i »Nyt Tidsskrift« hun tog til Følge. Fra hendes andet Ægteskabs første Tid skriver sig »Karens Jul« (i »Politiken«s Julenummer 1885), en Fortælling fra samme Milieu som »Madam Høiers Lejefolk« og to nye Ægteskabs-skildringer »Bøn og Anfægtelse«, s. A. (der er A. S.s første Forsøg paa at skildre en sindssyg) og »Knut Tandberg«, n. A., en Skilsmisshistorie, hvor »Constance Ring«s ensidige Fordømmelse er afløst af et flersidet Syn og den harmfulde og udfordrende Tone af en stilfærdig og vemodig. Den har intet med Bjørnson at gøre. En Replik til »En Hanske« er derimod »Lucie« (1888), hvor Kravet ikke er Renhed, men hvor to Mennesker med samme erotiske Fortid gifter sig. Bogen er et Indlæg i Sædelighedsfejden og Titelfiguren fra samme Kreds som Chr. Krohgs »Albertine«, mod hvis Beslaglæggelse A. S. havde skrevet Brochuren »Om »Albertine«« (1887).

Bag det aktuelle og tidsbestemte i »Lucie« ligger Problemet om Mennesket og dets Fortid, som A. S. stadig kredsede om, og som er Hovedmotivet i »Hellemysrfolket«, hvoraf de første Bind »Sjur Gabriel« og »To Venner« var udkommet 1887. De naturalistiske Doktriner om Mennesket som Produkt af Arv og Milieu — som A. S. helst forstod i Mosebogens Aand: om Fædrenes Synder, der nedarves paa Børnene — udløste hendes digteriske og psykologiske Fantasi og forlenede en Række Forhold og Begivenheder, hun havde førstehaands Kendskab til, med et Perspektiv, som i første Omgang bragte hendes egne Anliggender og Misærer paa Afstand og gjorde hende til en stor og overlegen Kunstner.

»Sjur Gabriel« fortæller om Hellemysrfolkets Oprindelse og Hjemsted og er en gribende og knugende Skildring af Almuefolk i Forhold, der er lige saa ubarmhjertige som deres primitive Skæbne- og Gengældelsestro, og som alene Brændevinen kan dulme. I »To Venner« forsøger Sjur Gabriels Barnebarn at rive sig løs fra sin Familie, han stikker til Søs — og A. S. har i »To Venner« skrevet en Søfortælling uovertruffen ved Friskhed og Troværdighed —, men vender tilbage kun endnu mere lænket af Fortiden. Om hans Ungdom fortæller »S. G. Myre« (1890). Han forsøger at arbejde sig op, men er bestandig i nedarvede Drifters Vold og ender med at indgaa et Fornuftgiftermaal med en pæn og opadstræbende Pige og aabne en lille Handel hjulpen af sin Kones tidligere Elsker. »S. G. Myre« er ikke i sin Plan saa fast og afgrænset som »Hellemysrfolket«s første Bind, men det er en rigere Bog og giver et uovertruffet Kulturbillede fra Bergen i Midten af det forrige Aarhundrede.

Planerne til en sidste Del af »Hellemysrfolket« maatte A. S. foreløbig opgive af Mangel paa Kræfter, hvortil kom Skuffelsen over den lunkne Modtagelse og daarlige Afsætning, hendes Bøger fik, og hun udgav i Begyndelsen af 90'erne blot mindre Arbejder. Nogle Kapitler af en ny, aldrig fortsat Roman offentliggjorde hun i »Ny Jord« 1889 under Titlen »Bobler«. Unge Mennesker har A. S. et forbavsende Kendskab til, men ogsaa Børn viser hun en sjælden Forstaaelse og ved, at for saare mange er Barndommen en traurig Tid. Om dette minder hun voksne bl. a. i sine »Børnefortællinger« (1890), hvoraf den første »I det Asowske Hav« skriver sig fra hendes Rejser med Mand og Børn af første Ægteskab, et Kapitel, som ofte trængte sig paa, og som hun altid havde ved Haanden. Sammen med et Par ældre Arbejder udgav hun i »Kjærlighed i Nord og Syd« (1891) Fortællingen »Fru Inés«, der bygger paa en Erindring fra et Ophold i Konstantinopel. »Fru

Inés« er en Variation af den erotisk-evneløse Kvinde, et sydlandsk Modstykke til »Constance Ring«, men dybere, mere indadvendt opfattet og med sikrere Viden om egen Natur. N. A. tog A. S. endnu en Gang op til Revision sit mislykkede Ægteskab i »Forraadt« (1892), den modigste og ubarmhjertigste af hendes Selvskildringer, et Korrektiv til »Constance Ring«, der vidner højt om hendes kunstneriske og menneskelige Vækst.

Klarheden over det frigide i hendes Natur faar A. S. til at beskæftige sig med og lægge Vægten paa Kærlighedens aandelige Muligheder. Allerede i »Lucie« vil hun vise, at virkelig Sympati kunde befri en Kvinde for sin Fortid, og behandler samme Tema i det skønne og bitre Drama »Agnete«, der blev spillet paa Dagmar-teatret 1893, og hvor Titelfiguren udtaler som sin Religion, at to Mennesker kan elske hinanden rene. Men den skønneste Hymne til den aandelige Kærlighed skulde hun skrive i den sidste Del af »Hellemyrsfolket«, hvorom hendes Tanker nu bestandigt og lidenskabeligt kredsede. Hun ligefrem hersede med sit Stof, prøvede atter og atter, overanstrengte sig og plagedes af Søvnløshed og Hallucinationer. For sin nervøse Lidelse søgte hun Dr. Knud Pontoppidan og indlagdes paa Kommunehospitalets 6. Afdeling, hvorfra hun siden overførtes til St. Hans. Kort efter sin Hjemkomst leverede hun i fiktiv Form et voldsomt Opgør med »Professor Hieronimus« (1895) og den offentlige Pleje af Nervepatienter — fortsat i »På Sct. Jørgen« (s. A.). Imponerende ved sin Styrke er denne Anklage og forunderlig den Beherskelse, hvormed et saa lidenskabeligt oplevet Arbejde er udført, og hvor man ret kan maale Afstanden fra »Constance Ring«, der ogsaa er inspireret af en »indespærret« Harmes og suveræne Trods. En stærk og følsom Hjerne har husket Asylets levende og døde Interiør, og dets Atmosfære er gengivet med suggererende Kraft — ligesom de Hallucinationer, hendes syge og jagede Sind er et Bytte for. Disse Sygebøger vakte megen Opsigt og blev meget kommenteret i Presse og Tidsskrifter. For de Penge, de indbragte, gjorde A. S. i Efteraaret 1895 en Rejse til Paris, som hun havde drømt om i adskillige Aar. Men det blev hende en Skuffelse, og hendes Arbejdsevne, som hun troede vilde leve op igen, viste sig stadig lige ufrugtbar. Hun offentliggjorde blot nogle Smaa-ting i »Tilskueren«, samlede i Bindet »Sommer. Smaa Fortællinger« (1899), der ret beset er en Række sorgfulde Monologer over de menneskelige Vilkaar, men sidste Del af »Hellemyrsfolket« red hende stadig som en Mare. Og hertil kom svære personlige Sorger. Ægteskabet med E. S. tog en mere og mere ulykkelig Vending, og 1897 døde Ludvig Alver, det Menneske, hun

havde følt sig nøjest knyttet til. Endelig hen paa Efteraaret 1898 var »Afkømt« færdig, hvori 3. og 4. Generation af Hellemysrsfolket er behandlet med Vægten lagt paa Skildringen af Myres Hjem og de ældste Børn, hvis fine og gode Anlæg lægges øde af Fattigdom og Mindreværdsfølelse og af Moderens hævngherrige Ondskab, hvori hendes mislykkede sociale Opdrift faar sit Afløb. Samfundsbilledet er her endnu bredere end i »S. G. Myre« og Milieuets Betydning for den enkelte kraftigere psykologisk motiveret.

»Hellemysrsfolket« er et Hovedværk i den skandinaviske Naturalisme og af en Rejsning og Karakter, som nordiske Romanværker sjældent har, et Værk om den lidende Menneskehed, der træller under Nødvendighedens uafvendelige Love, bitter og sørgmodig i sin Lære, men gennemlyst af storladne Menneskefølelse og Forstaaelse.

Men de nye Signaler i 90'ernes Litteratur lod ikke A. S. uberørt. Flere Kritikere vilde allerede i »Forraadt« konstatere nyromantiske Strømninger, hvad S. ivrigt benægtede, men i den sjælfulte, lidt sentimentale, Mindebog om Broderen, »Julehelg« (1900) er de uafviselige. Ogsaa Arne Hoff er ganske vist et Offer for sit Milieu, men har i sit Indre vundet den Uafhængighed, Garborg priser i »Den fortabte Fader«, som A. S. oversatte 1901. At hun var ved at arbejde sig ind i nye Former, viser tydeligt »Mennesker« (1905), hendes sidste (og ufuldendte) Roman, et næsten impressionistisk Arbejde med Sceneri fra vestlandske Præstegaarde og bygget paa Erindringer fra hendes Ungdoms Ferier — ligesom Fortællingen »Til Sæters« (»Ill. Tidende«, 1885) og det satiriske Lystspil »Fjældmennesker« (1889), hun skrev sammen med Erik S., og som blev opført paa Dagmartheatret 1892. Paa Baggrund af en Kontrastvirkning mellem den foregivne Feriestemning og Værtens lurende Vanvid trækker A. S. en Række erotisk hidsede Mennesker frem for til Slut at samle Interessen om et Par unge Søskende og deres Fremtid. Usvækket og fornyende sig, men med Døden ved sin Side, skrev hun sin sidste Bog, der viser hende paa Højden af sin Evne og Formaaen.

A. S. var i sine sidste Aar ofte syg og levede ensomt i beskedne Forhold. Fra 1901 fik hun Understøttelse af den danske Stat. Men bitter var hun over den kølige Holdning, hun mente hendes Fødeland indtog til hendes Digtning. Paa en Anmeldelse af »Afkømt« riposterede hun i »Verdens Gang« og underskrev sig bl. a. som dansk Forfatter. Dette gentog hun 1901 og motiverede det udførligere og mere polemisk i Pjecen »Landsforrædere« (s. A.). Dette Skrift er det sidste Udslag af hendes Digtningens oprindelige

og almægtige Tilskyndelse: hendes Selvhævdelse. Men stor blev hun, befriet for sig selv, gennem sin Medfølelse, som en rigere Erkendelse gjorde universel, og hun, der begyndte som en forarget, som Puritaner, endte med at frikende og alene konstatere Nødvendigheder, Resultater, der i hendes Gengivelse stadig aftvinger den største Beundring og Respekt.

Samlede Værker, I—IX, 1905—07; I—III, 1911—12; I—V, 1924. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Maleri af G. Achen 1889—1900 (Familieej) og (sammen med Erik Skram) af H. Slott-Møller 1895 (Bergens Bibliotek). Buste.

Selvbiografisk Notits i Af Dagens Krønike, 1889, S. 435. Arne Garborg i Nyt Tidsskrift, IV, 1885, S. 377—91. Herman Bang i Tilskueren, V, 1888, S. 243—48. Samme i Af Dagens Krønike, 1889, S. 500—08. Adolf Skramstad i Samtiden, IV, 1893, S. 26—38. Bjørnstjerne Bjørnson i Tilskueren, XIII, 1896, S. 287 ff. Gerhard Gran i Samtiden, VIII, 1897, S. 148—54. Carl Nærup i Dansk Tidsskrift, 1904, S. 653—64. Georg Brandes: Saml. Skrifter, XV, 1905, S. 325—29. Antonie Tiberger: Amalie Skram, 1910. Samme i Nylænde, 1919, S. 243—48. Nils Kjær: Saml. skrifter, III, 1922, S. 169—73. Nils Collett Vogt: Levende og døde, 1922, S. 133—41. Samme: Fra gutt til mann, 1932, S. 242 f., 256—62. Erik Lindström: Nordisk folklivsskildring, 1932, S. 138—41. Sverre Hov i Kirke og kultur, XLIV, 1937, S. 611—15. Breve i Litteraturen, I, 1918—19, S. 914—25, og i Tilskueren, XXXVI, 1919, I, S. 295—314.

Daniel Preisz.

Skram, Asbjørn Oluf Erik, 1847—1923, Forfatter. F. 10. Marts 1847 i Kbh. (Frels.), d. 21. Nov. 1923 sst. Urne paa Bispebjerg. Forældre: Jernbanedirektør Gustav S. (s. d.) og 2. Hustru. Navneforandring fra Schram 31. Dec. 1850. Gift 1° 3. April 1884 i Kbh. (b. v.) med Amalie S. (s. d.). Separeret 1900. 2° 19. April 1907 i Kbh. (b. v.) med Caroline Kirstine Aagaard, f. 30. Okt. 1871 i Kbh. (Holmens), d. 13. Marts 1932 i Ballerup, D. af Handelsfuldmægtig Daniel Wilhelm Conrad A. (1842—84) og Stine Cathrine Christensen (1847—1928).

I et æstetisk optaget Hjem levede S. sin Barndom og var tidligt selv en ivrig Dyrker af Skønlitteraturen paa Bekostning af de klassiske Fag i Metropolitanskolen, som han afskyede. Stærkt grebet af Krigsulykkerne 1864 stak han en Dag af Skole og meldte sig resolut hos Chefen ved Uddannelsen af Reserveofficersaspiranter, der antog den skæggede Yngling, skønt han ikke havde den befalede Alder. Han saaredes i en Træfning paa Als, blev taget til Fange og laa i flere Maaneder paa Augustenborg Lazaret. Til sin Forundring fandt han i Slagtummelen hverken det ophøjede eller skønne, hans Drengeliktur havde foregøglet ham, og selve Haandværket bød ham imod, men hans Krigsdeltagelse fik megen Betyd-

ning for hans senere Livsførelse og Indstilling. Hjemkommen satte S. sig atter paa Skolebænken, dimitteredes privat 1866 og gav sig æstetiske og filosofiske Interesser i Vold. Som Fagstudium valgte han Medicin, men opgav det snart, lærte sig Stenografi og fik Ansættelse 1868 i Rigsdagen (hvor han 1872 blev Stenograf og var Protokolsekretær 1894—1918). Samtidig begyndte han sin Dagbladvirksomhed. I en Række Breve fra Lejren ved Hald, i »Fædrelandet« 1869, gav han Udtryk for den dengang endnu her i Landet almindeligt raadende kampglade Revanchestemning, men Frankrigs Nederlag i Krigen 1870 skærpede hans politiske Syn og vakte hans Kritik af det golde og utidsmæssige i Nationalliberalismen, hvis Ledere han kendte fra Rigsdagen og Selskabslivet, og ved hvis Provinspresse han havde faaet et indbringende politisk Hverv at røgte som Forfatter af Spidsartikler. Midt i 70'erne brød han med Højre, men var da allerede kommet i Forbindelse med den Brandes'ske Bevægelse, der gav hans Liv ny Mening og nyt Indhold, som et Par Udenlandsrejser (1874 til Wien, 1877 til Rom) yderligere forøgede.

Tidligere havde S. blot givet et Par ubetydelige Prøver paa sin digteriske Tilbøjelighed (i Tidsskrifterne »Janus« og »Figaro«, 1868), men følte sig nu kaldet til at behandle de moralske og psykologiske Problemer, han længe havde tumlet med. Ærgrelse over Drachmanns falske Skildringer af Herregaardsliv i »Tannhäuser« (1877) blev den ydre Foranledning til en større Fortælling (der først var tænkt som Drama à la Dumas fils), den under Mærket Henrik Herholdt udgivne »Herregaardsbilleder« (1877), et vel diletantisk Arbejde, der dog allerede viser S.s Sceneri og Emnekreds, den erotiske Konflikt og den Opfattelse deraf, han mente han havde særlig Adkomst til at udtale, og som gaar ud paa, at Samliv mellem Mand og Kvinde uden Elskov er Utugt. Denne Lære forfægter han med særlig Vægt og didaktiske Virkemidler i Romanen »Gertrude Coldbjørnsen« (1879), der handler om en ung Pige, som intetanende lægges i Armene paa en Mand, hun ikke elsker, og som først gennem Lidelser faar Øjnene op for Kærlighedens Væsen og sit eget Værd som Kvinde. Bogen vakte megen Forargelse i den konservative Presse, som ikke syntes at have Sans for den ophøjede og kyske Lære, Romanen docerer, men alene hæftede sig ved et Par naturalistiske Scener, der til Gengæld skaffede S. en Plads i Georg Brandes' »Gennembrudets Mænd«, hvor ogsaa Bogens Stil og psykologiske Finsans blev paaskønnet.

Med dette Arbejde følte S. sig foreløbig digterisk udtømt og helligede sig i den kommende Aarrække alene Bladvirksomhed og

kritiske Foretagender. 1881—83 var han Redaktionssekretær ved »Morgenbladet«, hvis sproglige Forfinelse han paatog sig, og hvor han skrev flere af sine bedste Stykker Journalistik, som f. Eks. den rystende og oprørende Skildring af Anders Nielsen Sjællænders Henrettelse (Morgenbladet 23. Nov. 1882). Samtidig leverede han Bidrag til »Ude og Hjemme«, var Korrespondent til norsk »Dagbladet« og skrev Tid efter anden i »Snällposten« og »Göteborg Handels- och Sjöfartstidning«. I »Politiken« var han jævnlig Gæst som Kunst- og Boganmelder, men sin vigtigste publicistiske Gerning røgtede han som Kritiker af moderne Teater i »Ill. Tidende« 1884—91 og samtidig, og bedre, af moderne Litteratur i »Tilskueren«.

S. havde gode kritiske Egenskaber. Han havde psykologisk Evne og saa personligt paa Mennesker og Forhold. Han havde Overbevisninger og kunde være Partigænger, men han var ikke uden Villie til at skelne ret og vise Takt. Han kan være ensidig af Mangel paa Fantasi og hans Særmeneringer smager kontrært, men smukke kunstneriske Synspunkter gør sig oftere gældende. Hans Anmeldelser er en samvittighedsfuld Gennemgang af Værket, af og til isprængt æstetiske Betragtninger. Samlede Oversigter eller litterære Perspektiver indlader han sig ikke paa, men der foreligger Afhandlinger fra hans Haand af almindelig æstetisk Art (f. Eks. i Tilskueren, 1923). Gennemgaaende roser han den norske Litteratur paa Bekostning af den danske, maaske ogsaa under Indflydelse af sin temperamentsfulde og storladne Ægtefælle, hvis Forfatterskabs offervillige og selvforglemmende Tjener han var. Sammen med Amalie S. forfattede han Lystspillet »Fjældmennesker« (1889, opført 1892 paa Dagmar-teatret) og forsøgte sig alene som Skuespilforfatter med »Ungt Bal« (Dagmar-teatret 1895), der hverken ejer dramatisk Liv eller Handling og alene bæres oppe af sin naturlige Dialog og skære erotiske Stemning. Kærlighed som en Indvielse, en Udmærkelse fra Naturens Haand er ogsaa Tema i »Agnes Vittrup« (1897), med Baggrund her som ellers hos S. i et Herregaardsbillede. S. ynder smukke, rummelige Forhold og et udsøgt Selskab og samler gerne Interessen om et Par stolte og sanddru Mennesker, en ridderlig Elsker og en dristig og øm Heltinde, der reflekterer over deres Følelser og Fornemmelser i et udvalgt Sprog. »Agnes Vittrup« er en sjælfuld Bog. Mere subtil er allerede »Hellen Vige« (1898), et Eksperiment i erotisk Moral, og konstrueret føles S.s sidste litterære Arbejde, Skuespillet »Irene«, som Det kgl. Teater opførte Maj 1923.

Ved Siden af sit originale Forfatterskab virkede S. som Oversætter

(bl. a. af A. Vitu: »Paris«, 1892) og som Bearbejder af fremmede Skuespil (bl. a. af Dumas, Becque og Hauptmann), men langt vigtigere er hans Indsats for Danskheden.

S. havde til M. Galschiøts »Danmark« (I, 1887) skrevet bl. a. om Sønderjylland, et Afsnit, der udgaves særskilt som »Hinsides Grænsen« (1888), en Minde- og Rejsbog, som trods Vilkaarlighed i Anlægget er en af de smukkeste patriotiske Skildringer, Nationen besidder. Som en Fortsættelse heraf tør man betragte S.s Virksomhed for Det danske Selskab, som han agiterede for i Studenter-samfundet, efter sin Formandstid 1893—96, og som gik ud paa at knytte udenrigs Danske fastere til Moderlandet; Sommeren 1899 berejste han store Dele af Amerika, men Foretagendet løb ud i Sandet. I Forsvarskommissionen af 1902 var S. Sekretær og traadte, under sin Formandstid i Forfatterforeningen (1912—15), i Forbindelse med i øvrigt modsat indstillede Medborgere i et Samarbejde til Forsvarssagens Fremme. Selv havde han oplevet det daarligt forberedte Danmark 1864, hvorom han fortæller (Sønderjydske Aarbøger, 1925) i en ufuldstændig, polemisk Monografi af D. G. Monrad, af hvem han i sin Ungdom havde faaet et ufordelagtigt Indtryk.

S. raadede som Digter over en fin, men hverken stærk eller oprindelig Evne og naaede sikkert at faa sagt, hvad han havde paa Hjerte, i sit lille Forfatterskab. Betydeligere er hans Kritik, som i Forbindelse med Forfatterskabet, efter hvad han ønskede selv, skulde være et Bidrag til den humane Sædelighedsbevidsthed og den litterære Kunstforms Udvikling i Danmark. For det offentlige Liv var han hverken robust eller ærgerrig nok, men en kræsen Natur, en Dyrker af Kvinden og Skønheden og i sit Livssyn præget af Troskab over for det, han anerkendte som Ret.

R. 1908. DM. 1918. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Malerier af G. Achen 1892 (Familieeje) og (sammen med Amalie S.) af H. Slott-Møller 1895 (Bergens Bibliotek). To Malerier af C. V. Aagaard, det ene i Rigsdagen. Skitse af H. N. Hansen (Familieeje). Tegninger af P. S. Krøyer 1897 (Hirschsprung; gengivet i Træsnit af Henrik Sørensen s. A.), William Pape 1895 (Familieeje) og L. F. Find (Fr.borg). Buste af Vilh. Herold. Portrætteret paa farvelagt Tegning af E. Henningsen, Bogstavligheden (Fr.borg).

Erindringer i Tilskueren, I, 1884, S. 207—13; XXXVII, 1920, I, S. 420—30; XLI, 1924, I, S. 32—47; Hinsides Grænsen, 1888; Af Dagens Krønike, 1889, S. 435; Studenterbogen, 1896, S. 58—68. — Herm. Bang: Realisme og Realister, 1879, S. 114—24. Samme i Af Dagens Krønike, 1889, S. 500—08. Georg

Brandes: Samlede Skrifter, III, 1900, S. 183—202. Emil Fog i Tilskueren, XIX, 1902, S. 864—74. Marcus Rubin: Nogle Erindringer, 1914, S. 91—94. Hans Kaarsberg: Memoirer, 1921, S. 234. Peter Nansen i Politiken 10. Marts 1917. Edv. Brandes i Ill. Tid. 2. Dec. 1923. P. C. V. Hansen i Politiken 22. Nov. s. A. Poul Levin i Tilskueren, XLI, 1924, I, S. 66—69. N. Collett Vogt: Fra gutt til mann, 1932, S. 261 f. F. Schyberg: Dansk Teaterkritik, 1937, S. 353 f.

Daniel Preisz.

Skram (ved Daaben Schram), Johan Christian **Gustav**, 1802—65, Jernbanedirektør. F. 13. Juli 1802 i Kbh. (Fødsst.), d. 7. April 1865 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Navneforandring 31. Dec. 1850. Forældre: Bogholder, senere Direktør for den alm. Enkekasse, Konferensraad Gerhard Christopher Schram (1776—1847) og Anna Johanne Christiane Jørgensen (1780—1831). Gift 1° 3. Nov. 1826 paa Frbg. med Johanne (Hanne) Margaretha Klein, f. 22. Dec. 1796 i Kbh. (Petri), d. 18. Aug. 1835 sst. (Petri), D. af Silke- og Klædekræmmer Ludvig Wilhelm K. (1762—1802) og Mette Marie Høyer (1770—1847, gift 2° 1803 med Silke- og Klædekræmmer Peter Atzer Lorentzen, ca. 1768—1823). 2° 1837 med Ida Johanne Hoë, f. 23. Marts 1814 i Kbh. (Holmens), d. 9. Juli 1886 sst. (Johs.), D. af Kasserer ved den alm. Enkekasse, Kancelliraad, senere Justitsraad Emanuel H. (ca. 1760—1833) og Johanne (Hanna) Frideriche From (ca. 1784—1858).

S. gik atten Aar gammel ud af Metropolitanskolen uden at blive Student for at overtage en Stilling som Kopist i Enkekassens Bogholderkontor; her avancerede han til Fuldmægtig 1826 og til Underbogholder 1835, afgik 1842 ved Enkekassens Reduktion. Desuden virkede han som anerkendt Fransklærer, baade privat og fra 1830 i en Aarrække ved Søkadetakademiet. 1828 studerede han Fransk i Paris under Chapsal, var atter i Paris 1833 med offentlig Understøttelse og senere 1837. 1839 udgav han en dansk Grammatik paa Fransk (2. Udg. 1866). — Med sin livlige og entusiastiske Natur interesserede S. sig stærkt for almenyttige Foretagender; han skrev i »Fædrelandet« om Anlæg af elektriske Telegrafledninger og udgav en Brochure om Gammelholms Bebyggelse (1853); og da hans Rejser, paa hvilke han foruden Frankrig havde besøgt England, Holland og Tyskland, havde vakt en levende Interesse hos ham for Jernbaner, arbejdede han utrættelig i Tale og Skrift for Indførelsen af dette Befordringsmiddel i Danmark. Til Industriforeningen indsendte han 1840, uden selv at være Medlem af Foreningen, et Forslag om Dannelsen af et Aktieselskab, der skulde anlægge en Jernbane fra Kbh. til Roskilde, og da Forslaget blev velvillig modtaget, blev S. optaget i et Udvalg, som skulde føre

Sagen videre. I Industriforeningens Navn, men paa egen Bekostning, foretog han flere Rejser til England — senere ogsaa til Tyskland, Frankrig og Schweiz — for at studere Jernbanevæsen og blev derved dygtiggjort ikke blot til at give Initiativet til det første Jernbaneanlæg i Danmark, men ogsaa til at tage virksom Del i de forberedende Skridt til Sagens Gennemførelse. Efter tre Aars Forhandlinger opnaaede Industriforeningen 25. Maj 1844 at faa Koncession paa Anlæg af en Jernbane fra Kbh. til Roskilde med senere Forlængelse til Korsør og eventuelt Sidebaner til Nordvest- og Sydsjælland med Ret til at overdrage den til et i dette Øjemed dannet Aktieselskab, som stiftedes under Navn af Det sjællandske Jernbaneselskab 2. Juli 1844. S. blev Selskabets administrerende Direktør med en Kassedirektør og en teknisk Direktør ved sin Side; n. A. paabegyndtes Bygningen af Banen, og 27. Juni 1847 kunde den aabnes for Driften. — Skønt S. i sin Optræden som Jernbandedirektør kunde svinge fra stiv Bureaukratisme til vidtdreven Kammeratlighed, var han i det hele vel lidt og agtet paa Grund af sin ubestikkelige Redelighed og varme Patriotisme, der bl. a. bragte ham til at forandre Stavemaaden af sit Navn efter den første slesvigske Krig, men det viste sig, at hans agitatoriske Kraft og sangvinske Temperament ikke passede saa godt til at overvinde de administrative Vanskeligheder i Banens første Driftsaar som til at sætte Foretagendet i Gang, og da han tilmed svækkede sin Stilling ved at forsømme sine private Pengesager, blev han forbigaaet ved det nye Valg af en administrerende Direktør, som skulde foretages efter Fuldendelsen af Korsørbanen, og maatte fratræde sin Stilling 1856. Sine sidste Leveaar tilbragte han i Kbh., bitter i Sindet og i stadig Kamp mod økonomiske Vanskeligheder, der endog tvang ham til en Tid at opløse sit Hjem.

C. Nyrop: Industriforeningen i Kbh. 1838—88, 1888. Dansk Jernbaneblad 16. Juni 1897. Jernbanebladet, I, 1909—10, S. 169—73. Personahist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934, S. 67, 72, 74.

Alfred Lütken (A. Ohmeyer).*

Skram, Ida Johanne Henriette, 1841—1929, Overbestyrerinde. F. 28. Sept. 1841 i Kbh. (Garn.), d. 10. Nov. 1929 sst., begr. sst. (Garn.). Søster til Erik S. (s. d.). Ugift.

Efter et Aars Skolegang i en lille tysk Skole kom H. S. 1848 i den af Professor Mariboe (s. d.) oprettede og af Susette Dalgas ledede »Dannekvindeskole«. Da den 1853 ophævedes, kom hun ved Nytaar 1854 sammen med tolv-fjorten andre af Skolens Elever i Frk. Natalie Zahles Pigeskole, der var oprettet et Par Aar i Forvejen. Forholdene i Dannekvindeskolen havde været

meget frie, og det varede noget, inden H. S. fandt sig til Rette hos Frk. Zahle; men da det var sket, sluttede hun sig med ungdommelig Hengivenhed til sin nye Bestyrerinde og forblev — med et Par Aars Afbrydelse som Privatlærerinde sidst i 1850'erne — knyttet til hendes Skole som Elev, som Lærerinde, som Bestyrerinde, som Overbestyrerinde gennem næsten 60 Aar. — Hendes særlige Fag som Lærerinde blev Engelsk og Historie. I det første Fag forfattede hun »Engelsk Læsebog, udgiven med særligt Hensyn til Undervisningen i Pigeskoler« (I—II, 1871, 8. Udg. 1901). Men hendes Hovedfag blev Historieundervisningen, som Frk. Zahle overdrog hende, og som blev en Pryd for Skolen og et uforglemmeligt Minde for hendes Elever. Hun fortalte levende og med særpræget Ordvalg om Historiens store Personligheder, benyttede paa grundtvigsk Vis historiske Digte til at illustrere Fremstillingen, men forsømte ikke at slaa Hovedpunkter fast. Hun udgav »Forsøg paa en verdenshistorisk Oversigt« (1877, 3. omarbejdede Udg. 1894) og sammen med K. Lønborg »Historiske Digte« (I—II, 1892), forsynede med prosaiske Indledninger, der giver det historiske Grundlag for Digtene. Men H. S. var ikke blot Lærer. Hun indtog ogsaa Førstepladsen som Leder efter Frk. Zahle. 1877 blev hun Forstanderinde for de øverste Klasser i Barneskolen, og senere var hun Leder af Eksamensklasserne, fra 1897 som Dimissor til Studentereksamen. 1900—13 var hun Frk. Zahles Efterfølger som Overbestyrerinde for hele Skolen. En betydningsfuld Indsats som Leder af Skolens Eksamensafdeling ydede S. ved sin Kamp for at bevare en særlig Eksamen for unge Piger. Hun var en Modstander af Fællesskolen, fordi hun mente, Fællesundervisning af Drengene og Piger tilsidesatte det specielt kvindelige. Hun havde derfor været med til at arbejde for den Ordning, at Piger først kunde tage Præliminæreksamen med det fyldte 17. Aar, og var efter Almenskoleloven 1903 Talsmand for Bevarelse af en særlig Pigeskole, der indgaar som organisk Led i N. Zahles Gymnasieskole. Et Forsøg paa at give den kvindelige højere Almenskole en specifik Kvindelinie gjorde H. S. ved Oprettelse af de sociale Klasser 1911, der er fortsat til 1939. En Udvikling af disse Klasser til en fakultativ særlig Form af Studentereksamen for kvindelige Elever er strandet paa Modstand fra Kvindeforeningerne. H. S.s forholdsvis korte Bestyrertid faldt sammen med Brydninger mellem Lærer- og Bestyrerforening. Under disse lykkedes det H. S. at bevare baade Skolens frie Stilning og sine Læreres Hengivenhed. — Der var noget imponerende aandsaristokratisk over H. S.s Fremtræden. Hendes Personlighed

var skaaret i skarpe Konturer med et Temperament, der i hendes yngre Aar gav hende stærke Sympatier og Antipatier, men som med Aarene og rigere Erfaring modnedes til mangesidig Sympati og Forstaaelse for andres Meninger. Hun var tro mod sine Ungdomsidealer, som de var kommet til hende dels gennem Grundtvigs Venner, dels gennem de nationale Kredse, som hun stadig bevarede Forbindelse med. — Foruden de nævnte Skolebøger og Artikler i »Vor Ungdom« og »Bog og Naal« har H. S. skrevet »Natalie Zahle II« (1914), »N. Zahles Skole 1852—1913« (1916) og »Regitze Barner. En Levnedsskildring« (1919). — F. M. G. 1921. — Maleri fra Ungdommen af ukendt, fra de ældre Aar af Knud Larsen (begge Frk. Zahles Skole).

Natalie Zahle, II, 1914. N. Zahles Skole 1852—1913, 1916. Zahles Skoles Hovedprogram 1914 og 1930. Natalie Zahle til Minde, 1927, S. 42—51, 117—20. Berl. Tid. og Nationaltidende 11. Nov. 1929. Berl. Tid. 29. Sept. 1941.

Chr. Buur.

Skram, Jørgen, 1534—92, til Tjele, Rigsraad. F. 26. April 1534, d. 18. Febr. 1592 paa Tjele, begr. i Tjele K. Forældre: Landsdommer Erik S. (d. 1568) og Maren Lauridsdatter Løvenbalk. Gift 17. Juli 1575 paa Dronningborg med Hilleborg Daa, f. 1549, d. efter 3. Marts 1613, D. af Landsdommer Claus D. (d. 1574 el. 75, gift 1° med Anne Lykke) og Hilleborg Lauridsdatter Tinhuus (d. tidligst 1575).

J. S. nævnes 1557 som Hofsinde hos Hertug Frederik (II.); han havde da i nogen Tid gjort Tjeneste hos den gamle Kong Christian II. i dennes Fængsel paa Kalundborg Slot. 1564 nævnes han som Deltager i Syvaarskrigen. Endnu inden dennes Afslutning overtog han 1569 den militært vigtige Post som Hovedsmand paa Bahus; dette Slot beholdt han til 1572, da han forflyttedes til Dronningborg (Randers); dertil føjedes 1573 Torupgaard, 1575 Sønderlyng Herred, som han 1579 fik afgiftsfrit som Erstatning for den usædvanligt høje Afgift af Dronningborg. Endelig ombyttede han 1585 dette Len med Hald, som han beholdt til sin Død. Senest Maj 1578 blev han Medlem af Rigsraadet; i denne Egenskab sendtes han 1579, n. A. og 1585 til Norge for at deltage i Retterting. I det hele var han ligesom sin Fader i særlig Grad retskyndig; allerede i Femogtyveaarsalderen var han med til at dømme paa Viborg Landsting, og 1582—88 beklædte han Embedet som jysk Landsdommer; som Løn herfor fik han 1584 to smaa norske Len, St. Hans Godset i Bergen samt Munkeliv. Med megen Dygtighed bestyrede og udvidede han

Tjele Gods, som han havde arvet efter sin Moder, og hvis vinkelformede Hovedbygning han 1585 lod opføre. — Ligsten med Portrætfigurer i Tjele K.

Danmarks Adels Aarbog, IX, 1892, S. 135; XXIII, 1906, S. 491.

Henry Bruun.

Skram, Laurids, 1530—87, til Hastrup, Lensmand. F. 9. Juni 1530, d. 6. Okt. 1587 paa Hastrup. Broder til Jørgen S. (s. d.). Gift 5. Sept. 1557 paa Aarhus Bispegaard med Maren Bille, f. 6. Juli 1537 paa Bahus, d. efter 28. April 1607, D. af Claus B. (s. d.) og Hustru.

L. S. forlenedes 1560 med Indtægten af fire jyske Broer; senere havde han Øvids Kloster 1569—75, Koldinghus 1577—79, Strø Len (i Skaane) et Par Maaneder 1579. S. A. fik han sin Hjemegn Nørvang Herred, endelig 1583 tillige Øster Horne Herred; begge disse Len afstod han 1585, formodentlig paa Grund af Svagelighed. Som yngre skrev han sig til Korsøgaard i Himmerland, senere til Fædrenegaarden Hastrup Vest for Vejle, hvor han ogsaa ejede Faarup.

Danmarks Adels Aarbog, IX, 1892, S. 135.

Henry Bruun (Thiset).

Skram, Peder, 1503(?)—81, Rigsraad, Admiral. F. 1503(?) paa Urup, d. 11. Juli 1581 sst., begr. i Østbirk. Forældre: Christiern S. til Urup (d. tidligst 1519) og Anne Knudsdatter Reventlow (d. ca. 1507). Gift 2. Febr. 1535 paa Helsingborg Slot med Elsebe Krabbe (s. d.).

Tidligt moderløs kom P. S. efter i nogle Aar at have været under Mormoderens Opsigt i Huset hos Ove Lunge til Tirsbæk og senere hos Henrik Gjøe, hvis Dreng han blev. Han fulgte ham paa Felttoget i Sverige 1518 og deltog i det uheldige Slag ved Brännkyrka. Han var ligeledes med paa Sverigetoget 1520, blev lettere saaret i Kampen paa Åsundasøen og udviste under Uppsalaslaget stort Mod, da han frelste den haardtsaarede Mogens Gyldenstjerne ud af Hænderne paa et Par svenske Knægte. — P. S. kom derefter i Aarhusbispens Ove Billes Tjeneste og var efter Christian II.s For drivelse med til Belejringen af Kbh. 1523. Her kan han heller ikke have sparet sig, da han saaredes to Gange. I den følgende Tid tog han Krigstjeneste i Tyskland og saaredes her alvorligt. Ved sin Hjemkomst blev han Hofsinde og forlenedes 1529 med en enkelt Gaard i Nærheden af Fædrenegodset Urup. Dette var han alle-

rede da kommet i Besiddelse af, idet baade hans Forældre og hans ældre Broder var døde.

Skønt P. S. næppe kan have opholdt sig længe paa Urup i 1520'erne, fik han dog Tid til at komme i Strid med en af sine Naboer her. Dette Uvenskab gav Anledning til en for ham højst uheldig Episode, idet han under en Ordstrid med denne Nabo forløb sig og lod ham støde ned (1531). Først efter aarelange Forhandlinger lykkedes det P. S. at faa Sagen afgjort med en forholdsvis moderat Pengebod til den dræbtes Slægt (1534).

I øvrigt synes denne Drabssag ikke at have skadet P. S. Han vedblev at være Hofsinde og blev i Begyndelsen af Marts 1532 udset til sammen med Tile Giseler — der var maritim Leder, medens P. S. havde den militære Kommando — at lede en Ekspedition til Norge, da Hovedflaaden, der skulde føre det egentlige Slag mod Christian II., endnu langtfra var sejlferdig. Til Raadighed havde de kun et Hovedskib og et Par Smaaskibe; men de var i Følge med seks lybske Skibe. Formaalet var dels at forsøge at overraske Christian II.s fem Skibe, dels at komme i Forbindelse med Mogens Gyldenstjerne paa Akershus, der dog allerede i Jan. havde faaet en første Undsætning fra Danmark. Ved Tønsberg stødte de paa de fjendtlige Skibe, som det ved Overrumpling lykkedes dem at sætte sig i Besiddelse af. Heri havde den lybske Admiral sin store Andel. P. S. og Tile Giseler fortsatte derefter mod Akershus. Med Besvær lykkedes det dem at opnaa Forbindelse med Fæstningen over Isen, og efter under Kamp at have jaget en Deling af Kong Christians Folk bort fra Højderne paa Hovedøen at faa 36 Knægte over til Akershus. De medførte Krudt og et Brev fra P. S. og Tile Giseler med Forsikringer om Hovedflaadens snarlige Ankomst. Efter at have afbrændt det tomme Kloster paa Hovedøen, saa at det ikke kunde tjene som Ly for Kong Christians Folk, og brandskattet langs Oslo Fjord vendte P. S. og Tile Giseler tilbage til Kbh.

Da den dansk-hanseatiske Hovedflaade i de første Dage af Maj stod ud fra Kbh.s Red, var P. S. paa ny med, men havde denne Gang kun Kommandoen over sit eget Skib. I de paafølgende Forhandlinger med Christian II. deltog han ikke, men sendtes derimod ved Midten af Maj Maaned sammen med en tysk Landsknægt-øverst ned til Danmark for at underrette Frederik I. om Stillingen, som den da var, og bede om Forstærkning. Underretningen om, at Kommissærerne havde indledt Forhandlinger med Christian II., fik Kong Frederik til at udstede en skarp Advarsel mod at indgaa nogen Overenskomst med den tidligere Konge. Men skønt Kongens Brev allerede udstedtes 2. Juni, mødte P. S. og Junker Steding

saa mange Hindringer paa Tilbagerejsen, at de først naaede tilbage til Lejren ved Oslo 30. Juni, og da var det for sent. I de mellemliggende seks—syv Uger havde Kommissærerne næsten fuldført Forhandlingerne med Christian II., saa de nu vanskeligt kunde afbrydes. P. S. undgik dog at paadrage sig noget personligt Ansvar ved at undlade at sætte sit Navn under og besegle Overenskomsten, der ikke var stemmende med det medbragte Brev fra Kongen og den mundtlige Instruktion, som P. S. og Steding havde modtaget i Helsingør gennem Sekretæren Axel Juul. Det kan vel saaledes siges, at P. S. var den eneste af de i Forhandlingerne med Christian II. implicerede danske Adelsmænd, der kom derfra med et ganske uplettet Navn.

Antagelig som Belønning for, hvad han havde udrettet paa sit første Norgetogt, forlenedes P. S. i Efteraaret 1532 for ti Aar med Skien Syssel (Bratsberg Len). Hans Anseelse var vokset stærkt, og det var under pompøse Former, at hans Trolovelse med Rigmarsk Tyge Krabbes Datter Elsebe fejredes paa den skæbnsvangre Herredag efter Frederik I.s Død i Sommeren 1533. Med sin Svigerfaders Anbefaling til det norske Rigsraad tog P. S. derefter op til sit norske Len og har maaske endnu opholdt sig her, da Grevefejden n. A. udbrød. I hvert Fald kender vi først fra Begyndelsen af 1535 atter noget til hans Færden. Da, midt under Grevefejden, holdtes hans Bryllup med Elsebe Krabbe paa Helsingborg Slot, som hendes Fader havde i Forlening. P. S. er vistnok forblevet her, indtil han ved Paasketid sendtes til Stockholm af Hertug Christian, hvem Gustaf Vasa havde bedt om at skaffe sig en dygtig Mand til at føre Befalingen over den svenske Flaade. Denne skulde i Fællesskab med de danske Skibe, det havde været muligt at faa udrustet, og nogle preussiske Skibe forsøge at bryde den lybske Overmagt paa Havet. Det skulde vise sig, at Hertug Christian ved at sende P. S. af Sted havde truffet det helt rigtige Valg. P. S. viste sig i de følgende Maaneder at være en lige saa fremragende Krieger paa Søen som Johan Rantzau paa Landjorden. Alene hans Ydre maatte være tillidvækkende. Han var en ægte nordisk Kæmpe. Ikke særlig høj, men med meget kraftig Legemsbygning og i Besiddelse af stor fysisk Kraft. Han havde kraftigt hvidgult Haar og Skæg. Og han var, som han allerede tidligere havde bevist, i Besiddelse af stort personligt Mod.

Da den svenske Flaade i de første Dage af Maj sejlede ud fra Stockholm, befandt sig om Bord paa det svenske Admiralskib foruden P. S. ogsaa en svensk Admiral, Per Månsson, som Kong Gustafs særlige Tillidsmand. Hvorledes det forholdt sig med deres

indbyrdes Kompetence, er det næppe muligt nu at faa fuld Klarhed over — P. S. havde dog Overkommandoen over de paa Skibene ombordværende Landsknægte, og i Kraft af hans utrættelige Energi og ukuelige Mod kom den faktiske Ledelse i hvert Fald til at ligge i hans Hænder, ogsaa over de danske og preussiske Flaadeafdelinger, der stødte til de svenske Skibe under Gotland. Han vandt sig under den følgende Fejde Tilnavnet »Danmarks Vovehals«. I de første Dage af Juni kunde den samlede Flaade gaa under Sejl. Efter at have opbragt fire hollandske Skibe, som indlemmedes i Flaaden, stødte man 9. Juni under Bornholm paa den hanseatisk-københavnske Flaade, der var sejlet ud for at hindre den fjendtlige Flaade i at naa frem til Kamppladsen ved Lille Bælt. Trods uroligt stormende Vejr lykkedes det P. S. og Per Månsson at bringe det svenske Admiralskib i direkte Kontakt med Modstandernes Admiralskib og under haard Nærkamp at skyde dette Skib sønder og sammen. P. S. maatte opgive at forfølge den hanseatiske Flaade, der trak sig tilbage til Sundet, da han havde faaet Befaling til snarest at gøre det af med den Deling fjendtlige Skibe, der laa i det sydlige Lille Bælt. Da han ankom her, var Fjenden allerede slaaet til Lands i Slaget ved Øksnebjerg 11. Juni. Dette kan vel have bidraget til, at Besætningerne paa de lybske Skibe ikke viste meget Mod. Efter at nogle Skud var vekslede, satte de deres Skibe paa Land, stak dem i Brand og flygtede op i Landet. I stor Hast fik P. S. Skibene besat og Ilden slukket. Han kom derved i Besiddelse af ni fuldt rustede Skibe, hvoraf tre meget store. — Paa glimrende Vis løste P. S. derefter den Opgave at sikre Kong Christians Folk Overgangen til Sjælland. Han indtog Langeland med Tranekær og ogsaa Korsør og indlagde Besætning fra Skibene paa disse to Borge, indtil disse kunde afløses af Landtropper. For at skaffe Skibsbesætningerne Proviant og Løn brandskattede han Møen, Lolland og Falster, der endnu var under greveligt Styre. Men han forbød Plyndring til stor Forbitrelse for Besætningen paa det svenske Admiralskib, der under et Mytteri nær havde dræbt ham. P. S., der indberettede det skete til Kong Christian med udtrykkeligt Ønske om at faa Sagen upartisk undersøgt, opnaaede af de svenske Befalingsmænd Testimonium for, at han havde handlet med dem alle som en ærlig Mand, men havde blot ikke villet tillade Folkene at plyndre. Kort efter denne Episode flyttede P. S. dog over paa det største af de erobrede Skibe »Løven«.

En ny vigtig Opgave forestod nu P. S. Med den samlede Flaade stod han ind i Øresund og lagde sig 18. Juli ud for Kbh. og Malmø for at blokere disse Byer fra Søsiden, medens Kong Christians

Hær sluttede Ringen om Kbh. fra Landsiden. P. S. laa stadig med Flaaden ud for Kbh., da en stor hanseatisk Undsætningsflaade endelig 8. Nov. kom op igennem Sundet og ankrede op ud for Amager. Noget større Sammenstød kom det ikke til, da de lybske Skibe undgik Kamp og saa det som deres eneste Opgave at etablere Forbindelse med de belejrede og skaffe dem Forsyninger. Under en Skærmydsel var P. S. dog saa uheldig at blive haardt saaret i Benet, saa at han maatte bringes i Land. Den preussiske Høvedsmand Johan Pein, der derefter overtog Kommandoen, havde ikke samme heldige Haand som P. S., idet hans eget Skib gik paa Grund under en noget større Træfning, der udviklede sig ved Borttrækningen af den hanseatiske Flaade.

I Slutningen af Nov. gik den forenede Flaade i Vinterhavn i Landskrona. P. S. var ved Aarets Udgang rask nok til atter at overtage Kommandoen; men streng Frost hindrede i den følgende Tid alle Operationer til Søs. Først sidst i Marts 1536 lykkedes det P. S. at komme ud i aabent Vand. Han krydsede i den følgende Tid i Østersøen, hvor han opbragte en Del Proviantskibe. Først i Maj lagde han sig atter med Flaaden ud for Kbh. og havde her Held til at opsnappe atten Proviantskibe, medens kun tre slap igennem til Kbh. Kong Gustaf havde i April kaldt de svenske Skibe hjem; men selv om Flaaden saaledes var betydelig mindsket, viste de tiloversblevne Skibe sig dog at være fuldt tilstrækkelige til fornøden Vagttjeneste indtil Kbh.s Overgivelse 29. Juli, da større fjendtlige Enheder ikke viste sig.

At P. S. allerede 1. Sept. 1536 forlenedes med det sjællandske Hovedlen Harritsborg, som Biskop Joachim Rønnow havde haft indtil sin Fængsling, viser klart, at Kong Christian forstod at værdsætte hans Indsats i Kampen mod Lybekkerne. Allerede paa Efteraarsrigsdagen s. A. fik han dog Harritsborg ombyttet med Helsingborg, som man paa denne Maade fik lempet hans Svigerfader Tyge Krabbe ud af. Ved Kroningen 1537 modtog P. S. Ridderslaget af Kong Christians Haand. Endelig blev han 1539—40 optaget i Rigsraadet. P. S. blev en flittig Deltager i Herredage. Det kan ogsaa nævnes, at han 1541 deltog i Brömsebrømødet og 1554—55 var Medlem af den dansk-svenske Grænsekommission. P. S.s militære Dygtighed var der i 1540'erne og 50'erne kun ringe Brug for. Han sattes 1542 i Spidsen for den lille danske Styrke, der skulde komme Kong Gustaf til Hjælp i Dackefejden, men kom intet til at udrette. Han førte som Admiral Flaaden, der 1548 bragte Hertug Frederik til Norge.

Foruden Helsingborg Len beholdt P. S. indtil 1545 Bratsberg

Len. Hans Afgift af Helsingborg Len var moderat. Men skønt disse to Len maa have givet ham rundelige Indtægter, fremgaar det dog af et Brev fra hans Haand til Kansler Johan Friis 1545, at hans økonomiske Forhold langtfra var betryggede. Alligevel maatte han s. A. afgive sit norske Len. Langt vanskeligere udviklede Forholdene sig for ham, da han Foraaret 1547 ogsaa mistede Helsingborg, der under den fremadskridende Lensreform forvandlede til et Regnskabslen. Ganske vist fik han Kompensation samme Efteraar, idet han forlenedes med Roskildegaard. Men dette var et Regnskabslen, og da han allerede 1548 flyttedes tilbage til Helsingborg, maatte han ogsaa tage dette paa Regnskab. Landskrona lagdes herunder, og han fik i de næstfølgende Aar med Bygningen paa dette Slot at gøre. P. S., der 1550 blev sat paa fast Løn, har næppe haft administrativ Dygtighed til at klare en Lensbestyrelse paa saa haarde Vilkaar. Han fratraadte Helsingborg 1555, og ved den endelige Regnskabsopgørelse blev han Kongen et Beløb skyldig, som denne dog eftergav ham. Han havde nu kun det lille Baastad Len (1542—58), indtil han 1557 fik Halmstad Herred i Pant. Dette ombyttedes allerede n. A. med det større Laholm som Afgiftslen (fra 1564 frit). Dette beholdt han til sin Død.

I Familieoptegnelserne nævnes det, at P. S. 1555 søgte sin Afsked som Admiral, bl. a. under Henviisning til sin Alder. Ikke desto mindre viste han sig fuldt ud villig til endnu en Gang at tage Overkommandoen over Flaaden, da den nordiske Syvaarskrig 1563 var udbrudt. Han blev i øvrigt ogsaa Proviantmester i Halland. P. S. havde under Østersøtoget Sommeren 1563 en stor dansk Flaade til Raadighed, men det lykkedes ham ikke at føre den frem til afgørende Kamp med den svenske Flaade. Efter en Træfning ved Gotland 11. Sept. søgte denne sidste nemlig ind i den svenske Skærgaard og var dermed uden for Danskernes Rækkevidde. Det blev sidste Gang, den aldrende Søhelt førte Kommandoen. Selv om han ikke længere besad samme Hurtighed og Beslutsomhed som i sin Ungdom, havde de Bebrejdelser, Frederik II. bagefter rettede mod ham for Uvirksomhed, sikkert en vel skarp Brod. Erik XIV. rettede ganske den samme Bebrejdelse mod den svenske Admiral. — Som Lensmand paa Laholm sad P. S. for øvrigt i de følgende Aar paa en ret udsat Post og maatte to Gange tilbageslaa fjendtlige Angreb (1565 og 1568). Som Belønning for sit herunder udviste Mod og som Erstatning for lidt Skade forlenedes han paa ny i Aarene 1565—72 med Bratsberg Len (med Gimsø Kloster) og 1568—72 tillige med Halmstad Herred. Kongen gav ham ogsaa en Erstatning paa 1000 Dl., da hans Ejendom Skedal i Halland

1566 var afbrændt. Efter Syvaarskrigens Slutning levede P. S. et tilbagetrukket Familieliv. Sine sidste Par Leveaar synes han at have tilbragt paa Fædrenegaarden Urup.

I Familieoptegnelserne karakteriseres P. S. som en aaben, djærv Personlighed, der ærligt sagde sin Mening og ogsaa let kunde blive opfarende. Men han betegnes tillige som en vennsæl Mand og i Besiddelse af en sjælden Evne til at forlige Folk. Legemlig stærk og meget haardfør var han ikke alene duelig i krigersk Handel, men ogsaa blandt de første i alle ridderlige Idrætter.

Maleri fra 1571 (Fr.borg). Radering derefter af Magnus Petersen 1863 og 1867. Gravsten med Portræt i Østbirk K.; Afstøbning paa Fr.borg. Mindesten af Johs. Wiedewelt ved Jægerspris ca. 1780; Tegning dertil paa Kunstakademiet; Stik derefter af J. F. Clemens 1781; Akvarel deraf af S. L. Lange 1799 (Fr.-borg). — Mindesmærke af O. Evens paa Østbirk Kgd. 1886.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 466 f. H. F. Rørdam: Mon. Hist. Dan., II, 1875, S. 1—116. Det københavnske Selskabs Skrifter, II, 1746, S. 115—28. Dsk. Mag., 3. Rk., III, 1851, S. 81—100. A. Heise: Kristiern II. i Norge, 1877, S. 43 ff., 113—33, 136 f. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie, III. 1, 1867, S. 219. C. Paludan-Müller: Grevens Feide, I, 1853, S. 59, 363 ff., 430—34; II, 1854, S. 185 f., 189 f., 250, 252 f. Hist. Tidskr., 6. Rk., IV, 1892—94, S. 292—317. (Svensk) hist. tidskr., XI, 1891, S. 340 ff.; XIX, 1899, S. 213—20; XX, 1900, S. 306 f. J. Nørregaard: Peder Skram og Elsebe Krabbe, 1887. A. Larsen: Dansk-norske Heltehistorier 1536—1648, 1893, S. 1—16. Hansische Geschichtsblätter, XXVII, 1900, S. 167 ff.

Astrid Friis.

Skrike, Julius, 1815—96, Legatstifter. F. 1. Juli 1815 i Kbh. (Trin.), d. 20. Nov. 1896 sst., begr. i Holmens K.s Kapel. Forældre: Sekretær i Departementet for udenlandske Sager, senere Gehejmelegationsraad Jacob Samuel S. (1786—1859) og Maria Ulrica Berner (1787—1835). Ugift.

S. blev Student 1832, privat dimitteret, cand. jur. 1838. Han fik Bankuddannelse hos Hambro i London og traadte derefter i Statens Tjeneste, var 1842—46 Volontør og Kancellist i General-Auditoriet for Landetaten, blev 1846 Auditør i Hæren, 1854 i Søetatens kombinerede Ret, afgik 1864. Efter Faderen havde han arvet en ikke ubetydelig Formue, som han selv forøgede ved heldige Spekulationer og derefter ofrede til velgørende Formaal. Efter at han allerede 1852 og 1857 havde oprettet mindre Legater til Fordel for Børn af Officerer og Underofficerer samt for en juridisk eller statsvidenskabelig Student, grundlagde han ved Testamente af 16. Aug. 1883 J. S.s Stiftelse, der traadte i

Virksomhed efter hans Død (Fundats af 11. Jan. 1899, stadfæstet 12. Okt. s. A.). Kapitalen, der ved Oprettelsen var 1½ Mill. Kr., er nu vokset til 2 Mill.; dens Renter fordeles til Formaal inden for Agerbrug, Skovbrug, Søfart og Fiskeri og Næringsbrug samt til Støtte for unge Mænd og Kvinder til Uddannelse. — Overauditør 1852, frasagde sig Titlen 1870. — R. 1854. — Maleri af F. Hahn 1871 paa Stiftelsens Kontor. Kultegning herefter af Marie Christiansen paa Studentergaarden.

Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., V, 1938, S. 217.

Pool Engelstoft (Sofus Elvius).

Skriver, Mikkel, se Zelle.

Skrok, Christiern Clausen, d. ca. 1568, Reformator. F. vistnok i Svendborg, d. ca. 1568 sst.

C. C. S. formodes at være identisk med den »Christianus Dacus« fra Odense Stift, som 1518 blev immatrikuleret i Wittenberg. Med Vished forekommer han første Gang 1524, da han af Biskop Jens Andersen Bældenak beskikkedes til Præst ved St. Birgitte Alter i St. Nicolai Kirke i Svendborg. Ca. 1526 var han virksom i Assens som vikarierende Sognepræst og er formodentlig her blevet vundet for Reformationsbevægelsen. I hvert Tilfælde traf han i Assens sammen med Reformatoren, Karmeliteren, Lektor Peder Laurentsen, og det er utvivlsomt med Henblik paa det Røre, som disse to Mænd har fremkaldt, at Biskop J. A. Bældenak 1527 rettede et skarpt Hyrdebrev til Magistraten i Assens, idet han alvorligt advarede mod det »Kætteri«, som »forløbne Munke« og »fortvivlede Præster« af »Luthers Selskab« udbredte. Antagelig har C. C. S. en væsentlig Andel i Reformationens Gennemførelse i Assens. Det var derfor kun naturligt, at han 1530 blev indkaldt blandt de evangeliske Prædikanter, der paa Herredagen i Kbh. skulde forsvare deres Sag over for de katolske Prælater. 1536 blev C. C. S. Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Svendborg og senere — 1549 — tillige Provst i Sunds Herred. 1537 deltog han i Forhandlingerne i Odense om Udarbejdelsen af Kirkeordinansen. Endnu 1558 var han Præst ved St. Nicolai Kirke, hvortil han 1541 havde faaet annekteret Kirkeby og Lunde Sogne. — C. C. S. har uden Tvivl været en betydelig Personlighed, vel skikkaet til at være Banebryder for den nye Bevægelse. Om hans Standpunkt og Evner faar man en ganske god Forestilling gennem tre Skrifter, der foreligger fra hans Haand: »Een føye forclaring oc beuiisning« (1529), hvori han klart og skarpt, om end i en ret bitter Tone, belyser det romersk-

katolske Krav om Præsternes Cølibat, »En Sermon huorledis mand skal berede sin hw til døden« (1538), der er en Oversættelse af et Arbejde af Luther, men forsynet med et kraftigt og velformet Digt af C. C. S., og »Een Sermon, om Troen oc hendis krafft« (1539), interessant bl. a. som en af de yderst faa danske Prædikener, der findes bevaret fra Reformationstiden. Den er lidet original i sit Tankeindhold, men er et klart Vidnesbyrd om, at C. C. S. nøje havde levet sig ind i den lutherske Opfattelse af Troens Væsen.

J. C. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie, II, 1790, S. 145—49. Kirkehist. Saml., 2. Rk., I, 1857—59, S. 461; 3. Rk., VI, 1887—89, S. 357; 5. Rk., III, 1905—07, S. 46; V, 1909—11, S. 644—56. Saml. til Fyens Hist. og Topographie, I, 1861, S. 83, 227—31. Fr. Münter: Den Danske Reformationshistorie, II, 1802, S. 60—66. Stemmer fra Den Danske Kirkes Reformations Tid, 1836, S. 75 f. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I, 1916, S. 131. Victor Madsen: Katalog over Det kongelige Biblioteks Inkunabler, I, 1931—35, S. 140, Nr. 730.

Bjørn Kornerup.

Skrumtsager, Hans Diderik Kloppenborg, se Kloppenborg-Skrumtsager.

Skrumtsager, Jutta Kloppenborg, f. 1873, nordslesvigsk Foregangskvinde. F. 7. Nov. 1873 i Københoved, Skrave Sogn. Forældre: Gaardejer Jørgen N. H. S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 3. Marts 1898 i Rødding med Bogtrykker Andreas Madsen, f. 1. Marts 1874 i Saltofte, Kærum Sogn, d. 9. Juni 1930 i Kbh., Søn af Møllekarl, senere Husmand Mads Johansen (1841—1922) og Johanne Larsen (1841—1904).

J. K. S. var 1897—98 Elev paa Askov Højskole og blev derefter uddannet som Massøse paa Dr. Clod-Hansens Klinik. Udgaet fra det nationalpolitisk levende interesserede Hjem paa Bennetgaard i Københoved tog hun selv denne Interesse i Arv. Under Krigsaarene 1914—18 optog hun en omfattende Foredragsvirksomhed Landet over, idet hun i Forsamlinger af alle Samfundslag skildrede Forholdene i Sønderjylland og pegede paa de Opgaver, Danmark ved en mulig Genforening vilde staa overfor. Forud for Plebiscitet i de to slesvigske Zoner deltog hun i Arbejdet med Befordringen af de danske afstemningsberettigede og ledede to af de »Afstemningsskibe«, der gik til Sønderborg og Flensborg. Da Tanken om en Gave til Kongen fra den sønderjyske Befolkning kom op, valgte man paa hendes Forslag de Kopier af Guldhornene, som overrakte Kongen ved Genforeningsfesten paa Dybbøl. — Efter Genforeningen har hendes Hovedindsats været Stiftelsen 1923 af Foreningen Slesvigshus, der s. A. erhvervede den danske Forsam-

lingsbygning i Slesvig By. Til denne Forsamlingsbygning er knyttet et stort nationalt, kulturelt og filantropisk Arbejde, f. Eks. danske Gudstjenester, Bogsamling, Undervisning, Foreningsmøder og Fester, Bepsning af Børn, gamle og svage o. s. fr. Pengene til dette Arbejde har hun i stor Udstrækning selv skaffet til Veje gennem Indsamlinger. Fra Maj 1940 er Virksomheden omkring Slesvighus overtaget af Grænseforeningen. — 1931 købte hun sine Slægtninge ud af Slægtsgaarden Bennetgaard, som hun 1936 overdrog til en selvejende Institution Hvilehjemmet Bennetgaard. Det er fortrinsvis Danske fra Sydslesvig, der her faar Sommerophold med vederlagsfri Forplejning, Beklædning m. m. — Maleri af E. Krause ca. 1924. Tegninger af Agnes Smidt og Gerda Ploug Sarp.

P. Stavnstrup.

Skrumsager, Jørgen Nielsen Hansen, 1841—1921, nordslesvigsk Bonde og Politiker. F. 6. Sept. 1841 paa Skrumsagergaard i Sønder Bork, d. 6. Jan. 1921 i Københoved, begr. i Skrave. Forældre: Gaardejer Niels Hansen Jørgensen (1792—1872) og Abelone Nielsdatter (1798—1866). Gift 1° 31. Jan. 1866 i Arrild med Ane Marie Kloppenborg, f. 1. Sept. 1834 i Københoved, d. 28. Dec. 1895 sst., D. af Gaardejer H. D. K. (s. d.) og 2. Hustru. 2° 10. Maj 1899 i Sønder Lem med Laura Nielsine Marie Buch, f. 13. Marts 1849 paa Sønder Holmgaard i Sønder Lem, d. 24. Aug. 1931 i Københoved, D. af Gaardejer Niels Lauritsen B. (1809—72) og Maren Stokholm (1810—90).

S. kom, skønt eneste Søn, tidligt hjemmefra, da Faderen, der selv havde faaet en daarlig Skolegang, ønskede sin Søn den bedst mulige Undervisning. Ti Aar gammel var han et Aar i Huset hos Degnen i Nørre Bork, og derefter havde han i fire Aar Ophold paa Eg Mølle i Grindsted, hvor han kunde komme i Skole hos en meget dygtig Degn. Efter at have tjent paa forskellige Gaarde kom han 1859 som Elev til Rødning Højskole, hvor han gennemgik Skolens længste Kursus paa halvandet Aar. Navnlig øvede i denne Tid cand. theol. J. L. Knudsen Indflydelse paa hans Udvikling, men ogsaa Sofus Høgsbro betød meget for ham. Efter Skoleopholdet fik han trods sin Ungdom en Forvalterplads hos H. D. Kloppenborg, Københoved; i samme By havde han senere flere Pladser, og her købte han Gaard 1865, efter at han Aaret forud havde aftjent sin Værnepligt ved Hestgarden i Kbh. Han havde nogle Aar været forlovet med H. D. Kloppenborgs eneste Datter, men da Faderen nægtede sit Samtykke til Forbindelsen, »bortførte« S. sin Brud, og de blev viet hos Præsten i Arrild, før Faderen kunde forhindre det.

Først efterhaanden jævnedes Vejen mellem Faderen og Sviger-sønnen, men helt kunde den gamle ikke glemme, og i sit Testamente gjorde han Datteren arveløs, men overdrog hendes Søn, den senere Landdagsmand H. D. Kloppenborg-S. (s. d.), Bejstrupgaard. Ved Kloppenborgs Død 1882 flyttede S. ind paa Gaarden, men da Sønnen 1893 som fuldmyndig tiltraadte sin Arv, flyttede S. tilbage til sit oprindelige Hjem.

S. blev hurtigt en af Røddingegnens og med Aarene en af Nordslesvigs førende Skikkelser, mindre i det praktiske end paa det folkelige, nationale og kirkelige Livs Omraade. Han var dog fra 1872 til sin Død Formand for og i en lang Aarrække Forretningsfører ved Sparekassen for Frøs og Kalvslund Herreder i Rødding. Fra 1869 bestyrede han sit Sogns Bogsamling, som blev flyttet fra Skolen til hans Gaard; hans Hjem var et af de første, der — Febr. 1870 — traadte ud af den preussiske Statskirke, og han var en af de førende ved Grundlæggelsen af Rødding Frimenighed. Som i Svigerfaderens Dage blev ogsaa i hans Tid Storstuen paa Bejstrupgaard hver anden Søndag brugt til Frimenighedens Gudstjenester. Ofte blev han brugt som Taler ved folkelige Møder først paa Egnen, senere baade andetsteds i Nordslesvig og i Kongeriget. Han var selvskreven til at komme med i Sprogforeningens Bestyrelse, han var Medredaktør af Sprogforeningens Almanak fra dens første Aargang til 1914, og her skrev han en lang Række Biografier og enkelte skønlitterære Bidrag. Fra 1898 var han Formand for Udvalget for kristelig Virksomhed i Nordslesvig. — Fra sidst i 70'erne følte han mere og mere som sin Egns Førstemand. 1880 valgtes han ind i Haderslev Kreds og sad der til 1905. Han talte kun med Vanskelighed det tyske Sprog, og endnu nogen Tid efter, at Tysk var blevet Forretningssproget, maatte Landraaden tillade ham Brugen af det danske Sprog. Under Edsstriden var han det edsnægtende Haderslev Vesteramts Fører. Han kunde være stejl i Striden — han kunde selv tale om den »Bjørnenatur«, han havde at bakses med —, men han glemte aldrig Samarbejdets Nødvendighed, og det skyldes mere end nogen anden ham, at man 1886, da Edsaflæggerne havde faaet Flertal blandt Valgmændene i første Kreds, i Enighed kunde samles om Gustav Johannsens Valg. Han var medvirkende ved Vælgerforeningens Dannelse, kom straks med i dens Bestyrelse og blev efter Reimers' Afgang 1907 Foreningens Formand, en Stilling, han beholdt indtil 1919. Det faldt saaledes i hans Lod at lede det politiske Samarbejde i stærkt bevægede Tider; men han besad baade den Myndighed og den Rummelighed, som dertil krævedes. Fra sine unge Aar havde

H. P. Hanssen sluttet sig nær til S., og de to Mænd stod gennem mange Aar i det nærmeste politiske Samarbejde; i S.s sidste Aar kølnedes Forholdet noget, og under Grænsestriden delte han Standpunkt med sine Sønner. — Helstøbt og rodfæstet nød S. en sjælden Agtelse i alle Kredse i Nordslesvig, ogsaa i sine nationale Modstanderes, og han vil for Eftertiden staa som en af de smukkeste Repræsentanter for den Bondestand, der i første Række prægede den nationale Kamp op til 1920. — K.² 1921. — Maleri af Agnes Smidt (Familieej); Kopi paa Folkehjem, Aabenraa.

P. Eliassen i Sprogforeningens Almanak for 1922, S. 71 ff. G. Horstmann: *Erinnerungen aus verlorenem Land*, 1925, S. 173—78. Sønderjydske Kvinder under Fremmedherredømmet, I, 1930, S. 169—91. Rødding Højskoles Aarskrift, 1930, S. 60—71; 1931, S. 70—84. H. P. Hanssen: *Et Tilbageblik*, I—IV, 1928—34. Thade Petersen: *De sønderjydske Frimenigheders Historie*, 1924, S. 57—61. *Landet* 4. Sept. 1941.

Hans Lund.

Skrumsager, Niels Hansen Nikolaj Frederik Severin Grundtvig Kloppenborg, f. 1880, nordslesvigsk Bonde og Politiker. F. 8. Sept. 1880 i Københoved, Skrave Sogn. Broder til Jutta Kloppenborg S. (s. d.). Gift 16. Okt. 1907 i Visby med Henriette Knudsen, f. 17. Juni 1881 paa Visby Hedegaard, D. af Gaardejer Kresten K. (1836—1922) og Louise Feddersen (1837—1923).

S. blev præget af det ejendommelige Hjem, hvor han voksede op, og af det aandeligt bevægede Landsbysamfund, som hans Hjem var et Led af. Han fik sin Undervisning i sit Hjem af Huslærere; men da denne Hjemmeundervisning blev forbudt, gik han et Aars Tid i den tyske Kommuneskole. I sin Ungdom var han Elev paa Sørslev og Askov Højskoler og paa Tune Landboskole. Efter et Ophold i Sachsen 1904 overtog han 1905 Toftlundgaard i Skrave Sogn efter en Broders Død. Den ældre Generation i Københoved havde i sin stærke Optagethed af det nye folkelige og kirkelige Liv ikke ofret det faglige Arbejde overdreven Interesse. Den Slægt, der nu afløste den, arvede Hjemmenes aandelige Indstilling, men var tillige levende interesseret i alt, hvad der vedrørte Landbruget. Det gjaldt i høj Grad S. og prægede Arbejdet paa Toftlundgaard og senere paa Visby Hedegaard, hans Hustrus Fødehjem, som han overtog 1922 efter at have afhændet sin første Ejendom. Paa forskellig Maade har han deltaget i det landbofaglige Foreningsarbejde, bl. a. som Næstformand for Det blandede Distrikts Landboforening. — I politisk Henseende stod han i Grænsestriden helt paa Broderen, H. D. Kloppenborg-Skrumsagers Side og deltog i Afstemningstiden i Agitationsarbejdet i Mellemslesvig og paa de

friske Øer. 1920 sluttede han sig til Venstre; i 1920'erne spillede stadig inden for dette Parti paa sønderjysk Grund Modsætningen mellem Flensborg- og Aabenraaretingen ind, og S. var en af de mest aktive inden for Flensborggruppen, bl. a. i Kampene omkring Dagbladet »Modersmaalet Dannevirke« — fra 1922 er han Næstformand i Bladets Bestyrelse — og ved Opstillingen af Amtsforsvalter C. O. Pedersen ved Folketingsvalgene 1924, 26 og 29. Han var Medlem af den sønderjyske Jernbanekommission 1920—22 og af det af Madsen-Mygdals Regering nedsatte sønderjyske Erhvervsudvalg 1928—29. I Kriseaarene i 1930'erne hørte han til den Fløj, der sluttede sig til L. S.-Bevægelsen, og han var fra 1936 Medlem af Erhvervsudvalget; men i Sommeren 1940 brød han paa ret opsigtvækkende Maade med Knud Bach. Ved Folketingsvalget 1939 var han Venstres Kandidat i Løgumklosterkredsen og blev s. A. første Suppleant til Landstinget. — Portrætteret paa H. N. Hansens Maleri af Christian X.s Ridt over Grænsen (Fr.borg).

Dannevirke 4. Sept. 1940.

Hans Lund.

Skræppenborg, se Larsen, Peter.

Skytte (ved Daaben Schjødt), **Jens Nielsen**, 1845—1928, Forfatter. F. 11. Febr. 1845 i Trelde ved Fredericia, d. 28. Febr. 1928 i Vonsild Sogn, begr. i Kolding. Forældre: Gaardejer Niels Hansen S. (1792—1873) og Karen Sørensdatter Ousen (1802—62). Gift 22. Sept. 1881 i Tranekær med Laurentine Johanne Sophie Krogh, f. 19. Sept. 1853 i Tranekær Slotsmølle, d. 22. Sept. 1928 i Vonsild Sogn, D. af Møller Jørgen K. (1805—78) og Mariane Andreasen (1808—60).

S. tilhører en gammel Bondeslægt, der gennem flere Aarhundreder havde siddet som Selvejere paa Trelde Næs; fra Faderen, der var Jæger og Friluftsmænd og dertil en ypperlig Fortæller, arvede han den umiddelbare Sans for Naturen og Menneskelivet, der er et fremtrædende Træk i Forfatterskabet. Han gik i Landsby-skole, men interesserede sig mindre for Lektierne end for at færdes i Mark og Skov, og efter Konfirmationen deltog han i Arbejdet paa Gaarden. Mens han laa inde som Soldat, traf han i Odense Folkedigteren Mads Hansen, der gjorde et stærkt Indtryk paa ham og fik ham paa Vester Skerninge Højskole; siden var han ogsaa Elev paa Askov og Skovgaard, og 1877—80 virkede han som Lærer paa Vinding Højskole ved Vejle; 1880 traadte han paa Konrad Jørgensens Opfordring ind i »Højskolebladet«s Redaktion; 1886 trak han sig tilbage for udelukkende at leve som Forfatter. S.

debuterede 1873 i den af Mads Hansen og Anton Nielsen redigerede »Den nye Almanak«, III, med nogle Smaasagn, genfortalt efter Faderen, og 1888 udsendte han sin første Bog, »Jævne Folk, Fortællinger og Friluftsbilleder«, der efterfulgtes af »Bejlere, tre Fortællinger« (1891), »Gamle i Gaarde« (1894), »Hjemstavnsbilleder, Sagn og Barndomsminder« (1895) og »Ved Vejskjellene, Fortællinger« (s. A.), der alle indeholder mindre Fortællinger og Skildringer, hvortil Stoffet paa et Par enkelte Undtagelser nær, som meddeler Oplevelser fra Soldatertiden, er hentet fra Hjemstavnen. Sit egentlige Gennembrud fik S. med den store Fortælling »Færgfolk« (1896), der giver en følsom og humørfyldt Skildring af Sammenstødet mellem gammeldags Bondematerialisme og det af Skyttesagen og Højskolebevægelsen fremkaldte aandelige Røre i et østjysk Fjordsogn i Slutningen af 60'erne; derefter fulgte flere andre større Fortællinger, »Guld og grønne Skove«, der kom i to Bind (1897 og 99), »Folkene paa Lille Dyre« (1900), »Arvesølv« (1903), »Hjordkilds Have« (1907) og »Fløjne Fugle« (1913). Pauserne mellem disse større Arbejder udfyldtes af endnu en Række mindre Fortællinger, »Fra Skov og Strand, Fortællinger for store og smaa« (1899), »Paa Sommerveje, Fortællinger« (1904), »Skovsti og Markvej« (1905), »Brænding« (1909) og »Bror Lun« (1912). Selv om S. ikke var Lærer af Uddannelse, tilhører han dog nærmest Skolelærerlitteraturen. Hans Stil har afgjort Særpræg, spækket som den er med Udtryk og Vendinger fra Hjemstavnen, fra hvilken han ligeledes stadig henter Stoffet til sine Bøger. Karakteristisk for S. er den udpræget jyske Blanding af Lune og Følsomhed, hvormed han opfatter og gengiver Mennesker og Milieu; hans Skildringer er i Almindelighed Tidsskildringer, der i Lighed med Zakarias Niensens giver et Indtryk af Brydningerne mellem gamle og unge, og til Trods for, at han overalt staar som de unges Forsvarer, føler han dog gennem Slægt og Oprindelse en saa dyb Samhørighed med de gamle, at han fortæller om dem med Forstaaelse, selv hvor deres Meninger er ham imod. — Skrifter i 10 Bind, I—X, 1915. — Akvarel af Juel Madsen.

Selvbiografi i Bogvennen Jan. 1915. Mads Jepsen i Folkelæsning 9. Febr. 1902. Marius Kristensen i Ejnar Skovrup: Hovedtræk af nordisk Digtning i Nytiden, I, 1919, S. 304 f. Helge Skovmand i Højskolebladet 9. Marts 1928. Oskar Thyregod: Lærerne og Skønlitteraturen, 1914, S. 415—22.

Skytte, Knud, se Nielsen, Jakob.

Peder Hesselaar.

Skytte (Schøtthe, Schotte), **Mads**, ca. 1566, Forfatter. Muligvis Søn af Rektor Oluf Nielsen S. i Viborg.

M. S. blev 1565 immatrikuleret ved Universitetet i Wittenberg, og her udgav han n. A. Skriftet »De origine gentis Danicae et iis populis, qui Cimbricam chersonesum ac in oceano et ad mare Balthicum terras, inclyto Regi Danico subiectas, aliquando incoluerunt«. Heri søger han at vise, at da Cimbrerne udvandrede i det andet Aarhundrede f. Kr., gav de Plads for de indtrængende Daner, der i sig optog de Levninger af Cimbrerne, som endnu fandtes i Landet. Skriftet er mærkeligt derved, at det er den første akademiske Afhandling om et Emne af den danske Historie, skrevet af en dansk Mand. For øvrigt vides om M. S. kun, at han 1568 i Kbh. udgav et latinsk Digt i Anledning af Slotspræsten Thomas Gregersen Hemmets Bryllup.

H. F. Rørdam: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, I, 1867, S. 128 f. Samme: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, II, 1869—72, S. 75, 288.

H. F. Rørdam (R. Paulli).*

Slagheck, Didrik, d. 1522, Ærkebiskop. D. 24. Jan. 1522 i Kbh.

D. S. var Præstesøn fra Stiftet Münster og selv gejstligt uddannet, Magister eller Doktor. En Tid opholdt han sig maaske i Nederlandene, muligvis har han ogsaa haft en Ansættelse ved Pavehoffet. Et antedateret Pavebrev har givet Anledning til den urigtige Formodning, at han allerede 1512 var i Danmark som Christian (II.)s Sekretær. I Virkeligheden synes han først at være kommet til Landet 1517 i Afladskræmmeren, den pavelige Legat Arcimboldus' Følge som dennes Famulus. Sidst paa Aaret og atter i Febr. 1518 var han i Stockholm paa Legatens Vegne for at forhandle med Sten Sture om Vaabenhvile, og efter saaledes at have vist sig som en habil Diplomat traadte han senest 1519 i Christian II.s Tjeneste. Han virkede nu imod Arcimboldus under dennes Strid med Kongen og blev s. A. sendt til Rom, hvor han med Held modarbejdede sin tidligere Herre og opnaaede at sætte den Proces for Pavestolen i Gang, der endte med Sten Stures Bandlysning. 1520 fik han det ved Ove Billes Udnævnelse til Biskop ledigblevne Dekanat i Roskilde, og Okt. s. A. rejste han med Kongen til Stockholm. Under Begivenhederne i Forbindelse med Blodbadet var han en af Forgrundsfigurerne. Det var ham, der »in drinkender wiese« gav Profossen Ordren om at henrette Ofrene uden Skriftemaal, og ved sin brutale og ubeherskede Optræden bidrog han til at udbrede den Opfattelse i Samtiden, at han havde været Kongens Hovedraadgiver ved denne Lejlighed. Spørgsmaalet kan ikke afgøres med Sikkerhed, og hos nyere Historikere er Meningerne derom

delte. At Kongen eller det danske Regeringsparti maa have haft høje Tanker om hans Duelighed og politiske Paalidelighed, er sikkert nok. Han fik en af de henrettede Bispers Stift, Skara, og den højt betroede Post som kgl. Statholder og Formand i den Regeringskommission, som Kongen ved sin Afrejse fra Sverige i Dec. 1520 overdrog Styrelsen af Landet.

Det viste sig hurtigt, at Regeringskommissionen ikke magtede den svenske Oprørsbevægelse. D. S.s Medkommissærer hævdede over for Kongen, at hans Trusler og meningsløse Grusomhed var Skyld i Oprøret, og sigtede ham for Underslæb, og han kom ogsaa i Konflikt med den militære Ledelse, der beskyldte ham for ved sin personlige Indgriben at have foraarsaget det danske Nederlag ved Västerås April 1521. I Sept. s. A. maatte han rejse til Kbh. for at staa til Regnskab. Det lykkedes ham foreløbig at klare for sig, den ene af hans Hovedmodstandere i Kommissionen, Biskop Jens Andersen, blev fængslet, og D. S. blev udnævnt til Ærkebiskop i Lund. Allerede fra Begyndelsen af 1521 havde Christian II. været besluttet paa denne Udnævnelse, efter at Jørgen Skodborg (s. d.) havde vægret sig ved at afgive Bornholm og andet af Ærkestolens Gods til Kongen. Sagen blev for en uhyre Sum bragt i Orden i Rom, og den pavelige Bulle paa Ærkestiftet blev udfærdiget under D. S.s Navn. I Sommeren 1521, da Klagerne fra Stockholm over D. S. indløb, forlangte Kongen hans Navn slettet af Bullen, men efter at D. S. selv var kommet til Kbh., blev det atter indsat. Meningen med hans Udnævnelse maa have været, at han skulde blive et Redskab for Kongens Kirkepolitik og da først og fremmest imødekomme dennes Krav paa Ærkestolens Gods. 25. Nov. 1521 holdt D. S. sit Indtog i Lunds Domkirke, ledsaget af Landsknægte og Drabanter med Trommer og Piber, en Taktløshed, der vakte Samtidens Forargelse. Kort efter blev han fængslet og dømt til Døden. De nærmere Omstændigheder ved D. S.s Domfældelse er usikre. Det vides, at Klagerne over hans Virksomhed som Statholder i Sverige ikke var endeligt afvist, og at der omkring Nytaar 1522 afhørtes nye Vidner i Sagen, endvidere, at en pavelig Nuntius samtidig var i Danmark for at undersøge, hvordan det forholdt sig med de svenske Bispers Henrettelse. Procesakterne kendes ikke. Det er da næppe muligt at afgøre, om Grundlaget for D. S.s Domfældelse var hans Forhold i Regeringskommissionen, eller om Kongen ofrede ham som Syndebuk for det stockholmske Blodbad; muligvis var begge Dele Tilfældet. D. S. blev først ført til Galgen og fik Strikken om Halsen som en Tyv, derefter kastet paa Baalet. Samtiden fandt hans Straf velfortjent, og af Eftertiden er han næsten enstem-

migt blevet opfattet som den mest frastødende af Christian II.s Tilhængere, uden noget forsonende Træk, den rene Stræber.

C. F. Allen: De tre nord. Rigers Hist., II, 1865, S. 254 f., 391 f., 416 f.; III, 1867, 1, S. 61 f., 72, 78, 325, 333 f., 353 f.; 2, 163 ff., 179—86, 188 ff., 203, 212, 216—26. C. Paludan-Müller: De første Konger af den oldenborgske Slægt, 1874, især S. 374—78, 405—10. Samme i Hist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1873—74, S. 65—89. J. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans, 1907, S. 178 f. G. Carlsson: Hemming Gadh, 1915, S. 286 ff. Acta Pontificum Danica, VI, s. A. [Svensk] Hist. tidskr., XXXVIII, 1918, S. 128; XL, 1920, S. 140 f. Scandia, I, 1928, S. 68 f., 80 f. Erik Arup: Danmarks Hist., II, 1932.

Povl Bagge.

Slanbusch, se Schlanbusch.

Slange, Niels Pedersen, 1656—1737, Kancelliembedsmand, Historiker. F. 26. Juli 1656 i Slagelse, d. 21. Juli 1737 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue K.). Forældre: Sognepræst, senere Biskop Peder Villadsen (s. d.) og Hustru. Gift 9. Dec. 1691 med Margrete Ernst, f. 1661, begr. 30. April 1732 i Kbh. (Trin.) (gift 1° med Købmand Claus Byssing), D. af Kræmmer Johan Adolph E. (d. 1676) og 2. Hustru Helene Sophie Mercker (d. 1715, gift 2° 1681 med Kræmmer Barthold Stuve, ca. 1626—1702, gift 1° med Karen Hansdatter, d. 1679, Enke efter Isak Henriksen Choridtz, d. 1661).

N. P. S., som synes at have taget sit Efternavn efter et Emblem i hans Farmoders Faders, Viborgbispens Peder Thøgersens Segl, samtidig med at han debiterede en Historie om, at en af hans Forfædre adledes af Kong Hans med en Slange som Vaabenmærke, kom, da Faderen 1661 blev Biskop i Viborg, i denne Bys Latinskole og dimitteredes derfra 1674. Sine Studier ved Kbh.s Universitet afsluttede han 1676 og drog s. A. til Udlandet. Hans Fader havde paa Stændermødet 1660 været blandt Hans Svanes haandgangne Mænd; hans afdøde Moster havde været gift med Historieskriveren og Digteren Vitus Bering. Griffenfelds Eksempel og Indflydelse maatte anspore unge Borgersønner til at stræbe efter høje Statsembeder; N. P. S. besad et smukt og stateligt Ydre og en vindende Fremtræden og synes at have haft gode Forbindelser; han opgav da Tanken om at gaa Præstevejen og besluttede at uddanne sig til Statens Tjeneste. Han studerede i Tyskland og Nederlandene (immatrikuleret i Leiden 1678), var 1678—79 under Fredsforhandlingerne i Nijmegen Sekretær hos den danske Ambassadør Just Høg, fulgte Grev Anton af Aldenburg paa hans Ambassade til England og drev 1679—80 Studier i Oxford og Cambridge. Senere studerede han i Frankrig, bl. a. Handelsforhold.

Marts 1681 bragte han Depecher fra Just Høg, da Gesandt i Paris, til Christian V. i Pinneberg, fulgte et Par Maaneder Hoffet i Holsten og Slesvig og kom Maj s. A. tilbage til Kbh., hvor hans Moder nu boede. 25. Juni s. A. ansattes han som Sekretær i Danske Kancelli, i de første Aar uden, fra 1685 med Løn. Ved Siden af sit Arbejde i Kancelliet, hvor han fra 1713 fungerede som Lenssekretær og 1730 blev Assessor, havde han en Række andre Hverv. 1688—1728 var han Assessor, senere Præses, i Hof- og Borgretten, fra 1701 Deputeret i Politiretten, fra 1702 Assessor i Højesteret, 1708—28 Kommitteret i Politi- og Kommercekollegiet, 1708—36 Medlem af Kbh.s Fattigdirektion, desuden Medlem af flere Kommissioner, især vedrørende Rets-, Forvaltnings- og Næringsvæsenet. Han var aabenbart en betydelig Arbejdskraft med ikke ringe Smidighed og Evne til at gøre sig gældende. Gradvis avancerede han til Kancelli-, Justits- (1702), Etats- (1713) og Konferensraad (1722), og 1731 opløftedes han i Adelstand.

Det er dog mindre ved sine Indsatser i Forvaltning og Retspleje end ved sine historiske Arbejder, at N. P. S. har skabt sig et Navn. Hans Fader havde været historisk interesseret og efterladt sig flere Haandskrifter. Stærkt synes N. P. S. desuden at være paavirket af Onkelen Vitus Bering, af hvis Samlinger en Del skal være kommet i hans Eje. Allerede som yngre kastede han sig over Studiet af Christian IV.s Historie og gjorde Udtog af Registranter og Akter i Danske Kancelli, »Theatrum Europæum«, Aitzemas Historieværk, Londerps »Acta Publica« m. m. Hans første kendte Arbejde er imidlertid den 1707 til Kongen overleverede Redegørelse for Kancelliets Historie fra Frederik I.s til Frederik IV.s Tid (Add. 100, 4to, Kgl. Bibl., trykt i Uddrag i Suhms nye Saml., I, 1792, S. 1—28). Det næste er den Skildring af Statsomvæltningen 1660, som han Aug. 1720 overgav Frederik IV. i et kalligraferet, pragtfuldt indbundet Eksemplar (Gl. kgl. Saml. 905 Fol.). Efter sit eget Sigende har han bl. a. bygget denne, ofte meget malende Skildring paa sin Faders efterladte Papirer og Optegnelser. Disse kan dog ikke have været synderligt omfattende, og det er paa flere Punkter paaviseligt, paa andre sandsynligt, at Enkeltheder skyldes N. P. S.s egen Fantasi. Har han ønsket Kongens Støtte til at faa dette Arbejde trykt, blev hans Haab skuffet, maaske bl. a. fordi han, i Modstrid med den fastlagte officielle Tradition, skildrede Omvæltningen som hidført ved en Sammensværgelse med Frederik III. som Leder. Samtidig syslede N. P. S. med Planer om Udarbejdelsen af Christian IV.s Historie. En Skildring af Formynderegeringens Tid (1588—96) blev i Haandskrift forelagt for-

skellige, som opmuntrede Forfatteren til Fortsættelse, og N. P. S. skrev derpaa »med en særdeles Skyndighed« (Gram) Kongens egen Regeringshistorie. Han overrakte Christian VI. Manuskriptet og udbad sig hans Tilladelse og Pengehjælp til Trykningen. Sept. 1732 leverede Gehejmerraad Iver Rosenkrantz den kgl. Historiograf Hans Gram (s. d.) Værket til Censur. Skønt Gram snart opdagede adskillige Fejl og Mangler, anbefalede han dog Trykning, maaske ikke upaavirket af N. P. S.s Trusel om i modsat Fald at blive anklaget for Misundelse. Da Trykningen var begyndt, blev Gram imidlertid opmærksom paa Fejl af mere graverende Art og underkastede nu Værket en indgaaende Korrektur, bl. a. ved at sammenholde dets Enkeltheder med Materiale i Gehejmarkivet. Atter og atter forfærdedes den store Kritiker over, hvad N. P. S. bragte til Torvs af »dels falske Narrata, dels urigtige conjecturæ og derpaa bygte urigtige Raisonnements over Facta, ganske stridende ej alene mod det, som findes in Fontibus, at forstaa Hoved-Documenterne in Archivis Regiis og andensteds, men endogsaa mod det, som findes og læses i almindelige trykte Bøger«. En indgribende Omarbejdelse var absolut nødvendig, hvis N. P. S.s Værk ikke skulde blive ganske »mepriseret af Posteriteten«, men den gamle Herre, som led af en næsten patologisk Mangel paa Evne til at skelne mellem sikkert afhjemlede Kendsgerninger og sine egne Fantasi-skabninger, afviste ofte i Vrede de Gram'ske Rettelser, idet han bl. a. paaberaabte sig, at hans vigtigste Kildesamlinger var brændt ved den store københavnske Brand 1728. Efterhaanden dæmpede dog Alder og Svagelighed Modstanden, og, siger Gram, »ohngefær fra An. 1620 af udi Historien er Værket blevet langt mere mit end hans«. Efter Grams Død 1748 udgav Langebek de sidste Ark, og 1749 udkom endelig den statelige Foliobog »Den stormægtigste Konges Christian den Fierdes Historie«, forsynet med en Fortale af N. P. S.s Stifdatters Mand Etatsraad Peder Fogh.

Værket er annalistisk formet og præget af Hang til Udpensling af ofte mindre væsentlige Detailler; om dybere politisk og psykologisk, endsige økonomisk og social Forstaaelse er der ikke Tale. Naar det endnu besidder Værdi, skyldes det hovedsagelig det af Gram helt omarbejdede Parti med de mange paa Arkivstof hvilende Oplysninger. Hvor N. P. S. er Hovedforfatter, er den strengeste Kritik nødvendig. — 1757—71 udgav J. H. Schlegel en tysk Bearbejdelse med Anmærkninger og Tillæg (gaar dog kun til 1629).

N. P. S. fik med sin Kone en Del Jordegods i Holbæk Amt, bl. a. Viskinge. Da han var barnløs (en Søn døde spæd), arvede:

hans to Stifdøtre baade Godset og Retten til Forhandling af Historieværket.

Stik af C. Fritsch i Hamburg 1737 efter Maleri af B. Denner 1718.

Selvbiografiske Optegnelser i Det kgl. Bibliotek (Thott 546 8vo). P. F. Suhm: Nye Saml. til den danske Historie, I, 1792, S. 1—28, 243—49. C. Giessing: Nye Saml. af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, III, 1, 1786, S. 253. Nyt hist. Tidsskr., VI, 1856, S. 246—66. Hist. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1883—84. Dsk. Saml., 2. Rk., I, 1871—72. Norsk hist. Tidsskr., II, 1872. Personalhist. Tidsskr., V, 1884; 3. Rk., II, 1893; 6. Rk., V, 1914. Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84; 5. Rk., I, 1901—03. Hist. Medd. om Kbh., VI, 1917—18. H. Gram: Breve fra Hans Gram, 1685—1748, 1907. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. S. Nygård: Kronens Skøder, III, 1941.

C. O. Bøggild Andersen.

Slangerup, Hans Olufsen, d. 1596, Professor. F. i Slangerup, d. 27. Dec. 1596 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Gift 1587 med Marike N. N., d. efter 1598.

Efter at have studeret i Kbh. var H. O. S. en Tid Præst og Skolemester ved Sorø Kloster, hvorpaa han 1577 drog til Wittenberg. Her blev han s. A. Magister og lagde sig især efter Græsk. Han udgav saaledes 1578 en Oversættelse til Græsk af et af Ciceros Skrifter og 1580 en latinsk Oversættelse af en Tale af Demosthenes med Kommentar. Af en Efterskrift til denne ses det, at han holdt Forelæsninger over det græske Sprog og i høj Grad var ivrig for at udbrede Kendskab til dette. Ca. 1580 fik han det kgl. Rejsestipendium samt Indtægten af en Kongetiende. Han besøgte nu flere Universiteter og blev 1583 Dr. theol. i Basel. N. A. vendte han hjem, blev s. A. ekstraordinær Professor, 1586 Professor ordinarius i det teologiske Fakultet og 1589 summus theologus. 1593 var han Rector magnificus. Kun faa Aar virkede han som Professor, indtil Døden bortrev ham, endnu ikke halvtredsindstyveaarig, men han gør Indtryk af at have været en særdeles flittig Universitetslærer, ligesom han af samtidige roses for sin store Lærdom. Ogsaa til en ret omfattende Forfattervirksomhed fandt han Tid. Blandt hans Skrifter kan især nævnes hans Tale »De initiis doctrinæ religionis propagatione et incrementis in inclytis Daniæ et reliquorum septentrionalium regnis« (1591), et af de tidligste Forsøg paa at give en Fremstilling af den nordiske Kirkehistorie, Mindetalerne over Frederik II. (1589) og over hans store Velynder Niels Kaas (1594), der alle tre er af Betydning ogsaa i kildemæssig Henseende, desuden forskellige teologiske Tesesamlinger. Baade formelt og indholds-

mæssigt viser disse Skrifter H. O. S.s nære Discipelforhold til Filippismen, hvis teologiske og humanistiske Idealer han var en begejstret Forkæmper for. Naar en lidt yngre samtidig omtaler, at H. O. S. ogsaa var vel hjemme i den ramistiske Terminologi, maa det dog siges, at hans trykte Skrifter viser ham som en stiv Aristoteliker, saaledes hans Kommentar til en Del af 2. Bog af Aristoteles' *Analytica* (1585).

Afskrift af Programma funebre af 1. Jan. 1597 i Addit., 4°, 138 b. H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, II, 1869—72, S. 648—53; IV, 1868—74, S. 324 f. H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 263 f. Kirkehist. Saml., 3. Rk., I, 1874—77, S. 135; 5. Rk., II, 1903—05, S. 401. Lauritz Nielsen: Dansk Bibliografi 1551—1600, 1931—33, S. 532—38.

Bjørn Kornerup.

Slebsager, Marius Abel Nielsen, f. 1874, Politiker. F. 13. Nov. 1874 i Slebsager ved Varde. Forældre: Gaardejer Laurids (Laust) Nielsen (1836—84) og Marie Kirstine Pedersen (1832—85). Navneforandring 3. Jan. 1906. Gift 13. Aug. 1907 i Faaborg, Ribe Amt, med Sigfrida (Frida) Selma Petersen, f. 3. April 1881 i Kbh. (Helligg.), D. af Arbejdsmand, senere Smedemester Johannes Jørgen P. (1848—1904) og Ane Kirstine Hansen (1847—1906).

S. var først Mejerist, tog 1895 Præliminæreksamen og 1896 Lærereksamen fra Silkeborg Seminarium. Han var Lærer ved Silkeborg Realskole 1896—1900 og Bestyrer for Vejen private Realskole 1900—14. Ved Siden af dygtig Skolevirksomhed kom han ind paa at drive Politik, var 1903 Hjælper for Laust Rasmussen (s. d.) under Valgkamp i Bækkekredsen, 1904—12 Formand for Venstres Organisation i denne Kreds og valgtes selv 1909 i Esbjerg, fra 1918 i Guldagerkredsen, som han repræsenterede indtil 1932. S. gjorde sig som Venstrepolitiker først bemærket som en overmaade dygtig Agitator og skarp Debattør. »Venstres Ragekniv« blev han kaldt. Han stod nær knyttet til J. C. Christensen og opfattedes i nogle Aar som dennes nærmeste Arvtager. Han lignede ogsaa ved flere Forudsætninger den ældre Fører, men var forskellig fra ham bl. a. ved sin Interesse for praktisk forretningsmæssig Virksomhed. Han var Formand i Forretningsudvalget for Ugeskriftet »Dansk Landbrug« 1904—07 og i Bestyrelsen for Centraltrykkeriet i Vejen 1906—27, Medejer og Medudgiver af »Esbjerg Avis og Landbodagbladet« 1910—14, 1913—17 Medlem af Direktionen for Andelsanstalten Tryg. Paa Rigsdagen varetog S. ikke saa mange Ordførerskaber, dog f. Eks. i Grundlovssagen 1910—13,

men var en stadig Deltager i de politiske Debatter (udtalte sig saaledes 21.—22. Nov. 1918 paa opsigtvækkende Maade om Folkets Utryghed over for Ministeriet Zahle). Særlig Interesse viste han i øvrigt Skattespørgsmaal og 1916—18 Gennemførelsen af de store Jernbanelove. Han var Trafikminister i Ministeriet Neergaard fra 1920 til 1924, viste sig som en administrativ Dygtighed og gennemførte flere vigtige Foranstaltninger, især paa Trods af Modstand fra Dele af hans eget Parti Loven om Lillebæltsbroen (1924). Han saa det efter Ministeriet Neergaards Afgang som Venstres Opgave at føre en midtsamlende Politik, der med Tilslutning efterhaanden fra baade Konservative og Radikale kunde skabe den fornødne Modvægt mod det voksende Socialdemokrati. Han forstod utvivlsomt, at det ikke lod sig gøre for Venstre, hvis det fremtidig vilde hævde sin Stilling, at hæfte sig for udelukkende til snævre agrariske Interesser eller anden Ensidighed. Imidlertid var en saadan Opfattelse af, hvad Venstrepolitik skulde være, ikke rigtig i Kurs under den da fremherskende Liberalisme inden for Venstrepartiet. I Ministeriet Madsen-Mygdal blev S. i Dec. 1926 Handelsminister, men udtraadte af Ministeriet Sept. 1928, da han over for sine Kollegers af liberalistiske Synspunkter bestemte Modstand ikke kunde gennemføre et Krav om Statsstøtte til den fallerede Privatbank. Han viede derefter fortrinsvis sin Arbejdskraft til sine private Opgaver. — S. har i Aarene efter 1924 varetaget en Række Bestyrelseshverv inden for Forsikringsverdenen og andet Forretningsliv. 1928 blev han Formand for Kbh.s Telefon-Aktieselskab og indtraadte 1932 som Formand og Kommitteret i dette Selskabs daglige Ledelse. — K.² 1920. DM. 1928. K.¹ 1940. — Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag (1923) og paa Herman Vedels Grundlovsbillede (1918), begge i Rigsdagen.

Fred. Nørgaard og Hans Jensen: Venstres Historie i Danmark, II, 1938 (se Registeret).

Hans Jensen.

Slengerik, Carl August Vilhelm, 1859—1923, Redaktør, Statsrevisor, Politiker. F. 18. Febr. 1859 i Lund ved Horsens, d. 2. Okt. 1923 i Vedbæk, begr. i Søllerød. Forældre: Gartner, Teglværksejer, senere Redaktør Hans Vilhelm S. (1823—1901) og Caroline Ane Cathrine Ehnhuus (1820—1909). Gift 26. Okt. 1886 i Grundfør med Caroline Mathilde Ehnhuus, f. 25. Juni 1864 i Randers, d. 16. Febr. 1923 i Vedbæk, D. af Købmand Søren E. (1830—1920) og Jacobine Jacobsen (1839—69).

Fjorten Aar gammel blev S. Elev paa Gedved Højskole hos

P. Bojsen, han gik derefter i Bogbinderlære og tog første Del af Studentereksamen. Videre kom han ikke ad den Vej. Han blev nu Journalist ved »Roskilde Dagblad«, som dengang ejedes af C. Berg, blev Soldat og Sekondløjtnant, derefter Lærer. 1883 overtog han Redaktionen af »Stubbekjøbing Avis«, som hans Fader ejede, og var senere (1897—1903) Redaktør af »Fyens Venstreblad«. Fra ung af stærkt politisk interesseret fik S. i Provisoricaarene for Deltagelse i Riffelbevægelsen en Dom paa fire Maaneders Fængsel, som ikke tog paa hans Humør. Han var den fødte Agitator. Livet paa Redaktionskontoret passede ham langt mindre end Foredragsrejser paa Kryds og tværs gennem Landet. Senere, da han havde udstrakt sit Virkefelt fra Fyn til hele Landet, sagde han om sig selv, at det sikreste Sted at træffe ham paa var Fredericia Banegaard midt om Natten — paa Vej til eller fra Jylland, fra det ene Folkemøde til det andet. Han var altid oplagt, nøje inde i alle politiske Detailler og dertil munter og slagfærdig som faa. Klaus Berntsen og Anders Nielsen hørte til de Modstandere, han med Forkærlighed opsøgte og med hvis Veltalenhed og Folkeyndest han yndede at tage Kampen op — ofte med Held.

Som Venstremænd stod S. altid yderst paa den radikale Fløj, oprindelig Tilhænger af Berg i hans Kamp mod de moderate »Sammensmeltere«, senere ikke mindre glødende ivrig i Kampen mod J. C. Christensen, 1901 valgt til Folketingsmand i Middelfartkredsen, som han holdt til sin Død, gik han ind i Venstrereformpartiet, men sluttede sig efter Systemskiftet til Oppositionen inden for Partiet mod den Politik, som det første Venstreministerium slog ind paa; han hørte til »Rebellerne«, der 1905 udsprængtes af Partiet og dannede Det radikale Venstre, og han blev et af det nystiftede Partis værdifuldeste Medlemmer, kendt og afholdt som han var i store Dele af Landet. I Aarene 1916—20 var han Formand for Partiets Rigsdagsgruppe. — S. var Medlem af Forsvarskommissionen 1902 og gjorde her som overalt, hvor Lejlighed gaves, sine Anskuelse om dansk Forsvarsmagts beskedne Muligheder stærkt og ivrigt gældende. Han var Medlem af Toldraadet 1910—13 og Statsrevisor fra 1910. Dette Hverv, som han røgtede med overordentlig Samvittighedsfuldhed, gav Anledning til, at han i endnu højere Grad end før færdedes i Rigsdagen paa alle Tider af Døgnet; der følte han sig, naar han ikke var paa Rejse rundt i Landet, hyggelig hjemme og havde i alle Lejre Venner, der satte Pris paa hans muntre og kække Sind og agtede hans Trofasthed og Uselviskhed. — Portrætmedaillon af Therese

Luchehtitz paa Mindesten ved Kongebroskoven ved Middelfart 1925. Portrætteret paa Herman Vedels Grundlovsbillede 1918 (Rigsdagen) og paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923; Rigsdagen). Tegning af H. Jensenius 1919.

Gunnar Fog-Petersen: Det radikale Venstres Historie, I, 1938, S. 284—87. Det radikale Venstre 1905—1930, 1930, S. 86 ff. (Mindeord af C. Th. Zahle). Politiken 3. Okt. 1923.

Vald. Koppel.

Slenitz (Slenz), **Thomas**, d. 1500, Landsknægtsfører. D. 17. Febr. 1500 ved Hemmingstedt.

Junker T. S., der skal have været fra Köln, var i 1490'erne en af Førerne for Landsknægttroppen »den sachsiske Garde«. Han opholdt sig som saadan i Nordtyskland og Nederlandene, traadte 1497 i Kong Hans' Tjeneste, da Sverigetoget forestod, kæmpede 1499 i Tyskland for Hertugen af Sachsen-Lauenburg og gik i Begyndelsen af 1500 som øverstbefalende for »Garden« sammen med denne i den danske Konges Sold i Anledning af Krigen mod Ditmarsken. Han fraraadede forgæves Angrebet paa Hemmingstedt 17. Febr. og ledede derefter med Dygtighed sine Tropper, indtil han faldt, dræbt af Reimer fra Wimerstedt.

Allg. Deutsche Biographie, XXXIV, 1892, S. 461 f.

Pool Bagge.

Slewert (Slewart), **Gert**, d. 1570, Superintendent. F. i Campen i Over-Yssel, d. 30. Nov. (?) 1570 i Flensborg. Forældre: Lambert S. og Margrethe N. N. Gift med Anna, D. af Borger i Flensborg Diderik Guldsmed.

G. S. var oprindelig Augustinermunk og paavirkedes som saadan under et Ophold i Pauliner-Klosteret i Magdeburg i reformatorisk Retning ved Læsning af Luthers og Melanchtons Skrifter. Senere blev han af Hertug Christian (III.) kaldet til evangelisk Prædikant ved St. Nicolai Kirke i Flensborg, hvor han skal have holdt sin første Prædiken 1. Søndag i Advent 1526. Han synes at have været en virksom Banebryder for Reformationsbevægelsen i Flensborg og deltog siden i Udarbejdelsen af Kirkeordinansen. Omtrent samtidig blev han Provst i Flensborg og Bredsted Provsti og 1540 »Superintendent« sst. (1540—43 tillige i Tønder Amt). 1541 beskikkedes han desuden til sammen med to andre Sognepræster at indføre evangelisk Kirkeskik i Løgum og Ryd Klostre. Indtil 1561 virkede han som en Slags Administrator for det sidstnævnte Kloster. Han synes at have været en nidkær kirkelig Tilsynsmand — herom vidner bl. a. hans »Provstebog« fra ca. 1538,

der i nyeste Tid er genfundet i Original, og som er en Kilde, der i kirkeretslig og økonomisk Henseende er af ikke ringe Værd.

Kirkehist. Saml., 2. Rk., IV, 1867—68, S. 485 f.; 3. Rk., VI, 1887—89, S. 654—64. H. C. P. Sejdelin: Diplomatarium Flensborgense, II, 1873, passim (se Registret). Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte, 2. Rk., VI, 1914—17, S. 98, 99, 104, 107, 115; VII, 1918—25, S. 244. — S.s Provstebog delvis udgivet i Nicolaus Johannsen: Ein Versuch das Canonische Recht . . . für die Herzogthümer Schleswig und Holstein etc. zu belegen, II, 1804, S. 105—19.

Bjørn Kornerup.

Slomann, Slægt, se Salomon, jødiske Slægter.

Slomann, Emil, 1855—1904, Skolemand. F. 24. Juli 1855 i Kbh. (Frue), d. 26. Maj 1904 i Middelfart, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Grosserer Sally Wulf S. (1809—78) og Rosalie Johanne Christiane Heilbuth (1820—94). Gift 1° 20. Juli 1883 paa Frbg. med Thora Lucia Ovidia Klingenberg, f. 5. Febr. 1862 i Kbh. (Helligg.), d. 25. Aug. 1924 paa Frbg., D. af Grosserer Henrik Emil Frederik K. (1834—1902) og Jane Jacobe Quist (1836—63). Ægteskabet opløst 1895. 2° 29. Maj 1901 paa Frbg. med Theodora Frederikke Ida Rasmussen (gift 1° 1883 med Maleren Hans Nikolaj Hansen, s. d.).

S. blev Student 1872 fra det v. Westen'ske Institut og studerede en Tid Ægyptisk. Stærkt paavirket af Georg Brandes kastede han sig derefter ud i friere humanistiske Studier af Historie, Litteratur og Sprog. Han tilhørte en snæver Kreds af unge, hvortil bl. a. hørte N. Neergaard, J. Hoffory og Kr. Bahnson. Ved dennes tidlige Død holdt S. en smuk og personlig Mindetale, udgivet med Titel »I Kristian Bahnsons Hjem 11. Jan. 1897«. Samtidig med Studierne underviste han privat og paa Skoler, saaledes i Hauchs Skole 1874—78 og efter en Studierejse i Italien 1879—80 igen 1880—82. De følgende tre Aar var han Lærer ved Vejle Latin- og Realskole. Han deltog i Byens offentlige Liv, fik oprettet Undervisning for Arbejdere, fik indrettet et Svendeherberg og blev Medlem af Venstrevælgerforeningens Bestyrelse. Denne sociale og politiske Virksomhed syntes en Del Vejle-Borgere ikke om, og den gav Anledning til, at han forlod Skolen. I Skolens Program (1884—85) takker Rektor Krarup S. for »hans udprægede Interesse for Skolegerningen og skarpe pædagogiske Blik. Disciplene vil ikke glemme hans ualmindelig vækkende Undervisning og venlige Imødekommenhed«. — Efter Sommerferien 1885 begyndte S. en Skole paa Nørrebro i Kbh. sammen med Dr. phil. Fr. Winkel-Horn, som dog allerede n. A. trak sig tilbage.

Efter Sommerferien 1889 indviedes Skolens nye Bygning paa Frbg. Til Festen skrev V. Stuckenberg de fire Skolesange, der findes i Digtsamlingen »Sne« (1901). S.s Undervisning og Ledelse af Skolen prægedes af de samme Egenskaber, som Rektor Krarup havde fremhævet hos ham: Nænsomhed og Kærlighed til det behandlede Stof, Intensitet og Tankeklarhed og human Samfølelse med Eleverne. Han ønskede vel intet Eksamenspiskeri, men fordrede dog, at alt det faktiske i et Pensum skulde læres. Det Opdragelsesideal, han satte sig, og de fremragende Lærere, han knyttede til sin Skole, gav den i mange Maader et mere moderne Tilsnit end de fleste højere Skoler i Samtiden. S. tog ivrigt Del i Drøftelse af Tidens Skolespørgsmaal. Saaledes holdt han 1892 i Det pædagogiske Selskab et Foredrag, udgivet under Titel »Den private Latinskole, dens Stilling og dens Fremtid« (1892). Han indledede her Drøftelsen af Skolernes økonomiske Forhold, som ni Aar senere ordnedes ved Oprettelse af De forenede Skoler. Skønt præget af sin Ungdoms Studium af den klassiske Oldtid, og skønt han gav Skolens Segl et latinsk Motto »Et quid volo, nisi ut ardeat«, var han dog med til at arbejde for Gennemførelse af den Reform af den højere Skole, der betegnes ved Almenskoleloven af 1903, der begrænsede de klassiske Sprogs Plads i Skolen. S. var Medlem af Frbg. Skolekommission 1896—1902, de fire sidste Aar Formand. 1902 trak han sig paa Grund af Sygdom tilbage fra sin Skole. Foruden »Læsebog for danske Børn«, I—III, 1901—03; I 5. Opl. 1921; II 5. Opl. 1924; III 3. Opl. 1916) har S. udgivet et Par smaa historiske Arbejder i Studentersamfundets Smaaskrifter og skrevet flere vægtige Tidsskriftartikler, saaledes i »Det 19. Aarhundrede«, 1877, S. 129—42: »Nemesis og Ægyptologien. En Kritik« [af M. Goldschmidts Nemesis-Tanker i »Livs Erindringer og Resultater«, II]; i »Tilskueren«, 1899, S. 241—66: Carl Bagger; i »Vor Ungdom«, 1886, S. 257—71: »Sløjden i Skolen«. — Buste af Axel Locher (forsvundet).

Georg S. Bendix: Min Moder, 1913, S. 37 ff. Medd. fra Vejle Latin- og Realskole 1883—85 og fra Slomanns Skole 1886—1904 (Mindeord af Viggo Stuckenberg 1903). Vejle Amts Avis 16. Okt. 1884. Politiken 15. Okt. 1884. Nationaltid. 30. Maj 1904. Vort Land 2. Juni s. A. Politiken 29. Maj s. A. København 30. Maj s. A. K. M. Carstens: Halvtreds Aar af Gymnasieskolernes Lærerforenings Historie, 1940, S. 16—42.

Chr. Buur.

Slomann, Herman Christian, 1860—1929, Ortopæd. F. 8. Maj 1860 i Kbh. (Helligg.), d. 13. Juni 1929 paa Montebello, Urne

paa Solbjerg Kgd. Broder til Emil S. (s. d.). Gift 5. Sept. 1891 i Ordrup med Caroline (Lilli) Dorothea Thestrup, f. 2. Juni 1870 i Drammen, D. af Grosserer Johan Peter Julius T. (1824—83) og Cathrine Elisabeth Sophie Nicholson (1843—80).

S. blev Student 1877 fra Metropolitanskolen og studerede først Kemi, hvilket han dog som farveblind maatte opgive; Lægeeksamen tog han 1886. Betydningsfuld for S.s senere Virke blev den anatomiske Uddannelse, han 1887—89 fik som Prosector anatomiae hos J. H. Chievitz. Efter Kandidattjenesten 1889—90 ved Frederiks Hospital begyndte S. 1890 Praksis i Vejle og drev samtidig en kirurgisk Privatklinik, indtil han 1893 blev Læge ved Vejle Amtssygehus. Herfra stammede Emnet for Disputatsen »Bidrag til Læren om den pulserende Exoftalmus«, en god Monografi over den sjældne Sygdom, som S. forsvarede for Doktorgraden 1898. Under Sygehuslægevirksomheden samledes S.s Interesser om Ekstremitetskirurgien og Ortopædien, hvorfor han 1898 opgav Stillingen og drog paa Studierejse til de førende Ortopæder i Østrig (Lorenz), Tyskland (Hoffa), Frankrig (Kirmisson) og England. S. A. nedsatte S. sig i Kbh., og 1901 aabnede han en ortopædisk Privatklinik, hvor han med stor Dygtighed og nøgtern Kritik omplantede den nye kirurgisk prægede Ortopædi til dansk Grund, selvstændigt udviklende den videre som vor første moderne Ortopæd. Klinikken drev S. til 1925 og behandlede her igennem Aarene et meget stort Antal Patienter med alle Slags ortopædiske Lidelser, ikke mindst Følger af de store Børnelammelseepidemier i Begyndelsen af Aarhundredet. S. var med sin klare og skarpe logiske Intelligens og Iagttagelsesevne en idérig og forskende Ortopæd, i Besiddelse af stor Opfindsomhed og teknisk Snilde, naar det gjaldt om at udfinde den for vanskelige Tilfælde mest effektive Behandlingsplan. S.s videnskabelige Arbejder, fortrinsvis publicerede i nordiske Tidsskrifter, er vel ikke særlig talrige, men kvalitativt lødige, prægede af hans Villie og Evne til skarp Belysning af Problemerne; flere af hans minutuøst udarbejdede Foredrag i Lægeselskaber blev imidlertid ikke publicerede. I den nordiske »Lærebog i Kirurgi«, III (1922) har S. skrevet det for sin Tid udmærkede Afsnit om Fodens Kirurgi. Stor Indflydelse paa Udviklingen af dansk Ortopædi fik S. gennem sit højt værdsatte Lærerforhold til Privatklinikkens Assistenten bl. a. P. Guildal, A. Monberg og P. G. K. Bentzon, som siden overtog de ortopædiske Chefstillinger i Kbh. og Aarhus. Paa Grundlag af S.s Patientmateriale og prægede af hans ortopædiske Synspunkter udarbejdede flere af hans Elever, foruden mindre Arbejder, ogsaa værdifulde Disputatser.

S. var knyttet til Arbejderforsikringsraadet som raadgivende Læge 1898—1909 og som Medlem til 1919; hans store Erfaring, Viden og Klogskab kom naturligvis til at præge mange af Raadets Synspunkter. Efter at han 1925 havde trukket sig tilbage fra Klinikken, beskæftigede han sig i sit korte Otium med palæopatologiske Studier, hvoraf er publiceret »Contribution à la Paléopathologie égyptienne« i »Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris«, VIII, 1927, S. 66—82. — Paa S.s Initiativ stiftedes 1919 Nordisk ortopædisk Forening, hvoraf S. siden udnævntes til Æresmedlem. — Tit. Professor 1906. — R. 1922.

Univ. Progr. Nov. 1898, S. 168. Hospitalstidende, 4. Rk., VI, s. A., S. 476 f. Ugeskrift for Læger, 5. Rk., V, s. A., S. 495 ff. Hospitalstidende, LXXII, 1929, S. 715 f. Ugeskrift for Læger, XCI, s. A., S. 535 f. Maanedsskrift for praktisk Lægegerning og Social-Medicin, XIII, 1935, S. 254; XVII, 1939, S. 403.

Otto C. Aagaard.

Slomann, Poul Fritz Vilhelm, f. 1885, Museumsdirektør. F. 23. Nov. 1885 i Kbh. (Johs.). Forældre: Skolebestyrer Emil S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1° 23. Febr. 1918 paa Frbg. med Alfhild Aagot Smith, f. 7. Okt. 1884 i Trondhjem, D. af Købmand Elias Anton S. (1842—1912) og Ingeborg Anna Røvig (1846—1923). Ægteskabet opløst 1925. 2° 22. Dec. 1926 paa Frbg. (b. v.) med Bodil Müller, f. 7. Juni 1884 i Kbh. (Matth.), D. af Dr. phil., senere Museumsdirektør Sophus M. (s. d.).

S. blev Student 1904 fra Slomanns Skole, cand. mag. 1912 i Historie, Engelsk og Fransk, rejste derefter til Amerika med Støtte af Scandinavian American Foundation for at studere Biblioteksvidenskab og blev Bachelor of library science i Albany 1914; i Aug. kom han tilbage og blev Underbibliotekar ved det københavnske kommunale Biblioteksvæsen. Imidlertid rasede Verdenskrigen, og der kom trøstesløse Meldinger om afsporede Livsskæbner fra de forskellige Fangelejre. For at skaffe Krigsfangerne Bøger stiftede S. et meget omfattende Foretagende, som fik Navnet Bellibria, et Kunstord, der intet har med Skønlitteratur at gøre, men udspringer fra bellum, Krig, og liber, Bog. Det lykkedes ham at faa Tilknytning til og Anerkendelse fra de krigsførende og Røde Kors, og en større Komité traadte sammen under Ledelse af Professor Høffding for at føre Planen ud i Verden. Det opnaaedes at faa en Del Fangelejre forsynede med Biblioteker fra Fangernes Hjemland, Bøger, som naturligvis maatte kontrolleres for Tilskrifter. Desuden arbejdedes der paa at skaffe Akademikere Studiebøger fra deres Universitet. Da S.s Ansøgning om Orlov blev afslaaet, maatte han tage

sin Afsked fra Bibliotekstjenesten for at passe det store Foretagende. Indtil 1919 ledede han derefter det daglige Arbejde og foretog adskillige besværlige Rejser i de krigsførende Lande for at faa Fangebibliotekerne i Orden. Fra 1919 til 1926 var han optaget af et andet Velgørenhedens Biblioteksarbejde, idet han under Devalueringsperioden som Sekretær for et Udvalg for Videnskabernes Selskab ledede Fordelingen af danske videnskabelige Værker til valutasvage udenlandske Biblioteker. 1918 ansattes han som Bibliotekar ved Kunstindustrimuseet under Emil Hannover; ved dennes Død udnævntes han til Museets Direktør 1923.

Overtagelsen af denne Stilling var yderst besværlig; Nyindretningen af Frederiks Hospital var i fuld Gang, men adskillige Spørgsmaal om Opstilling og Ordning var endnu ikke afklarede; Pengestrømmen, som efter Krigsudbrudet 1914 var rundet rigeligt, hørte op. Museet havde store økonomiske Vanskeligheder. Det lykkedes S. ikke blot at bjerge, hvad der kunde bjerges, men ogsaa at faa en vis Helhed ud af Forholdene. Spørgsmaalet om Kunstindustrimuseets Skolevirksomhed skulde bringes i Orden; det lykkedes S. at erhverve en af Sidepavillonerne mod Bredgade til dette Brug; da Teknisk Skole mere og mere ønskede at ordne Undervisningen, maatte Forholdene afvikles. Ved en Række kostbare Indkøb af gamle, udsøgte Stykker Kunstindustri fik S. Museets Niveau betydelig hævet. En væsentlig Side af dets Virksomhed, som han har ofret meget Arbejde paa, er Udstillingerne; ikke mindst har han derigennem faaet adskillige nulevende danske Kunsthaandværkere stillet i deres rette Lys; ogsaa de stilhistoriske Udstillinger har været af væsentlig Betydning. I alt har han, som er meget tilbageholdende over for Offentligheden og i nogen Grad er uberørt af det praktiske Livs Foreteelser, her grebet kraftigt ind i Udviklingen og ladet afholde et Par Hundrede Udstillinger.

S.s nære Forhold til Bøger og indgaaende Kendskab til de Bogskatte, som ligger uden for Alfarvej, har præget hans museale som hans videnskabelige Virksomhed. Først udgav han (1925) »Bjergkrystaller af Giovanni Bernardi da Castelbolognese«, der paa Basis af en hidtil uforklaret Signatur henførte de fortrinligt skaarne Stene paa et Skrin i Nationalmuseet til denne Kunstner. Senere arbejdede han med Møbler, især med de Arbejder, der udgik fra det københavnske Møbelmagasin i Slutningen af 18. Aarhundrede. Fra 1933 blev imidlertid Orientens Betydning for Europas materielle Kultur og Indflydelse paa dets Kunstindustri og Ornamentik Hovedformaalet for hans Studier, og ud fra denne Interesse har han ikke blot gennemforsket betydelige Materialesamlinger

af europæisk Kolonialhistorie, men ogsaa sat sig ind i Orientens Historie og specielle Vilkaar. Med megen Fantasi og Intuition har han søgt at paavise Motivets Vandring fra Kina og Indien til Europa, og han har redegjort for nogle udmærkede orientalske Ting, det danske Kroningstæppe 1935, Ceylon-Skrin i München 1937. Ikke mindst hans Forsøg paa at hævde Omfanget af indisk og kinesisk Indflydelse paa Udviklingen af engelske Møbler i 17. og 18. Aarhundrede og Import af »europæiske« Møbler fra disse Lande vakte Opsigt og Strid (The Indian period of European furniture, 1934, i The Burlington Magazine), men den er vel efterhaanden afklaret i Retning af, at dette Koloniarbejdes Betydning ikke kan afvises. I de seneste Aar har S. især arbejdet med Stilmotiver, specielt med »Smykkemotivet«. Solid boglig Viden paa et meget udstrakt Felt, Fantasi og udpræget Energi til at fastholde et enkelt Motiv er S.s Særpræg som Forsker. — R. 1919. DM. 1938.

O. Andrup.

Slott-Møller, Agnes, 1862—1937, Malerinde. F. 10. Juni 1862 i Kbh. (Holmens), d. 11. Juni 1937 paa Løgismose ved Assens, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Løjtnant, senere Kommandør i Flaaden Jacob Heinrich Victor Rambusch (1825—86) og Constantine Juliane Hansen (1834—91). Gift 22. Maj 1888 i Kbh. (b. v.) med Maleren Harald S.-M. (s. d.).

Efter Konfirmationen kom A. S.-M. paa Tegneskolen for Kvinder 1878—85 og malede hos Krøyer Vinteren 1885—86. Hun begyndte at udstille paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1885, men sluttede sig til Den frie Udstilling 1891 og udstillede her til og med 1900. Medens alle andre Kunstnere søgte til Paris, tog hun og hendes Mand efter Julius Langes Raad i Stedet til Italien Efteraaret 1888 og blev borte til Maj 1889. De rejste over Berlin, Dresden, München, fulgtes med Zahrtmann, Julius Paulsen og Niels Skovgaard gennem Norditalien til Venezia og fortsatte alene til Firenze og Rom, hvor de blev Vinteren igennem. Hjemrejsen lagde de over Paris for at se Verdensudstillingen. Rejsens største Udbytte blev Firenze og den tidlige italienske Kunst. For et Akademistipendium tog de begge til Frankrig Foraaret 1895 for at studere de middelalderlige Katedralers Billedhuggerkunst (Reims, Laon, Soissons, Paris, Chartres). Paa en tredje Rejse til England, Frankrig (Rouen, Amiens, Paris, Dijon) og Tyskland (Coblenz, Limburg a. d. Lahn, Köln) Foraaret 1896 lærte de de engelske Præraffaeliters Kunst at kende. De modtog et saa sympatisk Indtryk af Kunstforholdene i London, at A. S.-M. næste Foraar sendte

sit Billede »Agnete« derover og fik det optaget paa Royal Academy's Udstilling. Den efterfølgende Vinter førte Tanken om en fælles Udstilling af deres Arbejder dem til London nogle Uger, og Efteraaret 1899 slog de sig ned for Vinteren derovre. Forholdene viste sig imidlertid ugunstige (Boerkrigen) til Trods for den Anerkendelse, de mødte i indflydelsesrige Kunstkrede. Hen paa Vinteren fortsatte H. S.-M. Rejsen til Italien, A. S.-M. maatte vende hjem før Foraaret 1900, men rejste umiddelbart efter paa Anckers Legat til sin Mand i Italien, hvor de begge blev til ind i Maj.

Alene dette, at A. S.-M. modtog sine afgørende Indtryk fra den gamle italienske Kunst, satte et Skel mellem hendes kunstneriske Opfattelse og den herskende Naturalisme. Hun vendte sig mod den ensidige Fremhævelse af de rent maleriske Værdier, hun søgte Stil og dekorativ Holdning og fandt Ideen, Emnet fuldt saa magtpaaliggende. Det stemte med hendes Anlæg, og det betegner det Generationsskel, der skiller 90'ernes Malerkunst fra 80'ernes. Lige fra sin Barndom havde hun følt sig entusiastisk draget af Danmarks Fortid og de middelalderlige Folkeviser. Hun viede nu bogstavelig talt sit Liv til Skildringen af Folkevisernes Mennesker og Milieu og gennemførte dette med enestaaende Karakterfasthed. Begyndelsen var Historiemaleriet »Dronning Margrethe og den jydsk Adel« (1889—90, af Maria Lehmanns Legat skænket til Kvindelig Læseforening i Kbh.), der udmærker sig ved sine Karakterstudier. Dansk Natur og Visestrofer i Forening blev hendes Inspirationskilde. Naturindtrykkene kunde fremkalde Folkevisemotiver i hendes Erindring og give Stødet til Billeder (»jeg stirrer Folkevisebilleder frem af Sommerens Naturbilleder, Landskabsbilleder«). I øvrigt søgte hun Lokalteter (landskabelige Partier eller gamle Herregaarde), der kunde danne Baggrund for, give Stemningsmilieuet om Folkeviser-Handlinger, som optog hendes Fantasi, studerede grundigt det arkæologisk-historiske Udenværk og valgte med Omhu Modellerne til sine Figurer fra det levende Liv. Paa dette Grundlag udarbejdedes Billederne med naturalistisk Korrekthed inden for de Rammer, som hendes Stilsøgen satte. Det var i det væsentlige den samme Fremgangsmaade, som Zahrtmann anvendte ved sine Historiemalerier. Selv om Tidens Strøm og, mere direkte, Indflydelsen fra de engelske Præraffaeliter paa forskellig Maade førte hende ind paa dekorativ Kunst (bl. a. symbolsk-ornamentale, udskaarne Rammer til Billederne) og paa Virkemidler, der ligger ud over Maleriet (det polykrome Relief »Dronning Dagmars Død« 1895—96 paa Askov Højskole, Reliefmaleriet »Hr. Ebbes Døttre« 1898), saa veg hun dog tilbage for en egentlig

Stilisering og forlod ikke de naturalistiske Studier som Grundlag for sine Fremstillinger.

A. S.-M. vandt aldrig Fodfæste for sin Kunst. I Begyndelsen hørte hun til de Talenter, man regnede med — var saaledes sammen med sin Mand blandt de egentlige Stiftere af Den frie Udstilling — og mødte betydelig Anerkendelse. Johan Rohde fremhævede 1890 »Dronning Margrethe og den jydsk Adel« som en Fornylse af Historiemaleriet. Hun sejrede i Konkurrencen 1894—95 om Udsmykningen af Hovedportalen i Kbh.s Raadhus og modellerede hertil det polykrome Relief af Byens ældste Raad (1896—97) med den af hende forfattede Indskrift »Saa er By som Borger«, en Række Skjoldholder-Figurer (Kridtsten) og Figuren paa Dørposten (Kalksten). Det lykkedes vel ikke Julius Lange at faa Hovedværket »Niels Ebbesen« (1893—94) erhvervet til et Statsmuseum, men en Kreds af Kvinder skænkede det til Randers Museum, og »Agnete« (1892) vakte almindeligt Bifald. Videre talte Holger Drachmann hendes Sag, en Kreds af Kvinder overrakte ham 1906 »Ridderen og Jomfruen under Linden« (malet 1903) som Gave, og endnu ved Foraarsudstillingen 1906 forsvarede Emil Hannover og Sophus Michaëlis »Fæstemanden dør«, som Akademiet ydermere belønnede med Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille). A. S.-M.s Styrke var imidlertid Fantasi og Billedfortælling, ikke den formende Evne. Selv om det erkendtes, at hun havde »i sin Tid og paa sin Vis ramt Folkevisetonen fortræffeligt« (Viggo Stuckenbergs), f. Eks. med et Billede som »Hr. Oluf« (1895), var hendes kunstneriske Magt over Stoffet svingende, og i Længden tog hendes Interesse for Emnerne Overhaand over Maleriets kunstneriske Krav. I Virkeligheden havde hendes Billeder vel steds været en Art malet Illustrationskunst, der i inspirerede Øjeblikke kunde skabe karakterfulde eller fine Skikkelser (»Jomfru Blidelil« (1904), der »vaagner om Midienat«), men efterhaanden slappedes Formen i dem, deres Karakter af Tableau og udvendig Iscenesættelse blev mere og mere fremtrædende, og der rejste sig Strid om Værdien af hendes Arbejder (jfr. Polemikken i »Politiken« Dec. 1908 mellem Karl Madsen, Vilh. Andersen og N. V. Dorph). Med al Indrømmelse til det betydelige Digtersind, der i og for sig ligger bag Billedernes Konception (Vilh. Wanscher), fandt hun derfor i den senere Del af sit Liv sine fleste Tilhængere i visse af Litteraturens Mænd (Helge Rode, Vilh. Andersen), der havde særlige Betingelser for at værdsætte hendes Indlevelsessevne og Fortolkning af Folkeviserne, og hos udpræget nationalt indstillede Kredse, for hvem

den kunstneriske Side af Sagen var mindre afgørende end Billedernes Fremstillinger.

A. S.-M. vendte tilbage til Charlottenborg Foraarsudstilling 1904 og udstillede siden her. Sammen med sin Mand havde hun Udstillinger i Den frie Udstilling Jan. 1909, hos Winkel & Magnussen Nov. 1912 og paa Charlottenborg Okt. 1917. Foreningen for national Kunst holdt Mindeudstilling for begge paa Charlottenborg Jan.—Febr. 1938. Paa senere Rejser var de i Norditalien Efter sommeren 1904, i Tyrol og Italien Sommeren 1910, og Sommeren 1915 malede A. S.-M. Studier i Norge. Hendes stærke nationale Interesser førte hende ind i Styrelsen for Sønderjysk Samfund 1915, ligesom hun var Formand for Danske Kvinders Forsvarsforening 1915—17 og Medlem af Bestyrelsen for Kunstgaven til Sønderjylland 1921. En Række Artikler og Taler, behandlende historiske Emner eller nationale Anliggender, samlede hun i en Bog, »Nationale Værdier« (1917), og i en selvbiografisk Skildring, »Folkevisse Billeder« (1923) — betydelig ved den personlige Varme, hvormed den er skrevet, og kunsthistorisk værdifuld til Belysning af 90'ernes Maleri — gjorde hun Rede for sine Værker og deres Tilblivelse. — Malerier af A. S.-M. findes i den Hirschsprungske Samling (»Herregaarden Kaas i Salling« 1895), Museerne i Maribo (»Fru Mette kommer hjem« 1898), Odense (»Cum fratre sororem« 1908), Aalborg, Randers og Ribe, i Sorø Akademi (»Fjenneslev« 1928), paa Nyborg Slot (Scener af Valdemar Sejrs Liv) og i Odense Teaters Foyer (Scener af Oehlenschlägers »Hagbart og Signe« og J. L. Heibergs »Recensenten og Dyret«, 1916). — Ingenio et arti 1932. — Portrætteret paa et Dobbeltportræt (»Ude« eller »Kammerater«, 1886) af H. og A. S.-M., malet af begge i Forening, og paa H. Slott-Møllers Malerier »Tre Kvinder« (eller »Sommeraften«, 1894, den Hirschsprungske Samling) og »Trækfuglene« (1909; Studie-Tegning hertil s. A.). Helfigur-Malerier af samme 1887 (Museet i Maribo), 1903—04, 1907—08 (hertil malet Skitse og tegnet Studie-Hoved, begge 1907). Halvfigur-Maleri af samme (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg) 1935. Brystbillede af samme (forhen hos Johan Hansen). Tegning af samme 1907 (Fr.borg). Maleri af P. S. Krøyer 1898.

Paul Hennings: Slægten Rambusch, 1926, S. 48. Johan Rohde i Af Dagens Krønike, 1890, S. 363 ff. Viggo Stuckenberg i Kunst, I, 1899. William Sharp i Magazine of Art, XXIV, 1900, S. 289—95. Sophus Michaëlis i Kunst, III, 1901, og VII, 1905—06. Clara Bergsøe i Jule-Album, XI, 1902. Holger Drachmann i Politiken 11. Maj 1903. Emil Hannover i Ch. A. Been og Emil Hannover: Danmarks Malerkunst, II, 1903, S. 220 f. Samme i Politiken 30. April 1906. Merete Bodelsen: Karl Madsen Bibliografi, 1939, S. 41, 42 f.

Helge Rode i Gads dsk. Mag., III, 1908—09, S. 290—96. Vilh. Wanscher i Ill. Tid. 24. Jan. 1909. Agnes Slott-Møller i Politiken 6. Maj 1907. Samme i Tilskueren, XXVII, 1910, I, S. 331—50. Vilh. Andersen i Berl. Tid. 23. Nov. 1923. Samme i Dagens Nyheder 12. Juni 1932. Samme i Sønderjylland, XV, Aug. 1937. Holger Jerrild i Gads dsk. Mag., XXVI, 1932, S. 225—33. Harald Slott-Møller, Agnes Slott-Møller, 1934 (Smaa Kunstbøger Nr. 23). Jens Møller-Jensen i Berl. Tid. 9. Okt. 1934. Sst. 9. og 11. Juni 1937. Nationaltidende 11. og 12. Juni s. A. Johannes Poulsen i Politiken 28. Jan. 1938. Sigurd Schultz i Nationaltidende 4. Febr. s. A. A. Svensson i Berl. Tid. 7. Febr. s. A.

Sigurd Schultz.

Slott-Møller, Georg Harald, 1864—1937, Maler. F. 17. Aug. 1864 i Kbh. (Frbg.), d. 20. Okt. 1937 sst., begr. sst. (Holmens). Navneforandring fra Møller, Slott Georg Harald 19. Nov. 1888. Forældre: Købmand Carl Emil Møller (1829—82) og Anna Maria Cathrine Møller (1832—78). Gift 22. Maj 1888 i Kbh. (b. v.) med Malerinden Agnes Rambusch (se Slott-Møller, Agnes).

S.-M. stod to Aar i Malerlære hos Ad. Hellesen, dimitteredes fra Teknisk Skole til Kunstakademiet og søgte dettes Forberedelsesklasse fem Kvartaler Jan. 1882 til Foraaret 1883. Derefter gik han over til Kunstnernes Studieskole som Krøyers Elev 1883—86. S.-M. hørte ligesom Johan Rohde og J. F. Willumsen til den Generation, hvis Læreaar faldt sammen med Naturalismens Kamptid og Gennembrud i 80'erne. De sluttede sig til den ledende Strøm, idet de nærmest skærpede Naturalismen med et pessimistisk Islæt, gjorde den til en bitter Realisme, men da de selv modnedes, slog de om og blev Foregangsmænd i den stilsøgende, mere filosofisk anlagte Bevægelse, hvoraf 90'ernes Nyromantik og Symbolisme opstod.

S.-M. gik ud af Krøyers Skole som dennes bedste Elev og en Malerbegavelse, der ret var efter de toneangivende Kredses Ønske. Karl Madsen hyldede hans Talent Aar for Aar, da han begyndte at udstille paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1886, fandt Mindelser om Velasquez i Helfigur-Portrættet af hans tilkommende Hustru (1887, Maribo Museum) og placerede ham med »Fattigfolk« i Fattiglægens Venteværelse (1888, Kunstmuseet) — en bedsk Skildring af den yderste Fattigdom, som S.-M. ogsaa havde kaldt »Dødens Venteværelse« — mellem Tidens »djærve og dygtige Realister«. Jævnaaldrende Fagfæller saa op til S.-M. og diskuterede hans koloristiske Maksimer, bl. a. hans Anvendelse af den sorte Farve, saaledes som det ses i »Fattigfolk« og det legemsstore Portræt af Georg Brandes paa Universitetets Talerstol (1890; Forarbejde 1889 i Det kgl. Bibliotek).

I S.-M.s som i hans Hustrus (s. d.) kunstneriske Udvikling spiller Indtrykkene fra Studierejserne en betydelig Rolle. De foretog alle

deres Rejser i Fællesskab, og der foregik utvivlsomt en vidtgaende indbyrdes Paavirkning imellem dem. S.-M. har selv udtalt, at »hun har øvet en uhyre stærk Paavirkning paa mig«. Det kan næppe udredes nærmere, men der er Grund til at antage, at de Ideer, der for hende var forud givne, og hendes Karakterstyrke har været af stor Betydning for hans Indstilling til kunstneriske Problemer, modtagelig og temperamentsfuld, som han var, selv om han blev den, der gik forrest over for den nye Strømning, der viste sig mod 80'ernes Slutning. Umiddelbart efter den første Rejse til Italien 1888—89, hvor de begge især følte sig tiltrukne af den tidlige italienske Kunst, sker der et Omslag i hans Maleri. To Billeder, som Johan Rohde omtaler i sin Anmeldelse af Foraarsudstillingen 1890, og som Censurkomiteen havde forkastet, har efter Beskrivelsen været symbolistiske af Indhold og komponerede med en dekorativ Holdning for Øje, og paa Den frie Udstilling 1891 var S.-M. helt ude i de nye Tendenser med Portrættet af Billedhuggerinden Anne Marie Brodersen (senere Carl-Nielsen), hvis lyse Haar var belagt med Guld, og med et Landskab, hvor en Kornmark var behandlet paa samme Maade. Derefter fulgte den Række Billeder, der gjorde ham til en af Hovedmændene inden for det specifikke 90-Maleri, »Tre Kvinder« (eller »Sommeraften«, 1894, den Hirschsprungske Samling), en stiliseret Frisekomposition, holdt i dekorative Fladevirkninger, »Foraaret« (1895, sst.) af den unge Pige mellem Pilerakler og fløjttende Stære, et udpræget symbolistisk Idé-Maleri, og »Primavera« (eller »I Italien«, 1901, Aalborg Museum), hvor han atter har sluppet den stramme, dekorativt betonedes Formgivning, men som dog er et Monument over den Tids Skønhedsdyrkelse. Tillige delte S.-M. i høj Grad Nyromantikens Interesse for Kunsthaandværk og Kunstindustri. En Vugge, af ham selv betegnet »malet Træskulptur« (1893, Kunstindustrimuseet) gjorde Begyndelsen. Med overraskende Frodighed og Opfindsomhed producerede han Udkast til Smykker, Sølvarbejder (for Hofjuvelerer Michelsen), Apoteker-Etiketter, Bogomslag, Bogbind (for Petersen & Petersen, Gyldendal), Møbler (for Otto Meyer), Vægdekorationer. Baade Udkast og udførte Arbejder (bl. a. »Helena-Smykket« 1898) købtes i anseeligt Omfang til Kunstindustrimuseet. Det følger af sig selv, at man tog hans Evner i Brug ved Kbh.s Raadhus, hvor han bl. a. tegnede de træskaarne Haandværkerfigurer til Borgertrappen, og som kunstnerisk Leder ved Fajancefabrikken Alumina 1902—06 leverede han Udkast til de broget dekorerede Brugs-Fajancer, der hører til den Tids karakteristiske Frembringelser. Paa dette Omraade vandt S.-M. almin-

delig Anerkendelse, og han har en fremtrædende Stilling i Kunsthaandværks-Bevægelsen omkring Aarhundredskiftet.

Endnu gennem en Aarrække kunde S.-M. samle Opmærksomhed om de anselige Billeder, der kom fra hans Haand, f. Eks. de »Badende unge Piger« (1904) i Baaden, skildrede med en Understrøm af epikuræisk Livsglæde, »Paolo og Francesca« (1905), hvor han vel kom de engelske Præraffaeliter, som han kendte fra sine Ophold i London 1896, 1897 og 1899—1900, nærmest, og de unge Kvinder i den sværmeriske »Sankt Hans Nat« (1908). Til hans vægtigste Arbejder maa gennem hele hans Produktion regnes hans Portrætter, fra Schandorphs 1892 til Helge Rodes 1907 (Fr.borg) og Sigrid Undsets 1923, fra de senere Aar dog først og fremmest dem, han malede af sin Hustru, f. Eks. Helfigurbilledet 1903—04, hvor hun staar i den blomstrede Kjøle. Men Meningen om hans Arbejder blev mere og mere delte. Det laa baade i kunstneriske Grunde og i hans Holdning over for Offentligheden. Det Stilbegreb og de store Emners Betydning, som han kæmpede for, fandt ingen Jordbund i dansk Kunst efter Aarhundredskiftet, og det blev efterhaanden klart, at han under den Udvikling, han gennemgik, havde tilsat sit oprindelige koloristiske Talent. Med sine Angreb paa Fynboerne i »Bondemaler«-Fejden 1907 vendte han sig mod sin egen Generation og kom til at staa som reaktionær. Undertiden kunde der ogsaa ligge en udfordrende Sensation i hans Billeder, naar han indsatte Portrætter af kendte Personligheder (»Digteren«, 1912, med Portræt af Holger Drachmann; »De hellige tre Konger«, 1925, i Kbh.s K.F.U.M. med Professor J. L. Heibergs Ansigtstræk). Uden Hensyn til Modstand og Kritik borede han sig blot dybere ned i sin egen Opfattelse, og malerisk set blev hans Produktion efter Aarhundredskiftet en gradvis Nedgang, kulminerende i det store Gruppebillede af den internationale Kommission for Slesvig (1922, Rigsdagen).

S.-M. hørte til den snævre Inderkreds blandt Den frie Udstillings Stiftere 1891, men stod ofte i Modsætning til sine Kolleger og deltog sidste Gang i Udstillingen 1900. Derefter udstillede han atter paa Charlottenborg fra 1904 til sin Død. Han havde Arbejder paa Kunstnernes Studieskoles Udstilling 1896, Verdensudstillingen i Paris 1900, hvor han fik Bronzemedaille, den nordiske Udstilling i Kaiser Wilhelm-Museum i Krefeld 1902 og den danske Kunstindustri-Udstilling i Kunstgewerbemuseum i Berlin Dec. 1910—Febr. 1911. En Række anselige Privatudstillinger havde han, ligesom sine Studierejser, fælles med sin Hustru (s. d.). Fra 1892 drev han en Kunstscole, hvor bl. a. Bertha Dorph fik sin Uddannelse,

og i en Bog, »Kunstens Kilder« (1917) søgte han i Form af en kunsthistorisk Skildring at redegøre for sin Opfattelse af Kunstens Væsen som baseret paa Folkesamfølelsen, Fædrelandskærligheden i den oldgræske Kultur og paa Kristendommen i Middelalderen og Renæssancen. — R. 1919. — Portrætteret paa et Dobbeltportræt (»Ude« eller »Kammerater«, 1886) af H. og A. S.-M., malet af begge i Forening. Selvportræt paa Maleriet »Trækfuglene« 1909 (Studietegning hertil s. A.). Selvportræt i R. Galleria degli Uffizi i Firenze 1924 (malet Forstudie s. A.). Tegning af A. S.-M. 1887 og af Carl Jensen (Fr.borg) samt af Rasmus Christiansen, V. Afzelius og H. Jensenius.

Karl Madsen i Politiken 4. Juni 1886 og 31. Maj 1887. Samme i Kunstbladet 1888, S. 95. Samme i Tilskueren, VI, 1889, S. 416. Johan Rohde i Af Dagens Krønike, 1890, S. 361 ff. Emil Hannover i Ch. A. Been og Emil Hannover: Danmarks Malerkunst, II, 1903, S. 220 ff. Vilh. Wanscher i Dansk Tidsskrift, 1904, S. 413 ff. Samme i Ill. Tid. 24. Jan. 1909. Stenografisk Interview ved C. C. Clausen i Hver 8. Dag 31. Marts 1907. Harald Slott-Møller, Agnes Slott-Møller, 1934 (Smaa Kunstbøger Nr. 23). Berl. Tid. 15. Aug. 1934 og 21. Okt. 1937. Poul Uttenreitter: Fritz Syberg, 1935, S. 107—24. Sigurd Schultz i Nationaltidende 4. Febr. 1938.

Sigurd Schultz.

Smid, se Smith, Henrik.

Smidt. Slægten S. føres tilbage til Ejer af Rønshave Niels Pedersen S. (1727—99), der var Fader til Gaardejer i Smidstrup Peder S. (1763—1817) og til nedenn. Regeringsraad, Etatsraad Claus Langhaar S. (1761—1822), af hvis Sønner skal nævnes Postmester, Justitsraad Carl Christian S. (1799—1865) og Grosserer Wilhelm S. (1801—84) — en af Musikforeningens Stiftere —, der var Fader til nedenn. Grosserer, Konferensraad Claus Langhaar S. (1841—1918) og til Ejer af Nøbbøllegaard Henry Alfred Oxholm S. (1845—1920).

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 205—16.

Albert Fabritius.

Smidt, Carl Martin, f. 1872, Arkitekt og Arkæolog. F. 15. Okt. 1872 i Thyregod. Forældre: Sognepræst, sidst i Ejby og Dalby, Carl Marcus S. (1827—1910) og Magdalene Jacobsen (1843—1919). Gift 1° 28. Okt. 1902 i Ejby ved Køge med Billedhuggerinde Grethe Hammeleff, f. 8. Jan. 1880 paa Frbg. (gift 2° 1907 med Tandlæge Olaf Brahm, f. 1876, gift 1° 1904 med Agnes Kaaber, 1879—1905, 3° 1932 med Anna Agnes Sørensen, f. 1882), D. af Billedhugger Frederik H. (s. d.) og Hustru. Ægteskabet op-

løst 1907. 2° 29. Nov. 1912 paa Frbg. med Olga Ingeborg Olsson, f. 25. Marts 1888 i Kbh. (Pouls), D. af Kurvemager Gottfried O. (1848—92) og Bengta Persdotter (1848—1917).

Efter en femaarig Skolegang i Sorø blev S. privat dimitteret som Student 1891 i Kbh., besøgte en kort Tid Teknisk Skole, uddannede sig i de følgende Aar som Maler dels paa Kunstakademiet, dels i Zahrtmanns Skole og udstillede 1897—1900 en Række Portrætter paa Charlottenborg. Fra 1896 besøgte han atter Teknisk Skole og gik derfra 1898 ind i Kunstakademiets Arkitekturskole, samtidig med at han tegnede hos Arkitekterne Hans J. Holm og senere hos Anton Rosen. Uden at have taget Afgang fra Akademiet blev han 1910 Medlem af Akademisk Arkitektforening. Som Arkitekt har han bygget flere Kirker, bl. a. Ranum i Himmerland og Havnstrup i Hammerum Herred, den sidste i Forening med Arkitekt Harald Lønborg-Jensen, sammen med hvem han ogsaa har opført Nordfløjen paa Herregaarden Avnsbjerg, ligesom han har bistaaet ham som arkæologisk Undersøger ved en Række Restaureringer, bl. a. navnlig af St. Kathrine Kirke og Kloster i Ribe og Løgum Klosterkirke. Fra 1902 var S. nemlig kommet i Forbindelse med Nationalmuseets 2. Afdeling og knyttedes 1908 fast til Museet som dettes Medarbejder ved Mindesmærkernes Bevaring, en lignende Stilling som den, J. B. Løffler (s. d.) tidligere havde haft. Han har i denne Egenskab været Museet en god Mand baade som Deltager i dets systematiske Kirkeundersøgelser, hvor han i langt højere Grad end sin Forgænger gik til Bunds i Problemerne, og som Leder af en Række store og vigtige Udgravninger med efterfølgende Restaureringer. Som de betydeligste af disse kan nævnes Klosterruinerne i Vitskøl, Øm, Esrom og Maribo og Borgruiner o. l.: Kalø, Ravnsborg, Vordingborg og Kalundborg samt ikke mindst de berømte nordsjællandske Borge: Gurre, Søborg og Dronningholm ved Arresø. Han har her ikke blot vist sig som en fortrinlig og til det yderste omhyggelig Undersøger, men samtidig søgt at gøre Fundene forstaaelige og talende ved, hvor det lod sig gøre som i Øm, Maribo og Kalundborg, at lade dem indgaa som Led i Park- eller Haveanlæg. Foruden i talrige utrykte Indberetninger har han nedlagt sin store Viden i en Række Skrifter og Afhandlinger, der væsentlig samler sig om to Hovedemner: Klostrene, og da navnlig Cistercienserklostrene, og vore praktisk talt ikke behandlede middelalderlige Borge og Befæstningsanlæg. Hans Hovedværk er den store Monografi »Cistercienser-Kirken i Løgum« (1931); desuden har han i Sorøbogen behandlet Sorø, i »Aarbøger for nord. Oldkyndighed« Maribo (1935) og Esrom (1938) samt i

særskilte Smaaskrifter Øm (1934) og Vitskøl (i »Nationalmuseets blaa Bøger«, 1938). For Søborg har han gjort Rede i Aarbøgerne for 1934, men ellers er hans Borgstudier væsentlig fremkommet i »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« dels i Form af Monografier over Ravensborg (1929), Kalø (1932), Gurre (1933), Kalundborg (1936) og Dronningholm (1940), dels som mere almindelige Undersøgelser over forskellige Sider af Middelalderens Befæstningsanlæg (1934, 37, 39). Uden for hans øvrige Produktion falder hans store Afhandling om Arkitekt C. F. Hansen og hans Bygninger (»Tidsskrift for Industri«, XII, 1911), den første virkelig indgaaende Skildring af denne udmærkede Kunstner, der i ikke ringe Grad bidrog til at sætte ham paa den rette Plads efter de foregaaende Slægtleds Miskendelse. Den fremkom som Led i Kampen mod Spiret paa Frue Kirke, i hvilken S. deltog med den Ildhu, der er ham i Kødet baaret. — Portrætteret paa Gruppebillede af S. Wandel 1904.

Studenterne fra 1891, 1916, S. 257 f.

M. Mackeprang.

Smidt, Claus Langhaar, 1841—1918, Bankier, Grosserer. F. 22. Marts 1841 i Kbh. (Holmens), d. 17. April 1918 i Hellerup, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Kasserer hos Grosserer Hambro, senere Bankier, Grosserer Wilhelm S. (1801—84) og Claudine Emilie Oxholm (1816—64). Sønesøn af Regeringsraad Claus Langhaar S. (s. d.). Gift 2. Maj 1872 i Kbh. (Garn.) med Elisabeth Andrea Sass, f. 4. Maj 1845 i Kbh. (Garn.), d. 3. Marts 1940 i Hellerup, D. af Grosserer M. W. S. (s. d.) og 2. Hustru.

Efter at have gaaet i Efterslægtsselskabets Skole uddannedes S. som Forretningsmand først halvtredie Aar i Bordeaux, siden i Kbh., Bremen og i London, hvor han ved Baron Hambros Hjælp blev ansat i det store amerikanske Bankierhus Brown Shipley & Co. 1868 indtraadte han i S. & le Maires Bankierforretninger i Kbh., hvor navnlig de store Havariagenturer, Søassurance m. m. underlagdes ham. Da Firmaet 1884 traadte i Likvidation ved den ene af Stifternes Død, overtog S. en større Del af Husets Bankier- og Inkassoforretning og førte denne Forretning videre gennem mere end en Menneskealder med den største Omhu og Forsigtighed. Fra de Aar, han opholdt sig i Udlandet, havde han mange Forbindelser, ganske særlig med de store franske Vinhuse, hvis herværende Bankier han var. En Mand med S.s Dygtighed og fortrinlige Forbindelser var selvskeven til at indtage Bestyrelsespladser i flere betydende Aktieselskaber; saaledes kan det nævnes, at han 1896 indvalgtes til Medlem af Bankraadet for

Kbh.s Handelsbank og 1910—16 var Næstformand i dette. Endvidere sad han som Bestyrelsesmedlem i Christiansholms Fabriker, Kgl. octr. Sø-Assurance Kompagni, Livsforsikringsselskabet Danebroge og Plantageselskabet Dansk Vestindien. Desuden sad han i en Række filantropiske og patriotiske Selskaber og Komiteer, ofte som disses Hovedkasserer. Her nedlagde han et uegennyttigt og stort Arbejde. Hans største Indsats i denne Henseende var vel som Hovedkasserer for Den frivillige Selvbeskatning til Fædrelandets Forsvar (1885—97), men ogsaa for Børnearbejdet paa de dansk-vestindiske Øer, Bibelselskabet, Det kgl. Vajsenhus, Musikforeningen og Kunstforeningen og mange andre ofrede han Tid og Kræfter. Først 1917 trak han sig ud af aktiv Forretningsvirksomhed. — Etatsraad 1892. Konferensraad 1913. — R. 1887. K.² 1897. DM. 1908. — Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri fra Kbh.s Børs 1895.

Jens Vestberg.

Smidt, Claus Langhaar, 1761—1822, Embedsmand. F. 30. Sept. 1761 paa Rønshave, Smidstrup Sogn, d. 28. Dec. 1822 paa St. Croix, begr. i Christianssted. Forældre: Gaardejer Niels Pedersen S. (1727—99) og Catharina Margrethe Weiss (1730—99). Gift 25. Okt. 1795 i Magleby paa Amager med Christiane Schouboe, f. 13. Okt. 1773 i Vildbjerg, d. 13. Aug. 1869 i Kbh. (Trin.), D. af Sognepræst, sidst i Skuldelev og Selsø, Christian Christiansen S. (1736—87) og Ide Margrethe Schive (1742—1820).

S. blev 1779 Skriver og Kramboddreng i Fredericia, exam. jur. 1788. N. A. blev han Sessionsskriver i Ekstrakommissionen til Udførelse af Forordningen om Stavnsbaandets Løsning af 20. Juni 1788 og kom paa Vartpenge 1795. 1799 ansattes han som Birkeskriver ved Vesterland, Før og Amrom og s. A. som Birkeskriver ved Kronborg Distrikts Birk. Takket være sin dygtige Udførelse af Embederne blev han 1799 Skifteforvalter i Christianssteds Jurisdiktion paa St. Croix, og 1800 fik han betroet Hvervet som Medlem af Kommissionen for den vestindiske Gælds-Likvidation. 1807 blev han konst. Medlem af den vestindiske Regering og n. A. af Kommissionen for de danske og hollandske Laan. Han blev i Vestindien under den engelske Okkupation og stadfæstedes 1814 som Regeringsraad med Bibeholdelse af Skifteforvalter-Embedet. 1821 fik han kgl. Tilkendegivelse af »Vor allerhøieste Tilfredshed med hans Forhold som Medlem af den under den engelske Occupation af vore vestindiske Øer etablerede Laane-Commission for St. Croix«. S. beskrives som en »flittig, gavmild og gæstfri« Embedsmand. — Virkelig Kammerraad 1803. Etatsraad 1814. — R. 1815. —

Profiltegning ca. 1800. Maleri af J. C. F. Viertel 1820. Stik af A. Flint.

Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., V, 1902, S. 80—88. H. B. Dahlerup: Mit Livs Begivenheder, 1909, S. 34 f.

Kay Larsen (G. L. Grove).

Smidt, Peder, ca. 1673—1711, Legatstifter. F. ca. 1673 formentlig paa Vejlevgaard i Sallinge Herred, d. 26. Sept. 1711, begr. i Nørre Broby. Forældre: tidligere Borgmester i Helsingør og Stiftsskriver i Bergenhus Amt Niels Hansen S. (d. senest 1677, gift 1° med Karen Jensdatter Carrisia) og Else Pedersdatter (d. 1705, gift 1° 1655 med Professor Rasmus Hansen Brochmand, s. d., 3° med Peder Klingenberg, d. før 1699). Ugift.

Naar P. S. blev Fynbo, skyldtes det, at hans Fader i Slutningen af 1660'erne havde erhvervet Vejlevgaard med mere Gods i Sallinge Herred, og 1699 solgte Moderen dette Gods til sine to Børn af mellemste Ægteskab, Else Cathrine og Peder S. 1702 tilskødede han imidlertid Søsteren sin Part af Fællesejet, idet han selv havde erhvervet den nærliggende Lundegaard, som han snart efter begyndte at ombygge. Han synes at have været en noget ilter Natur, da han ikke blot kom i Strid med sine Haandværkere, men senere ogsaa med Søsterens Mand, Kommerceraad Lorents Petersen. 1709 fik han kgl. Bevilling til ved Testamente at disponere over sine Midler, hvilket skete i et udateret Testamente, oprettet til Fordel for Søsteren og hendes Datter Anke (Anneche, Anna), men hvis Svogeren eller til sin Tid Ankes Mand i mindste Maade befattede sig med dette Gods, skulde det være forfaldet til de fattige, og ligeledes skulde det, hvis de ikke efterlod sig Arvinger, tilfalde »de fattige og nødtørftige her udi Landet« (o: Fyn). Da Søsterdatteren som Enke efter General Adolph v. Neuberg (s. d.) var død 1752 uden Livsarvinger, skulde altsaa Lundegaard og Gods, i alt 412 Tdr. Htk., tilfalde de fattige i Fyn, og dette blev efter Retstrætter med andre interesserede til Virkelighed, da en Fundats for Lundegaards Stiftelse konfirmeredes 1754. Denne besidder endnu Hovedgaarden samt en stor Kapital for bortsolgt Bøndergods og kan paa dette Grundlag aarlig uddele ca. 65 000 Kr. til trængende paa Fyn. — Kancelliraad 1706. — Barneportræt i Konsistoriesalen, Odense.

Hans Knudsen: Lundegaards Stiftelse, 1929, S. 4—30. Personalhist. Tidsskr., VI, 1885, S. 6 f. V. Hostrup Schultz: Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd, 1906, S. 11.

Hans Knudsen.

Smidth. Slægten S. føres tilbage til Inspektør paa Korselitze Hans Jensen S. (1732—1813), hvis Sønner var Inspektør sst., senere Postmester i Nysted, Justitsraad Thomas S. (1774—1840) — Fader til nedenn. Kommandør i Søetaten Peder Hersleb Classen S. (1809—69) og til Møller i Rønnede, Justitsraad Jens Frederik Julius Beck S. (1815—90), hvis Sønner var nedenn. Papirfabrikant Gustav Carl Fangel S. (1853—1921) og Arkitekten Henrik Philip S. (1855—1938) — og Forfatteren og Oversætterten, Sognepræst til Aastrup, Professor Jens Hansen S. (1769—1847), hvis Søn nedenn. Skuespiller, Fiskerikonsulent Anthon Julius S. (1809—68) var gift med ligeledes nedenn. Skuespillerinde Betty (Betzy) Christiane S. (1818—92), f. Christensen; deres Sønner var Sognepræst i Rudkøbing Jens Kjørbo S. (1840—1900) og Herredsskriver i Nibe Adolph Julius S. (1843—1914), der var Fader til nedenn. Forfatter Thomas (Tom) Jens Julius S. (f. 1887). En Fætter til ovenn. Brødre Thomas og Jens Hansen S. var Forpagter paa Carlsfeldt Jens Andersen S., hvis Søn Byfoged i Skive, Kancelliraad Edvard Philip S. (1807—78) var Fader til de nedenn. Maleren Hans Ludvig S. (1839—1917) og Ingeniøren Verner Frederik Læssøe S. (1850—99).

Albert Fabritius.

Smidth, Anthon Julius, 1809—68, Skuespiller, Fiskerikonsulent. F. 21. Maj 1809 paa Falster(?), d. 1. Aug. 1868 i Kbh. (Frels.), begr. i Aastrup, Falster. Forældre: Sognepræst, senere Professor Jens Hansen S. (1769—1847, gift 1° 1793 med Johanna Cathrina Sophia Stahmer, ca. 1765—1814 (gift 1° 1781 med Assurancemægler Philipp Anton Greiff, 1746—85, gift 1° 1773 med Catharina Maria Marggrafen, d. 1780)) og Ellen Jessen (1776—1851, gift 1° 1797 med Sognepræst i Skelby og Gedesby, senere i Idstrup Philip Henrik Friedlieb, 1751—1806, gift 1° 1778 med Anna Marie Birgitte Seehusen, 1757—83, 2° 1785 med Karen Stampe, 1766—93). Gift 11. Juni 1836 i Kristiania med Skuespillerinde Betty (Betzy) Christiane Christensen, f. 5. Marts 1818 i Kbh. (Fødsst.), d. 31. Jan. 1892 sst., D. af Fyrværker i Artilleriet, senere »Tøjvarter« ved Korsør Arsenal Christian Frederik C. (ca. 1792—1833, senere gift med Marthe Marie Mortensen) og Trine Nielsen.

S. vilde studere, da han 1827 havde faaet Artium fra Herlufsholm, men efter Filosofikum gav han efter for Teaterlysten og debuterede 21. April 1834 som Clavigny i Scribes »Gesandten« paa Kristiania Teater, der dengang baade sprogligt og i Repertoirevalg var en Art Filial af Det kgl. Teater. Han skjulte sig

først under Navnet Ansichy, vel for lettere at kunne træde tilbage, hvis Forsøget ikke lykkedes, men da han ved sit smukke, aristokratiske Ydre og sin Dannelse efterhaanden vandt Anseelse i et stort Repertoire fra Shakespeares Jago til Hostrups Redaktør Grønholt, forblev han i Kristiania til Udgangen af Sæsonen 1853, hvorefter han tilhørte M. W. Bruns Selskab i de danske Provinser. Skønt Bjørnstjerne Bjørnson heftigt bekæmpede Dansk paa Scenen i Norge, var han personlig en god Ven af S. »Jeg følger ham som en Broder« og »den Mand holder jeg meget af«, skrev han om ham. Omsider, 46 Aar gammel, stod S. første Gang paa en københavnsk Scene, da han 14. Sept. 1855 spillede Godsejeren i »Ægtemandens Repræsentant« paa Casino, hans Virkeplads — med Undtagelse af en enkelt Sæson ved Folke-teatret — til han 18. Maj 1865 optraadte sidste Gang som Baron Ebersdorf i »En Spurv i Tranedans«. Blandt hans Roller var Kalifen i »Kalifen paa Eventyr«, kreeret af ham, Domherren i »Esmeralda«, Petruchio i »Trolde kan tæmmes« og Titelrollen i »Hr. Lauge med den tunge Haand«, men Repertoiret paa Casino kunde kun sjældent byde ham saadanne Opgaver, der stod paa Højde med hans Intelligens, og hvori han kunde gøre Virkning ved sit imponerende Ydre og sin Myndighed, og hver Gang, han søgte at naa sine Ønskers Maal, en Ansættelse ved Det kgl. Teater, mødte han Afslag. Uden for Scenen fik han Oprejsning paa et Omraade, som intet havde med hans Kunst at gøre. Under sit lange Ophold i Norge var han blevet stærkt fiskeriinteresseret, ikke i videnskabelig, men praktisk Forstand, og fra 1859 skrev han aarlige Indberetninger til Indenrigsministeriet om Fiskeriets Tilstand i Danmarks forskellige Dele. Efterhaanden indlagde han sig stor Fortjeneste ved at ophjælpe denne da forsømte Næringsvej. Han var utrættelig i at lære Fiskerne bedre Metoder, skaffe dem Redskaber og Transportmidler til Fangstens Afsætning, og efter at han var blevet Statens Konsulent, besøgte han som dens Repræsentant store Fiskeriudstillinger i Bergen og Boulogne for at indhøste Erfaringer, som kunde komme danske Fiskere til gode. »Der er ingen Tvivl om«, skrev Chefen for Biologisk Station, Dr. Blegvad 1936, »at S. som en forstandig, praktisk og kundskabsrig Mand ærligt har bestræbt sig for at opnaa Forbedringer for Dagens Fiskere«. Baade ude og hjemme vandt hans Virksomhed megen Anerkendelse, bl. a. modtog han, endnu medens han var Casino-Skuespiller, Fortjenstmedaillen i Guld. Uddrag af sine ministerielle Indberetninger udgav han 1866 for internationale

sagkyndige i Skriftet »La mer autour du Danemark«. — F. M. G. 1862. — Træsnit 1853.

Hans Hustru, *Betty S. f. Christensen*, hørte samtidig med Peter Schram og Carl Hagen til det Siboni'ske Musikkonservatoriums stemmebegavede Elever og optraadte første Gang ved dets Aftenunderholdning 24. Marts 1833; sin egentlige Debut fik hun 5. April 1836 som Catharine i »Lestocq« paa Det kgl. Teater, hvor hun ogsaa i Sæsonen 1849—50 forsøgte sig uden varigt Held. Men i Mellemtiden var hun ved Kristiania Teater blevet en meget yndet Skuespillerinde — ikke alene en kvik Soubrette, men ogsaa anvendelig i Lystspillet og Tragedien — for hvem de københavnske Privatscener stod aabne, skønt hun undertiden foretrak aarelange Udflugter til Bergens Teater (1868—69; 1873—75) og Provinserne. I tre Perioder var hun knyttet til Folketeatret, hvor hun ved hyggelig Apparition, Lune og klar Replik navnlig i den sidste Aarrække stod som en Modsætning til Julie Hansens groteske og ensartede Komik. De repræsenterede borgerlige Udgaver af de kgl. Skuespillerinder Julie Sødring og Louise Phister. Betty S.s Kunst var stilfærdig (Bedstemoder i »Ole Lukøje«), og hun varierede sine halvkomiske, godmodige Matroner, og da hun paa sin 65-aarige Fødselsdag (5. Marts 1883) fejrede 50-Aars Jubilæum (Fru Martin i »Fader og Søn«; Fru Pind i »Dalby Præstegaard«), var hun en meget afholdt Skuespillerinde, hvis Afgang blev beklaget. Hun optraadte sidste Gang 23. Dec. 1885 under et Gæstespil paa Casino som Stine i »Erik Ejegods Pilgrimsfærd«. — Træsnit 1873 og 1883 (efter Fotografi).

Om Anton S.: A. Leth og G. L. Wad: Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm, I, 1875, S. 210 f. Bjørnstjerne Bjørnson: Gro-tid, I—II, 1912. Om Betty S.: A. Aumont: Dansk Theater-Aarbog 1891—92, S. 128 ff. Om begge: Karl Schmidt: Meddelelser om Skuespil- og Theaterforhold i Odense, 1896. Erik Bøgh: Min første Forfatteretid, 1897, S. 179 f., 200 f. T. Blanc: Christiania Theaters Historie, 1899. Robert Neiiendam: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1919.

Robert Neiiendam.

Smidth, Betty, se Smidth, Anthon.

Smidth, Verner Frederik Læssøe, 1850—99, Ingeniør, Industriemand. F. 28. Maj 1850 i Kerteminde, d. 2. Juni 1899 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Byfoged og Byskriver i Kerteminde, senere Byfoged og Borgmester i Skive, Kancelliraad Edvard Philip S. (1807—78) og Karen Catharine Berg (1812—95). Gift 27. Maj 1887 i Skelskør med Katharina Dagmar Charlotte Gundersen Harboe, f. 15. Juni 1862 i Skelskør, D. af

Skibsreder og Brænderiejer Jørgen Gottfried Thuerecht H. (1824—90) og Laurine Frederikke Møller (1829—1911).

S. voksede op i Skive og oplevede her Krigen 1864. Efter endt Skolegang kom han 1866 i Lære paa et mekanisk Værksted i Randers. Efter Læretiden rejste han til Kbh., hvor han dels arbejdede i Faget og dels fulgte en Del af Undervisningen paa Polyteknisk Lærestanstalt. Nogen Eksamen tog han aldrig; hans Temperament og hans Syslen med de Problemer, der havde fanget hans Interesse, tillod ikke et regelbundet Eksamenstudium. 1873 rejste S. til Tyskland og opholdt sig først i Leipzig og senere i Chemnitz, hvor han i halvandet Aar arbejdede som Tegner paa en stor Maskinfabrik. 1875 kom han tilbage til Danmark og fik nu Ansættelse som Konstruktør hos Firmaet Rudolph Koefoed & Co., som bl. a. byggede Møllerimaskiner. Da der blev optaget en ny Kompagnon i Firmaet, som S. ikke sympatiserede med og ikke vilde samarbejde med, startede han Nytaar 1882, bestyret af en ældre Ven, Teglværksejer Gustav Kähler, sit eget raadgivende Ingeniørfirma med Mølleri- og Teglværksanlæg som Speciale. Hele Virksomheden kunde rummes i eet Værelse i hans Moders Lejlighed i en Villa, Margrethevej 6, men den begyndte hurtigt at vokse. S. kastede sig især over Teglværksteknikken, som dengang endnu brugte ret primitive Arbejdsmetoder, og hans Arbejde paa at forbedre Teknikken vakte hurtigt Interesse. 1884 fik S. overdraget Moderniseringen af Tjørnegaards Teglværk, s. A. knyttede han Poul Larsen (s. d.) til Firmaet, og n. A. ansattes Alex. Foss (s. d.). Paa dette Tidspunkt var Cementens Betydning som Bygningsmateriale i stærk Stigning, og fra en Del tyske Fabrikker indførtes der Cement, der for en stor Del stammede fra danske Raamaterialer. Ved et Besøg i Flensborg 1887 blev S. opmærksom derpaa og fik Øjet op for Cementindustriens Muligheder i Danmark, en Industri, han ogsaa ved Bekendtskab med Direktøren for Skånska Cement Aktiebolaget i Lomma, R. F. Berg, var kommet til at interessere sig for. 1887 fik S.s Firma overdraget Planlæggelsen af en stor ny Cementfabrik i Limhamn, Syd for Malmø. Fabrikken, der anlagdes efter nye tekniske Principper, vakte Opmærksomhed om det unge Firma, i hvilket Larsen og Foss s. A. indtraadte som Medindehavere, og Fabrikken har siden været førende i den svenske Cementindustri. 1888—89 byggede Firmaet Christiania Portland Cementfabrik, og 1890 opførte det sin første danske Cementfabrik paa Gaarden Rørdals Jord, Øst for Aalborg. Der fandtes ældre Cementfabrikker i Danmark, den første byggedes 1868 ved Ringsted, men de spillede

ikke nogen større Rolle over for den stigende Import af Cement, særlig fra Tyskland. Det var et Princip hos Firmaet at bevare en nær Forbindelse med de opførte Fabrikker for stedse at være i nær Tilknytning til Praksis, og i Løbet af faa Aar havde det Ledelsen af syv Teglværker, tre Cementfabrikker og et Kalkværk i Danmark og Sverige. Uden Vanskeligheder var Arbejdet ikke. De danske Fabrikker var handicappet ved at skulle betale Told af de Kul og Pakkematerialer, som anvendtes i Fabrikationen, medens udenlandske Fabrikker kunde indføre den færdige Cement toldfrit. Konkurrencen tvang Priserne ned til et Minimum, og hertil kom, at Landbrugskrisen havde svækket den indenlandske Købekraft, og at Amerika, hvor man hidtil havde kunnet afsætte Overskudsproduktionen, nu selv begyndte at bygge Fabrikker. S. arbejdede ufortrødent for at overvinde Vanskelighederne, det gjaldt bl. a. om at redde Aalborg Fabrikken, hvori Firmaet var stærkt økonomisk interesseret, og dette lykkedes ved Hjælp af den af S. opfundne Sandcement, en Cementmørtel til Erstatning for Kalkmørtel, som han tog Patent paa 1892. Trods Modstand blev den en Tid meget anvendt, bl. a. i Amerika, hvor Poul Larsen 1893 fik startet et Selskab til at arbejde med den; senere er den atter forladt. I disse Aar begyndte Firmaets Virksomhed i Udlandet at vokse stærkt. 1890 havde det aabnet et Kontor i London, 1893 fulgte et Kontor i Paris og et i St. Petersburg, og 1895 aabnedes et Kontor i New York. Medvirkende til at sikre Firmaets Position var det høje tekniske Stade, de tre Indehavere i nært Samarbejde stedse opretholdt. Typisk er saaledes den Revolutionering af Cementindustrien, som det iværksatte ved at indføre den af den danske Ingeniør M. J. Davidsen i Paris opfundne Rørmølle baade til Behandling af Raaprodukterne og til Formaling af de brændte Klinker, og hvis Anvendelse skyldtes den af S. opfundne Sandcement. Typisk er ligeledes Indførelsen af den af Poul Larsen i U. S. A. 1898 opdagede Roterovn. Den afløste den hidtil kendte Skaktovn og blev i Firmaets Udførelse en Verdensartikel. Kort før Aarhundredskiftet havde Firmaets Anlæg vundet Indpas i de fleste af Europas Lande, og i U. S. A. og f. Eks. i Rusland var saa godt som alle Cementfabrikker, som indtil Verdenskrigens Udbrud 1914 spillede en Rolle, bygget eller ombygget af Firmaet. I alt væsentligt havde man hidtil ladet Bygningen af de mange Maskiner, der anvendtes til de nye Fabrikker, udføre paa fremmede Maskinfabrikker, men 1898 begyndte Firmaet at opføre en stor Maskinfabrik i Valby. Kort efter at denne var sat i Drift i Forsommeren 1899, døde

S. ret pludselig. Firmaet førtes videre af Larsen og Foss og fik senere Dimensioner, som langt overgik, hvad der var naaet i S.s Tid. En vis Tilknytning til det har S.s Slægt stadig haft, og Mindet om S.s vindende Personlighed og store tekniske Snilde er stedse bevaret med stor Pietet. — Maleri af L. Tuxen hos F. L. Smidth & Co.

Alex Foss: Om Sandcement, Ingeniøren, II, 1893, S. 183 f. Sst., VIII, 1899, S. 179 f. P. Drachmann: F. L. Smidth 1882—1922, 1921.

Pool Vinding.

Smidth, Gustav Carl Fangel, 1853—1921, Papirfabrikant. F. 28. Maj 1853 i Rønnede Mølle, d. 27. Nov. 1921 i Hellerup, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Møller, senere Justitsraad Jens Frederik Julius Beck S. (1815—90) og Anna Henriette Høyer (1830—98). Gift 12. Nov. 1912 med Louise Maria Sakautzki, f. 9. Sept. 1852 i Friederichsdorf, Tyskland, d. 19. Sept. 1924 i Kbh. (gift 1° med Hagemann), D. af Godsejer Julius S. (d. 1906) og Emilie Saunus (d. 1899).

Efter at have taget Præliminæreksamen i Roskilde lærte S. Smedefaget i Stubbekøbing og blev 1874 Maskinassistent ved de sjællandske Jernbaner. Allerede to Aar efter fratraadte han imidlertid denne Stilling og blev Medindehaver af Maskinfirmaet A. C. Rasmussen & Co. i Stubbekøbing. Her virkede han til 1882, da han fandt en ny Stilling som Bestyrer af Kbh.s Fedtraffinaderi, men allerede to Aar efter skiftede han atter, idet han nu blev teknisk Inspektør for C. Ferslew & Co., hvormed fulgte Ledelsen af Frbg. Papirfabrik og Kattinge Cellulosefabrik. S. havde i disse forskellige Stillinger vist sig som en fremragende Tekniker med usædvanlige Evner for at disponere, og disse Evner kom til fuld Udfoldelse, da han 1893 overtog en betydelig Stilling inden for den norske Papirindustri. Som Disponent for Union Co. i Skien ledede han dette Selskabs store Anlæg, og S. Eyde benyttede ham som tilsynsførende ved et vanskeligt Ingeniørarbejde. Et godt Udtryk for den Anseelse, S. hurtigt erhvervede sig, har man deri, at de norske Papirfabrikanters Forening allerede 1897 valgte ham til Formand, og da han 1912 forlod Landet for atter at bosætte sig i Danmark, udnævntes han til Æresmedlem af saavel denne Forening som af den norske Papirindustri tekniske Forening. I tolv Aar var han dansk Konsul i Skien. Ved sin Hjemkomst til Danmark blev han Medlem af De forenede Papirfabrikkers Bestyrelse. Den polytekniske Ungdom i de to Lande, hvor S. virkede, nyder godt af to Legater, hvert paa 100 000 Kr., som han og hans Hustru 1918 skænkede, dels til

Polyteknisk Lærestalt i Kbh., dels til Norges tekniske Højskole i Trondhjem. — R. 1906.

H. I. Hannover i Ingeniøren, XXX, 1921, S. 691 f. Berl. Tid. 29. Nov. s. A.

P. Koch Jensen.

Smidth, Hans Ludvig, 1839—1917, Maler. F. 2. Okt. 1839 i Nakskov, d. 5. Maj 1917 paa Frbg., begr. sst. Broder til F. L. S. (s. d.). Ugift.

En Maler, en Naturelsker og en Poet, svejset sammen til en ubrydelig harmonisk Helhed, har skabt S.s Kunst. Hans Evner som Maler er iøjnefaldende, dobbelt fordi de er ensidigt udviklet. Naar bortses fra, at han har brugt Blyant og Pen til en Række Tegninger, der har Præg af hans Evner, men sjældent er ment som andet end Studier, er Oliefarven hans Udtryksmiddel; der er intet Tegn til, at han har fundet den utilstrækkelig for sine Formaal, Vandfarven spiller en ringe Rolle for ham, Fresken ingen, heller ikke Træsnit eller Radering. Han har ikke forladt Staffelimaleriets Format, og kun enkelte Gange har han malet egentlig store Billeder. I denne tekniske Ensighed eller Ensartethed minder han om L. A. Ring, der i høj Grad beundrede ham. Oliefarven er altsaa hans Medium, og faa danske Malere har behandlet den saa smukt som han; i Lyset bliver den klingende og ren, i Skyggen mættet; han er den fødte Kolorist, der raader over et kraftigt Farveregister, men en kromatisk Behandling er den naturlige for ham, Tone følger sig til Tone, det springende i Farven er ikke hans Sag, hans Billeder danner i Farve og Valører altid en tæt Helhed. I enkelte Billeder, f. Eks. Illustrationerne til Blichers »En Landsbydegns Dagbog« (ca. 1900, Kunstmuseet) nøjes han med at male graat i graat, i nogle af hans sidste og bedste Interiører fra Bondestuer (eet i Kunstmuseet) bestaar Motivet egentlig kun i et mesterligt gennemført Studie af dybe røde Farver.

Kun sjældent forlader S. i sin Kunst det sete Motiv eller i hvert Fald Motivet, der virker, som om det var set. Tallet paa hans direkte Naturstudier er enormt, og Rækken af Arbejder, i hvilke Studierne er koncentreret, er meget stor. Det er især den jyske Natur, der har hans dybe Kærlighed, og ingen anden Maler har saa enkelt og stærkt som han skildret navnlig den jyske Hedenatur; Sammenligningen med Blicher paatrænger sig uundgaaeligt og er berettiget, netop fordi S. er ganske ulitterær; Poesien i hans Værk er helt bundet til det maleriske. Men at hans Værk ikke er karakteriseret alene ved en Henviisning til hans sjældne Evner som Maler i Olie eller ved Bestemmelsen af ham som en fuldblods Naturalist,

det er givet. I Markedsscenerne eller Billederne fra Slavekrigen viser han sin ofte meget lune psykologiske Sans, en dyb Forstaaelse for den jyske Bondes Væsen, men især er der en rig poetisk Følelse i hans Skildringer af Karup Kirke med Storkene, der samler sig om Efteraaret (1893, Privateje), af Folkene paa Studekøretøjet, der i den sene Aften betragter det forbi kørende Tog, en virkningsfuld Antitese (1906, Ribe Museum), af Hedebranden ved Nattetid, af den jyske Aa med enkelte Figurer op mod Aftenhimlen, idet de vandrer over den høje Pælebro; Motiver af den Art har han Gang paa Gang varieret; undertiden kan i hans Folkelivsskildringer malerisk Bredde og djærv Karakteristik indgaa en saadan Forbindelse, at man kan tænke paa de bedste nederlandske Kunstners Opfattelse — »Pennekas Drallers Kjeltringebal« (1894, Hirschsprungs Saml.) eller »Uden for Høkerens Bod« (ca. 1905—10, Aarhus Museum).

S. har været en overordentlig flittig Arbejder, og i hans Værk er hans Levned; i det er alt, hvad der for ham har været væsentligt, i det kan hans Udvikling læses, tydeligt i de store Træk, men i Detailler ofte usikkert — han har kun sjældent dateret sine Billeder. Af ydre Begivenheder rummer hans Liv de færrest mulige, ikke engang en Rejse uden for Landets Grænser, i hvert Fald ikke længere end til Flensborg! Jylland saa han første Gang femten Aar gammel, da Faderen som Embedsmand flyttede fra Øerne til Skive. 1858 blev han Student fra Viborg, og 1861 afbrød han det medicinske Studium for at blive Maler, hvorefter han i nogle Aar gik paa Akademiet; senere, 1870—71, arbejdede han paa Vilhelm Kyhns »Aftenakademi«, og der er nok Grund til at betone denne Forbindelse med Kyhn. De ældre Billeder, fra 60'erne og 70'erne, viser i det hele endnu Slægtskab med den ældre og samtidige danske Skole, ved omhyggelig Behandling og fin Indtrængen i Motivet, f. Eks. i Studierne til det store Billede »Gæssene drives hjem« (Privateje), med hvilket han 1875 konkurrerede til den Neuhausen'ske Præmie; han havde fortjent at vinde den, Billedet hører til de bedste i Tidens Kunst og viser en overraskende, fint behersket, glidende Rytme, mens Kunstmuseets Billede et Par Aar senere, »En Fremmed spørger om Vej«, der endnu er ufrit som Komposition, bragte ham Præmien. Senere blev for S. som for andre af den Tids Malere Kompositionens Kunst i høj Grad et Spørgsmaal om Billedets Afskæring, som han mange Gange klarer som en Mester; et Eksempel er »Hjemkørsel« fra 90'ernes Begyndelse (Privateje).

Familiens efterhaanden gunstige økonomiske Forhold — Bro-

deren var F. L. S. — og Tro paa S.s Evner gav ham det fornødne Rygstød i de følgende Aartier, da hans Kunst bestandigt vandt i Bredde og Selvstændighed, samtidig med at Publikum næsten svigtede ham; endnu i vort Aarhundredes Begyndelse solgte han sine bedste Studier for Spotpris, først derefter vaagnede endelig Forstaaelsen af hans Betydning, samtidig med at hans Kunst kulminerede. Hans Alderdomsproduktion er igen et Vidnesbyrd om hans Evners Rækkevidde, thi skønt han bestandigt kredsede om de samme Emner, var han saa langt fra at gentage sig selv, at han tværtimod stedse blev magtfuldere — og enklere — i sin maleriske Udtryksform. Det store ufuldendte Billede af Færgen til Fuur (Privateje), der er hans sidste, hører til det mest monumentale i hans Produktion.

Malet Selvportræt 1905 (Privateje). Malet Portræt af Knud Larsen ca. 1895 (Charlottensborg). Træsnit af C. Poulsen 1884.

Tilskueren, XXXII, 1915, I, S. 169—84 (af Carl V. Petersen). Johs. V. Jensen: Aarbog, 1917, S. 184—201. Ill. Tid. 13. Maj 1917 (af J. E. Hohlenberg). Kunstmuseets Aarsskr., 1917, S. 81—90 (Karl Madsen: Blicher-Illustrationer af H. S.) og 1932, S. 65—76 (J. Sthyr: Tegninger af H. S. i Kobberstiksamlingen). Vor Tid, II, 1918, S. 256 f. (af Viggo Johansen). F. Hendriksen: En dansk Kunstnerkreds, 1928 (se Registeret). Skivebogen, XXIII, 1931, S. 155—71 (af Otto L. Sørensen og Sigfred Lauritzen). J. Sthyr: Malerier af H. S., 1933.

Leo Swane.

Smidth, Peder Hersleb Classen, 1809—69, Søofficer. F. 14. April 1809 paa Korselitze, d. 10. Juni 1869 i Karlsbad, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Inspektør paa Korselitze, senere Postmester i Nysted, Justitsraad Thomas S. (1774—1840) og Margrethe Elisabeth Friedlieb (1783—1851). Gift 27. April 1844 i Stubbekøbing med Nicoline Benzon, f. 14. April 1818 i Stubbekøbing, d. 18. Febr. 1887 i Kbh. (Holmens), D. af Agent og Købmand Lorenz Jacob B. (1790—1864) og Kirstine Hansen (1793—1862).

S. blev Kadet 1822, Sekondløjtnant 1831, Premierløjtnant 1840, Kaptajnløjtnant 1849, Kaptajn 1857 og Orlogskaptajn 1858. Af hans Udkommandoer skal nævnes, at han 1832—33 var med Korvetten »Diana« til Vestindien, 1842 med Fregatten »Thetis« til Middelhavet og 1844—45 næstkommanderende i Dampskibet »Hekla« i Eskadre i Middelhavet (se under C. E. Mourier). Ved Hjemkomsten fra dette Togt tiltraadte han Tjeneste hos Kronprins Frederik (VII.), til hvem han i Aarenes Løb knyttedes meget nøje. 1846 ledsagede han ham paa Togt med Fregatten »Gefion« til Madeira. Kort efter Frederik VII.s Tronbestigelse

blev S. Adjudant hos ham, en Tjeneste, der dog undertiden blev afbrudt ved Udkommandoer, saaledes 1848, da han var næstkommanderende i Korvetten »Galathea«, 1854, da han var Chef for Briggen »Mercurius« og 1857—58, da han var Chef for Briggen »Ørnen« til Vestindien. 1861—63 førte han Kongeskibet »Slesvig«, med hvilket han sidstnævnte Aar bragte Kong Frederik VII.s Lig fra Holnæs til Kbh. Nov. 1864 stillede han à la suite i Søetaten, men vedblev at tjene som Adjudant hos Kongen, indtil han 1868 fik Afsked med Kommandørs Karakter. S. var en smuk og repræsentativ Officer, der egnede sig udmærket til Hoftjeneste. Han var en interesseret Sejlsportsmand og var 1866 en af Stifterne af Dansk Forening for Lystsejlad. — R. 1848. DM. s. A. K.² 1867. K.¹ 1868. — Kammerjunker 1848. Kammerherre 1859. — Blyantstegning af Th. W. Pedersen 1842 (Officererne paa »Thetis«) (Fr.borg). Portrætteret paa J. V. Gertners Maleri af Caroline Amalies Kroning (Rosenborg).

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XXVII, 1892, S. 16. H. B. Dahlerup: Mit Livs Begivenheder, II, 1815—48, 1909 (se Registeret). C. Behrend og H. Topsøe-Jensen: H. C. Andersens Brevveksling med Edv. og Henriette Collin, I, 1933, S. 276; V, 1936, S. 74.

Th. Topsøe-Jensen.

Smidth, Thomas (Tom) Jens Julius, f. 1887, Forfatter. F. 20. Aug. 1887 i Nystad i Finland. Forældre: Telegrafist i Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, senere Herredsskriver i Nibe Adolph Julius S. (1843—1914) og Skuespillerinde Anna Elisabeth Kathrine Petersen (1857—1936). Gift 28. Marts 1918 i Kbh. (Anna) med Sekretær ved Hovedkontoret for Den danske Regerings Komité til Forplejning af syge Krigsfanger, senere Kontorchef ved Dansk Røde Kors, Afdelingen for Kbh. og Omegn Anna-Kathrine Thora Elisabeth Emilie Kjertmann, f. 12. Dec. 1884 i Kbh. (Johs.), D. af Skuespiller Holger Emil Ramshardt K. (1844—85) og Skuespillerinde Clara Julie Christensen (1855—1939, gift 2° 1893 med Teaterdirektør Hjalmar Otto Schønfeld, 1864—1924).

Faderen var romantisk og eventyrlysten og havde i sin Ungdom bl. a. været Gaucho i Argentina; han besad stort Fortællertalent og var musikalsk. Moderen var en poetisk Natur, belæst og i Besiddelse af en fintfølelse Sans for Naturskønhed. Af stor Betydning for S.s Forfatterskab blev Barndomsaarene i Finland; herfra har han hentet Stoffet til sine bedste Prosating. Han gik i den svenske Folkeskole i Nystad og frekventerede et Aar det svenske Realgymnasium i Åbo; 1899 flyttede han og Moderen til Aalborg, og 1906 blev han Student herfra. De foretrukne Fag

var Græsk, Latin og Historie, og Klassikerne forblev hans Yndlingslæsning. Efter Filosofikum studerede han Filologi og Litteraturhistorie — Studieophold i Jena, Heidelberg og Strassburg —, men tog ingen afsluttende Eksamen. Da Faderen døde, maatte han klare sig selv og var i nogle Aar Vikar ved Købmandsskolen; siden fik han Ansættelse i Pressens Illustrationsbureau, hvorfra han kom ind paa Martins Forlag. Her udførte han i Aarene 1918—36 et stort og mangesidigt Arbejde som Forfatter, Konsulent, Oversætter og Redaktør.

S. har ikke i Offentligheden formaaet at tilkæmpe sig den Plads, hans Talent berettiger ham til. Han debuterede 1920 med Digtsamlingen »De skønne Skyer«; af andre Digtsamlinger er der »Længslernes Bog« (1921), »Solbilleder« (i »Unge Digteres Foraarsbog«, 1922), »Hav og Stjerner« (1923) og »Kærtegn« (1925). Disse Samlinger viser S. som en særpræget, ikke let tilgængelig Lyriker, hvis klassiske Dannelse har sat sig Spor i Valget af Stilfigurer, Metrer og Motiver, en Drømmer og Skønhedsdyrker, hvis Vers er lidenskabelige Kærlighedserklæringer til Jorden og Kvinden. 1923 kom Novellesamlingen »Finmark«, der giver et stærkt Indtryk af finsk Mentalitet; det primitive, det irrationelle, det passionerede finder her Udtryk i en snart lyrisk bred, snart episk knap, lidt gammeldags Stil. 1926 kom Novellen »Profeten Grootemann«, 1928 Romanen »Excelsior« (»Forgiftet Elskov«) og 1935 den store to-Binds Roman »Hvor Oprør avles«. Fra 1939 foreligger Hørespillet »Lemminkäinen« med Emne fra Kalevala. Af Oversættelser kan fremhæves Værker af Cervantes, Victor Hugo, Joseph Conrad, Marcel Proust og Bernhard Kellermann. Nævnes maa endnu, at S. har været en flittig Bidragyder til Tidsskrifterne »Klinte« og »Vild Hvede«.

»Hvor Oprør avles« er S.s Hovedværk, og heri skildrer han Finland, som han lærte det at kende i sine Barneaar. Han tegner et Billede af de forskellige Klasser og Milieuer: Embedsmænd, Smuglere, Bønder, Fiskere etc. i en Opløsningstid, en Tid med stærke nationale og sociale Brydninger, der i Bogen er set nedefra. Den spænder over tre Sommermaaneder, i Løbet af hvilke en Række dramatiske Begivenheder, der kulminerer i et lokalt Oprør, finder Sted. Hovedpersonerne Toivo og Hilma er mere at opfatte som Symboler end som virkelige Mennesker; de er Laan fra Folkeeventyrets Verden. Romanen er et magtfuldt og fantasifuldt Tidsbillede, skrevet med lyrisk Patos, fin Ironi og dyb Humor.

Tegninger af Erik Jerk 1921, Hjorth-Nielsen 1935 og Ernst Hansen 1937.

Felix Nørgaard.

Smith. Af de forskellige Familier, der fører Professionsnavnet Smed i Formen S., er den mest betydningsfulde sikkert den norsk-danske Slægt, der føres tilbage til Lauritz Olufsen Smed (d. 1652) i Kristiania, som maaske var Søn af den 1639 sst. forekommende Oluf Nielsen Smed. L. O. S. var Fader til Kommercekommisær Lauritz Lauritzøn (d. 1686), hvis Sønner Højesteretsprokurator, Generalfiskal Troels Lauritzen S. (1672—1730) og Handelsmand i Drammen Anders Larsen S. (d. 1727) var Stamfædre for henholdsvis den danske og norske Linie af Slægten. Af Anders Larsen S.s Linie, der har spillet en fremtrædende Rolle i Drammens Forretningsliv, skal nævnes Sønnen Handelsmand Gabriel S. (1718—69), der var Bedstefader til den kendte norske Botaniker Professor Christen S. (1785—1816). Troels Lauritzen S. (1672—1730) var Fader til Højesteretsprokurator, Kancelliraad Caspar Vilhelm S. (1709—38), til Anna Dorothea S. (1713—77), der ægtede Justitsraad Bredo v. Munthe af Morgenstjerne (1701—57, s. d.), og til Generalfiskal Friderich S. (1717—77) samt til Sognepræst i Mern Peder S. (1707—95), af hvis Børn skal nævnes Kirstine Kathrine S. (1752—1830), gift med Sognepræst i Everdrup Lago Mathias Wedel (1752—1827, s. d.), og Sognepræst i Holbæk og Merløse Provst Troels S. (1744—1823); af dennes Børn skal nævnes Overretsprokurator Caspar Vilhelm S. (1776—1811) — hvis nedenn. Søn Filologen Caspar Vilhelm S. (1811—81) var Fader til den ligeledes nedenn. Billedhugger Carl Wilhelm Daniel (Rohl) S. (1848—1900) — Petra Ottilia S. (1778—1847), der ægtede Mekanikeren Nicolai Jacob Marstrand (1770—1829, s. d.), Mille Johanne S. (1789—1869), gift med Maleren Christian Gottlieb Kratzenstein Stub (1783—1816, s. d.), og Frederikke Agnethe S. (1792—1858), der ægtede Borgmester og Byfoged, Etatsraad Lauritz Foss (1787—1875), samt nedenn. Sognepræst i Stege, Provst Daniel Peter S. (1782—1871), der var Fader til nedenn. Sognepræst i Skelskør Troels Frederik Plum S. (1813—80) — hvis Sønnesøn er Biskop i Aalborg Daniel Peter v. Huth S. (f. 1890) — og til Sognepræst i Korup og Ubberud Caspar Nicolay S. (1815—91), hvis Søn Oberstløjtnant Troels Frederik Plum Troels-S. (f. 1871), ligesom sine Fætre, tog Navneforandring til Troels-S.

A. Juel: Drammensfamilien Smith, 1934.

Albert Fabritius.

Smith, Birket, se Birket-Smith.

Smith, Caspar Vilhelm (ved Daaben Kaspar Vilhelm), 1811—81, slavisk Filolog. F. 16. Juni 1811 i Kbh. (Fødsst.), d. 4.

Sept. 1881 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Overretsprokurator Caspar Wilhelm S. (1776—1811) og Cathrina Jacobine Tauber (1789—1879, gift 2° 1818 med Overlærer i Nykøbing F., senere Rektor i Kolding P. G. Fibiger, s. d.). Gift 18. Aug. 1847 i Berlin med Johanna Sophia Friederike Röhl, f. 13. Dec. 1815 i Neubrandenburg, d. 22. Okt. 1892 i Kbh. (gift 1° med Ministerialbud i Berlin Gottlob Scheunchen, d. 1843), D. af Handskemager Carl Friedrich R. (ca. 1784—1841) og Anna Margaretha Prigge (Brinck).

S. blev født to Maaneder efter sin Faders Død. Hans Moder flyttede snart efter til Roskilde til sin Fader Rektor Tauber og boede der, til hun 1818 giftede sig igen. S. gik i Skole i Nykøbing og fra 1822 i Kolding, hvor han blev Student 1829. Hans Arbejde hemmedes i Ungdomsaarene en Del af Sygdom — en Slags epileptiske Anfald, som dog efterhaanden helt fortog sig. Hans Interesser delte sig mellem Filosofi og Filologi. 1840 tog han filologisk Embedseksamen, og da han 1841 begav sig ud paa en Udenlandsrejse, var det med den Tanke at forbinde sproglige og filosofiske Studier. Allerede under sit Ophold i Berlin 1841—42 indsaa han dog Nødvendigheden af at begrænse sig, og han helligede sig derefter Studiet af de slaviske Sprog. I Berlin havde han sat sig grundigt ind i Polsk. Han fortsatte Studierne i Krakow, Wien, Pest og Prag, idet han overalt ikke blot forøgede sit Kendskab til de forskellige slaviske Sprog, men ogsaa søgte at gøre sig fortrolig med Slavernes Liv og Tankegang. 1845 var han paa ny i Berlin, hvor han udgav sit første Arbejde »Grammatik der polnischen Sprache« (2. neu bearb. Aufl. 1864). Efter Hjemkomsten fra denne Rejse vilde han gerne have besøgt Rusland, men opnaaede hverken da eller senere den nødvendige Understøttelse dertil; derimod fik han 1846 under nogle Maaneders Ophold i Königsberg Lejlighed til at studere Litauisk. Som Slavist havde han kun ringe Udsigt til et Levebrød her hjemme; han bestemte sig derfor til at søge en Adjunktplads og blev 1847 ansat ved Roskilde Katedralskole. Hans Hovedfag her blev Dansk. Først efter flere Aars Forløb viste der sig Udsigt for S. til en Ansættelse ved Universitetet, idet det blev mere og mere ønskeligt at faa de slaviske Sprog repræsenteret der. I Løbet af et Par Aar, hvor han blev delvis fritaget for sit Skolearbejde, udarbejdede han tre Afhandlinger under Fællestitlen »De locis quibusdam grammaticæ linguarum Balticarum et Slavonicarum« (1857—59). Ved den tredie af disse Afhandlinger erhvervede han 1859 den filosofiske Doktorgrad — med Fritagelse for det mundtlige For-

svar, da ingen her hjemme var i Stand til at bedømme Afhandlingen. Til Gengæld maatte han fra Fagmænd i Udlandet skaffe Vidnesbyrd om dette og sine andre Arbejders videnskabelige Værd. 1859 blev han ansat som Docent ved Universitetet i slavisk Sprog og Litteratur. 1865 fik han Professortitlen, men frasagde sig den 1871. 1876 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. — Som Universitetslærer virkede S. med den største Samvittighedsfuldhed og kæmpede energisk mod de Vanskeligheder, han mødte som sit Fags første Repræsentant her hjemme. Det tog Tid, inden Bibliotekerne fik anskaffet blot den nødvendigeste Litteratur. Sin videnskabelige Produktion fortsatte han med sin udmærkede Oversættelse af Nestors russiske Krønike, forsynet med værdifulde Noter (1869), et Værk, der har Betydning ogsaa for nordisk Historie. Senere fulgte »Kortfattet Lære om de russiske Verber« (1871) og »De verbis imperfectivis et perfectivis in lingvis Slavonicis« (Univ. Progr. Nov. 1875). Efter hans Død udkom »Russisk Litteraturhistorie fra Peter den Stores Tid til Begyndelsen af dette Aarhundrede« (1882), udg. af hans Svoger S. B. Thrige. — Ved en Række mere eller mindre populære Afhandlinger i forskellige Tidsskrifter søgte han at udbrede Kendskabet til slaviske Forhold, saaledes »Serbisk Folkepoesi« (1857), »Russisk Folkepoesi« (1869), »Om de i den første Del af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel bøhmisk Poesi og deres Kritik« (1862—63), »Den bøhmiske Nationalitets Kamp og Sejr gennem Hussitismen« (1867), »Om Moskoviternes eller Storrussernes Nationalitet« (1870) o. fl. — S.s litterære Virksomhed strakte sig ogsaa uden for det slaviske Omraade. Som Kender og Elsker af Holberg viser han sig i sit Skrift »Om Holbergs Levnet og populære Skrifter« (1858); i sine ældre Aar udgav han et Indlæg i Striden om Tro og Viden: »Credo quia absurdum« (1870). — S. udmærkede sig baade som Menneske og som Videnskabsmand ved sin store Retsindighed, Samvittighedsfuldhed og Sandhedskærlighed. Han gik aldrig paa Akkord med sin Overbevisning. Karakteristisk for ham var tillige hans store Beskedenhed og en ejendommelig Humor. — R. 1878. — Træsnit 1881.

Univ. Progr. Nov. 1860, S. 96—100. Ill. Tid. 18. Sept. 1881. C. W. Smith: Russisk Litteraturhistorie, 1882, Fortale. J. Fibiger: Mit Liv og Levned, 1898, S. 13, 23, 31, 35 f., 131—35. *Vilhelm Thomsen (Helene Crone)*.*

Smith, Carl Wilhelm Daniel (Röhl, Rohl), 1848—1900, Billedhugger. F. 3. April 1848 i Roskilde, d. 20. Aug. 1900 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Adjunkt ved Roskilde Katedralskole,

senere Docent ved Universitetet, Professor, Dr. phil. C. W. S. (s. d.) og Hustru. Gift 12. Juli 1878 i Kbh. (Johs.) med Birgitte Sara Christiane Heramb, f. 15. April 1847 i Taagerup, Lolland, d. 19. Juni 1921 i Kbh., D. af Sognepræst, sidst i Errindlev og Olstrup, Thor Johan Christian H. (1816—58) og Sara Ernestine Mariane v. Ditten (1818—87).

S. kom som purung ind paa H. V. Bissens Værksted. Han var hans Elev to og et halvt Aar, dimitteredes derefter fra det tekniske Institut til Kunstakademiet og søgte dette fra Okt. 1865, til han bestod Afgangsprøven Marts 1870. Allerede 1868 var han begyndt at udstille Buster paa Charlottenborg Foraarsudstilling, og han vandt Akademiets mindre Guldmedaille 1873 med Statuen »Den saarede Philoktetes«. De følgende Aar førte S. en ret omflakkende Tilværelse. 1875 rejste han til Berlin, hvor han blev halvandet Aar og studerede hos Albert Wolff. Her udførte han Statuen »Ajás«, der opnaaede Bronzemedaille paa Verdensudstillingen i Paris 1878 og blev købt til Galleriet paa Christiansborg, men tilintetgjordes ved Slottets Brand 1884. Febr. 1877 drog han for Anckers Legat til Italien, modellerede i Rom Statuen »Bellerophon« og rejste derefter Nov. s. A. til Wien, hvor han slog sig ned for at arbejde. 1878 var han hjemme kort Tid, men tog atter udenlands og opholdt sig for to Aars Akademistipendier i Italien og Wien til 1881. I Wien nød han Theophilus Hansens Bevaagenhed og skal have haft Bestillinger paa Statuer til Parlamentsbygningen. Efter Hjemkomsten var han knyttet til Akademiet som Undervisningsassistent 1882—85, udstillede adskillige Portrætbuster (bl. a. 1883 Borgmester Hans Nansen til Fr.borg, 1886 Lensgreve Chr. E. M. Holstein, opstillet i Ledreborg Park) og havde en Del store Opgaver, saaledes fire Kolossalstatuer af Moses, Johannes den Døber, Irenæos og Athanasios til Marmorkirken, seks Figurer til Eremitagen og Statuer af J. L. Heiberg og Henrik Hertz til det nu nedrevne Dagmar-teaters Façade. Da Forholdene ikke des mindre syntes ham for smaa, udvandrede han Sept. 1886 til Amerika. Herovre satte Dansk-Amerikaneren Niels Poulsen ham i Gang ved en Bestilling paa tolv Portrætmedailloner af amerikanske Forfattere, bl. a. Mark Twain, til Public Library i Springfield. Dermed indførtes han i betydende Kredse i Staterne. Et Gennembrud fik han med Kolossalstatuen af Benjamin Franklin, der bestiltes til Verdensudstillingen i Chicago 1893, hvor den stod foran Electricity Hall, og som senere opstilledes foran Universitetet i Philadelphia. S. bosatte sig nu i Chicago og udfoldede en storstilet Virksomhed, omfattende Portrætbuster, Relieffer (f. Eks. til den tyske Opera i

Chicago), Gravmæler og Monumenter, til Dels af meget store Dimensioner. Foruden Statuen af Oberst Henry Montgomery i Memphis (Tennessee) udførte han »Fort Dearborn Massacre-Monument« (med en kæmpestor Indianergruppe) i Chicago og »Iowa State Soldiers' and Sailors' Monument« i Des Moines. Endelig sejrede han ærefuldt i Konkurrencen 1895 om Nationalmindesmærket for General W. T. Sherman i Washington, omfattende en Rytterstatue, Figurgrupper og Relieffer. Dette, som er hans Hovedværk, naaede han ikke at afslutte. Det fuldførtes 1903 af Billedhuggerne Lauritz Jensen, Stephan Sinding og Carl Bonnesen. Med disse Arbejder vandt S. et højt anset Navn i Amerika som sin Tids betydeligste amerikanske Billedhugger. — Her hjemme udstillede S. paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1868—91, 1906. Der findes Arbejder af ham i Kunstmuseet (Bronzebuste af Indianerhøvdingen Kicking Bear fra Iowa-Monumentet), Glyptoteket (Relieffet »Demosthenes taler til Folket«, 1879) og Museet paa Koldinghus (en omfattende Samling af Originalmodeller og Udkast).

Politiken 19. Juni 1899 og 23. Aug. 1900. Ill. Tid. 2. Sept. 1900. Beskrivelse og Fortegnelse over Carl Rohl-Smith Samlingen i Kunstmuseet paa Koldinghus, u. A. (med Biografi). M. Salmonsens: Brogede Minder fra fyrretyve Aars Ophold i Chicago, 1913, S. 121—24.

Sigurd Schultz.

Smith, Daniel Peter, 1782—1871, Præst. F. 23. Sept. 1782 i Mern, d. 4. April 1871 i Stege, begr. sst. Forældre: Sognepræst, senere i Holbæk og Merløse, Provst Troels S. (1744—1823, gift 2° 1807 med Abelone Lottrup, 1770—1832, gift 1° 1789 med Byfoged i Hillerød Peter Johan Tønnesen, 1749—1804) og Anna Agnete Plum (1752—1805). Gift 31. Okt. 1806 i Holbæk med Nicoline (Line) Sophie Friise Colding, f. 7. Febr. 1783 i Kbh. (Nic.), d. 20. Marts 1864 i Stege, D. af Kina-Kaptajn, kar. Løjtnant i Søetaten, senere Købmand i Holbæk Andreas Andreasen C. (1738—1808) og Antoinette Augusta Holck (1746—1843).

Efter en trang Skoletid i Roskilde blev S. Student 1800 og gav sig under Vægten af Slægtens Traditioner til at studere Teologi. 1804 tog han Attestats, blev 1805 Alumnus paa Elers Kollegium og s. A. optaget i Moldenhawers pædagogiske Seminarium, hvorfra han 1806 tog Afgangseksamen. Uden større Lyst til gejstlig Virksomhed blev han s. A. Adjunkt (1814 Overlærer) ved sin gamle Skole i Roskilde og virkede her som en nidkær, om end undertiden vistnok vel temperamentsfuld, Lærer. 1815 blev han Sognepræst i Sakskebøbing, et Embede, der passede ham godt,

bortset fra, at han paadrog sig en meget trykkende Gæld ved at genopbygge Præstegaarden. Teologisk var S. oprindelig paa-virket af Rationalismen, men allerede tidligt førtes han ad selv-stændig Vej — uden at være Discipel hverken af Mynster eller Grundtvig — til en positiv Kristendomsopfattelse og fastholdt bestemt Forsoningen og Kristi Guddommelighed. Snart fik S. Ry som en dygtig Præst, og 1819 kaldtes han til Horslunde og Nordlunde. 1820 blev han Provst i Lollands Nørre Herred, 1829 tillige i Sønder Herred. I Horslunde traadte han i nær Forbin-delse med den gamle Statsminister C. D. Reventlow paa Peder-strup, der blev ham en faderlig Ven, og med Biskop P. O. Boisen. Det var da rimeligt, at S., der nærrede en levende Interesse for pædagogiske Spørgsmaal, 1820 blev Meddirektør for Seminariet i Vesterborg. 1834 forflyttedes S. til Stege og var tillige 1834—55 Provst i Møenbo Herred og (til 1845) i Baarse Herred. 1856 blev han Jubellærer, og 1858 tog han sin Afsked. — Foruden en Række spredte Bidrag, Indlæg, Salmer, Digte o. l. i Blade og Tidsskrifter foreligger fra S.s Haand enkelte større Skrifter. Her-iblandt kan fremhæves Mindebladene om W. H. F. Abrahamson og hans Søn (1815), en Andagtsbog af et mærkeligt konkret Til-snit »Kirken og dens store Festsdage« (1826) og en historisk be-tydningsfuld Udsigt over det Vesterborgske Seminariums Skæbne (1831). Først og fremmest bør dog nævnes hans Erindringer, der baade giver et godt Indblik i Forfatterens livfulde, alsidigt interes-serede Personlighed og indeholder en Række værdifulde Træk til Belysning af Tidens Kulturhistorie. Heri findes bl. a. den be- kendte Skildring af Grundtvigs Oplæsning af »Roskilde-Rim« ved Landemodet 1811. — R. 1836. DM. 1856.

Erindringer i Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84, S. 657—96 og i Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., I, 1886, S. 161—203; II, 1887, S. 1—45; III, 1888, S. 1—26. Budstikken, udg. af F. E. Boisen, XX, 1871, S. 242—46. Præstehistoriske Samlinger, I, 1933, S. 301—12. Biskop, Dr. theol. G. P. Brammers Ungdomsliv, udg. af Johs. Kok, 1884, S. 209. Johs. Fibiger: Mit Liv og Levned, 1898, S. 79. Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder til P. Hjort, I, 1867, S. 443. Domprovsten i Roskilde (Memoirer og Breve X), 1909, S. 59, 121. J. P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835—1853, udg. af Bjørn Kornerup, II, 1937, S. 47.

Bjørn Kornerup.

Smith (ved Daaben Andersen), Margrethe **Emilie** Forgeron, f. 1887, Solodanserinde. F. 4. Aug. 1887 i Kbh. (Trin.). Moder: Maren Kirstine Sørensen (1868—1941, gift 1890 med Balletdan-ser, Komponist Ludvig Theodor S., 1850—1924, der 1903 adop-terede E. S.). Ugift.

Adoptivfaderen forberedte E. S. til Balletskolen paa Det kgl. Teater, hvor hun blev optaget 1897 og fik Hans Beck til Lærer. Maj 1901 udførte hun Fanny i »Konservatoriet« og havde flere mindre Partier, inden hun brød igennem som Columbine i »Harlekins Millioner« (9. Dec. 1906). I Perioden mellem Ellen Price og Ulla Poulsen repræsenterede E. S. Bournonvilles Muse. Hendes elegante, yndefulde, lidt vege Kunst blev støttet af en Skønhed, der mindede om Anna Larssens og talte til Hjerterne. Blikket var sjælfuldt, i Reglen sænket, naar hun dansede, Smilet baade lyst og vemodigt. Blandt hendes Roller var Sylfiden, Maria i »Toreadoren« og Hilde i »Et Folkesagn«. Ogsaa i Udlandet, paa Operaen i Stockholm og Coliseum i London, gjorde hendes poetiske Personlighed Indtryk paa et Publikum, som ellers var vant til mere fejende og teknisk Dans. Men tidligt tvang tiltagende Døvhed hende til at tage sin Afsked, og 25. Maj 1922 dansede hun sidste Gang Columbine (1. Akt) og Hilde (3. Akt). — Modeleret af Hans Tegner paa Danserindebrønden (Grønnehave, Helsingør). Buste af H. Chr. Petersen 1912. — E. S.s Halvbroder *Kaj Forgeron S.* (f. 15. Dec. 1900) uddannedes ogsaa paa Balletskolen, men rejste fra 1920 med Börlins svenske Danse-Ensemble i Europa og Amerika. Da han kom tilbage, udnævntes han 1927 til Solodanser og var en dygtig Partner til Elna Ørnberg og Elna Lassen; i to Sæsoner (1928—30) forsøgtes han som Balletmester, men forlod derefter Teatret.

Ellen Price i Teatret, XIII, 1913—14, S. 10.

Robert Neiiendam.

Smith, Frederik Ludvig Erik, 1829—93, Personalhistoriker. F. 30. Juni 1829 paa Toftegaard ved Aabybro, d. 12. Sept. 1893 i Vejle, begr. i Kalundborg. Forældre: Forpagter, senere Proprietær Rasmus S. (1790—1860) og Caroline Louise Heiberg (1802—49). Ugift.

S. blev Student 1849 fra Horsens, var Lærer i Fysik ved det v. Westenske Institut 1851—52, Koleralæge ved Suhmsgades Lazaret 1853, blev cand. med. 1857, var 1857—59 Kandidat ved Almindelig Hospital og 1859—62 ved sammes Lemmeafdeling, samt 1860—61 tillige konst. Underlæge ved Garnisons Sygehus. 1862—64 studerede han Hygiejne og Retslægevidenskab i Schweiz, Italien og Frankrig, var Kandidat ved Fødselsstiftelsen 1864—65 og Reserve-læge ved Kommnehospitalets Afd. II 1865—67; 1867—68 var han i Tyskland, Spanien, Frankrig og Belgien; ved sin Hjemkomst nedsatte han sig 1869 som praktiserende Læge i Vejle, hvor han fra 1877 tillige var Sygehuslæge. S. var en samvittighedsfuld og

erfaren Læge og beskæftigede sig i sin Fritid ivrigt med Lægernes Personalthistorie. Han var Medudgiver af 4. og 5. Udg. af »Den danske Lægestand« (1872 og 85), og hans efterladte Samlinger til Standens Personalthistorie, der efter hans Død skænkedes af hans Plejedatter til Det kgl. Bibliotek, opbevares i elleve Kapsler i Kwart, hvoraf over Halvdelen omfatter de danske Lægers Forfatterskab, men ogsaa Resten, de egentlige Personalialia, indeholder adskilligt, som ikke er medtaget i Carøes Lægestater. — R. 1890.

G. F. Heiberg: Slægten Heiberg, 1907, S. 117. Vejle Amts Avis 13., 15. og 18. Sept. 1893. Berl. Tid. 16. Dec. 1939.

Th. Hauch-Fausbøll.

Smith, Henrik, d. 1563, Humanist, Folkeskribent. F. uvist naar i Malmø, d. 1563 sst. Forældre: Peiter Vejgere ♂: Vejer-mester (d. 1519) og Bente. Gift 23. Jan. 1530 i Nederlandene med Barbara Sasse's, der overlevede ham.

Modsat Broderen Herman Vejgere, Rævebogens Oversætter, kaldte H. S. sig ikke efter Faderens Bestilling, heller ikke, da han selv blev Indehaver af den; »henrich smyth, veyere i malmø« hedder det i Underskriften paa et egenhændigt Brev fra Marts 1552. Den første Gang, han nævnes, er 1514, da han i Juni immatrikuleredes ved Universitetet i Rostock, hvor han n. A. tog Bakkalaaurgraden; 1517—18 var han i Leipzig, som Korrektør bistaaende den ansete Bogtrykker Melchior Lotter ved nye Udgaver af forskellige af Christiern Pedersens Skrifter, og i Dec. 1519 siges han nylig at være vendt hjem. Med et lignende Arbejde af en tysk Skolemand som Forlæg udgav han i Marts 1520 i Kbh. »Hortulus synonymorum«, en Samling af enstydige Ord, undertiden med vedføjede danske Oversættelser, til Brug for Undervisning i Latin; Terents, Cicero og Virgil fremhæves som Mønstre, men sit særlige Præg af humanistisk Programskrift faar Bogen ved Fortalen, der skyldes Studiefællen fra Rostock Petrus Parvus (s. d.), hvis Lovprisning af Melanchton og Luther som den nye Tids Mænd for en Del beror paa H. S.s mundtlige Meddelelser. Selv kaldes denne i et Brev fra den katolsksindede Kannik Hans Laurentsen (s. d.), skrevet 1528, men omtalende Forhold i Kbh. i Sigbrits Tid, for »alle Lutheraneres Ynder og Beskytter«; hvorvidt han har haft en Indflydelse, der svarer til de stærke Ord, vides imidlertid ikke. Derimod er det sikkert, at han var blandt dem, som 1523 fulgte Christian II. i Landflygtigheden. Efter sit eget Udsagn mange Aar senere »rettede« han i Wittenberg den Oversættelse af det Ny Testamente, der blev til paa Kongens Foranledning, og som udkom 1524, trykt af Melchior Lotter i

Leipzig; ved Slutningen af Apostelbrevene og Apokalypsen staar hans Forbogstaver, og støttet til sproglige Grunde har man tildelt ham selvstændig Andel i Oversættelsen. Under Betegnelsen Hans Mikkelsens »Dreng« eller »Svend« forekommer han gentagne Gange i Breve fra dette og de følgende Aar; sammen med sin Herre fængsledes han i Juli 1528 efter Befaling af Regentinden i Nederlandene, den stærkt katolsksindede Margrethe af Østrig, og alene Kong Christians personlige Indgriben frelste dem fra Døden paa Kætterbaalet. Da Hans Mikkelsen i Okt. 1531 fulgte med paa Toget til Norge, fik H. S. det Hverv at ledsage hans Kone og Døtre hjem over Land; endnu i Juni 1532 opholdt de sig i Mecklenburg, i Juli s. A. førtes Christian II. som Fange til Sønderborg, og de rejste tilbage til Nederlandene.

Naar H. S. vendte hjem, vides ikke; først efter Grevefejdens Ophør træffes hans Navn. 1536 udgav han i Malmø »En Bog om Pestelentzis Aarsage, foruaring och legedom der emod«, der 1557 udkom i forøget og forbedret Udgave og er den første i sin Slags hos os; den efterfulgtes 1537 sst. af »En liden Dyalogus eller Catechismus«, Samtaler om kristelige Troslærdomme, sikkert ligesom Pestbogen efter fremmede Forbilleder. Om hans personlige Forhold fra da af og til hans Død haves kun sparsomme Efterretninger. Uvist naar blev han Vejermester i sin Fødeby; selv fortæller han, at han en Tid praktiserede som Læge, men opgav det, da han havde Tab deraf, uden at han derfor mistede Lysten til at virke i Lægekunstens Tjeneste. Med Fortale af Professor Christian Torkelsen Morsing, Datidens højeste hjemlige medicinske Autoritet, udgav han, tilegnet Ejeren af Bæltebjerg i Skaane Claus Urne, som var stærkt interesseret i Havevæsen, 1546 »Een skøn, loestig, ny vrtegaardt«, en Gennemgang af de forskellige Lægeplanter med Tillæg om Tilberedelse af Sirupper, Olier, Kompotter o. l.; derefter fulgte, tilegnede henholdsvis Mogens Gyldenstjerne, Herluf Trolle, Antonius Bryske og Ane Urne, Claus Urnes Frue, 1557 fire andre Lægebøger: en Anvisning for Bartskaarere, en Bog om Menneskets Vand samt to nye »Urtegaarde«, hvoraf den ene handlede om Kvinders og Børns Sygdomme. Som de tidligere er ogsaa disse Bearbejdelser af fremmede, mest tyske, Læge- og Apotekerbøger, men desuden er Christiern Pedersens Lægebog benyttet, hvortil kommer egen Erfaring og Husraad, som velvillige Mennesker meddelte ham. Det hele medicinske Forfatterskab samledes 1577 under Titlen »H. S.s Lægebog«, der har faaet en eksempelløs Udbredelse og bevaret hans Navn i Folkets Bevidsthed Slægtled efter Slægtled lige til

vore Dage; endnu i det 19. og 20. Aarh. er Bogen eller Dele af den Gang efter Gang blevet oplagt paa ny. Sin Skribentvirksomhed i teologisk Retning genoptog han 1560 i Tilknytning til Bibeloversættelsen af 1550 med »Taffle oc Register, flittelig tilhaabe dragen aff den Hellige Scrifft«, vor første Bibelkonkordans, der befandtes saa formaalstjenlig, at et Kongebrev 1566 paabød dens Anskaffelse til Kirkerne i Skaane, hvilket 1568 udstraktes til ogsaa at gælde for Sjælland. Det sidste Skrift fra hans Haand er »Libellus vocum Latinarum cum interpretatione Danica«, der udkom 1563, en Glosebog, indeholdende 6 300 latinske Ord og dansk Oversættelse til hvert enkelt af dem, et for sin Tid med Flid udført Arbejde, værdifuldt for dansk Leksikografi og Sprog-historie.

H. S. havde efter eget Sigende et Sind, der aldrig kunde finde Ro eller Hvile uden i Arbejde, og som aldrig var mere uroligt, end naar han intet havde at bestille — en Udtalelse, som stemmer godt med et andet Udsagn af ham, at efterdi han ikke altid havde Lejlighed til at skrive om Dagen, gjorde han det om Natten. Om hans Flid vidner ikke blot de trykte Værker, men ogsaa andre, som det ikke lykkedes ham at faa frem paa Prent. Med en ældre Oversættelse af Rasmus Jensen, Byskriver i Ystad, som Grundlag gennemsaa, rettede og forbedrede han 1549 Skaanske Lov, »i mange Stykker forøget efter adskillige gamle Lovbøger«, og tilvejebragte herigennem en Tekst, der er Grundstammen i de eftermiddelalderlige Haandskrifter af Loven. 1557 meddelte han i Urtebogens Dedikation til Antonius Bryske, at han arbejdede paa en Aarvog om de mærkeligste Mænd og deres Gerninger fra Verdens Begyndelse til Nutiden. Skriftet, der blev benyttet bl. a. af Huitfeldt, er i sin Helhed gaaet tabt ved Universitetsbibliotekets Brand 1728, men udførlige Uddrag haves, som for hans egen Tid er af Værdi. Om H. S. selv fortælles intet, men ved Omtalen af Hans Mikkelsen gøres Rede for dennes Fortjenester af Malmø By, og da Petrus Parvus dør, bemærkes, at han »var en af de allerførste, som hjalp det latinske rette Tungemaal op her i Skolerne«; paa samme Maade hedder det om Morsing, at han »var og en af de første, som lærte Børnene i Danmarkes Rige det rette latinske Tungemaal, der han var Skolemester til Vor Frues Skole i København«.

Livet og dets Krav gjorde H. S. til Folkeskribent, men han glemte ikke sin Ungdoms humanistiske Indstilling.

Udgave af H. S.s Aarvog ved H. F. Rørdam i Historiske Kildeskrifter, I, 1873, S. 571—650; Bearbejdelsen af Skaanske Lov ved

J. Brøndum-Nielsen og Svend Aakjær i Danmarks gamle Landskabslove, I, 1, 1933, S. 265—466.

L. Weibull i Skånska samlingar, IV, 1, 1894—95, S. 1—63. — C. Molbech: Nye danske Magazin, V, 1827, S. 242. H. F. Rørdam: Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen, 1867, S. 36—42. Vilh. Andersen: Tider og Typer. Erasmus, I, 1907, S. 103 ff. J. Brøndum-Nielsen: Sproglig forfatterbestemmelse, 1914, S. 37 ff. P. Hauberg i Farmaceut. Tid., XXVI, 1916, S. 565 f. Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, I, 1924—26, S. 7 f. — C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning af Christiern II's og Frederik I's Historie, I, 1854, S. 537. Aarsbetretninger fra Geheimearchivet, VI, 1876—82, Tillæg S. 15. A. Hofmeister: Die Matrikel der Universität Rostock, II, 1891, S. 57, 63. Nord. tidskr. för bok- og bibl. väsen, XXIII, 1936, S. 88.

Carl S. Petersen.

Smith, Johannes Lem, 1789—1849, Legatstifter. F. 29. Aug. 1789 i Kbh. (Holmens), d. 6. April 1849 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Overkrigskommissær, senere Kontorchef og Sportelkasserer i Admiralitetet, Etatsraad Frederik Christian S. (1761—1821) og Helvig Aagesen (1758—1814). Ugift.

S. blev Student 1809, privat dimitteret, cand. jur. 1813, indtraadte i Admiralitetet og blev Fuldmægtig 1815, udnævntes 1822 til Auditør ved Søetatens samlede Ret og 1824 til 3. Assessor i Kbh.s Politiret, men maatte 1827 tage sin Afsked paa Grund af Sygdom. Han havde efter sine Forældre arvet en Del Jordegods, som tidligere havde hørt under Svenstrup; dette og sin øvrige Formue skænkede han ved Testamente af 28. Aug. 1848 til Kbh.s Universitet som et Legat til Understøttelse for studerende, »der have opvakt grundet Haab om, at de med Tiden ville præstere noget mere end Almindeligt«. Legatet, der nu udgør over 600 000 Kr., anvendes fortrinsvis til Støtte af Kandidater og Doktorer.

H. P. Selmer: Nekrologiske Samlinger, II, 1852, S. 92 ff. Samling af de for Universitetets Legater gjældende Bestemmelser, 1890, S. 540—52.

Sofus Elvius (Poul Engelstoft)*

Smith, Jeppe Hansen, 1759—1821, Læge, Instrumentmager. Døbt 1. April 1759 i Skjoldborg ved Thisted, d. 5. Nov. 1821 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Smed Hans Christensen (d. senest 1775) og Dorthea Povlsdatter (ca. 1712—75). Ugift.

S. blev allerede som Dreng sat i Urmagerlære; kort efter døde begge hans Forældre, og han prøvede i de følgende Aar flere

forskellige Haandværk, indtil han sytten Aar gammel blev udlært Snedkersvend. Han nedsatte sig nu i Landsbyen Torsted nær Thisted og drev bl. a. Snedkeri og Bødkeri; efterhaanden udvidede han sin Bedrift til ogsaa at omfatte Vognmageri og Husbygning og til at beskæftige fjorten Lærlinge. S. besad imidlertid en ubetvingelig Lyst til Læsning, og en skønne Dag opgav han Haandværket og tog til Aalborg for at blive Student. Efter halvandet Aars Forløb slap hans Penge op, og han tog nu det dristige Skridt at rejse til Kbh., hvor han takket være sine gode Anbefalinger fik Lov til at bo hos den medicinske Professor C. F. Rottbøll, der 1783 skaffede ham Plads som Medhjælper hos en Kirurg. Tre Aar efter var han naaet saa vidt, at han selv fik Brev paa at være Kirurg og Barber, og 1789 blev han med Rottbøll som Præceptor Student. N. A. tog han anden Eksamen, og 1794 fik han endelig, 35 Aar gammel, medicinsk Eksamen. For at opretholde Livet havde han maattet undervise i Fysik, og dette fortsatte han med ogsaa efter at have taget Eksamen. Ved denne Undervisning savnede han ofte Apparater til at vise sine Elever Forsøg, og i Forening med en ung Nordmand begyndte han da selv at forfærdige fysiske, senere ogsaa optiske og matematiske Instrumenter. Det viste sig snart, at der var Brug for en Virksomhed af denne Art; inden han ret vidste af det, havde han — samtidig med at han fortsatte sin Undervisning og praktiserede som Læge — en hel Fabrik med flere Lærlinge i Gang; blandt hans Lærlinge fra en noget senere Tid kan nævnes Brødrene J. C. og F. A. Thiele. Om den Anseelse, hans Etablisement nød, vidner, at da det under Bombardementet 1807 var blevet delvis ødelagt, fik han et Laan paa 12 000 Rdl. af Fonden ad usus publicos til Indretning af nye Lokaler. Baade til den optiske Telegraf og til Marinen leverede han Instrumenter, og ogsaa i Udlandet fandt Kikkerter og Mikroskoper fra »Professor S.s Etablisement« Afsætning. 1812 skænkede S. 400 Rdl. til Universitetet, en Slags Tilbagebetaling af de Understøttelser, han i sin Tid havde modtaget, og samme Beløb gav han Valkendorfs Kollegium, hvor han nogle Aar havde haft Fribolig. Fra 1813 holdt han Forelæsninger over teknisk Kemi, ledsaget af Eksperimenter, og blandt hans talrige Tilhørere fandtes baade Videnskabsmænd og Haandværkere. Efter hans Død førtes hans Etablisement videre af hans Brodersøn Christen S. og en anden af hans Elever Peder Hansen, men efter disses Død mistede det efterhaanden sin førende Stilling. — Zoologen Japetus Steenstrups Fader havde som Student boet hos S. og mindedes ham

ved at opkalde sin Søn efter ham: Japetus (latiniseret af Jeppe) S. Steenstrup. — Tit. Professor 1806. — R. 1809.

C. Nyrop: Bidrag til den danske Industris Hist., 1873, S. 63—114. P. L. Hald i Hist. Aarbog f. Thisted Amt, 1912, S. 53—58. *Svend Dahl.*

Smith, Jonathan, f. 1877, Amtsassessor. F. 25. Maj 1877 i Højer. Forældre: Urmager, senere Tandtekniker Hans Nissen S. (1845—1926) og Helene Margrethe Nielsen (1843—1917). Gift 11. Sept. 1908 i Bryrup med George Lorentze (Lolo) Vedel, f. 6. April 1885 paa Fuglsang, Vinding Sogn, Tyrsting Herred, D. af Gaardejer i Vinding Sogn, senere Stationsforstander i Bryrup Ernst Anders V. (1846—1926) og Anna Margrethe Vilhelmine Jensen (1858—1937).

S. voksede op i et dansksindet Hjem. Han tog Tandlægeeksamen i Berlin 1899 og fik n. A. Praksis i Aabenraa. I sin Studietid færdedes han i de danske Studenters Kreds i Berlin og blev allerede i disse Aar Medlem af de nationale Foreninger. Udrustet med ikke almindelige juridiske Anlæg erhvervede han sig omfattende Kendskab til tysk Ret, og snart droges der i den nationale Kamp Nytte af hans Indsigt. I Tiden efter Aarhundredskiftet havde den frivillige Gymnastik faaet et stort Opsving i danske Kredse i Nord-slesvig, men ca. 1906 søgte Myndighederne at standse dette Arbejde ved af Lederne at kræve officiel Tilladelse til Undervisning af unge under atten Aar. Her greb S. nu ind, idet han i »Modersmaalet« 2. Febr. 1907 paa eget Ansvar indrykkede en Opfordring til ikke at respektere Myndighedernes Forbud. Aarelange Processer udsprang heraf, men de bevirkede dels, at Forfølgelserne for en Tid ebbede ud, dels, at Interessen for det gymnastiske Arbejde øgedes. S. har selv i en Pjece »Ein Kampf um die rechtliche Stellung des Turnunterrichts« (1909) redegjort for Sagen. S. udbyggede i disse Aar yderligere sin juridiske Viden og ydede Befolkningen Vejledning i preussisk Lovgivning, dels i Pjecer, dels ved Foredrag bl. a. ved Vælgerforeningens socialpolitiske Kursus. 1908 knyttedes han til Vælgerforeningen som dennes juridiske Konsulent. Han var 1904 flyttet til Haderslev, og her valgtes han 1910 ind i Kredsdagen, hvor i disse Aar den gamle Kreds af danske Medlemmer afløstes af yngre Kræfter. Han stod her i nært Samarbejde med Julius Nielsen, og hans Lovkyndighed og sikre Beherskelse af det tyske Sprog gjorde ham til en for Landraaden tit besværlig Modstander. — Aug. 1914 var han blandt de fængslede. 1915—18 var han indkaldt til Militærtjeneste. Da P. J. Refshauge Jan. 1920 blev Landraad i Haderslev Amt, blev S. hans Sekretær og efter

hans Fratræden Amtsassessor ved den internationale Kommission. Det var et Ønske hos den sønderjyske Befolkning, at der gjordes Brug af S.s juridiske Indsigt, ved at han kom til at beklæde en Stilling i den danske Administration, og dette blev imødekommet ved hans Udnævnelse til Amtsassessor hos Amtmanden i Haderslev. Da denne Stilling blev nedlagt 1927, blev han konstitueret som Amtsforvalter i Sønderborg 1928—36, og fra 1936 har han været stillet til Raadighed for Ulykkesforsikringen og for Sygekassevæsenet.

Sønderjydsk Centralforenings Festskrift, 1920, S. 60—74. Adler Lund: Sønderjydsk Idrætsforening 1903—28, 1932, S. 30—36.

Hans Lund.

Smith, Juliane (Julie), se Paetz.

Smith, Ludvig August, 1820—1906, Genremaler. F. 21. Nov. 1820 i Kbh. (Garn.), d. 12. Nov. 1906 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Skibsfører Morten Peter S. (1776—1835) og Magdalene Dorothea Scheel (1780—1853). Gift 4. Dec. 1864 i Kbh. (Johs.) med Margrethe Petersen, f. 24. Dec. 1843 i Ribe, d. 4. Aug. 1877 i Kbh. (Stef.), D. af Slagtermester Nicolai P. (1807—83) og Ane Cathrine Erichnauer (1818—92).

S. var Elev af Kunstakademiet fra 1834 og malede hos Eckersberg. 1840 vandt han den store Sølvmedaille (for en 1841 udstillet Tegning), hvorefter hans akademiske Karriere synes at være sluttet. Han udstillede med Mellemrum fra 1839 til 1887, og efter Katalogerne at dømme bestaar hans Produktion hovedsageligt af realistiske Genremalerier fra Nutiden. Af disse kan nævnes det kulturhistorisk interessante, stærkt satiriske »En københavnsk Familie« (1861), der ligesom andre af hans Arbejder blev gengivet litografisk og vandt Popularitet. Enkelte historiske Billeder slutter sig hertil. S. var desuden virksom som Portrætmaler. Arbejder af ham ses sjældent i Kunsthandelen. — Selvportræt i Tegning (Fr.borg). Tegning af J. V. Gertner 1839 (sst.).

S. Schultz: Dansk Genremaleri, 1928, S. 9.

Henrik Bramsen.

Smith, Laurids (Lars), 1754—94, Præst, filosofisk Forfatter. F. 12. April 1754 i Kbh. (Nic.), d. 22. Marts 1794 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Fuldmægtig hos Grev Berckentin, senere kgl. Toldbetjent Hans Jørgen S. (ca. 1726—71) og Anna Kirstine Schyth (ca. 1726—tidligst 87). Gift 19. Nov. 1779 i Kbh. (Petri) med Christiane Friedericka Speerfeldt, f. 27. Juli 1760 i Pyritz i Pommern, d. 10. Maj 1830 i Kbh. (Holmens), D. af

Acciseinspektør Heinrich Johann S. og Anna Rosina Christiana Wiehe.

S. blev Student 1772 fra Vor Frue Skole i Kbh. Tidligt viste han sig som et lyst Hoved, levende interesseret i alle Slags aandelige Spørgsmaal. Disputerelysten og i Besiddelse af en flydende latinsk Tunge var han en sikker Mand som Opponent ved de akademiske Disputationer, hvorfor han snart kom til at gaa under Kendingsnavnet »S. ex auditorio«. 1776 blev han Lærer i Filosofi og i de skønne Videnskaber ved Landkadetakademiet, 1780 tillige ved Søkadetakademiet, 1779 fik han tillagt Titlen Professor philosophiae. Om den Betydning, han tillagde Filosofien, opfattet som Indøvelse i grundig Selvtænkning, vidner hans lille Skrift »Om Philosophiens Natur og Nytte, i sær for Krigshøvedsmændene« (1779). Samtidig med sin Lærergerning tog S. ivrigt Del i Tidens litterære Forhandlinger. 1775 blev han Medstifter af Det danske Litteraturselskab, 1778—80 var han Medudgiver af »Det almindelige Danske Bibliothek«, desuden af Litteraturjournalen, og oftere indblandedes han i Døgnets Pennefejder. 1780 tog han saaledes kraftigt til Genmæle mod Aug. Hennings i Olavidesfejden, og 1782 skrev han et meget skarpt Indlæg i Striden om Bastholms Oversættelse af det nye Testamente, hvad der kostede ham Venkabet med Bastholm, hvem han tidligere havde sat meget højt. — 1780 blev S. Rektor i Nykøbing F., men allerede n. A. forflyttedes han som Rektor til Trondhjem. Her viste han sig som en dygtig Skoleleder og var i det hele tilfreds med sin Stilling, selv om han maatte opleve en Del Genvordigheder paa Grund af en ondartet Discipel. Sagen fik et Omfang, der ikke svarede til dens indre Betydning, vendte for en Tid Stemningen i Byen mod S., men bragte ham til sidst en fuldstændig Oprejsning. Ogsaa i andre Henseender var han virksom i Trondhjem: han fik stiftet »Borgerklubben« (1783), udgav et lille Tidsskrift »Samleren« (1784) og blev 1784 Sekretær i Det kgl. norske Videnskabers Selskab. I Længden kunde S. dog ikke finde sig til Rette i Trondhjem, og da han paa en Rejse til Kbh. havde vundet en varm Beskytter i Kronprins Frederiks Lærer Johan Bülow, arbejdede han paa at komme bort. Han besluttede sig nu til at gaa den gejstlige Vej, fik som titulær Professor ekstraordinært Fritagelse for at tage Attestats og blev 1785 Sognepræst i Vejle og Hornstrup. 1786 valgtes han tillige til Provst i Nørvang Herred, 1788 forflyttedes han som Sognepræst til Frbg. og Hvidovre, n. A. blev han 2. residerende Kapellan ved Holmens Kirke, og 1792 udnævntes han til Slotspræst ved Fredensborg samt Sognepræst i Asminderød og Grøn-

holt. 1789 havde han fra Göttingen faaet den teologiske Doktorgrad paa en Afhandling om Frihedens Begreb »De libertate humana atque divina«.

S.s Embedsbane viser, at han rent lokalt havde svært ved at slaa sig til Ro. Ogsaa andre Sider af hans Liv kendetegnes af den samme nervøse Rastløshed. Stærkt fornemmes den i hans mange Breve til Vennen Johan Bülow, hvem han stadig søger at interessere for nye Projekter, og den præger hans omfattende, men spredte Forfattervirksomhed af teologisk, filosofisk og journalistisk Art. Blandt hans teologiske Skrifter kan — foruden Prædikener — nævnes: »Den naturlige Religions første Grunde« (1778), »Indledning til den aabenbarede Religion« (1780) og »Communion-Bog« (1790, 2. Udg. 1793). De viser, at han som Teolog hørte hjemme i den supranaturalistiske Lejr, idet han især stærkt fremhæver Betydningen af den i Skriften indeholdte Aabenbaring og af Forsoningen. Ogsaa i Tidens Kirkeliv indtog han en moderat konservativ Holdning. Medens han hverken vilde henregnes til »Bastholmianerne« eller til »Balleanerne«, var H. F. Janson (s. d.) hans Mand. Til Gengæld blev han betragtet med stor Mistænkksomhed af Hertugen af Augustenborg, der søgte at hindre hans Forflyttelse til Kbh., fordi han frygtede, at S. skulde blive en Støtte for det ortodokse Parti og optræde som Kætterjæger. Højest naaede S. vistnok som filosofisk Forfatter. Han var et virkeligt filosofisk Hovede, altid optaget af ved »egen Fornuft at undersøge Tingenes Natur og Oprindelse«. Efter at han 1789 havde udgivet en Forstudie, kom 1791 hans Hovedværk »Forsøg til en Fuldstændig Lærebygning om Dyrenes Natur og Bestemmelse og Menneskets Pligter mod Dyrene«. Som Fortsætter af Eilschov giver S. heri et almindeligt filosofisk Udblik over hele Dyreverdenens Egenart, rigt bilagt med Eksempler fra Dyrenes Liv og Færden. Som Bogen i sig selv er et smukt Vidnesbyrd om S.s varme Følelser, har den sikkert bidraget til at vække Forstaaelse for en mere human Behandling af Dyr. — Som Prædikant havde S. mange Beundrere og kunde i Perioder glæde sig ved et stærkt Tilløb og det til Trods for, at hverken hans Ydre eller hans Organ var tiltrækkende. Hans Forkyndelse var lettilgængelig for den jævne Mand, den vidnede om praktisk Menneskekundskab, og ofte — som en Genklang af Talerens ildfulde Temperament — var den lidenskabeligt bevæget. Hans Sprog udmærkede sig ved Renhed og Kraft, og selv naar han henfaldt til det platte, misklædte det just ikke hans Personlighed. Trykt foreligger bl. a. »Hellige Taler« (1776), »Hellige Taler« (1787) og »Fuldstændig Samling . . . af Prædikener og Taler« (1794). For Eftertiden har

især S.s mange fortrolige Breve til Bülow Betydning. Aabenhjertige og friske i Tonen, som disse livfulde Epistler er, har de tillige ikke ringe Kildeværdi ved de Oplysninger, de indeholder om Spillet bag Kulisserne. Interessant er ogsaa hans Selvbibliografi — ujævn, bizar, uimponeret, spillende af Liv og Lune, som Manden selv var det.

Stik af J. L. Seehusen 1790 efter egen Tegning. Stik af Gravmæle. Det satiriske Blad fra 1787 med Emne fra Olavides-Fejden menes at have Hentydninger til S. og hans Beskytterinde Juliane Marie.

Professor L. Smiths Selvbibliografi, skrevet 1788, udg. af J. H. Bang, I—II, 1874—75. Udvalgte Breve af L. Smith, udg. af J. H. Bang, I—II, 1876—77. Ludvig Daas: Af Geheimeraad Johan v. Bülow's Papirer, 1864, S. 136—234. Nogle Aktstykker og Breve vedr. Johan v. Bülow, udg. af J. H. Bang, 1878, S. 26—39. Magazin for Religionslærere, udg. af L. N. Fallesen, IV, 1796, S. 623—34. Nyt theol. Bibliothek, udg. af Jens Møller, XX, 1832, S. 281 f. A. E. Erichsen: Trondhjems katedralskoles historie, 1911, S. 222—34. Museum, 1896, II, S. 231. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 633 ff. Luxdorfs Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, II, 1925—30, S. 247, 262.

Bjørn Kornerup.

Smith, Otto Sophus, 1890—1939, Officer, Museumsmand. F. 1. Aug. 1890 i Aalborg, d. 27. Marts 1939 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Fuldmægtig ved 5. Udskrivningskreds Ejnar Halfdan S. (1859—1908) og Jacobine Holm Herskind (1865—1930). Gift 17. Okt. 1915 i Hagested med Elisabeth Ingeborg Møller, f. 1. Juni 1892 i Hørby ved Holbæk, D. af Godsforvalter, Landvæsenskommissær Carl M. (1860—1936) og Elisabeth Treschow (1865—1937).

S. blev 1912 Sekondløjtnant og Premierløjtnant i Fodfolket, fik 1923 Afsked efter Ansøgning paa Ventepenge og traadte ind i Reserven, hvor han 1925 udnævntes til Kaptajn. 1921 havde han taget Studentereksamen, blev n. A. cand. phil., studerede nogle Aar Historie, ansattes 1924 som Underbestyrer ved Tøjhusmuseet og blev 1937 dettes Bestyrer. Han blev en særdeles interesseret og virksom Museumsmand med »blanke Vaaben«, Rustninger og Vaabenhistorie som Speciale og har i Pjecer og Tidskrifter leveret en Række Afhandlinger herom — bl. a. »Christian IV.s Tøjhus« (1926) som Særtryk af »Før og nu«, »Det kgl. partikulære Rustkammer« (I, 1938), »Vaabenhistoriske Aarbøger« (I, 1934—36; II, 1937—39). Han tog meget virksomt Del i Stiftelsen af Vaabenhistorisk Selskab og blev dettes første Præsident. Som fuldt moderne Museumsmand gjorde han stærk Brug af Reklame.

Samtidig hermed drev han flittigt historisk-topografiske Studier og har skrevet »Aalborg. Vandringer i den gamle Limfjordsby« (1931), »Næstved 1135—1935« (1935) og (sammen med V. Hermansen) »Ribe Bys Historie 1730—1820« (I, 1936), endvidere Artikler i forskellige Tidsskrifter. Ved Tidsskriftet »Fortid og Nutid« var han en Aarrække Anmelder af historisk-topografisk Litteratur. — Fra 1926 var han Lærer ved Officerskolens Officiantklasse i Historie m. m., og ved de senere Aars Efteraarsøvelser benyttedes han som Presseofficer. — R. 1937.

Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde, VI, 1937—39, S. 252.

Rockstroh.

Smith, Sigurd, 1874—1936, Ingeniør, Teknolog. F. 10. Maj 1874 i Jordløse ved Svebølle, d. 17. Febr. 1936 i Charlottenlund, begr. i Ordrup. Forældre: Lærer Hans Frederik Emil S. (1842—1917, gift 2° 1877 med Johanne Marie Helsted Andersen, 1846—1924) og Johanne Petrine Jensen (1845—76). Gift 1° 5. Dec. 1901 i Jordløse med Jacobine Buch, f. 21. Juni 1871 i Lejrskov, d. 22. Dec. 1928 i Kbh., D. af Høker, senere Stempelfabrikant i Kolding Hans Ditlevsen B. (1840—88) og Gertrud Jacobsen (1836—91). 2° 30. Marts 1931 i Kbh. (Helligg.) med Gina Haarvej, f. 22. Juli 1871 ved Aalesund, D. af Eksportør Johannes H. (1835—1917) og Jensine Birgitte Pedersen (ca. 1840—91).

Efter endt Skolegang og tre Aars Læretid som Smed i Vallekilde tog S. til Askov, hvor han blev Medarbejder hos Jacob Appel og Poul la Cour, der paa den Tid særlig arbejdede paa at faa Vindkraften nyttiggjort. Her begyndte S. samtidig at forberede sig til polyteknisk Adgangseksamen, som han tog 1893. Vinteren 1894 var han Lærer ved Kolding tekniske Skole, og 1895 ernærede han sig som Maskinarbejder i Kolding. 1896 tog han første Del af Maskinisteksamen. 1900 blev han cand. polyt. som Maskiningeniør. Umiddelbart efter Eksamen fik han Ansættelse ved Gothersgades Elektricitetsværk i Kbh. og var beskæftiget ved Udvidelsesarbejder, Anlæg af nye Værker m. m. 1905 blev han ansat ved Akts. De forenede Papirfabrikker, hvor han 1910 blev Overingeniør. 1911 og 12 udgav S. paa Dansk og Engelsk med Støtte fra Carlsbergfondet og Elektroteknisk Forening en Bog om Søren Hjorth (s. d.), hvori han giver en Fremstilling af dennes Arbejder og dokumenterer, at Hjorth er Dynamoprincippets Opfinder. Det dygtige Arbejde, S. her satte ind paa at skaffe Hjorths Arbejde den Anerkendelse, det havde Krav paa, var en Fortsættelse af den af Englænderen Bolton 1879 foretagne Paavisning af Hjorths For-

tjeneste, og det blev ikke uden Betydning. 1920 blev S. Dr. techn. paa en værdifuld Afhandling om Heltøjshollænderen, der kastede nyt Lys over Foregangen i en af Papirindustriens vigtigste Arbejdsmaskiner; den udkom paa Tysk 1922 og paa Engelsk 1923. 1922 holdt S. Foredrag i Royal Society of Arts i London om sit Forskningsarbejde og modtog dette Selskabs Sølvmedaille. 1930 trak han sig tilbage fra sin Stilling og blev ansat som Papirfabrikernes tekniske Konsulent. Fra 1906 var han Censor i Teknologi ved Polyteknisk Lærestanstalt. 1934 udgav han sammen med H. I. Hannover en Bog om Papirfabrikation. 1923—28 var S. Medlem af Bestyrelsen for Akts. Dansk Poseindustri i Lyngby og 1924—36 af Bestyrelsen for Akts. Schönbergs Papirvarefabrik i Kbh.

Ingeniøren, XLV, 1936, Afd. IV, S. 10. Cathrine Pedersen: Nogle Meddelelser om Lærerslægterne Rafn, Smith og Barsøe, 1900, S. 10. Aar bog for Kbh.s Universitet 1902—03, 1904, S. 740.

Pool Vinding.

Smith, Troels Frederik Plum, 1813—80, Præst, Forfatter. F. 30. Dec. 1813 i Kbh. (Fødsst.), d. 24. Jan. 1880 i Skelskør, begr. sst. Forældre: Adjunkt i Roskilde, senere Sognepræst i Stege, Provst Daniel S. (s. d.) og Hustru. Gift 14. Maj 1851 i Aarhus med Franciska Elisabeth Koch, f. 25. Jan. 1825 i Ledreborg, d. 14. Jan. 1895 paa Frbg., D. af Gartner Johan Martin K. (ca. 1783—1861) og Maren Sophie Lange (ca. 1792—1871).

S. blev Student 1833 fra Metropolitanskolen, cand. theol. 1838. I nogle Aar levede han i Kbh. som Manuduktør, var 1845—47 paa en Udenlandsrejse, bl. a. til Italien og Skotland. 1850 blev han residerende Kapellan ved Aarhus Domkirke, 1861 Sognepræst ved Frue K. i Svendborg og 1870 i Skelskør. Han lod trykke en Del Prædikener, mindre Afhandlinger og Rejsebrev. Med Forord af Edv. Lembcke udkom 1884 efter hans Død hans »Ungdomsdigte«, hvis Indhold stammer fra Aarene 1833—43 med Undtagelse af det eneste Digt, der har bevaret S.s Navn, »Danmark ved Kong Christian den Ottendes Kiste«, offentliggjort 1848 i »Dansk Folketidende«. I dets fordringsløse Strofer fandt S. rammende og kønne Udtryk for Øjeblikkets Stemning i Folket. — Maleri af W. Marstrand ca. 1838.

Pool Engelstoft (L. Koch).

Smyth, se Smith, Henrik.

Smørum, Jens Laurids Oluf Sørensen, f. 1891, Husmand, Politiker. F. 3. Febr. 1891 i Smørum. Forældre: Landpostbud Hans Sørensen (1856—1918) og Bodil Kirstine Pedersen (1854—1927).

Navneforandring 22. April 1933. Gift 3. Maj 1913 i Smørum med Anna Marie Andersen, f. 11. Febr. 1889 i Stige, Lumby Sogn, D. af Sømand Ole Christian A. (1864—1937) og Mette Kirstine Nielsen (1860—1938).

S. kom tidligt ud at tjene, og efter Konfirmationen tog han Hyre til Søs for at faa set sig om; mest udfoldede hans Sømandsliv sig dog om Bord paa en Fiskerkvase paa Isefjord. Som sytten-attenaarig var han allerede stærkt optaget af sociale Spørgsmaal og var Carl Westergaards Forbundsfælle i Agitationen for Tyendets og Landarbejdernes Organisering. For at øge sine Kundskaber tog han paa Kerteminde Højskole og Fyns Husmandsskole. Derefter blev han Landarbejder i sit Fødesogn og gik sammen med Hustruen i Roerne, til de fik sparet sammen til et lille Hus. Dette byttedes bort mod et større, og 1917—31 havde de et Husmandssted i Smørum, drevet intensivt delvis som Gartneri, et »Amagerlandbrug«. S. blev Formand for Husmandsforeningen og kom 1917 ind i Ledøje-Smørum Sogneraad. 1926 blev han Socialdemokratiets Folketingskandidat i Lejrekredsen, og 1929 kom han ind i Tinget. 1933 flyttede han til Ballerup-Maaløv, valgtes s. A. ind i Sogneraadet der og var 1935—42 dets Formand. Den stærkt voksende Kommune frembød mange Opgaver, og med S. i Spidsen gik det nye socialdemokratiske Flertal i Gang med en omfattende Modernisering af Værker og Vejanlæg, Skolebyggeri o.s.v. Sit Fond af Erfaringer fra det landbrugs- og kommunalpolitiske Arbejdes mange Felter stillede han gerne til Raadighed for andre, og dette i Forbindelse med hans klare og anskuelige Fremstilling krydret med et elskværdigt sjællandsk Lune har gjort ham til en anset og afholdt Taler ved Arbejdernes Oplysningsforbunds Kursus- og Foredragsvirksomhed for landkommunale Tillidsmænd. Paa Rigsdagen blev disse Egenskaber ogsaa straks udnyttet af hans Parti, og han fik af et nyt Medlem at være forholdsvis mange og betydelige Ordførerskaber, saaledes for den nye Lov om Landkommunernes Styrelse 1933, for Lovkomplekset om Landbrugsgældens Konvertering og Sanering 1933—36 og senere, for Vurdering til Ejendomsskyld og Grundskyld, Husmænds Rentebetaling o. fl. Han gjorde en betydelig Indsats for Gennemførelsen 1933 og Udnyttelsen af Loven om Statsstøtte til Oprettelse af Gartnerier, Havebrug, Frugtavlskolonier etc. paa lignende Vilkaar som Husmandsbrug, og han har en stor personlig Andel i Loven om Laan til Opførelse af Landarbejderboliger af 1938, der er udspunget af Bestræbelserne for at beholde Landbrugets Arbejds-kraft paa Landet. 1934 blev han Medlem af Statens Jordlovs-

udvalg og 1939 landbrugskyndig Næstformand i dette. Han er ligeledes Medlem af den store Skattekommission af 1937 og af Toldraadet. Ved Aprilvalget 1939 fik Socialdemokratiet ingen Tillægsmandater, og et Par Aar var S. ude af Rigsdagen. Hans saglige Indsigt og store Dygtighed blev til Gengæld taget i Brug paa andre Omraader, bl. a. inden for Jordlovsudvalget. Jan. 1941 blev et Mandat ledigt i Holbækkredsen; dette overtog S., og han er senere opstillet der for kommende Valg. 1941 var han sit Partis Ordfører for Loven om Sikring af Landbrugets Arbejdskraft.

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 257 ff.

Oluf Bertolt.

Sneedorff, Frederik, 1760—92, Historiker. F. 1. Sept. 1760 i Sorø, d. 15. Juni 1792 i Penrith i Cumberland, begr. sst. Forældre: Professor Jens Schelderup S. (s. d.) og 2. Hustru. Ugift.

S., der i sit 4. Aar mistede sin Fader, blev opdraget af sin gode og kloge Moder, og efter hendes Død kom han i Huset hos Poul Egede, der var gift med hans Moster. 1778 blev han Student, privat dimitteret, og fik umiddelbart efter Kommunitetet og Regensen. 1780 underkastede han sig den filologiske Eksamen, 1782 tog han teologisk Attestats. Han sluttede sig i disse Aar til en Kreds af intelligente jævnaldrende — R. Nyerup, Chr. Hornemann, A. Birch, Rasmus Møller o. fl. — der samledes om Oluf Worm, som 1779 var blevet teologisk Dekan paa Kommunitetet, og var ligesom Broderen H. C. S. aktivt Medlem af det af Ewalds Venner 1775 dannede Danske Litteraturselskab. Snart aabnedes ham Adgang til Suhms Bibliotek, og Suhm fattede Interesse for ham og fik ham kær som en Søn. Suhm har vist draget ham til Historien. S.s Optegnelser »Mine Tanker. 1780, 1. Jan.«, der giver Indblik i den unge søgende Mands Spekulationer og Læsning, rummer teologiske og filosofiske Overvejelser, Udtog af Rousseaus Confessions, »meget skøne Repliquer« af Shakespeare og citerer eller nævner Montesquieu, Voltaire og Helvétius, Hume og Fergusson, Lessing og Wieland, men af historiske Forfattere alene Gibbon.

1783 rejste S. paa Stipendium til Göttingen. »Det gaar med en Studerende, der kommer til Göttingen, som med en ung Kunstner, der kommer til Rom«, skrev han til Worm, begejstret over Biblioteket og de Lærere, der docerede de historiske Fag. Især følte han sig dog tiltrukket af Universitetets betydeligste Forsker, Filologen Heyne, under hvis Vejledning han udarbejdede »De hymnis veterum Græcorum«, der udkom 1786, da han vendte hjem, og blev hans Magisterafhandling. Bogen er dediceret Suhm og Heyne.

Som Privatdocent begyndte S. 1787 en Forelæsning over de sidste tre Aarhundreders europæiske Historie, der samlede et usædvanlig stort Auditorium, og han fortsatte, efter at han n. A. var blevet udnævnt til Professor extraordinarius. Emnet svarede til Øjeblikkets Trang, og S. havde tilegnet sig solid Bogkundskab, disponerede klart og talte varmt og levende. Han yndede de dramatiske Scener og den karakteristiske Anekdote og gav Udtryk for Samfundskritik og for Fremtidsdrømme i Aarene før Revolutionen. Forelæsningen er trykt i S.s »Samlede Skrifter« ligesom en Forelæsning over Danmarks og Norges Historie, der blev holdt 1789—90 og gjorde stærkt Indtryk. Selvstændige Studier ligger ikke til Grund for den, og Grams og Langebeks Kritik mærkes overmaade lidt, men det var Tidens Tale, og den unge Professors Personlighed, hans stilfærdige nationale Selvhævdelse øvede Magt over Tilhørerne. Henrik Stefens lyttede betaget, og Grundtvig, der ikke selv havde hørt S., men erfaret, hvad han betød, vidner i Fortalen til sin Saxooversættelse, at denne Bog ikke var kommet frem, »dersom ikke S.s Forelæsninger over Fædrelandets Historie paa Tunge og paa Tryk havde ligesom banet den Vej«. S. læste ogsaa over Statistik, efter den daværende Sprogbrug Læren om Staternes naturlige og politiske Forfatning, et Fag, som var meget dyrket i Göttingen. Han følte imidlertid, at hvis han skulde udrette noget i sit Embede, var det nødvendigt at komme ud for at erhverve Kundskaber og med egne Øjne se det Europa, der nu var inde i en Krise. 1790 havde han med Understøttelse af Fonden ad usus publicos været i Norge; 1791 fik han Orlov for at tiltræde en Rejse, der førte ham gennem Tyskland, Schweiz, Frankrig og England.

Under Rejsen sendte han Breve hjem til Suhm, Broderen H. C. S., Nyerup og Birch — dog ikke Breve i egentlig Forstand, men Epistler udarbejdede med Publikation for Øje (trykt i Minerva, 1791—92) med levende Beretninger om hvad han saa og hørte og med Oplysninger om politiske, økonomiske og litterære Forhold, som han havde spurgt sig til hos kyndige Folk eller omhyggeligt samlet fra Blade, Pjecer og bindstærke Værker. Han drog ud som den, der paa Menneskehedens Vegne glædede sig over Revolutionen, som varslede Aristokratiets Undergang i Europa, men i Paris blev han usikker og snart desillusioneret og forlod Frankrig ynkende det splittede, hærgede Land. Fra Boulogne satte han over til Dover og hilste med Forventning England, som han hidtil kun kendte fra Læsning, men som stod for ham som »den sande Friheds, Industris og Nationalstoltheds Hjem«. Her fulgte ingen Skuffelse. Han forstod at tale med »disse uafhængige og dybsindige

Engelsmænd« og lærte meget. Fra London rejste han til Oxford, Birmingham, Liverpool og nordpaa til Cumberland, hvor han omkom ved en Kørselsulykke uden for Penrith.

Samlede Skrifter, I—IV, 1794—98. — Breve i Det kgl. Bibliotek. »Mine Tanker. 1780« sst. Dagbog fra Rejsen i Norge i Universitetsbiblioteket i Oslo. — Maleri af Jens Juel (Familieeje), gengivet Stik af J. G. Preisler 1794.

Nyt theologisk Bibliothek, udg. af Jens Møller, XIX, 1831, S. 50. Jens Kragh Høst: Erindringer om mig og mine Samtidige, 1835, S. 9. H. Steffens: Was ich erlebte, II, 1840, S. 24 ff. Chr. Bruun: Peter Frederik Suhm, 1898, passim. Fr. Nygård: Frederik Sneedorff, 1893. S. Birket Smith: Til Belysning af literære Personer og Forhold i Slutningen af 18. og Begyndelsen af 19. Årh., 1884, S. 203—11. P. F. Suhms saml. Skrifter, XV, 1798, S. 461—84. Dsk. Saml., IV, 1868—69, S. 187 f. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., V, 1896, S. 173—205. Gemt og Glemmt, I, 1915: C. L. Strøm: Ungdomsminder, S. 29. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, 1931, S. 209—16.

Ellen Jørgensen.

Sneedorff, Hans Christian, 1759—1824, Søofficer. Døbt 22. Maj 1759 i Kbh. (Vartov), d. 13. Okt. 1824 sst. (Holmens), begr. sst. (ved Holmens K.). Broder til Frederik S. (s. d.). Gift 1° 14. Aug. 1789 i Kbh. (Holmens) med Marie Elisabeth (Betzy) Tønder, f. 1. Dec. 1770 i Kbh. (Holmens), d. 16. Juni 1815 i Fredensborg, D. af Kaptajnløjtnant, senere Kontreadmiral Raphael Henrich T. (1740—1814) og Elisabeth de Hemmer (1750—1808). 2° 19. Juni 1818 paa Voderupgaard (Holmens) med Marie Margrethe Skibsted, f. 10. Marts 1787 i Kbh. (Helligg.), d. 25. Maj 1874 sst. (Holmens), D. af Højesteretsadvokat, senere Generalfiskal, Justitsraad Poul Frederik S. (s. d.) og Hustru.

Ved Faderens tidlige Død flyttede S. med sin begavede og høj-sindede Moder fra Sorø til Kbh.; han blev Kadet 1771, Sekondløjtnant 1776, Premierløjtnant 1781, Kaptajnløjtnant 1789, Kaptajn 1796, Kommandørkaptajn 1803, Kommandør 1811 og Kontreadmiral 1816. Som ung Officer vandt han ved sit smukke Ydre og indtagende Væsen mange Venner baade i og uden for Søetaten. C. J. Anker skriver om ham: »I sine første Officersaar omgikkes S. meget med Digtere og Skjønaander, blandt hvilke han havde mange Venner, saasom Rahbek, Rasmus Nyerup, Islænderen Thor- kelin, Nordmanden Edv. Storm og flere. I Mæcenaten, Kammerherre Suhms gjæstfri Hjem var han en hyppig og velseet Gjæst«. Selv skrev han følsomme Digte i Tidens Stil. Efter forskellige Ud- kommandoer var S. 1781—82 næstkommanderende paa Fregatten »Bornholm« under Kaptajn Mathias Bille (s. d.). Da Fregatten

efter at have mistet Rejsningen og efter frygtelige Kampe med Elementerne havde bjærget sig ind til New Port Prat i Irland, bukkede S. under af Overanstrengelse og svævede i flere Dage mellem Liv og Død. Efter at være kommet til Kræfter overtog han Kommandoen som Interimschef efter Kaptajn Billes Død og riggede Fregatten op med en Nødrejsning. Kaptajn R. Tønder, S.s senere Svigerfader, sendtes fra Danmark til Irland for at føre Fregatten hjem. 1782—83 var S. næstkommanderende i Fregatten »Cronborg« til Vestindien. Han, der var en personlig Ven og Elev af Fabrikmester H. Gerner, var en af de virksomste Officerer ved Søe-Lieutenant-Selskabets Stiftelse i Sept. 1784. To Aar senere knyttedes S. til Søkadetakademiet, først som subaltern Officer, fra 1789 som næstkommanderende og fra 1797 til sin Død som Chef. Han var 1797—1807 hvert Aar Chef for Kadetskibet, der i de første fem Aar var en Fregat, derefter, da Antallet af Kadetter var stærkt forøget, et Linieskib. Ved Krigsudbrudet 1807 var han Chef for Linieskibet »Prinsesse Louise Augusta«. Han udnævntes nu til Chef for det norske Søforsvar under den kommanderende General i det søndenfjeldske Norge, Prins Christian August af Augustenborg. Linieskibet »Prins Christian Frederik« blev udrustet og sammen med Briggen »Lougen« underlagt S.s Kommando. Han ordnede en regelmæssig Postforbindelse med Danmark med »søllingske Lodsbaade« og organiserede Norges lokale Søforsvar, som han ledede, til han i Slutningen af Okt. s. A. afløstes af Kommandør Lorentz Fisker (s. d.), medens han beholdt Kommandoen over Eskadren, bestaaende af de tre nævnte Skibe. Sidst i Nov. afgik han efter Ordre med de to Linieskibe til Kattegat for at ødelægge en engelsk Konvoj, som samledes her under Dækning af engelske Orlogsskibe. Det lykkedes ham dog ikke at udføre denne Ordre, da Konvojen i Mørke og Tykning slap forbi ham, hvorfor han gik til Kbh., hvor Eskadren opløstes og »Louise Augusta«, der var meget brøstfældigt, blev oplagt. Skuffelsen over, at Konvojen slap bort, fremkaldte nogen Kritik af S.s Dispositioner. Et Overkrigsforhør blev nedsat efter hans Begæring og undersøgte Sagen, der derefter ifølge Kongens Ordre blev standset. S. overtog atter sin Stilling paa Søkadetakademiet, der fik trange Kaar under Krigen 1808—14, da de ældre Kadetter var fordelt paa Skibene, og da Uddannelsen paa Søen for de yngres Vedkommende indskrænkede sig til Sejlads i Sundet med en Brig. Da Krigen var forbi, lykkedes det ham ved ihærdigt Arbejde at genoprette de gode Forhold paa Akademiet, selv om man aldrig naede op til Tilstanden lige efter Aarhundredskiftet, da Søkadet-

akademiet i Kbh. stod som et Mønster paa en militær Opdragelsesanstalt. S. var særlig egnet til Kadetchef. Foruden glødende Interesse for sit Kald havde han udmærkede Kundskaber, var en fortrinlig Lærer og Pædagog og en dygtig Sømand og Officer. Han havde en sjælden Evne til at se, hvad der boede i de unge, og han forstod at udvikle de slumrende Anlæg hos disse. Hans Taler til Kadetterne, hvoraf flere er trykt i »Archiv for Søværnet«, X—XIII (1838—41) og »Nyt Archiv for Søværnet«, IV (1845), giver et godt Indtryk af S.s ridderlige og poetiske Livsopfattelse. De ophøjede Principper og Følelser, de udtrykte, den mandige Veltalenhed, det skønne, fuldendte Sprog og den erfarne Pædagogets dybe Forstaaelse af Ungdommen gør, at disse Taler, trods den fra vor meget forskellige Udtryksmaade, endnu læses med Glæde og Udbytte. I Frederik VI. havde S. gennem mange Aar en udmærket Ven og Beskytter, indtil Admiralitetskollegiet, som S. aldrig havde staaet sig særlig godt med, til sidst fik det gode Forhold til Kongen ødelagt. En i og for sig ubetydelig Kompetencestrid mellem S. og Chefen for Kadetfregatten »Freja« blev benyttet af Kollegiet, der tog Skibschefens Parti mod S. og forskaffede ham en kongelig Irettesættelse, som en Mand med hans Fortjenester af den danske Søetat burde have været forskaanet for. Vel til Dels af Skuffelse over denne Behandling blev han syg og døde faa Maaneder efter, agtet og elsket af alle de Officerer, han havde opdraget, og af de Venner, han havde vundet sig. De Traditioner, han havde skabt som Kadetchef, bevarede gennem Resten af det nittende Aarhundrede. — Kammerherre 1811. — R. 1809. DM. 1812. — Maleri af Jens Juel (Familieej), gengivet i Træsnit af H. C. Olsen 1884, og af samme (Familieej), gengivet i Træsnit s. A. Kopi af H. Wedell Jarlsberg efter et Maleri (Oslo). Litografi af W. Heuer.

K. L. Rahbek: H. C. S. som Digter, i *Nyt Aftenblad* for 1824, II. *Archiv. f. Søv.*, XI, 1839, S. 241—73, 422—30. Fr. Thaarup: *Fædrenelandsk Nekrolog* for 1821—26, 1835—44, S. 331—34. C. J. Anker: H. C. S.s *Personlighed og Virksomhed*, 1884. Samme: H. C. S. *Chef for Norges Sødefension 1807*, i *Ny Ill. Tid.*, XI, 1884, S. 222 f. Samme: H. C. S.s *Efterladte breve 1807—14*, 1899. C. v. Dockums *Livserindringer*, 1893, S. 140 ff. H. C. A. Lund: *Søkadet-Korpsets Historie 1701—1901*, 1901. Kommandør J. J. Paludans *Ungdomserindringer* (J. Clausen og P. F. Rist: *Memoirer og Breve*, IX), 1908 (se Registeret). H. B. Dahlerup: *Mit Livs Begivenheder*, I—II, 1908—11 (se Registeret). M. K. Zahrtmann: *Admiral C. C. Zahrtmann*, 1927 (se Registeret). K. F. Plesner: *Jens Schelderup Sneedorff*, 1930, S. 98 f. *Tidsskr. f. Søv.*, CV, 1934, S. 463—77. *Søe-Lieutenant-Selskabet 1784—1934*, 1934 (se Registeret).

Th. Topsøe-Jensen.

Sneedorff, Jens Schelderup, 1724—64, Forfatter, Lærer. F. 22. Aug. 1724 i Sorø, d. 5. Juni 1764 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens K.). Forældre: Rektor ved Sorø Skole, Magister Hans Hansen S. (ca. 1670—1742) og Anne Margrethe Schielderup (1695—1724). Gift 1° 4. Okt. 1752 i Kbh. (Holmens) med Inger Andrea Lous, døbt 30. Juli 1727 i Kbh. (Holmens), begr. 31. Juli 1756 i Sorø, D. af Navigationsdirektør Lorents L. (1678—1741) og Ambrosia Brinck (1695—1773). 2° 8. Juni 1757 i Kbh. (Helligg.) med Øllegaard Vilhelmine Thestrup, f. 18. Juni 1739 i Kbh. (Frue), d. 11. Nov. 1775 i Kbh. (Helligg.), D. af Professor, Justitsraad, senere Etatsraad Christian T. (1689—1750) og Karen Fogh (1709—47).

Moderens fine, vidtforgreneede Kulturslægt og Faderens urfriske Bondeæt indgik hos det moderløse Barn en frodig Forbindelse. Efter den sidste latinske Sorørektors Afgang ved Skolens Nedlæggelse 1737 flyttede S. med sin Fader til Kbh., hvor han allerede 1739 dimitteredes fra Byens Skole og n. A. blev Baccalaureus; 1742—47 var han Alumne paa Borchs Kollegium og Dekan paa Kommunitetet, i hvilken Egenskab han pligtskyldigst udgav og forsvarede tre teologisk-filosofiske Disputatser paa Latin. Allerede i disse Aar er han blevet fortrolig kendt med den Kreds af unge Oplysningsvenner, der i Tiden lige før og efter Holbergs Død skulde præge dansk Aandsliv: »Hjertevennen«, den senere Popeoversætter C. C. Lous, Eilschov, Kofod Ancher, Jens Kraft o. fl. Da S. — til Trods for Grams Anbefaling — efter Magisterkonferensen 1746 blev forbigaaet til Fordel for Wadskjær ved et Professorat i Sorø, rejste han tre Aar udenlands »for sine faa Arvemidler«. Længst opholdt han sig ved det nystiftede Universitet i Göttingen, hvor han studerede under J. D. Michaëlis, Schmauss, J. S. Pütter og G. Achenwall og hos Colom du Clos, under hvis Vejledning han paa Fransk udarbejdede »Recueil de lettres, mémoires et autres pièces de notre siècle« (1750) og »Essai d'un Traité du Stile des Cours ou Reflexions sur la manière d'écrire dans les Affaires d'Etat« (1751; ny Udgave ved Colom 1776). Foruden disse to politiske Værker er fra hans Göttingetid bevaret en filosofisk Tale, »Om Bestandighed altid er en Dyd«, holdt i Det kgl. tyske Selskab 23. Jan. 1751. Efter et kort Ophold i Halle og Frankrig vendte S. hjem og blev, stærkt anbefalet af Holberg, hvis Ord jo havde Vægt paa det Sted, efter J. E. Schlegel 18. Dec. 1751 udnævnt til Professor juris publici et politicae ved Sorø Akademi. Som Lærer har S. virket betydelig baade ved sine omfattende, solide Kundskaber og ved sin usnobbede, hjertevarme menneskelige Forstaaelse;

han læste flittigt over Statsvidenskaben, lod de unge Adelsmænd paa Fransk »opføre« hele Gesandtskaber og udarbejde Afhandlinger paa Dansk og Fransk; særlig Grund er der til at fremhæve hans indgaaende Gennemgang af Montesquieus »Esprit des Lois«, den Bog, der fremfor nogen blev hans store Oplevelse. I nært Samarbejde med en Kreds af ligesindede unge, Kraft, Lysholm, Cold, Basedow o. a. — Sorøoplysningen kunde man kalde dem som Parallel til den senere Sorøromantik — levede S. her et rigt og udviklende Tiaar, med aandelig og menneskelig Vækst, men uden selvstændig Produktion; i Modsætning til f. Eks. Eilschov vilde han øjensynlig kun give sin Modnings sene Frugter. Først for at støtte Akademiets og Professorernes private Bogtrykker Jonas Lindgren begyndte S. sit Forfatterskab, med Udgivelsen af et stort anlagt Værk »Om den borgerlige Regiering« (1757) med Titel efter Locke, men i Stil og Aand en Efterligning af Montesquieu; af de planlagte fem Bind udkom dog kun dette første. N. A. fulgte forsøgsvis en lille Voltaireoversættelse, men 1759 brød hans Forfatterskab frem med vældende Friskhed: først »Fortsettelse af Babues Syn«, der førte til en rask lille Drøftelse med den unge, hengivne Ven Tyge Rothe; saa Oversættelsen af Voltaires »Zadig«, og endelig »Breve«, en Essaysamling delvis bygget paa Overskud og »Travere« fra den daglige Undervisning, med det Maal at danne Læsernes Smag og Tænkemaade. S. A. deltog S. virksomt i Stiftelsen af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse, til første Bind af hvis »Forsøg« (1761) han ikke blot skrev Fortalen, men ogsaa den allegoriske Vision »Den nye Edda eller Gylfes anden Reise«. Herved var S. kommet i Forbindelse med den ældre Bernstorffs Kreds, og 17. Marts 1761 udnævntes han efter Tyge Rothe til Informator for Arveprins Frederik. Kort i Forvejen (20. Jan.) var han med kongelig Understøttelse begyndt at udgive »Den patriotiske Tilskuer«, der udkom med to ugentlige Numre til 31. Dec. 1763 som en dansk Fortsættelse af J. A. Cramers »Der nordische Aufseher«; af Tidsskriftets 308 Numre skrev S. selv henved 270, idet kun Ungdomsvennen C. C. Lous, Jacob Baden, Morten Hammer, den københavnske Parykmager Knud Birch og enkelte andre indsendte nogle faa Bidrag. »Tilskueren« tilhørte en social og moraliserende Retning, der paa dette Tidspunkt var ved at blive forældet inden for europæisk Spectatorlitteratur, men som endnu ikke var repræsenteret paa Dansk; i afvekslende Form, men en noget tør, folkeopdragende Tone drøfter han selvstændigt, men uden egentlig Originalitet alle Tidens Spørgsmaal, borgerlige, moralske og æstetiske. Ved sit Forsvar for den politisk-æstetiske Dannelse i

Modsætning til den matematisk-filosofiske Metodiskhed opbragte han sin tidligere Sorøkollega Jens Kraft (jfr. XIII, S. 208); men selv om S. var baade vittigere og smidigere, lod ogsaa han sig forlede til unødigt polemisk Skarphed. Samtidig med Tidsskriftet arbejdede S. paa et filosofisk-religiøst Værk, der — svarende til Lovenes Aand — skulde behandle Skriftens Aand; efter hans uventede Død af Børnekopper, knap 40 Aar gammel, blev de foreliggende Dele udgivet af hans Lærling C. M. Olrik under Titelen »Fragmenter« (1769). Bogtrykker Lindgren viste sin Taknemmelighed ved i to Bind at udgive hans »Smaa Skrifter« (1770) i »et ganske lidet Oplag«. Som den første danske Forfatter opnaaede han en Udgave af »Samtlige Skrivter« (I—IX, 1775—77), der fik over 700 Subskribenter.

S. er dansk Oplysningslitteraturens typiske Skikkelse: dansk af Sind og bevidst Patriot, om end ikke mindre bevidst Kosmopolit af Læsning og Dannelse. Som »Danskens ivrige Talsmand« fortsatte han i Praksis Eilschovs mere teoretiske Sprogrensningsbestræbelser, men hos ham var Sprogproblemet blevet et Spørgsmaal om Stil; helst tog han Ordene fra Tysk eller Nordisk, men Stilens faste Opbygning fra Fransk. Menneskeligt og socialt stod han i Fremskridtets forreste Række; politisk var han, under den milde Enevælde, en konservativ Mand, hvilket dog ikke hindrer, at han tidligere og stærkere end nogen anden har virket til at stemme den offentlige Mening for Bondens Frigørelse. Hermed hænger det sammen, at han, der i sin Statsanskuelse var begyndt som Merkantilist, efterhaanden blev udpræget Fysiokrat. Hans Maal er overalt Oplysning, Smag og Dannelse, og han er derfor satirisk og polemisk vendt mod enhver Form for Pedanteri, i Videnskab og Morallære saavel som i Kunst og Selskabsliv. Hans Vaaben er en klar og elegant Stil, med Verve og Rytme, men noget enstonig og uden Smil, ligesom hans lyse Natur var ganske blottet for Romantik; til Gengæld ejede han som Menneske, Lærer og Forfatter et fint »æstetisk Gehør«. Hans Gerning førtes i dansk Aandsliv videre af Mænd som Ove Malling, Andreas Schytte og navnlig Johannes Ewald, der ikke blot har faaet Ideen til »Lykkens Tempel« fra »Den patriotiske Tilskuere«, men ogsaa nydt godt af hans personlige Opmuntring og Støtte. — Buste af ukendt; Maleri formentlig af Johan Hörner, begge i Familieeje. Maleriet kopieret af Hans Hansen 1824 (Fr.borg). Stik af J. S. Lymann 1775. Træsnit af H. P. Hansen 1893.

K. F. Plesner: Jens Schelderup Sneedorff. En litterærhistorisk Monografi, 1930 (med udførlig Bibliografi). Sven Møller Kristensen i Acta philologica

scandinavica, VIII, 1933—34, S. 193—239. L. Magon sst., XIV, 1939—40, S. 153—72. Chr. Elling i Holberg Blandinger, 1939, S. 39.

Sneedorff Birch, se Birch, Fr. Sneedorff.

K. F. Plesner.

Snell, Johan, —1500—, Bogtrykker. Vistnok f. i Einbeck i Hannover.

J. S. hørte til de omvandrende Bogtrykkere, som i anden Halvdel af det 15. Aarh. bidrog til fra Tyskland at sprede Bogtrykkerkunsten til fremmede Lande. Efter at have lært Bogtrykkerhaandværket i Michaelisbrødrenes Trykkeri i Rostock nedsatte han sig 1480 som selvstændig Bogtrykker i Lübeck, og her modtog han i Begyndelsen af 1482 fra Biskop Karl Rønnow i Odense en Anmodning om at komme til Danmark for at trykke et nyt Breviar for Odense Stift. Han fulgte Kaldelsen og rejste med sit Materiel til Odense, hvor han i Løbet af Aaret trykte »Breviarium Ottoniense« og dermed indførte Bogtrykkerkunsten i Danmark. Af denne vort Lands første trykte Bog er kun et enkelt, defekt Eksemplar bevaret, som findes i Det kgl. Bibliotek i Kbh. Foruden Breviaret trykte J. S. under sit Ophold i Odense som selvstændig Forlagsartikel en lille Bog paa Latin om Tyrkernes Belejring af Rhodos, som havde fundet Sted faa Aar i Forvejen. Allerede i Slutningen af 1482 vendte han tilbage til Lübeck, hvorfra han n. A. drog til Sverige, i hvilket Land han ligeledes indførte Bogtrykkerkunsten. Efter at være vendt tilbage derfra 1483 virkede han som fastboende Bogtrykker i Lübeck gennem en længere Aarrække. Som Bogtrykker indtager J. S. ikke nogen høj Rang; hverken med Hensyn til Materiel eller i teknisk Henseende udmærker hans Arbejder sig paa nogen Maade.

H. O. Lange i Hist. Tidsskr., 6. Rk., III, 1891—92, S. 627—42. Samme: Analecta bibliographica, 1906, S. 1—23. I. Collijn: Katalog der Inkunabeln der kgl. Bibliothek in Stockholm, II, 1, 1916. L. Nielsen: Dansk Bibliografi 1482—1550, 1919. I. Collijn: Sveriges bibliografi intill år 1600, I, 1934—38.

Lauritz Nielsen (H. O. Lange).

Sneum, Otto Axel Oluf Julius Sørensen, f. 1879, Lærer, Politiker. F. 29. Juli 1879 i Allerup, Sneum Sogn. Forældre: Lærer og Sparekasseleder Mads Kristian Sørensen (1842—1900) og Juliane Marie Sørensen (1844—1917). Navneforandring 25. Nov. 1903. Gift 29. Aug. 1907 i Aarhus med Valborg Kolding, f. 25. April 1878 i Aarhus, D. af Købmand Hannis K. (1842—1910) og Christiane Birgitte Helvina Wissing (1855—1932).

S. tog 1900 Lærereksamen paa Jelling Seminarium, var nogle

Aar knyttet til Aarhus private Realskole og fik 1905 Ansættelse ved Aarhus kommunale Skolevæsen. Som Lærer har han særlig dyrket Naturfagene, men hans Interesse har spændt over saavel Litteratur som Pædagogik og Filosofi. Et Par Pjecer, »Var Professor K. Kroman Indeterminist?« (1929) og »Kirke og Skole« (1932), fortæller herom. Han sluttede sig som ung til Socialdemokratiet og kom i Aarhus ind i Partiforeningens Bestyrelse. 1921—24 var han Medlem af Aarhus Byraad og bl. a. af Havneudvalget. 1920 blev han opstillet som Folketingskandidat i Hornsletkredsen og 1924 valgt i Aarhus Nordre, Sabroes gamle Kreds. Svært bevæbnet med omhyggeligt samlet Viden og tungtvejende Kendsgerninger hævdede han sig godt paa Vælgermøder og i Diskussioner, selv over for en saa elegant Modpart som Grev Holstein. Ved adskillige Lejligheder har han behandlet partihistoriske Emner i »Demokraten«. En udførlig Artikelserie fra 1921 om Socialdemokratiet i Jylland 1871—1921 foreligger saaledes som Bog. Paa Rigsdagen har han været Ordfører eller taget Ordet især ved Behandlingen af Spørgsmaal i Forbindelse med teknisk Undervisning, Folkeforsikring, Vanføreforsorg, Hospitalsvæsen og naturligvis aarhusianske Interesser, herunder først og fremmest Aarhus Universitet. Han er Næstformand i Universitetssamvirket. I stigende Grad beskæftigede han sig ogsaa med Sager af finansiell og regnskabsmæssig Art og fik 1935 Sæde i Finansudvalget. Blandt de mange Spørgsmaal, S. gennem Aarene har taget sig af, indtager den tekniske Undervisning sikkert Førstepladsen. I talrige Blad- og Tidsskriftartikler har han fremhævet en god Haandværkeruddannelses Betydning for dansk Erhvervsliv. Siden 1914 har han siddet i Ledelsen for Aarhus tekniske Skole og fra 1933 i Eksamenkommissionen for de tekniske Skoler og har i det hele været disse Skoler en god Mand. Han gaar varmt i Breschen for Jylland som »Hovedlandet« og for de Sager og Mennesker, som han mener ikke faar, hvad der tilkommer dem.

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 185 ff.

Sofie, se Sophie.

Oluf Bertolt.

Soldenfeldt, Joseph Carl, 1806—91, Legatstifter. F. 26. Jan. 1806 i Kbh. (Mos.), d. 14. Febr. 1891 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). Forældre: Boghandler Abraham Soldin (1769—1834) og Rose Wallich (1769—1842). Døbt med Navnet S. 29. April 1820 (Frbg.). Ugift.

Den jødiske Slægt Soldin kom til Danmark i det 18. Aarhundrede med Købmand Israel Isak Soldin (1737—1818), hvis tre Sønner

(Hartvig Soldin, 1763—1843, Abraham Soldin, 1769—1834, og Salomon Soldin, 1774—1837, s. d.) alle blev Boghandlere i Kbh. Byen skylder denne Boghandlerslægt og dens Borgersind to store velgørende Stiftelser, den Soldin'ske Stiftelse i Skindergade og den S.ske Stiftelse paa Sortedams Dossering. Det er at beklage, at Camillus Nyrop i sin Bog »Bidrag til den danske Boghandels Historie« (II, 1870) giver et karikeret og — som paavist af Henrik Koppel — ganske urigtigt Billede af den ene af Brødrene.

S. og hans tre Søskende blev 29. April 1820 — Aaret efter »Jødefejden« — døbt i Frbg. K. med Navnet S.; allerede 1822 blev han Student, privat dimitteret, 1827 blev han cand. jur. og indtraadte derefter i Danske Kancelli, hvor han blev Kancellist 1834, Fuldmægtig 1841 og s. A. Kontorchef i Brandforsikringskontoret; 1859 tog han paa Grund af svækket Syn sin Afsked. Han havde ved sin Faders Død sammen med sin ældre Broder, *Ferdinand Vilhelm S.* (1803—81), arvet den af Faderen oprettede Boghandel, der nu videreførtes af F. V. S. under dennes Navn. Forretningen, som F. V. S. passede sparsommeligt blot med en enkelt Medarbejder, sad inde med et betydeligt Forlag af Skolebøger, saaledes H. J. Birchs Bibelhistorie, L. S. Borrings franske Læsebøger og franske Leksika, Ciceros Taler ved Madvig, M. Hallagers tyske Læsebog, H. A. Kofods Verdenshistorie, E. C. K. Munthes Geografi o. a., og den havde en meget lønnende Eneret paa at forhandle »Skudsmaalsbogen«. De to Brødre forblev begge ugifte og boede hele Livet fra deres Fødsel til deres Død sammen i den fædrene Gaard paa Hjørnet af Fortunstræde og Admiralgade; de færdedes altid sammen og nød almindelig Agtelse som retsindige og pligtopfyldende Mænd, stilfærdige og beskedne, alvorlige og altid venlige i deres Fremtræden. Ved deres nøjsomme Liv sattes de i Stand til ikke alene at udøve en stor Godgørenhed — saaledes fandt der i en Aarrække hver Fredag en storstilet Almisseuddeling Sted hos dem i deres Hjem, hos »Etatsraaden i Fortunstræde«, som S. kaldtes blandt Kbh.s fattige, og de ydede beredvilligt rigelige Bidrag ved Indsamlinger — men ogsaa til at samle en betydelig Formue. Ved Testamente af 14. Marts 1881 bestemte de, at denne Formue — ud over forskellige Dotationer og Legater — skulde anvendes til Oprettelse 1) af en Stiftelse »for værdige og trængende aldrende Lærerinder, Husjomfruer, Syjomfruer og andre Fruentimmer i lignende Stillinger, som have Ophold her i Staden«, 2) af en Stiftelse »for værdige og trængende aldrende Tjenestepiger her i Staden«. »Til Optagelse i Stiftelserne skal det ikke komme i Betragtning, til hvilken Trosbekendelse den Paagældende henhører«. Formuen,

der androg over 1 750 000 Kr., stillede under Bestyrelse af Kbh.s Magistrat, som købte Grund til Opførelse af Stiftelsen mellem Sortedams Dossering og Ryesgade og 1891—94 efter Tegning af Professor H. Storck lod opføre den smukke Bygning, som nu rummer Brødrene S.s Stiftelse.

Etatsraad 1859. — R. 1886. — Buste af C. Aarsleff i Stiftelsen. Portrætre relief af E. Soldi 1890.

A. Dolleris: Danmarks Boghandlere, I, 1912, S. 324 ff. Otto B. Wroblewski: Om Boghandelen i Danmark i det 19. Aarhundrede, 1901, S. 11. Henrik Koppel i Dansk Boghandlertidende 18. Marts 1926, optaget i Knud Bokkenheuser: Det gamle Antikvariat, I, 1928, S. 22—29. Københavns Magistrats Beretning om Legater og Stiftelser, 1891, S. 9—17; 1894, S. 39—45. III. Tid. 8. Marts 1891.

Ove Tryde.

Soldin, Salomon, 1774—1837, Boghandler, Skribent og Legatstifter. F. 15. Marts 1774 i Kbh., d. 27. Nov. 1837 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. Kgd., Møllegade). Forældre: Købmand Israel Isak S. (1737—1818) og Malka (ca. 1743—1800). Gift 26. Maj 1811 i Kbh. (Mos.) med Hanna Ruben, f. 16. Jan. 1775 i Helsingør, d. 15. Nov. 1850 i Kbh. (Mos.), D. af Købmand Ephraim Magnus R. (1732—1813) og Sara Moses (ca. 1746—1815).

S. lærte Boghandel hos sin ældre Broder Abraham S. og optoges som Medinteressent i dennes Forretning. Brødrene var meget virksomme og oparbejdede efterhaanden et betydeligt og gangbart Forlag af Skolebøger o. a., som videreførtes af S.s Brodersønner F. V. og J. C. Soldenfeldt (s. d.); de havde i øvrigt ogsaa Øje for andet end Boghandel, saaledes indbød de 1803 i »Adresseavisen« til Oprettelse af et Livsforsikringsselskab efter engelsk Mønster. S. udfoldede en ikke ringe Forfatter- og Udgivervirksomhed; hans første Skrift var en Oversættelse af J. J. Rousseau's Afhandling om Oprindelsen til Menneskenes Ulighed (1800); 1806 udgav han »Patriotiske Handlinger af Danske og Norske, en Exempelbog for Ungdommen«, som i Lighed med Ove Mallings »Store og gode Handlinger« skulde »virke paa unge Menneskers Sædelighed« ved at vise Eksempler paa Menneskekærlighed, Flid, Ædelmodighed, Fædrelandskærlighed, Tapperhed, Retskaffenhed og Lyst til at stifte Gavn. 1804—25 redigerede og fra 1811 udgav han »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«, der udkom to Gange ugentlig, og som foruden hans egne talrige Artikler indeholdt Bidrag af kendte Mænd som Rasmus Nyerup, K. L. Rahbek, N. F. S. Grundtvig, Chr. Molbech o. a. I hele sin Virksomhed viste S. sig som en ægte Søn af Oplysnings-tiden, hvilket ogsaa fik et smukt Udtryk i hans og hans Hustrus

Testamente, der bestemte, at »deres efterladte Formue skulde anvendes til Oprettelse af en Stiftelse for værdige og uformuende Kvinder, Enker eller ugifte, uden Hensyn til Trosbekendelse«. For Formuen købtes 1854 den efter Tegning af C. F. Hansen byggede statelige Ejendom Trøstens Bolig i Skindergade og Dyrkøb, hvori indrettedes Salomon Soldin og Hustru Hanne Soldins Stiftelse. — Tegning af Henrik Plötz (Privateje).

A. Dolleris: Danmarks Boghandlere, I, 1912, S. 326 f. V. B. Jablonsky: Salomon Soldin og Hustru Hanne Soldins Stiftelse, 1904.

Ove Tryde.

Sommer. Navnet S. føres af flere danske, norske og holstenske Slægter, af hvilke en norsk Præsteslægt stammer fra Kammerraad Hans Morten S. i Trondhjem, hvis Søn Provst Morten S. (1705—65) var Sognepræst til Alstahoug og Fader til Højesteretsassessor, Justitsraad Hans Morten S. (1735—91) og til Missionær i Finmarken Andreas S. (1736—72), hvis Søn Professor Morten S. (1768—1832) var Fader til nedenn. Læge Andreas Gartner S. (1804—71), hvis Datter Elisa Sophie Olferta S. (1838—76) var gift med Præsten Daniel Christian Prior (1834—1925, s. d.). — En dansk Præsteslægt føres tilbage til Selvejergaardmand i Faarup, Krogsbæk Sogn, Peder S., hvis Søn Sognepræst i Hornslet, Provst Peder Pedersen S. (ca. 1555) var Fader til Sognepræst i Hvirring, Hornborg og Tamdrup, Provst Søren Pedersen S. (d. 1659), til Sognepræst i Tyrsted og Ut, Provst Christen Pedersen S. (d. 1668) og til Sognepræst i Mørke og Hvilsager Peder Pedersen S. (1596—1680); dennes Sønesøn Sognepræst sst. Peder Sørensen S. (1676—1732) var Fader til Sognepræst i Gosmer og Halling Niels Pedersen S. (1705—60), hvis Søn og Efterfølger Laurits Nielsen S. (1738—92) var Fader til Margrethe S. (1774—1853), gift med Landøkonomen Nicolay (Peter) Schøler (1772—1851, s. d.), til By- og Herredsfoged i Middelfart, Justitsraad Caspar Ernst Hartmann S. (1767—1821) — hvis Søn var Grosserer, Direktør for Industrilotteriet Frederik Jørgen Pultz S. (1804—57) — til Amtsforvalter i Segeberg, Justitsraad Ude Löwenhertz S. (1781—1852) — hvis Efterslægt lever i Tyskland — og til Regimentskirurg Joachim Otto S. (1779—1823); af dennes Sønner skal nævnes nedenn. Admiral Frederik Laurentius Fiedler S. (1813—78) — hvis Datter Hedvig Charlotte Cathrine S. (1845—1928) var gift med Oversætteren Johannes Julius Claudi Magnussen (1848—1906, s. d.) — Grosserer, Vicekonsul Joachim Otto Schack S. (1822—1906) og Landmaaler, Ritmester Carl Wilhelm S. (1820—81), hvis Søn Forfatteren, Sognepræst i Veflinge Carl Otto Frederik S.

(1856—1914) — der arbejdede ihærdigt for Hedebeplantningen — var Fader til Præstehistorikeren, Sognepræst i Krummerup og Fuglebjerg Otto Ludvig Vilhelm S. (1891—1931) og til Skuespillerinden Dagny Marie Johanne Elisabeth S. (f. 1895), der er Enke efter Skuespilleren Edvard Eilert Holger Pedersen (1888—1930, s. d.).

Otto Sommer: De sidste syv Led (200 Aar) af Præsteslægten Sommer fra Præstholm, Gosmer Sogn, 1931. Præstehist. Saml., I, 1933, S. 131 f.

Albert Fabritius.

Sommer, Andreas (ved Daaben Anders) Gartner, 1804—71, Læge. F. 20. Febr. 1804 i Kbh. (Fødsst.), d. 11. Febr. 1871 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Lærer for Prins Ferdinand, senere Professor Morten S. (1768—1832) og Elise Bruun (1766—1846). Gift 28. Okt. 1837 i Kbh. (Frue) med Catharina Elisabeth Eller, f. 30. Sept. 1805 i Kbh. (Trin.), d. 25. Juni 1891 sst. (Holmens), D. af Farver Hans Wilhelm E. (1750—1819, gift 1° 1778 med Anna Elisabeth Main, ca. 1755—1802) og Dorothea Sophie Bang (ca. 1775—1853).

S. blev 1822 dimitteret til Universitetet af Faderen, tog 1827 kirurgisk, 1828 medicinsk Eksamen og var først Reservekandidat ved Frederiks Hospital, siden fast kirurgisk Kandidat 1831—33 hos Gundelach Møller. S.s perfektible, livlige og lovende Begavelse gjorde sig bemærket, da han 1831 konkurrerede om den ved N. C. Møhls Selvmord ledige Lærerspost i Farmakologi og Retsmedicin; S. indstilledes, men Posten besattes n. A. med den ældre Konkurrent C. Otto. S. var nu en af de »Tre Læger«, der 1832 skarpt kritiserede Gundelach Møllers »chirurgiske Aarbog«; 1833 disputerede han for den medicinske Licentiat- og Doktorgrad med to udmærkede paa selvstændige Undersøgelser grundede Dissertationer »de signis, mortem hominis absolutam ante putredinis accessum indicantibus«, der vakte megen Anerkendelse. 1833—35 var S. Medredaktør af det nye Tidsskrift »Journal for Medicin og Chirurgie«, som kom i alt i ni Bind og konkurrerede med »Bibliothek for Læger«, hvis Redaktør C. Otto var. Efter en Studierejse til Berlin, Wien og Paris 1834 var S. 1835—38 Distriktslæge ved Fattigvæsenet i Kbh. og 1838—40 Reservekirurg, o: Lærer ved Kirurgisk Akademi. 1837 begyndte S. som Privatdocent at holde medicinske Forelæsninger, stadig stilende mod en Universitetsplads, men nogen praktisk Stilling, som laa for hans Evner, opnaede han ikke; 1840 udnævntes han til Docent i indvortes Patologi og Terapi; s. A. udkom første Del af S.s »Haandbog i Hudsygdommenes Pathologie og Behand-

ling», der dog ikke fortsattes. Gennem Udnævnelse til Lektor 1842 og Professor extr. 1843 steg S. 1850 til Professor ord. i det rent teoretiske Fag. Da Professoren i patologisk Anatomi C. E. Fenger opgav Faget for at overtage den nyoprettede medicinske Afd. B. paa Frederiks Hospital, overtoges dette 1852 af S., der dog manglede Forudsætninger og Evner til at føre den patologiske Anatomi videre paa en Tid, hvor en Mand som A. Hannover uden for Universitetet var dets fornemste Repræsentant. Som Universitetslærer blev S. saaledes trods sin lovende Start en Skuffelse; hans litterære Virksomhed var ikke lille, men spredt paa mange Felter, bl. a. Hygiejne. Under Felttoget 1849—50 var S. Overlæge ved et Lazaret i Kbh. — Fortjeneste har S. indlagt sig ved sin Interesse for Kolera, hvorom han holdt populære Forelæsninger 1849, udkommet s. A., og efter Koleraepidemien 1853 publicerede han i »Bibliothek for Læger« (4. Rk., V, 1854, S. 286—377) en udførlig begrundet Artikel, hvori han hævdede, at Kolera var en smitsom Sygdom, stik imod den hidtil gængse Opfattelse. I Universitetsprogrammet Nov. 1858, S. 1—48, skrev S. en god Biografi af Thomas Bartholin. En tiltagende Hjernelidelse nødte ham 1864 til at søge sin Afsked. — R. 1851. — Litografi af B. Röpke 1861.

Sollemnia academica, 1833, S. 29 ff. Maanedsskrift for Litteratur, IX, 1833, S. 81—94. Ugeskrift for Læger, II, 1840, S. 239. Bibliothek for Læger, 6. Rk., I, 1871, S. 339 f. Ugeskrift for Læger, 3. Rk., XI, s. A., S. 135. J. Petersen: Koleraepidemiene, 1892. Bibliothek for Læger, XXII, 1835, S. 442—93. Gordon Norrie: Af medicinsk Fakultets Historie, III, 1800—41, 1939, S. 139—47.

Otto C. Aagaard.

Sommer, Fritz Carl Waldemar, 1866—1934, Genealog. F. 11. Dec. 1866 i Kbh. (Helligg.), d. 25. Febr. 1934 sst., Urne paa Garn. Kgd. Forældre: Grosserer Laurits Carl Amondin S. (1835—1914) og Caroline Thomasine Amalie Meyer (1844—1905). Gift 15. Okt. 1910 i Gentofte med Skuespillerinden Susanne Margrethe Friis, f. 7. Jan. 1888 i Lyngby, D. af Apoteker, senere Fabrikdirektør Emil Aarestrup F. (1856—1930, gift 2° 1901 med Valborg Frederikke Holm, f. 1878) og Dagmar Minna Sophie Regine Frederikke Clauson-Kaas (1863—1930). Ægteskabet opløst.

S. blev Student 1886 fra v. Westens Institut, tog Filosofikum 1888 og studerede en Tid Jura og Statsvidenskab, men blev 1888 (til 1890) Assistent og fungerende Kasserer i Kbh.s Kreditforening. 1889 knyttedes han som Sekretær til Direktør Adolf Hein under dennes Arbejde med Oprettelsen af Kreditforeningen for Industrielle Ejendomme, hvor han 1898 blev Kasserer og Ekspeditions-

chef, senere Kontorchef, efter i Mellemtiden at have været ansat dels i Østifternes Kreditforening, dels i Overformynderiet. S. blev 1905 Medlem af Bestyrelsen for Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personahistorie og fungerede 1906—08 som Kasserer i Dansk Forfatterforening. 1910 blev han Medlem af Dansk Genealogisk Institut. Som Personahistoriker var S. lidet produktiv, men til Gengæld bærer hans faa selvstændige Arbejder, Slægten von Zytphen (autogr. 1900), Slægten Heering (1900) og Slægten Astrup (1905) (ved begge de sidstnævnte besørge des Udformningen af Louis Bobé) Præg af hans i særlig Grad omhyggelige og grundige Forskning; de samme gode Egenskaber har hans Artikel om Familien Abbestée (Personahist. Tidsskr., 4. Rk., II, 1899) og de enkelte Undersøgelser over Familierne Aall og Hvass samt Stuve og Ernst, som han offentliggjorde i samme Tidsskrift, og hvorved han navnlig viste sin Interesse for »døde Punkter«, som hans Kombinationsevne, Sporsans og grundige Kildekendskab gav ham udmærkede Betingelser for at klare; ligesom G. L. Grove (s. d.) og maaske i særlig Grad C. E. A. Schøller (s. d.) havde S. ikke mindst Betydning for den personahistoriske Forskning ved den Hjælp, han ydede til andres Arbejder. — R. 1934.

Studenterne fra MDCCCLXXXVI, 1911, S. 232. Personahist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934, S. 151.

Albert Fabritius.

Sommer, Frederik (Friderich) Laurentius Fiedler, 1813—78, Søofficer. F. 11. el. 12. Febr. 1813 i Lyngby (Petri), d. 20. Juli 1878 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Regimentskirurg, kgl. Landmaaler Joachim Otto S. (1779—1823) og Christiane Caroline Fiedler (1793—1858). Gift 27. Sept. 1841 i Kbh. (Holmens) med Oline Margrethe Leopoldine Redsted, f. 2. Maj 1814 i Kbh. (Garn.), d. 2. Maj 1879 sst. (Holmens), D. af Løjtnant, senere Oberstløjtnant i Infanteriet, Udskrivningschef Johan Frederik (Friderich) R. (1790—1857) og Anne Kirstine Bolette (Polly) Qvist (1790—1861).

S. blev Kadet 1824, Sekondløjtnant 1830, Premierløjtnant 1840, Kaptajnløjtnant 1848, Kaptajn 1856, Orlogskaptajn 1858, Kommandør 1868 og Admiral 1874. Efter en Tur med en Koffardibrig til Østersøen og Middelhavet var han 1831—32 med Korvetten »Fortuna« til Vestindien og derefter nogle Aar paa Opmaaling i danske Farvande. 1840—48 havde han Permission for at føre det Købmand C. H. Donner i Altona tilhørende Skib »Christian VIII« i Postfart mellem Kbh. og Kiel, kun afbrudt af et Togt til Island med Briggen »Mercurius« 1845. I disse Aar

erhvervede han sig megen Erfaring i Dampskibsfart, der jo endnu var ret ny. I Treaarskrigen var han 1848 Chef for Skonnerten »Delphinen«, hvorfra han afgik i Aug. paa Grund af en alvorlig Knæskade, og de andre Aar Chef for Dampskibene »Hertha«, »Hekla« og »Ægir«. 1853 og 54 var S. Vagtskibschef, henholdsvis i Altona og i Store Bælt og 1855—56 Chef for Briggen »Ørnen« til Vestindien, hvorefter han til 1861 var Ekvipagemester paa Nyholm, Medlem af Kbh.s Havneraad og af Konstruktions- og Regleringskommissionen. 1864 var han først Chef for Fregatten »Thetis« og derefter fra Aug. for »Jylland«, da Orlogskaptajn P. C. Holm blev syg. 1866 og 67 var han Chef for Panserfregatten »Peder Skram« og 1873, 74 og 75 Eskadrechef. Han var Formand for Søofficersforeningen 1869—70 og Flaadeinspektør fra 1873. Han var en dygtig Sømand og kundskabsrig Officer og anvendtes i forskellige Kommissioner vedrørende Marinens Materiel, hvor man drog Nytte af hans store Erfaring og gode Kundskaber. — R. 1849. DM. 1860. K.² 1866. K.¹ 1874. S.K. 1877. — Træsnit 1878 efter G. Hansens Fotografi.

Tidsskr. f. Søv., Ny Rk., XIV, 1879, S. 28 ff. H. Trier: Gaarden Nr. 8 Amagerortov, 1900, S. 155 f. A. G. Drachmann: En gammel Skibslæges Erindringer, i Tilskueren, V, 1888, S. 452. C. Behrend og H. Topsøe-Jensen: H. C. Andersens Brevveksling med Edv. og Henriette Collin, II—V, 1934—36 (se Registeret). Søndags-Posten, 1878, Nr. 762. *Th. Topsøe-Jenssen.*

Sommer, Hinrich Hieronymus, 1804—61, Lægprædikant. F. 23. Marts 1804 i Husum, d. 20. Dec. 1861 sst., begr. sst. Forældre: Skomagermester Joachim Simon S. (ca. 1781—1844) og Catharina Maria Blumensaat (1783—1850). Gift 26. Juni 1835 i Husum med Elisabeth Andersen, f. 12. Dec. 1800 i Flensborg, d. tidligst 1861, D. af Købmand, senere Mægler Hans A. (ca. 1767—1824) og Anna Maria Kühling (ca. 1766—1833).

S. lærte Skomagerhaandværket i sin Faders Værksted i Husum. 1825 drog han som Svend til Flensborg, hvor han 1827 efter stærke sjælelige Kampe ved Læsning af Bibelen oplevede »Syndsforladelssens Trøst« (Titlen paa en gudelig Traktat, han samtidig læste). Han sluttede sig nu til det lille herrnhutiske Samfund i Byen, som kom til at præge hans kristne Syn. Ogsaa en opvakt Præst traadte han i Forbindelse med, H. A. F. C. Volquardts ved St. Hans Kirken. Noget senere nedsatte han sig efter Faderens Ønske som Skomager i sin Fødeby, hvor hans Hjem blev Brændpunkt for en kristelig Vækkelse i Byen og dens Omegn. Ved Selvstudium lærte han sig Græsk for at kunne studere det nye Testamente i Grundsproget og Engelsk for at have Adgang til engelsk Opbyggelses-

litteratur. Han blev en aandelig Vejleder for mange, under Trearskrigen ogsaa for danske Soldater, deriblandt Anders Stubbkjær. S.s borgerlige Anseelse, hans solide Kundskaber og dertil hans Naadegave som Forkynder foranledigede den holstenske Forening for indre Mission under Ledelse af Pastor C. A. H. Decker til 1860 at udsende ham som Rejseprædikant. Denne hans — ihærdigt drevne — Virksomhed blev dog kun af kort Varighed. Efter at han i Foraarsmaanederne 1861 ogsaa havde berejst en Del af Slesvig (Flensborg- og Haderslev-Egnen,) slog hans — overanstrengte — Kræfter ikke mere til. En Lungebetændelse endte hans virksomme Liv. — En poetisk Aare havde S. udnyttet til Affattelsen af en Del aandelige Sange til kendte Melodier, efter hans Død samlede og udgivne af Missionær H. C. Schmidt fra Flensborg (»Geistliche Gedichte von Hinrich Hieronimus Sommer aus Husum«, 1886). Ogsaa et Par gudelige Smaaskrifter forfattede han.

Kortfattede Meddelelser om Reiseprædikanten for den indre Mission H. H. Sommers Liv, 1862. Carstens i Allg. Deutsche Biographie, XXXIV, 1892, S. 602 f. Th. Schäfer i Monatsschrift für Innere Mission, XV, 1895, S. 89 ff. H. D. Lucht i Schlesw.-Holst.-Lauenb. Kirchen- und Schulblatt, LX, 1904, Sp. 120—25.

Jens Holdt.

Sommer, Mogens Abraham, 1829—1901, Lægprædikant, Politiker. F. 4. Juni 1829 i Ribe, d. 5. Febr. 1901 i Aalborg, begr. sst. Forældre: Toldbetjent Abraham S. (1787—1857, gift 2° 1842 med Mette Cathrine Jessen el. Bennedsen, gift 1° med Hans Christensen) og Maren Petersen Kjær (1789—1841, gift 1° 1810 med Urnager John Poulsen, ca. 1783—1825). Gift 1° (usikkert, om lovformeligt Ægteskab foreligger) med Rasmine Nielsen, f. 20. Sept. 1821 i Nyborg, D. af Slagtermester Niels Madsen (ca. 1789—1849) og Ane Katrine Hansdatter (Sommer) (1788—1871). 2° (usikkert, om lovformeligt Ægteskab foreligger) med Johanne Bartholine Lüders, f. 4. Febr. 1833 i Slangerup, D. af Gaardejer og Brændevinsbrænder i Slangerup, senere Gaardejer i Alsted, Sorø Amt Heinrich L. (d. senest 1870) og Karen Sophie Jensen (1811—tidligst 70).

S., paa fædrene Side af jødisk Slægt, blev Skræddersvend 1848, men var 1850—52 Skriver paa Nyborg Toldkontor, derefter uden Seminarieeksamen Lærer først i Rørvig, sidst i Haderslev, kunde intet af Stederne forliges med Sognepræsten, og efter Konflikt med Præsten i Haderslev Fr. Helveg (s. d.) gik han af som Lærer 1856. Han rejste derefter som »Missionær« i Danmark, mest Jylland, og i andre Lande, havde i adskillige Aar Ophold i Kbh., var ogsaa Udvandringsagent og mange Gange i Amerika, hvor

han optraadte baade som Prædikant og homøopatisk Læge. — S. var en vulgær og raa Discipel af S. Kierkegaard. Det tilfreds-stillede ham at kalde Folkekirken »en Skøge« og Præsterne Løgnere, Bedragere, Menedere o. s. v.; hans Lære var i forvirret Uklarhed vendt mod alle bestaaende Religioner, hans Møder vakte Opsigt og Spektakler, hans mange Smaaskrifter var holdt i en grov Tone, men der blev en Tid nogle »Sommerianere«, især i det for sekterisk Propaganda modtagelige Vendsyssel. S. stillede sig ogsaa ved Folketingsvalg i flere nordjyske Kredse, var Republikaner og blev straffet for Majestætsfornærmelse, sluttede sig til de første Socialister, men da han blev holdt ude af Partiledelsen, hævnede han sig paa Louis Pio efter dennes Fængsling ved fra Chicago at skrive et Brev til ham, beregnet paa at skulle falde i Forhørsdommerens Hænder og yderligere kompromittere Pio. S. døde glemt og ubemærket. — Litografier, bl. a. fra Th. Berg 1860. Træsnit 1868.

M. A. Sommer: Stadier paa Livets Vej, I—III, 1868—99. Aalborg Stiftstidende 5., 6. og 8. Febr. 1901. Johs. Fibiger i Dansk Tidsskr., s. A., S. 282—88. Politiken 9. Febr. s. A. Thomas Larsen: En Gennembrudstid, I, 1917, S. 65—70.

Hans Jensen.

Sommerfeldt, Elisæus (ved Daaben Elius) Janus, 1842—1903, Officer. F. 5. Febr. 1842 i Randers, d. 18. April 1903 i Algier, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Restauratør, Snedkermester Niels Brock Hansen S. (1802—60) og Mette Kirstine Meden (1809—98). Gift 29. Dec. 1876 i Kbh. (Holmens) med Anna Fernanda Dreyer, f. 9. Dec. 1859 i Kbh. (Holmens), d. 25. Aug. 1934 i Nykøbing S., D. af Bogholder, senere Hofbogtrykker, Justitsraad Ferdinand D. (1833—1924) og Marie Frederikke Margrethe Clausen (1826—86).

S. var Landkadet 1859—61, blev 1861 Sekondløjtnant i Fodfolket, var 1863—68 — med Afbrydelse ved Krigen — Elev i Højskolen, blev 1867 Premierløjtnant og forsattes n. A. til Ingeniørkorpset, hvor han 1873 blev Kaptajn. 1874—84 var han Lærer ved Officerskolen i Civilbygningskunst for Ingeniøreløverne og udarbejdede tre Bind Forelæsninger herover foruden om Vejbygning m. m., var 1871 Medlem af Kommissionen om et for Hær og Flaade fælles Signalsystem, 1882 om Kbh.s Proviantering i Krigstilfælde. 1883 afløste et af ham udfundet Lønskriftsystem det hidtil her hjemme benyttede. 1884—86 var han ansat ved 1. og 2. Ingeniørdirektion — fra 1885 som Oberstløjtnant — og blev 1886 Chef for den i Anledning af Opførelsen af Kbh.s Vestfront nyoprettede 4. Ingeniørdirektion. Allerede 1872 havde han deltaget i Projektering af Befæstningsanlæg ved Kbh. og var fra 1885 Medlem af Kommis-

sionen til et endeligt Udkast til Normalfront for Vestenceinten samt af Kommissionen til Indkøb af Arealer hertil. Fra 1886 ledede han derpaa Bygningen af den ca. femten km lange Vestenceinte fra Køge Bugt til Utterslev Mose. Han havde forud paa talrige Rejser knyttet Forbindelse med flere af Datidens navnkundigste Fæstningsbyggere, navnlig Belgieren General Brialmont, og skønt vore militær-politiske Forhold virkede hemmende paa Gennemførelsen af en helstøbt Plan, medens det i militær Henseende var en Brydningstid i Anskuelserne om Fæstningers Forsvar og Angreb, løste S. Opgaven med en Omsigt og Fremsynethed og samtidig en klog Økonomi med Pengemidlerne til det vældige Arbejde, der skaffede ham Anerkendelse hos udenlandske Fagmænd. For Selvbeskatningen byggede han Garderhøjfortet; han var Medlem af Kommissionen om Supplering af de permanente Fæstningsanlæg samt af Kommissionen om Forsvarsanlæg ved vore Havnepladser. 1890 blev han Oberst og var til sin Død afvekslende Regimentschef og Chef for en af Ingeniørdirektionerne. Fra 1891 var han Bestyrelsesmedlem, fra 1897 Formand i Krigsvidenskabeligt Selskab. Han deltog virksomt i det politiske Liv, særlig som Formand for Højres Arbejder- og Vælgerforenings 1. Kreds og Medlem af Foreningens Hovedbestyrelse, var en af Forsvarssagens dygtigste Organisatorer og offervilligste Arbejdere og har i »Vort Forsvar« skrevet en lang Række Artikler af populær-teknisk Art om de af ham ledede Arbejder. 1882—94 var han et virksomt Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation, var Medlem af Komiteen for Den nordiske Udstilling 1888, af det sagkyndige Syn for monumentale Bygninger i Kbh. (1897—1900), Formand i Kommissionen om ændret Byggelov for Kbh. (1898), Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab (1882—90), Bestyrelsesmedlem i flere betydelige Aktieselskaber og flere humanitære Institutioner. — Han var en særdeles kundskabsrig, dygtig, energisk og selvstændig Personlighed med en sjælden Evne til at vinde andre for sine Ideer og Planer, et anerkendt Administrationstalent. — R. 1882. DM. 1887. K.² 1893.

Stamtavle over Slægten Sommerfeldt henholdsvis Sommerfelt, 1923, S. 3. V. E. Tychsen: Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpsset 1684—1893, 1893. Vort Forsvar 24. Maj og 25. Okt. 1903. Berl. Tid. 20. April 1903. Politiken 19. April s. A. Ill. Tid. 26. April s. A.

Rockstroh.

Sommerfeldt, Erik Christian, f. 1882, Ingeniør. F. 11. Febr. 1882 i Kbh. (Frue). Forældre: Kaptajn, senere Oberst E. J. S. (s. d.) og Hustru. Gift 17. Juli 1909 i Hørsholm med Laura Elisabeth Clausen, f. 2. Jan. 1887 i Kbh. (Jac.), D. af Grosserer

Moritz Daniel C. (1847—1920) og Emmy de Nully Brown (1863—1927).

Efter at have taget Studentereksamen 1899 ved Metropolitan-skolen og polyteknisk Eksamen 1904 (Bygningsingeniør) var S. i et Aars Tid assisterende Ingeniør ved Statsbaneanlæggene, foretog derefter en Studierejse til England, Frankrig, Belgien og Tyskland og havde efter Hjemkomsten Ansættelse ved Faxe Kalkbrud og Kbh.s Telefon Aktieselskab. 1908 fik han Ansættelse ved Siemens Schuckertwerke i Berlin, og dette blev Indledning til en usædvanlig smuk Løbebane inden for den tyske elektriske Industri, som det ses af de betydelige Stillinger og mange Hverv, han i Tidens Løb fik overdraget: 1912—18 Overingeniør og Prokurist ved Siemens elektrische Betriebe A-G, Berlin og 1915—18 Direktør for Braunschweig-Hannoversche Ueberlandszentrale A-G, Berlin, 1918—23 administrerende Direktør og 1927—30 Formand i Bestyrelsen for A-G für Gas-, Wasser- & Elektrizitätsanlagen, Berlin, 1918—23 Overingeniør og Prokurist og 1923—35 Direktør for Gesellschaft für elektrische Unternehmungen-Ludw. Loewe & Co. A-G., Berlin. Sidstnævnte Selskab, »Gesfürel«, har en Aktiekapital paa 80 Mill. Rmk. og bestaar af to Afdelinger, en Værktøjsmaskinfabrik, der er førende i hele Verden, og et Finansselskab for Elektricitetsselskaber, Sporveje og Gasværker. Selskabet grundlagde i sin Tid Akts. De københavnske Sporveje og senere Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs Akts. og ejede — til Dels sammen med andre Finansselskaber — en lang Aarrække Aktiemajoriteten i disse to Selskaber. 1919—34 var S. fremdeles Direktør for Gewerkschaft Alexandria, Lignithkohlenbergwerk, Höhn, 1928—35 Direktør for A-G Ostkraftwerk, Cosel. Han har været Medlem af Bestyrelsen (henholdsvis Formand eller Næstformand) for henvend en Snes af de til »Gesfürel«-Koncernen knyttede Elektricitets-, Kabel- og Gasværker rundt om i Tyskland. — 1923—35 var han Medlem af Reichswirtschaftsgericht. 1914—18 havde han Overledelsen af Tysklands største Tørvebrug i Wiesmoor i Ostfriesland, som leverede Tørvene til det store Elektricitetsværk sst. Under Verdenskrigen slog han 1917—18 — gennem en hel Række Artikler og mange Forhandlinger — til Lyd for, at Lille Vildmose skulde udnyttes til Tørvefremstilling i stor Stil, uden dog dengang at kunne vække en saadan Interesse, at Projektet kom til Gennemførelse. 1935 vendte S. tilbage til Danmark, hvor hans Evner som industriel Organisator er blevet taget i Brug paa forskellige Omraader. Han er saaledes indvalgt i Bestyrelsen for Akts. Møller & Jochumsen, Horsens, er Formand for Ingeniørfirmaet Constantin Brun af Kbh. og Medlem

af Bestyrelsen samt Direktør for Dansk Aluminiumsindustri, Akts. Kbh.

A. Kamp.

Sonne. Den bornholmske Slægt S. føres tilbage til Sognepræst i Øster Larsker og Gudhjem Oluf Nielsen S. (1626—72), der stammede fra Næstved-Egnen, og som var Fader til Sognepræst i Neksø og Bodilsker Hans Olufsen S. (1661—1709) og til Ejer af Loftsgaard i Aaker Sogn Edvard Olufsen S. (ca. 1667—1727), hvis Sønner var Ole Edvardsen S. (ca. 1709—65) og Guldsmed i Rønne Hans Edvardsen S. (1713—86); dennes Sønesøn Koffardikaptajn Edvard S. (1779—1822) var Oldefader til Oberst Hans Harding S. (f. 1883). Ovenn. Ole Edvardsen S.s Datter Maren Kirstine S. (1744—86) havde i første Ægteskab med Hans Nielsen Riis (ca. 1735—82) Sønnen Ole Hansen Edvardsen S. (1767—1810), hvis Søn Snedker i Neksø Lass Mahler S. (1795—1849) var Fader til Farver Ole Edvard S. (1821—1910) — hans Søn var Sognepræst i Solbjerg og Sundby paa Mors Alfred Kofoed S. (1851—1928) — og til Farver og Købmand i Svaneke Mathias Otto Arboe S. (1822—91), hvis Sønesøn er nedenn. Professor, Dr. med. Carl Olaf S. (f. 1882). Ovenn. Pastor Hans Olufsen S. (1661—1709) var Fader til Købmand i Neksø Knud Hansen S. (1696—1763), hvis Sønesøn Købmand, engelsk Vicekonsul i Neksø Herman Jacob S. (1787—1841) var Fader til nedenn. Andelsmand, Provst Hans Christian S. (1817—80); denne var Fader til nedenn. Landmand Ole Christian Saxtorph S. (1859—1941), af hvis Sønner skal nævnes Dommer August S. (f. 1887) og Bankier Hans Christian S. (f. 1891). — Den mulige Forbindelse mellem denne Slægt og Kunstnerslægten S. er ikke klarlagt; sidstnævnte Slægts Stamfader Jørgen S. i Svaneke var Fader til Kobberstikker Jeppe Jørgen S. (1771—1833), af hvis Børn skal nævnes de nedenn. Maleren Jørgen Valentin S. (1801—90) og Kobberstikkeren Carl Edvard S. (1804—78) samt Cathrine Marie S. (1809—92), der ægtede Billedhuggeren Herman Vilhelm Bissen (1798—1868, s. d.).

Jul. Bidstrup: Stamtavle over Familien Kofoed, 1886, S. 128—48. O. E. Sonne: Laegaards-Familien og den deri indgiftede Slægt, 4. Udg., 1940, S. 17—28, 33 ff.

Albert Fabritius.

Sonne, Carl Edvard, 1804—78, Kobberstikker. F. 1. Dec. 1804 i Birkerød, d. 3. Jan. 1878 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kobberstikker Jeppe Jørgen S. (1771—1833) og Else Cathrine Zimmer (1771—1851). Ugift.

S. blev uddannet hos sin Fader og paa Kunstakademiet, som

han besøgte 1819—28. Desuden tegnede han privat hos J. L. Lund. 1826 og 1828 udgav han atten Konturætsninger efter Arbejder af for det meste jævnaldrende Kunstnere som Bissen, Blunck, Küchler, Rørbye m. fl. Paa Grund af Professor J. F. Clemens' høje Alder og Svagelighed rejste S. 1828 til Parma for der at uddannes videre under den dengang berømte Kobberstikker Paolo Toschi. Han modtog en Del offentlig Rejseunderstøttelse hjemmefra og blev næsten 20 Aar i Italien, hvor han baade i Parma og Torino var Medarbejder ved de store Galleriværker. Efter sin Hjemkomst 1847 blev han greeret ved Akademiet, men blev først Medlem 1868. S.s grafiske Værk bestaar udelukkende i Gengivelser af andre Kunstneres Arbejder, i de sidste 30 Aar fortrinsvis af populære Genremalerier. Kunstforeningen i Kbh., der paa en særdeles rundhaandet Maade støttede S., udsendte til sine Medlemmer seks Blade, der vandt stor Yndest: 1852 »Jens Juel og hans Kone«, 1856 »Osteriscene« efter Marstrand, 1861 en Akvatinta »Et Maaltid« efter C. Bloch, 1862 en Akvatinta »En Gnier« efter N. Simonsen, 1871 »Luther i Worms« efter Ad. Müller og 1874 »Et Besøg« efter Exner. Desuden kan nævnes »Slaget ved Fredericia« fra ca. 1852 efter Broderens Maleri og en Akvatinta fra 1859 »Abbaten og den spindende Pige« efter Ernst Meyer. Mest tiltalende er vel nok de Raderinger, han i en lidt tør, men yderst sober Manér udførte til Selskabet for nordisk Kunsts Udgave af C. F. Harsdorffs Værker (1859—71). — Selv om S. gennem sin Lærer Toschi var præget af en 18. Aarh.s Fagstikker-Tradition, har han som sine samtidige foretrukket Radererarbejdet for den møjsommelige Gravstikteknik. Paa en haandfast, ofte mekanisk og ukunstnerisk Maade brillere han med en ikke ringe teknisk Dygtighed. — S. udstillede paa Charlottenborg 1826—76. I Kobberstiksamlingen findes 39 Blade. — Maleri af D. Blunck før 1826 (Kunstmuseet) og af J. Roed 1857 (Fr.borg). Tuschtegning af F. M. Schou 1852 (sst.). Tegning af W. Bendz (Kobberstiksamlingen). Buste af H. V. Bissen (Kunstmuseet). Portrætteret paa J. V. Sonnes Frise paa Thorvaldsens Museum 1847—48; gengivet i Litografi af F. C. Lund. Træsnit af C. Hammer 1881.

Jørgen Sthyr.

Sonne, Carl Olaf, f. 1882, Læge. F. 16. April 1882 i Allinge. Forældre: Købmand Olaf Mathias Kofoed S. (1853—86) og Andrea Juliane Kure (1850—1933). Gift 3. Okt. 1909 i Svaneke med Marie Johanne Petersen, f. 10. Dec. 1882 i Svaneke, D. af Skibsfører, senere Konsul Peter P. (1841—1908) og Emma Nicoline Holst (1844—1918).

S. blev Student 1900 fra Rønne og 1907 medicinsk Kandidat. Derefter var han Reservelæge i Søværnet og 1907—09 Assistent ved Finseninstitutets Klinik for indre Sygdomme. Efter Turnustjeneste paa Frederiks Hospital var han 1910—13 Assistent paa Serumintitutet og derefter 1913—17 Reservelæge ved Rigshospitalet. 1914 blev han Dr. med. paa Afhandlingen »Gifffattige Dysenteribaciller, experimentelle og kliniske Studier«, i hvilken han paaviste, at en bestemt Dysenteribacil, der hidtil ikke var erkendt som saadan, var en meget hyppig Aarsag til Dysenteri i Danmark. Denne Bacil, S.s eller Kruse-S.s Bacil, er af senere Undersøgere anerkendt som den hyppigste Aarsag til Dysenteri overalt i Verden. Fra 1916 har S. praktiseret i Kbh. som Specialist i interne Sygdomme, specielt Hjerte- og Lungesygdomme. 1918—29 var han Laboratorieforsender ved Finsens Lysinstitut, hvor han gjorde betydningsfulde Opdagelser med Hensyn til det universelle Lysbads Virkning. I den Anledning blev han indbudt til en Foredragsturné i Amerika 1928. 1923 konkurrerede han om Professoratet i intern Medicin, blev 1924 ansat som Chef for Rigshospitalets medicinske Poliklinik og 1928 udnævnt til Professor i intern Medicin ved Kbh.s Universitet. 1930 blev han tillige Overlæge ved Rigshospitalets medicinske Afdeling A. I mange Aar har han beskæftiget sig med eksperimentelle Undersøgelser over Lungernes Funktionsmaade, og fra hans Afdeling er der herom udgaaet en Række betydningsfulde Arbejder. — S. var Medlem af Direktionen for Finsens medicinske Lysinstitut 1927—29, Formand for Dansk Selskab for intern Medicin 1930—32. Han er udenlandsk Medlem af Norsk medicinsk Selskab fra 1934 og af Finska Läkaresällskapet fra 1935. Fra 1918 var han Medredaktør og 1925—29 Eneredaktør af »Hospitalstidende« og er fra 1935 Medredaktør af »Acta medica scandinavica«. — Maleri af H. Vedel 1942. Tegning bl. a. af Gerda Ploug Sarp.

Univ. Progr. Nov. 1914, S. 142 f. Jul. Bidstrup: Stamtavle over Familien Koefoed, 1886, S. 62.

Axel Borgbjærg.

Sonne, Ole Christian Saxtorph, 1859—1941, Landmand, Politiker. F. 21. April 1859 i Møgeltønder, d. 25. Juli 1941 i Pasadena i Californien, Urne indtil videre i New York. Forældre: Sognepræst, sidst i Thisted, Provst H. C. S. (s. d.) og Hustru. Gift 21. Okt. 1886 i Flensborg med Sophie Caroline Amalie Göttig, f. 19. Aug. 1859 i Flensborg, d. 27. Aug. 1929 i Charlottenlund, D. af Købmand Andreas G. (1819—66) og Mathilde Juncker (1823—1913).

Fra 1864 havde S. sit Barndomshjem i Thisted, hvor han tog Præliminæreksamen 1873. Han begyndte s. A. sin Landbrugsuddannelse paa en Gaard ved Aarhus og viste sig allerede her i Besiddelse af ualmindelig Energi og Arbejdsdygtighed, var 1874—76 paa Lerchenfeldt ved Kalundborg, hvor han kun sytten Aar gammel blev Forvalter, og var 1876—78 Forvalter paa Ellingegaard ved Nykøbing S. Han kom derpaa til Landbohøjskolen og tog 1880 Landbrugseksamen med Rekordresultat, hvorefter Professor B. S. Jørgensen ønskede ham uddannet til sin Afløser, men S. vilde være Landmand, og efter et Ophold hos J. Friis paa Lyngbygaard ved Aarhus, hvor han navnlig studerede Landbrugsbogholderi, blev han 1881 den senere Professor T. Westermanns Efterfølger som Inspektør paa Dronninggaard og Frederikslund ved Furesøen. 1883 traadte han i Landhusholdningsselskabets Tjeneste som Leder af de s. A. paabegyndte Maltbyg- og Hvededyrkningsforsøg med Bopæl i Lyngby. Forsøgene gav betydningsfulde Resultater, de vurderedes i forsøgsteknisk Henseende som et værdifuldt Pionerarbejde og lededes af S. indtil 1902, ogsaa efter at han havde faaet anden Hovedvirksomhed. 1883—85 virkede han tillige som Lærer ved Lyngby Landboskole, men afslog et Tilbud om Overtagelse af Forstanderstillingen efter J. C. la Cour, og samtidig begyndte han en omfattende Foredragsvirksomhed i Landboforeningerne. Trods sin Ungdom havde han erhvervet saa megen Landmandserfaring og teoretisk Viden, at han havde let ved at fastholde de praktiske Landmænds Interesse for Emnerne, og for ham selv betød Foredragsvirksomheden en Opøvelse til hans senere offentlige Virksomhed. Fra Vinteren 1885—86 arbejdede han som Sekretær med Forberedelsen af Landbrugs-, Havebrugs- og Maskinafdelingen ved den nordiske Udstilling i København 1888. Ogsaa her gjorde hans Evner sig gældende, og kun 29 Aar gammel belønnedes han med Fortjenstmedaillen i Guld. Derefter lykkedes det ham at faa opfyldt Ønsket om en selvstændig Landmandsgerning. Med laant Driftskapital overtog han 1889 Forpagtningen af Knuthenborg Avlsgaard, hvis Landbrug han med overlegen praktisk Dygtighed hurtigt forbedrede, bl. a. ved Ombytning af Besætningen af jysk Kødkvæg med rødt dansk Malkekvæg og ved Gennemførelsen af rationelle Fodringsprincipper. I en usædvanlig Grad forenede S. teoretisk Indsigt med Forretningssans og administrative Evner, og trods de daarlige Tider i hans første Landmandsaar naaede han efterhaanden den Velstand og økonomiske Uafhængighed, han med maalbevidst Energi stræbte efter. Ved Forpagtningens Ophør 1907 flyttede S. til Rosenlund under Grevskabet Hardenberg, hvor han

var Forpagter 1905—19, og 1899—1935 havde han tillige den mindre Grængegaard i Forpagtning.

Som lollandsk Herregaardsforpagter tog S. virksomt og initiativrigt Del i Landsdelens økonomiske Liv. Han deltog 1895 i Omdannelsen af Maribo Svineslagteri til Andelssvineslagteri, 1897 i Oprettelsen af Maribo Sukkerfabrik, 1898 i Oprettelsen af Havregrynsfabrikken Avena, og han fik betroet det vigtige Hverv som Formand for Sukkerroedyrkerforeningen. 1898—1907 var han Formand for Hunseby Sogneraad. Hans personlige Egenskaber gjorde ham usædvanlig veludrustet til indflydelsesrig offentlig Virksomhed. Med klar Intelligens, stor saglig Viden og med en overordentlig Arbejdsevne gennemarbejdede han de Sager, han paa-tog sig. Som Taler imponerede han ved sit sikre Foredrag, der trods nok saa mange Tal og nøjagtige Enkeltheder holdtes uden Brug af Manuskript, og repræsentative Hverv varetog han med megen Elegance. Den Energi, han anvendte paa egne Foretagender, ofrede han ogsaa i fuldt Maal paa sine offentlige Hverv, og disse blev efterhaanden talrige og af landsomfattende Betydning. Allerede fra 1889 var han Medlem af Frøkontrolkommissionen, og 1927—35 var han Kommissionens Formand. Til Landbohøjskolen og dens Kandidater var han nær knyttet; han var Medlem af Til-synsraadet 1911—35, Censor 1890—1940, og en Aarrække var han Medlem af Foreningen af danske Landbrugskandidaters Bestyrelse. Men hans store Indsats i Landbrugets Foreningsliv blev gjort i Tiden efter, at han havde forladt det politiske Arbejde, der var begyndt med Toldagitationen i 90'erne og afsluttedes med Hvervet som Landbrugsminister i Ministeriet Friis 1920. Under Verdenskrigen var han Medlem af Erhvervenes Fællesudvalg og gjorde sig højt fortjent som Forhandler over for de krigsførende Magter sammen med Etatsraad H. N. Andersen og Forstander Th. Madsen-Mygdal for at sikre Landets Tilførsler. Efter Krigen og efter under Højkonjunkturen med god økonomisk Fordel at have afstaaet Forpagtningen af Rosenlund drog S. ud paa en Rekreatjonsrejse Jorden rundt, hvorefter han 1920 tog Bopæl i Charlottenlund.

S.s Anseelse i Landbruget var blevet overordentlig stor, og han blev i disse Aar draget ind i Ledelsen af en Række af Erhvervets Hovedorganisationer. 1919 afløste han Professor Westermann som Præsident i Landhusholdningsselskabet, af hvis Bestyrelsesraad han havde været Medlem fra 1898, og inden han trak sig tilbage, bidrog han paa afgørende Maade til Selskabets Nyordning 1933 i Forbindelse med Oprettelsen af Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde, til hvis Virksomhed han skænkede et betydeligt

Arbejdsfond. 1934 udnævntes han til Selskabets Æresmedlem. Ved Landbrugsraadets Oprettelse 1919 indvalgte han som Repræsentant for Landboforeningerne, fra 1927 som Repræsentant for Landhusholdningsselskabet, og 1925—33 var han Medlem af Raadets Præsidium. Som Formand for Vildmosekommissionen 1920—35 udrettede han personligt et stort Arbejde ved Ledelsen af Opdyrkingen. Han var 1921—35 som Landbrugsministeriets Repræsentant Medlem af og Næstformand for Hedeselskabets Bestyrelse og 1921—35 Formand for Dansk Landbrugsmuseums Bestyrelse. Tillige knyttedes han til en Række private Virksomheder ikke blot i Forbindelse med Landbruget, men ogsaa inden for Industri og Forretningsverden. 1917 blev han Medlem af Bestyrelsen for Landmandsbanken, hvor han særlig beskæftigede sig med Hypotekafdelingen, og efter Bankens Sammenbrud 1922 hævdede S., at hans Ansvar maatte være begrænset til denne Afdeling, hvis Regnskab var i Orden, men ved Højesteretsdommen 1923 blev han gjort ansvarlig ligesom Bestyrelsens øvrige Medlemmer og idømt Bøde. S. tog sig dette Udfald meget nær og traadte tilbage fra alle sine mange Tillidsposter, men blev af de paagældende Institutioner straks genindsat. Han var bl. a. Bestyrelsesmedlem i Aktieselskabet Burmeister & Wain 1919—33, Dansk Frøavls Kompagni og Markfrøkontoret (Trifolium) 1911—35, Chr. Hansens Laboratorium 1916—35, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1920—35 og Det østasiatiske Industri- og Plantagekompagni 1916—38, som Formand 1922—38.

En udførlig Selvbiografi »Min Livsmelodi« udgav han 1938 og har i øvrigt skrevet adskillige værdifulde Artikler i Landbrugspressen, navnlig i »Tidsskrift for Landøkonomi« og »Ugeskrift for Landmænd«. Personlig Frihed og økonomisk Uafhængighed havde han alle Dage sat højt, og han afslog alle Tilbud om Stillinger, der vilde have givet ham en mere bunden Tilværelse. Rejselivet elskede han, ogsaa i sine allersidste Aar foretog han lange Rejser over Verdenshavene og døde under et Ophold i Californien. S. havde Sympati for Dygtigheden og lagde Vægt paa — ogsaa i sine Raad til Ungdommen — at tilkæmpe sig den »tilfredsstillende Placering« i Konkurrencen. Selv kæmpede han nobelt og ridderligt og altid tillige besjælet af en levende Pligtfølelse og Arbejdsvillie over for de almene samfundsmæssige Interesser.

F.M.G. 1888. R. 1900. K.² 1919. K.¹ 1929. S.K. 1936. — Malerier af Johs. Ottesen 1927 (Fr.borg), af L. Find 1935 (Landhusholdningsselskabet) og af H. Vedel (Rigsdagen). Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag

(1923, Rigsdagen). Buste af A. Bundgaard (Øbjerggaard). Tegning af Carl Jensen. Træsnit.

Vort Landbrug, XXXVII, 1918, S. 516, 524 ff.; XLVIII, 1929, S. 245 f. Dansk Landbrug, LX, 1941, S. 421 f. H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie, II, 1919, særlig S. 252—59. T. Westermann i Ugeskrift for Landmænd, LXXIV, 1929, S. 241 ff.; LXXXIII, 1938, S. 696f.; LXXXVI, 1941, S. 501 ff. Jydsk Landbrug, XI, 1929, S. 337 f.; XVI, 1934, S. 330 f.; XXIII, 1941, S. 584 f. Fyns Stifts Landbrugstidende, XXIII, 1929, S. 222 f.; XXXV, 1941, S. 403 f. H. J. Rasmussen i Tidsskrift for Landøkonomi, 1938, S. 668—78. K. A. Bondorff sst., 1941, S. 569—80. Andelsbladet, XLII, s. A., S. 1081.

Aksel Milthers.

S. sluttede sig til 90'ernes Bevægelse til Gunst for en Landbrugstold, og dette førte ham ind i *politisk* Virksomhed. Paa de jyske Landboforeningers Delegeretmøde 1892 fremsatte Peschcke Kødteden Paastand, at den gældende Toldbeskyttelse betød en Brandskatning af Landbruget. Til Imødegaaelse heraf udsendte S. 1892 Stridsskriftet »Forvalter Gommeseus Toldbetragtninger« og senere et Par andre sagligt oplysende Pjecer om Spørgsmaalet. S. A. optog han, først paa egen Haand og siden i Forening med Fr. Tesdorpf en Mødeturné Landet over. 1895 var han opstillet til Folketinget af Højre paa Langeland, hvor han dog kun samlede et Mindretal af Stemmer. Han blev Medlem af Landbrugstoldkommissionen af 1899, hvis Betænkning dog ingen Betydning fik.

1902 valgtes han ind i Landstinget. Han havde fortrinsvis Byvælgere af Højre bag sig, og han stod i den første Samling uden for Partierne i Valggruppe med Højre. 1902 stemte han mod Salget af de vestindiske Øer. Politisk og personligt droges han imidlertid mod den frikonservative Gruppe, og efter at han 1904 havde skaffet sig sine Vælgere Tilslutning dertil, meldte han sig ind i denne. Han blev her hurtigt en meget benyttet Arbejdskraft, og han overtog Ordførerskaber af forskellig Art, navnlig vedrørende Landbrugslove (Kødkontrol, Margarine, Handel med Smør, Kornordning m. m.), men ogsaa vedrørende politiske og sociale Emner som Hjælpekasser, Arbejdsløshedskasser, kommunale Valg, Skatte- love o.s.v. Paa Spørgsmaalet om den kommunale Valgretsreform 1908 kom det til et forbigaaende Brud mellem ham og Gruppen, idet han ønskede en Deling efter Aldersgrænser og en Ophævelse af Amtsraadsprivilegierne. Efter et Sammenstød med Frijs 15. Febr. 1908 udtraadte han af Gruppen, men Brudet heledes paa ny allerede Jan. 1909. Siden da stod han nært knyttet til Gruppen, i hvis Ledelse han tog væsentlig Del; 1909—10 var han Tingets Formand. 1915 gik han med sine Meningsfæller ind i Det konservative Folke-

parti. 1916 stemte han af baade politiske og saglige Grunde for de vestindiske Øers Salg, idet han dels ikke ønskede at fremkalde Valg under Krigssituationen, dels ikke længere troede paa Muligheden af, at Danmark kunde bringe Øerne paa Fode. Det var atter Ønsket om at undgaa Valg, der bevirkede, at han under Rottbøll-Affæren 1917 sammen med sine nærmeste Meningsfæller forlod Det konservative Folkeparti. I de Handelsforhandlinger, der under H. N. Andersens Ledelse plejedes med de krigsførende Magter, tog S. fra 1916 fremtrædende Del. Sammen med Madsen-Mygdal varetog han Landbrugets Interesser, og han gjorde her en omfattende og fortjenstfuld Indsats. I øvrigt blev hans Deltagelse i selve Rigsdagsarbejdet ham en Skuffelse. 1918 undlod han at søge Valg, og samtidig udsendte han et lille Skrift, »Politiske Afskedsbetragtninger«, i hvilket han sagde Partipolitikken Farvel. Hovedsummen af sine Erfaringer samlede han i dette, at der ingen Arbejdsplads fandtes, »hvor man fik sin Arbejdsevne saa daarligt udnyttet som paa den danske Rigsdag«. I Konsekvens af denne Opfattelse afslog han Paasken 1920 at indtræde i Ministeriet Liebe, medens han umiddelbart derefter indvilgede i at overtage Landbrugsministerens Portefeuille i Forretningsministeriet Friis. Siden tog S. ikke aktivt Del i det politiske Liv.

Chr. Sonne: Min Livsmelodi, 1938. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag 1901—03, 1903, S. 667 ff. Chr. Reventlow i Lolland-Falsters Stiftstidende 24. og 25. April 1918. Nationaltidende 21. April 1939.

P. Stavnstrup.

Sonne, Hans Christian, 1817—80, Præst, Andelsmand. F. 16. Aug. 1817 i Neksø, d. 26. Jan. 1880 i Fuglede, begr. i Kalundborg. Forældre: Købmand, Vicekonsul Herman Jacob S. (1787—1841) og Johanne Dorthea Saxtorph (1792—1862). Gift 19. April 1849 i Kbh. (Trin.) med Margrethe Caroline Rothe, f. 28. Juli 1823 paa Buderupholm, Støvring, d. 4. April 1912 i Vejle, D. af Kommitteret i Rentekammeret, Etatsraad, senere Konferensraad Christian R. (s. d.) og 2. Hustru.

Som den ældste af ni Søskende gennemlevede S. sin Barndom i Hjemmet i Neksø, inden for Rammerne af Faderens efter Datidens Forhold store og mangeartede Købmandsvirksomhed. Hans Opdragelse var præget af Faderens Strenghed og Retfærdssans, der ogsaa for hans senere Indstilling og Livsførelse spillede en betydelig Rolle. Oprindelig med Lyst til Søen blev han dog bestemt for Embedsvejen, gik i Rønne lærde Skole, hvorfra han dimitteredes til Universitetet 1836 og valgte det teologiske Studium, som han

afsluttede med Embedseksamen 1841. Nogle Maaneder senere blev han Huslærer hos Grev Chr. C. Lerche paa Lerchenborg, men blev i Foraaret 1845, trods sin unge Alder, kaldet til Sognepræst i Møgeltønder, særlig efter Anbefaling af Grev Lerche til dennes Slægtning Lensgreve O. D. Schack, Schackenborg, der havde Kaldsretten. 1864 udnævntes han til Sognepræst for Thisted og Tilsted og 1872 tillige til Provst for Hundborg og Hillerslev Herreder.

Ud fra udpræget social Interesse, forenet med praktisk Sans, optog S. ved Siden af sin nidkære Præstegerning et Arbejde for Højnelse af den paa dette Tidspunkt i mange Henseender daarligt stillede Arbejderklasse, bl. a. ved at foranstalte Møder Søndag Aften for Byens Arbejdere. Under saadanne Møder i Vinteren 1865—66 blev han ved Udtalelser fra Tilhørerne tilskyndet til mere positive Skridt i saa Henseende, hvilket førte til, at han i Sommeren 1866 fik stiftet Danmarks første Brugsforening, Thisted Arbejderforening, med direkte Forbillede i de engelske Brugsforeninger, hvorom S. havde hørt og læst bl. a. paa to Rejser til England, saavel som efter Tilskyndelse af sin Omgangsfælle fra Møgeltønder-Tiden, daværende Fysicus, Dr. F. F. Ulrik. S. betragtede sin nyoprettede Forening som Middel til ikke alene at skaffe Medlemmerne deres Forbrugsvarer paa en sund og økonomisk Maade, men særlig til derigennem at højne Arbejderstanden moralsk og personligt. Han paatog sig selv Formandskabet i Foreningen, tog Del i dens daglige Dispositioner og virkede for Opretelse af lignende Foreninger i andre Byer. Særlig i sit Skrift »Om Arbejderforeninger« (1867) meddelte han sine Erfaringer og gjorde Rede for sine Synspunkter, som blev grundlæggende gennem adskillige Aar. Til Fremme af et Samarbejde mellem de efterhaanden oprettede Foreninger (Husholdningsforeninger, Arbejderforeninger og Brugsforeninger) var S. Medindbyder og Taler ved Fællesmøder paa Universitetet 1871 og 1874, blev Formand for den paa det første af disse stiftede Fællesforening og udfoldede mundtligt og skriftligt, særlig ved Artikler i »Arbejderen«, et interesseret Oplysnings- og Propagandaarbejde.

Bl. a. fordi S. skønnede, at Foreningsarbejdet efterhaanden lagde for stærkt Beslag paa hans Tid, søgte han 1875 bort fra Thisted og blev Sognepræst for Store og Lille Fuglede, hvor han tillige 1879 blev Provst for Arts og Løve Herreder. Ogsaa her var han Formand for en mindre Brugsforening, men ofrede sig i øvrigt for sin Præstegerning indtil sin Død.

Foruden Artikler om Foreningsarbejdet udgav S. 1848 og 1860 to Prædikener, 1863 »Det danske Kirkeaaers Pericoper«, desuden

Afhandlinger i »Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie« (1855), i »Dansk Kirketidende« (1860) samt »Budstikken« (IV, 1855). — R. 1868. — Buste af Rasmus Andersen, rejst af Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger i Viby, Ning Herred, 1906, 1941 flyttet til Lilletorv i Thisted. Træsnit.

Arbeideren, VII, 1874, S. 17 f. Severin Jørgensen: Haandbog for Brugsforeninger, 2. Opl., 1901, S. 165—74. H. Hertel: Andelsbevægelsen i Danmark, 1917, S. 51—65. Brugsforenings-Bladet, IX, 1936.

A. Axelsen Drejer.

Sonne, Jørgen Valentin, 1801—90, Maler. F. 24. Juni 1801 i Birkerød, d. 24. Sept. 1890 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Broder til C. E. S. (s. d.). Ugift.

Som Dreng kom S. først paa Landkadetakademiet for at blive Officer, formodentlig under Indtrykket af alle de krigerske Begivenheder, der maa have opfyldt hans Sind i Barneaarene. Selv da han snart efter ombyttede Kadetakademiet med Kunstakademiet, som han begyndte at besøge 1815, har disse Indtryk endnu haft Betydning, idet han samtidig blev Elev af Dyr- og Slagmaleren Gebauer; paa flere Maader fik dette Elevforhold vidtrækkende Følger for ham. Selv om han senere fandt Emnerne til mange af sine bedste og mest kendte Billeder i italiensk og navnlig dansk Folkeliv, vendte han dog under den første slesvigske Krig tilbage til sin Barndoms Interesse og skabte sig med sine Slagbilleder, genoptaget ogsaa i senere Aar og suppleret med enkelte fra Krigen 1864, Ry som den første paa dette Omraade. S. blev Elev af Gebauer, et Par Aar før Eckersberg vendte hjem fra sin store Rejse, og kunstnerisk set var han dermed ført ind paa en Bane, der var meget forskellig fra den, Eckersbergs Elever gennemløb; der er i de følgende Aar ikke Tegn til, at det nye, der groede frem i Eckersbergs Elevkreds, fik Betydning for den lidt ældre S. — til Uheld for ham, for saa vidt Eckersberg gav netop sine første Elever en Sans for maleriske Værdier og for Formen, som S. nok kunde have trængt til, noget saadant kunde Gebauer slet ikke lære ham. Og dog er det tvivlsomt, om S.s bedste Egenskaber, hans Evne til at fastholde Figurernes Helhed og Stemning, havde kunnet taale Eckersbergs Skole.

Allerede i Syttenaarsalderen begyndte S. at udstille, Kopier efter ældre Nederlændere og krigeriske Scener med Motiver i Flæng fra dansk og fransk Historie eller den græsk-tyrkske Krig. Som den eneste, der nu dyrkede dette Fag, fik han Akademiets Anbefaling til Understøttelse af Fonden ad usus publicos, og med denne gik Rejsen da 1828 til München. Her blev han Elev af den berømte

P. v. Cornelius, men skal navnlig have knyttet sig til den ti Aar ældre Peter v. Hess, der allerede havde vundet et Navn ved Slagmalerier og Folkelivsbilleder. At S. endnu ikke vidste ret meget om, hvilke Krav han burde stille til sig selv, derom vidner tydeligt det af Kunstmuseet i Ribe deponerede »Bjergkamp i Tyrol«, der er fuldkommen teatralsk sammenstillet og fælt i Farve. Ret mange Impulser til at overvinde hans Svagheder har Milieuet i München næppe givet ham, dog maa vel Sommerturene i Bjergene have aabnet hans Øjne som senere Livet i Kampagnen og Bjergene omkring Rom gjorde det. Forbindelsen med v. Hess efterlod Spor i hans senere Kunst; i den tyske Malers kendte »Leonhardifest« i Nationalgalleriet i Berlin har man et Forbillede for S.s italienske Folkelivsbilleder.

1831 fortsatte S. Rejsen til Italien, der i ti Aar blev hans Hjemsted. De Kunstnerkredse, han traf i Rom, var nært beslægtede med dem, han havde forladt i München, og selv om det Billede, han i de første Aar dernede malede af »En Valplads Morgenen efter et Slag« (Thorvaldsens Museum) i Komposition er langt finere end det førnævnte, saa har det dog i det koloristiske de samme Svagheder, som vi for øvrigt genfinder i mangfoldige Arbejder fra Kredsen, helt til Marstrands Oktoberfest. S. skal ikke have været synderlig ivrig til at gaa i Samlingerne; hvad der har modnet ham, har først og fremmest været det intime Samliv med italiensk Natur og Folk — han har malt smukke Landskabsstudier fra Bjergene (et i Kunstmuseet) — og vel ogsaa noget Nærheden af Thorvaldsens Kunst; den store Billedhuggers fine rytmiske Sans talte til noget beslægtet hos den yngre Landsmand. En Modning foregik, flere af de italienske Folkelivsbilleder viser det, f. Eks. det navnlig i Kompositionen meget smukke »Romerske Bønder, som drage til Marked« (Privateje, Charlottenborg 1837; en Replik, udstillet 1839, er af Kunstmuseet deponeret i Randers). — 1841 vendte S. tilbage til Danmark, og først 1865 gensaa han Italien under en Rejse paa det Ancker'ske Legat. Som saa mange andre af de gamle Italienfarere skiltes han ikke straks fra de vante Motiver, f. Eks. udstillede han 1845 et svagt Billede af en Scene ved en italiensk Brønd (Museet i Aarhus); men den Tid var nu kommet, da det blev fremhævet som en naturlig Opgave for danske Malere at skildre dansk Folkeliv, og S. vendte sig gerne til dette nye Stof; han fik den først stillede Opgave fra Akademiet, en Jagtscene, ændret og blev da 1846 Medlem paa et Billede af Bønder paa Vej til Kirke. N. A. udstillede han et af sine Hovedværker, »De syge, der St. Hansnat hviler ved Helene Kilde« (Kunstmuseet).

I sine Bemærkninger om Udstillingen har Høyen med Rette fremhævet dette Værk som et af de mærkeligste i dansk Malerkunst; utvivlsomt vil dets paa een Gang skarpe og spinkle Farveholdning altid volde Beskueren Besvær, men det er dog sandt, hvad der er sagt, at Farven i dette som i andre af S.s betydeligste Arbejder har en Sammenhæng med Billedets hele Karakter og Stemning og maa forstaas derefter. Paa en vis Maade er ogsaa Kompositionen sær, det er, som om de enkelte Figurer fuldt færdige er skubbet ind i Billedet, som Sætstykker glider ind paa Scenen, men S. foretager denne Sammenstilling af Kompositionens Elementer med en sjælden Finfølelse, og Helhedens Sammenhæng styrkes ved den rige plastiske Udformning af Enkelthederne. Billedet har saaledes en Stil, der er Kunstnerens egen og genfindes i hans andre Hovedværker. Mindre i det som Komposition svage Billede af St. Hansfesten i Tisvilde (udstillet 1858, af Kunstmuseet deponeret i Rigsdagen), men overordentlig smukt i den landlege Scene (Privateje), der udstilledes 1848. Kunstneren har maaske ikke i noget andet Billede opnaaet en saa enkel, monumental Virkning som i dette af Pigerne med deres Spande paa Hovedet. Til de bedste hører endvidere Kunstmuseets to ufuldendte Arbejder, »Bønder der har tændt Blus paa en Kæmpehøj St. Hansaften« og »Julemorgen«, det første Forarbejde til et betydeligt, 1860 dateret Værk i Privateje; men det Billede, der dog vel skønnest af alle viser hans Kunst i dens ejendommelige Forening af Monumentalitet og gennemtrængende Stemning, er Aarhusmuseets »En Ligfærd«, der var udstillet 1859; Silhouetvirkningen af Kvindernes Gruppe, højt hævet i Forgrundens Skygge mod det brede Landskab med de skiftende Belysninger, er ikke til at glemme.

S.s omfattende Virksomhed som Slagmaler er med Rimelighed gledet lidt i Baggrunden af vor Interesse. Af og til minder disse Billeder noget ubehageligt om de tidliges Farveholdning, f. Eks. Aarhusmuseets store Rytterkamp fra 1853 eller det af Kunstmuseet i Ribe deponerede »Affæren ved Vorbasse« (1876), men andre, som de to store af Slaget ved Isted (udstillet 1851 og 52, af Kunstmuseet deponeret paa Fr.borg) giver kraftigt Stemningen af Slaget med de vidtfordelte Troppemasser under den tunge Himmel med drivende Røgskyer. — En Plads for sig inden for Kunstnerens store Produktion har det Værk, der især har gjort ham almenkendt, Frisen uden paa Thorvaldsens Museum, udført paa Muren i en særlig Teknik og fremstillende Thorvaldsens og hans Værkers Hjemkomst; S. har gjort Forarbejderne hertil omkring 1846—50, hvorefter de er udført paa Stedet af hans Hjælpere; uden Vanskelig-

hed genfinder man i dette med Rette saa beundrede Værk den storladne Enkelhed fra andre af hans Arbejder, men i øvrigt har Museets Bygmester Bindsbøll sin Del af Æren baade for Valget af det aktuelle Motiv og dets Udformning til stor dekorativ Kunst.

Fra S.s Haand foreligger enkelte Raderinger, og i Kobberstiksamlingen er efterhaanden tilvejebragt en anelig Række af hans Tegninger, der er meget karakteristiske; de er spinkle i Blystregen, men trækker Helheden i en Figur smukt frem. Naar S. er bedst, har hans Kunst en intens Stemning, der er ganske ualmindelig i dansk Kunst; for saa vidt kan han maaske kaldes Romantiker, som sket er; det bør dog erindres, at hans Uddannelse er foregaaet i et særdeles borgerligt Milieu, hvad det kunstneriske angaar, lige siden Læretiden hos Gebauer til Aarene i München og derefter i Rom; til en romantisk Skole eller Kreds hører han aldeles ikke, saa lidt som han har banet Vejen for en saadan. — Breve fra S. i Det kgl. Bibliotek. — R. 1852. DM. 1881. — Selvportræt i Tegning i Kobberstiksamlingen og hos Hirschsprung; malet paa Frisen paa Thorvaldsens Museum. Tegning af H. V. Bissen 1821 (Kobberstiksamlingen). Portrætteret paa Const. Hansens »Danske Kunstnere i Rom« (1837, Kunstmuseet, Forarbejde i Privateje; litograferet af A. Kittendorff) og paa Bluncks »Thorvaldsen mellem danske Kunstnere i Rom« 1837 (Thorvaldsens Museum; litograferet af A. Kittendorff). Blyantstegninger af C. Købke (Fr.borg) og W. Marstrand (sst. og Kobberstiksamlingen). Malerier af W. Marstrand 1851 (Aarhus Museum) og 1853 (Fr.borg). Tegning af samme (Kobberstiksamlingen). Maleri af J. Roed 1855 (Fr.borg). Buste af H. V. Bissen 1858 (Kunstmuseet). Portrætteret af Const. Hansen paa Maleriet af den grundlovgivende Rigsforsamling 1849 (1860—64, Fr.borg). Maleri af F. Vermehren 1869 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg). Medaillon af E. H. Bentzen 1890. Træsnit 1875, efter Fotografi 1879, af C. Hammer 1883 og fra C. Poulsen 1884.

N. L. Høyens Skrifter, I, 1871, S. 157 ff. J. Lange: Nutids-Kunst, 1873, S. 141—60. Kataloger over S.s Udstillinger i Kunstforeningen 1890 og 1925. P. Johansen: Maleren Sonne, 1902. E. Moltesen: Sonnes Thorvaldsen-Frise, 1926. Danmarks Malerkunst, red. af E. Zahle, 1937, S. 156—61 (af H. Bramsen).

Leo Swane.

Sonne, Johanne Petrine, f. Møller, f. 1870, Skuespillerinde. F. 25. Nov. 1870 i Kbh. (Frue). Forældre: Sagfører Hans Karsten Werchmeister M. (1831—91) og Skuespillerinde Julie Amalie Bondesen (1843—1907, se Møller, Julie). Gift 2. Juli 1902 i Rold

med cand. phil., Maler, senere Assistent ved Tugthuset i Horsens Carl Harry William S., f. 18. Juli 1875 i Taarbæk, Søn af Hof-fotograf Carl Christian S. (1845—1919) og Hansine Caroline Mathilde Mathiesen (1853—1934). Ægteskabet opløst.

P. S. var optaget i Direktør Severin Abrahams' Hjem, da hun 31. Aug. 1892 debuterede paa Folketeatret som Madam Stabel i »Audiensen«. Den unge Pige kendte straks det Omraade, hvortil hendes Ydre henviste hende, de aldrende, komiske Typer fra et jævnt Milieu, medens Kvinder fra højere Samfundslag forblev hende fremmede i kunstnerisk Forstand. Fra Folketeatret kom hun 1900 til Casino og siden til Frbg.s Scene og Det ny Teater (1911—27), hvor hun fik Lejlighed til at udvikle sine Evner for en komisk Karakteristik, der ikke var mindre original end Mode-rens, Julie Møllers Kunst, men mere begrænset. Torske-Jette i »En Vesterbrodreng«, Frk. Beckstein i »Anden Halvleg«, Fru Holm i »Naar Strømmen kæntrer«, Anna i »Det sorte Faar« og Fru Han-sen i »Tyrannens Fald« hører til P. S.s populære Figurer. Hendes Lune er ægte og stilfærdigt, og det kan virke overmaade latter-vækkende. Paaklædningen og Indfaldene er ofte groteske, men holdes dog inden for Sandsynlighedens Grænser. Ofte skaber hun, skønt Forfatteren kun har givet en Antydning, i kraftige Rids en levende Skikkelse. Publikum kan lide hende, fordi hun virker hjemlig og hører til dem, der blot ved deres Tilsynekomst kan sætte Tilskuersalen i Humør. Man synes at kende hendes Typer fra Gaden, Pensionatet eller Baggaarden. Fra 1927 virker P. S. paa ny ved Folketeatret, hvor hendes Kunst ifølge Husets Traditioner i særlig Grad hører hjemme. Endnu 1940 og 1941 forøgede hun sine smaa træfsikre Livsbilleder med den entreprenante Værtshus-holderske i »Familiebillede«, Høgemoderen i »Elsker du mig?« og den døve gamle Dame i »Frøkenklostret«. — Farvelagt Tegning af Viggo Thomsen 1939 (Teatermuseet).

Robert Neiiendam: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1919.

Robert Neiiendam.

Sophie, ca. 1141—98, Dronning. F. ca. 1141, d. 5. Maj 1198, begr. i Ringsted. Forældre: Fyrst Vladimir (el. Valedar) af Novgo-rod (d. ca. 1141) og Richiza (s. d.). Gift 1° 1157 med Kong Val-demar I. (s. d.). 2° med Grev Ludvig af Thüringen.

Da Valdemar I. og Knud Magnussen havde nærmet sig til hinan-den, aftaltes 1154 et Ægteskab mellem Valdemar og Knuds Halvsø-ster S., som ogsaa var i Slægt med Valdemar, idet Valdemars Moder Ingeborg var en Søster til S.s Farfader Fyrst Vesvolodod af Novgo-

rod. Da S. ikke selv ejede Gods i Danmark, lovede Knud at udstyre hende med en Trediedel af sin egen Fædrearv. Endnu før Valdemars endelige Sejr paa Gratehede fejredes Valdemars og S.s Bryllup i Viborg 1157. Svend Aggesen berømmer S. for hendes store Skønhed. S. fødte Sønnerne Knud IV. (s. d.) og Valdemar II. (s. d.) og Døtrene Sophie (s. d.), Richiza (s. d.), Ingeborg (s. d.), Helene (s. d.) samt to, som gik i Kloster, og hvis Navne ikke kendes. Den ene af disse var paa et Tidspunkt, da Kong Valdemar I. søgte Tilnærmelse til Kejser Frederik I., blevet trolovet med Kejserens Søn. Efter Valdemar I.s Død fortsatte Knud IV. denne Politik, idet han lod Moderen S. gifte sig med Kejserens betroede Mand, Grev Ludvig af Thüringen. Men senere, da Forholdet mellem Kongen og Kejseren blev mere spændt, blev baade S. og hendes Datter forstødt af deres Ægtemænd og sendt tilbage til Danmark. S. skal have været fuld af Bitterhed over denne Behandling, efter hvad Arnold af Lübeck beretter; de danske Kilder tier fuldstændig om denne pinlige Episode.

N. de Baumgarten: *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe au XIIIe siècle* (*Orientalia christiana*, IX, I), 1927. *Saxonis Gestæ Danorum. Arnoldi Chronica Slavorum. Mon. Germ. Hist. Script.*, XXX, 1896, S. 33. Fr. C. C. Hansen: *De ældste Konge- og Bispegrave i Roskilde Domkirke*, 1914, S. 49.

C. A. Christensen.

Sophie, 1498—1568, Dronning. F. 1498, d. 13. Maj 1568, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Hertug Bogislaw X. af Pommern (1454—1523, gift 1° med Margaretha af Brandenburg, ca. 1430—89) og Anna af Polen (1476—1503). Gift 9. Okt. 1518 i Kiel med Hertug, senere Kong Frederik I. (s. d.).

Til dansk Dronning kronedes S. først 13. Aug. 1525, Aaret efter sin Ægtefælle. Samtidig tillagdes der hende som Livgeding i Kongeriget Lolland og Falster, i Holsten Slottene Kiel og Pløn med tilhørende Amter og Byer. Efter sin Mands Død blev hun i nogle Aar boende paa Gottorp, mens hendes danske Slotte en Tid lang kom i de greveliges Besiddelse; men 1538 maatte hun efter Christian III.s bestemte Forlangende tage Ophold paa Slottet i Kiel og tiltræde sit Livgeding. Hendes Forhold til Stifsønnen var i det hele ret daarligt, præget af stadigt tilbagevendende Stridigheder, der navnlig skyldtes Christian III.s Fordring om Kontrol med Styrelsen af det kongerigske Livgeding; trods Overenskomster 1540 og 1550 tilvejebragtes ingen endelig Afgørelse, og endnu under Frederik II. fortsattes Striden, der nu tilmed fik ny Næring ved

Enkedronningens Paastand om, at hendes Len burde være fritagne for de til Syvaarskrigen udskrevne Skatter. Nogen større politisk Rolle kom hun aldrig til at spille, og hendes personlige Egenskaber er saa godt som ukendte; en tysk Salme, »Gott ist mein Heil, mein Hülf und Trost«, tilskrives hende. — Maleri paa Husum Slot. Senere Portrætter paa Anetavlerne og Arrangementerne paa Grips-holm og i Nykøbing F. Kirke. Senere Miniature paa Fr.borg. Medailler fra 1532. Et originalt Maleri brændte paa Fr.borg 1859; Tegning derefter af Top (Fr.borg), hvorefter udførtes Litografiet af E. Fortling. Frydensbergs Stik fra 1761 er efter samme Type. Stikket fra Hamelmanns Oldenb. Chronik 1599. synes for S.s Vedkommende en Digtning. Reliefmedaillon i Rækken af Kongefamilieportrætter ca. 1760 er konstrueret over det brændte Fr.borg-Billede.

J. P. F. Königsfeldt: Gen.-hist. Tabeller over de nord. Rigers Kongeslægter, 2. Udg., 1856, S. 49 f. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske Dronninger, 1910, S. 108. H. Hjelholt: Falsters Historie, I, 1934. Martin Wehrmann: Genealogie des pommernschen Herzoghauses, 1937, S. 113.

Henry Bruun.

Sophie, 1557—1631, Dronning. F. 4. Sept. 1557 i Wismar, d. 4. Okt. 1631 paa Nykøbing Slot, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Hertug Ulrik af Mecklenburg-Schwerin (1527—1603, gift 2° 1588 med Anna af Pommern, 1554—1626) og Elisabeth af Danmark (1524—86, gift 1° 1543 med Hertug Magnus (III.) af Mecklenburg-Schwerin, 1509—50) (s. d.). Gift 20. Juli 1572 paa Kbh.s Slot med Kong Frederik II. (s. d.).

Kun fjorten Aar gammel blev S. forlovet med sin 37aarige Fætter Kong Frederik II., som hun n. A. ægtede. Forbindelsen blev ikke indgaaet under de bedste Auspicier. Kongen følte sig endnu stærkt bundet til sin Ungdomselskede Anne Hardenberg (s. d.) og synes at have valgt sig en fyrstelig Brud under Tryk fra sine kvindelige paarørende og en vist ret udbredt adelig Opinion. Alligevel blev Ægteskabet efter alt at dømme harmonisk og lykkeligt. Kalenderoptegnelser fra Kongens senere Aar giver et smukt Udtryk for hans Hengivenhed for »mint Soffye«, ligesom hun knyttede sig til ham med en oprigtig Æmhed. S. blev Moder til syv Børn, fulgte Kongen paa hans Rejser gennem Landet, deltog med ham i Hoffets Fester og plejede ham ogsaa med Omhu, naar han var syg. Hun var huslig og økonomisk, viste ogsaa Interesser i flere Henseender, saaledes ved gentagne Besøg hos Tyge Brahe paa Hven og ved at opfordre Anders Sørensen Vedel til at udgive

Folkeviserne. Af aandelige Spørgsmaal var hun dog mest optaget af Kærlighed til den lutherske Ortodoksi og Had til Calvinismen, dette Djævelens Værk. Men saa fuldstændigt holdt Kongen hende ude fra Kendskab til Regeringsanliggender, at hun trods alt stod som en fremmed i Danmark, da Frederik II. døde 4. April 1588.

Næppe havde nogen anet, at der i den hidtil saa lidet fremtrædende Kvinde laa gemt et heftigt Temperament og en Kampiver, der skulde præge Danmarks Historie i de nærmest følgende Aar. Med en vis storslaaet Ensidighed traadte hun i Skranken for, hvad hun ansaa som sin Ret: at erhverve sit Livgeding — Krongodset paa Lolland og Falster — paa den fordelagtigste Maade og dernæst at kunne vaage over sine Børns Opdragelse, faa sine Døtre gift og udstyret saa godt som muligt og hindre, at hendes to yngre Sønner, Ulrik og Hans, blev tilsidesat for den ældste, den unge Christian IV. Hun udviklede i Kampen herfor en bitter Lidenskabelighed, der gav sig Udtryk i de voldsomste Ord og Skrivelser, men ganske vist langt fra i en lige saa stor Sikkerhed i Valget af Midler eller Selvstændighed i Handlemaade. Lige fra Frederik II.s Død havde hun søgt sin Støtte hos sin Fader, til hvem hun stadig havde været nøje knyttet; men med hans Indflydelse over hende forenedes andre Mænds, der vidste at benytte hende til deres egne personlige eller politiske Øjemed.

Alvorligst blev Spørgsmaalet om Hertugdømmerne, hvor S. 1590 var blevet Formynderinde for Christian IV.; her kom hun hurtigt i aaben Strid med Statholderen Henrik Rantzau (s. d.) og tillige med Regeringsraaderne i Kongeriget, fordi hun frygtede, at Ridder-skabet skulde faa for megen Magt, og ønskede at opnaa en Deling af den kongelige Del mellem sine tre Sønner. I disse Spørgsmaal blev hun drevet frem af Amtmanden over Haderslev Amt Hans Blome (s. d.), en bestemt Modstander baade af Henrik Rantzau og Regeringsraadet. En anden Grund til hendes Brud med Regeringsraaderne var hendes Misfornøjelse med den Hofmester, Hak Ulfstand, som de havde givet Christian IV., og med Kongens Lærer Hans Mikkelsen (s. d.). Fra Sommeren 1591 stod Striden i lys Lue, og 1592 fik den yderligere Næring, fordi S. kom under Indflydelse af Juristen Dr. Sibrandt, som hendes Fader havde sendt hende som Raadgiver. De følgende Aar bragte hende Nederlag. I Foraaret 1593 fik Regeringsraaderne Kejseren til at erklære Christian IV. for myndig i Hertugdømmerne, hvorved hun ikke alene mistede Magten, men ogsaa Udsigten til at kunne sikre sine yngre Sønner Andel i de kongelige Amter. 1594 maatte hun yderligere døje den Ydmygelse, at Rigsraadet nødte hende til at flytte

til sit Livgeding, som det tilmed smaaligt formindskede. Under alt dette var ogsaa Forholdet mellem hende og Christian IV. blevet køligere; men efter Sibrandts Død 1595 og Regeringsraadet's Op-løsning og Kongens Overtagelse af Regeringen i Kongeriget 1596 kom det s. A. til et Forlig mellem Moder og Søn, hvorved S. rigtig-nok kun opnaaede visse Fordele med Hensyn til Hans Blome og ubestemte Løfter angaaende Hertugdømmernes Deling, der heller aldrig blev fuldbyrdet; Christian IV. gjorde derimod siden Brødrene andre Indrømmelser og viste sin Moder Imødekommenhed paa forskellig Maade. Hovedsagen var dog, at S. havde resigneret, opgivet sin kortvarige politiske Rolle og vendt sine Interesser andet-steds hen.

Hvad der optog hende Resten af hendes Liv, var Styrelsen af hendes Godser og Pengesager, og hendes husholderiske Sans, der grænsede til Gerrighed, kom hende her i højeste Grad til gode. Foretagsom og fuld af Virketrang havde hun sine Tanker henvendt paa stort og smaat. Med megen Iver kastede hun og hendes Lens-mænd sig over Hovedgaardens Drift og har uden Tvivl gjort sig dem meget indbringende, særlig ved en stort anlagt Studedefning; men ganske vist skete det ikke uden haard Fremfærd mod Bøn-derne. S. er en af dem, der har bragt den nordtyske Skik at ned-lægge Bøndergaarde for at udvide Hovedgaardens Omraade ind i Danmark; paa den anden Side værnede hun sine Bønder mod Angreb fra andre Godsejere og Overgreb fra Fogederne og kunde vise Overbærenhed mod dem, hvis de blev ramt af paa-visedige Uheld. Trods al hendes øjensynlige Vindskibelighed har det hidtil været uforklarligt, hvorledes det er lykkedes hende at samle de store Kapitaler, hun sad inde med. Vist er det, at hun har haft dem, thi med dem drev hun en ligefrem Bankier-forretning, forstrakte Fyrster rundt om med Laan og da ikke mindst Christian IV. Atter og atter fik han store Summer hos hende, særlig til sine Krige. Forholdet mellem dem var ogsaa efterhaan-den blevet om end næppe hjerteligt, saa dog venskabeligt, og flere Gange besøgte de hinanden. Nogle Gange tog S. ogsaa til Tysk-land, saaledes 1601 til Mecklenburg med Christian IV. og 1602 til Dresden til sin Datter Hedevids Bryllup. Nykøbing var dog hendes Hovedresidens, hun byggede om paa Slottet, og hun smyk-kede Kirken, bl. a. med den saakaldte Mecklenburgske Anetavle. — Paa Rosenborg: Maleri fra ca. 1578 efter Hans Knieper og fra ca. 1610 (stukket 1762). Portræt paa Christian IV.s Anetavle (som paa den paa Nyborg Slot). Paa Fr.borg: Maleri som ung Dronning og fra ca. 1595 efter Gerrit Cornelisz. Miniature fra ca. 1600 samt

Maleri af Jacob v. Doordt 1626 (tidligere paa Mauritzhuis). Endvidere kendes Malerier paa Hampton Court (ca. 1610), Malmø Museum (1611, af Jacob v. Doordt), Orebygaard (ligt det fra 1626 af Jacob v. Doordt, der brændte paa Fr.borg 1859, lito-graferet af K. Fortling efter Tegning af Top ca. 1840). Nykøbing Kirke: Portræt paa Dronningens Anetavle 1622 af Anton Clement. Maribo Museum: Maleri fra ca. 1620. — Bronzestue fra ca. 1578, vist ikke, som stundom angivet, af Hans v. d. Schardt (Rosenborg). Et Skulpturhoved paa en Altertavle fra 1577 i Domkirkemuseet i Lund gaar med Urette for S. Tegning af Buste (Kobberstik-samlingen). Medaille fra ca. 1580, fra 1586, fra 1587 og 1591 maaske af Hans Raadt, samt fra 1616, formentlig af Jacob v. Doordt og Guldsmiden Jørgen Preuss. Gipsrelief i Serien fra ca. 1760 af Det danske Kongehus. Samtidigt Stik (med lille Hat). S. Danneskiold-Samsøe har 1932—33 paa Raadhuset i Hillerød malet S. i Billedet »Mageskiftet« (O. Andrup i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog, XXI, 1933).

Chr. Janus: Sermo funebris in exequiis S. reginæ, 1632. E. C. Werlauff i Hist. Tidsskr., III, 1842, S. 1—80. Kong Frederik II.s Kalenderoptegnelser i Hist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1872—73, S. 538—77. Breve fra S. til hendes Fader i Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892, S. 1—9. Troels-Lund: Christian IV.s Skib paa Skanderborg Sø, I—II, 1893 (omarbejdet i Hist. Fortællinger, III, 1911). Christian IV.s egenh. Breve, udg. af C. F. Bricka og J. A. Fridericia, I—II, 1887—91. Kr. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian IV's Tid, I—II, 1883—88. Dronning Sophies Kopibøger 1588—1617, udg. af Svend Thomsen, 1937. M. Mackeprang: Dronning Sofie og livgedinget i Hist. Tidsskr., 7. Rk., III, 1900—02, S. 527—55. Holger Hjelholt: Falsters Historie, I, 1934, S. 115—212.

J. A. Fridericia (Poul Colding).*

Sophie, d. 1325 el. 26, Fyrstinde af Langeland. Forældre: Grev Burchard af Rosenberg, Borggreve i Magdeburg, og Jutta (s. d., tidligere gift med Kong Erik (IV.) Plovpenning, s. d.). Gift 1295 med Erik Eriksen (Langben) (s. d.), Herre til Langeland.

Efter sin Ægtefælles Erik Eriksens (s. d.) Død kom S. ret snart i Vanskeligheder. Hun var ikke i Stand til at fortsætte sin Mands Politik og mistede Langeland med Tranekær til Kronen. Og-saa det Jordegods, som hun og hendes Ægtefælle havde siddet inde med efter Kongedøtrene Agnes og Jutta (s. d.), blev hun tvunget til at give Afkald paa til Fordel for Sorø Kloster og Agnete Kloster i Roskilde; alene Skelskør beholdt hun for Livstid.

A. Hojer: Disquisitio de Sophia Langelandica, 1720. V. Lütken: Bidrag til Langelands Historie, 1909, S. 52 f.

C. A. Christensen.

Sophie, d. 1247, Markgrevinde. D. 2. Nov. 1247, begr. i Flensborg. Forældre: Kong Valdemar II. (s. d.) og Dronning Berengaria (s. d.). Gift ca. 1236 med Markgrev Johan I. af Brandenburg (d. 1266, gift 2° med Jutta af Sachsen).

S.s Ægteskab med Markgrev Johan var et Led inden for Valdemar II.s nye Politik efter Nederlaget ved Bornhøved. Ved Ægteskabet knyttedes Forbindelse mellem Danmark og Brandenburg med Brod mod Pommern. Som Medgift bragte S. sin Ægtefælle de danske Krav paa den pommerske Ø Wolgast. I tyske Kilder berømmes S. for sit fornemme Sindelag. Under Stridighederne mellem Kong Erik (IV.) Plovpenning (s. d.) og Hertug Abel (s. d.) rejste hun til Danmark for at mægle mellem sine Brødre, men døde i Barselseng i Flensborg. Hendes Ægtefælle fik senere overladt Ærø som S.s Arvepart af Kongehusets Slægtsgods. S. efterlod sig fire Sønner og en Datter.

C. Paludan-Müller: Nordtydske Fyrster faa Del i den danske Kongefamilies Arvegods (Vidensk. Selsk. Skr., 5. Rk., IV, Hist. og philos. Afd., 1874, S. 276). Kr. Erslev: Erik Plovpennings Strid med Abel (Hist. Tidsskr., 6. Rk., II, 1889—90, S. 379).

C. A. Christensen.

Sophie, 1569—1634, Hertuginde af Mecklenburg-Schwerin. F. 1569, d. 14. Nov. 1634 i Lübz, begr. sst. Forældre: Hertug Adolf af Slesvig-Holsten-Gottorp (1526—86, s. d.) og Hustru. Gift 17. Febr. 1588 i Reinbek med Hertug Johan VII. af Mecklenburg-Schwerin, f. 7. Marts 1558, d. 22. Marts 1592 i Stargard, Søn af Hertug Johan Albrecht I. af Mecklenburg-Schwerin (1525—76) og Anna Sophie af Preussen (1527—91).

Efter sin Mands Selvmord 1592 styrede S. en Tid med megen Dygtighed sit Hertugdømmes Anliggender, indtil hendes ældste Søn Adolf Frederik 1608 blev myndig. Hun synes at have staaet i venskabeligt Forhold til Christian IV. — Epitafium med Portræt i Kirken i Lübz. Kopi, malet 1861 af T. Fischer, efter et samtidigt Maleri, ukendt hvor, findes paa Eutin Slot.

Allg. Deutsche Biographie, XXXIV, 1892, S. 674 ff.

J. A. Fridericia (C. O. Bøggild Andersen).*

Sophie, —1181—, Grevinde af Orlamünde. Forældre: Kong Valdemar I. (s. d.) og Sophie (s. d.). Gift 1181 i Slesvig med Grev Sigfred III. af Orlamünde i Thüringen, d. 1206. Denne sendtes et Par Aar senere af Kejser Frederik til Kong Knud med Forlangende om, at han skulde hylde Kejseren som Lensherre,

men blev djærvt afvist. Om S.s Skæbne vides i øvrigt intet; hun fødte sin Ægtefælle syv Børn, af hvilke Albert (s. d.), hvis Historie tilhører Danmark, var den ældste.

Johannes Steenstrup (Vilh. la Cour).*

Sophie, d. 1286, Dronning af Sverige. Fader: Erik Plovpenning. Gift 1260 med Kong Valdemar Birgersen af Sverige, f. ca. 1240, d. 26. Dec. 1302 i Stockholm, Søn af Birger Jarl af Bjälbo (d. 1266, gift 2° 1261 med Mechtilde, s. d.) og Ingeborg Eriksson (d. 1254).

Efter Faderens Død havde saavel S. som hendes Søstre Krav paa stort Arvegoods, og da de voksede til, blev de derfor Genstand for Frierier fra Nabofyrsterne. Allerede i Christoffer I.s Levetid blev der saaledes truffet Aftale om et Ægteskab mellem S. og Birger Jarls Søn, den svenske Kong Valdemar, og pavelig Dispensation til Ægteskabet indhentedes; med Iværksættelsen trak det dog ud til efter Christoffers Død, men 1260 holdtes Brylluppet, og S. kronedes i Jönköping. Hun fødte sin Mand talrige Børn, mest Døtre, men lykkeligt blev Ægteskabet ikke, og Valdemars Letsindighed førte ham endog til en Elskovsforbindelse med S.s Søster Jutta (s. d.). Kort efter blev han afsat af sin Broder Magnus Ladulås, og S. førte siden indtil sin Død Titel af »fordums de Sveers Dronning«. En Søn af S., Erik Valdemarsen, overlevede baade hende og Faderen og optraadte 1327 i Danmark med Krav paa Arv efter Moderen.

Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95, S. 48, 54, 58; 7. Rk., I, 1897—99, S. 508.

Kr. Erslev (Vilh. la Cour).*

Sophie Amalie, 1628—85, Dronning. F. 24. Marts 1628, antagelig i Herzberg, d. 20. Febr. 1685 paa Sophie-Amalienborg, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Hertug Georg af Braunschweig-Lüneburg (1582—1641) og Anna Eleonore af Hessen-Darmstadt (1601—59). Gift 1. Okt. 1643 paa Glücksburg Slot ved Glückstadt med Ærkebiskop-Hertug, senere Kong Frederik III. (s. d.).

S. A. synes at have taget en Del i Arv efter sin Fader, en begavet, men intrigant og magtkær Hersker. Fra Slægten og Barndommens Hoffliv i Braunschweig fik hun Trangen til Fest og Fornøjelser og den stærke Følelse af Fyrstemagtens Ophøjethed. Vi ved i øvrigt intet nærmere om hendes Barndom og Ungdom, til hun i sit 16. Aar ægtede den 30-aarige Ærkebiskop af Bremen, med hvem hun Marts 1640 var blevet trolovet i Celle. Regelmæssigt smuk var hun ikke, men hun ejede Ungdommens Friskhed og en svulmende

og hed Vitalitet, som lagde Gemalen for hendes Fødder og gav hende en stærk Indflydelse over den længe overvejende, langt mindre sikre og selvtilidsfulde Mand. I Fællesskab bar de de vanskelige Aar, efter at Stifterne var gaaet tabt for ham, og han, trykket af Pengemangel, fik Bolig i Flensborg; sammen overlagde og udførte de de Skridt, som skulde tjene til at skaffe dem Danmarks Krone efter Prins Christians og Christian IV.s Død. 1648 stod de ved Maalet, og 24. Nov. fandt Kroningen Sted i Frue Kirke.

S. A. vilde nyde sin Ungdom og omgive Tronen med Glans og Pragt. Fine Dragter af kostbare Stoffer, Toilettegenstande og andet forskreves fra Paris. En tysk Kapelmester (Kaspar Förster, s. d.), en »Violon-Bande« under Ledelse af en Franskmand (Pascal Bence), en fransk Dansemester (Daniel de Pilloy) og en fransk Sanger- og Danserinde (Anne de la Barre) knyttedes til Hoffet, og efter fransk og tysk Mønster opførtes Balletter, Maskeballer, »Værtshaber« og »Schäferier«, hvori Hoffets Damer og Herrer og de kongelige Børn agerede med Dronningen selv som det ynde- og livfulde Midtpunkt, snart som »Fama«, snart som Bondepige, Krigens Muse, Spanierinde, Amazone o.s.v. Lidenskabeligt elskede hun samtidig Jagten, fremfor alt Jagten paa Svaner. At Hofudgifterne i Forhold til Rigets daarlige Finanser var saa svimlende store, var i første Linie hendes Skyld, selv om hun her kun fulgte Parolen fra Europas andre Fyrstehoffer. Naar Rigets Raad og Størstedelen af Adelen saa skævt til hende, var dette dog ikke Enearsagen. Hun havde mødt denne Adel som Hemskeen for hendes Mands Kongemagt. Tysk af Opdragelse og Følemaade stod hun fremmed over for dansk-adelig som dansk Kulturtradition overhovedet. Enkelte danske adelige, paa hvem hun og Kongen kunde stole, knyttedes vel til deres Kred, men fortrinsvis skænkede hun sin Gunst til Mænd og Kvinder af tysk Herkomst og Aandspræg, samtidig med at hun holdt en intim Forbindelse ved lige med sin braunschweigske Familie, især Broderen Johan Frederik af Hannover. Ved hyppige Besøg heroppe af Brødrene kunde hun følge deres Stræben mod Enevælden; tidligt blev den danske Kongemagts Udvidelse hendes Maal. Stærkest rettedes hendes Had mod Rigshofmesteren Corfitz Ulfeldt og især hans Hustru Leonora Christina, som overstraalede hende i Skønhed og indtog en Position, som Landets Dronning fandt det svært at taale. At den ærgerrige og stolte Grevinde havde liden Godhed for hende, saa hun straks. Parrets Fjender blev hendes Venner, og hun havde, bl. a. ved sin Forbindelse med Oberstløjtnant Jørgen Walter, en væsentlig Andel i Ulfeldts Fald 1651. Hun fik nu Rigshofmesterens Len Hørsholm, hvortil 1654

føjedes Hven. 1654—55 omgav hun Kongen med muntre Fester paa Flensborghus og holdt ham over et Aar borte fra Danmark og dets bekymrede Raad. Støttet bl. a. af Theodor Lente og Frederik Ahlefeldt drev hun senere Frederik III. frem mod den skæbne-svangre Krigserklæring 1657.

Efter Krigen 1657—58, under hvilken hun Aug. 1657 ledsagede Kongen til Frederiksodde, fik hun hindret, at Hørsholm tilbage-gaves Ulfeldt, men ikke, at Karl Gustaf krævede Hven afstaaet. Spændingen mellem Hof og Adel voksede, og Rigsadmiral Henrik Bielke udtalte til den svenske Konge: »Gud naade os, gid man var herfra med Ære; Dronningen er ingen Dansk god; hun har Magten over Kongen«. Saa fulgte det svenske Fredsbrud og Kbh.s Belejring, under hvilken Kongeparret red paa Voldene og op-muntrede Forsvarerne. Begge vandt i Hovedstaden en Folkeyndest, de ikke før havde ejet. Da paa Stændermødet 1660 Gejstlighed og Borgerskab tilbød Kongen og hans Hus Arveregering, mens Raadet stred imod, har S. A. uden Tvivl bearbejdet sin forsigtige og nølende Ægtefælle til at tage den store Beslutning. For Præste-standens Rolle ved denne Lejlighed viste hun sin Erkendtlighed, da hun 1661 egenhændig overrakte Ærkebiskop Hans Svane dens nye Privilegier, ombandt dem med et hvidt Silkebaand og tydede den hvide Farve som Fredens.

Ved den nye Enevældes Hof blev S. A. det naturlige Midt-punkt, og hun gav sin Glæde ved Pragt og Fester adskilligt friere Tøjler, end den bitre Pungenød tillod. Fra 1661 opførtes som Søstergaard til det af Kongen anlagte Frederiksdal Slottet Dron-ninggaard (Søllerød Sogn), hvor pragtfulde Friluftsfester afholdtes i Hyrde- og Senbarokstil, 1669—73 Slottet Sophie-Amalienborg (Amalienborg) ved den 1664 anlagte franske Have. Hun havde samtidig sin Andel i Kongens haarde Fremfærd mod Kaj Lykke, Corfitz Ulfeldt og Leonora Christina, selv om Frederik III. her maa bære Hovedansvaret. Hendes Indflydelse paa Ægtefællen var i disse Aar i kendelig Aftagen til Fordel for Christoffer Gabels. Mod Gabel støttede hun den nye Rigsskatmester Hannibal Sehe-sted, som nu stod højt i hendes Gunst, bl. a. i hans Krav om en Hærreduktion og i hans Traktatforhandlinger i Frankrig og vistnok ogsaa i hans Arbejde for en dansk-svensk Alliance, for hvilken hen-des Yndlingsbroder Johan Frederik var en ivrig Talsmand. Med Ærkebiskoppen, Lente, Dr. Peter Bülche og hendes indflydelses-rige Kammertjener Jacob Petersen virkede hun efter Grev Chr. Rantzaus Død 1663 for at skaffe Sehested Stillingen som Premier-minister. Gabels Udnævnelse til Statholder 1664 og Jac. Petersens

Flugt betød et Nederlag for baade hende og Rigsskatmesteren, som i sine Følger blev til Skade for Landet. Heller ikke Kongelovens Bestemmelser om Formynderskab og de yngre Kongebørns Stilling var i Overensstemmelse med hendes Ønsker. Hun følte sin Stilling truet og troede endog 1668 i sin Nervøsitet at have været Genstand for et Giftmordsattentat paa Dronninggaard.

Efter Frederik III.s Død 1670 overtog S. A. som Livgeding Krongodset paa Lolland og Falster, som havde været pantsat til hende siden 1661 og 1665 øgedes med Maribo Kloster og dets Tilliggende. Hun opholdt sig ret ofte paa Nykøbing Slot, Hørsholm og Dronninggaard, men boede dog det meste af Tiden paa Sophie-Amalienborg. Hendes Søn Christian V. frigjorde sig efterhaanden næsten helt for hendes Indflydelse, og med Svigerdatteren Dronning Charlotte Amalie laa hun i stadig Strid om Forrangen. Paavirket af Broderen Johan Frederik og vel ogsaa af den afdøde Hannibal Sehesteds Ideer arbejdede hun for Danmarks Tilslutning til Frankrig og til Sverige, med hvis Konge Karl XI. hun ønskede at faa sin yngste Datter Ulrikke Eleonora gift. Hun søgte her Støtte hos Griffenfeld og maatte føle Krigsudbrudet 1675 og Rigskanslerens Fald som politiske Nederlag. Hun virkede nu ivrigt for Fred i Norden, modarbejdet af Charlotte Amalie, der var brandenburgsk orienteret, og oplevede efter Fredslutningen i Lund at se Datteren som svensk Dronning. Efter hendes Død kuldkastede Christian V. hendes i Hannover deponerede Testamente, der begunstigede hendes Yndlings søn Prins Jørgen.

S. A. har i Kraft af sit Temperament, sin Magtattraa og sin Trang til politisk Aktivitet grebet stærkere ind i dansk Historie end de fleste af Landets Dronninger. Hendes Sind var primitivt, grumt mod hendes og Kongehusets Fjender, frem for alle den fangne Leonora Christina, ømt over for Ægtefælle, Børn og Brødre og naadigt over for dem af baade høj og lav Stand, der søgte og vandt hendes Gunst. Dansk lærte hun efterhaanden at forstaa og formentlig at tale, men skrev det næppe, og hun vedblev at staa dansk Aandsliv fjernt. Men glemmes bør ikke, at hun efter 1660 paa flere Punkter kæmpede for politiske Programmer, der var sundere end de fulgte.

P. W. Becker: Saml. til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering, I—II, 1847—57. Dsk. Saml., 2. Rk., III—V, 1873—77. C. Christensen: Hørsholms Historie, 1879. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. E. Gigas: Grev Bernardino de Rebolledo, 1883. J. A. Fridericia i Hist. Tidsskr., 5. Rk., VI, 1886—87. Samme: Adelsvældens sidste Dage, 1894. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I—II, 1893—94. F. J. West: Kronens Skøder, II, 1908. Bering

Liisberg: Kvinder i dansk Historie, 1916. E. Marquard: Kgl. Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid, 1918. K. Fabricius: Kongeloven, 1920. O. C. Nielsen: Amalienborg, I, 1925. H. Hjelholt: Falsters Historie, II, 1935. C. O. Bøggild Andersen: Statsomvæltningen i 1660, 1936. T. Krogh: Hofballetten under Christian IV. og Frederik III., 1939.

C. O. Bøggild Andersen.

Portrætterne af S. A. er mangfoldige og af meget forskellig Karakter. Ældst er et lille Helfigursbillede fra ca. 1644 af Andreas Magerstadt paa Gripsholm. — Med en bred Knipling langs Udringen: Maleri efter Abr. Wuchters 1648 (Fr.borg); Stik efter Originalen af Alb. Haelwegh s. A. og 1649. Malerier paa Raadhusene i Malmø og Kristianstad. Dobbeltbillede med Kongen (Skokloster). Helfigursbillede, indlagt af Perlemor i Sten af J. Hercules ca. 1654 (Rosenborg, Ledreborg). — I Maskeradedragt som Bondepige, malet af W. Heimbach (ca. 1655, Rosenborg, Fr.borg). — Med Stof langs Udkæringen: Maleri i Norsk Folkemuseum; svarende hertil Alb. Haelweghs Stik til Rigsraadsserien (fra ca. 1656 af). Maleri fra 50'erne (med Jagtfalken), formentlig af Abr. Wuchters (Fr.borg). Miniature med sort Dragt af Alex. Cooper 1656 (Rosenborg), Maleri af Wuchters eller Jürgen Ovens (Schleisheim ved München). — Den følgende Gruppe er Billederne med Hermelin i Udkæringen: Et Portræt, ligt Schleisheimbilledet, men med Hermelin, findes paa Fr.borg. En Miniature paa Rosenborg viser Dronningen med Krone og med Hermelin; man har villet henlægge Hermelintypen til efter 1660, men det holder næppe Stik; Miniaturene her er sikkert fra Begyndelsen af 50'erne. En anden Miniature med Hermelin (Rosenborg) er udført 1656 af Alex. Cooper. Fra ca. 1657 til hen i 60'erne er Billederne af Wuchters og Karel van Mander paa Rosenborg, Fr.borg og Gripsholm. Stik af Alb. Haelwegh 1663. Malerier af Jürgen Ovens er omtalte, men synes forsvundne. — Fra hendes senere Aar findes Malerier paa Eutin (højt opsat Haar), med Krøller i Panden (Gripsholm og Fr.borg), med Kniplingsslør over Hovedet (Gripsholm, maaske af Conrad Frandsen), med mange Smaakrøller (Rosenborg) og af A. Wuchters med Sørgekaabe (sst.) samt af Jacob d'Agar (ca. 1684) med Dværgpigen (Fr.borg, Gripsholm). Portrætteret paa et Jagtbillede (Gaunø) og et Familiebillede (fra ca. 1720) (forhen Charlottenlund), paa Heinr. Hansens Billede (1879) af Arvehyldingen 1660 (Fr.borg), paa F. C. Lunds Billede (1887) af Stormen paa Kbh. (sst.), paa Eckersbergs Billede (1828) af Arvehyldingen (Christiansborg) og paa Abildgaards Billede af samme Begivenhed (1806, Skitsen paa Kunstmuseet) samt paa Kr. Zahrtmanns Billede af

Dronning S. A.s Død (Kunstmuseet). — Marmorrelief (ca. 1675) paa Fr.borg. Gipsrelief i Serien af danske Dronninger fra ca. 1755. Portrætmedailler af Erich Parise fra 50'erne, af H. L. T. (med lukket Krone før Enevælden) og J. L. i Anledning af Stormen paa Kbh. og Regeringsforandringen og af Jeremias Hercules 1664. Begravelsesmedaille af Schneider.

O. Andrup.

Sophie Caroline, 1707—64, Fyrstinde af Ostfriesland. F. 31. Marts 1707, d. 7. Juni 1764 paa Sorgenfri, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Markgrev Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach (1661—1708) og Rigsgravinde Sophie Christiane af Wolfstein (1667—1737). Gift 8. Dec. 1723 paa Pretzsch med Fyrst Georg Albrecht af Ostfriesland, f. 13. Juni 1690 i Aurich, d. 11. Juni 1734 paa Sandhorst (gift 1° 1709 med Christine Louise af Nassau-Idstein, 1691—1723), Søn af Fyrst Christian Eberhard (1665—1708) og Eberhardine Sophie af Oettingen (1660—1700).

Efter Fyrst Georg Albrechts Død 1734 kom S. C. i økonomiske Vanskeligheder, og med Glæde modtog hun en Indbydelse fra Svogeren Christian VI. til at rejse til Danmark. 1735 kom hun til Landet og tog foreløbig Ophold paa Fredensborg; senere vendte hun en kort Tid tilbage til Ostfriesland, men fra 1740 tog hun varigt Ophold her og boede paa Sorgenfri Slot. Christian VI. viste hende stor Opmærksomhed, hvilket gav Anledning til mange Rygter, og flere Aar senere fremstod en Kvinde, som hævdede at være en Frugt af denne Forbindelse. Sagen blev overgivet til en Kommissions Undersøgelse, og Paastanden pure afvist. Med Christian VI.s Interesse for Fyrstindens Person var forbundet et stærkt Ønske om at komme til at arve i hvert Fald en væsentlig Del af Fyrstendømmet Ostfriesland, og J. H. E. Bernstorff blev udsendt for at forhandle denne delikate Sag med den hannoveranske Regering. Forhandlingerne var langvarige, men resultatløse. Fyrstinden levede meget tilbagetrukket og omtaltes af Samtiden som en elskværdig og vindende Personlighed. — Maleri paa Philippsburg hos Grev Wedel og paa Eremitagen ved Bayreuth. Malerier paa Fr.borg. Miniature sst. Stik af M. Tyroff og af J. E. Nilson. Et ca. 1730 af Maleren Eyben udført Maleri synes forsvundet.

L. Koch: Kong Christian VI.s Historie, 1886, S. 320 f. H. L. Møller: Kong Kristian VI. og Grev K. E. Stolberg-Wernigerode, 1889. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, I, 1903, S. 85; II, 1919, S. 28, 286, 303. Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—72, udg. af Holger Hansen, I, 1916, S. 57 f. T. D. Wiarda: Ostfriesische Geschichte, VII, 1797, S. 500 ff.

Harald Jørgensen.

Sophie Elisabeth, 1619—57, Kongedatter. F. 20. Sept. 1619 paa Skanderborg, d. 29. April 1657 paa Boller, begr. i Odense (St. Knuds K.). Forældre: Kong Christian IV. (s. d.) og Kirsten Munk (s. d.). Gift 10. Okt. 1634 paa Kbh.s Slot med Guvernør i Glückstadt, senere Rigs greve Christian v. Pentz (s. d.).

I sit 3. Aar kom S. E. til Bedstemoderen Ellen Marsvin paa Dalum for at opdrages; hun blev der til 1627, da hun sendtes til Friesland hos Christian IV.s Søsterdatter Prinsesse Sophie Hedevig, der var gift med Statholderen Grev Ernst Casimir af Nassau-Dietz. Vistnok kort efter sin Hjemkomst til Danmark 1629 blev hun trolovet til Christian v. Pentz. Allerede fra sin Barndom havde hun været ustyrlig og misundelig, og hendes slette Egenskaber, der ofte gik over til ligefrem farlig Voldsomhed, skal have forbitret hendes Mands Liv. Derimod synes Kirsten Munk at have holdt særlig meget af hende, og det var hendes Besøg hos Moderen paa Boller, der 1646 gav Anledning til Christian IV.s skarpe Optræden mod denne. Efter sin Mands Død i Elendighed i Sept. 1651 sluttede hun sig dog nøje til Søsteren Leonora Christina og Corfitz Ulfeldt. Det hedder saaledes, at det var hende, som lod hans »Æresforsvar« uddele i Danmark 1652, og 1654 førte hun deres Søn Leo til Sverige og opholdt sig siden flere Aar hos dem, navnlig paa Barth Slot i Pommern. Dec. 1656 var hun dog tilbage i Danmark, boede da paa Kirsten Munks Gaard Lellinge i Sjælland, men tog kort efter over til hende selv paa Boller, hvor hun døde. — Barneportræt (med Søskende) af Jacob von Doordt 1623 (Wedellsborg); Kopi af Erik Henningsen (Fr.borg). Medaille med Portræt (sst.).

S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. L. Bobé: Af Geheimeraad Ditlev Ahlefeldts Memoirer, Dagbogs-optegnelser og Brevbøger, 1895. Saml. til Fyens Hist. og Topographie, VII, 1878, S. 311 ff.

J. A. Fridericia (C. O. Bøggild Andersen).*

Sophie Frederikke, 1758—94, Arveprinsesse. F. 24. Aug. 1758 i Schwerin, d. 29. Nov. 1794 i Kbh., begr. i Roskilde Domk. Forældre: Hertug Ludvig af Mecklenburg-Schwerin (1725—78) og Charlotte Sophie af Sachsen-Koburg-Saalfeld (1731—1810). Gift 21. Okt. 1774 i Kbh. (Slotsk.) med Arveprins Frederik af Danmark (s. d.).

Meget tyder paa, at det var J. O. Schack-Rathlou, der henledte Arveprins Frederiks Opmærksomhed paa den purunge mecklenburgske Prinsesse S. F. som et passende ægteskabeligt Parti, og det blev ogsaa ham, der ledsagede Prinsessen til Kbh. A. P. Bernstorff

var derimod mod Partiet, men de indledende Forhandlinger var paabegyndt inden hans Tilbagekomst til Kbh. 21. Okt. 1774 holdt Prinsessen sit Indtog, og s. D. fandt Formælingen Sted. — Efter alt at dømme var den Stilling, som Arveprinsesse S. F. kom til at indtage ved det danske Hof, ingenlunde let. Selv var hun af et let og muntert Sind, og Hoffet kedede hende. Hendes Ægtefælle var stærkt forelsket i hende, og hun havde en betydelig Indflydelse paa ham, men nogen politisk Betydning synes hun ikke at have haft. Hendes Omgivelser fældede en gunstig Dom over hende. Man roste hendes gode Hjerte og tiltalende og elskværdige Væsen. Efter Regeringsskiftet 1784 indtraadte der en vis Spænding mellem Kronprins Frederik og Arveprins Frederik, hvilket naturligvis kastede sine Skygger over Familiesammenkomsterne, og nogen Modsætning kan ogsaa spores mellem de to fyrstelige Familier efter Kronprinsens Ægteskab 1790. Ved Slotsbranden 1794 nedbrændte Arveprinsessens Hjem, og sammen med sin Mand tog hun fra da af Ophold paa Amalienborg. I sit Ægteskab blev hun Moder til Christian VIII., Arveprins Ferdinand og Døtrene Juliane Sophie og Louise Charlotte.

Maleri som Barn paa Gruppebillede af C. G. Matthieu 1764 (Hertugen af Mecklenburg-Schwerin). Ældst her i Landet er Daniel J. Adzers Medaille fra 1774 efter Tegning af Johs. Wiedewelt. Miniature med Frisure og Slør (af A. Thornborg?) inden i en Daase paa Fr.borg. Pastel med en Kanariefugl (Vigilius Erichsen ca. 1777); Maleri af E. Pauelsen, næsten Kopi derefter (sst.). Portrætrelief af Johs. Wiedewelt 1776 (Korselitze); delvis Grundlaget for en Profilminiature af Corn. Høyer, udstillet 1778, stukket 1779 af J. F. Clemens. Buste af C. F. Stanley. Miniature i Halvfigur med en Hund, af Corn. Høyer ca. 1780 (Rosenborg). Jeton med Portræt, udført af Enhørning 1782. Maleri med Blomster i Haaret af Jens Juel ca. 1784 (Rosenborg), Miniature derefter (sst.). Tegning af G. Hull 1785 (Kobberstiksamlingen). Maleri med Hat ca. 1790 af Viertel (Fr.borg). Maleri af Jens Juel 1793 (Rosenborg). Et Maleri med Diadem, formentlig af Viertel, paa Rosenborg. En Tegning til et lignende Billede (Jens Juel?) 1794 paa Fr.borg. Portrætteret paa Jens Juels Gruppebilleder af Arveprinsens Familie 1788—90 (Ludwigslust, Fredensborg, Prins Axel), paa Viertels Billede fra 1794 af Enkedronning Juliane Maries Familie (Gunderslevholm) og paa Haffners Billeder af Appartementet paa Christiansborg 1781 (Rosenborg) og af Teselskabet paa Amalienborg 1794 (Jægerspris). Silhouetter paa Fr.borg. Stik af Lahde ca. 1795, Prinsessen undervisende Christian VIII. i Geografi. Lito-

grafi af E. Fortling. — Marmorstøtte med Silhouet i Sorgenfri Slotsark.

L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, IV, 1900; VIII—IX, 1917—22 (se Registeret i X, 1931). Luxdorffs Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, II, 1925—30. Th. Thaulow: En dansk Statsminister fra sidste Halvdel af det 18. Aarh., 1932, S. 139—59.

Harald Jørgensen.

Sophie Hedevig, 1677—1735, Prinsesse. F. 28. Aug. 1677 i Kbh., d. 13. Marts 1735 paa Charlottenborg, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Kong Christian V. (s. d.) og Dronning Charlotte Amalie (s. d.). Ugift.

Allerede som Barn blev S. H. forlovet med sin Fætter Kurprins Johan Georg (IV.) af Sachsen, og 1689 blev det bestemt, at Brylluppet skulde finde Sted om to Aar. Forinden blev dog den unge Kurprins ved Faderens Død i Sept. 1691 selv Herre, og hans Hjerter havde allerede i nogen Tid været fuldstændig optaget af en anden Dame. Dec. s. A. maatte Moderen, Enkekurfyrstinde Anna Sophie, Christian V.s Søster, til sin store Fortvivlelse meddele, at hendes Søn havde erklæret ikke at kunne elske Prinsessen, og Christian V. hævdede da straks Forlovelsen. Der kom snart nye Partier paa Bane. Allerede 1692 var der Tale om Prinsessens Ægteskab baade med Fættren Karl XII. af Sverige og den romerske Konge (senere Kejser) Josef I. I Aarene 1694—97 forhandlede der meget ivrigt om Ægteskabet med den sidstnævnte. Det var særlig Religionsspørgsmaalet, som voldte Vanskeligheder, da man fra kejserlig Side stillede den Fordring, at Prinsessen skulde gaa over til Katoicismen. I Begyndelsen afviste man det bestemt fra dansk Side, men siden skiftede Christian V. selv Mening, hvorimod Prinsessen bestemt vægrede sig ved at skifte Tro. Ikke bedre Udfald fik de Forhandlinger, der navnlig 1698 førtes om et Ægteskab mellem hende og Karl XII. af Sverige; Karl XII. havde absolut ingen Lyst til at gifte sig, og Partiet stødte desuden paa stærk Modstand hos det holstenske Parti i Sverige. Prinsessen forblev ugift til sin Død; de senere Rygter om et hemmeligt Ægteskab mellem hende og Overkammerherre C. A. v. Plessen (s. d.), der var saa nøje knyttet til hende og Broderen Prins Carl, savner sikkert ethvert Grundlag.

Saa længe Moderen levede, opholdt Prinsessen sig hos hende og efter hendes Død 1714 ved selve Hoffet, indtil Frederik IV.s Ægteskab med Anna Sophie og dennes paafølgende Kroning hidførte et Brud inden for Kongefamilien. Prinsessen og Prins Carl forlod nu Hoffet og tog Ophold paa Vemmetofte. I de sidste Aar af

Frederik IV.s Regering kom der dog en Slags Udsoning i Stand. Efter Moderen havde Prinsessen arvet Gjorslev og Erikstrup, som hun 1716 tilskiftede Kongen for Dronninglund, Dronninggaard og Børglum Kloster i Jylland. Ved Broderens Død 1729 arvede hun dennes Besiddelser Vemmetofte og Højstrup og Charlottenborg i Kbh., men ogsaa hans ret betydelige Gæld. Det lykkedes hende dog inden sin Død at faa den omtrent helt afbetalt, dels ved at sælge sine jyske Godser, dels ved Hjælp af den meget rigelige Apanage, som Christian VI. ved sin Tronbestigelse tilstod hende, samtidig med at han skænkede hende Sorgenfri Slot og 150 Tdr. Htk. i Jordegods. Prinsesse S. H. var en velbegavet Kvinde med levende religiøse Interesser og betydelig Sans for Musik og Malerkunst, som hun ogsaa selv dyrkede. I sine sidste Aar var hun meget svagelig. Ved sit Testamente oprettede hun i Overensstemmelse med Moderens Villie et adeligt Jomfrukloster af Vemmetofte og Højstrup med tilliggende Gods. — Maleri af David von Krafft ca. 1684 paa Gripsholm. Emailer af Josie Barbette 1693 paa Rosenborg og i Landgrafmuseum, Kassel. Paa Rosenborg og paa Fr.borg findes Malerier af Anton Schoonjans og F. I. Douven malede 1696. Maleri paa Gaunø og en i Opstillingen lignende Miniature paa Rosenborg. Maleri fra Tiden kort efter Aarhundredskiftet hos Grev Bentinck paa Amerongen i Holland. Repræsentationsportrætter bl. a. af Jacob Coning i hel Figur paa Vemmetofte. Portrætteret med sin Hofstab af Vilhelmine Marie af Hessen-Homburg. Maleri tillagt Balthasar Denner paa Rosenborg. Miniature fra ca. 1700 (fra den aldenburgske Familie) paa Fr.borg. Helfigursbillede paa Saltø. Maleri (Kopi af Joh. Hörner) 1757 som Vemmetoftes Stifterinde (Fr.borg). Forskellige Malerier paa Vemmetofte. Maleri paa Holsteinborg og Charlottenlund. Stik af Peter Berg 1735 og af C. Fritsch 1743. Portrætteret paa Medaljerne over Kongefamilien 1695 af Anton Meybusch, til hendes Fødselsdag 1699 (med Kronprinsessen) af samme. Medaille af Peter Berg u. A. Fødselsdagsmedaille fra 1703. Begravelsesmedailen fra 1735 gentager Bergs omtalte Medaille; G. W. Wahls Bagside er kun Skriftside. — Mindetavle paa Dronninglund 1719.

Nyt hist. Tidsskr., I, 1847, S. 492; II, 1848, S. 250 f., 555—61. C. H. Brasch: Vemmetoftes Historie som Herregaard, Slot og Kloster, I—III, 1859—63. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, I—II, 1891—94. A. Krieger i Neue Heidelberger Jahrb., IX, 1899, S. 164—81. S. Nygård: Kronens Skøder, III, 1941.

L. Laursen (C. O. Bøggild Andersen).*

Sophie Magdalene, 1700—70, Dronning. F. 28. Nov. 1700 i Bayreuth, d. 27. Maj 1770 i Kbh., begr. i Roskilde Domk. Forældre: Markgrev Christian Henrik af Brandenburg-Kulmbach (1661—1708) og Sophie Christiane af Wolfstein (1667—1737). Gift 7. Aug. 1721 paa Slottet Pretzsch i Sachsen med senere Kong Christian VI. (s. d.).

S. M. var den niende af fjorten Søskende. Moderen sad efter Faderens Død i smaa Kaar, og det højeste, Datteren kunde vente af Fremtiden, syntes at maatte være at faa en eller anden tysk Smaaafyrste til Ægte; men det kom til at gaa anderledes. Da Frederik IV. af Danmark havde overladt sin Søn Kronprins Christian selv at afgøre, hvem han vilde have til Hustru, faldt hans Valg paa S. M. Lige saa forbavsende dette Valg nu forekommer os at være, lige saa stor Forundring vakte det dengang, men efter al Rimelighed valgte Kronprinsen hende, fordi han ventede at finde en troende Pietist og altsaa en religiøs Meningsfælle. Han rejste derfor i Juli 1721 til Slottet Pretzsch i Sachsen, hvor S. M. dengang opholdt sig hos August II.s Dronning. Det Indtryk, han fik af den unge Prinsesse, var saa fordelagtigt, at han straks skrev til Faderen, at han var bestemt paa at leve og dø med hende, og Frederik IV. samtykkede uden Tøven i Forbindelsen.

Paa Grund af Svigerfaderen Frederik IV.s andet Ægteskab blev S. M.s Forhold til ham lige saa køligt som hendes Mands, og hendes Liv var ret tilbagetrukket indtil Christian VI.s og hendes Tronbestigelse 12. Okt. 1730. Christian VI. satte overordentlig Pris paa hende, og hun synes at have været glad derved. Som et Vidnesbyrd derom lod hun paa sin Bryllupsdag 1732 stifte Ordenen de l'union parfaite, et Navn, der tydelig nok pegede paa Følelsen af ægteskabelig Lykke, og da Kongen var død 1746, nedskrev hun i sit Testamente en Tak til Gud, fordi han, som hun udtrykte det, »har givet mig en saadan uforlignelig Konge og Ægtefælle, med hvem jeg i 25 Aar har levet i uforanderlig Kærlighed og Glæde«. Men saa lyst et Indtryk man end faar heraf, tyder Kongeparrets Historie ikke paa, at hun har forstaaet at virke opmuntrende paa den alvorlige, tungsindige Konge. Hendes Religiøsitet havde det samme tunge Præg som hans, og hun, der aldeles ikke havde noget lyst Sind, var desuden tit sygelig, hvad der yderligere trykkede hende og dermed ogsaa ham.

Som Landets Dronning virkede S. M. uheldigvis til, at Kongen kom til at staa underlig afsondret fra sit Folk, og her falder der et ikke ringe Ansvar paa hende. Flere Portrætter, vi har af hende, viser hende som en statelig Dame med regel-

mæssige Ansigtstræk og en høj, slank Figur. Hun har aabenbart kunnet tage sig endog meget godt, virkelig dronningagtig ud. Men Portrætterne giver ogsaa Indtryk af noget stolt og stift, der blev hendes Forbandelse. Skønt der egentlig ikke kan siges noget i og for sig ondt om hendes Karakter, har næppe nogen Dronning her hjemme i den nyere Tid været saa lidt Genstand for Folkeyndest som hun. Hun førte sig ikke efter det danske Folks Sans for det jævne og bramfri; hendes Smag var udansk og ogsaa for det fremmede. Selv om man har overdrevet hendes Tyskhed, om hun end vitterlig baade forstod, talte og skrev Dansk, var hun dog den, der mest bærer Ansvar for, at Hoffivet paa denne Tid i endnu højere Grad fik et tysk Præg, end det tidligere havde haft. Det var f. Eks. betegnende for hende, at hendes Fødselsdag i Aaret 1738 bl. a. fejredes med, at tre tyske Rigsgrever blev gjort til Elefantriddere, og at det, da hun havde faaet oprettet Vallø Stift (1737) med det stærkest mulig adelige Præg, var en tysk Fyrstinde, hun lod komme i Spidsen for det som dets Abbedisse.

Hertil kom, at hun var umaadelig ødsel og pragtlysten. Det var, som om hun, da hun blev Dronning, vilde have Oprejsning for de smaa Kaar, hun havde haft, førend hun blev gift. Hendes Forkærlighed for ydre Glans hang for en Del sammen med et vist Hang til Ødselhed, der laa i hendes Natur, dels stod den i Forbindelse med, at hun, med sine Tanker om Kongemagtens ophøjede Plads i Verden, ønskede at sprede et Skær af lysende Storhed om sig, og heri mødtes hun kun alt for meget med sin Ægtefælles Synsmaade. De havde begge en asketisk Uvillie mod lettere Forlystelser, men betænkte sig ikke paa at bruge store Summer baade til Anskaffelse af Kostbarheder og til Opførelse af Pragtbygninger, af hvilke Hirschholm Slot særlig byggedes for Dronningens Penge. Selv de økonomiske Sorger, hun havde derved, og som kunde plage hende svært, formaaede ikke at hemme hendes Ødselhed.

Under Frederik V.s Regering førte S. M. et stille Liv som Enkedronning. Modsætningen imellem Sønnens og hendes Personligheder og Temperamenter var for stor til, at der kunde være nogen ret Sympati imellem dem, og desuden kunde hun ikke udstaa hans Yndling A. G. Moltke, som hun mente skilte ham fra hende. Paa en vis Maade kom hun i Christian VII.s første Tid atter til at indtage en noget mere fremskudt Stilling. Hun holdt af Børn og havde vist den unge Konge megen Venlighed i hans Barndom. Prins Carl af Hessen (s. d.) var paa lignende Maade kommet til at staa hende meget nær. Hun har medvirket til, at Moltke 1766 for en Tid faldt

i Unaade. Men hendes Magt var dog kun forbigaaende, og senere, da Struensees Indflydelse begyndte, blev hun Genstand for en stødende Hensynsløshed fra Kongens og Dronningens Side, der traadte tydelig frem, da hun laa for Døden, og tillige gjorde, at Hof Sorgen over hende blev indskrænket til en imod al Skik og Brug stridende kort Tid. Endnu mere lægger man dog Mærke til, at hendes Død tydelig nok, med Undtagelse af nogle ganske enkelte som Prins Carl, lod Folket ganske koldt. Det kunde med Grund straks efter skrives i et Brev om hende: Dronning S. M. er død, begravet og glemt.

Det bør ikke glemmes, at S. M. ved sine forstandige Reformers paa Hørsholm Gods har faaet en Plads blandt dem, som først gav Stødet til den heldbringende Bevægelse paa Landboforholdenes Omraade her hjemme, og naar hun fik Christian VI. til at anskaffe kostbare Juveler, viste hun dog, at hun opfattede dem ikke som sin, men som Kongefamiliens Ejendom. Ifølge hendes testamenteriske Bestemmelse danner de en Del, og det en vigtig Del, af Kronens Regalier.

J. Møller: Mnemosyne, I—IV, 1830—33. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, I—IV, 1891—1902. Hist. Tidsskr., 3. Rk., V, 1866—67, S. 456—68. Ellen Jørgensen og Johanne Skovgaard: Danske Dronninger, 1910, S. 218—47. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, I—II, 1903—19. Samme: Bernstorffske Papirer, I—II, 1904—07. Vor Fortid, II, 1918, S. 268 ff. Charlotte Dorothea Biehls Breve om Kong Christian VII, 1901. Interiører fra Kong Christian den Syvendes Hof, 1919. F. Ahlefeldt Laurvig: Christian VI.s Datter, 1926, S. 21—33 og passim. L. Bobé i Berl. Tid. 14. Maj 1938.

E. Holm (Hans Jensen).*

Fra S. M.s tidligere Ungdom før Forlovelsen findes formentlig et Maleri i Neues Schloss, Bayreuth. Det har to store hvide Panderkrøller, og lignende findes paa Billedet i Norsk Folkemuseum, Bygdøy. Paa Gaunø og Fr.borg findes Malerier fra Tiden i Sachsen. Lidt ældre er maaske et Billede med Diadem paa Altes Schloss, Bayreuth. Fra Ankomsten til Danmark findes et Maleri paa Vemmetofte; i Ansigtsform noget svarende dertil et ejendommeligt Billede paa Altes Schloss, Bayreuth, hvor hun baade bærer Dronningekaabe og l'union parfaite. Det synes malet af B. Denner, A. Pauelsen eller en anden holstensk Maler fra ca. 1730. Hovedbilledet er de store Helfigurs en face Malerier i fuldt Skrud fra Salvingen 1732. Et Maleri fra 1739 af A. Møller hang paa Charlottenlund, nu paa Christiansborg; en Skitse dertil paa Fr.borg. Paa Eremitagen, Bayreuth, findes et meget nærstaaende Billede af J. F. Gerhardt fra 1742. Denne Type er grundlæggende f. Eks. for

Miniaturer som Pohls paa Fr.borg, og den anvendtes i senere Portrætter, som moderniseredes kostumemæssigt (Kniplingsruche om Hals og over Brystet), tidligere Augustenborg, Fredensborg, Rosenborg 1764 af A. Brünniche samt i Miniaturer af H. J. Pohl og Christoffer Foltmar paa Fr.borg. Paa den mærkelige Miniature, formentlig af S. M. i Enkedragt paa Rosenborg og paa Christian VI.s Familiestykke sst. af C. M. Tuscher findes Kniplingsruchen endnu ikke, saa lidt som paa det højst mærkelige Billede paa Eremitagen i Bayreuth af Peder Als og det nærstaaende Maleri af samme, som Fr.borg erhvervede fra ulfeldtsk Ejendom i Østrig. Paa en emaillemalet Daase fra Tranekær, som dog ikke synes ældre end fra 1750'erne, bærer S. M. en lille Kniplingskrave. Miniature af A. Thornborg (Kunstmuseet). Der findes saaledes faa eller ingen naturalistiske Billeder af S. M. senere end Midten af 1730'erne. Stik af Jacob Houbraken fra 1733 fra Salvingsakten og af Martin Tyroff derefter. Litografi af Fortling. Begge gaar tilbage til en face Billedet. Stik fra O. G. Liebe, Halle, og Sortkunstblad af Johan Christoff Hafner fra Augsburg. Mange Fremstillinger paa Stikkene af Rejsen i Norge 1733. Medailler af Peter Berg 1721 (Krøllerne i Panden) og 1731 (med Kronen; efter en Medaillon af Hedlinger), af Anton Schultz 1721, af Olaf Wiff 1733 (Frederik V.s Fødsel), af Johann Carl Hedlinger 1732 (l'union parfaite) og 1738 (Valløs Indvielse), af G. W. Wahl 1731 (to Typer) og 1738 (Valløs Indvielse), af Johan Bagge 1739 (efter Hedlinger) og s. A. (Hirschholm), af M. G. Arbien 1745 og 1742 (senere bestilt end foreg.) samt en Jetton over L'union parfaite's Indstiftelse (1744). Gipsrelief i Serien af danske Dronninger fra ca. 1755.

O. Andrup.

Sophie Magdalene, 1746—1813, Dronning af Sverige. F. 3. Juli 1746 i Kbh. (Slotsk.), d. 21. Aug. 1813 paa Ulriksdal, begr. i Riddarholmskyrkan i Stockholm. Forældre: Kong Frederik V. af Danmark (s. d.) og Louise (s. d.). Gift 1. Okt. 1766 paa Christiansborg Slot med senere Kong Gustaf III. af Sverige, f. 24. Jan. 1746 i Stockholm, d. 29. Marts 1792 sst., Søn af senere Kong Adolf Frederik (1710—71) og Lovisa Ulrika af Preussen (1720—82).

Allerede medens S. M. endnu var Barn, indledte man fra dansk Side Forhandlinger med Sverige om et Ægteskab mellem hende og Sveriges fremtidige Konge, den senere Gustaf III. Den danske Regering var ivrig efter Partiet som et Led i en almindelig Udsoningspolitik, men Sveriges Kongepar var uvilligt, og Kronprins Gustaf syntes i Begyndelsen ligeledes at have været imod Partiet. Det regerende Parti i Sverige var dog stemt for Forbindelsen og

tvang denne igennem. Ægteskabet fik ikke de gunstige politiske Følger, man havde haabet, og Gustaf III. blev snart ked af sin unge, ret tilbageholdende Hustru, der kun daarligt passede til hans livlige Naturel. 1777 tilvejebragte Staldmester Adolf Frederik Munck en Forsoning mellem Ægtefællerne, og Glæden herover øgedes ved Meddelelsen om, at Dronningen, der hidtil ingen Børn havde født, nu var frugtsommelig. Et Rygte vilde vide, at ikke Kongen, men Munck var Fader til Barnet, den senere Kong Gustaf IV. Adolf, men Rigtigheden heraf er meget tvivlsom. S. M. førte hele sit Liv en meget tilbagetrukket Tilværelse.

Barneportræt med Moderen paa en Miniature paa Rosenborg og paa Foltmars store Miniature »Tvillingrigernes Glæde« 1756 (Fr.borg). Et Maleri af et ganske lille Barn paa Fr.borg formodes at være hende. En Emailleminiature sign. J. Brecheisen 1761 af en lille Hyrdinde er gaaet under hendes Navn, vistnok med Urette. Miniaturer af Thornborg paa Rosenborg og i Privathandel i London. Maleri af U. F. Beenfeldt 1761 paa Vemmetofte, af C. G. Pilo ca. 1766 paa Erholm og hos Grevinde Rosen i Stockholm. Maleri af Pilo paa Gaunø, Kopi af Peder Als paa Fr.borg. Maleri paa Gripsholm af L. Pasch 1768. Kopi af G. Lundberg efter Pasch paa Rosenborg, og af J. Björk efter Lundberg paa Gripsholm. Pastel af G. Lundberg paa Eutin. Stor Miniature af Cornelius Høyer paa Gripsholm. Silhouet paa Fr.borg. Stik af J. Gillberg 1774 efter L. Pasch. Træsnit, folkelige, farvelagte paa Fr.borg. Radering af Fridrich: Gustaf III.s Testamente. Gustav Ljungberger udstillede 1778 paa Charlottenborg en Voksmedaillon, aabenbart Forbilledet til en Medaille. Tobias Sergel har modeleret hendes Hoved (Göteborg Museet). Til hendes Bryllup udførte Daniel J. Adzer en Medaille med hendes Portræt.

E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, III—VI, 1, 1897—1907. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, II, 1919, S. 28, 180. Samme: Bernstorffiske Papirer, I—III, 1904—13. Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen: Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760—1800, 1936. Th. Thaulow: En dansk Statsminister fra sidste Halvdel af det 18. Aarh., 1932, S. 57—64, 67—70. Historiskt bibliotek, IV, 1877, S. 291—378; V, 1878, S. 97—150, 267—328; VI, 1879, S. 53—136.

Harald Jørgensen (L. Laursen).

Sorensen, Charles Emil (ved Daaben Sørensen, Carl Emil), f. 1881, dansk-amerikansk Industrimand. F. 7. Sept. 1881 i Kbh. (Fødsst.). Forældre: Tømrersvend Søren Sørensen og Eva Christine Abrahamsen. Gift 30. Juni 1904 i Detroit, Michigan, med Helen E. Mitchel, f. 5. Sept. 1880 i Detroit.

S. kom til Amerika med sine Forældre 1885. Faderen blev Støberiarbejder paa Jewett Stove Works i Buffalo i Staten New York. Paa dette Værksted, hvor Faderen avancerede til Værkfører, blev S. — efter at have gennemgaaet Public School — antaget som Lærling, da han var fyldt fjorten Aar. Han blev efterhaanden sat til Arbejde i alle Virksomhedens forskellige Afdelinger: Modelafdelingen, Værktøjsafdelingen, Støberiet, Maskinafdelingen og Tegnestuerne. 1900 blev han ansat i Art Stove Works som Modellør og derefter i Bryant & Berrys Jernstøberi og Maskinfabrik, begge i Detroit. Medens han var ansat i dette Firma, mødte han 1903 første Gang Henry Ford, som fik sine Eksperimenter udført paa Selskabets Værksteder. Det var paa et Tidspunkt, hvor Ford endnu var Ingeniør ved Detroit Edison Co. og ukendt af den amerikanske Offentlighed. 1904 knyttedes S. til det da nylig oprettede Ford Motor Co. som Modeltegner, og kort efter blev han Chef for denne Afdeling. S.s hele Udvikling og Livsbane falder derfor i væsentlig Grad sammen med Udviklingen af Ford Koncernen i Amerika og Verden over, idet Henry Ford i meget stor Udstrækning har benyttet S.s Evner til at lede og fremme industriel Produktion. — S. arbejdede sig stadig opefter i det hastigt voksende Foretagendes forskellige Afdelinger. Henry Ford har stedse vist ham stor Bevaagenhed og Tillid, og i mange Aar har han haft Henry Fords Fortrolighed og været hans højre Haand ved Organiseringen af hans Foretagender, især vedrørende den tekniske Udvikling, der har fundet Sted med Hensyn til Konstruktion og Fremstilling af Fords Produkter. S. avancerede, indtil han for nogle Aar siden fik overdraget hele Fabrik-Ledelsen som »Executive in charge of all branches of the business«. Han er desuden efterhaanden blevet Direktør i Ford Selskaberne i Belgien, Danmark, England, Italien, Frankrig, Tyskland, Holland og Spanien. Han har som den praktiske Leder af det mægtige Foretagende med dets 100 000 Arbejdere ydet en overordentlig Indsats i Amerikas Automobilindustri.

S. er stærkt paavirket af og deler Henry Fords sociale Interesser, saasom Skabelse af Arbejde for saa mange Hænder som muligt og Betaling af de størst mulige Lønninger, sanitære Foranstaltninger ved Bygningen af Fabrikker og Tilrettelæggelsen af Arbejdet. — Han føler sig maaske nok i første Række som Amerikaner, men han har altid vist sine Landsmænd i Amerika stor Interesse, og selv om hans Virksomhed i saa Henseende foregaar meget stilsfærdigt, er der mange danske Borgere i Amerika og adskillige andre Lande, som er S. Tak skyldig, fordi han har vist Interesse for at

række vedkommende en hjælpende Haand specielt til Opnaaelse af Mulighed for at udnytte Evner og Færdigheder.

S. har altid næret stor Interesse for det danske Ford Selskab, og siden 1929 har han siddet i Selskabets Bestyrelse. Han tager levende Del i alle Bestræbelser for at udvikle Fabrikation af saa stor en Del af Ford Automobilet som muligt i Danmark og ønsker, at Ford Fabrikken i Kbh.s Sydhavn skal være et Mønster baade med Hensyn til Indretning og maskinelt Udstyr. Han har ogsaa vist stor Interesse for at skaffe den danske Ford Fabrik samt den danske Automobilværktøjs-Industri de bedst mulige Eksport-Betingelser.

S. har som Fritidsinteresse Landbrug og ejer en Mønstergaard nær Dearborn.

K.² 1937.

A. Kamp.

Sorterup, Julius Benjamin, 1815—49, Arkæolog og Numismatiker. F. 8. Febr. 1815 i Hjortespring, Herlev Sogn ved Kbh., d. 17. Febr. 1849 i Langaa, Gudme Herred, begr. sst. Moder: Enken Anne S. Fader ukendt. Gift 10. Maj 1845 i Kbh. (Holmens) med Ane Jeanette Caroline Nathalia Petersen, f. 9. Okt. 1826 i Kbh. (Holmens), d. 16. Jan. 1856 sst., D. af Skibsbygmester i Søetaten Jacob Vilhelm P. (1780—1855) og Sophie Kirstine Petersen (1800—76).

S. blev Student 1832 fra v. Westens Institut, cand. theol. 1838 og underviste i flere private Skoler, fra 1842 i Metropolitanskolen, hvor han 1844 blev Adjunkt. Samtidig dyrkede han arkæologiske og numismatiske Studier under Chr. J. Thomsens Vejledning og var fra 1832 Medhjælper ved Det kgl. Museum for nordiske Oldsager. 1841 udgav han Fortegnelsen over Generalmajor C. D. Krebers Mønt- og Medaillesamling, hvori han havde indføjet mange nyttige Oplysninger til den danske Mønthistorie. Han foretog 1842—43 en Studierejse til Tyskland, Schweiz og Italien og blev 1845 Arkivsekretær, 1847 Arkivar ved det historisk-arkæologiske Arkiv under Kommissionen for nordiske Oldsagers Opbevaring. Han har i »Annaler for nord. Oldkyndighed« skrevet arkæologiske Afhandlinger, bl. a. om Bjernede Kirke (1840—41). 1848 blev han Sognepræst i Langaa og Øksendrup paa Fyn. — Maleri af F. F. Helsted 1842 (Familieej).

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Metropolitanskolen, 1873, Skoleprogr., S. 158 ff.

C. Jørgensen (Georg Galster).*

Sorterup, Jørgen Jørgensen, 1662—1723, Præst, Forfatter. Døbt 2. Nov. 1662 i Ottestrup mellem Sorø og Slagelse, d. 4. Okt. 1723 i Lyderslev, antagelig begr. sst. Forældre: Kapellan, senere Sognepræst til Sorterup og Ottestrup Jørgen Madsen Aarbye (d. 1685) og Anne Jørgensdatter (Morsing) (d. 1680). Gift 1° 1. Sept. 1693 i Kbh. med Anna Cathrine Christiansdatter (Hiort), f. 8. Sept. 1674 i Kbh., d. 17. Sept. 1694 i Lyderslev, D. af Boghandler Christian Gertsen (d. 1711, gift 2° med Margrethe Mogensdatter Rahr) og Anna Cathrine Andersdatter Klingenberg (d. 1677). 2° med Birgitte Frederiksdatter Lorentzen, d. 1. Aug. 1752 i Vemmetofte.

J. S. blev Student 1683 fra Frue Skole i Kbh., ca. 1687 Huslærer for Baronerne Güldenchrone fra Vilhelmsborg, hvis Stiffader Jens Juel (s. d.) ejede Juellinge paa Stevns. Ad denne Vej blev J. S., der 1690 havde taget Magistergraden, 1692 Sognepræst til Lyderslev og Frøslev paa Stevns. 1711 blev han Viceprovst og 1713 Provst i Stevns Herred. J. S. var en Mand, der interesserede sig for meget andet end det gejstlige. Med Kraft traadte han (1703) op mod den berygtede Bondeplager Godsejer Rasmus Ibsen til Frøslevgaard, ligesom han skildrede de elendige Landboforhold i »Præstigiæ oeconomiae ruralis revelatæ« (d. v. s. en Godsbestyrelses Bedragerier afsløret), som han (1709 eller 1710) i Manuskript overrakte Charlotte Amalies Kabinetssekretær, der havde Administrationen af Højstrup under sig; det var imidlertid ikke de reneste Motiver, der bevægede J. S. til at aflægge denne Beretning, som i Virkeligheden er et ondartet Forsøg paa at mistænkeliggøre Dronningens Godsbetjente, som Hævn for, at de var gaaet imod J. S. i en Sag om Tienden af Højstrup. J. S., der i sine yngre Dage havde været en ivrig Landmand, blev i Tidens Løb selv saa forsømmelig med sin Bedrift, at der førtes Klage over ham, men ellers var han alt andet end indolent, snarere en lidenskabelig Natur, nidkær baade i godt og ondt og med mange Interesser. Hans antikvariske Studier, der ogsaa omfattede Runologi, satte bl. a. Frugt i »Prodromus calendarii arctoæ gentis ethnici et antiqvissimi« (heraf kun trykt »Nogle faae og korte Anmerkninger« 1717), hvori han forsøgte en mytologisk kalendarigrafisk Tydning af det 1689 fundne Guldhorn.

Som Skribent havde J. S. sit egentlige Felt i Digtekunsten; han er fortrinsvis Lejligheds poet, paavirket baade af Bording og Kingo. En Række Nytaarslykønskninger, Bindebreve og Æredigte 1690—92 til sine adelige Velyndere (til Dels skrevet i Baronerne Güldenchrones Navn) offentliggjorde han 1714 som et lille Bind »Poetiske

Smaa-Sager« (I, 1714), hvis Hovedstykker er »Binde-Bref til Holger Gylden-Crone« (1691) og det moraliserende Digt »Dydens enge og Lastens brede Vey« (1692). Til hans betydeligere Lejlighedsdigte hører »Lærd Mands Forliis«, et stort Sørgedigt i Aleksandrinere over Nabopræsten og Vennen Peder Syv (1702, først trykt 1909 i »Danske Studier«); om hans Rimfærdighed vidner »Aller-tjenstferdigste Sende-Brev, Takke-Brev, Skjemte-Brev« (1698; trykt 1728 i Wielandts Samling af Danske Vers, XV), hvori han takker sin Svoger, Handelsmand Lorentz Lorentzen, i 64 Linier, der alle rimer paa Tak. Over de danske Poeter holder han Revue i Digtet »Ret Tak, rar Skiemt og ram Alvor . . . eller Cacoëthes Carminificum« (d. v. s. Verse-magernes Skrivesyge; 1701, først trykt 1742 i Luxdorfs Samling af Danske Vers, X), dediceret Frederik Rostgaard; det er gjort efter Tøger Reenbergs (s. d.) Mønster, men savner fast kritisk Holdning og bestaar væsentligst af til Dels uforstaaelige Ordspil over Digternes Navne, ledsaget af vidtløftige Noter. Digtet indledte den første æstetiske Verspolemik her til Lands med Replikker fra to af de kritiserede Digtere, Frands Kyhn og Mogens Wiingaard, og Duplikker mod Kyhn af J. S.; disse Indlæg, der ikke blev trykt, men cirkulerede i Afskrifter, ligger i et temmelig lavt Plan, hvor Grovheder og nærgaaende Personligheder erstatter Argumenter. 1709 indlod J. S. sig i en ny Polemik, denne Gang mod Digterne Hans Nordrup og Chr. Rose (s. d.); disse formentes at være Forfattere til Fortalen i Søren Hansen Lollichs »Saligheds Vandrebog« (1708), hvor der stikledes til J. S., som replicerede med sin »Poetiske Skantze-Kurv« (1709), i Anlæg en Efterligning af Reenbergs »Forsamling paa Parnasso«, idet Parnas dog er erstattet af Kongshallen i Lejre og Apollo af Hjarne Skjald. Digtet gav ham Anledning til at brillere med sin versifikatoriske Variationsevne og fremkaldte baade Ripost fra Rose og Indlæg fra en pseudonym Christen Sandru og fra en Anonym.

Det, der især har bevaret J. S.s Digterry, er den Romance-Cyklus, hvori han besynger de Danskes Krigsbedrifter 1715, »Nye Helte-Sange om Konning Frideric den Fierdes lykkelige Seyervindinger« (1716). De betegner et bevidst Brud med den faste Tradition, at Hyldestpoesi med saa højt Sigte nødvendigvis skulde være i Aleksandrinere. I dette Versemaal er kun Dedikationen med J. S.s Præsensation af sig selv som en Landsbysmand, der vil kvæde en enfoldig gammeldags Kæmpevis. Heltesangene fremtræder da som en Slags Folkeviser-Efterligninger, men er af J. S. næppe tænkt som egentlig Pastiche, snarere som en naturlig Videreførelse af den Genre, man senere har kaldt »Kæmpevisens Efterklang«,

som dyrkedes efter 1630 og i det 18. Aarhundrede havde vid Udbredelse i Skillingsoptryk. Opfattelsen af Kæmpevise-Begrebet er hos J. S. lige saa rummelig som hos Peder Syv, af hvem i det hele J. S. har faaet Impulser. Heltesangenes Lighed med den folkelige Vise beror mest paa ydre Virkemidler: Strofeform, Omkvæd, visse Gloser og Vendinger; men J. S. kan ikke skjule, at han ogsaa er Barokpoet. Heltesangene bliver derfor en — ofte klædelig — Forening af gammel og ny Stil, og i alt Fald nogle Partier deraf viser J. S. som virkelig Digter, der med Kraft og Fynd forstaar at skabe national heroisk Poesi. J. S.s Berømmelse i nyere Tid er startet af Rahbek (1800), for hvem han er »en dansk Tyrtæus«, og videreført af Grundtvig, der (1810) paa Holbergs Bekostning gør ham til en »Kæmpeskjald«. Selv uden saadanne Overdrivelser kan man godt indrømme ham en hæderfuld Plads blandt det 18. Aarhundredes danske Digttere. — Heltesangene er udg. af F. Rønning 1889. — Forsvundet Maleri (med Kone og fem Børn), tidligere i Lyderslev Kirke.

Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie, I—II, 1859—60 (se Registerne). Kirkehist. Saml., 5. Rk., VI, 1911—13, S. 783—92. Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, 1805, I, S. 382—458. E. Holm: Danmark-Norges indre Historie 1660—1720, II, 1886, S. 319 f. P. E. Müller: De ved Gallehuus fundne Guldhorn, 1806, S. 15—18. Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1853, S. 184 ff. Den danske Tilskuere, X, 2, 1800, S. 607—14. K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til den danske Digtkunsts Historie, IV, 1808, S. 66—71, 75—110, 112—15. Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen, udg. af R. Nyerup og K. L. Rahbek, V, 1814, S. 96—103. J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationallitteratur, I—II, 1887—1913 (se Registerne). Samme: En Overgangsgruppe i nordeuropæisk Digtning, 1908, S. 24 ff., 40. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarh., 1934 (se Registeret). Emil Frederiksen: Barokken i dansk Digtning, 1935, S. 164—73.

R. Paulli.

Soya, Carl Erik Martin, f. 1896, Forfatter. F. 30. Okt. 1896 i Kbh. (Frue). Forældre: Maleren, senere Professor C. M. Soya-Jensen (s. d.) og 2. Hustru. Ved Daaben Soya-J.; Navneforandring 27. Okt. 1920. Gift 1° i. Marts 1919 paa Frbg. med Esther Sættem, f. 12. Jan. 1896 i Trondhjem, D. af Handelsfuldmægtig, senere Grosserer Olaf Margido S. og Ovidia Røvig. Ægteskabet opløst 1921. 2° 20. Nov. 1925 paa Frbg. (b. v.) med Agnes Augusta Zaar, f. 5. Nov. 1905 i Kbh. (Matth.), Adoptivdatter af Korkskærer Niels Z. (1852—1931).

S. fødtes i Kunstnerhjemmet i Gothersgade. 1915 blev han Student fra Metropolitanskolen og tog n. A. Filosofikum. Baade paa mødrene og fædrene Side er der kunstneriske og litterære Anlæg

blandet med filosofisk og humoristisk-satirisk Sans, der genfindes hos Sønnen. Efter Forældrenes Død havde han Ansættelse paa et Forlag, medens han skrev for Bordskuffen. Senere har han været Medarbejder ved »B.T.« og »Ekstrabladet«. Han har foretaget talrige Rejser, er Gustav Wied Selskabets Stifter og Formand siden 1938. 1940 fik han det Ancker'ske Legat.

S.s Produktion er ikke ringe, hverken kvantitativt eller kvalitativt. Han har skrevet Skuespil, Romaner, Noveller, Digte og Hørespil og i alle Genrer ydet noget betydeligt. 1923 debuterede han med en Samling filosofiske Fortællinger og fantastiske Eventyr »Kvinderne i Persien og andre Æventyr«, som han selv senere har fjernet fra Listen over sin Produktion. Allerede disse Arbejder, for Størstedelen skrevet i Skoletiden, viser S.s Fabuleringsformaaen og Evne til at forme en Replik og med faa Streger tegne en Figur. Hans sceniske Debut — bortset fra en Enakter-Opførelse paa Folketeatret 1928 — fandt Sted 1930 paa Det kgl. Teater med »Den leende Jomfru« (1934), en satirisk Skildring af Forholdene i et københavnsk Pensionat. N. A. befæstedes Succes'en med »Parasitterne« (1929) paa Det sociale Teater. Stykket, der er typisk for 20'ernes naturalistiske Dramatik, rummer i sin raa Realisme stærke Scenevirkninger og fine Menneskestudier og fik en fortrinlig Fremførelse, der fastslog S.s Position som Dramatiker. I »Kendte Navne« (Det ny Teater 1931), »Vogelfeder« (Det kgl. Teater 1932) og »Don Juan som Ægtemand« (Riddersalen 1932) tages det erotiske Moralproblem op til alsidig og ukonventionel Behandling. Intet af Stykkerne foreligger trykt. Med den psykoanalytiske Komædie »Hvem er jeg?« (Det ny Teater 1932, trykt s. A.) naaede S. ud over Landets Grænser; Stykket, der er et af S.s interessanteste, har med stor Succes været spillet i Buenos Aires (1934), Budapest (1936) og Stockholm (1942). »Lord Nelson lægger Figenbladet« (1934; opført paa Tidens Teater 1937) er igen en Freud'sk Komædie, hvori der respektløst leges Vokskabinet med Historiens og Kulturhistoriens Berømtheder. I »Umbabumba skifter Forfatning« (Det ny Teater 1935) har S. skrevet en aktuel politisk Satire, vittig og ondskafuld. Utrykt som denne er ogsaa »Chas« (Det kgl. Teater 1938), et moderne »Heltedrama«, der satiriserer over Tidens Sportsidioti. I Bogform foreligger derimod »Det nye Spil om Enhver« (1938), en verdslig Moralitet, der i bunden Form forkynder Godhedens og Mildhedens Budskab. S.s sidst opførte Arbejde, »Brudstykker af et Mønster« (Folketeatret 1940, trykt s. A.) er et filosofisk Skuespil, der behandler Forholdet mellem Livets Lovbundethed og Tilværelsens Tilfældighed. Det er For-

fatterens betydeligste Stykke, opført i Göteborg (1941), Stockholm (1942) og Odense (1942).

Desuden har S. skrevet bl. a. et dystert Drama »Fristelsen« (1935), der i Teknik og Indhold slutter sig til »Parasitterne«, en Tragikomedi »Avner for Vinden« (1937) og en munter Eventyrkomedi paa Vers »Min høje Hat eller Tryllekunstens Triumf« (1939). En humørfyldt Københavner-Komedi »Hvoffer skænd's vi?« viser den store Verden set i omvendt Kikkert, og »To Traade i Tæppet« danner en Slags Fortsættelse af »Brudstykker«. Begge er antaget af Det kgl. Teater.

Som Novellist er S., foruden med Debutbogen, repræsenteret med tre Samlinger Skitser og Fortællinger: »Ganske almindelige Mennesker« (1930), »Handlingen foregaar i Danmark« (1936) og »Smaa venlige Smaafisk« (1941). Han har udgivet to spændende Romaner: en realistisk »Jeg kunde nemt ta' 100 Kroner!« (1931) og en fantastisk-symbolisk »En Gæst« (1941). Ogsaa Digte har S. skrevet, hvoraf nogle Børnerim er udgivet med Musik af Kai Rosenberg. Han er tillige en af de faa danske Forfattere, der mestrer Hørespillets Teknik, og har faaet udsendt henvend en Snes Hørespil. Flere er opført i Udlandet. I »To kasserede Hørespil« (1935), »Hørespilafdelingen« (1939) og »Hvorfor er Hørespillet saa daarligt?« (1941) retter han haarde Angreb paa Statsradiofonien.

S. er den danske Borgerligheds Dramatiker, der har udtrykt den jævne danske Borgers Tanker og Anskuelse og med Forkærlighed skildret de »ganske almindelige Mennesker«. Oftest forbløffer og forarger han ved hensynsløs Frimodighed. Der er mere Syre end Smil, mere Moraliseren end Morskab i hans Digtning. Kernen i Forfatterskabet er Trangen til Ærlighed og Klarhed, og det bliver derfor et Opgør med Livsløgnen i alle dens Former. Alt hvad der er klart usandt, bør latterliggøres, lyder hans Maksime. Som Gustav Wied, hvis nærmeste Arvtager han er, ejer han en levende Replik og et fint Øre for Sprogets Nuancer. Han er en intelligent og vittig Forfatter, fuld af originale og overraskende Indfald og i Besiddelse af stor Menneskekundskab og Menneskeforstaaelse. Som en af vore faa virkelige Dramatikere har han allerede gjort en betydelig Indsats i dansk Scenedigtning.

Maleri af Karl Larsen (Familieeje). Akvarel af Johannes Nielsen. Tegninger af Karl Larsen, Johannes Nielsen, Mogens Zieler, Sikker Hansen, Helge Refn, Freddie, Ungermann, William Soya m. fl.

Soya: Man *bli'r* ikke Digter, Berl. Tid. 6. Okt. 1934. Martin Ellehaug: Det danske Skuespil efter Verdenskrigen, 1933, S. 66 ff. Tom Kristensens For-

ord til Smaa venlige Smaafisk, 1941. Cai M. Woel: Tyverne og Tredvernes Digtere, II, 1941, S. 235 ff. Alf Hjorth-Moritzsen: Soya, En moderne dansk dramatiker, 1942.

Alf Hjorth-Moritzsen.

Soya Jensen (skrev sig Soya-Jensen), **Carl Martin**, 1860—1912, Akvarelmaler. F. 27. Dec. 1860 i Odense, d. 21. Febr. 1912 i Kbh., begr. paa Frbg. Forældre: Farver og Klædefabrikant Carl Jensen (1833—98) og Johanne Kirstine Rasmussen (1835—1918). Gift 1° 11. Nov. 1891 i Kbh. (Frue) med Malerinden Emilie Johanne Elisa Bolvig, f. 7. Febr. 1864 i Kbh. (Helligg.), d. 6. Dec. 1892 sst., D. af Typograf, senere Antikvitetshandler Johan Martin Emil B. (1835—1905) og Ann Madsen (1831—1920). 2° 28. Maj 1895 paa Frbg. med Ingeborg Regine Hammer, f. 13. Jan. 1869 i Kbh. (Frue), d. 17. Aug. 1916 sst. (gift 2° 1915 med cand. jur., Direktør i Kbh.s Laane- og Diskontobank, senere i Kbh.s Diskontobank og Revisionsbank Johan Christian Frederik August Sundberg, 1866—1935), D. af Redaktør Carl Christian Sørensen (1845—81) og Rosine Josephine Grossmann (1846—92) og adopt. af Grosserer Carl Frederik H. (1836—1900) og Thora Emilie Müller (1846—1903).

S. J. tegnede tidligt og fik Undervisning hos Julius Paulsens Søster i sin Skoletid i Odense. Han blev Student 1879 fra Odense, tog Filosofikum n. A. og gav sig til at studere Fysik, virkede ogsaa nogle Aar som Lærer i Matematik og Tegning. Da Kunstinteresserne imidlertid tog Overhaand, søgte han videre Uddannelse to Aar 1883—84 hos Niels Bredal, der lærte ham at male Akvarel, og paa en Privatskole, Académie des Beaux-Arts, i Paris Vinteren 1885—86 under Benjamin Constant og Maxime Lalance. Tillige begyndte han at udstille paa Charlottenborg 1884. S. J. gjorde Akvarellen til sit Speciale og har kun malet faa Oliebilleder. Han studerede dens Teknik, bl. a. under halvanden Maanedes Studieophold i London Foraaret 1890, og udgav en Bog derom (»Akvarelteknik« 1889). Hurtigt blev han en søgt Lærer med et stort Klientel, der strakte sig helt op til Kongehuset. Kejserinde Dagmar, den daværende Prinsesse af Wales, Prinsesse Marie og flere lærte Akvarelmaleri hos ham, og Akademiet stiftede et Akvarelkursus, som han forestod 1888—1906. S. J. rejste meget, dyrkede gerne sin Kunst paa hyppige Ture til Tyskland, hvor han med Forkærlighed opholdt sig i München, til Holland, Belgien, Frankrig og Italien. Ved Siden af dette skrev han af og til Kunstanmeldelser. Han var en praktisk Mand, der nød stor Popularitet og beklædte forskellige Tillidshverv. Saaledes var han 1896—1907 en repræsentativ og

afholdt Formand for Kunstnerforeningen af 18. Nov., og han tog Initiativet til og forestod som Kommissær den danske Deltagelse i den internationale Udstilling i München 1909. Men hans Kunst — danske Landskaber, bl. a. fra Ribe, hvor han i mange Aar tog fast Efteraars-Ophold, gamle Bygninger, maleriske Byprospekter, hollandske Kanalpartier o. lign. — var en ret upersonlig Naturalisme af udpræget tidsbestemt Karakter. Den havde ingen Rækkevidde ud over den Yndest, den besad hos det samtidige Publikum. Foreningen for national Kunst arrangerede en Udstilling af hans Arbejder 1905. — Akvareller af S. J. erhvervedes til Museerne i Aarhus, Ribe, Lübeck, Dresden og Antwerpen. — Tit. Professor 1912. — R. 1902. — Maleri af P. Mønsted (Familieeje og Kunstnerforeningen af 18. Nov.). Tegning af Sigvard Hansen (Familieeje). Træsnit 1894.

Søndags-Posten 29. April 1894. Erik Schiødte i Ill. Tid. 28. Nov. 1897. Nicolaus Lützhøft i Politiken 22. Febr. 1912. Ribe Stiftstidende 22. og 26. Febr. s. A. Bering Liisberg i Vort Land 23. Febr. s. A.

Sigurd Schultz.

Span, Henrik, 1634—94, Søofficer. F. 17. April 1634 i Oldendorf i Grevskabet Schaumburg, d. 27. Dec. 1694 i Kbh., begr. i Hørby K. ved Holbæk. Forældre: Konsul Bernhard S. og Elisabeth Beichmann. Gift 1° ca. 1660 i Holland med Albertzie Claesdatter. Ægteskabet opløst 1674. 2° mellem 16. og 27. Febr. 1686 med Susanne Christine Schönbach, f. ca. 1657 i Kiel, d. 1722 paa Hørbygaard, D. af Landkansler, Dr. jur. Johann Christoph S. (1616—83) og Susanne Elisabeth Lange (1621—73).

H. S., der tidligt mistede sine Forældre, gik til Koffardis. Senere kom han i hollandsk Orlogstjeneste og deltog 1652—54 i Krigen mod England. 1654—58 var han i venetiansk Tjeneste og kæmpede mod Tyrkerne. 1658 kom han atter i hollandsk Tjeneste og var n. A. som Overkonstabel med den hollandske Flaade, der under Michiel de Ruijter blev sendt til Danmark og medvirkede ved Nyborgs Indtagelse Nov. 1659. N. A. kom han tilbage til Holland, hvorfra han sejlede paa Hollandsk Indien først som Styrmand, fra 1664 som Skibsfører. 1665—71 opholdt han sig i Østasien, hvorfra han kom tilbage til Holland. 1672 blev han Kaptajn i hollandsk Orlogstjeneste og 1674 Kommandør efter at have udmærket sig i Krigen mod England. Maj 1677 blev han antaget som Kaptajn af 1. Kl. i dansk Orlogstjeneste og ansat som Chef for Orlogsskibet »Norske Løve«, med hvilket han deltog med Ære i Slaget i Køge Bugt 1. Juli, hvorfor han udnævntes til Viceadmiral og Eskadrechef i Østersøflaaden under Generaladmiral Tromp. H. S.

deltog i Ekspeditionen mod Øland og mistede sit ene Øje ved Indtagelsen af Borgholm. I de følgende Aar var han Eskadrechef under Niels Juel, deltog i Ekspeditionen til Rügen 1678 og ledede n. A. Angrebet paa Kalmarsund. 1678 blev han Medlem af Admiralitetet, 1680 fik han Inspektion over Bremerholm, 1683 forfremmedes han til Admiral og var 1689 Eskadrechef i Flaaden under Niels Juel. 1684 sendtes han m. fl. til Ertholmene for der at anlægge Havn og Fæstning, Christiansø. 1690 udnævntes han til Holmens Chef, hvad han i Virkeligheden havde været de sidste ti Aar. Han viste sig her lige saa fremragende, som han havde været som Skibschef og Admiral. Foruden Begavelse og Kundskaber havde han ogsaa gode tekniske Evner. Han har givet Tegning til adskillige gode Skibe og to Flydedokke, hvoraf dog kun den mindre blev bygget, og han har konstrueret baade Kanoner og Morterer. Stor Fortjeneste har han indlagt sig ved Ordningen af Nyholm, hvortil en Del af Virksomheden fra Bremerholm i disse Aar blev flyttet. Hvad der her skyldes Niels Juel, og hvad der skyldes H. S., er vanskeligt at sige; men det gode Resultat viser, at der har været et glimrende Samarbejde mellem de to. H. S. var i en moden Alder, da han kom til Danmark; men han sluttede sig helt til sit nye Fædreland og blev en god dansk Mand. Som en Anerkendelse af hans udmærkede Virksomhed skænkede Kongen ham 1693 Hørbygaard ved Holbæk Fjord, og s. A. optoges han i Adelstanden. — Hv. R. 1684. — Maleri i Hørby K. udgives, formentlig med Urette, for at forestille H. S.

J. H. Lützwow: Den danske Admiral H. S.s Levnet og Bedrifter, 1792. J. H. Schultz: Den danske Marine 1814—1848, II, 1932, S. 88—96. Chr. Elling: Holmens Bygningshistorie 1680—1740, 1932 (se Registeret).

Th. Topsøe-Jensen.

Spandemager (Urnarius, Sitularius), **Hans Olufsen**, d. 1571, Præst, Reformator. F. i Malmø, d. 4. Maj 1571 i Lund. Forældre: Oluf S. (d. tidligst 1519).

H. O. S. var oprindelig Munk i Karmeliterklosteret i Malmø, da han blev grebet af den lutherske Reformationsbevægelse. Baade han og den mere bekendte Claus Mortensen Tøndebinder prædikede jævnlig for Byens Borgere, men 1527 blev dette dem forbudt af Ærkebiskop Aage Sparre, hvorpaa de drog til Haderslev. I et Aars Tid opholdt de sig her og gjorde sig mere fortrolige med luthersk Lære og Gudstjenesteform. I Aug. 1528 vendte de tilbage til Malmø forsynede med Værnebrev fra Frederik I. og genoptog deres tidligere Prædikevirksomhed. Aage Sparre vilde dog paa ny

sætte en Bom for denne, men maatte i Henhold til Bestemmelserne paa Herredagen i Odense 1527 lade sig nøje med at drage til Malmø for at gøre et Forsøg paa gennem Disputationer for en blandet Forsamling bestaaende dels af Gejstlige, dels af Rigsraader at overbevise Prædikanterne om, at deres Forkyndelse ikke var skriftmæssig Lære. Disse ønskede imidlertid ikke at indfinde sig til en saadan Holmgang, og Ærkebispnen erklærede da i en officiel Skrivelse til Magistraten deres Lære for Kætteri. 1528 udgav H. O. S. i Forening med Tøndebinder den første danske Salmebog, hvortil han selv leverede Bearbejdelser af tre Salmer, n. A. udkom 2. Udg. heraf, s. A. fik han overladt Helligaandskirken i Malmø til Prædikerum, og 1530 maatte han med de øvrige evangeliske Prædikanter give Møde paa Herredagen i Kbh. for at forsvare deres Sag. Senere fortsatte han med Kraft det reformatoriske Arbejde i Malmø, var Lærer ved Præsteseminariet sst. og skal paa egen Haand have ordineret evangeliske Præster. Efter Grevefejden fik han 1536 Præsentation paa Hyby Kirke i Skaane, men blev snart efter Sognepræst ved Domkirken i Lund og Provst i Torne Herred. Da hans Kaar var trange, opnaaede han gentagne Begunstigelser af økonomisk Karakter, saaledes 1541 et Vikarie i Domkirken i Lund og 1546 Kongetienden af Nørre Hvidinge og Skreflinge. Han blev ogsaa siden Medlem af Domkapitlet i Lund. Medens den panegyriske Lyskander berømmer H. O. S. for hans udmærkede Kundskaber i de humane Fag (*artes liberales*), siger Paulus Helie vistnok med større Ret, at han kun var lidet lærdere end C. M. Tøndebinder, hvis Dannelsesstandpunkt beskrives som meget jævnt. 1564 omtaler Niels Hemmingsen ham som en Mand, der nu havde en mere end 30-aarig nidkær Virksomhed i Herrens Vingaard bag sig. Foruden den ovennævnte Salmebearbejdelse skal H. O. S. have efterladt sig en Prædikensamling, men denne synes nu tabt.

Kirkehist. Saml., I, 1849—52, S. 342, 344, 389 f., 394 f.; 2. Rk., II, 1860—62, S. 140, 148 f., 152 f., 169, 183, 204, 207, 211; 4. Rk., VI, 1899—1901, S. 420; 5. Rk., II, 1903—05, S. 9, 15, 24, 29, 244, 260, 288. H. F. Rørdam: Monumenta Historiæ Danicæ, I, 1873, S. 70, 166, 419. Samme: Klavs Christoffersens Lyskanders Levned, 1868, S. 266 f. Samme: Skrifter fra Reformationstiden, IV, 1889, S. 59. Festskrift til Kristian Erslev, 1927, S. 261 f. Niels Hemmingsen: Commentaria in omnes epistolas apostolorum, 1579, S. 382.

Bjørn Kornerup.

Spandet, Niels Møller, 1788—1858, Dommer og Politiker. F. 11. Febr. 1788 paa Alrø, d. 9. Nov. 1858 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst Niels S. (1751—1826) og Maren

Møller (1748—1810). Gift 18. Okt. 1822 i Kbh. (Trin.) med Johanne Ibsen, f. 15. Sept. 1802 i Rerslev, Tune Herred, d. 27. Sept. 1872 i Kbh. (Trin.), D. af Husmand Morten I. og Margrethe Hansen.

S. vilde helst søge praktisk Uddannelse, men fulgte Faderens Ønske og blev Student 1807 fra Horsens, cand. jur. 1811. S. A. blev han Volontær i Kancelliet, 1815 Underkancellist og 1819 Kancellist. 1820 blev han Assessor i Landsoverretten og beklædte denne Stilling til sin Død, idet han dog de to første Aar gjorde Tjeneste i Kbh.s Politiret og 1831—45 tillige var Kongens Foged i Kbh. Paa Valkendorfs Kollegium havde S. boet sammen med Grundtvig, men først 1811 stiftet nærmere Bekendtskab med ham; fra da af var han hans svorne Tilhænger. S. var en begavet Mand med et vidt Syn; i hans Ungdom havde forskellige af hans Bekendte tænkt sig ham som juridisk eller filosofisk Professor. Karakteristisk for ham var hans dybe Retsind og uforfærdede Bekendelse af den Tro paa Friheden, der var ham i Kødets baaret. Gang efter Gang lagde han denne Tro for Dagen; da Grundtvig 1826 blev dømt for sin Udgivelse af »Kirkens Gjenmæle«, fralagde S. sig offentligt al Del i Dommen og fik derfor en Misbilligelse af Overrettens Justitiarius. Over for Blok Tøxen (s. d.) og Orla Lehmann viste han som Kongens Foged saa stor Mildhed i Gennemførelsen af deres Fængselsstraffe, at det blev taget ham ilde op og bidrog til at hindre hans Avancement til Højesteret. Som Politiker stod han paa yderste venstre Fløj; han tog 1848 Del i Hippdrommøderne og stillede sig s. A. til den grundlovgivende Rigsforsamling i Aalborg, dog uden at blive valgt. Derimod var han 1849—53 Folketingsmand for Ringstedkredsens. Han tilhørte Bondevennerne, men brød med dem, da de 1852 sluttede sig til Helstaten. Han tog ikke megen Del i Forhandlingerne, men nød i alle Partier den største Agtelse for sin Alvor og Saglighed, var næsten uafbrudt Viceformand i Tinget. Han afslog 1852 Balth. Christensens Opfordring til at overtage Ledelsen af Partiet i hans Fraværelse. S.s Virksomhed i Tinget var nært knyttet til hans Frihedsideer baade paa kirkeligt og socialt Omraade. Han havde allerede før sin Indtræden i Rigsdagen ofte givet dem Udtryk; saaledes forlangte han 1828 uden Held sine Børn døbt om, fordi hans Sognepræst havde udeladt Stykker i Daabsformularen, og 1831 deltog han i Ansøgningen om, at Grundtvig maatte faa Adgang til at danne en Frimenighed. Sin Hovedbedrift øvede han, da han 1850 forelagde et Lovforslag om Trosfrihed, der skulde indføre borgerligt Ægteskab og fritage for Daabstvang og Edsaflæggelse. Forslaget gav Anled-

ning til en voldsom Kampagne Landet over med Protester og Modadresser, og S. beskyldtes for at ville omstyrte Kirke og Kristen-
dom. Det resulterede i den ret betydningsløse Lov 1851 om
borgerligt Ægteskab for Folk uden for Folkekirken eller af forskel-
lige Trossamfund, men det betød en Fane hejst, som ikke siden
blev strøget. Ved et lille Forslag, S. stillede 1850 sammen med
H. E. Schack, gav han Stødet til den senere Tyendelov, og et
Udkast til en Lov om Forbedring af Kvindernes retslige Kaar,
som han fremsatte i »Fædrelandet« 7. April 1855, blev Forløber
for Lehmanns og Simonys Lov to Aar efter. S. fik af Bonde-
partiet det Skudsmaal, at han var en af de meget faa Embeds-
mænd, der aldrig havde misbrugt deres Myndighed; i sine sidste
Aar var han almindelig højagtet, og i sine Mindeord kaldte
Grundtvig ham »ikke blot en Fremskridts, men en Kæmpe-
skridts Mand for ægte menneskelig og folkelig Frihed og Oplys-
ning« og talte om det gamle Ord om det stille Vand og den dybe
Grund, der sjælden kunde anvendes saa træffende som paa S.

Justitsraad 1831. Etatsraad 1840.

Folke, I, 1859, S. 169—201. Kirkehist. Saml., 3. Rk., III, 1881—82, S. 704
—08. P. J. N. Spandet: Meddelelser om Familier og Personer af Navnet Span-
det, 1897, S. 22.

Poul Engelstoft (E. Elberling).

Spang-Hanssen, Esbern Cato, f. 1884, Filolog. F. 30. Dec. 1884
i Kbh. (Frue). Forældre: Assistent i Justitsministeriet, senere Høje-
steretsdommer Cato Spang Hanssen (1849—1933) og Thyra Marie
Petersen (1859—1925). Navneforandring 23. Nov. 1927. Gift 23.
Juni 1919 i Kbh. (Jac.) med Karen Høeg, f. 27. Febr. 1893 i
Aalborg, D. af Havneingeniør Niels Johannes Molt H. (1853—
1915) og Laura Gilbertha (Bertha) Schou (1854—1938).

Efter at være blevet Student 1902 fra Metropolitanskolen stu-
derede S.-H. klassisk Filologi ved Universitetet og tog Skoleembeds-
eksamen 1910. Han følte sig dog ikke kaldet til Skolevirksomhed,
men havde mere Interesse for Administration. Allerede 1909 blev
han Assistent ved Folkeuniversitetsudvalget og 1910 ved Universi-
tetets filologisk-historiske Laboratorium, hvor han 1916 avancerede
til Bibliotekar, og Sekretær ved Eksamenskommissionen for Stu-
dentereksamen. Disse Stillinger opgav han, da han 1921 blev
Inspektør ved Kunstakademiet og Slotsforvalter ved Charlotten-
borg. Som saadan virkede han indtil 1931, da han blev Kontor-
chef under Carlsbergfondet, hvor han fra 1914 havde haft Ansæt-
telse som Direktionens Sekretær. I de fleste af disse Stillinger havde
han Lejlighed til at vedligeholde Forbindelsen med sine tidligere

Studiefæller, hvilket endnu mere var Tilfældet i Det filologisk-historiske Samfund, hvis Sekretær han blev 1904, og hvor han 1919 valgtes til Formand, en Stilling, han endnu beklæder. I denne Stilling har han energisk arbejdet for at fremme det videnskabelige Liv blandt danske Filologer og virket som Bindeled mellem den ældre og den yngre Generation. Særlig Fortjeneste har han indlagt sig som Redaktør (siden 1916) af de af Samfundet udgivne »Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning«. I det almindelige Studenterliv har han ogsaa taget virksomt Del (han var Senior i Studenterforeningen 1911—12) og navnlig interesseret sig for at pleje Forbindelsen med de akademiske Kredse i Lund. Han var Generalsekretær ved det 8. nordiske Filologmøde i Kbh. 1935. — R. 1936. — Studie af Sig. Wandel 1927.

Hans Røder.

Spangberg, Morten, ca. 1699—1761, Opdagelsesrejsende. Mulig f. ca. 1699 i Strandby, Jerne Sogn ved Esbjerg, d. 1761 i Rusland. Forældre ukendte. Gift.

S.s Levned er ukendt, indtil han 1720 som Løjtnant traadte ind i den russiske Flaade. Efter nogen Tid at have ført Skib mellem Kronstadt og Lübeck deltog han som næstkommanderende i Vitus Berings 1. kamchadalske Ekspedition 1725—30, hvor han trods store Vanskeligheder og Farer udmærkede sig saadan, at han ved Hjemkomsten udnævntes til Kaptajn af 3. Rang. Som Berings Rejsefælle var han derfor selvskreven til ogsaa at overtage Stillingen som næstkommanderende paa dennes nye Færd, den saakaldte »store nordiske Ekspedition«, der tog sin Begyndelse 1733. S. havde faaet som Hverv at kortlægge Japans Kyster og derved knytte Forbindelsen mellem de russiske Opdagelser i Nordøst-Asien og de ældre europæiske længere sydpaa, en Opgave, som han løste med Mod og Energi, men tillige med en Hensynsløshed, der skaffede ham mange Fjender. Under store Lidelser for sig og sit Mandskab førte han 1733—34 Transporterne af Materiel og Proviant gennem Sibirien til Stillehavet, hvor han grundlagde Okhotsk og byggede en lille Flaade, Russernes første i disse Farvande. Sommeren 1738 sejlede han med tre Skibe til Bolsheretsk paa Vest-siden af Kamchatka, hvorfra han omsejlede Størstedelen af Kurilerne. Den følgende Sommer fortsattes Arbejdet. Fra Bolsheretsk opsøgte han først det nordøstlige Honshu, hvorefter han kortlagde Østkysten af Hokkaido (Yezo) og de sydlige Kuriler; men daarlig Udrustning og Skørbug tvang ham til Tilbagerejse, før Arbejdet var afsluttet. Alligevel var hans Togt af stor Betydning baade geografisk, fordi han ved at skabe en rigtig Opfattelse af Øernes

Beliggenhed og Udstrækning aflivede Datidens fantastiske Forestillinger om store og ukendte Lande i denne Del af Stillehavet, og paa en vis Maade ogsaa politisk ved at bane Vej for den russiske Ekspansion mod Syd. Hans Resultater vandt dog ikke Tiltro i St. Petersburg, og paa Hjemvejen til Europa fik han Ordre til at gentage sit Togt. Dette skete 1742, men bragte intet nyt. Først ved Cooks sidste Rejse opnaaede hans Opdagelser den fortjente Anerkendelse. 1745, da Medlemmerne af den nordiske Ekspedition efter Berings Død blev holdt tilbage i Sibirien, forlod S. egenmægtig Tjenesten og rejste til St. Petersburg med det Resultat, at han dømtes til Døden, men slap med tre Maaneders Degradation til Løjtnant. 1749 kommanderede han et Skib, der forliste ved Arkhangelsk. S. stilledes atter for Retten, men frikendtes. 1751 udnævntes han til Kaptajn af 1. Rang.

P. Lauridsen: Vitus J. Bering og de russiske Opdagelsesrejser 1725—43, 1885. Fra Ribe Amt, 1922, S. 634—45. L. S. Berg: Otkrytie Kamchatki i ekspeditsii Beringa 1725—42, 1935. Laust Spangsborg: Familien Spangsborg af 12. Juni 1781, 1934, S. 87—100.

Kaj Birket-Smith.

Spangenberg, Jens Peter, f. 1870, Ingeniør. F. 30. Maj 1870 i Kbh. (Vartov). Forældre: Handskemagermester Carl Frederik S. (1821—83) og Jensine Mouritzen (1831—1900). Gift 1° 8. Marts 1895 i Kbh. (Frederiks) med Olga Charlotte Hostrup, f. 16. Dec. 1873 paa Gelballegaard, D. af Proprietær, senere Skatteopkræver paa Frbg. Hans Frederik Christian Karelius H. (f. 1845) og Marie Charlotte Koefoed (1848—1907). Ægteskabet opløst 1900. 2° 19. Aug. 1902 i Taarbæk med Helene Zephora Sünckenberg, f. 15. Nov. 1878 i Vemmetofte, d. 5. Juli 1914 i Kbh., D. af Apoteker i Vemmetofte, senere Inspektør ved Farmaceutisk Lærestalt Jacob Christian Frederik S. (1851—1906) og Charlotte Sophie Müller, adopt. Møller (1857—94, gift 2° 1889 med Direktør for Østifternes Hypotekforening, Sagfører Johan Severin Nicolai Stockholm, 1867—1909 (gift 2° 1899 med Johanne Marie Schultz, f. 1875)). 3° 27. Jan. 1917 i St. Jørgensbjerg med Ida Frederikke Jensine Lindholm, f. 25. Sept. 1887 i Glim, D. af Lærer Peter L. (f. 1857) og Emma Mathea Hansen (1856—1924).

Efter 1885—87 at have været i Lære paa Tøjhusets Artilleriværksteder blev S. Elev paa Søværnets Skole for Skibsbygning og Maskinvæsen. 1889 tog han polyteknisk Adgangseksamen og fortsatte nu ad denne Vej, idet han 1893 blev cand. polyt. i Ingeniørfaget. Allerede inden Eksamen havde han haft praktisk Ansættelse, idet han havde assisteret ved Kbh.s Havnevæsens Strømbobserva-

tioner. Efter Eksamen var han nogle Maaneder ansat ved Kbh.s Brolægnings- og Vejvæsen. Efteraaret 1893 tiltraadte han en etaarig Studierejse til Udlandet for særlig at studere Vandbygning; han var i dette Tidsrum ansat i Baudeputation Abteilung für Strom und Hafnenbau i Hamburg i fem Maaneder. Efter Hjemkomsten 1894 fik han Ansættelse ved den s. A. oprettede Patentkommission som teknisk Assistent. 1896—97 var han tillige Assistent ved Undervisningen i Vej- og Vandbygningsfagene paa Polyteknisk Lærestanstalt. 1897 fik han Ansættelse ved Kbh.s Belysningsvæsen, hvor han blev beskæftiget ved Anlægget af Vestre Elektricitetsværk. 1898 ansattes han som Ingeniør hos Burmeister & Wain, 1902 som Maskininspektør hos Akts. De forenede Bryggerier, en Stilling, han forlod 1905 for at aabne en privat raadgivende Ingeniørforretning i Kbh. I denne Egenskab har S. projekteret og bygget Elektricitetsværker til flere danske Købstæder, en Udvikling, som kort efter Aarhundredskiftet begyndte at blive almindelig. 1909 fik han sammen med A. R. Angelo 1. Præmie for et Konkurrenceprojekt til et Elektricitetsværk i Aalborg. Ogsaa andre større Arbejder, f. Eks. Ombygningen af hele Maskinanlægget paa Carlsberg 1921—35 og Krystalisværket paa Finsensvej er projekteret af S. 1906—12 var han Medlem af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforening og 1909—12 for de raadgivende Ingeniørers Organisation, Privatingeniørforeningen af 1904. 1916—17 var han dennes Formand.

Poul Vinding.

Spannjer (Spanier), Jeremias Elias, 1784—1872, Legatsstifter. F. 29. Jan. 1784 i Kbh. (Petri), d. 24. Aug. 1872 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skomagermester Georg Heinrich S. (ca. 1750—1825) og Maren Jensdatter (ca. 1773—1843). Gift 26. Sept. 1810 i Kbh. (Petri) med Johanne Marie Stieglitz, døbt 30. Dec. 1779 i Kbh. (Garn.), d. 26. Sept. 1859 sst. (Petri), D. af Skomagermester Friederich S. (ca. 1734—1803) og Martha Catharina Thorup (1744—1806).

S. tog Borgerskab som Skomager 1808 og nedsatte sig i Huset ved Siden af Faderens Ejendom i Kristen Bernikows Stræde. Han blev boende her hele sit Liv under ganske jævne Forhold. I Besiddelse af stor finansiel Dygtighed samlede han ved Flid og systematisk Sparsommelighed en betydelig Formue, der nu er vokset til ca. 2 900 000 Kr. Ved Testamente af 14. Aug. 1872 skænkede han den til de S.ske Legater (Fundats af 10. Juli 1879) til Bedste for de lavere stillede Samfundsklasser i Kbh. og paa Frbg.

Sofus Elvius (Poul Engelstoft).*

Sparkiær, Peder Poulsen, 1695—1761, Musiker. F. 6. Sept. 1695 i Kbh. (Trin.), d. 31. Dec. 1761 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Povl Pedersen og Kirsten Hansdatter Normann (ca. 1668—1752, gift 2° 1702 med Kantor og Skolemester ved Holmens K. Christen Andersen S., ca. 1665—1738). Gift 17. Marts 1722 i Kbh. (Holmens) med Agnete Cathrine Lindemann, f. ca. 1698, begr. 8. Maj 1760 i Kbh. (Holmens).

S. voksede op hos Stiffaderen, der havde studeret Teologi og som 1702 var blevet ansat ved Holmens Kirke. S. blev 1711 Student, privat dimitteret, uddannede sig som Musiker, men skrev ogsaa Vers og gjorde sig først bemærket som Forfatter af Kantate-tekster og Lykønskningsdigte paa Hoffets Højtidsdage. 1715 blev han Hører ved Holmens Korskole, 1717 fik han Stillingen som Organist ved Holmens Kirke, 1720 ved Trinitatis. Til Teatret i Grønnegade leverede han lejlighedsvis Musik og blev 1723 Hofviolon, en Stilling, han 1729—41 forenede med Posten som Hoforganist. Af S.s talrige Hyldestdigte fremgaar det, at han ingen fremragende Digter var. Naar man alligevel maa tillægge hans Forfattervirksomhed nogen Værdi, skyldes det, at han som en af de faa i Tiden havde Øje for Betydningen af, at det danske Sprog blev benyttet til disse Kantatetekster, som Bernardi, Scheibe og han selv satte i Musik. Ligeledes tilegnede han 1719 Frederik IV. en lille Afhandling om Generalbas, »Specimen musicale«, »paa vort kjære Fædrenemaal«. Den blev dog aldrig trykt. Om S.s egen Kompositionsvirksomhed vides intet; ingen af hans Kompositioner er bevarede.

Th. Overskou: Den danske Skueplads, I, 1854, S. 199 f. Hjemme og Ude, 1884—85, 1885, S. 117. C. Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908, S. 53 f., 409. E. Nystrøm: Den danske Komedies Oprindelse, 1918, S. 183. L. Bobé: Bremerholms Kirke og Holmens Menighed 1619—1919, 1920, S. 248.

Nils Schiørring.

Sparre. Det enkle heraldiske Mærke, en eller flere Sparrer i Skjoldet, føres af flere af hinanden uafhængige Slægter, der alle hører hjemme blandt de ældste danske Adelsætter. 1277 forekommer Brødrene Martin og Herluf Thomsen, af hvilke den første opstilles som Stamfader for Slægten S. af Sjælland; han antages at være Tipoldefader til Johannes Trugilli (ca. 1370), hvis Sønnesøns Søn Rigsraaden Jens Thorbernsen (nævnt 1429 og 71) til Bringstrup var Fader til Rigsraaden, Kansler Jep Jensen (nævnt 1447 og 72) til Sandbygaard og Vibygaard, hvis Sønner var Thorbern Jepsen (nævnt 1505 og 11) til Vibygaard og Jens Grubbe

(d. 1531) til Bringstrup og Sandbygaard; dennes Søn Villum Grubbe (d. 1583) til Sandbygaard og Vinderup var Fader til nedenn. Ridder Jens S. (1577—1632) til Sparresholm og Vinderup. Ovenn. Thorbern Jepsen (nævnt 1505 og 11) var Farfader til Emmike S. (d. 1613) til Vibygaard og Opager, med hvis Sønesøn Henning S. denne Slægt uddøde 1697. — Den skaanske Slægt S. skal kunne ledes tilbage til den vistnok 1287 nævnte Tulle Aagesen, hvis Efterkommer var Tulle Tygesen (nævnt 1415 og 47) i Hageløs, der var Fader til Jep Tullesen (nævnt 1456 og 84) til Skurup og til Aage Tullesen (nævnt 1449 og 59) til Hageløs, hvis Søn Ridderen Henrik Aagesen S. (d. ca. 1532) til Klogerup var Fader til Knud Henriksen S. (nævnt 1507 og 66) til Klogerup. Ovenn. Jep Tullesen til Skurup (Svanholm) var Fader til Thord Jepsen S. (d. 1513) til Lyngbygaard — hvis Søn var nedenn. Jep Thordsen S. (d. 1562) til Lyngbygaard — til Ridderen Oluf Jepsen (d. 1516) til Skurup, til nedenn. udvalgt Ærkebiskop Aage Jepsen S. (d. 1540 el. 41) samt til Rigsraaden Mourids Jepsen S. (d. 1534) til Skurup; af hans Børn skal nævnes Anne S. (d. 1564) til Svanholm, gift med Statholderen Mogens Gyldenstjerne (1481—1569, s. d.), og Jacob S. (d. 1573) til Svanholm, hvis Sønesøn Johan S. (nævnt 1604) var Slægtens sidste Mand. — Uden paaviselig Forbindelse med denne er en anden skaansk Slægt, der oprindeligt synes at stamme fra Jylland, og som i Modsætning til de to nævnte Slægters tre Sparrer kun fører to; Slægten udspringer fra Svend Jonsen (nævnt 1377), hvis Søn Ridderen Niels Svendsen (S.) (d. ca. 1435) til Ellinge var Fader til nedenn. Rigsraad Claus Nielsen (S.) (d. ca. 1451) til Ellinge og Vik, hvis Søn var nedenn. svensk Rigsraad Niels Clausen (S.) (d. 1505) til Ellinge og Vik.

Danmarks Adels Aarbog, XXXIV, 1917, S. 502—11; LIV, 1937, II, S. 177; LVII, 1940, II, S. 171; LIX, 1942, II, S. 120. — Samme, XXXIV, 1917, S. 511—19; XL, 1923, S. 559.

Albert Fabritius.

Sparre, Aage Jepsen, d. 1540 el. 41, udvalgt Ærkebiskop. F. antagelig mellem 1460 og 65, d. mellem 12. Okt. 1540 og 3. April 1541, begr. i Lunds Domkirke. Forældre: Jep Tullesen til Skurup (Svanholm) i Skaane (nævnt 1456 og 84) og Else Henningsdatter Meinstrup.

Antagelig efter Uddannelse i Lund blev A. S. 1483 indskrevet ved Universitetet i Greifswald, blev Baccalaur 1484 og mag. art. 1490; 1495 immatrikuleredes han i Köln for at studere Jura, men som gradueret Jurist omtales han aldrig. Antagelig havde han da for længst et Kanonikat i Lund. Efter Ærkebiskop Birgers Død

valgte Kapitlet vel 16. Dec. 1519 A. S. til Efterfølger (at han da var Dekan i Kapitlet, er sikkert urigtigt; allerede 1512 indehavde Torbern Bille denne Prælatur); men paa Grund af Christian II.s Indgreb resignerede A. S. i Jan. 1520, og Jørgen Skodborg blev valgt. Dermed begyndte en bevæget Tid for Stiftet: allerede 1521 afsatte Kongen Skodborg, da han sammen med Kapitlet modsatte sig Kronens Krav paa Bornholm m. m. Hans Efterfølger, Slagheck, henrettedes Febr. 1522, hvorefter Kongen tiltvang sig Bornholm. Joh. Weze, som Kongen nu paanødte Stiftet, fulgte i April 1523 Christian II. i Landflygtighed. Straks derefter valgte Kapitlet atter A. S. til Ærkebiskop, men dennes Afsendinge til Kurien (jfr. Seber, Peder Hansen) kunde ikke opnaa Konfirmats for ham, da Kardinal de Cesis, som Leo X. 1520 havde givet Embedet, og som forlangte en aarlig Pension paa 500 Dukater for at afstaa det, foretrak at forhandle med Skodborg. Denne støttedes ogsaa af Frederik I., og 29. Nov. 1525 fik han Clemens VII.s Udnævnelse; men Ærkestiftet fik han dog aldrig, thi 1526 ændrede Frederik I. sin Kirkepolitik over for Kurien.

A. S. havde siden 1523 uhindret administreret Ærkestiftet og indtaget Sæde i Rigsraadet, hvor han dog aldrig blev fremtrædende. 1524 modtog han paa Kongens Vegne Malmøs Troskabsed, da Byen overgav sig, 1525 bekæmpede han sammen med Stiftets Adel det skaanske Oprør; men 1526, da Christian II.s store Troppe-samlinger alvorligt truede Danmark, ansaa han aabenbart Stillingen for uholdbar, og i Maj sikrede han sig Lejde til Sverige. Faren drev dog over, og 19. Aug. fik A. S. en særlig Stadfæstelse paa Stiftet af Kongen, to gejstlige og femten verdslige Rigsraader, gældende indtil Konge og Rigsraad ved særlig Dom afgjorde, om han eller Skodborg var rettelig valgt. Men selv om sidstnævnte fik Ret, skulde A. S. nyde »Stiftet frit«, indtil han fik tilbagebetalt 3000 Gylden, som han paa dettes Vegne havde laant Kongen til Bekæmpelse af Søren Norby-Oprøret i Skaane. Band og Interdikt i Anledning af Afgørelsen vilde man ikke taale. Med Urette sagdes det altsaa siden, at A. S. havde betalt Kongen de 3000 Gylden for sin Stadfæstelse; men hans Regnskab viser, at han »laante« (senere »eftergav«) Kongen 1000 Gylden, for at han skulde anbefale ham til Paven til kirkelig Stadfæstelse, og Kongens tyske og danske Kanslere fik Ducører af samme Grund. Kongens Henvendelse blev imidlertid lige saa forgæves som A. S.s egen, og hans Afsendinge deponerede da 5000 derved sparede Dukater hos Fugger'ne (fra hvem de 1542 havnede i Christian III.s Kasse). Inden Aarets Udgang besluttede i øvrigt Herredagen i Odense, at der fremtidig

ikke maatte betaales Paven for Konfirmats. — Men ingen af Bisperne havde medbeseglet Stadfæstelsen fra Aug., og de saa nu A. S. som en Fare for Katolicismen i Danmark. Allerede i Maj 1526 havde Lauge Urne nægtet ham Anerkendelse og opfordrede ham som lydige Katolik til at anerkende Skodborg, og efter Odense-Herredagen fik han først fra Ove Bille, saa fra Stygge Krumpen og atter fra Lauge Urne Opfordringer til at trække sig tilbage. Formentlig indtog de andre Bisper samme Stade; men A. S. blev siddende, og den bebudede Dom blev antagelig aldrig afsagt, da Skodborg ikke kunde anerkende Konge og Rigsraad som Forum i Sagen.

Men som Stiftsstyrer fik A. S. store Vanskeligheder. Antagelig mødte han ogsaa en katolsk Opposition mod sig som uindviet og forkastet »Skinbiskop«, og hans Administration skred endog Konge og Rigsraad ind imod ved en Dom 1527, der underkendte, at han havde frataget den gamle Official Hans Skovgaard hans kirkelige Len. Men særlig voldte det lutherske Røre i Skaane, hvorover der allerede 1526 klages til Paven, ham stort Besvær. 1527 forbød han Claus Tøndebinder at prædike i Malmø; denne fortrak saa sammen med Hans Spandemager til Haderslev; men i Sommeren 1528 kom de tilbage og havde nu kgl. Værnebrev. Allerede før Udgangen af 1529 var Malmø helt luthersk; og fra en Præsteskole her udgik snart nye Prædikanter, ligesom der fra et Trykkeri udsendtes luthersk Agitationslitteratur. I Nov. 1528 var A. S. »med flere Rigsraader og gode og lærde Mænd af Kapitlet« kommet til Byen og stævnedes Prædikanterne for sig, idet han særlig anklagede dem for syv Kætterier; men Prædikanterne anerkendte ham ikke som Dommer og udeblev, ja A. S. selv siger, at de i de tre Dage, han ventede deres Fremmøde, endnu stærkere fra Prædikestolen angreb den katolske Gejstlighed. 29. Nov. rettede han, inden han forlod Byen, et Hyrdebrev til Magistraten og Almuen, der især forbød dem at bruge Prædikanternes Sakramenter; dette imødegik P. Laurentsen 1529. Paa Herredagen i Kbh. 1530 lagde Prælaterne A. S.s syv Anklagepunkter mod Malmøprædikanterne til Grund for deres 27 Klager over de indkaldte lutherske Prædikanter; men heller ikke her kom det til nogen Kætterproces, og Herredagsrecessen bekræftede Kongens Mandater fra 1527 om Tolerance og den dermed givne Indskrænkning af Bispejurisdiktionen. — Fra ca. 1530 lod man nye Medlemmer af Domkapitlet særlig forbande luthersk Kætteri og afkrævede antagelig Ordinander en lignende Ed. Men 1532 havde Lutheriet faaet Fod ogsaa i Landskrona, Falsterbo, Trälleborg, Ystad, Ronneby, Halmstad og paa Bornholm. A. S. var træt af Besværet og oplevede endda den Ærgrelse,

at Kongen henviste Paadømmelsen af en Ægteskabssag, i hvilken A. S. havde brugt Band, til Prædikanterne i Malmø.

Med Kongens Samtykke og i Tillid til, at Ærkesædet atter var paa Fredsfod med Paven, idet Kanniken Seber i Rom havde opnaaet en Overenskomst med de Cesis, nedlagde A. S. 27. Juli 1532 sit Embede til Fordel for Dekanen Torbern Bille, mod som Pension at faa Kollats- og Jurisdiktionsret over Kirkerne i Froste Herred samt Administration af to Nonneklostre Bosjø og St. Peder i Lund. En samtidig Ansøgning fra Kapitlet til Paven om enten at udnævne Torbern Bille til Ærkebiskop eller til A. S.s Koadjutor blev vel ikke afsendt, da Efterretningen om A. S.s Stadfæstelse i Rom viste sig forhastet. Bille, der forinden havde forpligtet sig over for Kongen til Tolerance mod Lutherdommen, kunde vel straks tiltræde Stiftets Styrelse, men hans Bestræbelser i Rom for at blive anerkendt var forgæves. Endnu i Nov. skrev A. S. til de Cesis om at støtte Bille; men Febr. 1533 overdrog han denne de deponerede 5000 Dukater, mod at han forpligtede sig til at holde ham skadesløs under en eventuel Proces fra de Cesis og Skodborg. — I de følgende bevægede Aar høres intet særligt om A. S. 1536 udstedte han særligt Hyldningsbrev til Christian III.; der høres intet om, at han fængsledes, da Kongens Statskup ramte Bisperne. Som »electus antiquus« var han indkaldt til Rigsdagen i Okt., men medbeseglede Recessen om den nye Stats- og Kirkeordning som den første af Skaanes Adel. Senere Kongebreve viser, at han atter regnedes som Rigsraad, men om nogen Virksomhed som saadan fra den gamle Mand høres ikke. Da kgl. Breve (fra 1532 og 1540) kalder ham »Degn i Lund«, maa han have arvet Dekanetet efter Bille. 12. Okt. 1540 gjorde han Testamente, og i April 1541 holdtes Skifte i Boet; et Brev godtgør hans Død før 3. April.

Kirkehist. Saml., 4. Rk., VI, 1899—1901, S. 363. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., II, 1923, S. 94. Acta pontificum danica, VI, 1915. Dsk. Mag., III, 1747, S. 236—39. Ludv. Helveg: Den danske Kirkes Hist. til Reformationen, II, 2, 1870. H. F. Rørdam: Hist. Kildeskrifter, 2. Rk., II, 1887. Kr. Erslev og W. Møllerup: Kong Frederik I.s dsk. Registranter, 1879. Samme: Dsk. Kancelliregistranter 1535—50, 1881—82.

J. Oskar Andersen.

Sparre, Claus Nielsen, d. ca. 1451, til Ellinge og Vik, Rigsraad. Levede endnu 6. Sept. 1451, men var d. Febr. n. A. Forældre: Niels Svendsen (S.) (d. ca. 1435, gift 2° før 1417 med Merete Jonsdatter Hjærne) og Pernille Pedersdatter Thott. Gift Okt. 1438 i Stockholm med Katarina Bielke, som levede endnu 28. Febr. 1458, D. af Sten Turesson B. (d. 1431, gift 2° med Agnete Eriksdatter

Krummedige, d. 1452—53) og Margareta Karlsdotter Sparre (d. ca. 1428, gift 1° med Knut Tordsson Bonde).

C. N., der aldrig selv førte Tilnavnet S., var 1425 og 1427 sin mægtige Morbroder Axel Pedersen Thotts Foged paa Varberg; 1434—35 opholdt han sig længe i Stockholm og nævnes bl. a. som Forlover for Kong Erik (VII.) ved Forliget med det svenske Rigsraad. Ligesom sin Fader, efter hvem han arvede Ellinge i Skaane, var han en ivrig Godssamler; Vik i Uppland tilgiftede han sig. Ved sit Ægteskab blev han i øvrigt ikke blot svensk Godsejer, men ogsaa Svoger til den svenske Marsk og senere Rigsforstander Karl Knutsson; ikke des mindre synes han at være blevet sin danske Afstamning tro til det sidste. 1439 var han et af de danske Sendebud til Mødet i Jönköping. 1441 blev han Ridder. 1446 siges han at have faaet Brev paa Sølvesborg Len, men har næppe nogen Sinde fuldt overtaget det, da ogsaa en anden skaansk Stormand havde Brev derpaa. Derimod havde han Lykaa i Pant, og dette Len sad hans Enke inde med endnu 1458. Som Rigsraad nævnes han første Gang i Sommeren 1448 og deltog 1450 i de vigtige Forhandlinger med det svenske Raad i Halmstad.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIV, 1917, S. 513. Svenska medeltidsregerster, utg. av Sven Tunberg, 1937.

Henry Bruun (Thiset).

Sparre, Gørvel (Gjørvel, Gjörvild) **Fadersdatter**, ca. 1509(?)—1605, Adelsdame. F. ca. 1509 (eller maaske først 1517) paa Hjulsta, Södermanland, d. 20. April 1605 paa Børringe Kloster, begr. i Lunds Domk. Forældre: Fader Nilsson (S.) (d. tidligst 1520) og Botilda Knutsdotter (Tre Rosor). Gift 1° 1532 med den svenske Rigsraad Per Nilsson Grip til Fällnäs, Södermanland, f. 1507, d. 26. Sept. 1533, Søn af den svenske Rigsraad Nils Bosson G. til Vinäs (ca. 1460—1522) og Anna Arvidsdotter (Trolle) (1476—1532). 2° 1534 med Rigsraad og Ridder Truid Gregersen Ulfstana til Torup (s. d.). 3° mellem 22. Okt. 1546 og 11. Juli 1547 med Ridder, senere Rigsraad Lauge Brahe til Krogholm (s. d.).

Tidligt forældreløs blev G. F. S. — foruden til svensk Familiegoods — eneste Arving til vældige norske Besiddelser, bl. a. det berømte Giske i Søndmøre, som hendes Morfader, den bekendte Knud Alfsen, havde arvet fra sin Moder og Farmoder, der begge var rige norske Adelsdamer. G. F. S., der ved Siden af den danske Adelsmand Erik Ottesen Rosenkrantz var Norges største Godsejer i det 16. Aarh., var naturligvis et eftertragtet Parti. Kun faa Maaneder efter, at hendes første Mand var druknet, ægtede hun — vistnok uden forudgaaende Bekendtskab — den langt ældre

skaanske Rigsraad og Godsejer Truid Ulfstand, som traf hende paa en Gesandtskabsrejse i Sverige. Aaret efter hendes Ankomst til Danmark bragte Grevefejden hende den ubehagelige Oplevelse, at Landsknægtføreren Marcus Meier overrumplede hendes Mands Forlening Varberg. Mens Hr. Truid undslap, maatte Fru G. døde et fjorten Maaneders Fangenskab, hvorunder hun fødte sit eneste Barn, Niels Ulfstand. I de følgende Aar havde Hr. Truid fuldt op at gøre med at forsvare Fru G.s norske Arv mod norske og svenske Fordringshavere som den berømte Fru Inger Ottesdatter Rømer til Østraat og den svenske Rigsraad Ture Jönssons Sønner; han sejrede over hele Linien og bjærgede endda noget af det Gods, Hustruens Forfædre havde skænket Kirken. Efter hans Død (1545) opstod der bitter Strid mellem Fru G.s tredje Mand Lauge Brahe og Hr. Truids Sønner af første Ægteskab om dette nye og andet norsk Gods, som Ægtefællerne havde erhvervet i Fællesskab; men ved personligt at rejse til Norge lykkedes det Hr. Lauge og Fru G. at redde Halvdelen deraf ved en retslig Afgørelse i Oslo 1552. Fire Aar før var hendes Søn død paa Rejse hjem fra Tyskland med sin Stiffader. Til Sorgen kom uhyggelige Optrin ved Begravelsen, idet Hr. Truids Søn Lauge sigtede Lauge Brahe for Andel i Drengens Død. Ved den paafølgende Retssag blev Hr. Lauge fuldt ud renset; men af Gods fik Fru G. kun tilkendt Hr. Truids Morgengave (1551); dog beholdt hun i adskillige Aar Torup. Værst gik det med hendes svenske Gods, som Gustaf Vasa, der ikke yndede danske Godsejere paa svensk Grund, beslaglagde efter en Strid med Hr. Lauge (1559).

Efter Lauge Brahes Død (1567) havde Fru G. ingen mandlige paarørende, der kunde forsvare hendes Besiddelser. Intet Under derfor, at hun efter Syvaarskrigen viste den danske Regering Imødekommenhed, da den ønskede at erhverve hendes store norske Godser, for at de ikke skulde tilfalde hendes fjerne svenske Slægtninge, naar hun til Gengæld kunde faa Erstatning i Skaane, hvor hun vel gennem sine to sidste Ægteskaber var kommet til at føle sig hjemme; tilmed havde hun ifølge sine egne Ord i sit Testamente kun lidt tilovers for den svenske Familie. Ved en Række Transaktioner kom Kronen i Tiden 1574—99 i Besiddelse af hendes 600 norske Gaarde, mens hun blev tilfredsstillet ved at faa Verpinge Gods (nu Trolleberg) til Eje og en Række livsvarige, frie Forleninger, bl. a. Børringe Kloster (1582), hvor hun boede i sine senere Aar. 1601 gav hun Christian IV. Skøde paa alt sit svenske Arvegoods, som den meste Tid havde været beslaglagt, samt paa sine Godser i Skaane og Halland, og endelig indsatte hun s. A. ved sit Testa-

mente Kongen som sin Universalarving. Skødet af 1601 bidrog i disse Aar sit til at øge Spændingen mellem de nordiske Riger, idet Hertug Karl hævdede, at det stred mod Sveriges Lov. Paa Grænsemødet i Flakkebæk 1603 kom det til et Forlig, hvorved Fru G. fik sine Godser tilbage med Erstatning for de tilbageholdte Indkomster; hun maatte afhænde dem til hvem hun vilde, naar det ikke stred mod svensk Ret. Man forstaar godt, at Kongerne, særlig Christian IV., viste en saadan Undersaat al mulig Opmærksomhed i Form af personlige Besøg, Gaver o.s.v. Øverstesekretæren i Danske Kancelli Sivert Grubbe, der stod Fru G. nær paa hendes gamle Dage, omtaler hende som en udmærket Kvinde, der havde været som en Moder for ham. Over for sine undergivne skal hun have vist megen Humanitet. — Gravsten i Lunds Domkirke. — Maleri i Lunds Domkirke 1567, formentlig fra Hans Paaskes Værksted (Kopi paa Torup) og paa Rossvik i Södermanland.

Gabriel Anrep: Svenska adelns ättar-taflor, IV, [1864], S. 59. B. Schlegel og C. A. Klingspor: Svenska adelns ättar-taflor, 1875, S. 92 f. Dsk. Mag., 4. Rk., IV, 1878, S. 19 f. Norsk Tidsskr. for Videnskab og Litteratur, IV, 1850, S. 91—95. Ludvig Daae i Norsk Hist. Tidsskr., 3. Rk., III, 1895, S. 219—74. Emil Madsen i Personalhist. Tidsskr. 6. Rk., IV, 1913, S. 69—80. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, III, 1916, S. 103, 107, 180 ff., 185, 193. Personhistorisk tidsskrift, XXX, 1929, S. 234. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske Historie i Slutningen af Christian III.s og Begyndelsen af Frederik II.s Tid, 1939, S. 277 f.

Poul Colding.

Sparre, Jens, 1577—1632, Adelsmand. F. 21. Maj 1577 paa Vinderup, d. 1. Febr. 1632 paa Bahus, begr. i Toksværd (?). Forældre: Villum Grubbe til Sandbygaard og Vinderup (d. 1583) og Maren Eriksdatter Basse (d. 1591). Gift 29. Aug. 1613 i Kbh. med Sidsel Parsberg, f. 14. Maj 1585 paa Sandbygaard, d. 17. Aug. 1640 paa Sparresholm, D. af Niels Vernersen P. til Harrested og Sandbygaard (1545—92) og Lisbet Mikkelsdatter Sehested (1555—1614).

Baade Faderen og Farfaderen kaldte sig Grubbe, hvorimod J. S. ligesom sine Næstsøskendebørn antog S.-Navnet. 1593 begyndte han sine udenlandske Studier i Rostock og fortsatte dem i tre Aar sammen med sin jævnaldrende Barndomskammerat Otte Steensen Brahe, i hvis Hjem han som lille havde været en kort Tid, og med hvem han senere havde gaaet i Skole i Sorø Kloster. Med Teologen Kurt Aslaksen som Hovmester besøgte de den bekendte Skole i Herborn og Universiteterne i Heidelberg, Marburg, Strassburg og Basel, indtil J. S. 1596 kaldtes hjem og indtraadte i Kancelliet; men fuld af Lyst til at se sig mere om i Verden opgav han alt n. A. denne

Stilling og blev Kammerjunker hos Hertug Hans, Kongens Broder, for at følge denne til Tyskland. Rejsen afbrødes af et Ophold ved det danske Hof, men 1598 drog de ud paa ny, led Skibbrud paa Jyllands Vestkyst, men rejste videre til Lands til Holland og derfra til Genève og Frankrig (Orléans, Paris). Efter Hjemkomsten forblev han hos Hertugen indtil 1601, da han blev Hofjunker hos Kongen, og ved dennes Hof rykkede han 1605 op til Skænk og 1608 til Hofmarskal. S. A. fik han sin første Forlening, Bakke Kloster i Norge, som han beholdt til 1611. Imidlertid fik han ogsaa nu Lejlighed til at se fremmede Lande, idet han 1603 sendtes til England, 1605 var i den til Polen udsendte Gesandt Christian Holcks Følge, s. A. førte Hoffanen under Belejringen af Braunschweig, hvor danske Tropper hjalp den braunschweigske Hertug mod Byen, 1606 ledsagede Christian IV. til England og 1609 repræsenterede denne ved Hertugen af Württembergs Bryllup med Kongens Svigerinde. Da han 1610 endelig forlod Hoffet, forlenedes han med Kristianopel og Sølvitsborg, og han var saaledes Krigsskuepladsen nær, da Kalmarkrigen udbrød (1611). Fulgt med Hæren til Kalmar var han fraværende fra Kristianopel, da denne By overrumpledtes og plyndredes af de Svenske. Om Efteraaret udnævntes han til Generalvagtmeister i Gert Rantzaus Lejr, og efter at have hvervet en Fænnike drog han 1612 med denne Feltherre ind i Småland, hvor han mistede mange af sine Folk.

S. A. ombyttede han sine blekingske Forleninger med Villands Herred i Skaane, og her anlagdes i de nærmeste Aar efter Krigen under hans Tilsyn den nye By Kristianstad, hvis første Lensmand han blev (1617). Allerede 1618 forflyttedes han dog til den vigtige Fæstning Bahu, men her sad han saa til sin Død; samtidig fik han ogsaa Elfsborg, der imidlertid n. A. leveredes tilbage til Sverige. Nævnes bør endnu, at han 1614 paa ny fulgte Christian IV. til England, at han 1619 under de nordiske Kongers Møde i Halmstad fungerede som Hofmarskal og ved denne Lejlighed vandt Gustaf Adolf for sig, saa at han nogle Aar senere (1624) blev indbudt til at besøge den svenske Konge i Göteborg og der modtog en kostbar Foræring; endvidere, at han 1622 stod Fadder til Kongesønnen Valdemar Christian, at han 1623 deltog i Forhandlingerne om Sorø Akademis Oprettelse, og at han 1625 og 1629 sad som Dommer paa Herredagene henholdsvis i Trondhjem og Kristiania. Da Kongen 1627 havde spurgt Rigsraadet om, hvem det var rettest at gøre til Rigsadmiral, udpegede de fleste Stemmer J. S., men hvor meget Kongen end aabenbart holdt af denne sin jævnaldrende, tro Mand, fulgte han ikke Forslaget. Da 1628 en norsk national

Hær oprettedes, udnævntes J. S. til Oberstløjtnant ved Båhus Läns Regiment, men samtidig fritoges han for Hvervet.

J. S., som i sit Hjem stærkt lagde Vind paa Husandagt, øvede stor Godgørenhed og roses for sin Retfærdighed og Retsindighed. I sine yngre Dage skrev han sig til Fædrengaarden Vinderup (Tybjerg Hrd.), men efter at han 1607 fra Kronen havde tilmageskiftet sig Paddeborg (Hammer Hrd.), opførte han her en stor Gaard, som han (1609) efter sig kaldte Sparresholm og senere skrev sig til. Fra 1631 var han desuden Ejer af Jomfruens Egede (Fakse Hrd.). Efter hans Død ansloges hans Gods til over 1300 Tdr. Htk. — Ridder 1616.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIV, 1917, S. 509 f. H. Offuesøn: Ligprædiken over J. S., 1632. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I—II, 1887—91. K. Erslev: Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Hist. i Kristian IV.s Tid, I—III, 1883—90. L. Laursen og E. Marquard: Kanc. Brevbøger 1596—1634, 1913—36. Danmarks Kirker. Præstø Amt, II, 1933—35, S. 721 ff.

C. F. Bricka (C. O. Bøggild Andersen).*

Sparre, Jep Thorsen, d. 1562, til Lyngbygaard, Adelsmand. D. mellem 16. Marts og 6. Juni 1562 i Lübeck. Forældre: Thord Jepsen S. til Lyngbygaard (d. 1513) og Birgitte Johansdatter Moltke. Gift 21. Nov. 1561 i Lübeck med Johanne Schmedes, d. tidligst 1566.

J. T. S. mistede tidligt sine Forældre — Faderen blev dræbt af Niels Brahe (s. d.) —, en Omstændighed, der nok har sin Skyld i hans skæve Livsbane. Efter hans Breve at dømme har hans for-maaende Farbrødre, hvoriblandt Ærkebiskop Aage S., for øvrigt næppe forsømt hans Opdragelse. J. T. S.s Ulykke kan maaske til Dels have sin Rod i slet Økonomi; 1532 laante Ærkebispem ham i hvert Fald 2000 Mark til Indløsning af pantsat Gods. For hans yngre Aars Vedkommende forveksles J. T. S., der først fra ca. 1550 kalder sig med Familienavnet S., let med en anden skaansk Adelsmand, Jep Thorsen Falk. I senere Modgangstider pukker J. T. S. paa »sin lange Tjeneste og store udlagte Penge« og paa, at han »har hjulpet hans Naade (o: Christian III.) til Land og Rige at vinde og været skudt, slagen og stukket for hans Naades Skyld for hans Fjender«. Sikkert er det ogsaa, at han har deltaget i Kbh.s Belejring og efter Grevefejden har været Indehaver af nogle mindre skaanske Len, delvis Pantelen; blot ved man ikke, hvilke af de »Jep Thorsen« tilskrevne Len han har haft. Efter Borgerkrigen gjorde han sig skyldig i forskellige Voldsomheder mod

Borgere og Bønder og laa i evig Strid med sine Standsfæller. Stævnet for Kongen i Kolding flygtede han 1542 til Sverige, men vendte tilbage mod skriftligt Lejde. Denne Gang og paa ny 1544 slap han med en Advarsel; men efter nye Klager maatte han 1546 — uden Lejde — møde for Kongen og Rigsraadet i Lund, hvor han — med ti Adelsmænd som Kautionister — maatte love aldrig mere at forurette Borgerne i Væ eller andre af Kongens Under-saatter, ikke at overfuse Dommeren paa Tinge eller drive ulovligt Købmandskab. Brud paa denne Forpligtelse, som han betragtede som voldeligt paatvungen i Strid med Recessen, førte endnu s. A. til en ny kgl. Stævning; men J. T. S. flygtede nu anden Gang til Sverige og gik, skønt Christian III. stillede sig yderst forsonligt, snart i Gustaf Vasas Tjeneste, hvorved han paatog sig Forpligtelser, som betænkeligt synes at have nærmet sig Landsforræderi. Heller ikke i Sverige, hvor han straks efter sin Ankomst begik et Drab, fik J. T. S. blivende Sted. Uventet — ogsaa for Kong Gustaf — rejste han Maj 1548 til Tyskland. I de følgende Aar førte han et omtumlet Liv, mest i Tyskland, en Tid i kejserlig Tjeneste; omkring 1557 gjorde han Krigstjeneste i Frankrig, hvor han blev saaret. Fra ca. 1553 til sin Død havde han den meste Tid fast Station i Lübeck. Med sin Kusines Mand Rigsraad Mogens Gyldenstjerne som Mellemlid søgte han hele sin Udlændighedstid igennem Udsoning med Kongen, villig til at bøde med Gods, naar blot han kunde vende hjem og gøre op med Kautionisterne, fremfor alle Rigsraad Knud Pedersen Gyldenstjerne, der straks efter hans Flugt havde gjort sig til gode med hans Besiddelser. Christian III. var ogsaa villig til at give ham Lejde for Retten, ja erklærede sig endda 1556 tilfreds, hvis han vilde sende en Fuldmægtig, der vilde fyldestgøre Dommen; men han ønskede sin Sag paadømt i Lübeck. Efterhaanden indstillede J. T. S. sig paa at faa det bedst mulige ud af de givne Forhold; han laante Penge af de forhadte Kautionister og Mogens Gyldenstjerne, der trods »Svogerskabet« havde taget sin Del af hans Gods, mod Pant i Resterne af hans fordums Herlighed. Regeringen fulgte ham stadig med Opmærksomhed. 1559 mistænkte man ham for Konspiration med den nu landflygtige Peder Oxe, hvad han bestemt fralagde sig. Selv fremstillede han sig som en forfulgt Uskyldighed, der blot var beløjet for Kongen af sine Fjender; 1547 var han kun rejst til Sverige for at se til sine Godser der o.s.v. I hans Favør taler det dog maaske, at Mogens Gyldenstjerne lige til hans Død var optaget af Spørgsmaalet om en retslig Afgørelse af hans Sag. For Samtiden i Almindelighed var han »Onde Jeph Thordsen,

som hver Mand ved af at sige«. Af skaanske Gaarde ejede han foruden Lyngbygaard Svendstrup, som han 1541 mageskiftede til Mogens Gyldenstjerne for andet Gods. Kort før sin Død ægtede han — allerede sengeliggende — sin Kokkepige, med hvem han havde en Søn.

Thisets Samlinger (Rigsarkivet). Danmarks Adels Aarbog, XXXIV, 1917, S. 515 f. A. Thiset: Danske adelige Brevkister, 1897, S. 22 f. E. Marquard: Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, I—II, 1929—36 (se Registeret i III, 1941). Georg Landberg: De nordiska rikena under Brömsebroförbundet, 1925, S. 142—48. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske Historie i Slutningen af Christian III.s og Begyndelsen af Frederik II.s Tid, 1939, S. 43 ff., 145.

Poul Colding.

Sparre, Niels Clausen, d. 1505, til Ellinge og Vik, svensk Rigsraad. D. kort før 6. Dec. 1505. Forældre: Rigsraad Claus Nielsen S. (s. d.) og Hustru. Gift 1477 (Morgengavebrev 22. Sept.) med Margrete Brock, d. 1528 paa Vik, D. af Lauge B. (s. d.) og Hustru.

Ved sin Faders Død var N. C. kun et Barn; for hans svenske Moder faldt det naturligt at tage Ophold paa Vik, mens Christian I. i de følgende urolige Aar fandt Anledning til at beslaglægge baade Ellinge og Claus Nielsens Pantelen Lykaa. Senere synes dog begge Gaarde at være blevet tilbagegivet. Sikkert er det, at N. C. tidligt sluttede sig til det svenske Selvstændighedsparti og gennem hele sit Liv forblev tro mod dets Ledere, hans nære Slægtninge Karl Knutsson og Sten Sture. Sidstnævnte gjorde ham senest 1476 til Medlem af det svenske Rigsraad og 1473 til Hovedsmand paa den vigtige Grænsefæstning Elfsborg. Denne Post beklædte han til Efteraaret 1497, da Slottet maatte overgives til Henrik Krummedige. I det foregaaende tapre Forsvar havde N. C. personlig ingen Del, da han ved denne Tid opholdt sig i Stockholm; ligesom han tidligere i sin Egenskab af Rigsraad havde deltaget i adskillige Forhandlinger om Unionssagen (bl. a. i Kalmar 1482—84 og 1495, i Lødöse 1494 og 1496), saaledes spillede han ogsaa nu en betydelig Rolle ved Fastsættelsen af de Vilkaar, paa hvilke Kong Hans omsider anerkendtes i Sverige. N. C.s Sindelag synes ikke at være kommet ham til Skade under de nye Forhold; ved Hans' Kroning opnaede han Ridderslaget og forlenedes n. A. med Ståkeholm. Alligevel skiftede han ikke Standpunkt; da Uafhængighedspartiet paa ny optog Kampen, tiltraadte han straks Aug. 1501 Vadstenaforbundet mod Kong Hans og sendte samtidig denne sit Opsigelsesbrev. Da Svenskerne Marts 1503 havde indtaget og afbrændt Lykaa Slot, fik han for en Tid Befalingen over sit gamle Len. Til Gengæld inddrog Kong Hans s. A. hans Hustrus danske

Fædreneary; Retshjemmel herfor tilvejebragtes senere ved det danske og norske Raads bekendte Dom over Oprørspartiet i Kalmar 1505. Først 1540 lovede Christian III. Arvingerne at tilbagegive Fru Margretes danske Gods.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIV, 1917, S. 513. C. G. Styffe: Bidrag till Skandinaviens hist., IV, 1875, Indl. S. 297, 315 f. C. A. Klingspor og Bernh. Schlegel: Uplands herregårdar, 1881, Vik.

Henry Bruun.

Speerschneider, Christian Julius Hansen, 1864—1938, Statsmeteorolog, Søofficer. F. 20. Aug. 1864 i Kbh. (Garn.), d. 21. Juni 1938 i Hellerup, begr. i Gentofte. Forældre: Løjtnant, senere Kontreadmiral Victor Hansen (s. d.) og Hustru. Navneforandring 26. Okt. 1912. Gift 1° 20. Okt. 1889 i Kbh. (Holmens) med Christiane Frederikke Julie Hansen, f. 2. Dec. 1859 i Odense, d. 15. Okt. 1914 i Lyngby, D. af Lærer, senere Overlærer, Regnebogsforfatter Frederik Christian H. (1830—1910) og Caroline Margrethe Andersen (1830—98). Ægteskabet opløst. 2° 29. April 1903 i Gentofte med Magrethe Speerschneider, f. 16. Jan. 1870 i Kbh. (Frue), D. af Grosserer Christian Frederik S. (1841—1923) og Jensine Elise Jacobsen (1845—75).

S. blev Kadet 1881, Sekondløjtnant 1885, Premierløjtnant 1888 og Kaptajn 1904. Han var 1888—89 med Skonnerten »St. Thomas« og 1895—96 med Fregatten »Fyen« til Vestindien, 1902—03 næstkommanderende ved Krydstoldvæsenet og Fører af Skonnerten »Argus« og 1903—04 næstkommanderende i Krydseren »Heimdal« til Middelhavet. I øvrigt sejlede han mest med Torpedobaade, var 1905 og 06 Chef for Torpedobaadsdelingen i Eskadren og 1909—10 Chef for Inspektionsskibet »Beskytteren« ved Færøerne. S. havde fra 1906 været Afdelingschef ved Meteorologisk Institut. Ved dettes Nyordning 1911 forlod han Marinen og fik fast Ansættelse i Instituttet, fra 1919 som Statsmeteorolog. Med stor Energi virkede han i sin nye Stilling. Da Ismeldingstjenesten i vore Farvande indførtes, organiserede han denne og ledede den til 1929 til Skibsfartens fulde Tilfredshed og havde den Tilfredsstillelse, at vor Ismeldingstjeneste blev taget til Forbillede i Sverige og Norge. Han udarbejdede de af Meteorologisk Institut aarlig udgivne Beretninger om Polarisens Optræden i de arktiske Farvande og har skrevet om Isforhold i danske Farvande i ældre Tider, paa hvilke Omraader han var særlig sagkyndig. I »Tidsskrift for Søvæsen« har han 1895—1920 skrevet adskillige interessante Afhandlinger om Havstrømme, Havundersøgelser m. m. S. var Medlem af den internationale Commission de Météorologie maritime, Sub-Com-

mission for Reports of Polar Ice og af den danske Komité for fysisk Oceanografi. 1934 fik S. sin Afsked ved opnaaet Aldersgrænse. Han var gennem mange Aar Medarbejder ved »Berlingske Tidende«s Søfartsafdeling og ved »Hagerups Illustrerede Konversationsleksikon«. Han var en flittig, kundskabsrig og original Personlighed, hvis livfulde Fremstillingsevne prægedes af hans sammensatte Natur, der spændte lige fra et blødt lyrisk Gemyt med Sans for alt smukt og godt og til en udpræget Stædighed, naar det gjaldt en Sag, hvor han mente, at han ikke burde vige et Skridt. — M.f.D.R. 1898. R. 1911. DM. 1919. — Maleri af Th. Bald 1904.

Berl. Tid. 19. Aug. 1924, 23. Juni 1938. Tidsskr. f. Søv., CIX, 1938, S. 401 f.

Th. Topsøe-Jensen.

Spend (Spender), **Christen Nielsen**, d. 1679, Præst. F. i Sæby, d. 6. Jan. 1679 i Vordingborg, begr. sst. (Kirken). Forældre: Sognepræst, Mag. Niels Christensen S. (1594—1664) og Anna Lauridsdatter (d. 1689). Gift med Margareta Marie (Elisabeth) Mese (Mesing), d. 1692.

C. N. S. blev Student 1651 fra Vor Frue Skole i Kbh. og allerede 1655 nederste Kapellan ved Holmens Kirke. Takket være personlig Yndest hos Frederik III. forflyttedes han allerede 1657 som Sognepræst til Vordingborg. Siden blev han Provst i Baarse Herred og viste sig som saadan baade embedsmyndig og skoleinteresseret. 1663 tog han Magistergraden. C. N. S. var en begavet og kundskabsrig Mand, forfaren endog i Kemi, men med et udpræget Hang til det søgte. Herom vidner bl. a. hans haandskrevne Prædikener »De Viser levende Sten, kaldet brudte Nøds sødeste Kærne, evangeliske Sjælekammer eller Christi Samfund med Sjælen« (fire svære Foliobind i Thott, Fol., 31—34) og en Bryllupstale (Rostgaard, 4°, 3). Tankegangen virker anstrengt, Formen skruet og Billederne opstyltede, og ved sin bestandige Disken op med fjerntliggende Paralleller, Allegorier, hebraiske Citater o. l. bliver han en typisk Repræsentant for Tidens »lærde« Prædikemaade. Mærkeligere er det dog, at han i den nævnte Prædikensamling tillige i høj Grad bygger paa Tauler, som det i det hele er kendeligt, at han har følt en Dragelse mod Mystikken. En Slags herostratisk Berømmelse har C. N. S. vundet ved sin »Hovedes Forstue« (Thott, 4°, 341), hvori han ivrer mod Latinen som den romerske Kirkes Sprog, der kun er egnet til at opfostre »antikristelige Øgleunger«, og i Stedet foreslaar at indføre Græsk og Hebraisk. C. N. S.s Skrift, der ikke blev trykt, men udbredt i Afskrifter, blev gjort til Genstand for en meget grundig Gendrivelse af Knud Lauridsen

Morslet. Trods sin kunstlede Stil savnede C. N. S. ikke Blik for Modersmaalets Skønhed. I »Hovedes Forstue« sidestiller han i sproglig Kraft Dansk med Latin, og midt i hans egne snørklede Barokprædikener kan man træffe Steder, der udmærker sig ved en ejendommeligt Fynd. — Portrætteret paa Faderens Epitafium i Holmens K.

E. Pontoppidan: *Annales ecclesiæ Danicæ*, IV, 1752, S. 588. Kirkehist. Saml., 2. Rk., V, 1869—71, S. 331, 677; 3. Rk., III, 1881—82, S. 455 f.; 4. Rk., VI, 1899—1901, S. 385. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1925, S. 207; 9. Rk., I, 1929, S. 123, 270. J. Suhr: *Historiske Efterretninger om Vordingborg Latinskole*, I, 1824, S. 33, 35, 38.

Bjørn Kornerup.

Spendrup, Peter Matthias, 1747—1828, Brændevinsbrænder. F. 12. April 1747 i Kbh. (Nic.), d. 9. Marts 1828 sst. (Frbg.), begr. paa Frbg. Forældre: Brændevinsbrænder Mads Pedersen S. (1716—87, gift 1° 1742 med Mette Andersdatter Fuglede, 1703—45, gift 1° med Brændevinsbrænder Jens Nielsen Tostrup, d. 1742) og Ane Madsdatter Lund (1728—87). Gift 1° 1781 (Kop. til Nic. K. 18. April) med Bodil Cathrine Lange, f. 12. Okt. 1752, d. 18. Febr. 1788 i Kbh. (Nic.). 2° 11. Juli 1788 i Kbh. (Nic.) med Anne Kirstine Woldum, f. 5. Jan. 1765 i Skade, Vrads Herred, d. 7. Aug. 1827 i Valby (Frbg.), D. af Sognepræst i Klovborg, senere i Hvirring og Hornborg, Provst Morten W. (1731—97) og Ane Clara Madsdatter Spendrup (1743—72).

S. overtog 1787 et Brændevinsbrænderi efter Faderen, men hans Uddannelse havde næppe taget Sigte herpaa. Han var Student fra 1763, privat dimitteret, og teologisk Kandidat fra 1769, og han stod fra Ungdomsaarene i varmt Venskabsforhold til den tre—fire Aar ældre Johannes Ewald, idet Faderen ejede og beboede den endnu bevarede Ejendom i Vingaardsstræde, hvor Ewald 1771—73 var tinget i Pension hos Assistenshusfuldmægtig Niels Wiiborg. I Brændevinsbrændingens Historie er hans Navn bevaret gennem et af ham 1809 konstrueret Alkoholometer, for hvilket han 1810 fik Videnskabernes Selskabs Guldmedaille. Selv om dette Apparat ikke straks vandt større Udbredelse blandt den Tids mange smaa Brænderier, blev det dog anset for ganske uundværligt for en mere rationel Fabrikation, og inden for Toldvæsenet, hvor det autoriseredes til Brug, holdt det sig uforandret til 1844. — Maleri i Privateje.

Peter Thygesens Stamtavle, 1859, S. 1. L. V. Scheel: Brændevinsbrændingen i Danmark, 1877, S. 114. Gær- og Spiritusindustriens Historie i Danmark. (Aktieselskabet De danske Spritfabriker 1881—1931), 1931, S. 87. Johannes Ewalds Levnet og Meninger, udg. af Louis Bobé, 1911 (se Registeret).

P. Koch Jensen (C. Nyrop).

Spengler, Johan Conrad, 1767—1839, Kunstkammerforvalter. F. 22. Juli 1767 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 1. Marts 1839 sst. (Ty. Ref.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Hof- og Kunstdrejer, senere Kunstkammerforvalter Lorenz S. (s. d.) og Hustru. Ugift.

S. synes opdraget til Handelsvæsenet. Hans Fader havde 1784 faaet sin ældste Søn adjungeret i Embedet som Kunstkammerforvalter, men da denne blev sindssyg, fik han Stillingen flyttet over til sin yngre Søn J. C. S. Den unge Mand skal en kortere Tid have besøgt Akademiet, begav sig 1787—90 til Udlandet (Italien, Frankrig, England) for at studere Kunst og fik 1789 udtrykkeligt Ekspektance paa Faderens Stilling; efter sin Hjemkomst bistod han ham, dog uden Løn. Under Christiansborgs Brand 1794 deltog S. i Redningsarbejdet, men Samtiden mente, at hans Fortjenester her blev overdrevet. Han var samtidig ansat hos Svogeren, Storkøbmanden J. J. Frølich og foretog for denne en Rejse til Sverige og Norge; 1798 var han paa Rejse til Ostindien som Supercargo paa hans Skib; men da dette blev opbragt af Franskmændene, vendte han hjem fra Bordeaux. Efter Svogereus Død 1801 ledede han Firmaet, til den afdødes Børn 1811 kunde overtage dette, og havde stadig med dets Virksomhed at gøre. For Kunststudier var han 1803 i Wien. Efter Faderens Død overtog han Embedet som Kunstkammerforvalter. Nu havde Forholdene forandret sig; Overhofmarskal Adam W. Hauch var naturvidenskabeligt interesseret og desuden i sin Administration en Mand, som vilde have klare Ordninger. Han ønskede Kunstkammeret ophævet og delt i passende Samlinger under sagkyndig Røgt. Mineralierne var allerede udskilt og bragt til et Lokale paa Rosenborg for at forenes med andre lignende Samlinger. Den store Lorenz S.ske Konkyliesamling, som Staten havde erhvervet, var heller ikke blevet forenet med Kunstkammeret, men bragt til Rosenborg; man agtede at oprette et naturhistorisk Museum. Endelig var der Ønsker fremme om at forene Kunstkammerets nordiske Antikviteter med den Samling, som Kommissionen for Oldsagers Opbevaring havde paa-begyndt. Men S. strittede imod, og da man foreslog Udarbejdelsen af et nyt Katalog for Kunstkammeret ved Fagmænd, modarbejdede han ogsaa dette, men paatog sig, ved egne Hjælpere, at lade et saadant udarbejde. S. kværulerede stadig og trueede med at afskedige sin Assistent og lukke Kunstkammeret, hvis han ikke fik Lønforhøjelse, hvad han først fik 1820. Til hans stejle Holdning bidrog det maaske, at han paa sin Ungdoms Udenlandsrejse i Frankrig og England havde været Rejsefælle med Hauch. 1820 blev det Alvor med Kunstkammerets Inventarisering ved Fagmænd. Hauch overtog Ledelsen; syv Kommissioner nedsattes efter de forskellige

Grupper, og S. skulde gaa dem til Haande; selv skulde han sørge for Malerierne. Da Arbejdet var gjort, deltes Samlingen. Malerierne flyttedes til Christiansborg, hvor andre allerede tidligere var ophængte; Portrætterne gik til Fr.borg, andre kongelige Genstande til Rosenborg. En Hovedpart af de øvrige Ting brugtes til Opretelsen af »Kunstmuseet« i Dronningens Tværgade (nu Nr. 7). Mod Ducør til Forvalteren havde Publikum hidtil kunnet faa Samlingerne at se; nu foreslog S., at de visse Dage var gratis aabne for besøgende. Men derfor forlangte han saa betydelige Tilskud, at Sagen ikke kunde ordnes. 1827 aabnedes Malerisamlingen paa Christiansborg, for danske Kunstneres Afdeling dog først 1836. Kongen skulde indvie det nye Kunstmuseum, men han bestemte ingen Dag. S. var rasende og meddelte, at enten aabnede han nu, eller, saafremt han fik et skriftligt Forbud fra Hofmarskallatet, vilde han indrykke dette i Aviserne. S. fik selvfølgelig en alvorlig »Næse«. Men Kongen besaa Samlingen i Dronningens Tværgade 30. April 1825, og den aabnedes den følgende Dag. Fra Kunst-kammerforvalter blev S. nu Museumsinspektør, 1837 fik han Titlen Direktør. Hans store ræsonnerende Katalog over Malerisamlingen udkom 1827.

Af ovenstaaende ser man klart, at S. var en selvraadig og besværlig Embedsmand. Hans Kærlighed til Kunst var dog utvivlsom. I Privatlivet synes han at have været en skattet Selskabsmand paa Grund af sin udstrakte Dannelse. Skønt han kun har skrevet lidt, blev han 1817 Medlem af Danske Selskab. Han forøgede sin Faders Samling af Haandtegninger og grundlagde en Samling danske Tegninger, som Staten senere overtog (Kobberstiksamlingen). Han udgav 1818 et Supplement til N. H. Weinwicks Kunsthistorie (1811) og skrev en Afhandling om Marcus Tuscher i »Nye Danske Magazin« (IV, 1823, S. 145—52). — Justitsraad 1825. Etatsraad 1837. — R. 1829. — Tegning af J. L. Lund (Fr.borg) og af L. Frølich efter forsvundet Maleri af J. L. Lund 1834. Tegning af Chrétien (Familieje). Kobberstik, formentlig efter Fysiognometrace af Chrétien.

L. Mourier i Genealogisk og biographisk Archiv, 1840—49, S. 292—314.
O. Andrup: Den kongelige Samling paa Rosenborg, 1933, S. 24 ff., 51 ff.

O. Andrup.

Spengler, Lorenz, 1720—1807, Elfenbensdrejer og Konkylilog. Døbt 22. Sept. 1720 i Schaffhausen, d. 20. Dec. 1807 i Kbh. (Ty. Ref.), begr. ved Kirken. Forældre: Murermester, senere Stadsbygmester Johann Conrad S. (1676—1748) og Maria Peter (d.

1723). Gift 30. Juli 1756 i Kbh. (Ty. Ref.) med Gertrud Sabina Trott, døbt 29. Jan. 1739 i Kbh. (Petri), d. 16. Maj 1789 sst. (Ty. Ref.), D. af Toldbodskriver Johan Caspar T. (1701—61) fra Sachsen og Bernhardine Munzinger (d. 1774) fra Basel.

Som fjortenaarig blev S. sendt i Lære hos Elfenbensdrejer J. M. Teuber i Regensburg. Efter fem Aars Lære blev han Svend og arbejdede som saadan i Bern. 1743 besluttede han at udnytte sin Kunst i London, men Opholdet her svarede ikke til hans Forhaabninger, og da der paa Grund af Kronprins Frederik (V.s) Giftermaal med Louise af England gik svære Rygter i hendes Land om Rigdommen ved det danske Hof, besluttede han at søge sin Lykke i Kbh. sammen med Ædelstenskæreren L. Natter og Maleren Marcus Tuschler. De kom her snart i Forbindelse med Hoffet. Kongefamiliens Medlemmer lærte efter gammel Tradition et Haandværk; det blev i Reglen Drejeriet. Som Kunstner i sit Fag fik S. overdraget Undervisning af snart sagt alle Kongehusets Medlemmer og opnaaede derfor et Værksted paa Christiansborg. Han blev 1. Febr. 1745 Hof- og Kunstdrejer og fik ved de følgende Regerings-skifter denne Udnævnelse bekræftet. Lige fra sin Ankomst solgte S. en Mængde af sine Arbejder til Hoffet: Tobaksdaaser, Æg med Elfenbensfødder, Pokaler af Citronskaller, Strudsæg o. l., Ravgenstande (af hvilke sidste især en 1753 udført Lysekrone med 24 Arme efter Marcus Tuschers Tegning blev stærkt omtalt og beundret) samt Ting af Elfenben (Tandbørster, Dambrætter, Æreporte og Templer (1761) med allegoriske Motiver, Lyseskærme o. s. v.). I Byen havde han 1762 Bolig paa Købmagergade (Nr. 67), hvor han havde mange Privatelever og holdt Værksted med Svend og Dreng; 1748 havde han taget Borgerskab som Kunstdrejer. Til Fredensborg leverede han 1767 Muslingeskal til den nye Trappe ved Grotten i Haven. Det synes at være misforstaaet, naar man tillægger ham Elfenbensskæringer og Figurer; dette Arbejde lod han andre besørge. Han var Mester i Drejerhaandværket og forstod at anvende Materialet og Drejemekanismen til det yderste, imponerende Materialejdelser, men kun Kuriositetssager. Dog kan Tingene ved deres Profiler og Opbygninger have stilhistorisk Interesse. Hans Arbejder spredtes vidt, især som Hofgaver. Arbejder findes nu paa Rosenborg, i Reformert Skole, paa Fr.borg og i Kassel; Arbejdstegninger i Kobberstiksamlingen.

Ved Siden af sit Arbejde som Drejer interesserede han sig for Mekanik, og han anlagde store og betydelige Samlinger, især af Konkylier. Kongens private Samling, »Kunstkammeret«, havde paa den Tid nærmest Karakter af et Kunstkabinet med meget

heterogene Kollektioner af Kunst og Kunstsager, historiske Ting, Mekanik, zoologiske og etnografiske Genstande. Intet Under, at S. med sine stærke Forbindelser ved Hoffet, sin Anseelse og sine bredt anlagte Interesser havde Betingelser for Ledelsen af den. Efter at Wahl og Morell i lang Tid væsentlig havde varetaget dens kunstneriske Del, meldte han sig som Naturvidenskabsmanden og blev 1769 adjungeret Morell som Kunstammerforvalter med eventuel Successionsmulighed; 1771 blev han Samlingens Bestyrer og fik den 1775 overdraget. Det var dog ikke alene Naturhistorien, som interesserede ham. Han havde en stor Samling af Stik og Haandtegninger; den danske Del kom efter hans Død i Statens Eje; den udenlandske, hvoriblandt mange fortrinlige Arbejder, blev solgt ved offentlig Auktion, ligeledes en udmærket Malerisamling, hvorover Sønnen 1809 udarbejdede et Katalog; den solgtes til Bankier Liotard for 10 000 Rdl. Til sin Død var han Kunstammerets dygtige Leder; men han bekæmpede haardt ethvert Angreb paa det, da der gjordes Forsøg paa at faa det delt i flere Samlinger efter Genstandenes Karakter.

S.s Anseelse i Samtiden var betydelig. Han havde vidtgaende videnskabelig Korrespondance ud over Landets Grænse, var 1778 blevet Medlem af Videnskabernes Selskab og synes at have været en meget vellidt og behagelig Mand, der sluttede sig nøje til sit nye Fædreland og læste og skrev Dansk. I sine senere Aar var han ret sygelig. — Maleri af Vig. Erichsen (Kunstmuseet), Emaillerefter af Josef Brecheisen 1758 (Gyldensteen). Malerier i Familieeje. Miniaturetegnning af Corn. Høyer (Fr.borg, Kobberstiksamlingen). Miniature i Familieeje. Stik af W. A. Müller 1762, af Meno Haas efter Corn. Høyer 1776, af J. L. Stahl med det Høyerske Portræt og af J. Rieter 1802.

C. H. Vogler: Der Künstler und Naturforscher Lorenz Spengler aus Schaffhausen, 1898—99. Thieme-Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, XXXI, 1937, S. 357 f. O. Andrup: Den kongelige Samling paa Rosenborg, 1933, S. 24. P. Brock i Berl. Tid. 1. Febr. 1899. F. R. Friis: Kulturhist. Studier, 1904—09, S. 58 ff.

O. Andrup.

S. havde som mange af sine samtidige en levende Interesse for *Naturhistorie* og var navnlig en ivrig Konkyliesamler, ligesom han paa Konkylologiens Omraade har udfoldet en ikke ringe Forfattervirksomhed. Han var saaledes Medforfatter til Teksten til det store Regenfuss'ske Konkylieværk (1758) og har desuden offentliggjort en Række Smaaafhandlinger, dels i Vidensk. Selskabs Skrifter (1781, 1783 og 1788), dels i »Skrivter af Naturhistorie-

Selskabet» (1790—1802). De vigtigste af disse omhandler forskellige Muslingslægter (navnlig Cardium, Tellina, Mactra) og indeholder væsentlig Beskrivelse af de i S.s egen og i andre københavnske Konkyliesamlinger repræsenterede Arter. Foruden en lang Række Førstebeskrivelser af Muslingearter har han ogsaa leveret Beskrivelse af nogle Skallus, Koraller, Rankefødder og af en enkelt Storkrebs (Scyllarus). Hans betydelige Samling, hvis store Omfang skyldtes hans talrige Forbindelser Jorden over, overgik til Det kgl. naturhistoriske Museum og udgør paa Grund af dens Indhold af Typeeksemplarer stadig en af de værdifuldeste Bestanddele i Universitetets zoologiske Museum. S. var i det hele en af Tidens betydeligste Samlere og er som Naturhistoriker en af de mest typiske Repræsentanter her hjemme for det 18. Aarhundredes Samlere og Konkyliloger.

C. C. A. Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur, I, 1873, S. 312; III, 1878, S. 154.

R. Spärck.

Sperling. Den lærde Slægt S. føres tilbage til Borgmester i Eckernførde Poul S., der var Fader til Guldsmed i Odense Hans Poulsen S. (ca. 1554—1601) — hvis Søn Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense Jacob S. (d. 1658) var Fader til Sognepræst i Bogense og Skovby, Provst Hans S. (1630—77) — og til Rektor i Flensborg, senere i Hamburg, Professor Poul S. (1560—1633); denne var Fader til Rektor i Bordesholm, senere Professor i Kiel Poul S. (1605—79) og til nedenn. Læge og Botaniker Otto S. (1602—81), hvis Søn var den ligeledes nedenn. Historiker Otto S. (1634—1715). — Den i Mecklenburg hjemmehørende adelige Slægt S. kom til Danmark med dansk Oberst Joachim Albrecht v. S. (1700—63) til Rubow og Turow m. m., der var Fader til Generaladjutant, Kaptajn i Livgarden Cai Friderich v. S. (1736—66) samt til Hofdame Sophie Magdalene v. S. (1743—1814) og til Gehejmerraad, Kammerherre Joachim Ulrich v. S. (1741—91), der begge 1776 blev naturaliseret som dansk Adel.

F. Krogh: Dansk Adelskalender, 1878, S. 430—33.

Albert Fabritius.

Sperling, Otto, 1602—81, Læge og Botaniker. F. 28. eller 30. Dec. 1602 i Hamburg, d. 26. Dec. 1681 i Kbh., begr. i Frue K. Forældre: Rektor ved St. Johannesskolen, Professor eloquentiæ ved Gymnasiet i Hamburg Poul S. (1560—1633) og Anna Craneberg (d. 1641). Gift 6. Juni 1630 i Roskilde med Margrethe Schwendi, f. 8. April 1605 i Roskilde, d. 9. Jan. 1654 i Amster-

dam (gift 1° med Medicus i Bergen Poul Andersen, ca. 1550—1628), D. af Kannik Andreas S. og Anne Marquartzen.

O. S. studerede fra 1616 i Greifswald, fra 1619 i Leiden Medicin og Botanik. 1622 kom han til Danmark i Haab om at blive Hovmester for en ung Adelsmand, kom i Forbindelse med flere danske lærde og fik s. A. Lejlighed til i Christian IV.s Følge at besøge Norge, i hvis Naturforhold han var stærkt interesseret; her stiftede han n. A. Bekendtskab med Kansler Jens Bielke. Vinteren 1622—23 studerede han i Rostock. 1623 ledsagede han Dr. Jørgen Fuiren paa en botanisk Undersøgelsesrejse til Skaane, Halland, Blekinge og Gotland; de paa denne Rejse udarbejdede Plantelister (udg. 1662 i Thomas Bartholins »Cista medica Hafniensis«) er sikkert i Hovedsagen O. S.s Værk. 1624—28 drev han Studier i Italien, især ved Universitetet i Padova, hvor han 1627 blev Dr. med. Efter Hjemkomsten til Hamburg drog han allerede 1628 paa ny ud med Italien som Maal, men det Skib, hvormed han afsejlede fra Rotterdam til London, nødtes af Modvind og en Kaper fra Duinkerken til at søge Havn i Norge. Efter Opfordring af flere adelige nedsatte han sig nu som Læge i Bergen, hvor han traf sin tilkommende Hustru. Efter sit Bryllup fik han Juli 1630 Kongebrev paa et Kanonikat i Bergen og Embedet som Provinsialmedicus. 1632 flyttede han til Kristiania som Stadsfysicus, men havde svært ved at faa sit Tilgodehavende og bosatte sig 1634 i Sønder Jernløse paa Sjælland, hvor hans Hustru havde en Gaard. Han havde imidlertid under sit Ophold i Kristiania i Corfitz Ulfeldt, da Lensmand paa Bahus, til hvem han var blevet kaldt som Læge, vundet en formaaende Velynder. Paa Ulfeldts Tilskyndelse tilbød Christian IV. ham 1637 Stillingen som Læge ved Børnehuset i Kbh.; 1638 blev han tillige Forstander for Kongens Have ved Rosenborg og kgl. Botanicus, 1639 Stadsfysicus i Kbh., ansat af Magistraten.

Han var i disse Aar en af Hovedstadens mest ansete Læger, var med til at behandle Kongen efter Slaget paa Kolberger Heide og blev Huslæge hos Ulfeldts. Samtidig dyrkede han Botanikken og forfattede en Katalog over den botaniske Have (1642). 1640—41 fulgte han Hannibal Sehested til Spanien, 1642 Ulfeldt til England. Meget nært var han knyttet til det Ulfeldt'ske Hus, hvor han bl. a. læste Latin med Leonora Christina. Det medførte, at han blev ildset af Rigshofmesterens Uvenner, som bl. a., vistnok ikke uden Grund, beskyldte ham for at have taget ulovlige Fortjenester ved Leverance af Lægemedler til Børnehuset. Da Ulfeldt 1644 faldt i Unaade, afskedigedes O. S. fra sine to Embeder hos Kongen, og en Kommission nedsattes for at undersøge hans Embedsførelse;

kort efter opsagdes han fra Stillingen som Stadsfysicus. Venskabet med Ulfeldt brødes imidlertid ikke; 1646—47 fulgte O. S. Righshofmesteren paa hans Sendefærd til Holland og Frankrig og var Leonora Christinas Ledsager paa hendes lille Visit i England. Da den politiske Situation i Slutningen af 1647 udviklede sig i Ulfeldts Favør, fik O. S. Christian IV.s Løfte om at blive kgl. Kemiker paa Rosenborg og tilsaa Kongen under hans sidste Sygdom paa Fr.borg og Rosenborg. Efter Kongens Død skaffede Ulfeldt ham Marts 1648 Stillingen som Hofkemiker, som han beklædte til Febr. 1649, og Jan. 1649 blev han Hofmedicus, uden dog at blive benyttet af Frederik III. 1649 fulgte han Ulfeldt til Holland.

Da efter Hjemkomsten Spændingen mellem Righshofmesteren og Hoffet blev mere og mere akut, søgte O. S. sammen med Leonora Christina uden Held at faa Ulfeldt til at opgive den Taktik at holde sig hjemme i sit Hus. Da Dina-Affæren 1651 brød ind over Familien, stod han den bi med Raad og Daad. Han var i øvrigt selv Part i Sagen ved Dinas Paastand om, at han havde tillavet den Gift, hvormed Ulfeldt beskyldtes for at ville tage Kongen af Dage. Skønt han frifandtes for Anklagen, søgte han allerede før Ulfeldts Flugt Kongens Tilladelse til at forlade Danmark og opnaede denne fjorten Dage efter, at hans Beskytter var afsejlet fra Hammermøllen. 1651—54 var han bosat som Læge i Amsterdam, men opretholdt stadig den nære Tilknytning til Ulfeldts, som han 1653 besøgte i Stockholm for at tilse den syge Righshofmester. Ved denne Lejlighed udnævntes han til Dronning Christinas Livmedicus. 1652 havde han oversat Ulfeldts »Høytregende Æris Forsuar« til Latin. Efter Hustruens Død nedsatte han sig i Hamburg og kaldtes ofte herfra til Slottet Barth i Pommern, hvor Ulfeldt nu boede. 1657 sluttede han sig efter Ulfeldts Ønske til denne paa Karl Gustafs Tog til Danmark, men rejste kort efter Frederiksoddes Indtagelse tilbage til Hamburg, misfornøjet med, at der ikke var vist hans Person tilstrækkeligt Hensyn. N. A. blev han anholdt i Glückstadt og beskyldt for at staa i svensk Tjeneste og at have talt ondt om Frederik III.; først Marts 1659 frigaves han efter at have underskrevet en Forpligtelse til ikke at indlade sig med Kongens Fjender eller foretage sig noget til Skade for Danmark.

Efter det Ulfeldt'ske Ægtepars Løsladelse fra Hammershusfængslet Dec. 1661 knyttedes atter det intime Forhold mellem det og O. S. Da Ægtefællerne 1662 rejste til Udlandet, tog han en Del af deres Løsøre i Forvaring og den yngste Søn Leo i Huset. Ogsaa efter Ulfeldts Domfældelse 1663 vedblev han at korrespondere med ham,

var Mellemmand mellem ham og hans Forbindelser i Sverige, hjalp med at udbrede hans Apologi og var Medvider i Planer om at befri Leonora Christina. Den danske Regering saa i alt dette et Brud paa Forpligtelsen af 1659, saa meget mere, som den stadig ansaa ham for at være i Kongens Tjeneste. Naar den besluttede at paagribe ham, var Hovedmotivet imidlertid Ønsket om at faa fat i Ulfeldts Ejendele og om at afpresse ham Bekendelser om Ægteparrets forræderiske Anslag. Jan. 1664 blev han af Oberstløjtnant Hagedorn lokket uden for hamburgsk Omraade, fængslet og ført til Glückstadt og derfra i Lænker til Kbh., hvor han indstattes i Blaataarn. En nedsat Kommission kunde ikke aftvinge ham Tilstaaelse om Kendskab til Ulfeldts sidste Planer, men paa de førnævnte Punkter fandtes hans Skyld tilstrækkeligt bevist, og paa dette Grundlag dømtes han Juli s. A. af Hofretten som kgl. Hoflæge fra Ære, Liv og Gods som skyldig i Majestætsforbrydelse. Dødsdommen udførtes dog ikke, maaske bl. a. fordi den svenske Regering protesterede mod hans Fængsling, da han som Vikar i det hamburgske Domkapitel maatte anses for hørende under dens Jurisdiktion. Heller ikke Trusler om Pinebænken bragtes til Udførelse. Men O. S.s Gods paa Sjælland konfiskeredes og gaves til Hagedorn, og han holdtes indespærret i Blaataarn til sin Død. Efterhaanden mildnedes det haarde Fængsel, især efter Christian V.s Tronbestigelse; han modtog Besøg af Sønnen Otto S. og en Datter og fik Adgang til at skrive. Han brevvekslede med sin Medfange Leonora Christina og nedskrev til Læsning for sine Børn paa Tysk en udførlig Selvbiografi til 1659 med et Tillæg om hans Fængsling og Fangenskab (afsluttet 1673; Gl. kgl. Saml. 3094 4to).

Selvbiografien vidner om et ikke ringe Fortællertalent og en vaagen Iagttagelsesevne ikke mindst over for naturvidenskabelige Foreteelser, skønt O. S. inden for sine Fag var meget lidt produktiv. Som historisk Kildeskrift maa det behandles med Kritik, da O. S. overalt søger at stille sig selv og Ulfeldt'erne i det bedste Lys paa Bekostning af deres Modstandere. Den gudfrygtige og ydmyge Tone kontrasterer mod den Letfærdighed i Livssyn og Udtryksform, som træder frem i flere af O. S.s efterladte Breve, og mod den Havesyge, som efter flere Vidnesbyrd var ham i Kødets baaren. Hans Trofasthed mod Ægteparret Ulfeldt og dets Børn kan dog ikke forklares alene ved de ydre Fordele, som Forbindelsen gav ham. Han var Ulfeldt oprigtigt hengiven, og han nærrede en dyb Kærlighed til Leonora Christina. — Breve i Det kgl. Bibliotek og Rigsarkivet; i Det kgl. Bibliotek hans efterladte haandskrevne

Antegnelser til Scribonius og Plinius Valerianus (Gl. kgl. Saml., 1649—50, 4to, I—IV).

S. Birket Smith: Dr. med. O. S.s Selvbiografi (1602—1673), oversat i Uddrag efter Originalhaandskriftet, med særligt Hensyn til Forfatterens Ophold i Danmark og Norge samt Fangenskab i Blaataarn, 1885. E. Gigas i Revue Hispanique, XXIII, 1910 (Selvbiografiens Skildring af Spanienopholdet 1640—41). W. G. Brieger og J. W. S. Johnsson: O. S.s Studienjahre, 1920. J. Møller: Cimbria literata, I, 1744, S. 646 f. Det københavnske Selskabs Skrifter, X, 1770, S. 410 ff., 465—68. Nye dsk. Mag., III, 1810, S. 30—41. Nova medicorum veterum latinorum collectio optatur., III, 1825. C. Molbech: Uddrag af Biskop Jens Bircherods hist.-biogr. Dagbøger, 1846. Allg. Deutsche Biographie, XXXV, 1893, S. 136 ff. (af R. Hoche). V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider indtil Aar 1800, I, 1873, S. 326—33. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. K. Carøe: Den danske Læge-tand 1479—1900, I, 1909, S. 117 f.; V, 1922, S. 44. Samme: Studier til dansk Medicinalhistorie, 1912, S. 59—63, 88 f. Samme i Hist. Meddel. om Kbh., I, 1907—08, S. 190 ff. Det kgl. norske Vidensk. Selskabs Skrifter, 1888—90 (1892), S. 111—24. Naturens Verden, V, 1921, S. 149—55. C. Christensen: Den danske Botaniks Historie, I, 1924, S. 23 ff.; II, 1926, S. 8 f.

C. O. Bøggild Andersen.

Sperling, Otto, 1634—1715, Historiker og Arkæolog. F. 3. Jan. 1634 i Kristiania, d. 18. Marts 1715 i Kbh. Forældre: Lægen og Botanikeren Otto S. (s. d.) og Hustru. Ugift.

O. S. undervistes først i Hjemmet og gik derefter i Gymnasiet i Bordesholm, hvor hans Farbroder Poul S. var Rektor. 1652—55 studerede han ved Universitetet i Helmstädt, bl. a. under den berømte Hermann Conring, i hvis Hus han boede. Han blev saa Lærer for den svenske Generalguvernør i Pommern Carl Gustaf Wrangels Søn; efter dennes Død 1658 fortsatte han sine Studier i Nederlandene (immatrikuleret i Leiden 1659 som politices studiosus), Frankrig og England. 1662 vendte han tilbage til Hamburg og virkede i den følgende Tid som Lærer, først for Corfitz Ulfeldts yngste Søn Leo, siden for flere unge holstenske Adelsmænd. Efter Frederik III.s Død 1670 tog han til Kbh. for, dog uden meget Held, at se at faa sin fangne Faders Forhold lindrede. Han opholdt sig, afbrudt af en kortere Rejse til Livland og Øsel, i Hovedstaden til 1673. 1674 blev han Dr. juris i Kiel og nedsatte sig derpaa som Sagfører i Hamburg. 1681 rejste han dog paa ny udenlands, som Hovmester for Joh. Ad. Buchwalds Sønner. Under Opholdet i Paris overdroges det ham for 200 Rdl. aarligt at ordne Colberts Bibliotek. Efter den store Statsmands Død 1683 fortsatte han sin Sagførervirksomhed i Hamburg til 1687, da han, ked af forskellige Fortrædeligheder, som han havde mødt i sin Praksis,

tog imod en Stilling som dansk kgl. Raad og Assessor i Overappellationsretten i Pinneberg. Denne Stilling, for hvilken Lønnen udbetaltes meget uregelmæssigt, opgav han 1690, da det under et Ophold i Kbh. blev overdraget ham at udarbejde et (ikke fuldført) Værk om de under de oldenborgske Konger slaaede Medailler og Mindepenge, hvorfor der 1691 tillagdes ham 200 Rdl. om Aaret. 1692 blev han ansat som Professor i Historie ved det nyoprettede Ridderakademi i Kbh., men fik allerede 1697 sin Afsked paa Foranledning af Overhofmesteren Marcus Gjøe, »foruden nogen Ret og Aarsag«, siger han selv.

Han levede nu af en Pension, der sattes til Halvdelen (200 Rdl.) af Professorgagen, modtog Tilbud om Ansættelse fra svensk og anden Side, men fastholdtes ved et aldrig opfyldt kgl. Løfte om at blive Historiograf i Hertugdømmerne og Grevskaberne. Han slog sig højst kummerligt igennem, spiste Naadsensbrød hos den lærde Generalmajor Johan Rantzau og bestormede Chr. S. v. Plessen og andre om Bistand. Efter Frederik IV.s Tronbestigelse (1699) ansøgte han om en Stilling i Kancellierne, i Rentekammeret, ved Postvæsenet eller ved Det kgl. Bibliotek. 1701 ansattes han i sit gamle Professorembede, men med en Løn, der ikke oversteg Pensionen; da Akademiet 1710 nedlagdes, beholdt han denne. Forgæves søgte han om Løntillæg og om en Stilling som Kunstammerinspektør. Da en Søster, der havde hjulpet ham, døde, blev hans Forhold saa vanskelige, at han maatte pantsætte sine Bøger og Mønter og til sidst 1709 ved Auktion sælge sit Bibliotek paa over 8000 Bind. Sine sidste to Leveaar tilbragte Oldingen i Professor Chr. Reitzers Hus. Hans store Samling antikke Mønter, hvorover Auktionskatalog tryktes 1717, erhvervedes i sin Helhed af det kgl. Møntkabinet.

Fattigdom og ringe Bevaagenhed fra de styrendes Side nedslog ikke O. S.s Studiefiid. Han var en sprænglærd Polyhistor og en frugtbar Forfatter af latinske og tyske Lejlighedsdigte, men hans Hovedinteresse gjaldt nordisk Historie og nordiske Antikviteter, og det er især paa disse Felter, at de mindre Skrifter, han fik udgivet, og de mere omfattende, han efterlod i Haandskrift, bevæger sig. Da han var nær ved de 60, gik det op for ham, hvor vigtig den islandske Oldtidslitteratur var for Historikeren, og han gik ufortrødent i Gang med at lære Sproget. Gennem dette Studium kom han i venskabelig Forbindelse med Árni Magnússon. Blandt hans trykte Skrifter, alle paa Latin, som ofte er præget af ikke ringe Skarpsind, kan nævnes den kritiske Udgave af Absalons Testamente (1696) og Afhandlingerne »om det danske Sprogs og Navns gamle

Hæder og Forrang blandt Nordboerne (1694), om Hedningedaaben (1700), om Navnet »Konning« og den danske Kongemagts Oprindelse (1707) og om Navnet og Festen Jul hos Nordboerne i gammel og nyere Tid (1711). Hans »Dissertatio de nummis non cunis« (1700) er ved sin Fylde af Oplysninger om Oldtidens Betalingsmidler et mønthistorisk Hovedværk. Sine haandskrevne Arbejder og Samlinger — bl. a. en Række Breve til ham selv og Faderen — testamenterede O. S. til Reitzer, med hvis Bibliotek de indlemmedes i den kgl. Bogsamling. Det vigtigste blandt disse utrykte Arbejder er O. S.s store Hamburgske Krønike (til 1690) paa Tysk, omfattende seks Bind Skildring og tolv Bind Kildesamlinger; for dette Værk skal Hamburgs Magistrat have tilbudt ham 2500 Rdl. Nævnes bør desuden en Samling Undersøgelser og Oplysninger paa Latin især vedrørende nordiske Oldsager, i alt seksten Kvartbind og en Pakke, »Valerius Maximus Danicus« i fire Kvartbind, skildrende paa Latin berømmelige Handlinger, udført af Danske (et Ark heraf udgaves 1698 som Prøve), en Bog om Runeskriften og Samlinger til et Værk om lærde Kvinder (De fæminis omni ævi doctis). Gaaet tabt er bl. a. hans Skildring af den danske Retshistorie.

Til Værket om de lærde Kvinder modtog O. S. Bidrag fra Leonora Christina, til hvem han var nøje knyttet til hendes Død. Det var ogsaa til Brug for ham, at hun nedskrev sin franske Selvbiografi.

J. Møller: Cimbria literata, II, 1744, S. 849—56. Dänische Bibliothec, VII, 1745, S. 385—422 (Brevveksling med Th. B. Bircherod). E. C. Werlauff: Hist. Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kbh., 2. Udg., 1844. Dsk. Saml., V, 1869—70; 2. Rk., I, 1871—72. E. Gigas: Katalog over det store kgl. Bibliotheks Haandskrifter, I—III, 1, 1903—11. Arne Magnussons private Brevveksling, 1920.

C. O. Bøggild Andersen.

Spies, Joachim Owe Friedrich, 1780—1844, Regeringspræsident. F. 20. Sept. 1780 i Reinfeld, d. 7. Aug. 1844 i Teplitz-Schönau, begr. sst. Forældre: Amtsforvalter, Justitsraad Christian Friedrich S. (1735—1805, gift 2° 1792 med Magdalena Dorothea Ukert, 1742—1832) og Catharina Clara Schultzen (1748—90). Ugift.

S. tog 1803 juridisk Eksamen i Glückstadt, blev n. A. Kancellist i Tyske Kancelli, 1809 Assessor og 1813 Deputeret, 1821 Kansler ved Overretten paa Gottorp, 1834 Præsident for Regeringen i Slesvig. Han, der var en dygtig Embedsmand og stod i høj Gunst hos Frederik VI., var tillige en ivrig Modstander af alle Frihedsbestræbelser, der stred mod hans enevældige Tankegang.

Medens han var Assessor i Kancelliet, »henlagde« dette Frederik VI.s Sprogreskript af 15. Dec. 1810, som befalede, at hvor Dansk var Almenmands Sprog, skulde det tyske Sprogs Brug ved Gudstjeneste, Skoleundervisning og Rettergang ophøre og Dansk træde i Stedet. Følgen af Henlæggelsen blev, at Reskriptet aldrig kom til at træde i Kraft. S. er, med Urette, blevet mistænkt for at have været Ophavsmanden hertil. Han var ganske vist en Modstander af, at man forsøgte at ændre Folkesproget i det sydligste Slesvig (og i Holsten), hvor tysk Talesprog enten altid havde hersket eller i hvert Fald havde haft Borgerret gennem Aarhundreder. Han var ogsaa imod, at man gjorde Forsøg paa at trænge det tyske Sprog tilbage i Mellemslesvig (mellem Kær Herreds Sydgrænse og Danevirke), hvor han — fejlagtigt — opfattede Talesproget som et Blandingsprodukt af Dansk, Tysk, Engelsk og Frisisk, der med Tiden naturligt vilde vige Pladsen for rent Tysk. Derimod var S. enig med Kongen i det betimelige i, at Dansk indførtes som offentligt Sprog i de Dele af Hertugdømmet, hvor det efter hans Opfattelse virkelig var Folkesprog; kun mente han, at der burde indrømmes Embedsmændene en rimelig Frist til at erhverve sig den fornødne Sprogfærdighed i Dansk. S.s Kolleger inden for Kancelliet, v. Møsting og Rothe, havde imidlertid videregaaende Ønsker om det danske Sprogs Fremme, og dette — i Forbindelse med de kort efter følgende statslige Ulykker — er vel Grunden til, at Sagen — med Kongens stiltiende Samtykke — er blevet »henlagt«. Heller ikke synes den Beskyldning berettiget, at da Christian VIII. samtidig med Sprogreskriptet af 14. Maj 1840 forlangte Oplysninger af Regeringen i Slesvig om, i hvilke Distrikter af Slesvig Kirke- og Skolesproget var forskelligt fra Folkesproget, skal S. have lagt Sagen til Side, thi det var sikkert Kongen selv, der — ængstet af den fremvoksende Slesvigholstenisme — lod den falde. I øvrigt er S.s politiske Holdning i hans senere Aar mere dunkel. — Kancelliraad 1807. Justitsraad 1811. Etatsraad 1813. Gehejmekonferensraad 1836. — R. 1822. DM. 1824. K. 1826. S.K. 1828.

J. G. Rists Lebenserinnerungen, III, 1888, S. 27. C. F. Allen: Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland, II, 1858, S. 31—109. Knud Fabricius i Festskrift til H. P. Hanssen, 1932, S. 27—47. Samme i Sønderjyllands Hist., IV, 1937, S. 60 ff., 264.

Knud Fabricius (H. R. Hiort-Lorenzen).

Spindler, Johanne Marie Christine, f. Nechliger, kaldet Nick, 1781—1861, Skuespillerinde. Døbt 16. Marts 1781 i Kbh. (Garn.), d. 12. Maj 1861 i Jægersborg, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre:

Hoboist i Hæren, senere Instrumentmager Andreas N. (ca. 1741—91) og Elisabeth Margarethe Hansdatter (ca. 1756—92). Gift 1° 14. April 1800 i Lyngby med kgl. Bogholder, senere Amtsforvalter i Kalundborg, Kammerraad Johannes Melchior Lange, f. 22. Febr. 1779 i Kbh. (Petri), d. 24. Nov. 1824 i Kalundborg (gift 2° 1811 med Anne Magdalene Tric, 1788—1880), Søn af Hofklejnsmed Johannes Stochter L. (1747—90) og Ulwig Catharina Ørsløw (1752—1820). Ægteskabet opløst. 2° 4. Marts 1811 i Kbh. (Holmens) med vestindisk Købmand, Ejer af Virumgaard, Skibsreder Simon Martin S., f. 11. Okt. 1785 paa St. Croix, d. 28. Nov. 1871 paa Frbg. (Holmens), Søn af senere Godsinspektør Simon Martin S. (ca. 1768—1815) og Juliana Maria.

Forældrene døde tidligt. J. S.s Gudmoder, Solodanserinden M. C. Biørn, fik hende 1791 optaget paa Balletskolen ved Det kgl. Teater, hvor Galeotti blev hendes Lærer. Kvik som hun var, blev en Del mindre Partier og Børneroller hende betroet, og 15. April 1799 havde hun som Ingenuen Emmy i »Falsk Undseelse« sin egentlige Debut, der snart førte andre Opgaver med sig. Hun var velskabt, skalkagtig, fuld af livsglad Munterhed med smaa spillende Øjne og kulsort Haar; ældre Teatergængere mindedes Caroline Walter, naar de saa hende, men Sødmen var hos J. S. omsat til et drilsk Tonefald. Hun blev ikke alene de skælmske Elskerinders og slagfærdige Kammerpigers Fremstillende, men ejede ogsaa Alvor, Følelse og barok Fantasi i sin Kunst. Hendes ejendommelige Egenskaber kom til Udtryk f. Eks. i Titelrollen i »Den Døvstumme«, hvor hun virkede baade rørende og ophøjet, men det var især hendes friske Naturlighed, noget usnobbet og ligetil i Tone og Fremtræden, der gjorde hende til en af Publikums Yndlinge. Et lyst og lykkeligt Kunstnerliv syntes at være hende beskaaret, da hun pludselig brød af, kun 26 Aar gammel, fordi hun »ikke mere følte den Lyst til sit Kald, der saa nødvendigen udfordres til dets Opfyldelse«. Bag denne Beslutning laa en Skilsmisse-Affære, under hvilken hun afstod sine tre Børn, men de nærmere Omstændigheder kendes ikke; 29. Maj 1807 tog hun Afsked i en af sine Glansroller, Inez i »Bonden som Dommer«, hvilket betød et stort Tab for Teatret.

Men fem Aar senere (1812) vendte hun tilbage og blev atter kgl. ansat. Hun havde da indgaaet nyt Ægteskab med en Rigmand, og økonomisk Trang betingede saaledes ikke hendes Beslutning. Men i Mellemtiden var hendes buttede Skikkelse blevet noget for svær til de pikant-naive Roller i et nu forglemt Repertoire, hvor hun havde haft sin Styrke. Hun genoptraadte i sin Debut-

rolle, vandt (1813) en stor Sejr som Beaumarchais' Susanne i »Figaros Giftermaal«, hvis sprudlende Vivacitet var typisk for hendes Evne, spillede Holbergs Vægelsindede og Columbine, og da hun var Spinetta i »Crispins Forvandlinger«, skrev Jens Baggesen, at siden Caroline Walters Dage »havde vor Skueplads næppe haft Mage til en saa pirrende naiv Fremstilling«. Modsætningen hertil, der viste Rækkevidden i hendes Begavelse, var Zigeunersken Birgitte i »Røverborgen«, som Baggesen kaldte »en kvindelig Caliban, hvis Grin forvandlede Scenen til et Milton'sk Helvede«. Han var sammen med J. K. Høst hendes Beundrer i Offentligheden; de kunde goutere hendes Vid paa og uden for Scenen, et sarkastisk Frisprog, hvormed hun frastødte mange, deriblandt de vekslende Direktører, især Jonas Collin og Rahbek, som til Gengæld begik det Misgreb ikke at tildele hende Opgaver inden for det ældre Rollefag, skønt hendes Madam Warberger i »Jægerne« (1821) røbede baade Komik og Følelse og pegede fremad mod de danske Mødre Nille og Morgiane, som hun aldrig kom til at spille. Hun optog Rollekampen paa en Maade, der ikke blev hendes Kunst til Gavn, idet hun forgrovede sit Spil for at vinde øjeblikkeligt Bifald, hvormed hun vilde besejre Direktionen og sine Konkurrenter, især Rahbeks »anden Olsen«, Birgitte Andersen. Men ved Anvendelsen af disse Midler maatte hun tabe, og ved Udgangen af Sæsonen 1829 indstillede Collin hende til Afsked med denne Motivering: »I sin Tid et ikke ubetydeligt Talent, nu ved sin skingrende Stemme og sit højst ugratiøse Spil aldeles ikke præsentabel paa Scenen«. Hun optraadte sidste Gang 8. Maj 1829 som Therese i »Den unge hidsige Kone«, kun 48 Aar gammel.

Hvad Phister fortalte P. Hansen om hende, er historisk set ikke værdifuldt. Derimod viser nogle personlige Erindringer, som Admiralinde Jacobson f. Larcher nedskrev, J. S. som en lunerig, godmodig, men letsindig Natur, der gerne hjalp sine Medmennesker, da hun levede i Overflod, og som bevarede sit Humør og Interessen for Teatret i Nedgangens Dage. — Hendes Søn, *Simon Martin S.* (1811—43) debuterede 1828 paa Det kgl. Teater, hvor han 1843 optraadte som Gæst; han var en i Norge meget yndet Skuespiller, men uden for Scenen en Galning, der tidligt brændte ud.

Baltazar Bang's Selvbiografi, 1867, S. 125 ff. P. Hansen: Den danske Skueplads, II, 1889—96. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder, I, 1911. Louise Jacobson: Gamle Minder, i Ill. Tid. 13. April 1913.

Robert Neiiendam.

Spithoff (Spithof) **Johannes** (Mønster, Hans), d. 1563, Professor. F. i Münster, d. 30. Dec. 1563 i Kbh. Forældre: Engelbert S. og N. N. Gift med Karine N. N., d. efter 1563.

J. S. forekommer første Gang i Danmark 1542, da han blev immatrikuleret ved Kbh.s Universitet. 1545 blev han her Magister og s. A. Professor pædagogicus. Da han imidlertid 1549 havde trolovet sig med en Kvinde af tvivlsomt Rygte, besluttede hans Kolleger at fjerne ham af deres Midte. Han drog derpaa til England, hvor han opnaaede en anset Stilling som Lærer for Edvard VI.s Søster, den senere Dronning Elisabeth. Forfølgelserne af Protestanterne under Maria den Blodige tvang dog J. S. til igen at forlade England og vende tilbage til Danmark. Her synes nu Uvillien mod ham at have fortaget sig, og han blev igen Professor, først 1554 i Græsk og 1557 i Fysik. Da han var en Mand, der var vant til at færdes i den store Verden, er det forstaaeligt, at Frederik II. kunde benytte ham som diplomatisk Udsending. Næsten hele Aaret 1559 var han saaledes udenrigs i Kongens Tjeneste, idet han navnlig opholdt sig i England i Anledning af Frederik II.s (forgæves) Frieri til Dronning Elisabeth. Efter sin Hjemkomst blev J. S. 1560 belønnet med et Kanonikat i Roskilde. Da han senere ønskede at blive Professor i Medicin, tog han 1563 den medicinske Baccalaureusgrad, men døde kort efter. J. S. berømmes stærkt af flere samtidige for sine solide Kundskaber især i Latin og Græsk. Som Forfatter er han kun optraadt med en latinsk Mindetale over Professor Jacob Bording (1562). Det er et smukt afrundet Arbejde, der forsøger at tegne et virkeligt psykologisk Helhedsbillede af den afdøde, og det har ikke ringe Kildeværdi ved de Førstehaandsoplysninger, Forfatteren ser sig i Stand til at meddele ikke blot om Bording selv, men ogsaa om den lærde Samtid baade hjemme og ude. Nævnes maa endvidere, at der fra J. S.s anden Englandsrejse findes bevaret en Række interessante Breve. Mærkelige er bl. a. heri hans Udtalelser om Vigtigheden af at tilvejebringe en nationalt præget Historieskrivning særlig som Modvægt mod Svenskeren Johannes Magnus' Angreb paa Danmark.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, I, 1868—69, S. 599—603; II, 1869—72, S. 753 f. Kirkehist. Saml., I, 1849—52, S. 240; 2. Rk., III, 1864—66, S. 505; IV, 1867—68, S. 249. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, 1931, S. 87 f., 220 f.

Bjørn Kornerup.

Splitaf, Jakob, d. 1345, Biskop. D. 2. Febr. 1345 i Ribe. J. S. erhvervede Magistergraden i Udlandet og var fra 1327

til sin Død Biskop i Ribe. Som Biskop sluttede han sig til den vaagnende nationale Opposition mod Grev Gerhards Formynderregering; i Klagesangen af 1329 berømmes han og Biskop Svend af Aarhus som de eneste gode Danske inden for Bispe- og Stormandskredsen, og han har vel haft en betydelig Andel i de jyske Forsøg paa at fordrive Grev Gerhard fra Sønderjylland. Efter Nederlaget ved Gottorp 16. April 1329 ses J. S. ikke yderligere at have spillet nogen politisk Rolle.

J. F. Kinch: Ribe Bys Historie, I, 1869, S. 169 ff., 188 f. E. Arup: Kritisk Vurdering af Klagedigtet af 1329 i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1926, S. 33 f.

Adam Afzelius.

Sponeck, Sponeck. Den 1701 i rigsgrevelig Stand ophøjede Slægt S., der har Navn efter sin ved Breisach liggende Besiddelse, føres tilbage til kejserlig Høvedsmand Balthasar v. Hedwiger (d. 1570), der af Familietraditionen hævdes at være af schlesisk Uradel; hans Sønnesøns Søn Johann Georg v. Hedwiger (1620—81 el. 82) var Fader til nedenn. General, Rigsgreve Georg Wilhelm v. Hedwiger S. (1672—1740), hvis Sønnesøn Oberstløjtnant, Rigsgreve Georg Wilhelm S. (1741—1801) var Fader til Major, Rigsgreve Georg Wilhelm S. (1789—1854) — fra hvem Slægtens yngre nulevende Linie stammer — og til nedenn. Stiftamtmand, Kammerherre, Rigsgreve Marcus Sabinus Wilhelm S. (1787—1874); dennes Søn nedenn. Finansminister, Rigsgreve Wilhelm Carl Eppingen S. (1815—88) var Fader til ligeledes nedenn. Diplomat, Rigsgreve Frederik Wilhelm S. (1842—1921) og til Rigsgrevinde Elisabeth Susanne Sophie S. (1846—1905), der var gift med Skolemanden, Professor Jean Frédéric Guillaume Émile Pio (1833—84, s. d.). De agnatiske Descendenter af ovenn. General Rigsgreve Georg Wilhelm v. Hedwiger S. (1672—1740) erholdt 1889 Anerkendelse som dansk Adel.

Danmarks Adels Aarvog, XXXIII, 1916, S. 476—84; XLVI, 1929, II, S. 310.

Albert Fabritius.

Sponeck (Sponeck), Georg Wilhelm v. Hedwiger, Rigsgreve, 1672—1740, Officer. F. 17. April 1672 i Schlesien, d. 3. (2.?) Sept. 1740 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Fhv. Kaptajn Johann Georg v. Hedwiger til Goltzdorf (1620—81 el. 82, gift 1° 1649 med Catharina Close) og Anna Rosina v. Pogrell (1641—1700). Gift 1698 med Anna Sophia Bojanowa v. Bojanowsky, d. 29. April 1733 i Kbh. (Garn.), D. af Johann Achatz v. B. til Polnisch-Ellguth i Schlesien.

Indtil 1699 tjente S. i den kejserslige Hær, fra 1702 i det danske Hjælpekorps i Flandern, blev n. A. Sekondoberstløjtnant i Infanteriet, 1708 Premieroberstløjtnant og kar. Oberst, n. A. haardt saaret ved Malplaquet. Efter Slaget ved Helsingborg 1710 blev han kaldt til Danmark, blev Oberst og Regimentschef, 1711 Brigadér, kommanderede med største Bravur fire Batailloner i det ulykkelige Slag ved Gadebusch 1712, blev 1715 Generalmajor, deltog s. A. i Stralsunds Belejring og blev haardt saaret ved Rügens Erobring. Under Karl XII.s Indfald i Norge 1716 udmærkede han sig saaledes ved Moss, at Admiral Gabel indstillede ham til stort Springavance-ment, og s. A. blev han Generalløjtnant. 1717 blev Gabel Overkrigssekretær for Hær og Flaade og udarbejdede sammen med S. Felttogsplan for 1718, men Overgeneralen, Jobst v. Scholten, fandt den for dilettantmæssig, og den blev henlagt. S. A. blev S. imidlertid selv sendt op til Norge som næstkommanderende — vistnok med den Bagtanke, at han skulde være den egentlig kommanderende. Han satte ogsaa Skræk og Fart i baade Officerer og menige deroppe, men kritiserede samtidig hensynsløst og overdrevet Overgeneralens, den mange Aar ældre B. H. Lützows, Anordninger i direkte Rapporter til Vennen Gabel. Da Karl XII. 1718 atter angreb Norge, skulde S. med et stærkt Korps forsvare den sydøstligste Del af Landet og var i Begyndelsen ret fortrøstningsfuld, indtil han 14. Nov. i Krigsraad i Frederiksstad meddelte sine Underførere, at en betydelig, fjendtlig Styrke var gaaet over Grænsen Nord for Korpsets Opstilling, og at han agtede at opgive Grænsen og gaa helt tilbage bag Glommen, hvis Fjenden gik over til alvorligt Angreb. To Dage senere fik han en løs Efterretning om, at den fjendtlige Styrke nu stod i Ryggen paa Korpsset, hvorpaa han straks, uden at afvente eller indhente sikre Oplysninger og uden at være angrebet, den følgende Nat rømmede sine Stillinger. Paa Lützows skarpe Protest nøjedes Myndighederne i Kbh. med at lade en Kommission undersøge Grundene til det daarlige Forhold mellem de to Generaler, hvorpaa Kongen tildelte S. en kun alt for vel fortjent Tilrettevisning. I Norge derimod virkede Tilbagetoget meget nedslaaende. For 1719 havde Kong Frederik bestemt, at han selv sammen med Gabel vilde lede det afgørende Felttog, og da Forsøgene paa at faa en høj uden- eller indenlandsk General som Raadgiver derved var strandet, nøjedes de to Mænd med at benytte Lützow med S. som næstkommanderende, idet Gabels og S.s Plan fra 1717 skulde lægges til Grund. Felttoget kom dog ikke ud over den første vage Begyndelse. 1720 havde S. faktisk Kommandoen over den norske Hær, indtil han Efteraaret s. A. blev

Kommandant i Kbh. I denne Stilling, som han besad til sin Død, var han yderst pligtopfyldende, meget virksom, personlig bestandig paa Færde, meget skrivende og jævnlig i Konflikt med Magistraten. Man har bebrejdet ham, at han ved den store Brand fra 20. Okt. 1728 om Natten holdt Vesterport lukket for at hindre de hvervede Soldater i at desertere og derved i nogen Grad lagde Hindringer i Vejen for Slukningsforanstaltningerne. 1734 fik han Tilbud om Kommandoen over Hjelpekorpsen til Kejseren, men General Mørner kom ham i Forkøbet. Til Gengæld udnævntes han s. A. til General af Infanteriet. — S. var personlig modig, havde været en paalidelig, resolut Underfører, var grundigt kendt med Reglementer og Bestemmelser og nidkær i at fordre dem efterlevet. Han lærte aldrig Dansk, og hans almindelige Kundskaber var meget begrænsede. — Kammerherre 1716. Gehejmekonferensraad 1731. — Hv. R. 1717. Bl. R. 1739. — Maleri, formentlig af J. S. du Wahl, i Familieej.

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 477. Bidrag til den store nordiske Krigs Hist., udg. af Generalstaben, III, 1906; IV, 1910; VII—X, 1922—34. Danmark-Norges Deltagelse i den store nord. Krig, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1935, S. 286 f., 296—300. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, VIII, 1887. Historiske Meddelelser om Kbh., I, 1907—08; IV, 1913. Dsk. Saml., 1. Rk., II, 1866—67. Personalthist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924. C. J. Anker: Biogr. data om norske generalspersoner, 1885. C. Bruun: Kjøbenhavn, II, 1890, S. 588, 592.

Rockstroh (H. W. Harbou).

Sponneck, Marcus Sabinus Wilhelm, Rigs greve, 1787—1874, Stiftamtmand. F. 22. Maj 1787 i Kbh. (Garn.), d. 31. Juli 1874 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kaptajn, senere Oberstløjtnant Rigs greve Georg Wilhelm S. (1741—1801) og Hilleborg v. Eppingen (1758—1822). Gift 30. April 1814 i Roskilde med Susanne Christine Trojel, f. 22. Okt. 1791 paa Annebjerggaard, d. 15. Sept. 1880 i Kbh. (Garn.), D. af cand. theol., kgl. Godsinspektør Frantz Vilhelm T. til Annebjerggaard (1746—1819) og Christine Margrethe Hansen (1763—1816).

S. blev Student 1804 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. jur. 1808. For at opnaa et bedre Resultat indstillede han sig paa ny 1812. Han deltog aktivt i Forsvaret af Kbh. mod Englænderne 1807 og udnævntes n. A. til Løjtnant i det danske Livregiment. 1814 slog han ind paa den juridiske Embedsbane, idet han blev udnævnt til Byfoged i Ringkøbing. Indtil 1820 var han desuden Herredsfoged i Bølling-Nørre, derefter i Ulfborg-Hind Herreder. 1826 avancerede han til Amtmand over Skanderborg Amt, men

forflyttedes allerede 1828 til Ribe som Stiftamtmand over Ribe Stift og Amtmand over Ribe Amt, en Stilling, han bevarede indtil 1852. I de Aar, han virkede i Ribe, vandt han Befolkningens absolutte Tillid og Hengivenhed ved sin jævne og fordringsløse Færden mellem dem, og Regeringen værdsatte hans energiske og dygtige Administration. Det blev af Betydning for Skovtilstanden i hele Jylland, at han kort efter sin Tiltrædelse af Amtmands-embedet henledte Rentekammerets Opmærksomhed paa, at der i Amtet foregik omfattende Skovødelæggelser paa Trods af Bestemmelserne i Skovforordningen af 1805, idet dette førte til Iværksættelse af en rationel Skovinspektion, hvorved det lykkedes at redde de endnu resterende jyske Bønderskove fra total Tilintetgørelse. — 1836 mødte S. i Viborg Stænderforsamling som kongevalgt Medlem, og han tog aktivt Del i Forhandlingerne. Den store Told- og Konsumtionssag optog ham levende, og han interesserede sig endvidere for det kommunale Fattigvæsen og Almueskoleundervisningen. Da han vægrede sig ved at efterkomme den preussiske General Wrangels Krigsudskrivninger i For-aaret 1848, blev han ved Nattetid arresteret i sit Hus i Ribe og ført til Kolding som Fange. Han slap dog hurtigt fri igen og røgtede i den følgende Tid med stor Energi og ikke uden Held den Befolkningens Tarv, som han var sat til at virke iblandt. Regeringens Anerkendelse af hans store Dygtighed viste sig ved de forskellige Tillidshverv, der blev ham tilbudt. Straks efter Oprøret 1848 overdrog man ham sammen med C. L. Kirstein Regeringen i Slesvig, og han fik ligeledes tilbudt Stillingen som dansk Medlem af den blandede Regeringskommission, et Hverv, han dog frabad sig. 1851 udnævntes han til Medlem af Notabelforsamlingen i Flensborg. Da han paa Grund af svækket Syn søgte sin Afsked, modtog han den med Kongens udtrykkelige Paaskønnelse af hans lange og for-tjenstfulde Embedsvirksomhed.

Kammerjunker 1814. Kammerherre 1840. — R. 1829. DM. 1841. K. 1843. S.K. 1847. — Maleri af G. Saloman 1843 (Ribe Raadhus); Kopi derefter af C. C. Andersen (Familieeje). Lito-grafi fra C. M. Tegner.

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 479. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830—48, I—II, 1931—34. Harald Jørgensen: Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarh., 1940, S. 64 f. Fra Ribe Amt, 1911, S. 192—216.

Harald Jørgensen (G. Kringelbach).

Sponneck, Wilhelm Carl Eppingen, Rigs greve, 1815—88, Politiker. F. 16. Febr. 1815 i Ringkøbing, d. 29. Febr. 1888 i Hellerup, begr. i Gentoft. Forældre: Herredsfoged, senere Stiftamtmand, Rigs greve Wilhelm S. (s. d.) og Hustru. Gift 17. Juni 1841 i Kbh. (Frue) med Annette Sigfride Lowzow, f. 4. Juni 1818 i Kbh. (Petri), d. 28. Maj 1883 i Hellerup, D. af Stiftamtmand, senere Justitiarius i Højesteret, Gehejmekonferensraad Frederik L. (1788—1869, gift 1° 1813 med Juliane Marie Bech, 1788—1813, 3° 1829 med Charlotte Sophie v. Blücher, 1804—94) og Elisabeth Ida Mariane Brockenhuus (1798—1827).

S. blev Student 1832 fra Sorø og cand. jur. 1836, hvorefter han 1838 blev Auskultant i Generaltoldkammerkollegiet. I de følgende to Aar foretog han en Rejse til Frankrig og Tyskland for at studere Økonomi. Paa Grundlag af de Optegnelser, han gjorde paa Rejsen, udgav han 1840 i to Bind »Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed«, et omfattende og indgaaende Værk, der fik grundlæggende Betydning for Studiet af Toldspørgsmaal her hjemme og endnu har Værdi. Skrevet ud fra et bestemt Frihandelssynspunkt skaffede dette Arbejde i en ung Alder S. Anseelse for Viden og Skarpsyn. Han avancerede hurtigt ad Embedsstigen, blev 1840 konst. Kammersekretær, n. A. Kommitteret i Generaltoldkammeret og 1843 Deputeret i samme Kollegium og Chef for dets 1. Sektion, der omfattede Kongerigets Toldvæsen. I denne Egenskab havde han væsentlig Del i Udarbejdelsen af Regeringens Toldlovsforslag 1846, der førte til ny Nedsættelse af Beskyttelsen, og han blev tilforordnet den kgl. Kommissær ved Stænderforsamlingerne i Roskilde og Viborg for at være Regeringens Ordfører i denne Sag.

Da Statsomvæltningen indtraadte et Par Aar efter, var S. i forreste Række blandt dem, der kunde ventes at faa en Leders Plads. Han var en glimrende begavet Teoretiker og forbandt med den gamle Embedsskoles Træning hensynsløs Villie og Fordomsfrihed. Som Bindeled mellem Enevælden og en ny Embedsstand var han ypperlig egnet. Egentlig Politiker var han derimod ikke, for saa vidt som han manglede dybt rodfæstet Overbevisning. Nogen Samfølelse med bredere Lag i Folket ejede han ikke, og hans Stilling til afgørende politiske Spørgsmaal var i Tidens Løb mærkelig svingende. Umiddelbart før Martsdagene hørte han til den saakaldte Fønixklub, der væsentlig bestod af konservative Helstatsmænd og bl. a. talte Mænd som David, P. G. Bang, Bluhme, F. M. Knuth og K. Ph. Francke. Man var i denne Kreds ikke uvilligt stemt over for en friere Forfatningsordning, men man vilde

bevare Forbindelsen med Holsten, og man betegnede de liberale Føreres Krav som Vanvid. Da C. E. Bardenfleth efter Casinomødet fik Opfordring til at danne et nyt Ministerium, henvendte han sig til S. og Francke, men Forhandlingerne førte ikke til Resultat. S. skulde være Finansminister eller — efter Tschernings Forslag — Krigsminister, men baade han og Francke var meget utilbøjelige til at indtræde sammen med Monrad, og det viste sig umuligt at enes om en Minister for Hertugdømmerne.

Efter Martsministeriets Dannelse var S. imidlertid stadig blandt dem, hvis Navn laa i Luften, og han syntes i Udvikling i liberal Retning. Han blev udnævnt til Regeringens Kommissær ved de to sidste Stænderforsamlinger, hvor bl. a. Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling blev drøftet, og han indlagde sig her Fortjeneste ved sin Klarhed og Forhandlingsdygtighed. Ved Samlingens Ophør anerkendte J. F. Schouw ham for den »højest liberale Aand«, der havde præget hans Optræden.

Okt. 1848 blev S. kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, men indtraadte allerede 16. Nov. s. A. som Finansminister i Novemberministeriet. Han beholdt Portefeullen i Juliministeriet og i Ministerierne Bluhme og Ørsted indtil 12. Dec. 1854, og han indlagde sig overordentlige Fortjenester af Finanstyrelsen, ligesom hans Indflydelse paa den almindelige Politik til Tider var meget stor. Som Finansminister havde han den vældige Opgave at fastlægge et Statsbudget og sammen med Repræsentationen trække Linierne for dets Behandling. Selv om det maa siges, at han først efterhaanden vandt fuld Sikkerhed og Overblik, og skønt han med sin utvivlsomt fremragende parlamentariske Evne ingenlunde altid var sejrrig i Debatten f. Eks. med David, bør der tillægges ham stor Del i Skabelsen af en bærekraftig Tradition.

I den almindelige Politik var S.s Stilling stærkt skiftende. Oprindelig Helstatsmand grebes han 1848 af Ejdertanken, men accepterede siden, dog ret lunkent, Madvigs og Clausens Interesse for Slesvigs Deling. Da der fra Efteraaret 1850 viste sig Udsigt til at bevare Hertugdømmet udelt, opgav han denne Tanke og kæmpede paa ny for Ejderstaten, bl. a. ved 15. Sept. 1850 at gennemføre Loven om Ophævelse af Toldgrænsen ved Kongeaaen. Sammen med Clausen udarbejdede han Notabelprojektet, der betegnede en noget kunstig Mægling mellem Ejder- og Helstat, og Jan. 1851 foretog han efter Reedtz' Forslag en Rejse til Berlin og Wien for at forhandle med de to tyske Stormagter om Slesvigs fremtidige Stilling. Han fik ved denne Lejlighed et stærkt Indtryk af den

Mistillid, hvormed de ledende Kredse sydpaa betragtede de nationalliberale Politikere, og han vendte hjem med den Overbevisning, at Notabelprojektet eller en lignende Ordning ikke lod sig gennemføre. Han sluttede sig paa ny tæt til Helstaten og var i Ministerierne Bluhme og Ørsted en af de ledende i Kampen for denne og for den kongelige Enevælde i Fællessagerne. Han førte an i Striden med de Nationalliberale, i de første Samlinger med Støtte af Bondevennerne, hvem han i disse Aar stod nær, senere som Repræsentant for Ministeriets autokratiske Politik, rettet mod Rigsdagen som Helhed. Han gennemførte Ophævelsen af Toldgrænsen ved Ejderen 1853 og udstedte Maj s. A. den første provisoriske Finanslov. Hans Udkast til den absolutistiske Forordning af 26. Juli 1854 blev det sejrende, og han blev Regeringens Kommissær ved de første Forhandlinger med det foreløbige Rigsraad, 3: de kongevalgte Medlemmer. Han var i disse Aar Regeringens mest hadede Mand og spottedes for sin Adelsstolthed og sin Fraterniseren med Bondevennerne. I Virkeligheden laa en Politik som den Ørsted'ske S. nærmere end Novemberministeriets. Han havde aldrig følt nogen ægte Glæde over Begivenhederne 1848—49, han var en ganske udoktrinær Administrator, han havde et skarpt Blik for Realiteter, og Staten var ham altid mere end Folket, Magtspørgsmaalet vigtigere end Ideerne.

Som Finansminister var han frodig og haandfast og har sat dybe Spor i vor Lovgivning. Inden for Toldvæsenet gennemførtes — foruden de foran omtalte Grænseændringer — Afskaffelse af Konsumtions- og Formalingsafgifterne og en Revision af Tariffen i frihandlende Retning. Som Skattepolitiker var S. allerede tidligt Tilhænger af en progressiv Indkomstskat. Han lagde det progressive Princip til Grund ved Krigsskatte lovene 1850—51, og han søgte samtidig forgæves at gennemføre en Indkomstskat efter engelsk Mønster, hvorved Begyndelsen gjordes til en Bevægelse, som fik sin foreløbige Afslutning 1903. En Del ældre Skatter samledes i en Land- og Ligningsskat, Tallotteriet ophævedes 1850, og Frimærkesystemet indførtes 1851. S. A. gaves Pensionsloven, og senere fulgte flere Lønningslove for Embedsmænd, hvorved Sportellønning afløstes af fast Løn. 1848 oprettedes Statsboghoderiet. Haand i Haand med Lovværket gik en fast og nøjeregnende Administration, der lagde de forskellige Finansgrene i sikre Rammer.

Det var et Udtryk for den store Tillid, S. nød som Finansadministrator, at hans Efterfølger og politiske Modstander C. G. Andræ Dec. 1854 kort efter hans Afgang som Minister udnævnte ham til Generaltolddirektør, et nyoprettet Embede med meget udstrakt

Myndighed. Han beholdt denne Stilling til Juni 1863 og styrede saaledes i forskellige Egenskaber det danske Toldvæsen i næsten tyve Aar. Han ledede Etaten med fast Haand, gjorde sig mere frygtet end afholdt, men blev ved sin ubarmhjertige Retfærdighed og sin Evne til at finde delvise Kræfter af grundlæggende Betydning for dansk Toldadministration.

Politisk stod han stadig i skarp Opposition til de nationalliberale Ministerier. 1859 udgav han Pjecen »Den holstenske Stænderforsamling og Forfatningssagen«, hvori han støttede de holstenske Krav om Selvstændighed og erklærede »Absolutismen i Fællessagerne for et nødvendigt og naturligt Provisorium«. Nogen større Betydning fik denne Pjece ikke; den blev voldsomt angrebet fra nationalliberal Side. S.s Stilling mellem de politiske Partier var i disse Aar i det hele vanskelig; man anerkendte hans usædvanlige saglige Dygtighed, men mistroede ham som Taktiker.

Derimod høstede S. Ære for sit Arbejde med Udkast til nye Toldlove 1857 og 1862; det sidste blev til Toldloven af 4. Juli 1863, der gjaldt til 1908. S. blev for sit Arbejde for Frihandelen udnævnt til Æresmedlem af den engelske Cobden-Klub.

Sept. 1863 sendtes S. til Grækenland sammen med den danske Prins Vilhelm, der var valgt til græsk Konge (se Georg I.). Stillingen som Kongens politiske Raadgiver var vanskelig, S. blev som Udlænding ildeset, og hans selvsikre Optræden stødte an. Han blev dog paa sin Post til sidst i 1865, da hans Mission kunde anses for endt, og han efter en Overenskomst mellem Kong Georg og de græske Partier vendte tilbage til Danmark.

S. havde saaledes ikke været i Landet under Begivenhederne 1863—64. Det er sandsynligt, at han, om han havde været her, vilde have overtaget Dannelsen af en Regering i Stedet for Monrad. Da han nu kom tilbage i Begyndelsen af 1866, var Partierne midt i Grundlovskampen, og der knyttedes talrige Kombinationer til hans ansete politiske Navn. Sidst i Aug. opfordrede Grev C. E. Frijs ham til at indtræde i hans Ministerium som Krigs- og Marine-minister med Ekspektance paa Konsejlspræsidiat, men S., der ikke nærede megen Tillid til Frijs, afslog Tilbudet. S. A. valgtes han til Folketinget i Aalborg og repræsenterede Kredsen til 1869, men kom ikke til at spille nogen fremtrædende Rolle. Han nævnedes oftere som Led i Ministerkombinationer med Hall og Ungdomsvennen H. Carlsen, og da Kongen 1867 kom i Konflikt med Krigsminister Raasløff paa et personligt Spørgsmaal, opfordrede han S. til at overtage Dannelsen af en Regering, hvad denne lovede; det kom dog forinden til en Udsoning mellem Kongen og

Raasløff. Efter 1869 stod S. uden for Politik. Han billigede ikke Provisorierne og Kbh.s Befæstning, og han afslog at lade sig opstille til Rigsdagen af Højre.

Uden for Politik havde han vigtige Hverv. 1866 blev han Medlem af og 1871 Formand for Kontrolkomiteen for de sjællandske Jernbaner, og 1868 blev han Nationalbankdirektør og indtraadte i Bestyrelsen for Det store nordiske Telegrafelskab. Disse Stillingen opgav han, da han 1873 blev Direktør for den nystiftede Handelsbank, hvad han vedblev at være til sin Død. Derimod beholdt han Formandsposten i Forsikringsselskabet Danmarks Bestyrelsesraad, som han havde overtaget 1870. 1872 var han Formand for Møntkommissionen. Som Ejer af Heslegaard i Hellerup var han 1868—80 Medlem af Kbh.s Amdsraad, hvor han øvede stor Indflydelse; i en Aarrække var han Formand for Gentofte Sogneraad.

Kammerjunker 1837. Kammerherre 1846. Gehejmekonferensraad 1863. — R. 1843. DM. 1854. K. 1848. S.K. 1850. — Akvarel som Barn 1826, Maleri 1863, Maleri af P. S. Krøyer 1886 (alle i Familieeje). Kopi af sidstnævnte (Fr.borg). Skitse af P. S. Krøyer (Kunstmuseet). Tegning af J. V. Gertner 1850 (Fr.borg). Portrætteret paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (sst.). Litografi ca. 1850 af C. Steckmest efter Gertner. Træsnit 1863 efter Tegning af A. Dorph, af G. Pauli 1888 efter Krøyer og af C. Poulsen s. A. Litografisk Silhouet fra J. Hoffensberg ca. 1854. Portrætteret paa J. Thorsøes og R. Jensens Litografier af »Frederik VII. underskriver Grundloven«, paa »Krakilernes store kabalistiske Pyramide« 1852, paa »Triplealliancen« efter P. Skovgaards Tegning og paa »Statsskibet« efter sammes Tegning.

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 479 f. Ill. Tid. 30. Aug. 1863 og 11. Marts 1888. Hist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1867—69. H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie, 1877, S. 382 f., 391, 406. J. N. Madvig: Livserindringer, 1887, S. 95 ff., 146, 184 f., 196 ff., 347, 362 ff. M. H. Rosenørn: Løsrevne Blade af Livsminder, 1888, S. 73. Nationaløkon. Tidsskr., XXVI, s. A., S. 153—71. Tidsskr. f. Toldvæsen, VI, s. A., S. 107—10; XVII, 1899, S. 121—29. Danmark. Ill. Kalender, III, 1889, S. 30—46. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916. Poul Andræ: Gehejmekonferensraad C. G. Andræ, III, 1911, S. 255. Geheimeraadinde Andræs polit. Dagbøger, I—III, 1914—20. Maanedsskr. f. Toldvæsen, II, 1908, S. 62—68, 80—87, 96—103. Berl. Tid. 26. Febr. 1913. Fr. Bajer: Nordens, særlig Danmarks neutralitet under Krimkrigen, 1914. A. F. Kriegers Dagbøger, I—V, 1920—23, passim. Dsk. Mag., 6. Rk., IV, 1928. Albert Olsen: Studier over den danske Finanslov 1850—64, 1930. Flemming Dahl: C. G. Andræs Taler i Udvalg, I—II, 1933—34. Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning, 1938.

Poul Engelstoft (E. Elberling).

Sponneck, Frederik Wilhelm, Rigs greve, 1842—1921, Diplomat. F. 24. Marts 1842 i Kbh. (Trin.), d. 11. Juni 1921 paa Billesborg, begr. i Gentofte. Forældre: Deputeret, senere Minister, Gehejmekonferensraad, Rigs greve Wilhelm S. (s. d.) og Hustru. Gift 30. April 1886 i Nordrup ved Ringsted med senere Dekanese paa Vallø Komtesse Anna Sophie Margrethe Immanuella Brockenhuus-Schack, f. 20. Juli 1859 paa Giesegaard, d. 24. Nov. 1932 paa Vallø, D. af Greve Anthon Ludvig Knud Bille B.-S. (1823—92) og Helene Sophie Caroline Frederikke Lowzow (1832—1917).

S. blev Student 1861 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. jur. 1869, hvorefter han tiltraadte en Rejse til Tyskland. Ved Udbrudet af den tysk—franske Krig 1870 opholdt han sig i Heidelberg; han rejste til Frankrig og overværede i Metz den første Del af Krigen, hvorefter han tog Tjeneste i den franske Auxiliærhær, blev Kaptajn ved Staben af 18. Armékorps' Rytterdivision og deltog i Kampene ved Loire og ved Bourbakis Tog mod Øst. Det lykkedes ham at naa til Paris inden Bourbakis Sammenbrud, og han overværede der hele Kommunens Opstand. 1871 vendte han tilbage til Danmark, men blev s. A. Attaché i Paris, hvor han forblev til 1873, da han attachededes Grev Fr. Moltke ved hans Sendelse til Kong Oscar II.s Kroning i Stockholm og Trondhjem. 1880 blev han fungerende, 1883 virkelig Legationssekretær i London, 1884 i St. Petersborg, 1888 Ministerresident ad interim i Washington, 1889 Ministerresident og Generalkonsul sst., 1890 overordentlig Gesandt og befuldmægtiget Minister sst. 1893 blev han Gesandt i Wien og 1897 i Stockholm, hvor han forblev, til han 1912 tog sin Afsked. S. indlagde sig i London Fortjeneste af Ordningen af den danske Kvægingdførsel. 1892 afslog han Tilbudet om Stillingen som Guvernør over de dansk-vestindiske Øer. Han nød Anseelse som en klog og praktisk Diplomat, 1901 nævntes han i konservative Kredse som Konseilspræsidentemne, og i Foraaret 1910 erklærede han sig rede til at danne et Forretningsministerium efter Ministeriet Zahles forestaaende Afgang. — Hofjægermester 1886. Kammerherre 1897. Gehejmekonferensraad 1912. — R. 1882. DM. 1890. K.² 1892. K.¹ 1898. S.K. 1906. — Maleri af D. Kauffmann ca. 1900 (Familieejde).

Danmarks Adels Aarbog, XXXIII, 1916, S. 480.

Poul Engelstoft (C. Zytphen-Adeler).

Spormand, Peder, 1608—61, Professor. F. 28. Sept. 1608 i Helsingør, d. 21. Febr. 1661 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre:

Borgmester el. Raadmand Hans Pedersen S. og Margrethe Davidsdatter. Gift 1638 med Sybilla Walstorp.

Efter at have gaaet i Skole paa Herlufsholm og i Odense blev P. S. Student formodentlig 1626 og fandt i sin Studietid Optagelse i Professor Caspar Bartholins Hus. Siden studerede han et Par Aar i Rostock, senere i Wittenberg og efter et kortere Ophold i Hjemmet i Nederlandene, England og Skotland, hvor han havde Slægt, og til sidst i Frankrig og Italien. Han vendte derpaa tilbage over Ungarn og Tyskland til Danmark og blev ca. 1633 Hovmester for en Søn af Kansler Christen Friis under dennes Studieophold ved Sorø Akademi, hvorefter han 1635 blev Professor i Historie og Geografi ved Kbh.s Universitet. 1641 tog han Magistergraden, 1649—50 og 1655—56 fungerede han som Rector magnificus. Under Svenskekrigen 1658—60 fik han sin, ikke ringe, Del af Tidens Trængsler at føle, men han gav smukke Prøver paa sit menneskekærlige Sindelag ved endog ud over Evne at støtte nødlidende Slægtninge og andre. Med et mærkeligt Frisind tog han sig især af Mænd, der for deres Overbevisnings Skyld var kommet til at indtage en isoleret Stilling i Tiden, saaledes Jesper Kønnechen (s. d.), som han endog lod være Lærer for sine Børn, og den spanske Konvertit Antonio Sandoval, hvem han en Tid lang lod bo skjult i sit Hjem. — Som Universitetslærer var P. S. flittig og nidkær. Samtiden berømmede især hans usædvanlige Overblik over Kronologien og Geografien. Han var næsten mere hjemme paa Landkortet end nogen i sit eget Hus, hedder det. I Trykken foreligger fra hans Haand blot nogle Disputatser. Den første »Conclusiones XL« (1636) synes at vidne om en udpræget kritisk indstillet Forskeraand, i den næste om Geografiens Betydning (1647), for saa vidt et Programskrift, bryder han en Lanse for denne Videnskabs Værdi for andre Discipliner, medens et Par Disputatser fra hans senere Aar (1651, 1657) behandler specielle geografiske Emner. Han havde ogsaa paabegyndt Udgivelsen af en Frederik II.s Historie, men Arbejdet blev afbrudt paa Grund af Krigsforholdene. P. S. var Ejer af et ret stort, men noget broget sammensat Bibliotek, der solgtes ved Auktion 1662.

Kbh.s Universitets Programma funebre af 7. Marts 1661 over P. S. Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 334—37. Hist. Tidsskr., 2. Rk., VI, 1856, S. 551 f. Kirkehist. Saml., 2. Rk., III, 1864—66, S. 225, 260; 3. Rk., III, 1881—82, S. 664 f., 668 f., 676, 678; V, 1884—86, S. 276, 284—87; VI, 1887—89, S. 36, 570. Dsk. Magazin, 5. Rk., II, 1889—92, S. 325 f., 332; III, 1893—97, S. 284 f. Chr. Bruun: Ludvig Holberg som Lærer i Historie, 1872, S. 11 ff.

Bjørn Kornerup.

Sporon. Embedsmandsfamilien S. føres tilbage til Glarmester i Ringkøbing Nicolai Benjaminsen (d. 1689), hvis Søn Borger sst. Benjamin Nicolaisen S. (d. 1706) var Fader til Rektor i Køge, Professor, Mag. Nicolai S. (1699—1777); dennes Sønner var nedenn. Kabinetssekretær Benjamin Georg S. (1741—96) og Højesteretsassessor Friderich Gottlieb S. (1749—1811), der var Fader til nedenn. Kammeradvokat, Konferensraad Poul Egede S. (1795—1854). Kabinetssekretæren var Fader til Juliane Marie S. (1781—1837), der i Ægteskab med Justitsraad Frederik Christian Fiedler (1775—1829) havde Sønnen Fiskerieksperten Harald Valdemar Fiedler (1808—87, s. d.), og til Amtmand, Kammerherre Frederik S. (1783—1867), hvis Datter Margrethe Albertine Charlotte S. (1818—1903) ægtede sin Fætter Justitiarius, Konferensraad Frederik Julius Fiedler (1806—80); deres Søn er nedenn. Politiker Frederik S.-Fiedler (1861—1933). — Om Slægtens paastaaede franske Herkomst foreligger intet bevist.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 999 ff. Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 217—25. Jul. Bidstrup: Stamtavle over Familien Koefoed, 1886, S. 9 ff.

Albert Fabritius.

Sporon, Benjamin Georg, 1741—96, Embedsmand, Forfatter. F. 3. Juni 1741 i Køge, d. 23. Marts 1796 paa Koldinghus, begr. i Seest K. Forældre: Rektor, Mag., senere Professor Nicolai S. (1699—1777) og Elisabeth Kirstine Holmer (1713—82). Gift 3. Juni 1778 i Kbh. (Helligg.) med Beate Albertine Koefoed, f. 12. Maj 1755 i Kbh. (Trin.), D. af Krigsraad, Kasserer, senere Postdirektør, Konferensraad Hans K. (1720—96, gift 1° 1746 med Beate Albertine Wodroff, 1728—47) og Christence Bentzen (1729—1807).

S. blev Student 1756 fra Køge og tog teologisk Eksamen 1763, boede 1760—65 paa Valkendorfs Kollegium. 1765 blev han Decanus paa Kommunitetet, levede i øvrigt af at undervise og drev omfattende sproglige og æstetiske Studier. Han optraadte ogsaa som litterær Kritiker og udgav (anonymt) 1767—68 »Breve. I Anledning af Nye udkomne Skrifter«, et Angreb paa Jacob Baden, der i øvrigt senere blev hans Ven. Ogsaa paa andre Maader deltog S. i den litterære Debat, bl. a. under Pseudonymet Philokalus. Han skrev Salmer; en enkelt, »Paa sit Kors i Dødens Smerte« er stadig i Brug. — Paa Høegh-Guldbergs Anbefaling blev S. 1771 ansat som Hovmester for Dronning Juliane Maries og Arveprins Frederiks Pager, og 1773 rykkede han op i den ulige mere ansvarsfulde Post som Informator for Kronprins Frederik.

S. havde adskillige Egenskaber, der kvalificerede ham til dette Hverv: grundige Kundskaber i flere Videnskaber, sædelig Alvor og Pligtfølelse; han tog sig heller ikke Arbejdet let, og til Brug ved Undervisningen udarbejdede han baade en Verdenshistorie og en Danmarkshistorie samt en Lærebog i den kristelige Religions Hovedlærdomme, der 1779 blev trykt alene til Kronprinsens Brug og 1780 indførtes i Skolerne. S. var dertil, ligesom Guldberg, bunddansk. Alligevel gjorde han ikke ganske Fyldest; hans Væsen havde, hvad selv hans Venner maatte indrømme, noget frastødende ved sig, han var pedantisk i sit Foredrag, hans Tale var heller ikke altid, som den skulde være, og han formaaede ikke at vinde Prinsens Fortrolighed eller Hengivenhed. Men Guldbergs og hans Partis Tillid vandt han mere og mere, og da Kronprinsen 4. April 1784 blev konfirmeret, havde de raadende sørget for S.s Fremtid paa bedste Maade, idet han blev udnævnt til Kabinetsekretær hos Prinsen saa vel som til Gehejmekabinetsekretær og Chatolkasserer hos Kongen. Da imidlertid Prinsen ti Dage efter overraskede Hoffet med selv at gribe Regeringens Tøjler, maatte S. naturligvis dele Skæbne med den Guldberg'ske Regerings Mænd og blev afskediget. Man tilbød ham et Amtmandsembede, som han dog foreløbig ikke ønskede at modtage, hvorefter han med en Pension af 2000 Rdl. trak sig tilbage til Koldinghus, som efter hans Ønske var blevet ham anvist til Bolig. Her levede han en Aarrække som Privatmand, beskæftiget med Studier, især sproglige og juridiske. For en Mand med hans Dannelse og omfattende Interesser, der endog strakte sig til Digtekunst og Musik, kunde Tiden ikke falde lang. Efter at Hans de Hofman, som S. havde Løfte paa at succedere i Koldinghus Amt, var død, udnævntes han i Dec. 1793 til Amtmand. Med betydelig Dygtighed, Retfærdighed og utrættelig Taalmodighed i sit Forhold til Almuen styrede han sit Amt i lidt over to Aar til sin Død. S. var Medlem af det norske Videnskaberne Selskab og en Tid Præsident i Landhusholdningsselskabet. — Tit. Professor 1771. Etatsraad 1778. Konferensraad 1784. — Malerier af Jens Juel 1783 (Fr.borg); Stik derefter af Lahde 1807. Tegning af Thomas Bruun 1775. Mindetavle i Seest K.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: *Patriciske Slægter*, III, 1915, S. 217 f. *Hist. Tidsskr.*, 3. Rk., V, 1866—67 (se Registeret); 5. Rk., II, 1880—81, S. 360 f. P. Eliassen: *Historiske Strejftog i Kolding og Omegn*, 1923, S. 270—74.

G. L. Wad (*Povl Engilstoft**).

— I dansk *Sprogvidenskab* har S. sat sig et varigt Mindesmærke i sin *Synonymik*. Den udkom i seks Stykker (to Bind), til Dels i

flere Oplag, i Tidsrummet 1775—92 under Titlen: »Eenstydig danske Ords Bemærkelse, oplyst ved Betragtninger og Exempler«. En ny Udgave besørgedes af Ludvig Heiberg 1807. S.s Synonymik er et smukt og dygtigt Førstehaandsværk, der vidner saavel om Smag og Takt som om Flid og Skarpsindighed. Navnlig vidner den dog om Forfatterens sunde og ædruelige Syn paa Sproget. Han overgaas heri ikke af nogen. — Ikke blot for at beskrive det danske Sprog, men ogsaa for at gavne det udgav han sine Forsøg. Han saa i det fra Fædrene nedarvede Sprog en national Helligdom, der ved Omhu og Pleje skulde beriges og forskønnes og ved Uforstand og Forsømmelighed kunde forkvakles og lægges øde. Men han ansaa ikke alle sin Samtids Forsøg paa Forandringer for at være Forbedringer. Forandringer, der bundede i Vilkaarlighed (»digtede Bemærkelser«), var ham imod, og nye Paafund betragtede han som Særheder. Som Regel og Rettesnor anerkendte han kun gammel Hævd eller almindelig Brug. »Talebrug er ikke nogle sære Menneskers Egensindighed, ej heller nogle spidsfindige Filosofers eller forvildede Poeters vovede Brug af Ord og Talemaader: den Brug er det, som Mængden gør deraf, den Mængde, som Tingen, der skal betegnes, hører til.« — S.s Synonymik har udøvet en ikke ringe Indflydelse, og den er den Dag i Dag forbavsende lidt forældet.

P. K. Thorsen (Marius Kristensen).*

Sporon, Poul Egede, 1795—1854, Højesteretsadvokat. F. 30. Aug. 1795 i Virum, d. 29. Nov. 1854 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Højesteretsassessor, senere Etatsraad Frederik (Friderich) Gottlieb S. (1749—1811) og Karen Egede (1754—99, gift 1° 1772 med Hofprædikant, Præst ved Vajsenhuset Bendix Krøll, 1735—82). Gift 19. Juni 1819 i Kbh. (Holmens) med Søster Ane Kristiane Brorson, f. 28. Juni 1798 i Kbh. (Nic.), d. 1. Febr. 1845 sst. (Holmens), D. af Højesteretsadvokat, senere dommer, Professor, Konferensraad Christian B. (s. d.) og Hustru.

S. blev Student 1811 fra det Schouboeske Institut og tog 1815 juridisk Embedseksamen med den dengang meget sjældne Udmærkelse. Han havde allerede tidligt besluttet at hellige sig Sagførergerningen, og han afslog derfor et Tilbud om at overtage en Docentpost ved det nyoprettede Universitet i Kristiania. Efter usædvanlig kort Prøvetid blev han Overretsprokurator, og allerede 1819 udnævntes han til Højesteretsadvokat. 1830—38 var han tillige Søkrigsprokurator, 1836 konstitueredes han for et Aar som Kammeradvokat, til hvilken Stilling han udnævntes 1838. S. var en ypperlig juridisk Begavelse, i Besiddelse af et skarpt

Judicium og en usædvanlig Hukommelse. Ved disse Egenskaber og ved sin store Flid, sin sjældne Arbejdskraft og ualmindelige Veltalenhed og ved sine fine menneskelige Karakteregenskaber blev S. hurtig Sagførerstandens Førstemand, agtet og afholdt af Klienter og af Kolleger. S. har ved sit Virke meget stærkt bidraget til en almindelig Højnelse af Sagførerstandens Anseelse. En af hans mest kendte Sager er hans Defensorat (1835) for C. N. David i Anledning af nogle i Ugeskriftet »Fædrelandet« indeholdte Artikler med konstitutionel Tendens. 1834—38 var han Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, 1836—38 Repræsentantskabets Formand, 1838 Medlem af Kommissionen angaaende Landbrønderierne. — Justitsraad 1828. Etatsraad 1836. Konferensraad 1853. — R. 1840. DM. 1846. — Malerier bl. a. af C. W. Eckersberg 1820 (Familieeje).

H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869, 1935, S. 313 f. Juridisk Ugeskrift, 1855, S. 1—8. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i Danmark i det 19. Aarhundrede, 1928, S. 66, 74.

Erik Reitzel-Nielsen.

Sporon-Fiedler (ved Daaben uden Bindestreg; Navnet forbeholdt med Bindestreg 4. Okt. 1904), **Frederik**, 1861—1933, Politiker. F. 11. Marts 1861 paa Frbg., d. 6. Marts 1933 paa Nordskov ved Ringe, begr. i Gestelev. Forældre: Justitiarius i Hof- og Stadsretten, Etatsraad, senere Konferensraad Frederik Julius Fiedler (1806—80) og Margrethe Albertine Charlotte Sporon (1818—1903). Gift 6. Sept. 1889 i Kbh. (Frue) med Anna Sophie Holm, f. 6. Okt. 1866 i Kbh. (Frue), D. af Grosserer Johannes Michael H. (1835—1912, gift 2° 1901 med Rosalie (Rosa) Mathilde Theodora Holm, 1840—1907) og Rosalie Sophie Petronella Holm (1836—1900).

S.-F. uddannedes ved Landvæsenet. 1880—81 var han Forvalter paa Langeland, og efter at han havde gjort Tjeneste som Løjtnant i Artilleriet, tog han 1885 Landbrugskandidateksamen. 1886—87 var han Forvalter paa Hverringe. 1889—1901 havde han Bonderup ved Ringsted i Forpagtning, og 1900 købte han Nordskov ved Ringe, som han siden drev. — Politisk sluttede han sig til Højre, idet han dog fra første Færd tilhørte den Fløj af Partiet, der søgte Forhandling med Venstre. Han var saaledes efter Forliget 1894 af den Opfattelse, at Venstre burde have Repræsentanter i Regeringen. 1906 stillede han sig mod Christopher Krabbe i Kalundborg, 1909 og 1910 mod C. Th. Zahle i Ringsted. 1913 var han paa Nippet til at fortrænge Jørgen Frederiksen i Ærøskøbing, og

da denne n. A. udtraadte af Tinget, valgtes S.-F. ved Suppleringsvalget. Han genvalgtes i den nye Faaborg-Ærøskøbing-Kreds, til han 1924 undlod at søge Valg. — S.-F. gjorde sig ikke særlig gældende paa de »storpolitiske« Linier, men han var stadig en varm og ufortrøden Talsmand for Samarbejdet mellem de Konservative og Venstre. 1916 synes han oprindeligt at have delt den frikonservative Gruppens Standpunkt i Spørgsmaalet om Øsalget, men han fulgte dog Partifertallets Politik. 1919 støttede han Alex. Foss i dennes Modstand mod Asger Karstensens Anti-Trustlovsforslag. I øvrigt var det det saglige Udvalgsarbejde, der lagde Beslag paa ham, og her benyttedes han flittigt af Partiet, var 1920—22 Medlem af Finansudvalget. Han raadede over en ikke ringe Forhandlingsevne, og med sit usnobbede, joviale Væsen var han vellidt af baade Partifæller og Modstandere. Det var navnlig Landbospørgsmaal, han beskæftigede sig med, saaledes Kornloven (1916), Husmandsbrug (1916—17 og 1920—21), Bortsalg af Jord (1917—18) og Tyendelov (1917—18). Endnu efter sin Udtræden af Tinget tog han flittigt Del i det konservative Organisationsarbejde og i Partiets interne Drøftelser. — Ved Landmandsbankens Rekonstruktion 1923 blev han Medlem af Bankraadet og var det til 1928. — Jægermester 1901. Hofjægermester 1914. — R. 1921. DM. 1931. — Maleri af Brita Barnekow 1897 og Rødkridtstegning s. A. af samme (Familieje). Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923, Rigsdagen).

Berl. Tid. 7. Marts 1933.

P. Stavnstrup.

Spärck, Hakon Ragnar Gisiko, f. 1896, Zoolog. F. 5. Aug. 1896 i Hjørring. Forældre: Amtsforvalter Johan Albert S. (1840—1903) og Ida Emma Charlotta Gisiko (1859—1940). Gift 18. Sept. 1920 i Kbh. (b. v.) med Mette Sybille Wandall, f. 21. Aug. 1899 i Kbh., D. af Læge, senere Overlæge Johannes Severin W. (1862—1929) og Rigmor Wandall (f. 1877).

S. blev Student 1914 fra Sorø, var tidligt baade historisk og naturvidenskabeligt interesseret og virkede en Tid som Assistent ved Det kgl. Bibliotek, samtidig med at han studerede Naturhistorie. 1919 blev han mag. scient. i Zoologi; allerede et Par Aar før var han blevet knyttet til Zoologisk Museum, hvor han 1921 blev Amanuensis ved 2. Afd. (Bløddyr). En fra Studentertiden stammende Interesse for Havbiologi førte til, at han 1919 tillige blev Medarbejder ved Dansk biologisk Station, hvor han særlig specialiserede sig i Limfjordens Biologi; om Østersen handlede hans Disputats 1925 (trykt 1924) og en Række senere Afhandlinger (II—XI,

1927—35); baade disse og Disputatsen fremkom i den biologiske Stations Beretninger og gav nye Oplysninger om Østersens Levevis og Afhængighed af de omgivende Naturforhold. Ogsaa med Ferskvandsbiologi beskæftigede han sig, bl. a. under flere Ophold ved Universitetets ferskvandsbiologiske Laboratorium, og her blev Myggelarverne hans Speciale, behandlet bl. a. i »Beiträge zur Kenntniss der Chironomidenmetamorphose« (I—IV, 1922—23). Men S. har i øvrigt følt sig tiltrukket af mange andre biologiske Problemer og har efterhaanden spredt sig over vidtstrakte Felter af sit Fag og offentliggjort et stort Antal Smaaafhandlinger i Tidsskrifter. Sammen med Ad. S. Jensen udgav han 1934 Bindet om Saltvandmuslinger i Serien »Danmarks Fauna« (XL), og 1937 blev han efter Konkurrence Jensens Efterfølger som Professor ved Universitetet i Zoologi. 1940 skildrede han i et Universitetsprogram den danske Dyreverdens Indvandringshistorie og geografiske Forhold. For sin historiske Interesse og Viden har S. givet Udtryk i en Bog om Havets Udforskning (1924, i Samleværket »Det 19. Aarhundrede«) og i Jubilæumsskriftet »Dansk Naturhistorisk Forening i København 1833—1933« (1933). Med sin Alsidighed og livlige Fremstillingsform har han let ved at popularisere sit Fag, hvilket han har gjort saavel i talrige Foredrag som ved Tidsskriftbidrag og især i det værdifulde Værk »Nordens Dyreverden« (1928). Hans Navn er desuden blevet kendt i Offentligheden gennem hans energiske Agitation for en ny Bygning til Zoologisk Muscum paa Nørre Fælled og gennem hans Deltagelse i Naturfredningsbestræbelserne (Medlem af Naturfredningsraadet og Reservatraadet). I det naturvidenskabelige Foreningsliv deltager han ivrigt, og et betydeligt Arbejde har han især ofret Dansk naturhistorisk Forening, hvor han har været Sekretær fra 1918 og var Formand 1934—40. Han redigerede 1933—36 paa Grundlag af A. C. Johansens Forarbejder Samleværket »Ringkøbing Fjords Naturhistorie« og er bl. a. Redaktør af »Zoology of the Faroes«. — F.M.S. 1935.

Universitetets Festskrift Nov. 1925, S. 101 f. Gads dsk. Mag., XXXI, 1937, S. 452—59.

Svend Dahl.

Stach, Matthäus, 1711—87, Missionær. F. 4. Marts 1711 i Mankendorf i Mähren, d. 21. Dec. 1787 i Bethabara, Wachau, North Carolina, begr. sst. Forældre: Husmand Christian S. (1678—1732) og Marianne Münster (d. 1718). Gift 4. Febr. 1741 i Herrnhag med Rosina Stach, f. 31. Dec. 1723 i Oberschlesien, d. 22. Marts

1800 i Friedberg, Wachau, D. af Fisker Wenzel S. (d. ca. 1728) og Elisabeth (ca. 1693—1743).

S.s Familie hørte til de af Lutherdommen paavirkede »Mähriske Brødre«. 1728 udvandrede han til Herrnhut, og 1730 fulgte hans Fader efter. 1731 meldte han sig til Tjeneste for den paatænkte Brødremission i Grønland, og 1733 blev han udsendt sammen med sin Fætter Christian S. og Christian David. Rejsen gik over Kbh., hvor de blev vel modtaget af de vakte Kredse, som Grev Zinzendorf var kommet i Forbindelse med under sit Ophold 1731 ved Christian VI.s Kroningsfest. 10. April 1733 sejlede de fra Kbh., og 20. Maj landede de i Grønland. Her anlagde de Missionsstationen Neu Herrnhut i Nærheden af Godthaab. Forskellen mellem »Brødrene« Pietisme og Hans Egedes lutherske Ortodoksi hindrede det paatænkte Samarbejde; men Egede vedblev at vise dem Venlighed, hjalp dem med Sproget, der faldt de ulærde Almuesmænd usigelig vanskeligt, forstrakte dem med Proviant, naar de led Nød, og besøgte dem, naar de var syge. Ogsaa mellem Brødrene indbyrdes var der Stridigheder. I Begyndelsen syntes Grønlænderne uimodtagelige for deres Forkyndelse, men 1739 kunde S. døbe de første fire, og dermed begyndte Missionen at gaa fremad.

1740—41 var S. paa Besøg i Brødremenighederne i Europa. Disse var dengang inde i den saakaldte »Sigtningstid«, og S. blev stærkt grebet af denne Strømning med dens Svælgen i »Lammets Blod og Vunder«, »Naglegab og Sideskrin«. Da han 1742 kom tilbage til Grønland, blev det det stadige Tema i hans og de andre Missionærers Forkyndelse. S. digtede ogsaa Salmer, af hvilke flere er blevet optaget i Brødremenighedens Salmebog. Under sit Ophold i Tyskland 1741 var S. af Brødrekirkens daværende Biskop, Polycarpus Müller, blevet ordineret til »Ordinarius« for Grønland, og 1742 var han i Kbh. ved et kgl. Reskript blevet anerkendt som »De Grønlandske Mähriske Brødres ordentlige Lærer«, med Tilladelse til at forrette Daab og andre kirkelige Handlinger. 1758 anlagde han en ny Missionsstation, Lichtenfels (Syd for Neu Herrnhut), og herfra foretog han en Undersøgelsesrejse endnu længere sydpaa (1765—66). — I over en Menneskealder virkede S. dygtigt og energisk i Missionens Tjeneste, men da M. G. Sternberg 1770 kom til Grønland for at visiterer Brødremissionen, saa han sig nødsaget til at afskedige S., ikke blot paa Grund af hans stadige Stridbarhed over for de andre Missionærer, men ogsaa fordi det kom for Dagen, at han gentagne Gange havde forsyndet sig med grønlandske Kvinder. Han maatte derfor forlade Grønland og rejse

til Tyskland, hvor han modtog Absolution af Unitets-Ældste-Konferencen. Hans Hustru, som allerede 1757 havde forladt ham, opsøgte ham nu igen og blev forligt med ham. 1772 rejste de begge til Brødrekolonien Wachau (Bethabara) i North Carolina, hvor de tilbragte deres sidste Aar. — Maleri af ukendt i Unitetsarkivet i Herrnhut; derefter Tegning af Theophilus Reichel, litograferet 1840.

David Cranz: Historie von Grönland, 2. Aufl., 1770. Samme: Fortsetzung der Historie von Grönland, 1770. R. Vormbaum: Evangelische Missionsgeschichte in Biographien, III, 3—4, 1853. H. M. Fenger: Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie 1721—1760, 1879. Karl Müller: Der Weg des M. S. Aus alten Briefen und Tagebuchblättern, 1926. Samme: 200 Jahre Brüdermission, I, 1931, S. 116—44. Felix Moeschler: Alte Herrnhuter Familien, die mährischen, böhmischen und österreich-schlesischen Exulanten, I, 1922, S. 150—55.

Lorenz Bergmann.

Stadfeldt, Snebjørn Asger (ved Daaben Ascar) Nicolai, 1830—96, Læge, Obstetriker. F. 21. Marts 1830 i Kbh. (Garn.), d. 12. Dec. 1896 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Overretsassessor Andreas Bay S. (1795—1862) og Henriette Marie Satterup (1801—74). Sønesøn af S. A. S. (s. d.). Gift 14. Jan. 1864 paa Frbg. med Kirstine Abelone Andersen, f. 1. Juli 1837 i Rudkøbing, d. 28. Aug. 1889 i Kbh. (Garn.), D. af Skomagermester Simon Clemmen A. (1804—48, gift 2° 1848 med Agnes Henriette Louise Bøgh, f. 1818) og Karen Sophie Hansen (1808—45).

S. dimitteredes privat til Universitetet 1847, deltog som frivillig i Krigen 1848, var Koleralæge i Kbh. 1853 og tog medicinsk Eksamen 1854. De følgende to Aar gjorde han Kandidattjeneste ved Frederiks Hospital og udarbejdede en lille Disputats »Nogle Iagttagelser om Glykosurien«, som forsvaredes for Doktorgraden 1857. Efter Studierejse til Wien, Prag og Paris blev S. 1859 Kandidat ved Fødselsstiftelsen hos C. Levy; s. A. blev han Reserve-medicus ved Frederiks Hospital, indtil 1861. Medredaktør af »Hospitalstidende« var han 1860—62, og 1863 afløste han Fr. Howitz som Underaccouchør hos Levy, i en Tid, da Barselseberpidemierne rasede paa Fødselsstiftelsen. Som sin Chef tog S. imidlertid fejl-agtig Standpunkt imod Semmelweis' Kontagiositetslære, som Howitz 1864 begyndte Kampen for. Efter Levys Død 1865 konstitueredes S. som Overaccouchør og Overlæge ved Plejestiftelsen, og efter Konkurrencen 1866 med Howitz om Lektoratet i Fødselsvidenskab, Børne- og Fruentimmersygdomme (Konkurrenceafhandling »Om Funiculus umbilicalis«) udnævntes S. til Overaccouchør og Lektor, 1869 til Professor ordinarius. S. var en sindig Natur, der ikke havde

let ved at tilegne sig nye Anskuelser, saa Sandheden i Semmelweis' Lære dæmrede langsomt for ham; først efter at Listers revolutionerende Arbejde om Antiseptikken var fremkommet 1867 og G. G. Stage i sin Disputats 1868 havde paavist Jordemødrenes utvivlsomme Andel i Barsel-feberens Forplantelse, begyndte S. at blive overbevist, og 1869—70 indførte han derefter metodisk og med utrættelig Energi den Lister'ske Karbolantiseptik paa Fødselsstiftelsen, hvorefter Tilfældene af Barsel-feber hurtigt mindskedes, ligesom Forekomsten af Stivkrampe hos de nyfødte. S.s udmærkede Resultater fremlagdes paa Hygiejnekongressen i Bruxelles 1878 i Arbejdet »Les maternités, leur organisation et administration, illustrées par la statistique mortuaire de Copenhague et de celle de la maternité de cette ville pendant 25 ans« (trykt 1876) og blev af Betydning i den internationale Diskussion om Fødselsstiftelsers endnu stærkt omtvistede Berettigelse. Indførelsen af Antiseptikken paa Fødselsstiftelsen blev S.s Hovedindsats under hans lange Virksomhed, men han var desuden en flittig videnskabelig Forfatter og publicerede i nordiske og fremmede Tidsskrifter talrige solide og grundige Afhandlinger over forskellige obstetriciske og til Dels ogsaa gynækologiske Emner. 1870 fik han oprettet en gynækologisk Poliklinik, medens den operative Gynækologi trivedes uden for Universitetet under Howitz' Ægide; først nogle Aar før sin Død fik S. indrettet en lille gynækologisk Afdeling med nogle faa Senge. S. var en ædruelig Kliniker og meget samvittighedsfuld, men lidet inspirerende som Lærer; ved sit sunde Blik for det praktiske Livs Behov og ved sin humane Indstilling fik han i de mange Aar som Universitetslærer megen Betydning for den opvoksende Lægestand, som han lettede Studiet ved 1872 at udgive sine med Flid udarbejdede Forelæsninger over Hovedafsnit af Fødselslæren under Titel »Det mekaniske Misforhold under Fødslen og dets Behandling«; 1882 udkom den lille »Forelæsninger over Svangrskabets Pathologi« (2. Udg. 1893). 1889 udkom en udvidet Udgave af »Det mekaniske Misforhold: »Læren om Fødselens og Barsel-sengens Patologi«, udarbejdet sammen med E. Ingerslev (s. d.) (2. Udg. 1896).

Som Lærer for Jordemødrene, der dengang rekruteredes fra jævne Samfundslag end nu og blev uddannede i Løbet af ni, senere tolv Maaneder, var S. med sin urokkelige Ro og legendariske patriarkalske Personlighed en Mester i at indprente dem Renlighedens og Antiseptikkens Betydning. Levys »Lærebog for Jordemødre« udgav S. paa ny 1870 og senere omarbejdet som »Lærebog i Jordemoderkunsten« 1891. I Universitetsprogrammet Nov. 1887 skrev

han et historisk Arbejde: »Kjøbenhavns Fødselsstiftelse som Humanitets- og Undervisnings-Anstalt, 1787—1887, med en Indledning om Fødselshjælpens Udvikling i Danmark«; heri skildrer han bl. a. den vidunderlige Virkning af Antiseptikkens Indførelse; endvidere slaar han til Lyd for at adskille Lærervirksomheden for Læger og Jordemødre, en Reform, der først fuldbyrdedes ved Fødselsstiftelsens Flytning til Rigshospitalet 1910, ligesom Oprettelsen af en noget større gynækologisk Afdeling tilknyttet Fødeafdelingen. Ved et Fald i Sommeren 1896 paadrog S. sig et Hovedtraume, der blev Aarsagen til hans Død nogle Maaneder senere.

S. var fra 1877 Medlem af Sundhedskollegiet; han var Æresmedlem af talrige udenlandske videnskabelige Selskaber. — R. 1878. DM. 1885. K.² 1892. — Maleri af Knud Larsen (Familie-eje). Buste af St. Sinding (Fødselsstiftelsen). — En Søn af S. var Øjenlægen Dr. med. *Andreas Eduard S.* (3. Maj 1866—26. Dec. 1924).

Univ. Progr. 1857, S. 98. Aar bog for Kbh.s Universitet 1864—71, II, 1884, S. 71—76. Ugeskrift for Læger, 5. Rk., III, 1896, S. 1202—05. Hospitalstidende, 4. Rk., IV, 1896, S. 1258—62. Bibliotek for Læger, 7. Rk., VIII, 1897, S. 58—62. H. Kaarsberg: Memoirer, 1921, S. 175 f. J. W. S. Johnsson: Københavnske medicinske Selskaber, 1922, S. 162 ff. V. Esmann: Mindeord i Anledning af A. S. N. S.'s Hundredaarsdag, Foren. f. Gynækologi og Obstetriks Forhandl., 1929—30, S. 54—58, i Hospitalstidende, LXXIII, 1930. S. A. Gammeltoft: In memoriam A. S. N. S. 1830—1930, i Arb. fra Fødeafd. A., 1930. Gordon Norrie: Hjemme og Ude, 1931, S. 81. V. Esmann: A. S. N. Stadfeldt i L. Kraft: Lægeportrætter, 1931, S. 141—56. Gordon Norrie: Det danske Jordemodervæsens Historie, 1935, S. 127 f. A. Aggebo: Asklepios' Tjenere, Danske Lægemoirer, I—III, 1936—40 (se Registeret). O. Helms: Overlægen fortæller, 1940, S. 95.

Otto C. Aagaard.

Stadfeldt, Snæbiørn Asgeirsen, 1753—1840, topografisk Forfatter. F. 29. Sept. 1753 paa Ós, Island, d. 23. Nov. 1840 i Randers, begr. sst. Forældre: Provst Ásgeir Jónsson (1725—79, gift 2° med Kristín Bergsveinsdóttir) og Kristín Guðnadóttir. Gift 1° 22. Marts 1785 i Kbh. (Trin.) med Mette Kirstine Kokansky, f. ca. 1741, begr. 23. Maj 1788 i Randers (gift 1° med Fischer). 2° 29. April 1789 i Randers med Citzel (Cecilie) Margrethe Bay, f. 19. April 1766 i Randers, d. 15. Marts 1832 sst., D. af Købmand Anders Sørensens B. (1719—84) og Birgitte Kirketerp (1738—98).

S. blev Student fra Skálholt 1775 og cand. jur. i Kbh. 1781. 1784 blev han Herredsfoged og Skriver i Sønderlyng og Middelsom Herreder, 1791 Byfoged i Randers og Herredsfoged og Skriver i Sønderhald, Øster Lisbjerg og Rougsø Herreder samt Birkedommer ved Holbækgaards Birk. 1796 blev han tillige Raadmand i Randers og 1804 Borgmester sst. Sidstnævnte Aar afgik han som

Byfoged, og 1819 tog han sin Afsked som Borgmester og Herredsfoged og -skriver samt som Birkedommer i Holbækgaards Birk, hvorefter han til 1831 var Birkedommer ved Gl. Estrup Birk. 1801 var han blevet Dr. jur. i Göttingen («De officio judicum inferiorum in Dania»). Han udgav »Chorographisk og oekonomisk Beskrivelse over Randers Kiøbsted i Nørre Jylland« (1804), der hører til de bedste blandt vore ældre topografiske Skrifter. — Medlem af Danske Selskab 1813. — Virkelig Justitsraad 1809. — Maleri i Familieeje.

Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., VI, 1934, S. 250, 255.

Chr. Villads Christensen (Poul Engelstoft)*.

v. Staffeldt, Adolph Wilhelm Schack, 1769—1826, Digter, Amtmand. F. 28. Marts 1769 i Gartz paa Rügen, d. 26. Dec. 1826 i Slesvig, begr. sst. Forældre: Kaptajn, senere Major Agatus (Agatz) Ludwig v. S. (ca. 1734—80) og Maria Regina v. Klingen (1742—76). Ugift.

Blandt de mange tyske Adelslægter, som i det 18. Aarhundrede søgte til Danmark, var ogsaa den pommerske Slægt v. S. Historisk kan man følge denne Familie tilbage til 1208, da den residerede paa Godset Staffelde i Nærheden af Osterburg i Altmark. Senere træffer man den i Mecklenburg, hvor den ejede udstrakte Godser. Da dens Medlemmer dukker op i Danmark, kommer de imidlertid som fattige Adelsmænd, der søger Levebrød. Den første v. S., der træder i dansk Statstjeneste, er Adolph Friedrich v. S., som kom til Landet i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Han døde som dansk General, hans Søn blev naturaliseret som dansk Adelsmand. 1896 døde den sidste Efterkommer af denne som dansk Adel anerkendte Gren af Familien v. S. Noget senere i det 18. Aarhundrede, sandsynligvis i Slutningen af 40'erne, kom en anden Gren af Familien til Danmark. Agatus (Agatz) Ludwig v. S. (ca. 1734—80) blev ogsaa dansk Officer, søgte imidlertid tidligt sin Afsked for at prøve Lykken ude i Europa, men blev skuffet og vendte tilbage til Danmark for atter at indtræde i Hæren, men modtog allerede 1772 sammen med Majorsrang sin Afsked. Han var et uroligt Hoved og et ulykkeligt Menneske. Han blev gift med en pommersk Adelsfrøken Maria Regina v. Klingen, som fødte ham fire Børn, tre Sønner og en Datter. Den yngste Søn Schack v. S. kom til Verden i Flækken Gartz paa Rügen, mens Moderen var paa Besøg hos sine Slægtninge. Da han var syv Aar gammel, døde hans Moder, fire Aar senere mistede han ogsaa sin Fader. Tidligt blev han ensom. Han beklagede ofte selv, at han aldrig havde haft et rigtigt Hjem.

»Min Krop har haft en Fader og en Moder, men ikke mit Hjerte«, siger han. Forældreløsheden blev til Familieløshed. De tre Drengene kom i en tidlig Alder ind paa Landkadetakademiet, hver i sin Klasse, Søsteren blev anbragt paa Landet. I mange Aar af deres Ungdom var de adskilte; da de blev voksne, opretholdt de kun en yderst sparsom brevlig Forbindelse med hinanden. Søsteren blev gift i Provinsen, Brødrene spredtes ud over Landet i militære Kommandostillinger. v. S. var saa at sige fra de første Barneaar ganske overladt til sig selv.

28. Juli 1778 blev v. S. ni Aar gammel optaget paa Landkadetakademiet, en haard, men god Opdragelsesanstalt for vordende Officerer, reformeret og tilrettelagt af den dygtige General Henrik Gude. 8. Dec. 1786 afgik han fra Akademiet med Fændriks Rang. Afgørende for hans Udvikling var det, at han blandt sine Lærere havde Digteren W. H. F. Abrahamson. Han vakte ham som Patriot og ledte hans Interesse mod Litteraturen. v. S. mindedes ham altid som sin »uforglemmelige Lærer«. Nogle Skolestile, der er bevaret blandt Akademiets Papirer, viser, hvorledes v. S. allerede som Elev havde vendt sig mod Litteraturen og i Modsætning til sine Kammerater foretrak litterære Emner til fri Behandling for militære. Da v. S. kom ud af Skolen og blev ung Officer, opretholdt han Forbindelsen med Abrahamson, var en kær Gæst i hans Hjem og levede sig her baade ved Læsning og personlig Omgang ind i den hele danske Oplysning. Hans Fændrik-Titel blev 1788 ombyttet med Løjtnantsrangen. 1. Juli 1791 udnævntes han til konst. Premierløjtnant. Længere naaede han ikke ad den militære Rangstige. En Maaned efter den sidste Udnævnelse drog han paa Studierejse til Göttingen. Da han vendte hjem, søgte han ikke ind i Hæren igen.

Den første Periode i v. S.s voksne Liv var hans Officers- og Litterataar i Kbh. 1786—91. Han var ikke nogen glad Officer. Allerede ved Begyndelsen af sin Livsbane var han tynget af Gæld og generet af en brysk Optræden, der ikke stemte hans Omgivelser venligt imod ham, ligesom en allerede paa dette Tidspunkt fremtrædende Selvbevidsthed gjorde sit til at grave Skel mellem ham og Omverdenen. Litteraturen var hans eneste virkelige Interesse. Familien var meget bekymret over dette Forhold, men kunde trods Advarsler ikke afholde ham fra at tage Del i det litterære Liv. Han offentliggjorde tre ubetydelige Digte og forfattede nogle Indlæg i Striden om en tysk Svindler Pallini, som brave Mænd anstrengte sig for at afsløre. Hans største litterære Anstrengelse i disse Aar var dog den anonyme Pjece »Om den Ting kaldet Ausrufungen o.s.v. og

om andre Ting« (1789), et Indlæg i Holger-Fejden, vendt mod Ernst Schimmelmans anonyme Skrift »Ausrufungen«. v. S. tegner i disse smaa Prosabidrag et tydeligt Billede af sin Forestillingsverden: han er ganske Oplysningens Mand, nationalt staar han ved Siden af sin Lærer Abrahamson i hans Angreb paa Tyskeriet, æstetisk følger han Rahbeks Synspunkter angaaende Operaen. Et voldsomt Temperament kommer til Udtryk i disse Indlæg. Angrebet paa Tyskerne er skruet næsten over Gevind. Samtidig røber især den sidste Pjece en hos saa ung en Mand forbavsende Belæsthed. v. S. er fuldt fortrolig med Oplysningens Hovedforfattere og førende Æstetikere. Dunkle, stemningsbevægede Kræfter og intellektuel Erkendelsestrang mødes i hans Sind. Han taler i Indlægget mod Pallini om sin »Hang til Colosser og Overspændelser«.

Fra Sept. 1791 til Maj 1793 studerede v. S. paa den danske Stats Bekostning i Göttingen. Han fulgte de nationaløkonomiske og arkæologiske Forelæsninger og modtog især fra Læreren i Arkæologi, den berømte Chr. Gottlob Heyne, levende Indtryk. Han var en flittig studerende, han læste med saa stor en Intensitet, at han var paa Nippet til at blive overanstrengt, og han nøjedes ikke med at læse, hvad hans Professorer krævede af ham, han læste videre paa egen Haand, opsøgte den tyske Filosofi og Digtning og modtog en Paavirkning, der helt forandrede hans Tankeverden, bragte en lys Løftelse til hans Sjæl og fødte ham som Digter i en ny Tids Aand. Det var Herder, der gav ham Indvielsen, Schiller, som gennem sine filosofiske Ungdomsdigte byggede videre paa hans nye Anskuelse. Göttingen betød et afgørende Brud mellem v. S. og den danske Oplysning. Hans digteriske Produktion tager et Opsving; i en Række Poesier, som han enten sendte hjem til danske Tidsskrifter, lod trykke i de to første Aar efter sin Hjemkomst (ogsaa i Tidsskrifter) eller lod ligge blandt sine Papirer, træder dette Brud tydeligt frem. Disse Digte, som opgaar til et Antal af nogle og fyrrer, bringer ti Aar tidligere end Oehlschlägers »Digte 1803« Romantikens Opfattelser til Udtryk paa Dansk. Den unge Digter tilegner sig hos Herder og Schiller intet mindre end en ny Opfattelse af Naturen, Mennesket, Poesien og Kærligheden. »Til den uendelige Natur« og »Til den Helliganed« indsætter den organiske og dynamiske Naturopfattelse i Stedet for Oplysningens atomistiske og mekaniske. »Menneskehedens Bane« tegner den store Udviklingskæde: Sten, Plante, Dyr, Vildmand, Samfundsmenneske, Kulturmenneske. Den fra Guddommen nedsunkne Gnist stræber i Livets Skole gennem stadig større Fuldkommenhed mod Guddomsrang igen. I det samme Digt indtager Digteren en

ny Position, han er ikke mere smagfuld og kyndig, han er suveræn og gudbenaadet, staar i Spidsen for Menneskehedens Udvikling. Hans Anelser og Minder er den direkte Tilstedeværelse af det guddommelige i det nærværende. Endelig udskiftes i disse v. S.s Göttingen-Digte Oplysningens elegiske Kærlighedsopfattelse med en sanselig-platonisk med Inspiration i Schillers Laura-Digte.

v. S. var selv klar over, at han var blevet en anden. Han tilstaar det i et tysk Digt, som han paa Hjemrejsen skrev til Klopstock, og i et andet tysk Digt, en Hyldest til Sundet ved Hjemkomsten 1793, taler han stolt som den, der kommer med Budskab fra »Tidens Kilde«. Hvorfor samlede han sig da ikke efter sin Hjemkomst til det Opgør med Oplysningen, som laa i hans Digte? Hvorfor standser hans Produktion? Ydre Forhold spiller ind. Han er nærmest stedd i Nød, uden Stilling, uden Hjælp. Han tilbringer sin Tid som Ansøger. Løftelsen fra Göttingen forlader ham, han falder sammen i Mismod. »En uhædlig Melankoli snor sig om mig og suer Livet fra mit Hjerte«, skriver han efter Hjemkomsten til en Ven, der vil være Digter — noget, han nu selv har opgivet. Det er hans sjælelige Rytme: hidsigt, næsten brændende Opsving, døvende Nedsving. Efter sit straalende Gennembrud i Tanke, Digtning og Selvtillid i Göttingen er han kort efter Hjemkomsten parat til at opgive alle poetiske Aspirationer. Denne Selvopgivelsens Stemning kommer igen Gang paa Gang i hans Liv, og hver Gang fremkaldt ligeligt af nye ydre Skuffelser og den samme indre »uhædige Melankoli«.

v. S.s indtrængende Ansøgninger om at blive hjulpet gav til Resultat, at et nyt Rejse- og Studielegat blev ham tildelt. 30. Dec. 1795 forlod han Kbh. for først at vende hjem igen i Sept. 1800. Da havde han været i Tyskland, Italien og Frankrig. Hans længste og mest betydningsfulde Ophold faldt i Wien, Venezia og Firenze. I Genova gjorde han Massénas berømmelige Forsvar med. For øvrigt studerede han Folkeliv og Administration, men hengav sig især til nye indtrængende filosofiske Studier og et med disse paa forbavsende Maade kontrasterende næsten hektisk Fornøjelseliv. Det er egentlig først under Indflydelse af de muntre Sæder i Wien og Venezia, at denne studerende Asket med det vanskelige Sind kommer i direkte Kontakt med Mennesker og oplever sine første Kærlighedseventyr. Om alt dette kan man læse i den Dagbog, v. S. førte paa Rejsen. Denne Rejsedagbog er et i dansk Litteratur enestaaende Skrift. Overfladisk set er den flygtigt skrevet, abrupt og fuld af døde Detailoplysninger, uden Stil og Komposition, men bag dette skjuler den sin sande Karakter: den er et filosofisk-

æstetisk Selvopdragelsesskrift, der er gennemsyret af Digterens Kamp for at vinde fast Stæde i Tænkningen og Livet. De Tænkere, som har sat deres Præg paa Skriftet, er — foruden v. S.s første store Vækker Herder — Kant, Schiller som Forfatter til de æstetiske Skrifter fra 90'erne, Winckelmann og i stigende Grad Platon. Det er som »Fornuftsmenneske«, »skøn Sjæl«, »Grækeraand«, til sidst som en i Støvet nedsunken Sjæl, at v. S. i denne mærkelige Bog anskuer sine Omgivelser. Det er ud fra de samme Anskuelser, han skriver den Samling Digte, som er kommet til i Rejseaarene, og hvis Antal gaar op til 52. Mens Dagbogen var ført paa Tysk, er Digtene skrevet paa Dansk. I denne Digtflod er Stemningen en anden end i Göttingen-Digtene. Det er ikke mere Harmonien og den begejstrede Samsfølelse med Altings glædesgennemstrømmede Harmoni, som løfter Digtene. Det er Duplicitet og Dualisme, som præger de nye Digte. Herder er traadt tilbage for Kant og dernæst for Platon og alt det, der viser hen til en uforsonlig Modsætning mellem det jordiske og det himmelske. Den uheldige Melankoli er blevet befæstet til en filosofisk begrundet Livsfjendskhed. Samtidig er Digteren gennem Schiller vaagnet til Erkendelse af sin Egenart, han er en »sentimental Digter«, han digter kun om det guddommelige, lader sig alene inspirere af Fænomener, bag hvilke Urfænomenet træder frem.

Efter Hjemkomsten begynder v. S. atter sin Ansørgertilværelse under idelig Paaberaabelse af sin Gæld. Han træder 1801 ind i Studenterkorpset, mærkeligt nok ikke i Hæren, og 13. Juni 1801 udnævnes han til Assessor i Landøkonomi- og Kommercekollegiet, hvor hans Arbejde væsentligst bestod i at udarbejde økonomiske og statistiske Beretninger. Samtidig gør han sig alvorlige Anstregelser for at vinde et Navn i Litteraturen. Før dette Tidspunkt havde han kun offentliggjort et ringe Antal Digte, og i den store Rejse Femaar var hans Navn overhovedet ikke blevet set paa Tryk i hans Fædreland. Nu publicerer han i stigende Antal sine ældre Digte i Tidsskrifterne 1800—02 — og ogsaa Digte af nyere Dato. Blandt disse sidste er en Haandfuld bemærkelsesværdige Poesier, der som de første i Danmark hviler paa Schellings Tanker. De blev offentliggjort 1802, endnu før Steffens havde holdt sine Forelæsninger og Oehlenschläger havde debuteret. Med disse Schellingianske Digte træder v. S. som den første danske Digter paa Romantikens Vegne direkte op mod Oplysningen. Han opdager saa at sige sit Oprør fra 1793, sin Egenart fra Rejsen og kombinerer dem med sine nyeste filosofiske Oplevelser hos Schelling til en flammende Undsigelse af Oplysningen. Den lange indre

Vækst i hans for Samtiden i det store og hele skjulte, eller i hvert Fald spredte Produktion, bryder ud som Romantikens første Flor i dansk Digtning. v. S. strækker bevidst Haanden ud efter et Førerskab i Litteraturen. Men Tragedien rammer ham: inden han bliver sine Landsmænd rigtig bevidst, holder Steffens sine Forelæsninger og debuterer Oehlenschläger. Den Glans, som stod omkring den sidstes »Digte« (1803), vendte al Interessen fra v. S. Da han et Aar efter Oehlenschläger udsendte sin første Digtsamling »Digte« (I, 1804), hvori han saa at sige repeterer sine Anskuelser og bygger paa Lag, der ligger dybt i hans Studier og Erkendelse, forblev Bogen enten upaaagtet eller anset for et Plagiat paa Oehlenschlägers. »Digte« (1804) er trykt og indrettet i det ydre ganske som Oehlenschlägers »Digte« (1803). v. S. tog med Villie Kampen op og gik ind i Konkurrencen. Derfor skrev han ogsaa i en Fart en Række Romancer og satte dem foran i sin Bog — saadan havde Oehlenschläger jo gjort. Men i denne Kunststart, som naturnød- vendigt ligger den »sentimentale« Digter fjernt, lod v. S. sig paa- virke tydeligt af Oehlenschläger. v. S.s Romancer er ikke oprindelige, de har laant baade Stil, Vendinger og Versemaal fra Oehlenschläger. Og dog paastod Digteren i et Efterord i Bogen, at disse Romancer var digtede før Aar 1800. Et bevidst Falskneri — men et tilgiveligt. For v. S. med hans specielle Opfattelse af Poesiens Art og Væsen kunde Romancedigtning kun være en Leg, en Spøg, som man ikke kunde tillægge nogen særlig Værdi. Imid- lertid: paa disse af Oehlenschläger paavirkede Romancer blev v. S.s hele Digtsamling bedømt ikke alene af hans Samtid, men op igennem Aarene. Tilbygningen tog Synet fra det oprindelige Hus, som hvilede paa en solid Grund af Tanker og Stemninger med en lang Udvikling og en lang Tradition bag sig i Digterens Produktion. »Digte« (1804) indeholder i sit Hovedafsnit, de blandede Digte, ejendommelige og ofte smukke Udtryk for de skiftende Trin i Digterens filosofiske, æstetiske og personlige Udvikling, man kan følge hans Vej fra Herder over Platon til Schelling, hans Kunst- opfattelse fra den frimodige Selvhævdelse over den begrundede Stolthed ved den sentimentale Egenart til den suveræne Foragt ikke alene for Oplysningens Mænd, men ogsaa for de naive Digtere af Oehlenschlägers Type. »Digte« (1804) er paa denne Maade et Kampskrift vendt ligeligt mod Oplysningen og mod den Op- fattelse af den nye Digtning, som Oehlenschläger havde formuleret. Men Troen paa Sejren er ikke til Stede i Bogen. Samtidig med, at den med fuld Ret hævder et Primat og en Oprindelighed i Spørgsmaalet om den filosofisk begrundede romantiske Digtning,

skatter den til den Mand, den angriber, ved at plagiere hans Romancer. I sin allerinderste Debat, i nogle enkelte dødsenstriste og sære Digte, indrømmer den sit Nederlag. Digteren bebrejder sig selv, at han ikke i Tide fuldførte sin Digtsamling, han angrer, at han ikke fuldbyrdede, men han konstaterer, at det skyldes Anlæg i hans Sjæl, som vender ham fra Lykken. Han taler om sin Hang til gustne Drømme, sine gysende Vanvidsforømmelser. Den uheldige Melankoli, som 1794 sugede paa hans Hjerte, tærer stadig paa hans Kræfter. Han forsøger at indhente »en lykkelig« nu 1803 — men samtidig med at han officielt bekæmper Oehlenschläger, fortæller han bortvendt, hvorfor han aldrig kan naa ham i det at være lykkelig og lykkeligt skabende.

Bitterhed og Skuffelse høstede v. S. som Forfatter til »Digte« (1804). Hans Løbebane som Embedsmand skabte ham ingen Glæder, der kunde udligne denne Bitterhed. Han fandt sig lige saa lidt hjemme i Kollegiet som i sin Tid i Hæren. Han klagede ustandseligt sin Nød, krænkede sine Kolleger ved sin Selvbevidsthed og anraabte Regeringen om Hjælp til at ordne de Pengesager, hvis Forfatning op igennem hans Liv bliver ringere og ringere. Han kommer i Aagerkarleklør og maa hjælpes af formuende Venner. 1806 op søger han Kronprins Frederik i Kiel, opnaar takket være gode Fortalere et Laan og en ny Stilling. Han bliver anden Kavaler hos den sindssyge Hertug af Oldenburg i Pløn. 21. April 1808 ombytter han denne Stilling med Ansættelsen som opvartende Kammerjunker hos Dronningen ved Hoffet i Kiel. Her traf han den eneste Kvinde, som han har næret en virkelig dyb Følelse for, Hofdamen Frederica v. d. Maase. Hun afslog imidlertid hans Frieri, og til sine sidste Aar led han under denne Afvisning.

I Kiel udsendte S. sin anden og sidste Digtsamling, »Nye Digte« (1808). Det er som »Digte« (1804) en Bog, hvori gammelt og nyt blandes. Næsten Halvdelen af Digtene stammer fra Rejseaaarene. Resten er virkelige nye Digte, skrevet siden 1803. Bemærkelsesværdigt er det, at der kun er et forsvindende Antal Romancer iblandt disse nye Digte. »Nye Digte« (1808) er den kunstnerisk mest fuldendte af v. S.s Samlinger; her naar han sine poetisk mest frigjorte Udtryk. De spekulative Systemer, som altid ligger til Grund for hans Digte, er her hyllet i yndefulde og besnærende sproglige Harmonier af en egen til Indholdets Uvirkelighed svarende overjordisk Vellyd. Der er ikke skrevet mere bevidst virkelighedsfjern Lyrik paa Dansk. Højt op over Tid og Sted fører denne Digter os til hemmelige Møder mellem Aander og Udsendinge fra Aanders Hjem. Hans Sjæl har nu helt vendt sig fra det jordiske.

Han venter kun paa Tilbagevendelsen til den Guddomsrang, som han platonisk aner som sin Oprindelse. Smukt slutter hans sidste Digte Kredsen med hans første Göttingen-Poesier. Nu som dengang stunder hans Sjæl mod det guddommelige. Han var en fremmed paa Jorden — en af disse i egentligste Forstand romantiske Digtere, der strør deres Digte som Klageskrig langs en Lidelsernes Vej frem mod Døden.

Ogsaa i det rent ydre formede v. S.s Liv sig som en saadan Lidelsernes Vej. Han blev ganske vist begunstiget med store Embeder, 1810 Amtmand i Cismar, 1813 Amtmand over Gottorp Amt, 1814 tillige Overdirektør for Byen Slesvig. Men Karrieren bragte ham ingen Tilfredsstillelse. Hans Produktion var ophørt — fra Tiden efter 1808 foreligger kun et Par tyske Digte og nogle ufuldførte Udkast — ikke saa meget, hvad han selv yndede at sige, paa Grund af hans mange prosaiske Beskæftigelser, som af indre Grunde. Hans Kærlighed til Frk. v. d. Maase var ikke blevet besvaret. Hans fra Ungdommen saa udprægede og stadigt voksende Selvbevidsthed uddybede Kløften mellem ham og hans Omgivelser indtil Uoverstigelighed. Han foragtede de andre Embedsmænd og betragtede trods alt sin store Stilling som et latterligt Kompromis i Forhold til de ærgerrige Drømme, han havde næret. Han havde i sin Fantasi villet være en ny Goethe: Statsmandens og Digterens Laurbær skulde flette sig sammen om hans Pande. Han blev en Digter, som ingen forstod og de fleste foragtede — og Amtmand i en Ravnekrog, som ikke bød ham aandelige eller blot almindelige Oplevelser. Til sidst blev hans Optræden en Særlings. Befolkningen betragtede ham som gal. Han var det ikke, men i sin frygtelige Isolation og aandelige Bortdøen skred han som en ranglet Don Quixote gennem den lille Bys Gader. Tidligt ældet hærgedes han af Sygdomme. Døden blev en Befrielse for ham. Da han gik bort, var han næsten glemt som Digter. Siden er hans Ry steget. I Dag ved vi, at han ikke alene er en sjælfuld og tankerig Lyriker, men at han er den første romantiske Digter i Danmark.

Samlede Digte, I—II, 1843. Udvalg ved F. L. Liebenberg 1855 og 1882 og ved Aage Matthison-Hansen 1902. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek.

Kammerjunker 1801. Kammerherre 1810. — R. 1814. — Tegning. Litografi derefter af Petersen 1864 og Radering af A. P. Madsen 1867.

Slægt i Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1002—07 og L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, VII, 1906, S. 544—48. C. Molbech: Digteren A. W. Schack Staffeldt, 1851. Samlinger

til Schack Staffeldts Levnet, fornemmelig af Digterens efterladte Haandskrifter, udg. af F. L. Liebenberg, I—II, 1847—51. Georg Brandes: Samlede Skrifter, I, 1899, S. 308—67. Personalhist. Tidsskr., 5. Rk., V, 1908, S. 91—108. Hakon Stangerup: Schack Staffeldt, 1940.

Hakon Stangerup.

Stage, Carl Frederik Gottlob, 1803 el. 5—92, Skibsreder. F. 22. Sept. 1803 el. 2. Nov. 1805 i Kbh. (?), d. 29. Juni 1892 i Skovshoved, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Styrmand i Asiatisk Kompagni Georg Gottlob S. (1766—1826, gift 1° 1790 med Anna Bolette Rose, 1773—1803) og Henriette Pauline Rose (ca. 1776—1850, gift 1° 1800 med Styrmand Carl Friedrich Albrecht- sen). Gift 1857 med Dorothea (Thea) Marie Engelsted, f. 18. Juni 1827 i Aarhus, d. 9. Nov. 1904 i Kbh., D. af Raadmand og By- og Raadhusskriver Jacob Willads E. (1786—1854) og Else Susanne (Sanne) Neergaard (1792—1879).

S. var paa sit første Togt 1819—21 med Ostindiefareren »Christianshavn«, der førtes af hans Fader. Efter forskellige andre Rejser tog han Styrmandseksamen, sejlede som Styrmand, senere som Skibsfører paa Vestindien og Sydamerika og viste sig i Besiddelse af Dygtighed, Mod og Aandsnærværelse. Da Krigen brød ud 1848, meldte S. sig som frivillig, han blev Maanedsløjtnant og var under hele Krigen Chef for en Kanonchalup, de to første Krigsaar ved Sønderjyllands Østkyst og i Lille Bælt, det tredie ved Vesterhavssøerne. Han gjorde sig jævnlig bemærket ved Tapperhed og Koldblodighed. Efter sit Bryllup, og da han ved Sparsommelighed havde samlet sig en lille Formue, satte han sine Penge i Em. Z. Svitzers Bjærgningsentreprise og begyndte her sin Virksomhed som Skibsreder. Senere indtraadte han som Direktør i Det Kgl. octr. Søassurancekompagni og var 1862—83 Medlem af Sø- og Handelsretten. I hans Ægteskab var der kun eet Barn, *Georg S.* (1858—80), en ung haabefuld Mand, der døde af Tuberkulose. Til Minde om ham oprettede S. og Hustru 1882 Stiftelsen Georg Stages Minde, til hvilken de skænkede Skoleskibet »Georg Stage« og en betydelig Kapital til dettes Drift. Skoleskibet, hvor der hvert Aar uddannes ca. 80 Dreng, har været udrustet næsten hver Sommer siden 1882. Det blev 1932 erstattet med et nyt, mere moderne Skib og har gennem Aarene virket udmærket til den første Undervisning for Lærlinge til Sømandsstanden. S. var en dygtig, virksom og varmhjertet Mand, der holdt sig rask og aandslivlig helt op i sin høje Alder. Ved Oprettelsen af Georg Stages Minde har han skabt sig et smukt Eftermæle. — DM. 1848. R. 1849. K.² 1882.

Berl. Tid. 29. Juni 1892. Stiftelsen »Georg Stages Minde« gennem 50 Aar, 1932.

Th. Topsøe-Jensen.

Stage, Georg Gottlob, 1839—1930, Læge. F. 5. Febr. 1839 i Kbh. (Helligg.), d. 25. Marts 1930 sst., begr. paa Frbg. Forældre: Kgl. Skuespiller Gottlob S. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 21. Aug. 1872 i Gmunden med Marie Sauerländer, f. 30. Maj 1846 i Wien, d. 4. Juni 1888 i Kbh. (Garn.), D. af Direktør Johan Jacob S. og Bertha Borckenstein. 2° 10. Aug. 1889 i Kbh. (Garn.) med Emilie Christiane Lemvigh, f. 13. Febr. 1860 i Kbh. (Frbg.), d. 4. April 1941 sst., D. af Grosserer Jacob Johan Frederik L. (1824—75) og Louise Christiane Maria Svitzer (1829—1912).

S. blev Student 1856 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og 1863 medicinsk Kandidat. Under Krigen 1864 bestyrede han som Underlæge i et halvt Aar det paa Gyldensteen oprettede Feltlazaret og var 1865—66 Kandidat paa Frederiks Hospital. 1865 erhvervede han Universitetets Guldmedaille for Afhandlingen »Hvilket praktisk Udbytte har den senere Tids Uroscopia at fremvise saavel med Hensyn til Diagnosen som Therapien?« og blev efter i to Aar at have været Kandidat ved Fødselsstiftelsen 1868 Dr. med. paa Afhandlingen »Undersøgelser angaaende Barsefeberen i Danmark udenfor Kjøbenhavn«. Derefter foretog han i to Aar en Udenlandsrejse, hvor han særlig studerede Børnesygdomme og bragte med sig nye Synspunkter, der skulde blive grundlæggende og banebrydende for Pædiatrien i Danmark og som han frugtbargjorde som Privatdocent og som Læge ved Dronning Louises Børnehospitals Poliklinik, først i Rigensgade, senere i Dronningens Tværgade. Her holdt han stærkt besøgte Forelæsninger over sit Speciale og udfoldede tillige en ret betydelig litterær Virksomhed. Han udgav »Om Smaabørns Ernæring og Pleie« (1876, 2. omarb. Udg. 1881) samt »Om Børns Vægtforhold i det første Leveaar« (1878). Han var Medstifter af »Smaabørns Vel«. 1872—78 var S. Kommune­læge i Kbh. og 1883—90 Censor ved medicinsk Eksamen. 1889—1919 var han Læge ved Statsanstalten for Livsforsikring, hvor han allerede tidligere havde været assisterende Læge, og ogsaa her udførte han et stort og fortjenstfuldt Arbejde. — R. 1894. DM. 1914. — Tegning fra Barndommen af J. L. Lund (Familieej). Blyants­tegning af H. Olrik 1856. Portrætteret af Jul. Paulsen 1903 paa Gruppebillede fra Kunstnerens Hjem.

Univ. Progr. Nov. 1868, S. 45 f. Ugeskrift for Læger, LXXXXII, 1930, S. 343.

Axel Borghjærg (Jul. Petersen).

Stage, Johan Adolph Gottlob, 1791—1845, Skuespiller, Regissør og Instruktør. F. 31. Aug. 1791 i Kbh. (Nic.), d. 3. Okt. 1845 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Styrmand i Asiatisk Kompagni Georg Gottlob S. (1766—1826, gift 2° 1807 med Henriette Pauline Rose, ca. 1776—1850) og Anna Bolette Rose (1773—1803). Halvbroder til C. Frederik G. S. (s. d.). Gift 8. Juli 1836 i Kbh. (Helligg.) med Operasangerinde Ulriche Augusta Koefoed, f. 29. Marts 1816 i Kbh. (Helligg.), d. 4. Marts 1894 sst., D. af Fuldmægtig, senere Kontorchef i Forligskommissionen, Kammerraad Johannes Michael K. (1783—1867) og Frederikke Jochumine Rosen (1786—1870).

Da S. havde taget dansk juridisk Eksamen, fik han 1811 Ansættelse i Kbh.s Politiret, men samtidig deltog han ivrigt i de dramatiske Selskabers Dilettantforestillinger, hvor han ved sit smukke Ydre og sit livfulde Væsen vakte saa megen Opmærksomhed, at Teaterchef Holstein tilbød ham kgl. Ansættelse ved Komediehuset, før han debuterede. Dette usædvanlige Skridt hævnede sig ved hans Førsteoptræden 16. Nov. 1815 som Frontin i Syngestykket »Nonnerne«. Han opfyldte ikke de spændte Forventninger, navnlig ikke i sanglig Henseende, og Rollen, en traditionel Tjenertype, passede ikke til hans kavalerermæssige Holdning. Denne og hans aristokratiske Ydre blev gennem Livet hans bedste sceniske Egenskaber; lyrisk Følelse besad han ikke, og det kneb med Temperamentet, men han kunde virke fornem-ironisk; Prinsgemalen i »Kean« var Generalnævneren i S.s Kunst, Fyrster og Adelsmænd blev i hans Fremstilling sikre i Tonen og imponerende i deres Noblesse. Men ejendommeligt nok beherskede han ogsaa Verdensmandens Modsætning. Det var ham, der som Baadsmanden i »Sparekassen« lancerede Hertz' bevingede Ord: »Det skulde De inte gøre, Hr. Reiersen«, og i det hele taget var Matroser, som han kendte fra Faderens Livsstilling, hans sceniske Speciale, og i Fremstillingen af en Perial var han, skønt selv meget sober i sin Livsførelse, en Mester, der forstod at variere Rusens Nuancer og gengive dem med Lune og Naturtroskab (f. Eks. hos Jens Olsen i »Barselstuen« og Niels Vognmand i »Det lykkelige Skibbrud«). Størstedelen af hans omfattende Repertoire er nu glemt, men det strakte sig fra Faldsmaal i »Gulddaasen«, Rinville i »Den første Kærlighed« over Fouché i »Michel Perrin« til Titelrollerne i »Didrik Menschenkræk«, »Jean de France«, »Don Ranudo« og »Jacob v. Tyboe«. S. undgik ikke i sit Spil det rutinerede, der let fremkommer hos den, som optræder i alle »Fag«; et Vidnesbyrd herom er J. L. Lunds Tegning af ham som Aanden i »Hamlet«, hvor vi ser en flot Hugaf,

men ikke et Fantasibillede af en afdød, der gaar igen. Dr. Ryge bebrejdede ham i sin »Critisk Sammenligning« (1832), at hans Spil ofte var »alt for tydelige Kopier enten af andres Præstationer eller af Personligheder uden for Scenen«. Ryge klagede ogsaa over hans »usikre Memorering«, der endog kunde være saa tydelig, at den vakte »Bekymring og Medlidenhed hos Tilskuerne«; Aarsagen til denne Svaghed maa uden Tvivl være den, at S. (fra 1827) paatog sig det omfattende Regissørembede og dertil (fra 1835) var Instruktør. Særlige Evner ud over smagfuld Tilrettevisning af Begynderne, hvoriblandt Michael Wiehe var, synes S. ikke at have besiddet. De mange Timers daglige, forskelligartede Arbejde, han paatog sig, forklarer, at han uden forudgaaende Sygdom pludselig sank sammen paa Gaden og døde. 27. April 1845 stod han sidste Gang paa Scenen som Lars i »Et Rejseeventyr«.

S. var en Mand af megen Form og med udmærkede Sprogkundskaber, som han i sine Oversættelser udnyttede i Teatrets Tjeneste. Hans sceniske Anvendelighed var stor, og han blev i praktisk Forstand Teatret til megen Nytte, men Kunstner var han kun paa et snævert Omraade. Fru Heiberg skrev, at hans Ironi aldrig forfejlede sin Virkning.

Maleri som Barn af Jens Juel og af J. L. Lund (Familieje). Tegning af C. Winsløw (ligesaa) og af J. L. Lund som Aanden i »Hamlet« (ligesaa). Farvelagt Portræt af C. V. Bruun og Rolletegninger af samme (Teatermuseet). Litografi 1845 fra Em. Bærentzen & Co. Træsnit derefter af H. P. Hansen.

S.s Hustru, *Augusta S.*, f. *Koefoed*, debuterede purung 10. Maj 1834 som Colette i »Jeannot og Colin« og var med sin ranke Skikkelse, sit muntre Ansigt og sin bløde, bøjelige Sopran som skabt til de unge Piger i Sangspillet, f. Eks. Constance i »Aprilsnarrene«. Ved yderligere Uddannelse hos Madame Bishop voksede Stemmen i Omfang, saaledes at hun magtede at synge Papagena i »Tryllefløjten«, Susanne i »Figaros Bryllup« og Zerlina i »Don Juan«. 1838 blev hun kgl. ansat. Sammen med sin 25 Aar ældre Ægtefælle rejste hun 1845 til Paris, hvor Manuel Garcia skulde forsøge det farlige Eksperiment at gøre Stemmen endnu større, og da hun i Marts 1846 genoptraadte, syntes man, at den var vokset i Fylde. Hun sang nu med dramatisk Livfuldhed bl. a. Rosina i »Barberer i Sevilla«, men formentlig er Stemmen blevet overanstrengt, thi allerede fra Juli 1847 ansøgte hun, kun 31 Aar gammel, om Afsked paa Grund af en Halslidelse; hun optraadte sidste Gang 10. Maj s. A. som Juliane i »Røverborgen« og gled derefter ind i Privatlivet. — Træsnit af O. Andersen efter Daguerreotypi.

Th. Overskou: Den danske Skueplads, IV—V, 1862—64. Holbergs Komedier, Jubeludg., III, 1888. Aug. Bournonville: Efterladte Skrifter, 1891, S. 108 f. Johanne Luise Heiberg: Et Liv, I, 1891, S. 227. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder, 1912. Samme i Teatret, XV, 1915—16, S. 31 f.

Robert Neiiendam.

Stage, Ulriche Augusta, se Stage, Gottlob.

Staggemeier (Stagemeyer), **Ernst Friderich**, 1790—1878, Officer. F. 17. Okt. 1790 i Kellinghusen, d. 4. Jan. 1878 paa Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Afskediget Premierløjtnant, Landbruger Michael Maximilian S. (1745—1810) og Maria Elisabeth Christina Nissen (1761—1831). Gift 17. Okt. 1827 i Kbh. (Garn.) med Vilhelmine Eleonore Gerlach, f. 23. Aug. 1805 paa Frbg., d. 20. Juni 1881 sst., D. af Fuldmægtig i det kgl. Bageri, senere Møntmester Conrad Frederich G. (ca. 1771—1861) og Anna Christine Jürgensen (ca. 1772—1856).

S. blev Landkadet 1804, 1807 Fændrik i Infanteriet, n. A. Sekondløjtnant, 1811 Premierløjtnant, fik 1820 reserveret Kaptajns Anciennitet, blev 1823 Stabskaptajn, 1831 virkelig Kaptajn og Kompagnichef, fik 1835 reserveret Majors Anciennitet, blev 1840 Major, 1844 Oberstløjtnant og Bataillonskommandør. Trearskrigen igennem kommanderede han 11. Bataillon og deltog ved Slesvig 1848, førte Halvbrigade før Fredericias Indeslutning 1849, deltog i Fæstningens Forsvar og Udfaldet s. A. og 1850 ved Helligbæk og Isted. 1849 blev han kar. Oberst. 1863 fratraadte han Bataillonskommandoen og ansattes som Kommandant paa Als, blev pensioneret ved Aarets Slutning med Generalmajors Karakter og fratraadte Kommandoposten, da Als April n. A. gled ind i forreste Kamplinie. — S. var en dygtig Soldat, der med Lune og godmodig Djærvhed sammen med den nødvendige Myndighed skabte en meget god Afdeling af sine Nordjyder, respekteret og afholdt af sine undergivne og overordnede samt af Borgerskabet i Aalborg, hans mangeaarige Fredsgarnison. — R. 1829. DM. 1850. K. 1857. — Litografi 1858 fra I. W. Tegner & Kittendorff efter Fotografi.

Slægtstavlesamlingen, 1933, S. 80. Den dansk-tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I—III, 1867—87. E. Jenssen Tusch: 11. Bataillon i Krigsaarene 1848—49—50 og 1864, 1897, S. 9 f., 22 ff. og passim. Udtog af hans Erindringer i Vort Forsvar 11. Okt. og 22. Nov. 1903.

Rockstroh (Lesser).

Stallknecht, Jørgen Caius, 1829—1906, Maskinfabrikant. F. 28. Nov. 1829 i Horsens, d. 1. Juli 1906 sst., begr. sst. Forældre: Guldsmed, senere Jernstøberiejer Ulrich S. (1794—1858) og Oline Emilie Thostrup (1799—1873). Gift 10. Sept. 1861 i Horsens med Sophie Elisabeth Monberg, f. 9. Okt. 1842 i Horsens, d. 18. April 1896 sst., D. af Købmand Jens M. (1815—76) og Nicoline Frederikke Sophie Møller (1816—67).

Faderen overtog 1840 et Jernstøberi paa Søndergade i Horsens, der 1831 var anlagt af C. F. Weiss som det første i Jylland, og efter endt Skolegang uddannedes S. til at indtræde i denne Virksomhed. Først stod han i Lære i Jernstøberiet, gik derefter paa Teknisk Institut i Kbh. og foretog 1851, 1854 og 1858 Rejser i Udlandet, saaledes at han ved Faderens Død stod vel rustet til at overtage Virksomheden, der allerede da var i god Fremgang. Han udvidede den med et Maskinværksted, der navnlig tilvirkede Landbrugsmaskiner, og 1872 begyndte han efter Singers System Fabrikation af Symaskiner, der blev en meget stor Artikel, saaledes at Fabrikken ved hans Død havde afsat op imod 60 000 Stykker. Fra 1891 fabrikerede Virksomheden ogsaa Cykler, og af øvrige Specialiteter kan nævnes Patent-Proptrækkemaskiner, Turbiner samt Savværks- og Teglværksmaskiner. Ved Horsens-Udstillingen 1905 fik Fabrikken fire Diplomer af første Klasse. Tidligt erhvervede S. en betydelig Position i sin By. Allerede 1860 indvalgte han i Borgerrepræsentationen (Byraadet), og under den fjendtlige Besættelse 1864 var han Medlem af det Udvalg, der blev nedsat til at styre Byens Sager. Med en kort Afbrydelse sad han i Byraadet til 1888 og var i øvrigt et interesseret Medlem af forskellige filantropiske Foreninger, medens han kun i ringe Grad var tilknyttet andre Erhvervsvirksomheder. Nævnes kan, at han i tyve Aar var Medlem af Direktionen for Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn, hvor han en kort Tid fungerede som Formand. Efter hans Død fortsattes Virksomheden til 1917 af Sønnen *Fritz S.* (1870—1926), hvorefter den gik ud af Familiens Besiddelse og deltes mellem forskellige Firmaer. — Etatsraad 1901. — R. 1864. DM. 1888.

A. Bauer: Jydske Haandværkere og Fabrikanter, 1893. Ill. Tid. 3. Dec. 1899. Horsens Avis 2. Juli 1906. Nationaltidende 5. Juli s. A.

P. Koch Jensen.

Stamm, Robert Hutzen (ved Daaben Clausen), 1877—1934, Zoolog. F. 8. April 1877 i Kbh. (Trin.), d. 18. Febr. 1934 i Gentofte, begr. paa Frbg. Adopteret Hutzen Pedersen 1. Marts 1892; Navneforandring til S. 26. Febr. 1904. Fader: Kommunalærer,

senere Skoleinspektør Christian Hutzen S. (1848—1927; adopteret Pedersen 1855, Navneforandring til Hutzen Pedersen 1892, til S. 1904; gift 1886 med Laura Ida Hansen, f. 1862). Ugift.

S., der allerede som Elev i Skolen var en ivrig Samler af Insekter og Snegle, og som yderligere under sin Skolegang i Metropolitan-skolen blev stærkt paavirket af Jungersens Undervisning, paa-begyndte straks efter sin Studentereksamen 1895 med Iver det naturhistoriske Studium, som han afsluttede med Magisterkonferens i 1901. Umiddelbart efter Konferensen ansattes han som Assistent ved Universitetets histologisk-embryologiske Laboratorium. I denne Stilling skrev han en histologisk Afhandling »Om Muskernes Befæstelse til det ydre Skelet hos Leddyrene« (Vid. Selsk. Skr., 7. Rk., Naturvid.-math. Afd., I, 2, 1904), et særdeles omhyggeligt og lovende Arbejde, som i øvrigt førte S. ind i en heftig og langvarig Debat med Niels Holmgren (Anat. Anz., 1909—10). Efter at R. S. Bergh 1903 havde trukket sig tilbage som Bestyrer af Universitetets histologisk-embryologiske Laboratorium, fortsatte S. som Assistent under Professor Jungersen, der midlertidig overtog Bestyrelsen af Laboratoriet, indtil S. 1908 selv udnævntes til Docent i Histologi og Embryologi. Ud over det ovennævnte særdeles lovende Arbejde fik S. endnu kun publiceret een større Afhandling, »Ueber den Bau und die Entwicklung der Seitendrüse der Waldspitzmaus« (Mindeskrift for Japetus Steenstrup, 1914), ligeledes et smukt udført og omhyggeligt Arbejde. Bortset fra de to nævnte Afhandlinger har S. kun skrevet en Del Leksikonartikler, Nekrologer og Biografier samt enkelte Smaaafhandlinger af væsentlig biologisk Indhold. S. var en særdeles kundskabsrig Mand, der med stor Beredvillighed stillede sine Kundskaber og sin tekniske Kunnen til andres Raadighed. Han gik med stor Iver op i sit Laboratoriums Indretning, Forsyning med Præparater og Bøger etc., ligesom han havde mangfoldige spredte Interesser, der bl. a. gav sig Udslag i talrige Rejser i Ind- og Udland, fra hvilke S., der var en fremragende Fotograf, hjembragte talrige smukke Fotografier, som han anvendte ved sine populær-videnskabelige Foredrag i de naturhistoriske Foreninger. Paa Linie hermed ligger S.s Virksomhed som Medlem af Udvalget for Naturfredning i Perioden 1905—26, af Naturhistorisk Forenings Ekskursionsudvalg samt som Bestyrelsesmedlem i Dansk Ornithologisk Forening, hvis Tidsskrift han redigerede 1921—30. S. havde i de senere Aar et mindre godt Helbred, og dette — vel i Forbindelse med hans spredte Interesser og vidt drevne Omhyggelighed — har utvivlsomt bidraget til, at han hverken som Videnskabs-

mand eller Lærer opnaaede at udrette, hvad man paa Grund af hans store Belæsthed og lovende Ungdomsarbejder havde kunnet vente.

Paul J. Holst Christensen i Vid. Medd. Naturhist. Foren., LXXXVII, 1933—34, S. IX—XIV. C. M. Steenberg i Univ. Progr. Nov. 1934, S. 123—26.

R. Spärck.

Stampe. Præsteslægten S. føres tilbage til Sognepræst i Nyborg Jesper Hansen S. (d. 1641), hvis Sønnensøns Søn Sognepræst i Hammer, Sulsted og Ajstrup, Provst Jens Henriksen S. (1682—1733) var Fader til nedenn. Jurist, Statsminister Henrik S. (1713—89), der 1759 optoges i Adelstanden, men døde barnløs, til Justitsraad Oluf S. (1717—85) til Skørtinge og til Sognepræst i Slagelse Frantz Thestrup S. (1715—62); dennes Søn Baron Holger S. (1754—1827), for hvem Farbroderen Henrik S. erigerede Stamhuset Stampenborg, fik 1810 dette ophøjet til Baroni; han var Fader til Baron Henrik S. (1794—1876), hvis Hustru var nedenn. Forfatterinde Baronesse Christine Marguérite Salome S., f. Dalgas (1797—1868); deres Sønner var Baron Henrik S. (1821—92) og Baron Holger Frederik Christian S.-Charisius (1822—1904), der 1892 tiltraadte Baroniet Stampenborg efter Broderen og 1895 det Charisiske Fideikommis, og med hvem den friherrelige Linie uddøde; af Henrik S.s Døtre skal nævnes de nedenn. Baronesse Rigmor S. (1850—1923), der var gift med Komponisten Victor Emanuel Bendix (1851—1926, s. d.), og Baronesse Astrid S. (1852—1930), der ægtede Stiftamtmand, Kammerherre Gustav Hakon Valdemar Feddersen (1848—1912), samt Baronesse Kristine S. (1856—84), gift med Minister, Kammerherre Vilhelm Bardenfleth (1850—1933, s. d.) og Baronesse Jeanina Emilie S. (1861—1911), der var gift med Overpræsident, Kammerherre Frederik Lindam Godefroi de Dompierre de Jonquières (1854—1925, s. d.). Ovenn. Justitsraad Oluf S. (1717—85) var Fader til Kammerherre Carl Adolph S. (1767—1831) til Skørtinge og Nøbøllegaard, hvis Sønner var Bureauchef i Udenrigsministeriet, Konferensraad Tyge Rothe S. (1793—1878) til Valdemarkilde og Overkrigskommissær Ole Henrik S. (1791—1831), hvis Sønnensøn Adolph Nicolai Georg S. (1844—1903) til Skørtinge var Fader til Henrik S. (1878—1925), der 1904 tiltraadte Besiddelsen af Baroniet Stampenborg uden dog at ophøjes i Friherrestanden. — Generalprokurør Henrik S. angav ved sin Adling at nedstamme fra de ældgamle S.s adelige Familie; denne Tradition er dog urigtig, og nogen Forbindelse mellem Præsteslægten og de ældre danske og norske adelige Slægter S.

(af Klarupgaard, af Gerdrup og af Norge) synes ikke paa-viselig.

Danmarks Adels Aarbog, XXXVII, 1920, S. 489—95. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1007—14. Hans Andreas Møller: Stamtavle over Slægterne Stampe og Thestrup, 1910.

Albert Fabritius.

Stampe, Christine Marguérite Salome, f. Dalgas, Baronesse, 1797—1868, Forfatterinde. F. 20. April 1797 i Fredericia, d. 5. Maj 1868 paa Nysø, begr. i Præstø. Søster til Maleren Carl Dalgas (s. d.). Gift 12. Febr. 1820 i Napoli med Baron Henrik S., senere Besidder af Baroniet Stampenborg, f. 30. Dec. 1794 i Kbh. (Holmens), d. 11. Juni 1876 paa Nysø, Søn af Lensbaron Holger S. (1754—1827) og Kirsten Kaas (1766—1842).

C. S. er en af de ikke mange danske Kvinder, hvis Hjem har været Samlingssted for Tidens betydelige Mænd inden for dansk Litteratur, Kunst og Videnskab, nærmest som Friederike Bruns, mindre som Fru Heibergs. Særlig for Thorvaldsens rige Alderdomsproduktion har hun ved sin opofrende Gæstfrihed skabt Betingelser. Og hun har i et smukt Værk fortalt derom.

Som mange af Tidens Kvinder havde hun ikke faaet nogen ordentlig Skoledannelse, hendes Ortografi er fantastisk. Men ved sit Ophold i mange forskellige Milieu'er, danske og fremmede, erhvervede hun, der i sin Ungdom var smuk og levende, sig megen Verdensdannelse og Øvelse i at omgaas alle Slags Folk. Faderen var reformert Præst i Fredericia, og Sproget i Hjemmet var fransk; Moderen var tysk, og Familien havde nær Forbindelse med England. Femten Aar gammel blev C. S. 1813 forældreløs og levede derefter flere Aar i Italien hos et Par Brødre, der var Købmænd i Napoli og Livorno. Deres Hjem var Samlingssted for mange danske Italiafarere; Broderen Jean i Napoli bidrog senere (1825) til at bringe Hauch paa ret Køl efter Amputationen af hans Ben og hans Selvmordsforsøg. Ligesom flere af Familien var C. S. noget af et Kunstnertemperament og malede ganske kønne Landskaber. I Italien udvikledes hendes Kunstsans, og særlig beundrede hun Thorvaldsen, der jo havde en Stilling som Renæssancens store Kunstnere.

Ved sit Giftermaal med den unge Baron H. S., hvem hun traf i en af Brødrenes Hjem, blev hun en rig og fornem Dame. 1827 arvede hendes Mand Baroniet Nysø. Hun blev selv nødt til at overtage Styrelsen af Godserne, da hendes Mand efter et Par akutte Anfald af Sindsforvirring i Ungdommen ikke kunde paa-

tage sig noget virkeligt Arbejde, selv om han — sine mange mærkelige Vaner til Trods — altid var en elskværdig Vært.

Efter sine italienske Brødres Eksempel gjorde hun Nysø og om Vinteren Hjemmet i Kbh. til et Samlingssted for mange af Tidens bedste Mænd: Grundtvig, der fra sine Præstøaar var Familiens Sjælesørger, Oehlenschläger, Hauch, Ingemann, H. C. Andersen, H. P. Holst, Høyen, Sibbern, H. C. Ørsted, H. N. Clausen, Marstrand, Bindesbøll o. a. De deltog i Husets Fornøjelser og skrev Sange til dets Fester.

Særlig Betydning for dansk Aandsliv fik Gæstevenskabet med Thorvaldsen i hans sidste Aar (1838—44). C. S. havde efter Høyens Opraab 1837 begejstret virket for Indsamlingen til Museet. 1839 hentede hun Thorvaldsen til Nysø; helstøbte Personligheder som de var, fandt de hurtigt hinanden. Han, der aldrig havde kendt et Hjem, fandt det hos S.s. Af Begejstring for hans Kunst, af moderlig Følelse for hendes »store Dreng«, noget vel ogsaa af Forelskelse i den statelige Mand, ofrede hans »Gamle Mutter« sig helt for ham, udstyrede hans store og uhyggelige Lejlighed paa Charlottenborg, indrettede Værksteder for ham paa Nysø, æltede Ler for ham, læste højt for ham under Arbejdet, narrede ham til at tage fat og fandt sig, trods sin med Aarene noget haarde Karakter, i hans Urimeligheder. Naar Thorvaldsen ikke sank helt hen i Selskabelighed og Dovenskab som det første Aar i Kbh., men fik en rig Blomstring i sin Kunst, er det for en stor Del C. S.s Fortjeneste. Paa Nysø blev mange af hans Alderdoms Størværker til: den skønne Statue af ham selv støttende sig til »Haabet« (som »et Portrait til min Veninde«), Gangen til Golgata for Frue Kirke og Kristus i Emaus til Stavreby Kirke under Nysø, de livfyldte Relieffer af Satyrer og Bacchantinder, de mange Relieffer om Amors Spil o. a. De mange Gipsafstøbninger og Tegninger, som Thorvaldsen skænkede sin Veninde, danner en anselig Samling paa Nysø. Et enestaaende Vidnesbyrd om Finheden i Thorvaldsens første Udkast er de Lermodeller, som Baronessen frelste fra den sædvanlige Tilintetgørelse ved taalmodigt at liste dem ud af Støbeformene og efter en Retouche af Kunstneren lod brænde. Højdepunktet i Samlivet var, da Familien S. 1841 i sin firspændige Rejsevojn kørte med Thorvaldsen til Rom, blev delagtig i hans fyrstelige Modtagelse ned gennem Europa og senere holdt et stort og gæstfrit Hus for Kunstnerne i Rom. Det var ogsaa efter en Aften i S.s Hjem, at Thorvaldsen fandt sin lykkelige Død i Det kgl. Teater.

Om det rige Samliv i Thorvaldsens sidste Aar har C. S. paa Grundlag af Dagbogsoptegnelser fortalt i en henrivende Bog, skre-

vet som hun fortalte, et smukt Mindesmærke over to betydelige Personligheder (»Erindringer om Thorvaldsen«, udg. af Rigmor Stampe, 1912).

Malerier af C. A. Jensen 1827 (Thorvaldsens Museum; Privat-eje). Buste 1843 af Thorvaldsen (Thorvaldsens Museum; Thorvaldsen-Samlingen paa Nysø); Stengraving derefter 1851. Bas-relief 1840 af samme (Nysø). Maleri af P. C. Skovgaard 1855 og af W. Marstrand 1860 (Nysø). Tegning af W. Marstrand og af Const. Hansen 1841 (Nysø).

Danmarks Adels Aarbog, XXXVII, 1920, S. 491. Alb. Repholtz: Thorvaldsen og Nysø, 1911. Ovenn. Erindringer.

Th. A. Müller.

Stampe, Henrik, 1713—89, Retslærd, Embedsmand og Minister. F. 28. Jan. 1713 i Hammer ved Nørre Sundby, d. 10. Juli 1789 i Kbh. (Petri), begr. i Petri K. Forældre: Provst Jens Henriksen S. (1682—1733) og Christiane Amalie Thestrup (1693—1735). Gift 1° 30. Nov. 1753 i Kbh. (Petri) med Christina Elisabeth Kløcker, f. 20. Febr. 1734 i Kbh. (Petri), d. 18. Okt. 1761 sst. (Petri), D. af Grosserer, senere Viceborgmester, Etatsraad Herman Lengerken K. (1706—65, gift 2° 1762 med Caroline Hoppe, 1732—1819) og Mette Christine Wisberg (1714—57). 2° 17. April 1776 i Kbh. (Petri) med Margrethe Elisabeth Grøn, f. 1727 i Kbh., d. 14. Dec. 1798 sst. (Petri) (gift 1° 1750 med Konferensraad, Sekretær i Tyske Kancelli Joachim Gustav v. Klinggräf, 1705—60), D. af Borgmester Mikael G. (1685—1742) og Elsabe Dorothea Krug (1700—74).

Udgaet af gamle Præsteslægter, den ældste af otte Søskende, kom S. tidligt i Aalborg Latinskole og blev immatrikuleret ved Kbh.s Universitet allerede 1728. Den teologiske Embedseksamen bestod han atten Aar gammel 1731, men han synes fra første Færd at have interesseret sig mere for flere andre Videnskabsgrene end for Teologien. 1734—37 var den purunge Mand Konrektor ved sin gamle Skole i Aalborg, men kunde derefter rejse udenlands for at uddanne sig videre. Han studerede næsten to Aar i Marburg hos Filosofen Wolf, der docerede en rationalistisk og humanitært præget Livsopfattelse, granskede under dette Studieophold ogsaa Jura, Matematik og Fysik og synes at have vaklet mellem de to førstnævnte Fag, men valgte Juraen som sit egentlige Kald. Efter Studierne i Marburg besøgte han Paris, hvortil han ankom sidst paa Aaret 1739, og var derefter fra Juli til Nov. 1740 i England, hvor han i den danske Gesandts Hus mødte flere fremragende Mænd og ved Omgang med nogle i London bosatte norske Købmænd opnaede et vist Indblik i engelsk Handel og Landbrug.

Da han fra England var rejst til Holland, modtog han fra Danske Kancellis Præsident J. L. Holstein et Brev om at komme hjem, da »Hans Majestæt syntes disponeret til at se ham employeret ved Kjøbenhavns Universitet«.

J. L. Holstein var S.s mægtige Beskytter og stadige Velynder, men kunde paa Grund af Universitetets Selvstyre ikke skaffe ham det juridiske Professorat, der var blevet ledigt ved A. Hojers Død 1739. Ved en 1740 afholdt Konkurrence sejrede Kofod Ancher, men S. blev som en vis Oprejsning 1741 udnævnt til filosofisk Professor, holdt som saadan efter Holsteins Ønske ogsaa private juridiske Forelæsninger, optoges 1743 i det juridiske Fakultet og i Konsistorium, var Universitetets Sekretær og blev 1751 dets Kvæstor. Først 16. Febr. 1753 modtog han sin Udnævnelse til ordinær juridisk Professor, men s. D. udnævntes han ogsaa til Generalprokurør, hvormed fulgte Sæde i Danske Kancelli. Han fritoges da herefter for Forelæsningspligt, vedblev dog formelt at være Professor og var Kvæstor til 1784, Medlem af Konsistorium til 1785. Hans Hovedvirksomhed laa i Regeringen.

Som Generalprokurør skulde S. være en Slags Konsulent for de forskellige Kollegier, især for Danske Kancelli, ved at afgive Erklæringer om juridiske Spørgsmaal, der rettedes til ham, samt ved at udarbejde Love i Henhold til opgivne Momenter eller uden saadanne. Han blev en for Danmarks og Norges indre Styrelse overmaade betydningsfuld Mand baade i Kraft af sin Stillings Karakter og ved de særlig fremragende Evner, han besad som Jurist og praktisk administrativ Kraft. Hans Gernings Art og Retning blev paa let tilgængelig Maade dokumenteret for Eftertiden ved den efter hans Død udkomne trykte Udgave af hans »Erklæringer, Breve og Forestillinger, General-Prokureur-Embedet vedkommende« (I—VI, 1793—1807, udgivet af J. L. Rottbøll med Sagregister af L. Fogtmann). Formelt staar disse skriftlige Arbejder højt ved deres Klarhed og gode Sprog. S. har hørt til de fremmeste blandt de Kollegieembedsmænd, der ved den Omhu og Evne, de lagde i deres skriftlige Brug af Modersmaalet, arbejdede med paa dets Udvikling. Ved deres Indhold belyser Erklæringerne ikke blot klart S.s almindelige politiske og specielle juridiske Synspunkter, men mangfoldige Træk af Tidens Kultur og Historie. Med det danske Samfunds Forhold var han dybt fortrolig, men over for Norge hemmedes han af en vis Usikkerhed, som han selv ved Lejlighed har givet Udtryk, og som muligvis bundede i Mangel paa Selvsyn og Selvoplevelse. Hans Arbejde paa at reformere den norske Odelsret fik ikke noget heldigt Resultat.

S. tør betegnes som en Repræsentant for den begyndende »oplyste Enevælde«, ledet som han var af Trang til at gennemføre en omfattende Forbedring af Samfundets Vilkaar i Overensstemmelse med den Grundtanke, hvori han har set selve det enevældige Styres inderste Væsen, nemlig den, at »Kongen har lige stor Omsorg for alle sine Undersaatter fra den højeste til den laveste og forskaffer dem alle lige Sikkerhed for deres Liv og alt, hvad dem tilhører«. Ved de bestaaende Forhold saa han mange Mangler, og naar hans Forsøg paa at reformere dem i det hele fik Præg af en forsigtig Begyndelse til noget, der senere skulde blive fortsat med dristigere Kraft, hang det sammen med en Mistro til, at det statslige og sociale System foreløbig kunde bære større Fremstød, og ogsaa med en vis principiel Uvillie og nøgtern Skepsis over for det at ville opnaa alt ved Lovgivning. S.s hele Indsats blev præget af Moderation, men ogsaa uden for den mere juridiske Side af Styrelsen, der vil blive berørt nedenfor, kom han til at sætte sig dybe Spor, og han kan regnes for en i visse Henseender banebrydende Statsmand.

Med et almindeligt økonomisk Syn, der var paavirket af Merkantilismen, forbandt S. en stærk Sans for den gavnlige Betydning, Frihed og Uafhængighed kunde have for Borgernes Arbejde og dermed for Landets Velstand. Han var ingen Ven af Lavsvæsenet og fik udvirket det kgl. Reskript af 10. April 1761, hvorefter der ikke maatte oprettes flere Lav, samtidig med at Optagelsen i de bestaaende Lav lettedes, og Næringsfriheden i de danske og norske Købstæder overhovedet blev væsentlig udvidet. I Landboforholdene var S. levende interesseret. Endnu før den offentlige Diskussion om Landbosagen var kommet i Gang og de første praktiske Reformforsøg paabegyndt, har S. i en Skrivelse fra 1757 udtrykt den Opfattelse, at Selvejet var den bedste Besiddelsesform for en Bonde, og at der, helt modsat den hidtidige Udvikling, maatte stræbes efter, at der kunde blive flere og flere Selvejerbønder i Landet. I Spørgsmaalet om Stavnsbaand eller Ikke-Stavnsbaand stillede S. sig trods sin Frihedsvenlighed ikke paa noget absolut Standpunkt, men i Spørgsmaalet om, hvad der helst burde være Grundlaget for den danske Bondes daglige Liv og Arbejde, efter hans Mening altsaa den uafhængige Jordbesiddelse, vaklede han ikke. Han støttede efter Christian VII.s Tronbestigelse Reverdil ved Iværksættelse 1767 af et Kommissionsarbejde til Løsning af Landbospørgsmaalene, blev efter Reverdils Bortrejse den ledende i Arbejdet, for hvilket han selv havde forfattet den Instruks, at der »især« skulde tages Sigte paa »at lette saa vidt muligt Bondestandens Vilkaar«. Den socialpolitiske Retningslinie lykkedes det

ham at faa fastholdt over for A. G. Moltke, der gjorde et Forsøg paa at dreje Formaalet i landbrugsteknisk Retning. Resultatet blev en Række Forordninger, der alle udkom 1769, og som fortjener Navn af de S.ske Landbolove, Forordninger om Hoveriets Bestemmelse, om Selvejrbønders Stilling, om Forbud mod Nedlæggelse af Bøndergaarde, om Ophævelse af Fællesskab. Alle sigter de til Selvstændiggørelse af Bondestanden og Bondebedriften, og selv om de ikke i sig selv kunde fremkalde nogen omfattende Ændring i de bestaaende Forhold, betegner de dog et Vendepunkt i Lovgivningen. I denne Lovgivning er allerede anvist Retningslinier for de senere store Landboreformer og i Præmisserne for Loven om Selvejrbønder tillige de følgende 150 Aars Udvikling i Landbrugets Ejendomsforhold, idet S.s landbopolitiske Yndlings-tanke udtryktes med de Ord: »at det ikke vel kan fejle, at jo Jorden maa overhovedet blive bedre behandlet, naar den, som dyrker den, ved og er forvisset om, at den Tid, Flid og Kræfter, han anvender paa Jorden og Grundens Forbedring, kommer ham selv og hans Børn og Arvinger efter ham til Nytte, end naar han i denne Henseende lever i Uvished«.

S.s bedste Tid som Embedsmand laa før 1770. Under Struensee, hvis Tilsidesættelse af de sædvanlige og regelrette Organer for Styrelsen maatte være S.s Følelse meget imod, bevarede han sin Stilling, men med mindre Indflydelse. I den følgende »Guldbergske« Periode fik han Sæde i flere Kommissioner, desuden 1777 i Overskattedirektionen og 1782 i Overbankdirektionen, hvorfra han dog atter fik Afsked 1783; i Kancelliet vejede hans Ord naturligvis stadig til, om end hans Betydning som Generalprokurør næppe var helt saa stor som tidligere. Han kunde i Længden ikke forsone sig med et Styre, der stadig mere fik et Præg af Kabinetvilkaarlighed. Hans Ideal af Enevælde var det regelbundne Kollegiestyre som det eneste, der kunde betrygge Undersaatternes Frihed og Ret. Han var paa Forhaand i Føling med den Kreds, der tog Magten ved Regeringsskiftet 1784, og idet han endelig skiltes fra Generalprokurørembedet, overgik han nu til Statsraadet, hvor han maaske paa Grund af Svagelighed ikke fik videre Betydning, men han har rakt den nye Tids Mænd en hjælpende Haand ved den store Landbokommissions Nedsættelse.

Adlet 1759. Etatsraad 1752. Virkelig Etatsraad 1760. Konferensraad 1766. Gehejmerraad 1774. — Hv. R. 1769. L'union parfaite 1770. — Malerier af Jens Juel (Fr.borg, Nysø, Valkendorfs Kollegium), gengivet i Stik 1793 af J. G. Preisler jun. Miniature efter Maleriet (Familieeje). Miniature (Fr.borg). Kobberstukket Silhouet af Friedrich 1796. Træsnit af H. P. Hansen

1879. Portrætteret paa J. H. W. Haffners Tegning 1781 fra Appartementssalen (Rosenborg). Portrætmaske af A. Bundgaard (Christiansborg).

Danmarks Adels Aarbog, XXXVII, 1920, S. 490 f. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., III, 1924, S. 42—52. Hist. Tidsskr., 3. Rk., V, 1866—67. E. Holm: Om det Syn paa Kongemagt, Folk og borgerlig Frihed, der udviklede sig i den dansk-norske Stat 1746—70, 1883, S. 91. Samme: Danmark-Norges Historie 1720—1814, III—VI, 1897—1909. G. L. Baden: Den Danske og Norske Lovkyndigheds Historie, 1809, S. 83. A. D. Jørgensen: Regerings-skiftet 1784, 1888. J. H. Deuntzer: Henrik Stampe, 1891. Hans Jensen: Dansk-norsk Vekselvirkning i det 18. Aarh., 1936. Samme: Dansk Jordpolitik 1757—1919, I, s. A. Frantz Dahl: Hovedpunkter af den danske Retsvidenskabs Historie, 1937, S. 21—24. Dsk. Saml., V, 1869—70, S. 239—73.

Hans Jensen.

S.s *juridiske Forfatterskab* indlededes med hans »Dissertatio de testamentis«, der blev udarbejdet 1740 i Anledning af Konkurrencen om det ledige Professorat, og som forskaffede ham den juridiske Doktorgrad. Nogen større Originalitet kendetegner dog ikke dette Arbejde, der er stærkt paavirket af Grotius og andre Naturretslærere og ved sin udpræget deduktive Metode røber, i hvor høj Grad Lærearene i Marburg og Beskæftigelsen med den Wolff'ske Filosofi havde gjort Indtryk paa S. Den Omstændighed, at S. ikke blev juridisk Professor, medførte, at han ikke blev i Stand til at holde offentlige juridiske Forelæsninger; men desto større Indflydelse fik han gennem sine private Kollegier, der øjensynlig udgjorde et stærkt tiltrængt Supplement til Universitetets officielle Undervisning. Han omtaler selv, at han var den første, som paa en Slags systematisk Maade læste over hele den danske og norske Lov, og baade af hans Selvbiografi og af andre Oplysninger fremgaar, at hans Kollegier samlede talrige Tilhørere. Hermed fortsatte han i tretten Aar, og i Løbet af denne Tid lykkedes det ham næsten helt at frigøre sig fra sin tidligere metodiske Indstilling. Suhm fremhæver saaledes med Henblik paa hans Kollegier, at han »gik meget paa det praktiske«, og i de Responsa, som han udarbejdede paa Fakultetets Vegne (senere udgivet af L. Nørregaard, s. d.), viser han sig først og fremmest som Praktiker.

Naar S. for Eftertiden staar som et af de største Navne inden for det 18. Aarhundredes Retsvidenskab og som en af de faa, A. S. Ørsted erkender at staa i Gæld til, beror dette dog udelukkende paa de ovennævnte »Erklæringer, Breve og Forestillinger . . .«, som han forfattede i sin Egenskab af Generalprokurør. Om de fleste af disse gælder, at de er udarbejdet næsten uden litterære Hjælpemidler og samtidig med, at talrige andre Hverv lagde Beslag

paa S.s Arbejdskraft. Som Følge heraf har de heller ikke kunnet faa Karakter af lærde Undersøgelser af de forelagte Spørgsmaal; men dette har snarere forøget end forringet deres Værdi for Eftertiden.

Det højst forskelligartede Indhold af de foreliggende henved 1000 Erklæringer vanskeliggør naturligvis en generel Karakteristik; men visse ledende Synspunkter vender dog atter og atter tilbage hos S. Et af disse er den Betragtning, at det følger af den danske Stats Forfatning, at »Øvrigheds- og Dommerembeder i alle Maader bør være adskilt, saa at en Øvrighed som Øvrighed ikke agerer Dommer, og en Dommer som Dommer ikke agerer Øvrighed«. Ud fra dette — utvivlsomt af Montesquieu inspirerede — Synspunkt træder S. Gang paa Gang op over for Forsøg paa administrativt at afgøre Spørgsmaal, som henhører under »Lands Lov og Ret«, eller paa at faa en afsagt Dom ændret ved kgl. Resolution. Ligeledes bestrider han i adskillige Erklæringer de andre Kollegiers Ret til at indføre særlige Domstole. Domstolenes Organisation var et Omraade, der henhørte under Danske Kancelli, og som de andre Kollegier burde holde sig fra. Om end S. selv undertiden kunde fravige disse Principper, betød dog Fremhævelsen af Domstolenes Uafhængighed og det Omfang, hvori hans Betragtninger trængte igennem i Retslivet, at den danske Enevælde ydede væsentlig større Sikkerhed for Borgernes Liv og Ejendom, end Tilfældet var i de fleste europæiske Stater.

De i det foregaaende omtalte Synspunkter var for saa vidt banebrydende, som ingen tidligere her i Landet havde givet dem Udtryk; men S. selv opfattede dem blot som en Formulering af Principper, der for længst havde vundet Hævd i dansk Ret. Hans Styrke laa overhovedet i Anvendelsen af den gældende Ret. Over for mere vidtgaaende Lovgivningsreformer synes han derimod at have stillet sig ret tilbageholdende. Sandsynligvis under Indtryk af sin Ungdoms Studier inden for Naturretten vedblev han hele sit Liv at nære en dyb Respekt for Ejendomsretten og de saakaldte velerhvervede Rettigheder — et Begreb, som S. tog i meget udstrakt Betydning —, og denne Indstilling virkede som en vis Hemsko paa ham, selv naar han, som Tilfældet var med Hensyn til Landboreformerne, nærede Sympati for, at Lovgivningen kom de svagere i Samfundet til Hjælp. Inden for Strafferetten delte han ikke de mere humane Opfattelser, som paa den Tid blev fremsat i Litteraturen i Udlandet, men stod helt igennem paa den gamle Afskrækkelsesteoris Grund. I Betragtning af det lange Tidsrum, han beklædte Embedet som Generalprokurør, er det i Virkeligheden ogsaa ret faa Love, som hidrører fra hans Pen, og i adskillige

Tilfælde laa Initiativet til deres Udstedelse tilmed hos andre. At Struensees Reformiver ikke fandt nogen Tilhænger i S., maa under disse Omstændigheder næsten synes en Selvfølge; men i det Omfang, Struensee benyttede sig af hans Arbejdskraft, ydede S. ham sin loyale Bistand, og efter hans Fald var S. mindre tilbøjelig end mange andre til at bryde Staven over de indførte Reformere. Adskillige af dem, som i Praksis havde vist sig hensigtsmæssige, fik tværtimod takket være S. Lov til stadig at bestaa.

Fra 1753 til sin Død var S. Medlem af Højesteret; men kun i de første ni Aar af dette Tidsrum deltog han hyppigere i Rettens Arbejde. Desuden var han bl. a. Medlem af den Kommissionsdomstol, som dømte Struensee og Brandt, og efter Traditionen skal Dommen over Struensee været affattet af S. Om denne Dom maa siges, at den i Formen bærer Præg af at være Hastværksarbejde, og at den, hvis den virkelig er konciperet af S., er væsentlig ringere i juridisk Henseende, end man kunde have ventet, selv om det er med Urette, at man har stemplet den som en rent politisk Afgørelse.

Efter S.s Ønske oprettede hans Enke 1790 det S.ske Rejsestipendium, hvis Renter skulde tildeles en juridisk Kandidat med bedste Karakter til Foretagelsen af en treaarig Udenlandsrejse, paa hvilken han skulde uddybe sine Kundskaber saavel i det juridiske som andre nyttige Videnskaber, og især hvad der hører til Økonomi og Statistik.

Stig Juul.

Stampe (Bendix), Rigmor, Baronesse, 1850—1923, Forfatterinde, Filantrop. F. 7. Dec. 1850 paa Christinelund ved Præstø, d. 9. Marts 1923 paa Frbg., Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Lensbaron Henrik S. (1821—92) og Jonna Drewsen (1827—78). Gift 18. Juli 1879 i Kbh. (b. v.) med Komponisten, senere Professor Victor Bendix (s. d.). Ægteskabet opløst.

R. S.s Fader overtog 1876 Nysø, og her boede hun 1877—79. Paa det nærliggende Christinelund havde hun og hendes to Søstre i flere Aar arbejdet for at bringe social folkelig Oplysning ud blandt Landbefolkningen. Paa Nysø byggede Lensbaron S. en Foredragsaal til Brug for sine Døtre. Af deres personlige Sparepenge oprettede de et Laanbibliotek. R. S. levede i sin Ungdom i Kredse, der fik Indflydelse paa dansk Aandsliv. Ved sit Giftermaal og sin Flytning til Kbh. blev hun knyttet til Kunstner- og Musikkredse. Sin udprægede Virksomhedstrang udadtil omsatte hun fra nu af i visse Former for Børneforsorg. Hun oprettede 1891 Kbh.s Legepladsforening og var dens Formand til 1921. Ligeledes stiftede hun og ledede Udvalget for danske Skolebørns Fællesleg, senere

grundlagde hun Børnenes Billedindsamling. Hun udgav tre kunst- og litteraturhistoriske Bøger: »Carlo Dalgas« (1901) med Gengivelser af Malerier og Tegninger, »Erindringer om Thorvaldsen« med Baronesse Christine S.s efterladte Optegnelser (1912) og »H. C. Andersen og hans nærmeste Omgang« (1918). R. S.s stærke Slægtfølelse og Troskab mod Fortiden præger hendes Forfatterskab. Hun er en klog Fortæller og giver i de tre nævnte Bøger værdifulde Bidrag til Belysning af Tid og Personer, som det har været hende magtpaaliggende at skildre. I H. C. Andersen-Bogen redegør hun for Digterens nære Forhold til Familien Collin.

Danmarks Adels Aarbog, XXXVII, 1920, S. 492. Politiken 11. Marts 1923. B. T. 12. Marts s. A. Dagens Nyheder 21. Marts s. A. Tidens Kvinder 22. og 29. Marts s. A. Ill. Tid. 18. Marts s. A.

Anna Koch Schiøler.

Stampe (Feddersen), Astrid, Baronesse, 1852—1930, Kvindesagspolitiker. F. 19. Dec. 1852 paa Christinelund ved Præstø, d. 16. April 1930 i Kbh., begr. i Jungshoved. Søster til Rigmor S. (Bendix) (s. d.). Gift 29. Okt. 1881 i Præstø med Assistent i Indenrigsministeriet, senere Stiftamtmand, Kammerherre Gustav Hakon Valdemar Feddersen, f. 1. Juli 1848 i Kbh. (Trin.), d. 11. Sept. 1912 i Nykøbing F., Søn af Kommitteret, Justitsraad, senere Guvernør F. F. (s. d.) og 1. Hustru.

A. S. boede paa Nysø 1877—81. Fra sin tidlige Ungdom deltog hun med Energi i Søsterens Arbejde for Udbredelse af social og folkelig Oplysning. En Fortsættelse heraf blev hendes senere nære Forbindelse med Højskolen (Askov og Testrup). Sit fremragende og mangeaarige Arbejde for Kvindesagen har hun karakteriseret som »en Kamp for Menneskerettigheder«. 1883 blev hun Medlem af Dansk Kvindesamfunds Styrelse, hvor hendes organisatoriske Evner straks gjorde sig gældende. Hendes første Handling var Iværksættelse af en Landsagitation; i fem Punkter formede hun det Program, hvorefter der siden er arbejdet. 1898—99 var hendes Mand Stiftamtmand i Ringkøbing, 1899—1912 i Nykøbing F.; begge Steder oprettede og ledede A. S. lokale Kredse. 1904 gennemførte hun med Myndighed, at Dansk Kvindesamfund udskilte sig fra det saakaldte »Valgretsudvalg« og selv satte Valgretten paa sit Program. 1906 var hun førende ved Udarbejdelsen af Forslag til Ændring af den ugifte Moders og hendes Børns Retsstilling (Lov af 27. Maj 1908) og s. A. ved Udarbejdelsen af nye Bestemmelser om Formueforholdet mellem Ægtefæller angaaende Raadighed over Børnene, samt for virksommere Foranstaltninger angaaende Sædelighedsforbrydelser. 1913—18 beklædte hun Formands-

posten, hvorved hun blev Organisationens højtansete og repræsentative Leder ved det første nordiske Kvindesagsmøde (1914) og ved den nye Grundlovs Vedtagelse (1915). Hun nedlagde sit Mandat paa Grund af visse Uoverensstemmelser inden for Styrelsen, hvori hun tog et afgjort og ensidigt Standpunkt. Paa sin 70 Aars Fødselsdag blev A. S. af Dansk Kvindesamfund hyldet ved en Fest og valgt til Æresformand. Hendes nationale Sindelag førte hende ind i et nært Forhold til Sønderjylland, og hendes Interesse for nordisk Aand og nordisk Sprog knyttede hende til Island; 1916 var hun Medstifter af Dansk islandsk Samfund. Hun udgav flere Smaaskrifter: »Kvindesagen« (1887), »Kan Kvindesagen og Sædelighedssagen skilles ad?« (1888), »Frue og Frøken« (1911), »Vort Modersmaal« (1912) og »Dansk Navneskik« (1914). 1929 udsendte hun Bogen »Minder«, hvori hun karakteristisk for hende paa een Gang beskedent, fordomsfrit og uforfærdet skildrede sit Liv og sit Forhold til de Opgaver, hun med Troskab og Klogskab havde arbejdet for. — F.M.G. 1922. — Malerier af Mathias Taube og Frants Henningsen (Familieeje).

Danmarks Adels Aarbog, XXXVII, 1920, S. 492. G. Lemche: Dansk Kvindesamfunds Historie gennem 40 Aar, 2. Udg., 1939, passim. A. Lading: Dansk Kvindesamfunds Arbejde gennem 25 Aar, 1939, passim. Kvinden og Samfundet 15. Sept. 1913, 30. Sept. 1918, 15. Dec. 1922, 30. April og 15. Maj 1930. Morgenbladet 24. Dec. s. A. Berl. Tid., Nationaltidende og Politiken 17. April s. A.

Anna Koch Schiøler.

Stange, Hieronimus Friderich, 1716—95, Officer. Døbt 11. Nov. 1716 i Lübeck, d. 12. Marts 1795 i Kiel, begr. sst. Fader: Underfoged ved Domkapitlet i Lübeck Joachim S. Gift med Helene Dammann, d. ca. 1780.

Efter nogle Aars Tjeneste som menig i Livgarden til Hest deltog S. som Korporal og Sergent i Felttoget ved Rhinen, blev 1738 Kornet, 1743 Sekond-, 1745 Premierløjtnant, 1754 kar., 1758 virkelig Ritmester og Generaladjutant hos Generalløjtnant Grev F. Ahlefeldt, n. A. Major og Eksercermajor for Rytteriet i Holsten. Han deltog i Felttoget 1762, men maatte n. A. paa Grund af Gæld sælge sit Kompagni og træde ud af Tjenesten. Herefter er han traadt i Forbindelse med Prins Carl af Hessen og forblev for Eftertiden knyttet til ham. 1772 blev han paa Prinsens indtrængende Indstilling kar. Oberstløjtnant og »kgl.« Generaladjutant hos denne og fulgte med ham til Norge, blev 1774 Oberst, men frattraadte n. A. efter eget Ønske og paa Grund af svageligt Helbred Stillingen i Norge. 1773—91 var han Kommandant i

Frederiksort. 1776 blev han midlertidig Deputeret i Generalitets- og Kommissariatskollegiet, erhvervede sig Arveprinsens og Guldbergs Bevaagenhed og blev allerede 1778 Generalmajor ved et betydeligt Springavancement samt virkelig Deputeret. Da det n. A. bestemtes, at en af de »verfarneste« Generaladjutanter herefter skulde overvære de store aarlige Lejrsamlinger og give Rapport direkte til »Kongen«, overdroges dette til »vores egen gode Generaladjutant« S. Hans fortrinlige, paa Dansk affattede Rapporter er interessante Kilder til Hærens Forhold ved denne Tid. Men allerede 1782 søgte han om Afgang paa Grund af Svagelighed; efter indtrængende Anmodning fortsatte han endnu et Aar, hvorpaa der efter fornyet Ansøgning bevilgedes ham Afgang paa yderst favorable Vilkaar, saaledes at han forblev til Raadighed. Skønt den Guldbergske Regering stedse havde begunstiget ham, har han dog holdt nær Føling med Prins Carl og var stærkt medvirkende ved Regeringsforandringen 1784. Han hørte herefter til Kronprinsens nærmeste Raadgivere sammen med Prins Carl og General v. Huth og blev 1785 Sekretær i den vigtige Hærkommission under Prinsens Forsæde. Ved Forberedelserne til Felttoget i Norge blev han 1. Deputeret i Feltkommissariatet, som han efter Ansøgning fratraadte 1791. 1789 var han blevet Generalløjtnant. Han var Medlem af Direktionerne for Veterinærvæsenet og de kgl. Stutterier m. m. Han var ivrig, oprigtig dansk Patriot, tro Tjener af Kongehuset, en kundskabsrig, meget dygtig, flittig og samvittighedsfuld Embedsmand, som Menneske rettænkende og tilbageholdende. — Hv. R. 1790.

Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760—1800, udg. af T. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen, 1936. Luxdorps Dagbøger, udg. ved E. Nystrøm, I—II, 1915—30. Regeringsskiftet 1784, 1888. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, VI, 1, 1907. Personalthist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1901. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekræds, IV, 1900, S. 92, 292.

Rockstroh.

Stangeland, Karin Michaëlis, se Michaëlis, Karin.

Stangerup, Carl Hakon, f. 1908, Litteraturhistoriker. F. 10. Nov. 1908 i Kbh. Forældre: Kommunalærer Axel William S. (f. 1880) og Kommunalærerinde Ingrid Nielsen (1873—1938). Gift 4. Maj 1934 i Kbh. (Garn.) med Skuespillerinde Betty Helene Eva Voss Söderberg, f. 6. Nov. 1910 i München, D. af Forfatteren Hjalmar Erik Fredrik S. (1869—1941, gift 1° 1899 med Märta Abenius, f. 1870) og Emilie Voss (f. 1876).

S. blev Student 1927 fra Vestre Borgerdydskole og fik derefter en usædvanlig hurtig akademisk Løbebane: Universitetets Guldmedaille 1931, cand. mag. med Dansk som Hovedfag (Bifag: Fransk) 1932, Dr. phil. 1936. Allerede som Gymnasiast begyndte S. at drive Journalistik i Provinspressen og ernærede sig paa denne Maade i sin Studentertid, blev Litteraturanmelder ved »Berlingske Tidende« 1934 og er fra 1935 Litteratur- og Kronikredaktør ved »Nationaltidende«. Han var Medlem af Hovedbestyrelsen for Konservativ Ungdom 1936—38 og af Bestyrelsen for Journalistforbundet 1939—40. — S. har meget tidligt vundet en anerkendt Position som Litteraturhistoriker. Hans Disputats, »Romanen i Danmark i det 18. Aarhundrede«, er en stor, lidt massivt gennemført Undersøgelse, der bygger paa en Bestemmelse af de litterære »Genrer« og ved det behandlede Stof fylder en Lakune i dansk Litteraturforskning. I det betydelige Værk »Schack Staffeldt« (1940) har S. paa en af Sagkundskaben højt vurderet Maade gennem en fin og smidig Analyse skildret, hvad der er Forudsætning for Digterens Kunst, og derved ogsaa givet Bidrag til en ny Belysning af det hele romantiske Gennembrud i Danmark. S. har offentliggjort en Oversigt (oprindelig Radioforedrag) over dansk Litteraturhistorie, »Levende dansk Litteratur« (1940) og et andet populært Oversigtsarbejde, »Verdenslitteraturen« (1939). Tilknytning til hans journalistiske Virksomhed har nogle Essaysamlinger, »Den unge Litteratur« (1928), »Litteraturen rundt« (1935) og »Portrætter og Protester« (1940). S. er en altid aarvaagen Kritiker og elegant Publikumsskribent; han fælder sine Domme ud fra en konservativt betonet, rummelig og nutidsbestemt Livsanskuelse. Som praktisk arbejdende Bladmand spænder S. vidt og har under sin Delta-gelse i redaktionel Virksomhed vist megen Sans for at finde Medarbejdere. En naturlig Veltalenhed har han kunnet udnytte i omfattende Foredragsvirksomhed, og ved Mund som Pen er han blevet en fremtrædende Støtte for det dansk-svenske Samarbejde. Han er en Kender af svensk Litteratur og har 1941 udgivet Samleværket »Det moderne Sverige«.

Univ. Progr. Nov. 1937, S. 153. Berl. Tid. 25. Febr. 1939. Nationaltidende 4. Okt. 1940.

Hans Jensen.

Stanley, Carl Frederik, ca. 1738—1813, Billedhugger. F. ca. 1738 i Westminster i England, d. 9. Marts 1813 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Billedhuggeren Simon (Carl) S. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 1. Febr. 1769 i Kbh. (Fred. Ty.) med Marie Adrienne Courtonne (gift 1° 1758 med Modehandler Tobie Martin,

d. tidligst 1763, gift 1° med Denise Françoise D'Huard, ca. 1735—55), f. ca. 1736, d. 7. Juli 1825 paa Frihedseje ved Hørsholm, D. af Grosserer Jacques Salomon C. (ca. 1714—91) og Adrienne Sommerzee (ca. 1717—58). Ægteskabet opløst 1792.

S. kom til Danmark som niaarig, da Faderen 1746—47 blev kaldt tilbage fra England, og fik sin første Uddannelse i dennes Atelier. Efter at Kunstakademiet var blevet reorganiseret 1754, blev han en af dettes første Elever og opnaaede allerede 1758 den store Guldmedaille for Relieffet »Noæ Offring« og n. A. det deraf følgende Rejsestipendium. Mens han gik paa Akademiet, havde S. udført Billedhuggerarbejdet paa Taarnet til Frederiks tyske Kirke (nu Christianskirken). I Foraaret 1759 rejste han saa i Følge med J. P. Lund til Paris, hvor de traf sammen med Harsdorff, og hvor S. blev Elev af Coustou d. Y. Fliden maa ikke have trykket de tre Stipendiater, thi da Akademiet ikke modtog de Prøver paa deres Kunst, som de var pligtige at hjemsende, standsede det 1761 Udbetalingen af Stipendierne. I Paris udførte S. et Relief »Eunuchens Daab«, som han sendte hjem. I Efteraaret 1762 kom S. til Rom, hvor han blev til Begyndelsen af 1766, og heller ikke fra dette Ophold hører man om særlige Resultater af hans Studier. Derimod tog han, der ligesom Faderen var meget musikalsk, Undervisning i Violinspil. De eneste Arbejder fra Romtiden, som nævnes, er et tegnet Projekt til et tænkt Gravmæle i Pantheon og desuden en Kopi i mindre Maalestok af den borghesiske Fægter. Paa denne Figur blev han efter sin Hjemkomst agreeret ved Akademiet og fik straks flere officielle Arbejder overdraget, først og fremmest Udførelsen af Dronning Louises Sarkofag til Roskilde Domkirke. Allerede i Nov. 1767 var der skrevet Kontrakt om den mellem Jardin og S., men den kgl. Resolution udfærdigedes først 10. April n. A. I og for sig hastede det jo heller ikke med Arbejdet, da Tegningerne til Kapellet først blev approberet s. A., Opførelsen først paabegyndtes 1773 og standsedes fem Aar efter, saa det er intet Under, at det kom til at gaa langsomt med S.s Arbejde, der ikke var færdigt til Opstilling før 1789. Sarkofagen er Kunstnerens Hovedværk og reneste klassicistiske Arbejde; navnlig den ene Kvindefigur, Religionen, er smuk, inspireret af romerske Kejsersindestatuer. Samtidig beskæftigedes S. ved Jardins to større Foretagender: Indretningen af Christiansborg Riddersal og Marmorkirken. Til Christiansborg udførte S. to store halvcirkelformede Bronzerelieffer med allegoriske Fremstillinger hentydende til Christian VII.s Tronbestigelse og Formæling, henholdsvis 14. Jan. og 8. Nov. 1766. Til Marmorkirken skulde S. ifølge Kontrakt med

Jardin (approberet 20. Febr. 1768) levere Kapitæler til Nordportalen, og sikkert har han haabet paa, at større Muligheder skulde vise sig der for ham; men allerede 1770 standsedes Arbejdet paa Kirken.

I 1770'erne er S. ret virksom og udfører forskellige smukke Gravmæler som Krigsraad P. J. Neergaards i Ringsted Kirke og Storhandelsmanden Peter Applebyes i Christianskirken, begge omkring Midten af Tiaaret. Desuden kendes fra disse Aar et Par Figurer og nogle Buster. Paa Salonen 1778 udstillede S. en Figur »Hymen« (allerede udført før 1775) og sit Receptionsstykke »Kærlighed til Fædrelandet« (1777). Efter at være blevet naturaliseret blev han nemlig s. A. Medlem af Akademiet og n. A. udnævnt til Professor. Begge Figurer kendes ikke længer, den sidstnævnte »Amor patriæ« dog af Elevtegninger og af flere Gengivelser i Porcelæn.

I sidste Halvdel af 1770'erne udførte S. gode Buster af Enkedronning Juliane Marie (1776, Fr.borg, udst. 1778) og af Arveprins Frederik og hans Gemalinde (udført før 1779); de udmærker sig ved deres eksakte Karakteristik og ved en lykkelig Forening af et indtrængende Naturstudium og klassicistisk Formfølelse. Til disse slutter sig den fortræffelige realistiske Buste af Johs. Ewald, modelleret efter Digterens Død (betegnet 1784, men allerede udført 1782 eller tidligere).

Sidst i 1770'erne og i Begyndelsen af 1780'erne begynder det at gaa tilbage for S. 1782 sælger han sin smukke, af Faderen byggede Gaard paa Christianshavn, og n. A. klager han over Mangel paa Arbejde og sine ulykkelige huslige Forhold; først 1791 indgiver dog Hustruen Ansøgning om Skilsmisse og flytter til Hørsholm. Af Arbejder fra 80'erne kan nævnes forskellige Haveskulpturer, udført for Fr. de Coninck til Dronninggaards Have, saaledes den store smukke Støtte for Handel og Søfart, det store Gravmæle i Sorø Kirke over Grev Otto Thott (1789) samt en allegorisk Gruppe: »Nordsøens og Østersøens Forening« i Anledning af Ejderkanalens Udførelse (betalt 1790, Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg). De sidste tyve Aar af sit Liv havde S. meget lidt Arbejde, kun i Ny og Næ et beskedent Gravminde. Anmodninger om Laan, Forskud og Fribolig paa Charlottenborg er idelig tilbagevendende i Akademiets Annaler; først efter Wiedewelts Død 1802 lykkes det ham at faa et Par Værelser paa Charlottenborg. Men det var ikke alene i økonomisk Henseende, det gik tilbage; efterhaanden forsumpede S. helt, gik omkring i en lurvet Dragt og undsaa sig ikke for at tigge Penge af Bekendte, han mødte. Folk af det sletteste Selskab holdt til i hans Bolig hos den Kvinde, der førte Hus for

ham, og i Fællesskab udnyttede de den gamle Kunstner; 1810 fik han Afsked som Professor med fuld Løn i Pension.

Den Mangel paa Karakter og Fasthed, S. som Menneske lagde for Dagen, findes i og for sig ogsaa i hans Kunst. Han havde ikke ringe dekorativ Sans, Smag og kunstnerisk Kultur, der hindrede saadanne Grovheder, som Wiedewelt ikke helt kan siges fri for; men alt for ofte lod S. det bero paa en veg, for ikke at sige slap, Linievirkning i sine Kompositioner og Figurer, et Træk, der maaske skyldes hans Forbindelse med engelsk Kunst.

Rang som Justitsraad 1784. — Maleri af E. Pauelsen 1785 (Charlottenborg; Udkast dertil Fr.borg).

F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901, S. 346 ff. F. Meldahl: Kunststudstillinger ved det kgl. Akademie for de skjønne Kunster, 1906, Supplement, S. III. Th. Oppermann: Kunsten i Danmark under Frederik V. og Christian VII., 1906, S. 88 ff. V. P. Christensen i Kunstmuseets Aarsskrift, II, 1915, S. 132 f.; III, 1916, S. 121—32; VI, 1919, S. 106—09. Samme: Den kgl. danske Porcelainsfabrik i 18. Aarhundrede, 1938, S. 22, 26, 28. Georg Nygaard: Ewald Portrætter, 1919, S. 46 f. Rom og Danmark, redig. af Louis Bobé, I, 1935, S. 169 f. (V. Thorlacius-Ussing).

V. Thorlacius-Ussing.

Stanley, Simon (Carl), 1703—61, Billedhugger. F. 12. Dec. 1703 i Kbh. (Frue), d. 17. Febr. 1761 sst. (Fred. Ty.), begr. sst. (Fred. ty. K.s Kapel). Forældre: Grenadér, mulig senere Køllertmager Jacob S. (Stanlig) og Kirsten Simonsdatter. Gift 1° ca. 1730 med Anna Allen Eastborne, Sussex. 2° Aug. 1737 med Magdalene Margrethe Lindemann, f. ca. 1716, d. 21. Juli 1763 i Kbh. (Fred. Ty.), D. af en Præst i Hannover.

S. skal have været af engelsk Herkomst. Han blev sat i Lære hos Hofbilledhugger J. C. Sturmberg i Kbh.; paa det af denne udførte Marmorepitafium over Otte Krabbe (1641—1719) i Roskilde Domkirke har S. udført de to Engle foroven, ligesom han var Medarbejder ved det omfattende Stukkaturarbejde, som J. C. Sturmberg og hans Broder i Aarene 1721—22 udførte paa Fredensborg Slot. For sin videre Uddannelses Skyld rejste S. til Tyskland og Holland, hvor han i Amsterdam et Aars Tid var Elev af Jan van Luchteren. 1727 tog han til England, hvor han »conditionerede« hos et Par af de mange nederlandske Billedhuggere, der dengang virkede i London, Laurent Delvaux og P. Scheemakers (II.); baade den sidstnævnte og hans Broder Hendrik har S. sikkert kendt fra Kbh., hvor de begge siges at have været Elever af J. C. Sturmberg. Allerede et Par Aar efter rejste Delvaux og Scheemakers til Rom; S. skulde have været med, men opgav Rejsen,

da han havde en Del Stukkaturarbejde paa Slottet Compton Place i Sussex, tilhørende Earl of Wilmington. Der giftede han sig imidlertid 1730 og kom ikke til at forlade England før sidst i 1746 eller Begyndelsen af 1747, da Kommandørkaptajn Andreas Gerner gennem Grev Fr. Danneskiold-Samsøe fik Kong Christian VI. til at kalde S. tilbage til Danmark og give ham Rejsepenge hjem. I England havde S. i den Snese Aar, han opholdt sig der, udført adskilligt dekorativt Arbejde og flere Gravmæler, bl. a. for William Lord Maynard i Little Easton (1746) og for Arkitekten Humphry Smith (d. 1743) i Ely, dette sidste i Samarbejde med Arkitekten J. Sanderson.

Netop som S. stod i Begreb med at afrejse til Danmark, døde Christian VI., men S. rejste alligevel, og Frederik V. modtog ham vel, gav ham faste Aarpenge, Ekspektance paa Flaadebilledhugger Just Wiedewelts Stilling, naar den blev ledig, samt en Marmorblok til at vise sin Kunst. S. udførte af denne ca. 1749 Gruppen »Vertumnus, Pomona og Amor« (Kunstmuseet), der i den Grad vandt Kongens Bifald, at han bestilte en Pendant »Venus, Adonis og Amor« (Fredensborg). Den førstnævnte var dog slet og ret en Kopi efter en Gruppe af Laurent Delvaux, den sidstnævnte rimeligvis efter P. Scheemakers, mens den ligeledes af Frederik V. 1751 bestilte store Dianafigur til Jægersborg (nu i Fredensborg) er en omvendt Gentagelse af Gabriel Grupellos Figur fra 1693 i Parc royal i Bruxelles. S.s Figur af Ganymedes med Ørnen (udført før 1754) forærede han til Kunstakademiet, hvor den betragtedes som Medlemsstykke (Gipseksemplar i Kunstmuseet). I 1750'erne udførte S. forskellige Gravmæler, saaledes over Urban Bruun i Sorterup (1751), Tycho de Hofman i Nebsager (1754), sidst i 50'erne Marmorsarkofag med fire Hjørnefigurer for Claus Reventlow (d. 1758; Catharina-Kirken i Lübeck) og i Aaret 1760 det store Epitafium Juulson i Lynderup Kirke. 1756 leverede han en Døbefont til Bremerholms Kirke og n. A. Dekorationsarbejde til Spisesalen i Moltkes Palæ paa Amalienborg, udført efter Tegninger af Jardin og Saly. Efter S.s Død købte Kongen 1763 hans sidste Arbejde, en Ceres (Fredensborg).

S. var Professor baade ved det gamle Kunstakademi og fra 1754 ved det reorganiserede Akademi. Fra 1755 var han kgl. Hofbilledhugger; fra samme Tid knyttedes han til Fajancefabrikken i Kastrup, til hvilken han leverede flere Modelfigurer, som oftest Kopier efter kendte Kunstnere som Giov. Bologna, Bernini, Corn. van Cleve, Duquesnoy, ligesom han ogsaa udførte i det mindste een Model til Porcelænsfabrikken ved Blaataarn. Da denne 1760

overtoges af Franskmanden L. Fournier, blev S. Kongens tilsynsførende, hvad han ogsaa var med Hensyn til Marmorleverancerne fra Norge.

Som Figurbilledhugger kan man ikke tillægge S. synderlig Betydning, da hans fleste frie Arbejder er udført efter andre Kunstners Værker; alene Gravmælerne er han fuldt ansvarlig for. Som Dekorationsbilledhugger ved Udførelsen af Malerirammer, Piedestaler, Møbler, Køretøjer, indendørs Ornamentik og Stukkatur er S. dygtigere; hans Arbejder har en præcis og smagfuld Udførelse. Hans Virksomhed begynder under Senbarokken og slutter ved den begyndende Klassicisme; selv fulgte han villigt med de skiftende Stilarters Strøm. Ved Siden af sin egentlige Virksomhed havde S. adskillige Talenter; han digtede, sang og spillede smukt og udfoldede desuden en livlig Virksomhed som Oversætter af engelske Værker, bl. a. af Doddridge, Fielding o. a. Sikkert er han ogsaa selv Illustrator af disse Udgaver.

Maleri af John Giles Eccardt (Charlottenborg).

A. F. Büsching: Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dän. Reichen und Ländern, III, 1757, S. 193—99. F. J. Meier: Fredensborg Slot, 1880, S. 44, 139 ff., 194 f. Louis Bobé: Bremerholms Kirke, 1920, S. 75 (fejlagtigt som C. F. Stanley). Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18de Aarhundrede, I, 1922, S. 120 ff. Gads dsk. Mag., XVII, 1923, S. 191. Die Bau- und Kunstdenkmäler der Freien und Hansestadt Lübeck, IV, 1926, S. 72. Karl Madsen i Tidsskrift for Kunstindustri, IX, 1893, S. 40 f. V. P. Christensen i Kunstmuseets Aarsskrift, II, 1915, S. 129 ff.; VI, 1919, S. 96 f. Samme i The Connoisseur, LXIV, 1922, S. 147 ff.; LXVI, 1923, S. 196. Samme i Skønvirke, X, 1924, S. 82 ff. Vilh. Slomann i Kunstmuseets Aarsskrift, XX—XXI, 1934, S. 98—113.

V. Thorlacius-Ussing.

Staphensen, Hans, se Stephanius, Johannes.

Starcke, Carl Nicolai, 1858—1926, Filosof, Skolemand, Politiker. F. 29. Marts 1858 i Kbh. (Trin.), d. 7. Marts 1926 paa Frbg., Urne paa Holmens Kgd. Forældre: Grosserer Carl Anton Frederik S. (1826—93) og Anna Nicoline Hansen (1829—1912). Gift 14. April 1882 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Cathrine Lorenzen, f. 20. Dec. 1860 i Kbh. (Frbg.), D. af Læge Christian August (Gustav) L. (1826—76) og Vilhelmine Elisabeth Erichsen (1826—94).

S. blev Student 1876 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og valgte Filosofi til Studiefag. 1881 tog han Magisterkonferens i Filosofi, og 1883 blev han Dr. phil. paa Afhandlingen »L. Feuerbach. En Monografi« (i udvidet Form paa Tysk 1885). I de følgende Aar underviste han ved forskellige Skoler og Kursus i Kbh., sam-

tidig med at han manudcerede og holdt Forelæsninger som Privatdocent. 1888 udgav han »Die primitive Familie in ihrer Entstehung und Entwicklung« (engelsk Overs. n. A.; fransk Overs. 1890), der skabte ham et Navn og var medvirkende til, at han faa Aar efter blev Medlem af L'Institut international de Sociologie, der 1924 hædrede ham med en Vicepræsidentpost. 1889 udkom »Etikens teoretiske Grundlag« (Vidensk. Selsk. Skr., 6. Rk., hist. og filos. Afd., II, 5) og n. A. »Skepticismen som led i de åndelige bevægelser siden reformationen«. 1894—97 offentliggjorde han et større Skrift »Samvittighedslivet. En fremstilling af principerne for menneskeligt samfundsliv« (I—II, 1—2), hvoraf et Par Kapitler blev oversat til franske Tidsskrifter. 1899 udkom Værkets 3. Del paa Fransk (»La famille dans les différentes sociétés«) og 1902 paa Spansk. — S., der var i Besiddelse af en naturlig Veltalenhed, gjorde i 90'erne et energisk Arbejde for Udbredelse af liberale Anskuelse inden for Studenterforeningen, hvor han var ledende Senior 1894—95. Hans levende Interesse for at skaffe Ungdommen og Børnene de bedste Udviklingsmuligheder førte ham ind paa Kravet om en Revision af den overleverede Pædagogik. Utilfreds med de gængse Opdragelses- og Undervisningsmetoder søgte han i Tale og Skrift at vække Interesse for en »fri« Skole, og ved Oprettelsen af Det danske Selskabs Skole (1899 paa Frbg.), hvor han var Forstander, indtil Skolen 1911 af økonomiske Grunde blev nedlagt, fik han Lejlighed til at virkeliggøre sine pædagogiske Tanker. Hans Evner som Skolemand var betydelige, og adskillige af hans Ideer blev senere taget op og videreført af andre. — Ved Siden af sin Skolevirksomhed fik S. Tid til litterært Arbejde. Foruden adskillige Skolebøger og talrige Artikler og Tidsskriftafhandlinger skrev han »Det 19. Aarhundredes Videnskab og Kulturudviklingen« (Verdenskulturen, VII, 1909—10; 2. Opl. 1919 og svensk Overs. s. A.). 1911 vandt han den tyske Frimurerpris for Skriftet »Freimaurerei als Lebenskunst« (2. Aufl. 1914), og s. A. udgav han »Frimureriet, dets Oprindelse og Udvikling« (2. forøgede Udg. 1923, svensk Overs. 1926). Et større Skrift om samme Emne udsendte han paa Tysk 1913. Af andre Arbejder fra disse Aar kan nævnes »Personlighedens Moral og de moralske Problemer i Nutiden« (1912), »Det økonomiske Livs Hovedlove og Grundværdiskatten som eneste Skat« (s. A.), »Lærebog i Pædagogik« (1914) og »Jordskyld« (s. A.). I Politik var Jordspørgsmaalet S.s absolutte Hovedinteresse, og da Venstre delte sig 1905, sluttede han sig derfor til de Radikale, følte sig senere skuffet og tilhørte en Tid Venstre. 1913—18 repræsenterede han i Folketinget Faaborgkred-

sen med Tilslutning til dette Parti, men brød 1922 med det, hvorefter han, der allerede 1913—16 havde været Formand for Henry George Foreningens Kbh.s Kreds, deltog i Stiftelsen af Retsforbundet og senere ved en energisk Agitation i Tale og Skrift blev en af Hovedmændene for Udbredelsen af dets Ideer. — Jævnside med sit praktiske Arbejde havde S. fortsat sine filosofiske Studier, og ved Høffdings Afgang (1915) søgte han, men forgæves, det ledige Professorat. Ved den efter Anton Thomsens (s. d.) Død afholdte Konkurrence (1916) sejrede han og virkede derefter som Professor indtil sin Død. Af Skrifter fra det sidste Tiaar af hans Liv kan nævnes Lærebøgerne »Psykologi« (1916; 3. gennemsete Udg. 1923), »Formel Logik« (1917; 2. Udg. 1922) og »Typer af den filosofiske Tænkningens Historie« (1918; 2. Udg. 1922), endvidere »Den sociale Uro og den evige Fred« (1920), »Baruch de Spinoza« (n. A.; tysk Overs. 1923) og »Røveri og Erhverv« (1923). Efter hans Død udkom »Fornemmelse og Forestilling« (Arkiv f. psykologi och pedagogik, 1927), »Skoletanker. Udvalgte pædagogiske Afhandlinger« (s. A.), »Lovene for Samfundsudviklingen og de sociale Idealer« (s. A.; engelsk Overs. 1932) og »Den frie Vilje« (1929). En større Afhandling om Kant foreligger i Manuskript. — S.s filosofiske Standpunkt var en Art værditeoretisk Kriticisme. Som Erkendelsesteoretiker følte han sig mest i Slægt med Windelband. Det var de personlighedsdannende og samfundsskabende Faktorer, der havde hans store Interesse, og det var hans Overbevisning, at der kunde tillægges de moralske Værdier en objektiv Karakter, en Overbevisning, som til Dels støttede sig paa Antagelsen af Gud som den objektive moralske Magt, der styrer Verdensløbet, fornyer Menneskets moralske Kraft og alene er i Stand til at give den etiske Stræben Mening. Karakteristisk for hans psykologiske og filosofiske Forfatterskab er fremdeles Betoningen af Helhedssynspunktet og hans reserverede Holdning over for den mekaniske Naturopfattelse, som han mente maatte suppleres ved i Biologien at anlægge en vitalistisk Forklaring og ved i Filosofien at anerkende Tanken om en moralsk Verdensorden. Hans biologiske og metafysiske Anskuelser bragte ham i Modsætning til hjemlige Forskere, og fra forskellige Sider ankede man over, at det til Tider skortede ham paa Nøjagtighed og Kritik. S. var en glødende Idealist, der med aldrig svækket Begejstring førte en uselvisk Kamp for, hvad han ansaa for Sandhed og Ret. De, der lærte ham personlig at kende, mødte i ham et Menneske med en sjælden nobel og retlinet Karakter. — Manuskripter og enkelte Breve i Det kgl. Bibliotek. — Maleri af Elna Steen Hertel ca. 1920 (Logen De gamle Pligter). Tegning

af Joh. Plesner ca. 1880 og Henrik Starcke ca. 1922 og 1926 (Familieeje). Buste af Elias Ølsgaard ca. 1928, opstillet i Rigsdagen 1933. Portrætteret paa Erik Henningsens Gruppebillede Fest paa Salen 1910 (Studenterforeningen) og paa Oscar Mathiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923, Rigsdagen). Skitse til sidstnævnte i Familieeje.

Univ. Progr. Nov. 1884, S. 28 f. Studenterne fra 1876, 1901, S. 21. C. N. Starcke: Kritiken af min Psykologi, 1916. G. Brandes: Levned, III, 1908, S. 73. Jørg. Fr. Jørgensen i Spectator 15. April 1916. A. Dam i Hovedstaden 26. Nov. s. A. S. Næsgaard: Starckes Psykologi, s. A. Samme: Starckes Forsvar, n. A. W. Johannsen i Berl. Tid. 16. og 18. Okt. 1916. Alfr. Lehmann i Politiken 20. Okt. s. A. V. Kuhr i Scandinav. Scientific Review, 1922, S. 116 ff. Samme i Berl. Tid. 9. Marts 1926. Samme i Univ. Progr. Nov. s. A., S. 129—38. Harald Nielsen: Usurpatoren, 1922, S. 122 ff. Hartvig Frisch i Tilskueren, XLI, 1924, II, S. 249 ff. P. C. Pedersen i Retsstats-Bladet 12. Marts 1926. Signe Bjørner i Det frie Blad 13. og 20. Marts s. A. A. C. Andersen, E. Geismar, V. Bredsdorff og F. Folke sst. 20. Marts s. A. H. Begtrup i Gads dsk. Mag., XX, s. A., S. 356, 362, 364. A. Thuborg i Tilskueren, XLIII, s. A., I, S. 237—44. S. Ranulf i Tilskueren, XLIV, 1927, II, S. 88—96. Samme i Social-Demokraten 25. Nov. s. A. H. Høffding: Erindringer, 1928, S. 259 f. Samme i Tilskueren, XLV, s. A., II, S. 145—48. V. Starcke: Harald Høffding og C. N. Starcke, s. A. Samme: Professor Starckes Skoletanker og Skoleforsøg, i Det pædagogiske Selskabs Aarsberetning 1931—32, S. 23—39. Vilh. Rasmussen i Politiken 5. Juli 1928. Samme i Social-Demokraten 21. Aug. n. A. Alf Ross: Kritik der sogenannten praktischen Erkenntnis, 1933, S. 391—94. S. Borberg i Tilskueren, L, s. A., II, S. 425—28. C. Behrens: Erindringer, 1937, S. 189, 191. — Bibliografi i C. N. Starcke: Laws of Social Evolution, 1932, S. 408—12.

S. V. Rasmussen.

Stauning, Thorvald August Marinus, f. 1873, Statsminister. F. 26. Okt. 1873 i Kbh. (Holmens). Forældre: Karetmager Peter August S. (1843—1903) og Caroline Hansen (1842—1920). Gift 1° 4. Nov. 1898 i Kbh. (b. v.) med Anna Jensen, f. 13. Juli 1873 i Kastруп, Præstø Amt, d. 10. April 1921 i Kbh., D. af Arbejdsmand Johannes Andersen og Ane Margrethe Jensen (1847—1924, gift 1880 med Kusk Niels Andersen, 1841—1903). 2° 30. Juni 1922 i Kbh. (b. v.) med Olga Sofie Kofod Hansen, f. 10. Jan. 1883 i Antwerpen, D. af exam. jur., Handelsagent Christen H. (1843—1906) og Ida Augusta Kofod (1854—1939). Separeret 1930.

S.s Slægt og Navn stammer fra Landsbyen ved Ringkøbing Fjord, men hans Barndoms Indtryk, der efter hans eget Vidnesbyrd har haft afgørende Betydning for hans senere Udvikling og for hans Arbejdes Maal, er knyttet til det fattige Hjem i det ældste Kbh. eller paa Christianshavn, hvor han voksede op som eneste Barn

af en Haandværker, der af Sygdom var slaaet ud af sit Fag og ernærede sig som Arbejdsmand, Vicevært el. lign.; Moderen var ogsaa svagelig, men var en stærkere Karakter og livligere Aand. Om Eftermiddagen gik S. i Suhmsgades Kommuneskole, og om Formiddagen maatte han hjælpe med til Familiens Underhold ved at springe Bydreng for forskellige Handlende. Som Barn var han ofte med Forældrene til Møder, hvor Venstreoppositionens og Socialismens første Talsmænd førte Ordet, men især blev han gennem en Farbroder gjort fortrolig med Arbejderbevægelsens Mening og Maal. Efter Konfirmationen 1888 blev han sat i Smedelære, men overanstrengt ved Ambolten maatte han melde fra. Han kom da i Lære som Cigarsorterer paa en Fabrik i Gothersgade, hvor de ældre Kollegers Diskussioner under Arbejdet yderligere har skærpet hans politiske Bevidsthed. Seksten Aar gammel meldte han sig ind i Socialdemokratisk Forbund; blandt de Mænd, han her fik Anledning til at høre, gjorde F. Hurup og Chr. Hørdum størst Indtryk paa ham. I Ungdomsaarene gennemgik han en stærk aandelig Udvikling; han overværede Møder i Arbejdernes Læseselskab og i Studentersamfundet, læste uhyre meget, baade socialistiske Skrifter og Skønlitteratur. At han momentvis følte sig draget af litterære Sysler og af Teatret, ses bl. a. af, at han 1905 skrev et socialt Skuespil »Livets Løgne« (trykt 1931), der har haft ikke ringe Succes paa Arbejdernes Teater. Da han 1892 blev Svend, fik han en kort Tid Arbejde i Fredericia, men vendte s. A. tilbage til Kbh. og tog snart aktivt Del i Foreningsarbejdet. 1895 blev han valgt ind i Tobaksarbejderforbundets Hovedbestyrelse, og n. A. blev han Formand for sin egen Fagforening, Cigarsorterernes Understøttelsesforening. Han var dengang ikke nogen særlig dygtig Taler, men Pennen faldt ham godt i Haanden. Han blev Redaktør af Tobaksarbejdernes Fagblad 1896—1905 og for et af Fagforeningerne i Fællesskab udgivet Blad »Samarbejdet« 1897—1905 og ledede 1905—10 Fagbladenes Fælleskorrespondance. 1897—1916 var han Medarbejder ved »Social-Demokraten« og 1920—24 knyttet til den socialdemokratiske Presse. Som »En, der husker« kommenterede han i Provinsbladene de faglige og politiske Begivenheder, og naar der i Hovedbladet i senere Aar under brogede Situationer fremkom en Artikel, hvori Mærket »Politicus« knapt og hvast satte Tingene paa Plads, var det en offentlig Hemmelighed, at den stammede fra S.s Pen. Om hans nære Tilknytning til sit Fag vidner hans Festskrift, »Danske Tobaksarbejderes Organisation« (1921).

Okt. 1898 blev S. valgt til Kasserer og Sekretær i Socialdemo-

kratisk Forbund. Han kom nu i en Aarrække til at staa i et nært Forhold til Partiets Formand P. Knudsen, og det blev efterhaanden S., som forestod Partiets Administration, planlagde Agitationen, tilrettelagde Kongresser, udarbejdede Manifeste o.s.v. P. Knudsen skattede hans Evner saa højt, at han, da han selv blev Borgmester, over for Partiets Hovedbestyrelse anbefalede S. som sin Efterfølger, og 9. Jan. 1910 blev den 36-aarige S. Formand for Socialdemokratiet. Han blev opstillet til Folketinget i Faksekredsen 1901 og valgt 1906 og bevarede Kredsen ved alle senere Valg, indtil den ophævedes. Fra 1918 har han været valgt i Kbh.s 2. Kreds. I Tinget var han ikke meget fremtrædende de første Aar. Han talte om Landarbejderspørgsmaalet, om Børnebespisning, om Arbejdsløshedsforsikring o. l. Derimod lagde han et stort Arbejde i Udbygning og Konsolidering af Partiorganisationen, som efter Lockouten 1899 og Systemskiftet 1901 fik en stærk Tilgang. Megen Anerkendelse høstede han for sit storslaaede Arrangement af den internationale Socialist-Kongres i Kbh. 1910. Mange Brydninger forekom i disse Aar inden for Partiet, hvor dels de ældre, dels mere teoretiserende Hoveder blandt de yngre, paavirket af tyske og andre udenlandske Programmer, var behersket af Ideen om den socialistiske Fremtidsstat, mens andre og deriblandt S. stillede efter umiddelbare Resultater, som kunde opnaas i Samarbejde med andre Demokrater, efter Venstres ændrede Kurs især med det radikale Parti. De ofte voldsomme Alliancesdebatter dæmpedes noget, og Afvisningen af Tanken om Deltagelse i Regeringsdannelser, før Partiet havde absolut Flertal i Folketinget, blev knapt saa kategorisk efter Socialdemokratiets og Grundlovstilhængernes Valgsejr 1913. Alligevel afslog S. i denne Situation Kongens Opfordring til som Formand for det største af de sejrende Partier at danne den nye Regering. Under alle Grundlovssagens Faser var Borgbjerg Socialdemokratiets Ordfører; S. var dog Medlem af Grundlovsudvalget og virksom baade i Agitationen udadtil og Forhandlingerne indadtil. Privilegiernes Bortfald, Tyendets og Kvindernes Opnaelse af Valgret var gamle socialdemokratiske Krav, som S. stod stærkt paa. Hvad Kønnenes Ligeberettigelse angaar, har han altid senere, hvor der, som under Arbejdsløshedskriser, har vist sig Vaklen og Betæneligheder, været blandt dem, som tog et klart Standpunkt mod enhver Tanke om Undtagelseslove for Kvinderne. I nært Samarbejde med Indenrigsminister Ove Rode kom S. i Krigens Aar til at øve betydelig Indflydelse paa denne Perodes Dyrtids- og Understøttelseslovgivning, ligesom han gennem Forbindelser med Arbejderpartierne i andre

Lande var virksom for at sikre Skibsfartens og Landbrugseksportens Opretholdelse og at skaffe Landet Tilførsler. Da en politisk Krise i Eftersommeren 1916 løstes ved en Aftale om, at der i Zahles Ministerium skulde optages en Tillidsmand for de Konservative, for Venstre og Socialdemokratiet, forelagde S. paa en hastigt indkaldt »Natkongres« denne »historiske Situation« for Partiet og fik med 291 Stemmer mod 32 Forslaget godkendt: Socialdemokratiet skulde fra nu af deltage i Regeringsmagten. 30. Sept. udnævntes S. da, sammen med Rottbøll og J. C. Christensen, til Minister uden Portefeuille. Gennem de skandinaviske Arbejderbevægelser Samarbejdskomité, oprettet paa S.s Initiativ 1913, udfoldede han under Verdenskrigen Bestræbelser for at bevare Kontakten mellem Arbejderpartierne paa begge Sider af Kamplinien og deltog paa forskellig Maade i Fredsarbejdet. Paa hans Forslag afholdtes en skandinavisk-hollandsk Konference i Kbh. Jan. 1915, og han forberedte og deltog i nogle Konferencer i Stockholm 1917, hvor han sammen med Partifæller fra neutrale og enkelte af de krigsførende Lande drøftede Fredsmuligheder og Fredsgrundlag. Denne Virksomhed blev af en Fløj inden for de Konservative udlagt som neutralitetsstridig Opræden og gav Anledning til Angreb paa ham og Regeringen. Rottbøll og J. C. Christensen udtraadte, da det kom til Valg 1918, medens S. efter Valget, der paa ny gav socialdemokratisk-radikalt Flertal, forblev som Medlem af Ministeriet. Inden for dette havde han rejst Krav om, at der skulde forberedes en Række Reforme til Fordel for den arbejdende Befolkning, som i særlig Grad havde baaret Krigens Byrder, af Socialdemokratiet fremført i et Manifest som »de 18 Punkter«. Efter Valget blev en Række herhenhørende Sager i Forbindelse med Sociallovgivning og Arbejderspørgsmaal udskilt fra Indenrigsministeriet og 18. Nov. 1918 henlagt under S., som dermed fik overdraget et midlertidigt Socialministerium. Paa hans Tilskyndelse gennemførtes s. A. Ottetimersdagen i Statens Virksomheder, og som Minister fik han vedtaget en Lov om otte Timers Arbejdsdag i Fabrikker med Døgndrift, nedsat en Arbejdstidskommission og forberedt Bageriloven, ligesom han fremsatte en Række andre sociale Lovforslag, der dog ikke blev gennemført. S. var 1913 kommet ind i Kbh.s Borgerrepræsentation og var dens Formand 1919—24; han udtraadte 1925. Blandt de Sager, han her særlig gik op i, skal nævnes Kommunens Skolevæsen. Over for de Dønninger fra Omvæltningen i Rusland og Uroen andetsteds i Europa, som i Aarene 1917—20 slog ind over dansk Arbejderbevægelse og ytrede sig i vidtgaende Krav om Bedriftsraad og voldsomme Midlers Anvendelse i Arbejdskampen,

stod S. fast paa den regulære, demokratiske Linie og krævede ubetinget Respekt for indgaaede Overenskomster og for det parlamentariske Arbejde. Det var derfor ogsaa ham, som var Genstand for de mest hadefulde Angreb i en vis Del af Pressen og under forekommende Demonstrationer. Selv i Partiets egne Forsamlinger maatte han staa for Skud. Da Socialdemokratisk Ungdomsforbund under Paavirkning af radikale revolutionære Strømninger havde antaget Karakteren af en Oppositionsfløj inden for Partiet, tog S. paa Partikongressen 1919 et Opgør med Ungdomsbevægelsens Ledere, hvorefter dennes Flertal skilte sig fra Partiet. Et nyt Forbund, Danmarks socialdemokratiske Ungdom, blev ved S.s Mellemkomst konstitueret n. A. i organisk og loyal Tilknytning til dette. Den Behandling, som Syndikalister og Kommuniste gav ham og hans Parti i disse Aar, har uden Tvivl sat varige Spor i hans Sind og været medbestemmende for hans kategoriske Afvisning af enhver senere Tale om »Enhedsfront« med Kommunistpartiet og for hans utilslørede Uvillie over for venstre-socialistiske Fløje eller Grupper, de stamme fra Gaden eller Salonerne.

Da S. kom ind i Partiledelsen ved Aarhundredskiftet, havde Socialdemokratiet kun en Snes Tusinde Medlemmer; inden 1920 var det naaet op over hundrede Tusinde, og naar denne stærke Vækst kun i ringe Grad blev forstyrret af den urolige Tid efter Krigen, skyldes det overvejende S.s Organisationsevne og taktiske Begavelse og den Myndighed, han efterhaanden havde naaet som Partileder og Politiker. Dette kom stærkt frem gennem den Rolle, han kom til at spille under Paaskebegivenhederne 1920. Hans første Ministerperiode endte 29. Marts ved Ministeriet Zahles pludselige Afskedigelse. Under de paafølgende Dages og Nætters Forhandling inden for Arbejdernes politiske og faglige Hovedledelser (om Iværksættelse af Generalstrejke), i Kbh.s Borgerrepræsentation (Toget til Amalienborg), hos den nye Ministerchef Liebe og ved flere Lejligheder hos Kongen stod S. som den førende i Kravet om parlamentariske Tilstandes Genoprettelse, og ikke mindst bidrog han under Partiledernes Møde paa Amalienborg Natten til Paaskedag ved sin Sindsro og Fashed til at faa Knuden løst. Trods megen Ophidselse mod »Generalstrejkepartierne« gik Socialdemokratiet ud af Valgene 1920 med fornyet Styrke. Det var de Radikales Tilbagegang, som muliggjorde Ministeriet Neergaards Tiltræden. I Perioden 1920—24, hvor Socialdemokratiet maatte se paa Afviklingen af Krigstidens Statskontrol og Restriktioner, efter dets Mening i et alt for hurtigt Tempo, stod S. som Oppositionens Fører og rettede i mange velfunderede Ordfører-

taler sin Kritik mod Regeringens Politik. I disse Banksammenbrudenes Aar viste han sin Evne til at sætte sig ind i et mægtigt og vanskeligt Materiale og fremholdt Regeringens Fejlgreb og Ansvar i Landmandsbanksagen og de Plum'ske Affærer. Hans realpolitiske Indstilling viste sig, da han, uanset sin Modvillie mod Kommunismen, gik i Breschen for en de facto Anerkendelse af Sovjetrusland og kritiserede Handelsministerens Afbrydelse af russiske Handelsforhandlinger. Kronefald og Valutakrise førte til Uenighed mellem Venstre og Konservative, og ved Valget i April 1924 hentede Socialdemokratiet en betydelig Sejr og kom ind som Landets største Parti. S. dannede da 23. April Danmarks første socialdemokratiske Ministerium. Det kunde efter C. Th. Zahles Erklæring gøre Regning paa loyalt Samarbejde fra de Radikales Side. S. havde over for sit Parti forbeholdt sig selv at udpege sine Med-Ministre. Selv overtog han foruden Statsministerposten et nyoprettet Erhvervsministerium. Bortset fra Udenrigsministeren, Carl Moltke, valgte han Politikere fra sin Gruppe; som den første kvindelige Minister i Verden overtog Nina Bang Undervisningsministeriet. S. saa Regeringens første og vigtigste Opgave i at stabilisere Pengeforholdene og hæve Kronens Værdi, som siden 1919 gradvis var faldet til ca. Halvdelen over for Guld. Ved et Forlig med Venstre Dec. 1924 fik han saadanne Foranstaltninger gennemført, at Valutaen steg (i øvrigt i langt hurtigere Tempo end planlagt), og Kronen kom i Pari inden Udgangen af 1926. Dernæst sattes Ministerierne til at udforme en Række principielle socialdemokratiske Krav i Lovforslags Form, Krav som Aaret forud var angivet i det saakaldte Odense-Program, og disse Forslag fremsattes i Folketinget, om Bedriftsraad, Priskontrol, Afrustning, Forslag til ny Banklov og Aktieselskabslov, Jordlove, sociale Forslag om Forbedringer af Arbejdsløshedsunderstøttelsen, Aldersrenten, Enkers Kaar o. fl. Over for alle disse Forslag, som skulde vise Befolkningen Retningslinien i Partiets Politik, mødte S. forstaaeligt nok kun ringe Velvillie fra Venstre og Konservative, som væsentlig drev »Visnepolitik« over for dem. Med Kronestigningen fulgte Prisfald og forskellige Vanskeligheder for Erhvervslivet, og Arbejdsgivernes Krav om Lønnedsættelser førte til en Arbejdskamp Marts—Juni 1925, som ved Omfang og Metoder var ved at blive faretruende for Samfundet og desuden benyttedes til stærke Angreb paa Regeringen. S. tog da ikke i Betænkning at forberede Kampens Afslutning ved Lov og havde et hertil sigtende provisorisk Lovforslag rede. Forligsmandsforslagets endelige Vedtagelse 5. Juni gjorde dets Udstedelse upaakrævet, men S.s Synspunkter ved-

rørende de faglige Organisationers Magtbeføjelser i Situationer, hvor Samfundets Vel staar paa Spil, gav Anledning til Sammenstød mellem S. og Lyngsie og til livlige Diskussioner i Fagforeningskredse. Samarbejdet mellem S. og Ove Rode var i denne Periode ikke saa godt som før 1920. S. kunde ikke formaa de Radikale til at medvirke ved flere af hans Forslag, f. Eks. om at bringe Statsgælden ned ved Hjælp af en ekstraordinær Formueafgift. Da han i Efteraaret 1926 forelagde en omfattende Plan til Bekæmpelse af Krise og Arbejdsløshed med Laan og Hjælp til Erhvervene m. v., hvortil Midlerne skulde skaffes bl. a. ved forhøjet Formuebeskatning, kaldte Rode paa Møder dette »et Blændværk«, og det kom i Folketinget 21. Okt. til en voldsom Ordveksel mellem Rode og S. om deres respektive Partiers Stilling til og Ansvar for Valutaudviklingen. Da de Radikale undlod at stemme for Formueafgiften m. m. ved Forslagets 2. Behandling, og Samarbejdet kunde betragtes som brudt, tog S. Konsekvensen og opløste Folketinget. Ved Valget 2. Dec. 1926 tabte Socialdemokratiet to Mandater og de Radikale fire. S.s Regering gik af 3. Dec. og afløstes af Ministeriet Madsen-Mygdal.

Den Politik, som nu blev indledet, med Indskrænkninger af de offentlige Udgifter og Nedskæringer paa en Række sociale Love, gav S. et rigt Stof til Brug i Agitationen, og paa Rigsdagen holdt han den ene kraftige Tale mod Madsen-Mygdal efter den anden, hvori han tillagde denne Ansvaret for den tiltagende Arbejdsløshed. I Sammenhæng hermed førte Erfaringerne fra Erhvervspolitikken ham ind paa en mere protektionistisk Linie end den, Partiets Program hidtil havde angivet. I flere Taler, og især paa en Kongres i Vejle 1927, pegede han paa, at det danske Haandværk og industrielle Smaabrug led under Konkurrencen fra Udlandets højt udviklede og gennemrationaliserede Storindustri og foreslog derfor Statsstøtte til Modernisering og Koncentration af Bedrifterne. Mens han stadig fandt, at Frihandel var et idealt Maal, vilde han som Værn i en Overgangstid eller for særlig kriseramte Erhverv tilstræbe midlertidige Indførselsrestriktioner eller særlige Afgifter paa Importen og gerne strække Haanden ud til Haandværk og Industri for at søge en saadan praktisk Erhvervspolitik gennemført. Om saadanne Foranstaltninger var de Konservative enige med ham, og han var ogsaa langt inde i Forhandlinger med Venstreregeringen, men Forsøget strandede. Derimod medvirkede han ved den endelige Løsning af Landmandsbanksagen 1928 ved Statens Overtagelse af Banken. Hen mod Rigsdagssamlingens Slutning i Marts 1929 opstod der en Situation, som ved S.s Indgriben og til almin-

delig Forbløffelse førte til Regeringen Madsen-Mygdals Fald. Da nogle konservative Ændringsforslag vedrørende de militære Budgetter blev forkastet med Venstres Stemmer, og de Konservative 21. Marts nægtede at stemme for Finansloven, erklærede S., at Socialdemokratiet ikke agtede at levere Regeringen de Stemmer, som dens Støtteparti unddrog dem, og Socialdemokraterne, som ellers siden 1914 havde stemt for Finansloven, stemte nu imod, hvorved denne forkastedes. Konsekvensen var Valget 24. April. Det viste sig, at den førte Politik havde fremkaldt en saadan Harme i som uden for Arbejderkredse, at Resultatet blev en Fremgang paa 100 000 Stemmer for Socialdemokratiet. Regeringen Madsen-Mygdal traadte tilbage, og S. dannede sit andet Ministerium, der tiltraadte 30. April. Det maatte som tidligere have parlamentarisk Støtte hos de Radikale, men efter een Gang at have prøvet Vanskelighederne for en Mindretalsregering ved fra Sag til Sag at skaffe sig Flertal, besluttede S. nu at søge en fast Alliance med det radikale Parti. Ogsaa dette havde gjort sine Erfaringer, og skønt Rode havde trukket sig ud af aktiv Politik 1927, tilskyndede han stærkt, ligesom det blev af Betydning, at de Radikales Formand P. Munch i mange Spørgsmaal stod Socialdemokratiet nær. Resultatet blev da Koalitionsregeringen S.—Munch. Den gode Forstaaelse mellem disse to, i mange Maader forskellige, men hvad Retlinethed og Ligevægt, Saglighed og Loyalitet angaar, alligevel beslægtede Politikere, har betydet umaadeligt for den samfundsmæssige Udvikling, som fulgte. I Blandingsministeriet overtog S. foruden Statsministeriet et nydannet Ministerium for Søfart og Fiskeri. I sin Programtale gjorde han Rede for det omfattende Arbejdsprogram, som de to Partier var blevet enige om, og som i Hovedtrækkene gik ud paa Løsningen af de store Spørgsmaal: Afrustningen, Modvirkning af Krise og Arbejdsløshed bl. a. ved offentlige Arbejder, Jordudstyknings, Udvidelse og Forenkling af den sociale Lovgivning, Revision af Loven om Banker, Aktieselskaber og Forsikringsvirksomhed, ny Straffelov, en Række Skolereformer, og endelig Ændring af Grundlov og Valglov med Henblik paa Landstingets Ophævelse. Efter halvandet Aars relativt ubekymrede Tilstande kom 1931 det store Sammenbrud af Verdensøkonomien, som med sine katastrofale Virkninger for det danske Erhvervs- og Samfundsliv stillede Regeringen over for Opgaver af et Omfang, som ingen tidligere Regering har kendt. Med disse Opgaver voksede ogsaa S. Ved sin behændige Ledelse af sit Parti, sit Storsyn og sin Evne til at vinde bredere Tilslutning til sine Planer kom hans særlige Statsmands-Egenskaber til fuld Udfoldelse. Over for den

af Landenes Selvforsyningspolitik fremkaldte Landbrugskrise og Guldfodens Sammenbrud Sept. 1931 lykkedes det ham efter lange og vanskelige Forhandlinger, støttet særlig af Ministrene Bording og Hauge og af Folketingsmand Fisker, at faa afsluttet flere »Kriseforlig« om Støtte med mange Mill. Kr. til Landbruget, Akkordlaan, Sukkerordning m. m. og Kontrol med Udenrigshandelen muliggjort ved Valutacentralens Oprettelse 1932. Af særlig stor Rækkevidde var det saakaldte »Kanslergadeforlig«, sluttet med Venstres Førere i S.s Privatbolig Jan. 1933. Forud herfor var gaaet en Forværring af Landbrugets Forhold og en voldsom Stigning i Arbejdsløsheden, men ogsaa et Valg (Nov. 1932), der havde givet hans Parti stærk Fremgang og styrket hans Position. Det storpolitiske Forlig, som danner en Mærkepæl i hans Politik, omfattede et Lovforbud mod Arbejdsstandsninger, Millionbevillinger til offentlige Arbejder og Boligbyggeri, Socialreformens Gennemførelse og — til Gengæld — Sænkning af Kronekursen til 22,50, Nedsættelse af Landbrugets Ejendomsskatter og Rentebyrde m. m. Senere fulgte en Række »Landbrugsordninger« med Regulering af Priserne paa forskellige Landbrugsprodukter, alt i alt en kompliceret Planøkonomi, som lagde adskillige Byrder paa Bybefolkningens Skuldre. S. maatte i mange Taler imødegaa den Kritik, han mødte inden for sine egne Rækker, og hævde, at Landbrugere og Arbejdere i højere Grad, end man hidtil havde forstaaet, havde fælles Interesser, bl. a. fordi Landbrugets Trivsel var af væsentlig Betydning for Beskæftigelsen. Dette Forsøg paa Brobygning mellem By og Land har næppe opfyldt de Forventninger, han stillede til det, men Arbejder-Bonde-Linien i hans Politik fra 1930'ernes Begyndelse fører umiddelbart over i den nationalt og folkeligt betonedede Politik, som han første Gang proklamerede i Parti-Manifestet »Danmark for Folket« Maj 1934. Hans Bestræbelser for i Stedet for en ensidig Klassepolitik at føre en dansk Samfundspolitik viser sig ogsaa i den Beslutsomhed, hvormed han har grebet ind over for Arbejdskonflikter, der truede Erhvervslivet; flere store Konflikter er, bl. a. 1936, 1937 og 1939, blevet afsluttet ved Statsindgreb, og ved Loven af 1934 om Forligsinstitutionen blev der givet ændrede Regler for Afstemning og Afslutning af Arbejdsstridigheder. At denne helt nye Situation maatte medføre en vis Spænding mellem Parti og Fagbevægelse og afføde Angreb paa S., var uundgaaeligt, men han har uden Vaklen fastholdt sin Politik; paa De samvirkende Fagforbunds Generalforsamlinger saavel som ved andre Lejligheder har han forsvaret den som en nødvendig Tillempning til

den ændrede Verdenstilstand og hævdet, at de sociale Fremskridt, som opnaas ad politisk Vej, er fuldt saa vigtige som Lønforbedringer opnaaet gennem kostbare Arbejdskampe, og det er lykkedes ham at samle Fagbevægelsens Ledere og det store Flertal af Medlemmerne om sin Politik, ogsaa under dennes senere Faser.

I sine første Rigsdagsaar kom S. ind i Udvalg angaaende Grønland og blev sit Partis Ordfører i grønlandske Spørgsmaal. Han var Medlem af den Delegation, hvis Forhandlinger med Norge om Østgrønland resulterede i Traktaten af 9. Juli 1924. Som Grønlands Minister foretog han Aug.—Sept. 1930 en Rejse derop, hvorom han har berettet i Bogen: »Min Grønlandsfærd« (1930). Paa Hjemturen besøgte han ogsaa Færøerne og tilbød i en Tale i Thorshavn Færingerne selv at bestemme over deres Skæbne ved en fri Afstemning. Da norske Aktivister 1931 havde okkuperet en Strækning paa Grønland og den norske Regering godkendte dette Skridt, gik han meget kraftigt ind for Hævdelsen af Danmarks Suverænitæt over Øen (bl. a. i en Tale i Hamar 6. Sept. s. A.), var stærkt personligt engageret i Grønlandssagens Tilrettelæggelse og selv til Stede i Haag under Processens Afslutning. For sin Indsats til Sagens Løsning fik han Fortjenstmedaillen i Guld.

I Løbet af 1935 indtraadte en Skærpelse af den politiske Situation. Nye Partier var dannet. Landbrugernes Sammenslutning rejste Krav om Sænkning af Kronen og Skatterne og yderligere Hjælp til Landbruget (»Bondetoget«). Fra konservativ Side førtes et meget skarpt Sprog mod Regeringen, og Venstre nægtede at gaa med til Valutalovens Forlængelse. Disse Forhold foranledigede S. til straks efter Rigsdagens Aabning Okt. 1935 at opløse Folketinget og udskrive Valg. Socialdemokratiet førte Valgkampen under Parolen »S. eller Kaos«, paa Møderne genlød Sangen »S. igen«; han hjemførte da ogsaa et af sit Partis største Valgsejre, idet det opnaaede 759 000 Stemmer og 68 Mandater i Folketinget. Der var tidligere foregaaet forskellige Ændringer i Regeringens Sammensætning. S. havde fra 31. Maj 1933 overtaget Forsvarsministeriet og lagt Søfarts- og Fiskeriministeriet ind under Handelsminister Hauge. Efter Valget foretog han 4. Nov. 1935 en større Rekonstruktion af Ministeriet. Trods fortsat Opposition i Landstinget førte han den paabegyndte Politik videre. Valutaloven blev fornyet, og en Række Love af finansielt og socialt Indhold vedtoges. Ved Landstingsvalget Efteraar 1936 opnaaede Socialdemokrater og Radikale Flertallet ogsaa i Landstinget, hvorefter Regeringens Forslag ikke længere kunde standses i dette, og de følgende Aar blev Størstedelen af Ministeriet S.—Munchs Program af 1929

nu virkeliggjort i betydningsfulde Love, men ogsaa anden Lovgivning gennemførtes, præget af de to Partiers Indstilling over for de ændrede Samfundsforhold.

S.s Realpolitik spejler sig ogsaa i Afrustningsspørgsmaalets forskellige Faser. Oprindeligt har han staaet paa det gamle, historiske Partikrav: »Folkets Opøvelse i Vaabenbrug« og har kun modstræbende ladet sig trække over paa den rent pacifistiske Linie, som 1913 fik Flertal og førte til Programændringen: »Afrustning, international Voldgift«. Han har aldrig deltaget i den antimilitaristiske Propaganda i dens til Tider yderliggaaende Form. Men han stod naturligvis bag Fremsættelsen af Partiets Afrustningsforslag 1924 og flg. Aar, og endnu Sept. 1929 gjorde han i Folkeforbundsforsamlingen i Genève Rede for det Forslag, som under de Radikales modererende Indflydelse var blevet til et Nedrustningsforslag, og som efter hans Hjemkomst vilde blive fremsat paa ny. Under den begyndende Kaprustning ude i Verden i Begyndelsen af 1930'erne erkendte S., at Partiets hidtidige Linie ikke var holdbar, og dette kom klart til Orde i den af ham selv forfattede Programudtalelse af Maj 1934, hvor det hedder, »at der ikke er tilstrækkelig Basis for en isoleret Afrustning for Tiden«, og i hans Tale paa Partiets Aalborg-Kongres n. A., hvor han hævdede, at et Neutralitetsforsvar var nødvendigt. I Konsekvens af denne Nyorientering gennemførtes 1937 en ny Forsvarsordning med Forøgelse af de militære Budgetter, Modernisering og Nyanskaffelser af Materiel til Værnene i et Omfang, som ikke var kendt siden sidste Verdenskrig. Mens S. har maattet overvinde mange Betæneligheder fra de Radikales Side for at faa dem til at støtte denne Politik, har hans eget Parti 1939, med Forbehold fra et lille Mindretal, givet ham Tilslutning til den videregaaende Betragtning, at Landets Interesser kræver, at »tilstrækkelig store, tidssvarende udrustede Militærstyrker er til Raadighed til enhver Tid«, og til en positiv Politik, som bygger derpaa. Men han har altid lagt Vægt paa at fastholde Landets Neutralitet og en upartisk Holdning over for andre Nationer. Gennem en Menneskealder har han deltaget i Arbejdet for mellemfolkelig Forstaaelse og international Samling. Under Sammenkomster med tyske Arbejderførere efter Verdenskrigen har han tilstræbt og opnaaet, at det dengang mægtige tyske Socialdemokrati i Erklærings Form udtalte sin Tilslutning til Grænsedragningen ved Genforeningen, saa der fra den Side vilde blive Ro om Spørgsmaalet. Han har ogsaa været en Tilhænger af det mest intime Samvirke mellem de nordiske Lande og har gennem Arbejderkonferencer og

som Formand for den nordiske interparlamentariske Gruppe i den danske Rigsdag staaet som en Forgrundsfigur inden for dette. Men han har taget klar Afstand fra Ideer om nordiske Forsvarsforbund eller Unioner mellem Lande med saa vidt forskellig Struktur og Interesser. Da saadanne Tanker var fremme bl. a. 1935—37, hævdede han i sine Taler, at hver Nation kun havde sine egne Midler og Muligheder at stole paa, og advarede i Marts 1937 i Lund mod hvad han kaldte den uansvarlige Alliancetale, som kun vilde bringe Skuffelser. Det var her, han afviste Tanken om Danmark som »Nordens Lænkehund«, en Vending, der længe stod Gny om.

Fra Pio til P. Knudsen forvandlede Socialdemokratiet fra en Sekt til et Arbejderparti; under S.s Førerskab er Linien fortsat fra Arbejderparti til Folkebevægelse. Og under Henvisning til den Omvæltning i Samfundsforholdene og i Arbejderklassens Stilling, det sociale Opbygningsarbejde, som er foregaaet i hans egen Ministerperiode alene, har S. ved flere Lejligheder henstillet til Overvejelse, *hvis* Politik der har været mest »revolutionær«, 1870'ernes eller 1930'ernes. Derfor kan han heller ikke erkende, at hans Politik, som det er sagt, betyder »mindre Socialisme«, men nok, som det er tilføjet, »mere Danskhed«. Det er vel netop noget centralt i hans Væsen og Virksomhed, at et Komplex af udefra hentede Ideer, Socialisme, Marxisme, gennem ham blev tilpasset danske Forhold og dansk Tankegang, og at en Bevægelse, som oprindeligt følte sig som noget for sig selv, uden for og i Opposition til det øvrige Samfund, under hans Ledelse voksede ind i dette og erkendte sig selv som en Del af den danske Nation. En Side af denne Danskhed kommer frem i S.s Forhold til den danske Natur. Han har taget Initiativet eller medvirket til den store Udvidelse af Befolkningens Adgang til Skov og Strand, som bl. a. gennem den nye Naturfredningslov er foregaaet de senere Aar. Da den i mange Henseender skelsættende Lov om Ferie med Løn var gennemført 1938, fik han nedsat et Udvalg inden for Arbejderbevægelsen til Undersøgelse af Mulighederne for den bedst mulige Udnyttelse af Ferien; heraf fremgik Institutionen Folke-Ferie.

Under Grundlovsrevisionen 1920 fremsatte Socialdemokratiet et Forfatningsforslag, som demonstrativt indlededes med Sætningen: Danmark er en Republik. Paaskebegivenhederne gnavede endnu i Sindene. Den republikanske Statsform har imidlertid faaet et andet Lys over sig, og S. tillægger ikke dette Punkt dets tidligere Betydning. At han gennem de fleste af Kongens Regeringsaar har staaet i næsten daglig Kontakt med og i det bedste Forhold til denne,

har ogsaa gjort sit til, at Spørgsmaalet har mistet sin Aktualitet for ham. 1923 deltog han med et Stridsskrift »Parlamentarisme eller Diktatur?« i den standende Diskussion og hævdede heri, at Vejen fremad maatte gaa gennem en yderligere Demokratisering af Forfatningen og Ophævelse af alle kunstige Skranker for et sandt Folkestyre. Landstingets Modstand mod Folketingsflertallets Politik holdt stadig Tanken herom levende, og efter Landstingsvalget 1936 var Tiden inde til at gribe denne Sag an for Alvor. S. nedsatte da 1937 en Forfatningskommission, som et Aars Tid under hans eget Forsæde arbejdede paa at udforme en ny Grundlov. For S. var Hovedsagen Landstingets Afskaffelse; andre Reformer kunde der forhandles om. Det Grundlovsforslag, som fremgik især af Christmas Møllers Villie til at naa et Resultat sammen med Socialdemokratiet, blev vedtaget af begge Rigsdagens Ting og bekræftet paa ny efter Dobbeltvalget 1939, men faldt ved Folkeafstemningen 23. Maj s. A. Dette var S. en meget dyb Skuffelse, hvad han i en Tale Natten efter Afstemningen gennem Radioen og siden paa Rigsdagen ikke lagde Skjul paa. Han, som er vokset op under de Estrup'ske Provisorier, havde haabet med denne Sags Løsning at kunne sætte Kronen paa sit Livs parlamentariske Arbejde, men Haabet brast, og S. erklærede, at han derefter ikke saa noget Grundlag for videre Forfatningsforhandlinger. 15. Sept. 1939 undergik Ministeriet en mindre Ændring. Uden Forbindelse hermed, men med Henblik paa den alvorlige Verdenssituation opfordrede S. ved samme Tid de to store Oppositionspartier til at indgaa i et Regeringssamarbejde. Det kom dog ikke i Stand, men efter Landets Besættelse 9. April 1940 rejste han paa ny Spørgsmaalet, og 10. April blev Ministeriet udvidet med konsultative Ministre for Venstre og Konservative. Da disse Partier dog følte Ordningen utilfredsstillende, og forskellige Begivenheder desuden kunde motivere det, indledede S. i Slutningen af Juni en Drøftelse med Formændene for Rigsdagens store Partier om Formerne for et endnu snævrere Samarbejde. Heraf fremgik Erklæringen af 2. Juli, hvori disse Partier og Danmarks Retsforbund udtalte deres Beslutning om at gennemføre et nationalt dansk Samarbejde paa den bestaaende Forfatnings Grund, og det umiddelbart derefter nedsatte ni Mands Udvalg. 8. Juli 1940 fulgte, efter at S. havde ført Forhandlinger gennem en Uge, Regeringens Omdannelse: fem socialdemokratiske Ministre og to radikale traadte tilbage, heriblandt Dr. P. Munch. Ministeriet sammensattes af Mænd fra de samarbejdende Partier og af enkelte uden for Partierne. Udenrigsministeriet overtoges af E. Scavenius.

F.M.G. 1933.

Maleri af Ludv. Find 1924 (Kbh.s Raadhus) og af E. Saltoft 1934 (Privateje, Duplik i Rigsdagen). Pastel af samme (Ungdomshjemmet i Saxogade, Kbh.). Maleri af Heinrich Dohm 1929 (Fr.-borg), af samme 1936 (Privateje), af M. Kaalund-Jørgensen 1939 (Forsamlingsbygningen Sønderport, Silkeborg), af Kirsten Kjær 1942 (Privateje) og af Otto Christensen (Grønlands Styrelse). Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923, Rigsdagen), paa H. Vedels Grundlovsbillede 1918 (sst.), paa E. Saltofts Billede af Arbejderbevægelsens Mænd (1934, Folkets Hus, Enghavevej) og paa et Gruppebillede af V. Glud (1939, Arbejdernes Landsbank). Bronzestue af Svend Jespersen 1939 (Privateje). Gipsstue af G. Hammerich 1929 og 1938 og af Ch. Arvesen 1939. Raderinger af Tom Petersen 1923, W. Pech 1927 og K. Wieghorst. Træsnit af K. J. Almqvist 1937—38.

Th. Stauning: Erindringer og Tilbageblik, i Arbejderens Almanak 1932—34 og 1936—40. Samme: Min Grønlandsfærd, 1930. Samme: Tanker og Taler, 1931. Samme: Af Tidens Strid. Taler sml. af J. Lehmann, 1933. Samme: Danmark og Sverrig (Lund-Talen), 1937. Samme: Socialdemokratiet i Dag, 1938. Samme: Nutidens Danmark og Fremtidens, 1939. — E. Wiinblad og Alsing-Andersen: Det danske Socialdemokratis Historie 1871—1921, I, 1921, S. 122 ff. (Festskrift til) Statsminister Th. Stauning, 1873—1933, 1933. Aarvog for Rigsdagssamlingen 1916—17, S. 24—35. Ove Rode: Paaskekrisen 1920, 1926, S. 57 ff. J. Lehmann: Fra Bydreng til Statsminister, 1937. Samme: Mænd i Norden, 1938, S. 111—22. P. Stavnstrup i Dagens Nyheder 30. Okt. 1933 og i Dansk Sind, 1940, S. 36—41. N. Andreasen: Brogede Minder, 1937, S. 113—16. G. Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 19—24. Et Tiaar, Særnr. af Social-Demokraten 27. Marts 1939. B.T. 26. Okt. 1923, 15. April 1924, 25. Aug. 1929. Berl. Tid. 26. Okt. 1933, 5. Nov. 1935. Social-Demokraten 23., 26.—27. Okt. 1933 (Hjemmets Søndag), 22. Nov. s. A., 28. April og 5. Nov. 1935, 20. og 26. Okt. 1938, 28. Okt. 1940, 9. Marts, 30. April og 30. Sept. 1941. Politiken 26. Okt. 1923, 19., 26.—27. Okt. 1933, 5. Nov. 1935, 30. Okt. 1938.

Oluf Bertolt.

Stavnstrup, Peter, f. 1887, Journalist og politisk Forfatter. F. 2. April 1887 i Nes, Skodborg Herred. Forældre: Skolelærer i Nes, senere Kordegn i Herning Andreas S. (Navneforandring fra Pedersen 1906) (1860—1926) og Karen Nielsen (f. 1859). Navneforandring 10. Aug. 1906. Gift 20. Aug. 1927 i Herning med Elisabeth Sepstrup, f. 26. Febr. 1900 i Herning, D. af Købmand Otto Christian S. (1859—1930) og Poulina Marie Andersen (1864—1940).

S. tog Præliminæreksamen 1902, var derefter i en Aarrække beskæftiget ved Kontorarbejde paa en Fabrik i Herning og drev

samtidig en omfattende fri Læsning. Hans politiske og litterære Interesser førte ham over i Journalistik. 1912—17 var han Redaktionssekretær og Medredaktør ved det indremissionske uafhængige Venstreblad »Herning Avis«, 1917—20 Rigsdagsmedarbejder ved »Hovedstaden«, 1925—26 Redaktør af den konservative »Holstebro Avis«, politisk Medarbejder ved »Nationaltidende« 1927—40 og gik sidstnævnte Aar i samme Egenskab over til »Berlingske Tidende«. Inden for den københavnske Presse har S., der personlig og ved sine Synspunkter i yngre Aar havde en vis Tilknytning til Harald Niensens Retning i Presse og Litteratur, især vundet Ry som en fremragende Forfatter af »Ledere« og ved sin psykologiske og historiske Føling med dansk politisk Liv i det 19. og 20. Aarhundrede. Hans Studier i sidstnævnte Henseende satte Frugt i det sociologisk vurderende Skrift »Politik og Demokrati« (1921). Der er her gjort et friskt og originalt Forsøg paa at bestemme den Maade, hvorpaa en Fører inden for det offentlige Liv fremstaar af Mængden, og de personlige Egenskaber hos ham, der derved bliver afgørende; S. kommer til noget lignende Resultater som de, der er hævdet inden for professionel videnskabelig »Massepsykologi«, men tydeligt underbygget ved en Journalists og Referents selvstændige Iagttagelser »i Marken«. Sin særprægede Sans for det psykologiske Ræsonnement har S. ogsaa udfoldet i Skriftet »Dansk Sind« (1940), hvori han gennem Beskrivelse af de herskende Egenskaber hos en Række af den nyere Tids førende Danske inden for det politiske og økonomiske Liv søger at vise, hvorledes den ejendommelige Danskhed ofte finder Udtryk i en vis Moderation og Sans for Kompromis. S. har endvidere offentliggjort en velskreven Oversigt over dansk Historie i Aarene fra 1848 til 1864, »Dansk Tidehverv« (1941).

Nationaltidende 2. April 1937.

Hans Jensen.

Steen, Adolph, 1816—86, Matematiker, Politiker. F. 7. Okt. 1816 i Kbh. (Holmens), d. 10. Sept. 1886 sst. (Frue), begr. paa Frbg. Forældre: Fuldmægtig ved Søetatens Proviantgaard Adam Reutz S. (ca. 1785—1818) og Dorthæa Marie Langeland (1792—1852, gift 2° 1827 med cand. med., senere Læge i Oldesloe Johann Jacob Nicolaus Mathiesen, 1801—73). Gift 12. Nov. 1853 i Kbh. (Frue) med Anna Arctander, f. 30. Sept. 1830 i Kbh. (Helligg.), d. 10. Juli 1897 i Nyborg, D. af Fuldmægtig i Nationalbanken Wilhelm August A. (1794—1838) og Caroline Wilhelmine Christiane Margrethe v. Linstow (1804—53).

S. dimitteredes 1834 privat til Universitetet fra Schouboes Institut, tog n. A. 2. Eksamen og 1839 polyteknisk Eksamen som

Mekaniker. 1841—45 var han under C. Ramus Repetent i Matematik ved Polyteknisk Læreanstalt. 1843 kom han ind paa Borchs Kollegium, hvor han tilhørte P. Fabers og J. F. Hagens Kred. Samtidig underviste han i Mariboers og Friis' Realskoler. 1845 tog han Magistergraden (fra 1854 regnet som Doktorgrad) for en Afhandling »De vi et natura infiniti mathematici specimen«. 1847 skulde Pladsen som Lærer i Matematik for Kemikerne ved Polyteknisk Læreanstalt besættes, og Ramus indstillede S., men Bestyrelsen udnævnte C. Holten, en Forbigaaelse, som S. besvarede med en heftig Polemik mod Bestyrelsen. 1846—47 var S. paa Studierejse, særlig i Paris, og holdt i øvrigt i ti Semestre Forelæsninger ved Universitetet som Privatdocent over meget forskellige Emner. S. var hele sit Liv varm Patriot og deltog i Krigsaarene 1848—49 som frivillig Sekondløjtnant. 1850 afløste han Holten i den omstridte Stilling, og 1857 blev han fast Lærer og Medlem af Polyteknisk Læreanstalts Styre. Samtidig overtog han frivillig Undervisningen ved Læreanstaltens nye Ingeniørkursus, for hvis Oprettelse han havde været meget virksom. Lærergerningen ved Polyteknisk Læreanstalt fortsatte han til 1885, dog fra 1861 som Professor ordinarius i Matematik ved Kbh.s Universitet, hvor han afløste C. Jürgensen. 1869 indtraadte han i Konsistorium, var 1872—73 Universitetets Rektor, 1854—63 Lærer i Matematik ved den militære Højskole, 1855—62 og 1855—63 Medlem af Eksamenskommissionen henholdsvis for Landinspektører og Forstmænd. 1862 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab. 1875—86 var han Formand for Undervisningsinspektionen for de lærde Skoler og de højere Realskoler. S.s Forretningsdygtighed og praktiske Sans bragte ham ind paa forskellige Omraader. Han var Medstifter af Sparekassen Birkuben 1857 og Medbestyrer af den til sin Død, desuden Medstifter af Nye danske Brandforsikringselskab (1864).

Den største og varigste Betydning, S. har haft for dansk Matematik, ligger i hans Virksomhed for Undervisningen lige fra Skole til Universitet. Han forlangte meget af sig selv i Retning af eksakt og dybtgaaende Fremstilling, han gennearbejdede Stoffet omhyggeligt med pædagogisk Forstaaelse for Elevers Standpunkt og skaffede Materiale til Indøvelse af det lærte ved vel afpassede Opgaver. Men saa forlangte han ogsaa med Styrke baade ved den daglige Undervisning og ved Eksaminer klar Redegørelse for Stoffet. Hans Eksamination var streng, men i sin Bund human, idet han bestræbte sig for at faa frem baade hvad Eksaminanden kunde og ikke kunde. Men hos Eksaminander, som ikke kendte ham, kunde hans tilsyneladende barske Tone virke lammende. Baade ved sin

egen Undervisning og ved den Paavirkning, han gennem mange Aar gav Lærerne, ofte hans gamle Elever, ved sit Arbejde i Undervisningsinspektionen, hævdede han Matematikundervisningens Kvalitet betydeligt. Denne Indflydelse støttedes af hans mange Lærebøger, som jævnlig kom i nye Oplag. De vigtigste er »Elementair Arithmetik« (1843, 11. Udg. 1881), »Ren Mathematik« (1847, 4. Udg. 1879), »Begyndelsesgrunde i analytisk Plangeometri« (1854, 2. Udg. 1869), »Sphærisk Trigonometri« (1858), »Oversigt over Hovedformerne i Rummet som Indledning til Geometrien« (1858, 2. Udg. 1868) — en vel bred Indøvelse i Rumskuelse —, »Elementær Plangeometri« (1865, 2. Udg. 1873), »Elementær Stereometri« (1867) samt flere Opgavesamlinger. Ogsaa en Række Universitetslærebøger har han skrevet: »Forelæsninger over Differential- og Integralregning ved den kgl. militære Højskole« (1860, 2. Udg. 1876), »Analytisk Plangeometri«, II (1870, 2. Udg. 1880), »Analytisk Rumgeometri«, II (1874), »Grundtræk af Sandsynlighedsregningen« (1864) og »Forelæsninger over Rationel Mekanik ved den polytechniske Lærestanstalt« (1877). Selv om S. ikke direkte har virket banebrydende paa noget videnskabeligt Omraade, sad han dog inde med store og gode Kundskaber og virkede ansporende paa sine fremmeligere Elever. Han beskæftigede sig en Del med Differentialligninger og undersøgte deres Integration ved Kædebrøk og bestemte Integraler. Hans talrige Afhandlinger findes især i Videnskabernes Selskabs Publikationer og i »Mathematisk Tidsskrift«, af hvis Grundlæggelse og senere frodige Vækst han havde en væsentlig Fortjeneste. S.s polemiske Natur har sat sig adskillige Spor, saaledes i Polemikken om »Det Bieringske Plagiat« (1844) og om Filosofen Rasmus Nielsens Opfattelse af matematiske Grundbegreber (»Bidrag til en Kritik af Prof. R. Nielsens »Philosophi og Mathematik«, 1859). Ogsaa som Politiker var S. ved sit klare Overblik og ubøjelige Kampiver for det, han ansaa som Ret, en frygtet Modstander. Men den varme og aabne Ærlighed, hvormed han kæmpede, efterlod intet Nag. De polytechniske studerende saa gerne deres barske Lærer hos sig i et muntert Lag, og de yngre Matematikere ydede han trofast Støtte paa deres videre Bane. — R. 1862. DM. 1874. K.² 1884. — Marmorbuste af R. Bøgebjerg 1887 (Polyteknisk Lærestanstalt). Træsnit af G. Pauli 1886 og af H. P. Hansen s. A.

Univ. Progr. Nov. 1845, S. 34 f. Tidsskr. f. Mathematik, 5. Rk., IV, 1886, S. 65—70. Nyt Tidsskr. f. Matematik, X, 1899, A, S. 33—45. Ill. Tid. 19. Sept. 1886. A. Thorsøe: Erindringer, 1929, S. 85. H. Pontoppidan: Hamskifte, 1936, S. 33 f.

H. G. Zeuthen (Poul Heegaard*).

— S. tog ogsaa i en Række Aar en ret virksom Del i *det offentlige Liv*. 1848 søgte han forgæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling i Korsør, men blev n. A. i Slagelse valgt til Folketinget ved Bondevennernes Hjælp. Han sluttede sig ogsaa straks til Venstre og hørte ligesom H. E. Schack og Kr. Roving til det saakaldte »intelligente Venstre«, blev tidligt Medlem af Finansudvalget og af andre vigtige Udvalg om finansielle Spørgsmaal samt udtalte sig 1851 for tvungent borgerligt Ægteskab. Forbindelsen mellem ham og Bondevennerne løsnedes dog snart og brast helt, da de 1852 erklærede sig for Helstaten. S. blev derfor ogsaa vraget ved Valget 1852, søgte n. A. forgæves Valg og blev først i Dec. 1854 valgt paa ny, i Kbh.s 6. Kreds. Han sad nu i Folketinget indtil Sommeren 1858, men vilde ikke søge Genvalg, fordi det ikke var lykkedes ham tillige at blive Medlem af Rigsraadet. I disse Aar var han igen Medlem af, i tre Samlinger endog Ordfører for Finansudvalget, og det var ham, der først opstillede Beregningen af Lønningstillæg ved »Sædomskrivning«, hvorefter en Del af Embedslønningerne bestemtes i Forhold til Kornpriserne. Ligeledes fik han som Ordfører i Lønningsudvalget for de lærde Skoler fastslaaet Reglen om Alderstillæg efter Tjenesteaar, medens tidligere kun de ældst ansatte i hver Klasse fik Tillæg. Ogsaa tog han Ordet for en videre Udvikling af Realundervisningen, for Indskrænkning af Undervisning i Latin og Græsk og for væsentlig Ændring af Seminaristernes Uddannelse. Han var i de samme Aar Medlem af Kommissioner om de lærde Skolers Undervisning og om Lønningslove for Kongerigets Embedsmænd og 1858—61 Borgerrepræsentant i Kbh. 1864 valgtes han paa ny, først til Rigsraadets Folketing (indtil 1866) og siden til Rigsdagens (indtil 1869), og sad her som en udpræget Repræsentant for det nationalliberale Parti og en skarp Modstander af de daværende Venstrepartier. Han spillede dog ikke længere den Rolle som tidligere, var kun et enkelt Aar Medlem af Finansudvalget og desuden af Udvalg om den sydsjællandske Jernbane og om Udvidelse af de nørrejske, hvorved han havde store Betænkeligheder. Han udtalte allerede da Tanken om en organisk Forbindelse af alle de offentlige Skoler, saa at et Barn kun kunde komme i de højere efter at have gennemgaaet Almueskolen, medens han var uvenlig stemt mod Folkehøjskolerne, fordi de kun søgtes af een Samfundsklasse. Han vendte sig i det hele, saaledes i sine Taler ved Universitetsfesterne April 1873 og Nov. 1875, skarpt mod den grundtvigske Folkelighed og mod Teologien som Videnskab; her som ellers hævdede han den akademiske Fordring om Stringens. 1864 var S. Med-

stifter af Martsforeningen og senere af dens Fortsættelse Dansk Folkeforening; han havde 1862 været Medstifter af Frihandelsforeningen og var 1881—86 Formand for Forsvarsforeningen i Sjælland.

Emil Elberling (Povl Engelstoft).*

Steen, Christian, 1786—1861, Boghandler. F. 6. Okt. 1786 i Steenbroen, Taars Sogn, Vendsyssel, d. 24. April 1861 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Husmand og Tømrer Christen Christensen (ca. 1729—1819) og Kirsten Margrethe Nielsdatter (ca. 1747—1812). Gift 12. Aug. 1810 i Kbh. (Frels.) med Hansine Christiana Margrethe Ussing, f. 1. Marts 1784 i Kbh. (Nic.), d. 2. April 1865 sst. (Helligg.), D. af Kancelliraad, Kopist ved Inkvisitionskommissionen Niels U. (1739—86) og Margrethe Kirstine Anchersen (1752—1816).

S. kom 1807 til Kbh. efter først at have været anbragt ved Landvæsenet og lærte Boghandelen hos Arentzen og Hartier paa Børsen. Da dette Firma gik fallit, overtog han 1810 dets Butik paa Børsen og aabnede samtidig i Helligejststræde en Bog- og Papirhandel — senere flyttet til Kronprinsensgade —, da Børsens Privilegier dengang hjemlede Lejerne Ret til at drive den Handel, som de tillige førte andetsteds i Byen. Med stor Flid og Arbejdsomhed oparbejdede han et betydeligt Forlag; allerede 1810—14 kom paa hans Forlag J. Kr. Høst: »De Franskes Keiser Napoleons Levnet« (I—II) i et efter den Tids Forhold meget stort Oplag. 1815—17 udgav han »Adrastea«, »et Oppositionsblad, Literaturen, Politiet og Theatret helliget« og 1832—36 »Gallerie for danske og fremmede Classikere« (I—XXII), redigeret af Georg Carstensen, Tivolis Stifter; han var ogsaa Beatus Dodts, Carit Etlars og Meir Goldschmidts Forlægger. Særlig paa to Felter var han en Foregangsmand, han oparbejdede før nogen anden her hjemme et Børne- og Billedbogsforlag, væsentligt dog af Oversættelser fra Tysk med tyske Illustrationer, spændende fra haarrejsende Indianer- og Røverhistorier til idylliske Billeder fra Familielivet, og han skabte et godt og betydeligt Forlag af geografiske og topografiske Kort, saa at de hidtil eneraadende udenlandske Kort (mest tyske) efterhaanden fortrængtes af Markedet. Han veg heller ikke tilbage for Udgivelsen af større Værker, saaledes »Herbarium oeconomicum« og »Herbarium pharmaceuticum«, hvortil Kobberpladerne blev stukne under hans eget Tilsyn, trykte paa hans egne Presser og haandkolorerede af hans egne Folk, og han paabegyndte et Forlag af litografiske Kunstblade efter ny og gammel Kunst. Ved Siden af sin Boghandel havde S. en meget stor Papirhandel;

1844 finansierede han Oprettelsen af Papirfabrikken Valdemars-
haab ved Køge, som dog kun bragte ham store Tab og til sidst
maatte sælges til andre. — S. nød almindelig Agtelse inden for sine
Fagfællers Kreds; 1837 var han Medstifter af Boghandlerforeningen,
og han var flere Gange Foreningens myndige Formand. Han ud-
kastede som den første Tanken om et skandinavisk Boghandler-
møde, en Tanke, der dog først realiseredes 1856. — Maleri af C.
R. Fiebig 1852 (Familieej). Litografi 1863 derefter fra Em.
Bærentzen & Co. Endnu et Litografi. — 1846 optog S. sin
Søn *Hans Christian Frederik S.* (1819—71) i Firmaet, hvis Navn
1848 ændredes til Chr. S. & Søn. H. C. F. S. var en dygtig
og intelligent Medhjælp for sin Fader i dennes store Virksomhed,
men langvarig Sygdom, der endte med fuldstændig Blindhed, hem-
mede hans Arbejde. Efter hans Død fortsatte hans Enke Forret-
ningen endnu i nogle Aar med sin Søn *Christian S.* (1856—1927)
som Prokurist, men ogsaa Christian S.s Helbred var meget skrøbeligt,
og 1886 solgtes Forretningen til V. Pio (s. d.).

O. H. Delbanco: Boghandlerforeningens Festskrift, 1887, S. 163 f. A. G.
Hassø: Den danske Boghandlerforenings Historie, 1937, S. 144 f. A. Dolleris:
Danmarks Boghandlere, I, 1912, S. 329—31. C. Nyrop: Bidrag til den danske
Boghandels Historie, II, 1870, S. 158, 176, 245 o. fl. St. Otto B. Wroblewski:
Om Boghandelen i Danmark i det 19. Aarhundrede, 1901, S. 7. H. Vilh.
Martensen: Fra mine første 25 Aar i C. A. Reitzels Boglade, 1904, S. 17. Dansk
Boghandlertidende 6. Okt. 1860, 19. Aug. 1927. Nordisk Boghandlertidende
6. Jan. 1871.

Ove Tryde.

Steen, Marius Christian Frederik Julius, 1855—1935, Præst. F.
7. Maj 1855 i Marstal, d. 16. April 1935 i Kbh., begr. i Ordrup.
Forældre: Toldassistent, senere konst. Toldkontrollør Jürgen Hein-
rich S. (1812—72, gift 1° 1837 med Christiane Frederikke Julie
Topp, 1814—52) og Maren Hermansen (1814—90). Gift 7. Juni
1882 i Kbh. (Johs.) med Dagmar Elisabeth Kähler, f. 24. Marts
1853 i Usserød, d. 16. Sept. 1928 i Ordrup, D. af Muremester
Johan Franz Georg K. (1805—72) og Marie Christine Malm-
green (1814—1904).

S. tog Seminaristseksamen 1873 fra Søborg og Reimers Kursus,
1875 blev han Student, privat dimitteret fra Triers Kursus, og tog
teologisk Embedseksamen 1881. 1882 blev han Kateket ved Mat-
thæuskirken og 1885 Kapellan ved Johanneskirken. Ved disse to
Ansættelser knyttedes han nær til de to Mænd, som hver paa sin
Vis blev Førere i det store Arbejde for Indre Mission i Kbh., som
just da var i sin Begyndelse. Særlig Frimodt saa S. hele sit Liv
hen til som den, til hvem han stod i størst aandelig Gæld. Fra nu

af ligger hans Vej banet. Med sin kraftige Konstitution, sin sunde Dømmekraft og sit Lune — alt stillet ind i den Tjeneste, der var ham betroet — gik han ukuet igennem det Slid med tilhørende Sorger og Skuffelser, som nødvendigvis maatte komme til en Præst i Datidens Kæmpesogne. 1896—1932 var han Sognepræst i Andreas Sogn, de første Aar med Festsalen i Bethesda som Kirke.

I disse Aar havde S.s Virkelyst sin rigeste Udfoldelse. Det var ham, der trak Hovedparten af Læset, da Andreaskirken blev opført. Gejstlig Træghed, for ikke at sige Uvillighed, kunde ikke standse ham, saa lidt som alle de urimelige Vanskeligheder, der lagdes paa hans Vej af Stat og Kommune. Menigheden, der samledes i Andreaskirken, var stadig voksende. Samtidig tog man fra mange Sider S.s praktiske Evner i Brug. 1885—97 var han Medredaktør af Ugebladet »Fra Bethesda«, 1904—25 Formand for Kbh.s Præstekonvent, 1915—32 Medlem af Direktionen for Kbh.s Borger- og Almueskolevæsen. Desuden sad han i en Række Bestyrelser, bl. a. for Indre Mission i Kbh., hvor han gjorde et stort Arbejde.

S. var en udpræget praktisk Natur. Det maa dog tilføjes, at han samtidig var, om ikke en lærd, saa dog en ualmindelig belæst Præst. Ogsaa paa anden Vis havde han vundet den vide Horisont, som var ham egen. Han var meget musikalsk og historisk interesseret. Paa en Række Udenlandsrejser modtog han rige Indtryk, ikke mindst fra de mange betydelige Kirkemænd og andre, som han der lærte at kende.

S. var ikke Skribent; dertil var hans Tid for optaget. Hvad han skrev, var kun en Slags Ledsagefænomener til hans Virksomhed: »Rudolf Frimodt« (1915), »St. Andreas Kirke 1896—1901—1926« (sammen med T. Høyer, 1926); sammen med H. Hoffmeyer »Kirkelig Forening for Indre Mission i København 1865—1915« (1915), en Del Prædikener og Afhandlinger i Blade og Tidsskrifter og endelig de livligt skrevne og underholdende Erindringer »Et Liv under Guds Naade« (I—II, 1931). — R. 1901. DM. 1915. K.² 1930. — Mindetavle i Andreaskirkens Mur 1936. — Maleri af N. V. Dorph 1905 (Andreaskirken) og af Knud Larsen ca. 1920 (Familieje). Buster af Charles Arvesen og af J. Bayer Christensen 1935. Træsnit 1892 efter Fotografi.

Ovenn. Erindringer. Berl. Tid. 16. April 1935. Nationaltidende 17. April s. A.

Hans Koch.

Steen, Oluf Peter, f. 1892, Politiker. F. 16. Juli 1892 i Aalborg. Forældre: Vognmand Christian Andreas S. (1853—1924) og Marie

Dorothea Nielsen (1860—1907). Gift 25. Sept. 1917 i Soderup med Ellen Fenger, f. 20. Sept. 1896 i Hjerm, D. af Sognepræst, sidst i Soderup og Eskilstrup, Johannes Ferdinand F. (1851—1928) og Laura Marie Hostrup Spur (1856—1912).

S. lærte som ung Landvæsen paa forskellige større Gaarde, bl. a. paa Lerchenborg hos Forpagter Knipschildt, blev derefter Præstegaardsforpagter og senere selv Gaardejer, først i Vonsild, senere — indtil 1931 — i Ødis-Bramdrup. 1924 valgtes han ind i Folketinget i Odense Amt (Middelfartkredsen) som Medlem af Det radikale Venstre og er siden stadig genvalgt. Allerede ved sit blotte Ydre, sin usædvanlig høje og kraftige, lidt duvende Skikkelse hører S. til de Medlemmer af Rigsdagen, der uvilkaarlig fanger Blikket. Man overser ham ikke let. Naar han tager Ordet, aabenbarer han en naturlig Veltalenhed, trænet paa utallige Vælgermøder, hvor han især har oparbejdet den vittige og rappe Replik. Men han er ikke blot en Folkemødernes Mand — efter Slengeriks Død vel de Radikales største Agitator rundt om i Landet —, han er ogsaa paa Tinge kendt og respekteret som en klog og dygtig Debattør. Siden 1935 er han sit Partis politiske Ordfører og tillige dets Næstformand. Han har en meget hurtig Opfattelse af Sagerne, over for hvilke han ynder at anlægge en ironisk-sarkastisk Betragtningssmaade, og en udpræget Selvstændighedsfølelse, der ikke viger tilbage for Særstandpunkter. Foruden for Storpolitikken, der særlig har hans Hjerte, har han navnlig interesseret sig for saadanne Sager, i hvilke der syntes ham at være Fremtid og Udvikling; han var Rutebilernes varme Forsvarer over for Statsbanerne i de Aar, da disse lagde det nye Befordringsmiddel Hindringer i Vejen i Stedet for at udnytte det, og han har som Medlem af Radioraadet og dettes Forretningsudvalg (fra 1930) i forreste Linie været med i den rivende radiofoniske Udvikling her hjemme. — Maleri af Holger Vind 1936.

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 328 ff. Samme: Det radikale Venstres Historie, II, 1939, S. 440—43.

Vald. Koppell.

Steenberg. En Præsteslægt S. føres tilbage til Sognepræst i Viby og Tiset (Mathias) Ovesen S. (1652—1708), der var Fader til Sognepræst i Hedensted og Dalby Ove Mathiesen S. (ca. 1680—1751) og til Sognepræst i Viby Niels Thiesen S. (1683—1727), af hvis Børn skal nævnes Cathrine Margrethe S. (1719—82), der ægtede sin Fætter Pastor Laurids Foss S. (1712—83), og Sognepræst i Gerlev og Draaby Schack August Vilhelm S. (1720—1806), hvis Søn og Efterfølger Niels S. (1768—1830) var Fader til Distrikts-

læge Schack August S. (1808—85) og til Toldkontrollør Frederik S. (1802—59); denne var Fader til nedenn. Kemiker, Docent Niels George S. (1839—1915) og til Læge i Køge Schack August S. (1848—1910). Ovenn. Pastor Ove Mathiesen S. (ca. 1680—1751) var Fader til ovenn. Sognepræst i Hedensted og Dalby Laurids Foss S. (1712—83), af hvis Sønner skal nævnes Kordegn i Løgstør Niels S. (1752—1834) og Apoteker i Helsingør Jens S. (1753—1837), hvis Søn Sognepræst i Ringsted og Benløse, Provst Frederik Laurentius S. (1801—70) var Fader til nedenn. Læge Valdemar Emanuel S. (1829—92). Kordegn Niels S. (1752—1834) var Fader til Vinhandler i Kbh. Schack August S. (ca. 1782—1841), hvis Sønner var Kontorchef ved Statsbanerne Schack Edvard S. (1815—91) — Fader til Laura Emilie S. (1848—1933) — og Postmester i Horsens, Kammerraad Niels Daniel Gustav Schack S. (1812—76), hvis Søn nedenn. Biblioteksmand, Professor Andreas Sophus Schack S. (1854—1929) var gift med sin ovenn. Kusine Laura Emilie S. (1848—1933); deres Datter Jeanette Magdalene S. (f. 1881) er gift med Statistikeren, Departementschef Einar David Cohn (f. 1885, s. d.). — En anden Slægt S. udspringer fra Fæstebolsmand i Øster Marie Tobias Andersen (Kaas), hvis Søn Sognepræst i Viby og Tiset Jacob S. (1783—1875) var Fader til nedenn. Operasanger Julius August S. (1830—1911) og til Sognepræst i Sanderum Carl Julius Optatus S. (1812—72).

Fundats for Justitsraad Schack August Steenbergs og Catharina Elisabeth Steenberg, født Lemvighs Familielegat, 1895.

Albert Fabritius.

Steenberg, Andreas Sophus Schack, 1854—1929, Biblioteksagitor. F. 16. Dec. 1854 i Hamburg, d. 27. Nov. 1929 i Charlottenlund, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Postkontrollør ved det danske Overpostamt i Hamburg, senere Postmester i Horsens, Kammeraad Niels Daniel Gustav Schack S. (1812—76) og Magdalene Margrethe Dortha Hemmert (1826—1919). Gift 20. Nov. 1880 i Aarhus med Laura Emilie Steenberg, f. 15. April 1848 i Slesvig, d. 25. Aug. 1933 i Charlottenlund, D. af Fuldmægtig ved Vejvæsenet, senere Kontorchef ved Statsbanerne, Kancelliraad Schack Edvard S. (1815—91, gift 2° 1870 med Marie Christine Rasmussen, 1839—1924) og Vilhelmine Louise Brigitte Radecke (1815—57).

S. blev Student 1873 fra Horsens, tog 1877 statsvidenskabelig Eksamen og 1880 Eksamen i Matematik og Naturfag ved Polyteknisk Lærestalt. S. A. blev han Lærer ved Ribe Katedralskole og 1882 Adjunkt ved Horsens lærde Skole, 1903 Overlærer sst. Han havde politiske og sociale Interesser, sad 1894—1903 som

Venstremand i Horsens Byraad og 1901—10 i Skanderborg Amts Skoleraad, og fra 1885 var han Formand for en Arbejderundervisning i Horsens, der bl. a. virkede med en Aftenskole; for denne oprettede han en lille Bogsamling, samtidig med at han fik Latin-skolens Bibliotek, hvis Bibliotekar han var, aabnet for offentligt Udlaan. Hermed var S. inde paa det Felt, hvor hans egentlige Livsgerning kom til at ligge: Folkeoplysning gennem Bøger. 1892 skrev han sin første Artikel om Folkebibliotekerne, som paa dette Tidspunkt de fleste Steder her i Landet førte en hensygnende Tilværelse, og for hvis Omdannelse efter engelsk Mønster der faa Aar i Forvejen var slaaget til Lyd af N. Neergaard. S. traadte nu i Forbindelse med den østrigske Biblioteksmand E. Reyer og med forskellige Biblioteksledere i England og Amerika, og ved et Skolemøde i Vejle Aug. 1893 holdt han sit første Foredrag om Biblioteks-sagen; Resultatet blev, at han kort efter blev anmodet om at raadgive ved Oprettelsen af et Bibliotek i Vejle, og at den lille Aftenskolebogsamling i Horsens fik et kommunalt Tilskud paa 400 Kr.

I de følgende Aar optog S. i stigende Grad en Agitation i Tale og Skrift for Biblioteker. Med Hensvisning til det engelske og amerikanske »free public library« opstillede han det Maal at faa et saadant Bibliotek oprettet i hver Købstad og at faa Landet dækket med et System af Sogne- og Vandrebogsamlinger; ogsaa Skole- og Børnebogsamlinger slog han til Lyd for ligesom for Læsningens og Bogbenyttelsens Betydning i det hele taget. For med egne Øjne at lære engelske Biblioteker at kende rejste han 1895 til England; i Udvalget for Folkeoplysnings Fremme's »Smaaestykker« (XX, 1899) skildrede han sine Indtryk af dem (samlet som Bog s. A.). Et Par Aar efter var han atter i England og 1902 paa et flere Maaneders Studieophold i Amerika, overalt knyttende mange personlige Forbindelser. Han var saaledes veludrustet til sin Agitatorgerning; han var desuden oprigtig begejstret for sin Sag og forstod med en bred Veltalenhed at vække Interesse for den, ikke mindst i Lærerkredse, og han trættes ikke af de utallige Gentagelser paa Møder rundt om i Landet. Fra 1898 begyndte Staten at støtte hans Arbejde, og n. A. erstattedes den hidtidige Komité til Uddeling af Boggaver af en Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger, bestaaende af Departementschef A. P. Weis og S. Dermed var han blevet den faktiske Leder af Statens Virksomhed for Folkebibliotekernes Udvikling, og denne tog nu mere og mere Fart og ytrede sig i stigende Tilskud fra Staten og fra lokale Kredse. Som Støtte for sit Arbejde udgav han 1900 Bogen »Folkebogsamlinger, deres

Historie og Indretning«, der skildrer forskellige Landes, især de engelsktalendes, Biblioteksvæsen og giver Vejledning i Bibliotekers Indretning og Drift og i den Teknik, som benyttes ved Katalogisering, Udlaan m. m. Denne Bog fik stor Betydning for de nyoprettede Bibliotekers Virksomhed og bidrog sammen med de Kursus, S. afholdt, til at fremme Indførelsen af en ensartet Teknik efter amerikansk Mønster. Et andet Skrift af ham, »Skolen og Bøgerne« (1905), blev af Ministeriet udsendt til alle Skoler, og n. A. blev den første Bevilling givet paa Finansloven til Støtte for Skole- og Lærerbiblioteker. S. skrev ogsaa mange Artikler i Dagblade og Tidsskrifter, især i »Bogsamlingsbladet«, der var Organ for den 1905 stiftede Forening Danmarks Folkebogsamlinger, med hvilken han i Reglen stod i godt Samarbejde.

S.s Virksomhed havde efterhaanden taget et saadant Omfang, at han 1909 maatte søge sin Afsked som Overlærer for at flytte til Kbh., hvor Bogsamlingskomiteen n. A. indrettede et Kontor med ham som Leder. Han havde hermed faaet et fast Grundlag for sit Arbejde, og det følgende Tiaar bragte stor Fremgang. Han holdt stadig mange Foredrag, skrev Artikler og gav paa sine Rejser de stedlige Bibliotekarer Raad og Vejledning, medens Th. Døssing, der 1912 var blevet knyttet til Kontoret, havde den væsentligste Andel i Udformningen af de tekniske Hjælpeidler (Klassedeling, Forfattermærker m. m.). Ogsaa i det Udvalg, der 1919 blev nedsat for at udarbejde den Lov om statsunderstøttede Biblioteker, der vedtoges 1920, og som blev Grundlaget for den følgende Tids næsten eventyrlige Udvikling af Folkebibliotekerne, var det Døssing, der ydede den afgørende Indsats, men uden det Pionerarbejde, som S. havde udført, vilde Loven ikke være blevet til; hans mangeaarige, utrættelige Agitation havde gødet Jordbunden, og han vil altid nævnes som Banebryderen for denne Side af dansk Kulturliv. Samtidig med Lovens Vedtagelse maatte han paa Grund af Sygdom tage sin Afsked, men han vedblev at følge Udviklingen paa nært Hold, talte ofte og gerne ved Møder og deltog ivrigt i Arbejdet inden for Skolebiblioteksforeningen af 1917 og Studiekredsforeningen. Ogsaa for Bibliotekssagen i vore Nabolande har S. haft Betydning; han deltog ofte i norske, svenske og finske Møder og stod i nært Samarbejde især med svenske Kolleger, blandt hvilke han var meget skattet. Efter hans Død blev der af Danmarks Biblioteksforening rejst en Mindesten paa hans Grav og samlet et Fond, som bærer hans Navn og benyttes til Rejseunderstøttelser for Biblioteksfolk. — Tit. Professor 1910. — R. 1905. — Maleri af Bertha Wegmann 1923 (Fr.borg).

Erindringer i Bogens Verden, IV—VI, 1922—24. H. O. Lange sst., II, 1919—20, S. 49—52. Th. Døssing sst., XI, 1929, S. 169—72. Karl Fischer i For Folkeoplysning, XIV, s. A., S. 172. Fr. Hjelmqvist i Biblioteksbladet, XIV, s. A., S. 333 ff. Cl. Clausen: Horsens Statsskole 1532—1932, 1932 (se Registeret).

Svend Dahl.

Steenberg, Carl Marinus, f. 1882, Zoolog og Anatom. F. 24. Nov. 1882 i Vester Brønderslev. Forældre: Gartner Johannes (Sørensen) S. (f. 1857) og Hansine Christensen (Bach) (f. 1856). Gift 15. April 1919 i Kbh. (Pauls) med Agnes Johanne Møller, f. 29. Maj 1888 i Kbh. (Pauls), D. af Havnebygmester, senere Borgmester, Dr. techn. H. C. V. M. (s. d.) og Hustru.

Efter at være blevet Student 1902 fra Borgerdydskolen paa Østerbro paabegyndte S. det naturhistoriske Studium med Zoologi som Hovedfag og blev 1909 mag. scient. Allerede som Student havde han virket som Lærer samtidig med, at han 1908 blev Assistent ved Universitetets histologisk-embryologiske Laboratorium, hvilken Stilling han indehavde til 1929. Samtidig underviste han i en Aarrække ved den danske Realskoles Seminarium, Ingrid Jespersens Skole samt Zahles og Triers Faglærerkursus. 1923 udnævntes han til Lektor i Zoologi ved Universitetet og 1929 til Professor i sammenlignende Anatomi. 1934 overtog han Bestyrelsen af Universitetets histologisk-embryologiske Laboratorium og tillige Undervisningen i disse Fag. Endvidere har han i en længere Aarrække fungeret som Censor ved Seminarierne. S.s oprindelige Speciale var Mollusker, særlig Landsnegle, og han har inden for dette Omraade en ganske overordentlig righoldig Privatsamling. Han har paa dette Felt offentliggjort en Bearbejdelse af Landsneglene i Værket »Danmarks Fauna« (X, 1911), der udmærker sig ved sin omhyggelige Behandling ogsaa af den indre Anatomi samt de mange smukt udførte originale Figurer. Ganske særlig har S. arbejdet med de mindre Formers indre Anatomi, og han har herom offentliggjort »Anatomie des Clausilies danoises«, I (»Mindeskrift for Japetus Steenstrup«, 1914) samt et meget stort Arbejde »Études sur l'anatomie et la systématique des Maillots«, for hvilket han 1925 erhvervede Doktorgraden, et Arbejde af overordentlig Grundighed, i hvilket S.s særlige tekniske Evner kommer til Udfoldelse. S. har stadig fortsat Arbejdet inden for dette Omraade og 1936 offentliggjort »Recherches anatomiques et systématiques sur le gastéropode pulmone, Gonidomus pagoda, de l'île Maurice« (Mém. Mus. d'hist. nat. Belgique). Et andet Omraade, paa hvilket S. har arbejdet, er visse Myggelarvers Morfologi og Biologi, hvorom

han har offentliggjort »Étude sur deux espèces de Phronia« (Vid. Medd. Naturhist. Foren., LXXVIII, 1924) samt »Recherches sur la métamorphose d'un Mycétophile Delopsis aterrima« (Vid. Selsk. Biol. Medd., XIV, 1938—39). Foruden de nævnte Arbejder af væsentligt morfologisk-systematisk Indhold har S. publiceret enkelte andre af mere økologisk-faunistisk Art, f. Eks. om Forekomsten af Perlemuslingen i Varde Aa samt den meget omfattende Bearbejdelse af Molluskerne i Wesenberg-Lunds »Furesøstudier« (1917). Endelig kan nævnes, at S. i de senere Aar har beskæftiget sig med Undersøgelser af Haar og bl. a. bistaaet Nationalmuseet ved Undersøgelsen af Skrydstrupkvindens Haar og Klædedragt. S. har ud over den ovenfor skildrede videnskabelige Virksomhed, som væsentligt falder inden for Invertebraternes Morfologi, betydet meget for Naturhistorieundervisningen i Danmark, saavel i Skolen, til hvis Brug han har udarbejdet anatomiske Tavler og Vejledning i Præparation, som i Seminarierne, paa hvis Nyordning af Naturhistorieundervisningen han har øvet Indflydelse, og til hvis Brug han sammen med P. B. Rehberg har skrevet en Lærebog i Fysiologi og Anatomi, samt for Universitetet, hvor han har indført den sammenlignende Anatomi som selvstændigt Fag. Han blev Medlem af Videnskabernes Selskab 1935. — R. 1936.

Slægtstavlesamlingen, 1931, S. 161. Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1925, S. 107 f. Otto Andrup: Studenterne MCMII, 1927, S. 149 f.

R. Spärck.

Steenberg, Julius August, 1830—1911, Operasanger, Komponist. F. 2. Aug. 1830 i Viby, Ning Herred, d. 26. Okt. 1911 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Sognepræst Jacob S. (1783—1875) og Cathrine Marie Svanekjær (1787—1858). Gift 7. Aug. 1859 i Viby, Ning Herred, med Blomstermalerinden Trine (Cathrine) Tørsleff, f. 10. Aug. 1840 i Assens, d. 21. Febr. 1925 i Kbh., D. af senere Kantor og Kordegn i Assens Laurits Christian T. (1802—65) og Severine Hansine Petrine Steenberg (1814—1906).

S. voksede op i et Præstegaardshjem, der var Midtpunkt for Egnens musikalske Liv, og blev 1850 Student fra Aarhus. Det var egentlig hans Hensigt at studere Teologi, men da han som Romance-sanger vakte Opsigt i Studenterkredse, valgte han sin store Kærlighed, Musikken. Efter Phisters Raad gik han til Operaen. Han debuterede med Held 12. Marts 1856 som Joseph i Méhuls »Joseph og hans Brødre« og gled i de følgende Aar ind i et anseligt Repertoire, blev 1859 kgl. Skuespiller. I Begyndelsen sang han Tenorpartier, men gik efterhaanden mere og mere over i Barytonfaget. Han benyttede sin klangkønne Stemme med Smag og Følelse, og

navnlig lykkedes de mere lyriske, romanceprægede Steder i hans Partier smukt for ham. Egentlig dramatisk Nerve var der sjældent over hans Præstationer, ligesom hans Spil ofte skæmmedes af noget ubehjælpsomt og ufrit, der kunde skade Helhedsindtrykket. S.s Stemme taalte ikke store Anstrengelser, og allerede henimod Midten af 1860'erne var det nødvendigt, at Stemmen blev skaanet saa meget som muligt, af hvilken Grund hans Repertoire blev ikke saa lidt indskrænket. Dog hørte Publikum stadig gerne den yndede Sanger med den behagelige Røst, ikke mindst naar han udførte et Parti som Sverkel i »Liden Kirsten«. Blandt hans øvrige Partier kan nævnes Nemorino i »Elskovsdrikken«, Aimar i »Røverborgen«, Roger i »Murmesteren«, Edgardo i »Lucia«, Ottavio i »Don Juan«, Conrad i »Hans Heiling«, Max i »Jægerbruden«, Lionel i »Martha«, Tsar Peter i »Czar og Tømmermand«, Achilles i »Iphigenia i Aulis« og endelig George Brown i »Den hvide Dame«, det Parti, hvori han maaske fejrede sine største Triumfer. Ogsaa inden for Skuespillet blev S. undertiden benyttet, men her slog hans dramatiske Evner sjældent til. Bedst klarede han sig, naar han kunde virke ved grotesk-komiske Midler som f. Eks. i Christof i »Jacob von Thybo«, Brandt i »Kong Salomon og Jørgen Hattemager« og Hutter i »Genboerne« og »En Spurv i Tranedans«, derimod formaede han ikke at puste Liv i en Rolle som Otto Rosen i »Hr. og Fru Møller«, som han udførte som »en Elsker af den bedrøvelige Skikkelse«. 3. Juni 1888 tog S., ombølget af sit trofaste Publikums Sympati, sin Afsked som Sverkel i »Liden Kirsten«, og der var nu kun skønne Rester tilbage af den engang saa indsmigrende Stemme. 1887 var han blevet ansat som Inspektør ved Elevskolen, i hvilken Egenskab han virkede til 1894. Stor Betydning fik S., der bl. a. ofte optraadte i Musikforeningen, som Koncertsanger. Ikke mindst ydede han fremragende Kunst, naar han fortolkede Komponister som Schubert, Schumann og Robert Franz. Her, hvor hans Format helt slog til, viste hans Evner sig i den smukkeste Belysning. Selv komponerede han en Række melodiose, ikke alt for betydelige Romancer, bl. a. til Tekster af Kaalund, Winther, Hauch, Lembcke og Bergsøe. Navnlig blev »Paa Søndag Aften kommer hun« til Plougs Tekst meget populær i Datiden. 1892 udgav S. et Skrift, »Muser og Sirener«, hvori han udtaler sine Meninger om Romancekompositionen, Operaen og Sangkunsten, og 1896 »Robert Franz«. 1880 havde han det Ancker'ske Legat. — Maleri af Caroline van Deurs 1907 (Familieeje). Tegning af P. S. Krøyer 1877 og Pastel (sammen med Hustruen) af samme 1903 (ligesaa). Træsnit af O. Andersen.

Torkil Baumgarten: Familien Tørsleff, 1913, S. 24. Th. Overskou: Den danske Skueplads, VI—VII, 1876. Kroman i Fædrelandet 10. Marts 1881. A. Hammerik i Ill. Tid. 13. Marts 1881. Dagbladet 3. Juni 1888. P. Hansen: Den danske Skueplads, III, 1896. R. Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I—II, 1921—22. V. Lindstrøm: Fra den gamle Vinkælder til det kgl. Teater, 1924, S. 75. Berl. Tid. 28. Okt. 1911. Politiken s. D.

Torben Krogh.

Steenberg, Niels George, 1839—1915, Ingeniør, Kemiker. F. 31. Okt. 1839 i Kbh. (Cit.), d. 6. Febr. 1915 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Kompagnikirurg, senere Toldkontrollør Frederik S. (1802—59) og Johanne Caroline Tengstedt (1811—1901). Gift 1° 27. Juli 1869 i Maarum med Anna Dorothea Holten, f. 22. April 1847 paa Bandholmgaard under Knuthenborg, d. 18. Maj 1884 i Kbh. (Frels.), D. af Skovrider, Forstraad Nicolai H. (1815—88) og Sophie Margrethe Ulrich (1820—1903). 2° 20. Maj 1893 i Kbh. (Frels.) med Anna Dorothea Cecilia Mogensen, f. 9. Dec. 1857 i Kbh. (Frels.), d. 29. Nov. 1916 sst., D. af Jernstøber Jens Frederik Frantz M. (1823—1900) og Anna Dorothea Schou (1829—1917).

S. var af Faderen bestemt til at blive Mekaniker, men hans Lyst til at læse brød snart igennem. Hjemmets Kaar var smaa, men en af hans Lærere fra Melchiors Skole hjalp ham, og 1855 tog han baade Præliminæreksamen og polyteknisk Adgangseksamen. 1861 blev han cand. polyt. i anvendt Naturvidenskab, som den kemiske Retning dengang betegnedes. Allerede i Studietiden var S. begyndt at undervise for at bøde paa de knappe Kaar, som særlig blev følelige efter Faderens Død, og det faldt ham derfor naturligt at fortsætte hermed efter Eksamen, idet det dengang var vanskeligt for en ung Polytekniker at komme i praktisk Virksomhed. 1858—65 var S. Lærer ved Melchiors Skole og 1862—64 tillige Lærer ved det tekniske Institut i Kbh. 1865 kom han i praktisk Virksomhed, idet han blev Fabrikbestyrer hos Firmaet Jacob Holm & Sønner og i denne Egenskab forpligtedes til at forestaa Firmaets Fabrikation af Talg og Stearinlys samt forskellige Sæbesorter. Han kom i denne Stilling til paa mange Maader at virke som en Fornyer. Den første større Opgave, han løste, var Bygningen af Firmaets nye Limfabrik i Sundbyvester til Afløsning af den gamle i Sundbyvester, hvis Lugt var generende for den stærkt voksende Bebyggelse ud ad den nærliggende Amagerbrogade, og den blev løst med sikker og grundig Dygtighed. Lysestøbningen valgte Firmaet kort efter at opgive; til Gengæld kastede man sig med stor Energi over Sæbefabrikationen, og her blev der Brug for S.s hele Energi og Duelighed. Sæbekogningens Teknik

var udviklet rent haandværksmæssigt, og der kunde indtræffe Uheld, hvis Aarsager man stod famlende overfor. Tekniske Publikationer var dengang meget sparsomme, og der var derfor ingen anden Udvej for S. end at faa indrettet et Laboratorium og der at forfølge og udforske de Processer, der er af Betydning i Sæbe- og Limfabrikationen. Efter et omfattende og dygtigt gennemført Forsøgsarbejde, hvori S. tog Fabrikationens Teknik op fra Grunden, kom der System i det hele; man var nu Herre over Uheldene og fik indført mekaniske Hjælpemidler, som før var ukendte. Fabrikationen blomstrede op, og i S.s Tid firedoblede Fabrikens Produktionsevne. 1890 var S. paa Studierejse i England for at købe Maskiner til den Sejlgarnsfabrikation, der paa dette Tidspunkt indrettedes paa Firmaets Reberbane, og han var virksom ved Indretningen af det til denne Fabrikation hørende Farveri og Blegeri, ligesom han anlagde Firmaets Vandglasfabrik og udførte de grundlæggende Forsøg for Ferniskogeriet. Ved Professor August Thomsens Død 1894 blev Professoratet i teknisk Kemi ved Polyteknisk Læreanstalt ledigt, og fra Okt. s. A. overdroges det S. at føre Undervisningen videre og at afholde Eksamen i Faget Jan. 1895. Marts s. A. blev han ansat som Professor. Det er bekendt, at den da unge Kemiker, den senere Professor Karl Meyer (s. d.) havde søgt at uddanne sig til Stillingen, men han havde en bestemt Modstander i Læreanstaltens myndige Direktør Julius Thomsen. Som Lærer virkede S. i særlig Grad befrugtende paa sine Elever derved, at han altid, hvor Lejlighed gaves, paa sin lunefyldte, jævne og tilforladelige Maade fremdrog de økonomiske Faktoreres store Betydning for den anvendte Kemis Resultater. Teknisk Kemi er ikke en forfusket Kopi af den rene, hævdede S. altid; det er en anden og ikke ringere Videnskab, som følger sine egne Love og som ikke mindst paalægger sine Dyrkere deres Medansvar for et Lands og et Folks økonomiske Stilling, en Lærdom, der i særlig Grad ved tysk kemisk Industris Udvikling og Betydning har fundet sin Bekræftelse. I tro Konsekvens af sine Anskuelser satte S. da ogsaa et stort Arbejde ind paa at opnaa en bedre industriel Udnyttelse af Landets Moser. Han var den ledende i den Kreds af Mænd, der paa et Møde i Randers i Juni 1901 dannede Moseindustriforeningen, som 1909 overtoges af Hedeselskabet, og han konstruerede et særligt Fyrsted til Tørv. Paa mange andre Maader var S. virksom i denne Sag, og navnlig var det ham, der i Forventning om, at Mosernes Energi skulde nyttiggøres i Form af Elektricitet, paa den teknisk-hygieniske Kongres i Kbh. 1903 stillede Forslag om en Resolution, der opfordrede Regeringen til at tilvejebringe

en Lovgivning, der muliggør Fremførelsen af elektriske Stærkstrømsledninger, en Resolution, der n. A. var medvirkende til Nedsættelse af en Kommission, hvis Arbejde resulterede i den første Stærkstrømslov af 1906. I Foreningslivet tog S. ogsaa paa anden Maade Del. Allerede 1874 tog han Initiativet til Dannelsen af Polyteknisk Understøttelsesforening, der siden har ydet mange Hjælp og hvis Sekretær han var til sin Død. 1879—95 var han Kredsbestyrer i Christianshavns Afdeling af Kbh.s Understøttelsesforening, og bl. a. herigennem kom han til at føle sig stærkt knyttet til denne Bydel, hvor han i en lang Aarrække havde sin Bopæl. 1896—1908 var S. Medlem af Industriforeningens Repræsentantskab, 1897 var han Medlem af Juryen ved Udstillingen i Stockholm. Fra 1898 til sin Død var han Medlem af Bestyrelsen for Den tekniske Forening, og 1907—10 var han Formand for Dansk Ingeniørforening. Fra Oprettelsen 1896 til sin Død var S. Medlem af Bestyrelsesraadet for Statsprøveanstalten, og fra 1901 til Ophævelsen 1909 ved Statens Overtagelse af den oprindelig private Statsprøveanstalt var han Medlem af Bestyrelsen for dennes Lerlaboratorium. I en Aarrække var han desuden fast Medlem af de af Ministeriet nedsatte særlige Patentkommissioner, for hvilke den 1894 oprettede Patentkommissions Afgørelser kunde indankes. Ogsaa i forskellige Erhvervsvirksomheder spillede S. en betydelig Rolle. 1897 blev han Medlem af Bestyrelsen for det nydannede Akts. Hertz Garveri og Skotøjsfabrik og 1906 Medlem af Bestyrelsen for Akts. Kbh.s Fodtøjsfabrik. Da de to Virksomheder 1911 sluttedes sammen til Akts. Hertz Garveri og Skotøjsfabrik, gik S. ind i det nye Bestyrelsesraad. 1902 blev han Medlem af Bestyrelsen for Akts. H. E. Gosch & Co. Tændstikfabrikker og Aktietændstikfabrikken Godthaab, s. A. blev han endvidere Medlem af Bestyrelsen for Akts. Kbh.s Tændstikfabrikker og Fabrikken Merkur i Randers. 1909 blev han Medlem af Bestyrelsen for det nystiftede Akts. Det danske Moler-Selskab. — R. 1904. DM. 1909. — Maleri af N. V. Dorph 1910 (Ingeniørforeningen). Buste modellet af V. Bissen, udført af L. Brandstrup ca. 1910 (Danmarks tekniske Højskole). Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri 1904 af Industriens Mænd (Hagemanns Kollegium).

Fundats for Justitsraad Schack August Steenbergs og Catharina Elisabeth Steenberg, født Lemvighs Familielegat, 1895, S. 14. V. Bøgh, C. Jacobsen, Rahbek, M. C. Harding, H. I. Hannover og Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren, XIX, 1910, S. 91—98. Berl. Tid. 23. Juni 1913. Hovedstaden 24. Juni s. A. Politiken, Nationaltidende, København og Hovedstaden 7. Febr. 1915. M. C. Harding i Ill. Tid. 21. Febr. s. A. A. Mentz og P. E. Raaschou i Den tekniske Forenings Tidsskr., XXXIX, 1915. Karl Meyer i Akademisk Ugeblad,

IV., s. A. S. 19. Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren, XXIV, 1915, S. 91. Johs. Kristensen: Dansk Ingeniørforening gennem 50 Aar, 1942. Povl Vinding: G. A. Hagemann, s. A.

Pool Vinding.

Steenberg, Valdemar Emanuel, 1829—92, Sindssygelæge. F. 9. Jan. 1829 i Olsker, d. 11. Marts 1892 paa St. Hans Hospital, begr. paa sammes Kgd. Forældre: Sognepræst, sidst i Ringsted, Provst Frederik Laurentius S. (1801—70, gift 2° 1831 med Charlotte Frederikke Borries, 1810—63) og Elisabeth Marie Frandsine van Aller (1802—30). Gift 6. Juni 1872 i Roskilde med Elisabeth Frances Chabot, f. 7. Aug. 1852 i Rotterdam, d. 17. Okt. 1878 paa St. Hans Hospital, D. af Købmand, nederlandsk Vicekonsul i Roskilde Adrian Balthasar Corneille C. (1821—99) og Alice (Eliza) Knox (1830—71).

S. blev Student 1846 fra Rønne og tog 1853 medicinsk Embeds-eksamen, efter at han i Studietiden havde deltaget som frivillig i Krigen 1848. Han fungerede 1853 som Koleralæge i Hovedstaden, var 1853—54 Kandidat paa Almindelig Hospital, derpaa i to Aar Marinelæge og blev, efter en længere varende Studierejse, 1857 Reservelæge ved Almindelig Hospital, hvor han kastede sig over patologisk-anatomiske Studier af Nervesystemet. Fra Jan. 1858 til April 1859 var han Medredaktør af »Hospitalstidende«. 1859 ansattes S., der tidligere ikke havde beskæftiget sig med Psykiatri, som 3. Læge ved Sindssygeanstalten i Slesvig, som han muligvis havde besøgt under sin Krigsdeltagelse, og hvis Overlæge efter P. W. Jessens Fratræden var J. Rüppel. 1862 avancerede han til 2. Læge, men overtog derpaa 1863, ved Gørricks Afgang, Overlægeembedet ved St. Hans Hospital. Hermed indledtes en betydningsfuld Epoke i dette Hospitals Historie, idet det under S.s initiativrige Førerskab gennemgik en hurtig og gennemgribende Udvikling til en tidssvarende Helbredelsesanstalt for Hovedstadens sindssyge.

Under sit Ophold i Slesvig fuldførte S. sit paa Almindelig Hospital paabegyndte Doktorarbejde, »Den syphilitiske Hjærnelidelse«, som han forsvarede 1860. I dette betydelige Arbejde, der er en af de første større neurologiske Afhandlinger her hjemme, behandles den syfilitiske Encephalopati, hvis Grundlag S. paaviste bestod i betændelsesagtige Processer i Hjernens Kar, der sekundært medførte Henfald af Hjernevævet, og S. kunde ud fra sine Iagttagelser konkludere, at »enhver syfilitisk Encephalopati er en fremskridende Parese« i klinisk Henseende; men han tilføjede nogle revolutionerende Betragtninger over, hvorvidt ikke ogsaa »enhver Parese er en syfilitisk Encephalopati«. Dette mente S. var Tilfældet og

antydede ogsaa Beviserne derfor, men han overlod i øvrigt den nøjere Paavisning til sin begavede unge Elev Chr. Jespersen (s. d.). Eftertiden har givet S. Ret, og hans Navn vil altid med Ære nævnes mellem de Forskere, der har udredet Paralysens Aarsagsforhold. Ud over dette Arbejde publicerede S. ikke videnskabelige Ting; derimod redegjorde han gerne i Hospitalets aarlige Beretninger paa sin ejendommeligt livfulde Maade for de lægelige Iagttagelser og Fremskridt i det forgangne Aar.

S.s Forestillinger om, hvordan Byen Kbh.s Sindssygevæsen bedst lod sig ordne, indhentede han ved Rejser til Udlandets Storbyer, navnlig Paris, som han besøgte 1867 og 1868. Med stor Iver og Begejstring gik han i Gang med Opgaven at finde frem til en Løsning af Spørgsmaalet om de paastrængende nødvendige, store Udvidelser af Hospitalskomplekset, saa at hans Yndlingstanke: altid at have Plads for enhver i Kbh. boende sindslidende, der trængte til Hospitalsbehandling, kunde realiseres. Ved at foreslaa opført to store Plejestiftelser, en for Mænd og en for Kvinder, gik han i Breschen for Princippet om den »relativt forbundne Helbredelses- og Plejeanstalt«, som han, navnlig i Paris, havde høstet gode Erfaringer om. Allerede 1872 kunde det efter S.s Planer omorganiserede Hospital aabnes for Driften. Med berettiget Stolt-hed kunde S. ved den internationale medicinske Kongres i Kbh. 1884, ved hvilken han udnævntes til Præsident for den psykiatriske og neurologiske Sektion, fremvise det imponerende Hospitalsanlæg. S. virkede ogsaa med Energi for Hospitalets indre Fornylse i Form af mere humane og hensigtsmæssige Behandlingsmidler. Navnlig maa nævnes, at han var den første her hjemme, der indrettede en saakaldt Vagtafdeling for Patienter, der var farlige for sig selv, hvor disse kunde overvåges Dag og Nat af et forholdsvis faa-talligt Personale. Ligeledes var han varmt interesseret i enhver Forbedring, der gjorde Opholdet paa Hospitalet friere og taaleligere (det saakaldte no-restraint Princip), og i S.s Tid gik Tvangs-midlernes Anvendelse stærkt tilbage. Fra 1881 indførte han Kon-sultation for Patienternes Paarørende, idet han en Gang om Ugen modtog disse i Kbh. Som Hospitalsleder var S. saaledes beslutsom og vidtskuende og ikke uden Format. Hans Død indtraf ganske pludseligt, midt i Arbejdet, uden forudgaaende Svaghed.

S.s friske og umiddelbare Temperament faldt stærkt i Øjnene i Kredsen af Samtidens Sindssygelæger. Varme, Aabenhed, frisk Begejstring, imødekommende Hensynsfuldhed og i det hele et handlekraftigt, vindende, ukompliceret Væsen var hans mest fremtrædende Egenskaber. I god Overensstemmelse hermed næv-

ner vort Sindssygeværns Historiograf, H. Helweg, hvordan S.s Anlæg kunde skaffe sig Luft dels i en vis Lyrik, dels i en »under-tiden ganske ubehersket Hidsighed« og Koleriskhed, der dog aldrig formaaede at hemme den Popularitet, han nød overalt.

Tit. Professor 1866. — R. 1874. DM. 1888. — Maleri af Otto Haslund 1888 paa St. Hans Hospital. Træsnit 1889 efter Fotografi.

H. Helweg: Sindssygeværnets Udvikling i Danmark, 1915, S. 158—68. Bibliotek for Læger, 7. Rk., III, 1892, S. 239, 245 f. Ill. Tid. 20. Marts 1892. Ill. Kalender, Danmark, udg. af Journalistforeningen, VII, 1893, S. 35—39. Personahist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934 (se Registeret).

Ib Ostenfeld.

Steenbuch. »Mechanicus« i Kbh. Hans S. (d. tidligst 1645) var Fader til nedenn. Professor Christen S. (1625—65), hvis Søn var den ligeledes nedenn. Professor Hans S. (1664—1740), der døde ugift. — Præsteslægten S. er en Gren af Slægten Eggeriis, der føres tilbage til Laurs Laursen (nævnt 1688) i Egeris (Nørre Vium Sogn); hans Søn Augustinus Larsen Eggeriis (1696—1762), der kom til Kbh. som Hosekræmmer, opkaldte sin Søn, den senere Sognepræst i Uggerslev og Bederslev Hans S. (Eggeriis) efter Professor H. S. Pastor H. S. (E.) (1737—1810) var Fader til Sognepræst ved Odense Vor Frue Kirke Augustinus Herman S. (1780—1845), af hvis Børn skal nævnes Lægen Hans Thomas Mathias S. (1811—75), Augusta Charlotte S. (1821—1903) — der i Ægteskab med Sognepræst i Veggerløse August Frederik Brandt (1815—93) var Moder til Maleren Johannes Herman Brandt (1850—1926, s. d.) — og Sognepræst ved Odense St. Hans Kirke Theodor S. (1816—91), der var Fader til de nedenn. Apoteker Erich Christian Werlauff S. (1850—1910) og Forfatteren, Overretssagfører Axel Møller Mørch S. (1856—1935) samt til Rebekka Sofie S. (1854—1937), der ægtede sin ovenn. Fætter Maleren Johannes Herman Brandt (1850—1926, s. d.).

Axel Steenbuch: Min Slægt fra Egeris, 1937.

Albert Fabritius.

Steenbuch, Axel Møller Mørch, 1856—1935, Forfatter. F. 11. Sept. 1856 i Odense, d. 12. Aug. 1935 i Gentofte, Urne paa Gentofte Kgd. Forældre: Sognepræst Theodor S. (1816—91) og Charlotte Johanne Elisabeth Mørch (1830—1911). Gift 1° 20. Juli 1888 i Hjørring med Anna Dorothea Rosenkrantz Bülow, f. 7. Febr. 1859 i Randers, d. 22. Jan. 1939 i Kbh., D. af Ritmester, Postmester Christen Mathias Ludvig B. (1817—98) og Nicolette Pauline Ivare Nyegaard (1826—97). Ægteskabet opløst. 2° 17. April 1913

i Kbh. (Trin.) med Anna Kirstine Andersen, f. 30. Dec. 1876 paa Kongsdal, Ondløse Sogn, d. 30. April 1939 i Skodsborg, D. af Avlsforvalter paa Kongsdal, senere Gaardejer ved Rødby Conrad A. (1846—92) og Laura Diderikke Friis (1846—1911).

S. vaklede lidt over for Valget af Livsstilling, var først et Aar i Handelslære, men bestemte sig derefter for den akademiske Løbebane, blev 1876 Student fra Sorø, 1882 cand. jur. og 1886 Overretssagfører. Aaret før debuterede han som Forfatter med »Tre Fortællinger«, hvoriblandt den betydeligste er »Odur«, Beretningen om en Livsnyder og Skønhedsdyrker, der i Lighed med Frejas Elsker skræmt viger tilbage for de hærgede Træk i den tilbødtes Ansigt; den Satire over Provinsbyen, hvortil der er gode Tilløb i denne Fortælling, spiller Hovedrollen i »Rektor Lassen« (1887), hvor Eftertrykket er lagt paa en Latterliggørelse af Ravnekrogens Bourgeois i Skildringen af Den bestandig broderlige Forening, hvis Møder og Fester mindre tjener til at udligne Modsætningen mellem Klasserne end til at give Byens Honoratiores med den indbildske Rektor og Frasemager i Spidsen Lejlighed til at udbrede sig over nationale Værdier og socialt Sammenhold; 1906 fulgte endnu et Prosaarbejde, »Hans, en dansk Novelle«, der i Modsætning til »Rektor Lassen« ikke lægger Hovedvægten paa Samfundssatiren, men paa en poetisk-ironisk Selvafsløring med iøjnefaldende autobiografiske Træk. S. har desuden gjort sig gældende som Dramatiker og Lyriker. 1890 og 91 opførte Det kgl. Teater »Mange Aar efter« og »Grænsen«, to smaa Enaktere, 1892 opførte Dagmar-teatret »Mazurka«, ligeledes en Enakter, og 1894 »Byesbørnene«, et Skuespil i fire Akter. Af større Værdi end disse opførte, men utrykte Stykker er de i Bogform udgivne smaa Skuespil »Skæbner« (1900), en Række fint afstemte, dramatiske Situationer eller Proverber i Maeterlincks sjælfulde Stil; disse smaa Skuespil, der maaler Rækkevidden af Digterens Evne, efterfulgtes 1903 af et Skuespil i fire Akter, »Chefen«, en Satire over en tyrannisk Pater familias i en Konsuls Skikkelse, udført i en dæmpet sløret, realistisk Stil. Blandt S.s lyriske Arbejder er der Grund til at fremhæve de i »Tilskueren« 1929 offentliggjorte Digte og Brudstykker, hvori den gamle Digter tager Afsked med et Liv, der ikke har været karrigt paa Skuffelser og Sorger; inderligst er Tonefaldet i det mandigt følsomme Mindedig, »Min Datter som døde«, og i de »Vinterdigte til Anna Kirstine«, hvori Digteren bringer en dybt personlig Hyldest til sin anden Hustru. Karakteristisk for hele Forfatter-skabet er en ægte dansk Blanding af Lune og Følsomhed, lutret og forfinet gennem Mødet med 90'ernes Symbolister. — Blyants-

tegninger af J. H. Brandt 1887 og Joakim Skovgaard 1923, begge i Familieejne.

Axel Steenbuch: *Min Slægt fra Egeris*, 1937, S. 97. *Soraner-Bladet*, XX, 1935, S. 70f.

Peder Hesselaar.

Steenbuch, Christen, 1625—65, Professor. F. 25. Sept. 1625 i Kbh., d. 26. Aug. 1665 sst., begr. sst. (Frue K.). Forældre: »Mechanicus« Hans S. (d. tidligst 1645) og Inger Christensdatter Hammer. Gift Febr. 1663 med Dorothea Brochmand, f. 1634, d. 1. Juni 1676 (gift 2° 1672 med Rektor ved Vor Frue Skole i Kbh., Mag. Jacob Foss, 1633—76), D. af Professor Hans Rasmussen B. (s. d.) og Hustru.

C. S. blev Student 1642 fra Vor Frue Skole i Kbh. og tog Magistergraden 1647. Oprindeligt dyrkede han med Forkærlighed de matematiske Discipliner. 1647 beregnede og udgav han saaledes Almanakken for 1648 og det følgende Aar, og 1648 optraadte han som Forfatter af en Disputats »Exercitatio physico-mathematica« for derved at kvalificere sig til det kgl. Rejestipendium, der var bestemt for en Matematiker. Dette opnaede han da ogsaa og tilbragte derefter over seks Aar paa Studierejser til Holland, Frankrig, Italien og Tyskland. Af størst Betydning blev et fireaarigt Ophold i Leiden, idet han under Paavirkning især af den berømte Arabist Jacob Golius opgav Matematikken for at lægge sig efter de orientalske Sprog. Takket være sin Velynder Kansler Chr. Thomesen Sehested fik han dog Lov til at beholde det matematiske Stipendium. 1655 blev han udnævnt til Professor i Hebraisk, men først n. A. tiltraadte han og udgav sit Habilitationsskrift, hvori han sammenlignede og kritisk bedømte den hebraiske Tekst til Genesis Kap. 49 i Forhold til græske, latinske, arabiske og kaldæiske Gengivelser. Da C. S. nogle Aar senere var blevet Dekan i det filosofiske Fakultet, udsendte han 1663 som Grundlag for en Magistereksamen en »Disputatio de usu principiorum rationis ac philosophiæ in controversiis theologicis«, hvori han søgte at gen-drive et Skrift af den nederlandske Teolog Nicolaus Vedelius, idet han paa traditionel Maade forsvarede den lutherske Ortodoksis Supranaturalisme over for kalvinsk »Rationalisme«. Størst Fortjeneste har C. S. indlagt sig ved sin Virksomhed som Universitetets Notarius (fra 1657). Med en sjælden Omhu og Nøjagtighed tog han sig af de løbende Sager, og de Protokoller, han har ført med sin skønne, monumentale Haand, er endnu en Pryd for Universitetsarkivet. Ogsaa som en faderlig Ven af fattige Studenter fik han et godt Lov. — C. S. var Ejer af et stort og godt sammensat Bibliotek, der solgtes ved offentlig Auktion 1666.

Kbh.s Universitets Programma funebre af 1665 5. Sept. over C. S. Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 413 ff. Erik Pontoppidan: Marmora Danica, I, 1739, S. 69. Danske Magazin, 5. Rk., II, 1889—92, S. 225 f.; 6. Rk., II, 1916, S. 47, 50. Personalhist. Tidsskr., II, 1881, S. 194, ad S. 310. G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm 1565 til 1878, 1878, S. 172 f.

Bjørn Kornerup.

Steenbuch, Erich Christian Werlauff, 1850—1910, Apoteker, Kemiker. F. 18. Marts 1850 i Odense, d. 9. Jan. 1910 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Broder til Axel S. (s. d.). Gift 19. Maj 1876 paa Frbg. med Lene Jensine (Signe) Frederikke Mathilde Bülow, f. 17. Jan. 1851 paa Frbg., d. 19. Jan. 1937 sst., D. af Inspektør ved Ladegaarden, senere Raadmand i Kbh. Frederik Christopher B. (1811—90, gift 1° 1841 med Emilie Rasmine Hermann, 1821—49, 3° 1854 med Helene Cathrine Schwartz, 1831—1915) og Rasmine Christine Engeline Schoulund (1823—53).

S. gik i Odense Latinskole og kom efter Skolegangen i Lære paa Christianshavns Apotek 1867, blev farmaceutisk Kandidat 1872 og var derefter 1872—89 Assistent ved Universitetets kemiske Laboratorium hos Julius Thomsen. I denne lange Assistenttid var han en søgt Manuduktør i Kemi for Farmaceuter og Læger, en flittig Foredragsholder og Forfatter til en Række meget brugte Lærebøger («Kortfattet Veiledning til Brug ved Fremstillingen af de vigtigste chemiske Præparater», 1876; »Titreranalysen med særligt Hensyn til dens Anvendelse ved Undersøgelsen af de i de skandinaviske Pharmacopoeer officinelle Præparater«, 1887), og herigennem har han bidraget meget til at popularisere Kemiens Betydning for det daglige Liv. Hans mekaniske Snille gjorde ham til en skattet Medarbejder for Julius Thomsen ved Planlæggelsen af mange af dennes Forsøg. S.s Arbejde for at højne Farmaciens Standpunkt her i Landet var nyttigt og i mange Tilfælde velset (fra 1877 holdt han Forelæsninger over »Pharmacopoea danica«, 1868), men i andre Tilfælde stødte han an ved sin polemiske, skarpt kritiske Form (Tillægget til »Pharmacopoea danica«, 1868, 1886). Hans Viden blev taget i Anvendelse i talrige Skønssager vedrørende Næringsmidler, Vine o. lign., og han var Sekretær ved den 1877 nedsatte Kommission til Udarbejdelse af en ny Giftlov. — 1889 fik S. Privilegium paa Oprettelse af Jernbaneapoteket i Kbh., og da det aabnedes 1890, var det indrettet efter hans Syn paa et Apoteks Betydning og Opgaver, udstyret med alle nye mekaniske Hjælpemidler, men maaske ogsaa præget af, at han saa længe havde staaet den praktiske Farmaci noget paa Afstand. Apoteket var udstyret med Indretning til Massefabrika-

tion af Piller, Kapsler o. l., men selv om S. opnaaede en vis Eksport til Norge og Sverige og ogsaa høstede Anerkendelse for en samtidig anlagt Skumvinfabrik, var disse Anlæg dog urentable og maatte snart nedlægges. — S. var fra 1889 Medlem af Kommissionen til Udgivelse af »Pharmacopoea danica« 1893 og derefter af den permanente Farmakopékommision, der udarbejdede »Pharmacopoea danica« 1907. Han udgav 1894 sammen med Professor Chr. Gram og Apoteker H. J. Møller Prøverne i »Pharmacopoea danica« 1893 og paabegyndte n. A. i Forening med skandinaviske Kolleger Udgivelsen af »Nordisk Farmaceutisk Tidsskrift«, der dog paa Grund af manglende Tilslutning kun oplevede tre Aargange.

Archiv for Pharmaci og Chemi, XVII, 1910, S. 22 ff. Farmaceutisk Tidende, XX, 1910, S. 28 ff. E. Dam: De danske Apotekers Historie, III, 1933, S. 522—25.

S. M. Jørgensen (Stig Veibel).*

Steenbuch, Hans, 1664—1740, Teolog. F. 7. Juli 1664 i Kbh. (Frue), d. 21. Juni 1740 sst., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Professor Christen S. (s. d.) og Hustru. Ugift.

H. S. blev Student 1683 fra Vor Frue Skole i Kbh. Allerede n. A. udgav han en Disputats om det i Mark. 13,35 omtalte Hanegal, et lovende Ungdomsarbejde, der ved sit hele filologiske Anlæg blev typisk for store Dele af hans senere Forfatterskab. 1686—93 færdedes H. S. paa lange Studierejser i Størstedelen af Europa. Betydningsfuldt var især hans Ophold 1690 i Giessen, hvor han for Livet sluttede Venskab med Fr. Rostgaard, og i Nederlandene, hvor han navnlig samlede Kundskaber i orientalsk Filologi og rabbinsk Teologi. Allerede 1689 var H. S. blevet udnævnt til Professor i Filosofi, 1693 blev han Professor i Hebraisk og 1709 i Teologi. 1714—16 og 1733 var han Rector magnificus. H. S. var en meget flittig Universitetslærer, og hans i Omfang store Forfattervirksomhed, der gav sig Udtryk i en lang Række Disputatser, var nøje knyttet til hans Lærergerning. Sin Styrke havde han i grundig Skrifteksegese, og ogsaa i hans talrige dogmatiske Disputatser over Kristologien er det særlig Skriftbeviset, han interesserer sig for. Hans Hovedværk er »Examen versionis vernaculæ ad stateram Ebraei codicis« (I—VI, 1699—1704), der indeholder en minutøs Gennemgang af den danske Bibeloversættelse af 1647 sammenlignet med den hebraiske Grundtekst. H. S.s Lærestandpunkt er det ortodokse, men han stillede sig velvilligt til den frembrydende Pietisme. Han var saaledes en Ven af Trankebarmissionen, og ikke faa Pietister som Erik Pontoppidan, H. Langhorn, Zinzendorf o. fl. har udtalt sig rosende om ham. Efterhaanden blev han ogsaa ind-

draget i Tidens større kirkelige Foretagender: 1714 fik han Sæde i Missionskollegiet og senere (1720) i Direktionen for Vajsenhuset, 1733 blev han Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af Klagerne over de pietistiske Præster, 1737 af Kommissionen for Indrettelse af Skoler paa Landet og 1739 af Kommissionen til en Revision af Bibeloversættelsen. H. S., der havde lidt store Tab ved Kbh.s Ildebrand 1728 (bl. a. brændte hele hans Bibliotek), var en meget godgørende Mand, der betænkte Universitetet, Vajsenhuset og Vartov med betydelige testamentariske Gaver. Som Menneske synes H. S. at have været en sjældent tiltalende Personlighed. Jacob Langebek har i nogle Linier tegnet et smukt Portræt af denne »gode gamle Guds Mand«, udmærket ved Fromhed, Oprigtighed, Sagtmodighed og Gavnildhed. — Rang med virkelige Etatsraader 1734. — Maleri, maaske af d'Agar (Gaunø). Maleri paa Ledreborg.

Dänische Bibliothec, II, 1738, S. 410—20. [Erik Pontoppidan:] Menoza, III, 1743, S. 409—37. Kirkehist. Saml., 3. Rk., III, 1881—82, S. 491; 4. Rk., I, 1889—91, S. 432 f., 652; V, 1897—99, S. 234; VI, 1899—1901, S. 163; 5. Rk., III, 1905—07, S. 343—46, 463; IV, 1907—09, S. 445 f., 458, 766; V, 1909—11, S. 583, 658 f. og passim; VI, 1911—13, S. 253 f. og passim. Dsk. Saml., IV, 1868—69, S. 376 f. Dsk. Mag., 5. Rk., III, 1893—97, S. 235, 241 f. Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet, I, 1870, S. 21, 31, 41, 115, 143, 449, 462. M. Neiiendam: Erik Pontoppidan, I, 1930, S. 218. Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte, XXV, 1895, S. 243 f. Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Rk., IX, 1930—35, S. 318.

Bjørn Kornerup.

Steenfeldt, se Stenfeldt.

Steensby, Hans Peter, 1875—1920, Geograf. F. 25. Marts 1875 i Stensby, Skamby Sogn, Fyn, d. 19. Okt. 1920 om Bord paa »Frederik VIII.« paa Hjemvejen fra Amerika, begr. i Skamby. Forældre: Husmand Jens Hansen (1847—1928, gift 2° 1876 med Mette Kathrine Steffensdatter, 1829—96, 3° 1897 med Ane Madsen, 1855—1936) og Maren Pedersen (1851—76). Navneforandring 2. Aug. 1902. Ugift.

S. blev Student 1894 fra Odense, studerede Geografi og Naturhistorie ved Kbh.s Universitet og tog Skoleembedseksamen 1900. I de følgende Aar virkede han som Lærer ved københavnske Skoler og Kursus og drev videnskabelige Studier af geografisk, etnografisk og antropologisk Art. Efter et Studieophold i Berlin disputerede han for Doktorgraden i Kbh. 1905, og 1911 blev han Professor i Geografi ved Universitetet.

S.s videnskabelige Arbejdsfelt laa overvejende inden for Geogra-

fiens humanistiske Side, Kulturgeografien eller Antropogeografien. Hans Hovedproblem var den menneskelige Kulturs og frem for alt Erhvervskulturens Tilpasning til Naturforholdene. Men ad den antropogeografiske Forsknings Vej søgte han at løse Spørgsmaal af væsentlig kulturhistorisk Art, saasom Eskimokulturens Oprindelse og Vandringsveje. De Skildringer af Eskimokulturens Lokalformer i deres Afhængighed af det geografiske Milieu, som han gav i sin Doktordisputats »Om Eskimokulturens Oprindelse« (1905), hører til det værdifuldeste, han har skrevet. I Udlandet vakte dette Arbejde dog først den Interesse, det med Rette kunde gøre Krav paa, da det efter en Aarrækkes Forløb udkom i ændret og udvidet Skikkelse som »An anthropogeographical study of the origin of the Eskimo culture« (Meddelelser om Grønland, LIII, 1917). Medens S. i Bogens første, danske Udgave havde argumenteret for den Opfattelse, at Eskimokulturen var opstaaet i det centraleskimoiske Omraade ved en oprindelig indiansk Stammes Tilpasning til Polhavets Vinteris, var han i den engelske Udgave af 1916 klar over, at en betydelig Del af Eskimokulturens Elementer maatte have en vestligere Oprindelse, hvorfor han opstillede den Hypotese, at der i Egnen om Bering-Strædet var foregaaet en Omdannelse af den oprindelige Eskimokultur under asiatisk Paa-virkning. Denne Hypotese har spillet en betydelig Rolle i den senere Eskimoforskning. Om det relative Aldersforhold mellem Eskimokulturens centrale og vestlige Elementer er Forskerne endnu ikke naaet til Enighed.

Fra en Rejse til Grønland 1909 hjembragte S., særlig fra Polar-eskimoerne ved Kap York, et stort etnografisk og antropogeografisk Materiale, der offentliggjordes i »Meddelelser om Grønland«, XXXIV (»Contributions to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimos«, 1912).

Men ogsaa andre Himmelstrøg og Kulturproblemer end de arktiske talte til S.s Forskertrang. Agerbrugets Udviklingshistorie var et af de Emner, der optog ham stærkt. Paa en Rejse i Algier og Tunis 1908 fik han Lejlighed til at studere højere og lavere Former for Agerbrug. Paa Grundlag af sine Iagttagelser fremsatte han den Opfattelse, at der ligger en afgørende Forskel deri, om Markerne gødes og kunstvandes — hvilket betinger Bofasthed — eller om der blot drives Rovdrift i Forbindelse med en omflyttende Levevis (»Nogle etnografiske Iagttagelser fra en Rejse i Algier og Tunis 1908«, Geografisk Tidsskrift, XIX—XX, 1908—10). Nyt Materiale til sine Studier over Agerbrugets Udviklingshistorie indsamlede S. paa en Rejse i Ægypten og Sudan 1913. Desværre

naaede han ikke at publicere dette Materiale og heller ikke at give sine Teorier om Agerbrugets Udviklingshistorie den endelige Udformning og Begrundelse.

I senere Aar var det især den historiske Geografi, der interesserede S. Han søgte ad geografisk Vej at underkaste Beretningerne om Pytheas' Rejse og om Nordboernes Vinlandsrejser nye Tydninger. Han søgte at paavise, at Pytheas havde naaet Ringkøbing Fjord og saaledes kunde kaldes Danmarks Opdager («Pytheas fra Massilia og Jyllands Vestkyst», *Geografisk Tidsskrift*, XXIV, 1918). Stor Interesse vakte hans Teori om Vinlands geografiske Beliggenhed ved St. Lawrence («Norsemen's route from Greenland to Wine-land», *Meddelelser om Grønland*, LVI, 1918). S.s metodiske Grundprincip i disse Arbejder var et Forsøg paa at se Forholdene saaledes, som de maa have vist sig for Mennesker med de paagældende Opdageres kulturelle Forudsætninger.

Det var Vinlandsforskningen, der førte S. ud paa hans sidste Rejse. I Sommeren 1920 drog han til Amerika og foretog med lejet Skib en Undersøgelse af Labradors Sydkyst og St. Lawrence-mundingen for at efterprøve sin Teori om Vinlands Beliggenhed. Det var paa Hjemvejen fra denne Rejse, at S. døde paa Atlanterhavet. — Et Uddrag af hans Dagbog fra Rejsen blev udgivet ved Ad. S. Jensen i *Meddelelser om Grønland*, LXXVII, 1931.

En Særstilling inden for S.s Produktion indtager hans geomorfologiske Arbejde »Om de danske Øers Udvikling i sen-glacial Tid«, der blev udgivet efter hans Død ved Ejnar Storgaard (*Geografiska annaler*, VII, 1925).

Som Universitetslærer virkede S. vejledende og opildnende paa unge Videnskabsmænd, især gennem personlige Samtaler, hvor hans Idérigdom og Friskhed i Opfattelsen af videnskabelige Problemer gjorde sig stærkere gældende end i hans Forelæsninger. Stor Betydning for det geografiske Studium fik hans energiske Arbejde for Udviklingen af Universitetets geografiske Laboratorium. Et Rejsestipendium for geografiske studerende, oprettet for hans efterladte Midler, bærer hans Navn.

Selvbiografi i *Univ. Progr. Nov.* 1905, S. 62 ff. Martin Vahl sst. *Nov.* 1921, S. 104 ff. Kaj Birket-Smith i *Naturens Verden*, IV, 1920, S. 529—35. Gudmund Hatt i *Geografisk Tidsskrift*, XXV, 1919—20, S. 262 f. *Studenterne fra 1894, 1922*, S. 34 f.

Gudmund Hatt.

Steensen. Den adelige, særlig til Langeland knyttede, Slægt S., af hvilken en Linie kaldte sig Straale, føres tilbage til Peder Steen (d. 1493) til Havnelev, som formodes at være Sønnesøn af Peder

Jacobsen (nævnt 1442 i Krogager (Steensgaard)); hans Fader var maaske den Raadmand i Roskilde Jacobus Johannis, der 1410 forseglede med Slægten S.s Vaaben, tre Pile. Peder Steen til Havnelev var Oldefader til Hans S. (1559—94) til Steensgaard, hvis Sønner var Landsdommer Erik S. (nævnt 1599 og 1643) til Søllested, Christoffer S. (1593—1657) til Grimstedgaard og nedenn. Landsdommer Vincents S. (1592—1659) til Steensgaard, der organiserede Langelands Forsvar mod de Svenske og selv faldt i Kampen; hans Hustru var den ikke mindre heltemodige Anne Holck (1602—60, s. d.); af dette Ægtepars Børn skal nævnes Oberst Hans Ditlev S. (1634—77), der faldt for Kristianstad, Erik S. (1646—tidligst 1707) til Lystager — hvis Datter Anna Benedicte S. (1685—1756) først var gift med Generalløjtnant Christian Rantzau-Friis (1682—1731), derefter med Overkrissekreter Christian Carl Gabel (1679—1748, s. d.) — og Henrik S. (1644—1709) til Steensgaard og Egeløkke, hvis Søn Oberstløjtnant Hans Gotfred S. (1689—1750) til Steensgaard var Fader til Anna Holck S. (1715—85) — gift med Oberst Reinhard v. Eppingen (1702—68) og Moder til Deputeret Reinhard (Henrik) v. Eppingen (1749—1821, s. d.) — til Ritmester Carl Frederik S. (1721—93) og til Vincents S. (1728—1814) til Torpegaard, med hvis Sønesøn Fæster af Tværskov Mølle Frederik Jørgen S. (1813—63) den adelige Slægt uddøde. Ritmester C. F. S.s Datter Anne Sophie Kaas S. (1743—1813), der var gift med Oberst, Kammerherre Jørgen Ernst Leth (1742—1818), var Stammer til Slægten S.-Leth. Ægteparrets Søn Major Carl Frederik S.-Leth til Steensgaard og Egeløkke (1774—1825) var gift med den fra N. F. S. Grundtvigs Historie kendte Constance Henriette Fabritius-Tengnagel (1777—1827).

Danmarks Adels Aarvog, XXXVII, 1920, S. 498—507; LII, 1935, II, S. 146; LIII, 1936, II, S. 126; LIV, 1937, II, S. 177; LV, 1938, II, S. 138; LVIII, 1941, II, S. 118.

Albert Fabritius.

Steensen, Hans Slott, 1853—1919, Margarinefabrikant, Godsejer. F. 29. April 1853 i Vejle, d. 2. Juli 1919 i Kbh., begr. i Vejle. Forældre: Brygger, Kobbersmedemester Otto Maltha S. (1810—94) og Ane Cathrine Slott (1816—88). Gift 10. Sept. 1886 paa Frbg. med Marie Catharina Iversen Knudsen, f. 9. Juni 1868 i Haderslev, d. 29. Nov. 1938 paa Frbg., D. af Manufakturhandler Christian Iversen K. (1835—96) og Sophie Leut (1837—1908).

S. uddannedes hos C. W. Gimbel i Middelfart og startede 1880 i sin Fødeby en Købmandsvirksomhed i Korn og Foderstoffer.

Han drev denne til Slutningen af 80'erne, da han fulgte i Otto Mønstedes Fodspor. Han var den første, der efter Mønsted havde Blikket aabent for de rige Muligheder, der var for Margarinen her i Landet, naar først Modstanden var overvundet, og efter at have købt det gamle Forlystelsesetablisement Sommerlyst i Vejle lod han paa dettes Terræn opføre en lille Fabrik for Tilvirkning af »Kunstmør«, som begyndte sin Virksomhed 29. Okt. 1889. Støttet af en efter Tidens Forhold meget effektiv Reklame vandt S.margarinen snart Udbredelse, og Fabrikken maatte gentagne Gange udvides, ikke mindst efter at den 1901, som den første her i Landet, havde optaget Fabrikation af Plantemargarine. S. interesserede sig i sine yngre Aar for det kommunalpolitiske Liv i Vejle og var 1895—1901 Medlem af Byraadet. En Overgang var han tilsynshavende Direktør i Veile Bank, der havde ydet Margarinefabrikken betydelig Støtte i de første Aar, og til sin Død var han Medlem af Bankens Repræsentantskab. Endvidere sad han i Bestyrelsen for Den danske Forening til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne. Sine sidste Aar tilbragte han paa Herregaarden Løgismose paa Fyn, som han erhvervede 1915. Han døde ved et Ulykkestilfælde under et Ophold i Kbh. — R. 1914. — S.s Margarinefabrik overgik 1903 til et Aktieselskab med Grundlæggeren som Formand, og gennem en længere Aarrække var Sønnen *Hans S.* (1891—1929) Medlem af Direktionen. 1926 afsluttedes en Overenskomst mellem Aktieselskabet og Maypole Dairy Company. 1928 overtoges Forhandlingen af Selskabets Produkter af Aktieselskabet Salgskontoret for De Forenede Margarinefabrikker (nu Akts. Solofabrikken), der for at koncentrere Driften den 1. Sept. 1929 overflyttede Fremstillingen til Fabrikken i Sønderborg, hvorefter Fabrikken i Vejle nedlagdes. — Maleri af Ole Olsen 1920 efter Fotografi.

Politiken 3. Juli 1919. Vejle Amts Folkeblad 3. Juli 1919. C. V. Petersen: Vejle Bys Historie, 1927. Børsen 1. Sept. 1929.

P. Koch Jensen.

Steensen, Niels, se Stensen.

Steensen, Vincents, til Steensgaard, 1592—1659, Landsdommer. F. 1. Maj 1592 paa Steensgaard, d. 17. Febr. 1659 sst., begr. i Snøde K. Forældre: Hans S. til Steensgaard (1559—94) og Margrethe Eriksdatter Basse (1552—1611). Gift 2. Nov. 1623 i Køge med Anne Holck (s. d.).

1607—16 studerede V. S. ved udenlandske Universiteter, bl. a.

omtrent tre Aar i Leiden, var derefter et Aar i Kancelliet og 1617—23 Kammerjunker hos de unge Prinser. Fra 1627 var han Land- og Krigskommissær paa Langeland og blev 1638 tillige Landsdommer sst. Han var den stedlige Organisator af Øens Forsvarsvæsen, og under Krigen 1643—45 ledede han Rudkøbings Befæstning. Under den anden Svenskekrig 1658—60 ledede han sammen med Oberst Körber (s. d.) og Oberstløjtnant Bernebach Øens Forsvar og deltog personlig i Spidsen for Forsvarsstyrken i Afvisningen af gentagne, med stedse voksende Styrker førte Anfald Vinteren 1658—59. 17. Febr. 1659 førte den svenske Rigsadmiral og Feltmarskal Wrangel personlig et stort anlagt, af Krigsskibe beskyttet Angreb mod Øen og forsøgte Landgang paa Østsiden ud for Steensgaard. V. S. var i Embedsforretninger i Rudkøbing og fik Ilbud om Angrebet; han hastede hjem, og uden at gaa ind i Huset bevæbnede han sig, fik en frisk Hest og skyndte sig til Landgangsstedet, hvor han sammen med Bernebach førte Soldatesken og Bønderkompagnerne til Angreb, selv med Pistol i Haanden. Herunder blev han truffet af et Kardæskskud; blødende af tyve Saar sank han af Hesten, idet han opfordrede sine Kampfæller til fortsat Angreb. Han blev lagt paa en Vogn og ført op til sin Gaard, hvor han døde samme Aften. — Maleri paa Steensgaard. Kopi derefter af J. C. Schlichtkrull 1907 (Fr.borg; dep. paa Møntergaarden i Odense). Træsnit af H. P. Hansen 1870.

Danmarks Adels Aarvog, XXXVII, 1920, S. 501. Christian IV.s egenhændige Breve udg. af C. F. Bricka og J. A. Fridericia, I, 1887—89. V. Lütken: Bidrag til Langelands Hist., 1909, S. 212 f., 243—63 og passim. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 353 f. Dsk. Saml., 1. Rk., V, 1869—70. Vort Forsvar 17. Marts, 14. og 28. April, 12. Maj 1901. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark, I, 1909.

Rockstroh.

Steenstrup. Stednavnet S. er optaget af flere danske Slægter, af hvilke skal nævnes en Præsteslægt (Vogelius S.), der føres tilbage til Borgmester i Sæby Mikkil Sørensen Riber (d. 1587); han var Fader til Byfoged, senere Borgmester sst. Søren Mikkelsen Riber (d. tidligst 1621), til Raadmand sst. Peder Mikkelsen Riber (d. ca. 1640) og til Raadmand sst. Christen Mikkelsen Riber (d. tidligst 1642); dennes Søn Sognepræst i Ugilt og Taars, Provst Mikkil Christensen (d. 1662) var Fader til Sognepræst i Aasted og Skærum, Provst Frants Mikkelsen Vogelius (Latinisering af Ugilt) (1640—1702), hvis Søn Sognepræst i Øsløs, Vesløs og Arup, Provst Michael Vogelius (1671—1731) var gift med en Datter af sin Formand Provst Niels Sørensen S. (1644—96), Magdalene S. (d. 1750); medens nogle af deres Børn beholdt det fædrene Navn Vogelius,

antog Sønnerne Sognepræst i Haraldsted og Allindemagle Søren S. (1703—48) og Sognepræst i Sjørring og Torsted, Provst, Konsistorialraad Johannes Vogelius S. (1706—74) Moderens Navn; af sidstnævntes Sønner skal nævnes Sognepræst i Sjørring og Torsted Michael Vogelius S. (1743—1809), Professor jur. i Sorø Christian Vogelius S. (1745—1801) — hvis Søn var Generalmajor Johan Christian Vogelius S. (1795—1870) — og Proprietær Frants Vogelius S. (1746—1810), der ejede Nandrup, og hvis Sønesøn Proprietær Frants Vogelius S. (1812—54) var Farfader til Agnete S. (f. 1866), der er Enke efter Konservator Svend Ejnar Bjørn Rønne (1868—1938, s. d.). Ovenn. Pastor Michael Vogelius S. (1743—1809) var Fader til Sognepræst i Skelund og Visborg Johannes Vogelius S. (1777—1840), af hvis Sønner skal nævnes Byfoged og -skriver i Frederikshavn Michael Vogelius S. (1809—55), Sognepræst i Gerding og Blendstrup Christian Ehrenfried S. (1811—65), Mølleforpagter Johan Peter S. (1814—49) — hvis Søn var nedenn. Geolog Knud Johannes Vogelius S. (1842—1913) —, Politikeren Overretssagfører Birger Nicolai Eeg S. (1826—1909) og de nedenn. Naturforskeren Johannes Japetus Smith S. (1813—97) — hvis Søn var nedenn. Historiker Johannes Christoffer Hagemann Reinhardt S. (1844—1935) — og Forfatteren Mathias Georg Gotthilf S. (1822—1904); denne var Fader til Christine Margrethe S. (1850—1912), gift med Oberst Emmanuel Prytz (1846—1922, s. d.), og til Anna Cathrine S. (1852—1935), der ægtede Svogeren Fysikeren Peter Kristian Prytz (1851—1929, s. d.). — En anden Præsteslægt (Resen S.) udspringer fra Sognepræst i Longelse og Fuglsbølle Peder Hansen, hvis Søn Sognepræst i Steenstrup og Lunde Hans Pedersen Langeland (1612—75) var Oldefader til Proprietær Hans Severin S. (f. 1732), af hvis Sønner skal nævnes Ejdsvoldmanden, Direktør for Kongsberg Jernværk, Meddirektør for Kongsberg Sølvværk Poul S. (1772—1864), hvis Descendens lever i Norge, Hof- og Stadsretsprokurator Gert S. (1765—96) og Sognepræst i Karleby, Horreby og Nørre Ørslev, Stiftsprovst Hans Resen S. (1770—1841), bekendt ved sin Deltagelse i Striden mellem Grundtvig og Clausen. Han var Fader til Sognepræst i Holbæk og Udby Johan Severin S. (1795—1872) — hvis Sønnedatter Karen Sophie S. (f. 1872) er gift med Skolemanden Hans Hartvig-Møller (f. 1873, s. d.) — og til Kaptajn, Overtoldinspektør i Slesvig, Justitsraad Gerth S. (1799—1848), hvis Sønesøn er Dyrmaleren Jacob Gert Johannes Resen S. (f. 1868).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1023—33. — Sst., S. 1016—23.

Albert Fabritius.

Steenstrup, Johannes Japetus Smith, 1813—97, Naturforsker. F. 8. Marts 1813 i Vang i Thy, d. 20. Juni 1897 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst, sidst i Skelund og Visborg, Johannes Vogelius S. (1777—1840) og Anna Cathrine Carstensen (1784—1868). Gift 19. Okt. 1841 i Skelund med Ida Margrethe Kaarsberg, f. 7. Juni 1811 i Aalborg, d. 23. Dec. 1882 i Kbh. (Frue), D. af Købmand Hans K. (1757—1826) og Sophie Christine Berlin (1776—1840).

S. havde allerede fra sine tidlige Drengenaar naturhistoriske Interesser, der næredes dels af det frie Liv med Jagt og Fuglefangst paa Landet i Thy, dels af Faderen, der var en interesseret og belæst Mand, som havde paataget sig at skrive en Amtsbeskrivelse over Thisted Amt, samt af adskillige jævnaldrende under Skolegangen i Aalborg, bl. a. hans Slægtning, den senere Entomolog F. V. Jacobsen, den kendte Samler Adjunkt N. C. N. Lassen i Roskilde o. fl. Ogsaa S.s naturhistorisk interesserede Morbroder Pastor C. B. Carstensen i Agerholm har ligesom Gartner H. Beck i Aalborg og dennes Søn Zoologen Henrik Beck bidraget til at fremme S.s naturhistoriske Interesse og bibringe ham de første Kundskaber i dette Fag, der jo ikke dengang indgik i de almindelige lærde Skolers Undervisning. 1832 dimitteredes S. til Universitetet, og n. A. tog han 2. Eksamen, hvorefter han af økonomiske Grunde maatte afbryde sit Studium og rejse hjem til Faderens Præstegaard for at læse med sine yngre Brødre. Ogsaa her benyttede han Tiden til naturhistoriske Studier og Indsamlinger, ikke mindst i Egnens forsteningsrige Kridt- og Kalkstensaflejringer. S. havde saaledes paa egen Haand forskaffet sig hele den første Uddannelse, og paa denne Maade udrustet vendte han 1835 tilbage til Universitetet for at paabegynde det medicinske Studium. Allerede under Studiet til 2. Eksamen var S. kommet i Forbindelse med Professor J. Reinhardt, der havde opmuntret ham til at fortsætte med naturhistoriske Indsamlinger, og han havde under sit toaarige Ophold i Hjemmet staaet i Korrespondance med Reinhardt. S. gav sig derfor — til Trods for sit medicinske Studium — til at følge Forelæsninger og Øvelser hos de naturhistoriske Professorer, foruden Reinhardt navnlig Forchhammer, til hvem S. havde bragt forskellige Forsteninger fra Egnen omkring Limfjorden, som Forchhammer flere Gange paaberaaber sig i sin berømte Afhandling fra 1835, »Danmarks geognostiske Forhold«. Forbindelsen med Forchhammer uddybedes yderligere derved, at Forchhammer anmodede ham om at ledsage sig paa en geologisk Rejse til Sydsverige og Bornholm, en Rejse, som utvivlsomt fik afgørende Betydning for S., idet han under

denne besluttede sig til at opgive det medicinske Studium og udelukkende hellige sig Naturhistorien. Han fulgte nu i de følgende Aar flittigt Undervisningen hos Reinhardt, Forchhammer og Schouw, og allerede 1837 opnaede han at faa ikke mindre end to Prisbelønninger, idet han dels fik Guldmedaille for sin Besvarelse af Universitetets Prisopgave om »Forskellen mellem Fuglenes Træk og Fiskenes Vandringer«, dels fik Videnskabernes Selskabs Prisbelønning for Besvarelsen af Opgaven om de Forhold, hvorunder Naaletræstammer findes i vore Tørvemoser. S. tænkte i disse Aar noget paa at tage en Magisterkonferens, men da Universitetet endnu dengang af en Naturhistoriker mente at maatte fordre gode Kundskaber i Latin og Græsk, opgav han dette, og han afsluttede aldrig sine Universitetsstudier med nogen Eksamen eller Grad. Hans levende og interesserede Natur bragte ham i livligt Samkvem med jævnaldrende; han var bl. a. en ivrig Deltager i Datidens Studenterliv og var f. Eks. sammen med Carl Ploug en af Medstifterne af den oppositionelle Studenterforening »Academicum«; ogsaa med mange af Datidens bekendte Kunstnere, Musikere og Skuespillere stod han i Forbindelse. Blandt hans særlige Ungdomsvenner kan nævnes den tidligt afdøde Botaniker Salomon Drejer. I disse Aar fremkom S.s første videnskabelige Arbejder, dels nogle Smaareferater, dels et Par Afhandlinger om Cirripedier, der fremkom i »Naturhistorisk Tidsskrift«, I–II, 1837–39. Han offentliggjorde endvidere nogle Smaameddelelser af faunistisk-biologisk Art »Optegnelser om danske Dyrs Forekomst og Levemaade«, der ligeledes fremkom i »Naturhistorisk Tidsskrift« i de samme Aar. 1839 blev det overdraget S. sammen med cand. polyt. J. C. Schythe at foretage en Rejse til Island, navnlig for at undersøge Landets formodede Mineralrigdom, og med denne Rejse afbrødes S.s Studie- og Læreaar i Kbh. Paa Rejsen til Island, som varede i næsten fem Fjerdingaar, og hvor han under Oprejsen havde Lejlighed til at opholde sig en Del i Norge, foretog S. talrige Indsamlinger og Iagttagelser dels og navnlig af geologisk, men ogsaa af zoologisk Art, bl. a. Iagttagelser over Metamorfofen hos Storkrebs, som han meddelte Reinhardt i et Brev, offentliggjort i Oversigten over Vid. Selsk. Skrifter. Som det saa ofte gik S., blev der dog aldrig udgivet nogen Beretning om Rejsen, ej heller publicerede han noget videre om sine forskellige naturhistoriske Iagttagelser, som kun er bekendte gennem Udtalelser i hans Forelæsninger, Breve o. l. Han erhvervede og bevarede fra denne Rejse igennem hele Livet en stærk Kærlighed til Island. Kort efter Hjemkomsten fra Island opnaede S. en Stilling som Lektor i Mineralogi og Botanik ved Akademiet

i Sorø, idet han dog tillige skulde undervise i Zoologi i den lærde Skole. Han synes at være gaaet op i sin Undervisning paa Akademiet med stor Iver og bl. a. at have indført Ekskursioner som et betydningsfuldt Led i Undervisningen; han foretog endog med sine studerende flere Dages Ture til Lellinge, Stevns og Møen. Derimod synes Skoleundervisningen at have plaget ham noget, og han deltog med Iver i Kampen for at faa Akademiet og Skolen adskilt. Han har ogsaa indlagt sig Fortjeneste under sit Sorøophold ved at lægge Grunden til den meget betydelige Skolesamling, som stadig findes og langt overgaar de almindelige Samlinger i Gymnasieskolerne. Under Sorøopholdet, der afbrødes af en Rejse til Skotland og Færøerne med Kronprinsen 1844, bevarede S. Forbindelsen med Universitetskredsene i Kbh. (allerede 1842 var han blevet Medlem af Videnskabernes Selskab), og Forchhammer var i fuld Gang med Forhandlinger med S. om at overtage det zoologiske Professorat ved Reinhardts formentlige snarlige Afgang, da denne døde i Efteraaret 1845. S. udnævntes nu til hans Efterfølger og tiltraadte i Foraaret 1846 denne Stilling, som han beklædte i næsten 40 Aar. 1848 blev han tillige Medlem af Det kgl. naturhistoriske Museums Direktion, og efter Museernes Forening blev han Formand for Museumsraadet, hvilken Post han med en kort Afbrydelse beklædte til sin Afgang fra Professoratet 1885. Han bestyrede tillige i denne Periode Museets 2. Afdeling, der dengang omfattede samtlige hvirvelløse Dyr undtagen Insekter samt desuden Fisk og jordfundne Dyr.

Kort efter Hjemkomsten fra Island udkom S.s første betydningsfulde videnskabelige Arbejde, idet hans Besvarelse af Videnskabernes Selskabs Prisopgave offentliggjordes under Titlen »Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam- og Lillemose i det nordlige Sjælland, ledsaget af sammenlignende Bemærkninger hentede fra Danmarks Skov-, Kjær- og Lyngmoser ialmindelighed« (Vid. Selsk. naturvid. og math. Afh., IX, 1842). Dette Arbejde kan betegnes som Moseforskningens banebrydende og klassiske Værk, i hvilket S. for første Gang paa-viser Rækkefølgen i Vegetationens og Naturforholdenes Vekslen gennem Tiderne og navnlig gør det klart, hvilket uvurderligt Materiale til Oplysning om tidligere Tidens Plante- og Dyreliv man kan hente i vore Moser. Allerede s. A. udkom det Arbejde, ved hvilket S. i særlig Grad skulde gøre sit Navn bekendt, det, i Kraft af hvilket han stadig maa regnes blandt Zoologiens klassiske Forfattere, »Om Forplantning og Udvikling gennem vekslede Generationsrækker, en særegen Form for Opfostringen i

de lavere Dyrklasser«, offentliggjort i Sorø Akademis Program. Han godtgør i dette Arbejde som den første, at et Skifte af Generationer med forskelligt Udseende og forskellig Forplantningsform er typisk for visse Klasser af lavere Dyr. I dette saavel som i hans store Moseafhandling kommer hans særlige Evne til at se Sammenhæng og store Linier udmærket til sin Ret, i Afhandlingen om Generationsvekslen mærkes dog tillige hans Tendens til Spekulation og en vis »skarpsindig« Jongleren med Begreber. Dette sidste præger i meget høj Grad hans tredie større Arbejde fra de yngre Aar, »Undersøgelser over Hermaphroditismens Tilværelse i Naturen«, der kom 1845, ligeledes i et Program fra Sorø Akademi. Dette Arbejde, i hvilket han — til Dels ad rent spekulativ Vej — mener at kunne modbevise Hermafroditismens Eksistens, er det af S.s Arbejder, som mest synes paavirket af den dengang moderne tyske Naturfilosofi, hvis særlig udprægede Repræsentant, Carsten Hauch, var S.s Kollega i Sorø. I Sorø-Tiden arbejdede S. i øvrigt en Del med en storstilet Plan om et Pragtværk om Island, i hvilken Anledning hans Ven Digteren Jónas Hallgrímsson boede hos ham i Sorø. Denne Plan kom dog aldrig til Udførelse, og i de første Aar af sin Professortid offentliggjorde S. kun en lang Række mindre Meddelelser, dels i Oversigterne fra Vidensk. Selsk., dels i Forhandlingerne fra det 5. skandinaviske Naturforsker møde og fra det 24. Møde af Deutsche Naturforscher u. Ärzte i Kiel, omhandlende Emner fra næsten alle Dele af Zoologien. Blandt disse mindre Meddelelser var ogsaa to, »Bemærkning til en Meddelelse af Dr. H. Beck om Cranchia« og »Meddelelse om tvende kæmpestore Blæksprutter opdrevne 1639 og 1790 ved Islands Kyst« (begge i Forhandl. Skand. Naturforsker møde 1847, trykt 49), behandlede det Omraade inden for Zoologien, hvor S. i de følgende Aar skulde øve en betydelig Indsats, nemlig Blæksprutterne. Om denne Dyregruppe offentliggjorde han i Aarene lige til sin Død en lang Række Afhandlinger, særlig berømt er »Hectocotyldannelsen hos Octopodslægterne Argonauta og Tremoctopus, oplyst ved Iagttagelse af lignende Dannelser hos Blæksprutterne i Almindelighed« (Vidensk. Selsk. Skrifter, 5. Rk., naturvid. og math. Afd., IV. 1856), i hvilket S. paaviste, at den saakaldte Hectocotylus var en Del af Hannens Arm, der omdannedes til Parringsorgan, og derigennem som den første klarlagde Blæksprutternes ejendommelige Parringsforhold. Berømt er ogsaa hans Beskrivelse af Kæmpeblæksprutten, Architeuthus. Hans altid vaagne Interesse for historiske Forhold førte ham herigennem ind paa Beskæftigelse med Fabeldyr, hvilket gav sig Udslag i hans bekendte Udredning af Spørgs-

maalet om den saakaldte Sømunks Identitet. De fleste af hans øvrige Arbejder om Blæksprutter er af systematisk-deskriptiv Karakter, indeholdende Beskrivelser af adskillige nye Arter og Slægter. De afviger fra mange af S.s andre Arbejder ved større Grundighed og Sans for Detailler, og de regnes stadig for vigtige Afhandlinger inden for Blæksprutternes Systematik. De fleste af S.s øvrige rent zoologiske Afhandlinger er ganske smaa Meddelelser, der berører snart sagt alle Dyregrupper; et noget større og ret betydningsfuldt Arbejde er »Et Bidrag til Geirfuglens, *Alca impennis* Lin., Naturhistorie, og særligt til Kundskaben om dens tidligere Udbredningskreds« (Vidensk. Medd. Naturhist. For. 1855, trykt 1856—57). Nævnes maa ogsaa hans Afhandlinger om Flynderøjets Vandringer, i hvilke han forfægtede den ejendommelige Hypotese, at Øjet vandrede igennem Hovedet. Sammen med denne rent zoologiske Skribentvirksomhed fortsatte S. med Moseundersøgelser, idet han nu navnlig beskæftigede sig med Bestemmelsen af de i Moserne fundne Knogler af Hvirveldyr. Heller ikke om dette Emne har han dog offentliggjort noget større sammenfattende Arbejde, men kun en Række Smaameddelelser i Videnskabernes Selskabs Oversigter samt en nærmest populær Fremstilling, der udgaves af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. Dette Arbejde optog efterhaanden S. mere og mere, selv som 80-aarig foretog han Ekskursioner til Moserne, og efter sin Afgang fra Professoratet vedblev han til sin Død at varetage Museets Samlinger af jordfundne Knogler. I nær Tilknytning til hans Mosearbejder ligger S.s Arbejde med Køkkenmøddingerne; han var her kommet ind i den af Videnskabernes Selskab nedsatte Komité, der foruden ham selv bestod af Worsaae og Forchhammer, og som skulde udrede Spørgsmaalet om den rette Forstaaelse af Køkkenmøddingerne. Ogsaa om de i Køkkenmøddingerne fundne Dyrerester har S. offentliggjort adskillige Meddelelser, og han førtes igennem dette Arbejde ind paa arkæologiske og senere antropologiske og historiske Undersøgelser, som optog ham meget i de sidste Aartier af hans Liv. Nævnes maa det endelig, at S. stadig beskæftigede sig lidt med geologiske Emner, ja selv over sproglige Forhold, f. Eks. Dyre- og Plantenavne, har han anstillet Undersøgelser.

S.s ovenfor skildrede videnskabelige Forfattervirksomhed viser kun en Side og maaske end ikke den væsentligste af hans betydningsfulde Virksomhed. Han har øvet en meget betydelig Indflydelse gennem sin meget virksomme Deltagelse i det videnskabelige Foreningsliv. 1847 blev han Medlem af Direktionen for Natur-

historisk Forening, og lige til 1886 var han ganske afgjort Sjælen i hele Foreningens Virksomhed. Han holdt i denne Periode ikke mindre end 135 Foredrag ved de videnskabelige Møder samt 55 populære Foredrag. Ogsaa i Videnskabernes Selskab var han meget virksom, i en længere Aarrække dets Sekretær. I denne Forbindelse maa det nævnes, at han har haft en væsentlig Indflydelse ved Carlsbergfondets Oprettelse, og han blev Medlem af dets første Direktion. Meget stor har S.s Betydning været som Universitetslærer, hvor han navnlig i sine yngre Aar har øvet en stor Indflydelse blandt de medicinske studerende, der jo dengang skulde have en forberedende Eksamen i Zoologi, og han har en meget væsentlig Andel i den levende zoologiske Interesse, som var typisk for store Dele af den danske Lægestand i Midten og Slutningen af forrige Aarhundrede. Ogsaa som Lærer for de zoologistuderende har hans Betydning utvivlsomt været stor. Han skal dog ingenlunde have været nogen god Forelæser, men hans levende og optagne Interesse for det, han i Øjeblikket beskæftigede sig med, synes at have virket smittende paa hans Omgivelser. Maaske har hans Betydning dog særlig ligget deri, at han nærede en personlig Interesse for de studerende, med hvem han ofte førte Samtaler og Diskussioner. Sidst, men ikke mindst, maa nævnes S.s Betydning som Museumsmand. Han synes ogsaa paa dette Omraade at have haft en særlig Evne til at vække Interesse for Faget. Navnlig formaaede han at knytte Forbindelse med en lang Række Koffardikaptajner (Andrea, Hygom, Corneliussen o. fl.), hvem han fik til at foretage Indsamlinger af pelagiske Dyr paa Rejser til Østasien og Amerika, hvilket medførte, at Museet i Kbh. i mange Aar var et af de bedst forsynede i Verden med oceaniske Samlinger. Paa samme Maade fik han mange Landmænd til at indsende jordfundne Knogler og andre Fund til Museet. En særlig Betydning for vore zoologiske Museer fik han derved, at det lykkedes ham, om end efter aarelange Stridigheder og Diskussioner, at gennemføre Foreningen af Det kgl. naturhistoriske Museum og Universitetsmuseet, til hvilke han fik opført den nuværende Museumsbygning i Krystalgade. Denne Bygning var for sin Tid et meget stort Fremskridt, som vakte stor Opsigt i den daværende zoologiske Verden.

Af stor Betydning i S.s Liv blev det Modsætningsforhold, hvori han var kommet til J. C. Schiødte og dennes Kred. Allerede da de som ganske unge havde samarbejdet i Redaktionen af »Naturhistorisk Tidsskrift«, aabenbares det, hvor forskellige deres Naturer var, S.s livlige, hurtige, springende og ofte noget overfladiske Indstilling over for Schiødtes grundige, til Tider næsten pedantiske,

skarpe, men samtidig noget snævre Aandsform. De i de to Forskeres forskelligartede Natur begrundede Modsætningsforhold uddybedes yderligere ved en Række Begivenheder, først og fremmest derved, at Schiødte, der følte sig nær knyttet til Henrik Krøyer, sluttede sig til denne i hans Vrede over, at det blev S. og ikke ham, der fik det zoologiske Professorat. Og hertil kom, at der opstod et skarpt Modsætningsforhold mellem S. og Schiødte, da denne sidste modarbejdede S.s Planer om Museernes Sammenslutning og paa forskellige Punkter opnaaede at krydse S.s Planer. Denne Strid prægede i et Par Menneskealdre dansk Zoologi og fortsattes i adskillige Aartier efter de to Lederes Død. Til Trods for den Modstand, S. mødte fra Schiødte og hans Kreds, opnaaede han dog en overordentlig Magt og Indflydelse, ligesom han modtog Hædersbevisninger i Hobetal fra Ind- og Udland. Han var saaledes Æresdoktor ved Universitetet i Lund, Medlem af talrige udenlandske Akademier og Selskaber. Paa sin 80-aarige Fødselsdag modtog han en Hyldestadresse fra 550 danske Læger, ligesom han ved Universitetsjubilæet 1879 modtog et Album med Portrætter af Elever blandt Naturforskere og Læger, en Hyldest, der betød særlig meget for S. med den stærke personlige Interesse, han nærede for sine Elever.

S. er uden Sammenligning den centrale Figur i det 19. Aarhundredes zoologiske Videnskab i Danmark. Han er en af de forholdsviis faa Danske, som nød en virkelig almindelig europæisk Berømmelse; han førte en uhyre Korrespondance, og det siges, at blandt Darwins særlige Bekymringer var, at S. ikke vilde anerkende hans Teori. Naar S. naaede denne Position til Trods for, at han kunde begaa — og undertiden begik — alvorlige Fejl, skyldes det vel først og fremmest hans uhyre Idérigdom og hans Initiativ parret med et iltet Temperament, som har virket smittende og inspirerende paa Omgivelserne. Hertil kommer hans utvivlsomme videnskabelige Indsats paa visse Punkter, en Indsats, der sikkert med hans Begavelse kunde have været langt større, hvis hans Koncentrationsevne havde staaet Maal med hans Idérigdom. For øvrigt er hans offentliggjorte Arbejder ingenlunde noget Maal for hans Indsats; han formaaede paa Grund af sin Spredthed langt fra at gennemføre Publikationen af sine mange videnskabelige Arbejder. Han skildres af samtidige som en ilter, undertiden kolerisk Mand, og han har utvivlsomt paa en Maade været magtskyg; dog interesserede han sig ikke for repræsentative Stillinger og ydre Glans, han frasagde sig saaledes Valget til Præsident i Videnskabernes Selskab, ligesom han flere Gange afslog at lade sig vælge til Univer-

sitetets Rektor. Af Betydning for hans Position her hjemme har sikkert ogsaa været hans aandelige og personlige Tilknytning til de nationalliberale Kredse. Som Naturforsker tilhører han helt den før-Darwinske Tid, og hans Paavirkning fra tysk Naturfilosofi er aabenbar. Han er tillige en af de sidste egentlige Polyhistorer inden for dansk Naturvidenskab. Selv om han staar i en Overgang mellem to Tidsaldre, fik han dog paa en Maade adskillige Elever, blandt hvilke i første Linie kan nævnes C. F. Lütken, H. F. E. Jungersen og C. G. Joh. Petersen, til Dels ogsaa J. E. V. Boas og Rudolph Bergh.

Etatsraad 1867. — R. 1850. DM. 1860. K.² 1871. K.¹ 1879. S.K. 1884. — Blyanttegning af J. Kayser 1852 (Fr.borg). Maleri af A. Jerndorff 1885 (sst.) og 1887 (Carlsberg Laboratorium). Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri fra Videnskabernes Selskab 1897 (Videnskabernes Selskab; Skitse til S.s Portræt 1896 og Tegning af P. S. Krøyer (Kunstmuseet)) samt paa Erik Henningsens Maleri af Naturforsker mødet i Roskilde (Universitetet; færdiggjort Skitse hertil 1896 paa Fr.borg). Marmorbuste af H. V. Bissen (Zoologisk Museum og Mineralogisk Museum). Lito-grafier fra Tegner & Kittendorff 1856 og efter Fotografi 1869 fra samme. Træsnit 1869. — Buste af V. Bissen 1898 paa Frue Plads.

Chr. Lütken i Fremtidens Nytaarsgave 1869. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur, II, 1875, S. 221—387. Chr. Lütken: *Japetus Steenstrup*, hans Liv og Virksomhed, Oversigt Vid. Selsk. Forhandl., 1897, S. 521—48. Mathilde Reinhardt: Familie Erindringer, I—II, 1887—89. Minde-skrift for Steenstrup, 1914 (heri komplet Bibliografi). R. Spärck i Prominent Danish Scientists through the Ages, 1932, S. 115—19. Samme: Dansk Naturhistorisk Forening 1833—1933, 1933. Carl S. Petersen: Stenalder, Bronzealder, Jernalder, 1938.

R. Spärck.

Selv om S.s største Indsats laa paa det naturvidenskabelige Omraade, kom han ogsaa til at betyde meget for den unge *arkæologiske* Videnskab, navnlig paa de Felter, hvor Arkæologien og Naturvidenskabens mødes.

Indirekte fik hans Tørvemosearbejde fra 1841 overmaade stor Betydning for Arkæologien; herved blev for første Gang skabt en paa naturhistorisk Grundlag baseret Inddeling af den postglaciale Tid, en Inddeling, som kom til at spille den allerstørste Rolle for den arkæologiske Kronologi; det blev dog ikke S. selv, der kom til at udbygge denne.

S.s betydeligste arkæologiske Indsats knytter sig til Opdagelsen af Stenalderens Køkkenmøddinger. Efter at Proprietær Dalsgaard til Krabbesholm ved Skive 1837 havde indsendt nogle Oldsager

fra en Skaldyngge ved Krabbesholm til Oldnordisk Museum, fattede S. Interesse derfor og besøgte selv flere lignende Skaldyngger (ved Visborg, Havnø, Bilidt og Havelse) og fremsatte Resultatet af sine Undersøgelser i et Møde i Videnskabernes Selskab 7. Jan. 1848 (trykt i Oversigten for 1848). S. var dog endnu ikke klar over disse Skaldynggers Oprindelse, men ansaa dem for hævdede Skalbanker; de Oldsager, der er fundet i dem, forklarede han som tilfældigt tabte i Stranden af Oldtidsfolkene. Men han ansaa Fænomenet for saa interessant, at han mente, Dynggerne maatte gøres til Genstand for en nøjere Undersøgelse, navnlig for at bestemme deres Alder. For at komme til Klarhed herover, traadte tre Videnskabsmænd sammen i en Kommission (Lejrekommisionen), nemlig Geologen Forchhammer, Arkæologen Worsaae og S. selv. Kommissionen tog fat paa Arbejdet med stor Kraft, og selv om det var Worsaae, der ved en Undersøgelse af Skaldyngen ved Mejlgård 1850 som den første blev klar over, at disse Dyngger i deres Helhed var Menneskeværk, er det næppe for meget sagt, at det var S., der var den drivende Kraft i disse Undersøgelser, som er publiceret i Vid. Selsk. Oversigt for 1851—54. Et stort Antal »Køkkenmøddinger«, som S. døbte dem — et Navn, der blev internationalt —, blev fundet og undersøgt. Det er S.s Fortjeneste at have bestemt Dyreknoglerne i Køkkenmøddingerne, at have paavist Tamhunden heri og at have paavist, hvordan de fleste Lemmeknogler er marvspaltede.

Angaaende Tydningen af den Kultur, Køkkenmøddingerne repræsenterede, hævdede S. og Worsaae hver sit Standpunkt med stor Stædighed. Worsaae fremsatte 1859 sin Teori om Stenalderens Tvedeling, at forstaa paa den Maade, at Køkkenmøddingerne repræsenterede et ældre, Stengravene et yngre Stadium af Stenalderens Kultur; S. hævdede derimod, at Køkkenmøddinger og Stengrave var samtidige, at de blot repræsenterede to forskellige Sider af samme Kultur, idet han opfattede de første som Stenalderfolkernes Fangst- og Fiskepladser (Vid. Selsk. Oversigt 1859 og 1861; »Et Blik paa Natur- og Oldforskningens Forstudier til Besvarelsen af Spørgsmaalet om Menneskeslægtsens tidligste Optræden i Europa«, Univ. Progr. Nov. 1862; Skriftet »Kjøkken-Møddinger«, 1886). Denne Strid blev baade langvarig og bitter, og S. fastholdt sin Anskuelse lige til sin Død, til Trods for, at den da var forladt af næsten alle Arkæologer. Nyere Undersøgelser har imidlertid vist, at S. havde mere Ret, end det en Tid saa ud til, men paa en anden Maade, end han selv mente: Vel er en Del af Køkkenmøddingerne samtidige med Stengravene; men disse

to Fænomener repræsenterer to forskellige Kulturer og antagelig ogsaa to forskellige Folk.

Ogsaa Istidens Kulturer i Europa interesserede S. sig for; saaledes besøgte han Pørdmost-Hulen i Mähren og studerede med Interesse Efterladenskaberne fra de derværende Mammutjægere, idet han dog ansaa Mammutknoglerne for langt ældre end Oldsagerne (Vid. Selsk. Oversigt 1888).

I sin høje Alderdom kastede S. sig paa ny ind i den arkæologiske Diskussion, denne Gang om helt andre Emner: 1893 om Guld-Brakteaterne og 1895 om Tydningen af Sølvkarret fra Gundestrup («Yak-Lungta-Brakteaterne», Vid. Selsk. Skr., 6. Rk., Hist. og philos. Afd., I, 2, 1893; »Det store Sølvfund ved Gundestrup i Jylland«, sst, 4, 1895). Metoden var i begge Tilfælde den samme: Som Naturforsker søgte han at bestemme de Dyr og Planter, der var afbildede, for igennem deres Hjemsted at afgøre, hvorfra Genstandene stammede. Ved Sølvkarret er Grundlaget nogle Blade, som kan bestemmes som stammende fra indiske Figentræer, og ogsaa Dyrene faar han til at stemme med Indiens Dyreverden; Figurerne bliver da til Buddhaer og hele Fremstillingen skal vise hellige buddhistiske Legender; Karrets Hjemland bliver Centralasien. Ved Brakteaterne er Grundlaget de ofte afbildede Dyrefigurer med Horn og tyk haarrig Hale, et Dyr, som S. bestemmer som Yak-Oksen; Brakteaterne bliver da buddhistiske Amuletter, forfærdiget i Asiens Højland og indført til Norden af Buddhadyrkere, der var paa halvfredelige Pilgrimsfarter eller Kulturmissioner i Norden.

Selv om S., som Sophus Müller skriver, »ypperligt har behandlet sit Æmne, set fra det Standpunkt, som han har valgt sig«, faldt hans Tydninger af disse arkæologiske Kunstprodukter fuldstændigt til Jorden, idet de er metodisk forkerte: De afbildede Dyr og Planter er for en stor Del selv Kunstprodukter og kan ikke bestemmes ved Hjælp af naturhistoriske Kriterier; de Dyr, der med Sikkerhed kan bestemmes, kendes foruden fra Indien ogsaa fra den romerske Arena, og dermed falder Grundlaget for Tydningen af Sagerne som asiatiske bort.

Utvivlsomt betød S.s energiske og inciterende Personlighed meget for Arbejdet med de nyopdagede Køkkenmøddinger, ligesom han betød meget for at gøre disse nye Opdagelser kendt i den store Verden; hertil bidrog bl. a. den internationale arkæologiske Kongres, der afholdtes i Kbh. 1869, hvor han var en af Hovedtalerne. Paa den anden Side bevirkede hans stædige Fastholden ved een Gang forfægtede Meninger og hans ikke altid logiske og holdbare Argumenter i Diskussionen, at nye, fra hans afvigende Teorier

ofte havde svært ved at trænge igennem, og dette kunde undertiden virke hemmende paa den arkæologiske Videnskabs Fremskridt:

Therkel Mathiassen.

Steenstrup, Johannes Christoffer Hagemann Reinhardt, 1844—1935, Historiker. F. 5. Dec. 1844 i Sorø, d. 3. Aug. 1935 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Lektor, senere Professor Japetus S. (s. d.) og Hustru. Ugift.

S. stammede baade paa fædrene og mødrene Side fra gamle jyske Præsteslægter og havde Præg af disse villiestærke Forfædre. Mærkelig var hans Lighed i Ydre som i Indre med Oldefaderen, den karakterfulde, myndige Thisted Amtsprovst Christian Ehrenfried Carstensen. — 1863 blev S. Student fra Metropolitanskolen, og, skønt Danmarks Oldhistorie tiltrak ham, valgte han Juraen, idet han ikke mente, at hans Evner gav ham Ret til at søge uden for Brødstudiernes Vej; men i øvrigt var de Kundskaber og den Træning, han fik under det juridiske Fakultet, af stor Betydning, og Retshistorien forblev altid en central Interesse. 1867 fik han Accessit for Besvarelsen af Universitetets Prisopgave, som gjaldt Læren om Pant i den ældre danske Ret. Efter at have taget juridisk Embedseksamen 1869 var han i fire Aar Assistent i Overformynderiet, men kom samtidig ind paa Undersøgelser af danske Landboforhold i 16. og 17. Aarh. og endnu ældre Tider, og da Caspar Paludan-Müller udsendte sin Afhandling »Om Kong Valdemars Jordbog« (1869—72) og karakteriserede det gaadefulde Haandskrift som en Bog, der havde tjent til Øvelse i Skrivning, mødte han for Skranken med »Studier over Kong Valdemars Jordbog« (1874), en indtrængende og omfattende Fremstilling af de væsentlige Dele af Danmarks Samfundsforhold og Forvaltning i 13. Aarh., der ikke tidligere var forsøgt, og en Tolkning af Haandskriftets kameralistiske Partier. Den palæografiske Analyse naaede dog ikke til Bunds, og Paludan-Müller fastholdt under en heftig Polemik sin Mening angaaende den omstridte Codex. 1873—75 var S. i Stockholm og Uppsala, London og Paris, endelig i München, hvor han hørte Retshistorikeren Konrad Maurers Forelæsninger og havde levende Meningsudveksling saavel med Maurer som med den unge Karl v. Amira. Allerede da var han i Gang med et stort Arbejde, et Indlæg i Striden om det nordiske Elements Betydning i normannisk Ret. Han gik imod Heinrich Brunner, der i »Die Entstehung der Schwurgerichte« (1872) havde hævdet, at Normandiets Ret ene hvilede paa frankisk Ret, og førte Angrebet paa bred Front, idet han tog Undersøgelsen af Vikingetogene op

fra deres tidligste Forekomst i Overleveringen og over hele deres Omraade og satte sig som Maal at faa Klarhed over, i hvilken Grad Nordboerne havde præget de forskellige Egne, hvor de bo-satte sig. De tre første Bind af »Normannerne« (1876—82) har trods en advokatorisk Islæt været grundlæggende for Studiet af Vikingetiden. Ikke mindre betydeligt var fjerde Bind, den skarpt afgrænsede Undersøgelse »Danelag« (1882), der godtgjorde, at de skandinaviske Erobrere og Nybyggere i det 9. Aarh. havde sat dybe Spor i Samfundsforhold og Retsforhold i det nordøstlige England. Bevismaterialet var ganske overvejende hentet fra Love og Diplomer fra Tiden før 1066, thi det rige Stof fra den følgende Periode, der vidner om den nordiske Indflydelses sejge Styrke, laa endnu for Størstedelen utrykt og ukendt. »Danelag« sporedes i F. Liebermanns »Die Gesetze der Angelsachsen« (I—III, 1903—16), men var uden Indflydelse paa Forskningen i England. Vinogradoff og Maitland og deres Elever naaede ad egne Veje til Erkendelse af den fundamentale Forskel mellem det sydvestlige og det nordøstlige England; de stod i flere Henseender paa bredere Basis og fandt Problemerne mere komplicerede, men stadfæstede i store Træk, hvad S. mange Aar tidligere havde iagttaget.

1882 forsvarede S. »Danelag« for den juridiske Doktorgrad, og Sept. s. A. blev han Paludan-Müllers Efterfølger som Professor Rostgardianus i Nordens Historie og Antikviteter. Emnet for hans første Forelæsningsrække var den danske Bondestands Historie, og »Vornedskabet hos den danske Bonde« (1886) og »Nogle Undersøgelser om Fæstebondens Retsforhold i ældre Tid« (1887) var de første større Afhandlinger, han udsendte som Professor. Hertil sluttede sig »Den danske Bonde og Friheden« (1888), otte Foredrag, holdt i Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning. Det var de tidlige landboretlige Studier taget op paa ny og en nøgtern Kritik af den gængse sentimentale Fremstilling af Bondestandens Trællekaar i Fortiden. 1889 kom »Historieskrivningen i Danmark i det 19. Aarhundrede«, 1891 »Vore Folkeviser fra Middelalderen. Studier over Visernes Æsthetik, rette Form og Alder« og 1892 »Fra Fortid og Nutid«, en Samling af Essays. »Vore Folkeviser« er et Forsøg paa at skelne det ægte og oprindelige i Overleveringen fra det senere tilsatte, en æggende kritisk Undersøgelse, fuld af friske Iagttagelser og Ideer. Uforbeholdent tilkendegav Gaston Paris og Eugen Mogk, Henrik Schück og Kristoffer Nyrop, hvor vigtige Bogens Resultater var for det sammenlignende Visestudium. Men det ypperste naaede S. i de stringente Afhandlinger »Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie« (1894) og »Nogle Undersøgelser om Guders

Navne i de nordiske Stedsnavne« (1896). I den første meget indholdsrige Studie paaviste han Sammenhængen mellem vore Landsbyers Navneformer og deres Jordtilliggenders Størrelse uden dog umiddelbart i denne Afhandling at drage Slutninger med Hensyn til Bebyggelsens Fremskriden. Svenske Forskere har siden fulgt S.s kameralistisk-statistiske Metode. Væsentligt var, at S. tolkede Navnegrupper, mens man oftest før ret vilkaarligt tolkede Navn for Navn. Som sine Iagttagelsers almindelige Resultat hævdede han den strenge Lovbundethed i gammel Navneskik. Den Grundvold, som her var lagt, har været bærende for Stednavneforskningen hjemme og er den betydeligste Indsats fra dansk Side i nordisk Arbejde paa dette Omraade.

Op mod Aarhundredskiftet lagde S. Haand paa sin Part af »Danmarks Riges Historie«, Oldtiden og den ældre Middelalder, der udkom som Bind I 1897—1904. »Nogle Undersøgelser over Danmarks ældste Inddeling« (1896), »Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten ved den historiske Tids Begyndelse« (1900) og »Venderne og de Danske før Valdemar den Stores Tid« (s. A.) var Forstudier. Alt hvad der gives i »Danmarks Riges Historie« om Land og Folk og indre Forhold præges af S.s store Kyndighed, men Redegørelsen for de forhistoriske Tider viser, at han ikke havde Kontakt med Arkæologien, og Fremstillingen af Rigets Historie har usikker Grund, eftersom en streng Prøvelse af den litterære Overlevering ikke er gennemført. S. vurderede Niebuhrs Rydningsarbejde i Roms ældste Historie højt, hans Livius-Kritik og hans syntetiske Evne, men ledtes ikke til en Analyse af den danske Middelalders Livius. Lige saa lidt paavirkedes han af samtidige Forskere, der førte Kritikken direkte ind paa hans eget Territorium — Waitz 1887 med Undersøgelsen »Zur Kritik dänischer Geschichtsquellen« og Erslev 1892 med Afhandlingen »Sven Estridsøn og Biskop Vilhelm«, et djærvt Stykke Saxo-Kritik. Pietet over for Saxo holdt ham tilbage, dertil kom en vis almindelig Skepsis med Hensyn til haandfast Metode i Slægt med de Betragtninger, Ottokar Lorenz gav Udtryk i »Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben« (I—II, 1886—91).

Endnu 35 Aar ind i det nye Aarhundrede forundtes det S. at arbejde. I Hovedsagen fulgte han de gamle Veje, og ligesom før var Afhandlingen en Form, han ofte valgte. Han syntes, at et Værk, som tog det meste af en Historikers Liv, var en Tyngde, mens den frie Flugt, hvorunder Forskeren kunde spejde vidt omkring, holdt Sindet ungt. Stednavnestudiet fortsattes med »De sønderjydske Stedsnavnes Vidnesbyrd om Folkets Nationalitet og Historie« i

»Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie« (1901), det folkelige Skrift »De danske Stednavne« (1908) og »Indledende Studier over de ældste danske Stednavnes Bygning« (1909). I dette sidste Skrift prøver han i Tilslutning til Oberst Emil Madsens Arbejder at tolke visse Navnegrupper ved at agte paa de topografiske Ejendommeligheder, og ligesom i Afhandlingerne fra 70'erne søger han at finde de Regler, der var raadende ved Navnedannelsen. 1919—20 offentliggjorde han en større Afhandling »De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst«, der fremhævede Lighed i Form og Indhold mellem den franske Visedigtning og vore Viser og gjorde det sandsynligt, at de var kommet til os med den rige Kulturstrøm fra Frankrig i det 12. og 13. Aarhundrede. »Historieskrivningen i det 19. Aarhundrede« (1921) har meget tilfælles med Bogen fra 1889 om Historiens Studium i Danmark. Fremstillingen er ikke æggende som i Fueters »Geschichte der neueren Historiographie« (1911), men gaar dybere og er mere alsidigt forstaaende. S. havde imidlertid atter taget fat paa Normannernes Historie, som var blevet afbrudt, men aldrig opgivet. Efter Verdenskrigen havde han — nu en Mand midt i 70'erne — begivet sig til Paris for at samle Stof, og 1925 kunde han afslutte »Normandiets Historie under de syv første Hertuger 911—1066«, der var at betragte som femte Bind af »Normannerne«. Her skulde den gamle Tesis hævdes. Han paaviser skandinavisk Indflydelse i normanniske Retsregler og Retsudtryk, især finder han nordiske Spor i Stednavnene, alt dog med videre Omskuen og sindigere end i Ungdommens polemiske Hede. Efter denne store Afhandling gennemarbejdede han paa ny Materialet til Danmarks ældre Middelalder og den Litteratur, der var blevet til i den sidste Menneskealder, for at give sit Bidrag til »Det danske Folks Historie« (I, 1927). Fremstillingen har paa sine Steder næsten en Afhandlings Karakter, idet han Punkt for Punkt prøver de Anskuelser, der er blevet gjort gældende. I Vurderingen af den litterære Tradition fastholder han sit gamle Stade.

I øvrigt var S.s Produktion mangfoldig. Her skal kun nævnes hans Lærebøger i Hjælpevidenskaberne, Værker som »Carl Jacobsen og hans Fader« (1921), »Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor« (I—II, 1917) og »Carl Jacobsens Liv og Gerning« (1922) og en Gruppe Afhandlinger »Nogle Bemærkninger om Tangen ved Agger« (1905), »Har Susaa i den historiske Tid været en sejlbar Strøm til Sjællands Midte?« (s. A.), »Nogle Træk af Fiskerbefolkningens Historie« (s. A.), »Danmarks Tab til Havet i den historiske Tid« (1907) m. fl. Disse meget levende Undersøgelser

ser ud som spredte Smaaarbejder, men er Dele af en Helhed; de stammer alle fra en Forelæsning 1905 med den omstændelige Titel: »Skildring af Forandringerne i Danmarks Natur og Fremstilling af de Danskes Forhold til Naturomgivelserne og Benyttelse af Jordbund og Hav fra den historiske Tids Begyndelse til Nutiden«. Danmarks Land og Folk gennem Aarhundrederne var vel S.s dybeste Interesse. Det var det Omraade, hvor hans Ejendommelighed udfoldede sig frodigst under Forbindelsen af Studiet i Mar-ken og Studiet indendørs. Han færdedes rundt om i Landet og brugte sine Øjne som Naturforskerens Søn; hjemme studerede han gamle og nye Kort og fordybede sig i Love og Forordninger, Breve og Regnskaber, topografisk Litteratur fra ældre Tid og moderne naturvidenskabelige Specialværker. Den lange Række af Arbejder af denne Art sluttet med et lille karakteristisk Stykke »Nogle agrariske Betragtninger fra Fortid og Nutid« (1932); det er en Smule paradoksalt, som S.s Indlæg kunde være, men rummer over-legen Viden, Iagttagelser fra Aar tilbage og Tanker, han oftere har ladet komme til Orde — om Konservatismen, som har præget alt, hvad der vedrører vore Landboforhold, om de gamles gode Forstand paa, hvad der passede til deres Vilkaar og tjente deres Tarv, om Faren ved at bruge en Maalestok, som kun vor Tid har justeret. — I de allersidste Aar vendte S. tilbage til sit Udgangspunkt, Rethistorien, i Afhandlingerne »Nogle Strejfflys over Christian IV.s Tidsalder, særligt med Hensyn til Kvindens Stilling« (1930), »Fredløs. Betydningen af denne Straf og Tvang i de sidste Aarhundreder af dens Bestaaen« (1931), »Flertal og Mindretal. En Undersøgelse om Afstemning og Valg i Danmark i ældre Tid« (1934) og »Valdemar Sejrs Død og de ved Tronskiftet vedtagne Ændringer i Landets Styrelse« (s. A.).

En lidenskabelig Forskerdrift og en Modsigelsens Aand var frem-trædende Træk hos S. I en Tid, som satte mange Kræfter ind paa Sammenslutning og Organisation, var han en enlig Arbejder. Han følte sig umiddelbart tiltrukket af den franske og engelske frie, af ejendommelige Personligheder baarne Historieskrivning; han beundrede Guizot og Tocqueville og den skarpsindige og aandfulde F. W. Maitland, men stod skeptisk over for en stor Del af den Litteratur, der fremgik af den systematiske Undervisning paa tyske Universiteter. Det forekom ham, at den ensidige litterære Kildekritik, koncentreret om middelalderligt Stof, havde ført til Indsnævring. Tanker i denne Retning fremsatte han i en Artikel i »Dagbladet« 23. Marts 1891, »Hjemlige Studier. Fri Forskning og Skole«, foranlediget ved Erslevs Afhandling »Erik Plovpenning's

Strid med Abel. Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie«. Det var ikke et Angreb paa Erslevs Universitetsundervisning — om den raadede kun een Mening —, men en Advarsel mod den dominerende Indflydelse fra Tyskland, der kunde føre til ensporet Forskning. Selv var S. en vidtfarende Mand. Den, der fortrinsvis gransker Nordens ældre Historie, maa have mangede Kundskaaber. Peter Erasmus Müller beherskede i sin Tid et stort Omraade, men S. overgik ham i Alsidighed. Utrættet fulgte han til sine sidste Aar med i hvad der fremkom inden for hans Interessesfære — ikke mindst i Udlandet. Ogsaa de mange Forbindelser, han paa sine Rejser og gennem Arbejdet knyttede med Historikere, Filologer, Retshistorikere, Litteraturhistorikere, gav vid Synskreds. At her var en Vekselvirkning, skal ikke glemmes. Adskillige af S.s Skrifter naaede ud over Landegrænsen, og de fremmede Forskere værdsatte Manden og hans Værk.

I næsten 35 Aar var S. Professor; han var Universitetets Rektor 1899—1900 og tog sin Afsked 1917. Han følte sig stærkt bundet til Universitetet og til sine Studenter og varetog med stor Pligtfølelse sit Embede. Naturlige Gaver som Lærer havde han ikke. Hans Forelæsninger — ofte tankevækkende Længdesnit — var fastbyggede, og de Skriveøvelser, han efter det juridiske Fakultets Praksis begyndte i sit første Semester, gav Udsyn; men meget gik tabt, fordi hans Tale var stammende og famlende, naar han ikke, som ved Disputatser, kraftigt skulde fremsætte en Opposition. Skrøbelige Nerver, som Livet igennem maatte holdes i Ave ved haard Tugt, og en Skyhed og Tynge i hans Væsen hindrede ham i fri Udfoldelse. Selv bortset fra disse Vanskeligheder havde unge Studenter svært ved at følge ham. Men naar de kom til Skelsaar og Alder og tog selvstændigt Arbejde op, kunde de lære meget af ham i Samtale; de fandt i S. en Lærer, der stillede de strengeste Krav til dem, som han altid havde stillet til sig selv, en ren og uafhængig Personlighed, der fik Betydning for deres Udvikling.

S. havde væsentlig Del i, at Carlsbergfondet stillede Midler til Raadighed til Udgivelsen af »Dansk biografisk Lexikon«; han tilskyndede stærkt C. F. Bricka til at tage denne Opgave op, var en værdifuld Medarbejder og fuldendte sammen med L. Laursen Værket efter Brickas Død.

S. blev Medlem af Danske Selskab og af Videnskabernes Selskab 1882, var Forstander for førstnævnte fra 1915. Æresdoktor ved Universitetet i Lund 1900 og i Caen 1932. Medlem af talrige udenlandske videnskabelige Selskaber. — Breve og Papirer i Det

kgi. Bibliotek. — R. 1890. DM. 1898. K.² 1907. K.¹ 1924. S.K. 1934. — Maleri af H. Vedel 1925 (Fr.borg) og af A. Helsted 1893. Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri af Videnskabernes Selskab 1897 (Videnskabernes Selskab) og af Aftenselskab paa Ny Carlsberg 1888 (Glyptoteket). Tegnet Skitse til sidstnævnte.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1882, S. 53—56, og i Inbjuding till den högtidlighet, hvarmed filosofie doktorspromotion af filosofiska fakulteten i Lund anställes, 1900, S. XIII f. Joh. Steenstrup: Nogle Omrids af min Virksomhed som Universitetslærer. Med en Fortegnelse over Joh. Steenstrups litterære Arbejder og Oversigt over hans Universitetsvirksomhed. Udg. af Den danske historiske Forening, 1934. Knud Fabricius i Univ. Progr. Nov. 1935, S. 115—21. Jørgen Olrik i Nordisk tidsskrift, Ny serie, XI, 1935, S. 393—407. Aage Friis i Oversigt over Videnskabernes Selskabs Virksomhed, 1936, S. 103—20.

Ellen Førgensen.

Steenstrup, Knud Johannes Vogelius, 1842—1913, Geolog. F. 7. Sept. 1842 i Høstemark Mølle ved Mov, d. 6. Maj 1913 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Forpagter Johan Peter S. (1814—49) og Sinned Claudine Lund (1808—63). Ugift.

Efter Skolegang i Thisted tog S. 1863 farmaceutisk Eksamen og læste derefter til Artium, hvis 2. Del han dog ikke bestod. 1866 ansattes S. som Assistent ved Universitetets mineralogiske Museum og fik herigennem snart Lejlighed til at paabegynde de Rejser og Undersøgelser i Grønland, der blev hans Livs Hovedopgave. Da en svensk Ekspedition 1871 blev udsendt til Grønland for at hente de af Nordenskiöld ved Uifak (Ovifak) fundne og for Meteoriter ansete store Jernblokke, blev S. udset til at ledsage den. Allerede n. A. besøgte han igen de samme Egne, hvor det lykkedes ham at paavise, at Jernmasserne ikke var Meteoriter, men Udskillelser i Basalten (Vid. Medd. fra Naturhist. Foren., 1872—73, S. II, og »Om de Nordenskiöldske Jærnmasser og om Forekomsten af gedigent Jærn i Basalt«, Vid. Medd. fra Naturhist. Foren., 1875—76, S. 284—306). Denne Undersøgelse gjorde med eet Slag hans Navn kendt og skaffede ham 1877 den ærefulde Udnævnelse til korresponderende (»Honorary«) Medlem af Mineralogical Society of Great Britain and Ireland. S. besøgte i alt ni Gange Grønland, sidste Gang 1899, og een Gang, 1878—80, opholdt han sig halvtredie Aar deroppe. Han blev en stor Autoritet i alle Spørgsmaal dette Land vedrørende, og hans kartografiske Undersøgelser bidrog væsentligt til Løsningen af det gamle Stridsspørgsmaal om Østerbygdens Beliggenhed (se X, S. 431 f.) (»Om Østerbygden«, Medd. om Grønland, IX, 1889, S. 1—51). Rige Samlinger blev hjembragt fra hans Rejser, men uheldige Forhold ved det gamle mi-

neralogiske Museum medførte desværre, at store Dele deraf maatte opbevares paa Christiansborg Slot, hvor de gik tabt ved Branden 1884; heldigvis var det righoldige Materiale af grønlandske Planteforsteninger, der danner Grundlaget for Heers »Flora fossilis grønlandica«, samt Samlingerne af metallisk Jern i Basalt paa det Tidspunkt ikke paa Slottet, saa de blev ikke ødelagt.

1889 fratraadte S. Stillingen som Assistent ved Mineralogisk Museum, idet han ansattes som Geolog (senere Statsgeolog) ved den Aaret før oprettede Danmarks Geologiske Undersøgelse. Det systematiske Arbejde her passede imidlertid ikke med S.s frie, noget rastløse Forskeraand, der ikke lod nogen Iagttagelse uanset, selv om den ikke direkte stiledede mod Maalet for den af D. G. U. foretagne geologiske Kortlægning af Landet. Dette gjorde det efterhaanden vanskeligt for ham at aflevere Indberetninger rettidigt, Beskrivelserne for de af ham kortlagte Omraader (Hirshals, Skagen, Læsø og Anholt) blev ikke fuldført, og da han til sidst nægtede at aflevere sit Materiale, maatte Kommissionen for Danmarks geologiske Undersøgelse give ham hans Afsked i Febr. 1897. Han fik ikke senere nogen Ansættelse, men fortsatte — økonomisk uafhængig, som han var — sit geologiske Arbejde paa det Værelse, som han indtil sin Død disponerede over paa Mineralogisk Museum, idet dog Rejserne til Grønland maatte indstilles efter et Par Aars Forløb.

S. var en fremragende og alsidig Kender af de geologiske Forhold saavel i Grønland som i Danmark, hvilket hans Afhandlinger og Notater vidner om. Ud over de ovennævnte Undersøgelser over Jernet i Basalten og Østerbygdens Beliggenhed maa fremhæves hans Undersøgelser over den kulførende Formation og Basalten paa Disko og i Omegnen og den røde Sandsten m. m. i Julianehaab Distriktet. Hans Iagttagelser over Gletschere og Isbjerge kom ogsaa i høj Grad hans Undersøgelser over Danmarks Istidsaflejringer til gode — fra ham stammer saaledes Betegnelsen en »død Bræ« (»Bidrag til Kjendskab til Bræerne og Bræ-Isen i Nord-Grønland«, Medd. om Grønland, IV, 1883, S. 69—112). Selv om han ikke publicerede ret mange af sine Iagttagelser fra Danmark, satte de sig dog Spor hos den opvoksende Generation af Geologer, idet han fulgte disse med stor Interesse og ofte rakte dem en hjælpende Haand eller anviste dem frugtbare Arbejdsfelter. Endvidere indsamlede han paa sine mange Rejser i Ind- og Udland et meget stort Materiale, som ogsaa kom andre til gode. Størst Betydning for Danmarks Geologi fik hans Studier over Klitternes Vandring (Medd. fra Dansk geologisk Forening, Nr. 1, 1894), hvori han

paaviser Parabelklitterne ved Jyllands Vestkyst, hvorimod hans Synspunkter med Hensyn til de sandslebne Stens Dannelse var forkerte.

Hans ovenfor omtalte Æresbevisning fra 1877 efterfulgtes af flere senere. 1894 blev han Æresdoktor ved Kbh.s Universitet, Æresmedlem af Lunds geologiske Fältklubb og Medlem af den internationale Gletscherkommission, 1895 Honorary korresponderende Medlem af The Royal Geographical Soc. i London, 1896 Medlem af Kommissionen for Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelser, 1897 udenlandsk Medlem af Svenska Sällskapet för Antropologie och Geographie i Stockholm, 1902 Medlem af Det kgl. danske Videnskabernes Selskab, 1905 af Kgl. Fysiografiska Sällskapet i Lund og 1906 Æresformand i Dansk Geologisk Forening, ved hvis Start han havde taget Del. — R. 1884. DM. 1912. — Træsnit, Gruppebillede af Danske Opdagelsesrejsende i Grønland af H. P. Hansen 1883.

Univ. Progr. Nov. 1894, S. 136—40. O. B. Bøggild i Medd. fra Dansk Geol. Forening, IV, 1912—15, S. 203—14. C. F. Wandel i Medd. om Grønland, LI, 1915, S. I—III. K. A. Grönwall i Geol. fören.s i Stockholm förh., XXXV, 1913. Nationaltidende 7. Sept. 1912. Det grønlandske Selskabs Aarskrift for 1913, 1914, S. 40—43. V. Madsen: Louis le Maire, Danm. Geol. Undersøgelse, 4. Rk., I, Nr. 1, 1915. Th. Kornerup: Oversigt over Medd. om Grønland 1876—1899, 1900, og 1876—1912, 1913. Henrik Pontoppidan: Hamskifte, 1936, S. 66—70. Harald Moltke: Livsrejsen, s. A., S. 63—68, 74—79, 84—89, 194.

S. A. Andersen (V. Hintze).

Steenstrup, Mathias Georg Gotthilf, 1822—1904, Forfatter, Redaktør. F. 22. Juli 1822 i Hillerslev, Thy, d. 13. Okt. 1904 i Kbh., begr. paa Frbg. Broder til Japetus S. (s. d.). Gift 22. Aug. 1849 paa Visborggaard med Rise Jensine Jacobæa Kjellerup, f. 21. Okt. 1827 paa Visborggaard, d. 18. Juli 1906 i Kbh., D. af Godsejer Niels Winde K. (1792—1835) og Caja Severine Kruse (1796—1879).

S. blev Student 1840 fra Randers og 1845 cand. theol.; set fra de studerendes Synspunkt syntes Fagets Tilrettelæggelse ham lidet fyldestgørende, og 1848 sagde han uforbeholdent sin Mening derom i Skriftet »Det theologiske Studium ved vort Universitet«, som vakte en ikke ringe Opsigt. Økonomisk uafhængig gennem sit Giftermaal søgte han ikke Embedsvejen, men dyrkede frie videnskabelige Studier, som især samlede sig om Filosofi, Litteratur- og Kulturhistorie. 1854 blev han Magister (s. A. ændret til: Dr. phil.) paa Afhandlingen »Historisk-kritisk Oversigt over Forsøgene paa at give en Historiens Filosofi«, der vidner baade om Belæstthed og Skarphed i Tanken. Nogen produktiv Natur var han dog ikke, og

det blev som Redaktør af litterære Foretagender, at han fandt det rette Felt for sine Evner. 1855—68 udgav han »Dansk Maanedsskrift«, der talte dygtige Medarbejdere og ved Stoffets Alsidighed indtager en smuk Plads blandt vore periodiske Tidsskrifter. 1866 stiftede han Udvalget for Folkeoplysnings Fremme, hvis Formand han var til sin Død med Mænd som Martin Hammerich, N. J. Fjord, N. J. Termansen, H. V. Rasmussen og Albert Andresen i Bestyrelsen. Det var Maalet at vække og udvikle Læselysten i Folkets bredere Lag, særlig Landbostanden; der udgaves Fædrelandssange (i de første Aar), danske Digtværker (Holberg, Oehenschläger, Blicher), i »Smaastykker« saa bl. a. C. A. Thyregods »Skildringer fra det virkelige Liv« Lyset, og i Aarenes Løb udkom en lang Række selvstændige Bøger, derimellem to hver for sig saa klassiske Skrifter som A. D. Jørgensens »Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie« (1882) og H. F. Feilbergs »Dansk Bondeliv« (1889). Udvalget, hvis Virksomhed ogsaa i Tyskland vakte Opmærksomhed, var længe ene om at varetage den boglige Side af Oplysningsarbejdet og har siden 1874 fast Understøttelse paa Finansloven. 1876—88 var S. Statens Tilsynsmand ved Folkehøjskolerne. Da der i de politiske Kampaar, bl. a. i Landstinget, rejste sig stærk Uvillie mod dem som formentlig venstreindstillede, udgav han 1886 Forsvarsskriftet »Anklagerne mod Højskolerne, belyste ved Kjendsgjerninger«, hvis rolige Saglighed gjorde betydelig Virkning, saa meget mere som S. selv var afgjort Højremand. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1874. DM. 1900.

E. Prytz, H. Rosendal og Johs. Knudsen: Dr. Mathias Steenstrup. Et Liv i Oplysningens Tjeneste, 1908.

Carl S. Petersen.

van Steenwinckel, Anton(i), d. 1688, Maler. Begr. 29. Okt. 1688 i Kbh. (Nic. K.). Forældre: Formentlig Hans v. S. (II) (s. d.) og Hustru. Gift 1° 1678 (kgl. Bevilling af 22. Okt.) med Christine Brinck, begr. 29. Okt. 1685 (Nic. K.). 2° 31. Maj 1687 i Kbh. (Frels.) med Marie de Grot.

Da A. v. S. og hans Familie blev begravet i Hans van S. d. Y.s Gravsted, er han antagelig hans Søn; om hans Ungdom og Uddannelse vides intet. Fra samtidige Dokumenter erfarer man, at han i hvert Fald 1670 skal have været Hofmaler; desuden oppebar han særskilt Betaling for sine Arbejder, og fra 1685 fik han tillagt 200 Rdl. fra Finanserne. Han leverede Kontrafejer, Hestebilleder som af »Bunterock«, »smaa Stykker« og større Malerier. Især synes han at have været stærkt beskæftiget paa Rosenborg; efter Rosenborg-Inventaret fra 1696 hang der her »et Carneval« og »en sovende

Venus ved et Træe, bag ved hende en Satyr«, malede af ham; de samtidige Heste- og Rytterbilleder er ikke opført med Kunstnernavn. Man har tillagt ham Udførelsen af de store Forandringer i Loftsbillederne i de to Endesale i Slottets Stueetage. Hubert Schaten har stukket to af hans Portrætter, af Elisabeth Scheffer og af P. H. Resen. Stikkene viser en kraftig, bred Pensel med stærk Markering af Lys og Mørke i udpræget hollandsk Stil, og Billederne er nok saa karakterfulde som J. Conings Portrætter. Ud fra dette er det formentlig berettiget at bestemme ham som Maler til forskellige Portrætter paa Fr.borg (Knæstykkerne, som kaldes P. H. Resen og Hustru, Sophie Charlotte Weigber, Barnebilledet af Chr. Ottesen Skeel) og tillægge ham Frisen om Midterbilledet i Christian V.s Sal paa Rosenborg. A. v. S. var Bogven og Samler, hvad hans Auktionskatalog fra Dec. 1688 viser.

F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901. E. Marquard: Kgl. Kammerregnskaber, 1918. O. Andrup: Fr.borgmuseets Erhvervelser, 1925. Samme i Kunstmuseets Aarskrift 1934 og 1936. Bering Liisberg: Rosenborg, 1914.

O. Andrup.

van Steenwinckel, Hans (I.), ca. 1545—1601, Arkitekt, Billedhugger, Fortifikationsingeniør. Antagelig f. ca. 1545 i Antwerpen, d. 10. Maj 1601 i Halmstad, begr. i Sognekirken sst. Forældre: Arkitekten Lourens van S. (1517—85) og Alyt van Dale. Gift med Inger Pedersdatter, d. efter 1630.

H. v. S. har sikkert faaet sin første Uddannelse hos Faderen, der fra 1567 arbejdede i den frisiske By Emden og som i Efteraaret 1573 fik overdraget Opførelsen af Byens nye Raadhus. Bygningsregnskaberne viser, at H. v. S. og hans Broder Willem har gaaet Faderen til Haande ved Byggeriet. H. v. S.s mest selvstændige Indsats ved Emdenraadhuset turde være Tegningerne til Taarnet og Trappen, for hvilke der udbetaltes ham særligt Honorar. Hans Navn nævnes sidste Gang i Raadhusets Annaler 23. Maj 1577, Broderens 27. Juli s. A.

Sandsynligheden taler for, at H. v. S. er blevet engageret af Anthonis van Obbergen (s. d.), da denne, efter i Juli 1577 at have overtaget Ledelsen af Kronborgs Opførelse efter Hans van Paeschen (s. d.), i Vinteren 1577—78 rejste til Nederlandene for at hverve Arbejdskraft til Byggeriet; blandt de Haandværkere, han i Marts 1578 medbragte fra Rejsen, var H. v. S. Senere figurerer ogsaa Willem og en Hendrick v. S. i Sundtoldregnskaberne.

Om H. v. S.s Virksomhed paa Kronborg vides intet, og den har næppe været af længere Varighed. Den er vel sagtens blevet afbrudt

ved, at han er blevet stillet til Disposition for Tyge Brahe, der allerede fra ca. Maj 1576 havde haft sit Lensmandssæde og »filosofiske Hus« Uraniborg under Opførelse. H. v. S.s Andel i Uraniborg lader sig ikke eftervise; eftersom Planerne til Bygningen i alt væsentligt maa have foreligget færdige inden H. v. S.s Tiltræden paa Hven, maa han nærmest opfattes som Tyge Brahes tekniske Medhjælp og Konduktør ved Planernes Realisation. Alt tyder paa, at H. v. S. har staaet paa en venskabelig Fod med den store Astronom, til hvem han er traadt i en Art Elevforhold; Brahes Breve, astronomiske Dagbøger samt andre Kilder omtaler ham adskillige Gange som værende til Stede paa Hven (saaledes Efteraaret 1580, Juli 1584, April 1585, Febr. 1586, Okt. 1587, Juni 1590). I Jan. 1593 nævner Brahe ham — i Forbindelse med noget Illustrationsarbejde, han skal udføre til hans Bøger — som sin »olim architectus«, og i »Astronomiae instauratae mechanica« (1598) meddeler han, at Udførelsen af de arkitektoniske Dele af den kunstfærdigt dekorerede Murkvadrant (1586—87) skyldes »Architectus meus Johannes de Embda Stenwinchel«. H. v. S.s hyppige Ophold paa Hven ogsaa efter Uraniborgs Fuldførelse sandsynliggør, at han har medvirket ved Opførelsen af Stjerneborg (omkr. 1584) og Øens øvrige tekniske Anlæg.

8. Nov. 1583 faar H. v. S. Bestalling paa Embedet som kgl. Bygmester, et Embede, han dog allerede uofficielt havde bestridt et Aar før Udnævnelsen. I denne Egenskab ledede han Maj 1585—Sept. 1586 i Spidsen for sin egen Haandværkerstab Restaureringen af St. Petri Kirke i Kbh. samt Opførelsen af Taarnet og Muren omkring Kirken. Ved Pinsetid 1586 optoges han som Broder i Skydeselskabet. I Maj 1587 udbetaltes der ham Honorar for Opmureringen af en Grundvold bag ved Tøjhuset, hvorpaa der skulde opsættes »ett halfft Huss aff Thræwerck«. I Okt. 1587 beordrede Kongen H. v. S. sendt til Dragsholm for at tage Skøn over et Restaureringsarbejde, der i øvrigt ikke blev udført. Med hvilket Arbejde de Skabeloner (Tegninger), hvorfor H. v. S. i Tidsrummet 30. Okt. 1587—3. Febr. 1588 honoreredes med i alt 80 Daler, staar i Forbindelse, har været Genstand for megen Debat. Med størst Sandsynlighed maa de antages at have Relation til de betydelige Fæstningsanlæg langs den svenske Grænse, paa hvilke Regeringen i disse Aar foretog store Udbygninger under H. v. S.s Ledelse. Fra denne Tid stammer i øvrigt et af H. v. S.s bedst bevarede Bygværker, Sognekirken i Slangstrup, der med Jørgen Friberg (s. d.) som Entreprenør for Murarbejdet opførtes 1586—89. De sidste tolv Aar af H. v. S.s Levetid var i første Række viet

ovennævnte Fæstningsanlæg; i Slutningen af 1588 fik han Rejsepenge til sammen med en af Regeringen nedsat Kommission at tage til Norge for at besigtige Forsvarsværkerne; et Resultat af Fæstningsbyggeriet var en fornyet Bestalling af 24. Marts 1589, hvorefter hans Aarsbesolding forhøjedes fra 100 til 300 Daler. De følgende Aar laa H. v. S. som overopsynshavende paa stadig Rejse mellem Fæstningerne Varberg, Bohus og Aggershus, hvor betroede Mestersvende under hans Fravær havde den daglige Ledelse. Den bekendte Kockenborg-Bastion paa Varberg med den interessante Sneglegangstrappe er dog næppe som hidtil antaget H. v. S.s Værk, da den først er opført adskillige Aar efter hans Død.

Ud fra en 22. Okt. 1594 H. v. S. tildelt Reprimande for uden Tilladelse at have begivet sig fra Varberg Slot til Skaane tør maaske hans skulpturelle Hovedværk, Gravmælet over Lensmanden Anders Bing (s. d.) og dennes Hustru Anne Pedersdatter Galt i Smedstorp Kirke ved Simrishamn, dateres til dette Aar. H. v. S. vides med Sikkerhed at have udført forskelligt Arbejde — Monumenter og andet — paa Anne Pedersdatters Bestilling, og endnu i April 1597 havde han ikke modtaget Betaling herfor.

14. April 1599 forhøjedes Aarsbesoldingen med endnu 208 Daler; dette Paalæg staar i Forbindelse med H. v. S.s Overflytning til de store Arbejder ved Udbygningen af Fæstningsværkerne ved Halmstad og Grundlæggelsen af Byen Kristianopol. I Halmstad var han tillige Indehaver af et Stenhuggerværksted, der leverede Arbejde til de kongelige Bygningsforetagender.

Med Udgangspunkt i dette dokumentarisk sikre Livsværk har den kunsthistoriske Forskning med Francis Beckett i Spidsen, dels ud fra stilistiske Kriterier, dels — og maaske væsentligst — ud fra Sandsynlighedsberegninger tilskrevet H. v. S. en lang Række monumentale Værker, som skulde sikre ham en Plads i allerførste Plan i Samtidens Kunst. Blandt disse Attributioner kan nævnes: Kirke- og Klokketaarnsportalerne paa Kronborg (1580 ff.), skulpturel Udsmykning af Badstuehuset ved Fr.borg (1580), Næsbyholm paa Sjælland (1585), Spiret paa Helligaandskirken i Kbh. (1586—94), Ombygningen af St. Klara Kloster sst. (1586), Berritsgaard paa Lolland (1586), Lundehave (nu Marienlyst) ved Helsingør (1587), Orebygaard paa Lolland (1587), Christoffer Gjøes og Birgitte Bølles Priantgravmæle i Gunderslev Kirke paa Sjælland (1587), Engelsholm ved Vejle (1592), Epitafium over Steen Brahe og hans Hustruer i Næsby Kirke paa Sjælland (1595), Spiret paa Blaataarn ved Kbh.s Slot (1595), Svenstorp i Skaane og Udkast til sammes Skulpturudsmykning (1596—99), Udkast til Prædikestol i Lunds

Domkirke (udf. 1596—99 af Johannes Ganssog), Udkast til Prædike-stol i St. Petri Kirke i Malmø (udført 1596—99 af Daniel Tømissen), Arbejder paa Knudstorp i Skaane og paa Studiegaarden ved Kbh.s Universitet (ca. 1596), Udkast til Christian IV.s Arsenalkompleks (1598 ff.), Tosterup Kirke i Skaane og Restaurering af Tosterup Slot (ca. 1598), Sparepenge ved Fr.borg (1599), Møllerød Slot ved Finjasøen og Arbejder ved Nørreport i Halmstad (omkr. 1601) og endelig det Værk, som alene vilde være i Stand til at placere H. v. S. inden for europæisk Renæssancearkitektur: Generalplanen til Fr.borg Slot (opført 1600 ff.).

Ved en kritisk Granskning viser imidlertid kun et meget ringe Antal af disse Tilskrivninger sig at have blot nogenlunde Bærekraft. Medens Arkitekturtilskrivningerne — med Undtagelse af det desværre nu ganske forvanskede Oreby — svæver frit i Luften, synes dog enkelte af Skulpturarbejderne at kunne sættes i Forbindelse med H. v. S. (Epitafierne i Gunderslev og Næsby samt Halmstads Nørreport).

Ved Forsøget paa en Udkrystallisering af H. v. S.s personlige Stil maa der ganske naturligt paa Grund af de autentiske Værkers Faatallighed udvises megen Reservation. Af hans Oeuvre turde dog fremgaa, at han har modtaget bestemmende Indtryk fra den dekorative Florisstil, men at disse Indtryk samtidig er blevet rensat og forenklet af en ordnende Sans, der skyldes Paavirkning først og fremmest fra de italienske Arkitekturteoretikere, hvis Værker, som han kendte gennem Tyge Brahe, gjorde ham bekendt med Højrenæssancens Former.

H. v. S. synes ikke at have siddet inde med nogen radikalt nyskabende Kraft. Han har været en velskolet, habil Dygtighed med Evne til at udforme en klar, skarpskaaren Helhed, hvis Totalitet ikke brydes og forflygtiges af paastrængende Detailler; til Gengæld synes han i nogen Grad at have savnet Blik for de enkelte Deles indbyrdes Proportionering og Sammenføjning til en helstøbt Organisme.

Efter H. v. S.s Død overtog Mestersvendene Ledelsen af Byggearbejderne rundt paa Fæstningerne. Enken fik Lov til foreløbig at blive boende paa Gaarden i Halmstad; saa sent som 1630 ses hun at have levet i Byen.

Ligsten med udførlig Indskrift i Halmstad K.

F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901, S. 5—14. Hist. tidskr. f. Skåneland, II, 1904—08, S. 102 f. F. Beckett: Frederiksborg, 1914, passim. G. Paulsson: Skånes dekorative kunst, 1915. Vilh. Lorenzen: Studier i dansk Herregaards Arkitektur, 1921. F. Beckett: Uraniborg og Stjerne-

borg, s. A., S. 11 f., 16, 19. T. Allgulin: Hans v. Steenwinckel den äldre, 1932. Thieme und Becker: Allg. Lexikon der bild. Künstler, XXXI, 1937, S. 517 ff. (udførlig Bibliografi). Vilh. Lorenzen: Christian IV.s Byanlæg, s. A. B. Bengtsson i Tidskr. f. konstavetenskap, XXI, 1938, S. 35 ff.

Lars Rostrup Bøyesen.

van Steenwinckel, Hans (II.), 1587—1639, Arkitekt, Billedhugger. F. 24. Juni 1587 i Kbh., d. 6. Aug. 1639 sst., begr. i Nicolai K. Forældre: Arkitekten Hans v. S. (I.) (s. d.) og Hustru. Gift med Trine Willom Hybersdatter, d. Jan. 1674.

Endnu inden sit fyldte trettende Aar kom H. v. S. i Murerlære i Halmstad hos sin Fader og efter dennes Død hos Efterfølgeren Willem Cornelissen; Uddannelsen var efter Tidens Sædvane alsidig, idet den ogsaa omfattede Stenhuggeri. Ca. 1602 er han sammen med den ældre Broder Lourens draget til Nederlandene, hvor han i Amsterdam blev Elev af Byens Stadsbygmester, den berømte Hendrick de Keyser (1565—1621), der spillede en førende Rolle inden for Samtidens Bygnings- og Billedhuggerkunst; tillige havde han Lejlighed til med Udbytte at studere den rige Arkitektur, der netop i disse Aar voksede frem i den hollandske Hovedstad.

Lourens var atter i Danmark i Sommeren 1610, Hans kan først paavises her i Landet 1614. 27. Juni dette Aar blev der gjort Akkord med ham om Udførelsen af Ringrendingsporten ved Fr.-borg. I de følgende Aar udførte H. v. S. adskillige Arbejder ved dette Slot, der havde staaet under Bygning siden Aarhundredets Begyndelse og som nu langsomt nærmede sig sin Fuldførelse. Dokumentarisk sikret er hans Medvirken ved Køkkenbrønden op ad Prinsessefløjen (1618—20), den med Arkader og Nicher med Figurer forsynede Portfløj mellem Kirke- og Prinsessefløjen samt det overdaadige Marmorgalleri foran Kongefløjen (1619—21), til hvilket H. v. S.s Tegning kendes fra et Stik i Cornelis Danckertsz' »Architectura moderna« (1631). Blandt de mindre vigtige Arbejder maa nævnes Stenhuggerarbejde til Kancellibygningen (1616), hvis Gavlvoluter synes at bære Præg af H. v. S.s Haand, og Udførelsen af 20 Sandstenskaminer til samme Bygning (1617); ved samme Tid udførte han to Gavle til Smedien paa den mellemste Holm; 1620 fik han Ordre til at sammensætte Kummen til Neptunsfontænen, hvis Stykker blev sendt i udhugget Tilstand fra Emden, og 1632 byggede han en Karnap paa Kongefløjens Nordfaçade. Dermed ophører H. v. S.s sikre Arbejde paa Fr.borg, men andre vigtige Bestanddele af det store Komplex er dog blevet tillagt ham, ikke mindst ud fra den Omstændighed, at han 10. Dec. 1619

blev udnævnt til Generalbygmester og øverste tilsynsførende ved de kongelige Bygninger. I denne Egenskab har man ment, at H. v. S. har øvet en vis retningsgivende Indflydelse ved Fr.borgs Fuldførelse, ligesom man — maaske ikke uberettiget — har antaget, at han har det kunstneriske Hovedansvar for S-Broen og det monumentale, fritliggende Porttaarn (først og fremmest Spiret og de to Skulpturportaler) (omkr. 1620). Mere tvivlsom turde Tilskrivningen til H. v. S. af Audienshuset og Løngangen (1612—16) være; ogsaa Lourens er blevet bragt i Forslag som Ophavsmand til denne kunstnerisk meget betydelige Del af Fr.borg.

H. v. S. synes i øvrigt i sin Ungdom at have staaet i nær kunstnerisk Forbindelse med Lourens. Efter dennes Død i Efteraaret 1619 overtog han saaledes hans kunstneriske Forpligtelser; det drejede sig om Fuldførelsen af Christian IV.s Gravkapel ved Roskilde Domkirke, der dog allerede var meget vidt fremskredet (paa-begyndt 1613), Stenhuggerarbejde ved en Brønd i Rosenborg Have og ved Kbh.s Vesterport samt Fuldførelsen af Børsen. Omfanget af H. v. S.s Indsats ved det sidste Bygværk er ikke klart; sikkert er det imidlertid, at han er Mesteren for den rigt profilerede Vestportal mod Børsrampen (1624). Den samme Tvivl melder sig over for et andet af Samtidens absolutte Hovedværker, Trefoldighedskirken i Kristiansstad, til hvilken Planerne har ligget færdige 1617. Disse antages almindeligvis at gaa tilbage til Lourens v. S., medens Hans skal have staaet for Opførelsen. Visse steenwinckelske Stiltræk synes at retfærdiggøre Teorien, men med Sikkerhed vides kun, at Hans som kgl. Bygmester 1623 var behjælpelig med Opstillingen af Pillerne og senere hen foretog et Syn over Kirken, da den var færdig 1625. Prædikestolen i Trefoldighedskirken er H. v. S.s Værk. Han havde udført den 1617 til Kirken paa Fr.borg, hvorfra den ca. 1629 blev overført til Kristiansstad; i Forbindelse med Opstillingen, der foraarsagede en mindre Kontrovers mellem Christian IV. og H. v. S., tegnede denne ogsaa en Lydhimmel til Prædikestolen.

Som Generalbygmester har H. v. S. utvivlsomt — i større eller mindre Grad — haft Haand i Hanke med Opførelsen af de fleste offentlige Bygninger i den sidste Del af Christian IV.s Regeringstid.

Blandt de Værker, ved hvilke H. v. S.s Medvirken er sikker, maa nævnes: Anlæggelsen af Silkeboderne ved nuv. Silkegade (1620), Udbedring af Fæstningsværkerne ved Kristianopol (1626), Udformningen af Nyboderkvarteret (1630'erne), Udvidelse og Genopbygning af de efter en Nedstyrtningssulykke beskadigede Dele af Nicolai Kirke, først og fremmest Koret (1630), Højbro og Nybro i Kbh. samt en Bro i Køge (1633 ff.) og fra 1631 ff. den ret gennem-

gribende, men overordentlig pietetsfulde Genopbygning af Kronborg efter Branden 1629. I Anledning af »det store Bilager« 1634 opførte H. v. S. Trappetaarnet paa Rosenborgs nordøstlige Façade samt det med selve Bygningen forbindende Marmorgalleri; ved samme Lejlighed fik han en skarp kongelig Tilrettevisning, da han vilde give gode Raad med Hensyn til Festarrangementet. 1633 begyndte H. v. S. en Ombygning af Kælderen under Christian IV.s Kapel i Roskilde af Hensyn til den planlagte Opstilling af et Gravmonument over Kongen og den afdøde Dronning; dette Skulpturarbejde tilskrives H. v. S., som i Dec. 1614 vides at have udført et modelleret Portræt af Kongen, der maaske har tjent som Forarbejde for Epitafiet; dette gik tabt ved Tøjhusets Brand 1647 (Fragmenter i Nationalmuseet og Holmens Kirke). Af andre Arbejder — foruden en Række Restaureringer i Embeds Medfør — kan fra de senere Aar nævnes: Befæstning af Flækkerø ved Kristianssand (1635 ff.), Arbejde ved Skansen paa Ibstrup (1637) og paa Dragsholms Østfløj (1638); i de sidste Aar af sin Levetid (ca. 1637) har han muligvis medvirket ved Planlæggelsen af Runde Taarn og Trinitatis Kirke. Et posthumt Arbejde af S. er Hovedfløjen paa Valdemarsslot paa Taasinge, til hvilken han havde udarbejdet Planer kort før sin Død, og hvis Opførelse nu blev ledet af andre; til den samme Herregaard havde han 1631 udført Ladegaardsanlægget.

Med Nøjagtighed at indkredse Omfanget af H. v. S.s Virksomhed er vanskeligt. Sikkert er det, at han har virket dels som Arkitekt og Billedhugger, dels som Bygningsentreprenør og Leder af et Stenhuggerværksted, men at trække klare Grænser for hans Optræden i de forskellige Funktioner ved de enkelte Værker lader sig næppe gøre. Det centrale Problem er for H. v. S.s saavel som for de øvrige samtidige Arkitekters og Skulptørers Vedkommende Afgørelsen af Inventorskabets Omfang, 3: Andelen i den kunstneriske Idé og Udformning. De to Personligheder, som det i første Række bliver den fremtidige Forsknings Opgave at afklare H. v. S.s Forhold til, er paa den ene Side Broderen og Arbejdsfællen Lourens, paa den anden Side den kongelige Bygherre Christian IV., hvis formodede Indsats som selvstændigt udøvende Kunstner i de seneste Aar har været Genstand for indgaaende, men noget ensidige Vurderingsforsøg.

H. v. S.s kunstneriske Udgangspunkt er den modne nederlandske Renæssance, hvis Former med de rige Sandstenvirkninger han sikkert sammen med Lourens har Hovedæren for at have omplantet paa dansk Grund. Ogsaa de italienske, franske og tyske Arkitektur-

teoretikerens Værker synes han dog at have haft Kendskab til. I hans Manddomsaaer slaar en mere barok Følemaade igennem med større, enklere og mere fyldig Accentuering af Proportioner og Former. Som hans kunstneriske Signaturer har man bl. a. villet se den nedadtil brudte Vinduesfronton, den »knækkede«, konsolagtige Volutform samt Buegesimsmotivet.

H. v. S. døde maaske af en epidemisk Sygdom, thi kun et Par Uger efter fulgtes han i Døden af to Sønner og en Brodersøn. Han bisattes i en Begravelse i Nicolai Kirke, der var overladt ham som Tak for hans Medvirken ved Kirkens Restaurering 1630. Epitafiet, som Enken lod opsætte i 1644, er gaaet tabt, men Gravskriftens Ordlyd er overleveret.

Den Ingeniør eller Bygmester, der er portrætteret paa Rosenborg-Billedet af Christian IV. foran Rosenborg under Voldarbejdet, er med ringe Sandsynlighed stundom kaldt H. v. S.

Se Litt. om Faderen. Endvidere: Thieme und Becker: Allg. Lexikon der bild. Künstler, XXXI, 1937, S. 519 f. V. Wanscher: Christian IV.s Bygninger, s. A., passim.

Lars Rostrup Bøyesen.

van Steenwinckel, Hans (III.), 1639—1700, Arkitekt og Billedhugger. F. 1639, d. 1700 i Kbh., begr. i Nic. K. Formentlig Broder til Anton(i) v. S. (s. d.). Gift 24. April 1664 i Kbh. (Holmens) med Elsebe Jakobsdatter.

H. v. S., der vistnok fra Barnsben havde opholdt sig i Norge, nævnes fra 1665 i Kbh. 1669 blev han kgl. Bygmester i den 1668 afdøde Albertus Mathiesens Sted, 1671 fik han Konfirmationsbestalling paa samme Embede. Senere blev han ogsaa Holmens Bygmester (afgik 1690). Hans Virksomhed som Arkitekt synes at have været meget omfattende, men saa længe Lambert v. Haven levede, stod han i Skygge for ham; hans kunstneriske Virksomhed er dog endnu ikke blevet tilstrækkelig belyst. 1670—71 leverede han Projekter til den nye Nørreport, men de blev vragede til Fordel for L. v. Havens. 1671 ff. opførte han Palæet i Vordingborg for Prins Jørgen, et Arbejde i fransk-hollandsk Stil, der indtil videre maa betragtes som hans Hovedværk. 1682 gav han Tegninger til Søkvæsthuset (opført 1684—86), 1688 og 1690 byggede han to Krudttaarne i Wilhelms og Carls Bastioner (Christianshavns Vold). Ved Opførelsen af Frelsers Kirke i Kbh. (1687—96) havde han den daglige Ledelse som Konduktør, og han synes at have haft en Andel i Kristkirken i Rendsborg (1694—1700); muligvis skyldes ogsaa Gravkapellet ved Petri Kirke (1681—83) ham. Som kgl. Bygmester har H. v. S. endvidere ledet talrige Reparationer og

Ombygninger, f. Eks. paa Ibstrup (Jægersborg), Fr.borg, Hørsholm, Dronninggaard og Gyldenlund.

F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901, S. 37—40. Vilh. Lorenzen: Københavnske Palæer, I—II, 1922—25 (se Registeret). Christian Elling: Holmens Bygningshistorie 1680—1770, 1932, S. 13, 22, 29. Fr. Weilbach: Charlottenborg, 1933, S. 7.

Christian Elling.

van Steenwinckel, Morten, 1595—1646, Maler og Arkitekt. F. 3. Juli 1595 i Varberg, d. 9. Dec. 1646 i Kbh., begr. i Nic. K. Broder til Hans v. S. (II.).

Om M. v. S.s Uddannelse vides kun lidt. 1622 fik hans Broder Hans paa hans Vegne 100 Rdl. af Kongen for et stort Maleri til Loftet paa den lange Sal paa Rosenborg; man har gisnet paa, hvilket det var — det er formentlig med Urette, at Ph. Weilbach kalder det »et Karneval«. M. v. S. kaldes da Kgl. Maj.s Kontrafejer, hvad der maaske kan opfattes som, at han har søgt Uddannelse i Udlandet paa Kongens Bekostning. 1629 var han i Italien efter en Paategning i Johan Rodes Stambog, men han maa kort efter være vendt tilbage og knyttedes snart til den udvalgte Prins, hvis Billede han malede, som det kendes i Stikket fra 1635. For Christian IV. malede M. v. S. ti Loftsbilleder af antikke Guder til Kronborg (Dronningens Gemak), hvor de endnu sidder, men Kongen var meget misfornøjet med dem og med den forlangte Pris og krævede Skøn af tre københavnske Malere, hvem han erindrede om, at Billederne paa Rosenborg kun over en Bank havde kostet 200 Rdl. M. v. S. fik da 1634 kun 900 Rdl. Arbejderne er ikke ringe og viser, at han med Iver har lært i Italien af Carracci'ernes Skole; særlig fortrinlige er hans Heste, og han nød senere Berømmelse — som Apelles — for Hestebilleder. Til M. v. S. har F. Beckett henført Rytterbilledet af Christian IV. med den udvalgte Prins (Valdemarslot). Af R. H. Brasks Undersøgelser fremgaar det, at en Kunstner Adrian Muiltguer kopierede M. v. S.s Arbejder; en Del af A. M.-Billederne bør da tilskrives denne, andre Magerstadt, men et Par usignede, men lignende Billeder af Kongen og den udvalgte Prins, som hænger paa Rosenborg, vil derved faa deres gamle Kunstnernavn M. v. S. bestyrket. Regens-Billedet af Christian IV. »som Admiral« er forsøgsvis henført til M. v. S. Et Natstykke med Prins Svends Død (efter Tassos Digt), malet af M. v. S., aabenbart et interessant Stykke i Forhold til Karel van Manders Arbejde paa Kunstmuseet, fandtes i sin Tid paa Salzdhalm i Braunschweig. Om hans Virksomhed som Arkitekt hos Prinsen paa Nykøbing har man kun faa Antydninger;

han fortinger gentagne Gange med Haandværkerne om Bygningsarbejde, og Oluf v. S. synes at have arbejdet under ham.

F. Beckett: Kristian IV og Malerkunsten, 1937, S. 77—81. Samme i Kunstmuseets Aarskrift, XX—XXI, 1933—34, S. 23—40. O. Andrup sst., S. 149, 163; XXIII, 1936, S. 104—16. R. H. Brask sst., XXII, 1935, S. 156. F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901.

O. Andrup.

van Steenwinckel, Oluf, d. 1659, Bygmester. Fødselsaar ukendt, d. 18. Juli 1659, begr. i Helsingør (St. Hans Kgd.). Gift.

O. v. S. findes første Gang sikkert omtalt 1643 som Bygmester paa Nykøbing Slot. Kort efter blev han sendt til Malmø for at forestaa Arbejdet ved Fæstningsværkernes Udbedring; her kom han n. A. for Skade at dræbe en Vognmand, mistede sin Fred, men fik den paa Magistratens Forbøn givet tilbage af Kongen. 1646 var han atter Bygmester paa Nykøbing og nedsatte sig nogle Aar efter i Kbh., hvor han 1650 af Kongen fik Skøde paa en Grund i Ny Kongensgade (Gothersgade) ved Grønnegade og 1651 fik Beskikkelse som Stadskonduktør; i denne Egenskab kom han i Strid med Murerlavet og blev 1652 fradømt sin Bestilling af Borgmestre og Raad. Saa ansatte Kongen ham 1652 som Konduktør ved Befæstningsarbejderne i Skaane; men den uden Tvivl meget stridbare Mand blev ogsaa her uenig med Myndighederne, og Rigsmarsken opsagde ham Tjenesten 1655 ved en skarp Ordre. Stadig mente dog Regeringen at burde bruge hans Evner, og efter at han i Foraaret 1658 havde hentet Kanoner og Munition fra det afstaaede Kristiansstad, sendtes han i de første Dage af Aug. s. A. til Kronborg for at arbejde paa Fæstningens Udbedring. Her var det saa, at han en Maaned senere blev den svenske Konges Fange ved Kronborgs Erobring. Med eller imod sin Villie maatte han nu arbejde for den nye Herre som dennes Ingeniør. Men i Sommeren 1659 deltog han i den bekendte Sammensværgelse, der gik ud paa at bringe Slottet tilbage i de Danskes Hænder. Sammensværgelsen blev imidlertid opdaget, O. v. S. fængslet, pint og 18. Juli 1659 henrettet. Det tjener til Ære for ham, at han ikke vilde angive nogen af sine medsammensvorne, men det patriotiske ved hans Daad formindskes ved den Kendsgerning, at han modtog 100 Dukater af Hans Rostgaard, før han indlod sig paa Sagen. Efter Freden blev hans firdelte Lig nedtaget fra de Stejler, det havde været lagt paa, og hæderlig begravet 1660. — En Akvarel paa Fr.borg med en Kvinde, der holder et Spejl, hvori ses et Mandsportræt, er fra gammel Tid angivet som O. v. S. Træsnit derefter »O. v. S. og hans Hustru« af H. P. Hansen 1878.

O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, I, 1872; III, 1877. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, VI, 1885—86, S. 210f. F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890—1901, S. 28—36. K. C. Rockstroh i Fra Fr.borg Amt, 1907, S. 65—91. Troels-Lund: Historiske Fortællinger. Tider og Tanker, IV, 2, 1912, S. 159—60 (opr. trykt i Ude og Hjemme, I, 1877—78, S. 343—49).

J. A. Fridericia (C. O. Bøggild Andersen).*

Steffens, Henrich, 1773—1845, Naturforsker og Filosof. F. 2. Maj 1773 i Stavanger, d. 13. Febr. 1845 i Berlin, begr. sst. (Dreifaltighedsfrieidhof). Forældre: Læge Henrich S. (1744—98) og Susanna Christina Bang (1751—88). Gift 4. Sept. 1803 i Halle med Hanna Reichardt, f. Nov. 1784, d. 23. Dec. 1855 i Berlin, D. af Komponisten Johann Friedrich R. (1752—1814, gift 1° 1777 med Juliane Benda, 1752—83) og Johanna Alberti (f. ca. 1755, gift 1° 1772 med Notar, senere Landskabssyndicus i Stade Peter Wilhelm Hensler, 1742—79).

Paa fædrene Side var S. af holstensk Afstamning. Slægten kan følges tilbage til Wilster i Elbmarsken. Gennem den religiøse, af mange Barnefødsler tidligt svage Moder tilhørte han den grunddanske Bang'ske Slægt (s. d.). Hun var Søster til N. F. S. Grundtvigs Moder og til Overlægen ved Frederiks Hospital F. L. Bang (s. d.), Brødrene Mynsters Plejefader.

S., der var den næstældste af seks Søskende, kom kun til at tilbringe seks Aar i sit Fødeland, tre Aar i Stavanger, hvortil Faderen var udskikket af Regeringen, og tre Aar i Trondhjem. Norge blev for ham, som for Carsten Hauch, mindre en konkret Virkelighed end et dunkelt Minde, et romantisk Kimpunkt. I Helsingør (1779—84), der blev hans første danske Opholdssted, tumlede han sig sammen med Fiskerdrengene i et frit Naturliv. Med Roskilde-Aarene (1784—87) brød i den tidligt udviklede Yngling Følelses- og Fantasilivet stærkere frem. Moderens religiøse Paavirkning bar nu Frugt, og ved Siden af Naturen blev Historien ham en Kilde til Stemningsliv. Gennem sin Moder troede han sig af Hvide'ernes Æt. Oplevelsen en Paaskemorgen i Domkirken med dens Kongegrave, da Indtrykkene fra en Vandring i det tidlige Foraar smeltede sammen med Orgelet og Salmesangen: »Han er opstanden, store Bud!«, der brusede imod ham, har han selv skildret som sin romantiske Indvielse, den første Anelse af »een udelt Tilværelses hele Fylde«. Samtidig var han i fuld Gang med forstandsmæssig at tilegne sig Naturen. Han botaniserede, gjorde paa Drengervis fysiske Forsøg, og Granitvandreblokkene, »Minder fra det fjerne Fødeland«, som han fandt i Omegnen af Roskilde, vakte hans Lyst til

at iagttage, ordne og samle. I Helsingør og Roskilde havde han gaaet i disse Byers Latinskoler, men i Kbh. (1787—94), hvortil Faderen søgte Forflyttelse i Haab om at forbedre sine trange økonomiske Kaar, blev han sammen med en yngre Broder privat forberedt til Studentereksamen, som han absolverede 1790. I Løbet af det følgende Aar tog han den saakaldte anden Eksamen. Trods Moderens endnu paa Dødslejet udtalte Ønske om, at han skulde blive Præst, valgte han Naturen som sit egentlige Studium. Allerede inden Studentereksamen havde han gennem Faderen faaet Adgang til det kirurgiske Akademi, hvor han fulgte Forelæsninger over Anatomi og Kemi, og til det nylig stiftede private Selskab for det naturhistoriske Studiums Fremme, hvor han hørte Martin Vahl, Linnés berømteste danske Discipel. Vahl blev hans egentlige Lærer. En Afbrydelse i Studierne betød det, da S. efter Faderens Forflyttelse til Rendsborg og Hjemmets Opløsning maatte tage sig en Huslærerplads hos en Slægtning i Ods Herred. Han havde ingen Lyst til Huslærergerningen, og da han paa Grund af Eftervirkningerne af et Anfald af Solstik bragtes til Frederiks Hospital, hvor han kom under sin Morbroders Behandling, modtog han dennes Tilbud om Hjælp, saa han ved Udskrivelsen kunde blive i Kbh. og fortsætte Studierne. I det Bang'ske Hjem (fra Efteraaret 1792), hvor han daglig spiste og kom og gik som Søn af Huset, oplevede han sin lykkeligste Studentertid. Fra Faderens tyske var han nu fuldstændig overgaaet til Moderens danske Kulturmilieu. Afgørende blev især hans Tilknytning til Brødrene Mynster og den Kreds af unge Akademikere, som om Aftenerne samledes paa deres Værelse, det berømte Nr. 5, paa Frederiks Hospital. Under Ole Hieronymus' Sarkasmer blev de værste Kantèr slebet af den iltre, paa een Gang selvbevidste og kejtede S. Gennem Mynster'ne blev han bekendt med Rahbek og blev Medlem af Borups Selskab. Han var revolutionsbegeistret og »Patriot«, blev indviklet i den saakaldte Posthusfejde, symptomatisk for Studenternes Reaktion mod de tyske Officerer. Ikke uden indre, opladet Protest lod S. sig tilrette efter Oplysningstidens dansk-borgerlige Dannelsesform. Gik han paa Gaden, kunde der paakomme ham en Lyst til at støde Folk i Ryggen for at faa dem til at bevæge sig hurtigere. Ewald, Claudius, Lavater, Lessing og Goethe stod for ham som Varselstegn om et dybere og mere brændende aandeligt Liv. S. lagde i sine Studier Grunden til et omfattende Naturkendskab med Mineralogien som Speciale. Som Vahls Elev var han først og fremmest Empiriker og Systematiker, men ud fra sine dybeste Tilskyndelser, der var næret ved naturhistorisk Læsning (bl. a. Buffon og Bonnet)

og ved Faustfragmentet, som allerede i et af de første Københavnsaar var faldet ham i Hænde, droges han mod en poetisk-filosofisk Naturerkendelse, der vilde fatte »was die Welt im Innersten zusammenhält«. Ogsaa fra de eksakte Naturvidenskaber selv, først fra Kemien, fik han Impulser, der førte ham ud over den blotte Empiri. I det af Ole Hieronymus Mynster stiftede naturvidenskabelige Disputer-Selskab oplæste han en Afhandling om Metallerne Forkalkning, der tryktes i første Hæfte af det Tidsskrift, som Selskabet udgav: »Physicalsk-oeconomisk og medico-chirurgisk Bibliothek« (1794). I Lavoisiers Oksydationslære, hvortil han bekender sig, troede han at have fundet et for hele Kemien »konstruerende Princip«, der lod ham ane »en skjult aandelig Enhed i Naturens mangfoldigt slyngede Processer«. Afhandlingen vakte Tyge Rothes Interesse, og S. blev indbudt til den berømte Mand, med hvem han havde en lang Samtale, der bl. a. berørte Muligheden af at sammenfatte Natur og Historie i en Helhedsanskuelse. Det forløsende Ord kunde Rothe ikke give ham. Hans Studenteraar afsluttedes med en Prøve, den første i sin Art, i Zoologi, Botanik og Mineralogi for det naturvidenskabelige Selskab. Efter vel overstaaet Eksamen fik han Selskabets Understøttelse til en mineralogisk og geologisk Rejse til Norge, og i Maj drog han af Sted til Bergen.

Da han ved Rejsens Slutning var utilfreds med det videnskabelige Udbytte, besluttede han, stolt som han var, ikke at vende tilbage til Kbh., men at rejse til Tyskland. I Elbmundingen led han Skibbrud, og efter en Trængselstid i Hamburg maatte han henvende sig til sin Fader i Rendsborg, hvor han blev et Aars Tid. Endelig i Foraaret 1796 kunde han drage til Kiel, hvor en Anbefalings-skrivelse fra Vahl aabnede ham Adgang til Professoren i Naturhistorie Johan Christian Fabricius. Efter aflagt Prøve indrømmede Fakultetet ham Ret til at forelæse og assistere Fabricius. 1797 promoveredes han til Doktor paa Afhandlingen »Versuche ueber die Mineralogie und das mineralogische Studium«, hans første tyske Bog og hans første naturfilosofiske Forsøg. I Samlivet med jævnaldrende Videnskabsdyrkere begyndte han at tilegne sig den nyere tyske Filosofi og Digtning. Han gennemgik Fichtes Videnskabslære og Kants erkendelsesteoretiske Skrifter, der spores i hans vaklende spekulative Holdning i Afhandlingen om Mineralogien. Der aabnede sig — med S.s eget Udtryk — »ligesom et nyt Fædreland« for ham, Goethes og Schillers, Weimar-Klassikkens Tyskland. Gennem Goethe førtes han til Shakespeare. Med sin nye Dokortitel og i stolt Bevidsthed om sin Fremgang kunde S. i Sommeren 1797

rejse en Tur til Kbh., hvor han overalt blev modtaget med Glæde. Efter Tilbagekomsten til Kiel fik han fat i Jacobis Skrift om Spinoza, der — imod dets Hensigt — førte ham til et intensivt Spinoza-Studium. Han levede og aandede kun i Spinoza; men da han troede at være trængt ind til Systemets Kerne, var det, som om hans Personlighed rejste sig i Reaktion mod den matematiske Demonstrationsform og mod en Al-Enhed, i hvilken hele Virkelighedens levende, individuelle Mangfoldighed syntes at blegne bort. Da han i Paasken 1798 fra Faderens Dødsleje i Rendsborg vendte hjem til Kiel, fandt han Schellings »Ideen zu einer Philosophie der Natur« (1797) paa sit Bord, og i Flugt med denne læste han den nylig udkomne »Von der Weltseele« (n. A.). Hos Schelling fandt han den metafysiske Grundformel: Naturen er den synlige Aand og Aanden den usynlige Natur, der lod ham sammenfatte Naturens og Historiens Verden i et Helhedssyn; og Polaritetslæren, efter hvilken alt bliver til ved en Samvirken af modsatte Kræfter, forvandlede Spinozas Al-Enhed til en levende, skabende Enhed. »Det var«, erklærede han siden i et Brev til Schelling, »som havde De skrevet for mig, helt for mig«. — Fra Kiel længtes han mod det indre af Tyskland, hvor den nye Tid blev til. Han vandt Finansministeren Grev Schimmelmans Velvillie, kaldtes til Kbh., og efter tre Ugers Ophold her kunde han med Understøttelse fra Fonden ad usus publicos begive sig ud paa sin store Tysklandsrejse, der varede fra Foraaret 1798 til Foraaret 1802 og paa hvilken han oplevede den tyske Romantik i dens første Frembrud af ungdommelig Genialitet, den saakaldte Jena-Romantik, der endnu havde nær Tilknytning til Goethe. Jena blev i det første Aar hans egentlige faste Opholdssted. Han hørte Fichtes og Schellings Forelæsninger. Schelling opsøgte han Dagen efter hans Tiltrædelsesforelæsning og blev hilst velkommen som en aandelig Forbundsfælle. I Forholdet mellem dem blev han ikke den blot modtagende, men med sine omfattende Naturkundskaber gav han Schellings Filosofi et konkretere Indhold og et større naturvidenskabeligt Grundlag. Gennem Schelling indførtes han i August Wilhelm og Caroline Schlegels Hjem, hvor han snart blev en daglig Gæst. Han var kommet ind i den romantiske Skoles Centrum. Et Par Gange var han Goethes Gæst i Weimar, men til S.s store Skuffelse blev Forholdet mellem dem aldrig nært. Under et Besøg i Berlin fik han en Paamindelse fra Kbh. om ikke at forsømme sine praktisk-naturvidenskabelige Studier for Teorien. Han besluttede derfor at rejse til Freiberg i Sachsen for at studere ved Bjergværksskolen i denne By. Freiberg-Opholdet strakte sig fra Sommeren 1799 til Sommeren 1801. Ved Siden af

praktisk Grubedrift studerede han Geologi under A. G. Werner, der især fik Betydning for ham ved sin kronologiske Ordning af Bjergarterne og Forsteningerne i bestemte Lejringslag. Jorden og Naturen aabenbarede sig for S. som uendelig Historie. Hermed var Temaet givet for »Beyträge zur innern Naturgeschichte der Erde« (I, 1801), hans Hovedbidrag til Naturfilosofien, der var tilegnet Goethe som det sidste Led i den af S. skildrede Udviklingskæde, thi »den som Naturen har forundt at føle dens Harmoni i sig, han bærer en hel uendelig Verden i sit Indre, han er den individuelleste Dannelse og Naturens viede Præst«. Med sine romantiske Venner stod han i livlig Forbindelse, og i Freiberg traf han Novalis, der havde studeret under Werner. Jævnlig boede S. i Dresden, der lokkede ham med sin Malerisamling. Som alle Romantikere henrykkedes han ved Synet af Rafaels Madonna. Da Freiberg-Studierne var afsluttet, foretog S. en Rundrejse, inden han i Sommeren 1801 slog sig ned i Tharand tæt uden for Dresden, hvor Friedrich Schlegel og Tieck boede. Især med Tieck, som han inspirerede til Fortællingen »Der Runenberg«, følte han sig aandeligt beslægtet, og han omgikkes ham daglig. I de stille Vintermaaneder i Tharand tumlede han med Digtplaner, et »Epos om Alt«, der ingen kunstnerisk Form kunde faa, men indgik som poetisk Inspiration i de Forelæsninger, han forberedte, og hvormed han haabede hjemme at skabe sig en Position. Paa Hjemrejsen forlovede han sig i Halle. — Der stod Gny om S. straks ved hans Hjemkomst til Kbh. Hans Møde og Samvær med Oehlenschläger aftegner sig i en Række bevægede Situationer, kendt af enhver. Grev Schimmelmänn, der trods den Kulde, som vistes S. fra anden Side, stadig var hans Støtte, sikrede ham en aarlig Understøttelse, og det blev bestemt, at han skulde holde Forelæsninger over Filosofi og, særlig beregnet for vordende norske Embedsmænd, over Geognosi. Desuden skulde han om Sommeren foretage mineralogiske Rejser til Norge. 11. Nov. 1802 begyndte S. paa Elers' Kollegium sine berømte Forelæsninger over Filosofien, der indledede Romantikken i Danmark. Den følgende Vinter forelæste han over Poesi, især Goethe. Blandt Tilhørerne var Brødrene Mynster, Oehlenschläger, Grundtvig, der dog kun mere regelmæssigt fulgte den anden Række, Blicher og maaske Schack v. Staffeldt. Forelæsningerne er tabt undtagen de ni første, der blev udgivet under Titlen »Indledning til philosophiske Forelæsninger« (1803, ny Udgave ved B. T. Dahl, 1905). Det er ikke sandsynligt, at de almindelig akademisk-dannede Tilhørere, til hvem S. direkte henvender sig i Indledningsordene, har kunnet fastholde den filosofiske Tanketraad og samle de mange faglige

Detaller; men tilbage i Bevidstheden er blevet Indtrykkene af en ny og dybere Opfattelse af Naturen og Historien. De har fattet Modsætningen mellem stykkevis, empirisk Erkendelse og organisk Anskuelse, den Anelse om en uendelig Sammenhæng, der slumrer i enhver, der er den bevægende Kraft i Forskerens Arbejde, og som »naar den levende, skabende aabenbarer sig i sin Herlighed i et fortræffeligt Gemyt, kaldes Poesi«. S. fører i de bevarede Forelæsninger kun sine Tilhørere frem til Indgangen til Filosofiens forjættede Land. Han vækker Aandens Længsel efter et højere Liv. Han lader dem forstaa, at Nøglen til at fatte Tilværelsens Hemmelighed maa søges i vor egen Aand, i Fornuften, den guddommelige »Funke« i Mennesket, ved hvilken enhver er forbundet med Alt. Den overordentlige Virkning af Forelæsningerne skyldtes ikke mindst den sproglige Genialitet, hvormed S. havde genskabt sin Tankeverden, der i det væsentlige var tilegnet gennem Studiet af tysk Litteratur, paa sit Modersmaal. Atter og atter bryder i Foredragets store lyriske Opsving Poesien glansfuldt igennem det videnskabelige Ræsonnement og den filosofiske og naturvidenskabelige Terminologi. Han talte inspireret, og med sit »levende Ord«, som Grundtvig aldrig kunde glemme ham, vakte han Aand. Forelæsningerne fremkaldte Begejstring og Forargelse. Videnskaben og Poesien var løftet op over deres tjenende Nytteforhold til det borgerlige Samfund. Fornuften troede i sin guddommelige Selvherlighed at kunne fatte Tilværelsen. Her var intet Konkordat mellem Teologi og Filosofi, men en filosofisk Helhedsanskuelse, der optog Videnskab, Poesi og Religion som organiske Dele. Som en Løbeild bredte Rygterne sig, og han blev overalt udskreget som »Ateist«. Hvor farlig man ansaa ham for paa højeste Steder, fik S. grundigt at føle. Norgerejsen blev forpurret, han maatte nøjes med i Sommeren 1803 at foretage en geologisk Rejse til Oldesloe Salinen og Segeberg Kalkbjerg. Tydeligvis for at modvirke S.s Indflydelse og spærre ham ude fra en Universitetsansættelse kaldtes Niels Treschow, S.s Rektor i Helsingør, til Professor i Filosofi. Under disse Forhold er det forstaaeligt, at S. greb til, da han i Foraaret 1804 fik Tilbud om et Professorat i Halle. Han var tabt for Danmark, hans Liv og Virksomhed tilhørte fra nu af Tyskland. — S. virkede som Professor i Filosofi, Mineralogi, Fysiologi og Naturhistorie i Halle 1804—06, i hvilke Aar »Grundzüge der philosophischen Naturwissenschaft« (1806) blev til. Oplevelsen var det betydningsfulde Venskab med Schleiermacher, der netop var kaldet som Professor i Teologi til Universitetet. Med Oehenschläger kom det til et Brud, da han i Efteraaret 1805 i længere

Tid boede hos S. Det var især paa Schiller, de blev uenige. Da Universitetet efter Slaget ved Jena blev ophævet af Napoleon, forsøgte S. at faa en Ansættelse i Danmark. Planen strandede, da S.s Audiens hos Kronprinsen i Kiel endte i en heftig Meningsudveksling. Man vilde give ham et Embede, men ikke tillade ham at forelæse ved Universitetet. Ved Genoprettelsen af Universitetet i Halle 1808 kom S. tilbage i sit gamle Professorat. 1811 kaldtes han til det nyoprettede Universitet i Breslau, hvor han forblev indtil 1832. Baade i Halle og i Breslau deltog han i Sammensværgelsen, der forberedte Tysklands Befrielse, og 1813 kom han til at spille en vis Rolle i de Begivenheder, der førte til Forbundet med Rusland, idet han i en Tale til Studenterne var den første, der offentlig opfordrede til Krig mod Frankrig, og han erklærede selv at ville gaa med. Som Soldat egnede han sig ikke. Han deltog i Felttoget som Sekondløjtnant og var med ved Indrykningen i Paris. Som politisk-historisk Skribent optraadte han i denne Periode bl. a. med »Ueber die Idee der Universität« (1809) og »Die gegenwärtige Zeit und wie sie geworden« (I—II, 1817). Med den nationalpatriotiske Retning kom han i Konflikt, da han rettede Angreb paa Turnbevægelsen (»Die gute Sache« (1819), »Caricaturen des Heiligsten« (I—II, 1819—21) m. m.), der frastødte ham ved den uniformerende Tendens. For S. var Samfundet en Organisme, hvis Livsbetingelse er Friheden, der lader hver Del udvikle sig i sin fulde Ejendommelighed. I Fortsættelse af hans naturfilosofiske Arbejder ligger »Anthropologie« (I—II, 1822). Under Indtryk af de Walter Scott'ske Romaners Sejrs gang og Tiecks Vending mod Realismen i hans Noveller fremtraadte S. i 1820'erne som skønlitterær Forfatter med en Række store Romaner eller Noveller: »Die Familien Walseth und Leith« (I—III, 1827), der bl. a. efterfulgtes af »Die vier Norweger« (I—VI, 1828) med Minder fra Norgerejsen. Romanerne blev alle oversat til Dansk og hjalp til at bringe hans Økonomi paa Fode. S.s religiøse Liv, Urocentret i hans Udvikling, havde i Samlivet med Schleiermacher faaet en kristelig Uddybelse, men først under Paavirkning fra J. Gottfried Scheibel, der virkede som Præst i Breslau og var Professor ved Universitetet, følte han mere og mere Nødvendigheden af at knytte det religiøse Liv til den »synlige« Kirke. I »Von der falschen Theologie und dem wahren Glauben« (1823) bekendte han sig til Gammellutherismen, og med Skriftet »Wie ich wieder Lutheraner wurde und was mir das Lutherthum ist« (1831) stillede han sig i Kirkekampen ved Scheibels Side til Forsvar for det lutherske Særparti imod Unionisterne. Det førstnævnte Skrift over-

sattes til Dansk («Om den falske Theologie og den sande Troe», 1825) og blev varmt anmeldt af Grundtvig, for hvem det fik Betydning («Kirkens Gienmæle»). 1824 besøgte S. de skandinaviske Lande og opholdt sig i Danmark en fire—fem Uger. Brudet med Oehlen-schläger var helet, og med Grundtvig kom han i en nærmere personlig Forbindelse. Af de yngre stod Sibbern ham særlig nær. S. blev fejret baade paa Skydebanen og i Studenterforeningen, hvor Poul Møller hyldede ham med Sangen »En Mester i Tankernes Riger«. — 1832 forflyttedes S. fra Breslau til Berlin, hans Ønskers Maal, men for sent til at han videnskabelig kunde gøre nogen virkelig Indsats. Hegel beherskede Filosofien, og Empirien trængte mere og mere igennem i Naturvidenskaberne. Han udgav to Bind »Polemische Blätter zur Beförderung der speculativen Physik« (1829—35), og hans religiøse Forfatterskab fik en Slags Afslutning med »Christliche Religionsphilosophie« (I—II, 1839). Hans sidste Aar bragte ham ydre Anerkendelse og indre Ro. Danmark besøgte han endnu en Gang 1840, da han som Christian VIII.s Gæst var indbudt til Kroningsfestlighederne. Samtidig deltog han i det skandinaviske Naturforsker møde, hvor han holdt to Foredrag, det første (trykt i Mødets »Beretning«) om Naturfilosofi og Empiri, et Greb tilbage til Forelæsningerne 1802, det andet om Planerne for et nordisk Fællesskab inden for Videnskaberne. Hovedværket fra denne sidste Periode er hans Erindringer i de ti smaa Bind, der af Fr. Schaldemose oversattes til Dansk: »Hvad jeg oplevede. Nedskrevet efter Hukommelsen« (1840—45). S.s dybe Blik for Individualiteten og hans Erfaringer om Betydningen af de store Personligheder præger hans Erindringer med deres Rigdom af ypperlige Portrætter. Af sit eget Livs store og smaa Begivenheder udleder han den aandelige Mening og højere Styrelse. — Efter hans Død blev hans »Nachgelassene Schriften« (1846) udgivet af Schelling med en Karakteristik. I Danmark satte Grundtvig ham et storladent Æresminde med Digtet »Lynildsmand! som for mit Øje«.

Sammen med Holberg og Georg Brandes hører S. ind i Rækken af de Kulturpersonligheder, der i den nyere Tid paa afgørende Maade markerer aandshistoriske Epokeskifter i Danmark. Medens Holberg og Brandes staar som Repræsentanter for vesteuropæisk Kultur, er S. den store Formidler af tysk Aandsliv, og medens disse gennem hele deres Liv udbyggede og omformede den Bevægelse, de selv havde indledet, var S.s Virksomhed i Danmark indskrænket til to Aar. Han blev den store Vækker; men gennem Oehlen-schläger og Grundtvig, Mynster, H. C. Ørsted og Sibbern forplan-

tedes Stødet, der udgik fra ham, til alle Omraader af det nittende Aarhundredes danske Aandsliv.

R. 1840. — Profilrelief af Thorvaldsen 1840 (Thorvaldsens Museum, Fr.borg), gengivet i Litografi 1851. Tegning af J. V. Gertner 1844 (Fr.borg) og af samme paa Tegninger fra Christian VIII.s Kroning (Rosenborg). Et Maleri af C. A. Lorentzen paa Fr.borg, som kaldes Baggesen, er stundom kaldet S. Portrætteret paa Fr. Krügers Maleri: Frederik Vilhelm IV. af Preussens Hyldest 1840 (Montbijou i Berlin). Stik efter C. A. Lorentzen ved J. F. Clemens. Litografier af J. L. Lund ca. 1827, af Jentzen efter Tegning af Fr. Krüger, af O. H. Hansen 1845 og af Federer efter C. Müller.

Ovenn. Livserindringer. Af H. S.s Dagbog i Aaret 1794 ved L. Daae i Museum, 1894, II, S. 334—37. H. S.s Promemoria til Kronprins Frederik af 15. Maj 1804, ved Louis Bobé i Edda, V, 1916, S. 198—202. — Oehlenschläger: Erindringer, I—II og IV, 1850—51. N. F. S. Grundtvig: Mands Minde, 1877. J. P. Mynster: Meddelelser om mit Levnet, 1854. Zur Erinnerung an H. S. Aus Briefen an seinen Verleger. Hrsg. Max Tietzen, 1871. Breve til Baronesse Stampe ved L. Schröder i Danskeren, X, 1893, S. 1—36. — H. C. Ørsted: Samlede og efterladte Skrifter, II, 1851, S. 151—92; VIII, 1852, S. 99—114. Richard Petersen: H. S. Et Livsbillede, 1881. Vilh. Andersen: Guldhornene, 1896. H. Høffding: Mindre Arbejder, II, 1905, S. 162—81. Samme: Danske Filosofer, 1909. Harald Beyer: Henrik Wergeland og H. S., 1920. Valborg Erichsen: Henrik Wergeland i hans Forhold til H. S., 1920. — Litteraturliste i Elisabeth Achterberg: Henrich Steffens und die Idee des Volkes, 1938, S. 104 ff. Viktor Waschnitius: Henrich Steffens. Ein Beitrag zur nordischen und deutschen Geistesgeschichte, I, 1939, i Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-Gesellschaft, Nr. 49. P. Engberg: Romantikken og den danske Folkehøjskole, 1940, S. 27—45. Hakon Stangerup: Schack Staffeldt, 1940 (se Registeret). Victor Kuhr i Elers' Kollegium 1691—1941, 1942, S. 221—28.

Oluf Friis.

— Det var med store Forventninger, at S. 1794 rejste til Bergen for paa Opfordring af Naturhistorieselskabet, hvis Opmærksomhed bl. a. var henledet paa ham ved hans Ordning af den Moltkeske Mineralsamling, at studere Egnens *Geologi*; dette blev ham dog kun til Skuffelse, de ensformige geologiske Forhold og pekuniære Sorger bragte ham snart til at opgive Undersøgelsen, og først fra 1796, da han i Kiel fik Tilladelse til at holde Forelæsninger over Naturhistorie, beskæftigede han sig atter med Geologien og udgav anonymt 1797 »Versuche über die Mineralogie und das mineralogische Studium«, der en Tid lang var en anset Lærebog. Under sin store Tysklandsrejse 1798 ff. beskæftigede han sig vel noget med Geologi, men Filosofien drog ham dog vedvarende stærkt, og først efter Paalæg om mere at beskæftige sig med Geologien drog han til Freiberg, hvor Grubedriften da snart tog hans Interesse fangen,

og Samlivet med Werner og Charpentier fik stor Betydning for ham. Her udgav han 1801 sit aandfuldt skrevne Arbejde »Beyträge zur innern Naturgeschichte der Erde«, der dengang vakte en overordentlig Opsigt. En Hovedtanke heri, der gaar igen i hans senere Arbejder, er Opfattelsen af Jordskorpens forskellige Lag som Del af et galvanisk Element, hvorved han søgte at forklare mange geologiske Fænomener, bl. a. de varme Kilder. Da S. 1802 kom tilbage til Kbh., var det Regeringens Mening, at han aarlig skulde foretage geologiske Rejser til Norge, særlig for Bjergværksdriftens Skyld, men dette blev dog ikke til noget. I Stedet sendtes han 1803 til Oldesloe og Segeberg, og s. A. berejste han en Del af Danmark og Skaane (Iagttagelser herfra nedlagte i »Geognostisch-geologische Aufsätze«, 1810). Med hans Udnævnelse 1804 til Professor i Filosofi, Mineralogi o.s.v. i Halle var hans Virksomhed for Danmark afsluttet for bestandig. Hans geologiske Arbejder, der mest er Blandinger af Naturfilosofi og Geologi og for en Del findes spredte i hans Værker, hvor man mindst skulde vente dem, fik ingen varig Betydning; længst Levetid havde hans Teori om Korallrevene, efter hvilken han ansaa Atollerne for opbyggede paa Randene af undersøiske Vulkaners Kratere.

V. Hintze (S. A. Andersen*).

Steffens, Momme Heseler, 1790—1849, Herredsfoged. F. 21. Jan. 1790 i Tønder, d. 14. Marts 1849 i Hamburg, begr. sst. Forældre: Overretsadvokat Georg Jonas S. (1739—1812) og Anna Maria Heseler (1756—1812). Gift 12. Okt. 1819 i Haderslev med Dorothea Helene Petersen, f. 17. Marts 1790 i Haderslev, d. 3. Marts 1856 i Hamburg, D. af Postmester, senere Kancelliraad Knud P. (1762—1820) og Christine Reimer (1761—1817).

S. gik i Haderslev Latinskole, kom 1811 paa Universitetet i Kiel, gik 1814 til Heidelberg, hvor han tog Doktorgraden, og tog 1818 juridisk Eksamen i Slesvig. 1819 blev han Privatdocent i Kiel og var en meget søgt Manuduktør. 1829 udnævntes han til Herredsfoged i Nørre og Egen Herreder paa Als og kom i denne Stilling i intim Forbindelse med Hertugen af Augustenborg, hvem han tjente som Mellemand ved hans omfangsrige Presseagitation. Paa Als gik han almindelig under Navnet »Hertugens Adjutant«. Skønt ansat i en rent dansktalende Jurisdiktion udgav han 1839 en Pjece for at forsvare det tyske Retssprog i den danske Del af Slesvig. 1842 lykkedes det Hertugen at faa S. valgt i Nordborg til Stænderdeputeret, og han genvalgtes 1844 og 1846, skønt han ingen fremtrædende Rolle spillede i Stænderne. Derimod virkede han kraftigt i det skjulte for Hertugen og blev efterhaanden saa forhadet

i sit Embedsdistrikt, at man 1848 saa sig nødsaget til at sende ham til Fyn. Fællesregeringen afskedigede ham i Jan. 1849 med en lille Pension, som han ikke nød godt af, da han kort efter døde. — En Række Blyantstegninger af Carl Hartmann 1845—46, dels Enkeltportrætter, dels portrætterende S. i Grupper fra Hoffet paa Augustenborg (Fr.borg).

Neuer Nekrolog der Deutschen, XXVII, 2, 1851, S. 1071 f. C. F. Wegener: Om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holstenske Oprør (Antislesvig-holstenske Fragmenter, XI), 1849.

H. R. Hiort-Lorenzen (Knud Fabricius).*

Steffensen, Hans Christian, 1837—1912, Generalauditør, Politiker. F. 22. Dec. 1837 i Hammelev, d. 4. Sept. 1912 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Gaardejer Nis S. (s. d.) og Hustru. Gift 4. April 1871 paa Frbg. med Elisa Marie Smith, f. 24. Juni 1844 i Randers, d. 22. Okt. 1925 i Kbh., D. af Boghandler, exam. juris Johan Frederik S. (1802—70) og Henriette Thommesen (1806—83).

S. blev Student 1859 fra Haderslev og 1864 cand. jur. Efter at han nogle Aar havde været Retsbetjentfuldmægtig i Øster Flakkebjerg Herred og Sorø, blev han 1871 ansat som Assistent i Kultusministeriet. Han fungerede her til 1873, men allerede 1872 var han blevet udnævnt til Auditør, og som saadan gjorde han Tjeneste først i Aalborg og fra 1880 i Kbh. 1883 udnævntes han til Generalauditør. Dette Embede beklædte han til 1910. — Det skyldes et Tilfælde, at Højre i Aalborg 1879 valgte ham ind i Folketinget. En designeret Kandidat viste sig umulig, og S. maatte i sidste Øjeblik træde til. Han havde vel fra sin Ungdom været politisk interesseret, men han havde ikke haft til Hensigt at søge Valg. I sin første politiske Periode ramtes han af en Række Uheld. 1882 faldt han i Aalborgkredsen. N. A. stillede han sig ved et Suppleringsvalg paa Frbg. Han valgtes, men Valget blev ikke godkendt før Periodens Udløb, og 1884 faldt han i denne Kreds. Han havde imidlertid da naaet at vække Opmærksomhed om sin Person og bl. a. skaffet sig Indflydelse paa den militære Straffelov af 1881. 1888 udnævntes han til kongevalgt Landstingsmand. — Hurtigt blev S. en af Landstingshøjres ledende Mænd. Han var sjældent velfunderet i de saglige Spørgsmaal, og han blev en flittigt benyttet Ordfører, saaledes ved Behandlingen af Lovene om Konsulatsafgifter (1887), Forandring af Korntiende (1887), Margarine (1887 og 1890), Højtidsoffers Afløsning (1893 og 1895), Optagning af Vrag (1896), Ferskvandsfiskeri (1897), Kystfredning (1899 og

1900). Landstingets nye Forretningsorden af 1. April 1895 er væsentligst skrevet af ham. — Med denne saglige Evne forenede han et klart politisk Blik. Han var af Livssyn og social Opfattelse strengt konservativ, og han stod i saa Henseende langt til højre for de fleste andre af Partiets ledende Mænd. Men han havde samtidig i højere Grad end de Forstaaelsen af, at der maatte tilvejebringes normale parlamentariske Tilstande. Da Tiden begyndte at blive moden, tog han Føringeren. Han detroniserede Matzen som politisk Ordfører (1890—99 var han Finanslovsordfører), og han stræbte virksomt at stække Bahnsons Indflydelse i Ministeriet. Ved forskellige Lejligheder formidlede han en Forhandling mellem Estrup og Frede Bojsen, og under de afgørende Forligsforhandlinger Marts 1894 var han med til at lægge Pres paa Estrup for at faa Spørgsmaalet om Ministeriets Afgang klaret. Den ledende Rolle, han havde spillet ved Forliget, paadrog ham Uvillie i Partiets yderliggaaende Kredse, og han var i de følgende Aar Genstand for skarpe Angreb fra denne Side. Da man 1895 gennemførte en Reorganisation af Partiets Repræsentantskab, hvorved Rigsdagsgruppens Indflydelse svækkedes, protesterede S. ved at nedlægge sit Mandat som Medlem af Forretningsudvalget. Da Landstingshøjre Maj 1897 besluttede at styrte Ministeriet Reedtz-Thott, var han dets Ordfører. Med de to sidste Højreministerier fjernede Partiet sig mere og mere fra den Linie, der var lagt ud med Forliget, og S. nærmede sig derfor den Frijs'ske Gruppe i Landstinget, der vilde Forhandling med Venstre. Han traadte 1899 ind blandt »de Otte«, der paa Skattereformen skilte sig ud fra det øvrige Højre, og efter Sammenstødet 22. Nov. 1900 mellem Frijs og Sehested gik han med i den frikonservative Gruppe, som han siden tilhørte. — I det Reformarbejde, som de første Venstreministerier gennemførte i Forhandling med de Frikonservative, tog S. virksomt Del. Han bevarede fremdeles megen Indflydelse, havde saaledes Sæde i Landstingets Præsidium, 1907—09 som dets Formand. Men i Kraft af sin udpræget konservative Indstilling indtog han jævnligt Særstandpunkter. Han var mod den hemmelige Afstemning, stemte 1904 for Prygleloven og udtalte sig mod Nævningeinstitutionen. Under Behandlingen af den Appel'ske Menighedsraadslov 1911 udtalte han sig for en Kirkeforfatning. — S. var, runden af sønderjysk Bondeæt, stærkt knyttet til den nationale Tradition, farveløs i ydre Optræden, men støt af Karakter, grundig og selvstændig i Opfattelse.

Efterladte Breve i Rigsarkivet. — R. 1883. DM. 1886. K.² 1891. K.¹ 1897. — Posthumt Maleri af Fr. Lange (Rigsdagen).

Relief af Carl Mortensen ca. 1922 (sst.). Portrætteret i Træsnit paa Mindeblad i Anledning af Christian IX.s Død.

H. Wulff: Den danske Rigsdag, 1882, S. 296 f. N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag 1901—03, 1903, S. 495, 498, 504, 538—41. N. Neergaard: Erindringer fra Ungdomsaarene og fra mit offentlige Liv 1854—94, 1935, S. 272, 279, 286, 299, 305, 306 f., 309, 315. Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger, II, 1874—1901, 1923, S. 176, 206, 253, 256, 272, 310, 327. Alfred Bindsløv: Konservatismens Historie i Danmark fra 1848 til 1936, I, 1936, S. 447, 456; II, 1938, S. 62, 64, 84, 109, 155. *P. Stavnstrup.*

Steffensen, Ingeborg, f. 1888, Kammersangerinde. F. 4. Juni 1888 i Kbh. (Matth.). Forældre: Overværkfører ved Frbg. Jernstøberi William Georg Valdemar S. (1846—1924) og Emma Helene Julie Weitemeier (1847—1901). Gift 1° 7. Maj 1914 paa Frbg. med Ingeniør Knud Aage Haldvig, f. 7. Jan. 1886 i Kbh. (Holmens), d. 26. Dec. 1937 sst. (gift 2° 1921 med Anna Elisabeth (Annelise) Saabye, f. 1888), Søn af Smørhandler Johannes Peter Jensen (1857—1909) og Johanne Marie Petersen (1855—1923). Navneforandring 5. Nov. 1912. Ægteskabet opløst. 2° 19. Marts 1925 i Kornerup med Speditør, Forfatter Alfred Frederik Oxford Holck, f. 3. Juni 1894 i Odense, Søn af Grosserer Alfred Carl Christian H. (1857—1935, gift 1° 1885 med Frederikke Caroline Christine Marie Madsen, 1858—90) og Birtha Olivia Christine Westring (1869—1941). Ægteskabet opløst. 3° 16. Maj 1934 med Koncertmester Peder Albert Lynged, f. 10. Okt. 1886 i Kbh. (Johs.) (gift 1° 1916 med Gudrun Carlsen, f. 1892), Søn af Cigarmager Peder L. (Navneforandring fra Nielsen 1903) (1860—1918) og Anna Jeannette Magdalene Wiberg (1862—1937). Navneforandring fra Nielsen 30. Maj 1903. Ægteskabet opløst.

I. S., der meget tidligt viste udprægede musikalske Evner, blev som Sangerinde uddannet af kgl. Kammersangerinde Sophie Keller og senere af den berømte norske Wagnersangerinde Borghild Langgaard. Hun debuterede ved en egen Koncert 1909 og fik sin første Optræden paa Det kgl. Teater 1915 som Anna i »Jægerbruden«. 1919 blev hun fast knyttet til vor Operascene, hvor hun hurtigt kom til at indtage en førende Position. Det, der fra første Færd har præget hende, er ikke alene den ualmindelig omfangsrige Altstemme, der i Højden næsten har Mezzo-Sopranens Karakter, Temperamentets Styrke og dramatisk Nerve, men ogsaa i høj Grad hendes udpræget musikermæssige Indstilling over for Opøverne. Inden for hendes store Repertoire paa Operascenen, hvor hun i en Aarrække stod som den fødte Medspillende til Tenna Kraft, har Bizet, Verdi og Wagner været hendes fornemste kunstneriske Felt. Hun har her skabt en Række Skikkelser, der alle har virket

med en ikke ringe Storhed i Linien og en betydelig Kraft i det musikdramatiske Udtryk. I. S. har ogsaa været en Del benyttet i det komiske Rollefag, hvor hun har udfoldet et grotesk Humør og et barokt Lune. Blandt hendes mange Partier kan nævnes Magdalene i »Mestersangerne«, Brangäne i »Tristan og Isolde«, Ortrud i »Lohengrin«, Erda i »Rhinguldet«, Carmen, Tatjana i »Eugen Onegin«, Santuzza i »Cavalleria rusticana«, Dalila i »Samson og Dalila«, Suzuki i »Madame Butterfly«, Elisabeth og Prinsesse Eboli i »Don Carlos«, Amneris i »Aïda«, Azucena i »Troubaduren«, Martha i »Dalen«, Ulrica i »Maskeballet«, Heksen i »Saul og David«, Magdalone i »Maskerade« og Dorabella i »Cosi fan tutte«. Som Koncertsangerinde har I. S. ligeledes gjort en betydelig Indsats, ligesom hun ogsaa ved Koncertoptræden og Gæstespil i Udlandet, bl. a. i Berlin, Hamburg, Hannover, Prag, Wien, Oslo og Stockholm, har repræsenteret dansk Sangkultur paa en overordentlig smuk Maade. — Kgl. Kammersangerinde 1931. — Ingenio et arti 1934. — Maleri af Cilio Jensen 1925. Karikaturtegnning af G. Tengberg.

Torben Krogh.

Steffensen, Johan Frederik, f. 1873, Matematiker, Aktuar. F. 28. Febr. 1873 i Kbh. (Johs.). Forældre: Auditør, senere Generalauditør H. C. S. (s. d.) og Hustru. Gift 7. Sept. 1904 i Cheltenham, England, med Annie Caroline Jenour, f. 11. Juli 1869 i Kapstaden, d. 16. Jan. 1932 i Hellerup, D. af Civilingeniør Albert Chesterfield J. (d. senest 1909) og Octavia Jenour (d. 1909).

Efter at S. 1890 havde taget Artium fra Metropolitanskolen, studerede han Jura ved Universitetet. Allerede i Skoletiden havde han haft en levende Interesse for Matematik, og ved Siden af det juridiske Studium fortsatte han sin videre matematiske Uddannelse. 1896 blev han cand. jur. Denne Forbindelse af Jura og Matematik gjorde S. særlig skikket til at gaa ind i Forsikringsvæsenet, og i de følgende Aar fik han en grundig praktisk Uddannelse. 1901 blev han Sekretær i Nordisk Genforsikringsselskab. 1904—14 var han Medlem af og Sekretær i Forsikringsraadet, fra 1910 under J. P. Gram. I denne Tid tog han 1912 Doktorgraden for en matematisk Afhandling »Analytiske Studier med Anvendelser paa Talthæorien«. 1914—17 var han Direktør i Livsforsikringsselskabet »Tryg«. Derefter var han knyttet til en tysk Forsikringskoncern. 1919 blev han Docent ved Universitetet i Forsikringsmatematik. I denne Stilling, som 1923 blev omdannet til et Professorat, virker han fremdeles. — S. har skrevet et meget stort Antal baade rent matematiske og forsikringstekniske Afhandlinger, bl. a. i »Skandinavisk aktuarietidskrift«, hvis danske Redaktør

han er. For Undervisningen af aktuarstuderende har han skrevet en Række Lærebøger, »Matematisk Iagttagelseslære« (1923), »Interpolationslære« (1925), »Forsikringsmatematik« (1934), »Renteregning« (1936). Den her nævnte Interpolationslære har han med mindre Ændringer oversat til Engelsk (Baltimore, U. S. A. 1927). Desuden kan nævnes »Some Recent Researches in the Theory of Statistics and Actuarial Science« (1930). — S. er som Matematiker klar og skarp. Dette har været til stor Fordel for Videreudviklingen af dansk Forsikringsmatematik efter T. N. Thiele, hvis store Indsats ofte hvilede paa en ejendommelig Intuition, som kunde gøre hans Fremstilling dunkel. Den Sans for logisk Tænkning og Nøjagtighed i Arbejdet, som karakteriserer S., har paa en heldig Maade forenet sig med hans juridiske Uddannelse og med hans naturlige Anlæg for Lærervirksomhed. — R. 1930. DM. 1938. — Buste af V. Gustafson.

Univ. Progr. Nov. 1912, S. 157 f.

Poul Heegaard.

Steffensen, Nis (ved Daaben Stephansen, Niss), 1784—1845, nordslesvigsk Fører. F. 14. Okt. 1784 i Hammelev, d. 14. Jan. 1845 sst., begr. sst. Forældre: Gaardejer Christen S. (1752—1827) og Anneken Nisdatter (1761—1846). Gift 19. Aug. 1826 i Hammelev med Marie Kirstine Nissen, f. 3. April 1803 i Hammelev, d. 17. Juli 1870 sst., D. af Gaardejer Nis Iversen (1769—1844) og Anne Marie Mikkelsen (1769—1839).

S. overtog 1826 Faderens Gaard, efter at han allerede 1814 og 1825 havde købt to andre Gaarde i Hammelev. Han var en ualmindeilig dygtig Landmand og forstod ved Køb og Salg at afrunde sine Ejendomme til fortrinlige Gaarde. 1836 købte han sammen med Hans Nissen Oliemøllen Christiansdal (senere Spejl- og Papirfabrik), som de drev med Fordel, men atter solgte 1841. 1842 var han med til at anlægge det første Jernstøberi i Haderslev. Ved Siden af disse Virksomheder deltog S. i Stiftelsen af Den slesvigske Forening 1843 og var dens første Kasserer. Samme Efteraar var han med Hans Nissen og Laurids Skau i Kbh. for at virke for Oprettelsen af en Højskole i Nordslesvig, men senere traadte han, som ikke var nogen Stridens Mand, tilbage for de kraftigere Førere, da Kongens Unaade ramte Den slesvigske Forening. Før denne hævedes, bortreves han pludseligt samtidig med Hiort Lorenzen.

D. E. Rugaard: Fremragende Danske Bønder før og nu, 1871, S. 202—11, P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, IV, 1916, S. 155, 158 f.; VI, 1918, S. 60.

Knud Fabricius (H. R. Hiort-Lorenzen).

Steffensen, Poul, 1866—1923, Maler, Illustrationstegner. F. 2. Dec. 1866 i Vejerslev ved Bjerringbro, d. 26. Maj 1923 i Aarhus, begr. i Rye Stationsby. Forældre: Møllebygger Steffen Iversen (1829—95) og Inger Kirstine Danielsen (1831—78). Gift 2. Okt. 1891 i Gulev med Sidsel Cathrine Poulsen, f. 28. Sept. 1864 i Gulev, d. 18. Sept. 1928 i Rye, D. af Gaardmand Andreas P. (1830—1909) og Mette Kristine Christensen (1839—1912).

S. fødtes i fattige Kaar og kom som tolvaa­rig i Tjeneste som Vogterdreng. Efter Konfirmationen sattes han i Lære hos en Malermester i Gulev, blev Svend efter fem Aars Læretid og drog til Kbh. Af C. N. Overgaard dimitteredes han til Kunstakademiet, hvis Skoler han gennemgik Okt. 1887—Maj 1890. Samtidig maatte han tjene sit Brød som Malersvend paa en Skiltefabrik. Det var mere, end hans Konstitution kunde bære. Han paadrog sig Brystsyge, maatte forlade Akademiet uden at tage Afgang og søge hjem til Jylland for at genvinde sit Helbred. S., der udstillede paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1892—1922, har fortrinsvis malet Husdyr i Landskab, ofte tillige med en Figur eller to, og Landskaber. For »Køer i det fri« gav Akademiet ham en Ekstrapræmie i den Neuhausen'ske Konkurs 1895. Endvidere udførte han ikke saa faa Alterbilleder (Brorsons, Kapernaums og Sions Kirker i Kbh.; Kirkerne i Bjerringbro, Lemming, Svostrup, Sal, Vejerslev, Rye Stationsby (»Kommer hid til mig«, hvor Figurerne er i Nutidsdragter og Baggrunden har Motiv fra Himmelbjergsøerne), Ferring og Billum). Hans Kunst var populær i Udtryk og Udførelse og nød stor Yndest i brede Kredse. Endnu større Popularitet vandt han som Illustrator af utallige Børnebøger og Leverandør til Børneblade, Julehæfter og folkelige Skrifter. Han begyndte med nogle Tegninger til »Illustreret Tidende« først i 90'erne og kom hurtigt i Forbindelse med Forlagene. De historiske Fortællinger var hans Force, specielt Carit Etlar. »Gøngehøvdingen«, »Robin Hood«, »Erik Menveds Barndom«, »Robinson Crusoe«, »Onkel Toms Hytte«, »Oliver Twist« og »Tusind og een Nat« hører til de Opgaver, han løste med flydende Lethed uden nogen Sinde at naa op over det bredeste Jævnmaal af Anskuelighed og Letfattelighed. Han tegnede ogsaa farvelagte Anskuelsesbilleder og religiøse Billeder til Ophængning i Skolestuer. — Malerier af S. i Aalborg og Randers Museer. — Fire Selvportrætter i Maleri (de tre i Familieje); Selvportræt i Tegning. Portrætmedaillon af Elias Ølsgaard paa Gravstenen.

Erik Spur i Dansk Ungdom 4. Jan. 1908. Politiken 29. Maj 1923. Sigurd Kristensen i Folkeskolen 14. Juni s. A.

Sigurd Schultz.

Stege, Hans Thomissøn, d. 1628, Forfatter. F. i Stege, d. 1628 i Fanefjord.

Som Rektor i Hobro udgav H. T. S. 1609 Tragedien »Cleopatra«, paa Titelbladet betegnet som »Samlet oc paa Danske Rijm vdsat«, hvorved vistnok maa forstaas, at Stykket er en Dramatisering af antikke historiske Kilder og ikke nogen Oversættelse af en af de allerede foreliggende udenlandske Cleopatra-Tragedier. Stykket, der indtager Pladsen som vor tidligste egentlige Tragedie, er et Overgangsfænomen: ved sit Emnevalg peger det frem mod den klassiske Tragedie, men er i øvrigt formet som en gammeldags Skolekomedie, der følger middelalderlig Teaterpraksis med uafbrudt Sceneskifte, selv midt i en Replik. Versemaalet er uregelmæssigt, Versifikationens for saa vidt moderne, som der er gennemført Stavelsetælling, men med Apostrofering og ofte urigtig Betonning; i de indlagte Sange, f. Eks. Cleopatras Sang om Hjorten og Ørnen, spores Indflydelse af Folkeviser og Folkevisens Efterklang. Bogen indledes med en moraliserende Fortale, og Handlingens Forløb markeres i Marginalnoter. Personliste og de fleste Sceneanvisninger er paa Latin, hvilket ogsaa tyder paa Skoledisciple som rollehavende. Stykket er formodentlig spillet i H. T. S.s Skole, muligvis ogsaa andetsteds, men vi savner Underretning om Opførelser. Maaske har »Cleopatra« henledt Opmærksomheden paa H. T. S., siden han 1610 blev Sognepræst i Fanefjord paa Møn. 1622 udgav han Opbyggelsesbogen »Isaacs Gifftermaal eller en kort Forklaring offuer det 24. Cap. udi Skabelsens Bog«; den dertil hørende Sang »Om Isaacs Gifftermaal« er ikke identisk med den senere paa Færøerne saa berømte Bryllupssang fra 1632, men er en Vise i Efterklang-Stil paa 100 Vers.

Nye Originale Skuespil, II, 1, 1778, S. 17—26. R. Nyerup og K. L. Rahbek: Den danske Digtekunsts Historie, II, 1801, S. 153 f., 170—78. N. M. Petersen: Den danske Literaturs Historie, III, 1855—56, S. 681 ff., 691 f. Dsk. Saml., V, 1869—70, S. 95 f. Hist. Tidsskr., 5. Rk., II, 1880—81, S. 5—8. J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationalliteratur, I, 1887 (se Registeret). Karl Mortensen: Studier over ældre dansk versbygning, I, 1901, S. 185 ff. Danske Viser, udg. af H. Grüner Nielsen, VI, 1930—31, S. 192 f. Torben Krogh: Ældre dansk Teater, 1940, S. 68, 119 f., 122 f., 267.

R. Paulli.

Steglich-Petersen, Kristian, f. 1880, Højesteretssagfører. F. 14. Juli 1880 paa Slåtåkra i Sverige. Forældre: Proprietær Morten Henrik Petersen (1842—88) og Betty Louise Christine Steglich (1843—1930). Navneforandring 21. Maj 1904. Gift 5. Sept. 1908 i Kbh. (Garn.) med Elisabeth Nielsine Ahnfeldt Møllerup, f. 8. Jan. 1885 i Bælum, D. af Sagfører, senere i Terndrup, Peter

Christian M. (1846—99) og Claudia Tommerupbine Ahnfeldt (1853—1901).

S.-P. blev Student 1897 fra Efterslægtsselskabets Skole, cand. jur. 1903, By- og Herredsfuldmægtig i Bogense 1903, Assistent i Justitsministeriet 1906, Overretssagfører i Kbh. 1907 og Højesteretssagfører 1916. I Kraft af sit skarpe Judicium, sin Grundighed og usædvanlige Arbejdskraft blev han hurtigt en af Højesteretsskrankens dygtigste og mest benyttede Sagførere; af de i »Ugeskrift for Retsvæsen« i Tiaaret 1920—30 optagne Højesteretssager har han næst C. B. Henriques (s. d.) ført de fleste. Det var derfor naturligt, at den danske Regering efter den af den norske Regering foretagne Okkupation af visse Dele af Østgrønland 1931 udnævnte S.-P. til Danmarks Agent og Advokat ved Processen for Den faste Domstol for mellemfolkelig Retspleje i Haag. S.-P. bestred dette meget krævende og ansvarsfulde Hverv med ubestridelig Dygtighed. Af hans øvrige større Sager bør fremhæves Defensoratet for A. Peschcke Kæedt (1919), Defensoratet for Landmandsbankens Direktører Rasmussen og Rothe (1923) og Lauge Kochs Injuriesag (1937—38). Gennem sin Virksomhed i Skranken kom S.-P. i nær Kontakt med Erhvervslivet, der i udstrakt Grad har benyttet hans Arbejdskraft. 1918 blev han Kommitteret i Kreditkassen for Husejere i Kbh., 1924—28 var han Næstformand i Likvidationskomiteen for Kbh.s Disconto- og Revisionsbank, 1927—32 Dommersuppleant i Den faste Voldgiftsret, blev 1928 Næstformand for Landmandsbankens Bankraad, var 1928—35 tillige Medlem af Bestyrelsens Afviklingsafdeling, blev 1936 Medlem af Direktionen for Livsforsikringsaktieselskabet Hafnia og af Kontrolkomiteen for Forsikringsaktieselskabet Danske Phønix, 1939 Medlem af Bestyrelsen for De danske Spritfabrikker, s. A. Medlem af Bestyrelsen for Det Store Nordiske Telegraf Selskab, 1940 tillige Medlem af Bestyrelsen for samme Selskabs Holding Co.; endvidere har han Sæde i Bestyrelsen for Akts. Crome & Goldschmidt, Akts. Laur. Knudsens mekaniske Etablissement, Akts. Hellesens Enke & V. Ludvigsen o. fl. a. For sin Stand nærer S.-P. en levende Interesse; 1914—19 var han Medlem af Den danske Sagførerforenings Sagførerraad for 1. Kreds, var 1923—27 og er paa ny fra 1941 Medlem af Sagførerraadet, fra 1941 Raadets Formand. — Malerier af Komtesse Ahlefeldt-Laurvig 1931 og E. Saltoft 1932. Tegning af Carl Jensen 1923. Portrætteret paa flere Pasteller af E. Saltoft fra Processen i Haag. Tegning af Otto Christensen 1930—35 (Kunstmuseet).

Juristen, XIII, 1931, S. 114. Børsen 30. Okt. 1941.

Erik Reitzel-Nielsen.

Stegmann, Povl, f. 1888, Arkitekt. F. 26. Juli 1888 i Aarhus. Forældre: Adjunkt, senere Overlærer Nicolaj Frederik S. (1848—1929) og Marie Elisabeth Olsen (f. 1858). Gift 17. Nov. 1933 i Kbh. (b. v.) med Ellen Skjødsholm, f. 7. Sept. 1890 i Grenaa, D. af Redaktør og Udgiver af »Grenaa Folketidende«, senere Bankdirektør Jacob Pedersen S. (1862—1928) og Johanne Henriette Møller (1863—95).

Efter at have gjort Svendestykke som Murer og være dimitteret fra Teknisk Skole som Bygningskonstruktør gennemgik S. Akademiets Arkitekturskole med Afgangseksamen 1918. Paa Arkitekturskolen hørte han til det Hold (bl. a. sammen med Kay Fisker, Aage Rafn og Einar Dyggve), der skabte denne Perodes moderne Gennembrud: en paa een Gang lyrisk følsom og bevidst præcis Sans for arkitektonisk Idé i Forbindelse med et nyt og udvidet Syn paa Traditionen (sml. »3. Dec.«, V, 1917, T. 1—6 og 12 f., »Politiken«s »Villaer og Feriehuse«, 1917, S. 40, og sammes »Feriehytten«, 1918, S. 5, Medarbejder ved »Liselund-Bogen«, s. A.). Uden bestemt paaviseligt Skel, maaske allerede sket i et Par af de i det foregaaende nævnte Arbejder, gled Udviklingen for S. derefter over i Nyklassicismens Periode med en mere ensidig og bevidst Paavirkning fra det klassiske og klassicistiske end den tidligere spredte. Derfra er han gaaet over til den Retning inden for moderne Arkitektur, der paa et sagligt Grundlag søger at give en simpel og hel rumlig Løsning af Opgaven, men dog samtidig til en vis Grad er farvet af de tidligere Stadier, baade den traditionsvenlige Ungdomslyrik og Nyklassicismen (sml. Steen Eiler Rasmussen: »Nordische Baukunst«, 1940, S. 142). Langt fra at betragte moderne Arkitektur som »noget skrabet og afpillet« ser S. som dens kunstneriske Væsen et »Sammenspil mellem den klare, rene og puritanske Form og det helt gennemtænkte Stof- og Materialevalg og dets Behandling«. Tillige bestaar for ham en Forbindelse mellem denne saglige og menneskelige Enkelhed og Nutidens sociale Kulturstrømning. Det moderne Standpunkt fremtræder i Aarhus Universitetsby (sammen med Arkitekterne Kay Fisker og C. F. Møller, Ingeniørerne A. Chr. Niepoort og H. Wied samt Havearkitekt C. Th. Sørensen og Stadsgartner L. Sandberg efter Konkurrence 1931, fratraadt Samarbejdet Juni 1937), endvidere i Hammer Schmidts Klichéfabrik, Søndergade 20, Aarhus (1931) og i Grønsejhemmet ved Kollund i Sønderjylland, ifølge Opgavens Krav romantisk betonet som et lille Borganlæg, for øvrigt med Ry som et af de smukkeste i sin Art (1934—36). Af Tillidshverv maa særlig nævnes S.s pædagogiske Virksomhed, 1922—37 som Lærer

ved Aarhus tekniske Skoles Bygmesterskole, derefter som Forstander for Aalborg tekniske Skole. Desuden har han udgivet en større Afhandling, »Det fritliggende Enfamiliehus« (1934).

Architekten, Medd. fra Akad. Arkitektforen., XXII, 1920, S. 116—20; XXVI, 1924, S. 194, 196 f.; XXXIII, 1931, Ugehæfte, S. 115, 241—47; XXXVI, 1934, Maanedshæfte, S. 1—16; XXXVII, 1935, Maanedshæfte, S. 123—28; XXXIX, 1937, Ugehæfte, S. 159, 167 f., 176, 182 f., 186; XLI, 1939, Maanedshæfte, Annonceside 18. Det unge Grænseværns Aarbog, 1937, S. 10—13, 17—22.

Knud Millech.

Stein. Slægten S. føres tilbage til Smed og Landmand Hans Conrad S. (1600—69), der var Medlem af Edsvorneretten i Wildentierbach nær Rothenburg; hans Søn Sognefoged sst. Hans Conrad S. (1644—1707) fortsatte Faderens Bedrift, der endnu omkring 1800 passedes af Slægten, og var Fader til Johannes S. (1697—1770), der kom til Holsten 1720 som Tjener hos General Seckendorf og 1725 nedsatte sig som Landmand i Rellingen; af hans Sønner skal nævnes Regiments-, senere Amtskirurg i Pinneberg Johann Friedrich S. (1738—1800), Regerings- og Overretsadvokat sst. Johann Christian S. (1756—1828) og Organist i Rellingen Johann Hinrich S. (1734—97), hvis Sønner var Organist i Wedel Johann Lucas S. (1772—1834) — Stamfader til den endnu levende holstenske Linie — Gustaf Daniel S. (1774—1848) — der med Urette er angivet som Fader til Nationaløkonomen Lorentz Jacob v. S. (1815—90) (dennes Fader var L. J. v. Wassmer) — og Regimentskirurg Johann Heinrich Martin S. (1768—1823), der var Fader til nedenn. Anatom Professor Sophus August Vilhelm S. (1797—1868) og til Købmand Henrik Preben S. (1801—75); sidstnævnte var Fader til Fabrikant Preben Saxtorph S. (1833—1912) — hvis Sønner var Overlæge, Dr. med. Valdemar S. (1864—1931) og Overlæge, Dr. med. Johan S. (f. 1866) — og til Købmand Carl Frederik (Frits) S. (1842—99), hvis Søn er nedenn. Chefredaktør Hendrik Preben Saxtorph S. (f. 1874). Professor S. A. V. S. (1797—1868) var Fader til de nedenn. Kemikeren, Professor Frederik Siegfred Edvard Valdemar S. (1836—1905), Biskop Harald August Edvard S. (1840—1900) og Billedhuggeren, Professor Johan Carl Hendrik Theobald S. (1829—1901), hvis Søn er Højesteretssagfører Johannes S. (f. 1870).

Slægtstavlesamlingen, 1931, S. 162 f.

Albert Fabritius.

Stein, Hendrik Preben Saxtorph, f. 1874, Journalist, Politiker. F. 14. Juli 1874 i Kbh. (Holmens). Forældre: Købmand Carl

Frederik (Frits) S. (1842—99) og Johanne Albertine Ahlberg (1845—1917). Gift 23. Juni 1900 i Aarhus med Olga Petra Sørensen, f. 1. Okt. 1876 i Aarhus, D. af Entreprenør, Havnebygger Søren Miné S. (1841—1929) og Bodil Marie Froberg (1841—1907).

S. tog Præliminæreksamen 1891 og Studentereksamen 1893, privat dimitteret. 1900 tog han juridisk Embedseksamen, men han havde allerede da indledet sin Løbebane som politisk-økonomisk Journalist, idet han 1896 sammen med H. Green knyttedes som Medarbejder til Konsul Th. Greens Ugeblad for Handel, Skibsfart og Finansvæsen »Børsen«. 1899 overgik »Børsen« til Dagblad og blev samtidig officielt Organ for Grosserer-Societetets Komite. Fra Nytaar 1901 overtog S. og H. Green i Forening Bladets Udgivelse og Redaktion. Under denne Ledelse blev Bladet banebrydende i dansk erhvervspolitisk Journalistik. Det skaffede sig hurtigt megen Anseelse i Offentligheden, og dets Standpunkter har ved flere Lejligheder været udslaggivende for Behandlingen af erhvervspolitiske Spørgsmaal. 1916 overtoges Bladet af et Aktieselskab, i hvis Bestyrelse S. siden da har haft Sæde, og fra 1919, da H. Green udnævntes til kgl. Børskommissær, har S. alene ledet Bladet. Han har stedse i sin Journalistik som senere i sin politiske Virksomhed fulgt en selvstændig Linie, uafhængig af erhvervsøkonomiske Særinteresser. I Opposition til mangt og meget i Tidens økonomiske Politik har han hævdet en liberal Erhvervs politik og i videst mulig Udstrækning tilstræbt et Samarbejde mellem Erhvervene paa tværs af de Interessemødsætninger, der, som f. Eks. Toldspørgsmaalet, kunde skille. — 1921—33 var han Medlem af Frbg. Kommunalbestyrelse (Raadmand fra 1925, Næstformand fra 1929). Han blev straks ved sin Indtræden Formand for Budgetudvalget og havde i denne Egenskab den faktiske Ledelse af Kommunens Økonomi. Han gennemførte en Revision af Kommunens Lønssystem med en Pensionsordning paa forsikringsmæssig Basis, de kommunale Boligejendommers Udskillelse i et stort Ejendomsselskab, Opførelsen af den nye Biblioteksbygning m. m. — 1932 valgtes han paa den konservative Liste i 1. Kreds som Medlem af Landstinget. Fra 1936 er han Medlem af Finansudvalget og fra 1939 af Rigsretten. Han har varetaget de fleste af sit Partis mere betydende økonomiske, skatte- og erhvervspolitiske Ordførerskaber, saaledes vedrørende Krisefonden (1933) og Konverteringsforslagene (1933) og Skattelovene (1939). Over for den Politik, der kom til Udtryk i Valutacentralen og de Dahlgaard'ske Udligningslove, indtog han en stærkt kritisk Holdning. Han var blandt de ledende inden for den Fløj af Partiet, der 1938—39 modsatte sig Grund-

lovsforliget mellem Partiets Flertal og de daværende Regeringspartier (Tale ved 3. Behandling i Landstinget 10. Maj 1939). Hans Ordførerskaber er strengt sagligt prægede, klare og formfuldendte. — I den danske Presses indre organisatoriske Arbejde har S. taget fremtrædende Del. Han var Formand for Kbh.s Redaktørforening fra dens Stiftelse 1917 til 1930 og er det atter fra 1942. I denne Egenskab var han i Aarene efter Krigen 1914—18 med til at stifte Den danske Presses Telegramudvalg, hvis Formaal var at sikre en af udenlandske Interesser uafhængig Nyhedstjeneste, og som tillige har Ledelsen af Pressens Radioavis under sig. S. har siden været Formand for begge disse Institutioner. Fra 1934 er han Formand for Journalistforeningens Seniorat. Omtrent fra Stiftelsen har han været Medlem af Foreningen Nordens Bestyrelse, fra 1941 som Næstformand for dens Forretningsudvalg. Desuden sidder han inde med en Række Tillidshverv af erhvervsøkonomisk Art. Han er siden 1922 Medlem af Bestyrelsen for Revisions- og Forvaltningsinstituttet. Efter at have forestaaet Rekonstruktionen af Akts. Kruckow-Waldorff er han siden 1925 Selskabets Formand. 1918—22 var han Formand for Akts. Dagbladet »København« og 1925—31 for de Ferslew'ske Virksomheder. 1934 blev han Medlem af Repræsentantskabet for Danmarks Nationalbank, 1941 Medlem af Bankens Bestyrelse. Fra 1938 er han Næstformand i Telefonabonnenternes Repræsentantskab. — Fra 1902 er han Redaktør af »Greens danske Fonds og Aktier«, der under hans Ledelse fuldt ud hævder en Standard paa Højde med tilsvarende udenlandske Børshaandbøger. — R. 1921. DM. 1934.

Danske Handelsblade. »Børsen« og dens Forgængere, 1936. Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 396 ff. Journalisten Juli 1934. Dagens Nyheder 14. Juli s. A. Berl. Tid. 14. Juli s. D.

P. Stavnstrup.

Stein, Harald August Edvard, 1840—1900, Biskop. F. 9. Marts 1840 i Kbh. (Frue), d. 5. Jan. 1900 paa Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Professor, Dr. med. S. A. V. S. (s. d.) og Hustru. Gift 12. Juni 1868 i Gentofte med Anna Suenson, f. 24. Juli 1838 i Valby, d. 28. Marts 1898 i Odense, D. af Premierløjtnant, senere Viceadmiral Edouard S. (s. d.) og Hustru.

Under S.s Skolegang fik særlig Martin Hammerich og Rudolph Frimodt Indflydelse paa ham. Fra Konfirmationen hos Balthasar Münter medtog han bl. a. det Krav om Kærlighed til Næsten, der senere kom til at præge hans Livsgerning. Han blev Student 1859 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og valgte efter flere Aars Vaklen Teologien. Under dette Studium blev han især paavirket

af H. N. Clausen, ved hvis Forelæsninger han blev »urokkelig rodfæstet i den evangelisk-lutherske Kirke«. Efter at have taget teologisk Embedseksamen 1866 var han 1867—74 Kateket ved Holmens Kirke. Her traadte han i nært Forhold til B. J. Fog, dengang Holmens Provst, hvis Prædikener allerede i Studentertiden havde grebet ham, og hvis Privatsekretær han nu blev. 1869 begyndte han sammen med Jakob Paulli Udgivelsen af en »Kristelig Kalender«, der udkom i syv Aar og vandt Udbredelse ved sit lødige Indhold.

Tiaaret 1872—82 blev den Periode, der kom til at skrive S.s Navn i Danmarks Kirkehistorie. Han saa, hvor Tiden bar hen. I Samfundets Liv var det humane i Færd med at kaste det kristelige ud; inden for Aandslivet trængte den aabenbare Gudsfornægtelse frem (Georg Brandes), og i Arbejderstanden begyndte Socialismen med sit Kirkefjendskab at vise sig. Under disse Forhold fandt S., at det ikke vilde nytte Kirken at søge Støtte hos Staten, der snarere kunde ventes »at give den sit sidste Judaskys«. Nej, selve Menigheden, der netop var ved at vaagne op til nyt Liv, maatte rejses til Handling, og han søgte da efter noget inden for Menighedens Virke, hvorpaa der kunde bygges en Kærlighedstjeneste, saa de vantro kunde faa at se, at Kristendommen ikke er »en udlevet Lære«, men en »Livsmagt, der endnu har Kærlighedens rige Kræfter i sit Skød«. Han fandt her to Institutioner, som hidtil havde staaet i Stampe, men hvis Muligheder han fattede Tro til: Diakonissestiftelsen og Kbh.s indre Mission.

Det nye, S. havde at bringe, begyndte 1872 med Udgivelsen af Bogen »Nogle Blade af den kristne Kvindes Historie, et Bidrag til Diakonissesagens Fremme« (svensk Oversættelse 1876). Efter en Skildring af Diakonissesagens Historie gendriver han her de Indvendinger, man har rejst imod den. Bogen er ypperligt skrevet og viser en Alvor, et Klarsyn og en Villie langt ud over det almindelige. Den blev Anledning til, at S. s. A. blev kaldet til Præst ved Diakonissestiftelsen og Formand for dens Bestyrelse, idet han dog foreløbig beholdt sin Stilling ved Holmens Kirke. Stiftelsen var dengang ni Aar gammel, men havde ikke kunnet trives. Den havde kun ca. 20 Søstre, en lille, daarlig Bygning og en Bestyrelse uden Handlekraft. Saa snart S. kom til, blev alt anderledes. Han fik Bestyrelsen med til det Vovestykke: trods det ringe Søstertal straks at tage fat paa Opførelsen af den store Bygning med Moderhus, Hospital og Kirke, som endnu udgør en Hoveddel af Stiftelsens Kompleks. 1876 var Bygningen færdig, og »Emmauskirken« blev indviet. Samtidig slog S. ved Rejser og ved et Par Skrifter

(»Diakonissegjerningen i den evangeliske Kirke«, 1873, og »Hvad vil det sige at være Diakonisse i den evangeliske Kirke?«, 1877) til Lyd for Sagen. Den kom nu til at føles som en Menigheds-sag; Søstertallet forøgedes, saa det i de otte Aar, S. var ved Stiftelsen, blev firedoblet, og Virksomheden voksede udadtil ved Samarbejde med en Række Sygehuse og ved Oprettelsen af de første danske Menighedsplejer. Diakonissestiftelsen var blevet en Landsinstitution, førende paa vigtige Omraader.

Til denne Vækst bidrog S.s sjældne Gaver som Prædikant. »Det var, som saa vi ind i Slotte af Marmor«, siger Olfert Ricard om hans Prædiken. Hans ædle Sprog og klare Disposition, hans Alvor med Kald til Afgørelse og den Fylde, hvormed Kristendommens Grundtanker blev fremdraget, gjorde hans Kirke til et aandeligt Brændpunkt. 1879 udgav han sin første Prædikensamling »Minder fra Emmauskirken«.

Kirkelig Forening for Indre Mission i Kbh., som var stiftet 1865 med Frimodt som Formand, havde ligesom Diakonissestiftelsen været ude af Stand til at komme i Vækst. Frimodt, der selv var bunden af sin Præstegerning, manglede Hjælpere, og Missionens Virksomhed var ved Midten af 70'erne omtrent ophørt. Da traadte S. til. Ved Rejser i Udlandet var han kommet i Forbindelse med Datidens mangeartede kristelige Arbejde og var herfra fyldt med Ideer. Nu henvendte han sig til Frimodt og fik ham 1875 med til en Fornylse af Kbh.s indre Mission. For at vække Menigheden til Medvirken holdt han selv 1876 nogle Foredrag om Emnet »Hvad vil den indre Mission?«. De vakte Opsigt og udkom s. A. som en Bog, der fandt vid Udbredelse (3 Oplag i seks Aar; tysk Oversættelse 1883). S. skildrer her Tidens Nød og paapeger den Mængde Opgaver, som Nøden stiller den kristne Menighed, fordelt under den bevarende, den frelsende og den lindrende Kærlighed. De Virksomhedsgrene, vi nu kender fra Vuggestue, Børnehave, Fritidshjem, Søndagsskole, K.F.U.M. og K., Blaa Kors, Magdalenehjem, Menighedspleje, Missionshoteller, Diakonanstalter, Kirkens Korshær o.s.v., er her i mange Maader forud angivet, og Udviklingen har i stor Udstrækning givet S. Ret. Samtidig fastslaar han, hvilke Opgaver der rent praktisk skal begyndes med i Kbh. Medens Landmissionen særlig har lagt Vægt paa Missionsmøder og Udsendelse af Lægprædikanter, vil Kbh.s Mission organisere »Kærlighedens Gerning« i Hovedstaden ved at »antage sig Børnene, de unge Mænd og Kvinder, de faldne Piger«. Virkelig-gørelsen af dette Program fulgte hurtigt efter ved Oprettelse af Søndagsskoler, Bibelklasser, Kristelig Forening for unge Mænd,

Møder for Tjenestepiger, Møder for Fabrikspiger. I Arbejdet for de faldne Kvinder hævder S., at man bør følge Forbilledet fra et berømt hollandsk Magdalenehjem, som han havde besøgt (Asyl Steenbeck); Tanken blev virkeliggjort, og under Samvirken af ham, Frimodt og Vilh. Beck kom vort Magdalenehjem i Stand 1877. Endelig slaar han i Foredragene til Lyd for, at Kbh.s Mission maa have sit eget store Hus som Midtpunkt for hele Virksomheden.

1879 døde Frimodt, og S. udgav Mindeskriftet »Rudolf Frimodt, et Livsbillede«. S. var nu selvskreven som Formand for Missionen og tog med Kraft fat paa at faa det paatænkte Hus rejst. 1882 kunde han indvie Bethesda, som der straks viste sig at være stærk Brug for. Hermed var der naaet en Mærkepæl. Missionen var i de syv Aar siden 1875 blevet en Faktor af mægtig Betydning i Hovedstadens Liv.

1880 var S.s Gerning paa Diakonissestiftelsen ophørt. Han var kommet i et Modsætningsforhold til Forstanderinden, Frk. Conring, og den fremragende Diakonisse, Søster Sophie Zahrtmann, og et Brud indtraadte, da der opstod Meningsforskel angaaende Diakonissers Pleje af Mænd. S. hævdede med Støtte af Biskop Martensen, at Søstrene uden Indskrænkning burde yde mandlige Patienter Hjælp under alvorlig Sygdom, medens Forstanderinden krævede visse Forbehold af Blufærdighedshensyn. Senere sejrede S.s Syn; men i Øjeblikket viste Modsætningen sig uløselig, og da han mente, at Stiftelsen bedre kunde taale hans end Frk. Conrings Afgang, nedlagde han Embedet som dens Præst fra 1. Juli 1880 — et Skridt, der faldt ham saa tungt, at han aldrig helt forvandt Sorgen over det. Som Stiftelsens Formand fortsatte han til Aarets Udgang for at hjælpe den over Krisen.

Efter Embedsnedlæggelsen modtog han Kaldelse som Sognepræst ved den nyopførte Matthæuskirke. I det vældige Forstadsogn gjorde han et stort Arbejde, fik bl. a. oprettet en Plejeforening og opført et anseligt Menighedshus. Han udgav i disse Aar to Prædikensamlinger, »Minder fra St. Matthæuskirken« (1882) og »Tolv Prædikener« (1886).

For hans Gerning i Indre Mission blev Ansættelsen som Sognepræst skæbnesvanger. Sognearbejdet gjorde, at han efter Fuldførelsen af Bethesda ikke kunde lægge samme Kraft i Ledelsen af Missionen som før, og dens Arbejdsprogram fik da heller ikke den Udvidelse, som man kunde have ventet. Allerede 1883 ønskede han at nedlægge Hvervet som Formand, men lod sig dog bevæge til at fortsætte til 1886.

1889 blev han udnævnt til Biskop i Fyns Stift, hvor han vandt

almindelig Anseelse. Som Medlem af det kirkelige Raad viste han sig stærkt konservativ; bl. a. holdt han igen ved Indførelsen af en ny Salmebog og bidrog til, at »Salmebog for Kirke og Hjem« (1897) blev mindre afvigende fra Konventssalmebogen og mindre grundtvigsk præget end oprindeligt foreslaaet. 1898 udgav han »Femten Prædikener«.

Da Sjællands Bispestol blev ledig 1895, blev den ham tilbudt, og Kongen ønskede stærkt hans Ansættelse. Han afslog imidlertid Tilbudet. Dels mente han, at dette Embede krævede en Lærdom, han ikke besad; dels skønnede han, at han ikke vilde have Mulighed for at vinde det fornødne Fodfæste i Præstestanden og den ordførende Del af Menigheden.

Det sidste hang sammen med, at han havde faaet Vilh. Beck og Landmissionen til Modstandere. En Afstand havde der altid været, og for S. betød Indre Mission ikke en kirkelig Retning, men en kirkelig Virksomhed. Han lod ogsaa i den københavnske Mission Folk af de forskellige Retninger medvirke, hvad Beck misbilligede. Men Beck og han havde alligevel skattet hinanden, og da Kultusminister J. Scavenius' truende Holdning over for Landmissionen syntes at skulle hidføre en farlig Forrykkelse af dennes Forhold til Kirken (1881), var det S., som ved en kraftig Henvendelse til Biskop Martensen og Ministeren fik fremkaldt en fredelig Løsning. Paa sin Side udtalte Beck dengang varm Anerkendelse af S.s Ledelse af Kbh.s Mission og bad ham 1883 indtrængende om ikke at nedlægge Formandshvervet. Forholdet kølnedes imidlertid. Beck kritiserede og modarbejdede S., hvad der var medvirkende til, at han fratraadte som Formand 1886, og S. lod Beck føle, at han fandt ham anmassende og uretfærdigt dømmende over for Embedsbrødre. Yderligere Forværring indtraadte ved, at S. 1894 som Biskop støttede en fynsk Præst, der havde klaget over en Indremissionær. Alt dette laa bagved, naar Beck i 90'erne angreb Kursen i Kbh.s Mission. Med Tilbagedatering af sin Uvillie hævdede han nu, at S. i sin Formandstid havde ført denne Mission ind paa et galt Spor, saa den ikke kunde slaa Rod i den levende Menighed. 1896 kom Spændingen mellem dem til Udbrud i en Række usædvanligt skarpe Artikler (i »Annexet« og »Fra Bethesda«).

Mod Slutningen af 90'erne blev S.s Helbred svækket, og hans Hustrus Død 1898 nedbrød helt hans Kraft. Han tog sin Afsked fra 1. April 1899 og indlagde sig paa Diakonissestiftelsen, som stadig havde hans Kærlighed. Her døde han efter en Lidelsestid, der blev baaret med dyb Fromhed.

R. 1878. DM. 1883. K.² 1892. — Ungdomsbillede sammen med Brødrene af F. Helsted. Maleri af Knud Larsen 1901 (St. Knuds K. i Odense). Gipsbuster af Th. Stein 1848, 1862 og 1899 (Fr.borg; dep. i Palæet i Roskilde). Gipsmedaillon af samme 1897. Radering af J. Lübschitz. Litografi af I. W. Tegner efter Fotografi fra 1889. Træsnit af H. P. Hansen 1887.

L. Koch: Fra Grundtvigianismens og Den indre Missions Tid, 1898, S. 252 f. E. Blaumüller i Berl. Tid. 10. Jan. 1900. Vilh. Beck: Erindringer fra mit Liv, 1900, S. 171. J. C. Kall: Biskop Fr. Nielsen, 1911, S. 232. L. Blauenfeldt: Den indre Missions Historie, 1912, S. 186 ff. J. Steen og H. Hoffmeyer: Kirkelig Forening for indre Mission i København 1865—1915, 1915, S. 31 ff. J. Stein: Harald Stein, 1933. L. J. Koch: Tro og Tjeneste, Den danske Diakonissestiftelse 1863—91, 1938, S. 75—222; 271 ff. P. Holt: Nød dem — Kirkelig Forening for indre Mission i København 1865—1940, 1940, S. 35—62.

L. J. Koch.

Stein, Sophus August Vilhelm, 1797—1868, Anatom og Kirurg. F. 29. Juli 1797 i Kbh. (Garn.), d. 14. Maj 1868 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Regimentskirurg Johann Heinrich Martin S. (1768—1823) og Anna Sophie Kugler (1767—1846). Gift 7. Juni 1822 i Kbh. (Garn.) med Karen Sophie Borch, f. 18. Febr. 1801 i Kbh. (Holmens), d. 18. Jan. 1888 paa Frbg., D. af Lærer ved Søetatens Skole, senere Klokker ved Holmens K. Matthias Johannes B. (1766—1833) og Sophie Hedevig Jansen (1760—1829).

Ligesom Faderen kom S. som ustuderet til Kirurgisk Akademi, hvor han 1819 tog kirurgisk Eksamen; i Læretiden var han først Volontør og fra 1817 Kandidat ved Almindelig Hospital i Amaliegade hos Overkirurgen E. Thal, hvor han 1820—21 var Reservekirurg. S. begyndte nu Praksis og var Distriktslæge ved Fattigvæsenet 1820—35 samt Læge ved Opfostringshuset 1821—29 og Bataillonskirurg 1821—39. I Studietiden vakte hos den udmærket begavede S. en dyb Interesse for Anatomien, som blev det faste Grundlag for hans hele Livsgerning; samtidig med Praksis, der gav ham Udkommet, fortsatte han sine anatomiske Studier og læste desuden med stor Energi til Student, stræbende efter akademisk Dannelse og Position. Han fritoges for Eksamination og blev Student 1831, n. A. tog han den medicinske Eksamen. Stor Opmærksomhed vakte S., da han 1831 begyndte Udgivelsen af et stort anlagt kirurgisk-anatomisk Tavleværk »Tabulæ anatomicæ præcipuarum humani corporis regionum, in quibus graviores operationes chirurgicæ suscipiuntur«. Tegningerne hertil havde S., der var begavet med kunstneriske Anlæg, selv tegnet, og Litogra-

fierne udførtes af D. Monies, men Værket var for kostbart at gennemføre og ophørte med 2. Hæfte (1833). 1834 disputerede S., fritaget for at tage Licentiatgraden, for Doktorgraden med et udmærket komparativt-anatomisk Arbejde »De thalamo et origine nervi optici in homine et animalibus vertebratis« forsynet med smukke Illustrationer af ham selv. Derefter holdt han paa en Tid, da Anatomiundervisningen ved Universitetet var ret forsømt, som Privatdocent anatomiske Forelæsninger og Demonstrationer, der blev meget søgte; 1835 udnævntes han til Professor i Anatomi ved Kunstakademiet, hvor han var en højt værdsat Lærer til 1867. Som Ledetraad for Eleverne der udgav han 1841 sin af pædagogiske Grunde ikke illustrerede »Haandbog i Menneskets Anatomie, udarbejdet med Hensyn til Maler- og Billedhuggerkunsten«; den meget grundige og detaillerede Bog synes dog snarest at være beregnet for de medicinske Studenter. 1837 blev S. Docent i Anatomi ved Universitetet; ved Undervisningens Omordning 1840 og Anatomiens Henlæggelse til Kirurgisk Akademi blev han Adjunkt og Professor extraord. ved dette; ved Sammensmeltningen n. A. af Kirurgisk Akademi og det medicinske Fakultet til Det lægevidenskabelige Fakultet blev han Professor extraord. ved dette. S. havde i disse af Lærer- og praktisk Lægegerning travlt optagne Aar ikke fundet megen Tid til fortsat videnskabelig Produktion; som Lærer var han livfuld og fængslende og med sin store Form- og Skønhedssans samt sit Tegnetalent meget paaskønnet af de studerende samt agtet for sin selvstændige Personlighed og retlinede Karakter, saa det vakte almindelig Skuffelse, da han 1844 opgav Anatomiprofessoratet og overtog Overkirurgstillingen ved Frederiks Hospital, der var blevet ledig ved Gundelach Møllers Sygdom og Afsked. N. A. overtog S. Docenturet i kirurgisk Klinik og blev samtidig Professor ord. og Medlem af Konsistorium. Hans Ansættelse som Overkirurg og klinisk Lærer fremkaldte stærk Kritik fra den yngre Lægestand, der havde haabet, at den yngre og kirurgisk bedre uddannede samt internationalt orienterede C. E. Fenger, der tillige var meget interesseret i patologisk Anatomi, skulde føre Professoratet videre efter at have vikarieret under Gundelach Møllers Sygdom. Kritikken imødegik S. roligt i sit kliniske Indledningsforedrag 1845 (først trykt i Ugeskrift for Læger, 5. Rk., IV, 1897, S. 741—54), henvisende til Anatomiens blivende Betydning for den praktiske Kirurgi. S. udviklede sig i øvrigt snart til en udmærket Kirurg og Operatør af første Rang, bl. a. berømmet for sine plastiske Operationer og heldige Stenknusninger, fuldt jævnbyrdig med den samtidige Overkirurg S. E. Larsen ved Almin-

delig Hospital. Som klinisk Lærer i Kirurgi maatte S. virke noget ensidigt, saa godt som alene tagende sit Udgangspunkt i den normale Anatomi; selv klar herover arbejdede han med meget Fremsyn, men uden Held, for, at Almindelig Hospitals Overlæger skulde deltage i Undervisningen og Eksaminationen paa lige Fod med Overlægerne ved Frederiks Hospital. S.s litterære kirurgiske Virksomhed blev vel sparsom, men ikke uden Betydning; i de af Overlægerne ved de københavnske Hospitaler udgivne »Hospitals-Meddelelser« har han bl. a. publiceret den værdifulde Afhandling »Om Congestionsabscesser og Pusudbredninger« (III, 1850, S. 380—408; IV, 1851, S. 77—90). S. var stærkt nationalt og skandinavisk interesseret; under Krigen fungerede han 1849 som Overkirurg ved Lazarettet paa Augustenborg; Universitetets Rektor var han 1849—50. De mange Aars intense Virksomhed havde imidlertid trættet S., saa han, da det teoretiske Professorat i Operationslære blev ledigt ved C. C. Withusens Død 1853, 1854 overtog denne Retrætepost, som han beklædte til sin Død, og fratraadte sit klinisk-kirurgiske Professorat, der overtoges af A. Buntzen. Ved Siden af Professoratet i Operationslære fortsatte S. som Professor ved Kunstakademiet og privat praktiserende Læge og Kirurg, drev ogsaa i nogle Aar en kirurgisk Privatklinik.

Af sin Stand gjorde S. sig desuden fortjent ved at tage Initiativet 1833 til Oprettelsen af Lægernes Enkekasse.

Etatsraad 1862. — R. 1840. DM. 1849. K. 1857. — Maleri af D. Monies 1866 (Fr.borg). Tegning af H. Olrik 1865 (sst.) og af Th. Stein 1854. Portrætteret paa Erik Henningsens Maleri 1896 af Naturforsker mødet i Roskilde 1847 (Universitetet, Fr.borg). Buste af Th. Stein (i Marmor 1859, Fr.borg, i Gips s. A., Kirurgisk Akademi). Medaillon af samme (Kirurgisk Akademi). Bronzestatuette af samme 1897. Litografier af E. Fortling 1845 efter Tegning af F. Helsted og af I. W. Tegner 1854 efter Daguerreotypi. Stengraving fra S. Trier 1868. Træsnit af W. Obermann 1865 efter Tegning af H. Olrik.

Bibliothek for Læger, XVI, 1832, S. 64 ff.; 5. Rk., XVI, 1868, S. 474—78. Sollemnia academica ad medicinæ doctorem . . . , 1834, S. 31—34. Ugeskrift for Læger, 2. Rk., II, 1845, S. 353—56; 3. Rk., V, 1868, S. 389 f.; 5. Rk., IV, 1897, S. 713—40 (Jul. Petersen: Anatomen og Kirurgen S. A. V. Stein i Anledning af Hundretdaarsdagen for hans Fødsel); LXXXXXVII, 1935, S. 457 f. (C. C. Jessen: Gammelt og Nyt om Lægernes Enkekasse). Ill. Tid. 19. Nov. 1865. Kr. Poulsen: Om Hernier og Panaritier, 1901, S. 86. Nicolai Holm: Glade Aar, 1915, S. 101. A. Earl Walker: The primate thalamus, 1938, S. 2 f. Gordon Norrie: Af medicinsk Fakultets Historie, III, 1800—41, 1939, S. 149 f., 152 f.

Otto C. Aagaard.

Stein, Johan Carl Hendrik Theobald, 1829—1901, Billedhugger. F. 7. Febr. 1829 i Kbh. (Garn.), d. 16. Nov. 1901 sst., begr. sst. (Holmens). Broder til Harald S. (s. d.). Gift 1° 6. Juli 1858 i Rom med Emmy Laura Suzette Schjøtt, f. 10. Nov. 1838 i New York, d. 3. Marts 1862 i Kbh. (Holmens), D. af Mekaniker Carl Frederik S. (ca. 1797—1861) og Charlotte Ophelia Richter (1809—96) og adopteret 1851 af Emmy Drewsen, f. Richter (1800—80, Enke efter Politikeren, Fabrikejer J. C. Drewsen, s. d.). 2° 12. Nov. 1863 i Kbh. (Helligg.) med Sara Margrethe Fallesen, f. 30. Maj 1840 i Kbh. (Garn.), d. 18. April 1935 i Hellerup, D. af Professor, Forstdocent Ludvig Sophus F. (s. d.) og Hustru.

Allerede som tolvaa­rig begyndte S. i Akademiets Elementarklasse Okt. 1841 samtidig med, at han passede sin Skolegang i Borgerdydskolen paa Christianshavn. Efter Konfirmationen 1844 forlod han Skolen og arbejdede i Stedet hos Medaillør Chr. Christensen og, da denne døde, hos H. V. Bissen. Alt imens avancerede han paa Akademiet, vandt den mindre og den store Sølvmedaille henholdsvis Marts og Dec. 1848 og opnaede 1851 den mindre Guldmedaille for Relieffet »Thetis bønfalder Vulkan om Vaaben til Achilles«. Forskellige Forsøg paa at erhverve ogsaa den store Guldmedaille mislykkedes, men S. vandt hurtigt Anerkendelse, efter at han var begyndt at udstille paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1848. Hans første Sejr blev en Portrætfigur i halv naturlig Størrelse af Holberg i Tidens Dragt, udført til Neuhausens Konkurs 1851. Den fik Præmien og indkøbtes til Statens Samling. Da Akademiet tilstod ham et toaarigt Rejsestipendium og han desuden havde haft et godt Salg af sine Arbejder, drog han til Italien Sept. 1856 sammen med Fr. Hertzog. Over Berlin, Wien, Venezia og Firenze kom han til Rom Nov. s. A. og blev her til Sommeren 1859.

Under det næsten treaarige Ophold i Rom udførte S. en Række Statuer, der sikrer ham en fremtrædende Plads inden for den efter Thorvaldsen'ske Periode, saaledes »En ung Pige, som plukker en Stjerneblomst itu« (1857; Marmor 1859 til Frederik VII., nu i Glyptoteket) og »Neapolitansk Fiskerdreng bærende en Vandkrukke« (1858; Marmor 1859 paa Bregentved; Bronze i Grønningen i Kbh.). Navnlig den sidstnævnte Figur, som fik Udstillingsmedaillen (Thorvaldsens Medaille) paa Foraarsudstillingen 1860, er et tiltalende Vidnesbyrd om Epokens kunstneriske Kultur og tekniske Skoling. Den viser, hvad den Generation evnede af Præcision og Elegance i Formens Behandling. En stor Gruppe »Loke og Sigyn«, modelleret Aaret efter Hjemkomsten fra Rom

og købt til Statens Samling, brændte med Christiansborg 1884. Karakteristisk for Epoken er ogsaa den lidet kendte Serie af ti Relieffer med Motiver fra Iliaden og Odysseen, som S. modellerede 1876—77 til Brygger J. C. Jacobsens Vinterhave paa Carlsberg. Over for Naturalismen, der brød frem i dansk Billedhuggerkunst ved 80'ernes Begyndelse, stillede han sig reserveret. Han paavirkedes dog uundgaaeligt af den. Et Vidnesbyrd herom saa Samtiden især i Statuen af E. Tesdorpf (1891, opstillet i Bronze ved Landbohøjskolen 1899), men det gjorde sig nok saa meget gældende i Overfladebehandlingen af hans Marmorarbejder fra 90'erne. Ligesom andre jævnaldrende Billedhuggere forlod S. Klassicismens glat trukne Flader til Bedste for en illuderende Stofimitation (jfr. Marmorbusternerne af Skuespillerparret Phister i Kunstmuseet, huggede 1886 og 1896). Han lod endog hugge livagtigt Svanedun og naturtro Rosenknopper paa den Replik af Thorvaldsens triumferende Amor, der blev udført til Thorvaldsens Museum under hans Ledelse 1898—99. Alligevel kan det siges, at han med sine seneste statuariske Arbejder, f. Eks. »Hyrden Faustulus med Romulus og Remus« (1896, Bronze i Kunstmuseet, Sølvmedaille paa Verdensudstillingen i Paris 1900) og »Liden Gunver« (1899, Bronze i Rosenborg Have) blev Idealerne fra sine Ungdomsaar tro.

For Eftertiden er S.s Navn nærmest knyttet til en Række fremtrædende københavnske Monumenter: Holbergs Statue foran Det kgl. Teater (afsløret 1875; et Forarbejde, en Model i naturlig Størrelse 1870, paa Sorø Akademi), Mindesmærket for Niels Juel i Holmens Kanal (afsløret 1881), der vel aldrig har vundet egentligt Bifald, men dog hører til Hovedstadens markante Træk, og det i Nyboder for Admiral Suenson (afsløret 1889), som vel er hans kraftigste Arbejde, endvidere Statuen af A. J. Carstens (opstillet paa Dantes Plads 1894; Model 1879 i Odense Museum). Et aneligt Arbejde af samme Art er H. C. Andersens Statue (1875, Odense Museum), udført til Konkurrencen om Monumentet i Kongens Have, men ikke anvendt, fordi H. C. Andersen opponerede mod Børnegruppen ved Digterens Fod. I Aarenes Løb overkom S. mange Bestillingsarbejder, saaledes Statuer af Matthæus (1871) til Slotskirken, af Valdemar Atterdag (1882), Valdemar Sejrs (1885) og Valdemar den Store (1887) til Fr.borg, af John Wycliff (1883), Johan Hus, Luther (begge 1884) og Ansgar (1894) til Frederikskirken, Mynsters (1875) og Martensens (1888) Buster til Frue Kirkeplads. En betydelig Del af hans Produktion udgør Busternerne, hvor der blandt talrige Bestillinger findes mangt et karakterfuldt Portræt (Cleophas Svenningsens, 1852, Borgerdydskolen i

Helgolandsgade; J. L. Ussings, 1891, Marmoreksplr. paa Fr.borg 1892 og i Glyptoteket). Der er fremdeles Grund til at fremhæve den intime, lyrisk stemningsbevægede Skitsekunst, S. dyrkede som en af de bedste i sit Slægtled, snart i Thorvaldsen'sk Retning, snart i en mere novellistisk, fortællende Genre (Statuetten af den gamle Wiedewelt ved Sortedamssøen, 1891). Den nyder næppe den Værd-sættelse, den fortjener.

Ikke blot med sin Kunst, men ogsaa officielt og ved sin nære Tilknytning til Akademiet kom S. til at staa som en udpræget Akademiker. Han blev Medlem af Akademiet 1861. Efter Faderen overtog han Docenturet i Anatomi 1867—83, og han har udført den endnu benyttede Anatomifigur (1866). Dernæst blev han Professor i Billedhuggerkunst 1883 og var Akademiets Direktør 1893—96. Hertil kom en Række Tillidshverv af forskellig Art; bl. a. sad han i Udstillingskomiteen 1879—88. S. foretog senere Rejser til Rom Jan.—Juli 1864, til Firenze og Carrara 1887 og til Rom 1889. I sin høje Alder leverede han en Række velskrevne biografiske Skildringer af Arkitekten H. C. Stilling (1892), Billedhuggerne Hertzog (Museum, 1893, I), H. V. Bissen (Nord og Syd, 1898—99) og Evens (Dansk Tidsskrift, 1901), Medallør Christensen (Museum, 1894, II) og J. M. Thiele (1897) samt en historisk Fremstilling af Akademiet under Prins Christian Frederiks (Christian VIII.s) Præsidium (Museum, 1896, II). — Større Samlinger af S.s Arbejder findes i Glyptoteket og den Hirschsprungske Samling (især Skitser); desuden Arbejder i Kunstmuseet, paa Fr.borg (Buster), i Museerne i Aalborg (bl. a. »David med Sauls Spyd og Vandkrukke« 1869, tilkendt Eibeschutz' Præmie), Aarhus (»Loths Hustru«), Randers og Odense. — Tit. Professor 1874. — R. 1881. DM. 1894. — Ungdomsportrætter paa et Gruppebillede af de tre Brødre S., malet af F. Helsted, og paa F. C. Lunds Tegning 1850 af Akademiets Modelskole. Ungdomsportræt af F. C. Lund. Maleri af J. Lübschitz. Blyantstegning af F. C. Lund 1856 (Fr.borg) og H. Olrik 1859. Sepiategning af C. Bayer 1878 (Fr.borg). Portrætteret af Carl Bloch 1859 paa Parti af Colosseum. Marmorbuste (modelleret 1890, udført 1903) paa Fr.borg og i Glyptoteket og Bronzebuste (sign. 1925) paa sidstnævntes Façade, begge af Rasmus Andersen. Maleri af Knud Larsen 1895 hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg. Maleri af samme, forestillende S. modellerende. Litografi af R. Hartnack ca. 1875 efter Fotografi. Træsnit s. A. efter Fotografi.

Rudolph Bay i Ill. Tid. 19. Okt. 1873. F. Bauditz sst. 24. Nov. 1901. N. V. Dorph i Politiken 17. Nov. 1901. Johannes Stein: Billedhuggeren Theobald

Stein, 1923. Vilhelm Wanscher i Politiken 7. Jan. 1924. Sigurd Schultz i Ill. Tid. 2. Marts s. A.

Sigurd Schultz.

Stein, Frederik Siegfred Edvard Valdemar, 1836—1905, Kemiiker. F. 14. April 1836 i Kbh. (Garn.), d. 1. Febr. 1905 sst., begr. sst. (Holmens). Broder til Harald og Th. S. (s. d.). Gift 1° 1. Juni 1869 i Kbh. (Frue) med Eleonore Frederikke Rørbye, f. 18. April 1846 i Kbh. (Garn.), d. 23. Jan. 1876 sst. (Holmens), D. af Maleren M. R. (s. d.) og Hustru. 2° 22. Febr. 1879 paa Frbg. med Johanne Charlotte Lautrup, f. 1. Juni 1836 i Kbh. (Frue), d. 5. Febr. 1915 sst., D. af Bogholder i, senere Direktør for Den almindelige Enkekasse, Etatsraad Christian Nicolai L. (1800—82) og Pauline Charlotte Schiøtth (1805—96).

S. kom, efter at have gaaet i Skole i Borgerdydskolen paa Christianshavn, 1852 i Lære paa Gammeltorvs Apotek, tog farmaceutisk Eksamen 1857 og blev, efter i Mellemtiden at have konditioneret paa Apoteket i Viborg, 1859 Assistent ved det af S. Groth (s. d.) og A. N. Ørsted 1857 oprettede Undersøgelles- og Undervisningslaboratorium. 1861 fratraadte Groth, 1863 blev S. optaget som Kompagnon, og 1865, da ligeledes Ørsted udtraadte af Firmaet, blev han Eneejer af Laboratoriet, hvad han var til 1887, da Fr. Christensen (s. d.) blev optaget som Kompagnon. — S. overtog Laboratoriet, medens det endnu kæmpede med Begyndelsesvanskeligheder og arbejdede med Tab. Ved en Omlægning af dets Arbejdsmaade, saa at Hovedvægten blev lagt paa den analytiske Virksomhed, medens Handels- og Undervisningsvirksomheden traadte i Baggrunden for i Løbet af faa Aar helt at forsvinde, lykkedes det S. at ændre dette Forhold. Hans Bestræbelser blev begunstiget ved den Udvikling, Landbruget i disse Aar gennemløb, og hvorigennem Indførsel af Foder- og Gødningsstoffer steg meget stærkt. S. saa hurtigt, at der i en gennemført analytisk Kontrol med saadanne Stoffer vilde ligge en meget stor Opgave, og gennem en Række dygtige yngre Kræfter, han knyttede til Laboratoriet og oplærte i den rette Udførelse af saadanne Undersøgelser, naaede han, at baade Sælgere og Købere saa deres Fordel i at underkaste sig Laboratoriets Kontrol med Produkterne og lade Varens Pris afhænge af Analysens Resultat. Allerede 1867 var Arbejdet blevet saa stort, at Laboratoriet maatte flytte til større Lokaler, og Navnet, der hidtil havde været Groth og Ørsteds Laboratorium, blev samtidig ændret til V. S.s analytisk-kemiske Laboratorium. Laboratoriet var nu blevet saa kendt, at flere og flere Undersøgelser af halv- eller helofficiel Art blev overdraget det, saaledes 1878 Cement-

undersøgelser for en Række Institutioner under Stat og Kommune (denne Del af Virksomheden overførtes 1896 til den nyoprettede Statsprøveanstalt), 1888 oprettedes en særlig Afdeling, Sundhedskommissionens Laboratorium, der paa Sundhedskommissionens Vegne foretog de kemiske, fysiske og mikroskopiske Undersøgelser, som forudsaaes i § 7 i Kbh.s Sundhedsvedtægt af 1886, ligeledes 1888 overtog Laboratoriet den i Margarine-loven af 1888 forudsatte kemiske Kontrol med Smør og Margarine og 1891 Statens Undersøgelse af Levnedsmidler efter Lov af 1891. S.s Omhu for, at de af Laboratoriet udstedte Erklæringer var saa fuldstændige og saa paalidelige som muligt, bidrog til, at ikke alene de offentlige Undersøgelser blev overdraget Laboratoriet, men at samtidig Antallet af de for private Firmaer og Enkeltpersoner udførte Undersøgelser steg mere endnu, saa at Laboratoriet gentagne Gange maatte udvides. — 1882 blev S. Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs og 1887 Statens Konsulent i Agrikulturkemi. Hans Betydning for Landbruget kan ses dels i denne Konsulentvirksomhed, dels i de mange Artikler, Foredrag, Beretninger om landøkonomiske Forhold og Oversigter over Udfaldet af de paa Laboratoriet foretagne Analyser af Foder- og Gødningsstoffer, som han offentliggjorde i Landbrugspressen. — Tit. Professor 1896. — R. 1894. DM. 1898. — Ungdomsbillede sammen med Brødrene af F. Helsted. Træsnit af H. P. Hansen 1892.

M. Galschiøt: Landbrug og Landmænd i Danmark, 1888, S. 85 f. Steins Laboratorium 1857—1907, 1907. Farmaceutisk Tidende, XV, 1905, S. 54 f. Ugeskrift for Landmænd, s. A., S. 59 f. *S. M. Jørgensen (Stig Veibel*)*.

Steincke, Karl Kristian, f. 1880, Politiker, Social- og Justitsminister. F. 25. Aug. 1880 i Viskinge ved Kalundborg. Forældre: Lærer, senere Overlærer i Nykøbing S. Carl Axel Niels Bernhard S. (1852—1919) og Lorentze Vilhelmine Josefine Hansen (1854—1941). Fornavn Vilhelm slettet ved kgl. Bevilling 7. Okt. 1925. Gift 25. Okt. 1907 i Kbh. (b. v.) med Marie Elisabeth Hansen, f. 28. Febr. 1878 i Enderslev, D. af Slagtermester Hans H. (1851—95, gift 2° 1883 med Ane Marie Hansen, 1847—1932) og Ane Kirstine Jeppesen (1849—82).

S. blev Student 1899 fra Sorø og cand. jur. 1906, hvorefter han virkede et Aar som Sagførerfuldmægtig. 1907 blev han ansat som Assistent under Frbg. Kommune, blev s. A. Fuldmægtig inden for dennes Forsørgelsesvæsen, Ekspeditionssekretær 1908, Inspektør 1911 og var Kontorchef for Kommunens Fattigvæsen 1917—21. Fra Faderen, der baade var Pædagog og en socialt interesseret

Mand, Formand for sin Bys Fattigudvalg, har S. tydeligt nok taget baade Anlæg og Interesser i Arv. I sin Studentertid sluttede han sig til Socialdemokratiet og tog i Kbh. ivrigt Del i Livet inden for de socialdemokratiske Diskussionsklubber, var med til at oprette og var Medredaktør af disses Blad »Socialisten« 1903—14 og skrev flittigt deri. Skønt han var nært knyttet til socialdemokratiske Kredse, der var stærkt præget af marxistiske Anskuelser, hævdede han dog afvigende Synspunkter bl. a. med Hensyn til den materialistiske Historieopfattelse (Pjece herom 1910). Da en Række af hans Artikler, hvori han efterlyste mere Aand og Kultur inden for Partiet og dets Presse, 1912 udgaves som Pjecen »Kulturbetragtninger«, følte adskillige ældre Partifæller, navnlig Redaktører sig stødt og imødegik dette »Vigtigpeteri«. Det hindrede dog ikke, at S. blev valgt ind i Partiets Hovedbestyrelse og Forretningsudvalg og sad der 1913—19. I et noget større Arbejde »Moderat eller Radikal« (1919) vendte han sig mod de antidemokratiske Strømninger, som under Indtryk af den russiske Revolution gjorde sig gældende inden for Arbejderbevægelsen. Han gik med Lidenskab op i den Tids mange Debatter om Socialdemokratiets Politik og Taktik. I de samme Aar udførte han i Tilknytning til og paa Grundlag af sit daglige Arbejde inden for Forsørgelsesvæsenet en oplysende Skribentvirksomhed, som ved sit Omfang og Indhold vidner om hans store Arbejdsevne, men ogsaa om hans klare Tanke og Trang til at finde Ræson og bringe System i Tingene. Han var Redaktør af »Sogneraadstidende« 1911—24 (Ud giver 1921—37) og hans Vejledning i kommunalpolitiske Spørgsmaal gennem dette Tidsskrift blev højt værdsat af Raad og Myndigheder over hele Landet. I »Offentlig Hjælp« (1910), en Udgave af Enkeloven (1914) og en Haandbog i Forsørgelsesvæsenet (1916 og senere) kommenterede han kyndigt gældende Lovgivning, mens han i »Almisser eller Rettigheder« (1912) (og i Pjecen »Rene Linier«, 1915) fremsatte og drøftede mange af de Tanker, som han nærmere uddybede i senere Værker, først og fremmest det store »Fremtidens Forsørgelsesvæsen«, I—II, der blev udarbejdet efter Opfordring af og udgivet af Indenrigsministeriet 1920. 1921—24 var han Præsident for Invalideforsikringsretten, i hvilken Egenskab han tilrettelagde og paabegyndte den nye Invalidelovgivnings Gennemførelse i Praxis. 1918 indvalgte han i Landstinget (opstillet i 1. Landstingskreds), og han har stadig Sæde der. Han vandt sig hurtigt en Position paa Rigsdagen, hvor hans Sagkundskab som Jurist og Socialpolitiker paa mange Maader kom hans Parti til gode. Han var Medlem af Rigsretten 1918—24, af det

sønderjyske Udvalg 1919—20, af Landstingets Finansudvalg 1920—24 og af Socialraadet 1921—29. I den første socialdemokratiske Regering blev han Justitsminister (23. April 1924—14. Dec. 1926). I Staunings 2. Regering var han først Socialminister (30. April 1929—4. Nov. 1935), men ved Ministeriets Omdannelse 1935 overtog han paa ny Justitsministeriet (4. Nov. 1935—15. Sept. 1939). Gennem sit teoretiske og praktiske Arbejde og som Minister i disse Perioder kom han til at øve en overordentlig Indflydelse paa store Omraader af dansk Lovgivning. Dette Arbejde præges stærkt af visse Hovedsynspunkter: at Enhed og Planmæssighed, Simpelt og Menneskelighed skal træde frem i Lovgivning og Administration, at det offentlige skal være paa Vagt over for Institutioner, som ved deres Magt kan antage Karakteren af Stater i Staten og bevidst eller ubevidst misbruge deres Magt, og endelig, at det er i Samfundets som i den enkeltes Interesse, at Ansvar for Menneskers Handlinger ikke forflygtiges, men lægges paa rette Sted. I sin første Justitsministerperiode gennemførte han Love om Ægteskabets Retsvirkninger, om Ægtefællers Arveret og om Dødsboer, reformerede forskellige Forhold inden for Politiet (Afskaffelse af Politiprotokollerne, Omordning af de motorsagkyndiges Forhold og Indførelse af det særlige Færdselspoliti) og forelagde paa Rigsdagen det omfattende Forslag til en ny Straffelov, som han satte sit eget Præg paa. Hans resolute Indgriben i Efteraaret 1924, da han lod en farlig Sædelighedsforbryder internere efter udstaaet Fængselsstraf, gav Anledning til heftig Meningsudveksling i Presse og Offentlighed. Sagen endte med Gennemførelsen af Interneringsloven (populært kaldes Lex Berning), der vakte betydelig Interesse paa en international Kriminalistkongres n. A. Som Socialminister fra 1929 fremsatte han det omfattende Lovværk Socialreformen, hvorved Regler og Bestemmelser, hidtil spredt i ca. 50 uensartede Love, nu fremtraadte gennemarbejdet ud fra rationelle og humane Synspunkter og med Indarbejdelse af moderne racehygiejniske Tanker som et samlet Hele i fire Hovedlove, om offentlig Forsorg, Folkeforsikring, Arbejdsløshedsforsikring og Ulykkesforsikring. Ved »Kanslergadeforliget« Jan. 1933 skabtes de politiske Forudsætninger for dets Gennemførelse, og i Maj s. A. vedtoges Reformen. Noteudgaven af Socialreformen med S.s Forord danner Grundlaget for forskellige Publikationer udsendt af Det internationale Arbejdsbureau i Genève paa flere Hovedsprog. For sin Indsats i Sociallovgivningen fik han 1933 Fortjenstmedaillen i Guld. I samme Periode gennemførte han ogsaa Loven om Mægling i Arbejdsstridigheder af 1934 med nye Regler for Afstemning

om Forligsmandsforslag samt en ret indgribende, paa racehygiejniske Hensyn baseret Lov om Sterilisering af aandssvage, der slutter sig til Socialreformen, med Regler om Indberetning om alle abnorme Børn, ligeledes et Led i den moderne Racehygiejne. Desuden forskellige Kriselove. Samme Hovedlinie — større Enhed, større Ansvarlighed, mere Humanitet — gaar gennem de fleste af de Love og Lovændringer, han tog Initiativet til og gennemførte som Justitsminister fra 1935. Det gælder Retsplejeloven af 1937 med Domsmandsinstitutionen, Nævnings Deltagelse i Straffudmaalingen m. v., den meget omstridte Svangerskabslov 1937—38 med nye racehygiejniske og strafferetlige Principper, udvidet Ansvar for Barnefædre, Børnelovene af 1937—38, særlig om det uden for Ægteskab fødte Barns Rettigheder, bl. a. til Arv og Navn efter Faderen, Loven om Pressens Brug 1938, der forstærker Pressens Ansvar, modvirker Straamandssystemet, indfører en vis Berigtigelsesret o. s. v., Loven af s. A. om en særlig Klageret (»Appelretten«), Loven om Enhedspolitiet og forskellige Ændringer i Straffelovgivningen med Henblik paa politiske Forbrydelser. S.s Hundelov danner for saa vidt ingen Undtagelse. Ved Biografloven af 1938 har han indført rene Linier i Bevillingssystemet og af Afgifter fra Biografteatrene skabt et Filmsfond til Støtte for Privatteatrene og Filmens Udnyttelse i kulturel Henseende. Ogsaa Teaterforholdene har S. reformeret og ved forskellige Bestemmelser støttet Skuespillernes Stilling over for Direktører og Bevillingshavere. Hans Interesse for det menneskelige bag Sagerne har ligeledes fundet Udtryk ved mange Lejligheder, hvor han ved Embedsbesættelser eller Afskedigelser, Benaadninger, Bevillinger etc. har skullet træffe Afgørelse af største Betydning for Menneskers Skæbne. Han var Medlem af Forfatningskommissionen, som 1937—38 udarbejdede Forslaget til en ny Grundlov, og fremlagde i Tilslutning til dette et Forslag til den allerede i 1849-Grundloven forudsatte Ministeransvarlighedslov. Sept. 1939 udraadte han af Ministeriet. Motiverne hertil, særlig Divergensen mellem hans og Statsministerens Opfattelse af Standsningen af nogle Injurieprocesser, fremgik af en Brevveksling mellem dem, som blev publiceret i Forbindelse med hans Afgang. 1940 udnævntes han til Statens Repræsentant i Direktionen for Kryolitselskabet Øresund. Han er Medlem af den under de ændrede Forhold 1941 nedsatte Kommission til Revision af Sociallovgivningen og af det udenrigspolitiske Nævn, samt Formand for Landstingets Finansudvalg. Ved sin paa mange Maader nyskabende og omformende Virksomhed, ved sin særprægede Personlighed og Lyst

til at give sit Besyv med har S. i særlig Grad paakaldt Offentlighedens Opmærksomhed og rejst Diskussion. Men med Iver og Slagfærdighed er han gaaet ind i den offentlige Polemik og har forsvaret sine Synspunkter. Han forener stor Evne til praktisk Administration med lige saa udprægede Gaver for at behandle Forhold og Problemer teoretisk. Han er dertil en aandfuld Taler og en usædvanlig journalistisk Begavelse. I Studenterforeningen, i Klubben af 1914, i hvis Bestyrelse han sidder, og i Radioen har han med Skarpsind og let Ironi behandlet Tidens Begivenheder og Ideer. Et Par Smaa-bøger, »Frisind eller Letsind« (1927) og »Demokrati og Kultur« (1936), antyder Emnerne for denne Taler- og Skribentvirksomhed. 1940 udkom »Tanker om Tiden«. En særlig Form for hans Vid og Satire er Aforismerne. Han oversatte 1914 Otto Weiss' Aforismesamling »Som I er!«. Udvalg af hans egne Strøtanker fremkom gennem en Aarrække som »Karrusselture« i »Arbejderens Almanak«, og illustrerede Samlinger er udgivet med Titlerne »Tegnestifter« (1938) og »Svovlstikker« (1941) og er optaget i Antologier af andre Forfattere. — F.M.G. 1933. — Maleri af H. Dohm 1920 (Privateje), Johs. Glob 1930 og Anton Hansen 1934. Tegninger af H. Jensenius og Carl Jensen. Portrætteret paa E. Saltofts Gruppebillede af Arbejderbevægelsens Mænd, 1934, i Folkets Hus, Enghavevej. Livsmaske paa Fr.borg. Træsnit af K. J. Almqvist 1933.

Slægtstavlesamlingen, 1931, S. 163. Studenterne fra 1899, 1924, S. 74 f. O. Rode i Tilskueren, XLII, 1925, S. 102 f. Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 33—37. Social-Demokraten 7. Nov. 1935, 16. Juli 1939, 4. April, 23. og 25. Aug. 1940. Soraner-Bladet, XX, 1935, S. 81 ff. Politiken 14. Sept. 1939, 25. Aug. 1940. Berl. Tid. 14. Sept. 1939, 25. Aug. 1940. Berl. Tid.s Søndagstillæg 28. Sept., 5. Okt. 1941. Berl. Tid. 3. Maj 1939. Tidens Stemme 1937, Nr. 37—38. Tiden, V, 1937, S. 163—68. Socialisten, XXXVII, 1940, S. 132 f., 166—69, 383—87; XXXVIII, 1941, S. 133—39, 177—83, 205 ff., 263—68.

Oluf Bertolt.

Steindorff, Magnus Friedrich, 1811—69, Politiker. F. 29. Maj 1811 paa Behrensbrook, d. 22. Juni 1869 i Kiel, begr. sst. Forældre: Godsejer Christian Ludvig S. (ca. 1781—1845) og Katharina Wilhelmine Seestern Pauly (1787—1842). Gift 1° 21. Sept. 1838 i Flensborg med Christiane Henriette Wilhelmine Jensen, f. 29. Nov. 1818, d. 18. Okt. 1841 i Slesvig, D. af Købmand og Stempelpapirforvalter Hans J. (d. senest 1838) og Birgitte Matthiesen (ca. 1782—1851). 2° 26. Febr. 1852 i Altona med Christiane Henriette Amalia Callisen, f. 27. Febr. 1817 i Kbh.

(Garn.), d. 9. Febr. 1878 i Stuttgart, D. af Professor, senere Etatsraad Adolph C. (s. d.) og Hustru.

S. studerede Medicin bl. a. i Kiel, hvor han 1833 tog Doktorgraden. Som praktiserende Læge i Slesvig (fra 1840) var han en af Hovedagitatorerne for at vække Misfornøjelse med den danske Regering, og da den provisoriske Regering 1848 var oprettet i Kiel, var det S., som ved Efterretningen herom lod ringe med Stormklokken for at samle Borgerne paa Raadhuset i Slesvig, hvor han selv proklamerede den provisoriske Regering. Under Krigen forestod han Slesvigholstenernes militære Hospitaler, men fortsatte samtidig sin agitatoriske Virksomhed. Sammen med A. F. W. Preusser og K. F. L. Samwer udarbejdede han en ny Statsgrundlov for Hertugdømmerne og var Medlem af den konstituerende Landsforsamling. Han var i Vinteren 1849—50 Sjælen i Agitationen mod Tillisch og Eulenburg og arbejdede af al Kraft for Skatteenægtelser. Da der førtes Underhandlinger mellem den danske Regering og Statholderskabet om en Udsoning, var han dette sidstes Tillidsmand, men Udsoningsforsøget strandede paa hans og de andre slesvigholstenske befuldmægtigedes bestemte Fordring om et selvstændigt Slesvig-Holsten. I den sidste Landsforsamling drev han med Iver paa Krigens Fortsættelse efter Nederlagene ved Isted og Frederiksstad. Efter Krigen flyttede han til Kiel, hvor han 1863 var en af Hertugen af Augustenborgs haandgangne Mænd, og han vedblev at agitere for Augustenborgeren til sin Død. — Litografi fra W. Loeillot i Berlin efter Tegning af J. Wittmack i Kiel.

Allg. Deutsche Biographie, XXXV, 1893, S. 697 ff. Zeitschr. der Gesellsch. für Schlesw.-Holst. Gesch., LVI, 1927 (se Registeret). Deutsches Geschlechterbuch, LI, 1927, S. 325.

Knud Fabricius (H. R. Hiort-Lorenzen).

Steinhauer, Carl Ludvig, 1816—97, Museumsinspektør. F. 18. Nov. 1816 i Kbh. (Frue), d. 4. Marts 1897 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Snedkermester Elias Mathias S. (ca. 1785—1830) og Anne Dorothea Bruun (ca. 1790—1839). Gift 24. Dec. 1856 i Kbh. (Frels.) med Mariane Mathilde Christensen, f. 5. Nov. 1837 i Kbh. (Trin.), d. 14. Juni 1883 sst. (Slotsk.), D. af Tilskærer ved det militære Skrædderværksted, senere Værtshusholder Mathias C. (1802—45) og Sophie Dorothea Byrholdt (1806—tidligst 60, gift 2° 1849 med Sømand, senere Værtshusholder Lars Eilert Jensen, ca. 1824—tidligst 50).

S. kom i Lære i Bianco Lunos Bogtrykkeri, hvor han maa have gjort sig bemærket, idet han 1842 fik Understøttelse til en Rejse til Paris for at studere Kemitypi. Dette blev Vendepunktet i S.s

Liv, idet han der traf C. J. Thomsen, da Inspektør ved det saakaldte Kunstmuseum, der opbevarede Resterne af det opløste Kgl. Kunstskammer, af hvilket han just havde udsondret de etnografiske Sager som en særlig Afdeling. Thomsen saa, hvad der boede i den unge Mand, optog ham 1844 i sit Hus og fik ham 1846, da han havde faaet gjort Det etnografiske Museum til en selvstændig Institution, ansat som Assistent ved dette. Her virkede S. først som Assistent, senere som Inspektør i hele den Tid, det forblev selvstændigt; han tog først sin Afsked, da det 1892 lagdes ind som en Samling under det da oprettede Nationalmuseum. Fra 1863 var han tillige Arkivar og Fuldmægtig i Overhofmarskallatets Ekspeditionskontor. I Thomsens Levetid fik S. gennem Indkøbsrejser i Udlandet, til Dels i Følge med Thomsen, Lejlighed til at erhverve sig et grundigt Kendskab til etnografiske Sager og til at gøre personligt Bekendtskab med udenlandske Samlere. 1851 var han med Thomsen i Audiens hos Napoleon III. for at bringe en Gave fra Frederik VII.; ved den Lejlighed fik han personlig overrakt Æreslegionens Ridderorden. 1861 fik han overdraget at ordne og katalogisere den kendte engelske Samler, Bankdirektør Henry Christy's Privatmuseum (»Catalogue of a collection of ancient and modern stone implements and other weapons, tools and utensils of the aborigines of various countries«, 1862). Vejledningerne til vort etnografiske Museum er ligeledes alle fra hans Haand. I sine sidste Aar beskæftigede Thomsen sig stærkt med, hvad der efter hans Død skulde blive af de offentlige Samlinger, han forestod. Om det etnografiske Museum skrev han: »Kammerraad Steinhauer har saa store Fortjenester af det etnografiske Museum, at Direktørposten ved denne Samling, der tildels er hans Værk, bør gives ham. Samlingen er nu saa stor, at den ej bør forbindes med nogen anden, men vil bedst gaa frem under hans selvstændige Bestyrelse; indordnes den under eller med andre Museer, vil dette ikke opnaas. Kammerraad Steinhauer forener med Dygtighed en stor Lyst til at styre og virker bedst, hvor han ikke behøver at underordne sig andre«. Thomsens Raad blev ikke fulgt; Arkæologen J. J. A. Worsaae udnævntes til Direktør, saavel for det oldnordiske som for det etnografiske Museum. Han brød helt med de Thomsen'ske Principper og delte Museet i to Afdelinger: Fortiden og Nutiden, af hvilke det var Fortiden, der havde hans Interesse; de etnografiske Sager (Nutiden) havde reelt kun Berettigelse som Sammenligningsmateriale for Arkæologien. S. maatte bøje sig for den nye Tilstand og opstillede fra 1867 Museet efter de nye Principper, ligesom han havde foretaget dets første Opstilling efter de Thomsen'ske. At det

var nødtvungent, fremgaar klart af et ret omfangsrigt Manuskript, som i Afskrift bevares i den etnografiske Samlings Bibliotek: »Nogle arkæologiske og etnografiske Bemærkninger med særligt Hensyn til det etnografiske Museums Fremtid«. Der rettes heri en stærk og ikke uberegtiget Kritik mod Worsaaes Plan. Det var sikkert haardt for S. at se det etnografiske Museum trængt tilbage, Indkøbsrejserne ophøre og Museets Kontakt med Europa svækkes just paa en Tid, da de etnografiske Museer voksede frem i Udlandet, og nægtes kan det ikke, at hvad der i den Periode forsømtes, til Dels først sent har kunnet oprettes og til Dels er uopretteligt. Som Thomsen foretrak S. det mundtlige Ord, Omvisningerne i Museet, for det skrevne; ud over det nævnte foreligger trykt under hans Navn kun »Indledende Bemærkninger om Etnografien og dens Methode«, et Foredrag holdt i Det danske geografiske Selskab (Geogr. Tidsskr., II, 1878, S. 11—16). Under Mærket T. d. P. (∴ Tailleur de Pierre: Steinhauer) findes endelig i »Illustreret Tidende« (13. April 1862) en Artikel »En Janitchar-Officer« med Afbildning af en af de Dragtfigurer, S. fra Henry Christy skaffede Museet. — Kammeraad 1856. Justitsraad 1867. — R. 1875. DM. 1892. — Buste i Gips af Th. Stein 1871 (Den etnografiske Samlings Kontor).

Thomas Thomsen i Nær og Fjern Dec. 1924 og i Tilskueren, LVI, 1939, I, S. 71, 76 ff. Berl. Tid. 5. Marts 1897. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., VI, 1939, S. 89 ff.

Thomas Thomsen.

Steinmann, Peter Frederik (Pierre-Frédéric), 1782—1854, Officer. F. 13. Juni 1782 i Kbh. (Fr. Ref.), d. 11. Dec. 1854 sst. (Garn.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Boghandler, senere Spillekortfabrikør Peter (Pierre) S. (1737—1821) og Helene Elizabeth Salicath (1749—1809). Gift 1° 28. Okt. 1809 paa Gunderslevholm med Johanne (Hanne) Birgitte Mette Dorthea Neergaard, f. 29. Marts 1792 paa Tølløse, d. 5. Juni 1824 i Kbh. (Helligg.), D. af Kancelliraad Johan Thomas N. til Tølløse (1745—1806) og Anna Joachimine Qvistgaard (1750—1829). 2° 5. April 1835 i Kbh. (Garn.) med Sophia Magdalene Dinesen, f. 9. Juni 1779 paa Gyldenholm, d. 27. Marts 1866 i Kbh. (Tybjerg) (gift 1° 1799 med Sekondløjtnant, senere Major Jacob (de) Neergaard til Tybjerggaard, 1778—1833), D. af Godsejer, senere Justitsraad Anders D. til Trudsholm og Gyldenholm (1737—85, gift 1° 1763 med Frederikke Louise Gamborg, 1746—65) og Serine (Severine) Dorothea Kraft (Krafft) (1749—1810).

S. blev 1796 Artillerikadet, n. A. Stykjunker, 1801 Sekondløjtnant (Anciennitet fra 1798), 1803 kar., 1806 virkelig Premierløjtnant

nant, 1809 kar. Kaptajn og Adjoint ved Generalkvartermesterstaben, fra 1811 Divisionskvartermester. 1812 fik han reserveret Majors Anciennitet, blev n. A. kar. Major og var 1814 Stabschef ved det under General v. Kardorff (s. d.) til Rhinen udsendte Auxiliærkorps. 1824 blev han kar. Oberstløjtnant, 1832 Overkvartermester, n. A. kar. Oberst, 1835 Generalkvartermesterløjtnant. Fra 1. Jan. 1840 ophævedes Generalstabens Inddeling i en Generaladjutant- og en Generalkvartermesterafdeling, den mangeaarige, almægtige Generaladjutant F. C. Bülow gik af, og S. blev Generalkvartermester og Chef for Generalstabens, 1842 Generalmajor. I denne Stilling forblev han, til han 1852 uden Ansøgning pensioneredes med Generalløjtnants Karakter. — S. var yderst pligtopfyldende, loyal opad- og nedadtil og personlig almindelig respekteret. Efter hans Tids Opfattelse skulde Generalstabsofficererne mere uddannes til Medhjælpere i Stabene end til Ledere i senere høje Stillinger. S. savnede dog ikke Blik for, at Forandringer var nødvendige, hans kendte Kontrovers med Læssøe og Kammerater 1840 var derfor mere af formel end reel Art, og det store Rejsestipendium, han skaffede Læssøe, samt hans Henstilling om ikke at »skrive i Bladene« var Eksempler blandt mange paa hans Retsindighed og faderlige Interesse for sine unge Officerer. Efter et Besøg i Hovedkvarteret April 1848 roste han i de varmeste Udtryk over for Tscherning Læssøes Virksomhed. Selv kom han aldrig til at deltage i nogen Kamphandling. Hans skarpe Ordveksling med J. T. Ræder (s. d.) om Generalstabens Virksomhed (1847) gav stærk Genlyd i den københavnske Presse. Ved sit 2. Giftermaal kom S. i Besiddelse af Tybjerggaard. — Kammerherre 1836. — R. 1824. DM. 1828. K. 1840. S.K. 1847. — Maleri af Aug. Schiøtt 1850 (Tybjerggaard). Litografi 1856 af I. W. Tegner efter Daguerreotypi.

Danmarks Adels Aarvog, XXXII, 1915, S. 376. Th. Hauch-Fausbøll: Slægten Dinesen gennem 300 Aar, 1934, S. 43 ff. Generalstabens 1808—1908, 1908. Meddelelser fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstabens, II, 1885; VII—IX, 1896—1902. Militært Repert., 2. Rk., V, 1847, S. 139—80, 318—56. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie, VIII, 1931, S. 279—92.

Rockstroh.

Steinmann, Peter Frederik (Friderich), 1812—94, Officer, Krigsminister. F. 8. Juli 1812 i Kbh. (Garn.), d. 16. Febr. 1894 paa Tybjerggaard, begr. i Tybjerg. Forældre: Divisionskvartermester, senere Generalløjtnant Peter Frederik S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 22. April 1841 i Kbh. (Garn.) med Komtesse Anna Elisabeth

Johanne Schulin, f. 30. Okt. 1813 paa Frederiksdal, d. 10. Sept. 1847 i Kbh. (Helligg.), D. af Lensgreve, senere Amtmand, Kammerherre Sigismund Ludvig S. (1777—1836) og Louise Elisabeth Brown (1785—1851).

S. blev 1821 Volontær i Artilleriet, n. A. Kadet, 1826 Stykjunker, 1830 Sekondløjtnant (Anciennitet fra 1826), var 1830—34 Generalstabsselev i Højskolens første Hold, blev 1834 Adjoint ved Generalkvartermesterstaben og kar. Premierløjtnant i Artilleriet, 1838 virkelig Premierløjtnant og kom n. A. i Nummer ved Generalstaben. 1841 fik han reserveret Kaptajns Anciennitet, blev allerede n. A. Kaptajn I. ved taktiske Sektion og var de nærmest følgende Aar jævnlig paa Helbreds- og Tjenesterejser i Udlandet. Maj 1848 blev han Major og Stabschef ved højre Flankekorps (Juel), men efter dettes uheldige Affære ved Hoptrup forsat til Generalkommandoen paa Fyn, og først da Ryes Korps 1849 haardt savnede en Stabschef, overtog S. Posten. Rye holdt ikke af de »lærde Herrer« fra Generalstaben og gav S. en kølig Modtagelse; i Længden kunde han dog ikke modstaa S.s Dygtighed og Saglighed, rolige, hensynsfulde, venlige Væsen. I Breve til Faderen yder S. Ryes militære Anlæg fuld Anerkendelse; men det er vanskeligt at samarbejde med Rye, skriver han. Efterhaanden rettede Rye sig dog efter S., og de to Mænd kom til Slut godt ud af det sammen. I Juni blev S. kar., n. A. virkelig Oberstløjtnant. Da Rye bestemte sig til at følge Infanteriet til Fredericia, blev S. tilbage ved Korpsets stærke Ryteri. 1850 var S. Stabschef ved Divisionen Moltke og virkede velgørende under Kampene samt Vinteropholdet ved Danevirke ved sin Ro, Omgængelighed, Punktlighed og Ordenssans. Mellem Krigene var han Stabschef hos Moltke i Fredericia, senere hos de Meza i Flensborg, blev 1854 kar. Oberst, 1860 kar., 1862 virkelig Generalmajor. Hans Forhold til Moltke havde været hjerteligt, til de Meza korrekt og behageligt, men intet derudover; af Krigsminister Thestrup og dennes højre Haand Major Reich blev S. højt vurderet. 1861 havde han sammen med yngre Generalstabsofficerer foretaget en grundig Rekognoscering af Slesvig og det sydlige Jylland for at udpege gunstige Kampstillinger for en Hær under Tilbagegang. Efter hans Overbevisning burde Befæstningerne i Danevirkestillingen i højere Grad have begunstiget baade et kraftigt Forsvar og samtidig ydet bedre Betingelser for offensive Bevægelser. Marts 1863 blev han Brigadekommandør, men fik om Efteraaret ved Generalløjtnant Schöllers pludselige Død midlertidig Befalingen i 3. Generalkommando (Kiel) og fra Dec. ved Hærens Krigsinddeling Kommandoen over 3. Division. — Ved

den fjendtlige Indmarch Jan. 1864 ledede han Rømningen af Lauenburg og Holsten uden Kamp og besatte Centrum af Danevirkestillingen, Syd for Slesvig By. Han lod sine Afdelinger grundigt indøve for forskellige Eventualiteter og var den mest virksomme af Divisionsgeneralerne. 4. Febr. ansaa han Forholdene for gunstige til med sine særlig fortrinlige Regimenter at rette et kraftigt Angreb paa de ud for hans Front staaende isolerede Østrigere, men var for disciplineret, for tilbageholdende til direkte at søge at paavirke de Meza. I Krigsraadet s. D.s Aften erkendte han, at militære Grunde stærkt opfordrede til at opgive Danevirkestillingen, men at nationale og politiske Grunde kunde retfærdiggøre, at Hæren forblev i Stillingen, selv om det kunde medføre en Katastrofe. Han blev netop i de samme Dage, sammen med Hegermann-Lindenchrone, stærkt angrebet i den københavnske Presse for »reaktionære politiske Anskuelse«, for at have agiteret mod Landets »bestaaende Forfatninger« og for at have udtalt: »Vi ligger hernede for at forsvare den Grundlov«. Det er dog muligvis ham, der i Krigsraadet rejste det Spørgsmaal: Hvorledes vil den offentlige Mening og Pressen bedømme vor Handling? Efter at han under den lange, heftige Diskussion havde hævdet det Standpunkt, at Tilbagetoget først burde tiltrædes efter en alvorlig Kamp, endte det dog med, at han sluttede sig til Flertallets Anskuelse: Tilbagetog under Skjul af Natten. Med sin Division dækkede han Tilbage-toget. Hans Forberedelser hertil og Anordninger under Marchen var hensigtsmæssige. Han var utrættelig til Stede paa de afgørende Punkter fra først til sidst, og skønt alvorlig saaret under Kampen ved Oversø (Sankelmark) forblev han paa Hesten og førte Kommandoen, til Divisionen naaede Flensborg. Overkommandoen havde bestemt, at han skulde føre sin Division til Jylland, men det maatte altsaa forandres. Efter sin Helbredelse kommanderede han kort Tid 1. Division og lettede væsentlig de slagne Afdelingers Overgang til Als 18. April. 22. s. M. fik han Overkommandoen paa Als. De Instruktioner, han fik om Øens Forsvar, afspejlede skiftende Opfattelser, var ikke helt klare og kunde fremkalde Tvivl om, hvor meget der skulde sættes ind paa at hævde Besiddelsen. Den først til Raadighed stillede Troppestyrke formindskedes efterhaanden stærkt, og S. anmodede gentagne Gange, men forgæves, om atter at faa den forøget, hvis han skulde have Udsigt til at fastholde Øen. Han selv ansaa Strækningen omkring Sønderborg for mest truet, medens andre holdt paa Nordlandet eller Arnkilsøre, hvilke to Steder kun fik en svagere Besætning, og Troppeopstillingen, navnlig Hovedreservens Plads, synes snarere dikteret af

Hensynet til en sikker, ordnet Retræte efter en henholdende Fægtning end til energisk Imødegaaelse af Landgang. Under Kampen 29. Juni ledede han roligt, klart og bestemt; men Tabene blev store, og overalt i Landet vakte Efterretningen om Als' Fald næsten lige saa stor Bestyrtelse som Tilbageøget fra Danevirke. S.s Udnævnelse straks efter til Overgeneral blev dog gunstigt optaget i Hæren, og Krigsminister Reich, der allerede i Maj havde foreslaaet S. til denne Stilling, erklærede i Rigsraadet, at i S. havde Hæren faaet en dygtig, betænksom og aarvaagen Fører. Disse Egenskaber var netop betegnende for S. — og nogen bedre egnet blandt Generallerne fandtes i øvrigt ikke. Samtidig blev S. kar. Generalløjtnant. Nov. 1864 ophævedes Overkommandoen, S. blev Chef for 2. Generalkommando, ved Hærloven 1867 General. — Allerede 1866 havde S. været paa Tale som Krigsminister, men først 1874 indtraadte han i det Fønnesbech'ske Ministerium. Hans Forgænger, C. A. F. Thomsen, havde to Gange, men forgæves, søgt at gennemføre den foreskrevne Revision af Hærlov 1867; nu skulde S. forsøge. Han foreslog en forholdsvis talstærk Hær, stærk Søbefæstning ved Kbh., kun svage Anlæg paa Landsiden. Han søgte Føling med Venstres Førere, men fik bl. a. Rigsdagens militære Medlemmer mod sig. Han var yderst flittig til at møde i Rigsdagen, men som gammel militær laa det parlamentariske ikke for ham; han talte ret sjældent, kort og ikke altid klart, og det lykkedes ham ikke at føre sine Forslag igennem. N. A. gik han af sammen med det øvrige Ministerium. Han var stemt for at faa sikret vedvarende Neutralitet for Danmark. Han var herefter uden for Nummer til Slutningen af 1877, da han atter overtog 2. Generalkommando. 1882 afskedigedes han og sattes à la suite som Generalløjtnant. — I vore militære Tidsskrifter har han offentliggjort nogle faa, kortfattede Afhandlinger.

S. var af Naturen begavet med et klart Blik for Terræn- og Fægtningsforhold; en modig Soldat, der altid var at finde paa det rette Tidspunkt paa det afgørende Sted. Han var ikke nogen Salonhelt eller Paradesoldat, var ikke udstyret med meget betydelige aandelige Evner, var, som Monrad med nogen Føje siger, en »tungnem Mand«; men hele sit Liv igennem utrættelig flittig, punktlig og korrekt; ved Lejligheder mere hensynsfuld, eftergivende over for sine Omgivelsers Meninger end rimeligt og heldigt. Nogle af de yngre, meget vel begavede Generalstabsofficerer saa noget ned paa »Peter«, hvis Grundighed og sindige Overlæg kedede dem. Skønt meget velstillet — Ejer af Tybjerggaard — var han i Felten personlig fordringsløs, men i sjælden Grad gæstfri og meget vel-

gørende. — Kammerjunker 1836. Kammerherre 1848. — R. 1843. DM. 1850. K. 1857. S.K. 1864. — Mindesten paa Tybjerg Kirkegaard. — Maleri af Aug. Schjøtt 1852 (Tybjerggaard). Litografi fra Em. Bærentzen & Co. 1853. Træsnit 1864 og 1874.

Generalstaben 1808—1908, 1908. Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I—III, 1867—87. Den dansk—tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I—III, 1890—92. Militært Tidsskr., 1914, XLIII, Tillægshæfte II, III, VI og VII. Hæren ved Danevirke 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1938, S. 88—92, 96 f., 107 ff., 195 f. og passim. J. T. Ravn: Fremstilling af Krigsbegivenhederne paa Als 18. April—1. Juli 1864, 1870. K. C. Rockstroh: General de Meza og Dannevirkes Rømning, 1930. C. Th. Sørensen: Den anden slesvigske Krig, II, 1883. N. P. Jensen: Den anden slesvigske Krig 1864, 1900, S. 437, 469 f., 486. Aage Friis: D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864, 1914. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, II—VII, 1921—25. N. Neergaard: Under Junigrundloven, II, 1916. P. Andræ: Gehejmæraadinde Andræs politiske Dagbøger, I—II, 1914—16. En Generalstabsofficer i 1864 (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XLVI), 1925. H. Holbøll: En Brigadeadjutants Erindringer, 1911, S. 81, 100 f., 105 og passim. General de Mezas Krigs-Dagbøger 1849—51, 1928. P. F. Rist: Olaf Ryes Saga, 1899, S. 183 f., 194, 198. J. Nørregaard: Tre Hovedpersoner og Hovedbegivenheder i 1864, 1884 (Særtryk af Historisk Månedsskrift), S. 11, 45 og passim. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. Samme: Livserindringer, I—II, 1915—16. Berl. Tid. 11. Febr. 1864. Fædrelandet 25. Jan. og 8. Febr. s. A. Dagbladet 12. og 20. Febr. s. A. Ill. Tid. 10. Juli s. A. Vort Forsvar 21. Sept. 1884 og 25. Marts 1894. J. O. Scheel: Das Gefecht von Oeversee, 1939. F. Bajer: Livserindringer, 1909. T. Ewald: En Slægts Historie, II, 1905. 4. Division i Nørrejylland 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1936. Rigsdagstidende 1874—75, Folketinget, Sp. 2847—3031, 5434—5746, 5954—58 og passim; Landstinget, Sp. 353—71 og passim; Tillæg A., Sp. 1845—2014 og passim. J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie, VIII, 1931, S. 279—383.

Rockstroh.

Steinthal, Frederik Wilhelm (ved Daaben Vilhelm), f. 1862, Præst. F. 12. Nov. 1862 i Kbh. (Frue). Forældre: Cand. jur., senere Overretsprøkurator Thomas Frederik Westenholz S. (1831—1914) og Petrine Cecilie Weinschenck (1829—1913). Gift 10. Aug. 1897 i Randers med cand. mag. Thyra Cæcilie Sophie Møller, f. 9. Maj 1861 i Tyregod, D. af Sognepræst Jens Leth M. (1823—64) og Nathalie Elisabeth Nødschou (1835—68).

S. blev Student 1880 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og cand. theol. 1886. I Studenteraarene blev han stærkt grebet af Søren Kierkegaards »Indøvelse i Christendom« og af den norske Santalmissionær Skrefsrud. 1886 blev han Sømandspræst i London, hvor han tilbragte fem gode Læreaar. 1891 blev han Sekretær for Kirkelig Forening for Indre Mission i Kbh. og virkede her med friskt Initiativ paa en Tid, hvor en indflydel-

sesrig Del af Hovedstadspressen rejste en energisk Agitation imod »Aanden fra Bethesda«. Han begyndte at holde Diskussionsmøder for Arbejdere, han overtog Redaktionen af Ugebladet »Kirkeklokken«, og da Studenterhjemmet blev stiftet (1892) som en Studenterforening paa kristelig Grund, blev han den første Formand og Husfader. Paa mange unge gjorde han et stærkt Indtryk ved sin skarptskaarne Personlighed og sin Slagfærdighed i Debatten. 1897 rejste han med sin Hustru til Indien. 1898—1913 arbejdede han blandt de engelsktalende Hindustudenter i Calcutta. 1913—28 virkede han i Santalmissionens Tjeneste. 1916 blev han Forstander for en Bibelskole i Benagaria, som skulde uddanne Santaler til Præster og Evangelister. Eleverne var voksne Mænd, som boede paa Missionsstationen sammen med deres Familie. S. søgte at tilvejebringe bedre Forhold mellem den nordiske Santalmission og de andre (engelske, skotske og amerikanske) Missioner i Santalistan for dermed at forberede Oprettelsen af en forenet Santal kirke. Uagtet han allerede 1901 mistede Synet ved en Operation, har han, understøttet af sin udmærkede Hustru, virket med stor Iver og Dygtighed i Missionens Tjeneste, indtil de 1928 vendte tilbage til Danmark. I Aarenes Løb har S. skrevet en Mængde Artikler i »Havnen«, »Kirkeklokken«, Kristeligt Dagblad«, »Santalposten« og »Nordisk Missions-Tidsskrift«.

J. Steen og H. Hoffmeyer: Kirkelig Forening for Indre Mission i Kbh. 1865—1915, 1915, S. 89—113. P. Holt: Nød dem —. Kirkelig Forening for Indre Mission i Kbh. 1865—1940, 1940, S. 54—58, 90—97. Studenternes Julebog, 1917, S. 20—39. Harald F. Jørgensen: Evangeliet blandt Santalerne, 2. Udg., 1940, S. 126, 169 f., 199.

Lorenz Bergmann.

Steinthal, Martha Cecilie, f. 1861, Skolebestyrerinde. F. 26. Jan. 1861 i Kbh. (Trin.). Søster til F. W. S. (s. d.). Ugift.

M. S. fik Lærerindeeksamen 1889 og blev s. A. Lærerinde ved N. Zahles Skole. 1891 tog hun Institutbestyrerindeeksamen og blev 1896 Medforstanderinde for det under N. Zahles Skole hørende Kvindeseminarium, som hun vedblev at være Forstander for — fra 1916 Eneforstander — ogsaa efter at hun 1913 efter Henriette Skram var blevet Overbestyrerinde for hele Skolen. Hun var 1905 med til at oprette det til Skolen knyttede Kursus til Faglærerindeeksamen, som hun derefter deltog i Ledelsen af, og 1911 tog hun Initiativet til Oprettelse af Skolens sociale Klasser, der erstattede N. Zahles Skoles Fortsættelsesundervisning for unge Piger, og som er fortsat til 1939. M. S. kæmpede for Bevarelse af den private Skole og for den Ordning af dens Forhold, der blev

fastslaaet ved Lov af 20. Marts 1918. Hun arbejdede for en længere Seminarieuddannelse, og da Tanken herom blev virkeliggjort ved Seminarieloven af 1930, der erstattede den treaarige Uddannelse med en fireaarig, var hun Medlem af det Udvalg, der udarbejdede Læseplan efter den nye Lov. Som Forstanderinde og Overbestyrerinde har hun sat sig det Maal, at den store Skolevirksomheds hævdevundne Traditioner for levende og alvorligt Arbejde paa kristelig Grund skulde bevares, og at grundtvigske Synspunkter for Frihed i Undervisningen skulde forenes med Fasthed i Fordringerne. I det hele har M. S. haft god Evne til at forlige stridende Meninger og har ikke mindst ved denne Evne vundet Indflydelse udad hos Kolleger og opad hos Autoriteter. 1931 tog hun sin Afsked. — M. S. har mundtlig og skriftlig deltaget i Drøftelser af Opdragelsesproblemer og paa anden Maade interesseret sig for pædagogiske Spørgsmaal uden for sin Skole. Hun har saaledes været Medlem af Bestyrelsen for Pensionskassen af 1925 for private Eksamensskoler, for Dansk Seminarieforening og for Religionslærerforeningen. Hun har udgivet Albert Lilius: »Skolealderens Sjæleliv« (1934). — F.M.G. 1927. — Maleri af L. F. Find paa N. Zahles Skole.

H. Skram: N. Zahles Skole 1852—1913, 1916, S. 95. Natalie Zahle til Minde, 1927, S. 42—78, 144. N. Zahles Skole, Hovedprogram og Program for Privatseminariet, 1931. Nationaltidende 25. Febr. 1917. Politiken 25. Jan. 1941.

Chr. Buur.

Stemann. Embedsmandsslægten S., af hvis Medlemmer en Del har skrevet sig v. S., føres tilbage til Købmand i Hamburg Justus S. (1539—1603), der stammede fra Oldendorf i Westfalen; hans Søn Mag. Johan S. (1602—76), der 1625—30 var Præst ved den tyske Kirke i Kbh., døde som Archidiakon og Præst ved Hamburg St. Nicolai Kirke; han var Fader til Generalsuperintendent i Holsten, Konsistorialraad Just Valentin S. (1629—89), hvis Sønner var Læge i Itzehoe, Dr. med. Just Daniel S. (1669—1717) og Sekretær i Danske Kancelli Johan Valentin S. (f. 1662); sidstnævnte var Fader til Branddirektør i Segeberg, Etatsraad Poul Christian S. (1699—1770) og til Sognepræst i Magleby Johann Friedrich S. (1696—1742), hvis Søn Amtsforvalter i Husum Henrik Hirnklov S. (1733—1800) var Farfader til nedenn. Rets- og Adels-historiker Gehejmekonferensraad Christian Ludvig Ernst S. (1802—76), der 1848 optoges i dansk Adelstand; hans nedenn. Søn Stiftamtmand, Kammerherre Carl Gustav Wilhelm Heinrich S. (1845—1929) var gift med nedenn. Forfatterinde Helga Ingeborg Amalie S., f. Meldahl (f. 1861) og Fader til nedenn. General-

major Johan Daniel S. (f. 1887) og til Sprog­pædagogen Ingeborg Helga Frederikke Amalie S. (f. 1889) samt til Amtmand over Bornholms Amt Paul Christian S. (f. 1891). Ovenn. Branddirektør Poul Christian S. (1699—1770) var Fader til Friderica Dortha S. (1733—72), gift med sin ovenn. Fætter Amtsforvalter Henrik Hirnklov S. (1733—1800), til nedenn. Statsminister, Gehejmekonferensraad Christian Ludvig S. (1730—1813), der 1777 optoges i Adelstanden, til Generaltolddirektør i Slesvig Friedrich Hinrik S. (1735—91) og til Vicekansler i Hertugdømmerne, Konferensraad Ernst Johann Peter S. (1737—1814), der begge adledes 1782. Statsministeren Christian Ludvig S. (1730—1813) havde i to Ægte­skaber tolv Børn, af hvilke skal nævnes nedenn. Gehejmestats­minister, Gehejmekonferensraad Poul Christian S. (1764—1855), Sophie Amalie (Malchen) S. (1765—1854), der ægtede General­major Johan Dorrien (1746—1813, s. d.), Margrethe Wilhelmine S. (1780—1865), gift med General­løjtnant Rigsgreve Gottfried Wilhelm Christian Schmettau (1752—1823, s. d.), Amtmand, Kammerherre Otto Johan S. (1774—1865) — hvis Søn Amt­dommer i Neumünster Christian Conrad Sophus S.-Charisius (1816—95) 1889 tiltraadte det Charisiske Fideikommis — Oberst, Kammerherre Julius S. (1778—1832) og Major Siegfried Leopold S. (1788—1865), der var Fader til Juristen Christian Wilhelm Georg Leopold S. (1816—82). Gehejmestatsminister P. C. S. (1764—1855) var Fader til Petronella S. (1804—39) og Christiane Louise S. (1807—37), der begge var gift med Gehejmekonferens­raad Peter Christian Joachim Bruun (de) Neergaard (1806—93, s. d.), samt til Stiftamtmand, Kammerherre Christian Ludvig S. (1791—1857) til Store Restrup, der var Fader til Catharine Elisa­beth (Betzy) S. (1830—1923), gift med Politikeren, Kammerherre Eugenius Sophus Ernst Heltzen (1818—98, s. d.), og til Etats­raad Johan Andreas S. (1825—1904) til Store Restrup, med hvem denne Linie uddøde.

Danmarks Adels Aarbog, XXVI, 1909, S. 462—80; XXVIII, 1911, S. 585; XXXII, 1915, S. 612; LIV, 1937, II, S. 176. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1897, Tavle ad S. 52. Zeitschrift der Gesellschaft für Schlesw.-Holst. Gesch., XL, 1910, S. 181—264. Deutsches Geschlechterbuch, XXIII, 1913, S. 351—80.

Albert Fabritius.

Stemann, Christian Ludvig (Ludwig), 1730—1813, Statsminister. F. 12. Dec. 1730 i Meldorf, d. 11. Nov. 1813 i Sorø, begr. sst. Forældre: Sogneskriver i Meldorf, Kammerassessor, senere Brand­direktør i Segeberg, Etatsraad Poul Christian S. (1699—1770) og

Sophia Elisabeth Hans-Hinrichsdatter Eggers (1704—78). Gift 1° 11. Juni 1762 i Slesvig med Augusta Elisabeth Müller, f. 7. Juli 1739 i Slesvig, d. 7. Jan. 1776 i Kbh. (Fred. Ty.), D. af Bygmester, Major Ole Johan M. (1692—1762) og Marie Charlotte Amalie Nissen, adopt. Böhne (1711—62). 2° 12. Dec. 1777 i Kbh. (Slotsk.) med Hofdame hos Enkedronningen Isabelle Eleonore Dorothea v. Schmettau, f. 5. Aug. 1750 i Berlin, d. 20. Febr. 1818 i Horsens, D. af preussisk Kammerdirektør, Gehejmeraad Heinrich Wilhelm v. S. (1700—67) og Friederike Wilhelmine v. Schmettau (f. 1716).

S. blev Student 1748 fra Pløn og studerede, med særlige Evner for Matematik, i Göttingen, indtil han 1751 blev ansat i Tyske Kancelli i Kbh. Han var J. H. E. Bernstorffs underdanige og tro Tjener og fik gennem hans Beskyttelse flere ledende Stillinger i Styrelsen. Han var en meget velmenende Mand, og at han 1768 blev Medlem af den Stampe-Moltke'ske Landvæsenskommission, passede udmærket med hans begejstrede bondevenlige Sindelag. »Saa længe alle« — har han skrevet — »blegne af Forskrækkelse, naar man taler om Bondestandens Frihed, hvem tør vel saa lade sig mærke med den Overbevisning, at det vilde være til Menneskehedens Ære og ikke til Skade for nogen Stand, om den danske Bonde erholdt nogen Frihed, hvoraf der nu ikke er Spor?» Mod sit Ønske overgik S. 1769 fra Kancelliet til Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, hvor han tillige varetog Opgaven som tysk »Kommercesekretær«. Sammen med A. G. Moltke og den ældre Bernstorff fik han s. A. Kommissorium til Anlæggelse af en Landevej fra Kbh. til Roskilde.

S. var en Mand, der forstod at klare sig under skiftende Magthavere. Under Struensee omdannedes Tyske Kancelli efter en af ham lagt Plan, og han indtraadte selv 1771 paa ny i dette Kollegium, hvor han 1773, altsaa efter Struensees Fald, blev Første Deputeret. Der blev i den guldbergske Periode i overordentlig udstrakt Grad gjort Brug af S.s Arbejdskraft og udprægede Lyst til at gøre sig gældende. Han stod Guldberg og overhovedet, skønt tysk født, den »danske« Kreds af Regeringsmænd nær, var meget lidt populær i Hertugdømmerne, men nød Juliane Maries Gunst og bøjede sig i Kancelliets Sager bestandig for Chefen, A. P. Bernstorff. 1776 gik han atter over til den økonomiske Styrelse, til Generaltoldkammeret og Finanskollegiet. I det sidste var han Første Deputeret, og han fik 1782 Titel af Finansminister. Han havde i øvrigt flere andre vigtige Hverv, saaledes som Medlem af Bankdirektionen. Han udnævntes 6. April 1784 sammen med Guldberg og Rosencrone til Statsminister, men 14.

April kom derefter det Statsraadmøde, hvor de nyudnævnte Mini-
stre blev afskedigede efter Forslag af den unge Kronprins. S. vilde
tage Ordet paa sine Kollegers Vegne, men blev afbrudt af Kron-
prinsen. Efter sin Udtrædelse af Regeringen var S. indtil 1789
Amtmand i Haderslev, fra 1789 til 1808 Overpræsident i Altona.

S. var en ærgerrig Mand, og hans Løbebane vidner om megen
Evne til at vinde og fastholde de rigtige Forbindelser. Det passer
godt hermed, at han roses for Elskværdighed. En væsentlig For-
udsætning for hans omfattende Virke laa aldeles utvivlsomt tillige
i, at han besad en usædvanlig Dygtighed.

Kancelliraad 1760. Justitsraad 1764. Etatsraad 1768. Konfe-
rensraad 1773. Gehejmerraad 1778. Gehejmekonferensraad 1808.
— Hv. R. 1776. Bl. R. 1809. DM. s. A. — Maleri af Jens Juel.
Miniature af Corn. Høyer (Fr.borg). Portrætteret paa J. H. W.
Haffners Tegning 1781 af Appartementet paa Christiansborg
(Rosenborg).

Danmarks Adels Aarvog, XXVI, 1909, S. 472f. Chr. Hier. Esmarchs Dag-
bog fra det Stemanske Hus (Afskrift i Rigsarkivet). Hist. Tidsskr., 3. Rk.,
V, 1866—67. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, IV—V,
1902—06. A. D. Jørgensen: Regeringsskiftet 1784, 1888. L. Koch: Anders
Sandøe Ørsted, 1896. Aage Friis: A. P. Bernstorff og O. H. Guldborg, 1899.
Samme: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. Samme: Bernstorfferne og
Danmark, II, 1919. Soransk Tidsskr., VI, 1912, S. 75. L. Bobé: Efterladte
Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, IX, 1922, S. 332. Luxdorps
Dagbøger, udg. af E. Nystrom, I—II, 1915—30. Inkvisitionskommissionen af
20. Januar 1772, udg. af Holger Hansen, IV, 1936.

Hans Jensen.

Stemann, Christian Ludvig (ved Daaben Ludewig) **Ernst**, 1802
—76, Retspræsident, Retshistoriker og Genealog. F. 14. Marts
1802 i Husum, d. 14. Marts 1876 i Kbh. (Frbg.), begr. paa Frbg.
Forældre: Husfoged, Branddirektør, Slotsfoged, Kaptajn, senere
Justitsraad Christian Carl S. (1770—1818) og Elisabeth Martha
Koch (1778—1851). Gift 9. Juni 1837 i Husum med Friederike
Marie Caroline Wardenburg, f. 17. Nov. 1804 i Slesvig, d. 21. Jan.
1891 i Kbh. (Frbg.), D. af Løjtnant, senere Toldforvalter i Husum,
Justitsraad Friedrich Detlef Gustaf (Christian) W. (1783—1867)
og Pauline Johanna Sophie Karoline v. Blücher (1783—1832).

S. besøgte som Barn den lærde Skole i sin Fødeby, studerede
1820—22 Jura i Kiel og tog sidstnævnte Aar juridisk Embeds-
eksamen paa Gottorp. Han var derefter først ansat som Sekretær
ved Amtet i Aabenraa, men modtog 1825 Beskikkelse som Under-
retsadvokat i Husum, en Stilling, han dog allerede n. A. opgav,
maaske i den Hensigt at forsøge en videnskabelig Løbebane. Efter

at han 1826 i Kiel havde erhvervet den juridiske Doktorgrad for Afhandlingen »De veterum dotis actionum, rei uxoriæ atque ex stipulatu, differentiis«, begyndte han nemlig ved Universitetet sst. at forelæse som Privatdocent over romersk Ret og tysk Statsret. 1827 vendte han imidlertid igen tilbage til Sagførergerningen i Husum, hvorfra han 1836 gik over i den almindelige juridiske Embedskarriere (1836 kst. Landfoged paa Pellworm, 1837 Herredsfoged og Kirkeskriver i Hviding og Nørre Rangstrup Herreder, 1844 Landfoged og Præses i Stad- og Landretten paa Ærø). 1850 optoges han, for at hans Sønner kunde faa Adgang til det Vitzhusen'ske Slægtinstitut i Dresden, i den danske Adelstand.

Da det efter Krigen 1848—49 gjaldt om at reorganisere den slesvigske Forvaltning, blev der god Brug for S., der trods sin tyske Dannelse var en fuldt loyal Mand. Efter at den blandede Bestyrelseskommission som Følge af Vaabenstilstanden 10. Juli 1849 havde begyndt sin Virksomhed, og der var blevet indrettet Regeringskontorer i Flensborg, ansattes han 17. Dec. 1849 som Kommitteret og fungerende Chef for 1. Departement, hvilken Stilling han bevarede, da Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig oprettedes ved Reskript af 5. Marts 1851. Dog var alle Kirke- og Skolesager, som oprindelig henhørte under 1. Departement, forinden blevet udskilt fra dette, og S. fik derfor intet at gøre med Gennemførelsen af Sprogskripterne. I Begyndelsen af 1852 udnævntes han til Direktør for den ved Patent af 18. Sept. 1850 oprettede slesvigske Overjustitskommission og, da denne 5. Maj s. A. afløstes af Appellationsretten for Hertugdømmet Slesvig, til Præsident i sidstnævnte Ret. Som saadan virkede han, indtil han 1864 maatte træde tilbage og s. A. afskedigedes. Sit Dommerkald, der ofte kunde være vanskeligt nok, røgtede S. med Dygtighed og Upartiskhed, og at hans Virksomhed overhovedet i Aarene efter 1849 vandt megen Paaskønnelse hos Regeringen særlig i de Aar, hvor Carl Moltke var Minister for Slesvig, fremgaar af den lange Række af Udmærkelser, der i denne Periode blev ham til Del. 1864 var han en kort Tid kongevalgt Medlem af Rigsraadets Landsting, og han var opfordret til at indtræde i Monrads Ministerium. Senere levede han, bortset fra et forbigaaende Hverv som Formand for Overjustitskommissionen for de tidligere slesvigske Distrikter, som Privatmand i Kbh.

Foruden som Embedsmand var S. meget virksom som juridisk og historisk Forfatter. Fra først af synes Romerretten at have fængslet ham mest. Hans Beskæftigelse med den satte Frugt i hans Doktordissertation og flere mindre Afhandlinger i Elvers' »Themis«

(Neue Folge, I, 1838) og Sells »Jahrbücher f. hist. u. dogmat. Bearbeitung des röm. Rechts« (III, 1843). Senere vendte han sig til Studiet af den slesvigske Ret og dens Historie, der paa Grund af den særegne Udvikling i Hertugdømmet havde Interesse for ham ogsaa som praktisk Jurist. 1843 offentliggjorde han i Falcks »Archiv« (II) en Afhandling »Ueber die Gränzen der geistlichen und weltlichen Gesetzgebung und Administration in Törninglehn«, men den betydeligste Del af hans Forfattervirksomhed falder dog først i Tiden efter hans Udnævnelse til Præsident i Appellationsretten. Da de endnu eksisterende Underrettsdombøger fra Tiden før 1713 i Henhold til et ministerielt Paabud 1854 var blevet afleverede til den nævnte Rets Arkiv, gjorde S. en lang Række Udtog af dem, som han 1855 udgav under Titelen: »Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im 17. Jahrhundert«. Udtogene, der omfatter Tiden fra Begyndelsen af det 17. til lidt ind i det 18. Aarhundrede og er forsynede med Anmærkninger og en længere Indledning, stammer alle fra den Del af Slesvig, hvor Jyske Lov gjaldt, og er derfor af Vigtighed for Forstaaelsen af denne. Derefter fulgte 1857 »Das Güterrecht der Ehegatten im Gebiete des Jütschen Lovs«, der paa historisk Grundlag giver en udførlig monografisk Fremstilling af Læren om Ægtefællers Formueforhold og dermed beslægtede Emner. Det er et af S.s bedste Arbejder. 1866—67 udkom »Geschichte des öffentlichen und Privat-Rechts des Herzogthums Schleswig« i tre Dele, af hvilke den sidste indeholder en Samling hidtil utrykte Aktstykker. Dette Værk, der er den eneste sammenfattende Fremstilling af den slesvigske Retshistorie fra nyere Tid, er især af Vigtighed for Privatrettens, Strafferettens og Processens Vedkommende. Til denne Del af S.s Forfattervirksomhed hører ogsaa en Afhandling om Retsplejen i gejstlige Sager i »Slesvigske Provindsialefterretninger«, IV (1863).

I sine sidste Aar, under Opholdet i Kbh., udarbejdede S. endelig et udførligt Værk om den danske Rets Historie, der udkom 1871 (»Den danske Retshistorie indtil Christian V.s Lov«). Forfatteren havde sat sig til Maal at give en ny Fremstilling af Retshistorien med Benyttelse af de Undersøgelser og Oplysninger, som var fremkommet siden Kolderup-Rosenvinges Arbejde over samme Emne. Dette Maal maa han, trods forskellige Fejl i Enkeltheder, ogsaa siges at have naaet, men den Maade, hvorpaa han i det hele følger Kolderup-Rosenvinge og andre Forfattere, udelukker paa den anden Side, at der kan tilkendes hans Værk nogen større selvstændig Betydning. S. udmærkede sig overhovedet ikke ved nogen særlig Originalitet som videnskabelig Forfatter. Hans Fremstilling

lider derhos af en vis Tørhed, men den er klar og overskuelig, og hans mangeaarige Beskæftigelse med den slesvigske Ret gør ham til en paalidelig Fører gennem denne. Af stor Interesse for den senere Forskning er de talrige Aktstykker, som han har offentliggjort dels i sine ovenn. Arbejder, dels ved andre Lejligheder (saaledes i »Slesvigske Provindsialefterretninger« III (1862) og i »Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg«, III). Efter hans Død udkom »Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein« (1879). — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Kammerherre 1850. Gehejmekonferensraad 1876. — R. 1852. K. 1853. S.K. 1854. DM. 1867.

Danmarks Adels Aarbog, XXVI, 1909, S. 471. Allg. Deutsche Biographie, XXXVI, 1893, S. 39 f. Gads dsk. Mag., VI, 1911—12, S. 217—33. A. F. Kriegers Dagbøger, III, 1921, S. 91; IV, s. A., S. 273.

Poul Johs. Jørgensen.

S. hører til de betydeligste af Hertugdømmernes faa *Adelshistorikere*. I »Slesvigske Provindsialefterretninger«, III (1862) har han skrevet »Zur Geschichte von Rudekloster« og »Die Familie Andersen in der Karrharde«, i »Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer«, IX (1867) »Die Familie Lembek« og i X. (1869) »Hausmarken und Siegel im Herzogthum Schleswig«, i »Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer«, I (1870) »Die Familie Sehested«, i II (1872) »Die Familie Rantzau«, i III (1873) »Die Familie Breide« og i IV (1873) »Die Familie v. Bockwold«. 1879 udgav hans Søn Carl S. hans »Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Herzogthümer«. Disse Arbejder vil trods nyere om samme Emner beholde deres Værdi ved de talrige deri meddelte Aktstykker.

Th. Hauch-Fausbøll.

Stemann, Carl Gustav Wilhelm Heinrich, 1845—1929, Embedsmand, historisk Forfatter. F. 15. Sept. 1845 i Ærøskøbing, d. 27. Dec. 1929 i Haderslev, begr. sst. Forældre: Landfoged, Dr. jur., senere Kammerherre, Gehejmekonferensraad, Appellationsretspræsident Ernst S. (s. d.) og Hustru. Gift 27. April 1886 i Kbh. (Holmens) med Helga Ingeborg Amalie Meldahl (se Stemann, Helga).

S. blev Student 1865 fra Metropolitanskolen, 1872 cand. jur. og kom s. A. ind i Indenrigsministeriet, hvor han 1874 blev Assistent og 1882 Fuldmægtig. 1885 blev han Borgmester og Auktionsdirektør i Randers, hvorfra han 1899 udnævntes til Stiftamtmand

over Ribe Stift og Amtmand over Ribe Amt. Efter sin Afsked 1921 bosatte han sig i Haderslev. — Som Embedsmand lagde S. fremragende administrative og repræsentative Egenskaber for Dagen (bl. a. ogsaa ved den 17. Landmandsforsamling i Randers 1894), og med Myndighed og personlig Charme opfyldte han sin Tids Krav til en Amtmand. Hans Embede i Grænseamtet gjorde, at han ved flere Lejligheder benyttedes til Forhandlinger med tyske Myndigheder, saaledes i Spørgsmaalet om de hjemløse over for Landraad Dryander; under Verdenskrigen 1914—18 var han megetaarvaagen over for Krænkelser af Neutraliteten, og hans Hjem kaldtes ofte »Det store Hovedkvarter«. Under den heftige Polemik 1891—94 angaaende eventuel Nedrivning af den middelalderlige Bygning Helligaandshuset i Randers kom S. ind paa historiske Studier, udgav (sammen med J. Lindbæk) »De danske Helligaandsklostre« (1906) og skrev flere Afhandlinger i »Kirkehistoriske Samlinger« og »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« om Randers i ældre Tid, saaledes »Randers Helligaandshus« (1900). Sammen med L. Schrøder stiftede han 1902 det første historiske Amtssamfund (for Ribe Amt), var dets Formand 1902—22 (derefter Æresmedlem) og skrev i dets Aarbøger flere Afhandlinger om Ribes Historie. Endvidere var han Æresmedlem af Historisk Samfund for Randers Amt og i en Aarrække Formand i Bestyrelsen for Ribe Stiftsmuseum. 1905—21 var S. Formand i Bestyrelsen for Aandsvageanstalten i Ribe, 1919—26 for Varde—Grindsted og Varde—Nørre Nebel Jernbanerne; 1883 blev han Translatør i Tysk. — Kammerjunker 1883. Kammerherre 1904. — R. 1888. DM. 1894. K.² 1906. K.¹ 1920. — Blyantstegning af P. S. Krøyer 1883 og Maleri af Knud Larsen 1909 i Familieejje. Maleri af Knud Larsen 1921 (Ribe Raadhus). Portrætteret paa Maleri af H. Dohm 1915 af Møde i Ribe Amsraad (Ribe Stiftsmuseum).

Danmarks Adels Aarvog, XXVI, 1909, S. 472.

A. Falk-Jensen.

Stemann, Helga Ingeborg Amalie, f. 1861, Personalhistoriker. F. 1. Marts 1861 i Kbh. (Garn.). Forældre: Arkitekt, senere Kammerherre F. Meldahl (s. d.) og Hustru. Gift 27. April 1886 i Kbh. (Holmens) med Borgmester i Randers, senere Stiftamtmand i Ribe, Kammerherre Gustav S. (s. d.).

Gennem selvstændige Studier og med Støtte i sit højt kultiverede Barndomshjem udviklede H. S. Sansen for Historie. Hun forbinder denne Sans med en livlig Fremstillingskunst og en ikke ringe Evne til Karakteristik. I sit Hovedværk »F. Meldahl og hans Venner« (I—VI, 1926—32) har hun paa Grundlag af et omfat-

tende og førstehaands Kildemateriale sat sin Fader et pietetsfuldt Æresminde og desuden fremført en lang Række samtidige Skikkelser, til Dels af de betydeligste. Nævnes kan ogsaa de to store Afhandlinger i »Fra Ribe Amt«, I—III (1903—14) og V (1919—22): »Minder fra Biskop Hertz's Tid« og »Biskop Viktor Kristian Hjort«. Varm Nationalfølelse samt Interesse for humanitært og kirkeligt Arbejde er tillige fremtrædende Træk i H. S.s Personlighed. — Malerier af August Jerndorff 1883 og Knud Larsen 1917. Portrætteret paa Maleri af Otto Bache 1872: Den Ræder'ske Portrætgruppe (alle i Familieej). Tegning af H. Dohm 1915 (ligesaa).

Knud Millech.

Stemann, Johan Daniel, f. 1887, Officer. F. 30. April 1887 i Randers. Forældre: Borgmester, senere Stiftamtmand, Kammerherre Gustav S. (s. d.) og Helga Meldahl (se Stemann, Helga). Gift 3. Marts 1911 i Aarhus med Ellen Margrethe Hammerich, f. 3. Marts 1890 i Aarhus, D. af Grosserer Louis H. (1859—1931) og Eleonora (Ellen) Liisberg (f. 1866).

S. blev Student 1904 fra Ribe, 1907 Sekondløjtnant og s. A. Premierløjtnant i Fodfolket, 1918 Kaptajn, 1930 Oberstløjtnant, 1934 Oberst, 1937 Generalmajor. 1911—13 gennemgik han Officersskolens Stabsafdeling, var 1913—18 ved Generalstaben som Adjudant ved 1. Generalkommando og samtidig til Tjeneste hos Kommandanten i Kbh., var Kompagnichef 1918—20, siden til Tjeneste i Krigsministeriet — fra 1922 Kontorchef, fra 1927 Afdelingschef, fra 1932 (1931) Direktør. Han har gentagne Gange været til Raadighed for Divisionerne ved Efteraarsøvelserne og var Medlem af den af militære og civile sagkyndige 1932 nedsatte Kommission om Ændringer ved Hærens og Flaadens Fabrikvirksomheder. 1930 var han paa Tjenesterejse til Nordgrønland for at tilse Geodætisk Instituts Virksomhed, ledsagede 1936 Statsministeren og Forsvarsministeren paa Rejse til Island ved Forhandlinger med dettes Regering om Landets Kortlægning, var 1932 tilforordnet den danske Delegation ved Konferencen i Genève om Rustningernes Indskrænkning og Begrænsning og medvirkede Nov. 1918—Marts 1919 som Repræsentant for Røde Kors ved Krigsfangers Hjemsendelse fra Stettin. 1916—22 var han Medlem af Bestyrelsen for Det Krigsvidenskabelige Selskab. S. er en kyndig Personalhistoriker og har i »Den kongelige Livgarde« ved Axel Pontoppidan (1941) skrevet en fortjenstfuld Biografi af Christian VIII. — Kammerjunker 1913. — R. 1924. DM. 1928. K.² 1932. K.¹ 1938. — Maleri af Knud Larsen 1908 (Familieej).

Danmarks Adels Aarbog, XLVI, 1929, I, S. 376. Det krigsvidenskabelige Selskab 1871—1921, 1921, S. 3—8. Den kongelige Livgarde ved Axel Pontoppidan, 1941, S. 215—19.

Rockstroh.

Stemann, Poul Christian, 1764—1855, Statsminister. F. 14. April 1764 i Kbh. (Petri), d. 25. Nov. 1855 paa Herlufsholm, begr. sst. Forældre: Kommitteret, Justitsraad, senere Statsminister, Gehejmekonferensraad C. L. S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 21. Maj 1788 i Søllerød (Fred. Ty.) med Cathrine Elisabeth (Betzy) Wasserfall, f. 24. Juni 1767 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 29. Aug. 1850 sst. (Frue), D. af Fabrikant Peter W. (1719—82, gift 1° med Christine Cathrine Chomhardt, d. 1755, 2° 1756 med Catharina Wilhelmina Heerstädt, d. 1760) og Cathrine Elisabeth Colsmann (1732—87, gift 1° 1755 med Vinhandler Daniel Walcker, ca. 1714—59).

S. var som sin Faders Søn selvskreven til at faa sine fra Naturen gode Evner udnyttet gennem en smuk og fordelagtig Løbebane. Efter Undervisning i Hjemmet blev han 1780 indskrevet som Student ved Universitetet, gennemgik derefter Akademiets Tegneskole, hvor han fik den mindre Sølvmedaille overrakt af Arveprins Frederik. Samtidig kunde han forberede sig til Statens Tjeneste. Manuduceret af Professor J. E. Colbjørnsen bestod han allerede 1781 den i Datiden meget lidt svære juridiske Embedseksamen, og s. A. blev han udnævnt til Kammerjunker. Han gjorde derefter Rejser for at høre Forelæsninger i Kiel og Göttingen, og 1783 blev han Auskultant i Bjergværksdirektoriet. Han ledsagede Faderen paa en Inspektionsrejse til de norske Bjergværker, hvorfra han vendte tilbage 1784 for derefter at blive Kommitteret i Bjergværksdirektoriet. Efter 1788 at have gjort et rigt Parti fik han inden Aarets Udgang Sæde i Højesteret som Auskultant, og 1789 blev han virkelig Assessor. S. A. købte han Gaarden Benzonslund i Holbæk Amt og arbejdede her i Praxis med paa Landboreformerne bl. a. ved at afskaffe Hoveriet in natura, i hvilken Anledning han modtog Landhusholdningsselskabets mindre Guldmedaille. S. havde utvivlsomt stor Sans for Landboreformernes praktiske Betydning i det hele og specielt for de Muligheder, de gav ogsaa Godsejerne, men nogen meget følsom Bondeven blev han aldrig. Da hans Fader overtog høje lokale Embedsposter i Hertugdømmerne, fik han en Lejlighed til at lære deres Forhold nærmere at kende, men hans egen Livsgerning blev knyttet til Kongeriget.

Et meget betydningsfuldt Afsnit af hans Virksomhed indlededes, da han 21. Dec. 1798 udnævntes til Amtmand over Sorø Amt. Til dette blev han senere ogsaa knyttet som Godsejer, idet han 1805

solgte Benzonslund og i Stedet købte Valbygaard ved Slagelse. 1802 overtog han Forvaltningen af Sorø Akademis Jordegods og 1803 delvis ogsaa selve Akademiets øverste Ledelse. Han var en dygtig Embedsmand, men samtidig brysk i Optræden og af en Holdning, der skarpt fremhævede, at han opfattede sig som Kongens Statholder i den lille By og det hele Amt. Den absolutistiske Bureautisme havde altid en udpræget Repræsentant i S. Som en Mand med Sans for Orden, Økonomi og den fornødne Fasthed i vanskelige Situationer, ganske særlig under den engelske Besættelse 1807, kom han til at vinde Ry og Anseelse ved sin Løsning af de Opgaver, der forelaa for ham. Han gjaldt for Landets dygtigste Amtmand, og han øvede ved sin haarde Realisme et imponerende, men samtidig lidt knugende Indtryk paa sine nærmeste Omgivelser, saaledes de soranske Digttere, af hvilke Ingemann har brugt ham til Model for Albert af Orlamünde i »Valdemar Sejre«.

Frederik VI. lærte tidligt at sætte særlig Pris paa S. Han overlod til ham at gemme Regalierne i Sorø Kirke under Krigsbegivenhederne 1807 og udmærkede ham siden paa forskellige Maader. 1818 blev han en af Repræsentanterne i Nationalbanken. Efter Akademiets Brand 1813 lagde S. megen Interesse i dets Genopførelse, men inden Indvielsen af den nye statelige Akademibygning havde fundet Sted, var S. flyttet bort fra Sorø. Efter Fr. Jul. Kaas' Død blev han 1827 udnævnt til Gehejmestatsminister, Kancellipræsident, Justitsminister og kgl. Bankkommissær; tillige overtog han Direktionen af Herlufsholms Stiftelse. Han blev ved sin Afrejse fra Sorø varmt og underdanigt hyldet i en Adresse fra Akademiets Lærere, og han efterlod Amtet og dets Købstæder »med alle Kasser fyldte« — vistnok et Særsyn i denne økonomisk yderst vanskelige Tid, hvor rundt omkring ogsaa megen Uordentlighed og Uredelighed havde forkludret Tilstandene.

I 21 Aar kom S. til at beklæde Stillingen som Leder af Danske Kancelli og dermed af en meget væsentlig Gren af den danske Statsstyrelse. Ved sin Side havde han i alle disse Aar Generalprokurøren A. S. Ørsted, hvem man ikke havde villet betro Præsidiat, men som i Kraft af sin mægtige Viden og Rutine nødvendigvis betød overordentlig meget. Disse to Tjenere for den danske Enevælde var som Personligheder og som Statsmænd yderst forskellige. Det er berettiget, naar man har villet betragte S. som den udprægede Bureaukrat og Autokrat, der nødvendig vilde have, at almindelige Borgere skulde have et Ord at sige i Statssager. Det er efter al Sandsynlighed ham, der har formuleret det berømte eller berygtede »Vi alene vide —«, som Frederik VI. 1835 gav til Svar paa

Trykkefrihedsadressen. Egentlig blev der derved givet Samtiden og Eftertiden et helt forkert Billede af den danske Enevældes sande Karakter. S. var i Besiddelse af en vis djærv, undertiden noget groft virkende Beslutsomhed, der synes at have udgjort hans væsentlige Styrke. Nogen virkelig fremragende Statsmand var han ikke, og selv om han i mange Spørgsmaal kunde blive afgørende, var han for snæver og for fantasiløs til at kunne hævde en egentlig toneangivende Stilling i de store politiske Sager, hvor andres Raad kom til at betyde mere for baade Frederik VI. og for Christian VIII. S. repræsenterede en vis brysk Politiaand som Minister ikke mindre end som Amtmand og giver for saa vidt langtfra Udtryk for de bedste Traditioner i det enevældige System. Der var Kraft over ham, men tillige ikke saa lidt aandelig Plumphed, der f. Eks. kunde gøre den Maade, hvorpaa han fandt det tjenligt, ogsaa over for de kongelige Personer selv, at ytre sin Loyalitet og Kongetroskab, mindre smagfuld.

S. var i politisk Overbevisning en meget udpræget Tilhænger af Enevælden, og han har været principielt imod den Beslutning, der i Begyndelsen af 1831 blev taget om Indførelsen af raadgivende Provinsialstænder. Under de følgende Forhandlinger om Sagen inden for Danske Kancelli var han med Kollegiets øvrige Medlemmer enig i, at de danske Stænderforsamlinger ikke, som de preussiske, maatte faa noget aristokratisk Præg. Som Fører for et Mindretal af Medlemmer kæmpede han derimod kraftigt for i øvrigt at gøre Forsamlingernes Grundlag og Virkeomraade saa snævert som muligt. Han vilde bl. a. ikke gaa ind paa den af A. S. Ørsted og et Flertal af Medlemmer forfægtede Tanke om, at ogsaa andre end Grundejere skulde have Valgret og Valgbarhed. S. afviste i denne Forbindelse baade Kapitalister, der efter hans Skøn var Folk, der blot lagde Hænderne i Skødet for at lade andre arbejde for sig, Fæstebønder, hos hvem man ikke burde opvække »Lyst til at politisere«, og endelig Præster og anden »Intelligens«, fordi han var imod ethvert »hierarkisk Princip« og foretrak mere praktiske Folk. Fæsterne lykkedes det ikke S. at holde ude, og det viste sig paa dette Punkt som ved andre Lejligheder, at den gamle Minister v. Møsting, naar det kom dertil, havde et Ord, der vejede stærkere til hos Frederik VI. end S.s. S. var sammen med Ørsted Medlem af den Firemandskomité, der 4. Juni 1831 blev nedsat til videre Arbejde med Stænderforfatningssagen, og han fik her i sine Uoverensstemmelser med sin Kollega fra Danske Kancelli betydningsfuld Støtte fra de to Repræsentanter for det slesvig-holstenske Kancelli, O. Moltke og J. P. Høpp. For den 1832 indkaldte Forsamling af

»oplyste Mænd« blev S. en meget aktiv Leder; om end i det hele præget af en vis Jovialitet var hans Optræden som saadan ikke helt ulastelig, og da man drøftede Spørgsmaalet om at give de danske Stænder større Myndighed end de tyske, undsaa han sig ikke for at bruge en Meddelelse fra den preussiske Gesandt som truende Advarsel.

I Behandlingen af Lovsager og andre Spørgsmaal i Stænderforsamlingernes Tid stod S. og Ørsted ofte mod hinanden. Med Støtte i Stændernes Vedtagelse lykkedes det Ørsted paa Trods af S. at faa gennemført ved Købstædernes nye Kommunalordning 1837, at Grundejendom ikke ubetinget, men kun efter en vis Census gav Valgret, og at der blev Valgbarhed for næringsdrivende uden Grundejendom med en vis Næringsafgift; S. stolede meget paa den Tilknytning til Staten, selv ganske liden fast Ejendom gav, og kunde ud fra dette Syn for saa vidt være meget »demokratisk«. I Landbo-spørgsmaalene var han meget bestemt af Godsejersynspunkter og havde som Amtmand endog udtalt sig for Ophævelse af alle Baand paa Jordbesiddelsens Frihed. Skønt Ørsted var blevet betænkelig ved Stændernes Kritik, satte S. igennem, at den nye Fæstelov af 1838 dog blev udstedt. Bondecirkulæret af 8. Nov. 1845 var rigtigt i S.s Aand; han vilde meget gerne have sat Bom for den fremvoksende Bondebevægelse.

Christian VIII. søgte S. efter hans Regeringstiltrædelse at fastholde ved den Tanke, at det kun var et lille ildesindet og intrigant Parti, der pønsede paa Forfatningsændring, men allerede Ørstedes Ministerudnævnelse 1842 udtrykker, at et mindre absolut Standpunkt over for den liberale Bevægelse har vundet Sejr. Under de følgende Aars forviklede forfatnings- og nationalpolitiske Drøftelser bevarede S. dog en Indflydelse, der bl. a. viste sig gennem Udstedelsen af »det aabne Brev« af 8. Juli 1846, hvortil han kraftigt tilskyndede. Han vilde ogsaa Kamp uden Kompromis mod den slesvigholstenske Bevægelse og undervurderede de storpolitiske Vanskeligheder. Over for Spørgsmaalets nationale Side, Danskheden i Slesvig, viste han, ganske modsat Ørsted, en Forstaaelse, der hang sammen med et vist jævnt Instinkt hos ham.

I Efteraaret 1847 stillede S. sig imødekommende over for Christian VIII.s Tanke om, at man nu maatte skride til at ordne Forfatningsforholdene. Omslaget hos den gamle Absolutist hang ikke mindst sammen med hans Mistillid til Tronfølgeren som Danmarks Repræsentant. 20. Jan. 1848 maatte han som den ældste Minister proklamere Frederik VII.s Tronbestigelse. Han paadrog sig derved et Anfald af Podagra, der i den nærmest følgende Tid

holdt ham sengeliggende, saaledes at han ikke rigtig kunde gribe ind i de Begivenheder, der snart skulde hidføre det gamle Systems bratte Fald. 21. Marts 1848 afskedigedes han sammen med de andre Ministre, og dermed ophørte hans aktive politiske Virksomhed. — 1846 havde S. solgt Valbygaard, men vedblev indtil Maj 1851 som Skoleforstander at styre Herlufsholm Skole og Gods med den Dygtighed og i den autokratiske Aand, der prægede al hans Gerning og Optræden. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Kammerjunker 1781. Gehejmekonferensraad 1815. — S.K. 1808. DM. 1812. R.E. 1828. — Maleri af C. A. Jensen 1842 (Fr.borg) og af J. V. Gertner 1853 (Herlufsholm). Tegning. Marmorbuste (Fr.borg). Litografi fra Em. Bærentzen & Co. bl. a. efter C. Kierkegaard 1838 og efter Tegning af Gertner 1869.

Danmarks Adels Aarbog, XXVI, 1909, S. 473 f. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., VI, 1897, S. 1—51. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I, 1892. Soransk Tidsskr., VI, 1912, S. 74 f. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I, II, IV, 1920—21. Den danske Centraladministrations Historie, 1921. Hist. Tidsskr., 9. Rk., III, 1925, S. 413; 10. Rk., IV, 1937—38, S. 261—77. Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne, II, 1931. Hans Jensen: De danske Stændersamlings Historie 1830—48, I—II, 1931—34. Frantz Dahl: Frederik VI. og A. S. Ørsted i 1826, 1929, S. XXIV, XL, 191—200. Flemming Dahl: Københavns Kommunalforfatning af 1840, 1940, S. 12, 15—17, 30, 44 ff., 50, 52, 55, 63 f., 69, 81, 84, 87, 89, 94, 102 ff., 110 ff., 114, 120, 124 f., 143, 154 f., 157, 182.

Hans Jensen.

Stenbæk, Halvdan, 1879—1908, Havebrugsteoretiker. F. 2. Jan. 1879 i Ormslev mellem Slagelse og Korsør, d. 8. Juni 1908 i Kbh., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Friskolelærer og Folketingsmand Kristjan Rasmussen S. (1839—1908) og Kristine Klaudine Nielsen (1852—1911). Gift 4. Dec. 1904 i Slagelse med Oline Kristine Berthelsen, f. 3. Sept. 1879 i Holmstrup ved Slagelse, D. af Gartner Ole B. (1826—79) og Karen Pedersen (1843—1903).

S. uddannedes 1893—96 i praktisk Gartneri hos Handelsgartner R. N. Sørensen i Rønne og fortsatte 1896—98 Læretiden i Landbohøjskolens Haver samtidig med, at han søgte Gartner-Foreningens Aftenkursus paa Rosenborg. 1898 tog han praktisk Gartnereksamen og begyndte derefter Studiet paa Landbohøjskolen, hvorfra han tog Havebrugseksamen 1900. Han fortsatte Studierne paa Landbohøjskolen til 1902 og atter i Vinteren 1902—03 under Professorerne E. Rostrup og W. Johannsen, af hvilke navnlig den sidste øvede en betydelig Indflydelse paa hans Udvikling. Samtidig forberedte han sig til Præliminæreksamen, som han bestod 1902.

1903 tiltraadte han en Plads som Assistent ved Landbrugsforsøgsstationen i Lyngby, hvor han navnlig skulde foretage Forædlingsarbejdet, og samtidig blev han Lærer i Botanik, Plantefysiologi og Mikroskopi ved Landbrugsskolen. Da Stillingen som Lærer i økonomisk Havebrug ved Landbohøjskolen blev ledig 1903, blev S. udset til den, og man gav ham endnu en treaarig Uddannelsesetid, før han endelig skulde tiltræde Stillingen, idet han dog allerede fra Okt. s. A. maatte overtage Undervisningen i Almindelig Havebrugslære og i Køkkenhavedyrkning. 1904—07 var S. med rundelike Stipendier fra Landbohøjskolen paa aarlige Studierejser i Udlandet (Tyskland, Østrig, Ungarn, Schweiz, England, Frankrig, Holland og Belgien), medens han om Vinteren docerede sit Fag. Da der 1906 var Tale om at give ham den faste Ansættelse, ønskede han endnu et Aars Uddannelsesfrist, og først 1907 udnævntes han til Professor i økonomisk Havebrug; knapt et Aar efter sin Udnævnelse døde han. — S. havde en god og klar Fremstillingsevne og mødte altid vel forberedt til sine Forelæsninger. Hans uventede Død blev beklaget dybt af Kolleger og Tilhørere. S. skrev om Havebrugsemner i talrige Artikler. I »Vort Hjem« (III, 1903) behandlede han »Stueplanterne« og »Den lille Have«, og han skrev Artikler i »Haven«, »Gartner-Tidende« og »Tidsskrift for Stuekultur« o. fl. a. St. I »Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908« (1908) har han skrevet »Havebrugsstudiet«.

Gartner-Tidende, XXIV, 1908, S. 97 f. Haven, VIII, s. A., S. 133 f.

Axel Lange.

Stender-Petersen, Adolf, f. 1893, slavisk Filolog. F. 21. Juli 1893 i Pargolovo ved St. Petersburg. Forældre: Bogholder Johannes Peter S.-P. (1863—1936) og Henriette Vilhelmine Martha Olga Jacob kaldet Hofmann (f. 1872). Gift 31. Jan. 1918 i Kbh. (b. v.) med Ellen Gori Klitgaard, f. 19. April 1892 paa Frbg., D. af Købmand Niels Julius K. (1851—1925) og Petra Caroline Johanne Lillelund (1859—1941).

S.-P. fik sin første Undervisning i Deutsche Hauptschule zu St. Petri i St. Petersburg, dimitteredes herfra 1912 og studerede derefter ved Universitetet i samme By 1912—15, baade klassiske Sprog, russisk Litteraturhistorie og Filosofi. Desuden nærede han varm Interesse for dansk Sprog og Kultur. Draget af Længsel efter sit egentlige Fædreland rejste S.-P. 1915 til Danmark, hvor han efter at være blevet dansk Statsborger blev optaget ved Kbh.s Universitet. 1919 blev han Magister i slavisk Filologi, som han havde studeret under Professorerne Roźnieckis og Holger Pedersens Vejledning.

1916—18 var han Assistent ved Det kgl. Bibliotek, og derefter virkede han som Lektor i Russisk og Polsk ved Universitetet i Göteborg 1918—26 og ved Göteborgs Handelshøjskole 1918—27. 1923 blev han Dr. phil. 1927—31 var han ansat som Professor i slavisk Filologi ved Universitetet i Dorpat, 1931 blev han Privatdocent ved Aarhus Universitet, hvortil han siden har været knyttet som Lektor i slavisk Sprog og Litteratur 1932—35, Docent 1935, Dekan for det humanistiske Fakultet 1935 og som Professor fra 1941 ved kgl. Udnævnelse. S.-P. har foretaget talrige Studierejser til de slaviske Lande. Hans videnskabelige Produktion har hovedsagelig bevæget sig dels inden for den polske Jesuiterdramatik og den russiske Komedies Historie — Doktorafhandlingen »Die Schulkomödien des Paters Franciszek Bohomolec, S. J.« (1923), »Tragoediae sacrae« (1931), »Holberg og den russiske komedie i det 18. årh.« (i Holberg Aarbog, 1923—25) — og dels inden for den slavisk-germanske Laaneordforskning, hvor man maa fremhæve det store Værk »Slavisch-Germanische Lehnwortkunde« (1927), en Studie over de ældste germanske Laaneord i Slavisk i sprog- og kulturhistorisk Belysning. I de senere Aar har S.-P. endvidere beskæftiget sig meget med det varægiske Problem, som han har behandlet i »Die varægersage als quelle der Altrussischen chronik« (1934) samt i »Études varègues« (i »Classica et Mediaevalia«, III, 1940). S.-P. er meget produktiv. Hans levende Interesse for saavel slavisk Sprog og Litteratur som historiske Forhold har fundet Udtryk i Afhandlinger i danske og udenlandske videnskabelige Tidsskrifter. Han har desuden udgivet en Del Arbejder i mere populær Form, delvis baseret paa Forelæsninger og Foredrag, holdt ved forskellige Lejligheder. Heraf kan nævnes »Russiske silhouetter. Fra Puškin til Tolstoj« (1932), »Revolutionære profiler. Bidrag til den russiske revolutions karakterologi« (1933) samt »Sovjetunionens Udenrigspolitik« (1936). S.-P. er stiftende Medlem af Dansk Selskab for Oldtids- og Middelalderforskning fra 1934, Bestyrelsesmedlem i Dansk-Polsk Forening fra 1932, var ledende Senior i Studenterforeningen i Aarhus 1933—34 og er Formand for Det humanistiske Samfund i Aarhus fra 1933. Han er Medlem af det slaviske Institut i Prag fra 1936 og af det skandinavisk-hollandske Institut i Prag fra 1936, arbejdende Medlem af det polske Videnskaberne Akademi (litt.-hist. Sektion) fra 1933.

Gudrun Sterner Petersen.

Stenersen (Stenerson), Peter Christopher, 1723—76, Forfatter, Præst. F. 9. April 1723 paa Steig i Fron; Gudbrandsdalen, d. 17. April 1776 i Tølløse, begr. sst. Forældre: Foged i Gudbrandsdalen

Svend Stener S. (1697—1737) og Søster Catharine Bruun. Gift 1749 (mellem 9. Juni og 14. Aug.) med Anna Margrethe Jessen, f. 17. Jan. 1729 i Udby paa Tudse Næs, d. 1. Maj 1796 i Roskilde, D. af Sognepræst Jens Pedersen J. (1683—1749) og Anna Marie Hornemann (1692—1749).

S. blev Student 1738, privat dimitteret, tog n. A. Baccalaureus-Graden, boede 1740—45 i Kundby Præstegaard, de tre sidste Aar som Huslærer, laa derefter paa Regensen, 1747—49 paa Valkendorfs Kollegium og tog 1748 Magistergraden; s. A. udgav han »Critiske betænkninger over F. C. Eilschows prøve paa en dansk kunstordbog«, hvori han, uden større principiel Uenighed med Eilschov (s. d.), drøfter Sprogrensning og bl. a. foreslaar enkelte Ord fra norske Folkemaal til Erstatning for Fremmedord. 1749 tog S. teologisk Eksamen og blev s. A. Sognepræst i Udby paa Tudse Næs, idet han ægtede den nylig afdøde Formands Datter. Under Pseudonymet Frønning Skeyværingsen deltog han 1752 med Skriftet »Critiske Tanker over de riimfrie Vers« i den Polemik, der, især med Nordmænd som Deltagere, førtes i Kbh. om den Klopstock'ske Poesi. S.s Pjece er rettet mod Gerhard Treschow (s. d.), der havde angrebet de rimløse Vers; S. forsvarer disse i Almindelighed og Klopstocks »Messias« i Særdeleshed og viser sig her, hvad allerede spores i Polemikken med Eilschov, som Elev af Schweizerskolens Æstetik (se XXI, S. 186). 1754 praktiserer han det nye poetiske Program i den rimfri »Ode til Brudgom og Brud« (optrykt 1767 som »Choriambisk Ode«), til Dels en Efterligning af Klopstocks »Die Braut«, men alligevel et originalt Digterværk, der danner Epoke inden for dansk-norsk Poesi ved sin bevidste Reaktion mod den konventionelle Lejlighedsdigtning og ved sin Inderlighed i Tonen og ægte lyriske Følelse. Fra ca. 1756 (trykt 1769) er »Krages Ode til Herr Simson Fougner« i sapphisk Strofeform uden Rim og ledsaget af en meget omfangsrig Kommentar, der udgør Størstedelen af den lille Bog; ved sin Blanding af Ironi og Alvor, af Fiktion og Fakta, tangerer Skriftet det bizarre; desuden er det mærkeligt ved sin Brug af nordisk Mytologi og især af norsk Folketro. S. fjerner sig efterhaanden fra Klopstock-Stilen og efterligner Horats i det dionysiske Digt »Til en Ven, med et Par Flasker Hæggebær-Viin« (1758, trykt 1767), hvor Digteren møder Bacchus i norske Omgivelser, og i hans sidste og største Digt »Ode paa Junkers-Kilde« (1762, trykt 1769), hvormed han, skønt det er en sjællandsk Egn (Bramsnæs), han beskriver, bliver Foregangsmand for de norske Digteres naturbeskrivende Poesi. S.s sidstnævnte to Digte er rettet til Eriksholms Ejer H. D. de Brinck-Seidelin (XXI,

S. 584), som 1764 kaldte ham til Sognepræst i Tølløse. Allerede da var hans Helbred vistnok svækket og hans Produktivitet i alt Fald aftaget. Adskillige af hans Digte henligger utrykt (især Additamenta 7, 8vo, Det kgl. Bibliotek), og en samlet Udgave af det ikke store Forfatterskab var ønskelig. Thi Gudbrandsdølen, der blev sjællandsk Præst, har sin Del af Æren for det lyriske Gennembrud, som fandt Sted i Fælleslitteraturen ved det 18. Aarhundredes Midte. — Maleri i Bymuseet (Oslo).

Slægten Stenersen, 1924, S. 127 f. Holbæk Amts Avis 17. Juni 1853, 20. Maj 1857 (Tillæg til Nr. 78). Francis Bull: Fra Holberg til Nordal Brun, 1916 (se Registeret). Samme: Norges litteratur fra reformationen til 1814, 1928 (se Registeret). Leopold Magon: Ein Jahrhundert geistiger und literarischer Beziehungen zwischen Deutschland und Skandinavien, I, 1926 (se Registeret). Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarhundrede, 1934 (se Registeret). Danske Studier, 1940, S. 16—32. Fra Holbæk Amt, XXVII, 1933, S. 94—106.

R. Paulli.

Stenfeldt, Jacob August, 1783—1858, Borgmester, juridisk Forfatter, Politiker. F. 12. Maj 1783 i Kbh., d. 3. Marts 1858 i Fredensborg, begr. i Helsingør. Forældre: Grosserer Moses Levin (efter Daaben Martin Leopold) Mariboe (1760—1830) og Bella Henriques (1761—96). Døbt 1810. Navneforandring 22. Sept. 1819. Gift 1° 1806 med Louise Augusta Schultz, f. 12. Aug. 1790 i Kiel (Nic.), d. 1807, D. af Købmand og Stadt-Major i Kiel Johann Philipp S. (1746—1802) og Dorothea Augusta Schultz (1750—1812). 2° 5. Marts 1809 i Helsingør (Olai) med Catharina Frederikke Elisabeth (Betzy) Steenberg, f. 5. Marts 1791 i Helsingør (Olai), d. 18. Juni 1862 sst. (Olai), D. af Apoteker Jens Foss S. (1753—1837) og Cecilia Catharina Maria Sprunck (1767—1851).

Af velanset mosaisk Slægt, men døbt 1810 og strengt luthersk ortodoks, ønskede S. at bringe sin Afstamning i Forglemmelse; efter Jødeurolighederne 1819 fik han kgl. Bevilling til at føre Navnet S. Han blev Student 1799, privat dimitteret, tog 1803 juridisk Embedseksamen og blev s. A. Volontær i Kommercekollegiets Konsulatskontor, men udnævntes allerede 1804 til Auditor i Hæren med Tjeneste i Kbh., Kiel og Helsingør. Som Lærer i militær Ret ved Landkadetakademiet udgav han 1809 »Haandbog i den militaire Lovkyndighed«, der 1823 kom i ny forøget Udgave; 1810 fulgte »Om de militaire Retters hensigtsmæssige Organisation«. Træt af det ustadige Garnisonsliv modtog S. s. A. Udnævnelse til Assessor i Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten, men søgte allerede 1813 tilbage til Helsingør som Byfoged og Politimester, hvilket Embede

han beklædte i 20 Aar. 1821 udnævntes han tillige til Borgmester og Auktionsdirektør i Helsingør, hvis myndige Administrator han forblev til Udgangen af 1848, da han søgte sin Afsked. Sine sidste Aar tilbragte han i Kbh. og Fredensborg. — I Helsingørs Historie indtager de tre Borgmestre Berthel Bjørnsen (1749—1820), S. og Jacob Baden Olrik (1802—75, Borgmester 1849) en sjælden Plads ved den overlegne Dygtighed, med hvilken de fremmede Byens Tarv. Saaledes faldt det i S.s Lod at raade Bod paa Saarene efter Krigen mod England. Efter et af ham 1821 fremsat Forslag undergik Havnen 1824—28 en betydelig Udvidelse og ophøjedes 1824 til Statshavn, hvorved Kommunens Kasse aflastedes for Udgifterne til dens Vedligeholdelse. 1829 tog han Initiativet til Oprettelsen af Sparekassen for Helsingør og Omegn, som han gennem to Tiaar ledede med velberaad Omsigt og finansiell Kyndighed. Ogsaa andre Institutioner staar i Gæld til S.; bl. a. nød Skolen hans udelte Interesse. Saaledes førte han Skoleloven af 1814 ud i Livet og var en af Hovedmændene ved Omordningen af det helsingørske Skolevæsen i Begyndelsen af 1840'erne. En central Opgave for S. blev det endelig at affatte Helsingørs Vedtægt og jævne Overgangen fra de halvt raadgivende »Eligerede Mænd« til den medbestemmende Borgerrepræsentation i Henhold til Købstadkommunalloven af 24. Okt. 1837. I det hele kan S.s Betydning for dansk Kommunalstyres Historie vanskeligt overvurderes; baade i Teori og Praxis tælles hans Navn blandt de førende. Hans Hovedværker er »De danske Kjøbstæder og deres Bestyrelsesmaade efter vor Lovgivning« (I—II, 1827—31), »Municipalvæsenet i Almindelighed og det Danske i Særdeleshed« (1834) og »Grundtræk til en Communal-Forfatning for Kongeriget Danmark« (1850). Hertil slutter sig bl. a. »Bemærkninger m. H. t. Anordningen af 24. Oct. 1837« (1837) og »Bemærkninger ang. Beskatningsmaaden i de danske Kjøbstæder« (1840). Af disse endnu meget læseværdige Arbejder udmærker det første sig ved omfattende Kundskabsfylde og velgennemtænkte Forslag til Ændringer i Styresættet, medens »Municipalvæsenet« giver et Grundlag for en fuldstændig Nyordning, hvorved Amtmændenes Kontrol med Købstæderne beskæres væsentligt. Allerede her sættes Byraadens Valgperiode til seks Aar, medens Valgretten betinges af Grundejendom eller en vis Næringsskat. Senere indarbejdede A. S. Ørsted i Købstadanordningen adskillige af hans positive Reformforslag, thi S. havde i høj Grad Danske Kancellis Øre, bl. a. siden han 1831 med en regeringsvenlig pseudonym Pjece, »Hvad kan man vente af Provindsial-Stænders Indførelse i Danmark?«, var gaaet den slagne

Vej fra Kommunalforvaltningen til den større Politik. Ogsaa her fandt S., mangesidig som han var, et vidt Virkefelt. I første Omgang som en af de »oplyste Mænd«, der i Juli 1832 gennemdrøftede Regeringsudkastet til Stænderforfatningen, siden hen som Medlem af Østifternes Provinsialstænder. I Roskilde mødte S. 1835—36, 1838 og 1840 som Deputeret for sin Hjemby, hvor han var blevet valgt 1834, og 1842, 1844 og 1846 som kongevalgt Repræsentant, da han, paa Grund af sin Holdning i Forfatnings- og Skolespørgsmaalene, var faldet 1841. 1847 opnaaede han dog paa ny Valg i Helsingør, hvis Borgerskab billigede hans Modstand mod den undtagelsesløse Værnepligt, og deltog i Foraaret 1848 i det Stændermøde, der behandlede Martsministeriets Forslag til Valglov for den grundlovgivende Rigsforsamling. I Stænderne var S.s Indflydelse størst i første Valgperiode, ikke mindst i formelle Spørgsmaal, f. Eks. ved Udformningen af Forretningsordenen. Navnlig i de tidligste »Sessioner« trak han et tungt Læs; i Samlingen 1835—36 var han saaledes Medlem af ti »Komiteer«, i fem af disse Udvalg tillige »Referent«, 3: Ordfører. Den værdifulde Betænkning i Sagen om »Kjøbstædernes økonomiske Bestyrelse« (Kjøbstadkommunalloven) var affattet af ham, ligesom hans Tanker har haft Indflydelse paa Kbh.s Kommunalforfatning af 1. Jan. 1840. Alt i alt var S., baade teoretisk og praktisk, Stændernes ledende Kommunalpolitiker, Ørsted alene fraregnet. Af betydelig Interesse var ogsaa hans egne Forslag: om Realundervisningens Fremme (1835), der forudsatte Nedlæggelsen af enkelte hensygnende Latinskoler, hvoriblandt Helsingørs, om en Omorganisation af Fattigvæsenet ud fra en Sondring mellem absolut og relativt trængende (1838) og om en Revision af Næringslovgivningen i Danmark (1840); det første blev en Sejr, de to sidste Nederlag for ham. — Politisk fremtraadte S. som Talsmand for det moderate Frisind, »det reformatoriske System contra Bevægelsessystemet«. Hans Ideal var og blev A. S. Ørsted. I Kommunalforfatningen saa han den »sande Basis« for det offentlige Liv; han var stemt for Stændernes Sæmmenslutning til een — raadgivende — Institution, men misbilligede den konstitutionelle Tendens. Selv var han alle Dage den oplyste Enevældes og Christian VIII.s fuldtro Mand. For øvrigt ogsaa Helstatens. Han tiltraadte Algreen-Ussings Andragende om Statsenhedens Betyggelse, og hans Ord havde Brod mod baade Slesvigholstenismen og de Nationalliberale. — I det hele naaede S. dog ikke paa langt nær, hvad hans fortrinlige Evner, Myreffid og overordentlige Kundskabsrigdom berettigede ham til. Skønt en fremstaaende Skribent og en Taler af Format tabte han efterhaanden

Terræn i Stændersalen. Hans Modstandere hæftede sig ved hans Fødsel, hans bureaukratiske Selvbevidsthed og Indblanding i de mest uensartede Forhold og oversaa hans indtagende menneskelige og selskabelige Egenskaber. Afgørende blev dog først og fremmest S.s ejendommelige Rodløshed i Tidehvervets voldsomme Brydninger; men Lødheden af hans Gerning vil sikre hans Navn mod Glemsel.

Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Virkelig Justitsraad 1817. Etatsraad 1828. Virkelig Etatsraad 1846. — R. 1838. K. 1848. — Maleri af Imm. Tjerne paa Helsingør Raadhus efter Fotografi af Originalmaleri i Norge.

Fr. Algreen-Ussing i Helsingørs politiske og Avertissements-Tidende 21. April 1858. H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie, 1877, S. 330. Flemming Dahl: Københavns Kommunalforfatning af 1840, 1940, S. 24, 26, 38, 59 f., 151 ff. M. Galschiøt: Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede, 1921, S. 17, 173, 299—303, 318—24. Samme: Sparekassen for Helsingør og Omegn 1829—1929, 1929, S. 23, 26—32, 34—37, 44—47, 49, 53—56, 60 ff., 65—70. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie 1830—1848, I—II, 1931—34 (se Registeret i II). Harald Jørgensen: Studier over det offentlige Fattigvæsens hist. Udvikling i Danmark i det 19. Aarh., 1940, S. 59 f., 69. P. Munch: Købstadstyrelsen i Danmark, II, 1745—1848, 1900, S. 91, 139 ff., 146, 169. Hakon Müller: Stænderdeputerede fra Frederiksborg Amt 1834—1848, Fra Frederiksborg Amt, 1930, S. 3 f., 6, 10—103, 107 f., 110, 118 ff., 122. Eiler Nystrom: Den første Stænderforsamling i Roskilde, skildret i Breve fra Joh. Chr. Drewsen til Jonas Collin (Dsk. Mag., 6. Rk., II, 1916, se Registeret). Laurits Pedersen: Helsingør i Sundtoldstiden 1426—1857, I, 1926, S. 189 f.; II, 1929, S. 401—04, 409, 411, 424, 437 ff. Samme: Pastor H. B. Trojels »Skolejournal« 1822—32, Vor Ungdom, 1903, S. 707 f.

Flemming Dahl.

Steno, se Stensen.

Stensballe, Johannes Pedersen, f. 1874, Politiker. F. 6. Juli 1874 i Vinding ved Vejle. Forældre: Lærer, senere Højskoleforstander, Driftsbestyrer, Folketingsmand Niels Pedersen S. (1846—1935, gift 2° 1897 med Ida Hedevig v. der Merwede, f. 1864) og Laurine Helene Petersen (1852—80). Gift 1° 18. Maj 1902 i Vejle med Olga Braae, f. 29. April 1881 i Svendborg, d. 30. Marts 1931 paa Frbg., D. af Fotograf Jens Agger B. (1842—1924) og Marie Kristine Elisabeth Tegge (1854—1925). 2° 17. Jan. 1939 i Søllerød med Hulda Louise Jenssen, f. 9. Febr. 1892 i Trondhjem, D. af Bygmester Ludvig J. (1856—1937) og Hanna Gurine Barman (f. 1858).

S. blev Student 1893 fra Horsens, cand. polyt. 1899, s. A. Ingeniørassistent hos Stadsingeniøren i Svendborg, var 1901 ved

Kbh.s Vej- og Kloakanlæg, fra 1902 ved Sydfynske Jernbaner, hvor han 1908 blev Baneingeniør. Fra 1914 til 1926 var han Driftsbestyrelser for Sydfynske Jernbaner, Odense—Kerteminde—Martofte Jernbane samt Nordvestfynske Jernbane. Ved sin fremragende praktiske Dygtighed vandt han Anseelse og gjorde sig stærkt gældende i det offentlige Liv som paa flere Omraader inden for Industri og Forretningsliv. Han var Medlem af Odense Byraad 1917—25, og som Formand 1919—25 i Kanal- og Havneudvalget indlagde han sig stor Fortjeneste af Odense Havns Udvikling. Partipolitisk var S. som Søn af en Politiker i Venstre ligesom »født« til at tilhøre dette Parti, skønt han maaske ikke ved sin egen Personlighed umiddelbart stod det saa nær, og fra Aug. 1920 blev han en af Venstres Landstingsmænd. Uden at eje den Veltalenhed og det Gemyt, der gør Udslaget paa Vælgermøder, viste S. sig ypperligt egnet til at optage et parlamentarisk Arbejde. Han var ikke blot en Mand af stor teknisk og forretningsmæssig Dygtighed, men forstod sig paa de politiske Forhold og mestrede de Forhandlingsmetoder, der passede til de parlamentariske Vilkaar. Han blev derfor en meget brugt og indflydelsesrig Kraft. — 1922—27 var S. Formand for Jernbaneraadet, 1923—27 for Dansk Ingeniørforening. 1926 blev han Trafikminister i Ministeriet Madsen-Mygdal, fra 1928, efter Slebsagers Afgang, tillige Handelsminister, og ogsaa hans Ledelse af dette Regeringsarbejde blev præget af hans energiske, politisk som saglig meget maalbevidste Personlighed. Han afgik med det øvrige Ministerium 1929, men vedblev at være et fremtrædende Medlem af sit Parti paa Rigsdagen, hvor han indtil Flertalskiftet 1936 blev opfattet som den »stærkeste« Mand i Landstinget. Til Sydfynske Jernbaneselskab er han efter sin Ministertid knyttet som Bestyrelsesmedlem og teknisk Direktør. Ligeledes er han Bestyrelsesmedlem i Odense—Kerteminde—Martofte Jernbane ligesom i flere industrielle og forretningsmæssige Foretagender. — R. 1913. DM. 1921. K.² 1929. K.¹ 1940. — Maleri af H. Vedel (Dansk Ingeniørforening).

Ingeniøren, XXXVI, 1927, S. 126—33. Polyteknisk Tidsskrift, VIII, s. A., S. 1 f. Aalborg Amtstidende 6. Juli 1934. Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 431—34.

Hans Jensen.

Stensen, Niels (skrev sig selv Nicolaus Stenonis; den nu hyppigst brugte Form *Steno* beror paa en fejlagtig Reduktion af Stenonis), 1638—86, Anatom, Biolog, Geolog, Teolog. F. 1. (el. 10.) Jan. 1638 i Kbh., d. 25. Nov. 1686 i Schwerin, begr. i San Lorenzo-Kirken i Firenze. Forældre: Guldsmed Sten Pedersen (d. 1644,

gift 1° med N. N.) og Anne Nielsdatter (d. 1664, gift 1° med Henrik Kur, d. 1632, 3° med Guldsmed Peder Lesle, d. 1647, 4° med Guldsmed Johan Stickman, d. 1663). Ugift.

Paa fædrene Side var N. S. af skaansk Præsteslægt. En Farbroder er Oldefader til Anatomen Jacob Benignus Winsløw (s. d.). Om sine første Barndomsaar fortæller N. S., at han var svagelig og derfor mest færdedes blandt voksne, til hvis Samtaler han hellere vilde lytte end deltage i Børns Leg. Faderen drev stor Guldsmedeforretning og Vintapperbod paa Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne indtil sin Død 1644. Under de ved Sten Pedersens Død ændrede Familieforhold er N. S. sandsynligvis kommet i Huset hos Rentemester Jørgen Carstensen, hvor vi i hvert Fald træffer ham 1645. Denne blev ogsaa paa anden Maade knyttet til den S.ske Familie, da han 1652 ægtede en Søster af N. S. Jørgen Carstensen's Hjem var velstillet, saaledes at de ydre Kaar for N. S.s Udvikling har været gode. Efter at have gaaet i Vor Frue Skole (Metropolitanskolen), hvor han bl. a. havde Naturforskeren og Lægen Ole Borch til Lærer, blev han 27. Nov. 1656 immatrikuleret ved Universitetet. I godt tre Aar studerede N. S. nu Naturvidenskab under Ledelse af Thomas Bartholin og den lærde Kreds om denne Videnskabsmand. Under N. S.s Universitetstid falder Svenskekrigen, da ogsaa Studenterne, deriblandt N. S., drog »til Volds«. Under selve Stormen paa Kbh., Febr. 1658, findes hans Navn dog ikke paa Listerne over de tjenstgørende Studenter.

Som saa mange andre Danske i Datiden fortsatte N. S. sine Studier i Udlandet. Fra 1660 til 1664 studerede den unge Naturforsker i Holland (Amsterdam og Leiden), hvortil han rejste med Anbefalingskrivelse fra Thomas Bartholin til Anatomen Gerard Blaes (Blasius) i Amsterdam. Ved Paasketid 1660 hørte N. S. Blasius holde Forelæsninger over Hovedets Anatomi, sandsynligvis med et Kalvehoved som Objekt, og N. S., der allerede i Kbh. havde haft Lejlighed til at lære Tidens store anatomiske Opdagelser at kende, heriblandt Thomas Bartholins udmærkede Undersøgelser over Lymfekarrene (1652), besluttede at arbejde videre paa egen Haand. Han skriver herom: »Jeg havde i den Grad Lykken med mig, at jeg i det første Hoved af et Faar, som jeg lige havde købt og nu stod alene i Dissektionsstuen og dissekerede, fandt en Kanal, der, saa vidt jeg ved, ikke er beskrevet af nogen tidligere«. Blasius, til hvem N. S. fortalte om sit Fund, stillede sig tvivlende og ligegyldig, men N. S. førte sine Undersøgelser videre og blev efterhaanden ganske sikker paa, at han havde fundet Udførselsgangen fra Ørets Spytktitel til Mundhulen. Da N. S. kom til Universitetet

i Leiden, fortalte han sine Lærere Jan van Horne og François de le Boë (Sylvius) derom, og ved en offentlig Demonstration gav van Horne den fundne Kanal Navnet »ductus Stenonianus«. Snart efter viste det sig imidlertid, at Blasius omtalte Opdagelsen som sin. Derved var N. S. kommet i en vanskelig Situation. Af Hensyn til sin Position og navnlig af Hensyn til Forholdet til Sylvius og van Horne var han nødt til at retfærdiggøre sig, men det var naturligvis ikke let for den kun 22-aarige unge Mand at hævde sig over for en Autoritet som Blasius. N. S. valgte den Fremgangsmaade, som han ogsaa altid senere benyttede i sin teologiske Polemik, at forsvare sig gennem en rolig og saglig Fremstilling uden at henfalde til Personligheder, hvilket Modparten ikke gik af Vejen for. Til alt Held for N. S. gav Blasius sig under Striden en Blottelse, saaledes at det blev muligt for N. S. at vise, at Blasius overhovedet ikke kendte den paagældende Kanal af Selvsyn. — I Leiden, hvor anatomiske og naturvidenskabelige Undersøgelser dreves med stor Iver, fik N. S. en rig Udviklingstid, opfyldt af Studier og Tankeudveksling med betydelige Mennesker. Han videreførte og publicerede (1661 og 1662) sine anatomiske Undersøgelser over Kirtlerne og gav vægtige Bidrag til Forstaaelsen af Kirtlernes Funktion under Nervernes Paavirkning. Klassisk er saaledes N. S.s Undersøgelse over Taareapparatet og dets Funktion. Før N. S. var man af den Opfattelse, at Taarevædsken dannedes i Hjernen, hvorfra den gennem de formentlige hule Nerver strømmede til Øjet, naar Hjernen under Sindsbevægelser antoges at trække sig sammen. N. S. klarlagde nu Taarekirtlernes Bygning og redegjorde for Taarevædskens Udskillelse og Afløb til Næsen, ligesom han paaviste, at Taarernes fysiologiske Funktion er at holde Øjet passende fugtigt. Han greb med disse Undersøgelser ind i anatomisk-fysiologiske Studier, der netop paa den Tid var stærkt i Forgrunden i Holland og andetsteds, og det lykkedes hans Skarpsindighed og fremragende tekniske Kunnen at føre Videnskaben et meget betydeligt Skridt videre. Ogsaa andre Danske studerede dengang i Holland, bl. a. N. S.s tidligere Lærer, den godt en halv Snes Aar ældre Ole Borch, der i sine Breve til Hjemmet er fyldt af Beundring for den unge N. S., og Peder Schumacher (Griffenfeld), som senere paa betydningsfuld Maade greb ind i N. S.s Liv. Opholdet i Holland blev for øvrigt ogsaa i anden Henseende af grundlæggende Betydning for N. S. Der fandtes her i broget Mangfoldighed Mennesker af mange forskellige Konfessioner og Livsanskuelser, Sandhedssøgere og Charlataner. N. S. var vokset op i rettroende lutherske Kredse, der afskyede »Papister« og andre anderledes troende. Nu fik han imidlertid

katolske Venner, hvis Livsførelse ikke blot ikke var slet, men som stod langt over, hvad han plejede at møde i sit Hjemland, og disse Venner var ivrige efter at fortælle ham om deres Religion. Det vides, at han paa dette Tidspunkt havde Tilknytning til den jævndrende Swammerdam, hvis entomologiske og andre naturvidenskabelige Studier med Rette vakte Opsigt i den videnskabelige Verden, men som til sidst af religiøse Grunde ophørte med alt videnskabeligt Arbejde. N. S.s personlige Omgang med en Filosof som Spinoza og hans Bekendtskab med Descartes' Tanker, som han paa den Tid maa have mødt i Holland, bidrog til at gøre Problemer aktuelle, som hidtil kun havde levet i Baggrunden af hans Bevidsthed. Han havde hidtil, som han selv siger, »holdt fast ved den fædrene Lære, ikke saa meget fordi jeg fra tidligere Tid følte en Trosoverbevisning i mig, som fordi Studiet af Naturen og min Udenlandsrejse altid havde givet min Beskæftigelse en anden Retning«. Han lovede sig selv at tage det religiøse Spørgsmaal op til nærmere Overvejelse, men de naturvidenskabelige Studier optog endnu saa stor en Del af hans Tanker og Arbejde, at det foreløbig kun blev til en vis Uro i hans Sind. I disse Aar begyndte N. S. sin Undersøgelserække over Musklerne, en Undersøgelse, som resulterede i, at han førte Bevis for, at Hjertet er en Muskel og ikke Sædet for et særligt »Livsstof«, en »Ild«, »den medfødte Livsvarme«, ja selve »Sjælen«. N. S. begyndte med at undersøge, hvad Musklerne egentlig bestod af. Han paaviste, at hvad der hidtil havde været anset for en ensartet Masse, er Muskelfibre, Arterier, Vener og Nerver samt lidt Støttevæv, der tilsammen udgør »en Muskel«, og han endte med at hævde, »at der ikke i Hjertet findes andet, end hvad der findes i enhver Muskel«. Til denne revolutionerende Opfattelse kom N. S. som 25-aarig Anatom. Han samlede sine hidtil gjorte Iagttagelser over Muskler og Kirtler i Bogen »De musculis et glandulis observationum specimen« (1664); da var han imidlertid ikke længere i Holland, men i Kbh., hvortil han var vendt hjem 1664, Moderens Dødsaar, sikkert med Forhaabninger om at blive knyttet til Kbh.s Universitet som Professor anatomiae.

Thomas Bartholin, som 1660 af Helbredshensyn havde trukket sig tilbage til Hagestedgaard ved Holbæk og opgivet aktiv Deltagelse i anatomiske Studier, havde med levende Interesse fulgt sin Elev N. S.s Studier og udtalt sig ganske overordentlig anerkennende derom. Da Bartholin, som stadig direkte og indirekte øvede meget stor Indflydelse ved Universitetet, havde overværet en Dissektion, som N. S. udførte, skrev han: »Vi lykønskede os til en saa

udmærket Discipel, der allerede overgaar sine Lærere, og vi lykønsker Fædrelandet til en saa fortrinlig Prosektor«. Trods dette blev det ikke N. S., men et lidet betydeligt Medlem af Bartholin-Slægten, Matthias Jacobsen (Jacobæus), Thomas Bartholins Søstersøn, der i Sommeren 1664 knyttedes til Universitetet som Professor, dog ikke i Anatomi; Forelæsningerne heri faldt bort. Dermed var der lukket for N. S. ved Universitetet, og i Efteraaret 1664 forlod han Danmark. Eftertiden er gaaet haardt i Rette med Thomas Bartholin, fordi han paa denne Maade, der nu bagefter kun kan betegnes som et Fejlgreb, afbrød N. S.s videnskabelige Karriere i Danmark. Imidlertid trænger hele dette Spørgsmaal til nærmere Belysning. Det er rimeligt at antage, at dette Slag har ramt N. S. haardt, men han har aldrig med et Ord nævnt det i sine Skrifter. Om en anden lignende Begivenhed, Blasius-Striden, skriver han mange Aar senere, da han betragtede sit Liv i Lyset af Guds Førelse: »Da jeg overvejede, at Skylden ikke var min egen, fandt jeg mig taalmodigt i Guds Førelse, og selv om jeg ikke sparede nogen Anstrengelse for at hævde min Uskyldighed, saa friede Gud mig dog fra at stræbe efter Hævn, skønt jeg oftere havde særdeles god Lejlighed, og det ikke manglede paa Folk, som æggede mig«. Dette er N. S.s senere afklarede Syn paa sine Oplevelser, men Vejen, der førte til den Livsopfattelse, som afspejler sig i disse Ord, maa han efter alt at dømme tidligt have betraadt. I hvert Fald lod N. S. sig ikke slaa ned. Han rejste ud igen, denne Gang til Paris, og kastede sig over nye Opgaver.

Den religiøse Uro hos N. S. var nu blevet stærkere. Mens han tidligere saa vidt muligt afviste Samtaler om Religion, benyttede han nu enhver Lejlighed til at tale med Mennesker om disse Problemer. Han husker bestandig en Samtale om Religion, han havde med en Jesuit i Köln. I Samtalens Løb spurgte Jesuitten ham, om han kunde vise ham et eneste Menneske blandt Lutheranerne, som havde været en Kristi Efterfølger, i hele den Tid, der var gaaet, siden Luther var faldet fra Kirken. I Paris blev N. S. knyttet til den Kreds af Videnskabsmænd, der samledes hos Melchisedech Thévenot. Her traf N. S. blandt andre paa ny sin Ven Jan Swammerdam, med hvem han vel igen har drøftet religiøse Spørgsmaal. At N. S. ogsaa har søgt katolske Kredse, er sandsynligt, selv om han næppe har omgaaedes Bossuet, det katolske Frankrigs mest betydende Personlighed, saaledes som hans ældste Biograf paastaar. N. S. fortæller selv, at han i et Annunciata-Kloster havde en Samtale med den danske Adelsdame Elisabeth Rantzau om konfessionelle Spørgsmaal, og at hun anbefalede ham

at læse Luthers Skrifter, dette, mente hun, vilde føre ham til Kato-licismen. Fra denne Tid stammer N. S.s Foredrag »Discours sur l'anatomie du cerveau« (trykt 1669). Foredraget giver ikke i første Række nye Forskningsresultater af N. S., men former sig som et Program for naturvidenskabelig Forskning i det hele taget og anviser den meget vanskelige, men nødvendige Vej, som Hjerneforskningen efter N. S.s Mening maatte gaa, og som den senere har gaaet, nemlig at følge Nervetraadenes Forløb gennem Hjerne-substansen. I Slutningen af 1664 promoveredes N. S. efter Ansøgning til Doctor medicinæ ved Universitetet i Leiden, idet han fritoges for at komme til Stede. Heller ikke i Paris tilbragte N. S. dog længere Tid. Han rejste til Provinsen, og sent paa Aaret 1665 var han i Montpellier.

Antagelig i Begyndelsen af 1666 rejste N. S. til Norditalien. I Marts er han i Livorno, i Maj rimeligvis paa et kort Besøg i Rom, men snart efter i Livorno og Firenze. Denne sidste By, hvor Storhertugen af Toscana, Ferdinand II., søgte at samle sin Tids bedste Videnskabsmænd om sit Hof, blev snart N. S.s Hjemsted. Han blev økonomisk sikret ved Mediceer-Fyrstens Gavnildhed, og hans rige Begavelse fik gode Virkekaar; det er derfor ikke underligt, at han kom til at elske Firenze og betragte Toscana som sit egentlige Hjem. Han sluttede Venskab med Naturvidenskabsmænd og Litterater, deriblandt Vincenzo Viviani, en Discipel af Galilei, Francesco Redi, som var baade Digter og Naturforsker, og især Lorenzo Magalotti. I Firenze mødtes Aandens og Videnskabens Repræsentanter i »Academia del Cimento« (»Forsøgenes Akademi«), blandt hvis Medlemmer snart ogsaa N. S. taltes. I dette Videnskabernes Akademi, som dog kun bestod i ti Aar (til 1667), beskæftigede man sig mest med eksakte Undersøgelser, Instrumenter, Opfindelser, Observationer og Forsøg, og man forstaar, at netop en N. S. har følt sig hjemme her. Men ogsaa Datidens dygtigste Naturforskere i andre italienske Byer lærte N. S. at kende i disse Aar, deriblandt Marcello Malpighi i Rom. I det hele har man det Indtryk, at N. S.s hele Personlighed frigjordes og udfoldede sig i rigt Maal i Mediceerhoffets kulturelle Atmosfære. Til en Begyndelse fortsatte N. S. med anatomiske Undersøgelser i Firenze, og nye betydningsfulde Resultater udeblev ikke. Saaledes viste N. S. bl. a. paa Grundlag af Dissektion af Hajer, at ikke blot de æglæggende, men ogsaa de levendefødende Dyrs Hunner har en Æggestok. N. S. har set de »Graaf'ske Follikler« før de Graaf, om end han først senere publicerede sine Undersøgelser. Netop de anatomiske Undersøgelser af de foran nævnte Middelhavsfisk

rejste for N. S. Spørgsmaal, der førte ind paa et nyt Forskningsomraade, Geologien. Hermed gik det saaledes til: N. S. dissekerede en stor Haj fra Middelhavet og blev under dette Arbejde i høj Grad forbavset over at se den slaaende Lighed mellem Hajens Tænder og de »glossopetrae« (»Tungesten«, »Stentunger«), som findes i Klipperne paa Malta og andre Steder. Overtroen havde travlt med disse »Stentunger«, og Naturforskerne (bl. a. Thomas Bartholin) havde skrevet om disse Sten, der ansaas for at være dannet af Naturens »vis plastica«. N. S. paaviste nu, at »Tungestenene« fra Jordlagene paa Malta og den nulevende Hajs Tænder viser saa nøje Overensstemmelse, at de maa have samme Oprindelse, at altsaa »Tungestenene« er Tænder af en Fortidshaj, og at de siden paa en eller anden Maade er blevet indesluttede i Klippernes Lag, medens Øen Malta hævedes op af Havet. Disse revolutionerende Tanker, som N. S. fremsatte offentlig 1667 (»Elementorum myologiae specimen«), førte han videre og fremsatte dem i Skriftet »De solido intra solidum naturaliter contento dissertationis prodromus« (1669). N. S. nøjedes ikke med Forstaaelsen af de forstenede Hajtænders Natur og Oprindelse, men han søgte at besvare en hel Række dermed sammenhængende Spørgsmaal: Forholder det sig paa lignende Maade med de andre dyrelignende Legemer i Jordlagene? Har ogsaa disse Legemer engang været virkelige Dyr og Planter? Hvordan kan det være, at man finder Rester af Havdyr, hvor der nu er Land? Hvordan dannes Malmene? o.s.v. Disse og mange andre dermed sammenhørende Problemer rejste sig for N. S.s geniale Blik og førte ham fra Hajens Anatomi over til den videnskabelige Geologi og Mineralogi. Paa Grundlag af stadige Undersøgelser i Toscanas Bjergegne tegnede sig for N. S.s Blik det første begyndende Omrids af Jordens Udviklingshistorie i Lys af Toscanas Udviklingshistorie i seks Jordperioder med skiftende Hav og Land. N. S. bygger her ikke paa ukontrollable Spekulationer, men paa eksakte Undersøgelser. Han hævder, at Jordskorpen væsentlig er bygget af Lag, der oprindeligt er nedfældet i det Hav, der dækkede Jorden i lange Fortidsperioder, og at disse Aflejringer først senere er hærdet. De »faste Legemer«, der findes i Sedimenterne, og som ligner Dyr- og Planterester, er virkelig saadanne (herom havde enkelte dog ogsaa før N. S. haft en Forestilling), og naar Lagene i Jordskorpen, der oprindeligt afsattes vandret, nu ofte viser Bøjninger, Brud og Forskydninger, skyldes dette Kræfter, der senere har virket paa Jordskorpen (Ild, Vand m. m.). N. S. er den første, der forsøger at give en Forstaaelse af Jordlagenes indbyrdes Aldersforhold, efter som de inde-

holder Forsteninger eller ikke, og skønt han — netop fordi Toscana var hans Undersøgelsesfelt — var ensidig i sine Forklaringsforsøg og ikke fik den fulde Forstaaelse af de plutoniske Kræfters Betydning, nævnes han dog med Rette som den videnskabelige Geologis Grundlægger, idet han er den første, der forsøgte at løse geologiske Problemer ad Undersøgelsens induktive Vej, mens man forud i kun alt for høj Grad havde ladet sig nøje med Spekulationer uden Rod i Virkeligheden. — Ogsaa paa Krystallografiens Omraade gik N. S. i sin »Foreløbig Meddelelse til en Afhandling om faste Legemer« ad nye og selvstændige Veje langt forud for sin Tid. En af hans Biografer har fremhævet, at en sjældent forekommende Blanding af matematisk Stringens og skabende Fantasi er karakteristisk for ham. N. S., der altid havde interesseret sig levende for Matematik — som paa et vist Tidspunkt i sin Ungdom, under Studieopholdet i Holland, havde tænkt alvorligt paa at ombytte Anatomien med Geometrien, og som senere havde arbejdet med Geometriens Anvendelse paa Muskelfunktionen — fandt nu i Krystallerne et Studieobjekt, der fængslede ham baade som Naturforsker og som Matematiker. N. S. paaviste den i Krystallografien vigtige Lov om Vinklernes Konstans. Han henfører de sammensatte Krystalformer til de mere simple, og han har forstaaet, at Krystaller vokser ved Tillæg udefra, Lag for Lag. N. S. kaldte sit geologiske Skrift »en foreløbig Meddelelse« og havde tænkt at forfølge disse Studier videre; men inden dette skete, var hans søgende Aand gaaet andre Veje, og N. S.s geologiske Optegnelser og Undersøgelser, der i Manuskript skal være overleveret til en af hans Disciple, Holger Jacobæus, synes desværre at være gaaet tabt.

Den religiøse Uro hos N. S. var i stadig Vækst og skulde i Firenze naa sit Højdepunkt. Den stærkeste ydre Tilskyndelse i Italien til at konvertere havde han vistnok faaet i Sommeren 1666 ved at overvære en Procession ved en Kristi Legemsfest i Livorno; Nadverproblemet blev pludselig for hans Tanke en Realitet, og han foresatte sig at underkaste det en grundig Undersøgelse. Denne begyndte N. S., da han kom tilbage til Firenze. Han ønskede imidlertid ikke at diskutere Sagen med de lærde, men vilde paa egen Haand drive sine Undersøgelser. Derfor gik han til Værks paa den Maade, at han søgte saa nær til Kilderne som muligt. Hans Grundlag var Bibelen, men han vilde ikke lade sig nøje med at studere det gamle og det nye Testamente i den latinske Oversættelse, men søgte i et Bibliotek saa gamle hebræiske og græske Haandskrifter som muligt og sammenlignede dem med den latinske

Tekst. Den eneste, som fik Lov til at tale med ham om Religion, var en Nonne, Maria Flavia del Nero, der jævnlig solgte ham Pomader o. l., som hendes Kloster fremstillede. Denne Søster gjorde, hvad hun kunde, for at paavirke ham, men hendes Indflydelse har næppe været stor. Heller ikke et Par gejstlige, som hun bragte ham i Forbindelse med, gjorde noget stærkere Indtryk. Større Betydning fik hans Forbindelse med Fru Lavinia Arnolfini. Hun var gift med Luccas Gesandt, Silvestro Arnolfini. Man har formodet, at N. S. var erotisk betaget af denne Dame, men dette maa dog siges at være fri Fantasi. Ogsaa hendes Argumentation prellede af. Han kunde vel indrømme hende, at der var visse Ting hos Katolikkerne, som ikke mishagede ham, og visse Ting hos Protestanterne, som ikke behagede ham; han fandt dog ikke tilstrækkelig Motivering til et saa alvorligt Skridt som en Konversion. Men en Dag udbryder hun: »Om mit Blod dog formaaede at bevise Eder, at det er nødvendigt, da kalder jeg Gud til Vidne paa, at jeg i dette Øjeblik vilde give mit Liv for Eders Frelse«. Dette rystede N. S. Han tog Ordene bogstaveligt og svarede, at han endnu aldrig hos nogen havde set en saadan Kærlighed til Gud og Næsten. Sammenholder man dette med det Indtryk, det tidligere havde gjort paa ham, at hans katolske Venner havde ført et Liv, som stod over de Protestanters, han havde mødt, og Samtalen, som N. S. havde med Jesuiten i Köln, ser man, at det ikke er det forstandsmæssige, der til syvende og sidst overbeviste N. S. Her — som altid — nærrede han Mistillid til Teoriene, men Realiteterne bøjede han sig for. N. S. fortsatte nu sine Studier i katolsk og protestantisk Teologi, men kunde stadig ikke beslutte sig til at tage Skridtet helt ud. Da tabte Fru Lavinia Taalmodigheden, hun sagde til ham, at da Grunden til hendes Interesse for ham udelukkende var Omsorg for hans Sjæls Frelse, og da han aabenbart ikke vilde overgive sig til Sandheden, saa kunde hun ikke længere spille sin Tid paa ham, og han skulde derfor ikke mere komme til hende, før han havde bestemt sig til at blive Katolik. Paa Vejen bort fra hende traf han Pater Savignani, som havde gjort sig store Anstrengelser for at overbevise N. S. De fulgtes nu ad til Paterens Bolig, og mens denne et Øjeblik var borte for at hente en ny Portion Bøger, hvormed han vilde gøre Indtryk paa N. S., følte denne pludselig og saa voldsomt sit Hjerte forvandles af Guds Naade, at han sagde til Pater Savignani, at der ikke mere behøvedes hverken Vidner eller Grunde til at overbevise ham om den Sandhed, som allerede klart var aabenbaret ham af Guds indre Lys. Dette skete 2. Nov. 1667, og endelig fik N. S. Ro i

Sindet. To Dage senere aflagde han den katolske Trosbekendelse, og 8. Dec. afsvor han den protestantiske Tro. Paa dette Tidspunkt modtog han et Kongebrev fra Danmark, dateret Glückstadt 19. Okt. 1667, hvori han hjemkaldtes til Danmark, og der sikredes ham en aarlig Sum af 400 Rdlr., hvad der nærmest svarede til en Professors Gage. N. S.s Konversion maa sikkert have voldt Vanskeligheder i denne Sag, og skønt han besluttede sig til at rejse hjem, trak det dog i Langdrag. Han fuldførte først sit foran nævnte geologiske Værk »Foreløbig Meddelelse om faste Legemer«, rejste en Del i Italien og andre europæiske Lande, og endnu i Febr. 1670, da Kong Frederik III. døde, var N. S. i Holland. Da saa Storhertug Ferdinand II. s. A. blev syg og døde, vendte N. S. tilbage til Firenze.

Ogsaa Storhertug Cosimo III. var N. S. overmaade venlig stemt, og han tillod ham at afbryde sine naturvidenskabelige Studier for helt at hellige sig teologiske Arbejder. Anledningen var, at N. S. under sit sidste Ophold i Holland var kommet ind i en Kreds af Reformerte, og der havde udviklet sig en livlig Forhandling om religiøse Spørgsmaal. Den, der i særlig Grad havde været de Reformertes Apologet, var Præsten Johannes Sylvius. Da N. S. ret pludseligt maatte forlade Holland 1670, var der endnu meget at diskutere, og man blev enig om at fortsætte Forhandlingerne skriftligt. Af de Skrifter, som blev Resultatet heraf, og som først paa et senere Tidspunkt blev udgivet, er de vigtigste »Epistola de propria conversione« (1677), hvori han giver de mere forstandsmæssige Grunde for sin Overgang til Katolicismen, idet han dog hævder, at den virkelige Vished kommer fra andre Kilder, og »Scrutinium reformatorum« (1678). I dette lille Skrift sammenligner han Reformationsforsøgene uden for den katolske Kirke med dem inden for den og sammenligner dem alle med de Fordringer, som den hellige Skrift og den sunde Fornuft stiller; deraf mener han saa, at man kan slutte, hvilke der har været af Gud. Han opstiller Stoffet efter hvad han kalder »sin Metode«, og han deler Siden i to Spalter og opstiller de to Ting, som skal sammenlignes, over for hinanden, saa vidt muligt med Anvendelse af de samme Ord, saaledes at man næsten kan foretage en Sammentælling under Siden og overføre Kolonnernes Summer til næste Side. Med andre Ord, han vil gøre det maaleligt, som endnu ikke er det, altsaa overføre Naturvidenskabens Metode paa aandelige Omraader. I dette Skrift finder vi det klareste Udtryk for hans teologiske Form. Teolog i den Forstand som mange af hans samtidige, der skrev bindstærke, lærde Værker, blev N. S. aldrig. Han holdt sig til

enkelte grundvæsentlige Spørgsmaal, som han behandlede med samme lysende Klarhed, hvormed han havde behandlet de naturvidenskabelige Problemer. N. S. fortaber sig aldrig i Sidespørgsmaal, som kan aflede Opmærksomheden fra det væsentlige. Havde det staaet til ham, var han sikkert aldrig gaet videre end til saadanne fundamentale Undersøgelser efter sin Metode. Til Skriftkredsen fra denne Periode hører ogsaa hans »Epistola ad novae philosophiae reformatorem de vera philosophia« (1675), som var rettet til Spinoza. Han søger deri først at vise den Sikkerhed og Fred, som den katolske Kirke skænker, og paaviser dernæst Svaghederne i Spinozas System. Det var rimeligvis tænkt som Indledning til en Diskussion, men Spinoza svarede aldrig.

I Danmark havde man imidlertid ikke opgivet Tanken om at knytte N. S. til dansk Videnskab. Det var Griffenfeld, som fik udvirket, at N. S. paa ny blev hjemkaldt (1672) og fik fri Religionsøvelse. Dog var det ikke som Professor ved Universitetet, at N. S. skulde virke i Kbh., men som »anatomicus regius«. Imidlertid vilde det ogsaa i denne Stilling være blevet N. S., der bragte de anatomiske Studier i Kbh. den Fornylse, som haardt tiltrængtes, efter at Thomas Bartholin for bestandig havde opgivet sin anatomiske Virksomhed og nu mest helligede sig Forfattervirksomhed og Administration. I Vinteren 1673 foretog N. S. en offentlig Dissektion af en Kvindes Lig, paa Forhaand lovprist i de højeste Toner af Thomas Bartholin. Som Tiltrædelsesforelæsning holdt han sin »Prooemium demonstrationum anatomicarum in theatro Hafniensi anni 1673«. I denne Tale har vi et smukt Eksempel paa, hvor elegant, aandfuld og klar N. S.s sproglige Udtryksform kunde være. Her som ogsaa i Afhandlingen om faste Legemer hæver han sig til en poetisk Flugt og glimtvis Udsyn af stor Virkning. Han former f. Eks. i denne Forelæsning det næsten ordsproglige »Skønt er det, vi ser, skønnere det, vi har erkendt, men langt det skønneste er det, vi ikke fatter«. Grundtanken i Talen er, at Anatomien har et højere Maal end det at være Lægekunstens Tjenerinde; den skal lede sine Dyrkere ind i Erkendelsen af Gud, som giver sig Vidnesbyrd i sin Skabning. Denne Tale, hvori Gud nævnes næsten mere end Anatomien, har næppe styrket N. S.s Position, der i Forvejen kunde være vanskelig nok som den kun taalte Katolik. Imidlertid fortsatte han en Tid endnu med anatomiske og andre naturvidenskabelige Forelæsninger og Demonstrationer. Men noget egentlig nyt bragte hans Virksomhed ikke, og baade den Udvikling, han selv havde gennemlevet, og Forholdene i Kbh. har sikkert bidraget til at gøre ham fremmed for sine Lands-

mænd. Som en pinlig Episode, der har afsat sig Spor i N. S.s Forfatterskab, maa nævnes Diskussionen med Rektor Johan Brunsmann paa Herlufsholm. Denne havde (1673) udgivet en lille Bog om en italiensk Jurist, Francesco Spira, der svingede mellem Katholicisme og Protestantisme og endte i Fortvivlelse. Brunsmann sendte dette Skrift til N. S., hvorefter der udviklede sig en Polemik. Fra Brunsmanns Side blev den ført med en Voldsomhed og Plumphed, som ikke var fremmed for Samtiden, medens N. S.s Indlæg i Striden efter hans Sædvane var holdt i en rolig og behersket Form, som aldrig slaar over i personlige Giftigheder. Muligvis har dette Modsætningsforhold bidraget til, at N. S. opgav sin Virksomhed i Danmark, men hans Liv er saa omskifteligt, at man fristes til at tro, at der i hans Natur har været noget rastløst, som drev ham fra Sted til Sted. I hvert Fald var han ved Juletid 1674 igen i Firenze, hvor Cosimo III. havde overdraget ham at lede Uddannelsen af sin Søn.

N. S. syslede endnu lidt med naturvidenskabeligt Arbejde, men i alt væsentligt er denne Del af hans Virksomhed nu forbi. Han forberedte sig til et Arbejde i Kirkens Tjeneste, og i Slutningen af 1675 præsteviedes han. Allerede tidligere havde han aflagt Kyskhedsløftet og føjede nu dertil Fattigdomsløftet. I de følgende Aar udfoldede N. S. en omfattende Propagandavirksomhed, hvortil ogsaa maa henregnes Udgivelsen af de tidligere omtalte teologiske Breve og Afhandlinger. Hurtigt blev han af den katolske Kirke sat paa en mere udsat Post, idet han allerede 1677 blev kaldet til Biskop hos Hertug Johan Frederik i Hannover og fik Titlen Biskop af Titiopolis »in partibus infidelium«. Foruden over Hertugens Lande Braunschweig og Lüneburg blev han apostolsk Vikar over store Dele af Nordtyskland og senere over hele Danmark. Det var med megen Bekymring, N. S. tog mod dette meget krævende Embede, og han forberedte sig ved streng Askese til sin Gerning. Det Liv, han paalagde sig at føre i Hannover, var i materiel Henseende fattigt og strengt og i aandelig Henseende overmaade krævende. Ved Siden af sin Embedsgerning blev han tvunget ind i forskellige teologiske Kontroverser, som var Udløbere af hans publicerede Skrifter. Et Angreb paa ham kom fra Professor Chr. Nold i Kbh., et andet fra Professor J. W. Baier i Jena. Disse Stridigheder, som var af rent konfessionel Karakter, gav Anledning til N. S.s to Skrifter »Defensio et plenior elucidatio Epistolae de propria conversione« (1677) og »Defensio et plenior elucidatio Scrutinii reformatorum« (1679). Endnu en Gang kommer N. S.s gode Egenskaber som Debattør for Dagen, men han blev her drevet ud

i en lang Række Enkeltspørgsmaal, hvormed han kun beskæftiger sig, fordi han føler det som sin Pligt ikke at svigte Kirken, og han sukker undertiden over Diskussionernes Ørkesløshed. Ogsaa med Leibniz, som boede i Hannover samtidig med N. S., havde han en skriftlig Forhandling, som viser, at N. S. paa ingen Maade var den berømte Filosof underlegen. 1679 døde Hertug Johan Frederik, og da hans Efterfølger Ernst August var Protestant, vilde han ikke tillade, at Hannover blev Hovedsædet for den katolske Propaganda. N. S. maatte derfor forlade Byen 1680 og tog Ophold i Münster, hvor han blev Viebiskop hos Fyrstbiskop Ferdinand af Fürstenberg samtidig med, at han dog vedblev at forvalte Størstedelen af sit tidligere Omraade. Ogsaa under disse Omstændigheder udførte N. S. sit Arbejde med sædvanlig Nidkærlighed. Om hele hans Virksomhed som Biskop gælder, at han stillede overmaade store Krav til sig selv, og han forlangte mere af sine Præster, end mange af dem kunde honorere. Her som paa andre Omraader gik han aldrig paa Akkord. Dette førte med sig, at N. S., selv om mange forstod og beundrede hans ideelle Stræben, i vide Kredse mødte Modstand og Modvillie. N. S. følte meget stærkt, at hans Arbejde ikke bar Frugt, og længtes til Italien. Han havde ogsaa planlagt en Rejse derned og kunde rimeligvis have faaet et Bispedømme i Livorno, men hans Pligtfølelse krævede af ham, at han rejste til Schwerin, da der 1685 aabnede sig Mulighed for en Mission. Heller ikke her satte hans Arbejde sig dog de Frugter, han havde haabet. Sin Askese drev han nu endnu videre, altid optaget af at bringe Mennesker aandelig og timelig Hjælp; han spiste kun ganske utilstrækkeligt, gik klædt som en Tigger, kom aldrig i Seng, men sov nogle Timer paaklædt paa en Stol; kun naar han var meget syg, laa han paa lidt Halm. Ud paa Efteraaret 1686 blev N. S. alvorligt syg. Han døde under voldsomme Smerter, rimeligvis foraarsaget af Blæresten eller Kræft. Hans Lig blev efter en Tids Forløb ført til Italien.

I de første halvandet Hundrede Aar efter N. S.s Død var Forstaaelsen af ham kun ringe. Hans geologiske Værk blev oversat og glemmt, indtil Élie de Beaumont 1831 fremdrog det og vurderede dets Betydning. Efter den Tid blev det dog klarere, hvor stor hans Indsats i flere Retninger var. Som Udtryk for en saadan Forstaaelse paa et enkelt Omraade indsattes der paa Foranledning af den internationale Geologkongres i Bologna 1881 en Mindeplade i Muren til San Lorenzo i Nærheden af hans Grav. Endnu i vore Dage er Forskningen over hans Liv og Værk ikke afsluttet, men.

Interessen er levende, og der naas stadig videre i Erkendelsen af N. S.s rige Aand.

Udgaver: Opera philosophica. Ed. Vilh. Maar, I—II, 1910 (med Biografi). Opera theologica. Ed. Knud Larsen og G. Scherz, I, 1941. E. Lazzareschi: Lettere di N. S. a Lavinia Felice Cenami Arnolfini (Bolletino Storico Lucchese, 1935, Nr. 3). — *Oversættelser:* Værker i Oversættelse. Ved R. E. Christensen, Axel Hansen og Knud Larsen, I, 1939 (med Biografi ved Axel Hansen). Foreløbig Meddelelse til en Afhandling om faste Legemer. Ved Aug. Krogh og Vilh. Maar, 1902. Foredrag om Hjærnens Anatomi. Ved Vilh. Maar, 1903. Dissektion af et Hajhoved, Indledningsforelæsning og Brev til Spinoza i Stenoniana (se nedenfor). Breve. Ved G. Scherz i Nord. Ugeblad for kath. Kristne, LXXXVI, 1938.

Maleri i Uffizierne. Maleri i den katolske Præstebolig i Schwerin, Kopi derefter af Chr. Aug. Lorentzen i Kirurgisk Akademi i Kbh., Kopi derefter af Johan Fr. Nic. Vermehren 1889 paa Fr.borg. Litografi deraf 1866 fra Tegner & Kittendorff og 1867 fra Em. Bærentzen. To Malerier af V. Wils. Kalkmaleri af Emanuel Vigeland paa Kbh.s Raadhus. Vægmaleri af Oscar Matthiesen i Mineralogisk Museum i Kbh. Buste af Elias Ølsgaard 1900 i Landbohøjskolens mineralogiske Samling. Buste af samme paa Stenos Apotek i Kbh. Buste af Carl C. E. Hartmann 1887 i St. Knuds Skole i Kbh. Portrætmedaillon af Vincenzo Consani i San Lorenzo-Kirken i Firenze. Mindetavle i Domus Medica, Kbh., 1934. Udkast til Mindesmærke af J. J. Bregne 1938. Italiensk Basrelief i Terrakotta af ubestemmelig Alder (Fr.borg; dep. paa Mineralogisk Museum). Træsnit af K. G. Almqvist 1938. Portrætteret paa Malerier af V. Neiiendam 1918 og 1919.

Hovedværker er A. D. Jørgensen: N. S., 1884. W. Plenkers: Der Däne N. S., 1884. Samleværk: Stenoniana. Ved V. Meisen og Knud Larsen, I, 1933. Enkeltundersøgelser: C. C. A. Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Literatur, II, 1, 1873. Knud Larsen: S.s Forhold til Filosofi og Religion, Kirkehist. Saml., 6. Rk., II, 1938. G. Scherz: Biskop N. S. og Kapucinerne, Hist. Tidsskr., 10. Rk., V, 1939. J. Metzler: Der apost. Vikar N. S. und die Jesuiten, Archivum Historicum Societatis Iesu, X, 1941.

Axel Garboe og Knud Larsen.

Stensgård (ved Daaben Madsen-Stensgaard), Axel Erling, f. 1876, Biblioteksmand. F. 17. Maj 1876 paa Frbg. Forældre: Komponisten, Lærer N. K. M.-S. (s. d.) og Hustru (d. 1941). Gift 1° 17. Maj 1901 i Kbh. (b. v.) med Henriette Claudine Elsner, f. 18.

Sept. 1873 i Kbh. (Fødsst.), d. 15. Nov. 1914 sst., D. af Formand Eduard Christian Emil E. (f. 1846) og Mathilda Sophia Almqvist (1850—1923). Ægteskabet opløst. 2° 12. Maj 1909 i Aarhus med Jutta (Ljuth) Maria Larsen, f. 29. Sept. 1884 i Aarhus (gift 2° 1933 med Hypotekforeningsdirektør, cand. jur. Niels Peter Helver, f. 1875 (Navneforandring fra Hansen 1903), gift 1° 1904 med Louise Magdalene Axelsen, f. 1879), D. af Skibsfører, senere Statsbanetjenestemand Ole L. (1836—1924) og Julie Louise Sophie Müller (1852—1919). Ægteskabet opløst 1933.

S. blev Student 1893 fra Frbg. Gymnasium, studerede Fransk og Spansk, men optoges tidligt af journalistisk Virksomhed, bl. a. ved de Ferslewske Blade og »Illustreret Tidende«, og af Studenterforeningspolitik, hvori han deltog paa radikal Side. Da Statsbiblioteket i Aarhus oprettedes, knyttedes han 1901 til det som Assistent (Underbibliotekar), endnu før det var aabnet; 1920 blev han Bibliotekar I. Skønt ved sin Ansættelse ukendt med Biblioteksvirksomhed fandt han sig snart til Rette i sin nye Stilling; han var blandt dem, der mest bidrog til at skabe en ubureaukratisk Tradition i Forholdet til Bibliotekets Publikum, han viste bon sens og praktisk Greb paa det indre Arbejde, bl. a. Fremstillingen af det alfabetiske Katalog, som fra 1915 har været hans særlige Felt, og af hvilket han har givet en historisk Skildring i Bibliotekets Jubilæumsskrift 1927. Som Tilfældet let bliver med Biblioteksfolk, der tillige driver Journalistik, har S. spredt sine Interesser over mange forskelligartede Felter. Hans lidet omfangsrige litterære Produktion spænder saaledes over Emner som J. C. Christensens Eftermæle (1931) og H. C. Andersen i Italien (1935), og han har af flere Ungdomsbøger, bl. a. Ingemanns historiske Romaner, leveret Bearbejdelser, som har vundet megen Paaskønnelse. Gennem sine Lærere Niels Hjort og H. V. Clausen fik han allerede i Skoletiden vakt en Interesse for den sønderjyske Sag, som senere næredes ved hans Arbejde med Regenburgs Samling i Statsbiblioteket og bl. a. affødte en Afhandling i Mindeskriftet om Regenburg (1915) og Udgivelsen af »De forbudte Sange« (1908). Ogsaa med Nationalitetsspørgsmaalet andre Steder har han beskæftiget sig, bl. a. Elsass-Lothringens og Frisernes. I de senere Aar har han foretaget mange Rejser og skildret dem i Breve til Provinspressen; han er desuden knyttet til »Berlingske Tidende«, bl. a. som aarhusiansk Teatermedarbejder. Hans energiske Propaganda for Vitus Berings Minde har gjort betydelig Virkning og givet Anledning til hans 1941 udkomne Vitus Bering-Bibliografi. — R. 1938. — Tegning af Josva Christensen ca. 1916 og af fransk Tegner 1920, begge i Privateje.

Studenterne fra 1893, 1918, S. 57 f. E. Stensgård: Statsbiblioteket i Århus, 1902. H. Topsøe-Jensen i Bogens Verden, XVIII, 1936, S. 140. Demokraten 26. Sept. 1941. Horsens Folkeblad 29. Sept. og 16. Dec. s. A. Aarhus Venstreblad 30. Sept. s. A. Berl. Tid. 2. Okt. s. A. Horsens Soc.-Demokr. 16. og 19. Dec. s. A.

Svend Dahl.

van Stenwinckel, se van Steenwinckel.

Stephan, d. 1177, Biskop af Ribe. F. i Brøstrup, Hygom Sogn, d. 30. Juli 1177, begr. i Ribe Domk.

S. var — i Modsætning til sin Forgænger, Englænderen Radulf — dansk. Sin gejstlige Oplæring fik han rimeligvis ved Ribe Domkirke, hvor han blev Kannik. Tidligt maa han dog være indtraadt som Munk i Cistercienserordenen, hvor han blev Abbed for Klostret Herresvad (Skaane). Efter Biskop Radulfs Død (1170 el. 71) opnaaede Kapitlet i Ribe, mod at betale Kongen 300 Mark Sølv, frit Valg mellem Abbederne af Vitskøl, Tvis og Herresvad. Valget faldt da naturligt paa S., og man synes heller ikke at have haft Grund til at fortryde det. Ganske vist kom han som Biskop i Modsætning til Kannikerne, fordi han ligesom Radulf søgte at indføre et regelbundet Liv efter Augustinerreglen i Kapitlet. Forsøget strandede dog. Tidsstrømmen gik ikke længere i Retning af Augustinerkonventer, men af »verdslige Kapitler« som de, der kort Tid senere oprettedes i Aarhus og Slesvig. Endvidere modsatte S. sig, at Kapitlets Præbender blev givet som Belønning til de Klerke, der havde gjort Tjeneste ved Hoffet eller hos Stormændene. Sammen med Radulf havde S. sørget for til Benediktinerklosteret i Sem at skaffe en Fornyelse gennem en Koloni af Cisterciensere fra Herresvad, og som Biskop støttede han Klostret og forestod dets Flytning til Løgum. Han nævnes da ogsaa i Klosters Nekrologium og Privilegier blandt dets Velgørere, ja, kaldes sammen med Biskopperne Radulf og Omer dets Grundlægger. Ved S.s Grav i Domkirken skal der være sket Helbredelser, uden at han dog anerkendtes som Helgen.

Ribe Bispekrønike, Kirkehist. Saml., 6. Rk., I, 1933—35, S. 30. Løgum Klosters Privilegier, Script. rer. Dan., VIII, 1834, S. 183, 193, 195, 196. J. Kinch: Ribe Bys Historie, I, 1869, S. 30.

Hal Koch.

Stephanus, Johannes (Staphensen, Hans), 1561—1625, Professor, Skolemand. F. 12. Dec. 1561 paa Lolland, d. 12. Febr. 1625 i Roskilde. Gift 1° 30. April 1598 i Kbh. med Anne Pedersdatter Winstrup, d. ca. 1602 i Kbh., D. af Biskop, Dr. P. J. W. (s. d.) og 1. Hustru. 2° Okt. 1604 i Kbh. med Cæcilie (Sidsel) Sørensen.

datter, d. Maj 1641, D. af Købmand og Skibsreder Søren Andersen.

J. S. blev Student 1579 og virkede siden et Par Aar (1582—84) som Medhjælper hos Tyge Brahe paa Hven. Senere drog han udenlands, blev 1585 immatrikuleret i Wittenberg og tog 1586 Magistergraden her. 1588 blev han Rektor i Sorø og 1597 Professor i Dialektik ved Kbh.s Universitet. Nogle Tesesamlinger, han har udgivet 1602—07, i Forbindelse med Indbydelser til Forelæsninger viser, at han i filosofisk Henseende repræsenterede Tidens sædvanlige eklektiske Aristotelisme, idet han ikke blot byggede paa Aristoteles, Rudolf Agricola og Erasmus, men ogsaa satte P. Ramus højt. I Haandskrift (nu i Uppsala) har han efterladt en hel Lærebog i Dialektik og Retorik, der bringer et systematiserende Udtog af H. P. Resens tilsvarende Fremstillinger. Som Teolog var J. S. derimod aabenbart en Modstander af denne Mand. Han tilhørte afgjort Filippismen, antagelig — som saa mange af Tyge Brahes Disciple — med en ret stærk Hældning mod Calvinismen. Bl. a. var han en bestemt Tilhænger af Afskaffelsen af Eksorcismen. Som den ypperlige Diplomat, J. S. var, forstod han dog behændigt at holde sig uden for Tidens teologiske Kampe. Et fortrinligt Indtryk baade af hans Smidighed og af hans Evne til at føre en elegant Pen faar man af hans Brevbog fra disse Aar (Kall, 4°, 512), der ikke blot rummer Kopier af hans egne Breve, men tillige en stor Del Skrivelser, skrevne af ham i hans Svigerfaders, Biskop Winstrups Navn. — 1607 valgtes J. S. til Rector magnificus, men blev allerede n. A. udnævnt til Forstander for Sorø Skole og Gods. Med stor Nidkærhed søgte han at højne Skolens Tilstand ved at knytte gode Lærerkræfter til den — særlig Musikundervisningen havde hans Interesse —, og som Administrator virkede han som en myndig og økonomisk, om end undertiden vel paaholdende Skoleherre. Hans administrative Evner blev i særlig Grad sat paa Prøve 1621, da Maribo Kloster blev henlagt under Sorø for at muliggøre Opretelsen af et Akademi. Da dette havde fundet Sted 1623, traadte J. S. tilbage, aflagdes med Kanonikater i Ribe og Roskilde og tog Bolig sidstnævnte Sted. Samtidig (1624) udnævntes han til kgl. Historiograf. I denne Stilling kom han dog ikke til at udrette synderligt, men som Vidnesbyrd om hans historiske Interesser kan nævnes, at han har efterladt sig værdifulde Samlinger vedrørende Sorø Klosters og Universitetets Historie, ligesom han havde paa-begyndt de kritiske Antegnelser til Saxo, som hans Søn Stephanus siden fortsatte efter en større Maalestok.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, III, 1873—77, S. 580—85; IV, 1868—74, passim. Kirkehist. Saml., 2. Rk., III, 1864—66, S. 638—41; V, 1869—71, S. 195—238, 473—81; 3. Rk., I, 1874—77, S. 323 ff., 338—42, 742—802; 4. Rk., I, 1889—91, S. 25. J. Paludan: Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, især i det 17. Aarhundrede, 1887, S. 57, 102, 418, 436. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, I, 1891, S. 4—14, 34, 246; III, 1898, S. 187—92. Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, I, 1924, S. 339 f., 381—84. H. G. Olrik: Oversigt over Forstandere og Lærere ved den kgl. Skole i Sorø 1586—1737, 1927—30, S. 12 ff. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 160, 208 f., 237, 260 f., 280, 281, 291, 294, 296, 299, 300 f.

Bjørn Kornerup.

Stephanus, Stephanus Johannis (Hansen, Staphen; Efternavnet S. først anvendt efter 1625 og kun i Forbindelse med de latiniserede Fornavne), 1599—1650, Filolog og Historiker. F. 23. Juli 1599 i Kbh., d. 22. April 1650 i Sorø. Forældre: Professor Johannes S. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1° (Nov.?) 1631 (i Aarhus?) med Anna Jacobæa, f. ca. 1611, d. 10. Febr. 1633, begr. i Sorø K., D. af Dr. med. Matthias Jacobæus (1569—1636) og Ingeborg Jensdatter (ca. 1584—1614). 2° 26. Okt. 1634 i Kbh. med Thale Eisenberg, d. 1675, D. af Professor, senere Provst paa Samsø, Mag. Elias E. (ca. 1581—1635) og Anne Jensdatter (d. 1671, gift 2° med Hans Jensen Svaning, s. d.).

S. J. S. kom 1608 med Faderen til Sorø Skole, men blev dimitteret fra Herlufsholm 1615; 1618 tog han Baccalaureus-Graden, 1620—21 studerede han i Wittenberg, rejste atter dertil 1622, var Vinteren 1622—23 i Rostock og tog derefter til Leiden. 1624 var han igen hjemme, blev Rektor i Slangstrup og tog n. A. Magistergraden. 1626 opgav han Rektoratet og begav sig for anden Gang til Leiden, hvor han især studerede Latin hos de berømte klassiske Filologer Daniel Heinsius og Gerardus Joannis Vossius, men ogsaa dyrkede sit andet Speciale: Danmarks Historie og Antikviteter. Som Frugt af Studierne fremkom i Leiden 1627 dels en Samling kritiske og forklarende Bemærkninger til Saxo »Breves notæ ac emendationes in Saxonem Grammaticum«, dels en Samling Tanke-sprog uddraget af Saxo »Florilegium sententiarum selectiorum«, vistnok beregnet til Skolebrug. Førstnævnte Arbejde, hvortil baade Heinsius og Vossius havde ydet deres Medvirkning, hvilede til Dels paa Optegnelser af Johannes Stephanus og kan betragtes som en Forløber for S. J. S.s Hovedværk, den kommenterede Udgave af Saxo. Formodentlig efter Anbefaling af J. I. Pontanus (s. d.), med hvem S. J. S. korresponderede til hans Død, kom han i Forbindelse med Bogtrykkerfirmaet Elzevir, for hvilket han, til en Serie Beskrivelser af forskellige Stater, udgav Bindet om det dansk-norske

Monarki »De regno Daniæ et Norwegiæ tractatus varij«, udkommet 1629 med kort Mellemrum i to forskellige Udgaver, indeholdende en Række mindre Skrifter af middelalderlige og nyere Forfattere om Rigernes Historie og Topografi. N. A. forlod S. J. S. Leiden og rejste hjem for at blive Professor eloquentiæ i Sorø.

1631 nedsattes en Kommission af de københavnske og soranske Professorer til Behandling af forskellige Skolespørgsmaal, herunder Tilvejebringelsen af latinske Skolebøger. S. J. S. blev som eneste Soraner Medlem af det snævrere Arbejdsudvalg, og det overdroges ham at udarbejde en Samling latinske Tale- og Stiløvelser i Form af Samtaler »Colloqviorum familiarium libri IV« (1634) og til Elementærundervisning »Colloqviorum minorum libri IV« (vistnok 1635, ældste bevarede Udgave 1666) foruden en fagordnet latinsk-dansk Ordbog, der kunde bruges parallelt med Kollokvierne »Nomenclatoris Latino-Danici libri IV« (1634), efterfulgt af en Pars altera (1638) indeholdende Verberne i alfabetisk Orden. Hele dette Læseapparat viste sig meget hensigtsmæssigt og brugtes her i Danmark langt ned i det 18. Aarhundrede; af Kollokvierne kom der ogsaa Udgaver i Åbo, Göteborg og Stockholm. Som et Supplement til disse Lærebøger og som et Sidestykke til Saxo-Antologien udgav S. J. S. 1641 en Samling Quintilian-Sentenser.

Ved Meursius' Død 1639 blev S. J. S. kgl. Historiograf og Professor i Historie i Sorø. I Egenskab af Historiograf udarbejdede han Christian III.s Historie for Aarene 1550—59 (udgivet posthumt 1650 af Hans Svaning d. Yngre), en Fortsættelse af Niels Krags uudgivne Annaler. Men hans egentlige Interesse var stadig Saxo. Som en Slags Forberedelse udgav han 1642 Svend Aggesen, der aldrig før havde været trykt, og 1645 udkom efter langvarige pekuniære Besværligheder hans Saxo-Udgave (paa Titelbladet 1644) samt den udførlige Kommentar hertil »Notæ uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici«, Frugten af mange Aars Arbejde. For første Gang forelaa Saxo i en virkelig læselig Form til Afløsning af Christiern Pedersens temmelig ufuldkomne Tekst, og for første Gang er en middelalderlig Historiker behandlet med samme filologiske Metode som en klassisk Oldtidsforfatter. Hos Heinsius og Vossius havde S. J. S. gennemgaaet Tidens ypperste filologiske Skole, netop som de lærdes Interesse for middelalderlig latinsk Filologi var ved at vaagne. I sin Indledning drøfter S. J. S. de Problemer, der knytter sig til Saxo som Person og Forfatter, og i »Notæ« giver han tekstkritiske og sproglige Forklaringer, paaviser Saxos Benyttelse af Citater navnlig fra Sølvalderens Forfattere, leverer Realkommentar (især til Oldhistorien) hentet fra litterære

og antikvariske Kilder. Hans manglende Kendskab til den norrøne Overlevering og dens Sprog var afhjulpet af de lærde Islændinge (især Brynjólfur Sveinsson), som hans Ven og mangeaarige Korrespondent Ole Worm havde sat ham i Forbindelse med. Bærer Kommentaren end Præg af at være blevet til i den nordiske Oldforsknings Barndom, saa er Stephani Saxo dog en Bedrift ikke blot nationalhistorisk set, men ogsaa efter europæisk Maalestok.

Ud over sin Saxo havde S. J. S. en større Plan — virkeliggjort et Aarhundrede senere i Langebeks »Scriptores« — om at samle Kilderne til Danmarks Historie i eet stort Korpus; han fik udarbejdet en Kildefortegnelse »Designatio variorum documentorum et antiquitatum« (først trykt i Danske Magazin, 6. Rk., I, 1913), der omfatter alle de Manuskripter, han til sit Arbejde som Historiograf havde laant fra Universitetsbiblioteket, og en Samling Afskrifter »Chronologiæ Danicæ systema«, begge Dele nu meget vigtige efter den Tilintetgørelse, som ramte Universitetsbiblioteket ved Branden 1728.

S. J. S.s økonomiske Forhold var ikke gode, navnlig i de sidste Aar, hvor Rigets Finansnød ofte umuliggjorde Udbetaling af Lønningen. Ikke desto mindre samlede han sig et mageløst Bibliotek. Lige fra sin tidligste Ungdom havde han købt Bøger, senere havde han arvet Faderens Bogsamling og stadig forøget Bestanden. Skønt han havde været nødt til at skille sig ved enkelte prominente Stykker, indeholdt Samlingen ved hans Død en Skat af middelalderlige Codices, nyere historiske Manuskripter, egne Optegnelser, Sorana etc. Blandt de trykte Bøger var adskillige Inkunabler, et udmærket Brugsbibliotek i alle Fag, men særlig stærkt inden for Filologi og Historie. Efter S. J. S.s Død solgte Enken hele Samlingen gennem den svenske Gesandt i Kbh. til Dronning Kristina af Sverige. Grev Magnus Gabriel de la Gardie, selv en vældig Bogsamler, stod i Forskud for Købesummen, og uden at vi nu helt kan gennemskue Transaktionen, endte det med, at han overtog Biblioteket, af hvilket Størstedelen endnu kan paavises i svenske Samlinger, navnlig i Uppsala Universitetsbibliotek.

S. J. S. er sin Epokes største danske Historiker. Som den skolede Filolog behersker han Tekstkritikken, og som den ægte Samler ved han, hvordan Stoffet skal tilvejebringes og ordnes. Tilsammen danner disse Evner en Videnskabsmand, som hævder sig med Glans i det 17. Aarhundrede. I Rækken af danske Historikere staar han som sin Tids Bærer af Sorø-Traditionen, der rækker tilbage til Saxo, til hvis Navn han med Ære har knyttet sit eget.

H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier, I—IV, 1891—1902 (se Registeret). Sorø. Klostret. Skolen. Akademiet gennem Tiderne, I, 1924 (se Registeret). Apoteker Sibbernens Saxobog, 1927, S. 20 ff., 119—27. Saxonis Gesta Danorum, I, 1931, S. XI. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning i Danmark, 1931 (se Registeret). S. Birket Smith: Om Kbh.s Universitetsbibliothek før 1728, 1882. Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, IV, 1917, S. 1—65, 261—301; XIX, 1932, S. 52 ff. O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten, II, 1920 (se Registeret). Betänkande och förslag angående läroverks- och landsbibliothek, 1924. Erik Kroman: Kong Valdemars Jordebog, 1936, S. 75—80.

R. Paulli.

Stephansen, Anders, 1791—1870, Filantrop og Skolemand. F. 20. Aug. 1791 i Terndrup, Lyngby Sogn, Aalborg Amt, d. 22. Marts 1870 paa Holsteinsminde, begr. i Førsløv. Forældre: Bolsmand Stephan Christensen (ca. 1756—1826) og Kirsten Andersdatter (ca. 1750—1823). Gift 4. Juni 1824 i Aalborg med Dorothea Svenningsen, f. 31. Aug. 1803 i Aalborg, d. 5. Okt. 1865 paa Holsteinsminde, D. af Fuldmægtig paa Aalborg Borgmesterkontor, senere paa Fuirendal Christen S. (1767—1837) og Else Melsen (1761—1834).

S. undervistes først af sin Moder og af Faderen, der i sin Ungdom havde været Omgangsskolelærer og i boglig Lærdom stod langt over de andre Mænd i Byen; senere gik S. i Skole hos Byens ueksaminerede Lærer. Halvfemtende Aar gammel blev han Huslærer hos Pastor N. Holst i Skibsted og et Par Aar senere hos Generalmajor H. J. Rodenburg paa Vorgaard ved Bælum. Her blev han til 1812, da han for egne opsparede Midler blev Elev paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han 1815 tog Eksamen; efter et kortere Ophold i Kbh. for at studere Sprog vendte han tilbage til Vorgaard. 1818 aabnede han en privat Skole i Nibe, men befandt sig ikke vel her og rejste 1820 efter Opfordring af Stiftamtmand Fr. Moltke til Aalborg, hvor han begyndte en Skole, som meget hurtigt fik stor Tilslutning. I Aalborg lærte han Dorothea Svenningsen at kende. Hun fik den største Betydning for hans senere Livsgerning, idet hun ved sin stille, alvorlige og kraftige Karakter tilførte ham den Klarhed og Ligevægt, der savnedes i hans bløde, umiddelbare og meget letbevægelige Sind.

1824 holdt de Bryllup, og Dorothea S. oprettede i Forbindelse med sin Mands Skole et Pigeinstitut, der hurtigt blev baade søgt og anset. S. kunde dog ikke i Længden slaa sig til Ro i Aalborg; han længtes efter at danne et Hjem for hjemløse Børn, der skulde være som et beskyttende og frelsende Husly, der kunde redde dem fra »Solstik« ovenfra, fra de store og fra »Fodkulde« nedenfra, fra

de smaa. S. udkastede saaledes Tanken om Børnehjem, der skulde forebygge, at Børn kom paa gale Veje, i Modsætning til Redningsarbejdet for dem, der allerede var faret vild. Det Hjem, S. tænkte sig at oprette, skulde være baaret af Guds frygt og Arbejde og de ydre Rammer formes efter den schweiziske Pædagog Fellenbergs Mønster i Hofwyl-Instituttet. 1832 bragte Seminarieførstander Brammer, Snedsted, S. i Forbindelse med Grev F. A. Holstein Holsteinborg, der var meget interesseret i Skole- og Opdragelses-spørgsmaal og 1811 havde oprettet det Fuirendaler Institut paa Gaarden Fuirendal, en Stiftelse for fattige, syge og Børn. Virksomheden gik imidlertid ikke godt, da der savnedes en dygtig Leder. 1832 rejste S. efter forudgaaende Brevveksling til Holsteinborg for at forhandle om Sagen, og Aftalen med Grev Holstein blev, at der paa Fuirendal blev overladt S. Lokaler, Have og Markjord til Indretning af et fellenbergsk Institut, og S. brugte sine opsparede Midler til Indretning af Instituttet, der aabnedes 4. Maj 1833. For at faa Tilgang til Instituttet blev det desværre nødvendigt at fravige den oprindelige Plan om kun at modtage hjemløse, men ikke vanskelige Børn, og der kom derfor hurtigt mange vanskelige Børn, der var stærkt prægede af de uheldige Omgivelser, under hvilke de tidligere havde levet. Saa længe Grev F. A. Holstein levede, var Børnehjemmet økonomisk betrygget, men desværre døde han allerede 1836, Godset kom under Administration, og en anden Ordning maatte træffes. S. købte derfor 1839 med nogen Hjælp fra Grevskabet Arvefæstegaarden Hjortholm i Førslev Sogn ved Fuglebjerg, og 4. Maj 1840 flyttede han og hans Hustru med hele Børneflokken til den ny erhvervede Ejendom, som han havde givet Navnet Holsteinsminde. Patronatet overdroges Besidderen af Grevskabet. Da Gaarden var meget forfalden, maatte der opføres nye Bygninger, og S. fik Hjælp hertil baade i Naturalier og kontante Bidrag, saaledes at der blev skaffet Plads til 40 Børn; men Stillingen var alligevel meget vanskelig. S. og hans Hustru maatte selv udføre en stor Del af Arbejdet; S. tog sig af Skoleundervisningen og det praktiske Arbejde i Mark og Have, bistaaet af Hjælper, der ofte var unge Mænd, som forberedte sig til at blive Lærere; hans Hustru maatte forestaa Husholdning, Reparation af Børnenes Tøj m. m. og tillige besørge Regnskabsførelsen og Korrespondancen. Den Betaling, der blev ydet for Børnene, var meget ringe, kun 30 Rdl. aarlig. S. var i sit Arbejde rastløs og havde stadig nye Ideer; men han var upraktisk og maatte derfor ofte have Hjælp af sin mere praktisk anlagte Hustru for at faa sine Ideer omsat i Virkelighed. Han var en genial Lærer og havde et udmærket Greb

paa at opdrage Børn, idet han vandt dem ved sin aabne, kærlige Natur. S. syslede længe med Planer om at oprette en Folkehøjskole, og 1852 købte han Gaarden Hindholm, en Nabogaard til Holsteinsminde, og her begyndte i Nov. s. A. en Højskole, som S. ledede i Samarbejde med cand. theol. N. J. Jensen og senere med Lærer Christian Nielsen, som blev Skolens Forstander efter N. J. Jensens Bortrejse 1864 og 1867 købte Højskolen af S. Han efterfulgte S. som Forstander for Holsteinsminde ved dennes Død. Gennem Højskolearbejdet kom S. mere end tidligere i Forbindelse med Bondestanden, og den første ordentlige Rigsdag bevilgede S. personlig 1000 Rdl. aarlig, for at han kunde fortsætte sit Arbejde for fattige Børn.

1857, da den økonomiske Stilling paa Grund af Pengekrisen var særlig vanskelig, blev Dorothea S. ramt af et apoplektisk Anfald og svævede i flere Uger mellem Liv og Død. Hun levede dog til 1865, men kunde ikke mere tage Del i Arbejdet. S. blev stærkt mærket af dette. Han blev dog ved at staa som Leder af Holsteinsminde og Hindholm Højskole (til 1867), men trak sig lidt efter lidt ud af det daglige Arbejde, som blev overladt til yngre Kræfter, navnlig Chr. Nielsen og Leopold Budde. Ægteparret S. kom ved deres banebrydende og uselviske Arbejde til at vise Vej for den videre Udformning af den Tanke at lade hjemløse og ulykkeligt stillede Børn, der ikke egner sig til Anbringelse i private Plejehjem, opdrage i Fællesskab under hjemlige Former, og deres Arbejde har derved faaet stor Betydning for Børneforsorgens Udvikling i Danmark. — R. 1869. — Mindesten paa Førslev Kirkegaard for A. S. og Hustru og paa Holsteinsminde (tillige for Chr. Nielsen og Hustru og L. Budde og Hustru) 1925. Mindesten i Terndrup 1876. — Maleri af J. Roed 1866 (Fr.borg). Litografi af E. Fortling 1870 og efter Daguerreotypi fra Tegner & Kittendorff 1859. Træsnit 1870 og af W. Obermann 1861 efter Tegning af H. Olrik.

Beretninger om Opdragelsesanst. paa Fiurendal 1837—39 og paa Holsteinsminde 1840—68. Holsteinsminde gennem 100 Aar, 1933. J. A. L. Holm: Johannes Falk, Martinusstiftet i Erfurt og Institutet paa Fiurendal, 1837. Hindholm, I, 1863—65. J. N. Winther: A. S. og hans Hustru, 1871. Chr. Nielsen: Holsteinsminde, 1875. H. F. Rørdam: Peter Rørdam, I—III, 1891—95. Erik Bøgh: Erindringer fra mine unge Dage, 1894. Ill. Tid. 27. Aug. og 3. Sept. 1899. L. Budde: Anders Stephansen og Holsteinsminde (i Danske Børnehjem i Billeder og Tekst), 1900. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., III, 1900, S. 118. Marius Rasmussen: Anders Stephansen, 1919. Eske M. Eskesen: Anders Stephansen, Holsteinsminde (i Danske Opdragelseshjem i Billeder og Tekst), 1926. Ludvig Beck: Anders og Dorothea Stephansen og deres Spor, 1941.

Oluf J. Skjerbæk.

Stephens, George, 1813—95, Samler, Folkeminde- og Runeforsker. F. 13. Dec. 1813 i Liverpool, d. 9. Aug. 1895 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Metodistpræst John S. (1772—1841) og Rebecca Eliza Rayner. Gift 1834 i England med Maria Bennett, f. 23. Juli 1808 i Brentwood, Essex, d. 17. Marts 1896 paa Frbg., D. af Edward B. og Elizabeth B.

S. blev uddannet paa forskellige private Skoler i England og blev en af de første Studenter ved University College i London, men kort efter sit Giftermaal (1834) rejste han til Stockholm, hvor en ældre Broder, den senere kendte Socialpolitiker Joseph Rayner S., siden 1826 havde været Metodistpræst. S. kom maaske til Stockholm fyldt med ungdommelig Begejstring for i de nordiske Lande at finde Levninger af det engelske Sprogs Urform, den »skando-angelske« Dialekt, der engang havde været fælles Eje for Nordboer og Angelsachsere, eller i det mindste blev han snart grebet af denne Idé, saa stærkt, at han for Alvor slog sig ned i Skandinavien, foreløbig til 1851 i Stockholm, hvor han til Dels ernærede sig ved Undervisning i Engelsk og Udgivelse af Skolebøger og Skoleudgaver i dette Sprog.

Dette Ophold i Sverige blev S.s lykkeligste Tid og tillige den, der gav rigest Udbytte for Videnskaben. Det faldt sammen med en vaagnende Interesse for svensk Sprog og svensk Aandsliv. Sprogforskeren C. Säve, Folkemindegranskeren G. O. Hyltén-Cavallius og Bibliotekaren Klemming blev hans nære Venner, og selv virkede han som et opildnende Element paa den lærde og patriotiske Kreds. Vennerne samledes gerne i hans Bolig, en adstadig Gaard i det gamle Stockholm, i hans rummelige Stue, helt bogklædt, hvor Organisten Højjer foredrog Folkemelodier og Værten selv laa drømmende paa Gulvet eller pludselig rejste sin slanke, næsten kongelige Skikkelse med det lange, kulsorte Skæg for at udbryde i livligt Bifald. Hele Verden syntes da aaben for dem, der søgte Fortidens Spor. Bibliotekerne pløjede de igennem for at afskrive eller gøre Notater. Men ikke mindre ivrigt begav den engelske lærde sig ud blandt Landbefolkningen, især i Cavallius' Hjemstavn, Småland; han samlede gamle Bondekoner til Kaffe og Brændevin og skrev op, Viser og Eventyr, alt hvad han kunde overkomme. S. A., som Svenska fornskriftsällskapet begyndte sin store Virksomhed, fremkom ogsaa den første store Eventyrsamling i Sverige: »Svenska folk-sagor och äfventyr«, samlede af Hyltén-Cavallius og S. (I, 1844), tilegnet Brødrene Grimm, en for sin Tid ypperlig Samling. Selv om den ydre Fortælleform har for meget af en selvlavet Kongestil, vil den rige Samling af Tekster og Varianter

aldrig miste sin Betydning. 1853 begyndte de samme Forfattere en Udgave af »Sveriges historiska och politiska visor«, bygget paa fælles Biblioteksgranskninger og »den samling af sällsynta och till en stor del unika tryckta flygblad och skillingsvisor, som den ene af oss, G. S., under en följd af år med betydlig ansträngning lyckats hopbringa«. Heller ikke dette Arbejde naaede længere end til 1. Bind; den omfattende Udgave af Folkeviser, hvortil det skulde danne Begyndelsen, udkom aldrig i Trykken. For saa vidt var dette Tab ikke stort, som Udgiverne i litterærkritisk Henseende lod en Del tilbage at ønske; og de havde ikke den fulde Forstaaelse af de Udgiverprincipper, der nylig med Sv. Grundtvig havde begyndt deres Sejrsgang. Resultatet af S.s Samlerflid kom derimod i ret stort Omfang Videnskaben til gode gennem Indledninger og Tillæg til »Danmarks gamle Folkeviser«. Her fortjener ogsaa at nævnes, at han 1848 uegennyttigt skaffede Sv. Grundtvig det Tegnér's Dødsbo tilhørende Folkevisahaandskrift til Spotpris. S. udgav ogsaa gamle Skrifter for Fornskriftselskabet, især det store »Ett fornsvenskt legendarium« (I—II, 1847—58, Tillægsbind 1874), hvor han tillige søgte at udpege Legendernes Indhold af Folke-digtning og gamle Mytetræk. Til denne Tid hører ogsaa hans »Förteckning öfver de förnämsta brittiska och fransyska handskrifterna udi kgl. bibl. i Stockholm« (1847). Med Opholdet i Sverige var dog denne litterære Virksomhed til Ende; hans Interesse for Folkedigtningen fik ikke mere den rette Næring. Naar nogen senere spurgte til den, svarede han, at nu var der saa mange Arbejdere paa det Omraade, men dengang var han den eneste.

1851 konstitueredes han som Lektor i Engelsk ved Kbh.s Universitet, 1854 efter at have faaet Indfødsret fast ansat, fra 1855 med Professors Titel, og var for Resten af Livet knyttet til denne By. Her samlede han sine Kræfter om de ældste nordiske og engelske Runeindskrifter, hvori han mente at finde Mindesmærkerne fra det fælles skando-engelske Sprogtrin. Ved udsendte Tegne og ved en omfattende Brevveksling skaffede han Billeder af en Mængde ellers lidet kendte Mindesmærker; og saaledes kunde han begynde det pragtfulde Folioværk »The Old Northern-Runic Monuments« (I—II, 1866—68, et stort Tillægsbind 1884 og et mindre 1901; desuden den forkortede Udgave »Handbook of the Old-Northern Runic Monuments«, 1884, og »Runehallen i det Danske Oldnordiske Musæum«, 1868). Uheldigvis mødte hans Arbejde straks Modsigelse i S. Bugges og Wimmers Rune-forskninger, der forkastede baade S.s Sprogopfattelse og hans Vurdering af enkelte Runer (Indlæg fra begge Sider i »Aar-

bøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1866—68); og efterhaanden viste det sig, at hele det yngre Slægtled af Sprogforskere var fremmed for hans Tankegang. Forgæves udsendte han i Ny og Næ Stridsskrifter for at hævde Engelsk som et nordisk Sprog og bekæmpe Læren om de strenge Lydlove og om Islandsk som det nordiske Stamsprog; 1879 stiftede han et Samfund til dansk Sprogforskning, hvis første Medarbejdere stod nogenlunde venligt over for S.s Standpunkt. I Virkeligheden var han dog en enlig Mand baade blandt Sprogforskere og i sin Stilling ved Universitetet. Heller ikke i Sprog og Temperament blev han nogen Sinde rigtig hjemme blandt Danske. Af hans senere Runeafhandlinger findes yderst faa i danske Tidsskrifter, derimod et Stridsskrift mod S. Bugges Myteopfattelse (»Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1883—84). Fra Regeringer og lærde Selskaber modtog han et ret stort Antal Udmærkelser. Han tog sin Afsked fra Universitetet 1893.

To Ting var særlig karakteristiske for S. Den ene var, at han var Samler. Han samlede paa alt, fra Bøger til Frimærker. Hans Bibliotek rummede en Mængde Sjældenheder, især af britisk videnskabelig Litteratur, og han gav villig Adgang til det. Mellem Bogbunkerne fandtes nyerehvervede Oldsager, baade ægte Stykker og grove Falsknerier, der alle sammen med Størstedelen af hans Bibliotek havnede i Museet paa Husaby i det sydlige Småland, en Herregaard, som hans Søn havde købt 1869. En Del af hans Efterladenskaber er skænkede til Staden Växjö, af hans danske Flyveblade er et stort Udvalg givet til Universitetsbiblioteket i Kbh., og hans og Hyltén-Cavallius' Folkemindesamlinger er gaaet til Stockholms Kgl. Bibliotek. Et andet Væsenstræk var det begejstrede, idérige, agitatoriske. I Kbh. gav hans første Foredrag i Oldskriftselskabet (Juli 1845) Stødet til Indsamlingen af islandske Folkeminder. 1879 stiftede han som Modvægt mod den Rask'ske Skole af Sprogforskere Universitetsjubilæets danske Samfund, skaffede det Medlemmer og Penge og sad stadig i dets Styrelse, dog uden at øve videre Indflydelse paa dets daglige Arbejde. Op i Oldingeaarene udfoldede han en ungdommelig Lidenskab og levende Mimik, saa ofte han fik Lejlighed til at forkynde sine Synsmaader, og i sin Iver skabte han et mærkeligt Blandingssprog, der virkeliggjorde Tanken om en scando-anglic dialect. Hans Bidrag til Blade og Tidsskrifter i Nordens Lande og England — videnskabelige, politiske, Digte, Melodier, Oversættelser — er mangfoldige. Som Sprog- og Runeforsker har han ikke sat sig Spor, dertil var hans Tanker for fantastiske og springske. Men hans store Runeværk har tjent

som Grundlag bl. a. for S. Bugges Tolkninger af urnordiske Indskrifter, og der er Partier af det, som endnu ikke er blevne overflødiggjort ved nyere, nøjagtigere Værker. — R. 1874. DM. 1884. — Maleri af Talbot Hughes 1894 (Fr.borg) og af Axel Th. Husted 1869. Tegning af J. Kornerup 1861. Stik af J. Magnus Petersen 1868. Træsnit 1884. Kirkerude til Minde om S. i St. Albans K. i Kbh.

Ill. Tid. 25. Aug. 1895. Upsala universitets fyrahundraårs jubelfest september 1877, 1879, S. 365 f. Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkliif, VII, 1, 1886—92, S. 34 ff. Danske Studier, 1905, S. 108—12. Bogvennen, 1927, S. 136—42.

Axel Olrik (Marius Kristensen).*

Stephensen. Den islandske Embedsmandslægt S. føres tilbage til Sognepræst i Raunagil, Provst Ólaf Guðmundsson, hvis Sønnesønner var Biskop paa Holar Sigurður Stefánsson (1744—98) og Gehejmeetatsraad Ólaf Stefánsson (1731—1812), der var Islands første indfødte Stiftamtmand; af hans Børn skal nævnes Þorunn S. (1764—86), der var gift med Biskop Hannes Finssen (1739—96), Forfatteren, Justitiarius, Konferensraad Magnús S. (1762—1833), Amtmand i Island Stefán S. (1767—1820) og Justitssekretær, Kancelliraad Biörn S. (1769—1835), hvis Søn Departementschef Oddgeir S. (1812—85) var Fader til Fabrikejer Biörn S. (f. 1855) og til Teaterdirektør Oddgeir S. (1860—1913), hvis Datter er Skuespillerinden Gudrun S. (f. 1892). Ovenn. Amtmand Stefán S. (1767—1820) var Fader til Overauditør, By- og Herredsfoged i Varde Olaf Stephani S. (1792—1854), af hvis Sønner skal nævnes Departementschef John Hilmar S. (1846—89), Direktør for Grønlands Handel, Etatsraad Hannes Peter S. (1832—1908) og Herredsfuldmegetig, Kancelliraad Westy Christian Ludvig S. (1836—93), der var Fader til nedenn. Nationalbankdirektør Westy Oddgeir Hilmar S. (f. 1868) og til Dommer Karl Emil Stephani S. (1861—1934), hvis Søn er Arkitekt, Redaktør Hakon Læssøe S. (f. 1900).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1033—38.

Albert Fabritius.

Stephensen, Knud Hensch, f. 1882, Zoolog. F. 29. Nov. 1882 i Kbh. (Matth.). Forældre: Maskinkonstruktør Julius S. (1847—1931) og Juliane Marie Hensch (1858—1938). Gift 17. Sept. 1915 i Hellerup med Ida Christine Elvina Holm, f. 2. Jan. 1887 i Kbh. (Fødsst.), Adoptivdatter af Guldsmedemester William Johan Peter H. (1847—1920) og Laura Elisabeth Lindberg (1850—1923).

S., der blev Student 1901 fra Vestre Borgerdydskole, studerede Naturhistorie og Geografi med Zoologi som Hovedfag og blev 1907 cand. mag. Umiddelbart efter sin Embedseksamen knyttedes han som Naturhistorielærer til Vestre Borgerdydskole, i hvilken Stilling han virkede, til han 1914 ansattes som Amanuensis ved Zoologisk Museum. Han havde tidligt specialiseret sig inden for Krebsdyrene og overtog paa Museet efter H. J. Hansen Varetagelsen af Museets Krebsdyrsamlinger, en Stilling, han paa udmærket Maade har varetaget siden da. 1912 foretog han en zoologisk Indsamlingsrejse til Fjordene i Julianehaab Distrikt i Sydgrønland, hvorfra der er hjembragt betydningsfulde og righoldige Samlinger. S. har endvidere deltaget i den nordatlantiske »Dana«-Ekspedition 1921—22, ligesom han 1925 har foretaget en Indsamlingsrejse til Færøerne. Siden 1919 har han været Medlem af Dansk naturhistorisk Forenings Bestyrelse, hvor han har forestaaet Foreningens Byttevirksomhed med udenlandske Institutioner og Selskaber.

S.s videnskabelige Virksomhed falder med enkelte Undtagelser helt inden for Krebsdyrene, særlig disses Systematik. Han har paa dette Omraade offentliggjort op mod 80 Afhandlinger og er en af Tidens mest kendte Specialister, navnlig i Henseende til Amphipodernes Systematik. Blandt hans Arbejder kan nævnes hans Bearbejdelser af Skjoldkrebs og Amphipoder samt Havedderkopper og Rankefødder i »Danmarks Fauna« (IX, 1910; XXXII, 1928; XXXVIII, 1933), hans Bearbejdelser af en lang Række Ekspeditioners Krebsdyrmateriale, saaledes f. Eks. Amphipoder i »The Danish Ingolf Expedition«, af hvilke der foreløbig er offentliggjort tre Bind (1923, 1925 og 1931), samt en lang Række Bidrag til »The Danish Oceanographical Expeditions 1908—10 to the Mediterranean and adjacent seas«, »The Zoology of the Faroes«, »Godthaab«-Ekspeditionen og »The Zoology of Iceland«. S. har endvidere behandlet Amphipoderne i »Tierwelt der Nord- und Ostsee« samt i »Fauna arctica«. Lidt uden for denne Ramme falder et zoogeografisk Arbejde, »Zoogeographical investigation of certain fjords in southern Greenland« (Medd. om Grønland, LIII, 1917). S. har meget omfattende historiske og arkæologiske Interesser og har skrevet nogle Smaaarbejder vedrørende Zoologiens Historie samt enkelte Biografier, bl. a. en værdifuld Biografi af sin Forgænger H. J. Hansen (Vidsk. Medd. fra Dsk. Naturh. Foren., C, 1937).

R. Spärck.

Stephensen, Westy Oddgeir Hilmar, f. 1868, Nationalbankdirektør. F. 9. Dec. 1868 i Vejle. Forældre: Herredsfuldmægtig, senere

Kancelliraad Westy Christian Ludvig S. (1836—93) og Christiane Amalie Møhl (1840—1924). Gift 21. Maj 1892 i Roskilde med Fanny Theodora Busck, f. 27. Juli 1869 i Roskilde, D. af Forstander for Duebrødre Kloster, senere Kancelliraad Theodor B. (1830—1903) og Fanny Elisabeth Ahrensen (1841—1931).

Efter at være uddannet ved Handelen indtraadte S. 1899 som Medindehaver af Islands-Kommissionsfirmaet Chr. Nielsen & Søn og gjorde sig her hurtigt bemærket som en dygtig og retlinet Købmand. Allerede 1908 blev han Medlem af Grosserer-Societetets Komite og tre Aar senere tillige af Nationalbankens Repræsentantskab. Af sidstnævnte var han dog kun Medlem i to Aar, idet han 1913 — efter et i øvrigt særdeles bevæget Valg — indvalgte i Bankens Direktion og dermed maatte udtræde af Repræsentantskabet. Som den handelsuddannede Mand, S.s var, fik han til Opgave i Banken navnlig at beskæftige sig med Diskontering og Valutahandelen, og særlig paa det sidstnævnte Omraade blev han i Krigsperioden 1914—19 og i den lange urolige Efterkrigstid stillet over for saa mangeartede og indviklede Problemer, at han fik sin store Del af den Kritik, der en Overgang rettedes mod Bankens Dispositioner for ikke tilstrækkelig at være tilpasset en pengepolitisk Linie. Uden at tage Stilling til dette Spørgsmaal, som angaar hele Banken og ikke en enkelt Direktør, maa man i hvert Fald fremhæve, at S. med største Alvor og Ansvarsbevidsthed søgte at røgte sit Hverv ud fra den købmandsmæssige Indstilling, hvormed han var gaaet ind til sin Gerning, og først 1939 trak han sig tilbage efter i over 26 Aar at have været Nationalbankdirektør. Af Grosserer-Societetets Komite udtraadte han 1933; selv om han her kun forholdsvis sjældent tog Ordet, hævdede han sig ved sin saglige Indstilling og sin kollegiale og noble Fremtræden. I øvrigt var S. en kort Tid Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation (1909—11) og 1910—13 af Kbh.s Havnebestyrelse. — R. 1909. DM. 1916. K.² 1922. K.¹ 1936. — Maleri af Karl Larsen 1917. Tegning af Gerda Ploug Sarp 1932.

Jens Vestberg.

Sterm, Nicolai Severin, 1784—1853, topografisk Forfatter. F. 1784 i Vejen (fremstillet i Kirken 5. Sept.), d. 24. Nov. 1853 i Kbh., antagelig begr. paa Ass. Forældre: Ejer af Vejen Vandmølle, senere af Hannevanggaard ved Varde, cand. phil. Peter Severin S. (ca. 1732—1800) og Anne Marie Bjørn (ca. 1753—1816). Ugift.

S. overtog ved Moderens Død 1816 Hannevanggaard og drev den, indtil han forlod Ribe Amt, hvor han en Aarrække havde været Landvæsenskommissær, for at bosætte sig i Kbh. Her udgav

han forskellige historisk-topografiske Værker, omhandlende især Nordsjælland og Kbh. og væsentlig byggede paa Meddelelser, som han, til Dels paa Rejser, havde indsamlet hos Embedsmænd og Landejendomsbesiddere. Ved Stoffets Bearbejdelse, særlig til »Statistisk-topographisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt« (I—III, 1834—38), havde han Hjælp af forskellige, saaledes af den senere Minister C. F. Simony. S.s forskellige Skrifter er nu af historisk Værdi ved de mange Oplysninger, de rummer.

Gerh. Hornemann (Hans Jensen).*

Sthen, Hans Christensen, 1544—1610, Skolemand, Præst og Digter. F. 25. Nov. 1544 i Roskilde, d. 1610 i Malmø. Gift 1° 1567 i Helsingør med N. N., d. 1602. 2° 1602 i Malmø med Elline Olufsdatter, d. 1607, D. af Kannik i Lund Oluf Stisen. 3° 1607 i Malmø med Kirstine Andersdatter.

Om H. C. S.s Opvækst ved man saare lidt. Nogle Linier i et af hans Digte fortæller, at hans Forældre døde tidligt. Han blev Student, og han har i sin Ungdom opholdt sig en Tid i Tyskland, vel som vandrende Skolar. Efter Hjemkomsten synes han snart at være traadt ind i Skolens Tjeneste. Allerede 1565 blev han Rektor i Helsingør, men ombyttede n. A. Skolemesterstillingen med et Kapellani ved St. Olai Kirke sst.; fra 1570 til 1574 varetog han dog efter Raadets Ønske begge Embeder.

Han har været vel skikket til Arbejdet med Ungdommens Op-læring. »Lærdom og Lyst følges bedst ad« er en af hans Yndlings-sætninger. I en Optegnelse gør han Rede for, hvad han forstaar derved: »Der hører icke ringe konst oc erfarenhed til at skempte ret oc i tide og tage det, som geckeligt oc laderligt synes, skempt, putz, sprock oc andet oc vendit, føyet oc appliceritt til visdom, lerdom oc aluorlighed, der ingen kand forargis, men mange forbedris aff«. En Skæmt, han yndede at tage i Opdragelsens Tjeneste, var Skuespillet. Ved Jul, Fastelavn og Pinse opførte han med sine Disciple »Spektakel og Lege« ikke blot til de agerendes, men ogsaa til Borgerskabets Forlystelse og Belæring. En enkelt Skolekomedie har han selv skrevet, »Kortvending«, som bredt og omstændeligt anskueliggør Terents' Ord: omnium rerum vicissitudo. Men Skæbnespillet er besjælet af en højere moralsk Logik. Med den gamle Dødedans som Forbillede vises det i en dobbelt Række Monologer, at Hovmod og Slethed fører til Fald, mens de gode og fromme vinder Lykken. Komedien savner alle dramatiske Egenskaber, men Monologerne, der er skrevet i en folkelig Stil, gennemtrukket af Ordsprog og djærve Vendinger, vidner om megen Virkeligheds-

sans og har stor kulturhistorisk Interesse; flere af dem tegner ogsaa kunstnerisk værdifulde Typer. H. C. S. har ikke ladet Skuespillet trykke, derimod offentliggjorde han 1581 en Ekstrakt af det i Læredigtet »Lyckens Hjul«, hvor de levende Eksempler paa Omkifteligheden er blevet erstattet med litterære.

I en beslægtet Stil er de Opbyggelsesskrifter i Prosa, som stammer fra den gejstlige Side af H. C. S.s Virksomhed. Han begyndte med Oversættelser, men da Pesten 1580 havde taget otte Børn fra ham, skrev han selv 1581 »En liden Trøstscrift. For alle Christelige Forældre, naar deris Børn bliffuer siuge eller hensoffuer i Herren . . .« og han fortsatte ogsaa efter at have forladt Helsingør med saadanne Smaaabøger: »Saligheds Vey« (1584), »Geistlig Hussraad« (1592), »En Ligpredicken . . . offuer Fru Mette Ulffstænd« (1602). Vægten ligger ogsaa her paa de konkrete Elementer: Ordsproget, Billedet, det anskuelige Eksempel. Men Foredragets folkelige Kraft er ikke noget umiddelbart Naturfrembrud. Man ser af de Optegnelsesbøger, som er bevaret fra H. C. S.s Haand, tre i Tallet, at han har studeret Talens Kunst med megen Iver, baade hvad Stof og Form angaar; hans Notatsamlinger er hele Forraadskamre for Prædikanten og Skribenten, fulde af Regler for Komposition og Udtryk, af Refleksioner og Aforismer, en hel anselig Ordsprogsamling forekommer. Det er Udbyttet af hans daglige Læsning og Tænkning, og H. C. S. var en velskolet Mand, som interesseret fulgte med i, hvad der kom frem af nyt. Selv samlede han igennem Aarene et righoldigt Bibliotek, af ham selv vurderet til 3000 Rdl. En Anerkendelse af hans Lærdom var det, at han 1580 blev indbudt til at tage Magistergraden ved Kbh.s Universitet.

Men Studierne var blot Middel, Maalet var Virkningen paa den Menighed, som var ham betroet. Han havde noget paa Sinde, og han vilde sige det, saa han blev forstaaet, jævnt og djærvt, men ogsaa kristelig mildt; Hjertevarmen i hans første Skrifter, især i hans Omtale af huslige Scener, hører med i Billedet af hans præstelige Forkyndelse. At han blev paaskønnet, ses af den Skrivelse, Helsingør By medgav ham ved hans Afrejse, i hvilken han prises for med Undervisning og Lærdom at have opdraget Ungdommen i kristelig, tugtig og tilbørlig Omgængelse og takkes af den ganske Menighed som en ærlig og trofast Sjælesørger udi alle Maader.

Aarene i Helsingør var hans lykkeligste, han var endnu ung og havde hele Arbejdets Glæde. I Malmø, hvortil han kaldtes 1583 som Sognepræst ved St. Petri Kirke og Provst i Oxie Herred, tog det store Embede paa hans Kræfter. Forholdet til Omgivelserne blev aldrig det samme tillidsfulde som i Helsingør, han blev skarp

i Fordømmelsen af al Verdslighed. Som Domsprædikant mødte han Modstand, ligesaa ved den Stejlhed, hvormed han hævdede sin Retsindighed i offentlige Anliggender. Et Udslag af Byens Uvillie, eller dog af hans Fjenders Indflydelse, er den Ansøgning, som Magistraten 1600 indgav til Kongen om hans Forflyttelse til det nærliggende Tygelsjö og Klagstorp Kald; man motiverede den med hans tiltagende Alderdom og Svaghed. Ansøgningen bevilgedes, men H. C. S. har vistnok sat sig imod Arrangementet, i alt Fald forblev han i Embedet. Med Alderdommen og Svagheden var det heller ikke værre, end at han 1602, da hans første Hustru døde, kunde gifte sig paa ny og i sit andet Ægteskab, som knap varede fem Aar, avle fire Børn. Først 1607 opgav han Stillingen, og da havde det sin Rigtighed med Skrøbeligheden, som han giver en rørende Skildring af i Afskedsbegæringen til Kongen. S. A. giftede han sig tredie Gang, hvilket gav Anledning til de Skifteprocesser med Børnene, som forbitrede hans sidste Aar.

Skolemandens og Præstens Forfatterskab hører Historien til, men Digteren H. C. S. lever den Dag i Dag. Hans Navn var glemt igennem det 18. og langt ind i det 19. Aarhundrede, men hans Salmer sang man. Hovedmassen af dem findes i de to Publikationer: »En liden Haandbog, som indeholder allehaande nyttige Øffuelser udi Gudelighed oc smucke trøstelige Bønner oc Loff-sange, som mand kand daglige bruge« (1578) og »En liden Vandrebog; indeholdendis atskillige smucke Bøner oc trøstelige Sange, met nogle nyttige Lifis Regle, i artige Rijm befattede«, vistnok udkommet 1588 eller 1589, Førsteudgaven er tabt; Vandrebogens Digte er dog ikke bundet til dette Aarstal, de kan delvis være føjet til i senere Oplag. H. C. S.s lyriske Produktion har været stigende med Aarene. Af Haandbogens ti Salmer med hans Forfattermærke er de ni Oversættelser, mens atten af Vandrebogens 25 er originale.

Som Moralist er H. C. S. udadvendt og har Ordsprogets Fynd i sin Tale — det gælder ogsaa de Leveregler, som indføjedes i Vandrebogen, og som anbefaler klog Ubemærkethed og praktisk beregnende Sagtmodighed, Udtryk for en borgerlig Livsvisdom i et Samfund, hvis Struktur var saa forskellig fra Nutidens. Som Lyriker derimod er han indadvendt, hans Salmer er aldrig skrevet til Gudstjenestebrug, de virker ofte som rent personlige religiøse Digte. Han taler da et helt andet Sprog. Sin Stil har han ikke, som man før har ment, fra Folkevisen, men fra den verdslige Lyrik, som vel stammer fra Middelalderen, men blomstrede endnu paa hans Tid. I Almindelighed var den ensformig og skabelonmæssig, men naar et poetisk Talent fylder den med sin Personlighed, har

den en ejendommelig blid og vemodig Tone, der føles som hjertelig dansk. H. C. S. var et saadant Talent. Sine Motiver kan han tage fra den gamle katolske Digtning, Dagvisen er Forudsætningen for hans dejlige Morgensang »Den mørke Nat forgangen er —«, og den gamle danske Oversættelse af »Christe qui lux est et dies« ligger til Grund for hans Aftensang »Den lyse Dag forgangen er —«. Men han er ikke mindre, naar han benytter Samtidsvisens staaende Klage over Verden i Digtet: »Hvem skal jeg klage min sorgfuld Mod«, hvor Modstillingen af det timelige og det evige er dybt personligt følt, eller naar han bruger Kærlighedsvisens Tone i det troskyldigt inderlige »Herre Jesu Christ«. Før H. C. S. havde dansk Salmedigtning alt for ængsteligt fulgt de tyske Forbilleder; det er hans Bedrift, at han med virkelig digterisk Evne smeltede den nationale Tradition ind i Salmen og gav den hjemlig Klang.

C. J. Brandt: Salmedigteren Hans Christensen Sthen, 1888. L. Weilbull i Skånska samlingar 1894—95, 1897, S. 32—52. Carl S. Petersen og Hans Brix: Hans Christensen Sthenius, af hans Vandrebog, 1914. Ernst Frandsen: Hans Christensen Sthen, 1932. H. Grüner Nielsen i Dsk. Studier, 1932, S. 88 ff. O. Walde i Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen, XXV, 1938, S. 65—72. T. Krogh: Ældre dansk Teater, 1940, passim.

Ernst Frandsen.

Sthyr. Handelslægten S. hører oprindelig hjemme i Holmestrand og føres tilbage til en Visitør sst. Peder (Nielsen?), hvis Søn Anders Pedersen Styrmand (eller Styr) (d. 1723), der var opkaldt efter sin Morfader, først var Handelsmand i Holmestrand, senere indtraadte i Søetaten, hvorfra han afgik som Kommandørkaptajn; hans Sønesøns Søn Herredsfoged i Sønderlyng og Mideldsom Herreder, Birkedommer Peder S. (1755—1803) var Fader til Apoteker i Frederikshavn Hans Hald S. (1801—56), af hvis Børn skal nævnes Grosserer Peter Carl Asgeir S. (1835—1916) og de nedenn. Grosserer Rasmus Selgen S. (1837—1922) — Fader til nedenn. Grosserer Hans Hald S. (f. 1868) og til Direktør Johan S. (f. 1879) — og Biskop, Kultusminister, Dr. theol. Hans Valdemar S. (1838—1905), der var Fader til Dommer Carl Henrik S. (f. 1875) — hvis Søn er Kunsthistorikeren Museumsinspektør Jørgen Valdemar S. (f. 1905) — til Direktør Knud Selgen S. (f. 1884) og til Emmy Louise S. (f. 1877), der er Enke efter Ingeniør Poul Larsen (1859—1935, s. d.).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1038—41. Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 226—42.

Albert Fabritius.

Sthyr, Hans Valdemar, 1838—1905, Biskop, Politiker. F. 3. Okt. 1838 i Frederikshavn, d. 5. Marts 1905 i Charlottenlund, begr. i Nykøbing F. Forældre: Apoteker Hans Hald S. (1801—56) og Hansine Birgitte Bay (1802—74). Gift 1° 14. Okt. 1874 i Alslev, Ribe Stift, med Sophie Louise Elisabeth Lillienskiold, f. 14. Okt. 1855 paa Serritslevgaard, d. 17. Juli 1888 i Nykøbing F., D. af Forpagter Christian Ludvig Montagne L. (1819—1911) og Louise Emilie Caroline Adler (1834—92). 2° 28. Okt. 1890 i Vær med Elisabeth Lillienskiold, f. 28. Juni 1861 paa Serritslevgaard, Søster til 1. Hustru.

S. blev Student 1856 fra Aalborg og 1861 cand. theol. 1863—66 foretog han en Studierejse til Tyskland, Frankrig, England, Italien og Schweiz. Særlig kastede han sig over Kildestudier til den tidlige franske Protestantismes Historie, men benyttede ogsaa Lejligheden til ved Selvsyn at lære Tidens moderne Kirkeforhold at kende. Under sit Ophold i Paris 1864 deltog han desuden i journalistisk og anden Virksomhed for at orientere den franske Offentlighed om sit Fædrelands Forhold. Efter sin Hjemkomst konkurrerede S. 1866 om en Docentpost i det teologiske Fakultet, uden at han dog kom i Betragtning, virkede derpaa som Manuduktør og tog 1870 den teologiske Licentiatgrad paa en Afhandling om »Reformationens Forberedelse og Begyndelse i Frankrig indtil Forfølgelserne i Aaret 1523«. Dette Arbejde i Forbindelse med et senere (1879) udgivet om »Lutheranerne i Frankrig i Aarene 1524—26« repræsenterer S.s betydeligste videnskabelige Indsats og giver virkelig værdifulde Bidrag til Belysning af det paagældende Emne ikke mindst ved det utrykte Kildestof, som her for første Gang er lagt frem. 1871 blev S. Censor ved teologisk Embedseksamen, men 1873 lod han sig, tilskyndet af sin Interesse for praktisk kirkelig Virksomhed, efter Opfordring udnævne til Sognepræst i Alslev og Hostrup i Ribe Stift. Her fik han tillige Kendskab til Landvæsen, idet han købte en Gaard i Alslev. Allerede 1877 vendte han dog tilbage til Kbh. som Professor i nytestamentlig Eksegese. Uden Tvivl vilde han have egnet sig bedre for et kirkehistorisk Professorat, og hverken ved Kundskaber eller Begavelse synes han helt at have gjort Fyldest som Ekseget. Hvor ringe Forstaaelse han havde for videnskabelig Problemstilling, fremgik klart nok af en Polemik, han førte med Frants Buhl om Kritikken af det gamle Testamente. Nogle mindre Arbejder, der er at anse for Frugter af hans akademiske Lærervirksomhed, »Den nytestamentlige Texts Historie« (1884) og »Apostelen Paulus' Breve til Menigheden i Thessalonika fortolkede og oversatte« (1893), er heller ikke synderlig dybtgaaende. 1881

blev S. tillige Medlem af Pastorseminariets Direktion, og 1883—96 udgav han »Theologisk Tidsskrift for den danske Folkekirke«. 1887 udnævntes han til Biskop over Lolland-Falsters Stift. I denne Stilling arbejdede han især for Skolevæsenets Fremme og fik uden et Stiftskonvent oprettet.

S., der var en alsidigt interesseret Mand, følte tidligt Lyst til at tage Del i det politiske Arbejde, og 1886 blev han som Tilhænger af Højre valgt til Landstingsmand for 11. Kreds, hvilken han repræsenterede til 1894. Som saadan fik han ikke ringe Indflydelse paa Seminarieloven af 30. Marts 1894, men havde trods store Anstregelser ikke Held til at faa gennemført Reformer paa det lærde Skolevæsens Omraade. 1897 blev S. Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet (i Ministeriet Hørring). Hans Hovedindsats blev Loven af 24. Marts 1899 om Borger- og Almueskolevæsenet, hvorved en Række Reformer baade paa Undervisningens Omraade og med Hensyn til Lærernes økonomiske Stilling gennemførtes. Derimod hindrede det spændte politiske Forhold mellem Højre og Venstre, at S. ad Lovgivningsvejen kunde faa indført en Del kirkelige Reformer, som han arbejdede for. Administrativt er hans Navn knyttet til Indførelsen af »Salmebog for Kirke og Hjem« 1897, forskellige mindre Reformer af økonomisk Natur vedrørende Kirker og Præstegaarde samt til Oprettelsen af et andet Stiftsprovsti for Sjællands Stift som Forberedelse til en Deling af Stiftet (dog først gennemført 1922). Efter Ministeriet Hørrings Afgang blev S. 1900 Biskop over Fyns Stift, men maatte allerede 1903 tage sin Afsked paa Grund af Svagelighed. Som S. teologisk set var overvejende konservativ, saaledes var han som Politiker afgjort Højremand, men i begge Henseender ikke uden en vis Forstaaelse for Tidens Krav om Reformer. Mere i Kraft af tilfældige Omstændigheder end takket være glimrende Evner kom han til at beklæde en Række indflydelsesrige Stillinger, hvori han stræbte at gøre Fyldest ved Arbejdsomhed og ærlig Villie. — Dr. theol. h. c. i Kbh. 1894. — R. 1888. DM. 1892. K.² 1896. K.¹ 1898. — Maleri af Knud Larsen 1905 (St. Knuds K.). Tegning af K. Gamborg 1890. Træsnit 1891.

Selvbiografier i Univ. Progr. Nov. 1870, S. 76 f. og Nov. 1894, S. 83—88. C. E. Fløystrup i Teol. Tidsskrift for den danske Folkekirke, Ny Rk., VI, 1904—05, S. 161—65. Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patristiske Slægter, III, 1915, S. 238 f. Politiken 25. Maj 1897. Aftenposten 7. Marts 1905. Valdemar Schmidt: Af et langt Livs Historie, 1925, S. 52 f. V. Brücker: Mit Livs Vej, I, 1925, S. 234. H. G. A. Jørgensen: Ribebispen Gabriel Koch, 1930, S. 34. J. Steen: Et Liv under Guds Naade, I, 1931, S. 46—49. Rudolf Volf: En gammel Præsts Livserindringer, 1926, S. 46, 117, 118, 130, 137, 152.

A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, IV, 1921, S. 27; V, 1923, S. 150. Kirkehist. Saml., 6. Rk., III, 1939—41, S. 122 f. N. A. Larsen i Berl. Tid. 3. Okt. 1938.

Bjørn Kornerup.

Sthyr, Hans Hald, f. 1868, Grosserer. F. 16. Aug. 1868 i Kbh. (Frels.). Forældre: Grosserer Selgen S. (s. d.) og Hustru. Gift 2. Sept. 1893 i Kbh. (Holmens) med Alma Müllertz, f. 22. Okt. 1869 i Kbh. (Garn.), D. af Premierløjtnant, senere Oberstløjtnant Carl Theodor M. (1832—99) og Anna Vilhelmine Birgitte Holm (1843—1908).

S. blev Student 1885 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. phil. 1886 og fik derefter Købmandsuddannelse i Præstø, London, Bordeaux og Hamburg. 1891 kom han ind i Firmaet S. & Kjær, 1893 løste han Grossererborgerskab, og 1894 — efter Grosserer Kjærs Udtræden af Firmaet — blev han optaget som Medindehaver. Som saadan har han med megen Dygtighed og Flid først ved sin Faders Side og siden selvstændigt virket for Firmaets fortsatte Vækst, og navnlig skyldtes det hans Initiativ, at Firmaets Kaffeimport efterhaanden kom til at antage betydelige Dimensioner, ligesom det ogsaa var paa hans Foranledning, at Firmaet sammen med Beckett & Meyer 1900 etablerede Akts. Skandinavisk Kaffe- og Kakaokompagni i Frihavnen, som omfattede Brænderivirksomhed og Handel med brændt Kaffe og Kakao. Efter S. & Kjærs Omdannelse til Aktieselskab 1919 har S. været Formand i Selskabets Bestyrelse, og 1920 tog han Initiativet til, at Aktieselskabet successivt etablerede Oplag i henholdsvis Sønderborg, Herning, Hillerød, Horsens og Fredericia, hvorigennem dets Salg i Provinsen yderligere stimuleredes væsentlig. I Kraft af sin Slægtsfølelse har S. lagt stor Vægt paa at forvalte den forretningsmæssige Arv, han fik fra Faderen, og han har ogsaa formaaet fuldt ud at opretholde Firmaets fremskudte og ansete Placering. Fra sin Ungdom har S. følt sig stærkt tiltrukket af Foreningslivet, baade det kammeratlige og saglige, ligesom han har været en nationalt levende interesseret Mand. I Aarenes Løb har han paa mangfoldige Omraader beklædt Hverv, der ikke blot har lagt Beslag paa hans Tid, men hvor der ogsaa har været stillet Krav til ham om at klare vanskelige Situationer, træffe Beslutninger desangaaende og gennemføre disse. Saaledes bør særlig nævnes, at han har været Medlem af Studenterforeningens Økonomiudvalg 1913—19 og 1920—27 (Formand 1916—19) og Formand for Akademisk Skytteforening 1927—39 samt for Foreningen To Løver. Desuden har han været Medlem af Sø- og Handelsretten 1917—38,

og han var 1917 Stifter af samt fra s. A. Formand for Københavnske Grossisters Arbejdsgiverforening, der er tilsluttet Dansk Arbejdsgiverforening. Gennem mange Aar har han desuden været Medlem af Bestyrelsen for forskellige betydelige Virksomheder, saaledes bl. a. Kbh.s Handelsbank, Dampskibsselskabet Dannebrog og De private Assurandører. — R. 1927. DM. 1931. K.² 1937.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 237 f.

Jens Vestberg.

Sthyr, Rasmus Selgen, 1837—1922, Grosserer. F. 25. Febr. 1837 i Frederikshavn, d. 17. Jan. 1922 i Kbh., begr. paa Frbg. Broder til H. V. S. (s. d.). Gift 19. Juli 1867 i Kbh. (Garn.) med Henriette Marie Welsch, f. 12. Jan. 1842 i Kbh. (Garn.), d. 22. Marts 1914 sst., D. af Overfyrværker, senere Kaptajn Hans Henrik W. (1813—83) og Johanne Marie Eg(e)berg (1814—90).

S. fik 1852—56 sin første Uddannelse som Handelsmand hos L. M. Jacoby i Aalborg og blev derefter ansat hos Fr. Th. Adolph i Kbh. I dette dengang store og meget aktive Firma fik han rig Lejlighed til at udvikle sine medfødte betydelige Købmandsevner, og da han i Aug. 1866 nedsatte sig selvstændig med Kompagnon'en P. B. Kjær (1835—1911), der ligeledes havde faaet sin Uddannelse i det Adolph'ske Firma, var alle Betingelser til Stede for Oparbejdelsen af en god og sund Forretning under Firmanavnet S. & Kjær. I adskillige Aar var det navnlig Sukkerhandelen, som tiltrak sig S.s Opmærksomhed, og han oparbejdede paa dette Felt hurtigt en meget betydelig Forretning; saaledes aftog Firmaet næsten alt det Rørsukker, som Moses & Søn G. Melchior hjemførte fra Vestindien, og næsten altid købtes Ladningerne svømmende. Senere blev Firmaet ogsaa interesseret i den hjemlige Sukkerindustri og anlagde sammen med Moses Melchior 1896 Sukkerfabrikken i Maribo, som dog allerede 1898 overtoges af De danske Sukkerfabriker. Ligeledes omdannedes en af S. 1899 i Holstebro bygget Kartoffelmelsfabrik til Sukkerraffinaderi, men efter en Brand 1912 flyttedes denne Virksomhed til Kbh. under Navnet Akts. Kbh.s Sukkerraffinaderier. Ved Siden heraf oparbejdede S. i Aarenes Løb ogsaa en meget betydelig Forretning i andre Kolonialartikler, ligesom han 1888 tog Initiativet til Dannelsen af Sodafabrikkerne, som senere overgik til et selvstændigt Aktieselskab. Da S. 1919 trak sig ud af aktiv Forretningsvirksomhed, samtidig med at Firmaet omdannedes til et Aktieselskab, efterlod han sig en Virksomhed, som hørte til de største og mest ansete inden for dansk Kolonialengroshandel. Gennem adskillige Aar var han Medlem af National-

bankens Repræsentantskab, ligesom han sad i Bestyrelsen for Dansk Exportforening og Plantageselskabet Dansk-Vestindien. Ved Siden af sin store Forretningsvirksomhed havde han ogsaa Interesser paa det sociale og filantropiske Omraade. Saaledes stiftede han 1893 paa Gaarden Godthaab ved Holstebro det første danske Redningshjem for drikfældige, og han sad desuden i Bestyrelsen for Den danske Forening til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne. — R. 1892. DM. 1917. — Portrætteret paa P. S. Krøyers Børsbillede 1895. Maleri af Knud Larsen 1907.

Th. Hauch-Fausbøll og H. R. Hiort-Lorenzen: Patriciske Slægter, III, 1915, S. 237. Børsen 2. Aug. 1916 og 18. Jan. 1922.

Jens Vestberg.

Stibolt, Ernst Vilhelm (Wilhelm), 1742—96, Søofficer. F. 14. Febr. 1742 paa Christiansø, d. 29. Febr. 1796 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Kaptajn, senere kar. Kommandørkaptajn, Kommandant paa Christiansø Caspar Henrik S. (1692—1779, gift 1° 1725 med Charlotte Hedevig Becher, 1710—26) og Catharina Harasoffsky de Arra (1711—82). Gift 8. Juli 1791 i Kbh. (Holmens) med Kirsten Guldencrone Kaas, f. 5. Jan. 1769 paa Constantinsborg, d. 30. Dec. 1841 i Kbh. (Frue), D. af Kaptajn, senere Admiral Ulrik Christian K. (s. d.) og Hustru.

S. voksede op paa Christiansø i en Søkendeflok paa seksten Børn, hvoraf seks blev Søofficerer. Han blev Kadet 1760, Sekondløjtnant 1763, Premierløjtnant 1767, Kaptajnløjtnant 1775, Kaptajn 1781 og Kommandørkaptajn 1790. Efter sin Udnævnelse til Officer bestemtes han til Uddannelse som Skibskonstruktør under Fabrikmester Krabbe, og 1768 rejste han sammen med Henrik Gerner (s. d.) paa en Studierejse til England, Frankrig og Holland for at studere Skibsbygning, paa sidstnævnte Sted tillige Vandbygningsvæsen. Han kom hjem 1774 og blev s. A. Lærer i Skibsbygning paa Søkadetakademiet og Medlem af Konstruktionskommissionen. Da hans jævnaldrende Henrik Gerner 1772 var blevet Fabrikmester, var der for S. ikke særlig Udsigt til Avancement ved det tekniske Fag, hvorfor han, sammen med forskellige andre Søofficerer, gik i fransk Tjeneste 1778—82 under Krigen med England. Fra sit Ophold i den franske Flaade sendte han interessante Rapporter hjem, dels om Krigsbegivenhederne, dels om tekniske Spørgsmaal som Pumper og Kobberforhudning af Skibe. Efter sin Hjemkomst blev han Generaladjutant hos Kongen og genoptog sit Arbejde i Konstruktionskommissionen. 1785 sendtes han til Christiansø for at undersøge Havnen og Fæstningen og gøre Forslag til Forbedringer.

Han konstruerede en synkefri Defensionsfregat, der blev antaget til Bygning og fik Navnet »Hjælperen«, senere kendt fra Slaget paa Reden. I øvrigt lod han, der stod langt tilbage for Henrik Gerner i Dygtighed og Geni, sig bruge af Overkrigssekretær F. C. Rosenkrantz (s. d.) til at modarbejde og fortrædige Gerner. Efter dennes Død blev S. 1788 Interims-Fabrikmester og 1790 Fabrikmester. Han byggede en Del ret gode Skibe, men Nemesis ramte ham, da Gerners Elev F. C. H. Hohlenberg vendte tilbage fra sin Studierejse og lod S. føle sin Overlegenhed i Kundskaber, hvorfor denne, der var vanskelig, pirrelig og melankolsk, tog sin Afsked 1796 og endte sit Liv nogle Uger senere ved at springe ud af Vinduet fra sin Bolig paa Toldbodvej. S. var 1776 blevet Medlem af Videnskabernes Selskab paa en Afhandling om Kølbrødning paa Skibe. — Maleri (af Jens Juel?) ca. 1790 (Familieejde).

Danmarks Adels Aarbog, XXIX, 1912, S. 508. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., IV, 1895, S. 285 f. H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814, 1852 (se Registeret). *Th. Topsøe-Jensen (C. With-Seidelin).*

Stibolt, Peter Kristian, f. 1873, Stenograf. F. 26. Marts 1873 i Rønne. Forældre: Avlsbruger Hans Peter S. (1841—1918) og Christine Marie Folkmann (1836—1915). Gift 16. Dec. 1911 paa Frbg. med Marie Frederikke Søe-Pedersen, f. 6. Okt. 1874 i Løgsted ved Løgstør, D. af Skolelærer Niels Christian Laurids Pedersen (1844—1900, gift 2° 1879 med Maren Hald, 1853—80, 3° 1885 med Maren Kirstine Jensen, 1852—1927) og Ane Margrethe Christensen (1845—76). Navneforandring 16. Febr. 1904.

S. blev Student 1891 fra Rønne og tog 1902 Skoleembedseksamen med Historie som Hovedfag. Han lærte sig allerede som Skoledreng Stenografi efter Dessaus Lærebog i Gabelsbergers Stenografi og blev 1896 ansat som Stenografassistent i Rigsdagen, hvilken Stilling han 1907 opgav for en Korrektørpost ved samme. I ca. 30 Aar (fra 1903) var han Lærer i Stenografi ved Købmandsskolen og de Brock'ske Handelsskoler og underviser fra (1923) i Faget ved Handelshøjskolen. 1905 var han Medstifter af Det Danske Gabelsberger Stenograf Selskab (D. D. G. S. S.), i hvis Bestyrelse han sad 1907—18. Han underkastede i Aarene 1906—08 den danske Gabelsbergerstenografi en omfattende Revision sammen med Rigsdagsstenograf Chr. Christiansen, af hvilket Samarbejde tillige fremgik »5000 Debatforkortelser« (1909), der fuldstændig nyskabte den gabelsbergerske Debatskrift i Danmark. Den reviderede Skrift blev i en Aarrække den fremherskende i den københavnske Forretningsverden saavel som i Rigsdagen. En radikalere Reform af Systemet,

udarbejdet af S. 1929—30, blev med nogle Ændringer vedtaget af D. D. G. S. S. og fik tillige Tilslutning af en Del Worms' ske Pædagoger. Dette nye System, der fik Navnet Fællessystemet af 1931, har i det store og hele afløst Gabelsberger, paa hvis Grundlag det dog bygger. S. har (fra 1906 indtil Dato) udgivet en lang Række Lærebøger og andre Læremidler i Faget, blandt hvilke især »Handelsskolens Stenografibog« (1922) er pædagogisk mønstergyldig. I »Gabelsberger-Stenografen« 1918—19 har han givet en interessant Oversigt over den danske gabelsbergerske Debatskrifts Historie. S. er mindre Teoretiker end Stenografipædagog. For den stenografiske Praksis har han haft Betydning ved sin Evne til af Tegnmaterialiet at danne praktiske og prægnante Forkortelser. — Tegning af Ernst Køie 1920.

Studenterne fra 1891, 1916, S. 181. R. Dowerg: Entwicklungsgeschichte des Gabelsbergerschen System, 1915, S. 356 f. O. W. Melin: Stenografiens historia, II, 1929, S. 471 f. Axel C. Jensen: Et Jubilæum (Stenografbladet, XXVIII, 1938, S. 9—13).

Axel C. Jensen.

Stiernholm, Frederik Christian, 1822—79, Officer. F. 23. Jan. 1822 paa Gammellund paa Mors, d. 25. April 1879 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Proprietær, senere Justitsraad Søren S. (1793—1840) og Inger Marie Jacobsen (1795—1869). Gift 14. Juli 1860 i Kbh. (Garn.) med Augusta Fredericka v. Schoultz, f. 4. Sept. 1833 i Karlshamn, d. 26. Sept. 1910 paa Frbg. (gift 1° 1857 med Legatstifteren Carl Andreas Ancker, s. d.), D. af Ritmester Carl Gustaf v. S. (1792—1852) og Carolina Charlotta v. Cock (1801—80).

Efter Forberedelse i Mariboers Realskole tog S. 1838 Adgangs-eksamen til Højskolen, blev s. A. Sekondløjtnant à la suite i Artilleriet, afgik 1842 fra Skolen i Nummer i Artilleriet som Medhjælper hos Artillerikonstruktøren og udnævntes n. A. til Premierløjtnant (Anciennitet 1842). 1846—47 var han paa tjenstlig Rejse i Udlandet, var 1848 kort Tid Adjudant ved Schleppegrells Korps, blev Kaptajn II og Adjudant ved Artillerikommandoen (de Meza). 1849 var han Souschef ved Artilleriets Overkommando, var 1850 først ansat ved Batteri i Schepelerns Korps og fik derefter Kommandoen over Artilleriet i Frederiksstad, ved hvis Forsvar han udmærkede sig overordentlig ved Dygtighed, Mod og Udholdenhed. de Meza, der satte megen Pris paa ham, anbefalede ham til sin Ven, Krigsminister Hansen, til Optagelse i Generalstaben, hvor ellers hidtil kun Officerer med den specielle Generalstabsuddannelse optoges, og 1851—55 var han Adjudant hos Hansen, hvis militære

og politiske Anskuelse han ganske tilegnede sig og forfægtede i Dagspressen. 1852 blev han Kaptajn I i Generalstaben, 1854 kar. Major og 1855 Medlem af og Sekretær i den store Befæstningskommission, hvor han, som ogsaa i Dagspressen, var ivrig Talsmand for at koncentrere Rigets Forsvar om Sjælland med et stærkt befæstet Kbh. 1854—58 var han militær Guvernør for Prins Christians (IX.s) to ældste Sønner, hvis Opdragelse han ledede temmelig haardhændet. 1858 blev han virkelig Major og Stabschef ved 1. Generalkommando — fra Efteraar 1863 ved 1. Division (Gerlach). I Modsætning til General Steinmann var han Tilhænger af, at Danevirkestillingens venstre Fløj skulde skydes frem til Kokkenendorflinien, i hvis Forstærkning han havde haft betydelig Andel, og det blev ham en Skuffelse, at denne Linie 1864 kun blev besat af Forposter. At 1. Division Mysundedagen 2. Febr. i paafaldende ringe Grad udnyttede sit svære Feltartilleri, og at de faste Batterier ved Slien først i sidste Øjeblik blev kampklare, maa nærmest lægges S. som gammel Artilleriofficer til Last. Han rykkede op til den yderst vigtige og ansvarsfulde Stilling som Stabschef ved Overkommandoen, da Gerlach først i Marts blev Overgeneral, og blev samtidig kar. Oberstløjtnant. Allerede Dec. 1863 skal de Meza have ønsket ham som Stabschef ved Overkommandoen; Krigsminister Lundbye vilde kun gøre ham til Souschef under Kauffmann, men denne forlangte og fik Kaptajn S. v. Rosen — efter hvad der blev sagt, med Kongens Støtte som Gengæld for S.s Behandling af Prins Frederik (VIII.) i sin Tid. Den nye Overkommando nød ikke i Hæren den Respekt, som Kombinationen de Meza—Kauffmann ubestrideligt havde nydt. Den brave, gemytlige Gerlach var afholdt, men ikke nogen stor Aand, og de jævndrende generalstabsuddannede i Staben betragtede ikke den oprindelige Artillerist S. som jævnbyrdig. Den meget dygtige Souschef Rosen, der var blevet mismodig over Skiftet i Overkommandoen, følte sig ensom, undlod kun af Pligtfølelse at søge anden Ansættelse, og det var vedblivende ham, der trak Læsset. Under Gerlachs Sygdomsforfald var det S., der 14. April førte de to bekendte telegrafiske Samtaler med Krigsministeriet om Bemyndigelse til i Hovedsagen at opgive Forsvaret af Dybbølstillingen. Overkommandoen, vel nærmest S., drog det Resultat af den sidste Samtale, at denne ophævede den ved den første givne Bemyndigelse, og at yderligere Telegraferen herom var unyttig. Kort forud havde S. af Monrad været nævnt som Krigsministeremne. Ved Forhandlingerne mellem Overkommandoen og General Steinmann om Forstærkning af Korpset paa Als var S. mere afvisende, end Gerlach synes at have fundet det nødvendigt,

og den Form, S. paa Overkommandoens Vegne gav den sidste Resolution i Sagen, var saa stødende over for Steinmann, at denne med Rette over for Gerlach personlig gav Udtryk herfor. Ved en mulig Fortsættelse af Krigen efter Steinmanns Overtagelse af Overkommandoen skulde de to mindre vel afstemte Mænd, S. og Steinmann, træde i et for Hær og Folk meget betydningsfuldt Samarbejde under tilsyneladende mindre gunstige Omstændigheder; men lykkeligvis standsede Operationerne ved samme Tid. Ved Overkommandoens Ophævelse overgik S. til Generalstaben som Chef for taktisk Afdeling, blev kort efter fungerende Chef for Generalstaben, virkelig Oberstløjtnant, kar. og virkelig Oberst og blev 1867 virkelig Chef for Generalstaben og General. Efter længere Tids tiltagende Svagelighed afskedigedes han 1879 efter Ansøgning og sattes à la suite. I hans Cheftid begyndte Generalstaben paa den tjenstlige Fremstilling af Krigen 1848—50 og udsendte nogle gode statistiske Oversigter over Krigen 1864, men S.s personlige Virksomhed som Chef var ikke betydelig. Han var en intelligent, men kun lidet særpræget Mand, en repræsentativ Personlighed med en særdeles vindende Optræden. 1858 udgav han »Elementair Arithmetik og Algebra«. — R. 1848. DM. 1850. K.² 1864. K.¹ s. A. — Blyantstegning af N. Simonsen 1850 (Fr.borg). Litografi fra Em. Bærentzen & Co. 1853.

Berl. Tid. 25. April 1879. Danmarks Adels Aarvog, XLVI, 1929, II, S. 282. Den dansk-tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I—III, 1867—87. Den dansk-tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I—III, 1890—92. Generalstaben 1808—1908, 1908. K. C. Rockstroh: General de Mezas Krigs-Dagbøger 1849—51, 1928. C. Th. Sørensen: Den anden slesvigske Krig, II, 1883. N. Neergaard: Under Junigrundloven, II, 1916. Aage Friis: D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864, 1914. Hæren ved Danevirke 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1938. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—V, 1920—23. N. P. Jensen: Livserindringer, I—II, 1915—16. Vort Forsvar 4. Sept. 1887.

Rockstroh.

Stigaard, Alfred, se Stigaard, Lauritz.

Stigaard, Hans Lauritz Frederik, 1829—89, Skuespiller. F. 21. Aug. 1829 i Aarhus, d. 29. Juli 1889 i Kbh. (Matth.), begr. paa Frbg. Forældre: Købmand Anders Wadum S. (1800—51) og Else Marie Kold (1806—83). Gift 1. Nov. 1853 i Vejle med Sophie Cathrine Dorthée Kønig, f. 5. Marts 1830 i Kbh. (Trin.), d. 7. Juni 1915 paa Frbg., D. af Typograf Adolph Frederik K. (1794—1836) og Marie Magdalene Ranum (ca. 1790—1872).

S. skulde overtage Faderens Forretning i Aarhus, men mens

han var Handelslærling i Kbh., vaagnede Teaterlysten hos den smukke unge Mand med det frejdige Væsen, og ved Casinos Aabningsforestilling 2. Juledag 1848 stod han første Gang paa Scenen som Peter i »Talismanen«. Han hørte altsaa til Privattheatrenes Pionerer, men søgte fra 1850 videre Udvikling ved norske og danske Provinsscener, navnlig i Trondhjem og Odense, og vandt saa megen Anseelse, at Direktør H. W. Lange betalte 700 Rdlr. for et Kontraktbrud mod at kunne knytte ham til Folketeatret, paa hvis Aabningsaften 18. Sept. 1857 han spillede sin første store Rolle i Hovedstaden, Landry i »En lille Hex«. Lange kom ikke til at fortryde sin dristige Handling. S. blev for Folketeatret og fra 1866 for Casino Folkeskuespillets troende Romantiker og dermed Mellemstandens sceniske Ideal. Hans Diktion, Gestus og Holdning var præget af den akademisk-ædle Stil, Sangstemmen var blød og hjertevarm. Han gik op i sine Roller med Begejstring og bevarede den trods Aarenes Slid, saaledes at Holger Drachmann ved hans Død kunde skrive: »Hans Lauritz Stigaard var af dem, som havde ingen Alder; for ham var Scenen Musers Hjem, Teatret Kunstens Haller«. Hans ukritiske Tro paa det, han sagde, var parret med Flid; Sympatiens Naadegave prægede hans Personlighed og bar ham frelst gennem Opgaver, der laa uden for hans egentlige Omraade. Han sang store Operettepartier, var bedragen Ægtemand, Komiker og værdig Fader, hele Skalaen fra Prins Paris i »Den skønne Helene« over Aladdin til André i »Dora« og Neergaard i »Et Besøg«, men Aage i »Mester og Lærling«, som han spillede endnu ved sit 40 Aars Jubilæum, viste hans bedste sceniske Egenskaber, der var lidet sammensatte, men paalidelige Budskab fra et aabent Sind. Troen og dens Modsætning, den smertelige Skuffelse, kunde han fremstille. Ensartethed undgik han ikke i sit store Repertoire, men S. var nu engang S., og Publikum holdt af ham, hvad enten han tilhørte Folketeatret, Dagmartheatret eller Casino, hvor han optraadte sidste Gang 29. April 1889 som Gros-serer Lind i »Pigernes Jens«.

S.s Søn, *Alfred Valdemar S.* (1867—1914) debuterede 1891 paa Aarhus Teater som Ambrosius, forsøgte sig 1894—95 paa Casino (Robinson i »Robinson Crusoe«) og blev siden i en Aarrække Hovedkraften ved Odense Teater. Hans ydre og indre Egenskaber mindede, i mindre Format, om Faderens, og hans Repertoire var af samme Art, f. Eks. Christian i »Ole Lukøje«, Aladdin, Aage i »Mester og Lærling«, og han supplerede det f. Eks. med Karl Heinrich i »Hans Højhed« og Provst Hall i »Naar den nye Vin blomstrer«, men han naaede ikke at erobre en Plads paa Hovedstadens Scener,

vel nærmest fordi hans romantiske Form ikke svarede til Tidens Krav om Realisme. Men i Provinserne, navnlig i Odense, var S. en meget afholdt Skuespiller, og der optraadte han sidste Gang 20. April 1914, Aftenen før sin tidlige Død, som Grev Baudelot i »Den sidste Nat«.

Tegning af L. S., udført af Knud Søeborg 1885 (Teatermuseet). Træsnit bl. a. 1868, 1872 og af C. Hammer 1883.

Herman Bang i Da Capo, II, 1889, S. 18 ff. Robert Neiiendam: Folke-teatrets Historie 1857—1908, 1919. Karl Schmidt: Medd. om Skuespil- og Theaterforhold i Odense, 1896. Samme: Odense Theater 1896—1914, 1914.

Robert Neiiendam.

Stigsen, Slægt, se Hvide, Krognos og Sunesen.

Stigsen, Aage, d. ca. 1200, Stormand. D. ca. 1200, begr. i Sorø. Forældre: Stig Tokesen Hvide (s. d.) og Margrete, Valdemar I.s Søster.

A. S. deltog sammen med sin Broder Niels i deres Fætter, Hertug Christoffers og Esbern Snares Østersøtogt mod estiske og kuriske Sørøvere 1170. Efter deres Hjemkomst overværede de det berømte Ringstedmøde 1171. A. S. er vistnok den Aage, som ti Aar senere var Gældker i Skaane og som under Skaaningernes Rejsning mod Kongsmændene maatte søge Tilflugt i Lunds Domkirke for derefter at flygte til Kong Valdemar paa Sjælland. Efter Kongens Sejr over Skaaningerne blev han vistnok genindsat i sit Embede. A. S. var endvidere blandt de højbyrdige Mænd, som efter Esbern Snares flammende Tale paa Odensemødet 1188 tog Korset for at være med til Jerusalems Befrielse, og han siges at have været den ledende blandt de danske Korsfarere. Toget iværksattes imidlertid først 1191, og lang Tid spildte man i Norge, hvor Korsfarerne havde lagt til med deres Skibe. Da de endelig kom til det hellige Land, var derfor det store vesterlandske Korstog faldet fra hinanden. De danske Korsfarere maatte nøjes med at besøge den hellige Stad som fredelige Pilgrimme, hvorefter de drog hjem (1193). I Broderlisten i Kong Valdemars Jordebog opføres A. S. sammen med sine Brødre Peder og Niels under Sallingsyssel.

Saxonis Gesta Danorum. Scriptores Rerum Danicarum, V, 1783, S. 349. Scriptores minores, II, 1922, S. 469. Kong Valdemars Jordebog, udg. af Svend Aakjær, 1927, S. 85.

C. A. Christensen (Hans Olrik).

Stigsen, Niels, d. 1249, Biskop af Roskilde. D. 24. Sept. 1249 i Clairvaux, begr. i Kirken sst. Forældre: Stig Galen og Christine.

Om N. S.s Ungdom vides intet ud over, at han valgte den gejstlige Løbebane. Da Roskildebispen Peder Jacobsen 1224 var død paa Pilegrimsfærd, valgte Kapitlet 1225 N. S. til hans Efterfølger. Straks udstedte han et haandfæstningsagtigt Privilegiebrev, som fastslog Kapitlets Rettigheder med Hensyn til Besættelse af Digniteterne og sikrede dets økonomiske og jurisdiktionelle Selvstændighed over for Biskoppen. Bispevielsen fandt først Sted 1226, sandsynligvis fordi man afventede, at Kongen blev frigivet og gav Valget sin Stadfæstelse.

Det meste af sit Liv synes N. S. at have staaet paa en god Fod med Kongemagten. Valdemar Sejr skænkede saaledes 1230 Roskilde Bispestol Øen Saltholm. Da han søgte om pavelig Dispensation til at lade Albert af Orlamündes Datter indgaa Ægteskab med Hertug Barnim af Pommern, paabød Paven 1238 Ærkebiskoppen og N. S. at undersøge Sagen, og Resultatet blev, at den ønskede Dispensation blev bevilget. Muligvis var N. S. allerede paa dette Tidspunkt Kongens Kansler som Efterfølger efter Niels af Slesvig (d. 1233 el. 34). Med Sikkerhed kan hans Virke som Kansler dog først konstateres i Erik Plovpenning's Tid. Baade ved Forliget i Stensby 1238 og ved Udstedelsen af Jyske Lov (1241) var han til Stede.

Ogsaa kirkeligt indtog N. S. som Indehaver af den rige Roskilde Bispestol en central Plads. Slægtstraditionen knyttede ham nær til Sorø Kloster, som han bistod med Raad og Daad. I Striden med Esbern Snares Arvinger blev N. S. sammen med Ærkebiskoppen og Biskoppen af Viborg af Paven indsat som Dommere. Afgørelsen faldt ud til Klosters Gunst, men trods alt lykkedes det først Munkene at komme i Besiddelse af det omstridte Gods ca. 50 Aar senere. Mere Held havde N. S. med sine Indgreb i en anden Udløber af Striden om Esbern Snares Testamente. Dennes Sønnesøn Esbern Snerling havde testamenteret Klosteret Besiddelser i Bringstrup og Ørslev, men efter hans Død vilde Moderen, Fru Margrete Mule, ikke udlevere det. N. S. greb da ind og bandlyste Fru Margrete, som endte med at bøje sig. I den Sammenhæng maa det vel ogsaa forstaaes, naar N. S. klager til Paven over Anvendelse af Tylvtered i Arvesager, hvorved Testamente sattes ud af Kraft (Brev fra Gregor IX. 23. Aug. 1239). Ogsaa med Skovkloster stod N. S. paa god Fod. 1245 bekræftede han Klosters Stiftelsesbrev, og han hører til de faa Biskopper, som mindes i dets Dødebog og Velgørerliste. Det ligger da ogsaa nær at antage, at han har været aktivt medvirkende ved det store Mageskifte mellem Skovkloster og Sorø, ved hvis Afslutning 1233 han var til Stede.

Ogsaa Franciskanerordenen støttede han og medvirkede ved Oprettelsen af Klostret i Roskilde 1237. Da han havde klaget til Paven over visse Misbrug paa Rügen, hvor de rige udbyttede de fattige, blev det overdraget Ærkebispens, Biskoppen af Børglum og Ærkedegnen i Lund at ordne Sagen (Pavebrev af 25. Aug. 1239).

N. S.s fredelige Liv fik en dramatisk Afslutning. 1245 holdt de danske Bisper et Møde i Odense, hvor de under Trusel om Ekskommunikation udtalte deres Fordømmelse af enhver, der forgreb sig paa Kirkens Gods og Rettigheder. Ingen kunde være i Tvivl om, at Ordene var møntet paa Kongen. Efter al Sandsynlighed var det da ogsaa denne Synode, der blev Anledning til det pludselige Brud mellem Kongen og N. S. Om Enkelthederne i Sagen ved vi kun lidt. Endnu s. A. blev N. S. fordrevet »ikke fordi han selv havde gjort noget, men paa Grund af Kongens og hans Tilhængeres Ondskab«, siger Lunde-Aarbogen. Han flygtede til Norge og derfra til Clairvaux i Frankrig. Kongen inddrog hans og Bispestolens Gods, derunder Byen Kbh. Den landflygtige Biskop vendte sig til Innocents IV. og fandt her værdifuld Støtte hos sin Slægting, Domprovsten i Lund, Jakob Erlandsen, der netop som Kongens Udsending var til Stede paa Kirkemødet i Lyon 1245. Ogsaa hans Gods blev da beslaglagt af Kongen, som selv henvendte sig til Paven. Denne stillede sig til at begynde med — af Hensyn til Planerne om et Korstog til Finland — overraskende velvilligt og sendte en Legat herop for at undersøge Sagen. Resultatet blev dog, at Paven snart gik skarpere frem, og N. S. lyste Interdikt over Roskilde Stift. Kongen bøjede imidlertid ikke af, men beholdt de beslaglagte Godser til sin Død 10. Aug. 1250. Allerede Aaret før var N. S. død i Clairvaux, hvor han fik en ærefuld Gravplads i Kirken, og hvor man siden opbevarede hans Sølvkrucifiks.

L. Helweg: Den danske Kirkes Historie til Reformationen, I, 1862, S. 565 ff. Hist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1895—97, S. 626—44. Kirkehist. Saml., 4. Rk., III, 1893—95, S. 7 ff. J. O. Arhning: Roskilde Domkapitels Historie, I, 1937 (passim).

Hal Koch.

Stigsen, Otte, d. tidligst 1567, Admiral. Fader: Stig Poulsen(?). Ugift(?).

O. S. hørte til Hvide-Slægten ligesom Marsk Stig, hvis Mandslinie synes at være uddød med ham. Han forekommer 1509 som Skibshøvedsmand paa Søren Norbys Tog mod Finland og saaredes 1518 i Slaget ved Brännkyrka, træffes i de følgende Aar i Søren Norbys Tjeneste og sendtes af denne i Marts 1525 i Forvejen til Bleking og Skaane, hvor han indtog Sølvitsborg og Aarhus; men

efter Søren Norbys egen Ankomst blev O. S., medens Søren Norby belejrede Helsingborg, med sin Bondehær slaaet af Johan Rantzau ved Lund og senere ved Bunketoft Lund. Efter Slaget blev han udleveret af Bønderne selv, men det lykkedes ham ved formuende Venners Hjælp at komme til Forlig med Frederik I. mod at forpligte sig til at tjene denne (Aug. 1525). 1532 sendtes han mod Trondhjem, hvis Ærkebiskop, Olaf Engelbrechtsen, havde sluttet sig til Christian II., afbrændte Bispegaarden og udplyndrede Egnen. Han forlenedes derpaa med Guldal og Sparbo i Norge; efter Frederik I.s Død sluttede han sig til Grev Christoffer og blev af denne i Aug. 1534 forlenet med Nyborg Slot. Efter Slaget ved Øksnebjerg maatte han i Juli 1535 overgive Slottet til Christian III.s Folk, hvorpaa han begav sig til Kbh. og deltog i denne Bys Forsvar. Marts 1536 sendtes han til Bruxelles for at gaa den nederlandske Regering til Haande ved Undsætningsflaadens Udrustning, men inden denne var fuldført, faldt Kbh.

I de følgende Aar fejdede O. S. med nogle i Emden udrustede Kapere i Pfalzgrevens Tjeneste mod Danmark og Norge, men blev fanget af Christian III.s Svigerfader, Hertug Magnus af Lauenburg. Kongen forlangte ham udleveret, men flere tyske Fyrster lagde sig imellem, og Enden blev, at han traadte i Kongens Tjeneste. Som en dristig Søkriger benyttedes han meget af Christian III.; navnlig udsendtes han for at holde den norske Søkystryddelig for de mange Pirater, forlenedes derfor (1542) med Lister Len og med Island, hvor han var Lensmand indtil 1547. 1550 førte han som Admiral en Flaade i Nordsøen, sendtes atter 1551 tillige med Axel Juul og Christoffer Thronsen Rustung til Island imod Biskop Jón og forlenedes derpaa atter med dette Land. I Syvaarskrigen deltog han som Skibshøvedsmand, men allerede i Slaget ved Bornholm 30. Maj 1563 blev han fanget og ført til Sverige. Endnu 20. Febr. 1567 var han ikke udløst og synes kort efter død i Fangenskab.

Danmarks Adels Aarvog, XV, 1898, S. 232 f. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. ved E. Marquard, I—III, 1929—41.

A. Heise (Poul Bagge).*

Stilling, Harald Conrad, 1815—91, Arkitekt. F. 9. Febr. 1815 i Hørsholm, d. 29. Nov. 1891 paa Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Mundskænk hos Prins Christian Frederik, den senere Christian VIII., Conrad Heinrich S. (1766—1821) og Juliane Sophie Hintzpeter (1777—1849). Gift 1° 18. Maj 1855 i Kbh. (Garn.) med Frederikke Vilhelmine Schrøder, f. 2. Jan. 1828 i

Kbh. (Petri), d. 22. Sept. 1868 sst. (Garn.), D. af Guldsmedemester, senere Hofjuvelér Conrad Christian Frederik S. (1794—1865) og Louise Christine Lundberg (1796—1869). 2° 9. Okt. 1872 i Vedbæk Kapel med Fanny Agathe Frederikke Andersen, f. 5. Febr. 1844 i Kbh. (Garn.), d. 27. Okt. 1887 paa Frbg., D. af Grosserer og Vinhandler Jens Andreas A. (1811—81) og Caroline Zwergius (1811—97).

S.s Barndom og første Ungdom forløb under lykkelige Forhold, og han bestemtes til at være Murer og — om muligt — Arkitekt. Men omtrent paa det Tidspunkt, han havde gjort Svendestykke (1833), mistede hans Moder, der var blevet Enke, sin lille Formue, og han maatte nu arbejde sig frem under smaa Kaar og ved egen Hjælp, om end støttet af G. F. Hetschs venlige Interesse. Alligevel lykkedes det ham at vinde alle Bygningsskolens Medailler, til sidst den store Guldmedaille 1847. Stipendierejsen for denne Medaille (1849—54) strakte sig bl. a. til Konstantinopel og Ægypten. — S. hørte til den lille Gruppe af G. F. Hetschs Elever, der fortsatte Klassicismen paa dennes traditionsmæssige Grundlag af Antik og Højrenæssance, ganske vist som Helhed spinklere og mere sammensat, uden den foregaaende Perodes simple Bredde og Storhed, desuden noget skabelonmæssigt i de enkelte Partier og i Detaillerne, men tillige med nye Elementer: en friere og mere sagligt betonet Udformning, for S.s Vedkommende undertiden forenet med en særlig Ynde, Opdyrkelse af upudset Mur, Benyttelse af Støbejern til Konstruktioner og Ornamentter, Anvendelse af Blændingsdekoration i Façaden, Hjørnepilastrenes stive Indramning af Fladen o. lign. Ogsaa historiske Stilarter eller et orientalsk Stilpræg kunde de sentklassicistiske Arkitekter anvende. I en Del af dette var der Indflydelse fra Schinkel, og allerede G. F. Hetsch havde paa de fleste Punkter vist Vejen. S.s Produktion var paa mange Maader knyttet til Kbh.s Forlystelseliv, hvad der sikkert hang sammen med hans vindende selskabelige Evner, bl. a. et musikalsk Øre og en god Tenor. Anføres kan: Anlægget af Tivoli efter Georg Carstensens Udkast (1843); Hippodromen, det senere Folketeater (1846); Casino, fremragende ved sin fortræffelige Plan, sine noble Façader samt den festlige Foyer og Tilskuerplads (1847); Traktørstedet Sommerlyst, nu Frbg. Teater (1855). Af andre Arbejder kan nævnes: Gl. Carlsbergs første Bygninger, efter J. C. Jacobsens Udkast (1847); Kunstdrejer Schwartz' Butik, Sværtegade 3, udstyret med en paa den Tid ukendt Luksus (1847); gotisk Taarn og Vaabenhus til Tyvelse Kirke (1854); Schönbergsgade 15 (1857); Kbh.s Sygehjem, nu Landbohøjskolens plantefysiologiske Institut

(1857—59); Ombygningen af Børsens Indre, bl. a. Børssalen (1858); Carolineskolen, Pilestræde 48 (1860); Kammerherre Berlings Villa Ordrupshøj, Charlottenlund (1864); Villaen Rosenvængets Allé 9 (1865); Kyø Hovedgaard, med klassicistiske Enkeltheder, men frit udformet i Plan og Ombygning (1875). S. var tillige en flittig Dyrker af Arkitekturakvarel. Ogsaa litterær Evne var han i Besiddelse af. Han udgav en meget læst »Reise i Ægypten« (1869), »Smaa Historier om store Kunstnere« (1872) samt skrev forskellige mindre Artikler. 1856—71 var han Bygningsinspektør, 1871—81 Stadsbygmester i Kbh. Fra 1858 var han Medlem af Akademiet. Som Menneske var han en fin og venlig Karakter, konservativt indstillet. — Etatsraad 1887. — R. 1859. DM. 1885. — Maleri af O. Haslund 1880 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg). Buste af Th. Stein 1872.

Th. S[tejn]: Til Minde om Arkitekten Harald Conrad Stilling, 1892. Joh. Werner: Børsen, 1915, S. 120 ff., 128. Eiler Nystrøm: Gentoftte Sogn i Fortid og Nutid, 1916, S. 181 f. C. A. Clemmensen: Tivoli gennem 75 Aar, 1843—1918, 1918, S. 40 f., 127. Arkitekten, Medd. fra Akad. Arkitektforen., XXI, 1919, S. 130—34; XXIV, 1922, S. 93; XXXI, 1929, Maanedshæfte, S. 137 f., 144, 146. Heinr. Hansen: Hist. Medd. om Kbh.s Bygningsvæsen og dets Personale, 1931, S. 65—68, 83. Carl C. Christensen, Louis Bobé og Fr. Weilbach: Frederiksberg, 1937, S. 33 f., 65, 67.

Knud Millech.

Stilling, Joachim Frantz Hermann, 1843—1925, Industridrivende, Politiker. F. 9. Juni 1843 i Randers, d. 10. Febr. 1925 sst., begr. sst. Forældre: Bagermester Christian Vilhelm S. (1817—1906, gift 2° 1845 med Bolette Christine Lerche, 1817—57) og Anemette Møldrup (1816—44). Gift 17. Maj 1870 i Randers med Anna Eline Sophie Størup, f. 30. Dec. 1845 i Randers, d. 29. Marts 1928 sst., D. af Overvagtimester Johan Didrik S. (1806—72) og Johanne Nielsen (1806—90).

S. havde fra sit fjortende Aar Ansættelse paa Handelskontorer af forskellige Brancher, men gik fra 1864 over i Faderens Haandværk. 1867 blev han Svend, og 1870 overtog han Faderens Forretning. Hans Standsfæller saa hurtigt i ham en naturlig Leder. Han var en typisk Repræsentant for det Milieu, hvorfra han var udgaaet, en slagfærdig Debattør, i Besiddelse af megen Evne til at lede og organisere. I Kraft af disse Egenskaber blev han en af de betydeligste Foregangsmænd inden for Haandværkerstandens Organisationer. 1872 blev han Formand for Randers Bys Bagerforening, og 1874 stiftede han den nørrejske Bagerforening, hvis Formand han var 1875—1909. 1878 gav han gennem en Artikel i »Jyllandsposten«, der tillige var underskrevet af den stedlige

Haandværkerforenings Formand, Stødet til Stiftelsen af Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk. I en Aarrække var han Formand for dennes jyske Afdeling og 1914—15 for Hovedbestyrelsen. Fra 1905 var han Formand for den danske Bagerstands Fællesorganisation. Ved sit Arbejde i disse Tillidshverv og ved livlig Deltagelse i Agitationsmøder Landet over, hvor han mødtes i Debatten med den opvoksende socialdemokratiske Bevægelses ledende Mænd, bl. a. Bysbarnet P. Knudsen, var han virksom for at fremme Arbejdsgivernes Organisation. 1898—1918 var han Formand for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforenings jyske Afdeling og Medlem af Hovedbestyrelsen. — 1876—1900 var han Medlem af Randers Byraad, hvor han havde Sæde i flere vigtige Udvalg. 1890 valgtes han af Højre ind i Landstinget. Han søgte ikke her nogen fremskudt politisk Stilling, fulgte i det hele Partiets højre Fløj og stræbte i øvrigt at varetage Haandværkerstandens og Købstædernes saglige Interesser. Ud fra sine Forudsætninger bekæmpede han flere af de sociale Krav, der opstilledes fra socialdemokratisk Side. Han var Medlem af Forsvarskommissionen af 1902 og havde 1910—22 Sæde i Toldraadet. Han stemte for Grundloven af 1915 og gik med ind i Det konservative Folkeparti, men trak sig 1918 ud af aktiv Politik. — 1920 blev han Æresborger i Randers og 1921 Æresformand for den stedlige Haandværker- og Industriforening. — R. 1892. DM. 1909. K.² 1919. — Maleri af G. Achen (Fællesrepræsentationen for Industri og Haandværk) og af P. Larsen 1920 (Banken for Randers og Omegn). Buste af Niels Holm 1906 (Haandværker- og Industriforeningen i Randers). Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923; Rigsdagen). Maleri af samme paa Randers Raadhus.

N. Bransager og Palle Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag 1901—03, 1903, S. 654—59. S. Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforeningen 1896—1921, 1921. Jyske Bagermestres Centralforenings Jubilæumsskrift, 1924.

P. Stavnstrup.

Stilling, Peter Michael, 1812—69, Filosof. F. 26. Sept. 1812 i Viborg, d. 3. Aug. 1869 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Guldsmed Christian S. (1778—1852) og Ane Marie Enslev (ca. 1787—1875). Gift 1° 1. Dec. 1846 paa Frbg. (Trin.) med Frederikke Marie Larsine Jacobine Larsen, f. 12. Maj 1814 i Kbh. (Trin.), d. 22. Dec. 1847 sst. (Trin.), D. af Skibsbygger, Værftsejer Lars L. (1758—1844) og Jacobine Ursin (1772—1819, gift 1° 1795 med Premierløjtnant i Sætetaten Georg Jacob Krüger, 1771—tid-

ligst 1800). 2° 14. Okt. 1854 i Gentofte med Christiane Louise Kirchhoff, f. 3. Febr. 1832 i Kbh. (Garn.), d. 25. Sept. 1903 i Baden-Baden (gift 2° 1884 med Professor Ernst Kuno Berthold Fischer, 1824—1907), D. af Kaptajn, Kammerjunker, senere Kommandør i Livgarden til Fods, Oberst Johan Hieronymus K. (1797—1850) og Christiane Elly (Edle) Simonsen (1800—47).

S. blev Student 1832 fra Viborg og studerede Teologi, men opgav Studiet kort før Eksamen, tvunget af »Fornuftgrunde«. Ved Siden af sine teologiske Studier havde han drevet filosofiske, særlig religionsfilosofiske. Gennem Martensen, hvis Forsøg paa at forene Teologi og Filosofi optog ham meget, førtes han ind paa Studiet af Hegel. Ud fra et konservativt hegelsk Standpunkt skrev han »Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning for Videnskaben« (1842), i Anledning af R. Niensens »Den speculative Logik«, og endvidere en Anmeldelse af Martensens »Grundrids til Moralphilosophiens System«, 1841 (C. E. Scharling og C. T. Engelsefts Theol. Tidsskr., VII, 1843). N. A. fik han Tilladelse til uden forudgaaende Konferens at disputere for Magistergraden (Doktorgraden), og s. A. forsvarede han sin Afhandling »Den moderne Atheisme eller den saakaldte Neohegelianismes Conseqvenser af den hegelske Philosophie«. I de følgende to Aar foretog han med offentlig Understøttelse en Studierejse, og efter Hjemkomsten holdt han indtil 1850 Forelæsninger som Privatdocent, bl. a. over Platon, Filosofien efter Hegel og »moderne Fritænkere«. 1848 udsendte han den politisk konservative Pjece »Kritisk Protest mod Udkastet til Danmarks Statsforfatning«. Under Paavirkning af S. Kierkegaard, der flere Gange omtaler ham i sine Dagbøger, ændredes S.s Syn paa Forholdet mellem Filosofi og Teologi, Videnskab og Kristendom, og 1850 udgav han et Skrift »Om den indbildte Forsoning af Tro og — Viden med særligt Hensyn til Prof. Martensens »christelige Dogmatik«. Kritisk-polemisk Afhandling« og s. A. Pjecen »Et Par Spørgsmaal til Professor C. E. Scharling i Anledning af hans saakaldte Anmeldelse af Dr. Martensens christelige Dogmatik«. S. retter i disse Skrifter et stærkt Angreb paa Martensen, hvis tvetydige Holdning i Principspørgsmaal gøres til Genstand for en skarp og indgaaende Analyse, som Martensen besvarede med en overlegen Afvisning (Dogmatiske Oplysninger, 2. Opl., 1850, S. 7 f.). Sine principielle Undersøgelser fortsatte S. et Par Aar efter i Skriftet »Er Religionsforskerens Forhold til den saakaldte Aabenbaring det samme som Naturforskerens Forhold til Naturen?« (1853), der udmærker sig ved samme klare og aabne Drøftelse som de tidligere Indlæg. — I nogle Aar levede S. som stor Landejendomsbesidder i

Jylland og vendte derefter tilbage til Kbh., hvor han tilbragte sine sidste Aar i stor Svaghed. Ifølge Udtalelser fra samtidige skal S., der af Martensen betragtedes som »en formelig Atheist, der hverken troede paa det Ene eller det Andet«, være kommet ind i en aandelig Krise ved Læsningen af »Breve fra Helvede«, der havde til Følge, at han omvendte sig og forsonedes med Martensen, af hvem han modtog Alterens Sakramente kort før sin Død. — Maleri af Aug. Schjøtt 1848 (Privateje).

Univ. Progr. Nov. 1844, S. 49 f. R. Nielsen i Fædrelandet 15. Jan. 1853. [H. P.] Kofoed-Hansen: Dr. S. Kierkegaard mod Dr. H. Martensen, 1856, S. 16 f., 19. O. Waage: J. P. Mynster og de philosophiske Bevægelser paa hans Tid, 1867, S. 149. [B. J. Fog:] Ved Dr. P. M. S.s Jordefærd d. 9. Aug. 1869. H. Brøchner og Chr. K. F. Molbech. En Brevvexling, 1902, S. 75, 114, 201 f. J. L. Heiberg og A. F. Krieger. En Samling Breve, II, 1915, S. 96. P. P. Jørgensen: H. P. Kofoed-Hansen, 1920, S. 41, 110, 178, 184, 441, 472, 526. E. Geismar: S. Kierkegaard, IV, 1927, S. 101 ff. Skat Arildsen: H. L. Martensen, I, 1932 (se Registeret). Bjørn Kornerup: J. P. Mynsters Visitatsdagbøger, I, 1937, S. XL.

S. V. Rasmussen.

Stilling-Andersen, Jacob Michael Henrik Ferdinand, 1858—1933, Mejerimand. F. 24. Juni 1858 i Ølgod, d. 18. Febr. 1933 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Navneforandring 10. Juli 1912. Forældre: Gaardejer, Sognefoged Jens Mathias Bollerup A. (1822—68) og Marie Cathrine Mouridsen (1827—79). Gift 11. Nov. 1884 i Ølgod med Mette Marie Christensen Tranberg, f. 10. Nov. 1860 i Ølgod, D. af Gaardejer Christen Knudsen T. (1820—1903) og Kirsten Mikkelsen (1836—1916).

S.-A. voksede op i et Hjem, der var præget af gammel Bondeskultur. Faderen tog Del i Tidens landøkonomiske Fremskridtsarbejde og i dens politiske og aandelige Liv, stærkt paavirket af den grundtvigske Præst J. M. H. Stilling, efter hvem S.-A. blev opkaldt. Sytten Aar gammel fik denne sin første Uddannelse i Mejeribrug hos Søren Svejstrup, Sandagergaard ved Odder, og 1880—81 var han Elev paa Tune Landboskole, hvor han saa, hvilken Fordel Omegnens Husmænd opnaaede ved at levere Mælken til Skolens Mejeri i Stedet for selv at anvende den til Smørfremstilling. Hans Interesse for Samarbejde mellem de mindre Mælkeproducenter var saaledes vakt, da han Vinteren 1882 modtog en Opfordring til at lede et Fælles-Smørpakkeri i Ølgod Sogn. Han foretrak dog selv at behandle Mælken til Fremstilling af Smør og Ost i et Foreningsmejeri, hvor Dampkraft og den faa Aar tidligere opfundne Centrifuge kunde anvendes. Efter et Forarbejde, hvori S.-A. havde en væsentlig Andel, førte Forhandlingerne til Oprettel-

sen af Hjedding Andelsmejeri, der almindeligt regnes for Danmarks første. Enkelte andre Steder havde man organiseret Mejerier paa et næsten lignende Grundlag, men det var dog Hjedding, der blev Mønstret og det egentlige Udgangspunkt for Andelsbevægelsen inden for Mejeribrug, og navnlig fik det Betydning, at Andelsprincipperne klart var kommet til Udtryk i Vedtægterne, der var udarbejdet af Gaardejer Niels Hansen Uhd, Ekknud, sammen med Mejeriets første Formand Niels Kristensen, Pedersborg, og S.-A. Et afgørende Bidrag til at faa Tanken virkeliggjort bragte S.-A. ved at købe Mælken fra en Del af de modvillige Landmænd og indgaa som Storleverandør i Andelsselskabet. 10. Juni 1882 begyndte Mejeriet sin Virksomhed med S.-A. som Bestyrer, og i dets tre første Aar ledede han det med anerkendt Dygtighed trods mange tekniske Vanskeligheder under de primitive Forhold. Efter et kort Ophold i Sønderjylland, hvor han satte Mejlby Mejeri ved Rødding i Gang, var han 1885—89 Bestyrer af Nørre Nebel Andelsmejeri. 1889 blev han Konsulent for The Farmers of Denmark Butter Export Association og forlod hermed det praktiske Mejeribrug. I Begyndelsen af 90'erne begyndte han en Grossistforretning med Smør, som hurtigt blev meget omfattende og senere omdannedes til et Aktieselskab, The Danish Butter Export Union Ltd., for hvilket han var Formand og Direktør. Han deltog i Oprettelsen af Dansk Mejeristforening 1887, var Medlem af Bestyrelsen til 1891 og overtog siden et stort Antal offentlige Hverv, bl. a. som Medlem af Kbh.s Havnebestyrelse fra 1913, Næstformand fra 1926, og som Censor ved Handelshøjskolen. S.-A. var en særpræget og varmtfølede Personlighed med levende Interesse for samfundsmæssige og nationale Spørgsmaal, og ved Folketingsvalget 1909 var han Venstrereformpartiets Kandidat i Kalundborg. Hans Overgang til privat Forretningsvirksomhed tog maaske i Landmændenes Øjne noget af Glansen af hans Indsats for Andels-sagen, men ved Andelsmejeriernes 50 Aars Jubilæum 1932 hyldedes han fra alle Sider som en af de betydelige Foregangsmænd. Et Tilbageblik over Andelsmejeriernes første Udvikling og sit eget Arbejde dermed har han givet i Artikelrækker i »Mælkeritidende«, IV, 1891, og i »Vort Landbrug«, LI, 1932. — R. 1904. F.M.G. 1932. — Maleri af Hans Henningsen 1919.

Bernhard Bøggild: Andelsmælkerierne, 1900, særlig S. 13 ff. Niels Kristensen, Pedersborg, i Ribe Amtstidende 30. Okt. og 1. Nov. 1901. H. Hertel: Andelsbevægelsen i Danmark, 1917, S. 127—31. A. Axelsen Drejer i Den danske Andelsbevægelse, 1929, S. 130—34. Samme i Det danske Landbrugs Historie, IV, 1925—33, S. 346 ff. Mælkeritidende, XX, 1907, S. 451—63; XXXXV,

1932, S. 457—73; XXXXVI, 1933, S. 135 ff. *Andelsbladet*, XXXIII, 1932, S. 881 f.; XXXIV, 1933, S. 273 ff. *Vort Landbrug*, LI, 1932, S. 371 f.; LII, 1933, S. 113. *Tidsskrift for Landøkonomi*, 1933, S. 276 f. *Aksel Milthers.*

Stillmann, Laura Jasmine Henriette, f. Stramboe, 1830—1914, mimisk Danserinde. F. 27. Nov. 1830 i Kbh. (Slotsk.), d. 8. Nov. 1914 paa Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Kgl. Danser Johan Adolph Frederik Stramboe (s. d.) og Hustru. Gift 13. April 1852 i Kbh. (Slotsk.) med Arkitekt Johan Andreas S., f. 5. Maj 1822 i Kbh. (Garn.), d. 11. Nov. 1875 paa Frbg., Søn af Toldbetjent Niels Andreas S. (1789—1864) og Nicoline Werliin (1779—1847).

Bournonvilles Elever kunde inddeles i to Kategorier: Koreograferne og Mimikerne. L. S. hørte ligesom sin hyppige Partner Waldemar Price til den sidste, mere sjældne Art af Ballettens Kunstnere, og hun var som han ingen fremragende Tekniker. Men hun havde taget sin Faders mimiske Talent i Arv, og hendes Omraade var større. Det strakte sig fra Udtryk for Naivetet — og her beundrede Bournonville hende — over det koket-skælmske til det lidenskabeligt-voldsomme. Efter Uddannelse paa Balletskolen debuterede hun 3. Dec. 1847 som Therese i »Søvngængersken«, brød 1850 igennem som Fenella i »Den stumme i Portici«, skønt Mindet om Fru Heiberg i denne Rolle endnu levede, og blev n. A. kgl. ansat. Asta i »Fjældstuen«, kreeret 1859 af hende, betød Højdepunktet i hendes Kunst: »Simpelt og sandt«, skrev Goldschmidt, »gengav hun Naturbarnet i dets Kraft og barnlige Blidhed, i dets Glæde og Sorg, Kærlighed og Skamfuldhed og endelig i dets ubændige Vildhed«. L. S.s Evne til at leve i Situationen med Spændkraft og Nerve fristede hende til at forsøge sig i Skuespillet, bl. a. som Pernille i »Pernilles korte Frøkenstand« (1860), men Mimikken var hos hende stærkere end Talens Kunst, som hun ikke beherskede. Forsøget var en Misforstaaelse, der snart glemtes, medens hun vedblev at virke som Ballettens betydeligste Karakterfremstillerinde, fængslende alle ved sit sjæfulde Blik og sin Naturlighed i Udtrykket. Blandt hendes senere Opgaver var Fru du Puy i »Livjægerne paa Amager«, og i denne Rolle, hvori hun udfoldede et muntert-drilagtigt Koketteri, og som Fenella tog hun Afsked 2. Juni 1878, da hendes lille, indtagende Skikkelse ikke egnede sig for de ældre Partier. Med hende forsvandt det sidste Medlem af Danserslægten Stramboe, som havde tjent Balletten i ca. 70 Aar, men i sit Otium blev hun en af unge sceniske Talenter søgt Vejlederinde i Mimik og Plastik.

August Bournonville: Theaterliv og Erindringer, 1865, S. 66 f. M. V. Brun i Folkets Avis 3. Juni 1878. Peter Jerndorff: Nogle Minder, 1918, S. 20 ff. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I—II, 1921—22.

Robert Neiiendam.

Stisen, se Stigsen.

Stistrup, Laurids Christensen, 1692—1766, Legatstifter. F. Nov. 1692 i Ullits, d. 14. Juli 1766 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Helligg. Kgd.). Forældre: Sognepræst, Provst, Mag. Christen S. (d. 1712, gift 1° 1677 med Appolonia Eskesdatter, 1631—89, gift 1° 1662 med Sognepræst i Ullits og Fovlum, Provst Poul Ullits, 1626—76) og Else Lauridsdatter Bhie (d. 1730). Gift med Christine Marie Sønderborg, d. 1752.

S. virkede oprindeligt som Købmand i Hobro, hvor han tjente sig en Formue. Da han var religiøst vakt og ingen Børn havde i sit Ægteskab, besluttede han med sin Hustru at skænke Hovedparten af deres Ejendom (ca. 7000 Rdlr. samt et Hus i Kbh.) til et Legat, hvis Renter skulde bruges til Uddeling af Bibler til Almuen i Danmark, Norge og den dansktalende Del af Slesvig. Testamentet (kgl. konfirmeret 17. Jan. 1749) maatte i sin første Skikkelse kasseres, da dets Bestemmelser af praktiske Grunde var uigennemførlige. Ejendommeligt for S.s Dispositioner var det, at han bestemt fastholdt, at det kun var Christian IV.s Bibeloversættelse i Udgaven fra 1699, der maatte uddeles for hans Legat. Aarsagen hertil var, at han selv skyldte netop denne Udgave sin kristelige Opvækkelse. Naar man endvidere ser, at han til Uddeling til Skolebørn bestemte Andagtsbøger af Johann Arndt, J. D. Jersin, Jesper Brochmand, B. Siwerts o. l. Forfattere, synes det at vidne om, at han selv har hørt hjemme i Vækkelsesretningen inden for den gammellutherske Ortodoksi. — Efter sin Hustrus Død flyttede S. til Kbh. og vedblev ved en sparsommelig Livsførelse at forøge sine Midler, saaledes at han 1755—56 kunde skænke ca. 600 Eksemplarer af Bibelen og ca. 1700 af det nye Testamente til Island. Desuden betænkte han 1765 Annekskirkerne i Danmark og Norge med saa mange Eksemplarer af Bibelen, Brochmands Postille og Salmebogen, som behøvedes paa de Søndage, da der var Messefald, og endelig lod han en Opbyggelsesbog, forfattet af Præsten M. C. Humble (d. 1661), en Forfatter af den lutherske Vækkelsestype, optrykke 1754 og uddele paa Færøerne. S.s Donationer er typiske Lægmandsstiftelser og vidner om en sjælden Gavmildhed parret med ikke ringe Egen-sindighed.

Josias Lorck: *Beyträge zu der neuesten Kirchengeschichte in den Königl. Dänischen Reichen und Ländern*, I, 1758, S. 333—41. [Malthe Møller:] *Repertorium for Fædrelandets Religionslærere*, V, 1797, S. 1—14. N. Nicolayssen: *Norske Stiftelser*, I, 1858, S. 400—05; III, s. A., S. 3 ff., 1030 f. H. R. Hiort-Lorenzen og Ellen Rosendahl: *Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark*, VI, 1904, S. 136, 225.

Bjørn Kornerup.

Stochholm, Johan Christoffer, 1850—1931, Kunstfotograf og Kunstforlægger. F. 19. Maj 1850 i Ørsted ved Randers, d. 7. Marts 1931 i Kbh., begr. i Søllerød. Forældre: Sognepræst, sidst i Ledøje og Smørum, Provst Peter Wandet (Wandel) S. (1802—70) og Emilie Henriette Wahl (1805—86). Gift 27. Aug. 1880 i Ulstrup med Ida Marie Jensen, f. 22. Jan. 1848 i Grindsted, d. 12. Maj 1934 i Kbh., D. af Distriktslæge, sidst i Stubbekøbing, Jens J. (1807—78) og Noline Christence Stochholm (1809—76).

S. uddannedes ved Boghandelen (Lærling i Fredericia 1870—72, Medhjælper i Kbh. 1872—77) og etablerede 1877 i Kbh. en Kunsthandel med Kunstforlag; han var tillige Ejer og Leder af Permanent Kunststudstilling. Kunstforlaget udvidedes 1888 til Boghandel, der 1892 ændredes til Forretning med fotografiske Artikler. — S. skrev i Dagspressen om Kunst, Æstetik og Kynologi og udgav (snart anonymt, snart under Pseudonymerne Ørsted og Ekkerts) to populære Vejledninger i Amatørfotografi (1900 og 1903), en Skildring af Maleriauktionernes Mysterier (1890), to Pjecer om Fredssagen (1914 og 1915), en Oversættelse af W. M. Thackeray, »Tjørneblomster« (1878) samt nogle Smaafortællinger (»To ved Roret«, 1919). Han var 1904—05 Redaktør af »Tidsskrift for Amatørfotografer«. Hans Interesse for fotografisk Kunst ledte ham i en ældre Alder ind paa den gode Idé (se »Amatørfotografen« Maj 1919) at samle og fremskaffe kunstneriske Fotografier til Belysning af de smaa døende Erhverv og af Folketyper i Danmark, og han gennemstrefede nu Landet paa Kryds og tværs for at finde flere Motiver. Resultatet blev det baade for Billedernes og Tekstens Vedkommende særdeles vellykkede omfangsrige Værk »Det som forsvinder« (1924). Derimod naaede han ikke at fuldføre et Parallelarbejde »Typer og Folkelivsskildringer i dansk Malerkunst i fire Kongers Tid«, men Billedstoffet hertil (samlet 1925—29) opbevares nu i Dansk Folkemindesamling. En Slags Forløber hertil er hans allerede 1903 udgivne biografiske Studie »Julius Exner«.

A. Wahl: Stamtavle over Efterkommere af Erbgerichtsverwalter Christian Wahl, 1926, S. 67. A. Dolleris: *Danmarks Boghandlere*, 2. Udg., 1906, S. 319 f.

H. Grüner-Nielsen.

Stockfleth. Den dansk-norske Militær- og Embedsmandslægt S., af hvilken flere Grene blev adlede og delvis skrev sig de eller v. S., føres tilbage til Købmand og Skipper i Haderslev, senere i Drammen Eggert S. (d. 1638), af hvis Sønner skal nævnes Præsident i Kristiania Hans Eggertsen S. (d. 1664), Raadmand sst. Jacob Eggertsen S. (1607—52) og Biskop sst. Henning Eggertsen S. (d. 1664), hvis Søn nedenn. Stiftamtmand Christian S. (1639 el. 40—1704) var Fader til Kaptajn Wilhelm S. (1671—1725) til Brahesholm og Krengerup, hvis Søn var Stiftamtmand, Højesteretsassessor Christian S. (1715—50); hans Datter Christine S. (1751—68) var gift med Hofmarskal Greve Frederik Vilhelm Conrad Holck (1745—1800, s. d.). Ovenn. Raadmand Jacob Eggertsen S. (1607—52) var Fader til Sognepræst i Stange Christopher S. (1639—79), til Lagmand i Kristiania, Etatsraad Hannibal S. (1649—1721) og til Raadmand sst. Eggert S. (d. 1698), hvis borgerlige Efterslægt endnu lever. Ovenn. Pastor Christopher S. (1639—79) var Fader til Sognepræst i Sandeherred Jacob S. (1673—1717) og til Sognepræst til Gausdal Ole S. (1674—1727), hvis Søn Sognepræst til Faaberg, Provst Niels S. (1701—60) var Fader til Olava Maria S. (1738—1815) — der i Ægteskab med Sognepræst i Slagslunde Henrik Frederik Pram (1726—1800) var Moder til Forfatteren Christen Henriksen Pram (1756—1821, s. d.) — til Oversætteren, Sorenskriver i Eger og Modum Thomas Rosing S. (1742—1808), der blev adlet 1779 ligesom Broderen Major, Vejmaster Christopher S. (1744—1804); denne var Fader til Major og Vejmaster Niels Vilhelm S. (1780—1831) — fra hvem den ældre adelige Linie stammer — og til Stabskaptajn Johan Fahne S. (1789—1835), hvis Datter Catharina Christina Henriette Agathe S. (1822—93) var gift med Generalmajor Niels Peter Carl Theodor Bruus (1824—98). Ovenn. Lagmand Hannibal S. (1649—1721) var Fader til Assessor i Overhofretten, Etatsraad Frederik S. (1701—48), hvis Sønner var Præsæs i Kristiania Hannibal S. (1733—61) og Viceadmiral William Walker S. (1737—1818), der 1779 optoges i Adelstanden; han var Fader til Anne Cathrine S. (1785—1865), gift med norsk Statsraad Valentin Christian Vilhelm Sibbern (1779—1853), og til Oberst Hannibal S. (1775—1858), hvis Sønner var nedenn. Amtmand, Kammerherre William Walker S. (1802—85) og Oberst Hannibal Valdemar S. (1815—1902), med hvis Søn Landinspektør Georg Adolph Peter S. (1853—1935) denne Linie uddøde. — Navnet S. føres af flere andre fra Sønderjylland eller Holsten stammende Slægter, der synes uden Forbindelse med hverandre. Til en hamburgsk Patricierslægt hører

maaske Guldsmed i Kbh. Heinrich Christian S. (1793—1874), der var født i Altona; han var Fader til Dyrlæge i Aalborg Johann Friedrich S. (1816—96), til nedenn. Veterinær, Professor Harald Viggo S. (1824—79) og til Lægen William S. (1836—1909).

Danmarks Adels Aarvog, III, 1886, S. 354—60; IV, n. A., S. 484; XVIII, 1901, S. 536. Aug. v. Eyben: Stamtavle over Slægten Stockfleth, 1929.

Albert Fabritius.

Stockfleth, Christian, 1639 el. 1640—1704, Retslærd, Diplomat, Stiftamtmand. F. 1639 el. 1640 i Kristiania, d. 31. Marts 1704 paa Tøjen. Forældre: Rektor og Professor, senere Biskop Henning Eggertsen S. (d. 1664) og Magdalene Schnell (d. 1674). Gift 14. April 1670 i Kristiania (?) med Isabella Margrethe Mechlenburg, døbt 21. Marts 1650 i Kristiania, d. 1727 paa Tøjen, D. af Zahlkommissarius, senere Overhofretsassessor m. m. Willum M. (1615—77) og Isabella de Brier (Bryer) (1619—76, gift 1° med Kommandant i Mardijk Don Julian de Plaça).

Efter at være dimitteret fra Kristiania Skole 1656 studerede C. S. i Kbh., hvor han en Tid var i Huset hos Faderens Ven Professor Thomas Bang. 1658—60 var han under Belejringen Medlem af Studenterkorpset. Aug. 1658 søgte han at stikke en medstuderende ned, sad en Tid i Arrest og optraadte ved denne Lejlighed saa storsnudet over for Konsistorium, at dettes Sekretær, Professor Steenbuch sluttede en Stævning til ham med følgende Ord: »Dersom du ønsker et Raad vedrørende dine Studier, min S., vilde det sømme sig for dig at befitte dig paa den Beskedenhed, som giver Haab om en god Borger«. Efter Fredslutningen fortsatte han sine Studier i Leiden (immatrikuleret Juli 1660), Oxford (immatrikuleret Maj 1661), Orléans (immatrikuleret Nov. 1661) og andre Steder i Frankrig, Italien og Tyskland. Den udmærket begavede unge Nordmand kom hjem med betydelige Kundskaber og adskillig Verdenserfaring, søgte, formuende som han var og Søn af en anset Fader, ind i Statens Tjeneste og udnævntes 1668 til Præsident i Kristiania og Direktør for Kommersien i Akershus Stift. 1681 blev han Assistensraad i Overhofretten og Sekretær i det norske Kancelli. Fra 1680 var han Medlem af den Kommission, som skulde udarbejde et Udkast til Norske Lov, og kaldtes Jan. 1682 til Kbh. med det indsamlede Materiale for der at fortsætte Arbejdet. For det i mange Henseender meget fortjenstfulde Udkast, som forelaa færdigt s. A., har C. S. efter alt at dømme Hovedæren, og han er »den første, der i nyere Tid fortjener Navn af

norsk lovkyndig« (L. M. B. Aubert). Udnævnt til Kancelliraad 1682 gik C. S. derpaa over i diplomatisk Virksomhed, idet han Jan. 1683—Okt. 1691, fra 1684 med Titel af Etatsraad, var dansk-norsk Gesandt i Stockholm, en Tid med Bibeholdelse af sine Embeder i Norge, som han bestyrede ved Vikarer. Han viste sig som en særdeles dygtig Forhandler, der bl. a. afsluttede den nordiske Forsvarsalliance af 1. Febr. 1690 og Traktaten mellem de to Riger af 10. Marts 1691 angaaende Hævdelse og Beskyttelse af deres frie Handel som neutrale Magter. 1689 udnævntes han til Stiftamtmand i Kristianssand og overtog efter Hjemkaldelsen fra Stockholm dette Embede, hvormed 1691 forenedes Amtmandsskabet over Nedenæs og Bamble Amter og Stillingen som Justitiarius i Overhofretten. 1694 blev han Stiftamtmand i Kristiania, men forflyttedes 1700 til Bergens Stiftamtmandsembede, da han ragede uklar med den nye Vicesatholder Fred. Gabel, hvem han bl. a. skal have budt følgende Paategning paa en til hans Betækning indsendt Sag: »Hvad jeg om denne Sag har tænkt, tænker eller kunde tænke, det giver jeg Eders Excellence selv at betænke«. 1704, kort før sin Død, blev han som den evnerigeste og mest erfarne Personlighed inden for norsk Forvaltning Medlem af »Slotsloven« paa Akershus.

C. S. efterlod sig en Samling paa nogle Tusinde originale Diplomer og Breve paa Pergament og Papir, hvoraf en Del muligvis stammede fra hans historieinteresserede Fader, mens andet, vistnok bl. a. Stof til hans egen Tids Historie, skyldtes ham selv. Hans Arvinger siges at have tilbudt Det kgl. Bibliotek Samlingen for et Par Tusinde Rdl., men fik Afslag og solgte den da til Sverige for 10 000 Rdl. Fra 1678 havde han den smukke Hovedgaard Tøjen ved Kristiania i Pant af Generalløjtnant Jørgen Bielke og købte den 1695; med den sammenlagde han Gaarden Kjølberg, som 1681 var tilskødet ham af Ulr. Fr. Gyldenløve.

Maleri af Jac. Coning (Bymuseet, Oslo).

Nova literaria maris balthici et septentrionis, 1704, S. 269 f. J. C. Berg i Saml. til Det norske Folks Sprog og Historie, IV, 1836, S. 293—97. E. C. Werlauff: Hist. Efterretninger om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg., 1844, S. 86. L. M. B. Aubert: De norske Retskilder og deres Anvendelse, I, 1877, S. 92—98. H. F. Rørdam: De danske og norske Studenters Deltagelse i Kbh.s Forsvar 1658—60, 1855. Kirkehist. Saml., 3. Rk., V, 1884—86. O. A. Johnsen i Norges historie, V, 1, 1911. E. Bull: Kristianas historie, II, 1927. A. v. Eyben: Stamtavle over Slægten Stockfleth, 1929, S. 42—50. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VIII—IX, 1930—33. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., II, 1935.

C. O. Bøggild Andersen.

Stockfleth, Harald Viggo (ved Daaben Vigo), 1824—79, Veterinær. F. 29. Sept. 1824 i Kbh. (Petri), d. 11. Okt. 1879 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Guldsmedemester Heinrich Christian S. (1793—1874) og Anna Louise Clausen (ca. 1795—1862). Gift 31. Maj 1856 i Kbh. (Frels.) med Laura Hedegaard, f. 2. Okt. 1835 i Kbh. (Frels.), d. 9. Sept. 1902 paa Frbg., D. af Høker Ole Christensen H. (ca. 1793—tidligst 1841, gift 1° 1818 med Magdalene Jensen, ca. 1784—1839, gift 1° 1810 med Høker Niels Petersen Amtoft, ca. 1776—1817) og Karen Absalonsdatter (ca. 1800—tidligst 1840).

Opdraget under smaa Forhold fik S. først tretten Aar gammel en sen og mangelfuld Skoleundervisning. 1840 tog han Forberedelseseksamen ved Universitetet og blev s. A. Elev paa Veterinærskolen, hvorfra han dimitteredes 1844. Han blev straks ansat som Kandidat ved Højskolens ambulatoriske Klinik og arbejdede her i halvtredie Aar under den ansete, dygtige Praktiker Hans Pedersen Tolstrup, der siden 1813 havde været »Dyrlæge« 3: Hjælpelærer ved Veterinærskolen. S. fik i disse Aar megen Erfaring og praktisk Rutine i sit Fag. Paa Grund af Sygdom opgav han 1846 Stillingen og praktiserede de følgende Aar i Valby og paa Vesterbro og fik hurtigt et stort Klientel. 1847 forlod Tolstrup Højskolen, og Stillingen stod vakant i nogle Aar, men da Højskolens Praksis aftog betænkeligt, opfordrede man S. til at overtage Tolstrups gamle Stilling, og i denne gjorde S.s udpræget praktiske Dygtighed sig snart stærkt gældende. Ved Flytningen 1858 af Veterinærskolen fra Christianshavn til den nyoprettede Veterinær- og Landbohøjskole betroede man S., den »ulærde« Dyrlæge, Lærerpladsen som Lektor i Kirurgi, Fødselshjælp og ambulatorisk Klinik. S.s Ansættelse som Lærer vakte stor Glæde inden for Dyrlægestanden, der for første Gang saa en af sine egne, som ikke havde anden Uddannelse end Dyrlægens, vinde frem i første Linie. 1869 fik han Professortitlen. S. var en udmærket Lærer, idet han med fremragende praktisk Dygtighed forbandt en usædvanlig videnskabelig Begavelse, utrættelig Flid og klar Fremstillingsevne. Han har ikke blot haft den store Betydning paa de patologiske Fags Omraade at være Bærer af den gode, men noget hensygnede Tradition fra Abildgaards og E. Viborgs Dage; han har tillige bidraget væsentligt til at bringe Veterinærvidenskaben fremad. Medens S. paa det praktiske Omraade havde faaet en god Vejledning, var hans videnskabelige Uddannelse sikkert fra først af meget mangelfuld; her maatte han uden Tvivl væsentlig blive Autodidakt, og desto mere maa man beundre den Indsigt, han efterhaanden opnaaede. Noget

bidrog hertil flere Studierejser, han imellem 1853 og 1876 foretog til Veterinærskoler i Tyskland, Østrig, Schweiz, Norditalien, Frankrig, Belgien, England, Skotland og Sverige. Af Betydning for ham var de Bekendtskaber, han stiftede i Hannover med Joh. Heinr. Friedr. Günther og hans Søn Karl Günther — der lærte ham Behandling af Tandsygdomme hos Hesten og en ny Strubepibeoperation — og den fremragende Patolog og Kirurg Eduard Hering i Stuttgart. Meget Nytte har han sikkert haft af den Forbindelse med Lægevidenskaben, hvori hans yngre Broder Lægen *William S.* bragte ham, men i Hovedsagen var han sin egen Lærer. Han besad en skarp Iagttagelsesevne og bearbejdede med Grundighed saavel sit eget rige Erfaringsmateriale som det, han fik fra sine Kolleger, med hvem han stedse stod i den livligste Forbindelse. S.s litterære Virksomhed er meget omfangsrig. I »Tidsskrift for Veterinairer« findes i 1. Rk., II—XVIII (1854—70) og 2. Rk., I—IX (1871—79) talrige Artikler af ham, dels udførlige Rejseberetninger, dels kliniske Iagttagelser over de forskelligste Sygdomme (udkom senere i Bogform, I—II, 1861—63). Betydningsfulde er Studierne over den tidligere lidet paaagtede Hestesygdom »Rygmarvstufus« og over »Kastration af Klaphingste«. Efter at det 1860 var blevet ham overdraget at holde Foredrag for Højskolens landbrugsstuderende over de vigtigste Husdyrsygdomme, udgav han 1862 en »Kort Fremstilling af de vigtigste Sygdomme hos Hesten, Oxen og Faaret« (3. Udg. 1877). Hans Hovedværk er imidlertid den store, helt igennem paa selvstændige Studier byggede »Haandbog i Veterinærkirurgien« (1870—77). Han naaede kun at fuldføre to Bind, men 1888 og 1900 blev det manglende udgivet som to Supplementhæfter af B. Bang og A. W. Mørkeberg, hvoraf navnlig det første Hæfte væsentlig var udført paa Grundlag af et af S. efterladt Manuskript. Dette Værk var et for sin Tid fortræffeligt Arbejde, der ved sin Fremkomst vakte stor Opmærksomhed ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet, efter at det var blevet oversat paa Tysk (1874—89). S. var i høj Grad agtet og elsket af Dyr lægerne, og 1849 var han Medstifter af Den danske Dyr lægeforening; som Foreningens Sekretær udførte han et stort Arbejde indtil 1874, derefter var han dens Formand indtil sin Død. Efter hans Forslag stiftedes ved Veterinærskolens Hundredaarsfest 13. Juli 1873 et Jubilæumsfond, der uddeler Præmier for selvstændige Undersøgelser over veterinære Emner og tildeler Dyr læger Rejsestipendier. Af Det veterinære Sundhedsraad blev S. Medlem 1870. Det medicinske Fakultet udnævnte ham til Dr. med. h. c. ved Universite-

tets Firehundredaarsfest 1879. S. var højt skattet af sine Kaldsfæller, der ved hans Død indsamlede 2500 Kr. til et Mindelegat, hvis Renter skulde uddeles til Dyrslægers Enker. Danske Dyrslæger satte ham senere et Æresminde, en Bronzeportrætbuste udført af Rasmus Andersen og opstillet 1900 foran Veterinær- og Landbohøjskolens Anatomibygning. — R. 1873. — Litografier af I. W. Tegner 1856 efter Daguerreotypi og fra Tegner & Kittendorff 1867 efter Fotografi. Træsnit 1879, bl. a. af H. P. Hansen.

G. W. Schrader und E. Hering: Biographisch-literarisches Lexicon der Thierärzte aller Zeiten und Länder, 1863, S. 411. Levnedbeskrivelser af de ved Kbhvn.s Universitets Firehundredaarsfest promoverede Doktorer og Licentiat, 1879, S. 93—96. Tidsskr. f. Veterinærer, 2. Rk., IX, 1879, S. 309—12. B. Bang i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 246—49. Samme i Medlemsblad for den danske Dyrslægeforening, VI, 1923, S. 84—88.

B. Bang (Hj. Friis).*

Stockfleth, William Walker, 1802—85, Amtmand. F. 18. Okt. 1802 i Kbh. (Garn.), d. 9. Maj 1885 sst. (Matth.), begr. paa Frbg. Forældre: Sekondløjtnant, senere Oberst Hannibal S. (1775—1858) og Witthe Sophie Hendrica Barthæa Lange (1780—1868). Gift 20. Sept. 1842 i Rendsborg med Thora Mathilda Glahn, f. 22. Jan. 1814 i Kbh. (Garn.), d. 23. Dec. 1887 paa Frbg., D. af Kaptajn, senere Generalmajor Marcus G. (1781—1868) og Karen Johanne Laurentze Schiøth (1784—1873).

S. blev Student 1822 fra Herlufsholm, tog 1828 juridisk Eksamen og udnævntes 1830 til Auditør ved slesvigske Infanteriregiment, 1835 til Garnisonsauditør i Rendsborg, 1836 til Overauditør, 1842 til Auditør ved 4. Infanteribrigade, 1845 til Herredsfoged i Nørvang-Tørrild Herreder. 1848 og 1849 valgtes han til Medlem af den grundlovgivende Rigsdag og Folketinget; i førstnævnte hørte han til højre Fløj og var imod alt for vidtgaaende Indrømmelser til Liberalismen. 1849 var han i fem Maaneder konst. Amtmand i Vejle Amt, og 1850 blev han, efter at have afslaaet Guvernørposten i Vestindien, konstitueret som Amtmand i Haderslev Amt. N. A. fik han kgl. Udnævnelse i dette Embede og blev 1852 tillige kgl. Kommissær paa Gram og Nybøl Godser. Efter det Ørsted'ske Ministeriums Afgang i Dec. 1854 blev den slesvigske Ministerportefeuille tilbudt S., og det beklagedes dengang meget, at han afslog den. Med en nobel og elskværdig Personlighed forbandt S. betydelig administrativ Dygtighed. Af den Tids Amtmænd i Slesvig var han en af de dygtigste, flittigste og mest indsigtfulde. 1856 henledte han saaledes Regeringens Opmærksomhed paa, at den

stærke økonomiske Fremgang i 1850'erne medførte, at den velstaaende Bondestand holdt sig tilbage fra materielt Arbejde, og da samtidig Indvandringen af fattige Bønderkarle fra Jylland var standset paa Grund af dette Landskabs Opblomstring, blev Følgen en stærk Indstrømning af fattige tyske Arbejdere »til liden Baade for dansk Nationalitet og Modersmaal«. 1864 afskedigedes han som Følge af Krigen og flyttede til Kbh. — Kammerherre 1851. — R. 1845. DM. 1849. K. 1867. — Miniature (forhen hos Emil Glückstadt). Maleri i Profil (Familieeje).

Danmarks Adels Aarvog, III, 1886, S. 359. Sønderjyllands Historie, IV, 1937, S. 407, 429. A. v. Eyben: Stamtavle over Slægten Stockfleth, 1929, S. 81.

Knud Fabricius (H. R. Hiort-Lorenzen).

Stockmar, Johann Wilhelm, ca. 1730—tidligst 98, Forstmand. F. ca. 1730 i Tyskland, d. tidligst 1798.

S. var en af de ti Førstere, der 1763 blev ansat ved den saakaldte nye »Indretning« af de nordsjællandske Statsskove. Han var fulgt med v. Langen (s. d.) fra Braunschweig. Efter at have været Førster paa Frederik V.s Revier (fra den østlige Del af Grib Skov til Skovene omkring Helsingør) blev han ansat som Lærer i Skovbrug ved det »sjællandske Jægerkorps« i Helsingør, hvor Undervisningen tog sin Begyndelse i Maj 1786. Allerede 11. Maj 1791 ophørte dog denne Skovbrugsundervisning, saa S.s Indflydelse her blev ikke af større Betydning, men det var vor første officielle Skovbrugsundervisning. Et Par Aar efter Undervisningens Ophør i Helsingør blev S. ansat ved Sandflugten i Tisvilde, hvor han virkede indtil 1798.

A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886, 1889, S. 18, 75f., 89. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 109. Bornholmske Samlinger, X, 1916, S. 53.

C. Syrach Larsen.

Stockmarr. Musikerslægten S. kom til Danmark fra Sachsen med Kontrabassist Gottlob Stokmar (ca. 1771—1843), der vistnok stammede fra Sondershausen; hans Søn Overkommandersergent, Musikdirigent i Garden Ludvig Ferdinand S. (1798—1866) var Fader til Klarinettist i Kapellet Johan Carl Ludvig S. (1823—95), til Hoboist (Fagottist) i Garden Ferdinand Jacob Balthazar S. (1827—78) — hvis Sønner var nedenn. Musikdirektør Sophus Frederik S. (1853—1917) og Grosserer, Fabrikant Johannes S. (1855—1927) — og til Violinist i Kapellet Ferdinand Tycho Nicolai S. (1835—84), der var Fader til de nedenn. Lektor Albert Andreas Johannes S. (1863—1929) og Hofpianistinde Johanne Amalie S. (f. 1869). —

Der bestaar sandsynligvis en ikke nærmere paavist Forbindelse mellem denne Slægt og ovenn. Forstmand Johann Wilhelm Stockmarr (ca. 1730—tidligst 98), der indkom 1763 sammen med J. G. v. Langen.

Albert Fabritius.

Stockmarr, Albert Andreas Johannes, 1863—1929, Naturhistoriker. F. 15. Aug. 1863 i Kbh. (Slotsk.), d. 27. Marts 1929 paa Frbg., Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Kgl. Kapelmusicus Ferdinand Tycho Nicolai S. (1835—84) og Ane Emilie Raun (1842—1911). Gift 25. Marts 1902 i Altona med Gertrud Schellmann, f. 31. Aug. 1874 i Allenstein, Østpreussen, D. af kgl. Steuerinspector Bertram Wilhelm S. (d. 1918, gift 2° 1886 med Marie Niese, d. 1933) og Laura Møller (d. 1883).

S. blev Student 1881 fra Lyceum, tog Skoleembedseksamen (Naturhistorie og Geografi) 1889, var Lærer ved københavnske Skoler fra 1882 og blev ansat ved Metropolitanskolen 1899, Adjunkt 1903, Lektor 1918, var endvidere Lærer ved Femmers Kvinde-seminarium 1901—21, ved Officerskolen 1915—23, for Kronprinsen 1914—17 og for Prins Knud 1914—18, Konsulent hos Undervisningsinspektøren for Gymnasierne fra 1919. S. var af gammel Musikerslægt af tysk Afstamning, og han havde taget musikalske Anlæg i Arv. De tre første Aar efter Artium studerede han Medicin, men ved Faderens Død forandrede han, der ved Skoleundervisning (Krebs' Skole) havde faaet Interesse for pædagogisk Virksomhed, sin Livsplan og læste til den nyoprettede Skoleembedseksamen. I sin pædagogiske Virksomhed blev han nøje knyttet til og stærkt paavirket af den kendte Skolemand og Børnebogsforfatter Johan Krohn, Ejer og Bestyrer af Krebs' Skole, og han havde Timer ved denne, ogsaa efter at han var blevet ansat ved Metropolitanskolen, nemlig indtil 1915. Hans Anseelse som Lærer bevirkede, at han 1919 blev Konsulent i Undervisningsinspektionen for Gymnasierne, og han blev en meget søgt Vejleder for de unge Lærerkandidater, der forberedte sig til praktisk pædagogisk Eksamen. Baade som Lærer for Børn og voksne havde han betydelige Evner. Hans Undervisning var fast og metodisk, men altid parret med naturlige Udslag af Lune. Han var i Besiddelse af stor Iver og Livfuldhed, de kunstneriske Anlæg omsattes hos ham i en af skabende Fantasi baaret Undervisningsform. For Gennemførelsen af Naturkundskabsundervisningen efter Skoleloven af 1903 fik han ved sin Virksomhed som Konsulent og som Lærer for Lærerkandidaterne stor Betydning. Han fik navnlig stor Indflydelse paa Undervisningen i Geografi, som han hævdede op fra at være et

Hjælpefag for Historie til at blive en selvstændig Disciplin. Hans Idérigdom gjorde ham til Foregangsmand paa flere Omraader, saaledes var det ham, der indledede Bevægelsen for at skaffe de højere Skoler teknologiske Samlinger. Han har dels alene, dels sammen med Kolleger udarbejdet forskellige Lærebøger og Læremidler, saaledes »Geografi for Begyndere« (1904), »Lille Biologi for Gymnasiets tre Linier« (1913), med Bøving-Petersen »Zoologi for Mellemskolen« (I—II, 1906—07), med Victor Madsen og Bøving-Petersen »Geologi for Gymnasiet« (I—II, 2. Udg. 1922), med Victor Madsen »Geologisk Formationstavle« (1923), alene »Praktik ved Undervisningen i Naturhistorie og Geografi« (1917) og »Metodisk Geografiundervisning« (I—IV, 1924—26). Han var Medlem af Det kgl. danske geografiske Selskabs Raad, Repræsentant for Landsforeningen Dansk Arbejde og Formand for Censurkomiteen ved Skoleembedseksamen under det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet. — R. 1925.

Hakon Jørgensen.

Stockmarr, Johanne Amalie, f. 1869, Pianistinde. F. 21. April 1869 i Kbh. (Slotsk.). Søster til Albert S. (s. d.). Ugift.

J. S. nedstammer fra en gammel Musikerslægt, der her i Landet kan føres tilbage til den i det 18. Aarh. indvandrede sachsiske Kontrabassist Gottlob S. Hendes Fader var en udmærket Violinist i Det kgl. Kapel. Selv fik hun tidligt Undervisning paa Klaver. Som lidt ældre fik hun Edv. Helsted til Lærer, og 1885—88 gennemgik hun Konservatoriet, fortsatte derefter 1890—91 sin Uddannelse hos Fissot i Paris og hos Franz Neruda. Allerede ved sin Debut 1889 viste J. S. ualmindelige pianistiske Evner, og i Aarene, der fulgte, udviklede hun sig til en betydelig Kunstnerinde, der forenede en virtuos Teknik med et klangskønt Spil, som baade var præget af dyb musikalsk Sans og af Intelligens. Paa sin lange og rige Kunstnerbane udviklede J. S. yderligere disse Træk og kunde fejre sit 50 Aars Kunstnerjubilæum med alle sine fortræffelige Musikeregenskaber i Behold. J. S. har ved talrige egne Koncerter, som Solist ved Orkesterkoncerter og ved utallige Kammermusikkoncerter i Kbh. og Provinsen vundet Navn som en af sit Slægts leds betydeligste Klaverspillere, ligesom hun ogsaa i Udlandet, navnlig i Skandinavien og i England (oprindelig introduceret af Lady Hallé), hvor hun er særlig gerne hørt, har faaet en begejstret Modtagelse. Ved Siden af sin omfattende Koncertvirksomhed begyndte J. S. ogsaa selv at undervise. Allerede ved Aug. Windings Død 1899 knyttedes hun til Konservatoriet, men opgav snart Stillingen. 1914 knyttedes Forbindelsen igen, og siden har hun ud-

dannet en lang Række af vore yngre talentfulde Pianister, dels paa Konservatoriet, dels privat. — Kgl. Hofpianistinde 1909. — Ingenio et arti 1918.

Nær og Fjern 25. April 1880. Berl. Tid. 22. Juli 1923 og 25. Nov. 1939. Nationaltidende 10. Dec. s. A. Politiken 11. Dec. s. A. *Nils Schiørring.*

Stockmarr, Sophus Frederik, 1853—1917, Violinist. F. 2. Maj 1853 i Kbh. (Garn.), d. 26. Maj 1917 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Hoboist (Fagottist) Ferdinand Jacob Balthazar S. (1827—78) og Sophie Christine Fuchs (1828—77). Gift 13. Sept. 1878 i Glostrup med Giovanina Jacobine Petersen, f. 20. Juni 1857 i Valby (Hvidovre), d. 28. Marts 1883 i Kbh. (Holmens), D. af Kvæghandler, senere Slagtermester Peter P. (1831—1912) og Rosalia Titta Cetti (1832—85).

S. viste tidligt Anlæg for Musik og blev Elev paa Violin af Farbroderen kgl. Kapelmusicus Ferd. S. Senere (1878) studerede han hos Lauterbach i Dresden og de følgende Vintre i Berlin. Allerede paa det Tidspunkt havde han i en halv Snes Aar (fra 1868) spillet i Lumbyes Orkester i Tivoli, hvoraf ogsaa Faderen var Medlem. Sin Plads i Orkestret beholdt han ogsaa hos Lumbyes Efterfølger Balduin Dahl. Om Vinteren spillede han bl. a. i Casinos Orkester og vandt Navn som dygtig Orkestermusiker og talentfuld Solist. 1883 engageredes han som Musikdirektør til Klampenborgs Bade-etablissement, en Stilling, han beholdt til Koncerternes Ophør 1901, og som han udfyldte med Dygtighed og til Publikums udelte Behag. Foruden de daglige Koncerter gav han hver Onsdag en Symfonikoncert, hver Fredag en populær Aften, hvor talentfulde yngre Kræfter var Solister. Ved sin Virksomhed i Klampenborg blev S. takket være sin Evne til at komme i Kontakt med Publikum meget populær. 1891—98, efter Aug. Enna, dirigerede han om Vinteren i Dagmar-teatret, senere paa større Restauranter, hos Wivel og hos Neiiendam. S. komponerede nogle Klaverstykker, Værker for Violin og Klaver og Orkestersuite. — Træsnit 1893 efter Fotografi.

Nær og Fjern 18. Febr. 1877. København 2. Aug. 1889. Søndags-Posten 27. Aug. 1893. Nationaltidende 15. Juni 1909. Politiken 30. Maj 1917. Berl. Tid. og Nationaltidende s. D. *Nils Schiørring.*

Stoffregen, Alexander Hartmann, f. 1884, Pianist. F. 13. Aug. 1884 i Valby (Frue). Forældre: Fuldmægtig, senere Grosserer Anton Vilhelm S. (1851—1924, gift 2° 1892 med Emilie Jensine Gøtzsche, 1863—1902) og Anna Kethura Hartmann (1856—90).

Gift 1° 29. Okt. 1909 i Kbh. (b. v.) med Marie Louise Aagaard, f. 4. Okt. 1881 i Kbh. (Garn.), d. 11. Nov. 1919 sst., D. af Guide i Generalstaben, senere Pressefotograf Johan Gottlieb Julius A. (1847—1926) og Vilhelmine Dorothea Christine Brockmeyer (1855—1923). 2° 16. Febr. 1932 paa Frbg. (b. v.) med Ane Sofie Ørum Petersen, f. 10. April 1879 i Herning, D. af Smedemester Lauritz Ørum P. (1844—1905) og Marie Kirstine Skjoldborg (1842—1913).

S. blev Student 1902 fra Schneekloths Skole, men havde allerede i sin Gymnasietid givet rige Musikerløfter. Han var Elev af Louis Glass og studerede Teori og Komposition hos Hortense Panum og Orla Rosenhoff. Sine pianistiske Studier fuldendte han i Paris hos E. Rislér og L. Lévy og havde 1906 sin egentlige Debut i Kbh. S. placerede sig hurtigt blandt Eliten af vore Pianister, optraadte meget i Provinsen og gik paa Koncertrejser til Tyskland, Sverige og Norge. Intense Studier inden for Klaverteknikken førte ham imidlertid helt over i Pædagogikken. Siden 1919 har han næsten ganske helliget sig sin store Elevskare, og 1924 oprettede han et Klaverkonservatorium. S.s teknisk-pædagogiske Arbejde drejer sig i første Række om at lære Eleven at føle sig frem til Tangentbehandlingen uden at være bundet af nogen Normalstilling, som ældre Klaverteknik yndede. Den størst mulige Hensigtsmæssighed i Arm- og Fingermusklernes Samspil, en nøje Kontrol over Muskelbalancen baseret paa Haandens naturlige Bevægelsesmuligheder arbejder tilsammen paa at fremkalde et saa frit og ubesværet, men dog præcist Tangentnedtryk som muligt. S.s med stor Konsekvens opbyggede Teknik har faaet sin Udformning i en lang Række Studieværker, to Hæfter »Forstudier til Klaverteknik«, »Videreudvikling af Klaverteknik«, et Specialhæfte i Pedalbrug og syv Etudehæfter. — Kultegning af Aug. Tørsleff 1913.

Dansk Musiktidsskrift, XI, 1936, S. 140—46. Musik, VII, 1923, S. 12; VIII, 1924, S. 117 f.

Nils Schiørring.

Rettelser og Tilføjelser.

I. Bind:

- S. 246: L. 8 f. n.: Bibliotek, læs: Bibliotek.
- 324: - 10-11 f. o.: — A. er Ejer af en betydelig Bogsamling med bl. a. Holberg som Speciale udgaar.
- 598: - 5 f. o.: efter: (Kunstmuseet) tilføjes: og paa P. S. Krøyers »Musik i Atelieret« (1886, Nasjonalgaleriet, Oslo).
- 617: - 13 f. o.: Rachlau, læs: Rachlow.

II. Bind:

- S. 181: L. 5 f. n.: efter: Kbh. tilføjes: Han testamenterede Eskilstrup og Halvdelen af sin Formue til Indre Mission.
- 187: - 20 f. o.: Tid., læs: Folkeblad.
- 314: - 15 f. o.: Apoteker, læs: Hofapoteker.
- 372: - 4 f. o.: 1829, læs: 1828.
- 446: - 17 f. n.: efter: Bodil tilføjes: Kirstine Hansen.
- 446: - 16 f. n.: efter 2° tilføjes: 1899.
- 484: - 14 f. o.: efter: Gift læses: 18. Okt. 1713 el. 18 i Viborg, Finland, med Anna Christina Piillse (Anna Matvejevna), d. tidligst 1744, D. af Købmand Mathias P. — Hermed bortfalder Rettelsen til dette Sted i VIII. Bd.
- 507: - 9 f. n.: Rigs greve, læs: Greve.

III. Bind:

- S. 42: L. 19 f. n.: efter: Danmark. tilføjes: Han stiftede 1844 Foreningen til Søfartens Fremme, der endnu eksisterer og driver Kbh.s Navigationsskole.
- 42: - 18 f. n.: efter: Dødsmaske tilføjes: ; Kopi paa Navigationsskolen.
- 102: - 6 f. o.: tilføjes: Hist. Medd. om Kbh., II, 1910, S. 597—608.
- 109: - 2 f. o.: Hedvig, læs: Hedevig.
- 468: - 16 f. o.: tilføjes: Soraner-Bladet, VIII, 1923—24, S. 90 f.; X, 1925, S. 27 f.
- 485: - 19 f. n.: M., læs: W.
- 557: - 6 f. n.: d. 1708, læs: 1646—1708.
- 580: - 14 f. o.: tilføjes: Tychonis Brahe opera orania, IX, 1927, S. 193—208, 323—27.
- 598: - 8 f. o.: Barnebillede, læs: Helfigursbillede.
- 598: - 9 f. o.: Kopi, læs: Tegning af Epitafiet.
- 629: - 9 f. n.: efter: Krematorium tilføjes: ; Asken spredt.

IV. Bind:

- S. 5: L. 16 f. o.: Kirstine, læs: Sophie.
- 91: - 3 f. n.: ca. 1692, læs: 1693.
- 110: - 9 f. n.: foran: Borger i Køge tilføjes: Slotsskriver paa Dragsholm, senere.
- 110: - 8 f. n.: ca. 1568, læs: 1568.
- 208: - 18 f. o.: Monnier, læs: Mosnier.
- 384: - 8 f. n.: efter: —1667) tilføjes: d. 1671 i Roskilde (Begravelsesbevilling 7. Dec.).
- 393: - 19 f. n.: I, læs: II.
- 485: - 3 f. n.: (1700—59), læs: (ca. 1714—59).
- 485: - 2 f. n.: Købmand, læs: Fabrikant.
- 485: - 1 f. n.: ca. 1719—82, læs: 1719—82, gift 1° med Christine Cathrine Chombardt, d. 1755, 2° 1756 med Catharina Wilhelmina Heerstädt, d. 1760.
- 536: - 14 f. n.: Hoffet, læs: Hoffiv.
- 589: - 7 f. o.: Linien læses: borg, 1746—65) og Serine (Severine) Dorothea Kraft (Krafft) (1749—1810).

V. Bind:

- S. 195: L. 6 f. n.: Hanne, læs: Hansine.
- 317: - 3 f. o.: efter: C. tilføjes: (1716—61).
- 317: - 4 f. o.: efter: Støltings tilføjes: (1718—66).
- 317: - 12 f. n.: tilføjes: — Familieoptegnelser i Bakkehusets Manuskript-samling.
- 555: - 5 f. o.: tilføjes: Soraner-Bladet, II, 1917—18, S. 67—70.
- 576: - 5 f. o.: Meier, læs: Mejer.

VI. Bind:

- S. 324: L. 4 f. o.: Worsaae, læs: Worsøe.
- 392: - 1 f. n.: foran: udgik tilføjes: der.
- 497: - 19 f. n.: Farfader, læs: Farbroder.
- 615: - 12 f. n.: efter: 1877 tilføjes: , gift 2° 1908 med Fabrikdirektør August Frederik Pacius, f. 1877.

VII. Bind:

- S. 14: L. 2 f. n.: 1851 blev F. Generalmajor, læs: 1851 var F. i tre Maaneder Krigsminister og blev s. A. Generalmajor.
- 106: - 15 f. o.: efter: Longomontanus tilføjes: efter Diktat af Tyge Brahe.
- 202: - 2 f. n.: Maj, læs: Jan.
- 379: - 4 f. n.: 1664, læs: 1665.
- 380: - 8-9 f. o.: Der foreligger ingen Hjemmel for, at Niels F. skulde være Fader til Anders F.
- 380: - 10 f. o.: 1434 og 36, læs: 1432 og 48.
- 380: - 12 f. o.: 1434 og 36, læs: 1432 og 48.
- 388: - 20 f. o.: 17., læs: 8.

- S. 392: L. 12-14 f. o.: læses: paa Roskildegaard med Barbara Wittrup, f. 1. Febr. 1591 paa Engestofte, d. 4. Juni 1653, begr. i Kbh., D. af Hans W. til Projenstorf (d. senest 1599) og Anna Huitfeldt til Engestofte.
- 402: - 2 f. n.: 29., læs: 24.
 - 403: - 12 f. o.: tilføjes: 1653—57 havde han Mariager Kloster i Len.
 - 416: - 13 f. n.: d. 1483 el. 84, læs: d. tidligst 1488.
 - 417: - 11 f. o.: efter: Svendborg tilføjes: , D. af Knud Ottesen H. (d. 1537) til Rødkilde og Kirsten Jacobsdatter Tidemand (d. 1567).
 - 417: - 15 f. n.: efter 1609 tilføjes: paa Hagenskov.
 - 417: - 15-14 f. n.: paa Hagenskov, læs: i Svendborg.
 - 434: - 9 f. o.: 2. Nov., læs: 20. Nov.
 - 437: - 1 f. o.: 1664, læs: 1665.
 - 437: - 1 f. o.: efter: F. tilføjes: 22. Juni.
 - 437: - 2 f. o.: 1664, læs: 1665.
 - 475: - 20 f. o.: efter: Otto Bache 1903 tilføjes: paa Købmandsskolen.
 - 511: - 13 f. n.: tilføjes: Theodor Julius Funch Thomsen in memoriam, 1924.
 - 602: - 13 f. n.: tilføjes: Maleri af Otto Bache 1901 i Familieeje; Tegning dertil paa Fr.borg.

VIII. Bind:

- S. 140: L. 13 f. n.: 1. Del af Vedels Folkevisesamling, læs: »Den 1. Part Tragica, Eller Gamle Danske Historiske Elskaffs Vjser«, en Bearbejdelse af en Samling, A. S. Vedel havde efterladt sig; desuden kan hun muligvis være Forfatter til »Den danske Kæmpebog«, et historisk Arbejde fra ca. 1660, affattet i forskellige Viseformer.
- 140: - 1 f. n.: tilføjes: Dsk. Studier, 1923, S. 163 ff. H. Brix: Analyser og Problemer, I, 1933, S. 166—93. Acta philologica Scandinavica, XV, 1941, S. 322 ff.
 - 299: - 15-16 f. o.: læses: G. udgav Billedværkerne »Fra Fjæld og Dal« (1875) og (sammen med Carl Andersen) »Vers og Prosa« (1876).
 - 380: - 13 f. n.: s. A., læs: n. A.
 - 465: - 9 f. o.: 2., læs: 8.
 - 588: - 21 f. o.: fra 1909, læs: 1908—09.

IX. Bind:

- S. 65: L. 7 f. o.: 1896, læs: 1898.
- 65: - 11 f. o.: 1896, læs: 1898.
 - 65: - 20 f. o.: 1896, læs: 1898.
 - 67: - 13 f. n.: tilføjes: Breve til H. i Hirschsprungs Saml. og i Kunstindustrimuseet.
 - 67: - 12 f. n.: tilføjes: Malerier af J. P. Wildenradt og Johan Rohde (Familieeje) samt af Halfdan Strøm 1898 (Nasjonalgaleriet, Oslo). Studier til Viggo Johansens Maleri (Privateje).
 - 67: - 5 f. n.: 25, læs: 18.

- S. 113: L. 3 f. o.: efter: 1791. tilføjes: Rang med virkelige Etatsraader 1808.
 - 253: - 3 f. o.: 1901, læs: 1902.
 - 385: - 5 f. o.: Kaj, læs: Kai.
 - 615: - 2 f. n.: tilføjes: Guldmedebladet Febr. 1924. Ekstrabladet 1. Febr. s. A.

X. Bind:

- S. 98: L. 18 f. n.: (1839—84), læs: (1837—83, gift 2° 1875 med Emmy Emilie Rytzebeck, 1857—1928).
 - 98: - 17 f. n.: 75, læs: 74.
 - 206: - 16 f. o.: efter: drup tilføjes: (gift 2° 1917 med Frederikke Amalie Magdalene (Magda) Lorenzen, f. 1884).
 - 213: - 12 f. n.: 1821, læs: 1824.
 - 224: - 19 f. n.: tilføjes: Bidrag til 15. Bataillons Historie, 1928, S. 333—36.
 - 449: - 16 f. o.: Kommission, læs: Kommissions.
 - 449: - 4 f. n.: 1922, S. 429 f., læs: 1921, S. 429 f., 491.
 - 451: - 13 f. n.: Maleri i Nykøbing M., læs: Maleri af Bertha Wegmann 1891 (Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri).

XI. Bind:

- S. 273: - 15 f. n.: Engelbrekt, læs: Engelbrecht.
 - 273: - 14 f. n.: efter: J. tilføjes: (1768—1834).
 - 273: L. 13 f. n.: 1805—79, læs: 1806—78.

XII. Bind:

- S. 155: L. 10 f. n.: Frederik, læs: Christian.
 - 339: - 5 f. n.: C. udgaar.
 - 347: - 9 f. n.: Siewert, læs: Sievert.
 - 442: - 19 f. o.: 1843—45 trak Hovedlæssset, læs: 1845 i Forening med Tage Algreen-Ussing trak Hovedlæssset.
 - 545: - 11 f. o.: Schmidt, læs: Smidt.

XIII. Bind:

- S. 41: L. 3 f. n.: Broder, læs: Halvbroder.
 - 47: - 18 f. o.: Almquist, læs: Almqvist.
 - 295: - 8 f. o.: tilføjes: Soraner-Bladet, V, 1920—21, S. 101 f.; IX, 1924, S. 33 f.; X, 1925, S. 34 f.; XIV, 1929, S. 58 f.; XX, 1935, S. 34 ff.
 - 359: - 14 f. n.: Justitsraad, senere Kammerherre, læs: Justitsraad, senere Konferensraad, Kammerherre.
 - 430: - 20 f. o.: (i Anledning af den senere Christian VIII.s Bryllup), læs: (Studenternes Velkomstsang til Prins Christian Frederik paa Sorgenfri 1822).
 - 582: - 7 f. o.: 14., læs: 13.

XIV. Bind:

- S. 333: L. 2 f. n.: Hedvig, læs: Hedevig.

XV. Bind:

- S. 74: L. 4 f. o.: efter: Rendsborg tilføjes: begr. sst.
- 74: - 20 f. n.: Fader til hans 2. Hustru udgaar.
- 74: - 20 f. n.: Scholten, læs: J. G. Scholten.
- 172: - 19 f. n.: 1621, læs: 1623.
- 227: - 20 f. n.: 1848, læs: 1845.
- 271: - 4 f. o.: efter: Fr.borg tilføjes: og Privateje.
- 322: - 11 f. n.: ca. udgaar.
- 401: - 19 f. n.: efter: 1928 tilføjes: , er fra 1936 Lektor i Færøsk ved Kbh.s Universitet.
- 444: - 7 f. n.: efter: Christophersdatter tilføjes: Trøner.
- 455: - 11 f. o.: tilføjes: C. A. Thortsen: Efterladte Smaaskrifter, 1880, S. 28. J. P. Jacobsens Breve, 1899, S. 121 f.
- 504: - 16 f. n.: gift med Distriktslægen, læs: gift med Købmand i Assens, senere i Kbh. Isac Seligmann (1812—77), Fader til Distriktslægen.
- 504: - 16-15 f. n.: Maxmillian, læs: Maximilian.

XVI. Bind:

- S. 169: L. 15-14 f. n. læses: —42), D. af residerende Kapellan i Vordingborg, senere Provst i Malmø Mag. Jørgen Madsen B. (d. 1648 el. 49) og Susanne Eilersdatter (d. 1680).
- 233: - 12 f. n.: 1714, læs: 1713.
- 266: - 12 f. o.: M.s egen haandskrevne, udførlige, læs: en haandskreven, udførlig.
- 287: - 15 f. o.: d. 1763, læs: ca. 1686—1763, gift 1° med Helena Susanne, 2° med Boge Lorenze, d. 1726.
- 287: - 15 f. o.: Henriette, læs: Henriche.
- 287: - 15 f. o.: d. tidligst 1765, læs: ca. 1706—68.
- 287: - 16 f. o.: Anna, læs: Anna Catharina.
- 386: - 18 f. n.: tilføjes: — R. 1927.
- 433: - 4 f. n.: foran: 1834 tilføjes: Han blev Student 1832 fra Aalborg, .
- 436: - 8 f. o.: Ida, læs: Ide.
- 436: - 9 f. o.: 1737, læs: 1739.
- 436: - 10 f. o.: Nicolai, læs: Nichel (Nicolai).
- 454: - 16 f. n.: H. E. Freund, læs: H. V. Bissen.
- 500: - 22 f. n.: tilføjes: Schriften des Vereins f. Schl.-Holst. Kirchengesch., 2. Rk., IX, 1930, S. 167—231.
- 516: - 20 f. n.: Carl Smidt, læs: Rohl Smith.
- 593: - 3 f. o.: tilføjes: Ambr. Stubs samlede Digte ved Fr. Barfod, 3. Udg., 1852, S. 143.

XVII. Bind:

- S. 114: L. 16 f. n.: Foraaret 1902, læs: Efteraaret 1901.
- 114: - 15 f. n.: En kort Tid, læs: Vinteren igennem.
- 114: - 10-9 f. n.: den Efteraarsudstilling 1903, læses: Kunsternes Efteraarsudstilling 1903.

XVIII. Bind:

- S. 5: L. 1-2 f. o.: Østofte, læs: Ørtofte.
- 91: - 3 f. o.: 1915, læs: 1916.
- 91: - 5 f. o.: (1860—1914), læs: (1860—1928).
- 91: - 7 f. o.: Olaf Avnsø, læs: Oscar Olaf Thor Avnsø, f. 1889.
- 91: - 13 f. o.: 1928, læs: 1929.
- 150: - 8 f. n.: 1753, læs: 1758.
- 205: - 6 f. n.: 1723, læs: 1793.
- 567: - 4 f. n.: Linien læses: 4. Juli 1744 i Kbh., begr. 4. Sept. 1790 sst. (Trin.), D. af Lærredshandler Hans Lillevang (d. ca. 1765) og Ellen Kirstine Pedersdatter Mørch.
- 574: - 9 f. o.: tilføjes: Norsk slektshist. tidsskr., VI, 1938, S. 70 ff., 218—40, 307—34.
- 617: - 19 f. o.: efter: Ragna tilføjes: Betty.

XIX. Bind:

- S. 23: L. 3 f. o.: efter: Bedsted tilføjes: (gift 1° 1934 med Arkitekt Johannes Koldborg, f. 1905).
- 76: - 19 f. n.: efter: 1934) tilføjes: samt Maskinbestyrer ved Statsbanerne, Memoireforfatteren Hartvig Heinrich Andreas R. (1844—1932).
- 93: - 4 f. o.: ca. 1692, læs: 1693.
- 261: - 3 f. o.: 1849, læs: 1847.
- 278: - 19 f. o.: foran: 1849 tilføjes: 1831—34 udgav han i to Bind »Almindeligt Varelexicon«, det første danske Arbejde i sin Slags.
- 343: - 7 f. o.: Lorens, læs: Lorenz.
- 480: - 17 f. o.: efter: 1826 tilføjes: paa Tersløsegaard.
- 481: - 7 f. o.: tilføjes: K. L. Rahbeks Fortale til Ribers Samlede Digte, I, 1803.
- 525: - 12 f. n.: efter: 1878. — tilføjes: R. 1860. —
- 541: - 17 f. n.: Hedvig Sophie Cirzovius (ca. 1810—79), læs: Sophia Hedvig Cirsovius (1809—79).
- 571: - 10 f. n.: tilføjes: N. P. Jensen i Bidrag til 15. Bataillons Historie, 1928, S. 325—33. Berl. Tid. 12. Nov. 1914.
- 579: - 9 f. n.: efter: 1876 tilføjes: , 3° 1918 med Johanne Cathrine Jensen, f. 1889.
- 629: - 4 f. o.: Biederhvas, læs: Biderhvas.

XX. Bind:

- S. 296: L. 14 f. n.: Glaucha, læs: Glauchau.
- 297: - 18 f. o.: Glaucha, læs: Glauchau.
- 298: - 2 f. o.: Glaucha, læs: Glauchau.
- 298: - 16 f. o.: tilføjes: P. Severinsen og Chr. Axel Jensen: Slagelse St. Mikkels Kirke og Sogn i 600 Aar, 1933, S. 83—89.
- 372: - 1 f. o.: Juli, læs: Juni.
- 373: - 18 f. n.: Marts, læs: Maj.
- 400: - 19 f. o.: efter 1859). tilføjes: Maleri i Astronomisk Samling i Rundetaarn (forhen paa Politigaarden).

- S. 400: L. 23 f. o.: efter: sst.). tilføjes: Buste af H. V. Bissen 1857 tilhørende Kunstmuseet, dep. i Museet paa Kronborg; Afstøbninger i Statsbiblioteket i Aarhus og i Museet i Rundetaarn.
- 400: - 25 f. o.: efter: 1929 tilføjes: (Rundetaarn).
 - 434: - 11 f. n.: foran: — R. tilføjes: — Kammerjunker 1905.
 - 479: - 15 f. o.: foran: Malerier tilføjes: R. 1936. —
 - 610: - 12-10 f. n.: Linierne læses: antagelig D. af residerende Kapellan i Nakskov Anders Pedersen (K.) (d. 1658) og Anne Jacobsdatter (d. 1690, gift 1° med Sognepræst i Nakskov Anders Andersen Krag, d. 1641, gift 1° med N. N.).
 - 628: - 6-5 f. n.: Linierne udgaar.
 - 630: - 21 f. n.: tilføjes: Portrætteret paa Otto Baches Maleri »Slutningen af Parforcejagten« 1882 (Frijsenborg). Træsnit derefter.
 - 637: - 6 f. n.: Gerker, læs: Gerber.

XXI. Bind:

- S. 18: L. 8 f. n.: tilføjes: Breve til og fra Ingemann, 1879, S. 154 f. Soraner-Bladet, XVII, 1932, S. 18—21.
- 43: - 21 f. o.: tilføjes: H. G. Olrik: Oversigt over Forstandere og Lærere ved den kgl. Skole i Sorø, 1927—30, S. 90 f.
 - 48: - 11 f. o.: efter: (sst.). tilføjes: Maleri af H. Slott-Møller 1892.
 - 48: - 13 f. n.: efter: 96 tilføjes: ; XIII, 1928, S. 17 ff., 26 f.
 - 49: - 11 f. n.: tilføjes: Skive Folkeblad 22. Aug. 1931.
 - 75: - 1 f. o.: efter: Præliminæreksamen tilføjes: fra Sorø.
 - 76: - 2 f. o.: tilføjes: Soraner-Bladet, IV, 1919—20, S. 48.
 - 84: - 1 f. o.: v. Scheele, læs: Scheele.
 - 111: - 19 f. o.: 1908, læs: 1928.
 - 130: - 3 f. o.: efter: 1936, tilføjes: Tillæg, .
 - 149: - 10 f. o.: Søofficersforeningens, læs: Søofficerforeningens.
 - 150: - 2 f. o.: Ugift, læs: Gift 15. Sept. 1906 i Kbh. (Frels.) med Kaja Antoinette Schmidt, f. 1. Febr. 1878 i Kbh. (Johs.), D. af Grosserer Vilhelm Ludvig S. (1832—1913) og Henriette Cathrine Gulstad (1839—1921).
 - 150: - 10 f. n.: Maleri af P. Mønsted, læs: Malerier af Bernh. Middelboe 1882, Augusta Dohlmann 1894 og P. Mønsted 1898 (Familieejde).
 - 161: - 5 f. o.: Peter, læs: Peter Christian.
 - 182: - 5 f. n.: de udgaar.
 - 199: - 2 f. n.: paa Vestmanø, læs: deroppe.
 - 205: - 18 f. o.: tilføjes: Sine Godskesen: Johannes Schleppegrell, 1896, S. 20—85.
 - 216: - 18 f. n.: — 1776 var han blevet optaget i den danske Adelstand udgaar.
 - 224: - 9-8 f. n.: Tegningen af Th. Stauning som Flodhesten Jeppe er ikke af Alfr. Schmidt, men af H. Jensenius.
 - 228: Kolumnen er fejlagtigt pagineret 288.
 - 252: L. 16 f. n.: ca. 1834, læs: 20. Aug. 1833 i Frederiksstad.
 - 252: - 15-14 f. n.: senest 1883, læs: 28. Nov. 1893 i Hamburg.
 - 256: - 20 f. n.: tilføjes: Olaf Carlsen i Progr. for Sorø Akademis Skole 1926.

- S. 280: L. 3 f. n.: Dirigent, læs: Musikdirigent.
- 295: - 6 f. o.: (Hellig.), læs: (Garn.).
 - 342: - 11 f. o.: stort udgaar.
 - 342: - 6 f. n.: Tanker, læs: Tanken.
 - 346: - 11 f. o.: tilføjes: 1881—91 udgav han i syv Hæfter en Serie rade-rede Blade »Mærkelige gamle danske Træer, navnlig Ege og Bøge. Tegnet efter Naturen.
 - 350: - 13-14 f. o.: [P. Stavnstrup] udgaar.
 - 417: - 15 f. o.: 1794), læs: 1794, .
 - 422: - 15 f. o.: Grum, læs: Graun.
 - 450: - 4 f. n.: Student, læs: cand. theol.
 - 450: - 2 f. n.: ca. 1752, læs: 1752.
 - 451: - 3 f. n.: III. udgaar.
 - 472: - 9 f. o.: efter: 1919. tilføjes: Dansk Udsyn, 1927, S. 260—64.
 - 507: - 6 f. o.: (Frue), læs: (Trin.).
 - 525: - 8 f. n.: tilføjes: G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I og IV, 1916 og 24 (se Registrene).
 - 557: - 18 f. o.: efter: England tilføjes: (immatriculeret Sept. 1629 i Oxford).
 - 577: - 8 f. n.: efter: Valbygaard tilføjes: , d. 8. Jan. 1941 paa Addithus.
 - 591: - 10 f. o.: ca. 1777, læs: 1776.
 - 591: - 11 f. o.: ca. udgaar.
 - 595: - 18 f. o.: Hansen, læs: Hanson.
 - 595: - 16 f. n.: C. A., læs: Charles.
 - 627: - 17 f. o.: Skanderborg Ladegaard og udgaar.
 - 627: - 20-21 f. o.: Pianistinden Josephine Johanna Friderica Braun, adopt. Crull (1839—64), læs: Louise Elisabeth Gemina Fugl (1832—64).

